

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2010



ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2010



Furta, Dévánszki-dűlő.
Aranyozott ón öntött övveret,
8-9. sz. fordulója
(Fotó: Jurás Ákos)

Régészeti kutatások
Magyarországon 2010

Archaeological Investigations
in Hungary 2010

Budapest, 2012

Régészeti kutatások Magyarországon 2010
Archaeological Investigations in Hungary 2010

Budapest 2012

Az első borítón: *Nyíregyháza-Oros, Kánya-hegy-dűlő. Probus császár (276–282) arany aureusa.*
(Fotó: L. Nagy Márta)

Front cover: *Nyíregyháza-Oros, Kánya-hegy-dűlő. Gold aureus of Probus (A. D. 276–282)*
(Photo: Márta L. Nagy)

A hátsó borítón: *Vatta, Telek-oldal-dűlő. A 6. sz. bronzkori sír kerámiamellékletei.*
(Fotó: Móricz Róbert)

Back cover: *Vatta, Telek-oldal-dűlő. Vessels from Bronze Age grave no. 6.*
(Photo: Róbert Móricz)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Editorial Board:

Bencze Zoltán

Lőrinczy Gábor

Mráv Zsolt

Rezi Kató Gábor (elnök)

Tomka Gábor

Wollák Katalin

Szerkesztő: Kisfaludi Júlia

Edited by Júlia Kisfaludi

Fordítás: Gyucha Attila

Translated by Attila Gyucha

© Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum 2012

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit

ISSN 1587–978X

Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával



Nemzeti
Kulturális
Alap

Megjelent 36,75 (A/5) ív terjedelemben

Készült a KAPITÁLIS Kft. nyomdájában

Tartalom • Contents

Mladoniczki Réka – Farkas Csilla – Tóth Gábor:

Uraiújfalu, Alájáró-dűlő – kora rézkori településrészlet (Előzetes beszámoló)	5
<i>Uraiújfalu, Alájáró-dűlő – A partially excavated Early Copper Age settlement (Preliminary report)</i>	<i>5</i>

Ilon Gábor:

A halomsíros kultúra rituális „edénydepója” Veszprém határából	19
<i>The ritual “vessel hoard” of the Tumulus culture in the vicinity of Veszprém</i>	<i>19</i>
Appendix:	
Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő lelőhely 50. objektuma állatcsontleleteinek rövid elemzése (Tugya Beáta)	54
<i>A short analysis of the faunal remains of feature no. 50 at the Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő site (Beáta Tugya)</i>	<i>54</i>

Bede Ádám:

Beszámoló a Békés megyei Kis-Sárrét halmainak felméréséről	55
<i>Report on the survey of the mounds of the Kis-Sárrét in Békés County</i>	<i>55</i>

Boruzs Katalin – Szabó Géza:

Újabb adatok és szempontok a pannóniai limes és ripa szerkezeti elemeinek meghatározásához	75
<i>New data and aspects on the definition of the structural components of the limes and the ripa in Pannonia</i>	<i>75</i>

Czajlik Zoltán – Bödőcs András – Rupnik László:

Légi fényképezéses régészeti kutatások Magyarországon 2010-ben	111
<i>Aerial photographic archaeological investigations in Hungary in 2010</i>	<i>111</i>

Miklós Zsuzsa:

Légirégészeti kutatások 2010-ben	133
<i>Aerial archaeological investigations in 2010</i>	<i>133</i>

Szabó Máté:

Légirégészeti kutatások Magyarországon 2010-ben	143
<i>Aerial archeological investigations in Hungary in 2010</i>	<i>143</i>
Rövid jelentések / <i>Short Reports</i>	159
Korszakmutató / <i>Index of Periods</i>	411
Szerzők névmutatója / <i>Index of Authors</i>	415
Térképek / <i>Maps</i>	419

Mladoniczki Réka – Farkas Csilla –
Tóth Gábor

**Uraiújfalu, Alájáró-dűlő –
kora rézkori településrészlet**
(Előzetes beszámoló)

2010 októberében a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai régészeti megfigyelést végeztek Uraiújfalu határában, a leendő szennyvíztisztító telep területén (0107/1 hrsz.). A humuszcserélt eltávolítása után egy kora rézkori település objektumai jelentkeztek az altalajban, melyek régészeti kutatására 2010. november 10–26. között került sor. Az ásatás vezetője Mladoniczki Réka volt.¹ A kutatott terület szigorúan alkalmazkodott a beruházás határához, összesen 972 m² volt.

A lelőhely

A lelőhely Vas megyében, Uraiújfaltól K-re, az Alájáró-dűlőben, a szabályozott Kőrös-patak bal partján található (1. kép). A valamikor erősen kanyargó patak árteréből kissé kiemelkedő dombháton található az egykori település nyomai. Az újkori műtárgyak, földút, gát erősen bolygatták a területet, de a terepbejárások alapján a település folytatódik ÉNy-i és D-i irányban is a földút másik oldalán.

A terület a Sopron–Vasi-síkságon, a Rába teraszos sík kistájon² található, a Rábától alig néhány, a Répctől 5–6 km-re. A terület a 3. katonai felmérés (1883) alapján vizenyős rét, legelő, erre utalnak a környező dűlők nevei is (Fűz, Fűzfa-dűlő). A terület tengerszint feletti magassága Btf. 142–143 m. A talajvízszint az őszi csapadékosabb időjárás miatt igen magas volt, ezért sok esetben nem tudtuk kibontani az objektumok alját. A talaj csernozjom barna erdőtalaj.³

Telepjelenségek

A kutatott területen 38 jelenséget számoztunk (2. kép), melyekből néhány összefüggőnek, vagy újabb kori bolygatásnak bizonyult. A szelvény Ny-i felében két ÉNy–DK (305–125°) irányú, nagyméretű cölöpszervezetes ház körvonala bontakozott ki. Sajnálatos módon a házak teljes alaprajza nem esett bele a megkutatható területbe. A nagyobbik „északi” (1.) ház (mérhető adatai: 20×7 m) tovább folytatódik a Ny-i szelvényhatáron túl is (3. kép). A ház falai alapárkosak. A hosszanti falak árkainak szélessége 55–80 cm, amelyben viszonylag sűrűn, 50–

Réka Mladoniczki – Csilla Farkas –
Gábor Tóth

**Uraiújfalu, Alájáró-dűlő –
A partially excavated
Early Copper Age settlement**
(Preliminary report)

The employees of the Directorate of the Museums in Vas County conducted an archaeological surveillance in the vicinity of Uraiújfalu, in the territory of the planned wastewater treatment plant (lot no. 0107/1) in October 2010. After the removal of the plowzone, Early Copper Age settlement features became visible in the subsoil. The archaeological investigation was carried out between November 10 and 26, 2010, under the leadership of Réka Mladoniczki.¹ The excavated area, altogether 972 m², was strictly confined to the investment area.

The site

The site is located in Vas County, E of Uraiújfalu, in the Alájáró-dűlő, on the left bank of the regulated Kőrös stream (Fig. 1). The traces of the settlement are found on a hill that rises slightly above the floodplain of the one-time highly sinuous stream. Modern structures, such as a dirt road and a levee, have significantly disturbed the area, but based on surface surveys, the site continues to NW and S on the other side of the dirt road.

The territory lies in the Sopron–Vasi Plain, in the Rába terrace plain region², a few kms from the Rába and 5–6 kms from the Répce. On the basis of the 3rd military survey (1883), the area was a waterlogged meadow and grassland, to which the names of the surrounding plots also refer (Fűz, Fűzfa-dűlő). The elevation ranges between 142 and 143 m above the Baltic Sea level. Owing to the autumn rainfalls, the water table was fairly high, hence, in many cases we could not excavate the features all the way down. The soil type is chernozem brown forest soil.³

Settlement features

We gave ID numbers to 38 features in the excavated area (Fig. 2), some of which proved to be either interconnected or recent. In the western half of the trench two, NW–SE oriented (305–125°), large houses supported by posts were evident. Unfortunately, the entire layout of

1 Munkatársak: Farkas Csilla régész, Kőszegi Ádám, Vámos Péter régésztechnikusok, Isztin Gyula geodéta és régésztechnikus. A cikkben szereplő térképeket Isztin Gyula, az objektumrajzot Kőszegi Ádám, a tárgyrajzokat Kapiller Ferenc készítette.

2 MAROSI S.–SOMOGYI S. (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere. Budapest, 1990. 422–427.

3 ÁDÁM L.–MAROSI S. (szerk.): A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi-peremvidék. Budapest, 1975. 32. ábra.

1 Co-workers: Csilla Farkas, archaeologist, Ádám Kőszegi, Péter Vámos, technicians, Gyula Isztin surveyor and technician. For the current paper the maps were made by Gyula Isztin, Ádám Kőszegi created the feature drawing, while the drawings of the artifacts were performed by Ferenc Kapiller.

2 MAROSI S.–SOMOGYI S. (eds.): Magyarország kistájainak katasztere. Budapest, 1990. 422–427.

3 ÁDÁM L.–MAROSI S. (eds.): A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi-peremvidék. Budapest, 1975. fig. 32

55 cm vastagságú gerendákból álló falazat állhatott. A faoszlopokat 35–60 cm mélyen ásták bele az altalajba. A megfigyelhető K-i falszakaszon 25, a nyugatinál 16 ilyen oszlophelyet tudtunk elkülöníteni. Az oszlophelyek viszonylag kis távolságokra folyamatosan követik egymást, feltételezhető, hogy a ház folytatásában is hasonló szerkezet jelentkezne. A hosszanti falak túlnyúlhatnak a ház déli végét lezáró fal alapárkán, amely sekélyebb és keskenyebb, végig azonos mélységű, oszlophelyek nem találhatók benne. A keleti hosszanti fal egyik oszlophelyétől indul, és nem éri el a másik hosszanti falat, csaknem 1 méteres bejáratot hagyva. Ez a rövidebbik fal egy sekély gödörben végződik, bár nem egyértelmű, hogy ez a gödör a házhoz tartozó lenne. A ház D-i vége tulajdonképpen nyitott, a hosszanti falak D-i végei egy-egy határozott, mély cölöplyukkal végződnek. A ház belső részében található, valószínűleg 2×3 oszlop, részben a belső tér megosztását, részben a tetőszerkezet megtartását szolgálhatta. Az É-i oszlopsornál csak feltételezhető a három oszlop megléte a szabályos elrendezés miatt, hisz a ház ezen része a kutatási területen kívül esik. Az oszlopok méretére, illetve jelentőségére a gödrök kialakítása utal. A hosszanti falakkal párhuzamos, nagyméretű, sarkainál lekerekített, téglalap alakú gödrök, amelyek lépcsőszerűen mélyednek le, a déliekben az északi, az északiakban a gödrök déli végében helyezkednek el az oszlopok. A betöltésben jól látszódtak a gerendák nyomai, részben itt humuszosabb volt a betöltés, részben az oszlopok helyeit patics és égett részek jelezték. Átmérőjük 50–55 cm lehetett, mint a külső falakat alkotó gerendáké. Pontos mélységük meghatározásánál komoly gondot okozott a talajvíz, amely a feltárást és a dokumentálást is erősen megnehezítette. A ház DK-i sarkánál található a falra merőleges gödör, amely már feltárást követően elütött a ház többi részétől, leletanyaga alapján jóval későbbi bolygatásnak bizonyult (7. objektum).⁴

A feltárási terület DNy-i sarkában egy másik (2. sz.) házkét fala jelentkezett (4. kép). A két fal egymással nem ér össze, és nem pontos derékszöget zár be. A második ház mérhető adatai: 7×2,5 m. Keleti falának alapárkába viszonylag sűrűn nagyméretű oszlophelyek mélyednek, a meglévő szakaszon 9 darabot sikerült feltárnunk, de az árok még fut tovább a metszetsíkon túl. A ház D-i falának alapárka jobbra azonos szélességű és mélységű, csak egy 50 cm átmérőjű oszlophelyet találtunk az árok szelvényünkbe eső szakaszán. Miután a háznak csak egy kis szeglete jelentkezett a szelvényünk határán belül, így belső szerkezetéből nem sikerült sokat feltárnunk a benne talált két cölöplyukon kívül, ami nem feltétlenül tartozhatott a ház szerkezetéhez. Itt a falalapárkok kissé keskenyebbek és nem is olyan mélyek, mint az 1. ház esetében, talán a kavicsosabb altalaj miatt. A gerendák méretéből azonban hasonló jelentőségű épületre

the structures did not fall into the working area. The larger “northern” house (no. 1; measurable extent: 20 m × 7 m) continues beyond the western edge of the trench as well (Fig. 3). The house walls have foundation trenches. The width of the trenches associated with the lengthwise walls measures 55–80 cm, and wall posts, measuring 50–55 cm in diameter, might have been used in the construction. The wooden posts were dug into the subsoil at a depth of 35–60 cm. In the observable segment of the eastern wall 25, along the western wall 16 postholes were discerned. They follow one another continuously at a relatively small distance, and it is likely that a similar layout would be noticed in the unexcavated part of the house. The lengthwise walls extend beyond the foundation ditch of the wall that closes up the southern end of the house. This foundation ditch is shallower and narrower, its depth is even for its entirety, and no postholes were found in it. It starts from one of the postholes of the eastern lengthwise wall and does not reach the other lengthwise wall, leaving a nearly 1 m wide entrance. This shorter wall ends up in a shallow pit, however, it is ambiguous if this feature belongs to the house. The southern edge of the house is practically open and the southern ends of the lengthwise walls end up in definite, deep postholes. The posts within the house, arranged in a pattern of likely 2 × 3, might have served partly to subdivide the interior and partly to support the roof structure. The existence of the three posts in the northern part, based on the regular layout, can only be supposed since this portion of the house falls outside the excavated area. The shape of the pits was indicative of the size and significance of the posts. The pits along the lengthwise walls were large and oblong with rounded corners, and their walls were carved in a stair shape. The posts were placed at the northern end of the pits along the southern wall and at the southern end of the pits along the northern wall. The traces of the posts were highly visible in the fill as it was richer in humus here, as well as daub and burned patches indicated them. Similar to the posts supporting the outer walls, their diameter ranged between 50 and 55 cm. The high water table caused remarkable difficulties in measuring their precise depth, and made their excavation and documentation very complicated too. Even the patch of the pit, located perpendicular to the wall at the southeastern corner of the house, differed from the other parts of the house, and, based on the artifacts, it proved to be a considerably later disturbance (feature no. 7).⁴

In the southwestern corner of the excavated area two walls of another house (no. 2) were noticed (Fig. 4). The two walls do not join, and do not meet at a right angle. The measurable extent of this house is 7 m × 2.5 m. In the eastern foundation trench, large, relatively densely distributed postholes were found. Nine of them

4 Vasszőgek és római kerámiatöredékek kerültek elő belőle.

4 Iron nails and Roman potsherds were found in the fill.

következtethetünk. A két ház tájolása teljesen megegyezik, egymástól közel 11 m távolságra vannak.

A mindkét háznál megfigyelt falalapárokban található sűrű oszlopok rendszere nem vesszőfonatos falszerkezetre utal. Az előkerült tapasztásdarabok is ezt bizonyítják (5. kép).⁵ Némely darab esetében lécs- vagy deszkalenyomatot feltételezhetünk. Elképzelhető, hogy a falak vastag tartóoszlopait deszkával, lécekkel borították, és ezt tapasztották be. A nem túl erősen átégett, omlékony tapasztásdarabok csak a belső oszlopok betöltéséből kerültek elő. A házak belsejében található nagyméretű oszlopok feltételezni engedik, hogy a háznak esetleg emelete, de mindenképpen jelentős terhet elbíró padlása lehetett, ami termény tárolására is szolgálhatott. Az oszlophelyekből előkerült paticsdarabok a tapasztott faalapú mennyezet maradványai is lehetnek.⁶

Az 1. házhoz hasonló szerkezetű építményeket Veszprémből (Jutasi út),⁷ valamint Nyugat-Szlovákia területéről, Svodínból (Magyarszögyén) (210/73, 211/73),⁸ valamint az előzetes beszámolóik alapján Alsónyékől⁹ ismerünk.

A két ház között több, viszonylag sekély, lelet nélküli, oválisalakú objektum jelentkezett, valamint innen került elő egy sír is. A kutatott terület ÉK-i sarkában két nagyméretű, az idők során hulladékkal feltöltődött anyagnyerő gödör került elő, amelyek a felsőbb rétegekben valószínűleg egybetartoztak. Irányítottáguk párhuzamos az 1. házéval. A terület DK-i negyedében kisebb-nagyobb, kör alakú, nem túl mély cölöplyukak kerültek elő. Miután csak néhányban találtunk leletet, pontos funkciójukat nehéz lenne meghatározni.

Temetkezés. Antropológiai vizsgálat

A két ház közötti területről került elő – már humuszoslaskor – a mai felszíntől 36–40 cm mélységben egy DK-ÉNy tájolású sír (16. objektum) (6. kép). Sír-gödör nem volt érzékelhető, melléklete nem volt, vagy a szántás vagy a humuszoslás vitte el, ami a csontokat is megbolygatta. A halott bal oldalára volt fordítva és zsuporított helyzetben helyezkedett el. Az állkapocs csak részben van meg, a koponya töredékes. A jobb kar az áll alatt behajlítva, a bal a test alatt lehetett, a lábak felhúzott helyzetben helyezkedtek el.

A feltárásokhoz köthető leletanyag embertani vizsgálatának módszertana Rainer Knußmann kézikönyvé-

were excavated in their accessible segments, but the trench continues beyond the working area as well. The width and the depth of the foundation trench of the southern wall of the house are more or less identical, and only one posthole, measuring 50 cm in diameter, was dug in the trench segment falling within our area. Since only a small portion of the house came to light in the area, not much is known about its inner structure. The two postholes did not definitely belong to the house. The foundation trenches are slightly narrower here, and their depth, probably owing to the more gravelly subsoil, is less than that of house no. 1. Yet, based on the size of the posts, a building of similar significance can be inferred. The two houses share exactly the same orientation, and they are situated 11 m apart.

The densely placed posts in the wall trenches observed at both houses do not imply wattle-and-daub wall structures and the recovered plaster fragments are also contradictory (Fig. 5).⁵ Some plaster pieces might have displayed slat and plank imprints. It is possible that the thick supporting posts of the walls were covered with planks and slats and then plastered. The friable, moderately burned plaster fragments were unearthed exclusively from the fills of the inner posts. The large posts revealed in the interior allow us to assume that the house may have been two-storied, but it undoubtedly was supplied with an attic of remarkable carrying capacity that may have served also for crop storage. The daub fragments, found in the postholes, may have been associated with the plastered, wooden ceiling.⁶

Structures similar to house no. 1 are known from Veszprém (Jutasi street),⁷ Svodín (Magyarszögyén) (210/73, 211/73) in Western Slovakia,⁸ and, based on the preliminary reports, were excavated at Alsónyék.⁹

Several relatively shallow, ovate features without artifacts, as well as a grave, were excavated between the two houses. In the northeastern corner of the working area two large clay extraction pits, filled with garbage over time, were uncovered. They might have related to one another in their upper layers. Their orientation is parallel with house no. 1. Smaller and larger, circular, shallower postholes were found in the southeastern quarter of the excavated surface. Since only some of them contained findings, it would be difficult to define their actual function.

5 REGENYE 2004, 31.; VIRÁG-FIGLER 2007, Fig. 7. 4-5.

6 PAVÚK 2003, 456.

7 REGENYE 2004, 29; 13-17. ábra.

8 PAVÚK 2003, 457-458; Abb 4-5. A szerző ezeket a házakat a Lengyel-kultúra I. fázisába keltezi.

9 ZALAI-GAÁL I.-OSZTÁS A.: A Lengyeli-kultúra települése és temetője Alsónyék-Kanizsa-dűlőben. (Settlement and cemetery of the Lengyel Culture at Alsónyék-Kanizsa dűlő) In: Bende L.-Lőrinczy G. (szerk.): Medinától Etéig. Régészeti Tanulmányok Csalog József születésének 100. évfordulójára. Szentes 2009, 245-254. 246; 1. kép 3.

5 REGENYE 2004, 31.; VIRÁG-FIGLER 2007, fig. 7. 4-5

6 PAVÚK 2003, 456.

7 REGENYE 2004, 29; fig. 13-17

8 PAVÚK 2003, 457-458; Abb 4-5. According to the author, these houses are dated to the Lengyel I period.

9 ZALAI-GAÁL I.-OSZTÁS A.: A Lengyeli-kultúra települése és temetője Alsónyék-Kanizsa-dűlőben. (Settlement and cemetery of the Lengyel Culture at Alsónyék-Kanizsa dűlő) In: Bende L.-Lőrinczy G. (eds.): Medinától Etéig. Régészeti Tanulmányok Csalog József születésének 100. évfordulójára. Szentes 2009, 245-254. 246; fig. 1. 3

nek ajánlásait követte.¹⁰ A csontanyag hiányos, töredékes, rossz megtartású. Állagának megóvása miatt in situ helyzetben felszedve, csupán a meghatározáshoz minimálisan szükséges mértékig mosva került vizsgálatra. Életkora a fogazat jellemzőinek, a juvenisek nyitottságának és a hosszúcsontok méreteinek figyelembe vételével 15–19 év. Bár ebben az életkorban a nemi hovatartozás eldöntése bizonytalan; mégis, figyelembe véve az igen gracilis csontozatot, a linea aspera és az incisura ischiadica maior erősen nőies kifejezettségét, a leletet egy fiatal nő maradványainak határozhatjuk meg.¹¹

Leletanyag

A leletek zöme a két anyagnyerő gödörből származik, de a házak oszlophelyeinek gödréből is kerültek elő apró kerámia-, állatcsont-töredékek és tapasztásdarabok. A kerámiaanyagon kívül több kisméretű pattintott kőeszköztöredék, kova magkövek (többségében szentgáli radiolarit), csiszolt kőbalta- és vésőtöredékek, agyagkanalak töredékei, szarvasmarhaszarvak kerültek elő.

A leletanyag még feldolgozatlan, néhány dolog azonban előzetesen megállapítható. Az edénytöredékek legnagyobb része kavicsos soványítású, festett töredék nem fordult elő, csupán néhány esetben figyeltünk meg beböködött pontsorból álló mintát (9. kép 8–9.), illetve néhány peremtöredéken figyelhető meg sűrű bevagdolás (7. kép 2., 9. kép 3–4.).

A legtöbb edénytöredék tálakból származik (7. kép). A többség kónikus, nem túl magas, erősen duzzadt peremű. A csőtálpöttyedékek (10. kép 1., 3., 5.) egy része valószínűleg ilyen tálformához tartozott, de a leletanyag nagy része még nincs restaurálva, és eddig nem sikerült összefüggő darabokat találni. Néhány esetben a perem alatt kívül kis félgömbös bütyök helyezkedett el (7. kép 4., 9.).

A kerámiaanyag legjellegzetesebb darabjai a megvastagodott szélű, egyenesen levágott peremű, kiöntőcsöves tálak (7. kép 1.). Több, Szombathely környéki lelőhelyről ismerünk hasonló leletanyagot,¹² Nagykanizsán az Inkey-kápolnáról,¹³ Zalaszentbalázsról¹⁴ és Győről a Szabadrétdomb lelőhelyről¹⁵ is került elő ilyen típusú tál. Ez a típus Kalicz Nándor szerint, a lengyeli-

The burial. Anthropological analysis

Between the two houses a SE–NW oriented grave was revealed during the humus removal, at the depth of 36–40 cm from the current surface (feature no. 16) (Fig. 6). The burial pit was not recognizable. No grave goods were found, though either plowing or the humus removal may have displaced them while also disturbing the bones. The skeleton was contracted on its left side. The jaws are partly preserved and the skull is fragmentary. The right arm is bent under the chin, the left arm might have been laid under the body, and the legs were bent.

The methodology of the anthropological analysis followed the recommendations of Rainer Knußmann's handbook.¹⁰ The bone assemblage is incomplete, fragmentary, and badly preserved. In order to preserve its current condition, the grave was removed in situ. Prior to the analysis, the bones were washed only to the minimally necessary extent. Considering the teeth characteristics, the degree of the openness of the juvenis and the measurements of the long bones, the age at death was between 15 and 19 years. Although it is uncertain to determine sex at this age, taking the gracile bones, the strong female characters of linea aspera and incisura ischiadica into consideration, the burial can be identified as the remains of a young woman.¹¹

Artifacts

A majority of the artifacts were recovered from the two clay extraction pits, but tiny ceramics, animal bone and plaster fragments were found also in the postholes. Apart from potsherds, several small chipped stone fragments, flint cores (mostly Szentgál radiolarites), polished stone axe and chisel fragments, clay spoon fragments, as well as cattle horns were unearthed.

However, the findings are unprocessed yet, some preliminary implications can already be drawn. Most of the potsherds are gravel tempered, painted fragments did not occur, dotted decorations in linear patterns appear only in several cases (Fig. 9. 8–9), and there are dense scratches on some rim fragments (Fig. 7. 2; Fig. 9. 3–4).

The majority of ceramics come from bowls (Fig. 7). Most of them are conical, moderately high, with markedly swollen rim. Some pedestal fragments (Fig. 10. 1, 3, 5) might have belonged to this bowl type, but a large part of the artifacts are still need to be restored, and pieces fitting together have not been found yet. In some cases small, half-globular knobs were placed on the exterior, below the rim (Fig. 7. 4, 9).

10 Az antropológiai meghatározást dr. Tóth Gábor (egyetemi docens) a Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, TTK, Biológia Intézet munkatársa végezte el.

11 Vas megye rézkori embertani anyagairól készült összefoglaló tanulmány: TÓTH G.: A rézkor embertani emlékei Vas megyében. Folia Anthropologica 10 (2011) 99–101.

12 KÁROLYI M.: A korai rézkor emlékei Vas megyében. – The early copper age in County Vas. Szombathely, 1992. Kisnyom, Nádasdi tábla: 14 t. 2–6., 16. t. 1.; Szombathely–Olád: 35 t. 1; Jákfa: 37 t. 6. A szerző ezeket az anyagokat a lengyeli kultúra II. periódusának végére keltezi: 73–74.

13 KALICZ 2003, 4. kép 8–9, 8. kép 7.

14 BÁNFFY, E.: Early Chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs–Szőlőhegyi mező. Antaeus 22 (1995) 71–102. Pl. 97/166, Pl. 103/218, Pl. 104/219–220, Pl. 105/225, 232.

15 VIRÁG-FIGLER 2007, Fig. 3/12.

10 The anthropological analysis was carried out by dr. Gábor Tóth (adjunct professor) at the Biological Institute of the University of West Hungary, Savaria Campus, Faculty of Natural Sciences.

11 The comprehensive study of the Copper Age anthropological materials of Vas County: TÓTH G.: A rézkor embertani emlékei Vas megyében. Folia Anthropologica 10 (2011) 99–101

kultúra körében csak a legkésőbbi fázisban fordul elő, majd tovább él a középső rézkori Balaton-Lásinja kultúrában is.¹⁶

A leletanyagban előfordulnak még bikónikus tálak éles vagy ívesebb töréssel a perem alatt, a törésvonalon félgömbös bütyök helyezkedik el (7. kép 9., 8. kép 1.). Jellegzetesek a bikónikus, élesen megtörő hasvonalú csészék, a hasvonalon félgömbös bütyökkel díszítve (8. kép). Előfordulnak még a kétfülű, hengeres nyakú, öblös testű csuprok, fazekak, ahol a fül a perem alól indul (9. kép 6–7.), és több olyan edénytöredék is előkerült, ahol a fülek közvetlenül a peremből indulnak (9. kép 1–2.). Számos agyagkanál töredéke került elő, alakjuk kerekded gömbszelet forma, nyelük rövid, ferdén csatlakozik a fejrészhez (10. kép 6–8.).

A leletanyag elsődleges vizsgálata alapján a települést a Lengyel-kultúra legkésőbbi (III.) fázisába sorolhatjuk.

The most characteristic pieces of the ceramic assemblage are the spouted bowls with thickened edge and horizontally flattened rim (Fig. 7. 1). Similar assemblages are known from several sites around Szombathely,¹² and this bowl type was also found at Nagykanizsa–Inkey-kápolna,¹³ Zalaszentbalázs¹⁴ and Győr–Szabadrétdomb¹⁵. According to Nándor Kalicz, the vessel type occurs only in the latest phase of the Lengyel culture then continued to exist in the Middle Copper Age Balaton-Lásinja culture as well.¹⁶

In the assemblage there are biconical bowls with a sharp or curvier break below the rim decorated with half-globular lugs (Fig. 7. 9; Fig. 8. 1). Biconical cups with a sharp break on the belly line, and decorated with half-globular lugs are also typical (Fig. 8). Two-handled mugs with cylindrical necks and globular bodies, pots with a handle below the rim (Fig. 9. 6–7) and some fragments with a handle starting directly from the rim (Fig. 9. 1–2) also occur. Numerous clay spoons were found too. They have roundish, half-globular shape, and short handles attached obliquely to the head (Fig. 10. 6–8).

Based on the preliminary artifact analysis, the settlement is dated to the latest period (III) of the Lengyel culture.

12 KÁROLYI M.: A korai rézkor emlékei Vas megyében. – The early copper age in County Vas. Szombathely, 1992. Kisunyom, Nádasdi tábla: pl. 14. 2–6, pl. 16. 1; Szombathely–Olád: pl. 35. 1; Jákfa: pl. 37. 6. The author dates these materials to the end of period II of the Lengyel culture.

13 KALICZ 2003, fig. 4. 8–9, fig. 8. 7

14 BÁNFFY, E.: Early Chalcolithic settlement at Zalaszentbalázs–Szőlőhegyi mező. *Antaeus* 22 (1995) 71–102. pl. 97/166, pl. 103/218, pl. 104/219–220, pl. 105/225, 232.

15 VIRÁG-FIGLER 2007, fig. 3. 12

16 KALICZ 2003, 10

16 KALICZ 2003, 10.

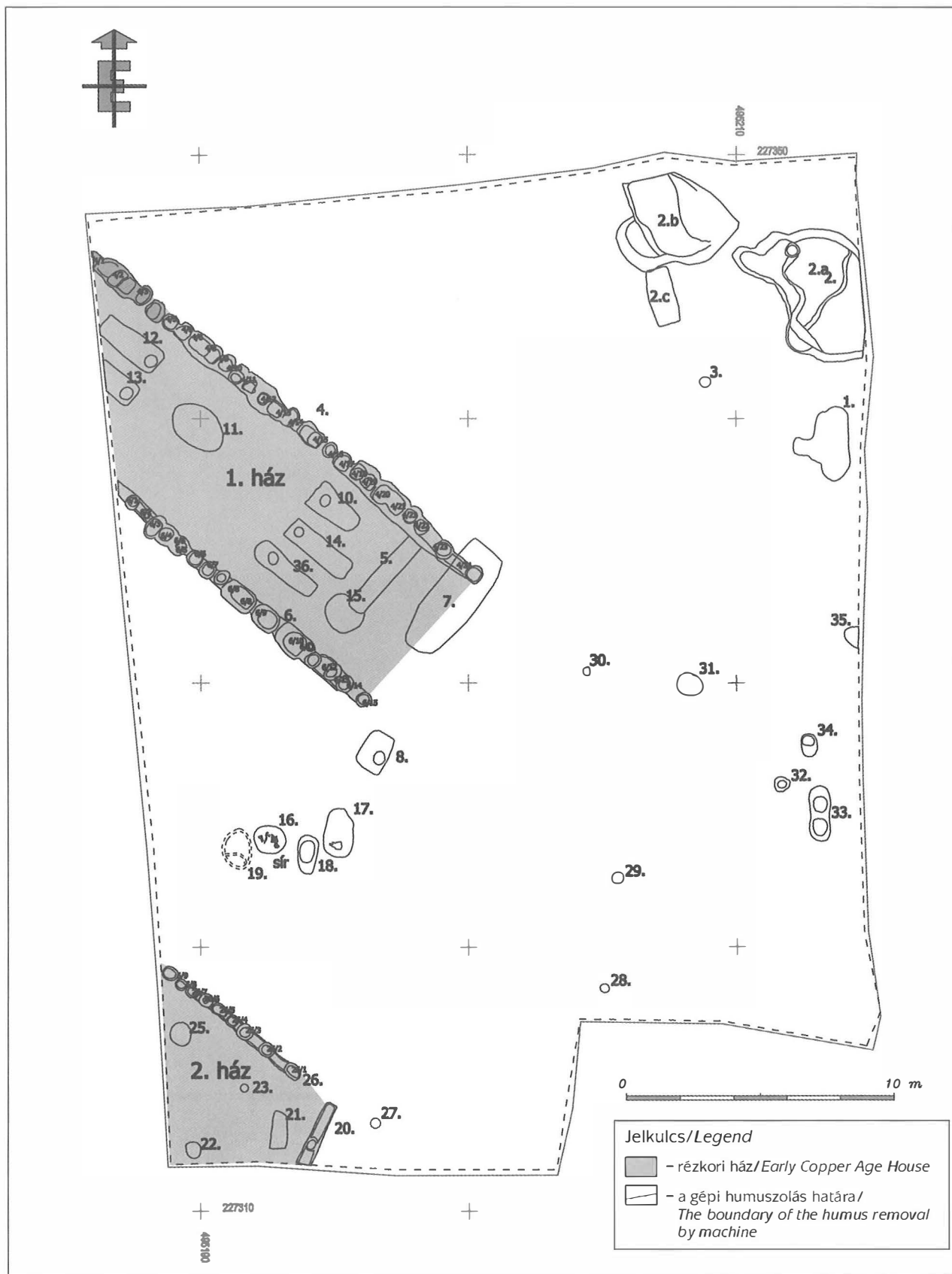
Irodalom • References

- KALICZ 2003 KALICZ N.: Az újkőkorszaki és rézkori megtelepedés maradványai a nagykanizsai Inkey-kápolna mellett (Kr. e. 5. évezred első harmadától a 3. évezred első feléig). – Endneolithische und kupferzeitliche Besiedlung bei Nagykanizsa (Inkey-Kapelle). Zalai Múzeum 12 (2003) 7–47.
- VIRÁG-FIGLER 2007 M. VIRÁG, ZS.-FIGLER, A.: Data on the settlement history of the late Lengyel period of Transdanubia on the basis of two sites from the Kisalföld (Small Hungarian Plain). (A preliminary evaluation of the sites Győr-Szabadrétdomb and Mosonszentmiklós-Pálmajor). In: J. K. Kozłowski and P. Raczky (ed.): The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe. Kraków 2007, 345–364.
- PAVÚK 2003 PAVÚK, J.: Hausgrundrisse der Lengyel-Kultur in der Slowakei. In: J. Eckert/U. Eisenhauer/A. Zimmermann (ed.): Archäologische Perspektiven – Analysen und Interpretationen im Wandel. Festschrift für Jens zum 60. Geburtstag. Rahden/Westf. 2003, 455–469.
- REGENYE 2004 REGENYE J.: Háztípusok és településszerkezet a késő lengyeli kultúrában veszprémi és szentgáli példák alapján (House types and settlement structure in the late Lengyel culture, based in the examples at Veszprém and Szentgál) VMMK 23 (2004) 25–47.



1. kép: Uraiújfalu, Alájárá-dűlő. Az ásatás 1:10000-es térképen

Fig. 1: Uraiújfalu, Alájárá-dűlő. The excavated area on a map of 1:10.000



2. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Összesítő helyszínrajz

Fig. 2: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Layout map



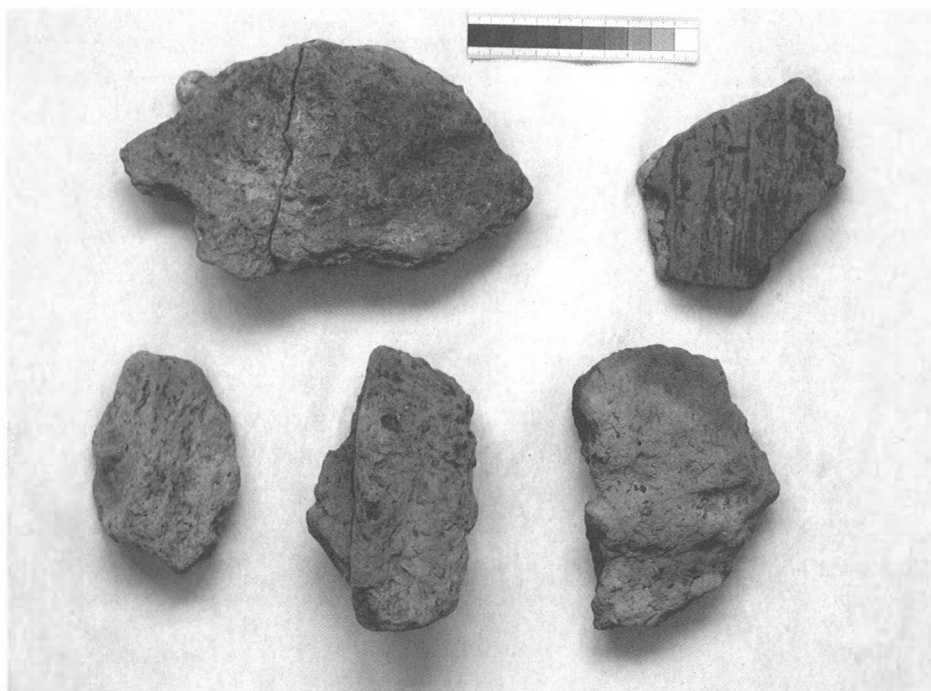
3. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. 1. ház

Fig. 3: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. House no. 1



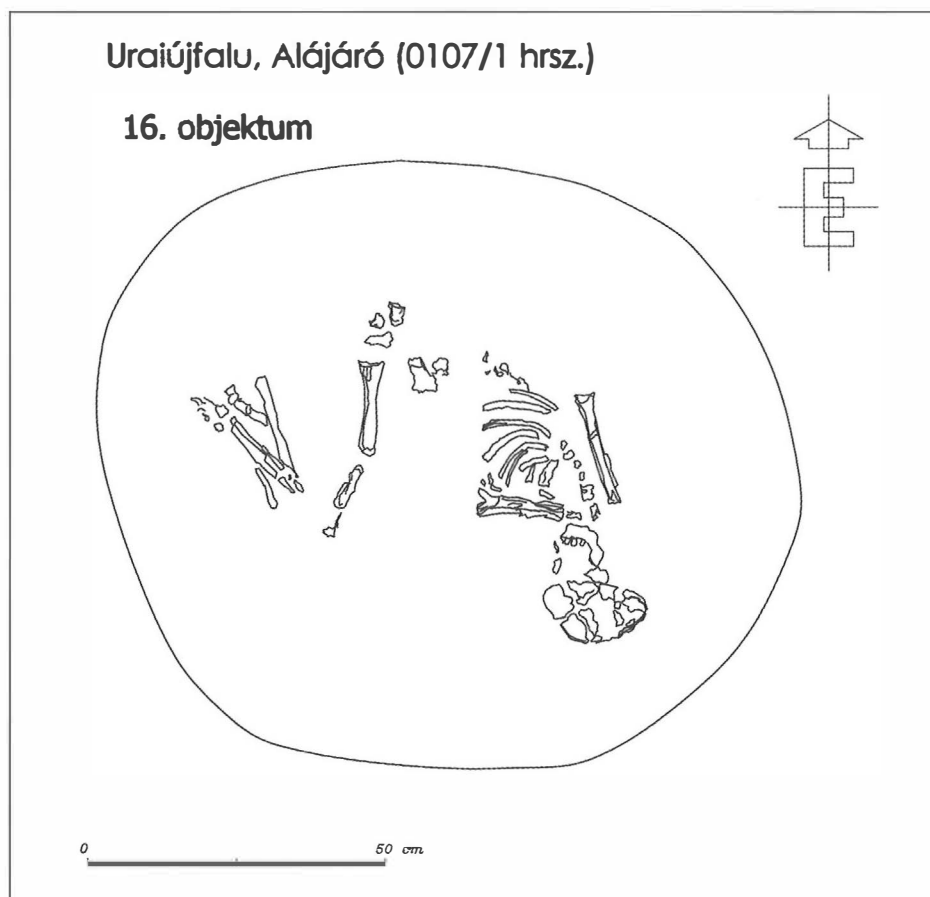
4. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. 2. ház

Fig. 4: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. House no. 2



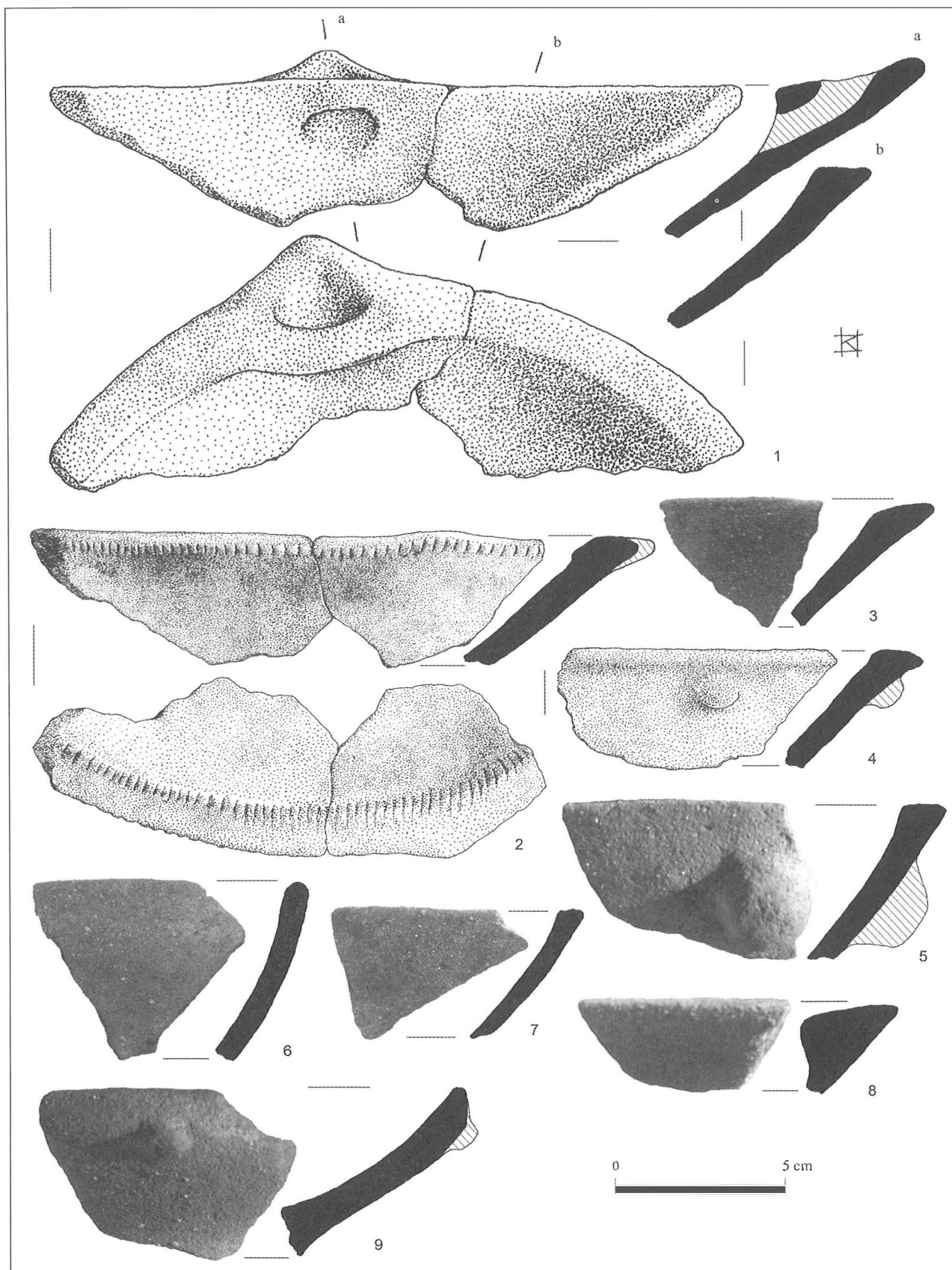
5. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Tapasztásdarabok az 1. házból

Fig. 5: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Plaster fragments from house no. 1



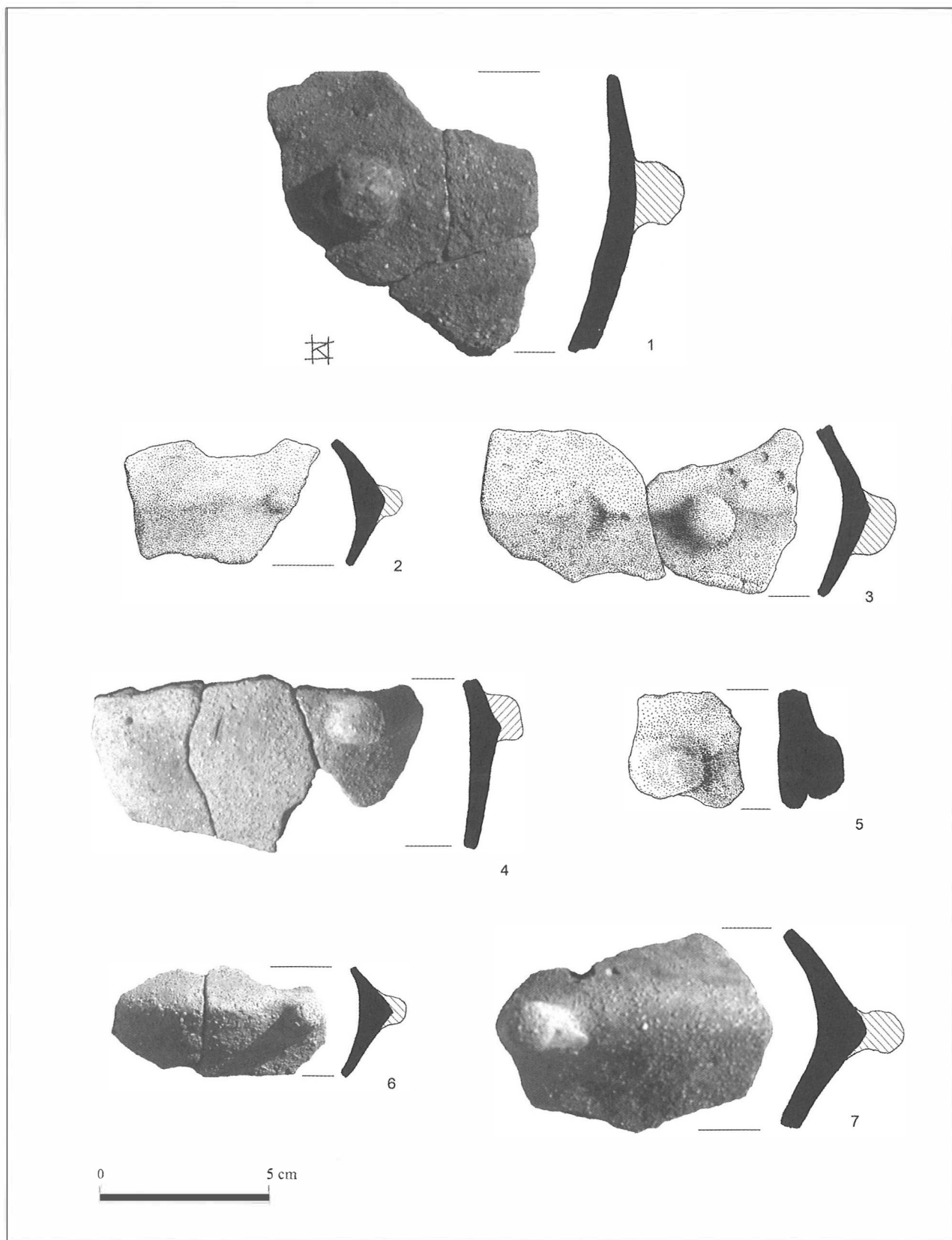
6. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. 16. objektum, sír

Fig. 6: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Feature 16, a burial



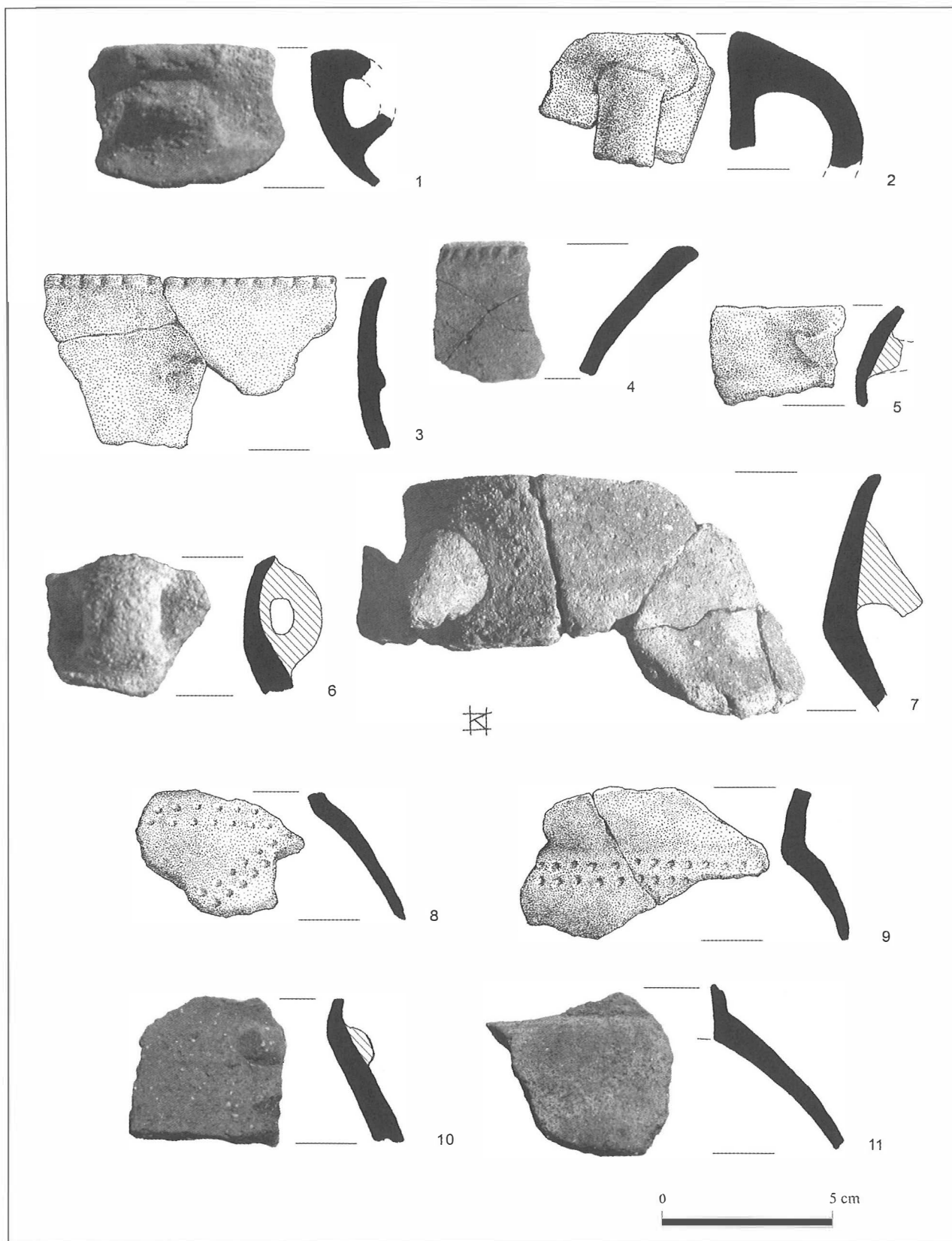
7. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Leletanyag

Fig. 7: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Artifacts



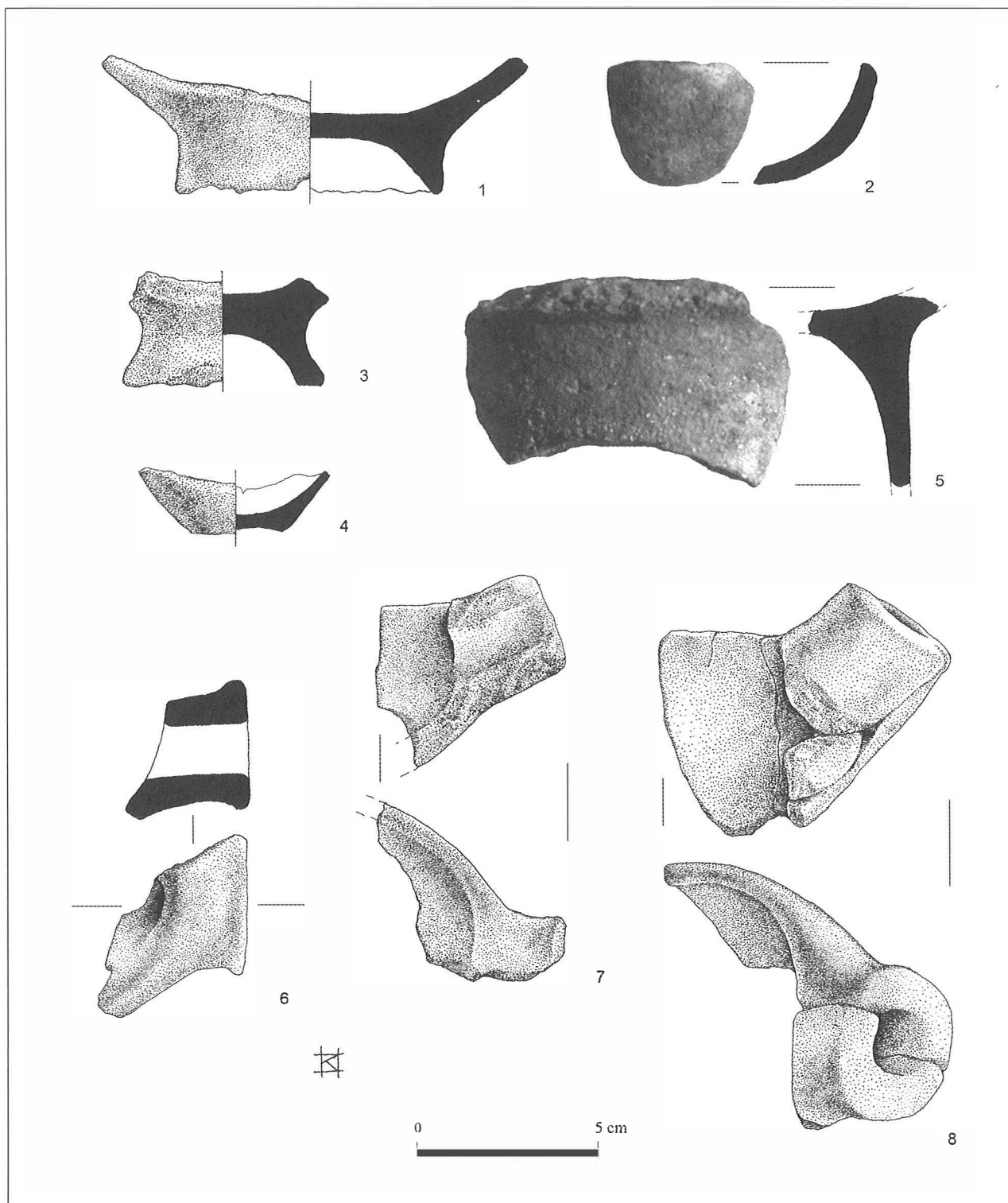
8. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Leletanyag

Fig. 8: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Artifacts



9. kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Leletanyag

Fig. 9: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Artifacts



10, kép: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Leletanyag

Fig. 10: Uraiújfalu, Alájáró-dűlő. Artifacts

Ilon Gábor

A halomsíros kultúra rituális „edénydepója” Veszprém határából

2009. november 3. és december 16. között vezetésemmel végezték el a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő lelőhelyen (1. kép) a 8. és 72. sz. főutak ún. Litéri csomópontjának területén a régészeti szakfelügyeletet, ami kb. 1,4 ha lehumuszosítását jelentette. A korábbi régészeti topográfiai munkálatok a csomóponton és szűkebb környékén az alábbi korokra és jelenségekre hívták fel a figyelmet: középső és késő bronzkori települések és halomsírok, népvándorlás kori, Árpád-kori és középkori település.¹ A gépi humuszosítás megfigyelése során kiderült, hogy a késő rézkor (badeni kultúra), a középső bronzkor (dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája) és a késő népvándorlás-kora Árpád-kor emlékeire számíthatunk a tavasszal induló megelőző feltárás során. A kutatást 2010. május 3. és június 18. között Szvath Márton² vezette. A megfigyelés megállapításait kiegészítendő új korszakként egy kora vagy középső avar kori temető bolygatatlan 26 sírja került napvilágra, s rögzítettük a Furchenstich-, a bolerázi és a halomsíros kultúra telepjelenségeit is a területen.

A 8. sz. főúttól D-re, az ún. „A” (várpalotai) lehatárolt (2. kép) bővítési területén került elő az 50. sz. objektum (SNR 282–283), egy gödör, amelynek leletanyagát e rövid tanulmányban közlöm.

A gödör (2–4. kép) a hajdani, ma már alig élő, a közeli Ferenc-forrásból táplálkozó erecske Ny-i teraszán található. Kerekded, 134 cm átmérőjű, hosszabb tengelye É-D-i irányú. Foltja a gépi humuszosítást követően jelentkezett. A 339. és 348. SNR számú gödrök vágta, amelyek kora – leletanyag hiányában – ismeretlen. A vizsgált gödör a humuszosítás felszínétől 53–58 cm-t mélyedt a sárga, löszös altalajba. Profilján látszott, hogy egy ún. méhkas alakú gödör erodált és a különböző, évszázados földmunkák után megmaradt alsó része (3. kép). Betöltése sötétbarna löszös, azaz az altalajnak a hajdani humusszal történő keveredéséből keletkezett. A betöltés

Gábor Ilon

The ritual “vessel hoard” of the Tumulus culture in the vicinity of Veszprém

The archaeological surveillance in the territory of the so-called Litér junction of roads no. 8 and 72 at the Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő site (Fig. 1) was carried out by the Field Service for Cultural Heritage between November 3 and December 16, 2009, during which the humus was removed in an area of ca. 1.4 ha. Previous archaeological topographical works shed light on the following periods and features at the intersection and in its immediate environs: Middle and Late Bronze Age settlements and burial mounds, settlements from the Migration Period, the Árpadian Age and the Middle Ages.¹ The observations during the humus removal clarified that remains of the Late Copper Age (Baden culture), the Middle Bronze Age (Transdanubian Encrusted Pottery Culture) and the Late Migration – Early Árpadian Age should be expected during the preventive excavation next spring. Márton Szvath² conducted the investigation between May 3 and June 18, 2010. Complementing the implications of the surveillance, 26 intact graves of an Early or Middle Avar Period cemetery were recovered, and we recorded the presence of settlement features of the Furchenstich, Boleráz and Tumulus cultures in the area.

Feature no. 50 (SNR 282–283), a pit, came to light S of main road no. 8, in the extended area of the ‘A’ (Várpalota) exit (Fig. 2) and its findings are being published in this short paper.

The pit (Fig. 2–4) is located in the western plateau of a small stream fed by the nearby, ancient, presently barely active, Ferenc stream. Its shape is roundish with a diameter of 134 cm, and the longer axis is oriented N–S. It was noticed after the topsoil stripping by machinery. The pit was cut by other pits (SNR 339 and 348), dates of which are unknown as they were lacking

1 Magyarország régészeti topográfiája 2. A veszprémi járás. Éri I. (Szerk.) Budapest, 1969. 25/15–19. lelőhelyek

2 Szívességét, hogy e leletanyagot közlésre átengedte, itt is megköszönöm. Tevékenységünket a NIF Zrt. részéről Gyulavári Endre projektvezető támogatta. A gépi munkát a Colas Út Zrt., a kézi feltárást a HUSA 31 Kft. dolgozói végezték. A gyors restaurálásért a MNM – NÖK szombathelyi régiós bázisán tevékenykedő Archeolore Kft. munkatársainak: Udvardi Balásznak, Bozsányi Aliznak, Bozzayné Németh Juditnak és Németh Norbertnek tartozom köszönettel. A feltárási rajzok eredetijét Molnár Szabolcs technikus, itt megjelent változatát és az összesítő rajzot Kovács Zoltán geodéta, a remek tárgyrajzokat Radics András régésztechnikus készítette, amiért hálával tartozom nekik. Az állatsontok meghatározásáért Tugya Beátának (MNM – NÖK, Budapest) mondok köszönetet.

1 Magyarország régészeti topográfiája 2. A veszprémi járás. Éri I. (ed.) Budapest, 1969. Sites no. 25/15–19

2 Here I would like to thank him for permitting me to publish the assemblage. Our activities were supported by Endre Gyulavári, the project manager (NID PLC.). The machinery works were carried out by the Colas Út Ltd. and the manual earthworks were performed by the HUSA 31 Ltd. For the quick restoration works, I thank the employees of the Archeolore Ltd., namely to Balázs Udvardi, Aliz Bozsányi, Mrs. Bozzay Judit Németh and Norbert Németh. I am also grateful to Szabolcs Molnár (technician) for making the original excavation drawings, to Zoltán Kovács (field surveyor) for creating the published versions and the layout map, and to András Radics (archaeological technician) for drawing the excellent figures of the objects. I also am obliged to Beáta Tugya (MNM – NÖK) for the faunal analysis.

nem tartalmazott égett, vagy faszenes, szenült réteget, de makro-növényi maradványokat sem. A nagyszámú edény, ill. töredék – összesen 144 db leltározott tétel – mellett juh, szarvasmarha, házisertés és mezei nyúl csontjait emeltük ki a gödörből (lásd az Appendixet), valamint 2 db ütő- vagy simítókövet.

Az összesen kb. 60–70 db rekonstruálható edény esetében feltűnő, hogy a korsók/bögrék többsége szinte egészben, vagy csak kis hiányokkal, sérülésekkel került a gödörbe.

A jellegzetes leletanyag leírása³

Tárolóedények

1. *Tárolóedény*, dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durva kavicssal soványított. Vörös és szürke foltos. Peremén négy vízszintesen álló csücsök, vörösbarna és a feneke környékén fekete foltos, felülete fröcskölt, ujjal behúzott sávokkal. M: 545 mm, Fá: 155 mm, Szá: 470 mm, Fv: 10–14 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.1. (5. kép 1.)

2. *Tárolóedény*, dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durva kavicssal soványított. Vörös és szürke foltos. Teste hordós, függőlegesen álló nyakkal, pereme enyhén duzzadt. Felületén növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Fv: 7–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.2.

3. *Tárolóedény perem- és nyaktöredéke* durva dolomitos soványítással. Nyaka függőlegesen álló, vízszintesen elvágott peremén ujjbenyomkodásos bordadisz fut körbe. Vörös és szürke foltos. Szá: 380 mm, Fv: 9–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.3. (5. kép 2.)

4. *Tárolóedény perem- és oldaltöredéke*. Teste erősen hasasodó, nyaka rövid, pereme erősen kihajló, egy helyen háromszögletesen nyelvszerűen kiszélesedő. Felületén növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durva kavicssal soványított. Vörös és szürke foltos. Szá: 250 mm, Fv: 8–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.4. (5. kép 7.)

5. *Tárolóedény perem- és oldaltöredéke*. Gömbös testű, ívelődő nyakkal, kihajló és lekerekített peremmel. Vállát besimított vonal hangsúlyozza. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, csillámos homokkal soványított. Kavicsolt felülete fekete. Szá: 180 mm, Fv: 6–8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.5. (5. kép 4.)

6. *Tárolóedény perem- és oldaltöredéke*. Vállán körbefutó, ujjbenyomkodásos bordadisz. Nyaka függőlegesen álló, pereme háromszögszerűen kiszélesedő, vízszintesen elvágott. Hasán növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Nyaka elsimított. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított, foltosan szürke és barna. Fv: 11–12 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.6. (5. kép 3.)

7. *Tárolóedény perem- és nyaktöredéke*. Pereme duzzadt, vízszintesen elvágott, lekerekített élű, nyaka enyhén ívelődő. Csillámos homokkal, dolomit- és kerámi-

findings. The studied feature went through the yellow, loessy subsoil to a depth of 53–58 cm measured from the top of subsoil. The profile verified the eroded bottom of a beehive-shaped pit preserved after various earthworks in the past centuries (Fig. 3). As a result of mixing ancient humus with subsoil, its fill was dark brown and loessy, which did not contain either a burned, charcoaly or ashy layer or macrobotanical remains. In addition to a great amount of vessels and potsherds, a total of 144 inventoried lots, sheep, cattle, pig and hare bones (see the Appendix), as well as two pieces of pounding or polishing stones were found in the pit.

It was striking that in the ceramic assemblage consisting of ca. 60–70 reconstructable vessels most of the jugs/mugs were buried into the pit as nearly whole objects or display only minor damages.

Description of the characteristic artifacts³

Storage vessels

1. *Storage vessel* tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. It is red and grey in patches. There are four horizontal, raised knobs on the rim, black patches around the base and its surface is splattered with finger-grooves. H: 545 mm, Bd: 155 mm, Rd: 470 mm, Wt: 10–14 mm. Inv. no.: 49.9780.283.1. (Fig 5. 1)

2. *Storage vessel* tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. It is red and grey in patches. The body is barrel-shaped with a straight neck, the rim is slightly swollen. Brushed clay slip made with plant material is seen on the surface. Wt: 7–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.2.

3. *Rim and neck fragments of a storage vessel* tempered with coarsely ground dolomite. Its neck is straight, a finger impressed applied rib runs along the flat-topped rim. Rd: 380 mm, Wt: 9–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.3. (Fig. 5. 2)

4. *Rim and body fragment of a storage vessel*. The body is strongly spherical, the neck is short, the rim is markedly everted broadening in triangular, tongue-like shape at one spot. Brushed clay slip made with plant material is visible on the surface. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Red and grey in patches. Rd: 250 mm, Wt: 8–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.4. (Fig 5. 7)

5. *Rim and body fragment of a storage vessel*. The body is globular, the neck is curved, and the rim is everted and rounded. The shoulder is emphasized by a smoothed band. It is tempered with ground dolomite, grog and micaceous sand. Its surface, polished with pebble, is black. Rd: 180 mm, Wt: 6–8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.5. (Fig. 5. 4)

3 M=magasság, Fá=fenékátmérő, Szá=szájátmérő, Fv=falvastagság

3 H=height, Bd=base diameter, Rd=rim diameter, Wt=wall thickness

aőrleménnyel soványított, fényesre kavicsolt felülete szürkésbarna. Fv: 5–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.7. (5. kép 6.)

8. *Tárolóedény perem- és nyaktöredéke.* Nyaka függőlegesen áll, pereme duzzadt, vízszintesen elvágott, lekerekített élű. Dolomitőrleménnyel soványított. Felületén növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Belseje enyhén kavicsolt, sötétszürke. Fv: 8–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.8. (5. kép 5.)

9. *Tárolóedény peremtöredéke.* Vízszintesen elvágott, ujjbenyomkodásos bordadísszel. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Sötétszürke. Fv: 8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.12. (6. kép 1.)

10. *Tárolóedény nyak-válltöredéke.* Vállán vízszintesen körbefutó ujjbenyomkodásos bordadísszel, melyet vízszintesen álló fogóbütyök szakít meg. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durvakavicsal soványított. Foltosan vörösesbarna és szürke. Fv: 8–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.16. (6. kép 3.)

11. *Tárolóedény oldaltöredéke* vízszintesen körbefutó, ujjbenyomkodásos bordadísszel. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durvakavicsal soványított. Vörösesbarna. Fv: 9–10 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.19. (6. kép 2.)

12. *Tárolóedény nyak-válltöredéke.* Besimított válla alatt kisméretű bütyök, finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel, ill. finomkavicsal soványított. Kavicsolt felületű, fekete. Fv: 7–8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.25. (6. kép 4.)

13. *Tárolóedény nyak-válltöredéke.* Besimított válla alatt kisméretű, vízszintesen álló bütyökdisz. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürke. Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.58. (6. kép 5.)

14. *Tárolóedény oldaltöredéke.* Teste nyomott, gömbös. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Kavicsolt felülete foltosan barna és szürke. Fv: 7–8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.26. (6. kép 6.)

Amfóra

15. *Amfóra oldaltöredéke.* A válla besimítással hangsúlyozott, amely alól szalagfűl indul és a has középvonalaiba csatlakozik. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürke. Fv: 5–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.57. (6. kép 7.)

Fazekak

16. *Fazék.* Pereme enyhén kihajló. Innen indul a vállhoz csatlakozó szalagfűl. Felületén növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Dolomitőrleménnyel és durvakavicsal soványított. Foltosan vörösesbarna és szürke. Fv: 7–9 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.9. (7. kép 1.)

17. *Fazék.* Nyaka enyhén ívelődő, pereme enyhén kihajló, vízszintesen elvágott, lekerekített élű. A peremből szalagfűl indult. Kerámia- és dolomitőrleménnyel soványított, vörösesbarna. Szá: 135 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.11. (7. kép 2.)

6. *Rim and body fragment of a storage vessel.* A finger impressed applied rib runs along the shoulder. Its neck is straight, the rim, broadening in some triangular shape, is flat-topped. Burnished clay slip made with plant material is visible on its belly. The neck is smoothed. It is tempered with ground dolomite and grog. Grey and brown in patches. Wt: 11–12 mm. Inv. no.: 49.9780.283.6. (Fig. 5. 3)

7. *Rim and neck fragment of a storage vessel.* The rim is swollen, flat-topped, rounded, the neck is slightly curved. It is tempered with micaceous sand, ground dolomite and grog, the surface, polished with pebble, is grayish brown. Wt: 5–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.7. (Fig. 5. 6)

8. *Rim and neck fragment of a storage vessel.* Its neck is vertical, the rim is swollen, flat-topped and rounded. It is tempered with ground dolomite. Brushed clay slip made with plant material is visible on the surface. The dark grey interior is slightly polished with pebble. Wt: 8–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.8. (Fig. 5. 5)

9. *Rim fragment of a storage vessel.* It is flat-topped decorated with finger impressed applied rib. It is tempered with ground dolomite and grog. Dark grey. Wt: 8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.12. (Fig. 6. 1)

10. *Neck and shoulder fragment of a storage vessel.* There is a horizontally running, finger impressed applied rib interrupted by a horizontal lug on its shoulder. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Reddish brown and grey in patches. Wt: 8–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.16. (Fig. 6. 3)

11. *Body fragment of a storage vessel* with a horizontally placed, finger impressed applied rib. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Reddish brown. Wt: 9–10 mm. Inv. no.: 49.9780.283.19. (Fig. 6. 2)

12. *Neck and shoulder fragment of a storage vessel.* There is a small lug below the smoothed shoulder. It is tempered with finely ground dolomite, grog and fine pebbles. Its black surface is polished with pebble. Wt: 7–8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.25. (Fig. 6. 4)

13. *Neck and shoulder fragment of a storage vessel.* There is a small, horizontally placed lug below the burnished shoulder. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.58. (Fig. 6. 5)

14. *Body fragment of a storage vessel.* The body is pressed globular. It is tempered with ground dolomite and grog, the surface, polished with pebble, is brown and grey in patches. Wt: 7–8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.26. (Fig. 6. 6)

Amphorae

15. *Body fragment of an amphora.* Its shoulder is emphasized by smoothing, a strap handle is attached underneath and connected to the mid-line of the body. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Wt: 5–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.57. (Fig. 6. 7)

18. *Fazék peremtöredéke*. Vízszintesen elvágott. Dolomitörleménnyel soványított, szürke. Fv: 9 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.14.

19. *Fazék perem- és nyaktöredéke*. Pereme enyhén kihajló, vízszintesen elvágott, melyből szalagfűl indul és a vállba csatlakozik. Dolomit- és kerámiaörleménnyel, valamint durvakavicsal soványított. Foltosan vöröses-barna. Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.23. (7. kép 3.)

20. *Fazék fültöredéke*, amelyen három háromszög átmetszetű borda van. Dolomit- és kerámiaörleménnyel, valamint durvakavicsal soványított. Szürke. Fűl szélessége: 36 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.24. (7. kép 4.)

21. *Fazék*. Teste hordós. Vállán finom besimításból kiinduló, keskeny, kisméretű szalagfűl csatlakozik a perem alá. Nyaka függőlegesen álló. Pereme vízszintesen elvágott. Finomra őrölt dolomit- és kerámiaörleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan vörös és szürke. M: 148 mm, Fá: 62 mm, Szá: 78 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.49. (7. kép 8.)

22. *Fazék*, felső kétharmada. Nyaka tölcéses, pereme vízszintesen elvágott, lekerekített éllel. Finomra őrölt dolomit- és kerámiaörleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan barna és szürke. Szá: 110 mm, Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.50. (7. kép 6.)

23. *Fazék perem- és oldaltöredéke*. S-profilú, vállá hangsúlyozott, felületén növényi anyaggal seprűzött agyagbevonat található. Nyaka simított. Pereme vízszintesen elvágott, lekerekített élű. Dolomit- és kerámiaörleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Barnásvöröses. Szá: 150 mm, Fv: 5–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.51. (7. kép 5.)

24. *Fazék perem- és oldaltöredéke*. Hengeres nyakú, pereme vízszintesen elvágott. Kevés dolomit- és sok kerámiaörleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürke. Fényezett. Szá: kb. 160 mm, Fv: 6–8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.52. (7. kép 7.)

További 3 fazéktöredék, ezekkel együtt tehát összesen 12 fazekat emeltünk ki a gödörből.

Tálak

25. *Tál, csőtalpas*. A csőtalpon körbefutó bekarcolás alatt bekarcolt sraffozott háromszögek. Feneke íves. Kerámiaörleménnyel és finomkavicsal soványított. Fényezett, fekete. Fv: 5–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.80. (8. kép 1.)

26. *Tál*. Alja enyhén ívelt, vízszintesen elvágott pereme nyelvszerűen kihúzott. Dolomit- és kerámiaörleménnyel soványított. Foltosan sötétszürke. Szá: 122 mm, Fv: 4–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.59. (8. kép 3.)

27. *Tál peremtöredéke* nyelvszerű nyúlvánnyal. Kerámiaörleménnyel és finomkavicsal soványított. Felülete enyhén fényezett. Foltosan szürke. Szá: kb. 260 mm, Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.76. (8. kép 4.)

28. *Tál*. Oldala enyhén íves, lekerekített pereméből nyelvszerű nyúlvány indul ki. Oldalán szalagfűlindítás található. Dolomit- és kerámiaörleménnyel soványított.

Pots

16. *Pot*. A strap handle is attached to the slightly everted rim and connected to the shoulder. Brushed clay slip made with plant material is seen on the surface. It is tempered with ground dolomite and coarse pebbles. Reddish brown and grey in patches. Wt: 7–9 mm. Inv. no.: 49.9780.283.9. (Fig. 7. 1)

17. *Pot*. Its neck is a little curved, the rim is slightly everted, flat-topped and rounded. A strap handle is attached to the rim. It is tempered with ground dolomite and grog. Reddish brown in patches. Rd: 135 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.11. (Fig. 7. 2)

18. *Rim fragment of a pot*. Flat-topped. It is tempered with ground dolomite. Grey. Wt: 9 mm. Inv. no.: 49.9780.283.14.

19. *Rim and neck fragment of a pot*. Its rim is slightly everted, flat-topped. A strap handle is attached to the rim and connected to the shoulder. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Reddish brown in patches. Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.23. (Fig. 7. 3)

20. *Handle fragment of a pot* with three applied ribs of triangular profile. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Grey. Width of the handle: 36 mm. Inv. no.: 49.9780.283.24. (Fig. 7. 7)

21. *Pot*. Its body is barrel-shaped. A narrow, small strap handle is attached to the finely smoothed shoulder and connected below the rim. The neck is vertical, the rim is flat-topped. It is tempered with finely ground dolomite, grog and fine pebbles. Red and grey in patches. H: 148 mm, Bd: 62 mm, Rd: 78 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.49. (Fig. 7. 8)

22. *The upper two third of a pot*. Its neck is funnel-shaped, the rim is flat-topped, rounded. It is tempered with finely ground dolomite, grog and fine pebbles. Brown and grey in patches. Rd: 110 mm, Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.50. (Fig. 7. 6)

23. *Rim and body fragment of a pot*. It has an S profile with marked shoulder. Brushed clay slip made with plant material is visible on the surface. The neck is polished and the rim is flat-topped with rounded edge. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Brownish red in patches. Rd: 150 mm, Wt: 5–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.51. (Fig. 7. 5)

24. *Rim and body fragment of a pot*. Its neck is cylindrical and the rim is flat-topped. It is tempered with little ground dolomite and a great amount of grog, as well as fine pebbles. Dark grey in patches. Polished. Rd: ca. 160 mm, Wt: 6–8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.52. (Fig. 7. 7)

Including an additional three fragments, a total of 12 pots were recovered from the pit.

Bowls

25. *Pedestalled bowl*. Below a horizontal incision there are incised feathered triangles on the pedestal. Its base is curved. It is tempered with grog and fine pebbles.

Foltosan világosbarna-vöröses. Szá: 240 mm, Fá: 95 mm, Fv: 6–8 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.60. (8. kép 5.)

29. *Tál perem- és oldaltöredéke*. Vízszintesen elvágott pereme nyelvszerűen kihúzott, amely alatt függőlegesen álló becsipkedett lécdisz van. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan sötétszürke. Fényezett. Szá: kb. 240 mm, Fv: 5–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.61. (8. kép 2.)

30. *Tál perem- és oldaltöredéke*. Duzzadt, lekerekített pereméből szalagfűl indul, amely a hashoz csatlakozik. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan szürkésbarna. Szá: kb. 320 mm, Fv: 5–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.62. (8. kép 6.)

31. *Tál perem- és oldaltöredéke*. Duzzadt, vízszintesen elvágott pereméből indult a hashoz csatlakozó fűl. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan barnásszürke. Szá: kb. 300 mm, Fv: 5–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.63. (8. kép 7.)

32. *Tál peremtöredéke*. Vízszintesen elvágott, dolomitőrleménnyel és finomkavicsal soványított. Szürke. Szá: kb. 200 mm, Fv: 5–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.15. (9. kép 1.)

33. *Tál peremtöredéke*. Enyhéz duzzadt, vízszintesen elvágott. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és barna. Fényezett. Szá: kb. 345 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.64. (9. kép 2.)

34. *Tál peremtöredéke*. Háromszögszerűen duzzadt, ferdén elvágott. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fényezett. Szá: kb. 300 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.65. (9. kép 3.)

35. *Tál peremtöredéke*. Vízszintesen elvágott, lekerékített. Kevés finomra őrölt dolomittal és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és barna. Fényezett. Szá: kb. 185 mm, Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.66. (9. kép 4.)

36. *Tál peremtöredéke*. Vízszintesen elvágott, lekerékített. Kevés finomra őrölt dolomittal és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és barna. Fényezett. Szá: kb. 350 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.67. (9. kép 5.)

37. *Tál peremtöredéke*. Enyhéz duzzadt, vízszintesen elvágott és lekerekített. Kevés finomra őrölt dolomittal és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és barna. Fényezett. Szá: kb. 350 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.68. (9. kép 6.)

38. *Tál peremtöredéke*. Gömbszelet alakú, éle lekerekített. Kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke. Szá: kb. 120 mm, Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.72. (10. kép 1.)

39. *Tál peremtöredéke*. Kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan barna. Fényezett. Szá: kb. 130 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.73. (10. kép 2.)

40. *Tálka perem- és oldaltöredéke*. Vállán pontszerű beszürkálás alatt bekarcolt, sraffozott háromszög sormin-

Polished, black. Wt: 5–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.80. (Fig. 8. 1)

26. *Bowl*. Its base is slightly curved and the rim is flat-topped with a tongue-shaped extension. It is tempered with ground dolomite and grog. Dark grey in patches. Rd: 122 mm, Wt: 4–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.59. (Fig. 8. 3)

27. *Rim fragment of a bowl* with tongue-shaped extension. It is tempered with grog and fine pebbles. The surface is slightly polished and grey in patches. Rd: ca. 260 mm, Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.76. (Fig. 8. 4)

28. *Bowl*. Its body is slightly flaring and a tongue-shaped extension is attached to the rounded rim. A broken strap handle is seen on the body. It is tempered with ground dolomite and grog. Light brown and reddish in patches. Rd: 240 mm, Bd: 95 mm, Wt: 6–8 mm. Inv. no.: 49.9780.283.60. (Fig. 8. 5)

29. *Rim and body fragment of a bowl*. Below the flat-topped rim with a tongue-shaped extension a vertically placed, hashmarked applied rib is found. It is tempered with ground dolomite and grog. Grey in patches. Polished. Rd: ca. 240 mm, Wt: 5–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.61. (Fig. 8. 2)

30. *Rim and body fragment of a bowl*. A strap handle is attached to the swollen, rounded rim and connected to the body. It is tempered with ground dolomite and grog. Grayish brown in patches. Rd: ca. 320 mm, Wt: 5–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.62. (Fig. 8. 6)

31. *Rim and body fragment of a bowl*. A strap handle is attached to the swollen, flat-topped rim and connected to the body. It is tempered with ground dolomite and grog. Brownish grey in patches. Rd: ca. 300 mm, Wt: 5–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.63. (Fig. 8. 7)

32. *Rim fragment of a bowl*. It is flat-topped, and tempered with ground dolomite and fine pebbles. Grey. Rd: ca. 200 mm, Wt: 5–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.15. (Fig. 9. 1)

33. *Rim fragment of a bowl*. Slightly swollen and flat-topped. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey and brown in patches. Polished. Rd: ca. 345 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.64. (Fig. 9. 2)

34. *Rim fragment of a bowl*. Swollen and triangular in shape, obliquely flattened. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Grayish brown in patches. Polished. Rd: ca. 300 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.65. (Fig. 9. 3)

35. *Rim fragment of a bowl*. Flat-topped, rounded. It is tempered with a small amount of ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey and brown in patches. Polished. Rd: ca. 185 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.66. (Fig. 9. 4)

36. *Rim fragment of a bowl*. Flat-topped, rounded. It is tempered with a small amount of ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey and brown in patches. Polished. Rd: ca. 350 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.67. (Fig. 9. 5)

ta látható, melyet egy vízszintesen álló bütyökdísz szakít meg. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürkére égett. Szá: kb. 120 mm, Fv: 6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.93. (10. kép 3.)

Összesen tehát 16 tálat és tálhoz tartozó töredéket találtunk a gödörben.

Csupor és csésze

41. *Csupor*. Nyomott gömbös testű, nyaka rövid és enyhén ívelődik, pereme lekerekített. Kerámiaőrleménnyel és finomkavicsal soványított. Felülete fényezett, foltosan fekete. Vállán beszürkált sordísz, hasán függőleges bekarcolások között geometrikus minták. A díszítésekben mészbetét található. M: 81 mm, Szá: 90 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.79. (10. kép 5.)

42. *Csésze perem- és oldaltöredéke*. Nyaka rövid, ívelten kihajló, pereme lekerekített. Vállán besimítás. Hasának középvonalán vízszintesen álló bütyökdísz látható. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürkére égett. Szá: 110 mm, Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.94. (10. kép 4.)

43. *Csésze perem- és oldaltöredéke*. Nyaka rövid, ívelten kihajló, pereme lekerekített. Vállán besimítás. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürke. Szá: 100 mm, Fv: 4–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.95. (10. kép 7.)

44. *Csésze alsó része*. Talpgyűrűs. Kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fá: 30 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.143. (10. kép 6.)

Korsók/bögrék⁴

45. *Korsó*, nyomott gömbös testű, három bütyöklábbal. Nyaka enyhén ívelődő, tölcéses, pereme lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke, barna és vörös. Fényezett. M: 85 mm, Szá: 78 mm, Fá: 46 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.81. (11. kép 1.)

46. *Korsó*, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Nyaka enyhén ívelődő, tölcéses, pereme lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. Finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan sötétszürke. Fényezett. M: 95 mm, Szá: 90 mm, Fá: 64 mm, Fv: 3–4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.84. (11. kép 2.)

47. *Korsó*, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Nyaka enyhén ívelődő, tölcéses, pereme lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna.

37. *Rim fragment of a bowl*. Slightly swollen, flat-topped and rounded. It is tempered with a small amount of ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey and brown in patches. Polished. Rd: ca. 350 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.68. (Fig. 9. 6)

38. *Rim fragment of a bowl*. It is semi-globular in shape with rounded edges. It is tempered with grog and fine pebbles. Grey in patches. Rd: ca. 120 mm, Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.72. (Fig. 10. 1)

39. *Rim fragment of a bowl*. It is tempered with grog and fine pebbles. Brown in patches. Polished. Rd: ca. 130 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.73. (Fig. 10. 2)

40. *Rim and body fragment of a small bowl*. Below dotted incisions a row of incised feathered triangles, interrupted by a horizontally placed lug, is seen on the shoulder. It is tempered with grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Rd: ca. 120 mm, Wt: 6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.93. (Fig. 10. 3)

Altogether 16 bowls or bowl fragments were found in the pit.

Jars and cups

41. *Jar*. Its body is pressed globular, the neck is short and slightly curved, and the rim is rounded. It is tempered with grog and fine pebbles. Its surface is polished and black in patches. Incised decoration in linear pattern is seen on the shoulder, and geometric motifs between vertical incisions are found on the belly. Incisions are filled with white encrustation. H: 81 mm, Rd: 90 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.79. (Fig. 10. 5)

42. *Rim and body fragment of a cup*. Its neck is short, flaring, and the rim is rounded. The shoulder is smoothed. A horizontally placed lug is seen on the midline of the body. It is tempered with grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Rd: 110 mm, Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.94. (Fig. 10. 4)

43. *Rim and body fragment of a cup*. Its neck is short, flaring, and the rim is rounded. The shoulder is smoothed. It is tempered with grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Rd: 100 mm, Wt: 4–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.95. (Fig. 10. 7)

44. *The lower part of a cup supplied with ring base*. It is tempered with grog and fine pebbles. Grayish brown in patches. Bd: 30 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.143. (Fig. 10. 6)

Jugs/mugs⁴

45. *Jug* with pressed globular body, supplied with three lug-shaped legs. The neck is slightly curved, funnel-shaped and the rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. It is tempered with ground

⁴ Az elnevezés bizonytalanságát legutóbb Szathmári Ildikó boncolgatta. (SZATHMÁRI 2009, 296.)

⁴ The uncertainty in terminology has more recently been discussed by Ildikó Szathmári. (SZATHMÁRI 2009, 296.)

Fényezett. M: 100 mm, Szá: 100 mm, Fá: 70 mm, Fv: 3–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.98. (11. kép 3.)

48. *Korsó* alsó része, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Vállá besimítással hangsúlyozott, lapított testű. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan sötétszürke. Fá: 75 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.88. (11. kép 4.)

49. *Korsó*, teste kettős kónikus. Feneke hiányzik. Nyaka tölcseres, pereme kihajló, lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozott. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fényezett. Szá: 90 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.90. (12. kép 1.)

50. *Korsó*, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Nyaka enyhén ívelődő, tölcseres, pereme lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A hasán három vízszintesen álló bütyökdísz van. Finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke, barna és vörös. Fényezett. M: 120 mm, Szá: 98 mm, Fá: 66 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.82. (12. kép 2.)

51. *Korsó*, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Nyaka tölcseres, pereme lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A hasán három vízszintesen álló bütyökdísz van. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fényezett. M: 72 mm, Szá: 68 mm, Fá: 34 mm, Fv: 3–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.103. (12. kép 3.)

52. *Korsó* alsó része, éles hasvonallal, három bütyöklábbal. Nyaka enyhén tölcseres. Hasa középvonalán két bütyökdísz van. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Másodlagosan vörösre és szürkére égett. Fá: 42 mm, Fv: 4–7 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.91. (12. kép 4.)

53. *Korsó*, teste kettős kónikus. Nyaka ívelődő, pereme vízszintesen kihajló, lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A has középvonalán négy vízszintesen álló bütyökdísz van. Finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan vörösesbarna és szürke. M: 120 mm, Szá: 90 mm, Fá: 50 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.83. (12. kép 5.)

54. *Korsó*, teste kettős kónikus. Nyaka ívelődő, tölcseres, pereme kihajló, lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozott. A has középvonalán három bütyökdísz. Finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel soványított. Foltosan sötétszürkére égett. Fényezett. M: 90 mm, Szá: 80 mm, Fá: 42 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.85. (13. kép 1.)

55. *Korsó*, teste kettős kónikus. Feneke hiányzik. Nyaka tölcseres, pereme kihajló, lekerekített. A peremből szalagfűl indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A has középvonalán három bütyök-

dolomite, grog and fine pebbles. Grey, brown and red in patches. Polished. H: 85 mm, Rd: 78 mm, Bd: 46 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.81. (Fig. 11. 1)

46. *Jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. The neck is slightly curved, funnel-shaped, and the rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. It is tempered with finely ground dolomite and grog. Dark grey in patches. Polished. H: 95 mm, Rd: 90 mm, Bd: 64 mm, Wt: 3–4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.84. (Fig. 11. 2)

47. *Jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. The neck is slightly curved, funnel-shaped, and the rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. It is tempered with ground dolomite and grog. Grayish brown in patches. Polished. H: 100 mm, Rd: 100 mm, Bd: 70 mm, Wt: 3–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.98. (Fig. 11. 3)

48. The lower part of a *jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. Smoothing emphasizes the shoulder and the body is flattened. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Dark grey in patches. Polished. Bd: 75 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.88. (Fig. 11. 4)

49. *Jug* with biconical body. The base is missing. The neck is slightly curved, funnel-shaped, and the rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. It is tempered with grog and fine pebbles. Grayish brown in patches. Polished. Rd: 90 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.90. (Fig. 12. 1)

50. *Jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. The neck is slightly curved, funnel-shaped, and the rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. The belly is decorated with three horizontally placed lugs. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey, brown and red in patches. Polished. H: 120 mm, Rd: 98 mm, Bd: 66 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.82. (Fig. 12. 2)

51. *Jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. The neck is funnel-shaped, and the rim is rounded. The belly is decorated with three horizontally placed lugs. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Grayish brown in patches. Polished. H: 72 mm, Rd: 68 mm, Bd: 34 mm, Wt: 3–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.103. (Fig. 12. 3)

52. The lower part of a *jug* with a sharp break on the belly, supplied with three lug-shaped legs. The shoulder is slightly funnel-shaped. There are two lugs on the mid-line of the belly. It is tempered with ground dolomite and fine pebbles. Red and grey patches produced by secondarily burning. Bd: 42 mm, Wt: 4–7 mm. Inv. no.: 49.9780.283.91. (Fig. 12. 4)

53. *Jug* with biconical body. The neck is curved, the rounded rim is horizontally everted. A strap handle is

dísz. Finom dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint kevés finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fényezett. Szá: 110 mm, Fv: 3–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.86. (13. kép 2.)

56. *Korsó*, teste kettős kónikus. Feneke hiányzik. Nyaka ívelődő, pereme vízszintesen kihajló, lekerekített. A pereméből ansa lunata-fül indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A has középvonalán eredetileg három bütykdísz lehetett. Finom kerámiaőrleménnyel és kevés finomkavicsal soványított. Foltosan szürke. M: 91 mm, Szá: 85 mm, Fv: 3–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.87. (13. kép 3.)

57. *Korsó*, gömbös testű. Alsó része hiányzik. Nyaka egyenesen álló, pereme erősen kihajló. A pereméből szalagfül indul, mely a besimítással hangsúlyozott váll alá csatlakozik. A váll alatt két függőlegesen álló bordadísz található. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan barnásszürke. Fényezett. Szá: 70 mm, Fv: 4 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.89. (13. kép 4.)

58. *Korsó* nyaka. Ívelődő, tölcséres. Pereme lekerekített. A peremből szalagfül indul, mely a váll alá csapolással illeszkedik. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és barna. Fényezett. Szá: 105 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.112. (13. kép 5.)

59. *Korsó*, teste kettős kónikus. Feneke omphalosos, hiányos. A finom besimítással hangsúlyozott váll alatt bepecsételt sordísz és szalagfül indítása látható. Kerámiaőrleménnyel valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürke és sötétbarna. Fá: 78 mm, Fv: 4–6 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.92. (14. kép 1.)

Összesen 15 korsót / bögrét, ill. ezek töredékét tártuk fel.

60. *Pohár*. Virágcserep alakú, lekerekített peremű. Dolomit- és kerámiaőrleménnyel, valamint durvakavicsal soványított. Foltosan vörösesbarna és szürke. M: 43 mm, Szá: 52 mm, Fá: 36 mm, Fv: 4–5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.144. (14. kép 2.)

61. *Edény oldaltöredéke*, körömbenyomkodással díszített. Kerámiaőrleménnyel, valamint finomkavicsal soványított. Foltosan szürkésbarna. Fv: 5 mm. Nyilv. sz. 49.9780.283.121. (14. kép 3.)

62. *Ütő-/simítókö*. Bordó színű kvarcit kavics, két hegyesedő végén kopásnyomok. Méretei: 68×55×49 mm, súlya: 198 g. Nyilv. sz. 49.9780.283.145. (14. kép 4.)

63. *Ütő-/simítókö*. Vastartalma miatt vöröses színű kvarcit kavics, több oldalán kopásnyomokkal. Méretei: 58×58×57 mm, súlya: 216 g. Nyilv. sz. 49.9780.283.146. (14. kép 5.)

Az edények párhuzamai

A vízszintesen kihúzott, nyelvszerű peremmel rendelkező tárolóedényhez (5. kép 1.) hasonló Stillfried-Auha-

attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. The mid-line of the belly is decorated with four horizontally placed lugs. It is tempered with finely ground dolomite and grog. Reddish brown and grey in patches. H: 120 mm, Rd: 90 mm, Bd: 50 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.83. (Fig. 12. 5)

54. *Jug* with biconical body. The neck is curved, funnel-shaped, and the rounded rim is everted. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. The mid-line of the belly is decorated with three horizontally placed lugs. It is tempered with finely ground dolomite and grog. Dark grey in patches. H: 90 mm, Rd: 80 mm, Bd: 42 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.85. (Fig. 13. 1)

55. *Jug* with biconical body. The base is missing. The neck is funnel-shaped and the rounded rim is everted. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. The mid-line of the belly is decorated with three horizontally placed lugs. It is tempered with finely ground dolomite, grog and a small amount of fine pebbles. Grayish brown in patches. Polished. Rd: 110 mm, Wt: 3–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.86. (Fig. 13. 2)

56. *Jug* with biconical body. The base is missing. The neck is curved and the rounded rim is horizontally everted. An ansa lunata handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. The middle of the belly might have been decorated with three lugs. It is tempered with fine grog and a small amount of fine pebbles. Grey in patches. H: 91 mm, Rd: 85 mm, Wt: 3–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.87. (Fig. 13. 3)

57. *Jug* with globular body. The lower part is missing. The neck is cylindrical and the rim is highly everted. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder emphasized by smoothing. Two vertical applied ribs are found under the shoulder. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Brownish grey in patches. Polished. Rd: 70 mm, Wt: 4 mm. Inv. no.: 49.9780.283.89. (Fig. 13. 4)

58. *Neck of a jug*. Curved, funnel-shaped. Its rim is rounded. A strap handle is attached to the rim and connected below the shoulder by tapping. It is tempered with ground dolomite, grog and fine pebbles. Grey and brown in patches. Polished. Rd: 105 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.112. (Fig. 13. 5)

59. *Jug* with biconical body. The omphalic base is partly missing. Below the shoulder emphasized by smoothing a row of stamped motifs and the trace of a strap handle are seen. It is tempered with grog and fine pebbles. Grey and dark brown in patches. Rd: 78 mm, Wt: 4–6 mm. Inv. no.: 49.9780.283.92. (Fig. 14. 1)

A total amount of 15 jugs/mugs and their fragments were recovered.

gen telepéről került elő. A publikáló ennek kapcsán kifejti, az edénytípust a korá bronzkori kifejlett Aunjetitz kultúra, a középső bronzkori Gáta-Wieselburg kultúra,⁵ de a Dolný Peter-i (ma: Svätý Peter) temető⁶ anyagából is ismerjük. Azaz egy hosszú időszakban régiók feletti, általánosan jellemző peremmegoldásnak tekinthető. Továbbélő formaként például Großmugl II. depójában (Bz C) is előfordul, igaz ott lécdíszes és füllel is rendelkezik.⁷

A tárolóedények vállrégiójában elhelyezett *hegyes bűtykök* (6. kép 4–5.) párhuzamai megtalálhatók Franzhausen legidősebb halomsíros periódusra datált depójában⁸ és Mannersdorf Bz B1 korú településén.⁹

A perem alatt ferde vagy függőleges, durva ujbehúzkodással barázdált felületű edényeink (5. kép 1., 5., 7.) és töredékeink jó párhuzamait tették közzé a Zala megyei Zalaegerszeg-Ságod, Bekeháza és Ordacsehi, Bugaszeg (Somogy megye) koszideri korszakra (Bz B1) keltezett településeiről.¹⁰

A hosszabb-rövidebb, de ívelt nyakkal, tömzsi testtel (12. kép 1., 5., 13. kép 1.) rendelkező *korsóformáink* a Věteřov kultúra böheimkircheni csoportjában (Bz A2–B1) Mannersdorfból,¹¹ Gellénháza, Budai-Szer II. koszideri időszakra datált településének 5/97. objektumából¹² és Esztergályhorváti, Alsóbáránpusztai koszideri korú településéről¹³ ismertek.

A korsóforma tölcseres nyakú változata a koszideri periódus előtt, közben és azt követően is divatos. Ilyenek szórványként a Zalaszentiván, Kisfaludi-hegyről¹⁴ és a velemi Szent Vid-hegyről is előkerültek.¹⁵

Egy további variáns, amikor ívelt (12. kép 5., 13. kép 1–2.) vagy hengeres (13. kép 3.) nyakú korsó hasán bűtykök találhatók. Az ívelt nyakúra a már említett

60. *Cup*. It has flowerpot shape, the rim is rounded. It is tempered with ground dolomite, grog and coarse pebbles. Reddish brown and grey in patches. H: 43 mm, Rd: 52 mm, Bd: 36 mm, Wt: 4–5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.144. (Fig. 14. 2)

61. *Body fragment* decorated with nail impressions. It is tempered with grog and fine pebbles. Grayish brown in patches. Wt: 5 mm. Inv. no.: 49.9780.283.121. (Fig. 14. 3)

62. *Pounding or polishing stone*. Dark red quartzite pebble with use wear on both ends. Dimensions: 68×55×49 mm, weight: 198 g. Inv. no.: 49.9780.283.145. (Fig. 14. 4)

63. *Pounding or polishing stone*. Ferrous reddish quartzite pebble with use wear on multiple sides. Dimensions: 58×58×57 mm, weight: 216 g. Inv. no.: 49.9780.283.146. (Fig. 14. 5)

The analogies of the vessels

A similar specimen to the *storage vessel* with horizontally everted rim supplied with a tongue-like extension (Fig. 5. 1) was found at the settlement of Stillfried-Auhagen. The author stated that the vessel type was known from the developed Early Bronze Age Aunjetitz culture,⁵ as well as from the assemblage of the Dolný Peter (today Svätý Peter) cemetery⁶. Accordingly, this rim decoration can be regarded as a long-lived, multiregional, general characteristic. As a surviving shape it also occurs e.g. in the hoard of Großmugl II, however, that item has an applied rib and a handle as well.⁷

The analogies of the *pointed lugs* placed on the shoulder region of the storage vessels (Fig. 6. 4–5) can be observed in the hoard at Franzhausen, dated to the earliest period of the Tumulus culture,⁸ as well as at the Bz B1 period settlement of Mannersdorf.⁹

Good analogies of our vessels and fragments decorated with diagonal or vertical, rough grooves made by fingers (Fig. 5. 1, 5, 7) were published from the Koszider period (Bz B1) settlements of Zalaegerszeg-Ságod, Bekeháza (Zala County) and Ordacsehi, Bugaszeg (Somogy County).¹⁰

Our *jug types* with shorter or longer, but curved neck and squat body (Fig. 12. 1, 5; Fig. 13. 1) are known from Mannersdorf belonging to the Böheimkirchen group of

5 HAHNEL, B.: Skelettreste in der frühbronzezeitlichen Siedlung von Stillfried-Auhagen, NÖ. Fundberichte aus Österreich 27. (1988) 25, 32, Taf. 8/2.

6 8. és 53. sír: DUŠEK 1969. 56, 78–80, Abb. 6.11, Abb. 17.5., De az 53. sírban Ha A-B korú edény is van. Lásd erről BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1994. 25.

7 LAUERMANN-HAHNEL 1998/1999, 97–99, Taf. 4/2.

8 NEUGEBAUER et al. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 4, 10–13.

9 NEUGEBAUER 1980, 160., 173., Abb. 9.25.

10 KVASSAY-KISS-BONDÁR 2004, 133., 12. kép 4, 14. kép 3–6, 17. kép 3., Kiss in press és Kiss 2007a 221. leírása

11 WEINBERGER, S.: Funde der Böheimkirchner Gruppe der Věteřov-Kultur aus Mannersdorf, VB St. Pölten. Fundberichte aus Österreich 31. (1992) 334–335, Taf. I/6.

12 SIMON-HORVÁTH 1999, 1. kép 2, 4–6.

13 HORVÁTH 1994, 1. kép 7–9.

14 SZÁRAZ, Cs.: Zalaszentiván-Kisfaludi hill. The prehistoric material of the hillfort. Antaeus 25. (2002) 517–518, Fig. 1. 1.

15 ILON G.-KÖLTŐ L.: Középső bronzkori emlékek a velemi Szent Vidről. Egy tolnanémedi típusú (VII. velemi) kincslelet? Middle Bronze Age artifacts from Szent Vid of Velem. Another of the Tolnanémedi-type (VII. Velem) artifact sortiment? Komárom-Esztergom megyei Múzeumok Közleményei 7. (2000) 76., IV. tábla 1.

5 HAHNEL, B.: Skelettreste in der frühbronzezeitlichen Siedlung von Stillfried-Auhagen, NÖ. Fundberichte aus Österreich 27. (1988) 25, 32, Taf. 8/2

6 Grave no. 8 and 53: DUŠEK 1969. 56, 78–80, Abb. 6.11, Abb. 17.5., but in grave no. 53 there is a HaA-B vessel too. See BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1994. 25

7 LAUERMANN-HAHNEL 1998/1999, 97–99, Taf. 4/2

8 NEUGEBAUER et al. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 4, 10–13

9 NEUGEBAUER 1980, 160., 173., Abb. 9.25

10 KVASSAY-KISS-BONDÁR 2004, 133., fig. 12. 4, fig. 14. 3–6, fig. 17. 3 Kiss in press and the description of Kiss 2007a 221

Mannersdorfból,¹⁶ a hengeres nyakúakra a Dolný Peter-i temető 1. hamvasztásos sírjából¹⁷ van jó párhuzam.

Formailag azonos kivitelezésűek a *bütyökláb*as *korsók*. Ennek egyik változata, amikor a peremből indul a fül (11. kép 1–3.). A bütyöklábak (Zapfenfüßchen) egyébként más formájú edényeken ugyan, de megtalálhatók már az Aunjetitz kultúrában¹⁸ majd nyomott gömbös testű, de éles hasvonalú változatban is a Věteřov-kultúra böheimkircheni csoportjában (Bz A2–B1) Mannersdorfból.¹⁹ Az edénytípusról az Északnyugat-Dunántúl vonatkozásában korábban a magyarádi és a halomsíros körből egy teljességre törekvő gyűjtést készítettem.²⁰ Azt az alábbi, újabb magyarországi lelőhelyekkel egészíthetem ki: Ordacsehi, Bugaszeg települése 1326. gödréből. Itt a fül a perem alól, de a peremből is indul.²¹ Kóny határából (Győr-Moson-Sopron megye) gázvezeték építése közben feltárt 267. objektumból,²² de Esztergályhorvátiból is közöltek egy-egy példányt.²³ Ilyen korsókat a Dolný Peter-i temető csontvázas sírjaiból,²⁴ Černík (Csornok) magyarádi kultúrához sorolt 2. sírjából²⁵ és Štúrovo (Párkány) Bz B1-re datált csontvázas kettős sírből²⁶ is ismerünk.

A *bütyöklábakkal* és a *hasán bütyökkel* (12. kép 3–4.) rendelkező variánsnak formailag igen jó párhuzama származik Vrábleből (Verebely),²⁷ Mannersdorfból,²⁸ Štúrovo előbb említett csontvázas kettős sírjában pedig Litzendíszes edénnyel együtt fordult elő.²⁹ Megtalálható a koroncói Bábota 2. sírjában³⁰ és a hegykői depóban is.³¹ A Győr-Ménfőcsanak, Bevásárlóközpont-Savanyító

the Věteřov culture (Bz A2–B1),¹¹ from feature no. 5/97 of the Koszider period settlement at Gellénháza, Budai-Szer II¹² and from the settlement of Esztergályhorvát, Alsóbárándpuszta, dated also to the Koszider period.¹³

The jug variant supplied with funnel-shaped neck was popular before, during and after the Koszider period. Their specimens were found as scatter finds at Zalaszentiván, Kisfaludi-hegy¹⁴ and also at Velem, Szent Vid-hegy.¹⁵

A further jug variant has a curved (Fig. 12. 5; Fig. 13. 1–2) or cylindrical (Fig. 13. 3) neck with lugs on the belly. Relevant analogies for the curved neck can be noted at Mannersdorf,¹⁶ and for the cylindrical one in the cremated grave no. 1 at the cemetery of Dolný Peter.¹⁷

In respect to their shape, *jugs with lug-shaped legs* are identical. One of its variants has a handle attached to the rim (Fig. 11. 1–3). Although on other vessel types, but lug-shaped legs (Zapfenfüßchen) already appeared in the Aunjetitz culture¹⁸, and also on a variant of pressed globular vessels with sharply broken belly, are found in Mannersdorf of the Böheimkirchen group of the Věteřov culture (Bz A2–B1).¹⁹ I have previously performed a comprehensive collection of the vessel type in the Magyarád and Tumulus cultures of NW-Transdanubia.²⁰ The list could be complemented by other sites in Hungary. The vessel recovered in pit no. 1326 at the settlement of Ordacsehi, Bugaszeg have handles attached below and also to the rim.²¹ Further single specimens were published from feature no. 267 at Kóny (Győr-Moson-Sopron County), excavated during the construction of a gas pipeline,²² and

16 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 7. 8.

17 DUŠEK 1969, 52. Abb. 5.1–2.

18 BARTELHEIM 1998, 29., Taf. 41.

19 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 6.1–2.

20 ILON 1999, 255–257. és 1. ábra

21 Kiss V.: A Balaton déli partvidéke és a Dél-Dunántúl a bronzkorban. In: Belényesi K. – Honti Sz. – Kiss V. (Szerk.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. Rolling Time. Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy m. Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete, 2007. 29–34. 32., 19. kép és Kiss 2007a 221. és 214. kép. Kiss, V.: Settlement of the tumulus culture at Ordacsehi (Hungary). In: Guthzar, C.–Tiefengraber, G. (Hrsg.): Beiträge zur Mittel- und Spätbronzezeit sowie zur Urnenfelderzeit am Rande der Südalpen. Internat. Archäologie 15. Rahden/Westf. 2011, Fig. 4. 5.

22 EGRY I.: Kora halomsíros nép települése a Kóny–barbaci tóparton. Die Siedlung eines Volkes mit frühen Hügelgräber-Kultur in Kóny, am Ufer des Barbacser Teichs. Arrabona 40. (2002) 12–13., 5. kép 2.

23 HORVÁTH 1994, 1. kép 1–2.

24 2., 11., 14., 16., 42. és 43-B sír: DUŠEK 1969, 52, 58–59, 74, Abb. 5.8, Abb. 7.4–5.8, Abb. 15.8–9.

25 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008, 260., Taf. IV.C. 7.

26 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1992, 343., Abb. 1. 4.

27 HÄNSEL 1968, 156–157., Taf. 3. 4.

28 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 7. 4.

29 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1992, 343., Abb. 1. 2.

30 MITHAY S.: Bronzkori kultúrák Győr környékén. Győr, 1943. 13., XII. tábla. 6.

31 ILON 1999, 8. tábla 3.

11 WEINBERGER, S.: Funde der Böheimkirchner Gruppe der Věteřov-Kultur aus Mannersdorf, VB St. Pölten. Fundberichte aus Österreich 31. (1992) 334–335, Taf. I/6

12 SIMON – HORVÁTH 1999, fig. 1. 2, 4–6

13 HORVÁTH 1994, fig. 1. 7–9

14 SZÁRAZ, Cs.: Zalaszentiván–Kisfaludi hill. The prehistoric material of the hillfort. Antaeus 25. (2002) 517–518., fig. 1. 1

15 ILON G. – KÖLTŐ L.: Középső bronzkori emlékek a veleimi Szent Vidről. Egy tolnanémedi típusú (VII: veleimi) kincslet? Middle Bronze Age artifacts from Szent Vid of Velem. Another of the Tolnanémedi-type (VII. Velem) artifact sortiment? Komárom-Esztergom megyei Múzeumok Közleményei 7. (2000) 76., pl. IV. 1

16 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 7. 8

17 DUŠEK 1969, 52. Abb. 5.1–2

18 BARTELHEIM 1998, 29., Taf. 41

19 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 6.1–2

20 ILON 1999, 255–257. and Fig. 1

21 Kiss V.: A Balaton déli partvidéke és a Dél-Dunántúl a bronzkorban. In: Belényesi K. – Honti Sz. – Kiss V. (eds.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. Rolling Time. Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy m. Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete, 2007. 29–34. 32, fig. 19 and Kiss 2007a fig. 221 and 214. Kiss, V.: Settlement of the tumulus culture at Ordacsehi (Hungary). In: Guthzar, C.–Tiefengraber, G. (Hrsg.): Beiträge zur Mittel- und Spätbronzezeit sowie zur Urnenfelderzeit am Rande der Südalpen. Internat. Archäologie 15. Rahden/Westf. 2011, Fig. 4. 5.

22 EGRY I.: Korahalomsíros nép települése a Kóny–barbaci tóparton. Die Siedlung eines Volkes mit frühen Hügelgräber-Kultur in Kóny, am Ufer des Barbacser Teichs. Arrabona 40. (2002) 12–13, fig. 5. 2

1061. női csontvázas sírjában szintén ilyen volt, de itt a korsó pereme közelében is van bütyök.³²

Korsó, a vállán ferde bevagdósás-sorral (14. kép 1.)

Ilyet Gellénháza településének 5/97 objektumából emeltek ki.³³ A díszítés Franzhausen legidősebb halomsíros periódusra datált depójában³⁴ amfóraszzerű edények vállán látható, ahogy Mannersdorf településén³⁵ is. De Veselé (Vígvár) fiatalabb (Maisbirbaum-Zohor és Blučina-Kopčány) településén korsón, csészén és amfóraszzerű edényen³⁶ is alkalmazták. Azaz a díszítőeljárást hosszabb időn keresztül kedvelték. Másként: pontos keltező értékkel nem bíró jellegzetesség.

Csésze, a hasán bütyökkel (10. kép 4.)

Az edény jó párhuzamai Franzhausen legidősebb halomsíros periódusra datált depójában,³⁷ de Mannersdorf településén is megtalálhatók.³⁸

Csésze, talpgyűrűs (10. kép 6.)

Veselé településén csak a B3 típuson található meg, ahol az edénytípusok a legkésőbbi halomsíros, Blučina-Kopčány fázisban jellemzőek.³⁹

Tál, csücskös peremű (8. kép 3., 5.)

A mi meredeken felpödrött darabunkhoz leginkább hasonlókat Soltvadkertről,⁴⁰ Tiszafüred, Majoros-halom 10. és 25. sírjából,⁴¹ valamint füllel ellátott változatait Tiszafüred, Majoros-halom 104. sírjából⁴² és Mannersdorfból ismerek.⁴³ Franzhausen legidősebb halomsíros periódusra datált depójában több példány található, de a mi egyik példányunk laposabb, a másik magasabb kivitelezésű. A tálak fülének felhelyezése azonban hasonló.⁴⁴ Megtalálható a Dolný Peter-i temetőben,⁴⁵ de Esztergályhorváti településén,⁴⁶ Gellénháza településének 5/97. objektumában⁴⁷ és az ordacsehi 1326. sz. gödörben is.⁴⁸ A hegyfalui ház anyagában Gáta-Wieselburg típusú tállal együtt került elő.⁴⁹ Magyarádi hagyományú – vízszintesen elhelyezett fülekkel –, későbbi (Bz C)

from Esztergályhorváti.²³ Similar jugs were also unearthed from the inhumation graves of Dolný Peter,²⁴ from grave no. 2 of the Magyarád culture at Černík (Csornok)²⁵ and from the inhumation, double grave of Štúrovo (Párkány) dated to Bz B1.²⁶

Fairly good analogies of the variant supplied with *lug-shaped legs and lugs on the belly* (Fig. 12. 3–4) were recovered in Vráble (Verebely),²⁷ in Mannersdorf,²⁸ as well as in Štúrovo where they were found together with a vessel of Litzen-decoration in the above-mentioned double grave.²⁹ They also were uncovered from grave no. 2 at Koroncó, Bábota³⁰ and in the Hegykő hoard³¹, while on the specimen found in the female inhumation grave no. 1061 at Győr-Ménfőcsanak, Bevásárlóközpont-Savanyító the lug is located near the rim.³²

Jug with a row of diagonal incisions (Fig. 14. 1)

Such a vessel was recovered from feature no. 5/97 at the settlement of Gellénháza.³³ The decoration is seen on the shoulders of amphora-like vessels in the Franzhausen hoard, dated to the earliest period of the Tumulus culture³⁴ and at the Mannersdorf settlement.³⁵ It was also applied on jugs, cups and amphora-like vessels³⁶ in the younger (Maisbirbaum-Zohor and Blučina-Kopčány) settlement of Veselé (Vígvár). Thus, the decoration type was favored for a longer period of time and consequently, this characteristic has no precise dating value.

Cup with lug on the belly (Fig. 10. 4)

Good analogies of the vessel can be found in the Franzhausen hoard,³⁷ dated to the earliest period of the Tumulus culture, and at the settlement of Mannersdorf.³⁸

Cup with ring base (Fig. 10. 6)

At the settlement of Veselé it is represented only on the B3 type. The vessel types here belong to the latest period, the Blučina-Kopčány phase, of the Tumulus culture.³⁹

32 EGRY 2004, 6. kép

33 SIMON-HORVÁTH 1999, 1. kép 5.

34 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 11–13.

35 NEUGEBAUER 1980, Abb. 8.13, 15.

36 BARTÍK 1996, 250., Tab. 5.1., 16.3, 11.12, 18.7., 19.10.

37 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 8.

38 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 8. 12.

39 BARTÍK 1996, 250., Obr. 3.

40 GAZDAPUSZTAI, GY.: Der Gussformfund von Soltvadkert. Acta-ArchHung 9 (1959) Taf. I. 24.

41 KOVÁCS 1975, 2. tábla 10/2, 3. tábla 25/4

42 KOVÁCS 1975, 10. tábla 104/1

43 NEUGEBAUER 1980, 161., Abb. 16. 56.

44 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 1–3, 5–7, 9.

45 38. sír: DUŠEK 1969, 72. Abb. 15. 2.

46 HORVÁTH 1994, 2. kép 10.

47 SIMON-HORVÁTH 1999, 2. kép 7.

48 KISS 2007a, 221. és Kiss in press 4. kép 13.

49 KÁROLYI 1979–80, 138, 142, 3. kép

23 HORVÁTH 1994, fig. 1. 1–2

24 Grave no. 2, 11, 14, 16, 42 and 43-B: DUŠEK 1969. 52, 58–59, 74, Abb. 5.8, Abb. 7.4–5., 8, Abb. 15.8–9

25 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008, 260., Taf. IV.C. 7

26 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1992, 343., Abb. 1. 4

27 HÄNSEL 1968, 156–157., Taf. 3. 4

28 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 7. 4

29 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1992, 343., Abb. 1. 2

30 MITHAY S.: Bronzkori kultúrák Győr környékén. Győr, 1943. 13., pl. XII. 6

31 ILON 1999, pl. 8. 3

32 EGRY 2004, fig. 6

33 SIMON-HORVÁTH 1999, fig. 1. 5

34 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 11–13

35 NEUGEBAUER 1980, Abb. 8.13, 15

36 BARTÍK 1996, 250., Tab. 5.1., 16.3, 11.12, 18.7., 19.10

37 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30–31, Abb. 26. 8

38 NEUGEBAUER 1980, 159., Abb. 8. 12

39 BARTÍK 1996, 250., Obr. 3

változata Großmugl I. depójában is megtalálható,⁵⁰ de legfiatalabb változatai (pl. Moravský Písek)⁵¹ a Bz D periódusból ismertek.

Csücskös perem, hullámos bordadísszel kombinálva
(8. kép 2.)

Erre a megoldásra nem találtam pontos párhuzamot, de a heggyfalui ház⁵² két tálján, a Jánoshida-bereki korai halomsíros időszakra datált 167. urnás sírjából,⁵³ valamint a domaszéki település koszideri időszakra keltezett 44. gödréből⁵⁴ származó tál csücskös peremén is egyenes bordadísz van.

Tál, fordított csonkakúpos, enyhén ívelt oldalú
(9. kép 2-6.)

Az edényre Nové Zámky (Érsekújvár)-Ziegelei Bz B1 végére keltezett 15. sírjából,⁵⁵ vagy a közeli Gellénháza településének 5/97 objektumából idézhető párhuzam.⁵⁶

Tál, talpas (8. kép 1.)

Hasonlót Gellénháza településének 5/97 objektumából;⁵⁷ a díszítetlen talptöredékről pedig Mistelbach depójából⁵⁸ tudok.

Ansa lunata-fül (13. kép 3.)

Dolný Peter 43-B sírja bütyöklábas korsóján,⁵⁹ de Sládkovičovo-Nové Diely⁶⁰ és Esztergályhorváti településén is megtalálható ez a megoldás.⁶¹ A forma általános a kárpát-medencei tell-kultúrákban.

Bordázott / besimítási fül (7. kép 4.)

Pillanatnyilag csak Velim-Skalka⁶² és Veselá⁶³ településéről ismerem e meglehetősen ritka fültípust.

Bowl with raised knobs at the rim (Fig. 8. 3, 5)

The best analogies of our steeply raised and curved specimen are known from Soltvadkert⁴⁰ and graves no. 10 and 25 at Tiszafüred, Majoros-halom,⁴¹ while variants supplied with handles were found in grave no. 104 at Tiszafüred-Majoros⁴² and at Mannersdorf.⁴³ Although in the Franzhausen hoard, dated to the earliest period of the Tumulus culture, several items are evident, one of our specimens is flatter, while the other one is higher. However, the mode of handle application on the bowls is alike.⁴⁴ Similar vessels were unearthed from the cemetery of Dolný Peter,⁴⁵ at the settlement of Esztergályhorváti,⁴⁶ as well as from feature no. 5/97 of Gellénháza⁴⁷ and pit no. 1326 of Ordacsehi.⁴⁸ It came to light from the material of the house at Hegyfalú together with a Gáta-Wieselburg type bowl.⁴⁹ Its later (Bz C) variant with horizontally placed handles, reflecting Magyarad traditions, is known from the Großmugl I hoard,⁵⁰ while the youngest variants (e.g. Moravský Písek)⁵¹ derive from the Bz D period.

Rim supplied with raised knobs combined with wavy applied rib decoration (Fig. 8. 2)

I could not find exact analogies to this configuration. However, the knobs at rims are supplied with straight applied rib on two bowls of the house at Hegyfalú,⁵² on the specimen recovered from the urn grave no. 167 at Jánoshida-Berekhat, dated to the early period of the Tumulus culture,⁵³ as well as on the bowl with raised knobs at rim excavated in pit no. 44 of the Domaszék settlement, dated to the Koszider period.⁵⁴

50 LAUERMANN-HAHNEL 1998/1999, 97, Taf. 2/9

51 PALÁTOVÁ, H.-SALAŠ, M.: Bronze- und urnenfelderzeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren. Archäologie Österreichs Sonderausgabe 9/10. Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum. (1998/1999) Abb. 2, 9.

52 KÁROLYI 1979-80, 138, 3. kép 2-3.

53 CSÁNYI M.: Árokmal körülvevett sírok a halomsíros kultúra jánoshidai temetőjében. Graves surrounded by ditches in the Jánoshida cemetery of Tumulus grave culture. ArchÉrt 107 (1980) 8. kép 9.

54 SÁNTA G.: A Halomsíros kultúra Domaszék-Börscsök-tanyai településének legkorábbi szakasza és a telep szerkezete. Die früheste Phase und die Struktur der Siedlung der Hügelgräber-Kultur in Domaszék-Börscsök Gehöft. Tisicum XIX. (2009) 262., 265., 4. kép 1.

55 BENKOVSKY-PIVVAROVÁ, Z.: Zur Datierung des bronzezeitlichen Gräberfeldes von Nové Zámky-Ziegelei. In: Aktuelle Probleme der Forschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei. Nitra, 1999. 200., Abb. 2. 8.

56 SIMON-HORVÁTH 1999, 2. kép 6.

57 SIMON-HORVÁTH 1999, 2. kép 8.

58 EIBNER 1969, 22-23., Abb. 3. 5.

59 DUŠEK 1969, 74. Abb. 15. 8.

60 BARTÍK 2000, Obr. 3. 3.

61 HORVÁTH 1994, 1. kép 6-7.

62 HARDING ET AL. 2007, Pl. 2. 9-10.

63 BARTÍK 1996, 194., Tab. 4. 2.

40 GAZDAPUSZTAI, Gy.: Der Gussformfund von Soltvadkert. Acta-ArchHung 9 (1959) Taf. I. 24

41 KOVÁCS 1975, pl. 2. 10/2, pl. 3. 25/4

42 KOVÁCS 1975, pl. 10. 104/1

43 NEUGEBAUER 1980, 161., Abb. 16. 56

44 NEUGEBAUER ET AL. 1998/99, 30-31, Abb. 26. 1-3, 5-7, 9

45 Grave no. 38: DUŠEK 1969, 72. Abb. 15. 2

46 HORVÁTH 1994, fig. 2. 10

47 SIMON - HORVÁTH 1999, fig. 2. 7

48 KISS 2007a, 221. and Kiss in press fig. 4. 13

49 KÁROLYI 1979-80, 138, 142, fig. 3

50 LAUERMANN-HAHNEL 1998/1999, 97, Taf. 2/9

51 PALÁTOVÁ, H.-SALAŠ, M.: Bronze- und urnenfelderzeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren. Archäologie Österreichs Sonderausgabe 9/10. Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum. (1998/1999) Abb. 2, 9

52 KÁROLYI 1979-80, 138, fig. 3. 2-3

53 CSÁNYI M.: Árokmal körülvevett sírok a halomsíros kultúra jánoshidai temetőjében. Graves surrounded by ditches in the Jánoshida cemetery of Tumulus grave culture. ArchÉrt 107 (1980) fig. 8. 9

54 SÁNTA G.: A Halomsíros kultúra Domaszék-Börscsök-tanyai településének legkorábbi szakasza és a telep szerkezete. Die früheste Phase und die Struktur der Siedlung der Hügelgräber-Kultur in Domaszék-Börscsök Gehöft. Tisicum XIX. (2009) 262., 265., fig. 4. 1

Tárolóedények / fazekak peremén (5. kép 2., 6. kép 1.) vagy alatta (5. kép 3.) a vállon található benyomkodott lécdísz Meglehetősen általános, gyakori és a halomsíros kultúra egész időszakában kedvelt megoldás. Talán a legkorábbi példányok Mannersdorfból, a Věteřov kultúra böheimkircheni csoportjába (Bz A2–B1) sorolt településről ismeretesek.⁶⁴

Körömbenyomkodás (14. kép 3.)

Meglehetősen ritkán alkalmazott eljárás. Mannersdorfból a Věteřov kultúra böheimkircheni csoportjába (Bz A2–B1) sorolt település anyagából tudok csak hasonlóról.⁶⁵

Farkasfogas, vízszintesen elhelyezett, karcolt háromszögéből álló dísz (8. kép 1.)

A hegyközi depó kúpos nyakú edényén,⁶⁶ Kemenessömjén szétszántott halomsírainak anyagában és a velemi Szent Vid edényén⁶⁷ látható ilyen. Szerkezetében hasonló és csak részben eltérő megoldást közöltek Esztergályhorváti településéről.⁶⁸

Farkasfogas, függőlegesen elhelyezett díszítés (10. kép 5.)

A velemi Szent Vid előbb idézett edényén ez a díszítési mód is látható.⁶⁹ A háromszögben bekarcolt vonalak kitöltése pontokkal – itt apró rovátkolással – a Věteřov kultúra hatását jelzi. Böheimkirchen településének egyik tálperemén, valamint az ugyanonnan származó „amfóra”-szerű edényeken és talakon,⁷⁰ továbbá a szomszédos burgenlandi Großhöflein–Föllik-i Litzenkerámiát is tartalmazó, Věteřov-korú állítólagos kettőssírja és a III. feltárási helyszín egy-egy edényének⁷¹ díszítési módja is ez. Ilyen díszítésű edénytöredékek újabban Vas megyében, a Rába folyó mellett fekvő Sárvár határában, a Gyöngyös-patak partján található településekről is előkerültek.⁷²

A motívum divatja – a motívum kitöltése szaggatott és folyamatos vonallal – azonban tovább él és a kifejtett és a fiatalabb halomsíros periódusban is jellemző. Megtalálható például Maisbirbaum–Zohor fázisra datált Großmugl I. és II.,⁷³ valamint Zwendorf⁷⁴ depójában, a

Conical bowl with slightly curved body (Fig. 9. 2–6)

Analogies can be mentioned from grave no. 15 of Nové Zámky (Ěrsekújvár)–Ziegelei, dated to end of BzB1,⁵⁵ or pit no. 5/97 of the nearby Gellénháza settlement.⁵⁶

Pedestalled bowl (Fig. 8. 1)

A similar specimen was recovered in pit no. 5/97 at the settlement of Gellénháza,⁵⁷ and an undecorated base fragment is known from the Mistelbach hoard.⁵⁸

Ansa lunata handle (Fig. 13. 3)

This handle type is seen on a jug with lug-shaped legs from grave no. 43-B at Dolný Peter,⁵⁹ as well as at the settlements of Sládkovičovo–Nové Diely⁶⁰ and Esztergályhorváti.⁶¹ The shape is widespread in the tell cultures of the Carpathian Basin.

Handle with applied rib / smoothing (Fig. 7. 4)

At present I know this quite rare handle type only from the sites of Velim–Skalka⁶² and Veselé.⁶³

Impressed applied rib at the rim of (Fig. 5. 2, Fig. 6. 1), below (Fig. 5. 3) and on the shoulder of storage vessels/pots

This is a fairly common and frequent type during the entire period of the Tumulus culture. The possibly earliest specimens are known from the settlement of Mannersdorf of the Böheimkirchen group of the Věteřov culture (Bz A2–B1).⁶⁴

Nail impression (Fig. 14. 3)

This is a scarcely applied treatment. The only similar item is known from the settlement of Mannersdorf of the Böheimkirchen group of the Věteřov culture (Bz A2–B1).⁶⁵

Horizontally running, wolf-tooth decoration composed of incised triangles (Fig. 8. 1)

Such a decoration appears on a vessel with conical neck in the Hegykő hoard,⁶⁶ in the assemblage of the plowed-out burial mounds of Kemenessömjén⁶⁷ and at the vessel of Velem, Szent Vid. A structurally similar, and

64 NEUGEBAUER 1980, 160–161., Abb. 11–13.

65 NEUGEBAUER 1980, 160., 164., Abb. 8. 18., Abb. 23. 96–97.

66 ILON 1999, 6. tábla 1.

67 KÁROLYI 1979–80, 10. kép 5, 11. kép 2.

68 HORVÁTH 1994, 2. kép 3.

69 KÁROLYI 1979–80, 11. kép 2.

70 NEUGEBAUER, J.-W.: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten, 1994. Abb. 64/7, Abb. 68/9, Abb. 68/1, 3, 19–20.

71 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.–GÖMÖRI, J.–KAUS, K.: Grabfunde der Kultur mit Litzenkeramik in Ostösterreich und in Westungarn. *Archaeologia Austriaca* 71. (1987) 21., 25., Abb. 4/16; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zum „Brotlaibidol” vom Föllik, Gemeinde Großhöflein, Burgenland. *Burgenländische Heimatblätter* 39/1 (1977) Abb. 2/7.

72 BÉKEI 2007, 49–51., 61–66., 27. tábla 11., 28. tábla 3., 31. tábla 3.

73 LAUERMANN–HAHNEL 1998/1999, 94–99, Taf. 1/18, Taf. 4/1.

74 LINDINGER 1998/1999, 80. Abb. 4. 37.

55 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zur Datierung des bronzezeitlichen Gräberfeldes von Nové Zámky–Ziegelei. In: *Aktuelle Probleme der Forschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei*. Nitra, 1999. 200., Abb. 2. 8

56 SIMON–HORVÁTH 1999, fig. 2. 6

57 SIMON–HORVÁTH 1999, fig. 2. 8

58 EIBNER 1969, 22–23., Abb. 3. 5

59 DUŠEK 1969, 74. Abb. 15. 8

60 BARTÍK 2000, Obr. 3. 3

61 HORVÁTH 1994, fig. 1. 6–7

62 HARDING ET AL. 2007, Pl. 2. 9–10

63 BARTÍK 1996, 194., Tab. 4. 2

64 NEUGEBAUER 1980, 160–161., Abb. 11–13

65 NEUGEBAUER 1980, 160., 164., Abb. 8. 18., Abb. 23. 96–97

66 ILON 1999, pl. 6. 1

67 KÁROLYI 1979–80, fig. 10. 5, fig. 11. 2

Bz C-re datált Niederfellebrunn leletei között⁷⁵ és Mörtersdorf I. halomsír Bz C2/D-re keltezett 1. sírja talpas amforáján.⁷⁶ De megvan a késő halomsíros-korai urnamezős korú Rabensburg-i sírban is.⁷⁷ Azaz hosszú időn át és rendkívül kedvelt motívum.

E tipológiai rész és a néhány párhuzam felsorolását követően okvetlenül fontos felhívnom a figyelmet az edények dolomitos-kerámiatöredékes soványítására. Az előbbi a helyi – többnyire hátrányos következményekkel járó⁷⁸ – nyersanyag felhasználásának és a helyben végzett fazekas munkának az egyértelmű bizonyítéka. A durva adalékokkal történő soványítás nagyon jellemző a halomsíros kultúra fazekasaira és mai ismereteink szerint egyedülállóan⁷⁹ tűnik a korszak más kultúráinak fazekas hagyományai között. Az is érdekes, hogy esetünkben – ellentétben a részletesen vizsgált alsóbárandpusztai fazekastermékekkel⁸⁰ – az ún. finomkerámia (tálak, bögrék/korsók stb.) többsége is durva soványítású. Az adalékként alkalmazott tört kerámia használatát Kreiter Attila az esztergályhorváti telep vizsgálatai alapján⁸¹ – hipotetikusan – idegen kultúra hatásának, nem a halomsíros kultúra fazekas tradíciójának tartja. Mivel a most közlésre kerülő edények között szinte mindegyikben⁸² van tört kerámia és idegen hatást – a kerámiatípusok között – én nem igazán látok, úgy gondolom, hipotézise pontosítandó, felülvizsgálandó és további lelőhelyek, minták feldolgozását igényli.

A gödör anyagának keltezése és kronológiai helyzete a nyugat-dunántúli halomsíros időszakban

A bronzkor időrendje máig a bronztárgyak tipológiájára épül. Miután a tárgyalt gödörből nem került elő egyetlen bronztárgy sem, csak a kerámiatárgyakra hagyatkozhatok, amelyek részletes, a korszakra vonatkozó tipokronológiája⁸³ még kidolgozásra vár. A bütöklábas

only partly different, item was published from the Esztergályhorváti settlement.⁶⁸

Wolf-tooth, vertically placed decoration (Fig. 10. 5)

This decoration type is also seen on the above-mentioned vessel at Velem, Szent Vid.⁶⁹ The influence of the Věteřov culture is indicated by the incised triangles filled with dots, but in this case with short, linear incisions. The same motif is found at a bowl rim, on amphora-like vessels and other bowls at the settlement of Böheimkirchen.⁷⁰ The type also was recovered in the presumed double grave of the Věteřov culture and at the excavation locality no. III of the adjacent Großhöflein-Föllik. The site contained Litzenkeramik as well.⁷¹ Ceramic sherds with similar decoration have recently been found in Vas County, in the vicinity of Sárvár along the Rába river and at the settlements located on the bank of the Gyöngyös stream.⁷²

The popularity of the motif, filling with dashed and continuous lines, persisted also in both the developed and younger phases of the Tumulus culture. It occurs, for example, in the hoards of Großmugl I and II⁷³ and at Zwendorf⁷⁴ (each dated to the Maisbirbaum-Zohor phase), among the finds of Niederfellebrunn (dated to BzC),⁷⁵ on a pedestalled amphora found in grave no. 1 at the Mörtersdorf I burial mound (dated to Bz C2/D),⁷⁶ as well as in the Late Tumulus – Early Urnfield period Rabensburg grave.⁷⁷ Thus, it was a popular decoration for a long period of time.

Following the typological summary and the enumeration of some analogies, the dolomite-grog temper of the vessels must definitely be considered. The former one is the clear evidence of the use of local, mostly unfavorable,⁷⁸ raw material, and of local-scale ceramic manufacturing. Tempering with coarse material is a peculiarity of the Tumulus culture, and, according to our current

75 LAUERMANN, E.: Neue mittelbronzezeitliche Funde aus Weinviertel, NÖ. Fundberichte aus Österreich 29. (1990) 37–39, Taf. 1/1.

76 EBNER, D.: Mittelbronzezeitliche Grabhügel in Mörtersdorf, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich 45. (2006) 215, 225, Taf. 1.2.

77 MELZER, G.: Eine mittelbronzezeitliche Brandbeisetzung aus Rabensburg, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich 30. (1991) 69, Abb. 2.

78 KREITER 2006, 152–154.

79 KREITER 2006, 156–158.

80 KREITER 2006, 157.

81 KREITER 2006, 160., KREITER 2007, 152.

82 KREITER 2007, 162.

83 Kivételes Kiss Viktóriának a mészbetétes kultúra területén folyamatban lévő hasznos és eredményes munkássága. A legújabb és ugyanott a téma korábbi irodalma. Kiss V.: A bronzkori kerámia-készlet változásairól. (A mészbetétes kerámia kultúrája tipológiai vázlat) Über die Veränderung der bronzezeitlichen Keramik-Inventare (Typologischer Abriß der Inkrustierten Keramik). Tisicum XIX. (2009) 155–174; A korai halomsíros időszak kerámia típuskörének kidolgozatlanására utal, Kovács T.: Újabb adatok

68 HORVÁTH 1994, fig. 2. 3

69 KÁROLYI 1979–80, fig. 11. 2

70 NEUGEBAUER, J.-W.: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten, 1994. Abb. 64/7, Abb. 68/9, Abb. 68/1, 3, 19–20

71 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.-GÖMÖRI, J.-KAUS, K.: Grabfunde der Kultur mit Litzenkeramik in Ostösterreich und in Westungarn. Archaeologia Austriaca 71. (1987) 21., 25., Abb. 4/16; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zum „Brotlaibidol“ vom Föllik, Gemeinde Großhöflein, Burgenland. Burgenländische Heimatblätter 39/1 (1977) Abb. 2/7

72 BÉKEI 2007, 49–51., 61–66., pl. 27. 11, pl. 28. 3, pl. 31. 3

73 LAUERMANN-HAHNEL 1998/1999, 94–99, Taf. 1/18, Taf. 4/1

74 LINDINGER 1998/1999, 80. Abb. 4. 37

75 LAUERMANN, E.: Neue mittelbronzezeitliche Funde aus Weinviertel, NÖ. Fundberichte aus Österreich 29. (1990) 37–39, Taf. 1/1

76 EBNER, D.: Mittelbronzezeitliche Grabhügel in Mörtersdorf, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich 45. (2006) 215, 225, Taf. 1.2

77 MELZER, G.: Eine mittelbronzezeitliche Brandbeisetzung aus Rabensburg, Niederösterreich. Fundberichte aus Österreich 30. (1991) 69, Abb. 2

78 KREITER 2006, 152–154

bögrék/korsók nagy száma és így meghatározó mivoltuk miatt azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy a Dolný Peter-i temetőt hosszabb időszakon át használták, de egyes sírjai keverték⁸⁴ is.

A korszak és a halomsíros időszak legújabb összefoglalását Vékony Gábor és Kiss Viktória⁸⁵ írták meg. Ebbe a képbe kiválóan elhelyezhetők leleteink.

A leletanyag jellegének egy része (pl. farkasfogas, karcolt díszítések) több Vas és Zala megyei lelőhely anyagával mutatnak rokonságot, ellentétben a kislélelőhely leletek egyes jellemzőivel (vízszintesen elhelyezett fülek). A Dolný Peter-i jellegű bütyöklábas korsók azonban az említett területek (Kisalföld, Vas, Zala) mindegyikéről előkerültek. Utóbbiak tehát általános „divatként” értelmezhetők a térségben a megelőző időszakban élő (?) késő Věteřov–magyarádi kultúrkomplexumban. Fel kell hívnom azonban a figyelmet arra, hogy míg a késő magyarádként említett példányok gömbös vagy nyomott gömbös testűek, addig a mi példányaink hasvonala hangsúlyozott. De ennek nem biztos, hogy különösebb jelentőséget kell tulajdonítani, hiszen mindkét variáns (nyomott gömbös testű és éles hasvonalú) egy gödörben fordul elő Mannersdorfban.⁸⁶

Egyetért a kutatás⁸⁷ abban, hogy a bütyöklábas bögre/korsó és a vonalkázott háromszög mintasor a halomsíros kultúra jellegzetességeivé válnak erre az időszakra. A csücskös peremmel ellátott edények (tárolóedény, fazék, tál) népszerűek, széles körben elterjedtek és a korai- és középső halomsíros időszakban⁸⁸ is jellemzőek és a halomsíros kultúra jellegzetességeivé is válnak erre az időszakra. A csücskök különböző variációi (meredeken, ívelten kihajlóan vagy vízszintesen kihúzott⁸⁹) között pillanatnyilag⁹⁰ nem látok kronológiai különbséget, hiszen a vizsgált leletanyagon kívül Mannersdorfban együttesen előfordul mindhárom megoldás.

A mi gödrünkben is vannak a hasukon bütyökkel díszített edények, de se árckolt bütyök nincsenek, mint a Mistelbach-i⁹¹ és a hegyközi depóban, vagy a nagydéli sírokban, de vízszintesen elhelyezett – Aunjetitzi eredetű, de magyarádi hatást tükröző – fülek sem.⁹² A hason bütyök a kárpát-medencei tell-kultúrák sajátja,

knowledge, it appears to be a unique characteristic⁷⁹ among pottery traditions of other cultures of the period. It is also interesting that, contrary to the carefully studied ceramic products of Alsóbáránpusztá,⁸⁰ the majority of fine vessels (bowls, jugs/mugs) is coarse tempered as well. Based on the investigations on the Esztergályhorváti settlement,⁸¹ Attila Kreiter hypothetically suggests the use of grog temper as a foreign cultural influence and not as an element of the pottery tradition of the Tumulus culture. Since almost each of the ceramics in this article contains grog,⁸² and I do not recognize non-local vessel types, I think his hypothesis needs to be refined and reconsidered, as well as further examinations of samples from other sites are required.

Dating and chronological position of the material recovered from the pit in the Tumulus culture period in Western Transdanubia

The Bronze Age chronology is still based on the typology of bronze objects. Since not one single bronze artifact was found in the studied pit, we can only rely on ceramic finds, however, their detailed typochronology⁸³ has not been elaborated yet. Because of the large number of characteristic jugs/mugs with lug-shaped legs, it also must be considered that the cemetery of Dolný Peter was used for a long period of time and some of its graves are also mixed.⁸⁴

Gábor Vékony and Viktória Kiss have published the most recent summaries of the period and the Tumulus culture.⁸⁵ Our finds remarkably fit this picture.

Some peculiarities of the material (e.g. wolf-tooth and incised decorations) share more similarities to several assemblages in Vas and Tolna Counties than some of those found in the Little Hungarian Plain (horizontally applied handles). However, the Dolný Peter-like jugs with lug-shaped legs have been recovered from each mentioned area (Little Plain, Vas and Zala Counties). Consequently, the latter objects can be interpreted as general “fashion” in the Late Věteřov – Magyarádi cultural complex that existed in the region

a mészbetétes kerámia kultúrájának fémművességéhez. Neuere Beiträge zur Metallkunst der Kultur der inkrustierten Keramik. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei 19/20. (1994) 124; Kovács 1994. 162.

84 HÄNSEL 1968, 156; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1994.

85 VÉKONY 2000; KISS 2007b

86 NEUGEBAUER 1980, Abb. 6.

87 HORVÁTH 1994, 219.

88 BARTÍK 2000, 26.

89 HÄNSEL 1968, Beilage 7; NEUGEBAUER 1980, 171. Abb. 28. 1, 7, 8.

90 Tipokronológiájuk kidolgozását azonban talán nem lenne érdektelen elvégezni.

91 EIBNER 1969, Abb. 3. 9.

92 BARTELHEIM 1998, 32–34, Taf. 41. K1.2, Taf. 42. K2.2, L1.2; ILON 1999, 8. tábla 3, 1. tábla 2, 5, 4. tábla 1, 5, 1. tábla 6, 3. tábla 7, 4. tábla 2, 6. tábla 2.

79 KREITER 2006, 156–158

80 KREITER 2006, 157

81 KREITER 2006, 160., KREITER 2007, 152

82 KREITER 2007, 162

83 The ongoing, fruitful activity of Viktória Kiss in the territory of the Encrusted Pottery Culture is exceptional. The most recent and the earlier publications of the topic: Kiss V.: A bronzkori kerámia-készlet változásairól. (A mészbetétes kerámia kultúrája tipológiai vázlata). Über die Veränderung der bronzzeitlichen Keramik-Inventare (Typologischer Abriß der Inkrustierten Keramik). Tisicum XIX. (2009) 155–174; she refers to the incomplete ceramic typology of the early Tumulus culture period, Kovács T.: Újabb adatok a mészbetétes kerámia kultúrájának fémművességéhez. Neuere Beiträge zur Metallkunst der Kultur der inkrustierten Keramik. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei 19/20. (1994) 124; Kovács 1994. 162

84 HÄNSEL 1968, 156; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1994

85 VÉKONY 2000; KISS 2007b

de a halomsíros kultúra jellegzetessége is.⁹³ Hiányoznak a Litzenkerámiára jellemző edények és díszítések, ellenében a Győr-Ménfőcsanakról közölt sírok,⁹⁴ de a Zalaegerszeghez tartozó Ságod-bekeházai,⁹⁵ vagy a Szombathely-kámoni⁹⁶ és a sárvári⁹⁷ telepek anyagával, ahol ezek megtalálhatók.

Azaz összegezve megállapítható: a gödör leletanyagában sem a Gáta-Wieselburg, sem a Litzenkerámia, de a mészbetétes kerámia kultúrája lenyomatai sem találhatók meg. Ellentétben például a Vörsről közölt mészbetétes kerámia és a Dolný Peter kulturális ötvözdést tükröző bögrével,⁹⁸ holott Veszprém megye⁹⁹ a DMK elterjedési területének szerves része. Tehát esetünkben tisztán – esetleg a Věteřov-kultúra hatása a díszített csupron (10. kép 5.) – csak a Halomsíros kultúra elemei tapinthatók ki.

Ilyen momentumok figyelembevételét követően a gödör anyagát az idősebb halomsíros periódusra [Ältere Hügelgräberbronzezeit (=Mistelbach-Regelsbrunn)] datálom, amikor a még retardáló Gáta-Wieselburg, a Věteřov,¹⁰⁰ a mészbetétes,¹⁰¹ a Litzenkeramik¹⁰² és esetleg még a magyarádi kultúra Dolný Peter-i fázisa¹⁰³ egyidejűleg él. Az egyes területek emlékeanyagában a hatás erőssége – véleményem szerint – attól függ, hogy a halomsíros kultúra által a lassan és több hullámban¹⁰⁴ megszállt területen milyen kultúra élt korábban, vagy az adott időpontban melyik volt szomszédos, avagy a halomsíros kultúra érkezése, hatásmechanizmusa, mobilitása¹⁰⁵ melyik szakaszában vagyunk.

A gödör tehát korábbi a nagydedmi síroknál és fiatalabb a vépi „kenyéridolokat” (Brotlaibidol) tartalmazó, a Bz A2 vége–Bz B1 elejéről¹⁰⁶ származó gödörnél. Azaz a korszideri időszakra (Bz B1), de annak is az első, ko-

during the preceding period. It must be noted though that while the Late Magyarád specimens have globular or pressed globular shapes, the belly line of our findings is emphasized. However, it is not certain that this attribute has any particular significance since both variants (i.e. pressed globular body and sharp belly line) occurred in the same pit at Mannersdorf.⁸⁶

The research agrees⁸⁷ that the jug/mug with lug-shaped legs and the row of incised feathered triangles became the characteristics of the Tumulus culture by this period. Vessels supplied with raised knobs on the rim (storage vessels, pots, bowls) were popular and widespread in both the Early and Middle Tumulus culture periods.⁸⁸ Currently I do not assume chronological differences based on the different variants of the knobs (steeply, curvy or horizontally everted⁸⁹)⁹⁰ as all of these forms occurred in our assemblage and in Mannersdorf too.

Vessels with lugs on the bellies are also found in our pit, but neither grooved lugs, such as in the Mistelbach⁹¹ and the Hegykő hoards or in the graves of Nagydém, nor horizontally placed handles, derived from the Aunjetitz culture with Magyarád influence, are present.⁹² Lugs placed on the belly are common features in both the tell cultures of the Carpathian Basin and the Tumulus culture.⁹³ In contrast to the published graves of Győr-Ménfőcsanak⁹⁴ and the settlement materials of Ságod-Bekeháza belonging to Zalaegerszeg,⁹⁵ Szombathely-Kámon⁹⁶ and Sárvár,⁹⁷ the characteristic vessels and motifs of the Litzenkeramik are lacking at our site.

In sum, opposite to the encrusted ceramic published from Vörs and the mug from Dolný Peter reflecting cultural interfusion,⁹⁸ and despite the fact that Veszprém County belongs to the organic part of the distribution of the Transdanubian EPC,⁹⁹ traces of neither the Gáta-Wieselburg culture, nor the Litzenkeramik, nor the Encrusted Pottery Culture can be discerned in the pit material. Thus, at our site, with the exception of a

93 NEUGEBAUER 1980, 170.

94 EGRY 2004; KOVÁCS 1997; KISS 2007b

95 KVASSAY-KISS-BONDÁR 2004, 18. kép 8–12.

96 ILON G.: Szombathely őskori településtörténetének vázlata. Avagy a római kor előtt is volt élet. Outline of the Pre-historic settlement of Szombathely, or life before the Roman Age. Szombathely, 2004. LXXXIII. tábla

97 BÉKEI 2007, 25. tábla 2.

98 HONTI SZ.: A Mészbetétes kerámia kultúrája leletei Somogyvárról. Die Funde der Kultur der Inkrustierten keramik aus Somogyvár. Somogyi Múzeumok Közleményei X. (1994) 9., 2. kép

99 VÉKONY 2000, 181.

100 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 157.

101 KOVÁCS 1994, 159.

102 KOVÁCS 1994, 161–162; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 163; VÉKONY 2000, 174–178; KISS in press Katalógusában több mint 100 lelőhely szerepel.

103 KOVÁCS 1994, 161.

104 KOVÁCS 1994, 162; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 158; ILON 1999, 258.

105 JOCKENHÖVEL, A.: Räumliche Mobilität von Personen in der mittleren Bronzezeit des westlichen Mitteleuropa. Germania (1991) 49–62.

106 ILON G.–NAGY M.: Vép, Vasút út, Lakópark (Vas megye, Nyugat-Dunántúl, Magyarország). Vép, Vasút Straße, Wohnanlage (Komitat Vas, Westtransdanubien, Ungarn). 210. im Druck 2010.

86 NEUGEBAUER 1980, Abb. 6

87 HORVÁTH 1994, 219

88 BARTÍK 2000, 26

89 HÄNSEL 1968, Beilage 7; NEUGEBAUER 1980, 171. Abb. 28. 1, 7, 8

90 However, their typochronology would probably be worth developing.

91 EIBNER 1969, Abb. 3. 9

92 BARTELHEIM 1998, 32–34, Taf. 41. K1.2, Taf. 42. K2.2, L1.2; ILON 1999, pl. 8. 3, pl. 1. 2, 5, pl. 4. 1, 5, pl. 1. 6, pl. 3. 7, pl. 4. 2, pl. 6. 2

93 NEUGEBAUER 1980, 170

94 EGRY 2004; KOVÁCS 1997; KISS 2007b

95 KVASSAY-KISS-BONDÁR 2004, fig. 18. 8–12

96 ILON G.: Szombathely őskori településtörténetének vázlata. Avagy a római kor előtt is volt élet. Outline of the Pre-historic settlement of Szombathely, or life before the Roman Age. Szombathely, 2004., pl. LXXXIII

97 BÉKEI 2007, pl. 25. 2

98 HONTI SZ.: A Mészbetétes kerámia kultúrája leletei Somogyvárról. Die Funde der Kultur der Inkrustierten keramik aus Somogyvár. Somogyi Múzeumok Közleményei X. (1994) 9, fig. 2

99 VÉKONY 2000, 181

rábbi szakaszára¹⁰⁷ keltezhető. Új és idegen hatást jelez a DMK Veszprém megyei törzsterületén.

A kronológiával kapcsolatos gondolatsort lezárva megjegyzem, hogy Károlyi Mária a hegyfalui házát és a kemenssömjéni halomsírokat is – szerintem – fiatalabbnak¹⁰⁸ keltezte, mint azok valójában. Ahogy e sorok írója is korábban¹⁰⁹ – a helyes párhuzamok ellenére ugyan a Koszideri időszakra, de helytelenül tágan a Bz B1-2-re¹¹⁰ – a hegykői edénydepót és a nagydémi sírokat. Ma már számomra is világos, hogy a nagydémi sírok és a hegykői edénydepó a Bz B1-re datálандók.

A jelenség értelmezése

Hana Palátová és Milan Salaš¹¹¹ a szakirodalmi adatok alapján az edénydeponálás, azaz a felajánlás okait az alábbiak szerint csoportosították: 1. mezőgazdasági vagy raktáráldozat, 2. eskü emléke italáldozattal, 3. építési áldozat, 4. temetkezéssel össze nem függő egyéb depó.

Esetünkben nem egy elrendezett, ép edényeket vagy többségében ép edényeket tartalmazó depóval állunk szemben. Nem zárható ugyan ki, hogy 1. egy háztakarítás (profán tevékenység) eredményének, azaz egy szemét/hulladékgödör tartalmának tartsuk, de a számos ép korsó miatt valószínűbb, hogy 2. egy szertartás (szakrális megfontolású votív áldozat?¹¹²) összetört/megsemmisített maradványairól, az eltakarított „szakrális hulladék”¹¹³ egy részéről¹¹⁴ beszélhetünk. Azaz a jelenséget a Palátová és Salaš által felállított rendszer 2. csoportjába tartozónak vélem. A marhacsontokon megfigyelt darabolásnyomok éppúgy utalhatnak hétköznapi étkezés előkészítésére, mint ahogy vallási szertartással kapcsolatos rituális áldozatra, ünnepi lakomára, pontosabban annak maradványát jelenthetik.

A jelenség helyzete és tárgyi összetétele¹¹⁵: forrás közelében került elő, ugyanezeket az állatokat a térség korabeli temetkezéseiből¹¹⁶ ismerjük, az étel és ital szá-

decorated mug possibly indicating the influence of the Věteřov culture (Fig. 10. 5), only the elements of the Tumulus culture are recognizable.

Regarding these considerations, I date the assemblage of the pit to the earlier Tumulus culture period [Ältere Hügelgräberbronzezeit (=Mistelbach-Regelsbrunn)] when the very latest phase of the Gáta-Wieselburg, the Věteřov,¹⁰⁰ the Encrusted Pottery Cultures,¹⁰¹ as well as the Litzenkeramik¹⁰² and possibly also the Dolný Peter phase of the Magyarád culture¹⁰³ simultaneously existed. In my view, the strength of the influence in the archaeological record of various regions depends on which culture had previously lived in a particular area occupied by the gradual, subsequent waves of the Tumulus culture,¹⁰⁴ or which the neighboring culture was at a given time, or which phase of the arrival, the mode of action or the mobility of the Tumulus culture¹⁰⁵ we witness.

The pit is earlier than the Nagydém graves, and younger than the pit of “breadfigurines” (Brotlaibidol) at Vép from the end of Bz A2 and the beginning of Bz B1.¹⁰⁶ Thus, the feature dates to the first, early phase of the Koszider period (Bz B1)¹⁰⁷ and indicates a new and foreign influence in the main distribution area of the TEPC in Veszprém County.

Completing the chronological review, it must be noted that, in my opinion, Mária Károlyi considered the house of Hegyfalú and the burial mounds of Kemenssömjén younger¹⁰⁸ than they actually are. Similarly, although the Hegykő vessel hoard and the Nagydém graves, based on right analogies, were dated to the Koszider period by the author of the current paper¹⁰⁹, but the dating was incorrectly vague to Bz B1-2.¹¹⁰ By this time I am also confirmed that the Nagydém graves and the Hegykő vessel hoard must be dated to Bz B1.

The interpretation of the feature

Based on published data, Hana Palátová and Milan Salaš¹¹¹ grouped the purposes of vessel hoards, i.e. the

107 HÄNSEL 1968, 159–166.

108 KÁROLYI 1979–80, 151, 153.

109 ILON 1999, 255., 258–259.

110 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008, 255.

111 PALÁTOVÁ, H.–SALAŠ, M.: Bronzezeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren und benachbarten Gebieten. *Pravěk Supplementum* 9. Brno, 2002. 146.

112 BLISCHKE, J.–CZYBORRA, I.: Opfer – Abfall – Opferabfall? Bronzezeitliche Gefäßdepots. In: Horejs, B. – Jung, R. – Kaiser, E. – Teržan, B. (Hrsg.) *Interpretationsraum Bronzezeit*. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet. UPA 121, Bonn, 2005. 481–489; SMEJTEK, L.: K interpretaci knožíských plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem. In: Salaš, Milan – Šabatová, Klára (Ed.) *Doba popoelnicových polí a doba Halštatská. Příspěvky z IX. konference*, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno, 2007. 249–263.

113 V. SZABÓ 2004, 87.

114 Hiányolom ugyanis például az sűrűedény(ek)e)t, amely egy ilyen italozás szükséges kelléke. Lásd erről EIBNER 1969, 47, Abb. 3. 1.

115 LINDBINGER 1998/1999, Tab. 2; RENFREW, C.–BAHN, P.: *Régészeti. Elmélet, módszer, gyakorlat*. Budapest, 1999. 391.; HARDING et al. 2007, 150–151.

116 Nagydém korai halomsíros időszakra keltezett 1. A sírjában: szarvasmarha, sertés, juh – Vörös I.: Étél- és állatáldozat leletek

100 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 157

101 KOVÁCS 1994, 159

102 KOVÁCS 1994, 161–162; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 163; VÉKONY 2000, 174–178; Kiss in press. More than 100 sites are listed in her catalogue.

103 KOVÁCS 1994, 161

104 KOVÁCS 1994, 162; BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996, 158; ILON 1999, 258

105 JOCKENHÖVEL, A.: Räumliche Mobilität von Personen in der mittleren Bronzezeit des westlichen Mitteleuropa. *Germania* (1991) 49–62

106 ILON G.–NAGY M.: Vép, Vasút út, Lakópark (Vas megye, Nyugat-Dunántúl, Magyarország). Vép, Vasút Straße, Wohnanlage (Komitat Vas, Westtransdanubien, Ungarn). 210. in press 2010

107 HÄNSEL 1968, 159–166

108 KÁROLYI 1979–80, 151, 153

109 ILON 1999, 255., 258–259

110 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008, 255

111 PALÁTOVÁ, H.–SALAŠ, M.: Bronzezeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren und benachbarten Gebieten. *Pravěk Supplementum* 9. Brno, 2002. 146

mára egyaránt alkalmas tárolóedények, a főzést feltételező fazekak, az étel szervírozásához és elfogyasztásához szükséges füles és fül nélküli tálak, valamint az ital elfogyasztására utaló korsók/bögrék megléte, ezek különösen nagy száma és részbeni épségük – véleményem szerint – egy étkezéssel és ivással együtt járó rituális lakoma feltételezését erősítik meg. Depónkat a V. Szabó Gábor által leírt 3. variánsba¹¹⁷ sorolom. Miután több mint egy tucat nagyméretű tárolóedény, melegítésre és tálalásra is használható fazekak, tálalásra és evésre egyaránt alkalmas kis- és közepes méretű tálak, valamint korsók/bögrék bizonyosan találhatók az edénykészletben, így egy nagyobb létszámú – netán a teljes helyi vagy idegeneket is jelentő? – felnőtt közösség¹¹⁸ rituális szertartására következtethetünk, amelyen igazolhatóan húst ettek és italt fogyasztottak.¹¹⁹ Ehhez és a résztvevők számára némi eligazítást nyújthatnak – Peter Schauer elképzelését¹²⁰ aktualizálva – a sírokba helyezett edénykészletek. Sajnos a szűkebb térségből csak néhány ménfőcsanaki és nagydedmi sír vizsgálható. A ménfőcsanaki „előhalomsíros” (Vorhügelgräberzeit) időszakra keltezett (Bz B1) sírban¹²¹ az ékszerek mellett csak 1 nagyméretű amfóraszerű urna és 1 kétfüles fazékszerű edény volt. Az újabban közzétett¹²² csanaki sírok edénymellékletei az alábbi képet mutatják. A 855. sírban: 1 bögre, a 923. sírban: 1-1 tárolóedény és korsó/bögre, az 1046. sírban: 1 kétfüles fazékszerű edény és az 1060. sírban 1 bütyöklábas korsó/bögre. A nagydedmi 1.A sírban legalább 9 nagyméretű edény (tárolóedény és amfóra), 1 csupor/fazék, 2 mély tál, 3 ivóedény (köztük bütyöklábas korsó/bögre) volt használati eszközök és több állat csontjainak kíséretében. A 10. sírba épen vagy töredékesen 5 nagyméretű edényt, 1 szűrőedényt (sic!), 3 tálalt, 1 kisméretű ivóedényt és állatcsontokat helyez-

offerings, as follows: 1. agricultural or storage offering, 2. commemoration of a resolution by libation, 3. construction sacrifice, 4. hoards not related to funerals.

In our particular case the hoard was not a spatially composed set of intact or mostly intact vessels. However, we can not preclude that it can be considered 1) as a result of a house cleaning episode (profane activity), thus, it may be the content of a waste pit. However, based on the numerous intact jugs, it is more likely that 2) the objects are the deliberately destroyed remains of a ritual ceremony (sacred votive sacrifice?¹¹²), and its cleared sacred waste,¹¹³ moreover, was only a certain part of it.¹¹⁴ Consequently, I regard the feature as belonging to group no. 2 in the system of Palátová and Salaš. The butchering marks observed on cattle bones may equally be indicative, or more precisely represent the remains, of either regular food preparation activities or a ritual sacrifice associated with a religious ceremony and feasting.

In my view, the location and material composition of the feature¹¹⁵ (i.e. it was located nearby a stream, the recovered animals are known from contemporary graves in the area,¹¹⁶ the presence of storage vessels suitable for both food and drinks, the cooking pots, the bowls with and without handles for food serving and consumption, the jugs/mugs for drinking and their particularly large number and partial completeness) reinforce the assumption of a ritual feasting associated with eating and drinking. I classify our hoard into the variant no. 3 in Gábor V. Szabó's system.¹¹⁷ More than a dozen of the large storage vessels, the pots suitable for heating and

Nagydedm-Középrépaszpuszta középső bronzkori temetőjében. Funde von Speisebeigaben und Opfertieren in dem mittelbronzezeitlichen Gräbensfeld Nagydedm-Középrépaszpuszta. Pápai Múzeumi Értesítő – Acta Musei Papensis 5. (1995) 149–155; Nagydedm 10. sírből: szarvasmarha, sertés és 12. sírből: szarvasmarha, juh – Vörös István meghatározása. Lásd ILON 1999, 245; Balatonfüzfő késő halomsíros – korai urnamezős kori 6. sírjából: sertés, kecske/juh. Tugya Beáta meghatározása. – ILON G.: A korai urnamezős elthez tartozó újabb temetkezés Balatonfüzfő 6. sír (Magyarország, Veszprém megye) 2010. Fúrnánk-Festschrift, in Druck

117 V. SZABÓ 2004, 86.

118 PÁSZTOR E.: A szakrális leletek szerepe a bronzkori ember világképének tanulmányozásában. Die Rolle der sakralen Depotfunde in der Untersuchung des Weltbildes bronzezeitlicher menschen. Tisicum XIX. (2009) 199.

119 Szathmári Ildikó (SZATHMÁRI 2009, 300–302.) funkcionális edényelemzése ugyanezt a felhasználást erősíti meg.

120 SCHAUER, P.: Tongeschirrsätze als Kontinuum urnenfelderzeitlichen Grabbrauches in Süddeutschland. In: Kovács Tibor (Hrsg.) Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag. Budapest, 1996. 361–377.

121 Kovács 1997, 297, 300, Abb. 1. 3–4.

122 EGRY 2004, 2, 4, 5–6. kép

112 BLISCHKE, J.–CZYBORRA, I.: Opfer – Abfall – Opferabfall? Bronzezeitliche Gefäßdepots. In: Horejs, B. – Jung, R. – Kaiser, E. – Teržan, B. (Hrsg.) Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet. UPA 121, Bonn, 2005. 481–489; SMEJTEK, L.: K interpretaci knovízkých plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem. In: Salaš, Milan – Šabatová, Klára (Ed.) Doba popoelnicových polí a doba Halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno, 2007. 249–263

113 V. SZABÓ 2004, 87

114 It must be noted that strainer(s) are not present in the assemblage, however, they were essential implements of such drinking ceremonies. See EIBNER 1969, 47, Abb. 3. 1

115 LINDINGER 1998/1999, Tab. 2; RENFREW, C.–BAHN, P.: Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat. Budapest, 1999. 391.; HARDING ET AL. 2007, 150–151

116 In grave no. 1 at Nagydedm, dating to the early Tumulus culture period: cattle, pig, sheep – Vörös I.: Étél- és állatáldozat leletek Nagydedm-Középrépaszpuszta középső bronzkori temetőjében. Funde von Speisebeigaben und Opfertieren in dem mittelbronzezeitlichen Gräbensfeld Nagydedm-Középrépaszpuszta. Pápai Múzeumi Értesítő – Acta Musei Papensis 5. (1995) 149–155; From grave no. 10 at Nagydedm: cattle, pig, and from grave no. 12: cattle, sheep – analyzed by István Vörös. See ILON 1999, 245; From grave no. 10 at Balatonfüzfő, dating to the late Tumulus – early Urnfield period: pig, sheep/goat. Analyzed by Beáta Tugya. – ILON G.: A korai urnamezős elthez tartozó újabb temetkezés Balatonfüzfő 6. sír (Magyarország, Veszprém megye) 2010. FÚRNÁNK-FESTSCHRIFT, in press

117 V. SZABÓ 2004, 86

tek el a használati tárgyakon kívül. A 12. sírből 2 nagyméretű edény, 1 fazék, 2 nagyobb tál, 1 kisebb tál, 2 bögre (egyik bütyöklábas) és 1 miniedény töredékeit emeltük ki az állatcsontok és a bronzeszköz mellett. A csanaki és a nagydéli edénymellékelési gyakorlat tehát részben más. Ennek időrendi oka (a csanakiak némileg korábbiak lehetnek) és/vagy a népesség eredete, összetétele (a Csanakon eltemetettek újonnan érkezők, a nagydéliek pedig már részben a helyiekkel keveredtek) közötti eltérés is a magyarázata lehet. A fontos most számunkra azonban az, hogy a csanaki újabb sírokban egy személyhez egy ivóedény (bütyöklábas bögre is: 1060. sír) tartozik. A nagydéliek esetében két sírban (1.A és 12. sír) voltak bütyöklábas edények, mindegyikben volt ivóedény – igaz néha több is. Ezek után talán nem túlzás levonni azt a következtetést, hogy a vizsgált depóban jelenlévő legalább 15 db korsó/bögre egy minimum ekkora nagyságú közösséget jelez, persze csak akkor, ha feltételezzük: egy fő csak egy ivóedényt használt a szertartás során.

A gödörben az edénytöredékek mellett 2 db *ütő-/simítókö* (14. kép 4–5.) is volt. Ez azért figyelemre méltó, mert a Bz C időszakra keltezett Maisbirbaum-i edénydepóban¹²³ szintén több kavicsot találtak. Ezek egy részét a fazekas által használt simítókövekként határozták meg. A mi példányainkon hasonló, de zúzásra (kerámia alapanyagát, vagy adalékanyagát /kavics, kerámia/, de az ételkészítésnél is lehetett segédeszköz?) is utaló nyomok láthatók. Elképzelhető tehát, hogy mivel ezek is összefüggésben álltak a rítussal, így ezeket is meg kellett semmisíteni, ugyanis a későbbiekben nem lehettek már a hétköznapi lét alkotóelemei.

Az ilyen típusú rituális gödrök, amelyekben edények és ember vagy állat, netán mindkettő csontjai is megtalálhatók, tehát nemcsak a késő halomsíros és a késő halomsíros-urnamezős átmeneti időszakban jellemzők,¹²⁴ hanem korábban is. Másként: az ilyen rítusok a halomsíros kultúra korábbi fázisában már léteztek.

Egy másik, ugyanilyen jellemzőkkel és leletanyaggal rendelkező, szintén halomsíros korú gödört (113. objektum) a most bemutatott gödörtől 231 m-re, a 8. sz. főút É-i oldalán tártak fel. Az ásatás területén ebből a korból (DMK és halomsíros) több oszlopszerkezetes, felszíni házat is dokumentáltak, valamint a DMK leletanyaga is előkerült. Eszerint településhez kapcsolódó, két, valószínűleg szakrális tevékenység nyomára következtethetünk?

Hasonló jelenségként értelmezem („köveket és állatcsontot”... „csaknem ép edényeket”... „sárga agyagtapsztást és égett réteget” említi az ásató)¹²⁵ az egyébként

serving, the small and medium size bowls applicable for both serving and eating, as well as the jugs/mugs found in the assemblage refer to the ritual ceremony of a larger (including possibly the whole local community and/or also strangers), adult community,¹¹⁸ during which meat and drinks were verifiably being consumed.¹¹⁹ The sets of vessels in the graves can contribute to this issue and, by means of Peter Schauer's suggestion,¹²⁰ also to the estimation of the number of participants to some extent. Unfortunately, only a few burials from Ménfőcsanak and Nagydém can be investigated from the narrower territory. In the Ménfőcsanak grave, dated to the pre-Tumulus phase (Vorhügelgräberzeit) (Bz B1),¹²¹ aside from jewelry, only a large amphora-like urn and a pot-like vessel supplied with two handles were unearthed. The vessel assortments of the most recently published burials at Ménfőcsanak¹²² display the following picture: grave no. 855: 1 mug, grave no. 923: 1 storage vessel, 1 jug/mug, grave no. 1046: 1 pot-like vessel with two handles, and grave no. 1060: 1 jug/mug with lug-shaped legs. In grave no. 1A of Nagydém, in addition to tools and bones of several animals, there were at least 9 large vessels (storage vessel, amphora), 1 mug/pot, 2 deep bowls and 3 drinking vessels (including a jug/mug with lug-shaped legs). In complete and fragmentary condition 5 large vessels, 1 strainer (sic!), 3 bowls, 1 small drinking vessel, as well as animal bones and tools were placed in grave no. 10. In grave no. 12, apart from animal bones and a bronze tool, 2 large vessels, 1 pot, 2 larger bowls, 1 smaller bowl, 2 mugs (one with lug-shaped legs) and the fragments of a miniature vessel were recovered. As seen, the practices to deposit vessels in burials were partially different. It may trace back to chronological issues, the Csanak graves might be slightly earlier, and/or the differences in the origin and the composition of the population, namely the people buried at Csanak were newcomers, and the ones found at Nagydém were already partly mixed with the local community, can also explain the phenomenon. At present, the most critical issue is that one drinking vessel (including a mug with lug-shaped legs: grave no. 1060) belonged to one person in the more recently excavated burials of Ménfőcsanak. At Nagydém vessels with lug-shaped legs occurred in two burials (grave no. 1A and

123 DONEUS, M.: Zum mittelbronzezeitlichen Keramikdepot von Maisbirbaum, MG Ernstbrunn, PB Korneuburg, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 75. (1991) 127–128., Abb. 18.

124 HARDING ET AL. 2007, 151.

125 KISS 2007a, 221.

118 PÁSZTOR E.: A szakrális leletek szerepe a bronzkori ember világképének tanulmányozásában. *Die Rolle der sakralen Depotfunde in der Untersuchung des Weltbildes bronzezeitlicher menschen. Tisicum XIX.* (2009) 199

119 Ildikó Szathmári's (SZATHMÁRI 2009, 300–302.) functional vessel analysis also reinforces this sort of usage.

120 SCHAUER, P.: Tongeschirrsätze als Kontinuum urnenfelderzeitlichen Grabbrauches in Süddeutschland. In: Kovács Tibor (Hrsg.) *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag.* Budapest, 1996. 361–377

121 KOVÁCS 1997, 297, 300, Abb. 1. 3–4

122 EGRY 2004, fig. 2, 4, 5–6

a részleteiben még nem közölt bugaszegi 1326. objektumot is.

Miután az edények teljesen idegenek a mészbetétes kerámia kultúrájának territóriumán, ezért a területre érkező, helyet foglaló új, halomsíros kultúra megtelepedési/települést alapító áldozataként is értékelem a feldolgozás jelenlegi fázisában, nem zárva ki, hogy számos más rítus (beavatás, eskü)¹²⁶ jár együtt evéssel és alkoholos italok fogyasztásával.

Az összesen és legkevesebb 60–70 darab edény magas számú a morva-szlovák-osztrák térségbronzkori edénydepóival történő összevetésben, amelyek 5–49 edényt tartalmaznak.¹²⁷ A halomsíros időszak dunántúli depói közül a Bz B1-re keltezett hegykői 11 db¹²⁸ edény volt. A csak említés és közölt fényképek szintjén ismert balatonboglári Berekre-dűlő, Klapka utcai Bz C időszakra keltezett depó 7 edényből állt.¹²⁹ Mindkettő összetétele „családi” (kisebb létszámot érintő) szakrális eseményre utal. A hegykői depó¹³⁰ a díszes és nagy, szűkszerű amfóraszzerű edény mellett 3 mély tál, 1 profilált tál, 1 fazék és 5 kisebb méretű edény (2 csésze, 3 korsó/bögre) együtteséből áll. A balatonboglári 1 nagyméretű tárolóedény és két amfóraszzerű edény (az egyikén ívelt bordadíszek, a másikon árkolt bütykök) voltak. Mind-egyiket egy-egy tállal fedték. Mellettük egy korsó/bögre is volt a gödörben.¹³¹

12) and each grave contained drinking vessels, sometimes even more than one. After all, probably it is not inappropriate to draw the conclusion that the presence of at least 15 jugs/mugs in the studied hoard indicate a minimum size for the community, provided the assumption that a given person was using only one drinking vessel during the ceremony.

Besides the ceramics, two pounding/polishing stones were present in the pit too (Fig. 14. 4–5). They are worth noting as several pebbles were also found in the Maisbirbaum vessel hoard,¹²³ dated to Bz C. Some of them were defined as the potter's polishers. Similar use wear, as well as traces referring to pounding are seen on our items; they could be used for pounding the raw material or the temper (pebble, ceramic) of vessels, but could also be utilized as food preparation tools. Thus, it is possible that, as they had also been associated with the rite, and therefore could not be part of the everyday life anymore, the stones must have been destroyed as well.

Such a type of ritual pits, in which vessels and human or animal bones, or both, are found, is characteristic not only for the late Tumulus culture period and the transitional phase between the late Tumulus and the Urnfield period,¹²⁴ but also for earlier time. In other words, these rites existed already during the earlier phase of the Tumulus culture.

Another pit with similar attributes and artifacts (feature no. 113), dated also to the Tumulus culture, was revealed N of the main road no. 8, at a distance of 231 m from the present pit. Several timber-framed, surface houses belonging to this period (TEPC and Tumulus culture) were documented, and TEPC findings were also uncovered in the excavated area. Accordingly, can we suppose two features likely associated with ritual activities within this settlement?

Based on the hitherto only partially published details, the excavator mentioned “stones and animal bones”...“nearly whole vessels”...“yellow plaster and burned layer”,¹²⁵ I interpret the feature no. 1326 at Bugaszeg as a similar phenomenon.

Since the vessels are completely unusual in the territory of the Encrusted Pottery Culture, in the current phase of the evaluation, I also viewed the assemblage as a settlement foundation sacrifice of the immigrating, new, Tumulus culture, noting that plentiful other ritual activities (initiation, resolution)¹²⁶ coincide with consumption of food and alcoholic drinks.

126 V. SZABÓ 2004, 90.

127 LINDINGER 1998/1999, Tab. 2.

128 Korábbi rossz keltezésemet e helyütt is helyesbíttem. ILON 1999, 253–255., 6–8. tábla

129 HONTI SZ. – BELÉNYESY K. ET AL.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (2002–2003) Előzetes jelentés III. In: BONDÁR M. – HONTI SZ. – KISS V.: Az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárásai I–II–III. Kaposvár, 2004. 8–9., I. tábla 4., 1–2. kép

130 ILON 1999, 6–8. tábla

131 HONTI SZ. ET ALII.: Balatonboglár–Berekre-dűlő és Balatonboglár–Borkombinát. In: BELÉNYESY K. – HONTI SZ. – KISS V. (Szerk.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. Rolling Time. Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy m. Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete, 2007. 158–159. kép

123 DONEUS, M.: Zum mittelbronzezeitlichen Keramikdepot von Maisbirbaum, MG Ernstbrunn, PB Korneuburg, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 75. (1991) 127–128, Abb. 18

124 HARDING ET AL. 2007, 151

125 KISS 2007a, 221

126 V. SZABÓ 2004, 90

Compared to the Bronze Age vessel hoards of the Moravian – Slovakian – Austrian territory containing 5–49 vessels,¹²⁷ a total of minimum 60–70 vessels are fairly numerous. Among the Transdanubian hoards of the Tumulus culture, in the Hegykő hoard, dated to Bz B1, 11 ceramics were found.¹²⁸ The Balatonboglár, Berekre-dűlő, Klapka utca hoard, known only by a hint and published photos, and dated to the Bz C period, consisted of 7 vessels.¹²⁹ The composition of these hoards implies a “family-scale” (with the participation of few people) sacred event. In addition to the decorated, large, amphora-like vessel with narrow mouth, the Hegykő assemblage¹³⁰ included also 3 deep bowls, 1 bowl with marked profile, 1 pot and 5 smaller vessels (2 cups, 3 jugs/mugs). There were 1 large storage vessel and 2 amphora-like ceramics (with curved applied rib decorations on one of them, and grooved lugs on the other) in the Balatonboglár hoard. Each of them was covered with bowls, and a jug/mug was placed next to them in the pit.¹³¹

127 LINDINGER 1998/1999, Tab. 2

128 My previously incorrect dating is being corrected now as well. ILON 1999, 253–255., pl. 6–8

129 HONTI SZ.–BELÉNYESY K. ET AL.: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (2002–2003) Előzetes jelentés III. In: Bondár M.–Honti Sz.–Kiss V.: Az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárásai I–II–III. Kaposvár, 2004. 8–9., pl. I. 4, fig. 1–2

130 ILON 1999, pl. 6–8

131 HONTI SZ. ET ALII.: Balatonboglár–Berekre-dűlő és Balatonboglár–Borkombinát. In: Belényesy K. – Honti Sz. – Kiss V. (eds.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zámárdi és Ordacsehi között. Rolling Time. Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zámárdi and Ordacsehi. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete, 2007, fig. 158–159

Irodalom • References

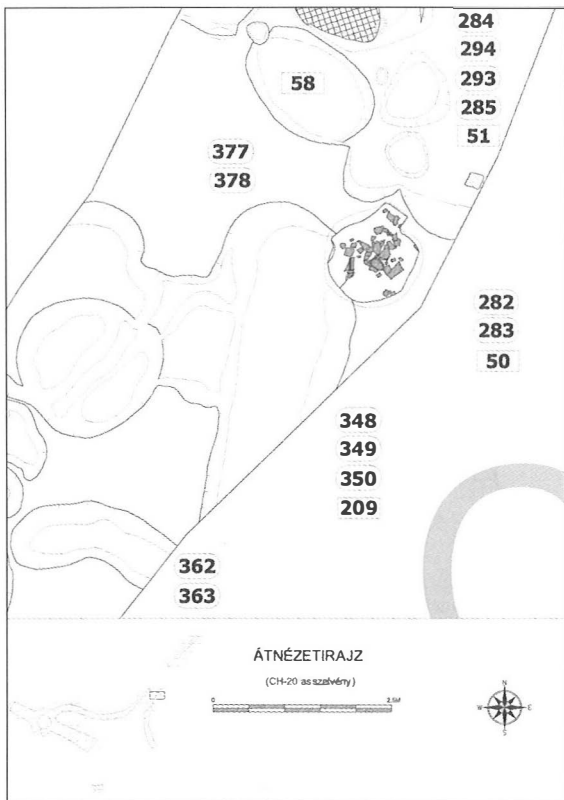
- BARTELHEIM 1998 BARTELHEIM, M.: Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. 1-2. UPA 46. Bonn, 1998.
- BARTÍK 1996 BARTÍK, J.: Sídliisko stredodunajskej mohylovej kultúry vo Veselom. Siedlung der mitteldanubischen Hügelgräberkultur in Veselé. Slovenská Archeológia XLIV-2. (1996) 189–252.
- BARTÍK 2000 BARTÍK, J.: Počiatky stredodunajskej mohylovej kultúry na Slovensku. Die Anfänge der mitteldanubischen Hügelgräberkultur in der Slowakei. Zborník Slovenského Národného Múzea – Archeológia 10. (2000) 11–28.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1992 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zum Beginn der Belegiš-Kultur. Balcanica XXIII. (1992) 341–349.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1994 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zum bronzezeitlichen Gräberfeld von Dolný Peter in der Slowakei. Archaeologia Austriaca 78. (1994) 25–27.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 1996 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zu Erkennungsmöglichkeiten von Migrationen am Beginn der mittleren Bronzezeit im mittleren Donauraum. Archaeologia Austriaca 80. (1996) 157–164.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008 BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z.: Zum Beginn der Mittleren Bronzezeit in Unterem Nitra-Tal in der Slowakei. Slovenská Archeológia LVI-2. (2008) 255–267.
- BÉKEI 2007 BÉKEI L.: Adatok a Nyugat-Dunántúl középső bronzkori történetéhez. Település Sárvár 84-es elkerülő 4. és 6/A lelőhelyén aunjetizi, Věteřov, gáta- és kelet-alpi elemekkel valamint litzendíszes kerámiával. Angaben zur mittelbronzezeitlichen Geschichte Westtransdanubiens. Siedlung mit Aunjetitz-, Věteřov-, Gáta- und ostalpinen Elementen und Litzenkeramik auf den Fundorten 4 und 6/A am Umleitungsweg 84 bei Sárvár. Savaria 31.1. (2007) 7–140.
- DUŠEK 1969 DUŠEK, M.: Bronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Archaeologica Slovaca – Catalogi 4. Bratislava, 1969.
- EGRY 2004 EGRY I.: Halomsíros temető Győr–Ménfőcsanak-Bevásárlóközpont területén. Cemetery of Tumulus Culture in the territory of the Shopping-center of Győr–Ménfőcsanak. In: Ilon G. (Szerk.) ΜΩΜΟΣ III. Óskoros Kutatók III. Országos Összejövetelének konferenciakötete. Halottkultusz és temetkezés. Bozsok–Szombathely 2002. október 7–9. Szombathely, 2004. 121–137.
- EIBNER 1969 EIBNER, C.: Ein mittelbronzezeitlicher Gefäßverwahrfund von Schrattenberg, p. B. Mistelbach, NÖ. Archaeologia Austriaca 46. (1969) 19–52.
- HARDING et al. 2007 HARDING, A.–ŠUMEROVÁ, R.–KNÜSEL, CH.–OUTRAM, A.: Velim. Violence and Death in Bronze Age Bohemia. Prague, 2007.
- HÄNSEL 1968 HÄNSEL, B.: Beiträge zur Chronologie der mittleren bronzezeit im Karpatenbecken. Bonn, 1968.
- HORVÁTH 1994 HORVÁTH L.: Adatok a Délnyugat-Dunántúl késő bronzkorának történetéhez. Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. Zalai Múzeum 5. (1994) 219–235.
- ILON 1999 ILON G.: A bronzkori halomsíros kultúra temetkezései Nagydém–Középrépusztán és a hegyközi edénydepot. Die Bestattungen der bronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Nagydém–Középrépuszta und das Gefäßdepot von Hegykő. Savaria Pars Archaeologica 24/3. (1999) 239–276.
- KÁROLYI 1979–80 KÁROLYI M.: Késő bronzkori településnyomok Hegyfalu határában. (A halomsíros kultúra újabb leletei Vas megyében). Spätbronzezeitliche Siedlungsspuren in der Nähe von Hegyfalú. (Neuere Funde der Hügelgräberkultur im Komitat Vas). Savaria 13–14. (1979–80) 133–170.
- KISS 2007a KISS V.: A halomsíros kultúra falusias települése. In: Belényesi K.–Honti Sz.–Kiss V. (Szerk.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. Rolling Time. Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy m. Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete, 2007. 220–221.

- KISS 2007b Kiss, V.: The Middle Bronze Age in the Western Part of Hungary (On overview). In: Tiefengraber, G. (Hrsg.) Studien zur Mittel- und Spätbronzezeit am Rande der Südostalpen. UPA 148. Bonn, 2007. 15–35.
- KISS in press Kiss V.: A koszideri korszak kérdései a Dunántúlon. Kézirat, in press
- KOVÁCS 1975 Kovács, T.: Tumulus culture cemeteries of Tiszafüred. Régészeti Füzetek Ser. II. No. 17. Budapest, 1975.
- KOVÁCS 1994 Kovács, T.: Chronologische Fragen des Überganges von der Mittel- zur Spätbronzezeit in Transdanubiens. Zalai Múzeum 5. (1994) 159–172.
- KOVÁCS 1997 Kovács, T.: Das Grab von Ménfőcsanak. Ein Beitrag zu transdanubischen Denkmälern der Vorhügelgräberzeit. In: Becker, C.–Dunkelmann, M.–L.–Metzner-Nebelsick, C. et alii (Hrsg.) Xpóvoç. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel. Espelkamp, 1997. 297–301.
- KREITER 2006 KREITER A.: Kerámiatechnológiai vizsgálatok a Halomsíros kultúra Esztergályhorvát-alsóbárándpusztai településéről: hagyomány és identitás. Technological examination of Tumulus culture pottery from Esztergályhorvát-Alsóbárándpuszta: tradition and identity. Zalai Múzeum 15. (2006) 149–170.
- KREITER 2007 KREITER A.: Kerámiatechnológiai tradíció és az idő koncepciója a bronzkorban. Ceramic technological tradition and the concept of time in the Bronze Age. Ősrégészeti Levelek – Prehistoric newsletter 8–9. (2007) 146–166.
- KVASSAY–KISS–BONDÁR 2004 KVASSAY J.–KISS V.–BONDÁR M.: Őskori és középkori település emlékei Zalaegerszeg-Ságod-Bekeháza lelőhelyen. Prähistorische und mittelalterliche Siedlungsreste von Zalaegerszeg-Ságod-Bekeháza. Zalai Múzeum 13. (2004) 119–175.
- LAUERMANN–HAHNEL 1998/1999 LAUERMANN, E.–HAHNEL, B.: Die mittelbronzezeitlichen Gefäßdepots von Großmugl in Niederösterreich. Archäologie Österreichs Sonderausgabe 9/10. Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum. (1998/1999) 88–102.
- LINDINGER 1998/1999 LINDINGER, V.: Mittelbronzezeitliche Gefäßdeponierung von Zwerndorf an der March, Nö. Archäologie Österreichs Sonderausgabe 9/10. Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum. (1998/1999) 78–87.
- NEUGEBAUER 1980 NEUGEBAUER, J.-W.: Fundmaterialien aus der ältesten Stufe der Hügelgräberbronzezeit aus dem Raume von Mannersdorf am Leithagebirge, NÖ. Fundberichte aus Österreich 19. (1980) 157–201.
- NEUGEBAUER ET AL. 1998/1999 NEUGEBAUER, J.-W. ET AL.: Zu Metall- und Keramikdepots der Bronzezeit aus dem Zentralraum Niederösterreichs. Archäologie Österreichs Sonderausgabe 9/10. Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donauraum. (1998/1999) 5–45.
- SIMON–HORVÁTH 1999 SIMON H. K.–HORVÁTH L. A.: Középső bronzkori leletek Gellénháza–Budai-szer II. lelőhelyen (Zala megye). Mittelbronzezeitliche Funde in Gellénháza–Budai-szer II. (Komitat Zala). Savaria Pars Archaeologica 24/3. (1999) 193–214.
- V. SZABÓ 2004 V. SZABÓ G.: A tiszacsegei edénydepó. Das Gefäßdepot von Tiszacsege. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica X. (2004) 81–113.
- SZATHMÁRI 2009 SZATHMÁRI I.: Megjegyzések a bronzkori háztartások edénykészletéről. Anmerkungen zur Gefäßensembles bronzzeitlicher Haushalten. Tisicum XIX. (2009) 295–307.
- VÉKONY 2000 VÉKONY G.: A koszideri korszak a Dunántúlon. Die Koszider-Periode in Transdanubien. Komárom-Esztergom megyei Múzeumok Közleményei 7 (2000) 173–186.



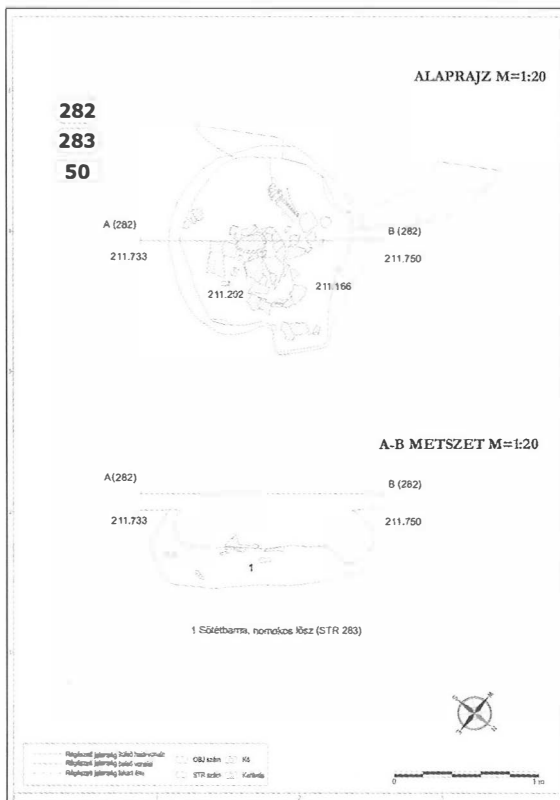
1. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. A lelőhely Magyarországon (Készítette: Takács Tibor)

Fig. 1: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The site in Hungary (made by Tibor Takács)



2. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő.
A lelőhely topográfiai helyzete a csomópont 1:10 000
topográfiai térképén (Készítette: Eke István)

Fig. 2: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő.
The topographical position of the site on the 1:10,000 map of the junction (made by István Eke)



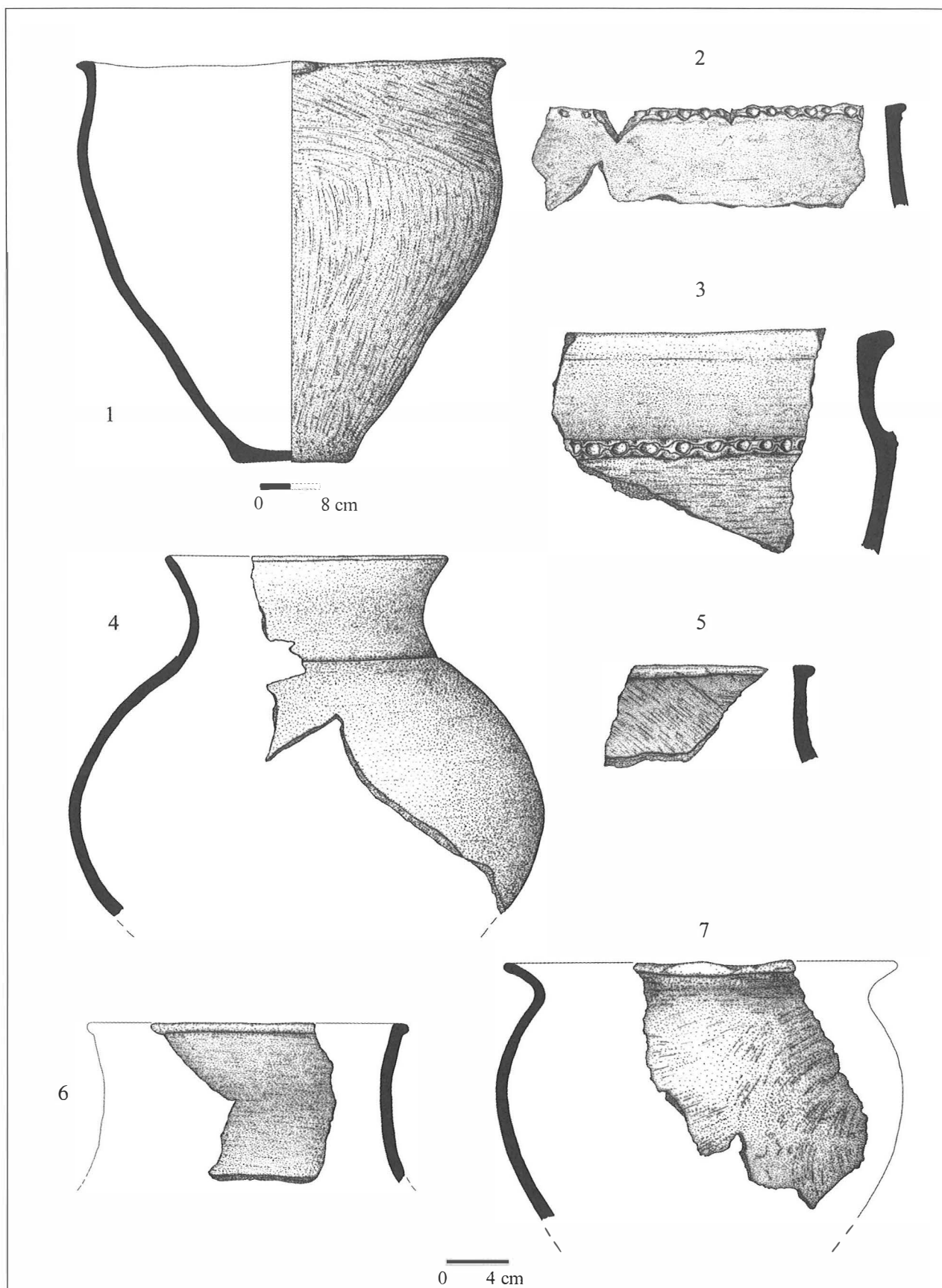
3. kép: Veszprém-Kádárta, Gelemeri-dűlő.
A SNR 282./OBNR 50. számú gödör az „A” lehajtóág területén és a gödör rajzai (Kovács Zoltán geodéta munkája)

Fig. 3: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő.
Pit no. SNR 282/OBNR 50 in the area of the „A” exit,
and the drawings of the feature
(made by Zoltán Kovács, field surveyor)

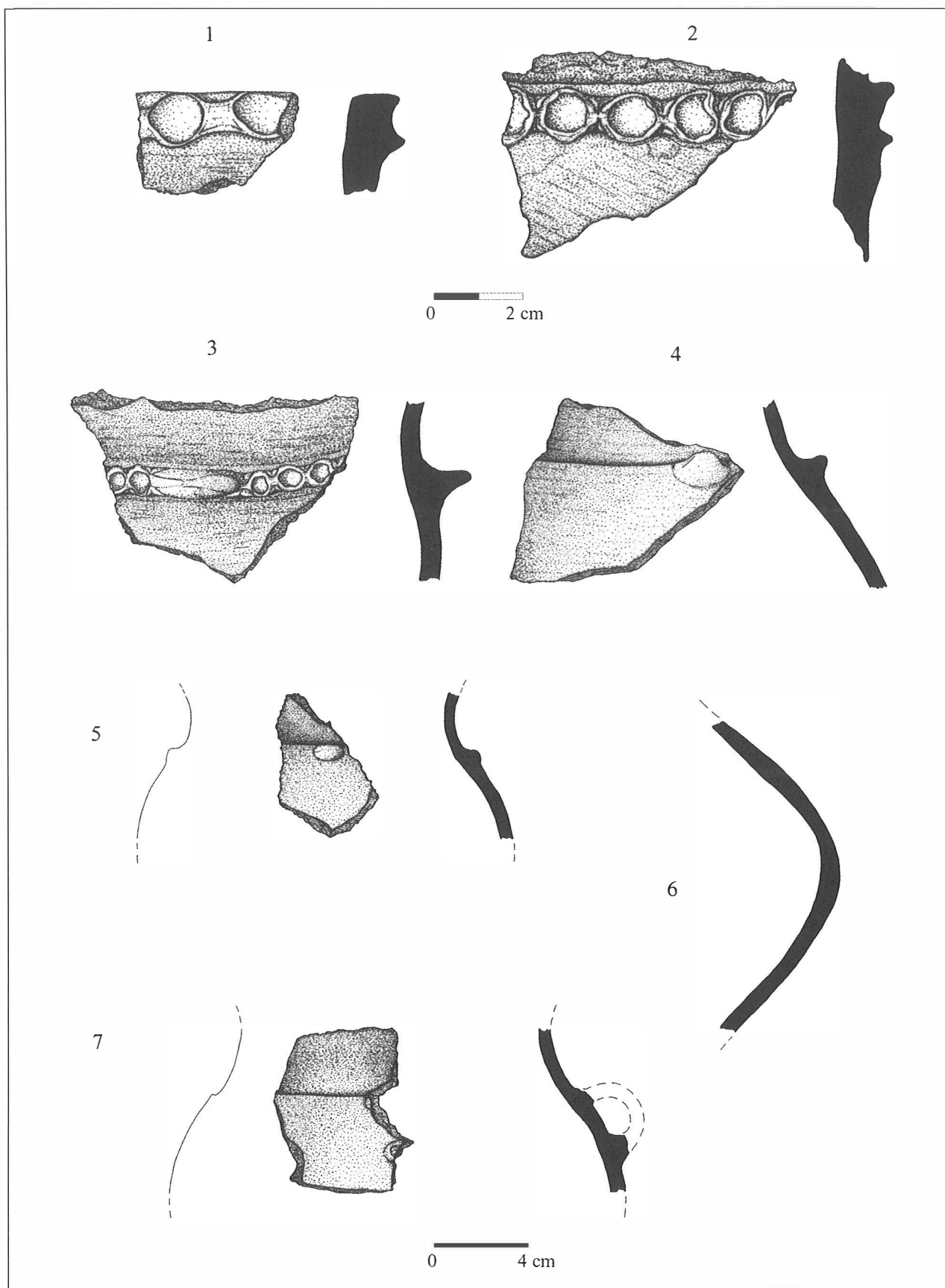


4. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő.
A gödör feltárás közben (Fotó: Csuti Tamás)

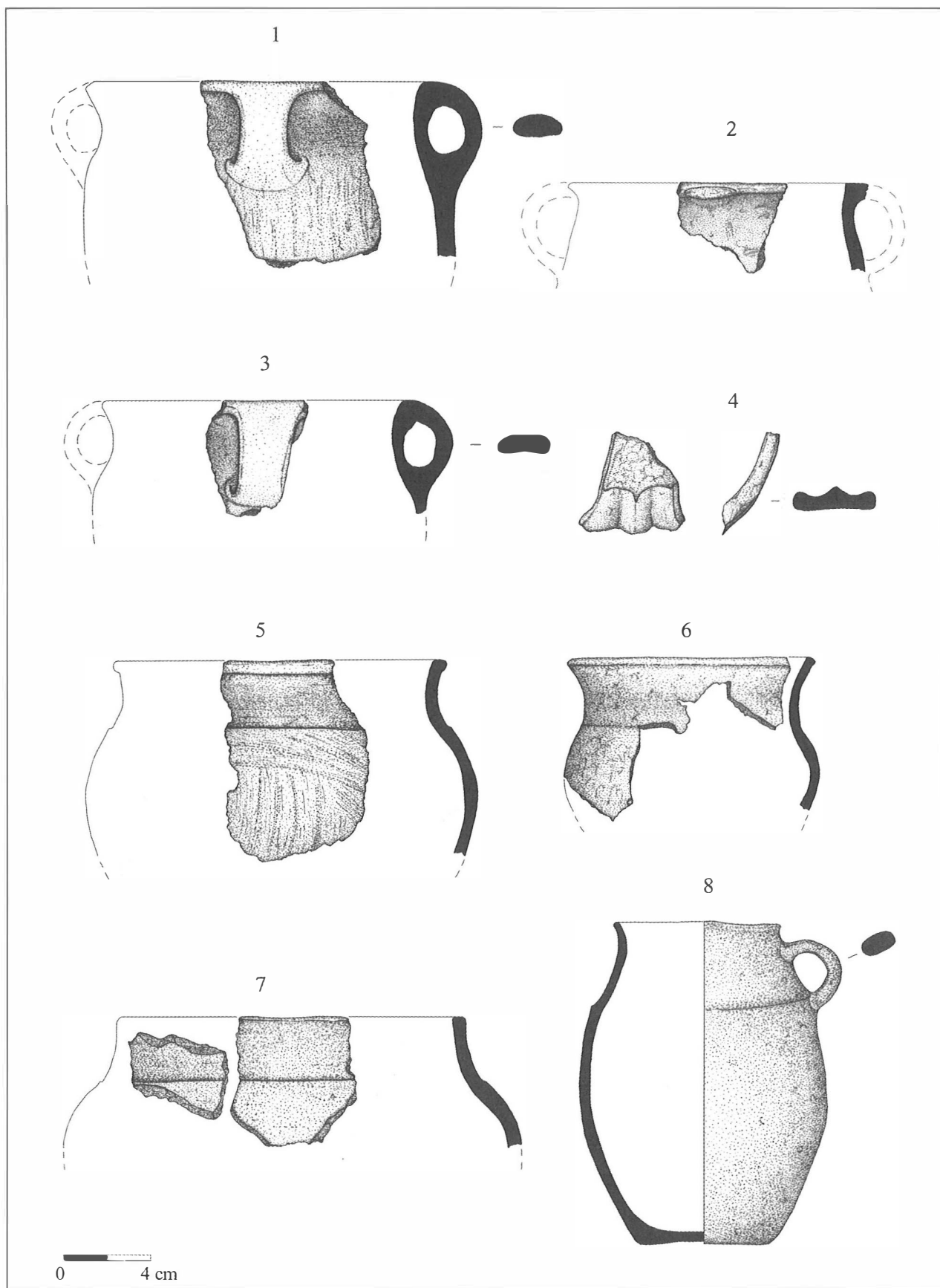
Fig. 4: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő.
The pit during excavation (photographed by Tamás Csuti)



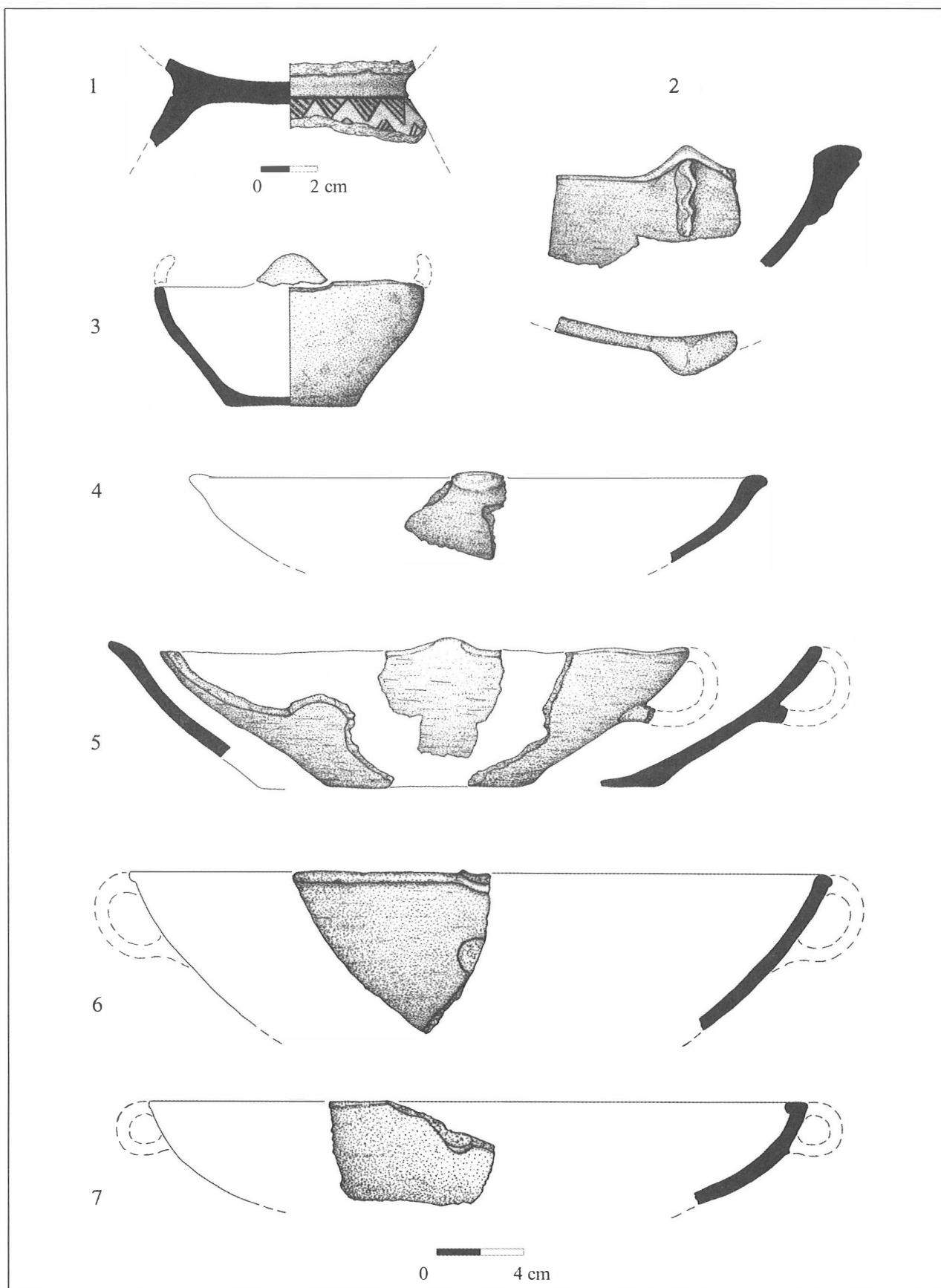
5. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 5: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



6. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 6: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50

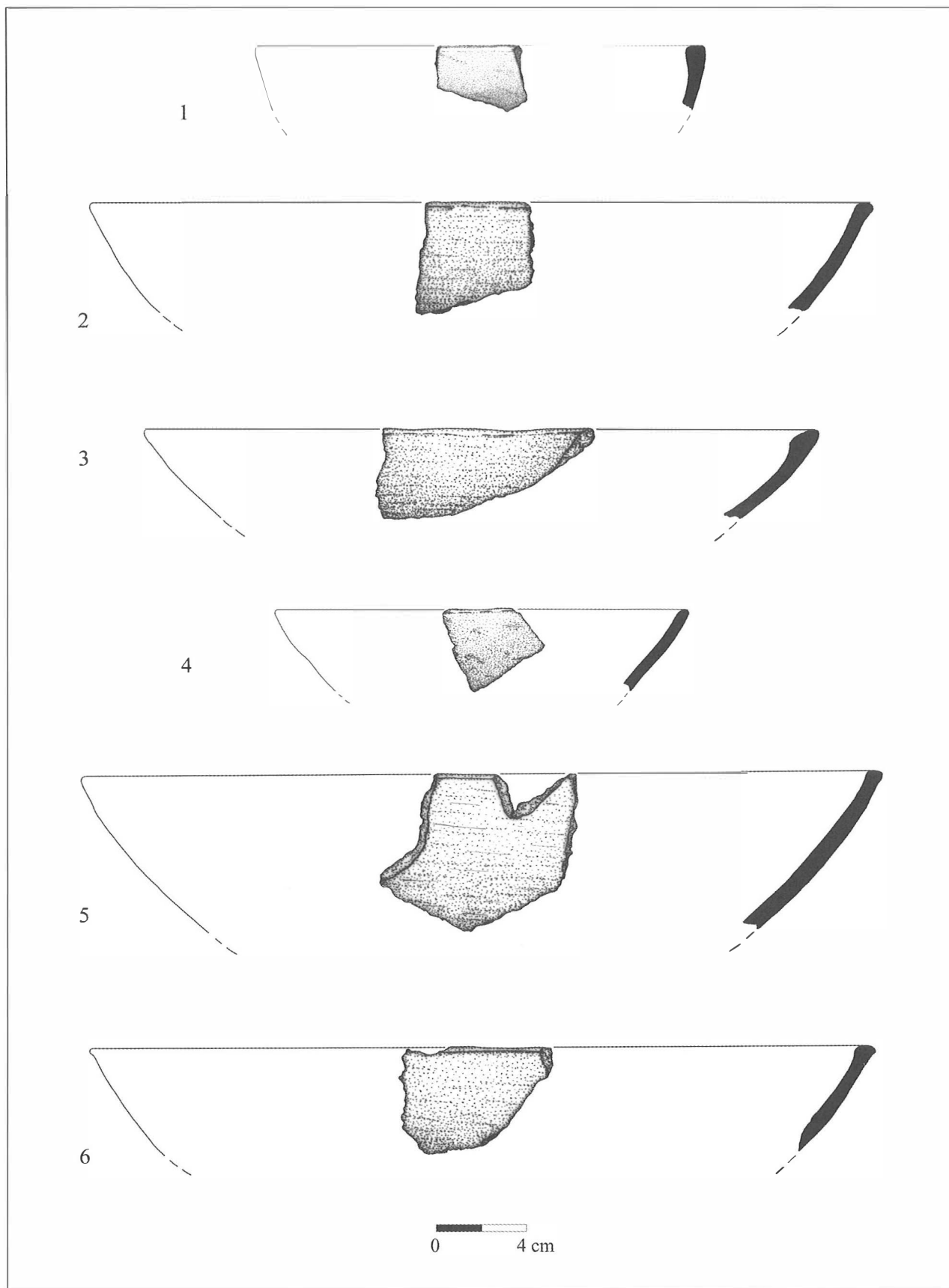


7. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 7: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



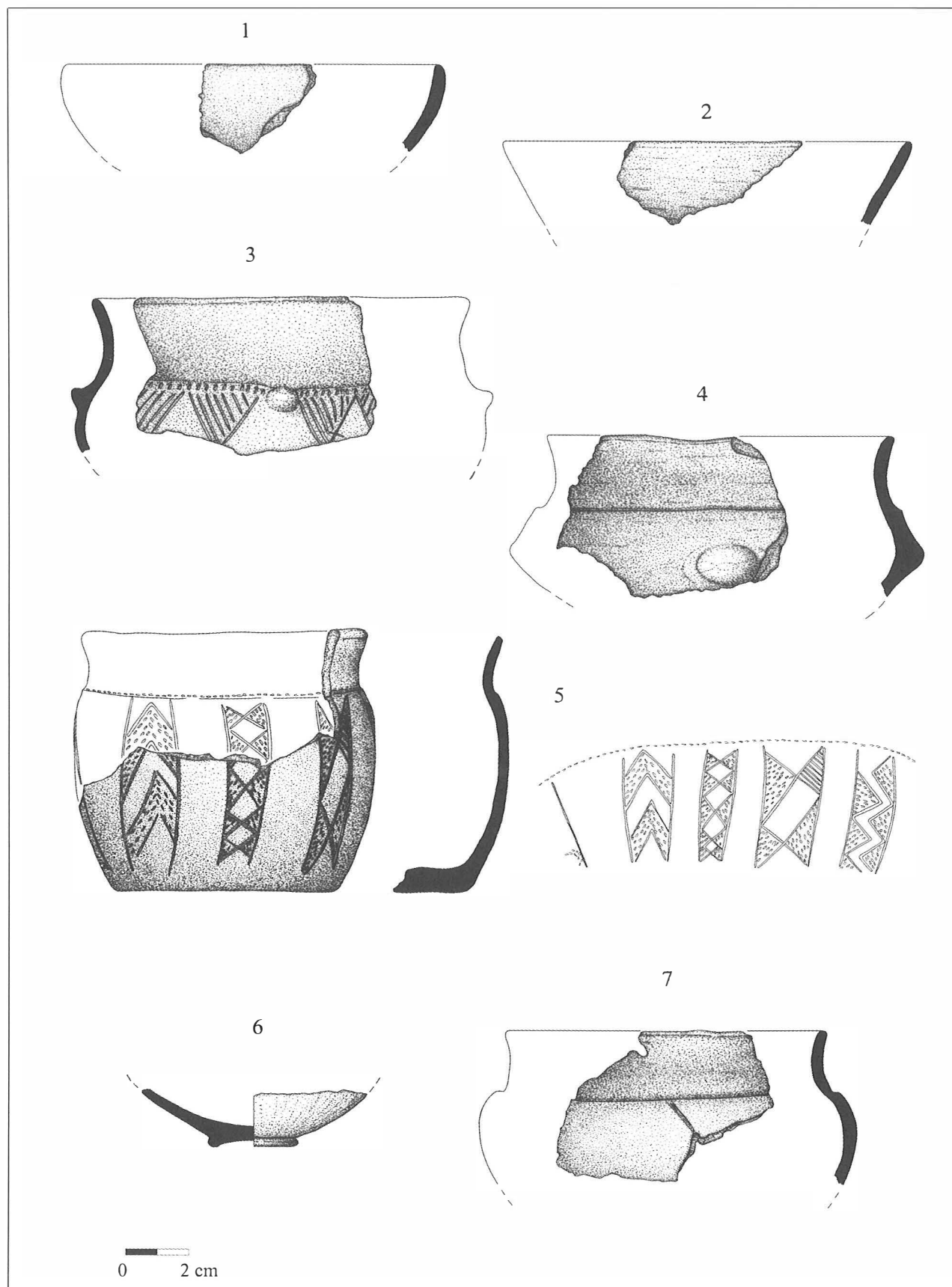
8. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga

Fig. 8: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



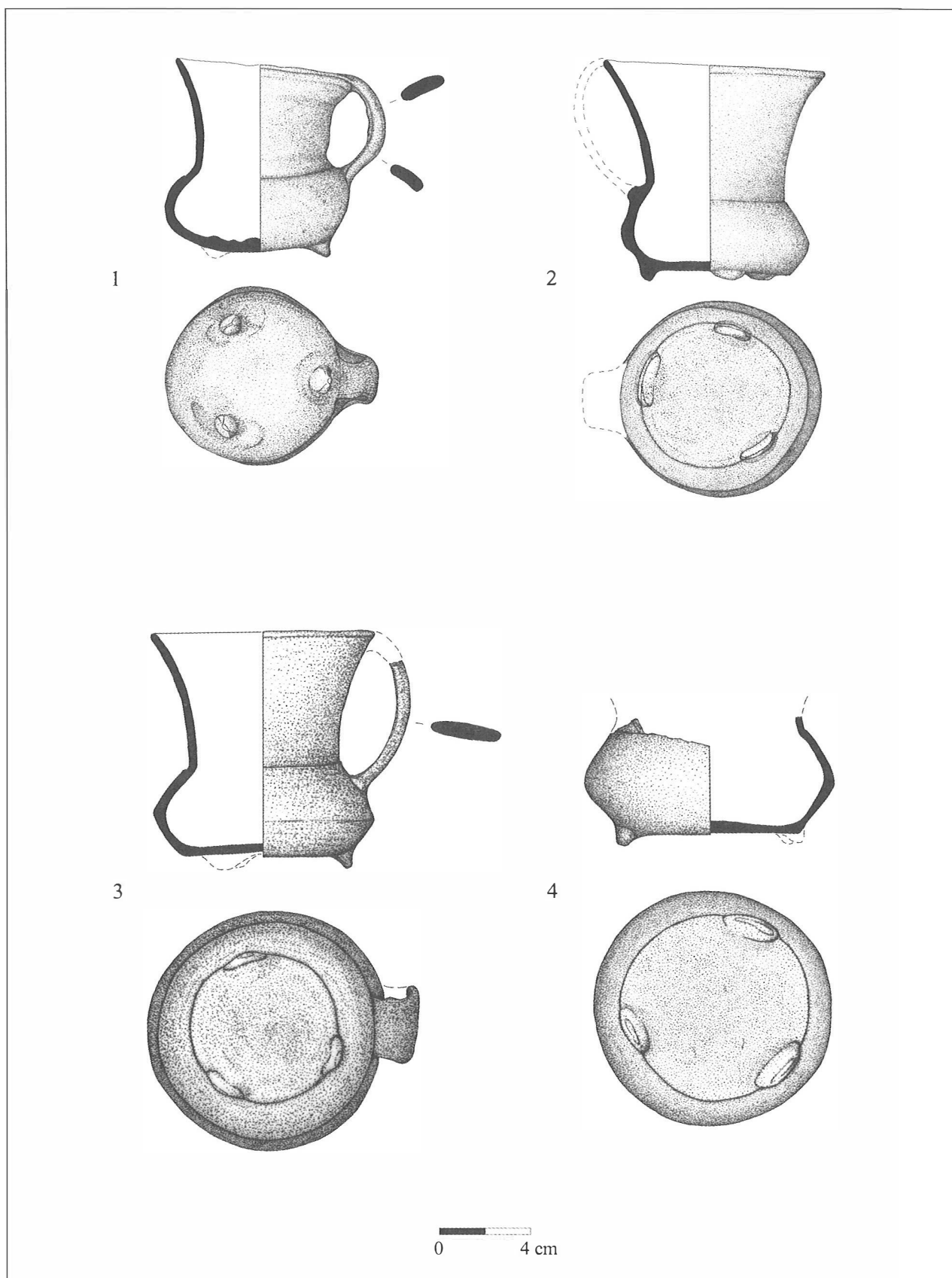
9. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga

Fig. 9: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50

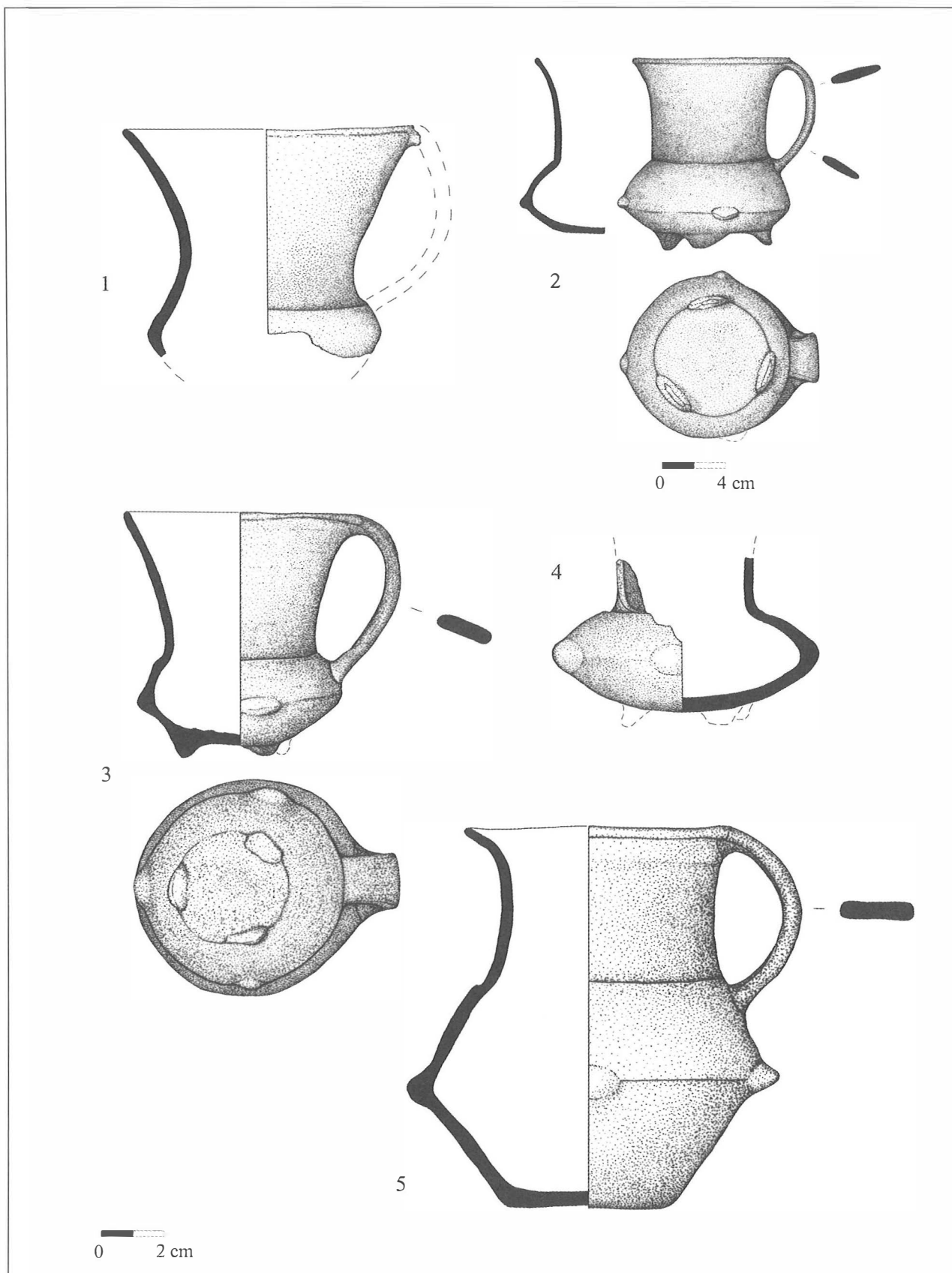


10. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga

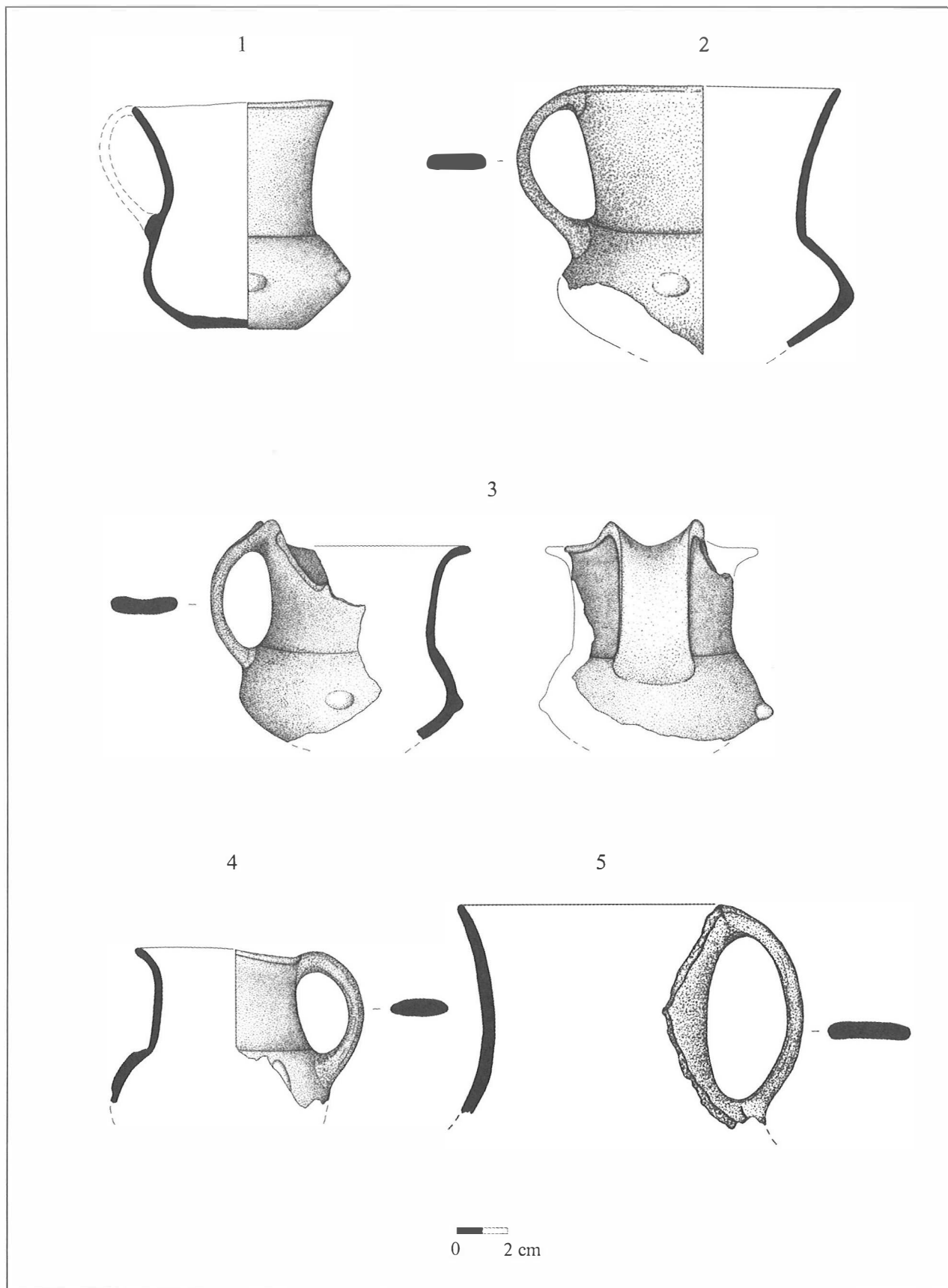
Fig. 10: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



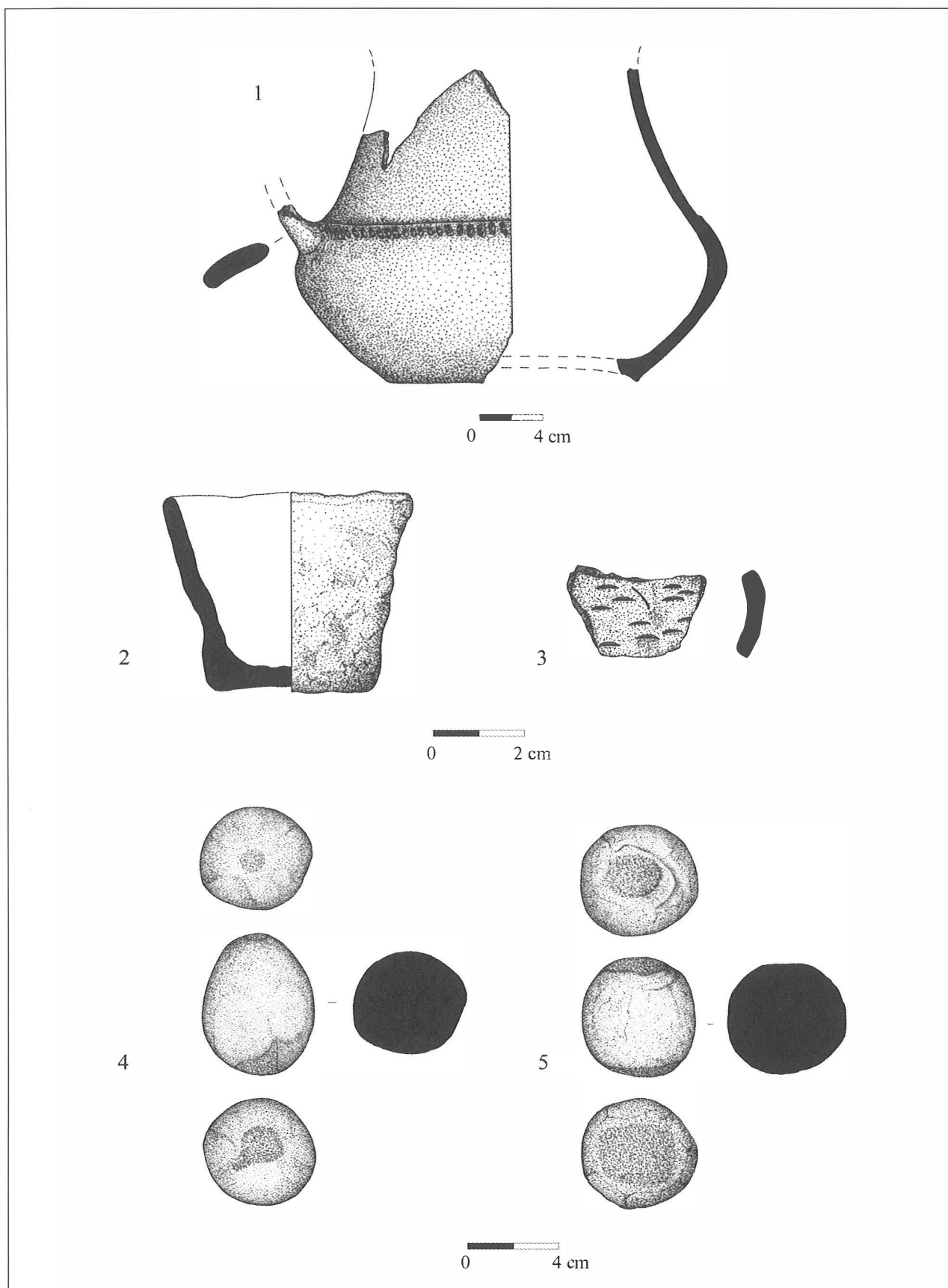
11. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 11: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



12. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 12: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



13. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 13: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50



14. kép: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. Az OBNR 50. gödör leletanyaga
 Fig. 14: Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő. The artifacts of pit no. OBNR 50

Appendix

Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő lelőhely 50. objektuma állatcsontleleteinek rövid elemzése

Tugya Beáta

Két zacskó állatcsontot kaptam meghatározás és elemzés céljából, amelyek néhány lelet ragasztása után összesen 25 darab jó megtartású és fizikai állapotú, meghatározható, nem égett csonttöredéket tartalmaztak. A csontok négy fajhoz sorolhatók: szarvasmarha (*Bos taurus* Linné 1758), juh (*Ovis aries* Linné 1758), házisertés (*Sus domesticus* Erxleben 1777) és mezei nyúl (*Lepus europaeus* Pallas 1778). A leletek többségét – a 25 csontból 20 – házisertés csontjai alkotják, két baloldali sarokcsont alapján legalább két példány maradványai voltak az objektumban. Az egyik egy 2 év körüli, nagy testmértékű, a másik 2 évesnél fiatalabb állat volt. Az idősebb sertésnek összefüggő csontjai figyelhetők meg, a bal hátsó lábszárából a sípcsont, a csigacsont és a sarokcsont. Az ép csiga- és sarokcsont alapján becsülhető az állat marmagassága, ami 80–81 cm körüli.¹³² Figyelembe véve az állat fiatal életkorát, ez a példány magasnak nevezhető.

A szarvasmarha- és a juhcsontok száma egyaránt 2-2. Mindkét marhacsonton (állkapocstöredék és I. ujjperc) darabolás nyomait lehetett megfigyelni. A juhcsontok két fiatal (<2 év) példányból származnak, distalis epiphysiseik hiányoznak.

Az egyetlen nem háziállatcsont egy mezei nyúl V. lábközépcsontja, mely kifejllett állatra utal.

Appendix

A short analysis of the faunal remains of feature no. 50 at the Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő site

Beáta Tugya

I received two bags of animal bones for identification and analysis. After gluing several findings together the assemblage consisted of altogether 25 identifiable, unburned pieces in good preservation and condition. The bones represent four species: cattle (*Bos taurus* Linné 1758), sheep (*Ovis aries* Linné 1758), pig (*Sus domesticus* Erxleben 1777) and brown hare (*Lepus europaeus* Pallas 1778). The pig bones make up for the majority of the finds, 20 specimens out of 25. Based on two left talus, the feature contained the remains of minimum two individuals. One of them was about 2 years old and large-sized, while the other one was younger than 2 years old. Some associated bones of the left hind leg of the older pig, namely the tibia, the calcaneus and the talus, are present in the material. Based on the intact calcaneus and talus, the withers height of the animal might have been ca. 80–81 cm.¹³² Regarding the young age of the animal, the individual can be considered to be tall.

The number of the cattle and sheep bones is equally two. Butchering marks were observed on both cattle bones (a mandible fragment and a 1st phalanx). The sheep bones belong to two young (<2 years) individuals, and their distal epiphyses are missing.

The only wild animal remain, the 5th metacarpus of a brown hare indicates a fully developed individual.

132 TEICHERT, M.: Osteometrische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei vor- und frühgeschichtlichen Schweinen. Kühn Archiv 83/3. (1969) 237–292.

132 TEICHERT, M.: Osteometrische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei vor- und frühgeschichtlichen Schweinen. Kühn Archiv 83/3. (1969) 237–292

Bede Ádám

Beszámoló a Békés megyei Kis-Sárrét halmainak felméréséről

Beszámoló – a felmérés eredményeinek rövid összefoglalója – szorosan illeszkedik abba a munkasorozatba, melyet a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság (KM-NPI) megbízásából és támogatásával végeztünk, és mely a működési terület halmainak teljes körű feltérképezésére irányult (1. kép). Ezt a munkát egymással érintkező tájegységeken keresztül 2007 és 2010 között folytattuk.¹

A Csongrád megyei részek (2007. ősz), a Csanádi-hát (2008. tavasz), a Békési-hát (2008. ősz) és a Nagy-Sárrét (2009. tavasz) feltérképezése után a Békés megyei Kis-Sárrét halmait vettük sorra. A terepi felmérés 2010 kora tavaszán zajlott, összesen 314 halmot térképeztünk fel.²

Ezzel a nemzeti park működési területének teljes egészét felmértük. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kataszterezési munkálatok még nem fejeződtek be, hiszen az adatbázis lezárásához a tájegységeken előke-
rült újabb halmok és adatok terepi visszaellenőrzése, néhány halom koordinátájának pontosítása, további szakirodalmi-levéltári kutatások, valamint az eredmények összehangolása szükséges. Ez a munka várhatóan 2011 folyamán befejeződik.³

Ádám Bede

Report on the survey of the mounds of the Kis-Sárrét in Békés County

The current brief summary of the survey results fits well the research program that we have carried out by proxy and with the support of the Körös-Maros National Park Directorate (KMNPD). The program has worked towards mapping each mound located in the jurisdiction of the KMNPD (Fig. 1). The work was conducted in adjacent regions between 2007 and 2010.¹

Having mapped particular areas in Csongrád County (fall 2007), the Csanád Fan (spring 2008), the Békés Fan and the Nagy-Sárrét (spring 2009) we started plotting the mounds of the Kis-Sárrét in Békés County. During field surveys a total of 314 mounds were registered in the early spring of 2010.²

The final season saw the completion of the survey for the entire jurisdiction of the National Park. However, it is important to note that the work has yet to be completed. In order to finish the database the following are needed: ground control points for the newly discovered mounds in the various regions, the refinement of coordinates for several mounds, further research in the scientific literature and in archives, and the review of the results. This phase is expected to be completed in 2011.³

1 BEDE Á.: Szentes halmi. Mounds in Szentes. Szentesi Műhely Füzetek 10. Szentes 2008; BEDE Á.: Beszámoló a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Csongrád megyei halmainak 2007. évi felméréséről. Account of mound survey in 2007 in the parts of Csongrád county belonging to the Körös-Maros National Park Directorate. In: *Crisicum* 5. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Szerk.: Kalivoda B. Szarvas 2009. 7–27; BEDE Á.: Halmok Nagymágocs és Árpádhalom határában. In: *Írások Nagymágocs múltjáról*. Szerk.: Mód L.–Tóthné Rostás Á. Nagymágocs 2009. 19–43; BEDE Á.: Vázlat három mindsenti halomról. In: „Hol az a táj szab az életnek teret, Mit az Isten csak jókedvében terem.”. Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túra-füzetből. 2003–2009. Szerk.: Molnár Cs.–Molnár Zs.–Varga A. Vácrátót 2010. 255–258; BEDE Á.: Beszámoló a Csanádi-hát halmainak felméréséről. Account of mound survey in East Csanád (Békés county, Hungary). In: *Crisicum* 6. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Szerk.: Kalivoda B. Szarvas 2010. 7–31; BEDE Á.: Beszámoló a Békési-hát halmainak felméréséről. Report of mound survey in the Central Békés region (Békés County, Hungary). In: *Crisicum* 7. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Szerk.: Kalivoda B. Szarvas 2011. 7–33; BEDE Á.: Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság nagy-sárréti halmairól. (A 2009. évi felmérés eredményei). Kézirat. Szentes–Szarvas 2009. KMNPDI Irattára 803/2009.

2 Itt mondok köszönetet családomnak, valamint Tóth Imrének, Bánfi Péternek és Óze Péternek a kis-sárréti felméréshez nyújtott segítségért.

3 A felmérés öt szakaszának – Csongrád megye (687 halom), Csanádi-hát (245 halom), Békési-hát (570 halom), Nagy-Sárrét (550 halom) és Kis-Sárrét (314 halom) – eredménye összesen 2366 halom, 799 873 ha (vagyis közel 8000 km²) kiterjedésű területen. És bár újabb tájegység már nem kerül felmérésre, hangsúlyozzuk, hogy ez a szám nem végleges, hiszen az adatok letisztázása és összegzése még ezután következik.

1 BEDE Á.: Szentes halmi. Mounds in Szentes. Szentesi Műhely Füzetek 10. Szentes 2008; BEDE Á.: Beszámoló a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság Csongrád megyei halmainak 2007. évi felméréséről. Account of mound survey in 2007 in the parts of Csongrád county belonging to the Körös-Maros National Park Directorate. In: *Crisicum* 5. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Ed.: Kalivoda B. Szarvas 2009. 7–27; BEDE Á.: Halmok Nagymágocs és Árpádhalom határában. In: *Írások Nagymágocs múltjáról*. Eds.: Mód L.–Tóthné Rostás Á. Nagymágocs 2009. 19–43; BEDE Á.: Vázlat három mindsenti halomról. In: „Hol az a táj szab az életnek teret, Mit az Isten csak jókedvében terem.”. Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túra-füzetből. 2003–2009. Eds.: Molnár Cs.–Molnár Zs.–Varga A. Vácrátót 2010. 255–258; BEDE Á.: Beszámoló a Csanádi-hát halmainak felméréséről. Account of mound survey in East Csanád (Békés county, Hungary). In: *Crisicum* 6. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Ed.: Kalivoda B. Szarvas 2010. 7–31; BEDE Á.: Beszámoló a Békési-hát halmainak felméréséről. Report of mound survey in the Central Békés region (Békés County, Hungary). In: *Crisicum* 7. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa. Szerk.: Kalivoda B. Szarvas 2011. 7–33; BEDE Á.: Jelentés a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság nagy-sárréti halmairól. (A 2009. évi felmérés eredményei). Manuscript. Szentes–Szarvas 2009. Archive of KMNPDI no. 803/2009

2 Here I thank my family, as well as Imre Tóth, Péter Bánfi and Péter Óze for their contributions to the field surveys in the Kis-Sárrét.

3 The final result of the five surveyed regions, namely Csongrád County (687 mounds), Csanád Fan (245 mounds), Békés Fan (570 mounds), Nagy-Sárrét (550 mounds) and Kis-Sárrét (314 mounds), is 2366 mounds within an area of 799,873 hectares (nearly 8000 km²). Although further regions will not be involved in the current research program, we emphasize that this amount cannot be considered final, for the refinement and summary of the collected data are still in progress.

A munka előzményei

Kifejezetten kataszterezési célból először Szeghalmi Gyula térképezte fel a Békés megyei Nagy-Sárrét szeghalmi járásának halmait, mely gyűjtés kelet felé Vésztőt is érintette; itt 6 halmot talált.⁴

Kozma Béla geográfusszemmel vizsgálta az alföldi halmok vízrajzi és geomorfológiai jellemzőit. Térképmelléklete, melyet a harmadik katonai felmérés alapján szerkesztett, területünkről 17 halmot tüntet fel.⁵

A Békés megyei Kis-Sárrét területén az első komolyabb halomkataszterezési munkálatok a Magyarország Régészeti Topográfiája (MRT) kutatási program keretén belül indultak meg. Az MRT munkatársai célul tűzték ki, hogy hosszú távon valamennyi még fellelhető és terepbejárással azonosítható lelőhelyet összegyűjtsék; így indultak meg a kutatások Békés megye északi és középső részein is, mely mintaterületeket a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete és a Békés Megyei múzeumok szakemberei közösen jártak. A munkálatok 1968-tól kezdve lényegében napjainkig tartanak.

Az MRT 6. kötete a Szeghalmi járás területének lelőhelyeit dolgozta fel. Az érdekelt településeken (Biharugra, Körösnagyharsány, Körösújfalu, Vésztő, Zsadány) összesen 127 halmot regisztráltak.⁶ Az MRT 10., Békés és Békéscsaba környékét tárgyaló kötete érinti a Kis-Sárrét egy részét is (esetünkben Bélmegyer és Tarhos településeket), ahol összesen 12 halmot találtak.⁷ Vizsgálati területünk fennmaradó településeinek (Doboz, Geszt, Méhkerék, Mezőgyán, Sarkad, Sarkadkeresztúr) terepbejárása is megtörtént, ezeken a településeken 51 halmot regisztráltak.⁸ A három MRT-kötet vizsgálati területünk teljes egészét lefedi, összesen 190 halom szerepel bennük (1. táblázat).

A következő katasztert Virágh Dénes készítette Ecsedy Istvánnak a tiszántúli kurgánokat tárgyaló könyvéhez;⁹ területünkről összesen 179 halmot gyűjtött össze (1. táblázat).¹⁰ Ez a gyűjtés nagyrészt az MRT

The premise of the current research

In order to register them it was Gyula Szeghalmi who first mapped the mounds situated in the Szeghalom parish of the Nagy-Sárrét. He extended his research towards the east, to the vicinity of Vésztő, where six mounds were identified.⁴

Béla Kozma investigated the hydrological and geomorphological characteristics of the mounds on the Great Hungarian Plain from a geographical point of view. On the map attached to his paper, created based on the third Hapsburg military survey, 17 mounds are marked.⁵

The first systematic survey of the mounds in the Kis-Sárrét in Békés County began as part of the Archaeological Topography of Hungary (ATH) project. The participants of the ATH program strove to map each identifiable archaeological site through surface survey. Launched in 1968 in the region, the ongoing project has covered the northern and middle parts of Békés County through the joint works of the Archaeological Institute of the Hungarian Academy of Sciences and the Directorate of the Békés County Museums.

Volume no. 6 of the ATH was concerned with sites in the Szeghalom parish. In the vicinities of towns located in the parish (i.e. Biharugra, Körösnagyharsány, Körösújfalu, Vésztő and Zsadány) 127 mounds were registered.⁶ Volume no. 10, dealing with the Békés and Békéscsaba parishes, includes a small part of the Kis-Sárrét as well (i.e. Bélmegyer and Tarhos) where 12 mounds were found.⁷ The rest of the towns in our study area (i.e. Doboz, Geszt, Méhkerék, Mezőgyán, Sarkad and Sarkadkeresztúr) have also been surveyed resulting in the discovery of an additional 51 mounds.⁸ These three ATH volumes cover our entire study region and contain a total of 190 mounds (Table 1).

The subsequent dataset was compiled by Dénes Virágh as a contribution to the book on the kurgans E of the Tisza river by István Ecsedy⁹; a total of 179

4 SZEGHALMI Gy.: A szeghalomvidéki halmokról. ArchÉrt 32 (1912) 276–281.

5 KOZMA B.: A kunhalmok elhelyezkedése az Alföldön. Földrajzi Közlemények 38 (1910) 437–443.

6 ECSÉDY I.–KOVÁCS L.–MARÁZ B.–TORMA I.: Békés megye régészeti topográfiája IV/1. A szeghalmi járás. Magyarország régészeti topográfiája 6. A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest 1982.

7 JANKOVICH B. D.–MEDGYESI P.–NIKOLIN E.–SZATMÁRI I.–TORMA I.: Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. Magyarország régészeti topográfiája 10. A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest 1998.

8 MRT IV/4. Békés megye régészeti topográfiája IV/4. A volt gyulai és sarkadi járás. Szerk.: Szatmári I. Előkészületben. Itt szeretném megköszönni Szatmári Imrének, hogy rendelkezésemre bocsátotta a kézirat halmokat tárgyaló részeit. – A készülő MRT-kötet a jelen felmérésben szereplő, korábban nem ismert halmokat is tartalmazza majd.

9 ECSÉDY, I.: The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1979. 1–85.

10 VIRÁGH 1979, 119–121, 123–125, 137–138, 4. melléklet.

4 SZEGHALMI Gy.: A szeghalomvidéki halmokról. ArchÉrt 32 (1912) 276–281.

5 KOZMA B.: A kunhalmok elhelyezkedése az Alföldön. Földrajzi Közlemények 38 (1910) 437–443.

6 ECSÉDY I.–KOVÁCS L.–MARÁZ B.–TORMA I.: Békés megye régészeti topográfiája IV/1. A szeghalmi járás. Magyarország régészeti topográfiája 6. A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest 1982.

7 JANKOVICH B. D.–MEDGYESI P.–NIKOLIN E.–SZATMÁRI I.–TORMA I.: Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. Magyarország régészeti topográfiája 10. A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének kiadványai. Budapest 1998.

8 MRT IV/4. Békés megye régészeti topográfiája IV/4. A volt gyulai és sarkadi járás. Ed.: Szatmári I. In preparation. I would like to thank Imre Szatmári for making the parts of the manuscript concerned with mounds available. The ATH volume will discuss the previously unknown mounds that are included in the current study.

9 ECSÉDY, I.: The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1979. 1–85.

	MRT	Virágh 1979	Szelekovszky 1999	ELTE 2001	Kunhalom-program 2002	Jelen felmérés
Bélmegyer	11	10	10	1	8	29
Biharugra	43	41	39	10	37	52
Doboz	1	3	0	0	0	3
Geszt	30	30	10	12	0	44
Körösnyágharsány	8	8	5	0	4	11
Körösújfalú	21	20	20	0	4	32
Kötegyán	0	0	0	0	0	0
Méhkerék	2	1	0	0	0	5
Mezőgyán	15	11	2	1	0	17
Okány	4	4	3	0	0	4
Sarkad	2	1	1	1	0	5
Sarkadkeresztúr	1	0	1	0	7	16
Tarhos	1	1	1	0	1	7
Újszalonta	0	0	0	0	0	0
Vésztő	29	27	28	1	14	55
Zsadány	22	22	21	7	21	34
Σ	190	179	141	33	96	314

1. táblázat: A Békés megyei Kis-Sárrét eddigi halomkatasztterezési munkálatai és azok eredményei

Table 1: Mound register works and their results in the Kis-Sárrét in Békés County

eredményeire támaszkodik, de a szerző önálló levéltári kutatást is végzett, főleg az első és a második katonai felmérés alapján, viszont helyszíni terepbejárás és azonosítás nélkül. A kataszter egy szűkszavú lista, helymegjelöléseket nem tartalmaz, továbbá csak egy nagy léptékű térképvázlaton jelöli a halmokat. Mivel Virágh a terepen nem ellenőrizte vissza a térképekből nyert adatokat, ezért viszonylag nagy számban kerültek be a kataszterbe olyan kiemelkedések is, melyek nem halmok, hanem természetes háta, dombok, ormok stb. (A kataszterben szereplő kis-sárréti objektumok 13,5%-a ilyen.)

Ezt követően Szelekovszky László ismertette vázlatosan „Békés megye kunhalmjai”-t. Kataszterében a kis-sárréti részről 141-et sorol fel (1. táblázat); e listát nagyrészt az MRT 6. kötete alapján állította össze. Gyűjtése tartalmában elnagyolt, formájában kivonatos; a lista helymegjelölő koordinátákat nem tartalmaz; térképmelléklete nehezen értelmezhető.¹¹

2001-ben a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság működési területén az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete is összeállított egy halomkatasztert, melyhez kimásolták Virágh Dénes fentebb már ismertetett adatait. Ez a munka a pontatlan azonosító koordináták miatt gyakorlatilag használhatatlan, és helyszíni terepbejárások sem történtek közben. A lista területünkről 33 olyan halmot tartalmaz, melynek a koordinátái többé-kevésbé megfelelnek a valóságnak (100 m-en belül pontosak) (1. táblázat).¹²

mounds were listed from our research area (Table 1).¹⁰ This compilation was largely based on the results of the ATH project, however, the author also carried out independent research in the archives. He relied heavily on the data of the first and second Hapsburg military surveys, but did not conduct field surveys for identifying the mounds. Indeed, the dataset is an inadequate list that shows the locations of the mounds only through marks on a large-scale map and does not provide spatial data. As Virágh did not verify the map-data through field investigations, a relatively large number of non-artificial, natural features were also included, such as ridges, hills and other rises (13.5% of the listed features from the Kis-Sárrét belong to this group).

Later on László Szelekovszky summarized the “Kuman-mounds of Békés County” in a cursory way. In his dataset, which is primarily based on volume no. 6 of the ATH, 141 mounds are listed from the Kis-Sárrét region (Table 1). His register is characterized by the schematic content and the futile set-up because it is lacking coordinates and the attached map can hardly be interpreted.¹¹

The Institute of Archaeological Sciences of the Eötvös Loránd Scientific University also created a mound register with respect to the KMNPD territory in 2001, in which the above-mentioned data collected by Dénes Virágh was utilized. Owing to the inaccurate coordinates this study is practically useless, and field surveys were also absent. From our study area the dataset contains the coordinates of 33 mounds that are considered to be

11 SZELEKOVSKY L.: Békés megye kunhalmjai. Békéscsaba 1999.

12 Kunhalom és földvár kataszter. Készült az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete által átadott lista alapján. Kézirat. KÖH Szegedi Regionális Irodájának adattára, KÖI Sze 507/2001; KMNPI Irattára.

10 VIRÁGH 1979, 119–121, 123–125, 137–138, Attachment No. 4

11 SZELEKOVSKY L.: Békés megye kunhalmjai. Békéscsaba 1999.

A 2002. évvel lezárult ún. Kunhalom-program keretében a Kis-Sárrét halmai is felmérésre kerültek.¹³ Ez a kataszter az előző háromnál már részletesebb, sokoldalúbb és pontosabb, viszont kevés halmot tartalmaz: területünkről összesen 96-ot (1. táblázat).¹⁴ A felmérés további hátránya, hogy nagy számmal kerültek be az adatbázisba olyan természetes magaslatok, amelyek nem is halmok (ezek száma 59, mely az összes általuk felmért objektum 38%-a).

A fenti kutatástörténeti vázlatból jól kiolvasható, hogy a Magyarország Régészeti Topográfiája sorozat eredményeit a későbbi kutatóknak nem sikerült felülmúlni, hiszen kevesebb információ felhasználásával kevesebb halmot katasztereztek. Ennek legfőbb okát az MRT jól kidolgozott és bevált munkamódszerében,¹⁵ valamint a későbbi egyéb kataszterezések szakmai felkészületlenségében és forrásfelhasználási hiányosságaiban kereshetjük.

A felmérés tárgya és a kutatás módszerei

Halomnak nevezte az alföldi nyelvhasználat mindazon kiemelkedéseket, melyek az elmúlt régészeti korokból maradt, jól érzékelhetően ember alkotta (mesterséges), kúpszerű kiemelkedései a tájnak.¹⁶ Az archeológia – eredetük szerint – két alapvető csoportra osztja a halmokat. Túlnyomó többségük *halomsír* (*kurgán*), mely a nomadizáló lovas népek hagyatéka. Jóval kisebb számban találhatók meg a *lakóhalmok* (*tellek*), melyek települések voltak, és a folyamatosan egy helyben élésnek köszönhetik létrejöttüket.

Kataszterünk a kurgánokat és a telleket is tartalmazza. A felmérés elsődleges célja a természetvédelmi és tájképi értékkel bíró, valamint az eddig nem ismert

more or less accurate (i.e. within 100 meters of the actual location) (Table 1).¹²

The mounds of the Kis-Sárrét were also registered during the so-called ‘Kuman-mound program’ that ended in 2002.¹³ This dataset is more multi-faceted and more accurate than the previous three, however, it lists a fewer number of mounds, only 96, in our study area (Table 1).¹⁴ A further disadvantage of this study is that natural rises were also represented in the dataset in a great number; 59 of them were recorded making up 38% of the listed features.

The above research history confirms that later researchers have been unable to surpass the results of the Archaeological Topography of Hungary project, for they registered fewer mounds through the use of less information. The well-established and successful methodology of the ATH project,¹⁵ as well as the professional incompetency and the inappropriate utilization of resources of the later surveys were the major factors that gave rise to this issue.

The object and methods of the survey

The oral tradition of the Great Hungarian Plain marked the man-made, artificial, conical rises in the landscape that are associated with ancient, archaeological periods as *mounds*.¹⁶ Based on their formation processes archaeology divides the mounds into two major groups: a vast

13 Tóth A.–Tóth Cs.: A kunhalom-program általános tapasztalatai. In: A kunhalmokról – más szemmel. Szerk. Tóth A. Kisújszállás–Debrecen 2004. 171–180. A program Tóth Albert szakmai koordinálása mellett zajlott, de számos civil szervezet és önkéntes egyén is részt vett a felmérésben.

14 Országos kunhalom-kataszter és adatbázis. Kézirat. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, Budapest – Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás. KMNPI Irattára.

15 JANKOVICH B. D.: A felszíni leletgyűjtés módszerei és szerepe a régészeti kutatásban. Régészeti Továbbképző Füzetek 4. Budapest 1993.

16 A *kunhalom* kifejezés a 19. században született a nyelvújítás hatására, tehát egy mesterségesen képzett összetett szó. Első alkalommal Horvát István egy 1825-ös írásában találkozunk vele (Horvát I.: Rajzolatok a’ magyar nemzet legrégiebb történeteiből. Pest 1825; jegyzetekkel ellátott hasonmás kiadása: A magyar nemzet eltitkolt évezreidei 3., 2001, 68–71. rész). A kor kutatói még azt gondolták, hogy a halmos temetkezések a kunokhoz köthetők, a 20. századi hitelesítő feltárások azonban ezt megcáfolták. A nép a kunhalom szót nem ismerte (és földrajzi köznévként sem használta), hiszen például „Hegyes-kunhalom” vagy „Farkas-kunhalom” nevekkel sohasem találkozunk. Azonban mint szakkifejezés meghonosodott nyelvünkben, és a társadalom is széles körben használja. A mai régészeti felfogás szerint nem szerencsés a kunhalom terminus alkalmazása, helyette a halomsírokra a *kurgán*, a lakóhalmokra a *tell* kifejezést, ha pedig általános értelemben használjuk, akkor a *halom* szót javasoljuk.

12 Register of kurgans and earthen forts. Created based on the register provided by the Institute of Archaeological Sciences at the Eötvös Loránd University. Manuscript. Archive of the Regional Office of NOCH in Szeged, NOCH Sze 507/2001; Archive of KMNPD.

13 Tóth A.–Tóth Cs.: A kunhalom-program általános tapasztalatai. In: A kunhalmokról – más szemmel. Ed: Tóth A. Kisújszállás–Debrecen 2004. 171–180. The project was conducted under the professional supervision of Albert Tóth with the participation of numerous civil organizations and volunteers.

14 National kurgan register and database. Manuscript. Nature Conservation Office of the Ministry of Environmental Protection and Regional Development, Budapest – Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás. Archive of KMNPD.

15 JANKOVICH B. D.: A felszíni leletgyűjtés módszerei és szerepe a régészeti kutatásban. Régészeti Továbbképző Füzetek 4. Budapest 1993.

16 The *kuman-mound* phrase is an artificially created, compound word that was introduced in the 19th century by the impact of neologism. First time it was used by István Horvát in his publication in 1825 (Horvát I.: Rajzolatok a’ magyar nemzet legrégiebb történeteiből. Pest 1825; its annotated facsimile: A magyar nemzet eltitkolt évezreidei 3., 2001, part 68–71). While early researchers believed that the burial mounds were erected by the kumans, excavations in the 20th century confuted this theory. In the oral tradition the *kuman-mound* phrase did not exist, and was not used as a geographic term either; therefore, we cannot find such examples as “Hegyes kuman-mound” or “Farkas kuman-mound”. However, the word as a technical term has penetrated into the language, and it is generally used. According to current archaeological perspective, the *kuman-mound* term is inappropriate, for burial mounds the *kurgan*, for settlement mounds the *tell* phrase need rather to be used. For generally speaking we suggest to use the *mound* phrase.

halmok felkutatása volt, ezért a kataszterezéssel együtt természetiállapot-felmérést is végeztünk, azonban a régészeti és táj régészeti szempontokat is mindvégig szem előtt tartottuk.¹⁷

Kutatási módszerünk, hogy a szakirodalmi, levéltári, adattári gyűjtést és a terepbejárási munkákat párhuzamosan végezzük. Ez azt jelenti, hogy ha bármilyen új adat, hivatkozás kerül elő, azt igyekszünk minél előbb a helyszínen is visszaellenőrizni. Így egy folyamatosan bővülő, teljességre törekvő adattár jön létre. Célunk, hogy minden egyes halomról gyűjtsünk információkat, és a lehetőségekhez mérten megpróbáljuk több oldalról, több szemszögből is megvizsgálni őket.

Azért kell hangsúlyozni az adatok fontosságát, mert egyedül ezekből tudunk kiindulni, ezek alkotják a kutatás gerincét és alapját. Ezért érthetetlen, hogy a halomkataszterezési munkák jó része miért csak érintette, de nem hasznosította a kéziratok térképeket, levéltári és adattári forrásokat, melyek összessége pedig kimeríthetetlen „aranybányának” tűnik. Egy adott területen a helyi viszonyokat (földrajzi adottságokat, régészeti jelenségeket, a néprajzi kultúrát stb.) is figyelembe kell vennünk, hogy hiteles és pontos képet kapjunk. Ahhoz azonban, hogy ismereteinket bővítsük, több szálon kell elindulnunk, több kutatási területen vizsgálódnunk, s ez a feladat hosszú távon csak csapatmunkában végezhető el.

Külön kell szólnunk a kéziratok térképek jelentőségéről (3–5. kép). Igyekeztünk a terület minden érdemi, halmainkról közvetlenül vagy közvetve információkat hordozó térképet felkutatni és feldolgozni. Különösen fontos ez, hiszen régi térképeink hűen tükrözik egy adott időszak földrajzi környezetét, a térforma és vízrajz jellemzőit, a táj változását, határrészek, települések, dűlőutak, tanyák létrejöttét, megszűnését, átalakulását, a határok nyomvonalait, régi faluhelyeket, templomromokat, kereszteket, épületeket s egyéb emberi létesítményeket, a nevek történeti rétegződését, változatait, a növényzeti borítottságot, művelési ágakat stb. És míg az írott adatokból sokszor csak egy név, körülmény vagy esemény bontható ki, addig a térképek a vizsgált tárgy térben való helyzetét, fekvését is megmutatják. „A térképet nem helyettesítheti az adott területről készült részletes leírás sem, mivel annak alapján nem tudjuk a felszínt úgy megismerni, mintha térképen szemlélőnk azt. [...] Az írásos adatok sok esetben nem nyújtanak részletes, kielégítő magyarázatot a települések kialakulására és földrajzi helyzetére. [...] A múlt térképeinek tanulmányozása alátámaszthatja a történelmi események hitelességét, ugyanakkor új adalékokat nyújthat a [...] történelmi kutatásokhoz.”¹⁸ Nem véletlen például,

majority are *burial mounds* (i.e. *kurgans*) erected by nomadic horse-rider peoples, while the number of *settlement mounds* (i.e. *tells*), arisen due to long-lasting, permanent occupation, is significantly lower.

Our register contains both kurgans and tells. The primary goal of the survey was to map mounds of natural protection and landscape value, and to search for previously unknown ones. Therefore, while registering the mounds, we surveyed their current natural conditions and also considered their archaeological and landscape archaeology viewpoints.¹⁷

As for our methodology, data collection from scientific literature and various archives was carried out simultaneously with field surveys. Therefore, if any new data or site reference emerges we make an effort to ground control it as soon as it is possible. Consequently, a continually growing database is being developed. We aim to collect data on each mound and investigate them from multiple perspectives.

The importance of data must be emphasized because they are the only sources that we can proceed, they are the foundation for the research. That is why it is inexplicable why most of the previous register works have not properly considered the original hand-drawn maps and other, primary sources in the archives. These datasets appear to be “inexhaustible gold-mines”. In order to achieve an accurate picture of a given area the local conditions, such as geographic characteristics, archaeological features, and ethnological heritage, also need to be taken into consideration. For the improvement of our knowledge multiple lines of evidence and several study areas must be consulted and that requires long-term team work.

The significance of the hand-drawn maps must be particularly stressed (Fig. 3–5). We attempted to search for and analyze each of the relevant maps that could potentially provide direct or indirect data on the mounds in the study area. It is a primary concern, as our old maps adequately reflect the geographic context of a region in a given period, this includes the geomorphological and hydrological characteristics, the changes in the landscape, the formation, abandonment and modifications of vicinities, settlements, roads and farmsteads over time, the boundary lines, the old villages, the ruins of churches, the crucifixes, the buildings and other facilities, as well as the subsequent historical names and their variants, the vegetation and the cultivated plots. While written sources many times only indicate one particular name, circumstance or event, maps tend to display the spatial location of the studied object too. “Maps cannot be replaced by even a detailed description of a given area because, based on that, we

17 Ökológia (florisztikai) szempontból irreleváns egy halom eredete, ezért használjuk egységes gyűjtőfogalomként a halom kifejezést.

18 DOMOKOSNÉ MEGYESI É.–DOMOKOS T.: Adatok Békés megye térképtörténetéhez (a XVI. század elejétől 1918-ig). »Fekete könyvek« kultúrtörténeti sorozat 15. Békéscsaba, 1988. 7–8.

17 From an ecological (floral) point of view the origin of a particular mound is irrelevant, that is why we use the *mound* phrase as a collective category.

hogy a fontosabb határperek határjárásait nemcsak oklevélben rögzítették, hanem külön e célból térképet is készítettek hozzájuk.

A kéziratok térképeken a halmokat még következesen, sokszor külön erre a célra fenntartott jelölésekkel ábrázolták, hiszen a tájékozódásban és a határviszonyok rögzítésében betöltött szerepük a mainál lényegesen nagyobb volt. Ritkán így is előfordulhat ingadozás egy-egy térképszelvényen, főleg a nevek (a névírás) terén, ez azonban a térképalkotók helyismeretének hiányával vagy idegen származásával magyarázható (a katonai felméréseket például osztrák mérnökök végezték, akik saját hallásuk után jegyezték le a neveket, ezért számos elírás történt). Ezzel együtt, ha egy régi kéziratok térképén egy kiemelkedést halomként tüntetnek fel és a környező, jól ismert halmok is ugyanezt a jelölést kapták, biztosak lehetünk benne, hogy a vizsgált magaslat is halom, legalábbis a térkép alkotója szerint az. Nekünk pedig (egy-két kivételtől eltekintve) nincs jogunk ezt felülbírálni, megkérdőjelezni, hiszen a rajzoló a kérdéses halmot még a 18–19. századi, sokkal eredetibb állapotában látta, mi pedig már csak a nagy léptékű tájátalakítás és intenzív mezőgazdasági művelés utáni képét ismerjük.

A régi térképek számunkra azért is lényegesesek, mert legtöbb esetben csak ezeken szerepelnek a már nem létező halmok. A még ma is meglévő összeállítás mellett az elpusztított halmok számbavétele is kikerülhetetlen feladat, hiszen ezek ismerete nélkül nem vizsgálható a halmok rendszere, egymáshoz való viszonya, sűrűsége, térbeli elhelyezkedésük jellemzői, összefüggései stb. Arról nem is beszélve, hogy minden egyes halom (akár létező, akár már nem) egy-egy lelőhely, amit nyilvántartásba kell venni. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a mára teljesen elszántott (esetleg elhordott) halmok az egykori történeti talajszint alatt még magukban rejtethet eredeti, központi temetkezéseket. Ezért csak akkor tekintettünk már nem létezőnek egy halmot, ha teljes egészét elpusztították, vagy ha annyira elszántották, hogy a terepen már nem lehetett meghatározni és azonosítani. Minden más esetben létező halomról beszélünk, még akkor is, ha már csak kisebb kiemelkedésként mutatkozik, esetleg csomó vagy darabka áll belőle.

Minden azonosított halmot helyszíni szemle során a terepen is felkerestünk és feljegyeztük legfőbb adatait: felmértük állapotukat, a növényzeti borítottságot és annak minőségét, műholdas helymeghatározással felvettük központi koordinátájukat, megbecsültük relatív magasságukat és átmérőik hosszát. Az állapotfelmérésnél a kutatás eredeti céljának megfelelően a természetvédelmi szempontok domináltak.

A vizsgált terület körülhatárolása és a felmért halmok száma

Beszámolónkban a Kis Sárrétnek a mai Békés megyéhez tartozó részén fellelhető halmokat ismertetjük. A felmérés során a tágabban értelmezett Kis-Sárrét termé-

cannot get acquainted with the surface to the same degree as we would by looking at it on a map. [...] Written sources often do not provide circumstantial, satisfying explanations for the development and the geographic position of settlements. [...] Study of the old maps may confirm the authenticity of particular historical events and can provide new data [...] for historical research.”¹⁸ It is not by chance that on-the-spot surveys related to more significant boundary issues were documented not only in charters, but specified maps were also created.

On hand-drawn maps mounds were consistently displayed, frequently by means of specific marks, and the mounds played a much more vital role in the orientation, as well as in the designation of boundary conditions than they do today. Yet, inconsistencies, particularly with respect to names (i.e. name variants), scarcely occur on some map sections, and can be explained by the map-makers' insufficient knowledge of local conditions or their foreign origin. For example, the military surveys were conducted by Austrian engineers who documented the names by sound resulting in numerous misspellings. Regardless, if a rise was marked as a mound on an old hand-drawn map and the neighboring, well-known mounds were displayed alike, we can be sure that the rise is an actual mound, at least according to the map-maker. With few exceptions we are not entitled to challenge and overwrite them, since the drawer saw the given mound in its more genuine condition during the 18th or 19th centuries while we only witness the modern condition that has been affected by large-scale landscape modifications and intensive cultivation.

Old maps are essential for us because in most cases the non-existent mounds are only visible on them. In addition to recording the extant mounds, the registration of the destroyed ones is also an unavoidable task. Without knowing them, the system of the mounds, as well as the characteristics of their spatial distribution, their relationship and density etc. cannot be analyzed. Moreover, each mound, let it be existent or non-existent, is an archaeological site to be registered. It is also notable that completely plowed-out (or entirely quarried) mounds may still contain the original, centrally located burials below the ancient surface. Accordingly, we considered a mound non-existent only if it is completely destroyed or if it has been plowed out to such an extent that it is impossible to identify it in the field. In all other cases we regard a particular mound as being extant, even if only a small rise is seen, or it is truncated.

Each identified mound was ground controlled and their major characteristics were recorded during which their condition, the vegetation cover, and its quality

18 DOMOKOSNÉ MEGYESI É.–DOMOKOS T.: Adatok Békés megye térképtörténetéhez (a XVI. század elejétől 1918-ig). »Fekete könyvek« kultúrtörténeti sorozat 15. Békéscsaba, 1988. 7–8

szetföldrajzi fogalmát vettük alapul; Kis-Sárrétet azonosítjuk azt a területet, mely a Sebes-Körös alsó szakaszának vízgyűjtő medencéjét és közvetlen mellékfolyóit jelenti (3. kép). Ez a táj a történeti időkben nagyrészt Bihar vármegyéhez tartozott (ez alól csak Bélmegyer, Doboz, Tarhos és Vésztő a kivétel, melyek korábban is Békés vármegyébe estek).

A jelentés a következő települések halmait tartalmazza: Bélmegyer (6305 ha), Biharugra (5284 ha), Doboz (5447 ha), Geszt (5139 ha), Körösnagyharsány (1991 ha), Körösújfalu (2530 ha), Méhkerék (2585 ha), Mezőgyán (5986 ha), Okány (7062 ha), Sarkad (12 557 ha), Sarkadkeresztúr (3530 ha), Tarhos (5745 ha), Vésztő (12 570 ha) és Zsadány (6584 ha). Nem találtunk halmot Kötegyán (4295 ha) és Újszalonta (2083 ha) határában. A felmérés 16 településének összterülete 89 693 ha-t tesz ki (vagyis közel 897 km²), mely a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság teljes működési területének 11,2%-át jelenti.

Összesen 314 halomról gyűjtöttünk információkat (2. kép); település szerinti eloszlásukat a 2. táblázat foglalja össze. A legtöbb halmot a Kis-Sárréten a nagyobb erek és oldalágaik mentén, valamint a kiterjedtebb medencék (laposok, síkok) partjain, félszigetein, szigetein találjuk.

Beszámolóm a 2010. augusztus 31-ig tudomásunkra jutott halmokat dolgozza fel. Újabb térképek, források előkerülésével, terepi azonosítással a közeljövőben még további halmok előkerülésére számítunk.

were described. Central coordinates were taken by GPS, and their relative heights and diameters were estimated. In accordance with the original research goal, natural protection aspects prevailed in the course of these surveys.

Defining the study area and the number of registered mounds

The current report aims to summarize the data on mounds located in the Kis-Sárrét within the boundary of modern Békés County. We treated the natural geographic concept of the Kis-Sárrét in a broader sense during the survey. As such, the study area includes the lower catchment basin of the Sebes-Körös and its direct tributaries (Fig. 3). In historical times most of the region belonged to Bihar County, excluding Bélmegyer, Doboz, Tarhos and Vésztő that were located in Békés County previously as well.

Our paper includes the mounds of the following towns: Bélmegyer (6305 ha), Biharugra (5284 ha), Doboz (5447 ha), Geszt (5139 ha), Körösnagyharsány (1991 ha), Körösújfalu (2530 ha), Méhkerék (2585 ha), Mezőgyán (5986 ha), Okány (7062 ha), Sarkad (12,557 ha), Sarkadkeresztúr (3530 ha), Tarhos (5745 ha), Vésztő (12,570 ha) and Zsadány (6584 ha). No mounds were found in the vicinities of Kötegyán (4295 ha) and Újszalonta (2083 ha). The total area of the surveyed 16 towns is 89,693 ha (approximately 897 km²) and makes up 11,2% of the jurisdiction of the Körös-Maros National Park Directorate.

	1	2	3	4	5	6	0	Σ
Bélmegyer	0	0	4	12	9	3	1	29
Biharugra	0	3	9	12	13	10	5	52
Doboz	0	1	0	2	0	0	0	3
Geszt	0	3	12	15	5	1	8	44
Körösnagyharsány	0	0	1	3	6	0	1	11
Körösújfalu	1	1	3	3	18	5	1	32
Kötegyán	0	0	0	0	0	0	0	0
Méhkerék	0	0	2	1	0	1	1	5
Mezőgyán	0	1	2	8	5	0	1	17
Okány	0	0	0	0	3	1	0	4
Sarkad	1	0	1	1	2	0	0	5
Sarkadkeresztúr	0	1	0	14	0	0	1	16
Tarhos	1	0	0	0	1	5	0	7
Újszalonta	0	0	0	0	0	0	0	0
Vésztő	1	2	8	6	23	10	5	55
Zsadány	0	3	6	8	8	5	4	34
Σ	4	15	48	85	93	41	28	314

2. táblázat: A 2010. évi Békés megyei kis-sárréti halomfelmérés eredményei jelentőség-beosztás (1-6. és 0. kategória) szerint

Table 2: The results of mound surveys in the Kis-Sárrét in Békés County by significance categories (Categories no. 0-6)

A halmok jelentőség-beosztása

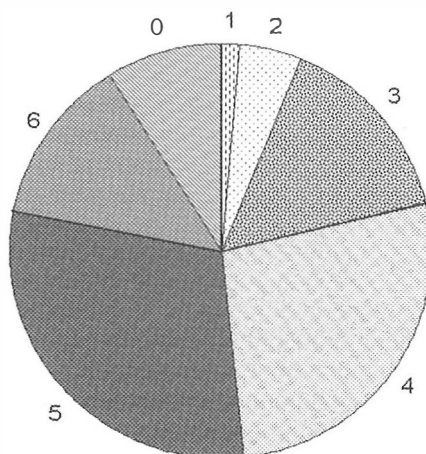
A halmok nagy mennyisége és eltérő természetvédelmi, történeti és tájképi értéke megkívánja, hogy bizonyos kategóriákat állítsunk fel rangsorolásukra. Mivel a felmérés elsődleges célja a természetvédelmi és táji szempontból értékes, de eddig ismeretlen halmok feltérképezése volt, ezért a jelentőség-beosztás is ennek figyelembevételével történt. Azért van szükség az értékességi rangsorolásra, hogy a gyakorlati védelem megkezdésekor dönteni lehessen, mely halmok élveznek elsőbbséget. Ahhoz ugyanis, hogy gyakorlati védelmük megindulhasson, ismernünk kell a legfontosabb, legvédendőbb, legveszélyeztetettebb halmok sorát. Természetesen a jelentősnek minősített halmok előnyt élveznek, mert ezek esetében „még van mit megmenteni”. Egy hétfokú skálát (1–6 és 0) dolgoztunk ki, melynél a *jelentős* halmok az 1-es, 2-es és 3-as, a *nem jelentős*ek a 4-es és 5-ös, a már *elpusztított* halmok pedig a 6-os és 0-s kategóriába kerülnek (2. táblázat, diagram).

Data on altogether 314 mounds was collected (Fig. 2). Their distribution by town is summarized in Table 2. A majority of the mounds in the Kis-Sárrét are situated along major streams and their tributaries, as well as on the banks, peninsulas and islands of larger basins.

The current report is concerned with the mounds that we were aware of till August 31, 2010. By consulting further maps and other primary sources, as well as conducting field surveys, more mounds are expected to be discovered in the near future.

Classification of mounds by their significance

The numerous and various natural, historical and landscape values of the mounds make the establishment of specific categories necessary for classifying them. Since the primary goal of the survey was to map previously unknown mounds valuable from natural protection and landscape perspectives, the classification by their significance was governed by this aspect as well. The es-



A felmért halmok jelentőség-kategóriák szerinti megoszlása

The distribution of the surveyed mounds by significance categories

1-es kategória. Ezek a legértékesebb halmok: kiemelkedő régészeti lelőhelyek és alapvető, meghatározó elemei a tájnak. Számuk 4, ami az összes 1,3%-a.

2-es kategória. Azok a halmok szerepelnek itt, melyeken összefüggő, de kevésbé értékes gyepek találhatók, vagy tájképileg nagyobb jelentőséggel bírnak. Számuk 15, ami az összes 4,8%-a.

3-as kategória. A tájképileg már jelentőséggel bíró (1,1 m-nél magasabb), valamint a régészeti vagy történetileg kiemelkedő halmokat soroltuk ide (utóbbiak általában fontos lelőhelyek, például telkek vagy középkori templomalapot, temetőt rejtenek magukban). Számuk 48, ami az összes 15,3%-a.

4-es kategória. Azok a halmok, melyek természetvédelmi és tájképi értéke nem meghatározó, felületük legnagyobb részét szántják, fennmaradásukat azonban egy rajtuk vagy közelükben található objektum (háromszögelési pont, dűlőút, útszél, fasor, erdősáv, gyepszél,

establishment of a value-classification is inevitable prior to protection works, for it facilitates in the prioritization of mounds. Indeed, for launching the actual protection we must be aware of the most important and the most endangered mounds that are in most need of protection. Certainly, mounds that are classified as significant take priority and this indicates that 'there is still something to be rescued'. We developed a 7-level system (from 0 to 6), in which *significant* mounds belong to categories no. 1, 2 and 3, *non-significant* ones to no. 4 and 5, while categories no. 6 and no. 0 represent *completely destroyed* mounds (Table 2; diagram).

Category no. 1. These are the most valuable mounds and are remarkable archaeological sites, as well as fundamental landmarks. In total there are 4 of these sites, which is 1.3% of the total amount.

Category no. 2. Mounds belonging to this category are covered with evenly distributed grass of low value,

csatornaszél stb.) elősegítheti. Ezek közül 85-öt térképeztünk fel, ami az összes 27,1%-a.

5-ös kategória. Ezek a halmok tájképileg nem meghatározók (általában 1 m-nél alacsonyabbak), egész felszínük mezőgazdasági művelés alatt áll. Sokuk már közel áll ahhoz, hogy teljes mértékben elszántsák őket. Számuk 93, ami az összes felmért halom 29,6%-a.

6-os kategória. Ide tartoznak az elpusztított halmok közül azok, melyeket elszántottak vagy elhordtak, vagyis földfelszíni részük megsemmisült (halomhelyek). Ezek nyilvántartásba vétele azért is fontos, mert a föld alatt valószínűleg még fellelhető a halom alaptemetkezése, illetve egyéb, ehhez kapcsolódó régészeti objektum. Számuk 41, ami az összes 13%-a.

0-s kategória. A halmot alaptemetkezésével együtt elpusztították. Leggyakoribb eset, hogy az egész halmot (legtöbb esetben az alatta lévő oromvonulatot, hátat is) elbányászták. Előfordul még – általában belterületeken –, hogy a halmot elplanírozták, helyét feltöltötték és beépítették. Ezekből 28-at találtunk, ami az összes 8,9%-a.

A jelentős halmok (1–3 kategória) száma összesen 67 (21,4%), a nem jelentősek (4–5 kategória) száma 178 (56,7%), elpusztítottnak tekinthető (6 és 0 kategória) 69 halom (ez 21,9%-ot tesz ki). – Természetesen egy halom jelentőség-besorolása megváltoztatható abban az esetben, ha újabb növényzeti, régészeti, történeti stb. adat kerül elő róla.

A Békés megyei Kis-Sárrét halmainak néhány sajátossága

Általánosságban elmondható, hogy a vizsgált terület halmjai alacsonyak, kisméretűek, ezért kevésbé karakteresek („jellegtelenebbek”), mint más felmért tájegységeken megfigyelt halmok. A 262 relatív magassági adattal rendelkező halom átlagmagassága 0,85 m (a legnagyobb – a vésztői Mágori-domb – 7,5 m, míg a legkisebb csak 0,1 m-es magasságot mutat).

Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy felszínük nem őrzött meg értékes növénytársulásokat (lőszfalnövényzetet és löszgyepet), hiszen minél magasabb és meredekebb egy halom, annál nagyobb valószínűséggel marad fenn rajta az eredeti növényzet. Itt a legjobb állapotú, megújuló növényzetű halmokat is csupán másodlagos löszgyep borítja. Egyetlen halmon sem került elő a lőszfalnövényzetet jelző taréjos búzafű (*Agropyron pectiniforme*). Ennek a botanikai „értéktelenségnek” további oka lehet, hogy kevés az „elzárt”, vagyis közigazgatási határvonalon (településhatáron, államhatársávban) álló halom, ugyanis hajdan e vidéken elsősorban a vízrajzi objektumokhoz igazították a határokat. Továbbá a Nagy-Sárréthez hasonlóan a folyószabályozások előtti kevés termőterület miatt itt is minden talpalatnyi földet megműveltek, és ez alól a legmagasabb térszíneken álló halmok sem voltak kivételek. Az elsődleges szikes gyepeken álló halmok megőrizték eredeti növényzetüket, hiszen ezeket sohasem szántották – ilyen a Három Juhász halma (9. kép) vagy

or are quite important landmarks. There are 15 sites in this category comprising 4.8% of the total amount.

Category no. 3. Mounds of significant landscape value, exceeding the height of 1.1 m, and mounds important from archaeological or historical terms were included in this category. These are usually prominent sites, such as tells, or Medieval Age churches, cemeteries were established on top of them. Their number is 48, and that is 15.3% of the total amount.

Category no. 4. This is the category for the mounds without substantial natural and landscape value. Most of their surface is plowed, but their protection may be facilitated by features located on or near them (e.g. triangulation point, dirt road, roadside, treeline, woods, grass-margin, canal-margin etc.). 85 of this type were mapped equaling 27.1% of all sites.

Category no. 5. Mounds that have no substantial landscape value, in general lower than 1 m, and their whole area is cultivated. A lot of them are expected to be plowed out completely in the near future. There are 93 sites, which is 29.6% of the total amount.

Category no. 6. These are mounds that have already been plowed out or spoiled, i.e. their exposed surface feature has been completely destroyed. However, it is important to register them because the primary burials and other related subsurface features may still be intact. There are 41 sites in this category making up 13% of the total amount.

Category No. 0. These mounds are completely demolished, including their primary burials. Most frequently the mound as a whole, together with the rise underneath, has been quarried. It also occurs, generally in towns, that a mound was leveled, its previous location was filled and built upon. 28 mounds of this type were found, accounting for 8.9% of the total amount.

The number of significant mounds (Categories no. 1 to 3) is 67 (21.4%), the amount of insignificant ones (Categories no. 4 and 5) is 178 (56.7%), while 69 mounds are considered to be entirely destroyed (Categories no. 6 and 0) (21.9%). Certainly, the categorization of a given mound may be altered if new botanical, archaeological, and/or historical etc. data emerges.

Some characteristics of the mounds in the Kis-Sárrét in Békés County

Generally speaking, the mounds located in the study area are low and small, therefore they are not as similar to the ones known in other regions. The mean height of the 262 mounds with relative height data is 0.85 m. The highest mound, the tell of Vésztő–Mágor, is 7.5 m, while the lowest one measures only 0.1 m.

This fact may have also contributed to the phenomenon that mound surfaces did not preserve valuable plant communities, such as loess wall vegetation and loess grass, as the higher and steeper a mound is, the more likely that the original vegetation is preserved. In our area even the best-preserved mounds with renew-

a sarkadkeresztúri halomcsoport –, viszont ezek vegetációja lényegileg semmiben sem különbözik egy természetes szikpadka növényzetétől, a löszfalnövényzet pedig minden esetben hiányzik róluk.

Ha természeti állapotukat tekintve nem is túl értékesek e halmok, akadnak közöttük olyanok, melyek régészeti szempontból kiemelkedő jelentőséggel bírnak, ilyenek például a lakóhalmok (tellek). Híres lelőhely a vésztői Mágori-domb, a tarhosi Vár-domb vagy a sarkadi Peckes-vár-halom (más nevén Peckesi-domb).

További kuriózum a sarkadkeresztúri és a bélmegyeri kurgánmező; mindkét csoportosulás alacsony halmokból áll, megmaradásukat a legelőterületnek köszönhetik. Előbbi 14, utóbbi 9 halmot számlál. Nagyon érdekes a vésztői-körösűfalui halomsorozat is, ahol a halmok szabályos rendben, a hajdani Kis-Sárrét központi medencéjének déli partvonalán követik egymást. Itt összesen 52 halomról van tudomásunk.

Meg kell emlékeznünk a Geszt és Zsadány között elterülő Begécsi-víztároló halmairól is, melyek közül többen túléltek az építési munkálatokat, és a halastórendszer medencéiben, vízzel elárasztva ma is fennállnak. (Ilyen a vízből kiemelkedő, befásodott Tegze halma vagy a Gyilkos-domb, melyhez töltés vezet be, és melynek tetejére a szocializmusban emeletes vendégházat építettek a vadászni idelátogató magas rangú vendégeknek.) A víztároló területén összesen 18 halom állt, ezek közül legalább 6 még ma is létezőnek mondható. A Biharugrai-halastavak ÉK-i tava is magában rejt egy halomhelyet; itt állt a Zöld-halom, melynek anyagát a tavak építéséhez hordták el (emlékét a szomszédos töegység „Zöld-halom-tó” neve őrzi). A víztározó területén történt geomorfológiai változásokat térképek segítségével Virágh Dénes is nyomon követte.¹⁹

Végül érdemes szót ejteni a Zsadány-Fancsikapuszta és Biharugra-Peszere között húzódó, legalább 24 tagból álló halommezőről is. Ez a terület ugyanis kiemelten alkalmas lehetne egy lokális turistaút vagy helyismereti-természetvédelmi tanösvény (például „Halmok útja”) kiépítéséhez, melynek átgondolt megvalósítása a halmok védelmének ügyét érdemben is előbbre vihetné (művelés alóli kivonás és visszagyepesítés, természeti nevelés, tudatformálás, helyi értékek megismerése és megmentése stb.).

A halmok neveiről

A halmok nevein keresztül keresztmetszetet kapunk a történeti változásokról (például egy halom tulajdonosainak soráról), ezért is hangsúlyozzuk a helynevek eredetiségének fontosságát. A 314 felmért halomból 95 rendelkezik névvel (30,3%), 219 pedig névtelen (69,7%). (Ez az arány a további adatgyűjtésekkel természetesen még némileg javulhat).

able vegetation are covered with only secondary loess grass. The typical loess wall species, the crested whcat-grass (*Agropyron pectiniforme*) was not observed on any mound. As a further reason for this botanical “insignificance”, the few ‘isolated’ mounds located along administrative boundary lines (i.e. town or state boundaries) may also be considered, since these boundaries were primarily geared to particular hydrological features in the region. In addition, similarly to the Nagy-Sárrét, owing to the small area available for agriculture prior to water regulation works each tiny piece of land was cultivated. Even mounds standing on the highest elevations were not exceptions. Since they have never been plowed, mounds on primary alkaline grasslands, such as the Három Juhász mound (Fig. 9) or the mound-group in Sarkadkeresztúr, have preserved their ancient vegetation. However, these plant communities are basically the same as those of on a natural salt berm, while the loess wall vegetation is completely missing.

Although these mounds are not remarkably valuable in respect to their natural condition, several of them are particularly important in archaeological sense, such as the settlement mounds (tells). The Vésztő-Mágór hill, the Várdomb in Tarhos or the Peckes-vár mound (or Peckesi-domb) in Sarkad are all famous sites.

The mound-groups in Sarkadkeresztúr and Bélmegyer are also unique. Both groups are composed of low mounds preserved by pasturelands and the former one contains 14, while the latter one 9 mounds. The mound-group in Vésztő-Körösűfal, in which the mounds evenly follow one another on the southern bank of the central basin of the Kis-Sárrét, is remarkably interesting too. The known number of mounds belonging to this group is 52.

The mounds of the Begécs reservoir between Geszt and Zsadány are also worth mentioning. Several of them survived the construction works and are still standing in the basins of the fishing lake network surrounded by water, including the Tegze mound which is covered with trees and the Gyilkos mound which is linked to the shore by a levee. On the top of the latter site a 2-storied guest-house was built during the communism for high-status visiting hunters. In the territory of the reservoir a total of 18 mounds were known, at least six of which can still be considered to be extant. The earth of the Zöld mound, which had been erected in the area of the northeastern unit of the modern fishing lakes at Biharugra, was utilized for the construction of the lakes. The adjacent lake unit (Zöld-mound-lake) was named after the mound. By means of maps Dénes Virágh also tracked the geomorphological changes in the reservoir area.¹⁹

Finally, the group of mounds between Zsadány-Fancsikapuszta and Biharugra-Peszere consisting of a minimum 24 features must also be noted. This area

¹⁹ VIRÁGH 1979, 123–125, 137–138.

¹⁹ VIRÁGH 1979, 123–125, 137–138

A Békés megyei Kis-Sárrét halomnevei a régi vízrajz (Hajlás-domb, Jerczi-dérék-halom, Körtvély-halom, Simota-halom), térformák (Fehér-háti-laponyag), növényzeti borítottság (Bodzás-domb, Burjányos-halom, Székes-halom, Töviskes-halom), művelési ágak (Hosszú-rét-halom, Szőlőskerti-domb, Tarló-domb), állattenyésztés (Bikás-halom, Disznó-halom, Marhás-halom, Meny-akol-halom, Szállás-halom) emlékét őrzik. Régészeti-helytörténeti szempontból is érdekesek, hiszen egy-egy névalakban középkori falu vagy birtoktest nyoma bújhat meg (Csótlaposi-domb, Gyaraki-halom, Kóti-domb, Mágori-halom, Mogyorósi-domb, Püski-domb, Vátyon-halom). Van, amikor a név középkori templomromra vagy faluhelyre utal (Kápolna-halom, Megyer-Telek-halom, Nagyteleki-domb, Szentegyház, Telek-halom, Templom-halom). Egyes halomnevekben őskori település (Földvár-halom, Peckes-vár-halom, Vár-domb), egyéb megtörtént esemény vagy néphagyomány (Akasztófa-halom, Gyilkos-domb, Három Juhász halma, Ördögégető, Parti-földház-halom, Strázsa-halom) emléke maradt fenn. A leggyakoribb eset azonban, hogy a halom a nevét egykori tulajdonosáról vagy valamely környékbeli személytől vette (Balog halma, Farkas halmái, Jegyző-domb, Kovács Péter halma, Makra halma, Mészáros-halom, Nagy Viktor bácsi dombja), esetleg a név a halom valamely tulajdonságára utal (Hármas-halom, Hegyes-halom, Kalap-halom, Kettes-halom, Kis-halom, Nagy-halom, Rókalyuk-halom, Vágott-halom).

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy egyetlen halomnak sem adtunk mesterségesen kitalált fantázianevet, kizárólag eredeti forrásokból és gyűjtésekből származó neveket használunk. Nem értünk egyet ugyanis azzal a nézettel, hogy ha egy halomnak nincsen neve (sokszor azért, mert nem is néztek kellőképpen utána), akkor adni kell neki. Hosszú távon ez azért is veszélyes, mert ha időközben előkerül a halom eredeti, természetes neve, akkor már igen nehéz felcserélni a már köztudatba ivódott, rögzült, nyilvántartásba vett mesterséges névvel.

Védelmi problémák, gyakorlati teendők

A legtöbb alföldi halomra ma a legnagyobb veszélyt a folyamatos és intenzív földművelés, a nagyméretű és nagy súlyú munkagépekkel történő mélyszántás jelenti (6. kép). Éppen ezért megmaradt halmaink természetvédelmi jelentősége igen nagy, mert néhányuk „még őrzi az alföldi erdőssztyepp növényzetének töredékeit, kicsiny foltjait, pl. a lősz félsivatagi jellegű taréjos búzafű – heverő seprőfüves-társulást, olykor a halmok lábáig hatoló sziki gyepeket, zárt, dűsfűvű sztyeppréteket; olyan közösségeket és velük számos ritka növényfajt, amelyek egykor az Alföld főleg lösszel borított felszínén gyakoriak voltak, de a szántóföldi művelés következtében csaknem teljesen eltűntek. Esetenként ez a vegetáció csupán a magaslatok oldalaira felhatolva menekült meg a felszántástól; így váltak a halmok az egykori

would be highly suitable for establishing a local-scale tourist route, as well as a local-knowledge or natural protection footpath (e.g. Path of Mounds). The deliberate execution of these ideas would substantially promote the matter of mound protection (e.g. rollout and swarding, environmentally conscious education, raising awareness, cognition and saving of local values etc.).

About the names of the mounds

Through the names of the mounds we gain a better understanding of historical changes (e.g. the subsequent owners of a given mound), hence, we emphasize the importance of the originality of the toponyms. 95 out of the 314 registered mounds have names (30.3%), while 219 have not (69.7%). Certainly, the proportion may be slightly increased by further research.

The names of the mounds of the Kis-Sárrét in Békés County derive from ancient hydrology (Hajlás hill, Jerczi-dérék mound, Körtvély mound, Simota mound), topography (Fehér-háti-laponyag), vegetation (Bodzás hill, Burjányos mound, Székes mound, Töviskes mound), modes of cultivation (Hosszú-rét mound, Szőlőskerti hill, Tarló hill) or animal husbandry (Bikás mound, Disznó mound, Marhás mound, Meny-akol mound, Szállás mound). They are intriguing from the archaeological or the local historical point of view as well, for several names may be related to Medieval Age villages or properties (Csótlaposi hill, Gyaraki mound, Kóti hill, Mágori mound, Mogyorósi hill, Püski hill, Vátyon mound). They may also imply Medieval Age churches or settlement sites (Kápolna mound, Megyer-Telek mound, Nagyteleki hill, Szentegyház, Telek mound, Templom mound). Some other names refer to prehistoric settlements (Földvár mound, Peckes-vár mound, Várdomb), historical events or traditions (Akasztófa mound, Gyilkos hill, Három Juhász mound, Ördögégető, Parti-földház mound, Strázsa mound). However, most commonly the mounds were named after their owners or other persons who lived nearby (Mound of Balog, Mounds of Farkas, Jegyző hill, Mound of Kovács Péter, Mounds of Makra, Mészáros mound, Nagy Viktor bácsi hill). The names may be indicative of specific characteristics as well (Hármas mound, Hegyes mound, Kalap mound, Kettes mound, Kis mound, Nagy mound, Rókalyuk mound, Vágott mound).

It is important to note that we did not propose name to any mound, only names found in original sources and identified during surveys were used. We do not share the view that mounds without known names must be labeled because a lot of times the name has not been searched for. In the long-term it is inadvisable to name unknown mounds, for if the historical name of a given mound was eventually found out it would be rather difficult to change the widely used, already registered, fake name.

természetes növényzet szigeteivé.²⁰ De e növényfajok és társulások nemcsak a botanikusoknak és természetvédőknek lehetnek érdekesek, hanem a régészeknek és történészeknek is. Ugyanis a löszgyepek minőségéből következtetni lehet egy terület, kiemelkedés érintettségére és régiségére. Mivel a halmokat, földvárakat, sáncokat, árkokat és határdombokat természetes állapotban jellemzően ezek a növénytársulások borítják, a löszfalnövényzetet, löszgyepeket a régészeti-történeti objektumok egyfajta indikátoraiként is felfoghatjuk.²¹ Emellett halmaink már több ezer éve meghatározó részei a tájnak, így tájképi értékük is igen jelentős. Fontos tájékozódási pontok, határpontok, szent helyek, „...a puszták műemlékei” (10. kép).²²

Az 1996-ban életre hívott LIII. törvény 23. §-ában foglaltak alapján a törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi kunhalom, továbbá a 28. § szerint mind egyikük országos jelentőségű természeti emlékek minősül. Ennek törvényes keretei adottak, azonban a széles társadalmi bázis, a kellő szakmai apparátus és főleg az anyagi háttértámogatás még mindig hiányzik, bár vannak biztató jelek is. Sajnos a halmok elhordása, az illegális homokkitermelés még napjainkban, a védetté nyilvánítást követően 15 évvel is előfordul. Még általánosabb probléma a szántás és művelés. A legtöbb szántott halom csak 0,2–0,5 m körüli magasságot mutat és gyakran nevük sincsen. Pedig a legnagyobb veszélynek ezek az alacsony, alig ismert halmok vannak kitéve, mert az 1960-as évek eleje óta egyre intenzívebbé váló, nagy súlyú munkagépekkel történő mezőgazdasági művelés évről évre koptatja, szétteríti anyagukat, míg végül egy természetesnek ható, hátszerű képződmény válik belőlük. Az utóbbi évtizedekben ezek a folyamatok felgyorsultak, így a nem jelentős halmok nagy része belátható időn belül (5–10 év) el fog tűnni! „Munkánk során nagyon gyakran szembesültünk azzal a ténnyel, hogy földépítményeink nemhogy a 100–150 évvel ezelőtti helyzethez képest vannak rozoga állapotban, de néha a 20 éve még létező, feltehetően akkor még jó karban lévő halomsírok, tellek és földvárak mára megsemmisültek, vagy a teljes pusztulás határán állnak.”²³

A florisztikailag értékes halmok növényzete azért maradhatott fenn, mert nagyságuk, meredekségük vagy határponti szerepük (elzártságuk) miatt nem tudták őket beszántani. A legjelentősebb halmoknál a veszélyt leggyakrabban nem is a földművelés, hanem a becsér-

Protection issues, practical tasks

The permanent and intensive cultivation, specifically deep-plowing by large and heavy machines, are the most crucial factors endangering the majority of mounds on the Plain (Fig. 6). Therefore our undisturbed mounds have substantial natural value because only a handful of them “still preserve some fragments, tiny spots of the forest-steppe vegetation of the Plain, such as loess semi-desert like crested wheatgrass – forage kochia communities, sometimes alkaline grasslands stretching to the feet of the mounds, closed, rich steppe-like grasslands; such flora with numerous rare species that used to be common particularly on the loess surfaces of the Plain, but due to agriculture they have almost completely disappeared. This vegetation occasionally eluded plowing by extending to the slopes of the rises. Thus, the mounds have become islands for the ancient natural vegetation.”²⁰ However, these species and plant communities may be important not only for botanists and natural protection activists, but also for archaeologists and historians. Based on the quality of loess grasslands implications can be made with regards to the integrity and age of an area or a rise. Since in their natural condition mounds, earthworks, ramparts, ditches and boundary marking hills are typically covered with these plant communities, the loess wall vegetation and the loess grasslands may also be considered as indicators of archaeological–historical features.²¹ Besides, our mounds have been characteristic landmarks for couple of thousands of years, consequently, their landscape value is rather significant too. They are vital orientation and boundary marks, holly spots, “...the monuments of the Plain” (Fig. 10).²²

Each mound is legally protected by the Article 23. of the law no. 1996/LIII, while according to the Article 28. of the same law all of them are natural monuments of national significance. Thus, the legal framework of protection is given, but broad social support, necessary professional staff and particularly financial background are still lacking. However, there are some encouraging signs as well. Unfortunately, destruction of mounds, illegal sand-mining activities, even 15 years after the declaration of their protected status, still occur. Plowing and cultivation are even more common issues. The height of the majority of plowed mounds is 0.2–0.5 meter, and they often have no names. These low, hardly known mounds are the most endangered features. The agricultural activities carried out by heavy machinery, intensifying since the dawn of 1960s, fret and spread

20 LÁNG I. (főszerk.): Környezet- és természetvédelmi lexikon I–II. Budapest 2002. Második, átdolgozott, bővített kiadás. I. 660.

21 BEDE Á.–SZARKA J.: Egy középkori határjárás nyomában. A Fábiansbestyénhez tartozó Rekettyés rét 1523-as határjárása. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2002. Szeged, 2003. 51–72, 61.

22 ECSÉDY I.: A Szeghalom vidéki halmokról. Békési Élet 12 (1977) 159–166, 165.

23 CZAJLIK Z.: Régészeti-természetvédelmi örökségünk. A magyarországi földépítmények – pusztuló halomsírmegőrzők. Magyar Múzeumok 10/4 (2004) 28–30, 28.

20 LÁNG I. (editor in chief): Környezet- és természetvédelmi lexikon I–II. Budapest 2002. Második, átdolgozott, bővített kiadás. I. 660.

21 BEDE Á.–SZARKA J.: Egy középkori határjárás nyomában. A Fábiansbestyénhez tartozó Rekettyés rét 1523-as határjárása. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2002. Szeged, 2003. 51–72, 61.

22 ECSÉDY I.: A Szeghalom vidéki halmokról. Békési Élet 12 (1977) 159–166, 165.

jésedés (fásítás), a gyomosodás, ill. a bemosódó műtrágya jelenti (7. kép).

Ezért a minél alaposabb adatgyűjtést és felmérést követően minden halmot önálló helyrajzi számmal kell ellátni, visszagyepesíteni, a cserjéket, fákat eltávolítani, az áthaladó földutakat elvezetni, hosszú távon pedig a halomtestet is rekonstruálni (az elhordott részeket kiegészíteni, újabb bevágásokat, csatornákat betölteni stb.). Hosszú távon az egyetlen megoldás, ha kivesszük őket a művelés alól. Talán a 2010-ben kihirdetett 32/2010. (III. 30.) FVM rendelet ad majd esélyt a természetvédelmi és tájképi szempontból jelentős halmok megőrzésére, ezt a kérdést azonban a gyakorlat és a bevezetendő anyagi támogatási rendszer motiváló ereje fogja eldönteni. – A rendelet (1. melléklet 9. pont) kulcsmondata így szól. „A Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben rögzített tájképi elemek megőrzése kötelező. A kunhalom területén a gyeptelepítés előkészítéséhez szükséges talajmunkák kivételével bármilyen talajmunka végzése és a fahasználat tilos.”

Röviden szólnunk kell a *határdombokról* is. Ezek olyan kisebb földhányások, melyeket a települések, birtokok határának nyomvonalán állítottak bizonyos távolságra egymástól, kifejezetten azzal a céllal, hogy rögzítsék a fennálló határviszonyokat (a határvonalakon gyakran határárok is futott) (8. kép). A határdomb nem tévesztendő össze a halommal (kurgánnal, teller). A halmokat nem határvédelmi céllal emelték, később azonban – mint az alföldi táj biztos pontjait – felhasználták őket a határvonalak kijelöléséhez, és így már birtokjogi szerepet is elláttak.²⁴ Ilyenkor a halom tetején rendszerint határdombot hantáltak. A határdombokat (esetleg a határárokkal együtt) ugyanúgy ex lege védettséggel kellene ellátni, mint a halmokat és a földvárakat, hiszen nemcsak művelődéstörténeti emlékek, hanem tájképi jelentőségük, valamint természetvédelmi (főleg botanikai) értékeik is meghatározók.

Beszámolóinkat Csizmazia György biológus gondolataival zárjuk, aki már az 1980-as évek elején szorgalmazta halmaink törvényes oltalmát: „A kutatási célkitűzés adott és ismert. S látható, hogy ez a munka csak a [...] kutatások integrált szellemi erejével valósulhat meg. Ha a régészek, geodéták, néprajzosok, botanikusok, zoológusok segítik egymást. Cselekednünk kell, nem sírni, de odacsapni az asztalra! Előtte pedig az adatokat feltárni, s megindokolni érveinket.”²⁵

their earth year after year till they become a natural ridge-like body. During the past decade these processes have accelerated, which will give rise to the complete disappearance of most of the insignificant mounds shortly, within 5–10 years. “In the course of our work we face very frequently the fact that our earth constructions are in critical condition not only compared to their condition 100–150 years ago, but sometimes also the burial mounds, tells and earthworks that existed 20 years ago and were supposedly in good condition have entirely demolished or they are being on the verge of it.”²³

The vegetation valuable from floral aspects on the mounds could have subsisted because, owing to their size, steepness or boundary marking, isolated location, they could not be plowed. The most dangerous issue to the most significant mounds is often not cultivation, but bush-growing, weeding, as well as the fertilizers seeping into the soil (Fig. 7).

Hence, following the best possible data collection and survey, each mound must be provided with an individual lot number, they must be back-swarded, bushes and trees must be removed, crossing roads must be detoured, and in the long run, they must also be reconstructed (i.e. to complement the quarried parts, to fill in the recent cuts and canals etc.). The only long-term solution is to take the mounds out of cultivation. The no. 32/2010. (III. 30.) FVM (Ministry of Agriculture and Rural Development) ordinance passed in 2010 will probably provide an opportunity for the preservation of significant mounds with respect to natural protection and archaeology. However, this question will be answered through practice and also through the motivating force of the financial compensation system that is about to be introduced. The keynote of the ordinance is as follows (point no. 9, attachment no. 1): “Preservation of landscape elements recorded in the Agricultural Plot Identification System is mandatory. In the area of a kuman-mound any earth construction and tree usage, except for preparatory works for swarding, is forbidden.”

Boundary hills need to be briefly considered too. These smaller hills were erected on the boundary lines of towns and properties at a certain distance from one another for pinpointing one-time boundary conditions. Ditches also were often times used to denote boundaries (Fig. 8). Boundary hills should not be confused with mounds (kurgans, tells). The mounds originally were not built for boundary marking purposes, but later, as secure objects of the Plain landscape, they were utilized for the assignment of boundary lines, thus they came to be used to signify ownership right purposes as well.²⁴

24 BENEFY L.: A Gyula-Isce-dombi középkori határkő. In: A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Jubileumi Évkönyve. Szerk.: Dankó I. Gyula 1960. 47–50.

25 CSIZMAZIA GY.: A kurgánok gerinces állatainak vizsgálata. Múzeumi Kutatások Csongrád megyében 1982. Szeged, 1982. 209–214, 210.

23 CZAJLIK Z.: Régészeti-természetvédelmi örökségünk. A magyarországi földépítmények – pusztuló halomsírművek. Magyar Múzeumok 10/4 (2004) 28–30, 28

24 BENEFY L.: A Gyula-Isce-dombi középkori határkő. In: A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Jubileumi Évkönyve. Ed.: Dankó I. Gyula 1960. 47–50

In such cases frequently a boundary hill was dumped on top of the mound. Boundary hills, perhaps together with boundary trenches, mounds, and earthworks, should also be protected by law, for these objects are not only culture historical monuments, but they also have landscape significance. Their natural, especially botanical, values are remarkably high too.

We are finishing our report with the thoughts of György Csizmazia, a biologist, who urged for the legal protection of our mounds as early as the beginning of the 1980s: "The aim of the research is given and known. And it is clear that this work can be done only [...] through the integrated intellectual efforts of multiple disciplines. Archaeologists, surveyors, ethnologists, botanists, and zoologists need to help each other. Instead of complaining, we have to take action, and strike the table. But prior to that we must collect data and underpin our arguments."²⁵

25 CSIZMAZIA GY.: A kurgánok gerinces állatainak vizsgálata. Múzeumi Kutatások Csongrád megyében 1982. Szeged, 1982. 209–214, 210

Irodalom • *References*

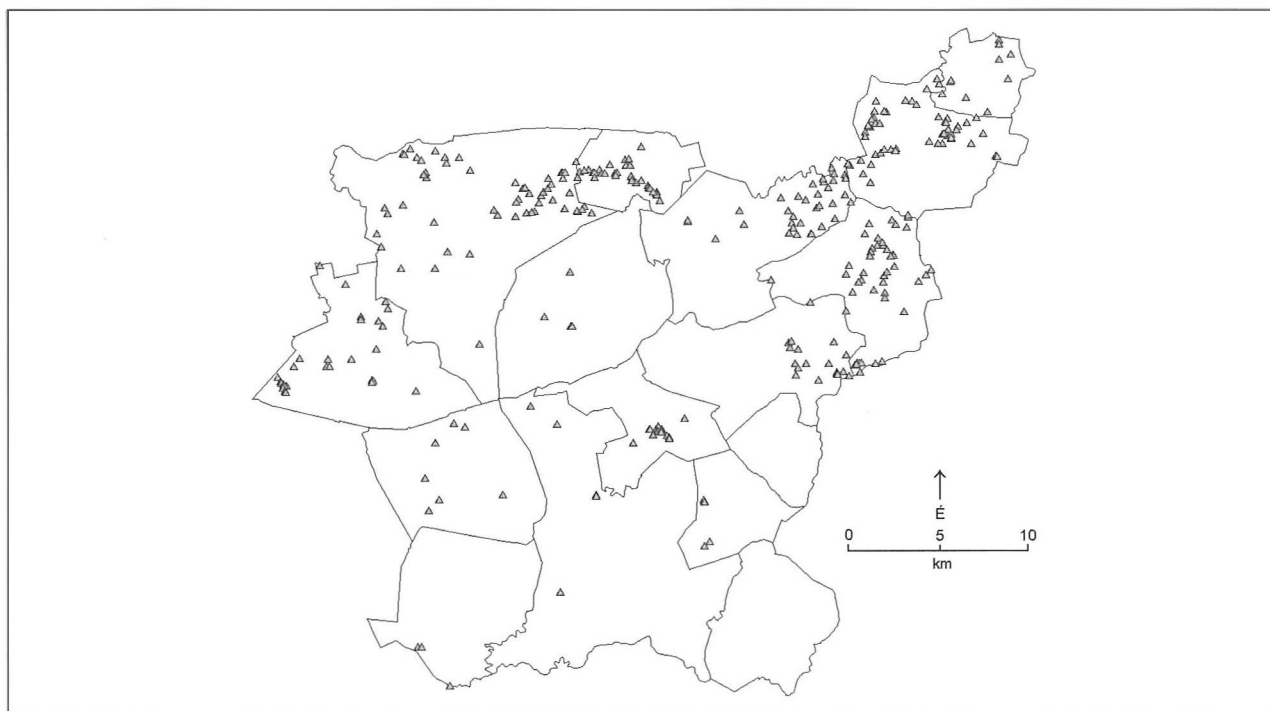
VIRÁGH 1979

VIRÁGH, D.: Cartographical Data of the Kurgans in the Tisza Region. In: Ecsedy, I.: The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary. *Fontes Arheologici Hungaricae*. Budapest 1979. 119–148.



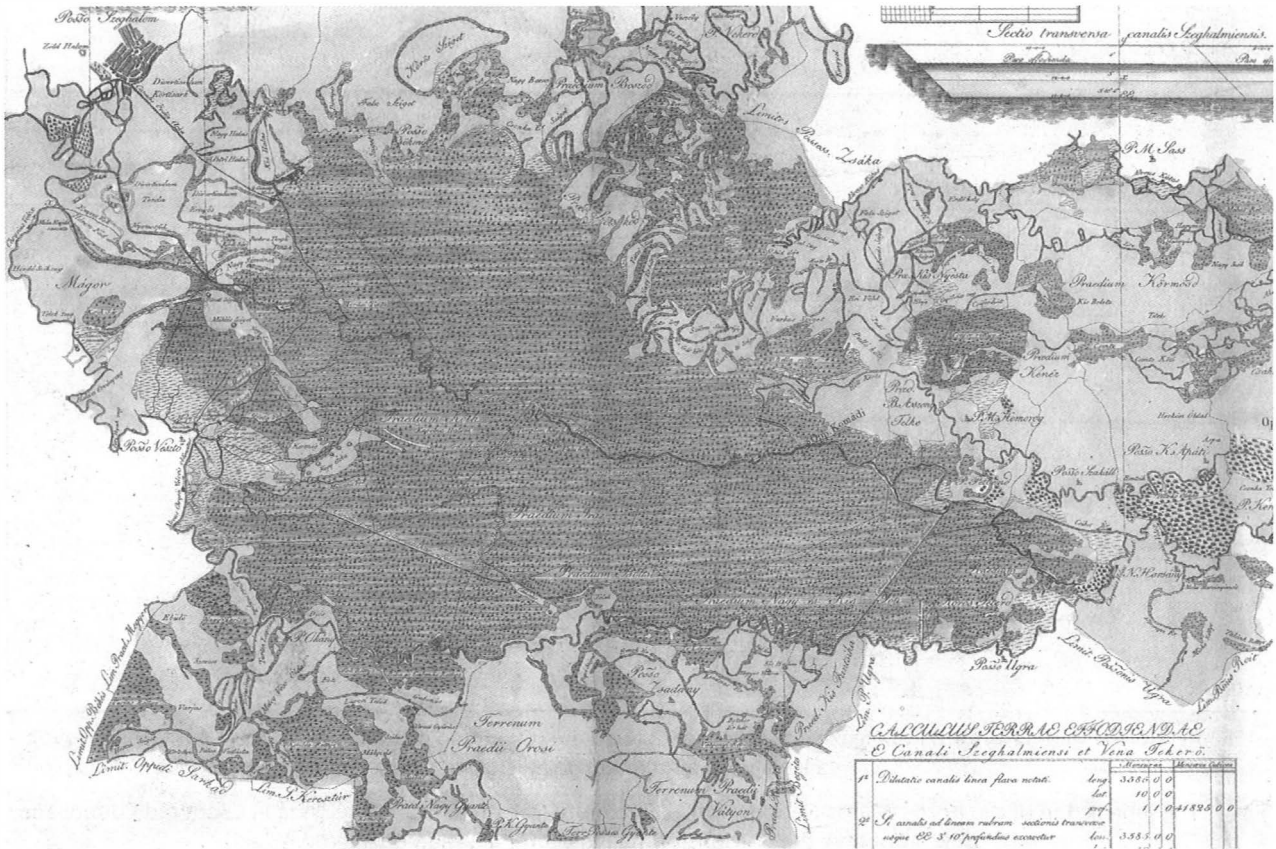
1. kép: A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság működési területe (Csongrád megye tiszántúli fele és Békés megye); a kis-sárréti részek szürkével jelölve

Fig. 1: The jurisdiction of the Körös-Maros National Park Directorate (the area east of the Tisza in Csongrád County and Békés County); the portions of the Kis-Sárrét are marked in grey



2. kép: A jelen felmérés során kataszterezett kis-sárréti halmok (a 2010. augusztus 31-ei állapot szerint)

Fig. 2: The mounds in the Kis-Sárrét registered during the present survey (according to the conditions on August 31, 2011)



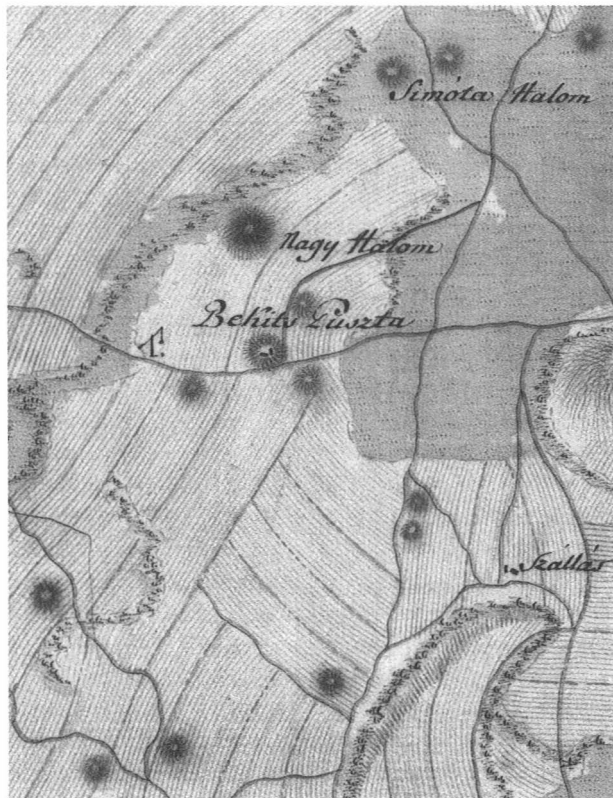
3. kép: A Kis-Sárrét központi része 1815-ben, Tessedik Sámuel és Losonczy József lecsapolási tervén
(A Magyar Országos Levéltár Térképtára III., S 16. 89.)

Fig. 3: The central area of the Kis-Sárrét in 1815 on the drainage scheme of Sámuel Tessedik and József Losonczy
(Map Archive of The National Archives of Hungary III., S 16. 89.)



4. kép: Halmok Biharugrától keletre az első katonai felmérés térképszelvényén (1783)

Fig. 4: Mounds east of Biharugra on the map of the first Hapsburg military survey (1783)



5. kép: Halmok Gesztől északra (Begécs és Iklód pusztákon) az első katonai felmérés idején (1783)

Fig. 5: Mounds north of Geszt (on Begécs and Iklód lands) during the first Hapsburg military survey (1783)



6. kép: E körösújfalui névtelen kurgán felszínén „kézzel fogható” a talajerózió; a szántás ellen már csak a háromszögelési pont védi

Fig. 6: The erosion is evident on the surface of this nameless kurgan in Körösújfalú.
Only the triangulation point protects the mound from plowing.



7. kép: A mezőgyáni Jegyző-domb a táj meghatározó értéke; felszínére akácot telepítettek

Fig. 7: The Jegyző hill in Mezőgyán is of a critical value in the landscape; acacia was planted on its surface



8. kép: A trianoni államhatársávban, Geszt és Nagyszalonta között áll ez a névtelen halom;
felszínén jól megfigyelhető a határárok és a földút nyoma

Fig. 8: This nameless mound stands in the Trianon state border zone between Geszt and Nagyszalonta;
traces of a boundary trench and a dirt road are visible on its surface



9. kép: A geszti Három Juhász halma legnagyobb tagja ősi szikes legelőn áll, ezért még ma is jól őrzi alakját

Fig. 9: The largest feature of the Három Juhász mound-group in Geszt is located on an ancient alkaline meadow, hence, its shape is still well-preserved



10. kép: A ma Körösújfaluhoz tartozó Kóti-domb a hajdani Kót falu templomát rejti magában; felszínét ma is művelik

Fig. 10: The church of Kót village used to stand on the Kóti hill in the vicinity of today Körösújfalú; its surface is still cultivated

Boruzs Katalin – Szabó Géza

Újabb adatok és szempontok a pannóniai limes és ripa szerkezeti elemeinek meghatározásához

A Magyar Várományosi Listán „A római limes magyarországi szakasza” néven szereplő program világörökségi jelölési eljárása reflektorfénybe helyezte a Római Birodalom pannóniai határvédelmi rendszerének kérdéseit. Nemcsak a kívülállóknak, hanem sokszor még a szakmabelieknek is nehezen követhető, hogy a tudományos és ismeretterjesztő anyagokban gyakran keverten, hol a szárazföldi határra utaló *limes*, hol a folyami határra utaló *ripa* kifejezés jelenik meg.

A Bőlcskén 1986-tól az első magyarországi tervszerű víz alatti feltáráson megfigyeltek alapján lassan kibontakozó kép után egyértelművé vált, hogy a nógrádverőcei típusú kikötőerődök a folyam mindkét partján, egymással szemben álltak. Eddig minden adat arra mutat, hogy ezeket nem árúk raktározására, hanem a folyó felőli oldalukon nyitott, védett kikötőket mindegyiknek a határfolyón őrző hajóknak az átkelés biztonságának növelésére építették: katonai értelemben vett hídfőállások voltak. Építésük a 4. század második harmadára keltezhető, s mint arra már 1996-ban utaltunk, egyben a késő római korban megfigyelhető harcászati-stratégiai változásokon belül a limes helyett a ripa elemeinek megerősödését jelzik.

A magyar kutatás álláspontjának elmozdulását jelzi, hogy a témakör összefoglalása 1989-ben még „A római limes Magyarországon” címmel jelent meg, az ezredfordulón pedig már Visy Zsolt is „A ripa Pannonica Magyarországon” cím alatt foglalta össze a kutatás addigi eredményeit. Napjainkban a különböző kiadványokban már szinonimaként használják a két kifejezést. Ez azonban meglehetősen zavaró, hiszen a római határvédelem egymástól sokszor térben és időben is távol álló és merőben eltérő elemei jól mutatják, hogy az egyes stratégiai elemek mennyire változékonyak voltak, milyen szorosan alkalmazkodtak az adott természeti környezethez éppen úgy, mint a pillanatnyi harcászati, politikai helyzethez. Ezért a további kutatások során a római határvédelem elemeit célszerűnek tartjuk egy térben és időben folyamatosan változó rendszerként vizsgálni, a két határvédelmi rendszer elemeit elkülöníteni. Ehhez jó kiindulási alapot jelent az utóbbi negyedszázad mindennapi múzeumi munkájára révén általunk alaposabban megismert megyében, Tolnában rögzített újabb terepi jelenségek,¹ irodalmi adatok áttekintése, újraértékelése. A témakör kutatásában kialakult nézetektől időnként

Katalin Boruzs – Géza Szabó

New data and aspects on the definition of the structural components of the limes and the ripa in Pannonia

The World Heritage nomination of the program entitled, “The Hungarian section of the Roman Limes,” to the Hungarian Tentative List has turned the spotlight on matters concerning the Roman Empire’s frontier defense system in Pannonia. The research can hardly be followed by not only the laymen, but many times by the professionals as well concerning the land borderline, the *limes*, and the fluvial borderline, the *ripa*, which frequently appears interchangeably in both scientific and educational papers.

The gradually emerging picture, based on observations taken during the first systematic Hungarian underwater excavation in Bőlcse launched in 1986, made it clear that the Nógrádverőce-type harbor forts were situated opposite each other on both sides of the river. Thus far, the data implies that these protected harbors, open from the riverside, were not utilized for storing goods, but were primarily built for ships patrolling the river frontier and for increasing the security of crossing. In militaristic sense they were bridgeheads. Their constructions can be dated to the second third of the 4th century and, as we referred to it in 1996, they indicate the growing importance of ripa elements over limes within the changes in tactics and strategies in the Late Roman Age.

A shift in the stance of Hungarian research is indicated by the fact that while the review of the subject had been published as “The Roman limes in Hungary” in 1989, at the turn of the millennium Zsolt Visy concluded the updated results under the title of “The ripa Pannonica in Hungary”. These days the two terms are being used as synonyms in the publications. Yet, it is quite embarrassing, since the components of the Roman frontier defense, often remote in terms of both space and time, and substantially different from one another, demonstrate how diverse the individual strategic elements were, and how tightly they adapted to a given natural environment, as well as to momentary military and political situations. Hence, for future research we consider it to be proper to study the components of the Roman frontier defense as a continually changing system in both space and time, separating the components of the two defensive methods. In doing so, recent field observations taken in Tolna, the county we have become familiar with during our everyday museum work in the past 25 years,¹ in conjunction with

¹ Egyik legfontosabb célunk a kutatás újabb adatokkal való gazdagítása, ezért a hely szűkössége miatt csak azokat a helyszíneket említjük meg, ahol módunk nyílt saját megfigyeléseket tenni.

¹ One of our most important goals is to provide the research with new data, therefore, due to the limited space available, we will discuss exclusively the locations, at which we have been able to take field observations.

eltérő megfigyeléseink miatt azonban szükséges volt annak tisztázása is, hogy ezek az eltérések csak helyi sajátosságok, vagy Pannonia területén általánosan megfigyelhetők. Ezért szinte az egész pannóniai határszakasz – lehetőleg különböző időpontokban készült – műholdfelvételeit átnéztük, s több helyen a terepen is azonosítottuk a képeken látható jelenségeket.

Dunaföldvárnál a Felső-tó és a meredek falú löszdomb között, a terepviszonyok miatt egyetlen átjárásra alkalmas keskeny lapon régóta ismert a római út nyomvonala. Ezért igyekeztünk különösen körültekintően eljárni, amikor 2006-ban ezen a részen elkezdődtek az útrekonstrukció földmunkái. A 6. sz. főút Ny-i oldalától 20 m-re a 85+600 km-szelvényben 30 m széles sávban ma is sóder és márgadarabok figyelhetők meg a szántásban. Az út másik oldalán a lehumuszolt padkában pedig egy 15–20 m hosszú szakaszon feltűnően sok tegulatöredék került elő, amelyek azonban sokadlagos helyzetük miatt nem voltak sem az egykori úthoz, sem valami egyéb építményhez köthetők. A metszetek tanúsága szerint a sóderréteg alatt római téglatormellekek, mészhabarcscarabok adják az út alapját. Közvetlenül a kő- és téglatormellekes réteg alatt 20 cm vastag, fekete, agyagos, humuszos, erősen tömörödött, leveles szerkezetű réteg figyelhető meg. Ez arra utal, hogy a burkolt limesutat egy korábbi földes út nyomvonalára építették. A sóderszemcsék nem egységes rétegben, hanem az erős használatra utalóan egy levelesen tömörödött humuszrétegbe keverve jelentkeztek, amit 8–10 cm sárgásfehér márgás, agyagos réteg takart, középkorinak tűnő vasleletekkel. A felszínen is jól követhető jelenségek alapján a római alapokon megújított középkori út a Pentelei út becsatlakozásánál elágazik, egyik ága egyenesen D-nek tart. A másik, a főút K-i oldalán lévő konyhakerteken át követhető a sóderes töltése alapján a Pentelei út 15. sz. ház irányába fut a középkori vár helyén feltételezett őrtorony felé (Annamatia-5).² A római kori út főága és a tőle K-re haladó mai út közötti 20–25 m széles sávban a 86+169 km-szelvényben becsatlakozó földútnál 2,5 m széles, 1,5 m mély trapéz keresztmetszetű, barna humuszos betöltésében számos tegulatöredéket tartalmazó É–D irányú árok részletét figyeltük meg. Az árok vonala mintegy 45°-os szöget zárt be az úttal, így annak kísérő jelensége nem lehetett. A kis kiemelkedésen a környező szántóföldön is mindenütt tegulatöredékeket, kődarabokat lehetett látni. A korábbi irodalmi adatok Marsigli ábrázolása alapján³ ebben a magasságban a dombtetőn feltételeznek egy őrtornyot, amelynek felszíni nyomát eddig nem találták (Annamatia-4).⁴ A római út nyomvonala és az ásatási adatok alapján a felté-

the overview and the reconsideration of published data, make for a good launching point. However, since our results occasionally deviate from the current viewpoints of other research, it was also vital to clarify whether these differences are only local peculiarities or if they commonly occur in Pannonia. Therefore, we analyzed satellite images, if possible taken at various time, of nearly the entire borderline of Pannonia. Then we ground controlled the features identified in the images at several locations.

At **Dunaföldvár**, between the Felső Lake and a steep-walled hill, on a narrow plateau, which is the only appropriate pass, the existence of the Roman road has long been known. Therefore, we tried to be remarkably careful when the earthworks of road reconstruction began in this area in 2006. 20 m W of road no. 6, within the 85+600 km section, 10 m in width, gravel and yellow marl pieces can be observed in the plowed field. On the other side of the road, at the shoulder, a remarkably large amount of tegula fragments, measuring 15–20 m in length, were found. However, owing to their unknown original contexts, the findings could not have been associated with either the ancient road or any other construction. The profiles confirmed that below the gravel layer the base of the road was composed of Roman brick fragments and lime mortar pieces. Immediately under the layer of rock and brick fragments a 20 cm thick, black, clayey, humus-rich, very compact layer of leafy-like stratum was recognized. It implies that the paved limes road was laid upon the path of an old dirt road. The gravel grains did not form a homogeneous layer, but were mixed with a heavily used, leafy-like, compact humus layer. It was covered with a layer of 8–10 cm thick, yellowish-whitish clayey marl, in which iron finds, possibly from the Middle Ages, were revealed. Based on traceable features on the surface, the Middle Ages road, which was rebuilt on the Roman one, diverges at the junction of the Pentele road, and one of its branches runs directly to the S. The other branch can be followed by the gravel fill through the garden plots E of the main road in the direction of 15 Pentele Street. It continues to head towards a presumed watchtower (Annamatia-5) overlaid by a Middle Ages fortress.² A 2.5 m wide, 1.5 m deep, N–S oriented ditch, trapezoid in shape, was documented within a 20–25 m wide strip between the Roman main road and the present road E of it, at the intersection of a dirt road in the 86+169 km section. The brown, humus-rich fill of the feature contained numerous tegula fragments. The ditch meets the road at an angle of 45 degrees, thus, further related features cannot be assumed. All over the small, plowed ridge tegula and stone fragments are noticeable. On the basis of Marsigli's image³ a watchtower was

² Visy 2000, 79.

³ Visy, Zs.: A római limes Magyarországon. Corvina, Budapest, 1989.102.

⁴ Visy 2000, 79, 21. T.

² Visy 2000, 79

³ Visy, Zs.: A római limes Magyarországon. Corvina, Budapest, 1989.102

telezett helyén a rálátást akadályozó holtterek miatt harcászati szempontból teljesen hasznavethetetlen őrtoronynak sokkal indokoltabb az elhelyezése a régészeti leletekkel is igazolt helyszínen. A kialakult gyakorlatot folytatva a lelőhely további jelölésére javasoljuk az *Annamatia-18* elnevezést (1. kép).

A fentiek alapján a 6. sz. út 85–86. km-szelvényében a mai főút Ny-i oldalán futó, földút előzményekkel rendelkező sóderes terítésű és a K-i oldalán – helyenként a mai utárókban is megfigyelhető módon – mély árokkal övezett római kori limesúttal valamint leágazásával számolhatunk, amelyet a középkorban is megújítottak. Ez nagyjából egyezik eddigi adatainkkal. A földes út csatlakozásánál megfigyelt, feltűnően nagyszámú tegulatöredék és az úttal szöget bezáró mély árok egyben arra is utal, hogy a közvetlen közelben épület, valószínű őrtorony állhatott, melynek párja nem kizárt, hogy a Felső-tó egykori természetes lefolyásának két partján, a 85+600 km-sz. környékén a római útelágazásnál megfigyelt tegulatörmelékes részen volt.

A bölskei határban a római út a Leányvárt és az egykori Papföldek nevű részt érintve – mely a mai 6. sz. főút 98. km környékére esik – futott. Ez utóbbinál 1876-ban Kovács János bölskei esperes egy Alexander Severus császársága alatt, 218-ban állított mérföldkövet talált, mely LXVI MP felirata szerint Aquincumtól 66 000 páros lépésre, azaz 97,581 km-re volt.⁵ Wosinsky Mór Tolna megye régészeti lelőhelyeit a 19. sz. végén összegyűjtve részletesen ismertette a római limesút Dunakömlőd és Dunaföldvár közötti szakaszát is, mely a két település között a bölskei határ Ny-i részét átszelve futott a fennsíkon, ahol ma a 6. sz. út is található. Wosinsky a felszínen még jól kirajzolódó töltések, árkok, sóderes terítések alapján tudta nyomon követni az egykori limesutat, s elég volt a 10–15 cm-es humuszréteget eltávolítania, hogy szemmel is jól láthatóvá váljon a 10–12 cm vastag egységes sóderreteg, mely egykor az út volt. A modern főút 2006. évi felújításakor a régészeti szakfelügyeleti szemlék során számos helyen találkoztunk a római út nyomával.

A római kori út a szakirodalmi adatok szerint a 93+500-as km-sz. környékén, a Missevár nevű helyen (*Annamtia-13*) közelíti meg a mai út vonalát. A Ny-i oldalon itt a dombon még ma is állnak egy kis öreg kápolna romjai, belső falfestésének nyomait még nem mosta el teljesen az eső. A környező területen számos földkitermelő gödör van, melyek oldalában régészeti leleteket nem láttunk. A környező szőlőket és dombokat is bejárva római útra, őrtoronnyra utaló nyomot sehol nem találtunk, mindössze pár kavicszem került elő. Hasonló eredménnyel jártunk a főút K-i oldalának bejárásakor is. A római út szétszántott, sóderes nyomát az

presumed at this elevation, on top of the hill in the earlier literature (*Annamatia-4*),⁴ however, its traces have not been identified on the surface yet. Based on the track of the Roman road and the excavation data, the watchtower was more likely to have been located at the spot indicated by the finds. Owing to the awkward angle that would obstruct a proper viewshed, the earlier suggested location of the tower might have been tactically useless. Following customary practice we recommend labeling the site as *Annamatia-18* (Fig. 1).

Based on the above data, along the western side of road no. 6 between sections 85 and 86 km, a Roman limes road laid upon an old dirt road, as well as its branch are suggested. The main road was paved with gravel and a deep ditch was dug along its eastern side, which is still evident at some spots in the drainage ditch of the present road. The road was remodeled in the Middle Ages. This data coincides more or less with the previous research. However, the considerably large number of tegula pieces observed at the intersection of the dirt road, as well as in the deep ditch, which meets the road at an angle, imply that a building, presumably a watchtower, was situated in the immediate surroundings. It is possible that its counterpart stood on the bank of the natural runoff of the ancient Felső Lake, somewhere around the 85+600 km section where tegula fragments were noticed at the Roman turnoff.

On the outskirts of Bölske the Roman road went through Leányvár and the one-time Papföldek, located near the 98 km section of road no. 6. In 1876 the dean of Bölske, János Kovács found a milestone here, which was set up in A.D. 218 during Alexander Severus' reign. According to the LXVI MP inscription, the milestone was placed at a distance of 66,000 steps, i.e. 97,581 km from Aquincum.⁵ While registering the archaeological sites in Tolna County at the end of the 19th century, Mór Wosinsky carefully reviewed the Dunakömlőd–Dunaföldvár segment of the Roman limes road. It ran on the plateau between the two towns, heading through the western part of the vicinity of Bölske where the present road no. 6 is located. Following ramparts, ditches and gravel patches, which were markedly evident on the surface at that time, Wosinsky could track the limes road and it was enough to remove 10–15 cm of plowzone to reveal a 10–12 cm homogeneous gravel layer of the ancient road. The archaeological surveillances of the reconstruction works of the modern road in 2006 identified the Roman road track at several locations.

According to the published data, the Roman Age road approaches the present road around the 93+500 km section at Missevár (*Annamatia-13*). Ruins of a small, old chapel are still standing on the hill W of the road and

5 SZELLE Zs.: A legújabb urnatemető Dunaföldváron és a paksi rom. ArchÉrt XIV. (1894) 361–365. 361; WOSINSKY 1896, 672., 690.

4 VISY 2000, 79, pl. 21

5 SZELLE Zs.: A legújabb urnatemető Dunaföldváron és a paksi rom. ArchÉrt XIV. (1894) 361–365. 361; WOSINSKY 1896, 672., 690

átvizsgált területen először a 95 km-szelvényénél, a főút Ny-i oldalán, attól mintegy 200 m-re figyeltük meg. Nagyjából itt feltételezi Visy Zsolt az *Annamatia-6* őrtornyot.⁶ Mivel munkánk miatt célunk csak a római útnak a 6. sz. úthoz való helyzetének tisztázása volt, a kis nyeregben futó, a főúttal mintegy 30°-os szöveget bezáró nyomvonalszélletet ezúttal É-ra nem, csak D-re követtük. Megfigyeléseink szerint a mai főutat a 95+200 km-szelvényben 20 m-re közelítette meg a sóderes csík, majd egy éles iránytöréssel azzal közel párhuzamosan futott tovább. Az útrekonstrukció munkái során a jobb-pálya szélén a sóderesrétegek a 96+050 km-szelvényénél, a leányvári pihenőtől (*Annamatia-7*) É-ra, ahol a műút egy mély bevágásba fut, jelezték a jobb-pálya rézsűjében, hogy a római út itt érintette a modern út Ny-i szélét. Ettől a ponttól fogva az újkori bolygatások, tereprendezések miatt a felszínen nem tudtuk követni a római út nyomvonalát. Csak a 97+800 km-szelvényénél, a jobb-pályától mintegy 70 m-re, ahol *Annamatia-8* őrtornyot is jelzik, sikerült egyértelműen azonosítani az út szétszántott sóderes vonalát, amit az 50 méterenként 60 m széles sávban végzett intenzitásvizsgálatok is következetesen megerősítettek. A korábbi adatokkal⁷ szemben nem a burgus K-i, hanem a Ny-i oldalán figyeltünk meg több kavicsot a szántásban. A 98+200 km-szelvényben 40–60 m távolságban futott a római út a maitól, a 98+400 km-szelvényben már csak 10–30 m-re. A 98+450–675 km-szelvényben már az ásatási megfigyelésekre támaszkodva rögzíthettük, hogy átbújt a műút K-i oldalára. A műholdfelvételeken is itt rajzolódik ki élesebben egy két oldalról összehordott töltésen haladó útra utaló, hosszan követhető csík.

Az irodalmi adatok ellenőrzésére az őrtorony környékén a 6. sz. főút Ny-i árkának külső szélén egymástól 50 m távolságban a feltételezett út nyomvonalára merőleges kutatóárokakat húztunk. A metszetekben több helyen is megfigyelhető volt egy korábbi földesútra utaló, levelesen erősen tömörödött réteg, melyben néhány kavics is volt. Az egykori úthoz tartozó ároknak egyik szelvényünkben sem volt nyoma, s korára utaló leletet sem találtunk, így nem dönthető el, hogy a megfigyelt részletek a római koron belüli nyomvonalváltóhoz vagy akár a középkori úthoz tartoztak-e.

A 98+450 és 98+500 km-szelvényben húzott kutatóárokunk tanúfalában jelentkezett a sódercsík, ezért ezeken a részeken rábontottunk. A rábontásokban a római út alapját jelentő sóderterítés csak kis foltokban, egész vékony rétegben volt kibontható. A közvetlenül felette lévő modern útépitési törmelék jól jelezte, hogy a limesút érintett szakaszát a legújabb kori bolygatások ezen a részen szinte teljesen megsemmisítették (2. kép).

A 98+700 km-szelvény környékén a balpálya padkájának humuszoslásokor a mintegy 70 m hosszúságban

its frescos have not been fully eradicated by rain yet. In the walls of borrow pits, which are found in a great number in the immediate vicinity, there are no archaeological finds. During the field surveys of vineyards and hills in the area no indication of a Roman road or a watchtower was observed, and only a few pebbles were found. The survey carried out E of the main road produced identical results. The plowed-out Roman road was identified by scattered gravel for the first time about 200 m W of the road at the 95 km section in the investigated area. Zsolt Visy presumes the *Annamatia-6* watchtower approximately here.⁶ The goal of our work was exclusively to pinpoint the location of the Roman road in relation to road no. 6. Therefore, this time we followed the track, which runs through a little pass and meets the main road at an angle of 30 degrees, only to the S and not to the N. Our observations confirmed that the gravel strip approaches the main road as close as 20 m at the 95+200 km section, and after a sharp turn, it runs further with it almost in line. During road reconstruction N of the Leányvár rest area (*Annamatia-7*), at the 96+050 km section, on the edge of the right lane where the modern road goes into a deep pass gravel layers indicated the spot where the Roman road meets the western edge of the modern road. Due to recent disturbances and landscaping activities, from this point we could not continue to follow the Roman road on the surface. On the basis of the largely plowed-out gravelly strip, the only place where the track was securely identified lies at the 97+800 km section, 70 m of the right lane where the *Annamatia-8* watchtower is also presumed to be located. This observation was consistently justified by intensive surveys carried out at each 50 m in 60 m wide strips. Contrary to the earlier data,⁷ in the plowed field we recorded more pebbles W of the burgus than E of it. The Roman road ran 40–60 m from the current road at the 98+200 km section, while at the 98+400 km section the distance reduced to only 10–30 m. At the 98+450–675 km section the excavations verified that the Roman road stretches to E of the concrete road too. A long strip stands out more sharply here on the satellite images too, which implies a road running on an embankment constructed by earth thrown up from its both sides.

For the sake of confirming the published data, near the watchtower we exposed trial trenches. They were arranged 50 m from each other, W of the ditch along road no. 6, perpendicular to the presumed road path. In the profiles a leafy-like, very compact layer with a couple of pebbles was observed indicating an earlier dirt road. The ditch of the ancient road was not revealed in any of the trenches. Forasmuch as dateable artifacts were not found, it cannot be told if the noticed sections belonged to the Roman Age road or to a Middle Ages one.

6 VISY 2000, 80.

7 VISY 2000, 81.

6 VISY 2000, 80

7 VISY 2000, 81

a műút töltése mellett futó árok oldalában az eredeti talajszintet követve közel 20 cm vastag egységes sóder-réteg – az egykori római út részlete volt látható. A későbbi feltárások során a balpálya padkájában két helyen, a 98+675–98+800 km-szelvényben közel 120 m hosszán, a 99+300–99+400 km-szelvényben pedig mintegy 100 m-en át sikerült kibontanunk a limesút 15–20 cm vastag sóderes alapozását. A kibontott felületek szélessége változó, mert az útépitések- és felújítások során a lemeltyedő árkok a legtöbb esetben tönkrítették az egykori utat az aszfaltcsík melletti 1–2 m-es sávban. Az úthoz tartozó állami területeken kívüli részen pedig az intenzív talajművelés tüntette el az egységes sóderréteget. A feltárt római útszakaszok szélességét sehol sem lehetett pontosan lemérni – ezt az út menti kisajátítási sáv szűkössége is korlátozta. Az egymástól távol eső szakaszok viszont a limesút irányát pontosan kirajolták. Így mind az intenzitásvizsgálatok, mind a régészeti megfigyelések alátámasztják, hogy a római út ezen a szakaszon a múlt században közölt légi fotókon látható csíktól a felszíni jelenségekkel és a helyszíni régészeti megfigyelésekkel igazolható módon a korábban feltételezettől eltérő irányban és helyen keresztezte a 6. sz. főutat: az Annamátia-8 őrtoronytól Ny-ra haladt el, de a 98+675–99+400 km-szelvényekben biztosan nem a Ny-i, hanem a K-i oldalán futott (3. kép).

A megelőző feltárás során fokozottan figyeltünk az útfelszínből esetlegesen előkerülő apróleletekre is, de egy a középkorra datálható puskagolyó és egy törött lemezpatkó kivételével mást nem találtunk. Ez utóbbiak talán a forrásokból jól ismert, a török kiűzésekor ezen fennsíkon táborozó, s a régi hadiúton vonuló felszabadító sereg utalnak.

A régészeti kutatások főként az útszerkezetre és a nyomvonalra vonatkozóan hoztak új eredményeket. A metszetek alapján jól látható, hogy a római utat egy korábban már használt földút sóderrel való borításával tették minden időben járhatóvá. Az apró leletek feltűnő hiánya felveti annak a kérdését is, hogy a pályatest borítása eredetileg lényegesen vastagabb lehetett ezen a szakaszon is, csak a több mint ezeréves használat és karbantartás hiánya miatt az út erősen elvékonyodott, felülete lekopott.

Ezen a területen két különös, eddig nem ismert jelenségre is felfigyeltünk. Annamátia-8 őrtorony vonalában a római útból csaknem merőlegesen egy mellékút ágazik ki K-re, melynek a műholdképeken nyílegyenesen tartó vonalát Bölcske-Szentandrásnál korábban megfigyelt kövesszállási római lelőhely É-i előteréig jól lehet látni, de tovább, a meghosszabbításában lévő hídfőállások felé már csak bizonytalanul követhető (Annamátia-12, 17).⁸

A Ny–K irányú töltésnek a terepen a Kétúti-dűlőben megfigyelt több terephullám között nem sikerült egy-

Since in the bulk of our trial trench between the 98+450 and 98+500 km sections a gravel streak occurred, we exposed these parts. The gravel deposit, i.e. the base of the Roman road, appeared only in small patches and as a very thin layer. The modern road construction debris directly above it clearly implies that this limes road segment has been destroyed almost completely by recent disturbances (Fig. 2).

In the course of the humus removal of the left lane shoulder at the 98+700 km section, in the wall of the drainage ditch running 70 m along the embankment of the concrete road, a nearly 20 cm thick, homogeneous gravel layer of the Roman road became evident. During later excavations at two parts of the left lane shoulder we dug up the 15–20 cm thick, gravelly base of the limes road ca. 120 m in length at the 98+675–98+800 km section and almost 100 m in length at the 99+300–99+400 km section. The width of the excavated surfaces varied as in most cases the deep ditches, which were dug in relation to road constructions and reconstructions, destroyed the ancient road in a 1–2 m wide strip along the concrete road. Beyond the state properties by the road the even gravel deposit has been devastated by intensive cultivation. In part due to the narrow disposition strip along the road, the breadth of the parts of the Roman road could not be measured accurately. However, the remote segments properly set the course of the limes road. Thus, both the intensive surveys and the archaeological observations confirm that this section of the Roman road crossed road no. 6 from another direction and at a different position than it was earlier suggested based on the visible band on the aerial photos published in the past century. The road was located W of the Annamátia-8 watchtower, but at the 98+675–99+400 km section it ran surely along the eastern, and not the western, side of the modern road (Fig. 3).

During preventive excavations we were particularly interested in the emerging small finds from the road surface, however, only a bullet from the Middle Ages and a broken horse-shoe were found. These artifacts were likely associated with the liberating army, well-known from the sources, which camped on this plateau and marched on the old military road during the expulsion of the Turkish forces.

The archaeological investigations added new results particularly to the structure and the track of the road. Based on the profiles, it is clear that the Roman road was made operational in all weather conditions by paving an old dirt road with a gravel layer. The striking lack of small finds raises the issue that originally the road might have been substantially thicker in this segment as well, but as a consequence of the more than 1000 years of use and the lack of maintenance, the path has become thinner and its surface has worn off.

We discerned two extraordinary, previously unknown features in this area. In line with the Annamátia-8 watchtower a second road diverges to the E running

8 SZABÓ-SZÉCSI 1994, 86.

értelműen azonosítani a nyomát. Keletebbre, a tsz-mag-tárig tartó földes út D-i oldalától 250 m távolságra viszont már végig jól követhető a terepvonalakat metsző, több km hosszú nyílegyenes töltés. Felszínéről eddig még nem sikerült korhatározó leletet gyűjtenünk. Az erősen szabdaltságon az is jól látható volt, hogy az útépitők megtalálták az egyetlen kényelmesen járható útvonalat. Talán a természetföldrajzi környezet az oka, hogy az út nyomvonala kissé távolabb, a feltételezett tábortól É-ra 1 km-re futott.⁹ Maga a kövesszállási lelőhely alig kutatott, csak egy kisebb ásatás volt, melynek nem sikerült tisztázni, hogy valóban itt állt-e a feltételezett tábor. A rövid jelentés az előkerült objektumok és leletek között csak ház- és tűzhelymaradványt és házikéramiát említ.¹⁰ Feltűnő, hogy a felszíni leletek között tömegesen fordulnak elő terra sigillata és festett edénydarabok.¹¹ A szántás kővel terített, s bár a téglatöredék jóval kevesebb, a kis tegulatöredékek mellett tubus rácsosan karcolt töredéke is előkerült már. A kövesszállási lelőhely típusát meghatározni a rendelkezésre álló adatok alapján minden kétséget kizáróan nem lehet, de a területről begyűjtött, változatos leletanyag utal gazdagságára, korára. A felszínen nagyszámú terra sigillata töredék került elő, igen nagy formai változatossággal. Egyaránt megtalálhatók a pohár- és tálformák, valamint a gömbhasú vázatípus is (Drag. 33, 37, 18/31, 54), amelyek az összetétel mellett mennyiségüknél fogva is jómódú közösségre engednek következtetni. Ezt alátámasztja a területről származó további 2–3. századi leletanyag is: a festett, a pannoniai pecsételt és agyamázas edények, valamint az előkerült ezüst és bronzérmek. A lelőhely kapcsán felmerült Lussoniummal való azonosítása is,¹² Visy Zsolt nem tartja kizártnak, hogy a kömlődi késő római kőerődítmény előzménye volt itt.¹³ A bekötőút, a felszínen heverő jelentős mennyiségű kő és omladék, a sigillaták tömeges jelenléte mindenképpen inkább katonai, mint polgári célú létesítményre utal.

Az Annamatiá-8 őrtorony vonalában kiágazó út kialakítását a Kövesszállás területén lévő római kori lelőhely mellett a folyam partján álló hídfők, vagy azokat megelőző korú átkelő is indokolhatták.

A bölcskei késő római hídfő kutatása 1986–1994 között egyben a magyarországi víz alatti régészeti feltárások első lépését is jelentette, melyről az elmúlt években számos közlemény jelent meg. A feliratos emlékek mellett sajnos kevesebb figyelem jutott az alaprajzi, szerkezeti kérdésekre. Ezekre ezúttal csak röviden, a témakörünkhöz szorosan kapcsolódó részletek erejéig térünk ki.

almost perpendicular to the Roman main road. Its straight strip can be easily followed in satellite images up to the northern forefront of the previously known Kövesszállás Roman site at Bölcske-Szentandrás, but following that it is barely discernable as it heads towards the bridgeheads, located in its extended line (Annamatiá-12, 17).⁸

Traces of a W-E oriented rampart were ambiguously identified between the ridges of the Kétúti-dűlő. However, to the E, 250 m from the southern edge of the dirt road running to the cooperative granary, the straight, few kilometers long rampart, crossing the contour lines, can be easily followed all the way. We have not hitherto succeeded in collecting dateable surface finds here. It was also clear on the undulating surface that the road-builders used the only easily viable path. The natural geographic conditions may have been the reason why the track of the road ran a bit farther, 1 km N of the supposed location of the camp.⁹ The Kövesszállás site itself has been hardly investigated, and the only small-scale excavation conducted was unable to clarify whether the camp had actually been located here. Among the features and artifacts the excavation summary mentions only house and fireplace remains, as well as coarse wares.¹⁰ The huge amount of terra sigillata and painted potsherds are conspicuous in the surface assemblage.¹¹ Lots of rocks are noticeable in the plowed field, and although there are far fewer brick fragments, a small tegula piece and a tube fragment with crosshatched incisions were found. Based on the available data, clarification on the type of site Kövesszállás is not possible undoubtedly, but the varied artifacts from the area are indicative of its richness and age. Numerous and diverse terra sigillata fragments were collected from the surface. Cup and bowl types, as well as the globular vase type (Drag. 33, 37, 18/31, 54) are present in the assemblage. Apart from the composition, their quantity also implies a well-off community. This is further supported by artifacts dating to the 2nd/3rd century from the area including painted, Pannonia stamped ceramics, wares with clay slip, and silver and bronze coins. It has been suggested that the site may be identified as Lussonium,¹² while Zsolt Visy does not exclude that the antecedent of the Late Roman stone fort, Kömlőd, was located here.¹³ The secondary road, the remarkable amount of stone and debris on the surface and the abundance of sigillatas indicate a military rather than a public purpose of the facility.

8 SZABÓ-SZÉCSI 1994, 86

9 SOPRONI 1990, 139., Abb. 5

10 V. PÉTERFI Zs.: Bölcske-Kövesszállás. RégFüz I/45 1993. 32

11 Hereby we thank to Bálint Varga, who has permanently been monitoring the condition of the site, for his contribution to our work.

12 SZABÓ 1994, 122.; SOPRONI 1990, 140

13 VISY 2000, 83

9 SOPRONI 1990, 139., Abb. 5.

10 V. PÉTERFI Zs.: Bölcske-Kövesszállás. RégFüz I/45 1993. 32.

11 Ezúton is megköszönöm a lelőhely állapotát folyamatosan figyelemmel kísérő Varga Bálint munkánkhoz nyújtott segítségét.

12 SZABÓ 1994, 122.; SOPRONI 1990, 140.

13 VISY 2000, 83.

A bölcskei víz alatti feltárások eredményei azt mutatták, hogy a korábbi felfogással szemben az először Verőcénél (Nógrád megye) megfigyelt alaprajzú erődökkel nemcsak a bal, hanem a jobb parton is – egymással szemben – számolni kell. Ezzel a Dunán, a római határfolyón először sikerült megfigyelni a késő római határvédelem szerkezetének e jellegzetességét, melynek eredményeként egy több lépcsőben erődített, az eddig ismertektől eltérő erődítésvonal szerkezete kezdett kibontakozni.¹⁴ Ezt a 4. században az Alföld felől a Birodalom területére betörő keleti népek kis, gyorsan mozgó csapatai elleni korábbi harcászati stratégia eredménytelensége indokolhatta.

A romterület pontos felmérése és a Duna K-i partján lévő ellenerőd maradványainak megtalálása után végképp eldőlt, hogy a bölcskei sziklák, a Duna 1551,4 fkm-nél a hajózóút Ny-i szélében lévő római erőd eredetileg a jobb parton állt, s vele szemben is volt egy hídfőállás. A két római kori erődítmény alaprajza hasonló volt: középen egy nagyobb torony, a belső, zárt öblöt körülvevő négy kis saroktoronnyal. A végső felmérések szerint a mai hajózóút szélén fekvő erőd 76 m hosszú, 56 m széles volt. A túlparti erőd hosszúsága 74 m volt, szélességét pontosan nem lehetett megmérni, mert Ny-i oldalát elmosta a Duna. Az egymástól 200 m távolságban fekvő erődök egymás felé nyitottak voltak. A folyó felőli fal nyílásának mélységadatai és az alapozás itt megfigyelt jelenségei azt mutatták, hogy ezen a részen vízi járművek is bemehettek a falak és tornyok által védett, körbezárt öblöbe (4–5. kép). Az őrzőhajók túl a két építmény között a kisebb-nagyobb katonai egységek átkelését elvileg egy állandóan vagy időlegesen felállított hajóhíd, vagy kifeszített kötél mentén mozgó úszóalkalmatosság is szolgálhatta. Hajóhíd esetében a folyó felőli oldalon futó fal megszakításának nincs értelme, sőt ellenkezőleg, ott egy széles, az érkezők gyors távozását szolgáló móló lenne praktikus. Sajnos ezeknél az erődöknél az idők során a folyó felőli rész sérült a legjobban, csak annyit állíthatunk biztosan, hogy ezen az oldalon is voltak falszakaszok, de még egyetlen esetben sem sikerült megfigyelni, hogy azok összeértek volna. Bölcskénél a merülések során egyértelműen megállapítható volt, hogy a fenékgig hiányzott a keleti fal középső része.¹⁵ A dunafalvai ellenerőd régi leírásokon alapuló¹⁶ adatainak eltérő értelmezése alapján Mráv Zsolt a Dunakeszinél feltárt, hasonló szerkezetű hídfőállásnál a

In addition to the Roman site in Kövesszállás, the bridgeheads along the river or the preceding pass may also have accounted for the construction of the road branching off in the line of the Annamatiá-8 watch-tower.

Investigations on the Late Roman bridgehead at Bölcske between 1986 and 1994, which was the initial step in the Hungarian underwater archaeology, have been published in numerous papers in the past. As opposed to the inscribed finds, unfortunately less attention has been devoted to layout and structural issues. Here, we briefly discuss these matters focusing only on details closely related to our current subject.

In contrast to previous interpretations, the results of underwater excavations at Bölcske suggest that forts with the ground plan first noticed at Verőce (Nógrád County) must be considered not only on the left, but also on the right river bank, facing one another. It was the first time when this characteristic of the Roman frontier defense was observed at the Roman border river, the Danube. As a result, a network of forts built in multiple phases began to emerge, which was different from the preceding knowledge.¹⁴ Its establishment may have been caused by the failure of previous military strategies against the small, fast-moving troops of eastern peoples who attacked the Empire from the Plain in the 4th century.

Following the accurate survey of the ruins and the discovery of the contra fort remains on the eastern bank of the Danube, it became apparent that the Bölcske rocks, the Roman fort in the western margin of the waterway, at the 1551.4 rkm of the Danube, was located originally on the right bank, and there was another bridgehead on the opposite side too. The layouts of the two Roman forts were similar: a larger tower in the middle and an inner, closed bay surrounded by four, small corner towers. According to the final surveys, the fort located at the edge of the present waterway was 76 m long and 56 m wide. The opposite fort was 74 m long, and its width could not precisely be measured due to the Danube having washed away its W side. Located 200 m apart, the forts were open to one another. The depth of the opening of the riverside wall and the identified foundation features implied that through this part vessels could have entered the bay protected by walls and towers (Fig. 4 and 5). Apart from patrolling ships, a permanent or temporary raft or a vessel moving along a rope may also have been utilized for the crossing of military units. On the contrary, a raft gap in the riverside wall would make no sense as a broad pier would provide a fast departure. Unfortunately, the riverside segments of the forts have been the most damaged over time.

14 SZABÓ G.: Víz alatti régészeti adatok a Pannonia-Barbaricum határvonal IV. századi védelmének kérdéséhez. Tisicum IX. (1996) 77–102. 85–86.

15 SZABÓ 1994, 115–120.

16 Halász Ferenc leírása alapján a dunafalvai ellenerőd folyam felőli falának közepén említett jelenségek nem köthetők egyértelműen a római korhoz, sőt, inkább középkorinak tekinthetők. MNM Adattár D.I.20. A rajzon jól látható, hogy a folyam felőli oldalon a középen található építmény a falsíkokon kívül helyezkedik el, az tehát semmiképpen sem tartozhatott a római hídfőálláshoz.

14 SZABÓ G.: Víz alatti régészeti adatok a Pannonia-Barbaricum határvonal IV. századi védelmének kérdéséhez. Tisicum IX. (1996) 77–102. 85–86.

folyam felőli oldalon is zárt falsíkkal, előtte mólóval számol. Az építmény célszerű használatának okán túl ennek az is ellent mond, hogy mint ő is megfigyelte, a Duna vízszintje, ha a szabályozás utáni mértékben nem is, de jelentősen változott.¹⁷ Így egy zárt falsík elé helyezett mólónak nem túl sok értelme lett volna, mint ahogy az árvizek miatt raktározásra is alkalmatlan lett volna az épület.¹⁸ Mráv Zsolt szerint a falak között egy időben az őrzőhajók 25–30 fős legénységével együtt sem tartózkodhattak többen 50 főnél.¹⁹

A római főútról való nyílegyenes útleágazást önmagában az eddigi adataink szerint nem túl jelentős kövesszállási lelőhely és a dunai erődök kis létszámú helyőrsége sem indokolta. Egy ilyen mértékű építkezés stratégiai szempontból igazán csak akkor nyeri el értelmét, ha további lehetőségeket biztosít, távlati célokat is szolgál – mint a folyamon való átkelés biztosítását, esztünkben a katonai értelemben hídfőként használt (Annamatia-12, 17) erődök segítségével.²⁰

A 6. sz. út balpályája mellett, a római kori főút nyomvonalától K-re mintegy 200 m távolságban egy azzal párhuzamos, a Kétúti-dűlő szántásában határozottan kirajzolódó, nyílegyenesen futó vonalra figyeltünk fel. A sarjadó vetésben különösen jól kirajzolódó elkopott töltés a leányvári völgynél közvetlenül a 6. sz. út K-i oldalán látható, s a fennsíkról a szakirodalomban a Magyar-tanyától É-ra jelzett Annamatia-10 őrtoronytól Ny-ra fut le a gyűrűsi völgybe.²¹ Sajnos az elszántott, ma már csak 30–50 cm magas töltésen többszöri terepbejárásunk ellenére sem találtunk korhatározó leletet.²²

Dunaszentgyörgy mellett 2006 őszén a 6. sz. főút mentén a 119+050–119+350 km-sz. között végzett útszélesítés során az út Ny-i oldalán kb. 70 m hosszan római út nyomai bukkantak elő. Szélessége az útépitések és a mezőgazdasági művelés miatt ma már pontosan nem megállapítható, viszont a szétszántott sóderréteg a műút másik oldalán fekvő termőföldeken még hosszan követhető volt. A 119+220 km-szelvénynél az elbontott

Thus, we only can securely state that wall segments were present also on this side, but it has not been observed that they were joined. At Bölske the dives clearly verified that the middle part of the E wall was missing all the way to the bottom.¹⁵ Based on different interpretations of the data in old descriptions on the contra fort at Dunafalva,¹⁶ Zsolt Mráv suggests that the bridgehead with a similar structure excavated at Dunakeszi had a closed wall on the riverside too, in front of which a pier was built. In addition to the practical use of the building, the water level of the Danube, as he also noticed, that has significantly changed over time, even if not as much as after regulations, also contradicts this assumption.¹⁷ Thus, a pier placed in front of a closed wall would have had not much utility as the building could not have been used for storage due to floods.¹⁸ According to Zsolt Mráv, no more than 50 persons, including a crew of 25–30 of patrolling vessels, could have stayed in the fort.¹⁹

The straight secondary road branching off from the main Roman road can be justified by neither the insignificant Kövesszállás site nor the garrisons of few soldiers in the forts along the Danube. Such a scale of construction gains its importance from a strategic perspective only if it furthers opportunities and assists long-term purposes, such as the security of crossing the river, as in our case, by means of forts used as bridgeheads in militaristic sense (Annamatia-12, 18).²⁰

On the left side of road no. 6, ca. 200 m E from the Roman Age main road, we noticed a straight feature parallel to the Roman road that we could track in the plowed area of the Kétúti-dűlő. The eroded rampart, clearly identifiable especially in emerging crop, is present in the Leányvár valley immediately E of road no. 6. From the plateau the feature runs down to the Gyűrűs valley W of the Annamatia-10 watchtower, which is marked N of the Magyar farmstead in the literature.²¹ Unfortunately, no dateable artifact has been found dur-

17 MRÁV 2009, 24.

18 VISY 2000, 115.

19 MRÁV 2009, 24.

20 Adataink értékelhetőségének korlátait jelzi, hogy még mindig nem ismerjük sem a középső császárkori kövesszállási lelőhelyhez tartozó temetőt, sem a Bölskén nagy területen előkerült késő római temetőhöz tartozó, a legfeljebb néhány évtizedig használt hídfőállások melletti település helyét és jellegét.

21 SZABÓ–SZÉCSI 1994, 91–93.

22 Bődöcs András Annamatia-8 környezetéről készült légi fotójának alján is jól látható a mesterséges töltésnek a két sárga altalajcsík között futó barna, humuszos vonala. Ugyancsak megfigyelhető ezen a fotón egy halvány csík, mely a korábbi légi fotókon a burgustól K-re markánsan kirajzolódó vonal helyett azt Ny-ról kerüli el, ahol a felszínen a kavicsozás is intenzívebben jelentkezett. (Bődöcs A.: Útkutatás a levegőből. In: Anders A.–Szabó M.–Rackay P. (szerk.): Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, 2009. 37–48. 41., 3. kép)

15 SZABÓ 1994, 115–120

16 Based on Ferenc Halász's description the features mentioned in the middle of the riverside wall cannot be clearly dated to the Roman Age, moreover, they may rather be associated with the Middle Ages. MNM Archive D.I.20. It can undoubtedly be seen in the drawing that the building located on the riverside, in the middle is situated beyond the walls, consequently, it could not belong to the Roman bridgehead.

17 MRÁV 2009, 24

18 VISY 2000, 115

19 MRÁV 2009, 24

20 The limited value of our data is implied by the fact that we still do not know either the location of the cemetery of the Middle Imperial Period Kövesszállás site or the location and type of the settlement belonging to the extended Late Roman cemetery at Bölske, which was situated close to the bridgeheads that were typically used for maximum few decades.

21 SZABÓ–SZÉCSI 1994, 91–93

pályatest alatt, a 15–20 cm vastag sóderes alapozás felett még egy vöröses színű, mórági gránit jellegű, élénk vörös színű, kb. 5×5–6×6 cm-es, zúzott kővel fedett szakaszt is megfigyeltünk (6–7. kép).

A római út iránya ezen a szakaszon nagyjából É–D-i lehetett. Tőle Ny-ra párhuzamosan futó, trapéz keresztmetszetű, 2–3 m mély árok (6u119Q81) 119+325 és 119+350 km-sz. közötti szakaszt tártuk fel a K-i szélén futó cölöpsorral. Kérdéses még, hogy mi a cölöpsorral kísért árok és az út viszonya. A feltárt rövid árokszakasz alapján pontosan nem meghatározható a hossza, így funkciója sem. Korára azonban utalhat a betöltésében talált tegulatöredék.

A Proletár-dűlőben lévő tanya előtt, a mai úttól mintegy 300 m-re egy kis É–D irányú, mesterségesnek tűnő töltés figyelhető meg, amely a műholdfelvételek alapján egészen Vétlégig követhető. Többször is bejártuk ezt a területet, de a szántásban csak 1–2 kavicsot, kisebb mészkőtöredéket találtunk.

A feltárási terület É-i részén mindkét pályaszakaszt érintően a 119+100–119+160 km-szelvényben kettős, rombikus árok részlete került napvilágra. Az árkok kb. 25×25 és 40×40 m-es területet zártak közre, egymástól 6–8 m távolságban. Betöltésük szürke, humuszos, patisszemcsés, főleg római kori építési törmeléket: téglá- és kődarabokat tartalmazott, kisebb mennyiségben őskori és római kori kerámiatöredékeket. A 2 m mély, 3–4 m széles, V-alakú árkok valószínűleg egy őrtornyot kerítették körbe – erre utal a betöltésből előkerült épületomladékon kívül az objektum elhelyezkedése is. Úgy tűnik, hogy az őrtorony közvetlenül az út mellett, annak K-i oldalán állt, a Duna menti mocsaras sáv szélén emelkedő kis dombon, így kiválóan alkalmas volt az útszakasz megfigyelésére. Szakirodalmi adatok (pl. Intercisa-15, Lussonium-7²³) szerint a hasonló kerítőárkokkal rendelkező őrtornyok építését Valentinianus korára tehetjük, de jelen esetben semmi, erre az időszakra utaló, datáló értékű leletanyag nem került elő eddig. Az őrtorony árkai között, valamint attól DDNy-ra földbe mélyített házak, gödrök, kemencék kerültek napvilágra, melyek az út és a vízpart közötti részen meghúzódó településhez tartoztak. Betöltésükből a hosszú ideig használt házikerámián kívül a 2–3. századra jellemző leletanyag került elő: reliefes terra sigillata töredékek, vörös és márványos festésű korsók, agyagmázás, tűzdelt díszítésű valamint félgömbös tálak, pecsételt díszítésű edénytöredékek. Néhány vas- és bronz-töredék mellett üvegedények töredékei, ép áttört díszű és térdfibula valamint egy 2. századra keltezhető érem érdemel említést.

A telepjelenségek elhelyezkedése alapján biztos, hogy az őrtorony, az út és a település egy időben nem létezhetett. Valószínűleg a 260-as évek betöréseihez kapcsolódóan elpusztult/elhagyott település területére

ing our several surveys on the plowed-out, 30–50 cm high rampart.²²

During a road widening project between the 119+050 and 119+350 km sections, traces of a Roman road measuring 70 m in length were found W of the road near **Dunaszentgyörgy**. Due to road constructions and farming activities, its width cannot be accurately measured, however, the abraded gravel deposit is noticeable on the tilled surface on the other side of the road in a long section. Beneath the road path at the 119+220 km section, we observed a reddish, Mórág granite-like layer above the 15–20 cm thick gravel foundation and it was covered with crushed rocks of 5–6×5–6 cm (Fig. 6 and 7).

The direction of the Roman road might have been approximately N–S in this section. Excavated between the 119+325 and 119+350 km sections, to the W of and parallel with the road there is a 2–3 m deep ditch with a trapezoid cross-section (6u119Q81), and a line of posts follows it to the E. The relationship between the ditch followed by the line of posts and the road is uncertain. Based on the recovered short ditch segment, its length and function cannot be defined. From the tegula fragment in the fill its age may be inferred.

In front of the farmstead in the Proletár-dűlő, a small, possibly artificial bank is present 300 m from the road, and is oriented N–S. It can be traced up to Vétel in the satellite images. Although we have surveyed the area several times, only 1–2 pebbles and a small limestone fragment were collected.

In the northern portion of the excavated area a double-ditch, rhomboid in cross-section observed in both road segments, came to light in the 119+100 and 119+160 km sections. The ditches were 6–8 m from one another and enclosed areas of 25×25 and 40×40 m. Their fills were grey, rich humus with daub flecks, and contained largely Roman building debris, such as brick and stone fragments, as well as prehistoric and Roman ceramics in a smaller amount. The 2 m deep, 3–4 m wide ditches with a V-shaped cross-section might have surrounded a watchtower as suggested by not only the building debris from the fill, but also the location of the feature. It seems that the watchtower stood immediately E of the road, on a small hill at the edge of the marshy strip along the Danube, thus, it was remarkably suitable for controlling the road. According to the data (e.g. Intercisa-15, Lussonium-7²³), the construction of

22 The brown, humus strip between two yellow subsoil bands of the artificial bank is clearly seen at the bottom of András Bödöcs's aerial photo of the surroundings of Annamatiá-8. A vague strip is also evident in this photo, which, instead of the distinct band occurred in preceding aerial photos E of the burgus, runs around W of it where the gravel deposit also occurred more intensively on the surface. (Bödöcs A.: Útkutatás a levegőből. In: Anders A.–Szabó M.–Raczky P. (eds.): Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, 2009. 37–48. 41. fig. 3)

23 Visy 2000, 72

23 Visy 2000, 72.

mintegy 100 évvel később, a 4. századi katonai reformok, átszervezések idején építették az őrtornyot.²⁴ Sajnos a 6. sz. út menti keskeny sávós feltárások csak korlátozott mértékben adnak lehetőséget településszerkezeti megfigyelésekre, így az sem dönthető el, hogy a földbe mélyített házak betöltésében található, nagy mennyiségű kőanyag és téglatöredék honnan, milyen objektumból került oda. Feltehető, hogy a 4. században, az őrtorony építése előtt tölthették fel a területet, ezért annak az omladéka nem lehet. Így feltételezni kell egy másik, a településsel egyidős, kőfalú vagy kőalapozású építményt is a közelben.

A 2006-ban feltárt, eddig ismeretlen, kettős rombuszos árkú, feltehetően őrtorony elnevezésére a korábbi gyakorlatot követve a *Lussonium-12* elnevezést javasoljuk (9. kép).

Szekszárd mellett a 2010. évi belvizekben a Pécs felé vezető műút mellett is jól követhető volt egy korábbi út töltése. Terepi tapasztalataink, a nyomvonala mentén előkerült leletek alapján feltételezzük, hogy a 6. sz. út közelében a siófoki elágazótól kisebb megszakításokkal Mecseknádasig követhető egyenes vonalvezetésű, erősen lekopott töltés a Duna mellől a Sopianaeba vezető, belső római utat jelzi. Leágazása a mai 6-56. utak csomópontjánál kereshető. Ezért ezen a környéken is terepen leellenőriztük a műholdfelvételeken az egykori utakra utaló jelenségeket. Szekszárd és a sióagárdi, tolnai határok találkozásánál, a Siót kísérő egykori mocsár É-i oldalán, a 6. sz. út Ny-i oldalától 330 m-re a vetésben egy, a 63. sz. út elágazása felé futó kis töltést figyeltünk meg. A felszínen közepes mennyiségű kavics és fehér mészkőtöredékek rajzolják ki az egykori út irányát. A 63. sz. út D-i oldalán még meg tudtuk figyelni a nyomvonala utaló kövezés maradványait, de attól É-ra már nem. Ugyanakkor a limesút meghosszabbított vonalában végig követhető egy mesterségesnek tűnő, de leletmentes töltés, amely áthalad az ismert késő római lelőhelyen, Mözs-Kakasdombon is. Északabbra már csak inkább kiszántott világos csikként követhető egészen a tolnai kijáratól északra lévő autópárhízig.

A három település határánál megfigyelt nyomvonalat D-i irányban is megpróbáltuk követni a feltételezett római kori elágazás helyének meghatározására, de a Sió alacsonyabban fekvő partján lévő szántásban sem leletek, sem felszíni jelenségek nem utaltak az útra. A dombokon futó nyomvonaltól K-re 210 m távolságra egy másik, párhuzamosan futó 20–30 cm magas töltés is megfigyelhető, amelynek területén nem találtunk semmilyen leletet (10. kép).

similar watchtowers enclosed by ditches can be dated to the Valentinianus period. However, dateable findings referring to this period have yet to be revealed here. Between the ditches of the watchtower, as well as S-SW of it, subterranean houses with pits and kilns were uncovered indicating settlement located between the road and the riverbank. In addition to the long-lived coarse wares, typical 2nd/3rd century artifacts were also found in their fills, such as fragments of terra sigillata with relief decorations, jars with red and marble-like painting, bowls with slip and with stitch patterns, half-globular bowls, as well as stamped potsherds. Besides a couple of iron and bronze objects, fragments of glassware, intact perforated and knee fibulae, and a coin from the 2nd century are worth mentioning.

Based on the distribution of settlement features, the watchtower, the road and the settlement could not exist simultaneously. It is likely that the watchtower was erected during the period of military reforms and reorganizations in the 4th century, ca. 100 years after the settlement had been destroyed/abandoned owing to incursions in ca. A.D. 260.²⁴ Unfortunately, the narrow trenches along road no. 6 provide only limited opportunities for structural observations of the settlement. Thus, it cannot be ascertained where and what kind of features the great amount of stone and brick fragments recovered from the fills of the subterranean buildings had originated from. Since the area might have been filled up prior to the construction of the watchtower in the 4th century, the debris cannot be related to it. Hence, another building with a stone foundation or stonewall, coevolved with the settlement must be presumed nearby as well.

Following the practice, we suggest the name of *Lussonium-12* for the previously unknown, possible watchtower surrounded by double rhomboid ditches, excavated in 2006 (Fig. 9).

Near Szekszárd, along the road towards Pécs an embankment of an ancient road was also noticeable due to inland inundations in 2010. Based on our field experience and the findings revealed along its track, we assume that the straightly aligned, heavily eroded embankment, which can be traced beside road no. 6 from the Siófok juncture to Mecseknádas with smaller hiatuses, is related to the inner Roman road from the Danube to Sopiana. The branch of the road may have been at the intersection of the present roads no. 6 and 56. Therefore, we ground controlled the features identified as potentially associated with the ancient roads from the satellite images. A small embankment running towards the junction of road no. 63 was detected on the

24 Erre nagyon jó párhuzam a Visegrád-lepencei római lelőhely, ahol a régészeti jelenségek és leletanyag alapján a település 260 körül pusztult el, területén ezt követően csak 371-ben építették fel a II. számú őrtornyot.

24 The Roman site at Visegrád-Lepence is an adequate analogy where the archaeological features and artifacts imply that the settlement had been destroyed in ca. A.D. 260, and the watchtower no. II was built only in A.D. 371.

Őcsény, Soványtelek lelőhelyen 2007-ben, az 56. sz. út 8+720–9+020 km-sz. közötti útépitési munkálatai során 4. századi települési réteg és őrtorony (Alisca-3) árkának részlete került elő. A '90-es években folytatott ásások során a 4 pilléres őrtorornak sem a kerítőfalát, sem árkát nem találták meg,²⁵ ezért is fontos eredmény az őrtoronytól 20–22 m-re, 12–15 m szélességben, ívelten futó kb. 3 m mély árok mintegy 40 m hosszú szakaszának feltárása és a kerítőárok feltételezett vonalán húzott szondákkal az árok átmérőjének, alakjának pontos meghatározása. A metszetek alapján jól látható, hogy az őrtorony köré először egy nagyobb átmérőjű körben ástak egy 7–8 m széles, V-metszetű árkot, amit később a belső oldalán megújítottak, a betöltődési rétegek átvágásával újabb, meredekebb oldalú árkot készítettek. Megfigyeléseink szerint a leletek és az egymást vágó objektumok legalább három építési periódusra engednek következtetni. Az árok betöltésének felső részében építési törmelék, késő római kisbronzok és őskori kerámiatöredékek is voltak.

Az őrtorony környékén feltárt 4. századi telepobjektumokon kívül a korabeli járőrsíntet is sikerült rögzíteni. Mintegy 200 m hosszan tudtuk követni a római jelenségeket: É-on csak szőrványokat valamint sóder- és téglaszemcséket, D-en a korszakhoz tartozó gödröket, kutat, kemencét, érmekeket, árkokat találtunk. Az érmeke verési ideje a 3–4. századra esik, a legtöbb a FEL TEMP REPARATIO típushoz tartozik. A legkorábbiak Aurelianus és Tacitus, a legkésőbbiek I. Valentinianus és Valens veretei. A több mint száz érem harmada került elő az őrtorony árkából, a másik harmada a gödrökből és a járőrsínról, a többi szőrványként az őrtorony környéki szántásról. Az érmeke mellett az objektumok betöltéséből tegula- és imbrextöredékek, házikeramia, kis számban mázas edények darabjai kerültek elő.

Az út jobb oldalához a hegy felől becsatlakozó mai dűlőút vonalának meghosszabbításában egymástól 12 m távolságban két párhuzamos, trapéz keresztmetszetű árkot figyeltünk meg, amelyek a köztes rész metszetben megfigyelhető sóderes betöltése alapján talán szétosztott útrészletet jeleznek, mely az őrtorony irányába tartott. Sajnos a későbbi útépitések miatt erősen bolygatott részen csak azt sikerül rögzítenünk, hogy a sóderes réteg a külső, korábbi sáncárok betöltését részben fedte, valamint azt, hogy az árkok vágják az őrtorony árkának betöltését. A feltárás során is csak a dombtető már korábban többször megfaragott területén volt lehetőségünk feltárni a lesüllyesztésre kerülő modern út nyomvonalát teljes szélességben, a többi részen csak a padka keskeny csíkjában figyelhettük meg a régészeti jelenségeket. Az biztos, hogy az őrtorony elhelyezkedé-

tiled surface at the intersection of the boundary lines of Szekszárd, Sióagárd and Tolna along the northern shore of the ancient marshland of the Sió, 330 m W of road no. 6. The direction of the ancient road is identified by a moderate amount of pebbles and white limestone fragments on the surface. Although we could observe scattered paving stones S of road no. 63, they were not found N of it. Moreover, an embankment appearing to be artificial and without surface finds can be followed in an extended alignment of the limes road crossing the known Late Roman site, Mözs-Kakasdomb. To the N only a plowed-out, light strip stretching all the way to the highway rest area located N of the Tolna exit designates the feature.

In order to localize the Roman Age juncture, we tried to follow the track observed at the intersection of the boundary lines of the three towns to the S as well, but neither artifacts nor surface features indicated the road on the plowed lower bank of the Sió. At a distance of 210 m to the E of the track running on the hills, another parallel, 20–30 cm high rampart is evident, on which artifacts were not found (Fig. 10).

At the site of **Őcsény, Soványtelek** in the course of the construction works between the 8+720 and 9+020 km sections of road no. 56 a settlement layer and a ditch segment of a 4th-century watchtower (Alisca-3) were unearthed. During the 1990s excavation neither the surrounding wall nor the ditch of the four-columned watchtower were found.²⁵ Thus, the recovery of a ca. 40 m long segment of a curved ditch, measuring 12–15 m in width and 3 m in depth, as well as the clear definition of the diameter and shape of the presumed enclosure by sondages placed on its assumed track were remarkable results. The profiles verified that first a 7–8 m wide, V-shaped ditch was dug in a larger diameter around the watchtower. Later it was remodeled on the inner side and, by cutting through the fill layers, a new ditch with steeper walls was created. According to our observations, the findings and the features cutting into one another represent at least three building periods. In the upper part of the ditch fill construction debris, Late Roman small bronzes and prehistoric ceramics were found.

Besides the 4th-century settlement features at the watchtower, the contemporary walking level was also documented. We managed to trace the Roman features for ca. 200 m. To the N only scattered finds and gravel and brick flecks were found and in the S contemporary pits, a well, a kiln, some coins and ditches were uncovered. The coins were made in the 3rd and 4th centuries and most belong to the type of FEL TEMP REPARATIO.

25 V. PÉTERFI Zs.: Az Őcsény-soványtelki késő római őrtorony feltárása. In: Gaál A. (szerk.): Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai. (Bölcske, 1998. október 7.) Szekszárd, 1999. 161–200. 164.

25 V. PÉTERFI Zs.: Az Őcsény-soványtelki késő római őrtorony feltárása. In: Gaál A. (ed.): Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai. (Bölcske, 1998. október 7.) Szekszárd, 1999. 161–200. 164.

se miatt az árkokkal jelzett nyomvonalon a burgus idejében út nem haladhatott át. Ezt megerősíti az útpálya jobb oldalán a padkában egy kutatóárokban rövid szakaszon kibontott köves útfelület is, amely ugyan nem sódere, hanem köves borítású volt, de mint azt a terepbejárásaink során tapasztaltuk, az is római korinak tekinthető. Ez az út jól láthatóan az egykori mocsaras öblözet szélének feltöltésével került kialakításra, nyomvonala az őrtoronytól É-ra éri el a mai út vonalát és keresztezi azt nagyon lapos szögben. Késő római használatára a megfigyeléseken túl a modern út töltésének a balpályában történt humuszosításakor a domb É-i lábánál, az egykori mocsár szélén előkerült késő római kislemez (II. Constantius, 351–361) utalhat.

Decs, Decsi-hegy, Fősső-dűlő

Az elmúlt években Decsihegy környékén az útrekonstrukció, ill. közművek építése során a földmunkák több alkalommal is érintették a hegy lábánál feltételezett római út nyomvonalát. Régészeti szakfelügyeleteink során az Őcsény, Soványtelek és Várdomb közötti szakaszon, az 56. sz. út Ny-i oldalán egyetlen alkalommal sem találtunk római útra utaló jelenségeket. Az első tanyasor előtt futó földes út vonalában, ahol korábban a római utat feltételezték, csak a középkori út sárga, márgás feltöltését sikerült megfigyelnünk. Ellenben a műút K-i oldalán közműárkokkal több helyen is átvágták a római utat és a terepviszonyoktól függően az attól K-re 2–400 m-re, közel párhuzamosan futó mesterséges töltést.

A szokatlanul csapadékos, belvizes 2010. évben a Sárköz peremén lévő dombokról nézve különösen jól kirajzolódtak az egykori vízfolyások és a szárazulatok. Az Alisca-3 burgustól D-re futó római út és egy ismeretlen korú védmű töltéseit, árkaikat közvetlenül eső után már néhány centiméteres szintkülönbség esetén is hosszú, nyílegyenes szakaszokon lehetett látni a Szálkára vezető út melletti mauszi kápolnától. A hegy alatti lapon két, egymástól mintegy 3–400 m-re lévő, É–D irányú vonalban látszott a római út és egy vele nagyjából párhuzamosan futó sánc töltése, ill. az azok mellett mélyedéseket is kirajzolta a víz tükre.

A római útnak a magaslatról megfigyelt nyomvonala az 56. sz. út – szálkai út kereszteződésétől D-re fekvő szakaszon a K-re kiágazó földes utat az aszfaltcsíktól 180 m-re keresztezte, a vele párhuzamosan futó sánc ettől még további 370 m-re volt a Duna felé. A környezetéből ma már csak 20–50 cm-re kiemelkedő úttöltésen ettől a ponttól D-re mintegy 100 m távolságban a növényzet eltérő növekedése a kukorica betakarításakor nagyon jól fotózható volt. A szántásban 50 m széles sávban diónyi-öklömnyi széthúzott terméskődarabok egyértelműen jelezték az út nyomvonalát.

A tőle keletebbre futó, a vízből kiemelkedőbb, magasabbnak tűnő töltés jól láthatóan a domborzathoz alkalmazkodva az egykori út melletti vízesebb terület túlsó partjához igazodott. A növényzet, az idei rendkívül

The earliest ones are Aurelianus and Tacitus, the latest ones are Valentinianus I and Valens coins. One third of the more than 100 coins came to light from the watchtower ditch, the other third laid in pits and on the walking level, while the rest were stray finds from the plowed surface around the watchtower. In addition to the coins, tegula and imbrex fragments, coarse ceramics and a few glazed potsherds were found in the features.

We observed two parallel ditches, trapezoid in cross-section, 12 m apart aligning with the present dirt road and joining it on the right side of the road from the direction of the hill. Based on gravelly fill in the profile between the features, there may have been a plowed-out road heading towards the watchtower. In the area heavily disturbed by later road constructions we only could record that the gravelly deposit partially covered the fill of the outer, earlier ditch and the ditches cut into the fill of the watchtower ditch. In the course of the excavation we managed to uncover the path of a modern road, which was being lowered in elevation, in its full width only on top of the hill spoiled multiple times. At the other parts we were able to notice the archaeological features only in the narrow strip of the shoulder. On the basis of the watchtower location it is sure that on the path, indicated by the ditches, a road could not exist in the time of the burgus. It was also verified by a short segment of a stony road surface unearthed in a trial trench in the right shoulder of the road. Although the surface was covered with stones and not with gravel, our field surveys indicate that it also should be considered to be Roman. The road was apparently constructed by filling the edge of the ancient marshy cove and its track runs into the present road northern of the watchtower, crossing it at a very flat angle. Aside from the observations, its Late Roman use is also suggested by a small bronze coin (Constantius II, A.D. 351–361) that was found during the removal of the humus in the left lane of the modern road, at the northern foot of the hill, on the edge of the marsh.

Decs, Decsi-hegy, Fősső-dűlő

The track of the presumed Roman road at the foothill has recently been cut multiple times by modern road and public utility constructions at Decsihegy. During archaeological surveillances we have not found features indicating a Roman road between Őcsény, Soványtelek and Várdomb, W of road no. 56 yet. In the line with the dirt road running in front of the first row of farmsteads where the Roman road had been presumed, we only noticed the yellow, marly fill of a Middle Ages road. By contrast, E of the modern road, the Roman road and a nearly parallel artificial bank, located at a distance of 200–400 m of it depending on geographic conditions, have been cut through by public utility trenches at multiple spots.

Watching them from the hills along the Sárköz, the ancient watercourses and ridges were highly visible in

sok csapadék miatt a sánc tetején sokkal erőteljesebben növekedett, míg az alacsonyabb, vízzel borított részeken ki sem kelt a kukorica. Így a talajműveléssel fél méter körülire koptatott töltések vonalát júliustól októberig a növényzet 2 m-nél is magasabban mutatta (8. kép).

A két töltés a köztük lévő mély területen felgyűlt belvíz elfolyását gátként akadályozta, ezért a gazdák több helyen is átvágták. Decsi-hegynél a Széked-Alja-dűlőben a műút K-i oldalán 240 m-re futó római úttól 360 m-re a markolóval kiásott vízelvezető árok falát megnyesve beigazolódott, hogy ott mesterségesen kialakított töltés volt. Az erősen lekoptott töltés tetején néhány kődarabon és őskori edénytöredéken kívül semmi sem találtunk. Azonban a metszetből látható volt, hogy a talpánál mintegy 8 m széles sáncot a két oldalán széles sávban kitermelt földből emelték és a belső, út felőli oldalán legalább 3 m széles és 1,5 m mély kettősosztatú árokkal egészítették ki. Az árok barna, humuszos betöltésében leletanyagot nem találtunk, de megfigyeltük, hogy a földben számos apró, égésre utaló elszenesedett növényi maradvány volt (11. kép).

Decs, Decsi-hegy Alsó-Derék-dűlő

Szőlő-hegy és Várdomb között, a Decsi-hegyi sertéshízallda Ny-i felének vonalában, a távvezeték K-i oldalán szétszántott töltésszerű hát látható. A háton, amely nyílegyenesen halad Várdomb irányába, 25–30, helyenként 50 m szélességben mórági terméskődarabok figyelhetők meg diónyi, öklömnyi méretben. Félúton, nagyjából a Decsi-hegyi alsó buszmegálló vonalában, a belvíz miatt markolóval átvágták ezt a magas vonulatot. A Ny-K irányú vízelvezető oldalában egymástól 15 m-re két lemélyedő fekete humuszos betöltésű, árokszerű foltot figyeltünk meg. A magas talajvíz miatt csak részben tudtuk megnyesni és lerajzolni a metszetet, melyből azonban még így is kitűnt, hogy kb. 60–70 cm mélységig erősen bolygatva, szétszántva mindenütt terméskődarabok figyelhetők meg. Néhány római korinak tűnő apró téglatöredék is látható volt az erősen kevert humuszban. A két árok betöltésében számos mórági gránitdarab is volt.

A szomszédos Sándor-dűlőben, az út töltésétől mintegy 350 m-re K-re közel párhuzamosan futó sáncot ebben a magasságban és a decsihegyi sertéstelep víztornyának vonalában, a valamikori szennyvízszikkasztó gödrénél is átvágták. Bár a terepen a földmű nyílegyenes vonala a belvízben jól kirajzolódott, éppen a magas vízszint miatt egyik helyen sem tudtuk az árok oldalában a szántott rétegnél mélyebben megfigyelni a metszetét.

Várdomb-Újberek

Az M6 autópálya építésekor az ideiglenes szervízút kialakításakor az 56. sz. műút 13+900 km-szelvényben, a K-i oldalától 40 m-re sikerült megfigyelnünk a római út és kétoldali árkanak nyomát. Egy ugyanitt vezetett gázvezeték építésekor pedig lehetőségünk volt a metszetek dokumentálására is.

2010 when the unusually wet weather resulted in a higher water table. Immediately after raining, even in cases of few centimeters difference in elevation, segments of ramparts and ditches, associated with both the Roman road that runs S of the Alisca-3 burgus and an undated fortification, appeared as long, straight strips from the chapel of Mausz, located by the road to Szálka. In the flat area at the foot of the hill, the Roman road and the roughly parallel bank of a rampart formed N-S strips 300–400 m apart, while natural depressions nearby were also revealed by the high water table. In the section located S of the juncture of road no. 56 and the road of Szálka, the Roman road, noticed from the hill, crosses the dirt road branching off to the E, ca. 180 m from the paved road. The parallel rampart stretches at a distance of another 370 m towards the Danube. About 100 m S of this point, the distinctive growth of the plants on the bank of the road, that is only 20–50 cm higher than its surroundings, was highly visible when the corn was harvested. The nut and fist sized quarry stone pieces scattered in a strip measuring 50 m in width were indicative of the road.

Clearly following the topography, the higher rampart running E of it was adjusted to the other side of the wetter area along the ancient road. Due to the large quantity of precipitation, the vegetation grew higher on top of the rampart, while in the lower area covered with water saw a lack of corn growth. As a result, from July to October the strip of the ramparts, abraded by cultivation to a height of about 0.5 m, was highlighted by vegetation more than 2 m high (Fig. 8).

Since the banks blocked water drainage and aggregated the fluid in the low areas between them, the farmers have cut them through at several places. At Decsi-hegy, in the Széked-Alja-dűlő, at a distance of 360 m of the Roman road, which runs 240 m E of the concrete road, an artificial bank was confirmed by scraping the wall of a drainage ditch dug by a backhoe. Apart from several stones and prehistoric potsherds, nothing was found on top of the heavily eroded bank. However, it was evident in the profile that the rampart, measuring 8 m in width at the bottom, was erected by stacking the earth taken from wide strips of either side. Along its W side the bank was complemented by a minimum 3 m wide and 1.5 m deep double-ditch. Artifacts were not recovered from the brown, humus-rich fill of the ditch, however, numerous charred plant remains were noticed in the soil (Fig. 11).

Decs, Decsi-hegy, Alsó-Derék-dűlő

A plowed-out bank-like ridge is seen between Decs, Szőlő-hegy and Várdomb, in the line with the western half of the pig farm of Decsi-hegy, E of the overhead power line. On the straight ridge heading towards Várdomb, nut and fist sized Mórág quarry stones were spread in a 25–30 m, at some spots even a 50 m wide strip on the surface. Halfway down the line from the

A közműárok oldalában egymástól 9 m-re lévő, két trapéz keresztmetszetű É–D irányú árok barna humuszos beásása látszott. A Ny-i oldalon futó sekélyebb, 2 m széles, 70 cm mély, míg a K-i oldalon lévő jóval nagyobb, 3,3 m széles, 160 cm mély volt. Betöltésükből néhány lapos, 2–5 cm vastag, terméskődarab és tegulatöredék került elő, ugyanaz a jellegű leletanyag, mint amit korábban már több helyen is megfigyeltünk a római út nyomvonalán. Az utat már teljesen elszántották, a pályatest szerkezete nem volt megfigyelhető, csak a humuszban heverő kövek, ill. az árkok jelezték helyét. A mesterségesen kialakított töltés metszetéből az azonban itt is látható volt, hogy a két oldalán széles sávban kitermelt földből emelték, erősen lejárt, levelesen tömörödött talaja arra utal, hogy hosszabb időn át földes út volt, mielőtt kővel borították. Az árok barna, humuszos betöltésében ugyancsak apró, pernyeszerű, égésre utaló elszenesedett növényi maradvány volt (12. kép).

A gázvezetékekkel a római úttól 350 m-re K-re futó kis sánc töltését is átvágták. Azonban az egykori földút melletti fasor tuskózása során annyira bolygatták a területet, hogy ezen a helyszínen a keskeny árkokban értékelhető adatot nem lehetett megfigyelni.

Várdomb-Újberek, Köves-telek

Wosinsky a limesúttól és a vele párhuzamosan futó sánctól K-re 1,5 km-re eső Újberek-pusztáról római kori épület maradványait említi,²⁶ ezért a műholdképek előzetes elemzése alapján a településtől É-ra látható kiemelkedésen helyszíni szemlét tartottunk 2010/2011 telén. Az egykori vízfolyás meandere által három oldalról ölelt domb csak a Ny-i oldaláról volt megközelíthető. A dombtetőn mintegy 40×60 m-es foltban római kori tegulák, imbrexek, laterek töredékei és kődarabok hevertek a szántáson. A begyűjtött kerámiaanyag is igen változatos volt: futó állatokat ábrázoló és kettős medallionos, valamint díszítetlen terra sigillata oldaltöredékek, márványos festésű edények, dörzstál és füstölőtál töredékei mellett nagyszámban gyűjtöttünk be szürke házi-kerámiát is. A területről egy ép térdfibula és két tűtartótöredék, néhány ólomdarab és egy 2–3. századi ezüstérem került elő. A leletanyag alapján a középső császárkorra datálható épület állhatott itt, azonban típusa, funkciója a rendelkezésre álló adatok alapján teljes biztonsággal nem határozható meg. Elhelyezkedése és mérete alapján akár őrtorony, akár kisebb villa léte is valószínűsíthető, témánk szempontjából léte mindenképpen jelentőséggel bír.

A lelőhely elhelyezkedése alapján felmerül annak a lehetősége is, hogy a Wosinsky alapján az újbereki bekötőút melletti kis dombon feltételezett, de felszíni leletekkel eddig nem igazolt épület, az Alisca-4 jelzésű romterület alatt valójában a kövestelki helyszínre kell gondolnunk (13. kép).

lower bus stop at Decsihegy, the ridge was cut through by backhoe so as to drain the inland waters. In the wall of the drainage ditch oriented W–E two ditch-like patches with black, humus-rich fill were observed 15 m apart. Due to the high water table, we could only partially scrape and draw the profile. However, it was still evident that highly disturbed, plowed-out quarry stones are noticeable everywhere down to the depth of 60–70 cm. Some tiny brick fragments, appearing to be Roman Age, were seen in the highly mixed humus. Numerous pieces of Mórág granite were also found in the fills of the two ditches.

In the neighboring Sándor-dűlő, the rampart extending 350 m E of the bank of the road and running parallel with the road, was cut through at the one-time waste pit in the line of the water tower of the pig farm in Decsihegy. Although the straight line of the earthwork was apparent in the inland waters, but, owing to the high water table, we were unable to observe its profile in the ditch-wall past the plowzone at either spot.

Várdomb-Újberek

During the construction of the temporary service road of the M6 highway, at the 13+900 km section of road no. 56, at a distance of 40 m to the E of it the trace of a Roman road followed by ditches along its both sides was discerned. In the course of the construction of a parallel gas pipeline we had the opportunity to document the profiles as well.

In the walls of the pipeline trench two N–S oriented ditches, 9 m apart from one another, trapezoid in cross-section, filled with brown humus were evident. The western feature was shallower, measuring 2 m in width and 70 cm in depth, while the eastern one was significantly larger, measuring 3.3 m in width and 160 cm in depth. Several flat, 2–5 cm thick quarry stones, as well as tegula fragments were recovered from the fill. The material is similar to those observed previously at several other sites along the Roman road. This section of the road has been completely plowed out. The body structure of the road could not be noticed, only stones found in the humus layer, as well as the ditches indicated its track. It was visible in the profiles of the artificial bank also here that the bank was erected by stacking removed earth from its either side. Its heavily trampled, leafy-like soil implies that it had been a dirt road for a longer period of time than it was paved with stones. In the brown, humus-rich fill of the ditch tiny, scale-like, charred plant material associated with a burning episode was unearthed (Fig. 12).

The gas pipeline also cut into a low rampart that runs 350 m E of the Roman road. During the displacement of the stumps of a tree line along the old dirt road, the area was being disturbed to such an extent that relevant data could not be collected in the narrow ditch.

Várdomb, Sárpilis elágazó

Várdombon, Ad Statuas kiserődjétől 1 km-re D-re a hegyre vezető földes út áthelyezése miatt 2007-ben megelőző feltárást végeztünk. A középkori Kesztlő település rétegei alatt egy kis szakaszon K-Ny irányú, trapéz keresztmetszetű, széles, mély, betöltésében római tegulatöredékeket tartalmazó árok részletére figyeltünk fel. Sajnos a feltárási terület szélén, a szennyvízcsatornától már korábban erősen bolygatott részen a feltehetően őrtoronyhoz tartozó ároknak csak kis szakaszát sikerült kibontanunk. Közeliében a szórványos római kori leletek között Philippus Arabs (244–249) verete került elő. Feltételezésünket erősíti az is, hogy ettől a helyszíntől Ny-ra alig 50 m-re jól látható a kertekben az egykori út töltése és a rajta szerteszét heverő terméskódarabok. A sárpilis elágazónál talált római kori leletek, a megfigyelt árok-részlet és az út közelsége, a kiserőd-től mért távolság alapján indokoltnak tartjuk a lelőhely besorolását a római kori határvédelem elemei közé, számozására javasoljuk az *Ad Statuas-5*. elnevezést (14. kép).

Alsónyék, Alsó-Hegyalja-dűlő

A Várdomb D-i szélén, a hegy lábánál futó földes út alatti gyümölcsös K-i oldalától a műholdfelvételeken és a terepen is jól követhető a római út nyílegyenes szakaszon futó töltése még az alsónyéki határhoz tartozó hegy alatti szántókon is. A római út vonalától K-re 300 m-re ezen a részen is jól megfigyelhető a vele közel párhuzamosan futó földmű. A belvíz levezetésére az Alsó-Hegyalja-dűlőben lévő, gátként viselkedő kiemelkedést itt is átvágták, így lehetőségünk volt a metszet részbeni dokumentálására. Az egykori meder szélén futó kis hát a Decsihegy alatt megfigyelt módon, a domborzathoz alkalmazkodva az egykori út melletti vízesebb terület túlsó partjához igazodott, s tőle K-re is volt egy mélyebb meder. A növényzet a sok csapadék miatt a sánc tetején itt is sokkal erőteljesebben növekedett, míg az alacsonyabb, vízzel borított részekén ki sem kelt a kukorica, így a töltés vonalát júliusban a növényzet 2 m-nél is magasabban mutatta. A kiemelkedés tetején néhány újkőkori edénytöredéket találtunk. A metszetből látható volt, hogy a talpánál mintegy 8–10 m széles sáncot a két oldalán széles sávban kitermelt földből emelték és a belső, út felőli oldalán egy árok volt, melynek pontos alakja és mérete a talajvíz magas szintje miatt nem volt mérhető.

Alsónyék, Kanizsa-dűlő

A Gubaci-hegy alatti Kanizsa-dűlőben 1980 őszén Maximinus Thrax mérföldköve került elő a hegy lábánál futó mai földes úttól mintegy 150 m-re, a lapon.²⁷ Az itt látható mesterséges töltés, a tetején végig követhető kőszórás alapján valószínű, hogy nem a talajműveléssel

Várdomb-Újberek, Köves-telek

Wosinsky mentioned the remains of a Roman Age building in Újberek-puszta, 1.5 km E of the limes road and its parallel rampart.²⁶ Having analyzed the satellite images, we surveyed the rise to the N of the town. The hill surrounded by the meander of an ancient watercourse on three sides was accessible only from the W. On the top of the hill, within an area of 40×60 m, Roman tegula, imbrex and later pieces, as well as stone fragments were found on the surface. The collected ceramic assemblage was also quite varied. In addition to non-decorated and decorated, with running animals and double circular frames, terra sigillata body fragments, pots with marble-like painting, fragments of grinding and smoking bowls, and grey coarse wares were also collected in large quantities. An unbroken knee fibula and two pinholder fragments, as well as some lead pieces and a coin from the 2nd/3rd century were also found. Based on the finds, the building can be dated to the Middle Imperial Period, however, its type and function cannot securely be determined. Its location and size allow us to assume either a watchtower or a smaller villa in the area; by all means its existence is important in respect to the current topic.

The location of the site also raises the possibility that the building, presumed earlier based on Wosinsky, on the small hill by the Újberek minor road that has hitherto not been verified by surface findings, marked as the Alisca-4 area, was actually located at Kövestelek (Fig. 13).

Várdomb, Sárpilis junction

Due to the relocation of the dirt road running up the hill, we conducted preventive excavations at Várdomb in 2007, 1 km S of the Ad Statuas fortlet. Below the strata of the Middle Age Kesztlő town a wide and deep ditch was observed in a short strip. The ditch was oriented E-W, was trapezoid in cross-section, and contained Roman tegula fragments in the fill. Unfortunately, on the edge of the excavated area, which had already been heavily disturbed by a sewer drain, only a small part of a ditch that was possibly associated with the watchtower could be excavated. Nearby, among other scattered Roman finds, a Philippus Arabs (A.D. 244–249) coin also came to light. Our assumption is reinforced by the fact that ca. 50 m W of this area the bank of an ancient road, as well as quarry stone fragments all over its surface are noticeable in the gardens. Based on the Roman findings of the Sárpilis junction, the observed ditch segment, the proximity to the road, and the distance from the fortlet, we believe it reasonable to classify this site as a component of the Roman frontier defense system and we propose the Ad Statuas-5 for it (Fig. 14).

27 GAÁL A.-LŐRINCZ B.: Maximinus Thrax mérföldköve Alsónyék határából (Tolna megye). A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XX. (1998) 7–18. 7.

26 WOSINSKY 1896, 800

húzták el a földesút nyomvonalán feltételezett római úttól a szántásra a faragványt, hanem a római út ment annak közelében, ahol a mérföldkő is előkerült.

A Kanizsa-dűlőben is jól követhető a felszínen a római út nyomvonala, mely nyílegyenesen fut a Lajvérpuszta épületeitől K-re a 2009-ben a patakmeder áthelyezésekor talált épület K-i előterébe. Az út nyomvonala a töltésen és a köveken kívül az egyvonalban talált 4. századi római pénzek is egyértelműen kirajzolják. Az út nyomvonalán, a dűlő É-i részén Crispus caesar vere, a középső szakaszon a Constantinus-dinasztia egyik császárának FEL TEMP REPARATIO hátlap feliratú, ún. „lovass-típusú” érme és egy hagymafejes fibula tőtartójának töredéke került elő. A Lajvér-patak közelében pedig egy igen kopott, hátoldalán két koszorút tartó Victoriát ábrázoló veret feküdt a szántáson.

Az úttól K-re itt is megfigyelhető sánc töltése az autópálya építésekor feltárt M6-T11 lelőhely felé tart (14. kép).

Bátaszék-Lajvér, Malom-rét

Az M6 autópálya építésekor az 5603. sz. utat és a Lajvérpatakot áthelyezték. Az előkészítő földmunkák során az autópálya 163., az új medernél a 0+700-760 km-szelvényben és a D-i oldalán vele közel párhuzamosan futó utak humuszosításakor 2008-ban végzett szakfelületei szemlélnek során római kori objektumokat és leleteket figyeltünk meg. A mellékútnál és a szervízútnál is egymástól kb. 10–12 m-re párhuzamosan futó, kővel, tegulatöredékekkel kevert betöltésű É-D irányú, a római úthoz tartozó árkok voltak. A patakmeder kialakításakor a felszínen és a felületeink mellett leszedett szántásréteg alatt ezen a szakaszon mindenütt kövek, falazó- és tetőtégldarabok, korongolt edénytöredékek – köztük terra sigillaták –, valamint római pénzek hevertek. A lelőhely lehatárolásakor a nyomvonal szélén a szántás aljára lehumuszolt részen egy széles árok rajzolódott ki, melynek külső vonalát követve egy lekerekített sarkú, mintegy 40×40 m-es közrezárt terület rajzolódott ki. Az árok méreteiből, a közrezárt területen talált leletekből egyértelmű volt, hogy ott épület állt, mely az egymást vágó objektumok és a datáló leletek viszonylag hosszú, az 1–4. századig terjedő időszaka alapján több építési periódust is megélhetett. A lelőhely elhelyezkedése, az árok szélessége, mérete, formája, az eketalp szintjén talált, zömében 3. és 4. századra keltezhető érmek az eddigi tapasztalatok alapján arra utalnak, hogy ebben az időszakban őrtorony és a hozzá tartozó sáncárkok lehetett a megfigyelt területen. A lelőhely feltárását már nem a Wosinsky Mór Múzeum végezte, hanem a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat. Az ásatók szerint a sigillaták és érmek alapján a lelőhely virágkora a 2–3. századra datálható, s a feltárt 34×19 m alaprajzú épület lóváltóállomás volt.²⁸ A lelőhely-

Alsónyék, Alsó-Hegyalja-dűlő

The straight parts of the embankment carrying the Roman road are evident in both the satellite images and the field from the E side of the orchard near the southern edge of Várdomb, as seen by the dirt road at the foot of the hill that can be followed even in the plowed fields near the hill belonging to Alsónyék. A nearly parallel earthwork 300 m E of the Roman road was discerned here too. In order to drain the inland waters, the levee-like rise in the Alsó-Hegyalja-dűlő was also cut out here, so we had the chance to draw some of the profile. As is observed at Decsihegy, the path of the small ridge along the ancient bed was governed by the topography, namely by the other bank of the wet area near the ancient road, and there was a deeper bed S of it as well. As a result of the precipitation, the vegetation grew much higher atop the rampart here as well, and the corn even did not grow in wet areas. Thus, the vegetation displayed the track of the rampart more than 2 m higher in July. We found few Neolithic sherds on the peak of the rise. The profile verified that the rampart, measuring 8–10 m in width at the bottom, was built by throwing up the earth from broad expanses on both sides. A ditch was dug along its inner side, however, due to the high water level, its shape and size could not be measured.

Alsónyék, Kanizsa-dűlő

In the fall of 1980 a mile marker by Maximinius Thrax was found at the Kanizsa-dűlő, about 150 m from the dirt road running along the foot of the Gubaci hill.²⁷ Based on the stone scatters on the top of the artificial bank running here, it is likely that the carving was not moved away from the Roman road, which is presumed to have been located beneath the current dirt road, to the plowed area by farming activities, but the Roman road might actually have been located close to the spot where the stone was found.

The road can be followed on the surface of the Kanizsa-dűlő too. It runs straight E of the buildings of Lajvérpuszta, in the eastern foreground of a building discovered when the streambed was relocated in 2009. In addition to the embankment and the stones, the 4th-century Roman coins, following a straight line, are also indicative of the road. In the northern part of the Kanizsa-dűlő a coin of Crispus Caesar, in the middle section of the plot a so-called “rider-type” coin with the reverse inscription of FEL TEMP REPARATIO dating to one of the Constantinus dynasty emperors, and a fragment of a pinholder of a bulb-headed fibula were collected. Nearby the Lajvér stream a worn coin, with

28 MAJERIK V.–N. LARSSON–GELENCSEI Á. jelentése (Évkönyv és jelentés a K.Ö.SZ. 2008. évi feltárásairól. Budapest, 2010. 17.) és rövid összefoglalása a Limes-projekt kiadványában (Mutatio a Lajvér-patak partján – római kori útállomás. 2010.).

27 GAÁL A.–LŐRINCZ B.: Maximinus Thrax mérföldköve Alsónyék határából (Tolna megye). A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XX. (1998) 7–18. 7

ról a megjelent szűkszavú publikációk alapján, az alaprajzok és a dokumentáció bővebb ismerete nélkül tudunk csak következtetéseket levonni. Ebből az tűnik ki, hogy a területet körülkerítő, 7,5–8 m széles árok védmű, esetleg vízelvezető árok szerepét tölthette be. A többi, feltárt útállomás esetében²⁹ ilyen szélességű árkot nem ástak, tehát ahhoz a funkcióhoz ez nem indokolt, s a vízelvezetéshez is felesleges lenne ilyen széles árok ásása, amely ráadásul még vissza is kanyarodik önmaga felé. Ugyancsak ellentmondásos, hogy az árkon a K-i oldalon egy bejáratot figyeltek meg, de a római utat a lelőhelytől Ny-ra, a hegy lábánál feltételezik. Nehezen képzelhető el egy olyan útállomás, amelyet az úttól távol, annak hátát mutatva, bejáratát az ellenkező oldalra helyzeték. Éppen ezért, ha a lelőhelyen a 2–3. században egy útállomás volt, akkor véleményünk szerint ez azt bizonyítja, hogy az út a római korban nem a korábban feltételezett helyen, a hegy lábánál futott, hanem az általunk megfigyelt, pont az épület K-i előterébe mutató nyomvonalon. Ezt alátámasztják az ásási helyszín közvetlen szomszédságában, attól D-re megfigyelt É-D irányú útvonalak is.

A lelőhelyen feltárt 2–3. századi, és az általunk a felső 30 cm-ben gyűjtött 4. századi leletek alapján úgy tűnik, hogy a késő római korban is állhatott itt épület. Így magyarázható lenne az ásatók szerint is védmű jellegű széles, négyszögletes árok kialakításának valódi oka: a 2–3. századi útállomás helyén a késő római korban emelt őrtorony és árokkal való erősítése. A feltételezett őrtorony jelölésére javasoljuk az *Ad Statuas-6* jelölést.

A római kori út a Malomrét-dűlőben a Lajvér-paktól D-re is jól követhető a felszínen. Az M6 autópálya és a Bátaszék–Dombóvár vasútvonal kereszteződésétől Ny-ra mintegy 100 m távolságra egy kis dombél metszi a vasúti töltést, a római út nyoma a kiemelkedés K-i oldalán fut tovább, a környező mély, mocsaras résznek csak a csücskét érintve. Itt 25–30 m széles sávban apró, teljesen lekopott tégladarabok, mórággyi gránitdarabok és főként nagyon finom, morzsálékos mórággyi gránit található a humuszban. A felszíni leletek szórásképe alapján jól látható, hogy az egykori út nyomvonala a kerámiaüzem után keresztezi az autópálya nyomvonalát. A Szentai-dűlőben a műholdképen is látható az a két közel párhuzamos, egymástól 400 m-re lévő két elszíneződés, mely a terepen a vetés hullámozása alapján jól követhető 20–30 cm magas kiemelkedés. A Ny-i, a sertéstelep felé mutató kis hát tetején diónyi-öklömnyi kődarabok hevernek, a gázvezeték túloldalán, majdnem a lekövezett dűlőút közelében futó töltésen régészeti leletet nem találtunk. A szomszédos Szent István-dűlőben lévő sertésteleptől egy iránytörés után fut tovább az egykori út Furkó-pusztá felé, ahol a Szentai-hegy alatti dűlőben a gyümölcsösök É-i oldalán az 56. sz.

two Victories each holding a wreath on the reverse, was found on the plowed surface.

The rampart, that is noticeable E of the road as well, heads towards the M6-T11 site excavated during the construction of the highway (Fig. 14).

Bátaszék-Lajvér, Malom-rét

The road no. 5603 and the Lajvér stream were relocated during the construction of the M6 highway. In the course of our surveillances of the preliminary earthworks during the removal of the plowzone at the 163 km section, at the new bed of the stream between the sections of 0+700–760 km of the highway, as well as in the areas of the parallel roads S of the highway Roman Age features and finds were observed. At both the minor road and the service road, ditches belonging to the Roman road, running parallel at 10–12 m apart and oriented N–S were found. Their fills contained stones and tegula fragments. During the construction of the streambed all over the surface and below the plowzone, removal of which was supervised by us, we collected stones, brick and tegula fragments, wheel-made potsherds, including terra sigillata, and Roman coins. While the site boundaries were being refined, a wide ditch stood out along the edge of the humus-free track. Following its outer line we noticed an enclosed area of 40×40 m with rounded corners. The measurements of the ditches and the artifacts found in the surrounded area are clear indications of a building. On the basis of the overlapping features and the relatively long period indicated by the findings, which range from the 1st to the 4th century, the building existed during multiple periods. The location of the site, the width, size and shape of the ditch, the coins dating mainly to the 3rd and 4th centuries found at the bottom of the plowzone, imply that a watchtower and an associated ditch might have been situated in the area. The site was excavated by the Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat and not the Wosinszky Mór Museum. According to the excavators, on the basis of the sigillata and the coins, the height of the site dates to the 2nd/3rd centuries, and the excavated building, measuring 34×19 m, was a horse-changing station.²⁸ Lacking the extensive knowledge of the layout maps and documentation, we can draw further consequences only by means of the laconic excavation reports. The surrounding ditch measured 7.5–8 m in width and appears to have belonged to a fortification or drainage system. Such a wide ditch was not dug for any excavated road station,²⁹ and consequently it cannot

28 Report of V. Majerik, N. Larsson and Gelencsér Á. (Évkönyv és jelentés a K.Ö.SZ. 2008. évi feltárásairól. Budapest, 2010. 17.) and their short summary in the publication of the Limes-project (Mutatio a Lajvér-patak partján – római kori útállomás. 2010.).

29 See most recently Gönyű where the ditch enclosing an area of similar extent measured 1.5–3 m in width and 1.5 m in depth (Bíró Sz.: Fogadó a határon. Római kori útállomás Gönyűn. Győr 2009. 7–65.)

29 Lásd legutóbb Gönyűn a hasonló nagyságú területet körülölelő árok szélessége 1,5–3 m, mélysége 1,5 m volt. (Bíró Sz.: Fogadó a határon. Római kori útállomás Gönyűn. Győr 2009. 7–65.)

útra futó dűlőút közelében a felszínen és a növényzeten is jól látható a két kis mesterséges töltés vonala, melyek itt már csak 200 m távolságra futnak egymástól. Furkópuszta után, a bátai elágazás és a megyehatár közötti részen a Borzas-dűlőben a műholdfelvételeken és a terepen is ismét jól látható a két, egymástól 230 m-re lévő töltés vonala. A K-i a műholdképen egy horhos végét érintve fut É-D irányban, közel a magaspárt széléhez. A szántásban jól követhető, a környezetétől világosabb színével elütő terephullám tetején csak néhány kődarabot találtunk.

A másik, az 56. sz. út K-i oldalához közelebb futó 20–30 cm magas, világosbarna talajú hát vonalát a szántáson 50 m széles sávban heverő kövek is jól jelzik. Ezen a területen a kutatás már régebben felfigyelt a két nyomvonalra, de csak a kőszórás által egyértelműen megfogható egykori útra koncentrált, feltételezve, hogy a másutt megfigyeltékhez hasonlóan itt is egy késő római módosításról lehet szó.³⁰

*

Terepmunkánk során többször találkoztunk a limesút pontosított nyomvonalának K-i oldalán futó mesterséges töltéssel, melynek kora, rendeltetése – leletek hiányában – nehezen határozható meg. Megfigyeléseink alapján a két mesterséges töltés építésmódjából következő jellegzetes világos-sötét-világos sáv a felvételeken és a terepen is olyan mértékben követi egymást, hogy az legalább részben egyidejű használatukra utal. A metszetükben megfigyelhető eltérések mellett egykorúságuk is a két töltés alapvetően eltérő funkcióját erősíti, melynek megvilágítására kísérletet teszünk. Annak eldöntésére pedig, hogy Pannonián belül ez lokális vagy általános jelenség, a szorosabban vizsgált területtől D-re és É-ra eső területek műholdképeit is átnéztük, s több helyen a terepen is ellenőriztük az adatokat.

Mohácsól D-re a nyílt terep kiváló lehetőséget biztosított a Tolnában megtalálható, kettős vonalban húzódó földművek megfigyelésére. A 56. sz. főút Ny-i oldalán a vasútvonal D-i oldalánál mérve a műúttól 180 és 400 m távolságra a műholdképen és a terepen is jól kivehetően hosszán elnyúló, É-D irányú csíkok láthatók. A Ny-i oldalon futó kis háton az egyébként fekete, nagyon jó zsíros, humuszos öntéstalajon kődarabok, kavicsok hosszán követhető szakaszon jelzik a római kori főutat a felszínen. A kőanyag sokkal vegyesebb, mint a Szekszárd környéki lelőhelyeken: több típusú mészkő, vulkanikus kőzetek és gránitdarabok is találhatóak közöttük. A vasútvonal közelében a keletebbre látható töltés tetején is viszonylag sok kő figyelhető meg, de az ugyanitt talált, kelta településre utaló edénytöredékek miatt ezek valószínűleg csak az összehordott földdel kerültek erre a helyre. A két említett, nagyobb, helyenként az

be related to that function. For drainage it would also be unnecessary to create such a wide ditch, which, furthermore, turns back onto itself. It is also contradictory that while an entrance was observed on the eastern side of the ditch, the Roman road is assumed to be W of the site, at the foot of the hill. It is hard to imagine a road station placed far from the road with its entry on the reverse side. Hence, we believe that if there was a road station at the site in the 2nd/3rd century, then it would prove that the Roman road did not run on the previously supposed track along the foot of the hill, but rather at the place we have noted, towards the eastern foreground of the building. The N–S road ditches documented immediately S of the excavated part also support this assumption.

Based on the 2nd/3rd-century finds excavated and the artifacts dated to the 4th century collected by us in the topmost 30 cm, a building might have stood here in the Late Roman Age too. Thus, the actual reason for creating the wide, rectangular ditch, which, according also to the excavators reflects fortification, could be explained as follows: a 2nd/3rd-century road station was replaced by a watchtower fortified with a ditch in the Late Roman Age. We recommend to demarcate the supposed watchtower as *Ad Statuas*-6.

The Roman Age road can also be traced in the Malomrét-dűlő, S of the Lajvér stream. 100 m W of the junction of the M6 highway and the Bátaszék–Dombóvár railway, a little hill-edge crosses the rail embankment. The trace of the Roman road goes further on the eastern side of the bank, reaching the corner of the surrounding deep and marshy area. Here, in a 25–30 m wide strip tiny, very worn brick fragments, Mórággy granite pieces and, specifically very fine, friable Mórággy granite are found in the humus. The distribution of the surface finds indicates that the ancient road crosses the highway beyond the ceramic factory. In the Szentai-dűlő the two, nearly parallel discolorations, 400 m apart, which are shown by varying vegetation heights as a 20–30 m high rise in the field, are also evident in the satellite image. Nut and fist sized stones are found on the western, small ridge heading towards the pig farm, while we did not collect findings on the other side of the gas pipeline, on the embankment running close to the paved dirt road. From the pig farm in the neighboring Szent István-dűlő the old road, after a break, goes further towards Furkópuszta where two small ramparts, found 200 m apart from each other, can be noticed both on the surface and by the vegetation in the field at the Szentai hill, on the northern side of the orchards, nearby road no. 56. After Furkópuszta, between the Bata intersection and the county borderline, in the Borzas-dűlő the two ramparts, 230 m apart, are recognizable again in the satellite images and also in the field. Reaching the end of a steep, narrow valley the eastern rampart runs in a N–S direction in the satellite image, near the edge of the high bank. On the top of the ridge,

³⁰ VÍSY 2000, 97.

50 cm magasságot is elérő, a természetes szintvonalakat metsző, s így egyértelműen mesterséges vonulat mellett több, nem ritkán derékszögben törő kis terephullám is megfigyelhető. A szántáson lévő köves foltok alapján feltételezhető, hogy ezek kialakításában a gazdálkodás mellett a tulajdonforma is szerepet játszott.

Az általunk megfigyelt nyomvonalról K-re mintegy 1,5 km-re lévő kölkedi tábor Ny-i oldalán a mai falu felé elhaladó, már korábban is ismert ÉNy-DK irányú mellékút szemmel láthatóan és egyértelműen kirajzolódott a vetésben. Az egykor közvetlenül a kereszthirányú völgyekkel tagolt Duna-parti dombor szélén fekvő erődítményhez ésszerű nyomvonalat közvetlenül a part mentén nem lehetett kialakítani. A terepviszonyok miatt, a felesleges szintemelkedések elkerülésére dönthettek a folyamtól Ny-ra eső belső, sík platón vezetett főút és a tábortól É-ra róla indított bekötőút építése mellett. A műholdképeken és a terepen is jól kirajzolódott ennek a mellékútnak a tábortól induló, nyílegyenesen futó D-i, visszatérő szakasza is. Ez az erődítménytől nyílegyenesen tart Ny-i irányba, ahol a faluba vezető kövesút meghosszabbított vonalában a határra vezető műúttól Ny-ra 380 m távolságban érte el az egykori főutat. Ez utóbbi a műholdképeken és a terepen is szintén jól követhető, csak az udvari határátkelő déli szögleténél keresztezi az 56. sz. út vonalát.

A pannóniai határszakasz mentén a Tolnában és attól D-re is megfigyelt római utat kísérő sáncrendszer vonalát a műholdképeken É felé is követtük, megfigyeléseinket terepen az iváncsai bekötőútnál és Sinatelepnél ellenőriztük. A 6. sz. főút Ny-i oldalától 100 m-re futó É-D irányú kis kiemelkedés tetején végig folyami kavics és kisebb-nagyobb mészkődarabok figyelhetők meg. Ettől Ny-ra további 230 m távolságra egy hasonló kiemelkedésen ugyan lényegesen kisebb arányban, de szintén kavicsok, kődarabok hevernek a felszínen.

Sinatelep D-i oldalának szélső házsorainál a szántásban a főúttól 50 és 300 m távolságra futó két világosszürke csík messziről jelzi a két kis É-D irányú hátat. A Ny-i oldalon lévőnél a szántásban nem túl nagy arányban, de a környezethez képest jól érzékelhetően nagyobb sűrűségben folyami kavicsok, mészkődarabok láthatók. A folyó felőli oldalon lévő kiemelkedés tetején az iváncsai bekötőútnál megfigyeltekkel egyezően, sokkal több a kavics és a kődarab. A felszíni jelenségek alapján úgy tűnik, hogy ezen a szakaszon mind a két nyomvonalat használták útként is, nyilvánvalóan nem egy időben. A Százhalombatta és Érd közötti fennsíkon, ill. Érd valamint Nagytétény között, egészen addig, ahol a 6. sz. út derékszögben kanyarodik a dunai védgátnál, sikerült kisebb-nagyobb megszakításokkal feltehetően a római útra és az azt kísérő sáncra utaló jelenségeket megfigyelnünk. Az utóbbi helyen a szántón az út kanyarulata, ill. a gát közé befutó kis töltésen mészkődarabokat és elszórtan kavicsokat találtunk.

A Szekszárdtól É-ra több szakaszon, Ócsény-Soványtelektől Dunaszekcső határáig pedig szinte folyamatosan

which is distinguished from the surrounding area by its lighter color, we found only a few stone pieces.

The other 20–30 cm high ridge covered with light brown soil runs closer to the western edge of road no. 56 and is marked by a 50 m wide strip of stones on the plowed surface. Research has formerly recognized the two tracks in this area, but has focused exclusively on the ancient road that is clearly identifiable by the stone scatters. Based on similar observations at other sites, a Late Roman Age modification has been assumed here too.³⁰

*

Several times during our field work we encountered the artificial bank running E of the defined track of the limes road. Lacking finds, the age and the function of the feature can hardly be determined. The typical light-dark-light strips related to the building techniques of the two artificial banks follow one another in both the images and the field to such an extent that it might refer to their, at least partly, simultaneous use. Aside from the noticeable differences in their profiles, their contemporaneity also reinforces the fundamentally distinct use of the ramparts, which we attempt to define below. In order to determine if this is a local or a general phenomenon in Pannonia, we consulted satellite images of the regions located S and E of the immediate study area, as well as ground controlled the data at some sites.

The open area southern of Mohács provided an outstanding opportunity to investigate the earthworks stretching in double strips in Tolna County. W of road no. 56, at a distance of 180 and 400 m of the concrete road from the S side of the railroad, long, N–S oriented strips are visible in both the satellite image and the field. On the western, small bank stone fragments and pebbles indicate the Roman main road in a great length on the black, very rich and greasy, humus-rich alluvial soil. The stone assemblage is much more mixed than those at sites near Szekszárd, and includes various limestone, volcanic rock, and granite pieces. A relatively large quantity of stones is seen on the top of the eastern embankment, close to the railroad. However, as potsherds referring to a Celtic settlement were also found here, they might have arrived to this place with the hoarded-up soil. Apart from the above-mentioned two, larger banks, measuring occasionally as high as 50 cm and overlaid with natural topographic contours, which clearly proves their artificial origin, a couple of other small ridges, not rarely with right angle turns, are also discernible. Based on the stony patches on the plowed surface, it can be supposed that their formation was not governed exclusively by economic reasons, but also by ownership.

W of the Kölked camp, which is located 1.5 km eastern of the track documented by us, the previously

30 VISY 2000, 97

megfigyelt és pontosított római út nyomvonala a továbbiakban a korhatározó leleteknek, építményeknek is köszönhetően egyértelmű. A K-i oldalán a terepviszonyoktól függően 2–400 m távolságban vele közel párhuzamosan futó sáncsal való kapcsolata, összetartozása, legalább részben egyidejűsége véleményünk szerint a jelenségek következetes ismétlődése alapján szintén nem lehet kétséges. Mint ahogy a műholdfelvételeken és a terepen is a Duna mentén délebbre és északabbra egyaránt megfigyelhető hasonló jelenségek alapján az sem, hogy ez nem lokális, hanem Pannonia területét érintően általános jelenség. Az új megfigyelések alapján feltételezhető, hogy a magyar kutatás eddigi álláspontjával szemben – mely szerint a Duna mentén minden nagyobb védvonal építése felesleges lett volna,³¹ ezért a limes csak az útra és a különböző tornyokra, erődökre korlátozódik – Pannonia határán is a továbbiakban számolnunk kell az úttal párhuzamosan futó, az erődítmények előterében futó védművek rendszerével. Az általunk megfigyelt, az út felőli oldalon árokkal kiegészített sánc pontos kora, rendeltetése, esetleges későbbi használata azonban már számos kérdést vet fel.

A Decs-Decsihegy Fősdűlőben és az Alsónyék, Alsó-Hegyalja-dűlőben átvágott töltés metszetében jól megfigyelhető volt, hogy a sáncot egykor a két oldalán széles sávban kitermelt földből emelték. Ugyanezt a töltést úgy is emelhették volna az építők, hogy egy vagy két mély árokból a partra dobott földet magasítják fel. A széles sávban elszedett humusszal – a műholdfelvételeken különösen jól látszik a sötétlen jelentkező töltés két oldalán az altalaj világos szalagja – a növényzetet is eltávolították, sőt, a továbbiakra is erősen csökkentették a terület vegetációs képességét. A sáncnál és az útnál is az árok betöltésében apró, égésre utaló elszenesedett növényi maradvány volt. Mindezek arra mutatnak, hogy a sánc építésénél fontos volt a nyílt, megfigyelhető terep biztosítása, s ezen állapot fenntartására a legegyszerűbb módot választották: időnként felgyújtották és leperzselték a kilátást akadályozó növényzetet. A csapatok mozgása során a környező területek beláthatósága különösen fontos volt, hiszen a római harcászat egyik alapszabálya volt a váratlan helyzetek mindenáron való elkerülése, mivel erejük a 3. század közepéig jelentős mértékben a lassan mozgó, de rendkívül szervezett gyalogságban volt.³²

Az utat kísérő sáncrendszer korát meghatározó lelet eddig nem került elő. Az a vonalvezetésből nyilvánvalóan következik, hogy az úttal egy időben, vagy azt követően épült ki. A pannóniai utak kiépítése már az 1. században megkezdődött, amelyek eleinte – mint azt

known, NW–SE oriented secondary road running towards the present village was clearly visible in the crops. Directly on the riverbank it was impossible to establish a rational track to the fortification situated on the edge of the hills with cross-valleys along the Danube. The inner main road running across the flat plateau W of the river and the secondary road branching off of it N of the camp were built with regards to land peculiarities, and avoided higher contours. The straight, southern, returning section of the secondary road starting from the camp was observed in both the satellite images and the field. It stretches straight from the fortification towards W and reaches the ancient main road at a distance of 380 m to the W of the concrete road going to the frontier, in an extended alignment of the paved road leading to the village. This latter one can also be followed in both the satellite images and the field, and its track crosses road no. 56 at the southern corner of the Udvar border station.

The track of the rampart system associated with a Roman road along the frontier of Pannonia recorded in Tolna County and S of it was also traced to the N in the satellite images. We ground controlled the observations at the Iváncsa local road and at Sinatelep. Pebbles, as well as smaller and larger limestone pieces can be seen all along the top of the N–S oriented, small rise running 100 m W of road no. 6. At a distance of another 230 m to the W of it, on a similar rise pebbles and stone fragments occur on the surface, but in a significantly fewer number.

At the outermost rows of houses in the southern margin of Sinatelep the two light grey strips, situated 50 and 300 m from the main road, indicate two little, N–S oriented ridges in the plowed fields from afar. The western one has fewer pebbles and limestone fragments, but compared to its surroundings, is markedly denser. Similarly to the observations taken at the Iváncsa local road, on the top of the rise located closer to the river, the number of pebbles and stones are considerably larger. Based on surface phenomena, it appears that in this section both the tracks were used as roads, but obviously not at the same time. On the plateau between Százhalombatta and Érd, as well as between Érd and Nagytétény up to the right angle turn of road no. 6, at the Danube levee we managed to recognize features interrupted by shorter or longer gaps that might infer the Roman road and the associated rampart. At the latter spot, on a plowed, small rampart running in between the road bend and the levee limestone pieces and scattered pebbles were found.

Partly owing to the dateable finds and buildings, the further direction of the Roman road, observed and reworked in several sections N of Szekszárd and almost completely from Ócsény–Soványtelek to the border of Dunaszekcső, is apparent. Based on the consistently reoccurring patterns, we believe that it is connected and associated with the nearly parallel rampart running E of it at a distance of, depending on the topography,

31 Visy 2000, 125.

32 Publius Flavius Vegetius Renatus: A hadtudomány foglalatosa. munkájában a legfontosabb harcászati eljárások mellett részletesen ismerteti a különböző földművek méreteit, a sáncok építésének módját. A hadművészet ókori klasszikusai. Szerk: Hahn István. Bp., Zrínyi, 1963.

mindegyik úttávaságunk metszetében is megfigyeltük – eleinte csak földes utak voltak, kiépítésükre, kövezésükre, csak a 2. századtól került sor.³³ Ezt támasztja alá, hogy az egyébként leletben szegény korai utak közül Matricánál a kövezése alatti korábbi földes úton Hadrianus érme került elő.³⁴ Ugyancsak a földes utak késői burkolására utal az is, hogy Dunaújvárostól D-re három, a római korban eltérő ideig – az elsőt a tetrarchia koráig, a másodikat a 4. század közepéig, a harmadikat még később is – használt út közül a két korábbi nyomvonalán nem volt kavics.³⁵ Az utak mentén állított mérföldkövek az utak nyomvonala mellett használatuk idejének meghatározására is fontos adatokkal szolgálnak. A Lussoniumtól Lugioig előkerült mérföldkövek állítási idejét tekintve (pl.: Paks LXXIII MP, 230; Fadd LXXXVI MP, 236, Tolna XCVII MP, 235, Furkó-puszta CXIII MP, 235, Alsónyék-Kanizsa dűlő CVII MP, 236) látható, hogy egy útszakaszon nem egyszerre, de – néhány kivételtől eltekintve – mégis viszonylag szűk, években mérhető keretek között állították azokat. Ennek fényében a Severusok korától a mérföldköveken olvasható, útjavításról szóló feliratok inkább arra mutatnak, hogy ezek nem csak propaganda céllal készültek, vagy egyszerűen a kátyúk egyébként is évente ismétlődő javíthatásának állítottak emléket.³⁶ Propaganda célokból az egyes táborok felügyelete alá tartozó, szakaszonként néhány tíz követ pár nap alatt is felállíthatták volna. A katonáknak sem okuk, sem lehetőségük nem lett volna az utasítás végrehajtásának évekre való elhúzására. Valószínűbbnek tűnik, hogy valójában mintegy építési feliratban az utak kövezésének éveig tartó hatalmas munkájára kívántak emlékeztetni, s egyben a virágzó birodalom legjobb propagandáját jelentették a kiváló minőségű kövezett utak, melyekre a császár is méltón lehetett büszke. Így feltételezhető az is, hogy az általunk megfigyelt bítaszék környéki római út kövezése az alsónyéki Kanizsa-dűlőben Maximinus Thrax mérföldköve alapján 236 körül történhetett. Az is jól látható volt, hogy az egyes szakaszokon a kövezéshez eltérő nyersanyagokat használtak: a mórággyi völgybejáró mintegy 20 km-es körzetében a helyi gránitot, mohács környékén többféle mészkövet, Dunaszentgyörgytől É-ra kavicsot, Ercsi környékén pedig már a kavicsot és a mészkövet vegyesen. Tehát az útépítés során – a maihoz hasonlóan – az azonos mértékű használhatóság alapkövetelménye mellett mindenütt célszerűen a környéken fellelhető építőanyagokat használták fel. Mint az az útmetszeteinkből is látható, ma a kövezés nyoma gyakran a rétegekben már nem, csak a szántáson figyelhető meg.

200–400 m, and their partial contemporaneity is doubtless as well. On the basis of similar phenomena that are further evident N and S along the Danube in both the satellite images and the field, it is also clear that this is not a local feature, but a widespread phenomenon in Pannonia. The new observations imply that, contrary to the earlier view of the Hungarian research, according to which it would have been pointless to establish larger defense line along the Danube,³¹ and the limes were believed to be only confined to the road and to various towers and forts, we must reckon with a defensive system that runs in line with the road and in the foreground of the forts in the frontier zone of Pannonia as well. However, the actual age, function and the possible later use of the rampart supplied with a ditch along the roadside raise numerous other questions.

It was markedly discernible in the rampart profiles at Decs-Decsihegy, Fősd-dűlő and Alsónyék, Alsó-Hegyalja dűlő that they were erected by means of stacking removed earth from either side of the features. These features could also have been built by packing the gathered earth from one or two deep ditches. By removing the humus in broad strips, the light streaks of the subsoil are particularly visible on both sides of the dark ramparts in the satellite images, the vegetation was also displaced. Moreover, by doing this the future productivity of the area was considerably reduced as well. In the ditch fills tiny, charred plant remains indicating burning were unearthed along both the rampart and the road. This data implies that the creation of an open, easy-to-watch environment was considered during the construction of the rampart. The simplest method was chosen for sustaining this condition: the vegetation blocking off the view was set on fire and burnt down once in a while. In the course of troop maneuvers visibility of the surroundings was vital. The avoidance of unexpected situations by all means was one of the principles of the Roman tactics as the highly organized, but slow-moving infantry provided the military power until the middle of the 3rd century to a large extent.³²

No artifacts dating the rampart system along the road have been found. Based on the track alignment, it was erected simultaneously with, or following the road construction. The establishment of the road network in Pannonia began as early as the 1st century. Initially these were dirt roads, as was observed at each of our road profiles and were eventually paved with stones only from the 2nd century.³³ It is confirmed by the fact that although early roads rarely produce artifacts, at Matrica, a Had-

33 MÓCSY-SZILÁGYI-LŐRINCZ 1990, 116.

34 MÓCSY A.: A Százhalombatta-dunafüredi római tábor és település. ArchÉrt 82 (1955) 59–69., 65.

35 VISY 2000, 121.

36 MÓCSY-SZILÁGYI-LŐRINCZ 1990, 118.

31 VISY 2000, 125

32 In his work entitled Concerning Military Matters, Publius Flavius Vegetius Renatus reviewed not only the most important tactics, but also the measurements of various earthworks and the embankment building techniques in details. In: A hadművészet ókori klasszikusai. Ed: Hahn István. Bp., Zrínyi, 1963.

33 MÓCSY-SZILÁGYI-LŐRINCZ 1990, 116

Az úttal párhuzamos sánc használati ideje alatt a védett területen kívül az élet a rómaiak számára nem volt biztonságos. Ebből a szempontból rendkívül fontos az egyértelműen azonosított út és sánc nyomvonalszakaszától K-re, Várdomb-Újberek, Kövesteleknél megfigyelt, a leletanyag alapján a középső császárkorra datálható épület. A római életmódra utaló tárgyak sáncon kívüli megjelenése azt mutatja, hogy akkorra a védmű már elvesztette jelentőségét.

A terepen jól látható volt, hogy a sánc kialakításánál – akárcsak az út nyomvonalánál – messzemenően figyelembe vették a terepi adottságokat. Mindig nyílt terepen, lehetőleg távolabb a domboktól, kikerülve a mély, mocsaras területeket, kiküszöbölve a nagyobb szintkülönbségeket. A nyílegyenes, élesen törő szakaszok természetesen számos esetben keresztezik a szintvonalakat, sőt, ahol lehetett, a védelem fokozása érdekében ügyeltek arra is, hogy az út és a sánc közé egy mélyebb, vízenyős terület essen. Ezen szempontok miatt van eltérés az egyes szakaszokon a két töltés közötti távolságban. Az egyenes vonalvezetés, a nyílt terep a megfigyelést őrtonyokból teszi igazán hatékonyá. Erre utaló felszíni nyomot sajnos nem találtunk. Azonban az M6 autópálya építésekor az alsónyéki Kanizsa-dűlőben, a terepen megfigyelt mesterséges töltés folytatásában az M6-To11 lelőhelyen hosszanti árkokat és közöttük egy kettős árokkal kerített részt tártak fel. A jelenségek értelmezésekor felmerült, hogy a közrezárt területen kelta szentély volt, de nem zárták ki a római kori kialakítást sem. Az ásatók megfigyelése szerint az árkok egyértelműen vágták a kelta sírokat és a bennük lévő római kerámia-töredékek és tégladarabok alapján használatuk a római korban fejeződött be.³⁷ Megemlítenek még egy fontos dolgot, amit érzekelték a feltárás során, de jelentőségét nem látták: a szelvény D-i végében, ahol az árkok voltak, a humuszréteg sokkal vékonyabb volt.³⁸ Ezt – figyelembe véve a sánc terepen megfigyelt nyomvonalát és jellegzetes építési technikáját – véleményünk szerint a humuszszedés okozta, és az árkok római kori keltezését támasztja alá. A közölt adatok és az alaprajz alapján az utat kísérő sánc egyik egy faépítésű őrtonyát feltételezzük itt, a Lajvér-patak miatt fontos stratégiai ponton. A nagy felületű feltárás ellenére hiányzó datáló leletek mindenképpen az építmény korai keltezésére és viszonylag rövid idejű használatára utalnak. Javasoljuk a helyszín Ad Statuas-7 névvel jelölését (14. kép).

A Decs-Decsihegy, Fősd-dűlőben jól látható volt, hogy a sánc Ny-i, út felőli oldalán volt az alján osztott árok. Az általános gyakorlat szerint az árok a támadó felőli oldalon volt, megnehezítve a betolakodó átjutását a sáncon. Hadrianus korától azonban a római harcászati gyakorlatban bevett szokás volt – mint az például a róla elnevezett britanniai falnál, vagy a Fossatum Afri-

rian coin was found below the stone pavement, on the previous dirt road.³⁴ The late pavement of the roads is also verified by three roads S of Dunaújváros. They were used for a various length of time in the Roman Age, the first one till the Age of Tetrarchs, the second one until the middle of the 4th century, and the third one even longer. On the earlier tracks pebbles were not found at all.³⁵ The milestones along the roads provide important data with respects not only to the road tracks, but also to their chronology. Considering the chronology of the milestones uncovered between Lussonium and Lugio (e.g. Paks LXXIII MP, 230; Fadd LXXXVI MP, 236, Tolna XCVII MP, 235, Furkópuszta CXIII MP, 235, Alsónyék-Kanizsa dűlő CVII MP, 236), it is apparent that although they were not for the most part being erected concurrently, this process can be narrowed down to a relatively short, few years time. Consequently, from the Severus' era milestone inscriptions recording road reconstructions indicate that they were not made exclusively for propaganda purposes and were not mere commemorations of fixing road potholes that was repeated annually anyway.³⁶ As far as the propaganda goals are concerned, the couple of tens of stones in a given road section supervised by a particular camp could have been set up in some days. The soldiers would not have had either the reasons or the chance to delay the commands for years. It seems more likely that, in the forms of building inscriptions, they intended to commemorate the enormous, multi-year work of road pavements. At the same time, the excellent stone roads were the best propaganda for the flourishing Empire, of which even the emperor could be deservedly proud. Thus, it can be supposed that the pavement of the Roman road we observed at Báticasék might have taken place in the Kanizsa-dűlő at Alsónyék, based on Maximinus Thrax's milestone, in ca. A.D. 236. It is also evident that various raw materials were utilized in each road section: within a radius of 20 km around the entry to the Mórán valley local granite, at Mohács various limestone types, N of Dunaszentgyörgy pebbles, around Ercsi a mix of pebbles and limestones. During road constructions, likewise today, besides the principle of identical utility, building materials found in the surroundings were used everywhere. As seen in our road profiles, traces of pavement often cannot be observed anymore in the strata, they are evident only in the plowzone.

During the existence of the rampart along the road beyond the protected territory life was not safe for the Romans. From this point of view the building observed E of the identified sections of the road and rampart tracks at Várdomb-Újberek, Kövestelek, according to

37 GALLINA et al. 2010, 35–37.

38 GALLINA et al 2010, 35.

34 MÓCSY A.: A Százhalombatta-dunaútféredi római tábor és település. ArchÉrt 82 (1955) 59–69., 65

35 VISY 2000, 121

36 MÓCSY-SZILÁGYI-LŐRINCZ 1990, 118

cae-nél is megfigyelhető –, hogy a védművek külső vonalán helyezték el a töltést, amit mély árok követett, melybe kihelyezett karókat tettek, legbelül, a védett oldalon pedig gyakran fából vagy kőből épített fal is útját állta a betolakodóknak. A korabeli források alapján tudható, hogy a védműnek a közhiedelemmel ellentétben nem a védelem, hanem az volt az elsődleges szerepe, hogy távolról is jól láthatóvá tegye és lelassítsa a töltés tetején átkelő, rajtütésszerűen támadó lovasokat, akik csak az árok betemetése után juthattak át, és visszafelé megakadályozza az ellenség gyors menekülését, akik könnyedén csak a betörés helyén távozhattak volna. Ekkorra azonban a felkészült római csapatok már az átjáróhoz értek.³⁹ Saját tapasztalatból is tudjuk, hogy a Decsihegyenél megfigyelt sáncárok kettős osztatú kiképzése önmagában is akadályt jelentett a lovas támadások ellen. Amíg egy jó lovas a legmélyebb árkon is át tud kelni, addig már egy sekélyebb árok jól elhelyezett osztóbordáján is könnyen fennakad a ló. A limesutat a folyam felőli oldalon kísérő sánc, valamint árkanak az új harcászati taktikára utaló elhelyezése, valamint a 2. sz. elejére kiépülő lineáris védelmi rendszer alapján valószínűnek tűnik, hogy Hadrianus idejében építették ki az út nyomvonalát követő külső védvonalat. Így vált teljessé Pannoniában is a limes, az a határvédelmi rendszer, amely alapvetően a gyalogos harcmodor szempontjainak megfelelően épült ki.

A Hadrianus korára kiépülő lineáris védelmi rendszer maximálisan kihasználja a természetes akadályokat, a sivatagokat, folyókat, óceánok nyújtotta lehetőségeket, akadályokat. Pannoniában alapvetően a gyalogos harcmodorra alapozva a szárazföldön építi ki a limes megannyi eleme közül a környezethez igazodva az éppen legcélszerűbbeket: a határ mentén az arra legalkalmasabb nyomvonalon a limesutat, s az ahhoz igazodó sáncokat, árkokat, kerítéseket, táborokat, őrtornyokat.⁴⁰ A folyam közelségét csak mint kiegészítő lehetőséget használja ki. A limesutak kialakításánál a nyílt, belátható terepviszonyokhoz jobban ragaszkodik, még ha emiatt az utat a Dunától távolabb is kell vezetnie. Az út mellett futó sánc és a folyam közötti terület egyébként a rómaiak számára előnyös ütközőzónaként is szolgált, ahol a kiszolgáltatott ellenséget adott esetben könnyen a folyóba tudták szorítani. Ez a harcászati stratégia csak addig hatásos, amíg a rómaiak érvényesíteni tudják gyalogságuk fölényét. Az általunk megfigyelt terület lelőhelyei esetében is jól követhető, hogy a közlekedési és stratégiai okok miatt közvetlenül a folyam partjára helyezett táborokon kívül ebben az időszakban az utakra, őrtornyokra s településekre utaló nyomok is még

the finds dated to the Middle Imperial Period, is remarkably important. The occurrence of the objects representing the Roman way of life beyond the rampart implies that the fortification lost its importance by that time.

It is markedly visible in the field that during the building of the ramparts and the roads, topographic conditions were carefully considered. They always run through open fields, if possible, far from the hills, and avoiding deep, marshy areas, thereby eliminating greater differences in elevations. Certainly, the straight sections, which tend to turn sharply, cross the contour lines in numerous cases. Moreover, to increase protection where possible, the road and the rampart were built on the opposite banks of deeper, wet areas. Hence, distance varies between tracks in various sections. The straight alignment and the open area make surveillance truly efficient from watchtowers. Unfortunately, we did not find any trace of them on the surface. However, during the construction of M6 highway at Alsónyék–Kanizsa dűlő, in the extension of the artificial bank identified in the field, ditches and, between them, an area enclosed by a double ditch were excavated at the M6To11 site. The interpretation raised the possibility of a Celtic sanctuary within the enclosure, but its Roman origin was not excluded either. According to the excavators' observations, the ditches evidently cut into the Celtic burials and, based on the Roman potsherds and brick pieces in the ditch fills, their use terminated in the Roman Age.³⁷ They also mentioned another significant detail noted while excavating, importance of which was not recognized. Specifically, at the southern end of the trench where the ditches run, the humus layer was much thinner.³⁸ In our view, considering the rampart track and its characteristic building technique, this phenomenon was caused by humus removal, and it reinforces the Roman Age dating of the ditches. Based on the published data and the maps, we suppose that one of the wooden towers of the rampart was located here, at the important strategic point of the Lajvér stream. In spite of the large-scale excavation dateable artifacts are missing, which by all means indicate the early dating of the construction and its relatively short-term use. We suggest noting the site as Ad Statuas-7 (Fig. 14).

At Decs–Decsihegy, Fősdűlő it was obvious that the ditch with a divided bottom was situated W of the rampart, at the side of the road. According to the general practice, the ditch was dug in the outer side to make getting through the rampart difficult. From the period of Hadrian it was a customary practice in Roman military tactics, as is seen at the Hadrian's wall or at the Fossatum Africae, that the earthen rampart followed by a deep ditch supplied with spiked posts was erected in the outer side of the fortification, while in the in-

39 LUTTWAK 1976, 60., 70.; SZABÓ G.: A dombóvári régészeti kutatások és a környék története az őskorban. In: Tóth N. (szerk.): Városunk Dombóvár a kezdetektől napjainkig. Dombóvár, 2010. 52–81. 51–54.

40 LUTTWAK 1976, 55–61.

37 GALLINA et al. 2010, 35–37

38 GALLINA et al. 2010, 35

távolabb vannak a Dunától. A sáncsal kiegészített limes-út egysége azonban – mint arra a védvonalon kívül megjelenő, előzmények nélküli új telepek és kőépületek, mint a dunaszentgyörgyi vagy a Várdomb-Újberek kövesszállási leletek mutatnak – a középső császárkorra megszűnt.

Ha térben és időben szétválasztjuk a különböző típusú leleteket, lelőhelyeket, jól látható, hogy az utak, a határvédelemi létesítmények és a települések is egyre közelebb kerülnek a folyam partjához. E folyamat végző, egyik leglátványosabb eleme a késő római korban a dunai hídfőállások, kikötőerődök megépítése lesz. E folyamatra utal a már említett intercisai példa is, ahol a három, a római korban eltérő ideig használt út közül csak a harmadikat kövezték le és használták a késő római korban.⁴¹

Dunaszentgyörgynél a különböző korú települések, a kavicsozott út megfigyelt nyomvonala és az őrtorony helyzete alapján szintén megfigyelhető, hogy a legkésőbbi építmény, az őrtorony már közvetlenül a folyóparton van, s a kavicsozott, késői út is a part szélén fut. A lelőhelytől Ny-ra azonban a szántásban egy hosszan követhető, D-nek tartó kis kiemelkedés világos sávja látszik. A szintvonalakat metsző nyomvonala alapján egyértelműen látszik, hogy emberi kéz építette. Azonban többszöri terepbejárásunk során sem találtunk rajta kavicsozás nyomát, vagy olyan leletet, amely igazolná, hogy itt futott a római út. Hasonló módon jártunk az iváncsai elágazónál és Sinatelepnél is, ahol a szántásban a kavicsok alapján jól követhető volt a római út nyomvonala, de a műholdfelvételen ettől Ny-ra látható, töltésre utaló vonalon csak pár szem kavics volt. Ez az egyes szakaszokon másutt is megfigyelt, látszólag felcserélt helyzet mintha ellentmondana annak, hogy az út és sánc egy Pannoniában Hadrianustól a középső császárkorig általánosan használt rendszer részei lennének. Azonban az utak késői kövezése miatt ez még önmagában nem kizáró ok, s a településszerkezet változásait is figyelembe véve teljesen logikus, ha az egyébként útnak is alkalmas, középső császárkorra már eredeti funkcióját veszített, a parthoz közelebb futó sáncöltést burkolták le a későbbi időkben.

A sóderes, köves úttöltésekkel, árkokkal párhuzamosan, mintegy 2–400 m távolságban futó sáncrendszer vonalát Tolnában kilométereken át sikerült rögzíteni, s más területeken is megfigyelni. Az új megfigyelések alapján feltételezhető, hogy Pannonia határán a továbbiakban Hadrianus korától legfeljebb a középső császárkorig számolhatunk a limesúttal a folyam felőli oldalon párhuzamosan futó sáncsal és az ahhoz tartozó védművek (árkok, fa őrtornyok) rendszerével is. Eddigi feltárásaink leletanyagának már vázlatos áttekintése is jól jelzi, hogy a római határvédelem egy térben és időben folyamatosan változó rendszer, egyes elemeinek alaku-

nermost, protected part frequently a wall made of wood or stone prevented the aggressors from entering. Based on contemporary sources, it is known that, contrary to popular belief, the primary role of the fortifications was not protection, rather it made the horse-riding raiders visible from afar, and slowed them down while crossing the rampart. They could have entered the fortification only after filling the ditch. The fortification also prevented them from running quickly away, which could have been done easily only through the pass they formerly used for entering. By then, the trained Roman troops could also have reached the pass.³⁹ Even the divided design of the ditch itself, documented at Decsi-hegy, could have provided an obstacle against horse-riders' attacks. While a good rider can cross even the deepest ditch, a well-placed dividing rib in a shallower ditch can easily block a horse. On the basis of the rampart following the limes road on the riverside, the location of its ditch implies the new military tactics and the linear defense system established by the early 2nd century, and it appears likely that the outer defense line following the road track was constructed during Hadrian's reign. Thus, the limes as a frontier defense system was configured fundamentally in accordance with infantry tactics, reaching completion in Pannonia too.

The linear defensive system settled by Hadrian's age took advantage of natural obstacles offered by deserts, rivers and oceans to the maximum extent. In Pannonia, mostly reliant on infantry warfare, the most practical terrestrial components of the numerous limes characteristics were utilized, adapting to the environment: the limes road at the frontier placed on the most appropriate path, and ramparts, ditches, fences, camps and watchtowers associated with it.⁴⁰ Close proximity to the river was exploited only in a complementary way. During the engineering of the limes roads, even if a given road had to be built farther from the Danube, more emphasis was put on the open, easy-to-control field conditions. For the Romans, the area between the rampart along the road and the river granted an advantageous buffer zone, from which, in a given case, the vulnerable enemy could easily be pushed back to the river. This military tactics was efficient, provided the Romans could enforce their infantry's superiority. It is also highly notable at the sites in our study area that, aside from camps placed immediately on the riverbank for traveling and strategic reasons, roads, watchtowers and settlements were still located farther from the Danube. As inferred by the emergence of newly established settlements and stone buildings beyond the de-

39 LUTTWAK 1976, 60., 70.; SZABÓ G.: A dombóvári régészeti kutatások és a környék története az őskorban. In: Tóth N. (ed.): Városunk Dombóvár a kezdetektől napjainkig. Dombóvár, 2010. 52–81, 51–54

40 LUTTWAK 1976, 55–61

41 VISY 2000, 121.

lását az adott kor harcászati, stratégiai gyakorlata formálja. Pannoniában a korai időszakban a gyalogos harcmodorra alapozott harcászati taktika részeként inkább a limes szerkezeti elemei figyelhetők meg. A gyalogság jelentőségének csökkenésével párhuzamosan több hadseregreform eredményeként a 4. században pedig már a támadók harcmodorának változásaihoz alkalmazkodva a folyamig előretolt védelmi rendszer az íjászok és a lovasság valamint a flotta megnövekedett súlya mellett a ripa elemei válnak meghatározóvá. E folyamat részeként a világörökségi helyszíneként való bemutatásra – különösen egyes szakaszok helyreállításával, esetleg teljes vonalának növényzettel való jelzésével – kiválóan alkalmas lehet a Szekszárd–Báta között a most megfigyelt, a főutakról szabad szemmel is jól látható egykori limesút és a vele párhuzamosan futó sáncrendszer.

fense line, such as at Dunaszentgyörgy or at Várdomb-Újberek, Kövesszállás, the structural unit composed of the limes road and the supplementary rampart ceased to exist by the Middle Imperial Period.

When the various types of finds and sites are separated by space and time it becomes evident that the roads, the frontier defense facilities, and the settlements were coming closer to the riverbank. The construction of bridgeheads and harbor forts at the Danube in the Late Roman Age was one of the final and most remarkable issues of the process. The Intercisa example above where out of three Roman roads of various time-span only the third one was paved and used in the Late Roman Age, also represents this.⁴¹ At Dunaszentgyörgy, based on settlements of various periods, the road track paved with pebbles and the location of the watchtower, it was also noted that the latest building, the watchtower was built right at the riverbank, while the Late Roman road was also located on the edge of the bank. However, W of the site an extended, light strip of a small ridge directing S is visible on the surface. Since its track crosses the contour lines, it is clearly a man-made feature. During our multiple field surveys, traces of pebble paving or findings that could have verified the Roman road were not found on the ridge. We applied the same procedure at the Iváncsa intersection and at Sinatelep too where pebbles associated with the Roman road track could be followed. However, on the strip W of it, related to an embankment in the satellite image only a few pebbles were recorded. It appears that this seemingly reverse situation, noticed at other sections too, contradicts the assumption that the road and the rampart belonged to a system ordinarily applied from Hadrian to the Middle Imperial Period in Pannonia. Indeed, since the roads were paved late, this cannot be an excluding reason itself. Considering changes in settlement network, it is reasonable to assume that after losing its genuine function by the Middle Imperial Period, the rampart, which was located closer to the bank and suitable for a road track too, later was paved.

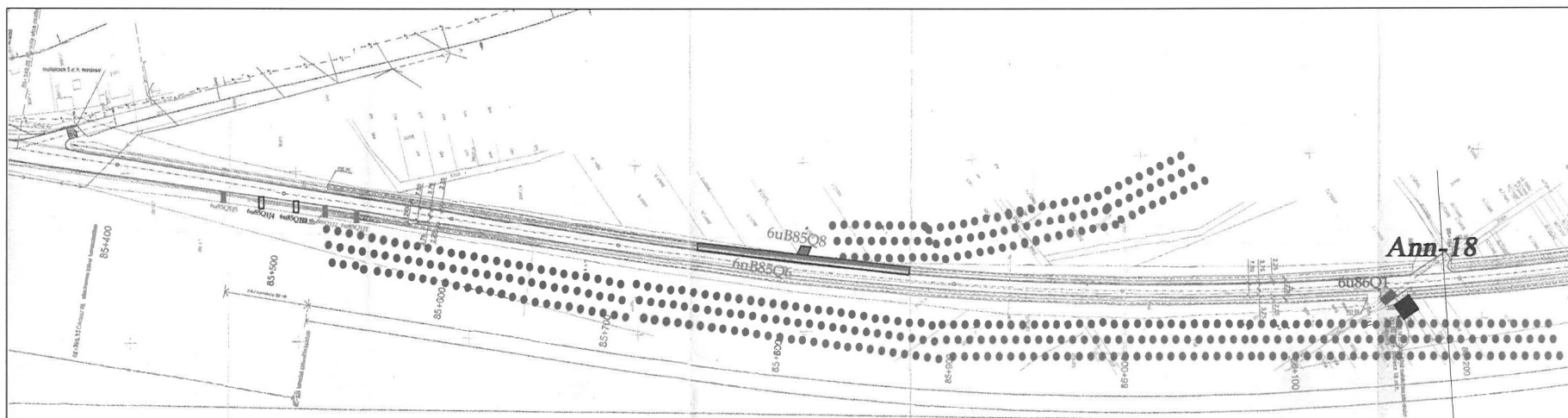
Parallel to the gravelly and stony road embankments, as well as ditches, the rampart system, located 200–400 m apart, was documented several kms in length in Tolna, and was observed in other areas too. The new data allows us to suppose that the rampart and the associated fortification system (ditches, wooden watchtowers), running in line with the limes road on the riverside, existed along the frontier of Pannonia from Hadrian to the Middle Imperial Period at the latest. Even a cursory review of our excavated finds clearly shows that the Roman frontier defense was a continually changing system in both space and time. The alteration of a component was influenced by the militaristic, strategic practices of a given period. The early

41 VISY 2000, 121

periods in Pannonia were characterized largely by limes structural elements as part of infantry-based tactics. Along with the decreasing importance of the infantry, as a result of several army reforms and adapting to changes in invaders' tactics during the 4th century, the defense line was put forward up to the river. In addition to the growing significance of the archers, the cavalry and the navy, ripa components became dominant too. After reconstructing some segments and perhaps by featuring the full strip with vegetation, the limes road and the parallel rampart system recently observed between Szekszárd and Bába would be an excellent candidate for presenting it as a World Heritage site, for this section is highly visible from the main roads even with the naked eye.

Irodalom • References

- GALLINA ET AL. 2010 GALLINA Zs.–HORNOK P.–PALUCH T.–SOMOGYI K.: Előzetes jelentés az M6 AP TO 10/B és 11. számú lelőhelyrészen végzett megelőző feltárásról. Alsónyék–Bátaszék (Tolna megye) 2006–2009. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XXXII. (2010) 7–100.
- MÓCSY–SZILÁGYI–LŐRINCZ 1990 MÓCSY A.–SZILÁGYI M.–LŐRINCZ B.: Úthálózat és közlekedésügy. In: Mócsy A.–Fitz J. (szerk.): Pannonia régészeti kézikönyve. Budapest, 1990. 115–124.
- LUTTWAK 1976 LUTTWAK, E. N.: The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third. London, 1976.
- MRÁV 2009 MRÁV Zs.: Dunakeszi – késő római kikötőerőd. Vezető a római limes Világörökségre jelölt magyarországi helyszínein 1. Budapest, 2009.
- SOPRONI 1990 SOPRONI S.: Előzetes jelentés a bölcskei késő római ellenerőd kutatásáról. CommArchHung 1990, 133–142.
- SZABÓ 1994 SZABÓ G.: A „bölcskei sziklák” és a magyarországi víz alatti régészeti kutatások kezdetei. In: Szabó G. (szerk.): Múlt és jelen Bölcskén. Bölcskei tanulmányok 1. Bölcske, 1994. 115–128.
- SZABÓ–SZÉCSI 1994 SZABÓ G.–SZÉCSI A.: Bölcske határának régészeti lelőhelyei. In: Szabó G. (szerk.): Múlt és jelen Bölcskén. Bölcskei tanulmányok 1. Bölcske, 1994. 69–114.
- VISY 2000 VISY Zs.: A ripa Pannonica Magyarországon. Akadémiai Kiadó, 2000.
- WOSINSKY 1896 WOSINSKY M.: Tolnavármegye története. Az őskortól a honfoglalásig. II. Budapest, 1896.

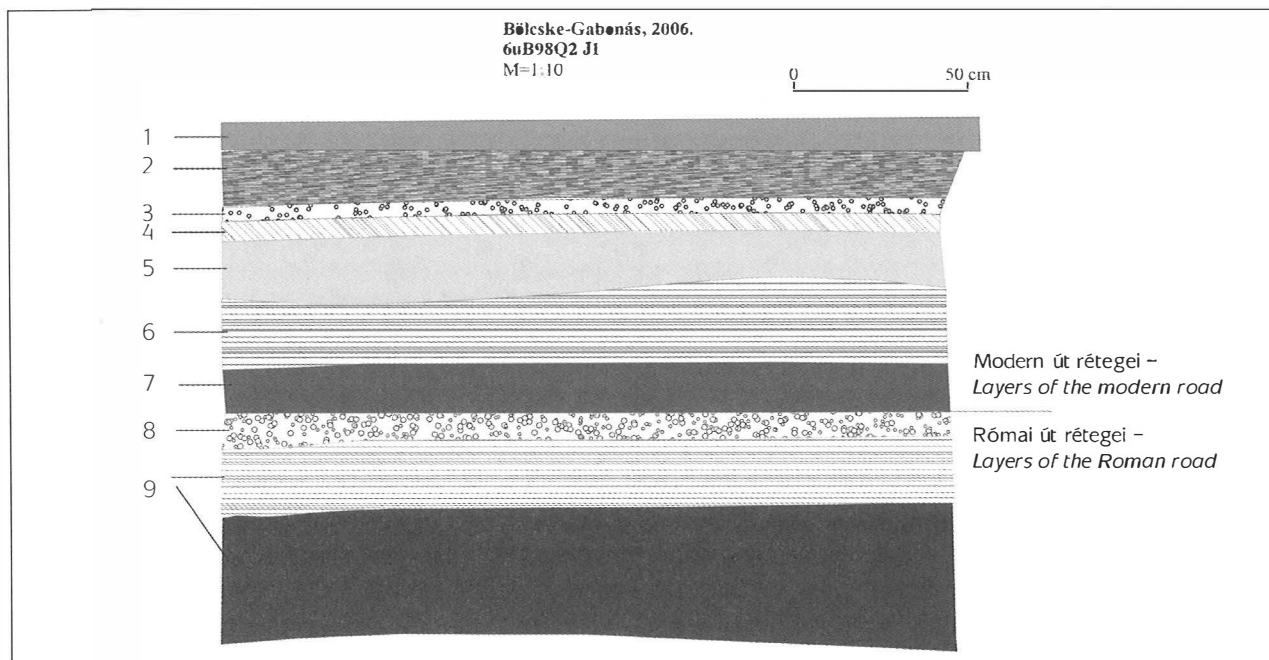


- Feltárt terület határa – *Excavated area*
- Római út sóderes alapja – *The gravelly foundation of the Roman road*
- Római kori árok – *Roman Age ditch*
- Szétszántott kavicsos csík – *Plowed-out gravelly strip*

86+169,29 3004 hrsz. földút csatlakozása bal oldalon

1. kép: Dunaföldvár határában, a 6. sz. út 85–86. km-szelvényében 2006-ban rögzített útmaradványok és árokrészlet

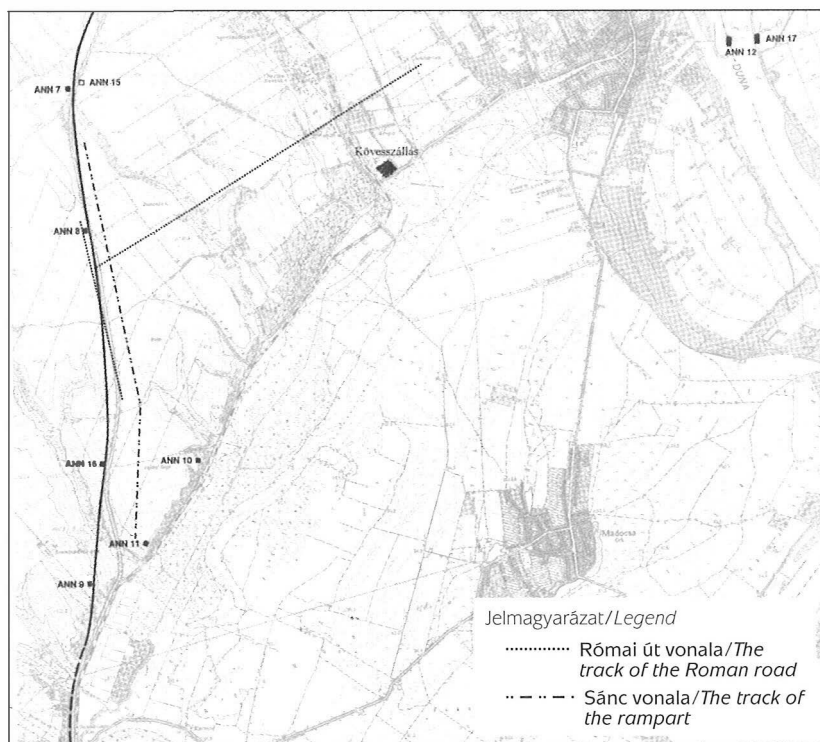
Fig. 1: Road remains and part of a ditch recorded in the vicinity of Dunaföldvár, at the 85–86 km section of road no. 6 in 2006



2. kép: Bölske határában, a 6. sz. út 99+300 és 99+400 km-szelvényében rögzített útmetszet.
1: Aszfalt; 2: Beton; 3: Sóderez alapozás; 4: Homok; 5: Sárga, agyagos, leveles réteg; 6: Döngölt, fekete humuszos, leveles réteg; 7: Ugyanaz, de nem döngölt; 8: Sóderez terítés; 9: Fekete, homogén, humuszos betöltés, a felső 20 cm leveles, alatta szemcsés

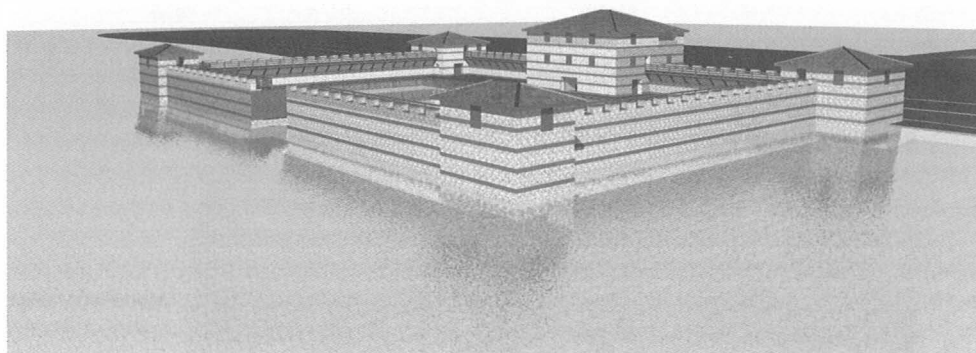
Fig. 2: Road profile recorded in the vicinity of Bölske within the 99+300 and 99+400 km section of road no. 6

- 1: Asphalt; 2: Concrete; 3: Foundation of the road with pebbles; 4: Sand; 5: Yellow, clayey, leafy-like layer;
6: Packed, black, humus-rich, leafy-like layer; 7: Same as above, but not packed; 8: Gravelly stratum;
9: Black, homogeneous, humus-rich fill. The upper 20 cm is leafy-like then it is fine



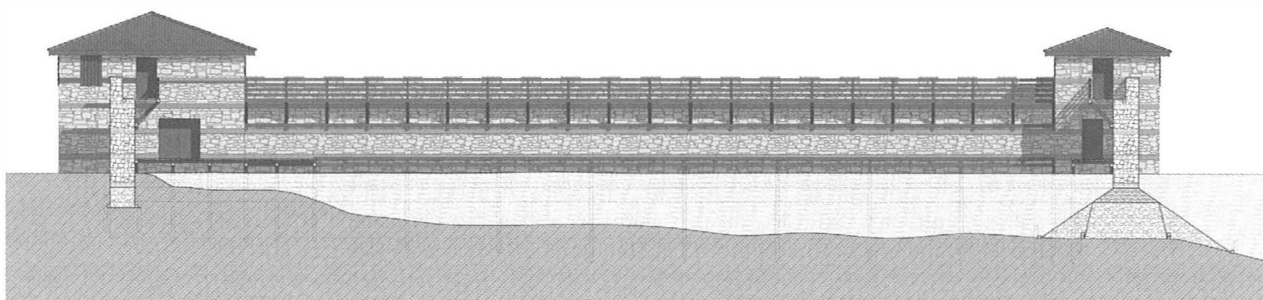
3. kép: A Bölske határában megfigyelt római út és a vele párhuzamos sánc vonala (Térkép Visy 2000, 21. t. alapján)

Fig. 3: Lines of a Roman road and a parallel ditch observed in the vicinity of Bölske (After Visy 2000, 21. t.)



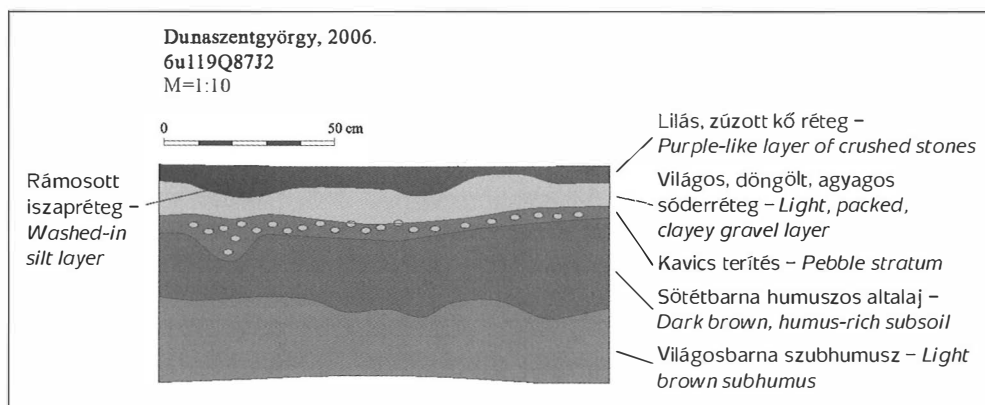
4. kép: Bölcske, hídfőállás. Illés József–Szabó Géza rekonstrukciója a víz alatti régészeti kutatások adatainak felhasználásával

Fig. 4: Bölcske, bridgehead. Reconstruction made by József Illés and Géza Szabó based on the data recorded during the underwater archaeological research



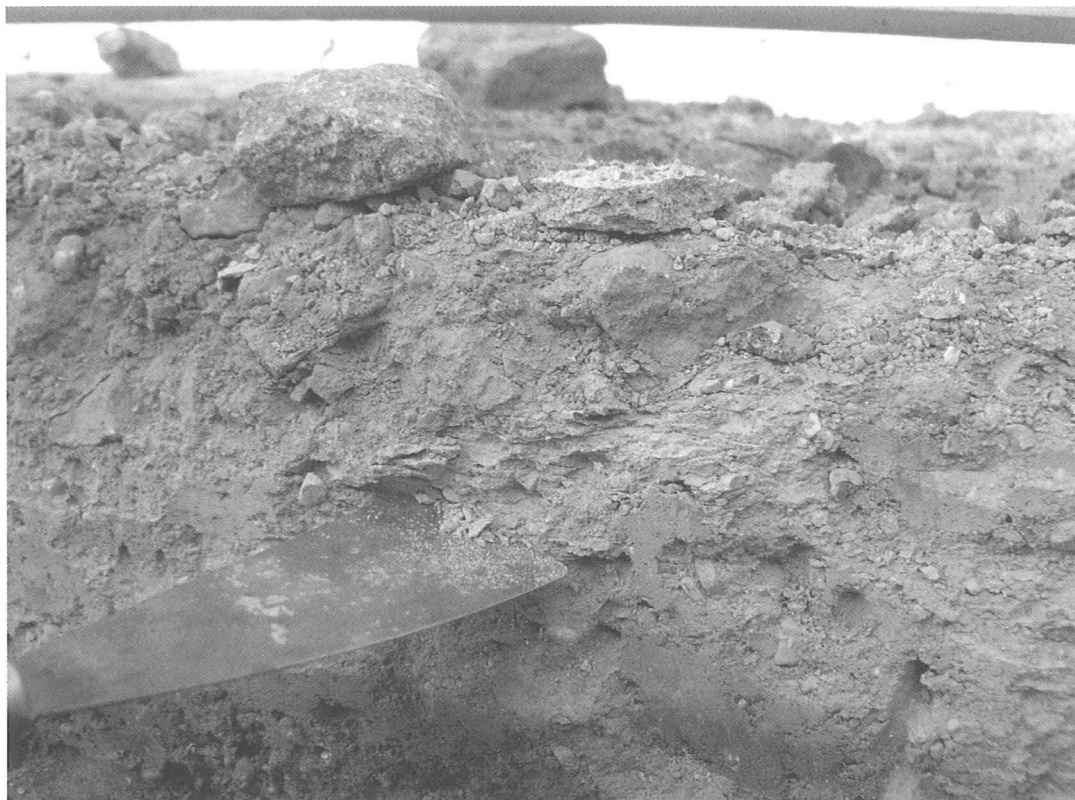
5. kép: Bölcske, hídfőállás. A metszet alapján jól látható, hogy az erődnek csak egy része állt a parton, ami kevésbé teszi alkalmassá raktározás céljára

Fig. 5: Bölcske, bridgehead. Based on the profile, it is clearly visible that only some part of the fort stood on the bank making the facility less suitable for storage



6. kép: Dunaszentgyörgy határában, a 6. sz. út 119+220 km-szelvényében rögzített útmetszet

Fig. 6: Road profile recorded in the vicinity of Dunaszentgyörgy at the 119+220 km section of road no. 6



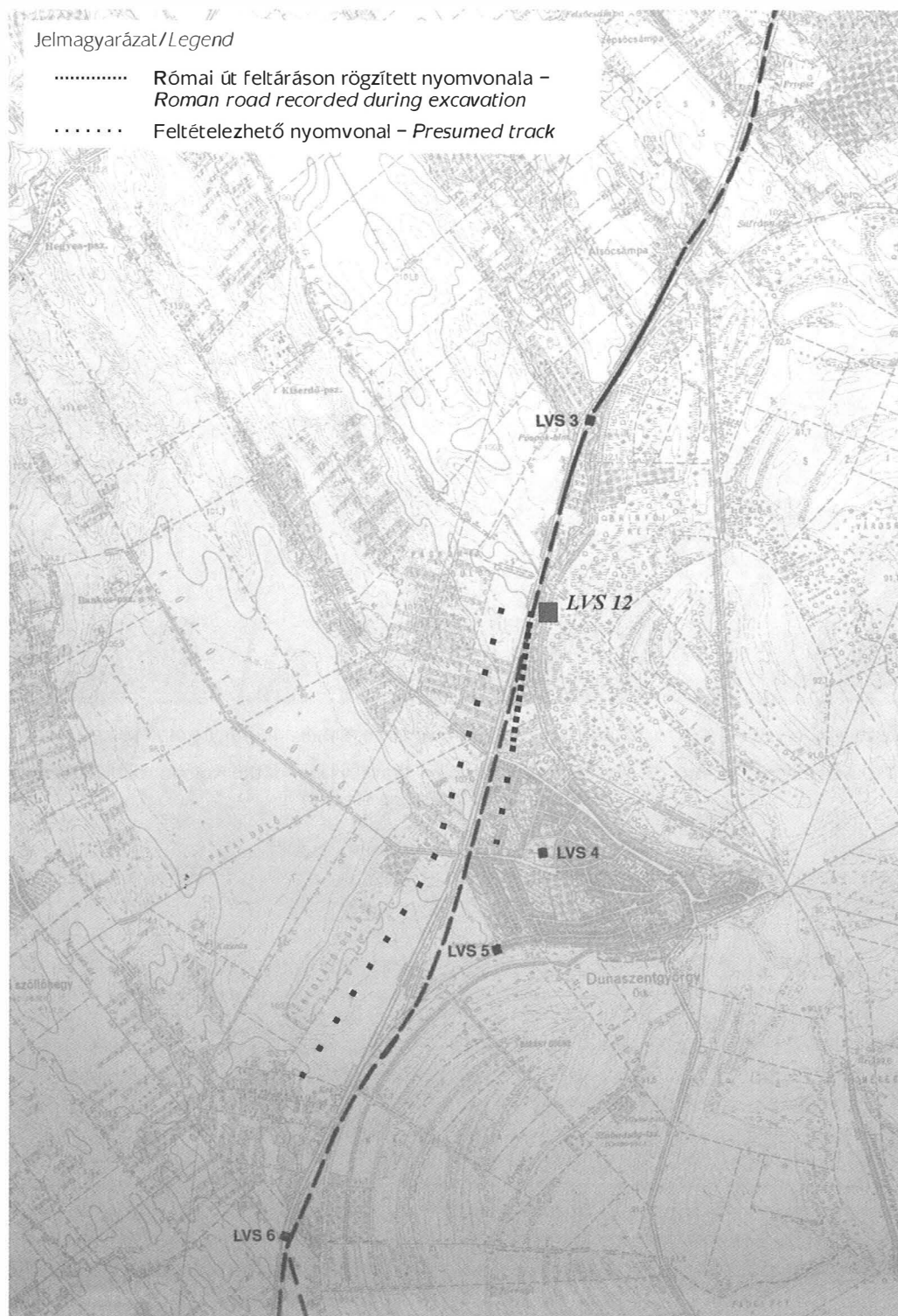
7. kép: Dunaszentgyörgy, 6u119. A római út ledöngölt, lejárt, sóderes rétege a mórági gránit jellegű zúzott kőrétanggal

Fig. 7: Dunaszentgyörgy, 6u119. The compact, trampled, gravelly layer of the Roman road with crushed, Mórág granite-like stone stratum



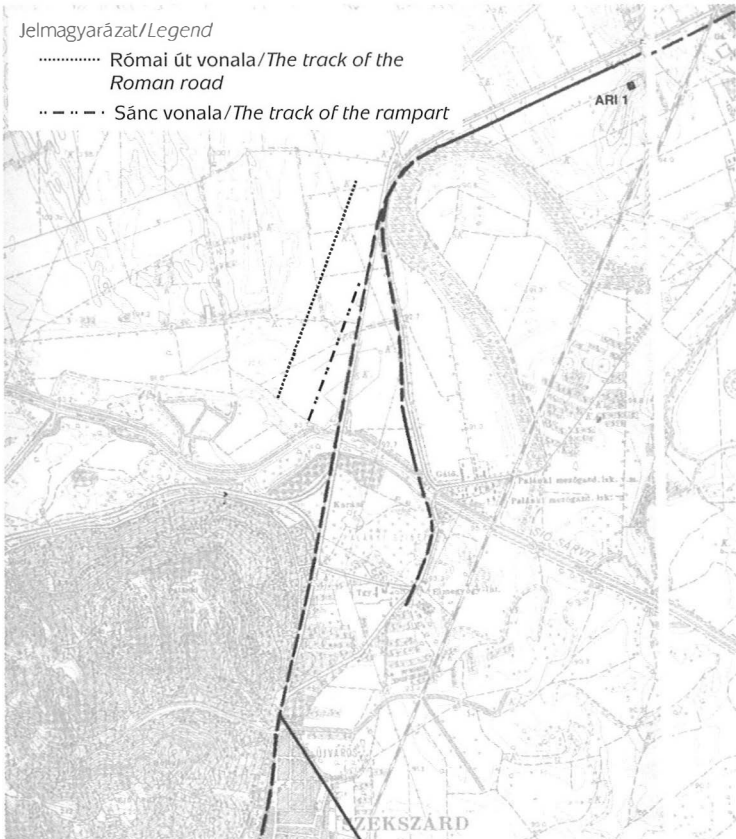
8. kép: A római út növényzet által kiemelt vonala az 56. sz. út és a szálkai út kereszteződésétől D-re, a K-i oldalon, Decs, Decsi-hegy, Főző-dűlőben 2010 novemberében

Fig. 8: Line of the Roman road featured by the vegetation S of the intersection of road no. 56 and the road towards Szálka, on the eastern side, at Decs, Decsi-hegy, Főző-dűlő in November 2010



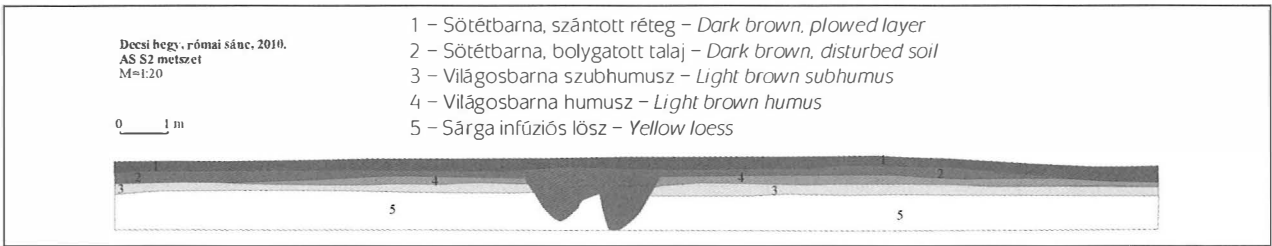
9. kép: A római út nyomvonala Dunaszentgyörgy térségében (Térkép Visy 2000, 23. t. alapján)

Fig. 9: Track of the Roman road in the vicinity of Dunaszentgyörgy (After Visy 2000, 23. t.)



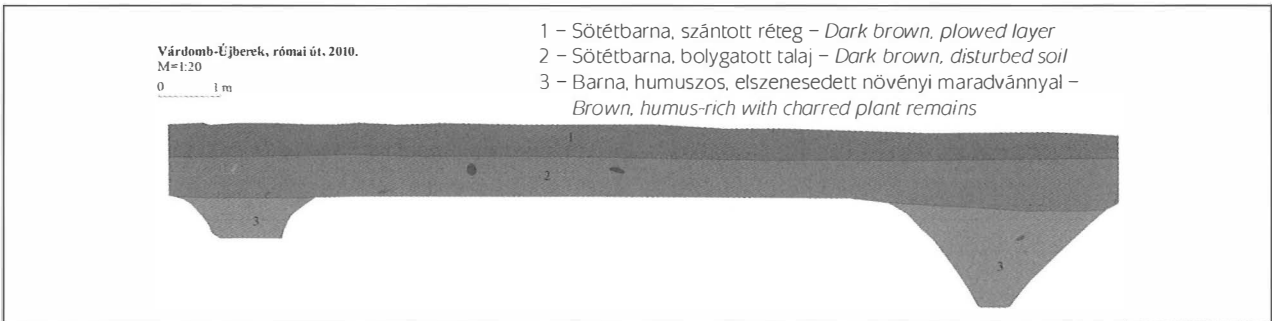
10. kép: **A római út és sánc terepen megfigyelt nyomvonala Szekszárdtól É-ra (Térkép Visy 2000, 24. t. alapján)**

Fig. 10: Track of the Roman road and the rampart observed in the field N of Szekszárd (After Visy 2000, 24. t.)



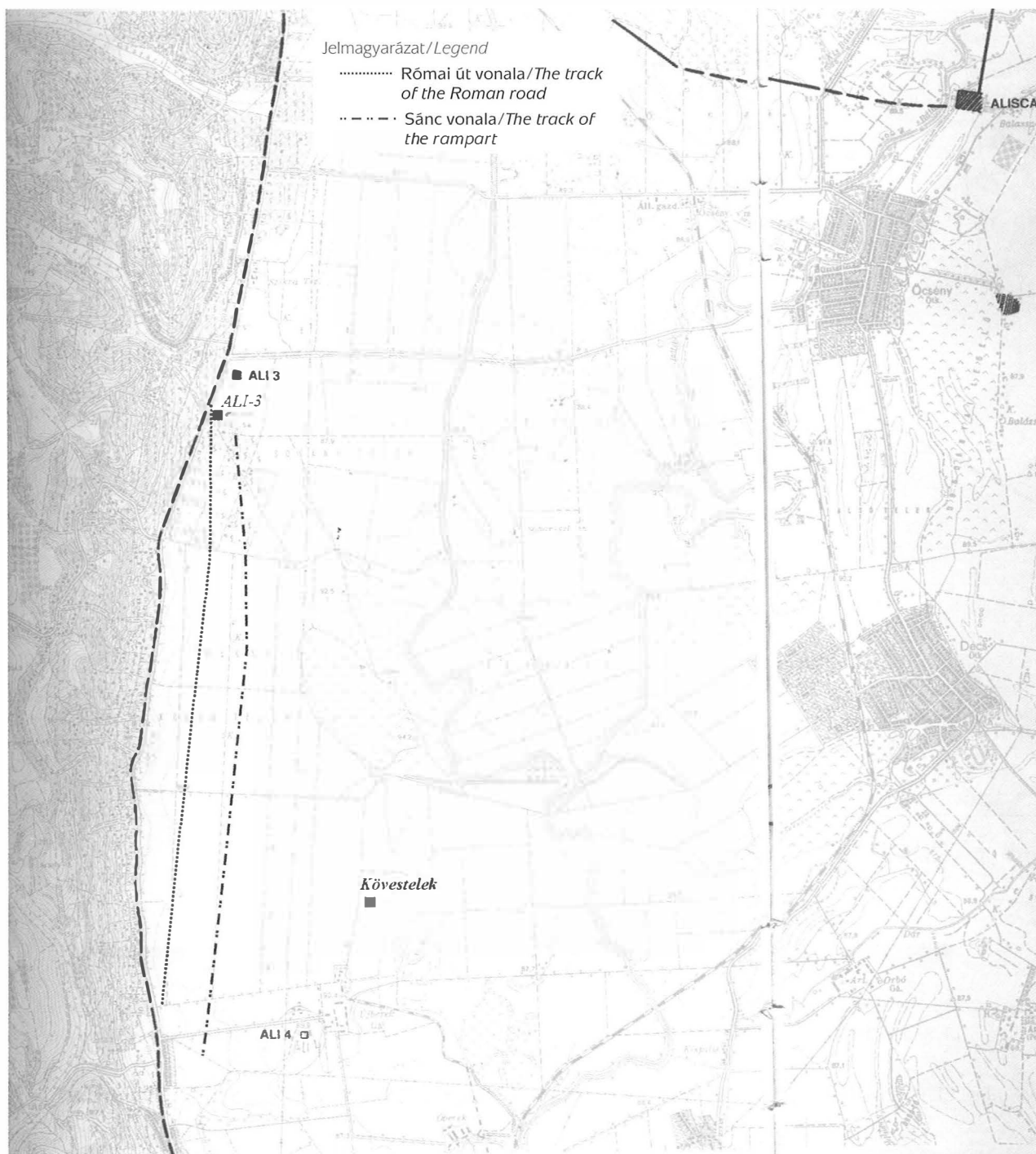
11. kép: **A** 2010-ben Decsi-hegy, Széked-Alja-dűlőnél átvágott sánc metszetének részlete a kettős árok és a humuszelszedés nyomaival

Fig. 11: Part of the rampart profile cut through at Decsi-hegy, Széked-Alja-dűlő in 2010 with the double ditch and the traces of humus removal



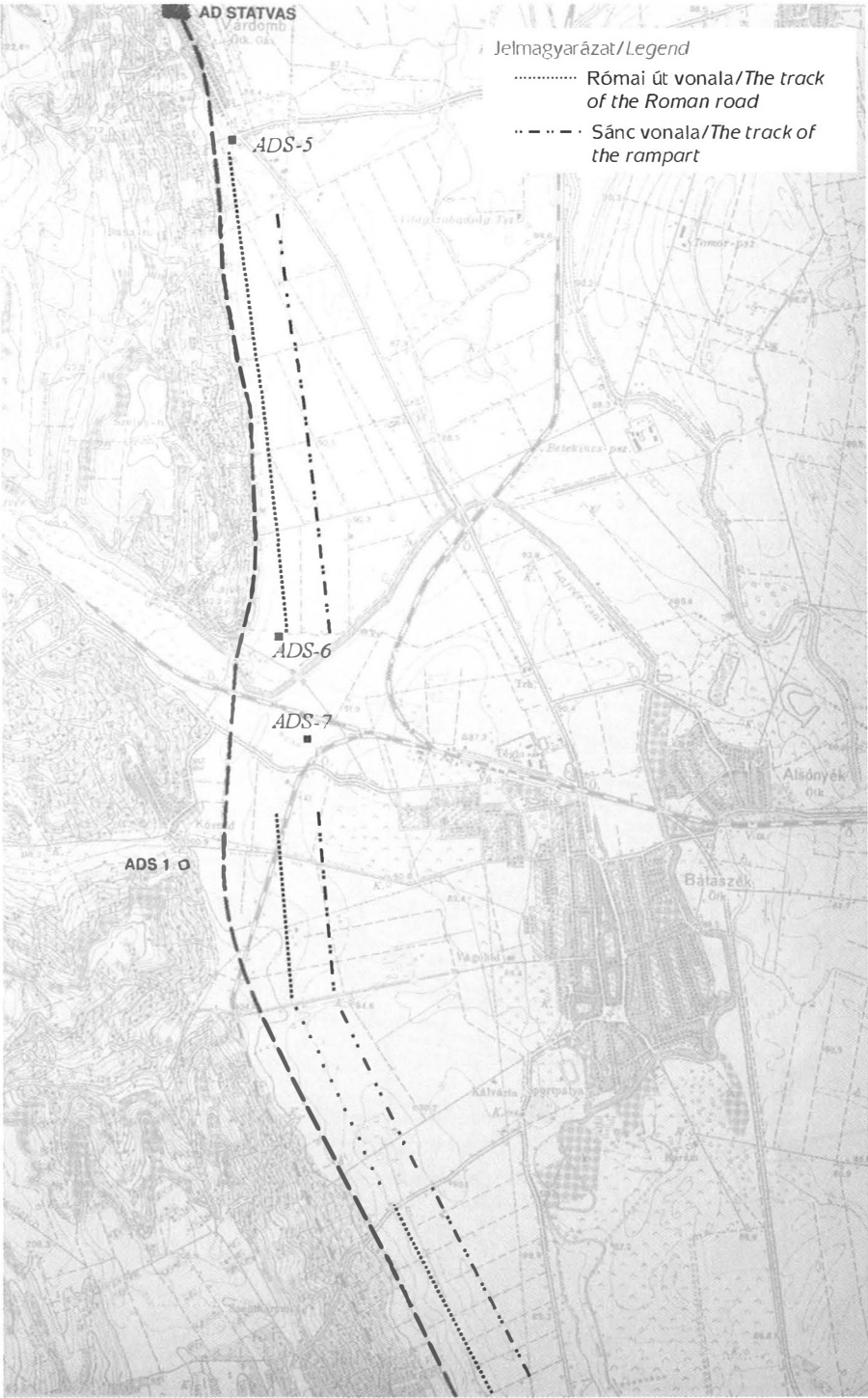
12. kép: A 2010-ben Várdomb-Újbereknél átvágott római út metszete az aszimmetrikusan elhelyezett árkokkal

Fig. 12: Profile of the Roman road cut through at Várdomb-Újberek in 2010 with the asymmetric ditches



13. kép: A római út és sánc nyomvonala az Őcsény-soványtelki őrtoronytól D-re (Térkép Visy 2000, 25. t. alapján)

Fig. 13: Tracks of the Roman road and the rampart S of the watchtower at Őcsény-Soványtelek (After Visy 2000, 25. t.)



14. kép: **A római út és sánc nyomvonala Bátaszék térségében (Térkép Visy 2000, 26. t. alapján)**

Fig. 14: Tracks of the Roman road and the rampart in the vicinity of Bátaszék (After Visy 2000, 26. t.)

Czajlik Zoltán – Bődőcs András –
Rupnik László

Légi fényképezés

régészeti kutatások

Magyarországon 2010-ben

(Rövid beszámoló az ELTE

Régészettudományi Intézetének

Térinformatikai Kutatólaboratóriumában

folyó munkáról)

Az OTKA kiemelt támogatása, valamint a Magyar Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj segítségével 2010-ben folytattuk a régészeti célú légi fényképezéseket, a terepbejárásokat és geofizikai felmérésre, valamint egy rövid, szondázó jellegű ásatásra is sor került.

2010-ben nagyon rossz időjárási körülményekkel kellett megküzdenünk, ami nemcsak a légi felderítéseket, hanem az egyéb terepi munkát is jelentősen hátráltatta. A legtöbb gondot a rendkívül csapadékos időjárás okozta, ami miatt jóformán egész május hónapban nem lehetett régészeti célú felderítő repüléseket végezni. A nagy esőzések következtében a síkvidéki területeken tartós belvizek alakultak ki, amelyek az észlelési lehetőségeket teljesen átalakították. Június-július folyamán a dunántúli folyóvölgyekben nemcsak az óriási elöntéseket lehetett megfigyelni, hanem azok szélén, elsősorban a gabonátáblákban számos települési nyomot azonosítottunk, bizonyosságául annak, hogy az egykori árvizek kiterjedése, magassága sem lehetett nagyobb a 2010-es szinteknél. Fontos eredmények születtek az Észak-Alföldön is, ahol a belvízi elöntések ellenére egészen a Tisza-völgyéig fényképeztünk növényzeti jeleket, jócskán kiterjesztve ezzel az eredményesen kutatható területek határát. Novemberben pedig rendkívül érdekes lehetőséget biztosított a magas talajvíz, a vetett területeken jól növekvő gabonák és a magasabb térszíneken lévő vékony hóréteg együttes jelenléte. A körülményekhez alkalmazkodva, február elejétől november végéig, 22 alkalommal, összesen 63 órát repültünk, amelynek során 322, korábban ily módon nem dokumentált lelőhelyet regisztráltunk (1. kép). Az 1999-es, hasonló időjárású évvel (38 azonosított lelőhely)¹ összevetve szembetűnő a növekedés, ami csak részben magyarázható az akkori egy, igaz intenzív hétnél lényegesen hosszabb kutatási periódussal. Fontos szerepe volt ugyanis annak, hogy több GPS alkalmazásával biztonságosan megszüntethettük a fedélzeti adminisztrációt,

Zoltán Czajlik – András Bődőcs –
László Rupnik

Aerial photographic archaeological investigations in Hungary in 2010

(A short report on the activity at the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences at the ELTE)

With the advanced support of the OTKA and the Zoltán Magyar Postdoctoral Fellowship we continued the archaeological aerial photography program and the field surveys, as well as carried out geophysical prospections and a short test excavation in 2010.

In 2010 we coped with very unfavorable weather conditions, which significantly hindered not only the aerial surveys, but also other field works. Most of our difficulties were caused by the remarkable amount of precipitation, which made reconnaissance flights impossible during almost the whole month of May. Owing to the rain, permanent inland waters formed in the flat regions that substantially altered the perception possibilities. During June and July in the river valleys of Transdanubia not only were huge inundated areas observed, but along their margins, primarily on wheat fields, we managed to identify numerous settlements too, which confirms that the extension and the elevation of ancient inundations could not be larger and higher than those observed in 2010. Considerable results were achieved in the Northern Plain as well where, in spite of water coverage, we could capture vegetation marks up to the Tisza Valley, significantly extending the scope of productively available areas to survey. The co-occurrence of the high water level, the growing cereals in cultivated areas, and the thin snow layer on higher elevations provided a remarkably interesting opportunity in November. In accordance with the given circumstances we flew altogether 63 hours on 22 occasions from the beginning of February to the end of November, during which we registered 322 sites previously not documented in such a way (Fig. 1). In comparison to 1999, which was characterized by similar weather conditions (38 identified sites),¹ the growth is striking. It can be only partially explained by the length of the study season, which was much longer than the one-week, but intensive season in 1999. It was important that through several GPS, the secure elimination of the on-board administration has become possible, the already known sites and the ones captured in a given year can be eas-

1 CZAJLIK, Z.: Aerial archaeological prospection and documentation. The Aerial Archaeological Archive of the Institute of Archaeological Sciences at the Eötvös Loránd University of Budapest (Summary of the activity in 1993-2005) Archaeometriai Műhely, 2007/3, 1-10., fig. 2.

1 CZAJLIK, Z.: Aerial archaeological prospection and documentation. The Aerial Archaeological Archive of the Institute of Archaeological Sciences at the Eötvös Loránd University of Budapest (Summary of the activity in 1993-2005) Archaeometriai Műhely, 2007/3, 1-10., fig. 2

jól követhetők a már ismert és az adott évben fotózott lelőhelyek és rögzíthető a teljes repülési útvonal. A repülővezetőikkel kialakított együttműködésnek köszönhetően nagyon hatékony lett a repülési manőverezés, az azonnali laboratóriumi értékelés tapasztalatai pedig beépülnek a következő (akár másnapi) légi fényképezésekbe.

A kedvezőtlen időjárás a tervezett bejárásokat is megnehezítette. Legfőbb célunk a földvárkataszter készítéséhez kapcsolódó terepi adatgyűjtés folytatása volt, amelyet a belvizes, sík területeken nehezen, egyes esetekben egyáltalán nem tudtunk elvégezni. Belvíz nehezítette Tolnában a mözsi római kori őrtorony, ill. útnyom feltárását is.

Morfológiai osztályozás

A 2009-es jelentésünkben ismertett, az utóbbi években nagy számban azonosított lelőhelyek feldolgozása alapján a korábbiakhoz képest jelentősen átalakított rendszerhez² illeszkedve a 2010-es anyagban az alábbi lelőhelycsoportokat különíthetjük el (2. kép).

Települések

Földvárak, erődített települések

Fontos eredmény az őskori erődítések légi fényképes kutatásában, hogy februárban többször is tudtunk hótakaró felett repülni, ami nemcsak a zempléni védművek dokumentálását tette lehetővé, hanem más őskori települések sáncait is (pl. Nagyberki, Szalacska; Süttő, Nagy Gerecse) jól meg lehetett figyelni. Az újonnan azonosított 16 erődítés közül Mór, Vörös-Förtés-dűlő a felszíni leletek alapján feltehetően bronzkori erődített település volt. Gyórság, Nyert-földek és Nyalka, Öreg-Verebi-hegy 2 védműveinek kora – bejárások hiányában – egyelőre ismeretlen. Erk, Körtvélyes-dűlőnél (Görbe J.-tanya) pedig körárokkal lehatárolt tell-település állhatott a légi fényképek alapján.

Az őskori földvárak kutatása mellett további erődítések nyomainak dokumentálására is lehetőségünk nyílt a szezon folyamán. Somogyegres határában, az Öregtemető-dűlőben egy kisméretű erődítésre lettünk figyelmesek, amely morfológiai szempontból eltér az őskori földváraktól (3. kép). Mintegy 31,5×35 m nagyságú területre terjed ki, inkább lekerekített sarkú négyzet alakú, mintsem kerek; árka 5–7 m szélesség közötti, a Ny felé néző bejáratot kisebb ároknyúlványok határolják.

ily pinpointed, and the entire flight path can be recorded. Due to the cooperation with the aircraft pilots, flight maneuverings have become very effective, and the results of the immediate laboratory analysis are also included in the succeeding (even next day) aerial surveys.

The inclement weather resulted in difficulties during field surveys too. Our major goal was to continue the collection of field data for the register of earthen forts, which could hardly be accomplished in flat, inundated areas. Moreover, in some cases it was simply impossible. The inland waters also impeded the excavation of the watchtower and the road track at Szekszárd – Mözs (see short reports).

Morphological classification

In compliance with the system presented in our report in 2009,² which compared to the previous one was significantly modified based on the evaluation of the sites identified in a great number during the past years, the following groups of sites can be distinguished in the material collected during 2010 (Fig. 2).

Settlements

Earthen forts, fortified settlements

It is a remarkable result in the aerial photographic study of prehistoric fortifications that in February we could several times fly over areas covered in snow. This enabled us to document not only defensive structures in Zemplén, but also the ramparts of other prehistoric settlements (e.g. Nagyberki, Szalacska; Süttő, Nagy Gerecse), which were also striking. Among the newly identified 16 fortifications, Mór, Vörös-Förtés-dűlő might have been a Bronze Age fortified site as suggested by the surface finds. Lacking field surveys, the age of the defensive structures at Gyórság, Nyert-földek and Nyalka, Öreg-Verebi-hegy no. 2 remain unknown. Moreover, it seems that a tell-site surrounded by a ditch may have existed based on the aerial photos at Erk, Körtvélyes-dűlő (Görbe J.-tanya).

In addition to investigating prehistoric earthen forts, during the season we also had opportunities for documenting further fortification traces. We observed a small fortification in the vicinity of Somogyegres, in the Öregtemető-dűlő, that deviates from other prehistoric earthen forts in morphological terms (Fig. 3). Covering

2 CZAJLIK, Z.–BÖDŐCS, A.–RUPNIK, L.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2009-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2009 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) RégKutM, 2009., Budapest, 2010. 81–111., 82–85.

2 CZAJLIK, Z.–BÖDŐCS, A.–RUPNIK, L.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2009-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2009 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) RégKutM, 2009., Budapest, 2010. 81–111., 82–85.

Hasonló méretű és kialakítású földvárakat Miklós Zsuzsa derített fel, megjelenésében leginkább az ún. középkori kisvárakra emlékeztet.³ A második katonai felmérésen „Türkenhügl” megnevezéssel egy kisméretű, kerek objektumot ábrázolnak ezen a helyen (4. kép).⁴ A légi felvételen minden bizonnyal ezt az azóta már elszántott kisméretű erődítést sikerült megtalálni. A dűlő területéről korábban kardok, sisakok, patkók kerültek elő.⁵ Ezek alapján feltehetőleg egy török kori kisebb őrhelyről, góréról van szó, amelyhez hasonló Somogy megye területéről már ismerünk.⁶

A Keszthely-fenépusztai római tábor és környezete úgy a közelmúltban, mint napjainkban a hazai régészeti kutatás kiemelt figyelmet érdemlő lelőhelyei közé tartozik. Ugyanakkor a légitérészet korábban kevés eredménnyel járult hozzá a fenti kutatáshoz. Kuzsinszky Bálint idejében még jól látható volt az erődtől É-ra húzódó, az egykori félszigetet K-Ny-i irányban keresztező sánc, amelybe mind a főutat, mind a vasutat belevágták.⁷ Ez nem meglepő, hiszen a második katonai felmérésen is jól azonosíthatóan ábrázolták,⁸ de mára a mezőgazdasági művelés miatt nagyrészt eltűnt, csak a vasút és a főút között, ill. a főút egy szakaszának erősebb bevágásában figyelhető meg. A sánc még álló részén Patek Erzsébet és Erdélyi István végzett feltárást,⁹ majd a Balaton-parti kerékpárút építése kapcsán ismételtén átvágták.¹⁰ A Google Earth 2006. június 26-án készült felvételéhez hasonlóan a 2010-es felderítés során kirajzolódott a sánc Ny-i irányú, enyhén íves vonalú folytatása (5. kép). A mintegy 600 m hosszú sáncon, ill. külső árkon átjáró nem figyelhető meg, ami megerősíti azt a feltevést, hogy az erődből É-i irányba kivezető út lényegében a mai 71. sz. főút vonalában húzódhatott (6. kép).

an area of 31.5 m × 35 m, its shape is rectangular with rounded corners rather than circular. The ditch of the feature measures 5–7 m in width and the western facing entrance is bounded by smaller ditch segments. Earthen forts of a similar extent and structure have been discovered by Zsuzsa Miklós, and its layout is reminiscent of the so-called medieval small fortresses.³ On the second military survey map a small, circular feature, marked as “Türkenhügl”, is depicted at this location (Fig. 4).⁴ In the aerial photo we might see this small fortress, which has been plowed out since then. Swords, helmets and horse-shoes have previously been found in this land.⁵ Based on this data, it might have been a small lookout dated to the Turkish period, which is similar to what is already known from Somogy County.⁶

The Roman camp and its surroundings at Keszthely-Fenépuszta has been one of the most remarkable sites of the Hungarian archaeological research both in the near past and currently. However, the aerial archaeology has hitherto added little information to its study. The rampart running N of the fort, crossing the ancient peninsula in an E–W direction, in which both the main road and the railroad were cut into, was discernible during Bálint Kuzsinszky's time.⁷ It is not surprising though as it was striking on the second military survey map.⁸ Due to the cultivation, it has largely vanished by today, it can only be seen between the railroad and the main road, as well as in the deeper cut of a section of the main road. Erzsébet Patek and István Erdélyi carried out an excavation at the remaining part of the rampart.⁹ During the bike road construction along the Lake Balaton it was cut through again.¹⁰ Similar to the Google Earth image taken on 26 July 2006, the slightly bent line of the rampart, which runs W, stood out in the course

- 3 Párhuzamként az értényi és naki kisvár említhető: MIKLÓS Zs.: Tolna megye várai. Budapest, 2007. 205–209 és 266–273.
- 4 XXVII. oszlop, 58. sor
- 5 DRAVECZKY B.–SÁGI K.–TAKÁTS Gy.: A Somogy megyei múzeumok régészeti adattára. Somogyi Múzeum 2 (1964), 44.
- 6 RÓZSÁS, M.: Török kori őrhely Drávátamási határában. In: GERELYES I.–KOVÁCS Gy. (szerk.): A Hódoltság régészeti kutatása. Budapest, 2002, 137–142.
- 7 KUZSINSZKY B.: A Balaton környékének archaeológiája. Budapest, 1920. 47.
- 8 PATEK E.–MAKKAY J.: Keszthely-Fenépuszta IV. munkahely. RégFüz Ser I. 26. 1973, 42; ERDÉLYI I.: Keszthely-Fenépuszta. RégFüz Ser I. 30. 1977, 33–34. XXV. oszlop, 58. sor
- 9 SÁGI K.: Adatok a fenépusztai erőd történetéhez. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1 (1989), Tapolca, 1990. 304, 344. jegyzet. Heinrich-Tamáska, O.: Die spätrömische Innenbefestigung von Keszthely-Fenépuszta. Innere Chronologie und funktioneller Wandel. In: Keszthely-Fenépuszta im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia. Hrs. O. Heinrich-Tamáska. Castellum Pannonicum Pelsonense Vol. 2. Budapest–Keszthely–Leipzig–Rahden/Westf. 2011. 672–673, Abb. 11.
- 10 MÜLLER R.: Keszthely-Fenépuszta. RégKutM 2002. Budapest, 2004. 225–226.

- 3 As good analogies, the forts at Értény and Nak can be mentioned: MIKLÓS Zs.: Tolna megye várai. Budapest, 2007. 205–209 and 266–273
- 4 Column No. XXVII, Row No. 58
- 5 DRAVECZKY B.–SÁGI K.–TAKÁTS Gy.: A Somogy megyei múzeumok régészeti adattára. Somogyi Múzeum 2 (1964), 44
- 6 RÓZSÁS, M.: Török kori őrhely Drávátamási határában. In: GERELYES I.–KOVÁCS Gy. (eds.): A Hódoltság régészeti kutatása. Budapest, 2002, 137–142
- 7 KUZSINSZKY B.: A Balaton környékének archaeológiája. Budapest, 1920. 47
- 8 PATEK E.–MAKKAY J.: Keszthely-Fenépuszta IV. munkahely. RégFüz Ser I. 26. 1973, 42; ERDÉLYI I.: Keszthely-Fenépuszta. RégFüz Ser I. 30. 1977, 33–34. Column No. XXV, Row No. 58
- 9 SÁGI K.: Adatok a fenépusztai erőd történetéhez. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1 (1989), Tapolca, 1990. footnote no. 304, 344. Heinrich-Tamáska, O.: Die spätrömische Innenbefestigung von Keszthely-Fenépuszta. Innere Chronologie und funktioneller Wandel. In: Keszthely-Fenépuszta im Kontext spätantiker Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia. Hrs. O. Heinrich-Tamáska. Castellum Pannonicum Pelsonense Vol. 2. Budapest–Keszthely–Leipzig–Rahden/Westf. 2011. 672–673, Abb. 11
- 10 MÜLLER R.: Keszthely-Fenépuszta. RégKutM 2002. Budapest, 2004. 225–226

Kőépületek

A 2010-ben tapasztalt időjárási körülmények nem kedveztek a negatív növényzeti jelek kialakulásának, ennek megfelelően csak kevés kő, vagy kőalapozású épületet sikerült dokumentálnunk. A korábbiakhoz hasonlóan most is jelentkeztek egykori majorságok és tanyák épületei, amelyeket a katonai felmérések, ill. régebbi térképek segítségével többnyire el lehetett különíteni a régészeti korú jelenségektől. Erre példaként a Sárosd melletti Csillagmajor épületeit említhetjük a szóban forgó kutatási időszakból. A 18. sz. első fele és a 20. sz. eleje közötti időszak mára jelentős részben elpusztult vidéki épületeinek kutatásában – bár a hagyományos régészeti korszakolásnál fiatalabb – a légi fényképezésnek a későbbiekben is fontos szerepe lehet.

Feltehetőleg római kori villa lehetett az Eténél, a Kecskés-dűlőben fényképezett kőépület. Az alaprajzot a gabona megsárgulása és a növekedésben történő visszamaradása rajzolja ki (7. kép). Az értelmezést megnehezíti, hogy a falak a művelési iránnyal csaknem megegyező, ill. arra merőleges tájolásúak. További épületek, esetleg a kerítőfal csekély részletei is megfigyelhetők. Az épületet egy későbbi árok is keresztezi, ezért könnyen elképzelhető, hogy a körülötte, nagyjából tőle D-re található objektumoknak csak egy része köthető ugyanahhoz a korszakhoz. A lelőhely ideális helyen, egy kisebb vízfolyásra néző domboldalon terül el. Kissé nyugatabbra, Tápszentmiklós közelében hasonló észlelési feltételek mellett több épület nyoma jelentkezett, amelyeket összetett árokrendszer és számos gödör és földbe mélyített épület foltja vesz körbe. Bár jelenleg mindkét esetben a római korra történő keltezés tűnik a legvalószínűbbnek, terepi adatok hiányában ezt egyelőre biztosan nem jelenthetjük ki.

Falusias települések

Rendezett, városias településre utaló nyomokat 2010-ben nem sikerült azonosítani. A 27 falusias település többségét a korábbi években is eredményesen kutatott zónákban (főként a Dunántúl K-i felén és Pest megye D-i részén) figyeltük meg. A Magyarország Régészeti Topográfiájában is közölt Tinnye, Erdő-dűlő¹¹ a magasabb dombháton elhelyezkedő települések közé tartozik, a hasonló földrajzi helyzetű falvakból többet azonosítottunk 2010-ben. A Mezőkövesden, Vizes-Nyilasnál és Borjú-hátnál fényképezett, nagy kiterjedésű településeket az M3 autópálya építkezései miatt már érintették régészeti feltárások, igazi kiterjedésüket azonban a légi fényképek mutatták meg. Etyek, Három Rózsa lelőhely érdekessége, hogy a települési objektumokat a gyorsan növekvő gaznak „köszönhetően” figyeltük meg. A falusias településekre jellemző, félig

of our survey in 2010 (Fig. 5). Passes cannot be observed neither on the ca. 600 m long rampart nor over the outer ditch, which reinforces the assumption that the road running N from the fort practically lies below the present main road no. 71 (Fig. 6).

Stone buildings

As weather conditions in 2010 did not favor the formation of negative crop marks, we managed to record only a few buildings made of stones, or with stone foundations. Similar to former experiences, buildings of old manors and farmsteads were found again, which could mostly be differentiated from archaeological features through the use of military survey or older maps. The buildings of Csillagmajor nearby Sárosd can be used as an example from this research period. During the investigation of county buildings constructed between the first half of the 18th century and the beginning of the 20th century that have largely been destroyed by today, although they are younger than the traditional archaeological periodization, the aerial imagery may also have an important role in the future.

The stone building captured at Ete, in the Kecskés-dűlő might have been a Roman villa. The layout of the building is shown by the yellow discoloration and the delayed growth of the cereal (Fig. 7). The interpretation is hindered by the fact that the walls are arranged in the cultivation direction, or they are perpendicular to it. Further buildings, probably short segments of an enclosing wall can also be seen. A later ditch cut into the building too, hence, it is highly probable that among the surrounding features, the majority of which are located S of it, only certain ones can be associated with the same period. The site lies at an ideal location, on a hill slope facing a smaller stream. A little bit W, close to Tápszentmiklós, under identical conditions of perception, the remains of several buildings were identified surrounded by a complex ditch system, as well as the outlines for numerous pits and a subterranean building. Although for the time being they appear to be dated most likely to the Roman Age, in the absence of field data we cannot state it for sure.

Rural settlements

We could not recognize ordered marks indicating urban settlements in 2010. The majority of the 27 rural settlements were observed in such zones that have been successfully studied in the recent years (especially in the eastern half of Transdanubia and the southern part of Pest County). The site of Tinnye, Erdő-dűlő, also published in the Archaeological Topography of Hungary,¹¹ belongs to settlements established on higher hills.

11 DINNYÉS I.–KÖVÁRI K.–LOVAG Zs.–TETTAMANTI S.–TOPÁL J.–TORMA I.: Magyarország Régészeti Topográfiája, 7. kötet, Budapest, 1986. 325–326.

11 DINNYÉS I.–KÖVÁRI K.–LOVAG Zs.–TETTAMANTI S.–TOPÁL J.–TORMA I.: Magyarország Régészeti Topográfiája, 7. kötet, Budapest, 1986. 325–326

földbe mélyített épületek mellett meg kell említeni a Zsámboknál, a Mérges-pataktól D-re azonosított oszlopos épületet.

Tanyasias települések, határhasználati nyomok

A hagyományos terepjárási módszerekkel összevetve ez az első olyan morfológiai csoport, ahol – tapasztalataink alapján – kiemelt szerepe van a légi fényképezésnek. Egyre nyilvánvalóbb ugyanis, hogy a terepjárások során eleve csak a lelőhelyek egy része, nevezetesen csak a nagyobb települések határozhatóak meg biztonságosan (tulajdonképpen településtopográfiai adatgyűjtés folyik), miközben a tanyasias települési mód emlékei, a temetkezések jelentős része, az utak, a határhasználati nyomok hatékonyan csak légi fényképezéssel azonosíthatók.

A 10. morfológiai alapon tanyasiasnak minősíthető települést a Dunántúlon, zömében annak D-i részén figyeltük meg. Az Iváncsa, Keserű-völgyi-dűlőben azonosított újabb¹² tanyanyomok arra utalnak, hogy ebben a mikrorégióban viszonylag nagy területen számolhatunk ezzel a települési/gazdálkodási formával a korábbi időszakokban. Ezt támaszthatja alá az Iváncsa, Halmosdűlőben fényképezett, igen látványos, nagy kiterjedésű árokrendszer is. Árok, karámok nyomát a korábbi évektől eltérően nemcsak a sík területeken, hanem a dunántúli dombvidék több pontján is (pl. Szomor, Tó-völgy; Óbarok, M1 pihenő; Tác, Kádár-dűlő; Koppányszántó, Jégvermi-dűlő) dokumentáltuk.

Temetkezések

Az utóbbi években egyre jobb eredményeket ért el a hazai légitérészeti kutatás az egykori temetkezések – különösen a soros, illetve csontvázas temetkezések – nyomainak vizsgálatában.¹³ Talán semmilyen más lelőhelytípus esetében sem nyilvánul meg hasonló mértékben a levegőből történő felderítés hatékonysága a hagyományos terepi munkával szemben. A temetői kutatásában a már elért eredmények is jól mutatják, hogy

Some villages of similar geographic position were identified in 2010. The large sites photographed at Mezőkövesd, Vizes-Nyilas and Borjú-hát have already been excavated during the construction of the M3 highway, however, their actual extensions were revealed by aerial photos. The peculiarity of the Etyek, Három Rózsa site is that the settlement features were noticed due to the quickly growing weeds. Apart from the characteristic semi-subterranean buildings of rural settlements, a building with columns must be mentioned at Zsámbok, S of the Mérges stream.

Farmstead-like settlements, land use remains

Compared to traditional field survey methods this is the first morphological group, in which, based on our experiences, aerial photography has a significant role. For it is becoming more obvious that during field surveys only a certain group of sites, namely the larger settlements, can securely be defined (in fact, settlement topographical data collection is conducted), while the traces of farmstead settlements, a remarkable proportion of burials, the roads, and the land use patterns can efficiently be identified only by aerial imagery.

The 10 sites that, in morphological terms, can be labeled as farmstead-like settlements were observed in Transdanubia and most of them in its southern portion. The farmstead traces identified recently at Iváncsa, Keserű-völgy-dűlő¹² imply that we must reckon with this mode of settlement/economy in a relatively large area of this microregion in the preceding periods. The fairly spectacular, extended ditch system photographed at Iváncsa, Halmosdűlő may also justify it. Unlike in previous years, we documented traces of ditches and pens not only in flat areas, but also at several locations in the Transdanubian Hills (e.g. Szomor, Tó-völgy; Óbarok, M1 rest area; Tác, Kádár-dűlő; Koppányszántó, Jégvermi-dűlő).

Burials

In recent years, the Hungarian aerial archaeology research has attained increasingly better results in the investigation of identifying burials, particularly in respect to row and inhumation cemeteries.¹³ The effi-

12 V.ö.: CZAJLIK, Z.-BÖDŐCS A.-ĐURKOVIĆ É.-RUPNIK L.-WINKLER M.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2007-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában végzett munkáról) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2007 (A short report of the activity of the 3D Research Laboratory of the ELTE Archaeological Institute). In: RégKutM, 2007. Budapest, 2008. 121–144.

13 Lásd: Szabó M.: Leletek nélkül – Soros temetők légi felderítése. http://sirasok.blog.hu/2009/09/16/leletek_nelkul_soros_temetok_legi_felderitese_2; CZAJLIK, Z.-BÖDŐCS A.-RUPNIK, L.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2009-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2009 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) RégKutM, 2009., Budapest, 2010. 81–111., 91–93.; MIKLÓS Zs.: Légitérészeti kutatások 2009-ben – Aerial archaeological investigations in 2009. In: RégKutM, 2009. Budapest, 2010. 113–123, 114. (Bugyi, Nagylapos lelőhely)

12 see CZAJLIK, Z.-BÖDŐCS A.-ĐURKOVIĆ É.-RUPNIK L.-WINKLER M.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2007-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában végzett munkáról) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2007 (A short report of the activity of the 3D Research Laboratory of the ELTE Archaeological Institute). In: RégKutM, 2007. Budapest, 2008. 121–144

13 see: Szabó M.: Leletek nélkül – Soros temetők légi felderítése. http://sirasok.blog.hu/2009/09/16/leletek_nelkul_soros_temetok_legi_felderitese_2; CZAJLIK, Z.-BÖDŐCS A.-RUPNIK, L.: Légitérészeti kutatások Magyarországon 2009-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról) – Aerial archaeological in-

a légi fényképezés nem pusztán a terepbejárás, vagy ásatási eredmények illusztrálásaként, hanem a módszeres topográfiai kutatás szerves részeként alkalmazandó.¹⁴ Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy további kutatásra, a rendelkezésre álló adatok bővítésére, ezáltal a morfológiai megfigyelések pontosítására, ehhez elsősorban ismert légifotó-lelőhelyek feltárására van szükség.

A fent említett időjárási körülmények miatt a 2010-es szezon – ha mennyiségileg nem is – de a dokumentált lelőhelyek minőségében és értelmezhetőségében elmaradt a megelőző év eredményeihez képest. Ez a megfigyelés azonban csak általánosságban igaz, egyes zónákban az átlagosnál jobban, ugyanakkor korábban kiemelkedő térségekben a megszokottnál kevésbé intenzíven jelentkeztek a temetkezések azonosítására alkalmas növényzeti jelek.

Halmok, árokkeretes temetkezések

Winkler Mónika kisalföldi kutatásaihoz¹⁵ kapcsolódva 2010-ben két területen figyeltük meg elpusztult halmok nyomát. Tényőtől É-ra, a Sokos-ér mellett halmokra utaló talajjeleket, Szákszendnél pedig egy nagyméretű körárok felét, közepén sírkamrára utaló nagyobb folttal, fényképeztük le.

A 2009-ben megfigyelt 14 körárkos temetőnél kevesebbet, 8-at dokumentáltunk, s ezek sírszáma is kisebb volt. Sokszor egy vélhetően nagyobb sírszámú temető kisebb, alig néhány temetkezést tartalmazó részlete látszott. Előfordult az is, hogy mindössze egyetlen körárok részletét lehetett azonosítani a felvételen, mint például Zsámboktól K-re (Pest megye). Amennyiben ehhez hasonlóan kevés információ áll rendelkezésre, a lelőhelyet csak kellő óvatossággal lehet értékelni, hiszen egy kisebb, önálló félköríves árokészlet értelmezése mindig bizonytalan. A néprajzi kutatás által ismert, a pásztorkodással összefüggő kerek, körülárkolt építmény jó példa a megtévesztő jelenségekre.¹⁶

Dömsödn a Szent Tamás úti-dűlőben (Pest megye) a körárkos sírok a növényzet, feltehetőleg az árpa elszíneződése révén rajzolódott ki. A zöld felületen a körárkok felett világosabb, enyhén sárgás árnyalat jelentkezett (8. kép). A sírgödöröket egyik esetben sem lehetett megfigyelni. A további lelőhelyek esetében a gabona, főként a búza eltérő növekedése és az emiatt megfigyelhető árnyékhatás rajzolta ki a temetkezéseket. Erre a legszebb példát 2010-ben Besenyőteleknél a Zsiga-dűlő szolgáltatta (9. kép). A teljes temető azonban itt sem

ciency of aerial surveys compared to traditional field surveys may not be as apparent for other site types to the same extent. The achieved results in cemetery studies also well indicate that aerial imagery is not just a tool for illustrating survey or excavation results, but must also be utilized as an organic part of the systematic topographic investigations.¹⁴ At the same time, it is also obvious that further research, resulting in an increase in available data, and thus, the refinement of morphological observations is required. In order to do so, primarily sites identified by aerial surveys need to be excavated.

Owing to the above-mentioned weather conditions, the recorded sites lagged behind those in the previous year, not in quantity, but in quality and in possibilities for interpretation. However, this observation is true only in general since vegetation marks suitable for identifying burials appeared above average in some zones, while they occurred less intensively than before in formerly prominent areas.

Mounds, burials with surrounding ditches

In association with Mónika Winkler's research¹⁵ in the Little Hungarian Plain we noticed destroyed mounds in two areas in 2010. N of Tényő, near the Sokos stream soil marks indicating mounds at Szákszend with half of a large circular ditch and a larger spot in the middle related to a grave pit were photographed.

Compared to the 14 cemeteries with burials surrounded by circular ditches found in 2009, 8 cemeteries with similar, but fewer graves were documented in 2010. Many times only a few graves from a smaller portion of a supposedly larger cemetery were evident. It also occurred that only a part of a single circular ditch could be identified in the image, such as E of Zsámbok (Pest County). Inasmuch as similarly little information is available, a site can be evaluated rather carefully since the interpretation of a smaller, single, half-circular ditch segment is always uncertain. The circular construction surrounded by a ditch, associated with pastoralism, known by ethnographic research, is a good example for misleading features.¹⁶

14 CZAJLIK Z.: A légi fényképezés szerepe a temetkezések régészeti topográfiai kutatásában. In: KÖVÁRI K. – MIKLÓS Zs.: „Fél évszázad terepen” Tanulmánykötet Torma István tiszteletére, 70. születésnapja alkalmából, Budapest, 2011. 131–140.

15 WINKLER M.: A Kisalföld kora vaskori halomsíros temetkezéseinek vizsgálata légi fényképek és topográfiai adatok alapján. Szakdolgozat. ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest, 2006.

16 GYÖRFFY I.: Magyar falu magyar ház. Budapest, 1987. 206, 109. ábra.

vestigations in Hungary in 2009 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) RégKutM, 2009., Budapest, 2010. 81–111., 91–93.; MIKLÓS Zs.: Légitérészeti kutatások 2009-ben – Aerial archaeological investigations in 2009. In: RégKutM, 2009. Budapest, 2010. 113–123, 114. (Bugyi, Nagylapos site)

14 CZAJLIK Z.: A légi fényképezés szerepe a temetkezések régészeti topográfiai kutatásában. In: KÖVÁRI K. – MIKLÓS Zs.: „Fél évszázad terepen” Tanulmánykötet Torma István tiszteletére, 70. születésnapja alkalmából, Budapest, 2011. 131–140.

15 WINKLER M.: A Kisalföld kora vaskori halomsíros temetkezéseinek vizsgálata légi fényképek és topográfiai adatok alapján. MA thesis. ELTE Faculty of Humanities, Institute of Archaeological Sciences, Budapest, 2006.

16 GYÖRFFY I.: Magyar falu magyar ház. Budapest, 1987. 206, fig. 109

rajzolódott ki, és az értelmezést az erősen érett gabona, ill. a foltokban előforduló gyomnövényzet is megnehezíti. A több helyen látható szuperpozíció alapján az is megállapítható, hogy egy a temetőnél későbbi települési periódus is volt a területen. Összesen 11 nyitott körárkos sír látható a felvételeken, amelyeknél a sírgödrök téglalap alakúak, kis eltérésekkel É-D-i tájolásúak, méretük 3,5–5,5×1,5–2,5 m közötti. A körárkok átmérője 15–25 m között változik. A felsorolt, a Duna-Tisza-közén dokumentált lelőhelyek mellett Székesfehérvár, Szakadt-dűlőben magányosan álló, halványan látszó, nagyobb körárkot figyeltünk meg, amely elpusztult halomra, vagy körárkos temetkezésre egyaránt utalhat.

Csontvázas temetkezések

A 2010-ben azonosított 8 csontvázas temető közül az egyik legnagyobb az Aba-Belsőbáránd közelében dokumentált lelőhely, amelynél a sírgödrök a környezethez képest zöld elszíneződéssel rajzolódtak ki. Bár a művelésből fakadó zavaró hatások megnehezítik az értelmezést, megállapítható, hogy a mintegy 245 sír kevésbé rendezett, inkább csoportok, mint sorok figyelhetők meg (10. kép). A sírok tájolása kisebb-nagyobb eltéréssel ÉNy-DK-i irányú, téglalap alakúak, bár sok esetben erre csak következtetni lehet, mert elmosódott, bizonytalan körvonallal jelentkeznek. Többször csak a sír meglétére és tengelyére lehet következtetni, a pontos formájára és méretére már nem. A síroktól DNY-ra több vonalas objektum is megfigyelhető, amelyek feltehetőleg részben vagy egészben a temetőt körülvevő árokrendszerhez tartoznak. A kisebb temetők közül a tarnaörsi, a tarjáni és a törökkoppányi lelőhelyeket emeljük ki, mert ezeken a területeken ebben az évben sikerült először temetkezéseket lefényképeznünk.

Hamvasztásos temetkezések

Hamvasztásos temetkezésre utaló, sűrűn egymás mellett lévő, azonos méretű gödrök nyomát 6 esetben fényképeztük le. Közülük a Besenyőtelek, Zsiga-dűlő 2-nél megfigyelt a legérdekesebb, hiszen a közeli körárkos temetővel együtt mutatja, hogy ezen a területen a magas talajvízszint ellenére is kiválóak voltak az észlelési körülmények. A 2010-es év további érdekessége, hogy Sárbogárd kivételével valamennyi hamvasztásos temetőt a Dunától K-re, az Alföld É-i részén sikerült azonosítani.

Vonalas jelenségek (utak, árkok)

A vonalas jelenségek dokumentálásánál rendszerint különválasztjuk a hosszan követhető egy, ill. kettős vonalas jelenségeket, valamint egy az adott területen követhető több kisebb vonalként jelentkező elszíneződés vagy növényi növekedési nyomok által azonosítható lelőhelyeket. A hosszan, egy sávban jelentkező lelőhelyek esetében a talajjelek kevésbé egyértelműek, elsősorban a növényi növekedési különbségek mutatják meg, hogy egykori árokkal, vagy eltemetett úttesttel állunk szemben.

In the Szent Tamási út-dűlő at Dömsöd (Pest County), the burials surrounded by circular ditches were marked by vegetation, possibly by the discoloration of barley. Lighter, slightly yellowish tone was observed over the circular ditches on the green surface (Fig. 8). Burial pits were not noticeable. At the other sites, the graves were emphasized by distinct cereal growth, in particular wheat, and the associated tone-effect. The Zsiga-dűlő at Besenyőtelek provided the best example in 2010 (Fig. 9). The entire cemetery could not be observed here either, and the very ripe cereal and weed patches hinder the interpretation. Based on the overlapping features at several spots, it can also be stated that a settlement, established later than the cemetery, is also represented in the area. Altogether 11 graves surrounded by open, circular ditches can be seen in the images. They are rectangular in shape, their orientation is N-S with slight deviations, and they measure 3.5–5.5 m × 1.5–2.5 m. The diameter of the circular ditches ranges between 15–25 m. Aside from the aforementioned registered sites in the Danube-Tisza Interfluvium, we also captured a single, faint, larger circular ditch in the Szakadt-dűlő at Székesfehérvár, which could imply either a devastated mound or a burial surrounded by a circular ditch.

Inhumation burials

8 inhumation cemeteries were identified in 2010. Among them the site documented near Aba-Belsőbáránd is one of the largest where the burial pits stood out by their green discoloration. However, distorting effects of cultivation impede the interpretation, it can be said that the approximately 245 graves are loosely ordered, groups rather than rows are discernable (Fig. 10). With some deviations the orientation of the burials is NW-SE and they are rectangular in shape, although, owing to their blurred, uncertain contours, in many cases it can only be deduced. In several cases only the location and the orientation of the grave can be inferred, and the accurate shape and size cannot be told. SW of the burials some linear features, possibly belonging to a ditch system surrounding the cemetery as a whole or partly, are also evident. Among the smaller cemeteries, the sites at Tarnaörs, Tarján and Törökkoppány are worth mentioning since we managed to take photos of burials in these areas for the first time ever during this year.

Cremation burials

Traces of closely-spaced pits of identical size indicating cremated burials were captured in 6 cases. Among them, the one observed at Besenyőtelek, Zsiga-dűlő no. 2 is the most interesting because, together with the nearby cemetery with circular ditches, it shows that although the water table was high, observation conditions were outstanding in this area. The fact that all the cremated cemeteries (excluding one at Sárbogárd) were found E

A növényi növekedési különbségek által észlelhető jelenségek esetében a domináns növényzettől eltérő színű kettős párhuzamos sávok rendszerint egykori utakat jelölnek. Természetesen negatív példák is akadnak, amikor valamely kettős rendszerű közművezeték vagy földkábel nyomai kerülnek rögzítésre, amelyeket azután az alaposabb elemzés során sikerül kiszűrni (ilyen valószínűleg Kónyban a Döri határ-ra-dűlő lelőhely).

A kettős árokjelek alapján egykori utakat dokumentáltunk az alábbi lelőhelyeken: Kám, Közép-dűlő (Csörnőc-Herpenyő É); Lovasberény, János-mezei-dűlő 2.; Malomsok, Öreg-Nyilási-dűlő; Óbarok, Óbarok M1 pihenő É 2.; Perkáta, Nyugat (Mélykúti-árok); Pusztaszabolcs Ény (Nádor-major); Mezőfalva, Naplási-dűlő; Sárosd, Csillag-major; Székesfehérvár, Aszal-völgy K (Vízmu); Székesfehérvár, Börgöndi-pusztas 1-2.; Vértesacska, Dombos (Válszakadék). A lelőhelyek összehasonlító elemzésekor több esetben újkori, a 18–19. századi katonai felméréseken még létező, ám azóta már eltűnt utak nyomait azonosítottuk. Ezek közül nagy valószínűséggel legalább középkoriak a vértesacscai Dombi-szakadék, Perkáta, Nyugat (Mélykúti-árok), ill. a székesfehérvári, Aszal-völgy lelőhelyeken fényképezett utak. A Perkátánál húzódó út római lelőhelyeket is érint közvetlenül, így római eredete sem zárható ki, az Aszal-völgyben egy derékszögű útkeresztződés nyomai látszanak, amely újkori előtti eredetű lehet.

Keskeny sávként jelentkeznek a növényzetben az egykori parcellák, műveléshatárokon kialakult kisebb utak felületei. Ezek rendszerint a folyamatos használat következtében tömörödött földutak, amelyre a növényzet már növekedési rendellenességgel reagál, mint pl. Köcsk, Kavicsos-dűlő és Egyházashetye, Sajtár-rét, valamint Tác, Kádár-dűlő esetében.

Ahol nem a növényzet, ott a talajjelek mutatják a föld alatti jelenségeket. A domborzat (mikrodomborzat), pl. az egykori utak töltésszerű kiemelkedésének maradványa világos, a környezetétől elütő sávként jelentkezik, míg az egykori mélyutak, vagy a domborzatba „bevágódt” utak nyomai az árnyékhatásnak köszönhetően sötétebb sávként jelentkeznek. Töltésútra utaló jelenségeket Érd, Hosszú-földek 3.; Etyek, Kút-völgy; Lovasberény, János-mezei-dűlő 2.; Kám, Közép-dűlő (Csörnőc-Herpenyő É); Rábaszentandrás, Proletárok lelőhelyeken dokumentáltunk. Kám és Rábaszentandrás (11–12. kép) határában a szakirodalomban római útnak vélt utak nyomvonalait sikerült így módon pontosan rögzíteni. Az út egyéb részletei, mint pl. árkok, nem mutatkoztak. Egykori útbevágás nyomai Óbarok, Óbarok M1 pihenő É 2. lelőhelyen láthatók.

Római kori parcellarendszer

A vonalas jelenségek ismertetésénél néhány lelőhelyet ki kell emelnünk a 2010. évi felderítő repülések ez irányú eredményei közül. 2010 júniusában az OTKA és a Magyar Zoltán felsőoktatási közalapítvány támogatá-

of the Danube in the northern part of the Great Hungarian Plain is a further peculiarity of 2010.

Linear features (roads and ditches)

In the course of recording linear features we distinguish one- and double-line features that can be followed in a great length, as well as sites comprised of several shorter lines, which can be identified by discoloration or vegetation growth marks. In the case of sites that occur as long strips, the soil marks are less distinctive and primarily differences in vegetation growth reveal whether we found an ancient ditch or a buried road.

In the case of features perceivable by differences in vegetation growth, the double, parallel strips with color differentiation from the surrounding vegetation usually indicate old roads. Certainly, there are also negative examples such as parallelly running public pipelines or earth cables. We manage to filter these anomalies out during more careful analysis (such as likely the Döri határ-ra-dűlő site in Kóny).

Based on double ditch marks, old roads were documented at the following sites: Kám, Közép-dűlő (Csörnőc-Herpenyő N); Lovasberény, János-mezei-dűlő no. 2.; Malomsok, Öreg-Nyilási-dűlő; Óbarok, Óbarok M1 rest area N no. 2.; Perkáta, W (Mélykúti-árok); Pusztaszabolcs NW (Nádor-major); Mezőfalva, Naplási-dűlő; Sárosd, Csillag-major; Székesfehérvár, Aszal-völgy E (Vízmu); Székesfehérvár, Börgöndi-pusztas no. 1-2.; Vértesacska, Dombos (Válszakadék). During the comparative analysis, in several cases we identified traces of modern roads displayed on the military survey maps of the 18th and 19th centuries, but have disappeared since then. Among them the roads photographed at Dombi-szakadék in Vértesacska, at Perkáta West (Mélykúti-árok) and at the Aszal-völgy in Székesfehérvár are most likely dated to the Middle Ages at least. The road near Perkáta directly crosses Roman sites, and thus, its Roman origin cannot be excluded. The traces of a right-angle intersection at Aszal-völgy can be assumed to date to periods before the modern age.

Surfaces of old minor roads established on land and field boundaries occur as narrow strips in the vegetation. Owing to their continuous use, these dirt roads are usually very compacted affecting the vegetation growth, as illustrated at Köcsk, Kavicsos-dűlő, at Egyházashetye, Sajtár-rét, and at Tác, Kádár-dűlő.

If not the vegetation, the soil marks reveal subsurface features. The relief (microrelief), such as remains of bank-like rises of old roads, appears as light, distinctive strips, while the old deep roads or the road traces ‘cutting-into’ the relief emerge as darker strips due to the shadow effect. Features indicating elevated roads were documented at the following sites: Érd, Hosszú-földek no. 3.; Etyek, Kút-völgy; Lovasberény, János-mezei-dűlő no. 2.; Kám, Közép-dűlő (Csörnőc-Herpenyő N); Rábaszentandrás, Proletárok. In the vicinities of Kám and Rábaszentandrás (Fig. 11–12) road tracks, which have been considered to be Roman in the literature,

sával került sor ugyanis egy Nyugat-magyarországi felderítő repülésre, amelynek elsődleges célja az volt, hogy a Savariát körülvevő római birtokrendszer (*centuriatio*) meglétét igazolja és kiterjedését K-i irányban kutassa. E felderítő repülés során egy korábban, térinformatikai módszerekkel felállított modellt követve határoztunk meg ellenőrizendő pontokat, ahol egy ún. „jósló modell”, angol terminológiával „predictive model” alapján római utakat, csatornákat, vagy valamilyen derékszögű vonalas jelenséget vártunk. A savariai *centuriatio* tájolására és az egyes *centuriák* méretére sikerült olyan elképzelést felállítani, amelyet néhány korábbi ásatási helyszín alapján igazolni is lehetett. E feltételezett parcellarendszer eltér a kutatásban eddig feltételezett hálózattól, iránya EOVS vetületben kb. 82° K-re (és 90°-os többszörösei), a földrajzi É-hoz képest pedig 80° K-re (és 90°-os többszörösei) (13. kép).

A légi felderítés során arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon ez a modell csak Szombathely közelében működik-e, vagy a távolabbi területeken is. Szerettük volna ezenkívül azt is megvizsgálni, vajon sikerül-e az előzetesen archív légi felvételeken, vagy pl. a Google Earth felvételein potenciális területekként kijelölt zónákban is a fentebb felsorolt jelenségek valamelyikét dokumentálni? Ezt azért tartottuk különösen fontosnak, mert a felderítésre kijelölt területeken több olyan mai jelenség (út, patak-, csatornaszakasz stb.) látható, amely meg egyezik a modell által kijelölt tájolással és az elvi *centuriatio* rács határvonalaira esik. Ráadásul a kutatásban eddig elfogadott Savaria *territoriumának* határáról távolabb esik. Így annak igazolása, hogy itt olyan vonalas jelenségek dokumentálhatók, amelyek utakkal, csatornákkal vagy parcella-művelésnyomokkal hozhatók összefüggésbe, Savaria városi *territorium* területének a pontosítását is segítheti. A rendelkezésre álló archív felvételek, ill. a Google Earth által hozzáférhető felvételek részletessége azonban nem tesz lehetővé aprólékos megfigyeléseket, ezért erre a célra mindenképpen a légírégészeti célú felderítés alkalmas.

A felderítő repülés során az alábbi lelőhelyeken sikerült a modellnek megfelelően vonalas jelenségeket megfigyelni: Kenyeri, Galagonyás; Külsővat, Kövecses-dűlő; Külsővat, Bánhalmapusztá DK; Vassurány, Völgyre-dűlő; Vép, Őz aljai-dűlők (Bödi út); Rum, Kuty-oldal.

A felsorolt lelőhelyek közül Rum, Kuty-oldal lelőhely a leglátványosabb példa az előzetes modell igazolására (14. kép). Itt pár méter pontossággal sikerült az egykori római út mentén húzódó két egyenes árkot kimutatni. Ilyen árkokat ismerünk Szombathely környékéről. Egy mástól való távolságuk megfelel az eddig napvilágra került vidéki római (föld)utaknál dokumentált méreteknél, tájolásuk és helyzetük pedig, mint említettük, a várt eredményekkel cseng össze. Eszerint a Rába partja még megművelt és a római földmérők által felmért terület volt. A Rumnál fényképezett ún. *limesút* (parcellákat elválasztó út) a korábban *decumanus maximus*ként

could be identified. Further road parts, such as ditches, were not observed. Traces of old road cuttings are visible at the Óbarok, Óbarok M1 rest area N no. 2 site.

Roman plot system of land

When considering linear features, we must emphasize some sites from the relevant results of the aerial surveys in 2010. In June 2010 with the support of the OTKA and the Zoltán Magyar Higher Education Public Foundation, we conducted aerial reconnaissance in Western Hungary. The primary goal of the research was to confirm the existence of the Roman land division system (*centuriatio*) surrounding Savaria, and to investigate its extension towards the E. During the survey, which followed a predictive model set up by GIS in advance, we determined control points where we expected Roman roads, canals or some right-angle linear features. With regards to the orientation of the *centuriatio* and the extent of the individual *centurias*, we succeeded in establishing a concept that could be verified based on former excavations. This supposed land division system differs from the network assumed in the previous research, its orientation is ca. 82° to the E (and the multiples of 90°) and in respect to geographic N, 80° to the E (and the multiples of 90°) (HD 1972) (Fig. 13).

In the course of the aerial survey we were wondering whether this model was valid only for the environs of Szombathely, or for other areas too. We also intended to examine if any of the above-mentioned features could be revealed in the zones that had been preliminary tagged as potential territories in archive aerial photos or e.g. in Google Earth images. We regarded it as being of great importance because several recent features (a road, a stream, some canal segments etc.) are visible in the areas assigned for the survey, which coincide with the orientation generated by the model and fall on the borderlines of the theoretical *centuriatio* grid. Moreover, they are located farther from the line than the research has hitherto been indicated to be the boundary of *territorium* of Savaria. Thus, the verification of linear features associated with roads, canals or land cultivation marks in this area can contribute to the refinement of the urban *territorium* of Savaria too. However, the resolution of the available archive photos and the Google Earth images cannot make meticulous observations possible, for this purpose archaeological aerial reconnaissance is the proper tool.

During the aerial survey, in accordance with the model, linear features were observed at the following sites: Kenyeri, Galagonyás; Külsővat, Kövecses-dűlő; Külsővat, Bánhalmapusztá SE; Vassurány, Völgyre-dűlő; Vép, Őz aljai-dűlők (Bödi út); Rum, Kuty-oldal.

Among the listed sites the most attractive example for justifying the model is the Rum, Kuty-oldal site (Fig. 14). At this location we were able to detect two straight ditches stretching along the Roman road, accurate

feltételezett¹⁷ Szombathely–Sárvár közötti római úttól¹⁸ 20 *centuria* távolságra helyezkedik el, így ezen út ókori jelölését, a Római Birodalom más szegletében ránk maradt feliratok alapján SD (*sinistra decumanum*) XX azonosítóval láthatták el a római korban a határokon felállított jelzőköveken. Egyelőre a másik, az É–D-i tengely pontos helyzete nem ismert, így az ettől való távolság sem, így az egyes *centuriák* azonosítását szolgáló K–Ny-i és É–D-i tengelytől való sorszámozás csak az egyik „koordinátát” adja meg.

Az ókori földmérők kora középkori másolatban ránk maradt szöveggyűjteményének (*Corpus Agrimensorum*) illusztrációi és leírásai alapján az is feltételezhető, hogy a városi *territorium* széléig nem terjedtek ki a kiosztott parcellák, így a Rába, mint Savaria *colonia territorium*-ának természetes határa megkérdőjelezhető. (Pl. Orange esetében sem szab természetes határt a Rhône, és a ránk maradt illusztrációkban sem találunk rá példát.¹⁹) A Vassurány és Vép határában fényképezett jelenségek (ezen lelőhelyek biztosan beletartoztak a kiosztott földterületek zónájába) a légirégészeti felderítés és utófeldolgozás tapasztalatait gazdagítják. Megmutatkozott, hogy érdemes úgy is kontrollfelvételeket készíteni egy adott helyszínről, ha az potenciális, pl. térinformatikai modellezés alapján valószínűsített lelőhely, hogy markáns jelek nem utalnak egykori objektumokra. Vassurány esetében pl. a képjavító eljárásnak köszönhetően vált láthatóvá, hogy valóban húzódik a megfelelő helyen egy keskeny árok(pár), amelyet az elsődlegesen látható jelenségek miatt nehezebben lehetett dokumentálni. Ilyen esetekben például megmutatkozik, hogy egy lelőhelyet többször is érdemes felkeresni a megfelelő eredmények megszerzéséért. Vép határában a már említett Szombathely és Sárvár között húzódó római út régebbi felvételekről is ismert nyomvonala – bár korábban többször is markánsan észlelhető volt – nem mutatkozott meg, de más, valószínűleg a birtokrendszerrel összefüggő jelenségek (egykori parcellák) igen. Ezen jelenségek e római útra merőlegesen, ill. párhuzamosan helyezkednek el.

A fent említett lelőhelyek esetében biztosan feltételezhettük, hogy Savaria egykori *territorium*-án helyezkedtek el, de a felderítés során, az előzetes elemzések alapján, olyan területeket is megvizsgáltunk, ahol szá-

within few meters. Such ditches are known in the surroundings of Szombathely. The distance between them coincide with the measures of Roman (dirt) roads found beforehand, their orientation and location, as we have mentioned, correspond with expected results. Accordingly, the banks along the Rába were also cultivated and belonged to the areas land surveyed by the Romans. The so-called *limes* road (dividing road between the lands) photographed at Rum is situated 20 *centuria* from the Roman road, earlier assumed to be *decumanus maximus*,¹⁷ between Szombathely and Sárvár.¹⁸ Thus, based on inscriptions found on the marking stones at the frontiers elsewhere in the Roman Empire, the ancient assignment of this road might have been SD (*sinistra decumanum*) XX. At present both the exact position of the other, N–S axis, and in consequence, the distance from it are unknown. Therefore, the sequential numbering from the E–W and N–S axes, supplying the identification of the individual *centurias*, provides only one of the “coordinates”.

Based on the illustrations and the descriptions of the ancient land surveyors' treatise (*Corpus Agrimensorum*) preserved in an early medieval manuscript, it can also be supposed that the allotted lands did not reach the edge of the urban *territorium*. Hence, the role of the Rába as the natural border of *colonia territorium* of Savaria is dubious (e.g. the Rhône was not the natural border in Orange, and we cannot find relevant examples in the preserved illustrations either¹⁹). The features captured in the vicinities of Vassurány and Vép (these sites definitely belonged to the zone of allotted lands) enrich the experiences of the archaeological aerial survey and evaluation. It was proved that it is worth taking control images of a given location even if it is a potential site (for example presumed based on GIS modeling), but explicit marks indicating ancient features cannot be recognized. For instance, in the case of Vassurány the applied image correction procedure made a narrow, (double) ditch visible at the appropriate location, which had been difficult to reveal due to the primarily visible features. Such cases demonstrate that a given site is worth being and also must be visited multiple times in order to acquire proper results. The track of the above mentioned Roman road between Szombathely and

17 Bődöcs A.: A római kori úthálózat térinformatikai vizsgálata a mai Magyarország területén. (PhD-disszertáció) ELTE-BTK Régészettudomány Intézet, Budapest, 2008, 694 p.; Bődöcs A.: A római kori Savaria környéki centuriatio területének vizsgálata térinformatikai eszközökkel. p. 88. BMGE Szakdolgozat, Budapest, 2010.; Bődöcs, A.: Aerial archaeological substantiation of a Roman cadastre system's predictive model. AARGNews 42 (2011) pp. 13–25.; Bődöcs A.: A római kori birtokrendszer kialakítása és tájformáló hatása Pannoniában. Geodézia és Kartográfia 63: (2011) (3) pp. 20–25.

18 Tóth E.: A Savaria–Bassiana útszakasz. ArchÉrt 104 (1977) 65–77.

19 PIGANIOL, A.: Les documents cadastraux de la colonie romaine d'Orange. Gallia, suppl. XVI. Paris, 1962.

17 Bődöcs A.: A római kori úthálózat térinformatikai vizsgálata a mai Magyarország területén. (PhD dissertation) ELTE Faculty of Humanities, Institute of Archaeological Sciences, Budapest, 2008, p. 694; Bődöcs A.: A római kori Savaria környéki centuriatio területének vizsgálata térinformatikai eszközökkel. p. 88. BMGE MA thesis, Budapest, 2010.; Bődöcs, A.: Aerial archaeological substantiation of a Roman cadastre system's predictive model. AARGNews 42 (2011) pp. 13–25.; Bődöcs A.: A római kori birtokrendszer kialakítása és tájformáló hatása Pannoniában. Geodézia és Kartográfia 63: (2011) (3) pp. 20–25.

18 Tóth E.: A Savaria–Bassiana útszakasz. ArchÉrt 104 (1977) 65–77.

19 PIGANIOL, A.: Les documents cadastraux de la colonie romaine d'Orange. Gallia, suppl. XVI. Paris, 1962.

mos, a savariai *centuriatio* rendszerével megegyező felszíni jelenséggel találkozhatunk, és ahonnan kora császárkori lelőhelyeket, vagy római útról szóló bizonytalan adattári utalásokat is ismerünk.

A Külsővat határában, a Kövecses-dűlőben fényképezett derékszögű, kereszteződésnek interpretálható jelenséget azért érdemes kiemelni, mert az általunk kiszerkesztett modellnek megfelelő helyen sikerült dokumentálni. Kenyeri határában pedig az egykori (újkori) elszántott dűlőutak nyomai mellett olyan kettős árok nyoma látszik rövid szakaszon, amelyik tájolásában és helyzetében szintén megfelel a *centuriatio*-modellnek. Ezen lelőhelyek esetében azonban feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy további kutatások mindenképpen szükségesek, ugyanis terepi helyszíneléssel nem lehetett a feltételezést igazolni. Azt is hozzá kell tennünk, hogy az ilyen jellegű lelőhelyek nemcsak terepi, hanem ásatási azonosítása is, mint azt az Ilon Gábor ásatásai által napvilágra került néhány lelőhely példája mutatja,²⁰ néha problematikusnak bizonyul a gyér számú leletanyag miatt. Így ezeken a lelőhelyeken is az alapos és szerencsés időben végzett légi régészeti kutatás nyújthat nagy segítséget.

Összefoglalás

OTKA programunk végrehajtása során nyilvánvalóvá vált, hogy régészeti topográfiai kutatások Magyarországon ma már nem folytathatók eredményesen légi fényképezés nélkül. Ez egyrészt fokozottan igaz azokban a régiókban (Észak- és Kelet-Dunántúl, Duna-Tisza köze), ahol különösen sok légifotó-lelőhelyet sikerült felderítenünk, másrészt kiemelten fontos azon lelőhelytípusok (temetkezések, utak, határhasználati nyomok) esetében, amelyek a hagyományos terepjárásos módszerekkel nehezen, vagy egyáltalán nem azonosíthatók. A módszer fejlesztésével elértük, hogy a tematikus kutatásoknak is hatékony eszköze legyen. Ezt példázzák az évről évre tucat szám azonosított erődítési nyomok, ill. a római kori Pannonia úthálózatának egyre bővülő rekonstrukciója.

Kutatásainkat 2010-ben az OTKA NK 68824-es pályázat, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és a Magyar Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj támogatta. A repülőgépvezetők Talabos Gábor, Nagy Tamás és Horváth Dániel voltak. A terepbejárásokon a szerzőkön kívül Bózsza Anikó (ELTE), Nagy József Gábor (Iaș-i Egyetem, Románia) és Stibrányi Máté (MNM-NÖK) régészek, Holl Balázs mérnök-térinformatikus (MNM), Groma Katalin, Jáky András, Kovácsóczy Bernadett és Szórádi Zsófia régészhallgatók (ELTE BTK Régészettudományi Intézete) vettek részt.

Sárvár, known from earlier images as well, was not evident in the vicinity of Vép, but other features, possibly related to the land system (ancient land divisions), were identified. These features are aligned perpendicular to, or parallel with this Roman road.

As for the above mentioned sites, we could securely suppose that they had been located within the *territorium* of Savaria, but based on preliminary results, during the survey we also investigated such areas where we encountered numerous surface features identical to the *centuriatio* of Savaria, and from which either we are aware of sites dating to the Early Imperial Period or we have ambiguous archive data on a Roman road.

The feature captured in the Kövecses-dűlő, in the vicinity of Külsővat can be interpreted as a right-angle intersection and is worth being emphasized because it was documented at the expected location according to our model. In addition to the remains of old (modern age), plowed-out dirt roads in the vicinity of Kenyeri, a short segment of a double ditch is also seen that coincides with the *centuriatio* model in respect to orientation and location. However, it is important to note that further investigations are definitely needed at these sites since the assumptions could not be confirmed by field surveys. It also must be added that, as the examples of some sites excavated by Gábor Ilon illustrate²⁰, due to a lack of artifacts, their verification occasionally proves to be rather difficult, not only during field survey, but also through excavations. Thus, careful and well-timed aerial reconnaissance can be a great help for these sites as well.

Summary

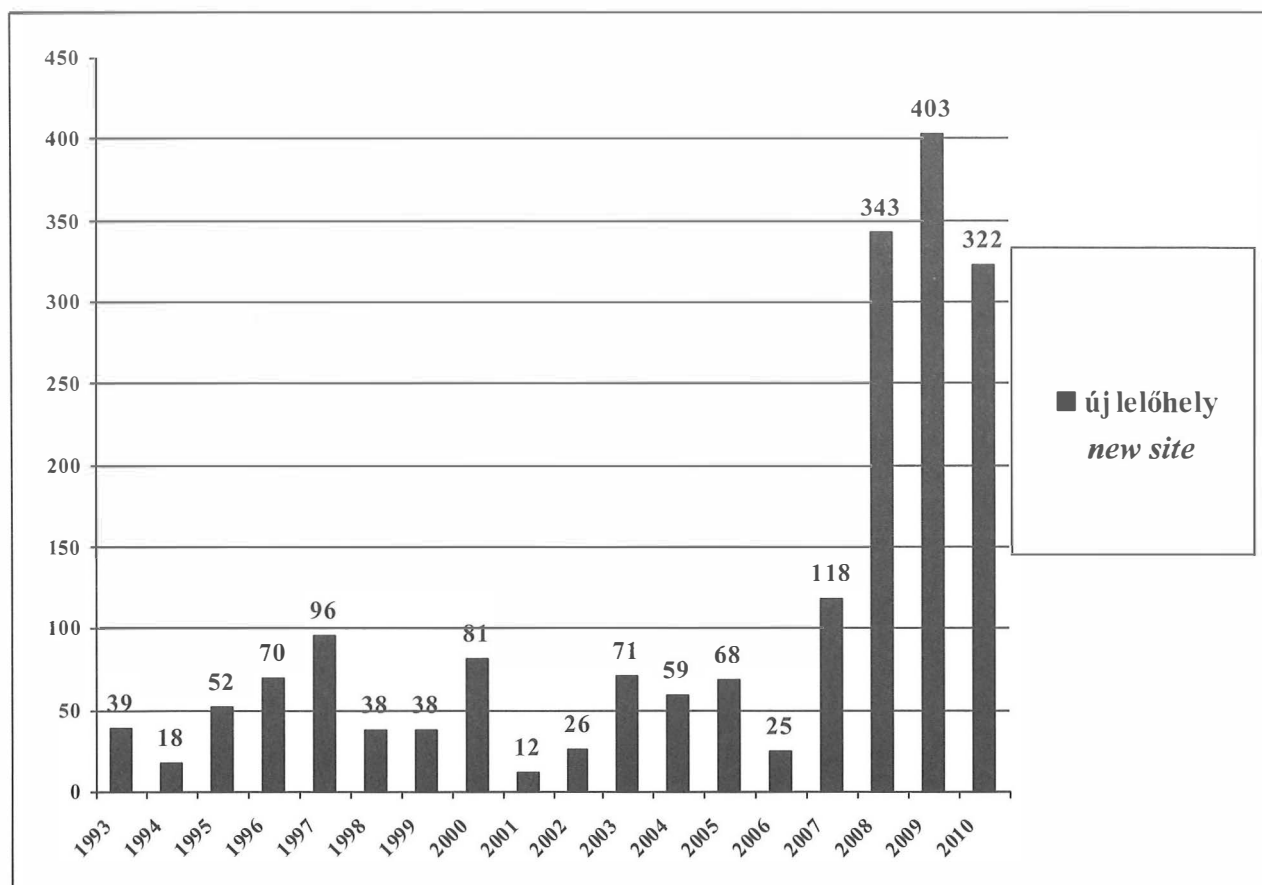
While carrying out our OTKA program it became clear that archaeological topographical investigations cannot efficiently be conducted without aerial imagery in Hungary. On the one hand, it especially holds true for those regions (Northern and Southern Transdanubia, Duna-Tisza Interfluvium) where we have revealed sites by aerial imagery in a particularly large number, on the other hand, it is vital for such site types (burials, roads, land use patterns) that can barely be identified, or cannot be identified at all through traditional field methods. By improving the methodology we achieved that aerial photography can be a useful tool for thematic investigations as well. The dozens of fortifications documented annually, and the expanding reconstruction of the Roman road network in Pannonia demonstrate it well.

In 2010, our research was supported by OTKA grant no. NK 68824, the János Bolyai Research Fellowship, and the Zoltán Magyar Postdoctoral Fellowship. The

20 ILON G.: Egy valódi „via rustica” Savaria territoriumán. Eine wahre „via rustica” auf dem Territorium von Savaria. SAVARIA 25/3 (2000–2001 [2002]) 69–82.

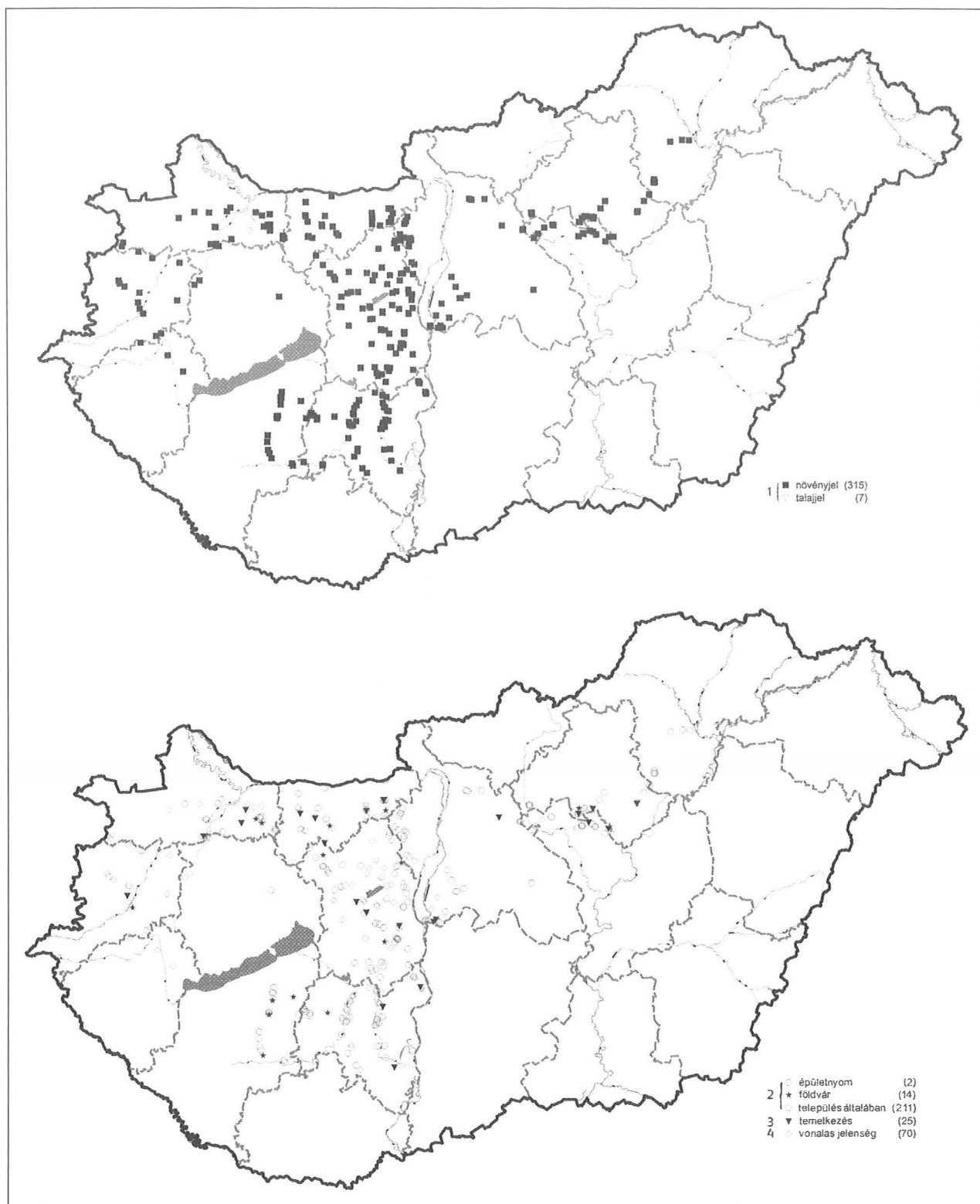
20 ILON G.: Egy valódi „via rustica” Savaria territoriumán. Eine wahre „via rustica” auf dem Territorium von Savaria. SAVARIA 25/3 (2000–2001 [2002]) 69–82.

aircraft pilots were Gábor Talabos, Tamás Nagy and Dániel Horváth. Apart from the authors, the following people participated in the field surveys: Anikó Bózsza (ELTE), József Gábor Nagy (University of Iaş, Romania) and Máté Stibrányi (MNM-NÖK) (archaeologists), Balázs Holl (MNM), (engineer-GIS expert), Katalin Groma, András Jáky, Bernadett Kovacsóczy and Zsófia Szórádi (ELTE, Faculty of Humanities, Institute of Archaeological Sciences) (archaeology students).



1. kép: Újonnan azonosított légifotó-lelőhelyek 1993–2010 között

Fig. 1: New sites identified by aerial photography between 1993 and 2010



2. kép: A 2010-ben fényképezett légifotó-lelőhelyek elterjedési térképei

1.: Az összes újonnan azonosított lelőhely a terület állapota szerint; 2.: Településre utaló jelenségek; 3.: Temetkezésre utaló jelenségek; 4.: Vonalas objektumok

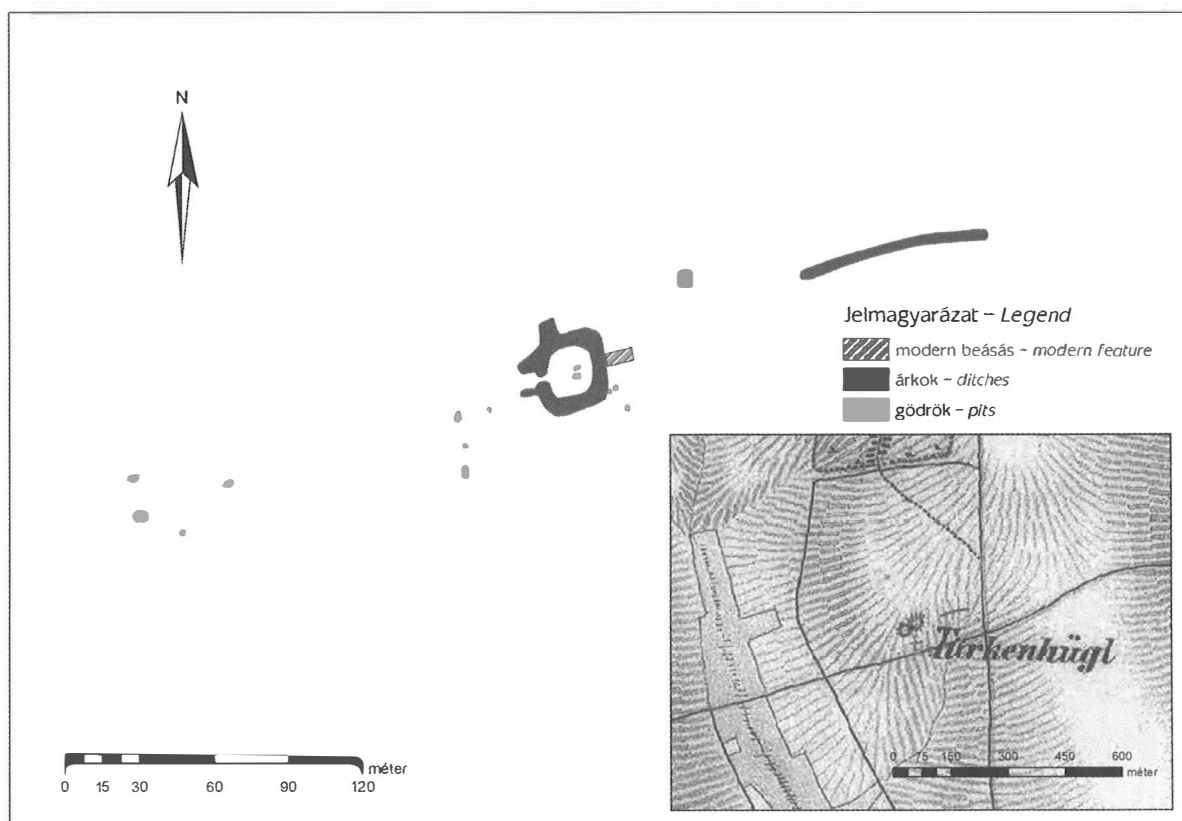
Fig. 2: Distribution maps of sites captured by aerial photography in 2010

1: All of the newly identified sites by area condition; 2: Features indicating settlements; 3: Features indicating burials; 4: Linear features



3. kép: Kisebb török kori őrhely nyoma Somogyegres határában (2010. június 28.)

Fig. 3: Trace of a small lookout in the vicinity of Somogyegres dating to the Turkish period (June 28, 2010)



4. kép: A somogyegresi erődítés értelmezése és ábrázolása a II. katonai felmérés térképszelvényén

Fig. 4: The interpretation and depiction of the fortification at Somogyegres on the 2nd military survey map



5. kép: A Keszthely-fenékpusztai tábortól északra található sánc (2010. június 28.)

Fig. 5: Rampart located N of the Keszthely-Fenékpuszta camp (June 28, 2010)



6. kép: A Keszthely-fenékpusztai tábortól északra található sánc értelmezése és ábrázolása a II. katonai felmérés térképszelvényén

Fig. 6: The interpretation and depiction of the rampart located N of the Keszthely-Fenékpuszta camp on the 2nd military survey map



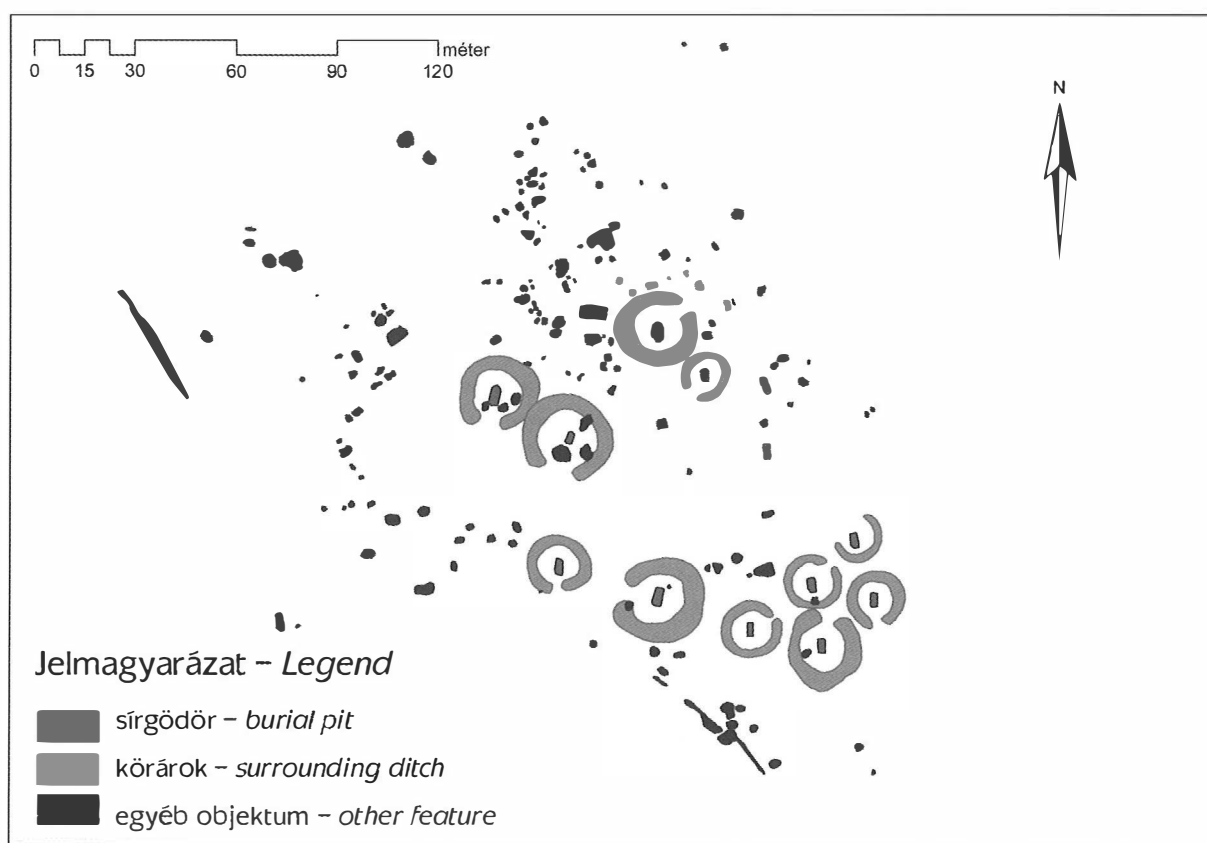
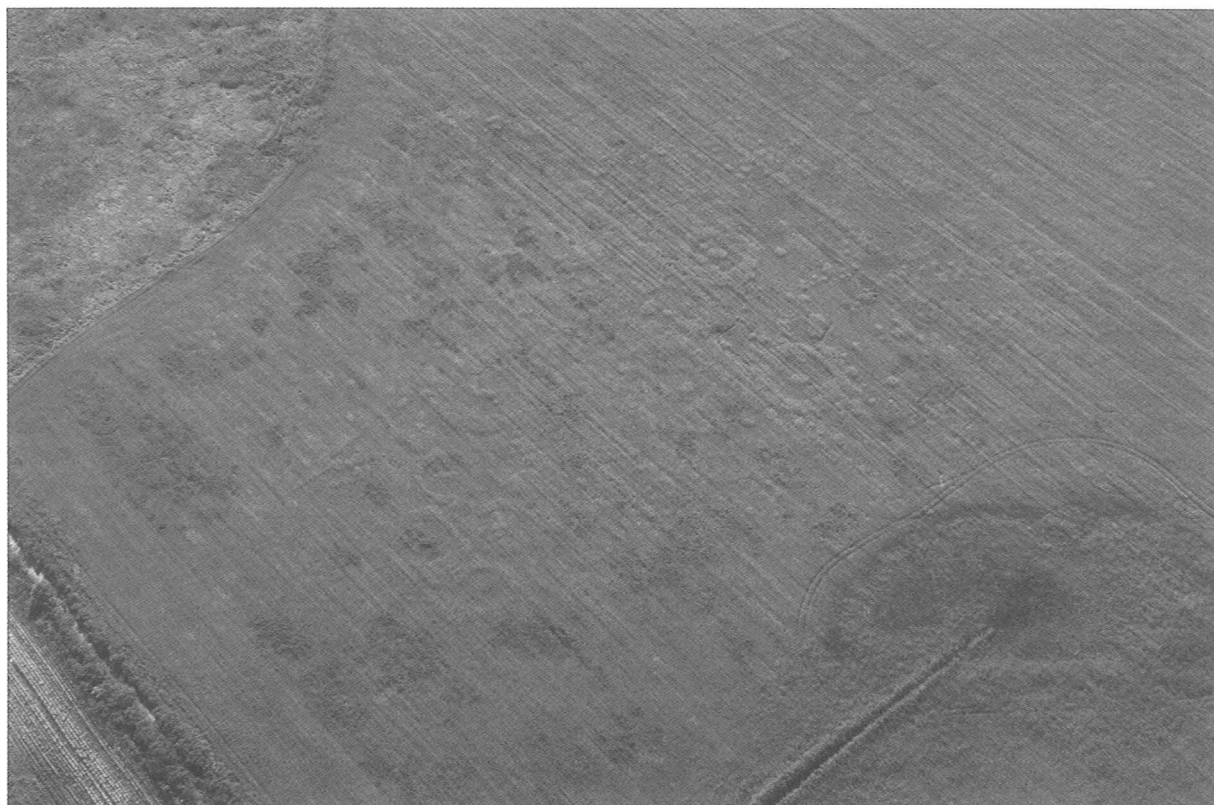
7. kép: Kőépület nyoma Ete határában, Komárom-Esztergom megyében (2010. június 5.)

Fig. 7: Trace of a stone building in the vicinity of Ete in Komárom-Esztergom County (June 5, 2010)



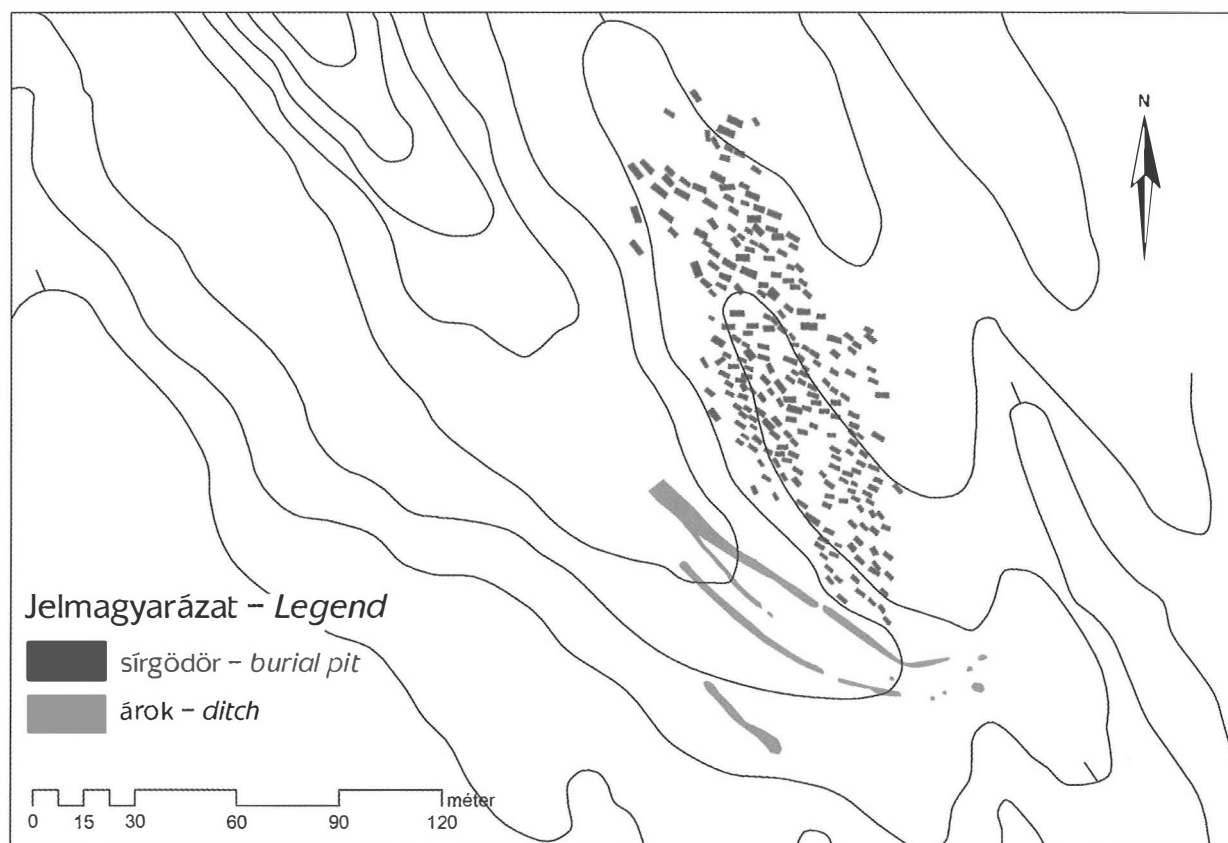
8. kép: Körárkos temetkezés nyomai Dömsöd, Szent Tamás úti-dűlőben (2010. június 12.)

Fig. 8: Traces of burials surrounded by circular ditches in the Szent Tamás úti-dűlő at Dömsöd (June 12, 2010)



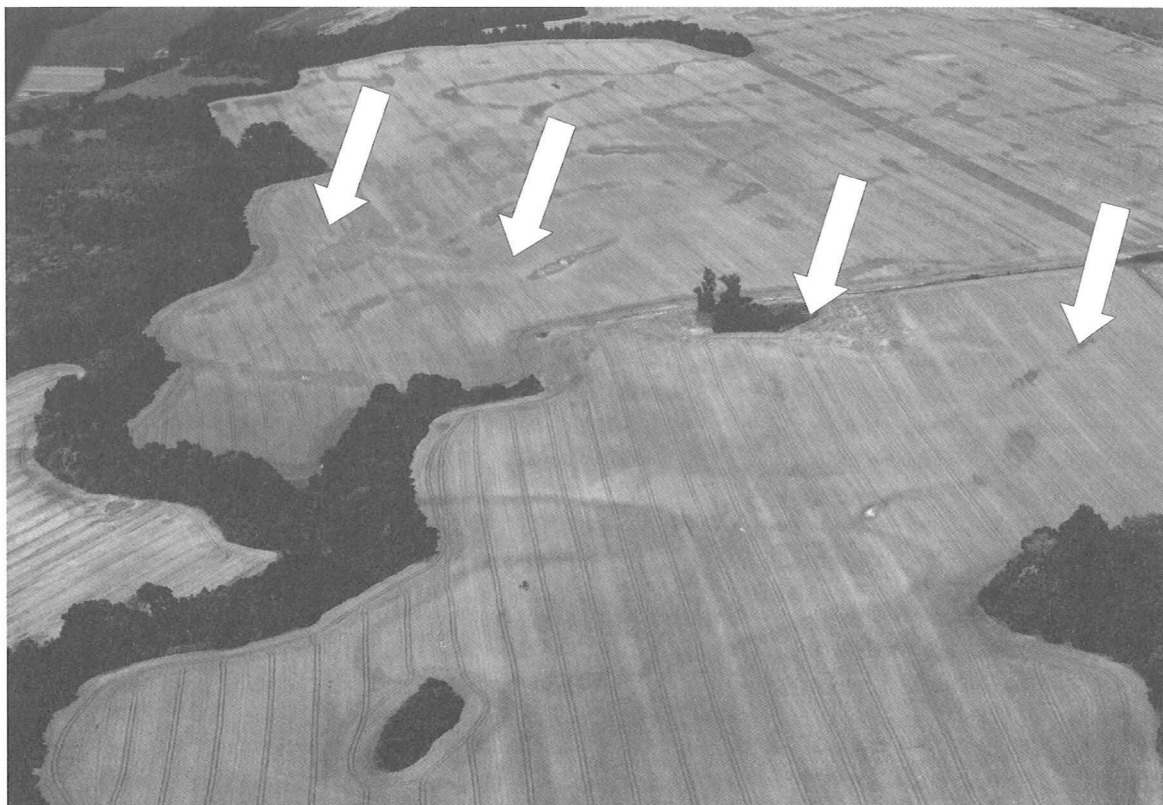
9. kép: Körárkos temetkezések nyomai Besenyőtelek, Zsiga-dűlőben (2010. július 9.)

Fig. 9: Traces of burials surrounded by circular ditches in the Zsiga-dűlő at Besenyőtelek (June 9, 2010)



10. kép: Csontvázas temető Aba közelében (2010. június 19.)

Fig. 10: Inhumation cemetery near Aba (June 19, 2010)



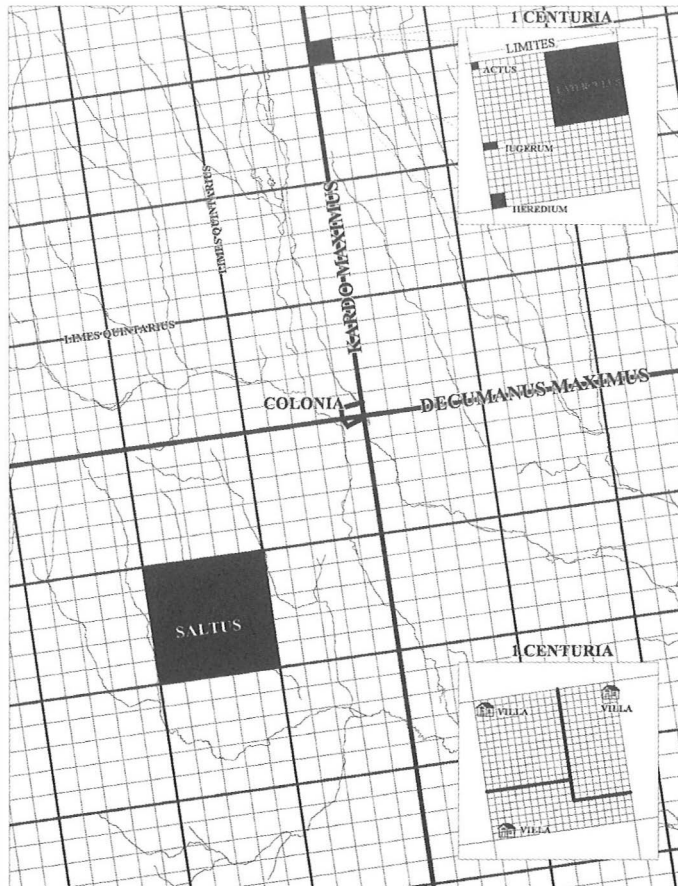
11. kép: Római út és újkori(?) út nyomai Kám, Közép-dűlőben (2010. június 28.)

Fig. 11: Trace of a Roman and modern(?) road in the Közép-dűlő at Kám (June 28, 2010)



12. kép: Római út nyomai Rábaszentandrás, Proletárok-dűlőben (2010. június 28.)

Fig. 12: Traces of a Roman road in the Proletárok-dűlő at Rábaszentandrás (June 28, 2010)



13. kép: A római centuriatio elvi tájolása colonia Savaria körül

Fig. 13: Theoretical orientation of the Roman centuriatio at colonia Savaria



14. kép: Római parcellahatárt jelző út Rum, Kuty-oldal-dűlőben (2010. június 28.)

Fig. 14: Roman road indicating land divisions in Kuty-oldal-dűlő at Rum (June 28, 2010)

Miklós Zsuzsa

Légirégészeti kutatások 2010-ben

2010-ben az OTKA támogatásának segítségével folytattam Tolna és Somogy megyében, elsősorban a Dráva mentén a földvárakkal, egyéb lelőhelyekkel kapcsolatos légi felderítést, légi fényképezést.¹ Természetesen most is voltak olyan lelőhelyek, amelyeket átrepülés közben, mintegy „melléktermékként” fényképeztem.

Pest megyében néhány problémás lelőhelyről készítettem légi felvételeket. Elsősorban havas, sűrűlőfűnyes körülmények között mutatkoztak jól az árkok, sáncok, egyéb objektumok.

2010-ben a növényzet és a szántás is jól mutatta a jeleket.

A fotózásoknál a hagyományos fényképezőgépeket (Minolta X-700, Mamiya-645 – színes Kodak filmekkel, valamint infra filmekkel – és a digitális gépeket egyaránt használtam. A felderítéseket, fotózásokat Cessna-152 és 172 típusú repülőgépekkel végeztem. A relatív repülési magasság kb. 150 – 1300 m között váltakozott, a szükségnek megfelelően. Közel függőleges és ferde fotókat is készítettem, a lelőhely jellegétől függően. A pilóta minden repülésnél Talabos Gábor volt.²

Baranya megye

Kétújfalu Kelet (KÖH 74871), I: Kétújfalu és Teklafalu között, a Gyöngyös-patak árteréből kiemelkedő dombot körben árok övezi. A lelőhelyre átrepülés közben figyeltem fel: a korábban erdővel fedett dombon nem sokkal korábban tarvágást végeztek, ennek eredményeképpen vált láthatóvá a sáncárok és sánc. 2009. december 18-án hóban még egyértelműbben kirajzolódott a védett terület és az erődítés. 2010 júniusában már látható volt, hogy a kitisztított területet visszafoglalta a bozót. A magas talajvíz azonban jól mutatta az egykori árok vonalát. A sánc kiemelkedett a vízenyőből. A lelőhely korának megállapításához terepbejárás szükséges (1. kép).

Fejér megye

Adony, Éles-hegy (KÖH 72465), B: Adony központjától DNy-ra 5 km-re, a halastavak D-i partja fölé kinyúló hegynyelvet egykor árokkal zárták le. Ennek nyoma a helyszínen ma már nem látszik. 2010 júniusában a még többnyire zöld búzában sötétebb zöld sáv utalt az egykori sáncárokra. Nováki Gyula és Merkl Máté november 5-én a belső területen bronzkori cserepeket talált.

Sárbogárd, Bolondvár (KÖH 22180), B: Az ismert bronzkori földvárat átrepülés közben fényképeztem.

Zsuzsa Miklós

Aerial archaeological investigations in 2010

With the support of the OTKA, I continued the aerial survey and photography of earthen forts and other sites primarily along the Drava in Tolna and Somogy Counties.¹ Certainly, during this season, several other sites were also captured as “by-products” as we flew over them.

I photographed some problematic sites in Pest County. The ditches, ramparts and other features appeared particularly well under snowy circumstances and in an oblique light. The vegetation and the plowing also outlined the features well in 2010.

While taking photos I used both traditional (Minolta X-700, Mamiya-645, with colored Kodak and infra films) and digital cameras. The survey and the reconnaissance were carried out by Cessna-152 and 172 aircrafts. According to necessity, the relative flying altitude ranged between ca. 150 and 1300 m. Depending on site characteristics, I took photos both nearly vertically and obliquely. On each occasion the pilot was Gábor Talabos.²

Baranya County

Kétújfalu East (KÖH 74871), I: Between Kétújfalu and Teklafalu, the hill rising from the floodplain of the Gyöngyös stream is surrounded by a ditch. I recognized the site as we were flying over it: the woods on the hill had been clear cut a bit earlier, and as a result, a ditch and a rampart became visible. On December 18, 2009 the protected area and the fortification appeared even more apparent in the snow. In June 2010 it was evident that the clearing was already reoccupied by bushes. However, the high water table revealed the line of the ditch fairly well. The rampart rose from the wet area. Field survey is needed to determine the age of the site (Fig. 1).

Fejér County

Adony, Éles-hegy (KÖH 72465), B: 5 km SW of the center of Adony, the offshoot of the hill stretching over the southern bank of the fishing lakes was cut by a ditch. Traces of it cannot be seen on the surface anymore. In June 2010 within the mostly green wheat a darker green strip indicated the one-time ditch. On November 5th Gyula Nováki and Máté Merkl found Bronze Age potsherds in the interior of the ditch.

Sárbogárd, Bolondvár (KÖH 22180), B: I photographed the known Bronze Age earthen fort as we were flying over it. In its surroundings dark green strips revealed the outer double ditch in the young corn.

1 Az OTKA pályázat száma: K 72231.

2 Ezúton is köszönöm Talabos Gábor, a budaörsi székhelyű Centro-Plane, valamint a Master Sky segítségét.

1 The ID number of the OTKA grant: K 72231

2 Here I thank Gábor Talabos, and the Cento-Plane in Budaörs, as well as the Master Sky for their help.

A körülötte levő területen, a fiatal kukoricában halvány, sötétzöld sávok utaltak a külső, kettős árokra.

Szabadbattyán, Kula (KÖH 22331), Kö, Tő: Az egykor árokka övezett tornyot az utóbbi években teljesen körbeépítették, ezért az árokból szinte semmi sem látszik már.

Székesfehérvár, Fekete-hegy (KÖH 28583), Á: A legelőn elhelyezkedő kerek földvár árka a növényzet sötétzöld színe jelzi. A Siklósi Gyula által húzott kutatóárkok a levegőből jól láthatók.

Vál, Pogányvár (KÖH 22361), B: A falu szélén emelkedik a kétrészes bronzkori földvár. Egyik része legelő, itt jól kivehető a települést övező sánc, és a domb átvágása. A másik részt szántják, itt nem látszott erődítési nyom.

Komárom megye

Dömös, Árpádvár I. (MRT 5. k. 6/7, KÖH 2007), Á: Az április eleji, lombmentes időszakban jól látszott a sánc és a torony dombja is.

Esztergom-Pilisszentlélek, Kolostorrom (MRT 5. k. 18/1, KÖH 2292), Á, Kk: Április 7-én készült a pálos kolostor állapotát megörökítő képm is (2. kép).

Keszölc, Klastrompuszta (MRT 5. k. 9/6, KÖH 2311), Á: Az Árpád-kori templom konzervált alaprajzát fotóztam április 7-én.

Pest megye

Acsa, Cselin (MRT 13/3 k. 1/1, KÖH 25684), B: A falutól D-re, a Galga árteréből erősen kiemelkedő dombon a felszínen már nem látszik erődítési nyom. A levegőből azonban – megfelelő körülmények között – megfigyelhető: 2010. április elején, fiatal vetésben a sötétebb zöld árnyalata utalt az egykori sáncárokra.

Aszód, Manyik (MRT 13/3 k. 2/1, KÖH 24103), B: A bronzkori földvár árka jól látszik a szántásban. A védett terület közepe világos, hamus színű. A belső sáncárkot sötétebb barna sáv mutatja, a külső sáncárok hasonló színű, de elmosódottabb. Ugyanez a lelőhely július közepén, kukoricában alig vehető észre: csupán egy világos sáv utal az egykori erődítésre.

Bernecebaráti, Templom-hegy (MRT 13/2 k. 2/3, KÖH 9934), B, Á: Februárban hóban, napsütésben jól látszott a kétrészes földvár az átvágással, terasszal (3. kép).

Csévharaszt-Pusztapótharaszti, földvár (KÖH 72131), Á: A kisméretű, kerek alaprajzú Árpád-kori földvár árka, sánca februárban hóban, napsütésben szépen kirajzolódott (4. kép).

Csővár, Vár (MRT 13/2 k. 4/1, KÖH 10144), Kö: Április elején, lombmentes időszakban szépen kibontakoztak a vár külső és belső védművei, teljes alaprajza.

Dabas, Dabasi szőlők (KÖH 74875), B: A földvárra Kulcsár Gabriella figyelt fel a Google műholdfotóin, ahol egy sötét gyűrű látható. A 2009. május elején végzett terepbejárás során kiderült, hogy az egykori árok alig látszik. A védett terület szürke, itt elég sok volt a cserép, állatcsont. A kukorica éppen kezdett kikelni.

Szabadbattyán, Kula (KÖH 22331), Kö, Tő: The area around the tower, which had been enclosed by a ditch, has been completely filled-in by buildings in the past few years. Therefore, the ditch is almost unidentifiable today.

Székesfehérvár, Fekete-hegy (KÖH 28583), Á: The ditch of the circular earthen fort, located in the meadow, is indicated by dark green vegetation. The trial trenches exposed by Gyula Siklósi are markedly discernible from the air.

Vál, Pogányvár (KÖH 22361), B: The Bronze Age earthen fort, composed of two parts, lies at the edge of the village. In the meadow the rampart around the settlement and the cross-cutting through the hill are evident. The other portion of the site is plowed, and therefore traces of the fortification could not be seen here.

Komárom megye

Dömös, Árpádvár I. (MRT 5. k. 6/7, KÖH 2007), Á: The rampart and the hill of the tower were clearly visible in the foliage-free period at the beginning of April.

Esztergom-Pilisszentlélek, Kolostorrom (MRT 5. k. 18/1, KÖH 2292), Á, Kk: The picture showing the condition of the Pálos monastery was taken on April 7 (Fig. 2).

Keszölc, Klastrompuszta (MRT 5. k. 9/6, KÖH 2311), Á: I photographed the renovated ground plans of the Árpadian Age church on April 7.

Pest County

Acsa, Cselin (MRT 13/3 k. 1/1, KÖH 25684), B: S of the village, on the hill markedly rising from the floodplain of the Galga, traces of fortification cannot be recognized on the surface anymore. However, under appropriate circumstances it is discernible from the air. At the beginning of April 2010 the ditch was indicated by a darker green tone in the young crops.

Aszód, Manyik (MRT 13/3 k. 2/1, KÖH 24103), B: The ditch of the Bronze Age earthen fort is obvious in the plowed field. The central part of the protected area is a faint ash-color. The inner ditch is shown by a darker brown strip and the outer one has a similar color, but it is more blurred. In the middle of July the site is barely observable in the corn and only a light strip implies the remnants of the ancient fortification.

Bernecebaráti, Templom-hegy (MRT 13/2 k. 2/3, KÖH 9934), B, Á: The two-part earthen fort, with cross-cutting and terrace, was evident in the snow and under sunlight in February (Fig. 3).

Csévharaszt-Pusztapótharaszti, földvár (KÖH 72131), Á: The ditch and the rampart of the small, circular Árpadian Age earthen fort clearly appeared in the snow and under sunlight in February (Fig. 4).

Csővár, Vár (MRT 13/2 k. 4/1, KÖH 10144), Kö: The inner and outer defensive structures, as well as the entire ground plan of the fort, were highly visible in the foliage-free period at the beginning of April.

A 2010. július 13-i légi felvételen a fiatal kukoricában sötétzöld sáv jelezte az egykori sáncárkot.

Galgahévíz, Szent András part (MRT 13/3 k. 8/2, KÖH 30686), Á: Az Árpád-kori földvár árkai, sáncai februárban, a hónak és az árnyékhatsáknak köszönhetően jól látszottak (5. kép).

Galgamácsa, Szilvás-domb (MRT 13/3 k. 9/5, KÖH 25920), B: A bronzkori lelőhely igen jól látszott februárban hóban, napsütésben. A vasútvonal által átvágott, az újkorban szőlőműveléssel, partlevágással bolygatott dombról azonban továbbra sem lehet megállapítani, hogy erősített volt-e (6. kép).

Kakucs, Turján mögötti dűlő (KÖH 57842), B: A falutól D-re található bronzkori földvárat július közepén fotóztam. A lelőhely nagyobbik, Ny-i részére kukoricát vetettek. Itt világoszöld sáv utal az egykori erősítésre. A K-i oldalon az érett gabonában csak igen halványan látszódtak a jelek.

Kerepes, Kálvária (MRT 13/3 k. 15/5, KÖH 26149), Á, Kk: Az Árpád-kori földvár és templom területe legelő. Februárban hóban, napsütésben szépen kirajzolódott a templomot övező árok, a sánc és az újkori bolygatások.

Mende, Leányvár (KÖH 39464), B: Februárban hóban, sűrűfénnyben szépen kirajzolódott a bronzkori földvár erősítése: a domb átvágása és az árkok.

Nagykátá, Jakab-rét (MRT 13/4 k. Nagykátá 24, KÖH 60360), B: Újra fotóztam a lelőhelyet (2007-ben érett búzában ovális, környezeténél világosabb sáv utalt a sáncárokra). 2008. április végén szántásban kerek, sötét sáv jelezte a sáncárkot. 2009. április elején, őszi búzában a sáncárkot szabályos kör alakú, sötétzöld gyűrű mutatta. Az elszántott sánc az árkon kívül világos sávként mutatkozott. 2010 júliusában a zöld kukoricában csak igen halványan jelzi a növényzet az egykori erősítés vonalát.

Nagykőrös, Földvár (Szurdok), (KÖH 20418), B: A bronzkori földvár első, vázlatos felmérését Nováki Gyula és Sándorfi György készítette el. A részletes felmérést 2009-ben készítettük el. A földvár területén két tanya és kisebb-nagyobb, különböző módon művelt parcella található. A szántóföldi művelés következtében a sáncok, árkok már szinte teljesen lekoptak. 2010 februárjában hóban, sűrűfénnyben jól látszott a DNY-i szélén a sánc, É felől a sáncárok részlete; július közepén azonban csak a DNY-i részen, a legelőn volt látható a sánc nyoma.

Órbottyán (Vácbottyán), Nagy-erdő-dűlő (MRT 13/2 k. 32/14, KÖH 10953), B: A bronzkori (hatvani kultúra) földvár erősen elszántott sáncárka április elején szántásban sötétbarna sávként mutatkozott. A 2008-ban már megfigyelt, belső osztásra utaló barna sáv ismét észlelhető volt. 2010. július közepén a fiatal kukoricában a környezeténél sötétebb zöld árnyalatú sáv utalt az egykori sáncárokra. A korábban észlelt belső osztás most nem mutatkozott.

Sülysáp, Leányvár (KÖH 39534), B: A sűrű fák, bozóttal fedett földvár alakja, erősítése februárban

Dabas, Dabasi szőlők (KÖH 74875), B: The earthen fort was recognized by Gabriella Kulcsár as a dark ring on Google satellite images. During field survey at the beginning of March 2009, it turned out that the ancient ditch was hardly detectable. The protected area was grey with fairly numerous potsherds and animal bones. The corn was about to emerge. On the aerial photo, taken on July 13, 2010, the ditch was marked by a dark green strip in the young corn.

Galgahévíz, Szent András part (MRT 13/3 k. 8/2, KÖH 30686), Á: The ditches and the ramparts of the Árpadian Age earthen fort became visible as a result of the snow and the shadow effect in February (Fig. 5).

Galgamácsa, Szilvás-domb (MRT 13/3 k. 9/5, KÖH 25920), B: The Bronze Age site was clearly observed in the snow and under the sunlight in February. It still cannot be concluded whether the hill, which was cut by a railroad, disturbed by grape cultivation, and bank-cutting in the modern age, was fortified (Fig. 6).

Kakucs, Turján mögötti dűlő (KÖH 57842), B: I photographed the Bronze Age earthen fort, located S of the village, in mid-June. In the larger, western portion of the site that was covered with corn a light green strip indicated the one-time fortification. In the field of ripe cereal on the eastern side, its traces were rather vague.

Kerepes, Kálvária (MRT 13/3 k. 15/5, KÖH 26149), Á, Kk: The Árpadian Age earthen fort and church lie in a meadow. The surrounding ditch of the church, the rampart, and the modern disturbances were noticeable in the snow and under sunlight in February.

Mende, Leányvár (KÖH 39464), B: The enclosure of the Bronze Age fortification, composed of a cutting in the hill and ditches, became highly detectable in the snow, in an oblique light during February.

Nagykátá, Jakab-rét (MRT 13/4 k. Nagykátá 24, KÖH 60360), B: I reshot the site (in 2007 an ovate strip lighter than its surroundings indicated the ditch in the ripe wheat). At the end of April 2008 a round, dark strip designated the ditch in the plowed field. At the beginning of April 2009 a circular, dark green ring showed the ditch in the winter wheat. The abraded rampart was indicated as a light strip beyond the ditch. In July 2010 the vegetation displayed only fairly faintly the ancient fortification in the green corn.

Nagykőrös, Földvár (Szurdok) (KÖH 20418), B: The first, sketchy survey of the Bronze Age earthen fort was carried out by Gyula Nováki and György Sándorfi. We accomplished the detailed survey in 2009. There are two farmsteads, as well as smaller and larger, variously cultivated fields in the territory of the earthen fort. Due to farming activities, evidence of the ramparts and the ditches have almost completely disappeared. In February 2010 the rampart on the southwestern margin and a segment of the ditch in the N were evident in the snow and in an oblique light. Yet, in mid-June the trace of the rampart was seen only in the southwestern part that was covered with meadow.

a hónap és napsütésnek köszönhetően szépen kibontakozott.

Tápióbicske, Kalapos-hegy és Vár-hegy (KÖH 20531, 39794), B: Mindkét bronzkori földvár területét behálózza egy motocross-pálya. Februárban hóban, napsütésben szépen kirajzolódtak a pálya által okozott pusztítások, jól látszottak a gépi földmunkával kialakított ugratók is.

Tinnye, Kisvár (MRT 13/1 k. 33/14, KÖH 11874), Á: Az Árpád-kori földvár jelenleg legelő, de 1–2 éve cross-motorozásra is használják. Jól láthatóak a máris kimélyült sávok. Ha ez így marad, néhány éven belül elpusztul az erődítés felszíni nyoma (7. kép).

Verseg, Makkos (MRT 13/3 k. 27/12, KÖH 26489), B: A védett területet övező, nagyjából kör alakú sáncárok az érett búzában csak halvány, sötétbarna gyűrűként mutatkoztak.

Zsámbok, Tófüle-dűlő (MRT 13/3 k. 28/19, KÖH 26540), Á: A lelőhely É-i szélénél, a Hajta-patakhöz közel július közepén az érett búzában háznyomok és egyéb objektumok rajzolódtak ki.

Somogy megye

Somogy megyében a K 72231. sz. OTKA-pályázat keretében végeztem légi felderítéseket és fotózásokat: elsősorban a Dráva mentén készítettem felvételeket, ill. átrepülés közben Fejér, Tolna és Baranya megyében.

Berzence, Garics-dűlő (KÖH 55274), Kk: A még zöld, alig sárguló gabonában világos, talán településrészletre utaló nyomok látszottak.

Dravagárdony, Török-domb (temető) (KÖH 26568), Tö: A falu temetőjében látható török kori várát lekerekített négyzet alakú árok övezi, amely – az árnyékhatásnak köszönhetően – a füves területen is jól megfigyelhető volt.

Tolna megye

Decs, Ete (KÖH 20014), Kö: A középkori mezőváros területén június 11-én éppen kikelt a kukorica. A házak, házcsoporthalvány világos foltokként, a főutca pedig sötétzöld csíkként mutatkozott. Ugyanakkor, a magas talajvíznek köszönhetően szépen kirajzolódtak a Sárvíz korábbi medrei.

Dombóvár, Gólyavár (KÖH 21275), Kö: A júniusi fotózásnál – a növényzetnek köszönhetően – a vár újabb falrészleteit lehetett megfigyelni. Ezek segítségével már könnyebb értelmezni a 17. század végi leírásokat.

Kaposszekcső, Leányvár (KÖH 23838), Á: Az Árpád-kori vár a falutól É-ra, a Kapos folyó árteréből kiemelkedő kis dombon található. Júniusban – a magas talajvíznek köszönhetően – jól látszott az egykori, már elszántott sáncárok vonala, amely vízzel telítődött (8. kép).

Órbottyán (Vácbottyán), Nagy-erdő-dűlő (MRT 13/2 k. 32/14, KÖH 10953), B: The strongly plowed-out ditch of the Bronze Age (Hatvan culture) earthen fort was revealed as a dark brown strip in the plowed field at the beginning of April. The brown band indicative of an inner subdivision, observed already in 2008, was discerned again. In the middle of July 2010 a greenish strip darker than its surroundings implied the presence of the ancient ditch in the young corn. The formerly recognized subdivision could not be seen in the interior this time.

Sülysáp, Leányvár (KÖH 39534), B: Owing to the snow and the sunlight, the shape and the fortification of the earthen fort covered with dense woods and bushes clearly evolved in February.

Tápióbicske, Kalapos-hegy and Vár-hegy (KÖH 20531, 39794), B: Both of the Bronze Age earthen forts are crisscrossed by motocross tracks. In the snow and under the sunlight the destructions caused by the tracks, as well as the machinery-built jumping ramps were very noticeable in February.

Tinnye, Kisvár (MRT 13/1 k. 33/14, KÖH 11874), Á: The Árpadian Age earthen fort is currently a grassland, but it has been used for motocrossing for 1–2 years. The deep wheel-tracks are already clearly visible. If it continues, the aboveground traces of the fortification will be eradicated in few years (Fig. 7).

Verseg, Makkos (MRT 13/3 k. 27/12, KÖH 26489), B: The roughly circular ditch enclosing the protected area was displayed as a blurred, dark brown ring in the ripe wheat.

Zsámbok, Tófüle-dűlő (MRT 13/3 k. 28/19, KÖH 26540), Á: In mid-July, at the northern edge of the site, close to the Hajta stream, house remains and other features became apparent in the ripe wheat.

Somogy County

In Somogy County I conducted aerial surveys and aerial photography in the framework of the OTKA grant no. K 72231. I took photos primarily along the Dráva and as I flew over Fejér, Tolna and Baranya Counties.

Berzence, Garics-dűlő (KÖH 55274), Kk: In the still green, barely yellow wheat, possible traces of a settlement were seen.

Dravagárdony, Török-domb (cemetery) (KÖH 26568), Tö: The Turkish period castle situated in the cemetery of the village is enclosed by a rounded rectangular ditch, which owing to the shadow effect, was highly observable in the grassy area as well.

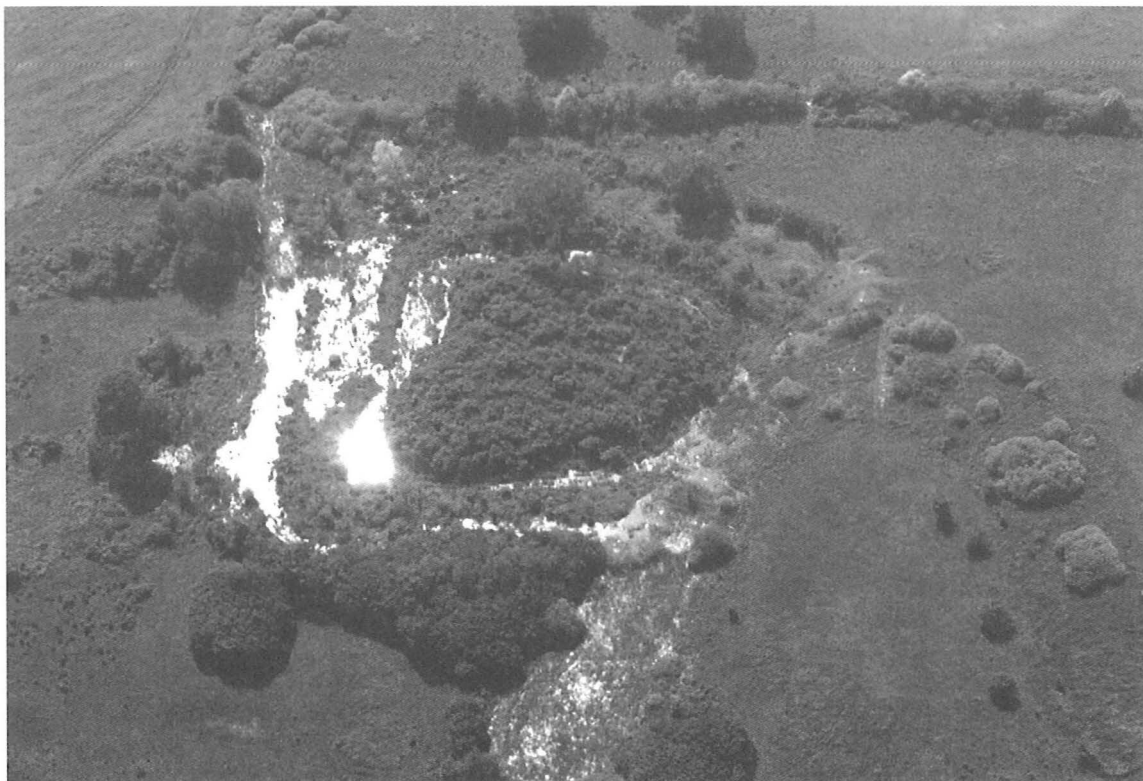
Tolna County

Decs, Ete (KÖH 20014), Kö: The corn had just emerged in the territory of the medieval country town on the 11th of June. The houses and the house groupings appeared as vague patches, and the main street was revealed by a dark green band. At the same time, due

to the high water table, the ancient meanders of the Sárvíz were also striking.

Dombóvár, Gólyavár (KÖH 21275), Kö: Due to the vegetation, more wall remains of the castle became evident during photographing in June. Based on these, the interpretation of the descriptions from the end of the 17th century is more straightforward.

Kaposszekcső, Leányvár (KÖH 23838), Á: The Árpadian Age castle is located N of the village, on the small hill rising from the floodplain of the Kapos river. On account of the high water table, the line of the already abraded ancient ditch, which was filled with water, was clearly recognizable in June (*Fig. 8*).



1. kép: Kétűjfalu Kelet. 2010. június 11.

Fig. 1: Kétűjfalu East. June 11, 2010



2. kép: Esztergom-Pilisszentlélek, kolostorrom. 2010. április 7.

Fig. 2: Esztergom-Pilisszentlélek, monastery ruin. April 7, 2010



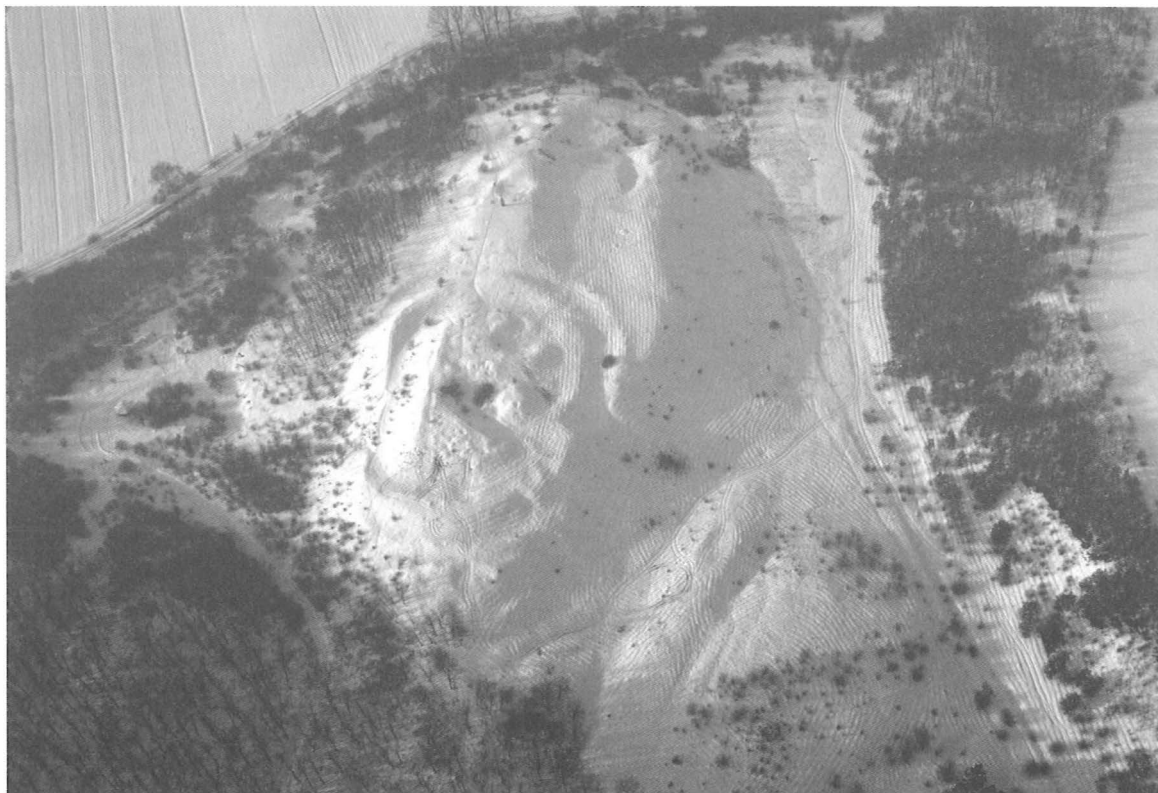
3. kép: Bernecebaráti, Templom-hegy. 2010. február 4.

Fig. 3: Bernecebaráti, Templom-hegy. February 4, 2010



4. kép: Csévharaszt-Pusztapótharaszt, földvár. 2010. február 8.

Fig. 4: Csévharaszt-Pusztapótharaszt, earthen fort. February 8, 2010



5. kép: Galgahévíz, Szent András part. 2010. február 8.

Fig. 5: Galgahévíz, Szent András part. February 8, 2010



6. kép: Galgamácsa, Szilvás-domb. 2010. február 8.

Fig. 6: Galgamácsa, Szilvás-domb. February 8, 2010



7. kép: Tinnye, Kísvár. 2010. április 7.

Fig. 7: Tinnye, Kísvár. April 7, 2010



8. kép: Kaposszekcső, Leányvár. 2010. június 11.

Fig. 8: Kaposszekcső, Leányvár. June 11, 2010

Szabó Máté

Légirégészeti kutatások Magyarországon 2010-ben

(Rövid beszámoló a PTE –

Pécsi Légirégészeti Tékában folyó munkáról)

Máté Szabó

Aerial archeological investigations in Hungary in 2010

(A short report on the activities at the Aerial
Archaeological Archive of Pécs)

Légirégészeti kutatásaink hátterét 2010-ben is a Central-Europe Danube-Limes UNESCO WHS¹ program biztosította, melynek köszönhetően fő felderítési területünk a ripa Pannonica magyarországi szakasza volt. A Duna vonalán kívül – az átrepülések során – ugyanakkor lehetőség nyílt más helyszínek fényképezésére is, valamint folytattuk a 2008-óta tartó, Dacia K-i határvédelmi rendszerének felderítését célzó programunkat.²

Az év folyamán közel 25 órányi légirégészeti megfigyelést végeztünk Magyarországon. Minden esetben Cessna-150 típusú kétüléses repülőgépet használtunk, gyakorlott pilótáinknak köszönhetően a megfigyelési és az adatrögzítési³ körülményeket maximálisan igyekeztünk kihasználni.⁴

A légi megfigyelést a lelőhelyekhez igazodóan különböző év- és napszakokban végeztük. Az év elején és végén havas körülmények között, a sűrű felhőket kihasználva kerestük fel a még azonosítható domborzati jelenséggel bíró helyszíneket. A projekt-terület kiterjedése miatt ezen időszakok megválasztása erősen korlátozott, s helyenként a ködös-felhős időjárás, vagy a hótakaró egyenetlen borítása negatívan befolyásolta a kutatást. A fő megfigyelési periódus továbbra is a tavaszi, kora nyári hónapokra tehető, ugyanakkor a kezdeti reményeket döntően befolyásolta a májusban lehullott, árvizeket okozó csapadékos időjárás. Az aratás idejének kitolódását és a kalászos növények újból jelzővé válásának megfigyelését időközi erdélyi kutatásunk már nem tette lehetővé.

Az időjárási körülményekből adódóan felderítésünket korlátozott sikerűnek tarthatjuk. Az év folyamán összesen 134 helyszínről készült légirégészeti jelentőségű felvétel (1. kép). A finanszírozási háttérből kifolyólag a fényképezéshez képest csupán a római határvédelmi rendszerhez tartozó helyszíneken végezhattunk terepi ellenőrzést.

A légirégészeti kutatás során felvételezett lelőhelyek projektünkhöz tartozó részét fotogrammetriai és térin-

The background of our aerial archaeological research was provided by the Central-Europe Danube-Limes UNESCO WHS program in 2010,¹ due to which our main survey area was the Hungarian section of the ripa Pannonica. As we flew over, beyond the Danube we had the opportunity for taking photos of other locations as well, and our research project on the eastern frontier defense of Dacia, launched in 2008, was also continued.²

During the year we carried out ca. 25 hours of aerial reconnaissance in Hungary. We used a Cessna-150 two-seated aircraft in every case. Owing to our skillful pilots, the observation and data recording³ conditions were aimed to exploit to the greatest possible degree.⁴

Adjusting for site characteristics, the aerial survey was conducted in various seasons and at times of the day. At the beginning and at the end of the year, in snowy circumstances and by exploiting the oblique light, we visited locations with still identifiable relief features. Due to the extent of the project area, the selection of these periods was very restricted, and occasionally the research was impaired by the foggy/cloudy weather or the uneven surface of the snow. The main observation period still included the spring and early summer months, but the initial hopes were significantly affected by the precipitation in May causing flooding. In the meantime, our Transylvanian research made us unable to observe the delay of the harvest season, and also to notice how the cereals became evident again.

Due to the weather conditions, we consider our survey as limitedly successful. Throughout the year altogether 134 locations, regarded as significant in aerial archaeological terms, were photographed (Fig. 1). On account for the financial background, compared to photographing, we could conduct ground controlling surveys only at those sites that were part of the Roman frontier defense.

Among the sites recorded during the aerial archaeological investigation, the ones belonging to our project

1 Central Europe Danube-Limes UNESCO WHS program 2009–2011, 1 CE 079 P4

2 LiDOR (Limes Dacicus Orientalis) projekt

3 A fényképezéshez Nikon D50 digitális fényképezőgépet használtunk, az adatrögzítést PDA (ArcPAD szoftverrel) és GPS segítségével, útvonaladatokat tárolásával (tracklog) végeztük. A felvételeket Szabó Máté készítette.

4 A repüléseknél az AEROGLOBE Kft. segédkezett. Pilótáink: Farkas Péter, Moskovits Ervin, Németh Tamás.

1 Central Europe Danube-Limes UNESCO WHS program 2009–2011, 1 CE 079 P4

2 LiDOR (Limes Dacicus Orientalis) projekt

3 A Nikon D50 digital camera was used for photographing. Data recording was carried out using a PDA (with ArcPAD software) and a GPS through storing tracklogs. The photos were taken by Máté Szabó.

4 The flights were assisted by the AEROGLOBE Kft. Our pilots: Péter Farkas, Ervin Moskovits, Tamás Németh.

formatikai feldolgozásnak⁵ is alávetettük. Az így született objektumszintű lelőhelytérképeket terepi térinformatika⁶ segítségével használhattuk a helyszíni ellenőrzések során. Ezzel pontosíthattuk és strukturálhattuk a felszíni és fém-detektoros leletgyűjtés eredményeit is.

A ripa Pannonica lelőhelyei

A 2010. év elején és végén is találtunk egy-egy időjárás- ablakot, mely végre lehetőséget teremtett a havas körülmények és a sűrűlőfény kihasználására. Az archívumokra⁷ és a terepi kutatásra támaszkodva ugyanis több helyszín is felmerült a limes mentén, melyekről kizárólag a lombmentes, a hó homogenizáló hatására építő légi felderítés adhatott kielégítő képet.

Őrtornyok esetében ezek alapján az Arrabona (Győr)–Ad Statuas (Ács), valamint Odiavum (Almásfüzitő)–Crumerum (Nyergesújfalu) közti erdős, bozotos területeken található lelőhelyeket fényképezhettük eredménnyel (2. kép). A téli sűrűlőfény a limesút kutatásában is hozhatott újat. Több esetben megfigyelhettük a bogárhátú út megmaradt domborulata által vetett árnyékot, mely terepen sokszor már szinte azonosíthatatlan (3. kép).

A talaj, vagy a növényzeti jelek által azonosítható lelőhelyek között több típus is megfigyelhető volt. Több őrtornyokról készült a kutatást segítő felvétel. Sikertől megerősíteni a Bába környéki őrtornyokról szóló korábbi – helyüket, kiterjedésüket és szerkezetüket mutató – adatokat.⁸ A légi felvételek alapján szisztematikus terepi kutatással datáló leletanyagot is gyűjthettünk róluk (5–6. képek).⁹

Az újabb felvételek alapján továbbra is kérdéses, hogy a Bölcske környékén azonosított komplex lelőhely D-i részén látható lekerekített sarkú árok egy időszakos római táborhoz, vagy a területen szintén fellelhető Árpád-kori jelenségekhez kapcsolható-e.¹⁰ Választ a légi felvételek feldolgozása és a terepi ellenőrzések során sem kaptunk a kérdésre, így rendeltetését csak ásatás igazolhatja (7–8. képek).

A talaj elszíneződése rajzolta ki Tokod–Tát–Nyergesújfalu környékén¹¹ több helyen is a limesút vonalát, melyet a terepi szemlék is alátámasztottak. A növényzeti jeleknek köszönhetően Győr–Moson–Sopron és Fejér megyékben látszódott az út néhány szakasza. Moson-

were subject to photogrammetric and GIS processing⁵ as well. Then the feature-based layout maps of the sites, produced through these steps, could be used during the field surveys by means of field GIS⁶. We were capable of refining and structuring the results of the surface and metal-detector surveys by this procedure.

The sites of ripa Pannonica

We found ideal weather windows at both the beginning and the end of year 2010 that provided opportunities to take advantage of snowy conditions and oblique light. Based on the archives⁷ and the field survey, several potential locations occurred along the limes, of which we could obtain satisfactory information exclusively by conducting aerial surveys under foliage-free circumstances, and exploiting the homogenization effect of the snow.

As for watch towers, based on this data, we successfully photographed sites in the woody, bushy areas between Arrabona (Győr)–Ad Statuas (Ács) and Odiavum (Almásfüzitő)–Crumerum (Nyergesújfalu) (Fig. 2). The winter oblique light yielded new data in the study of the limes road too. In some cases we could notice shadows cast by the preserved relief of the 'bug-back' road, which is frequently almost invisible in the field (Fig. 3).

Among the sites detectable by soil or vegetation marks several types can be discerned. Beneficial photos were taken of some watch towers. Previous data on the location, extent and structure of the watch towers were reinforced in the environs of Bába.⁸ On the basis of aerial images, we collected dateable finds at the sites during systematic field surveys (Fig. 5–6).⁹

Based on more recent images, it is still ambiguous whether the ditch with rounded corners, located in the southern part of the site complex at Bölcske, can be associated with a temporary Roman camp or with the Árpadian Age features that are recognizable in the area as well.¹⁰ Since we could not reply this question by either the analysis of the aerial photos or field surveys, only excavations can verify its function (Fig. 7–8).

The limes road track was outlined by soil marks in the surroundings of Tokod, Tát and Nyergesújfalu¹¹ at several spots, which was justified through field surveys. Owing to crop marks, some road segments became visible in Győr–Moson–Sopron and Fejér Counties. We

5 A feldolgozáshoz ERDAS IMAGINE és ESRI ArcGIS programokat használtunk. A feldolgozást Szabó Máté végezte.

6 A terepi ellenőrzés során a PDA-ra telepített ArcPAD szoftverben használhatjuk a korábban feldolgozott lelőhelyadatokat; a helymeghatározást egy a rendszerrel kommunikáló Garmin Mobile 10 GPS biztosítja.

7 VISY 2003

8 VISY 2003, 104–105, Fig. 170.

9 LÓKI R. – SZABÓ M.: Őrszemek a Duna mentén. A ripa őrtornyai. Megjelenés alatt.

10 K. NÉMETH A.: A középkori Tolna megye templomai. Doktori disszertáció, Budapest, 2006. 51.

11 VISY 2003, 43–44. Fig. 69–70.

5 During processing we used ERDAS IMAGINE and ESRI ArcGIS software. Processing was carried out by Máté Szabó.

6 During ground controlling previously processed site data can be used in an ArcPAD software installed in a PDA; the positioning is provided by a Garmin Mobile 10 GPS, which is capable of communicating with the system.

7 VISY 2003

8 VISY 2003, 104–105, fig. 170

9 LÓKI R. – SZABÓ M.: Őrszemek a Duna mentén. A ripa őrtornyai. In prcss.

10 K. NÉMETH A.: A középkori Tolna megye templomai. Doctoral dissertation, Budapest, 2006. 51

11 VISY 2003, 43–44, fig. 69–70

magyaróvártól ÉNy-i irányban a korábbi kutatásokból ismert villás elágazás közelében is lehetett fotózni. Az út egyik ága innét Carnuntum, a másik Gerulata irányába haladt tovább. A képeken látható, hogy a délebbi ág pozitív, árkot mutató, míg az É-i negatív anomáliaként jelentkezik (4. kép). Mivel mindkét nyom azonos szélességben látszik, s mivel mindkét ág római léte igazolt,¹² a jelenségre nincs kielégítő magyarázat.

Római lelőhelyek a Dunántúlon

Átrepülések során az utóbbi években több római lelőhely került lencsevégre. A felvételek jelentőségét mutatja, hogy legtöbbször ismert helyszínek esetén is újdonságokkal szolgálhatnak, amellet, hogy állapotuk felmérésére is lehetőség nyílik. 2010-ben ezek közül kettőt fontos kiemelni.

Az alsóhetényi késő római belső erőd régóta ismert, jelentős római lelőhelyünk a Dunántúlon.¹³ Kiterjedéséből adódóan a feltárások alapján csak korlátozott ismereteink lehetnek teljes szerkezetéről és környezetéről. Az utóbbi években egyre több adat gyűlik a PLT archívumában ezzel kapcsolatban. 2010-ben az erőd DK-i részén – annak ellenére, hogy kevésbé jól jelző kukorica borította – kitűnően megfigyelhető volt a fossa É felé fordulása, valamint az erődfal, és a rajta levő tornyok is. A belső részen nagy vonalakban látható volt a főépület,¹⁴ a hozzá hasonlóan jelentkező foltok pedig további épületeket sejtetnek a területen (9. kép). A táboron kívüli részekben telepnyomokat és árkokat lehetett megfigyelni.¹⁵

Hasonlóan eredményes a Pécs környéki villák felderítése is. Az egyre gyarapodó ismeretanyagot 2010-ben a bakonyai késő római villagazdaság¹⁶ egy új vízvezeték nyomvonalának megfigyelése jelentette. Teljes, 2 km-nél is hosszabb vonalának megfigyelése jelentős előrelépés a kutatás számára (10. kép).

Várak légirégészeti kutatása

A 2010. év időjárási körülményeinek köszönhetően az átrepülések során nem csak régészeti célú fényképezést folytattunk. Ennek keretében több műemlékileg helyreállított helyszínről készült légi felvétel.¹⁷

Emellet talajjelek alapján újabb felvételekkel gyarapodott ismeretanyagunk a naki várral¹⁸ (Tolna megye) kapcsolatban. A képek alapján egyre valószínűbb, hogy egyszerű árok övezi az Árpád-kori kisvárat, melynek

could take photos NW of Mosonmagyaróvár, nearby the already known acute-angle junction as well. One of the branches of the road ran towards Carnuntum from here, while the other one headed for Gerulata. In the pictures the southern branch is displayed as a positive anomaly, referring to a ditch, while the northern one appears as a negative mark (Fig. 4). Inasmuch as both bands seem to be the same width, as well as both branches have proven to be Roman,¹² there is no adequate explanation for the phenomenon yet.

Roman sites in Transdanubia

We have photographed several Roman sites during flyovers in the past years. The significance of the images is demonstrated by the fact that they tend to add new data to even already registered sites, and besides, their status surveys also become possible. In 2010 two of them were important to note.

The Late Roman inner fortress of Alsóhetény has long been known, it is one of our prominent Roman sites in Transdanubia.¹³ Considering its extent, based on the previous excavations we can have only limited knowledge of its entire layout and environs. Over the past years an increasing amount of related data has been accumulated at the Aerial Archaeological Archive of Pécs. Despite the fact that it was covered with less indicative corn, the turn of the fossa towards the N, the wall, and the attached towers were remarkably evident in the southeastern part of the fortress in 2010. In the interior the main building was more or less visible,¹⁴ and the similarly occurring patches are indicative of further buildings in the area (Fig. 9). Beyond the camp settlement remains and ditches were discernible.¹⁵

The survey of Roman villas in the vicinity of Pécs is correspondingly productive. In 2010 the observation of the new water pipeline track of the Late Roman villa in Bakonya¹⁶ contributed to the growing amount of information. The observation of its entirety, measuring more than 2 km in length, was a significant advance for the research (Fig. 10).

The aerial archaeological investigation of castles

As a result of the weather conditions in 2010, we conducted not only aerial photography of archaeological sites, but several historic monuments were also captured during the flyovers.¹⁷

12 VISY 2003, 15–16.

13 TÓTH 2009

14 TÓTH 2009, 48–49.

15 Az évek óta gyűlt légirégészeti adatok eredményeit egy bővebb összefoglalóban fogjuk bemutatni.

16 BERTÓK G. – KOVALICZKY G.: Római villa Bakonya-Csucsadűlőben. In: FIRKÁK I. Győr, 2007. 345–350., 348.

17 Máré-vár (Baranya megye); Virány-vár, Várgesztes (Komárom-Esztergom megye); Győr (Győr-Moson-Sopron megye); Somló, Sümeg, Csobánc, Hegyesd, Szigliget (Veszprém megye).

18 SZABÓ 2009, 39–45., MIKLÓS 2006, 95–96.

12 VISY 2003, 15–16

13 TÓTH 2009

14 TÓTH 2009, 48–49

15 The aerial archaeological that has been being collected for years will be presented in a more detailed summary.

16 BERTÓK G. – KOVALICZKY G.: Római villa Bakonya-Csucsadűlőben. In: FIRKÁK I. Győr, 2007. 345–350., 348

17 Máré-vár (Baranya County); Virány-vár, Várgesztes (Komárom-Esztergom County); Győr (Győr-Moson-Sopron County); Somló, Sümeg, Csobánc, Hegyesd, Szigliget (Veszprém County).

korábban lakótornyát is sikerült nagy valószínűséggel azonosítani légi felvételen (11. kép).¹⁹

A növényzet, télen pedig fagy-jel rajzolta ki a naki lelőhelyhez közeli várongi Árpád-kori kisvár és település nyomait.²⁰ A kör, valamint szabálytalan árokkal határolt erődítményről készült felvételen szintén gyanítható a lakótorony alapjainak nyoma (12. kép).

A téli körülményeknek köszönhetően – többek között²¹ – a Sokorópátka mellett, a Harangozó-hegy É-i részén fekvő Barátok-váráról²² is sikerült felvételeket készíteni. A keskeny gerincen fekvő kisvárat két részre bontja az árok, valamint a D-i felén egy további árokkal választották el a hegytől (13. kép).

Soros temetők azonosítási lehetőségei

Az utóbbi években egyik legnagyobb eredményünk a nagyszámú soros temető felderítése, mely iránymutatással szolgál azonosítási lehetőségekre vonatkozóan is.²³ A tapasztalat egyre inkább megerősíti, hogy a régészeti szempontból igen fontos lelőhelytípus megfigyeléséhez a kalászos növényzet májusi kondíciója nyújtja a legjobb alapot.²⁴

2010. április végén, május elején, a kedvező időjárási körülményeknek köszönhetően öt újabb soros temetőről készültek légi felvételek, valamint kettő korábban már dokumentált helyszínt is fényképeztünk.²⁵

A Tolna és Somogy megye határán fekvő Várong környékéről feltárásból egy,²⁶ légirégészeti kutatásból négy soros temetőt ismerünk.²⁷ A legújabb megfigyeléseknek köszönhetően további három lelőhelyről szereztünk információt. A település É-i határánál fekvő helyszínek között kapcsolatot feltételezhetünk az objektumok elhelyezkedéséből adódóan. A képek tanúsága szerint árok határolta a temetőket, melyek közül a legnagyobbhoz kapcsolódóan fekszik egy kisebb, míg a harmadik helyszín tőlük távolabb látható. Utóbbi kiterjedése a parcellahatár miatt nem tisztázott (15–16. képek).

Bölcske-Szentandráspuszta lelőhelyről egyre több légirégészeti adattal rendelkezünk, melyhez legutóbb egy nagy sírszámú soros temetőt is sikerült hozzákapcsolni. A temetőhöz egyértelműen kapcsolható árkot nem azonosíthattunk (17–18. képek).

Besides, by means of soil marks our knowledge of the castle of Nak (Tolna County)¹⁸ has been expanded through new photos. Based on the images, it is becoming increasingly likely that the Árpadian Age small fortress was enclosed by a single ditch. Its keep was also identified earlier in an aerial photo with a high degree of certainty (Fig. 11).¹⁹

The traces of the small fortress and settlement of the Árpadian Age Várong, located close to the Nak site, were revealed by the vegetation, and also by frost marks in winter.²⁰ In the image of the fortification, surrounded by circular and irregular shape ditches, the ground plan of the keep may also occur (Fig. 12).

Owing to winter circumstances, among others,²¹ we managed to take photos of the Barátok-vára (Monk's castle), situated in the northern part of the Harangozó-hegy (Bell-ringer's hill), nearby Sokorópátka²² too. The small fortress is divided into two parts by a ditch on the narrow ridge, and in its southern half it was separated from the hill by another ditch (Fig. 13).

Identification possibilities of row cemeteries

One of our major results achieved during the past few years has been the discovery of several large row cemeteries that also serve as a take-off in respect to the possibilities of their further identification.²³ Experiences are increasingly reinforcing that the best conditions for the observation of the site type, remarkably important from archaeological point of view, are provided by cereals in May.²⁴

Due to favorable weather conditions, aerial photographs were taken of five other row cemeteries, and two further, previously documented locations were also captured at the end of April and beginning of May in 2010.²⁵

In the vicinity of Várong, located along the borderline of Tolna and Somogy Counties, one excavated cemetery is known,²⁶ while four of them were identified during aerial surveys.²⁷ The most recent observations have resulted in data on three further sites. Based on the distribution of the features, some relationship can be presumed between the locations in the northern

19 SZABÓ 2009, 40.

20 SZABÓ 2009, 46–52.

21 Eredményes volt a Baranya megyei Kantavár, és a Tolna megyei Váralja kutatása is.

22 XJM Régészeti Adattár

23 SZABÓ M.: Leletek nélkül: soros temetők azonosítási lehetőségei. Előadás, Magyar Nemzeti Múzeum, 2008.

24 SZABÓ 2009, 17–21.

25 Kercseliget, Malomházi-földek (PLT 28412-28423), a lelőhelyről a májusi eső pusztítása után is készült felvétel, mely jól szemlélteti az extrém időjárási körülmények hatását. Csákerény, Orondpuszta részben feltárt temetőjéről készültek még képek.

26 ÓDOR J.: Árpád-kori temetőrészlet Várongról. WMMÉ XX, Szekszárd, 1998. 117–126.

27 SZABÓ 2009, 21–38.

18 SZABÓ 2009, 39–45; MIKLÓS 2006, 95–96

19 SZABÓ 2009, 40

20 SZABÓ 2009, 46–52

21 The investigations on Kantavár in Baranya County and Váralja in Tolna County were successful as well.

22 XJM Archaeological Archive

23 SZABÓ M.: Leletek nélkül: soros temetők azonosítási lehetőségei. Presented paper, Magyar Nemzeti Múzeum, 2008.

24 SZABÓ 2009, 17–21

25 Kercseliget, Malomházi-földek (PLT 28412-28423). The site was photographed after the devastating rainfalls in May, which properly illustrates the impact of extreme weather conditions. Images were taken of the partially excavated cemetery of Csákerény, Orondpuszta too.

26 ÓDOR J.: Árpád-kori temetőrészlet Várongról. WMMÉ XX, Szekszárd, 1998. 117–126

27 SZABÓ 2009, 21–38

Baranya megyében, Feked környékén egy kis sorszámú soros temetőt sikerült lencsevégre kapni. A lelőhelyet árok nem határolja (14. kép).

A felvételezett temetők jellemzője a többnyire szabályos szerkezet, a sírsorok megléte és a temetkezések megközelítőleg egységes tájolása. A felvételek jelentőségét adja, hogy megfigyelésükre szinte kizárólag a légirégészet ad lehetőséget (a költségeket is figyelembe véve), datálásukhoz ugyanakkor nem elegendő a légirégészeti kutatás.²⁸

Tájrégészeti megfigyelések

A májusban lehullott nagy mennyiségű csapadék a lelőhelyek jelentős részén lehetetlenné tette, vagy kutatási időnkön túlra kitolta a megfigyelési lehetőségeket. Több esetben azonban pont az árvizeknek köszönhetően vált értelmezhetővé egyes helyszínek tájrégészeti jelentősége.

A Kapos-völgyén átrepülés során fényképezhattuk a regölyi földvárát és környezetét. A lelőhelyről részletes légirégészeti adatokkal is rendelkezünk,²⁹ ugyanakkor a Kapos és Koppány folyók összefolyásánál fekvő erősítés elhelyezkedését, stratégiai jelentőségét igazán az áradás érzékeltethette (19. kép).

Hasonló szerepet játszott Decs-Ete mezőváros³⁰ fekvésének értelmezésében a belvíz. A Tolnai-Sárköz jelentős lelőhelye egy félszigeten fekszik, melyet a 2010-es évhez hasonló időjárási körülmények egyértelműen tárnak a szemlélő elé. A belvíz szinte élő folyóággal veszi körül a kimagasló területet, melyen felfedezhető a település átlósan futó főutcája is (20. kép).

Általános tanulságok

A Pécsi Légirégészeti Téka 2010. évi kutatásai során fényképezett lelőhelyek száma elmarad a korábbi években rögzítettekhez képest. Tapasztalatunk szerint ez elsősorban a szélsőségesen csapadékos májusi időjárásnak köszönhető, de szerepet játszott benne a kitolódó aratási idő légirégészeti kihasználatlansága is. Ugyanakkor nem tekinthető általános érvényűnek az időjárásra hivatkozás, mert az ország különböző területein eltérő kondíciókkal lehet találkozni, s inkább a kutatás költséghatékonyasága miatt merülhet fel a kérdés.

A nyári periódus mellett a tavaszi körülmények évről-évre nagy lehetőségekkel kecsegtetnek, s ebben is élen jár a soros temetők azonosításának lehetősége. A kalászos növények április-májusi színei és fejlődési állapota a legapróbb részletekig szolgáltat adatokat, amellet, hogy ezzel egy időben még a szántott területeken is végezhető felderítés.

boundary of the settlement. The images confirmed surrounding ditches around the cemeteries, out of which a smaller cemetery is associated with the largest one, while the third one is located farther away. By reason of the field boundary, the extent of the latter one has not been clarified yet (Fig. 15–16).

We have a growing quantity of aerial archaeological data on the Bölcske-Szentandráspuszta site, to which most recently a row cemetery consisting of numerous graves has been connected. A ditch clearly associated with the cemetery was not discerned (Fig. 17–18).

In Baranya County, in the environs of Feked a row cemetery of few burials lacking surrounding ditch was photographed (Fig. 14).

The shared characteristics of the recorded cemeteries are the mostly regular layout, the occurrence of burial rows and the approximately even orientation of the graves. The significance of the images is provided by the fact that, considering also the expenses, almost exclusively aerial archaeology enables us to recognize them, yet the aerial surveys alone are not sufficient for dating these sites.²⁸

Landscape archaeological observations

The plethora of precipitation in May either made the survey possibilities insurmountable or pushed them back beyond our study period at a remarkable number of sites. However, in several cases it was the inundations that helped us to gain an understanding of the landscape archaeological significance of particular locations.

In the course of flying over the Kapos Valley, we took photos of the Hillfort of Regöly and its environs. We have detailed aerial archaeological data on the site,²⁹ nevertheless, the setting and the strategic importance of the fortification, located at the confluence of the Kapos and Koppány rivers, could truly be revealed by flooding (Fig. 19).

During the interpretation of the geographic position of Decs-Ete country town³⁰ the inland waters played a similar role. The prominent site of the Tolnai-Sárköz lies on a peninsula that is clearly displayed by weather conditions similar to those of year 2010. The inland waters, correspondingly almost to a living meander, encircle the rising territory, on which even the diagonally running main street is noticeable (Fig. 20).

General conclusions

The number of sites photographed by the Aerial Archaeological Archive of Pécs during the investigations in 2010 lag behind those recorded in preceding years.

28 SZABÓ 2009, 20–21.

29 CZAJLIK, Z. – HOLL, B.: Die Luftbildprospektion der urzeitlichen Erdburgen in Ungarn. In: Régészeti műemlékek kutatása és gondozása a 3. évezred küszöbén. Pécs 2003, 67–82., 67–70.

30 MIKLÓS Zs. – VÍZI M.: Decs-Ete középkori mezőváros kutatása. WMMÉ XXIII, Szekszárd, 2001. 49–52., 49–52.

28 SZABÓ 2009, 20–21

29 CZAJLIK, Z. – HOLL, B.: Die Luftbildprospektion der urzeitlichen Erdburgen in Ungarn. In: Régészeti műemlékek kutatása és gondozása a 3. évezred küszöbén. Pécs 2003, 67–82, 67–70

30 MIKLÓS Zs. – VÍZI M.: Decs-Ete középkori mezőváros kutatása. WMMÉ XXIII, Szekszárd, 2001. 49–52, 49–52

Az időjárási körülmények negatív hatásai mellett előnyt is lehetett kovácsolni az árvíz- és belvízhelyzetből. Vizeink szabályozása óta nagyon ritkán találkozhatunk ilyen természetközeli állapotokkal, mely a régészeti lelőhelyek tájrégészeti aspektusait emelheti ki.

Lényeges, most már évről-évre gyarapodó tapasztalatunk mutatja, hogy a szisztematikus, és más kutatási módszerekkel ötvözött légitérészeti felderítés a jól kutatott területekről is szolgáltatott újabb adatokat. A ripa Pannonica vizsgálata során 2010-ben elsősorban a – régen várt, de az időjárási körülmények miatt halasztott – téli felderítés szolgáltatott ilyen információkat.

According to our experiences, it can trace back primarily to the extremely rainy weather in May, but the aerial archaeological inutility of the delay in the harvest season also played a part in it. Yet, references to the weather cannot be regarded as generally valid since different conditions can be witnessed in various parts of the country, and the question can rather be raised from the point of view of cost-efficiency of the research.

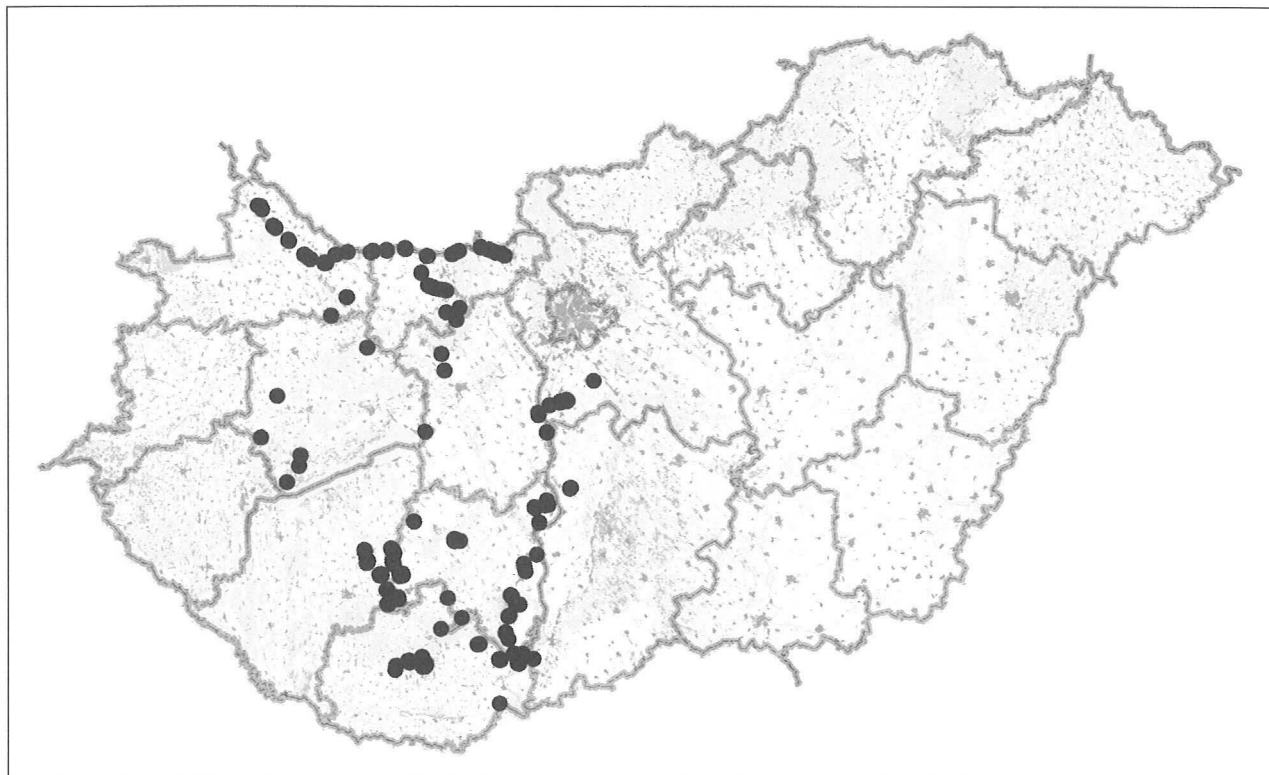
In addition to the summer season, spring conditions also promise great possibilities year by year, and among them, the opportunity for identifying row cemeteries is particularly momentous. The colors and growth of the cereals in April and May can provide us with data on even the smallest amount of detail, and survey can simultaneously be carried out in the plowed fields as well.

Aside from the unfavorable effects of the weather, advantage could also be taken of the floods and inland waters. Since the regulations of our rivers the chances are very rare to witness such natural conditions that emphasize the landscape archaeological aspects of the sites.

It is also vital that our increasing experiences indicate that the systematic aerial archaeological survey combined with other research methods tends to produce new data on even well studied areas. In the course of the investigation on the ripa Pannonica primarily the long-awaited, but, due to weather conditions, postponed winter surveys provided valuable information in 2010.

Irodalom • References

- | | |
|------------|--|
| SZABÓ 2009 | SZABÓ M.: Újabb lelőhelyek Tolna megye nyugati határán. (A régészeti topográfiában rejlő lehetőségek bemutatása Nak, Lápafő, Várong mintaterületen). Szakdolgozat, PTE 2009. |
| TÓTH 2009 | TÓTH F.: Studia Valeriana. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei. Dombóvár, 2009. |
| VISY 2003 | VISY Zs.: The ripa Pannonica in Hungary. Budapest, 2003. |



1. kép: A Pécsi Légitérészeti Téma 2010. évben fényképezett helyszínei

Fig. 1: Locations photographed by the Aerial Archaeological Archive of Pécs in 2010



2. kép: Arrabona-2 őrtorony négyzetes formája a hó és sűrű fény segítségével válik láthatóvá (PLT 38800)

Fig. 2: The rectangular shape of the Arrabona – 2 watchtower becomes visible by means of snow and oblique light. (PLT 38800)



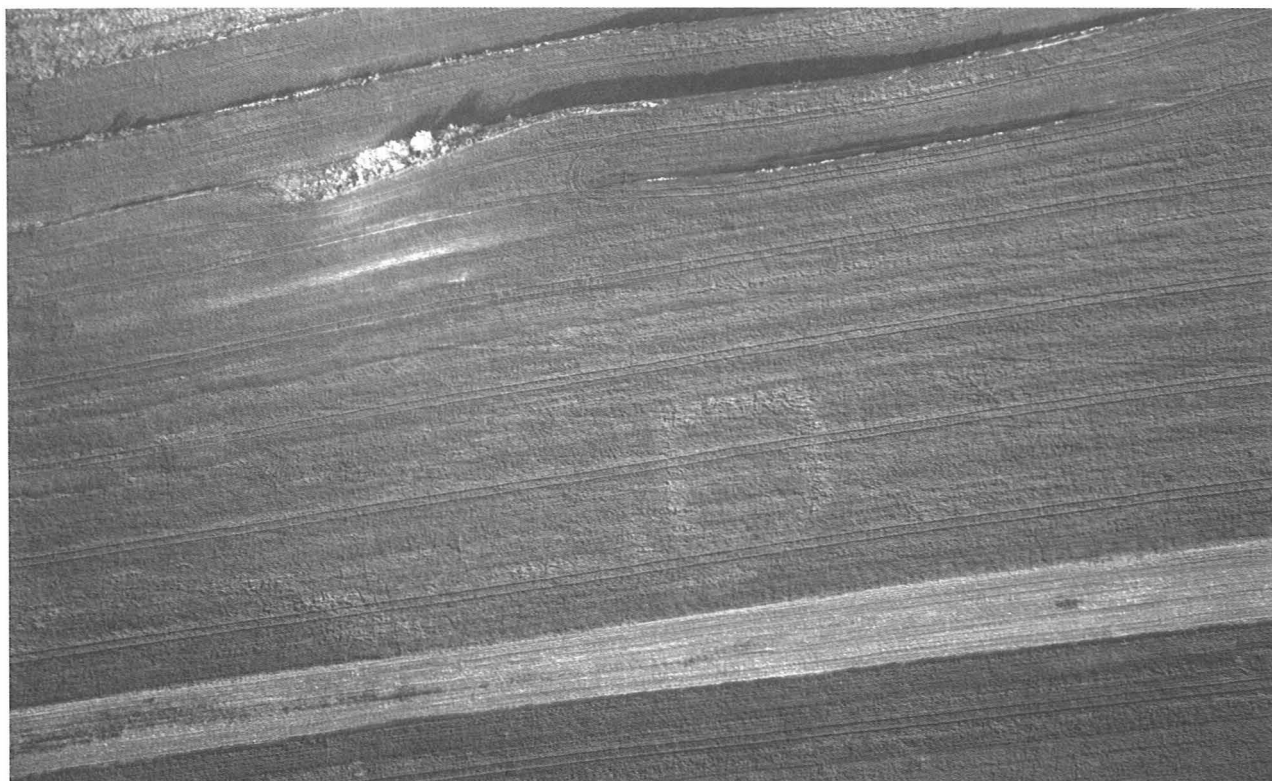
3. kép: Bogárhátú római út töltése Mosonmagyaróvár térségében (PLT 38842)

Fig. 3: The embankment of a 'bug-back' Roman road in the environs of Mosonmagyaróvár (PLT 38842)



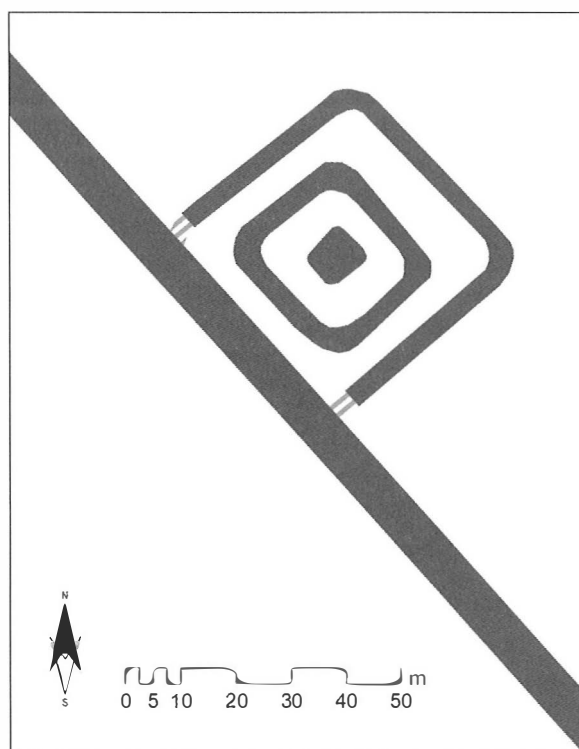
4. kép: A Gerulata és Carnuntum irányába futó római út szárai negatív és pozitív anomália által jelölve (PLT 38308)

Fig. 4: The branches of the Roman road towards Gerulata and Carnuntum marked by negative and positive anomalies (PLT 38308)



5. kép: Ad Statuas-2 őrtorony kettős árka rajzolódik ki a fejlődő vetésben (PLT 37698)

Fig. 5: The double ditch of the Ad Statuas-2 watchtower is apparent in the growing crops (PLT 37698)



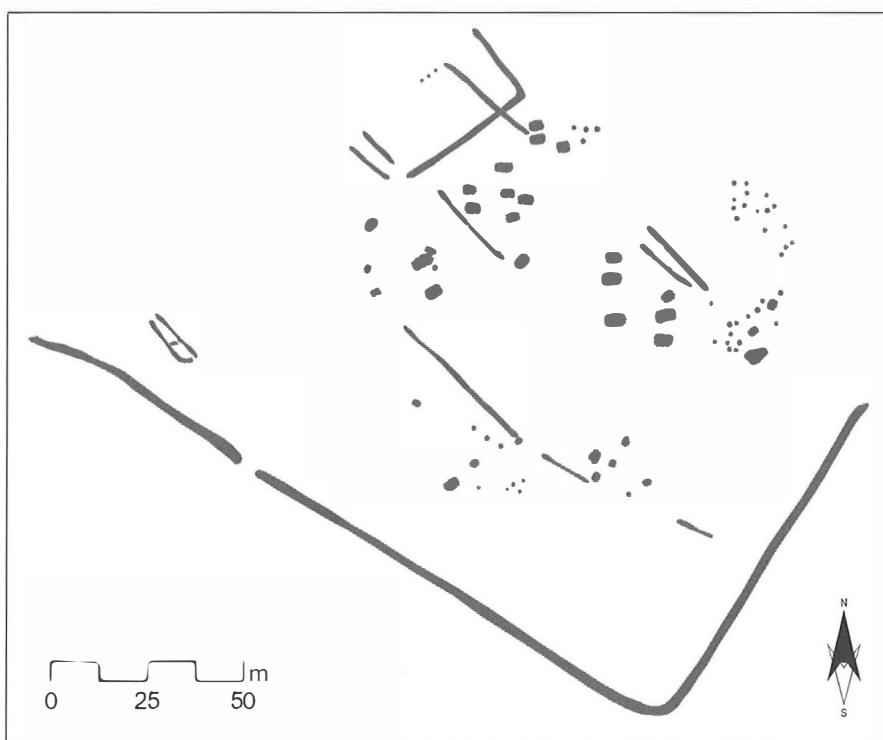
6. kép: Ad Statuas-2 őrtorony és a mellette futó limesút georeferált, vektorizált ábrája az archív és a legfrissebb légi felvételek alapján

Fig. 6: The georeferenced and vectorized figure of the Ad Statuas-2 watchtower with the limes road running along it, based on the archives and the most recent aerial images



7. kép: Régészeti jelenségek Bölske térségében. A lekerekített sarkú árok kora és rendeltetése jelenleg bizonytalan. (PLT 38005)

Fig. 7: Archaeological features in the vicinity of Bölske. The age and function of the ditch with rounded corner are currently uncertain. (PLT 38005)



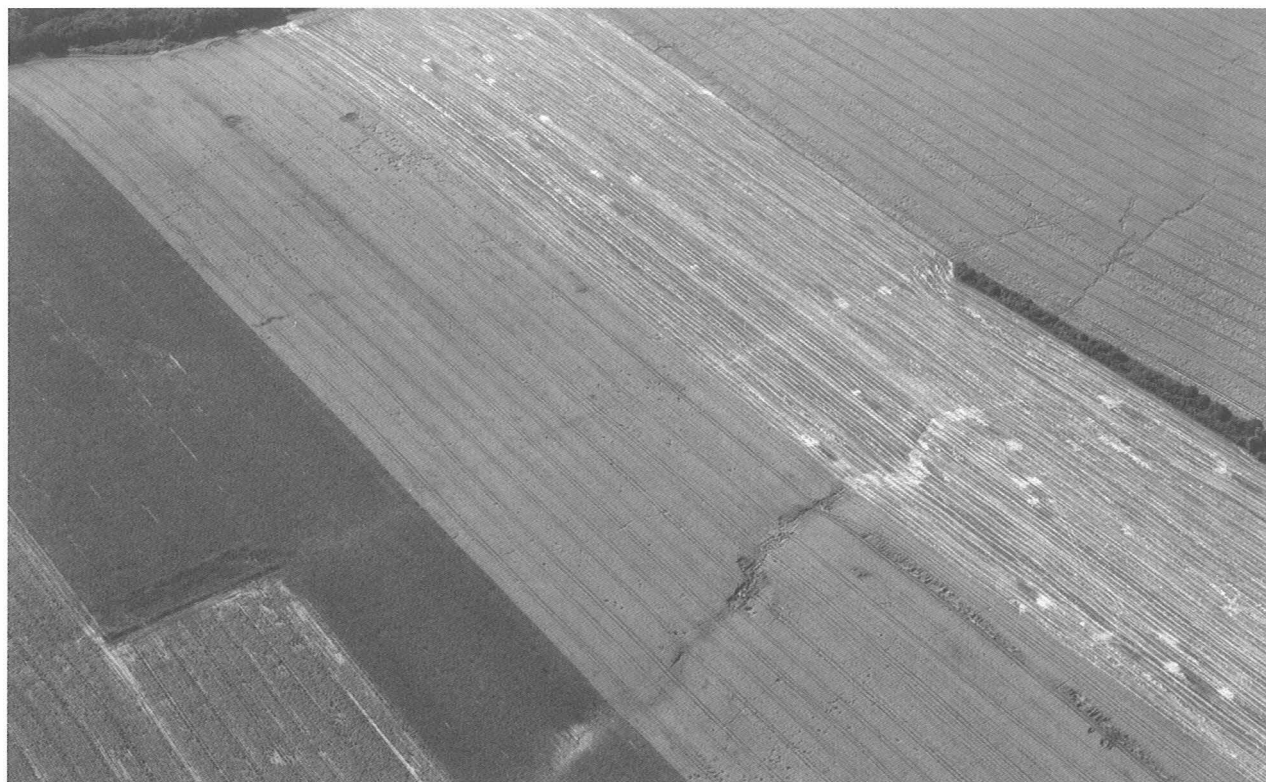
8. kép: A bölskei lelőhely vektorizált ábrája jól szemlélteti a lekerekített sarkú árok és a további objektumok viszonyát

Fig. 8: The vectorized figure of the Bölske site clearly illustrates the relationship between the ditch with rounded corner and the other features



9. kép: Alsóhetény késő római belső erőd DK-i negyede (PLT 38123)

Fig. 9: The southeastern quarter of the Late Roman inner fort at Alsóhetény (PLT 38123)



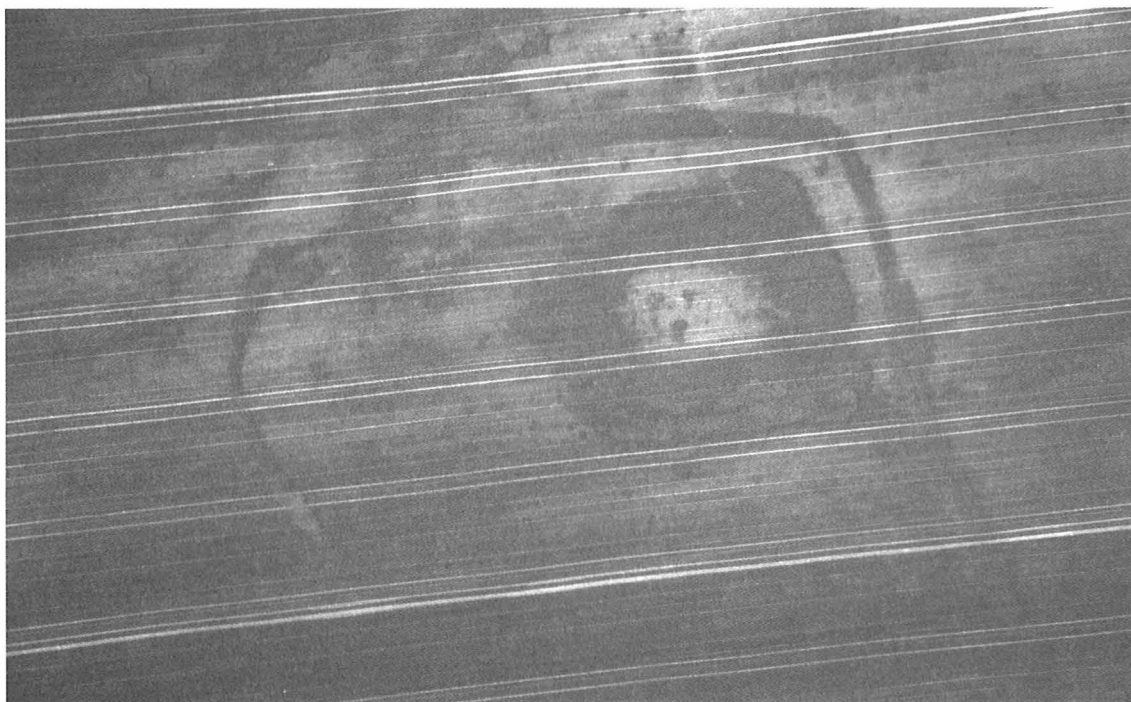
10. kép: A bakonyai római villagazdaság felé parcellákat átszelve futó vízvezeték vonala (PLT 38562)

Fig. 10: The water pipeline line running through parcels of land towards the Roman villa at Bakonya (PLT 38562)



11. kép: A talajnyomok egyetlen körárkot mutatnak a naki lelőhely védműveiből (PLT 37454)

Fig. 11: The soil marks display a single circular ditch of the defensive structures of the Nak site (PLT 37454)



12. kép: Várong Árpád-kori vára (PLT 37463)

Fig. 12: The Árpadian Age fortress of Várong (PLT 37463)



13. kép: A hótakaró és a sűrolófény tette láthatóvá a sokorópátkai Barátok-vára lelőhely védműveit (PLT 39308)

Fig. 13: The defensive structures of the Barátok-vára site at Sokorópátka became visible by snow and oblique light (PLT 39308)



14. kép: Kis sírszámú soros temető Feked térségében (PLT 38105)

Fig. 14: Row cemetery with a small number of burials in the vicinity of Feked (PLT 38105)



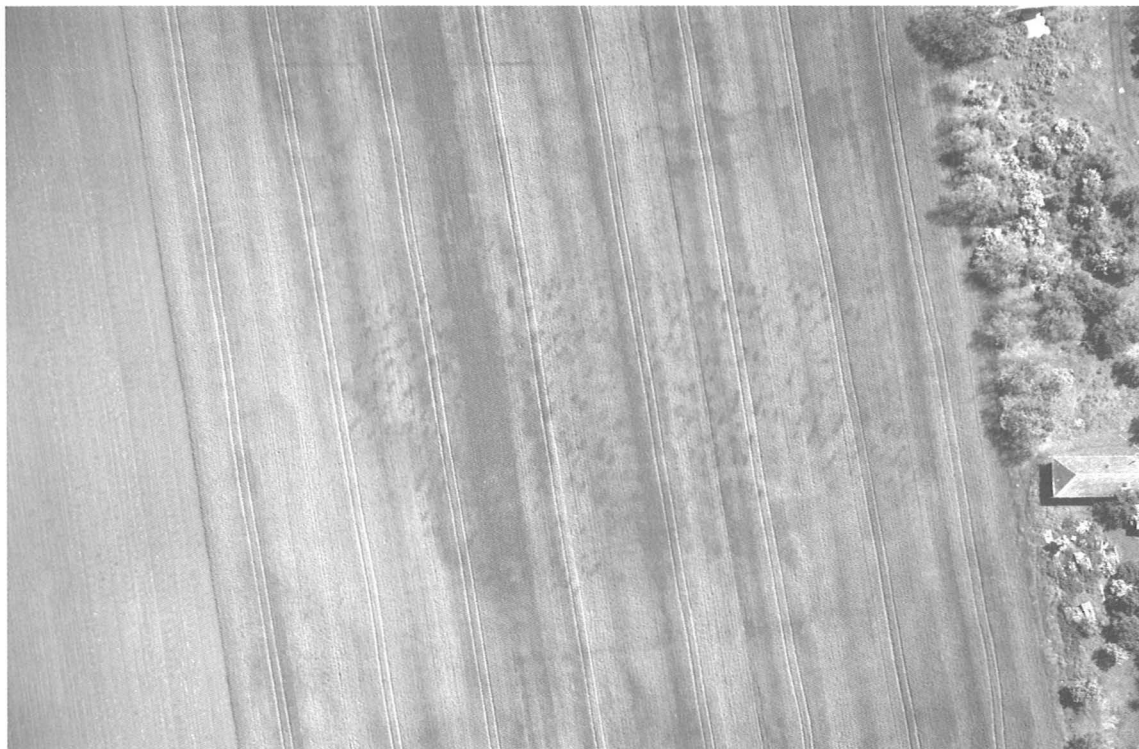
15. kép: Nagy sírszámú soros temetők Várong közelében (PLT 37501)

Fig. 15: Row cemeteries with a large number of burials near Várong (PLT 37501)



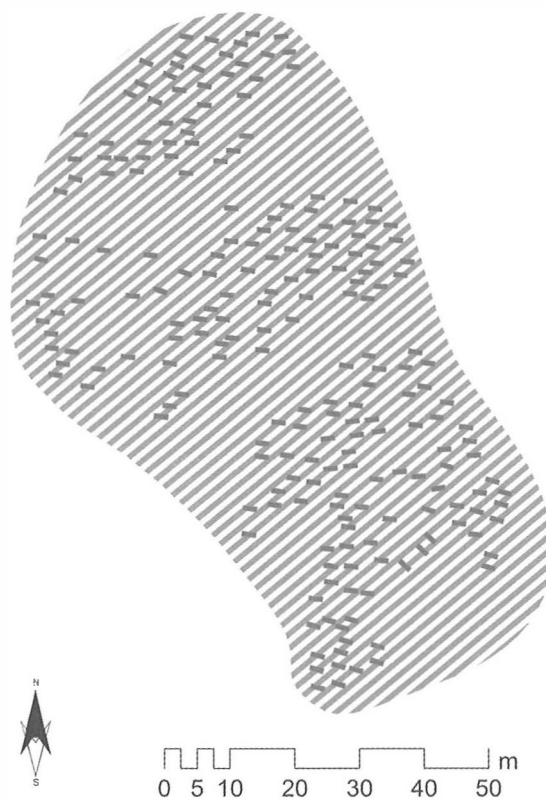
16. kép: Soros temető részlete Várong térségében (PLT 37510)

Fig. 16: A part of a row cemetery in the environs of Várong (PLT 37510)



17. kép: Közel 300 sír nyoma rajzolódik ki a bölcskei lelőhelyen (PLT 38027)

Fig. 17: Approximately 300 graves are recognizable at the Bölcske site (PLT 38027)



18. kép: A bölcskei temető georeferált, vektorizált ábrája az azonosítható sírokkal és a temető sejtetett kiterjedésével

Fig. 18: The georeferenced and vectorized figure of the cemetery at Bölcske with the identifiable graves and the supposed extent of the cemetery



19. kép: A megáradt Kapos és Koppány folyók által közrezárt regölyi földvár (PLT 37943)

Fig. 19: The earthen fort at Regöly encompassed by the inundated Kapos and Koppány rivers (PLT 37943)



20. kép: Decs-Ete mezőváros félszigetszerűen nyúlik be a Tolnai-Sárköz vízjárta területébe (PLT 37676)

Fig. 20: Decs-Ete country town penetrates as a peninsula into the wet area of the Tolnai-Sárköz (PLT 37676)

Rövid jelentések – *Short reports*

A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolith Age</i>
Me	Mezolitikum	<i>Mesolith Age</i>
U	Újkőkör	<i>Neolith Age</i>
R	Rézkör	<i>Copper Age</i>
B	Bronzkör	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Age</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Ró	Római kör	<i>Roman Period</i>
Sza	Római kori barbár	<i>Sarmathian Age</i>
N	Népvándorlás kör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German Period</i>
A	Avar kör	<i>Avarian Period</i>
Ka	Karoling-kör	<i>Karolingian Period</i>
H	Honfoglalás kör (10 th C. A. D.)	<i>Period of the Hungarian Conquest</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Arpadian Period</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tö	Török kör	<i>Turkish Period</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>

1. Aba, Rác-völgy-dűlő (KÖH 37480)

(Fejér megye) U, B, LT

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. július 19. és augusztus 3. között szondázó feltárást végzett a 0183/5 hrsz.-ú ingatlanon, 656 m²-en. Mintegy 976 m² lehumuszolt területen a talajvíz miatt nem tudtuk elvégezni az előkerült objektumok feltárását.

A lelőhely területe a Dinnyés-Kajtori csatorna jobb partja feletti magasparton fekszik, a csatorna és a Székesfehérvárra vezető vasútvonal által bezárt háromszögben. Területe a part felől enyhén emelkedik. A próbafeltárás során egy intenzív késő bronzkori lelőhely nyomai kerültek elő: az urnamezős kultúra települését találtuk meg. Szórványként a középső neolitikus zselizi kultúra kerámiái is előkerültek. A Ny-i szelvényben 1 árok és 1 méhkas alakú gödör mellett egy 5 m hosszú 2,5 m mély gödörkomplexumot tártunk fel. A késő bronzkori gödör tetején egy minden bizonnyal kelta kori kemence maradványai feküdtek. A gödör betöltése erősen paticsos, égett vöröses színű volt, helyenként kemény, kompakt paticstömbökkel. A betöltés valamennyi rétegéből rengeteg kerámiamaradvány, valamint kevesebb állatcsont került elő. Feltűnően sok asztali és díszkerámia mellett kevesebb tároló-, ill. főzőedény-töredéket találtunk. A késő bronzkori gödörkomplexumtól D-re a recens felszín közelében 2 összetört edény feküdt, egyértelmű objektumfolt nélkül.

A K-i szelvényben öt 1 m átmérőjű, 15–20 cm mély gödör, és 1 keskeny, sekély árok került elő. Ezekben nem volt korjelző lelet, de a szórványban előkerült neolitikus kerámiát itt találtuk. Az ároktól D-re egy szarvasmarha csontváza feküdt, befoglaló jelenség nélkül. A csontváz-tól D-re egy nagyméretű gödör és egy tűzhely maradványai kerültek elő, innen kelta kori kerámiát gyűjtöttünk.

A szelvény patakparti részén a talajvíz miatt nem tudtuk elvégezni a feltárást, azonban a humuszoláskor itt is települési objektumok kerültek elő.

A lelőhely gyakorlatilag összeér a tőle É-ra elhelyezkedő Seregélyes, Rác-völgy-dűlő III. (KÖH 74381) lelőhellyel, csak a vasút választja el őket.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat jogutódja a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Nándor régész, Bányász Diána, Eleki Nándor régésztechnikusok. A geodéziai felmérést az Archaeodata 1998 Bt. végezte.

FÜKÖH DÁNIEL

2. Abaújlak, Kis-kút alja (KÖH 75563)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

2010. május 4-én örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát

területén. Az Abaújlakról Gadnára vezető út D-i oldalán, a Kis-kút alja határ részben két különálló, egymáshoz közel fekvő, 20×10 m-es területen néhány Árpád-kori és 14. századi kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A lelőhely a Vadász-patak völgyének DDK-i oldalán futó magasabb dombvonulat É-i lábánál helyezkedik el.

Munkatársak: Galkó József, Gál-Mlakár Viktor, Hajdú István, Kalászi György.

CSENGERI PIROSKA

3. Adony, Éles-hegy (KÖH 72465)

(Fejér megye) B

A lelőhelyet Miklós Zsuzsa ismerte fel az általa készített légi felvétel alapján. Adony központjától DNy-ra 5 km-re, a halastavak D-i partja fölé kinyúló hegynyelvet zárja le egy szétszántott árok vonala. Ennek nyoma a helyszínen nem látszik. 2010. november 5-én a belső területen bronzkori cserepeket találtunk.

Munkatárs: Merkl Máté.

NOVÁKI GYULA

4. Adony határa

(Fejér megye) B, Á, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Fejér megyében elsősorban a Sározd-Seregélyesi-víz, a Dinnyés-Kajtori-vízfolyás völgyében, Székesfehérvár mellett a Császár-víz Ny-i oldalán, a megye É-i részén a Móri-víz két oldalán ill. a megye É-i határán a Sövénykúti-patak völgyében sikerült több tucatnyi, korábban ismeretlen, nagy kiterjedésű, intenzíven jelentkező lelőhelyet meghatározni.

Adony határában hét korábban ismeretlen lelőhelyet azonosítottunk, többek között egy a Duna-parton elhelyezkedő intenzív késő bronzkori lelőhelyet (*Nagy-Duna-rét*, KÖH 74041), több kisebb Árpád-kori lelőhelyet a *Kisföldek-dűlőben* (KÖH 74043, 74045), a település DNy-i határában, a János-völgy mellett pedig egy intenzív őskori és középkori lelőhelyet (*Aladár-dűlő*, KÖH 74055).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

5. Aka, Patak-oldal (KÖH 74163)

(Komárom-Esztergom megye) U

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a NABUCCO gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km

hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Aka határában a Sövénykúti-vízfolyás partján három lelőhelyen halad át a nyomvonal, ebből kettő korábban is ismert (KÖH 48271, 48273), egy újonnan azonosított volt (Patak-oldal).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

6. Aldebrő, Hulladéklerakó

(KÖH 76703)

(Heves megye) U, Sza, Kk, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepkek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelp környezetében el lehetett végezni az értékfelmérést.

Aldebrő területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk egy Aldebrő és a Tarna között emelkedő lankás dombháton.

REMÉNYI LÁSZLÓ

7. Algyő, Pálinkafőzde

(KÖH 40623)

(Csongrád megye) B, Sza

2010. július 27–29. között beruházást megelőző régészeti feltárást végeztünk az Algyő 31. sz. lelőhelyen. A feltárt terület nagysága majdnem elérte a 30 m²-t. A közvetlenül a Tisza árvízvédelmi töltése mellett lévő lelőhelyen mintegy 1–1,5 m vastag öntési réteg húzódik. Ebbe beleásva jelentkezett a szarmata település objektuma. Az öntéstalaj bontása közben azonban szórványként őskori, valószínűleg bronzkori kerámia is napvilágot látott.

PALUCH TIBOR

8. Algyő, Völgy-köz

(KÖH 34517)

(Csongrád megye) Sza

A gázszállító vezeték építési területén elhelyezkedő lelőhelyen 2010. április 23–27. között végeztünk megelőző feltárást. Az É–D-i hossz tengelyű, „Z” alakú szelvény nagysága több mint 1200 m² volt. A vizsgált területen egyenlőtlen eloszlásban 57 objektum foltja bontakozott ki a sárga altalajon.

Csak településre utaló jelenségek kerültek elő, zömük gödör volt, de négy árkot, egy épületet, ill. egy külső kemencebokrót is kibontottunk a hozzá tartozó hamusgödörrel. Mindegyik objektum a szarmata korszakra datálható, annak ellenére, hogy néhányból nem került elő datáló leletanyag, de a feltárást összesítő képe alapján a szarmata településhez tartozhattak.

Az előkerült régészeti objektumok többsége gabonatarló gödör, amelyek közül több méhkas alakú, de vannak ovális, ill. kör alakúak is. A szelvény Ny-i fala alá benyúlva helyezkedett el a valószínűleg házként funkcionáló 3. sz. objektum. Méreteiből ítélve a teljes objektumnak valószínűleg csak kb. a felét tudtuk feltárni. A belőle előkerült leletanyag érdekessége, hogy egy csontfésűt is tartalmazott.

PALUCH TIBOR

9. Alsónemesapáti határa

(Zala megye) U, R, B, V, Rő, N, Á, Kk

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010 folyamán régészeti megfigyelést végzett a 76. sz. út rekonstrukciós munkálatainál.

Irtások I. (KÖH 39064): Július 6-án a 15. szakasz K-i végén, a 44+800–44+820 km-sz. között az út jobb oldalán, a domboldalban egy hosszan rajzolódó régészeti jelenséget tapasztaltunk. Másnap a 20 m hosszan jelentkező régészeti kultúrréteget két helyen kb. 60 cm szélesen vágtuk át a földmunkákkal bolygatott terület határáig. A sötétszürke betöltésben kerámiatöredékeket találtunk, melyek a késő bronzkorra datálhatók. A terepbejárás adatok szerint a lelőhely a műút É-i oldalán terül el. Az út jobb oldalán végzett földmunka, úgy tűnik, a lelőhely D-i szélét érinti, mivel az út bal oldalán már nem volt régészeti megtelepedésre utaló nyom.

Irtások II. (KÖH 39065): A főút jobb oldala mellett a 45+300 km-szelvényénél újabb lelőhelyet észleltünk: a domboldalban egy objektum foltja rajzolódott ki. A szürke, erősen paticsos betöltésű foltban kerámiatöredékeket találtunk, melyek az őskor idejére datálhatók. A folyamatos régészeti megfigyelés során július 29-én a 45+290–45+340 km-sz. között az út bal oldalán is észleltünk újabb 6 objektumot. Október 15-én a jobb oldali terület rézsűzésekor a 45+269–45+284 km-sz. között megint 2 (1 őskori és 1 népvándorlás kori) jelenséget tapasztaltunk. A korábbi terepbejárás adatok csak az úttól É-ra lokalizálták a lelőhelyet, ám a mostani leletmentés eredményei az mutatják, hogy kiterjedése D-i irányban nagyobb, a domborzatot tekintve a Lándzsás-patakig számolhatunk emberi megtelepedéssel.

Szenttamás-dűlő (KÖH 39049): Júniusban a 45+920–46+020 km-sz. közötti szakaszon először az út bal oldala mellett, majd júliusban a jobb oldalán tapasztaltunk régészeti jelenségeket. A domboldalban és a vízelvezető árok tükrében rajzolódtak ki a sötétszürke és a szürkésbarna foltok a sárga homokos altalajban. Az 1996-os terepbejárás adatok a lelőhelyet a műút D-i oldalára jelezték. A most végzett régészeti megfigyelés és leletmentés eredménye sokkal nagyobb kiterjedésről tanúskodik. A Szévíz-csatorna Ny-i oldalán, az egykori mocsaras területből kiemelkedő É–D irányú alacsony dombon elhelyezkedő lelőhely É-i irányban teljesen a domb széléig húzódhat.

A leletmentés során a 76. sz. út bal oldala mellett két rétegben, közvetlenül a humusz alatt és attól mintegy 1,5 m mélységben jelentkeztek a megtelepedésre utaló nyomok. Az itt felárt 71 régészeti jelenség 44 objektumhoz tartozott. Közülük kiemelkedik egy a Kr. e. 2. századból származó kelta, félig földbe mélyített ház, melynek padlószintjében nagyszámú oszlophelyet bontottunk ki. Itt a korábban ismert késő bronzkori, római kori és Árpád-kori leleteken kívül számos további korszak emlékei is napvilágra kerültek: neolitikum, rézkor, vaskor, népvándorlás kor és késő középkor. A lelőhely középkori leletei és objektumai a dűlő nevével ellentétben nem az egykori Szenttamás településhez tartoznak, mert az innen D-re mintegy 800 m-re feküdt, hanem Betefalvához, ami 1335-ben tűnik fel először a forrásokban és a török időkben (17. sz. második felében) pusztult el.

Munkatársak: Eke István régész, Spolár Erika és Tóth Zoltán terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést Földi Áron és Kovács Zoltán végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

10. Alsópáhok, Hévízdomb II (KÖH 52984)

(Zala megye) U, R, B, LT, Ró, N

Az Alsópáhok–Hévíz között elterülő lelőhely megelőző régészeti feltárását 2009-ben a terepbejárási adatok alapján kijelölt területen elvégeztük, mely során egyértelművé vált, hogy a lelőhely a 76. sz. főút nyomvonalára által érintett részén mindkét irányban tovább terjed a korábban észleltékhez képest. 2010 nyarán É felé bővítettük a feltárási területet az Alsópáhok–Hévíz összekötő műúttal párhuzamosan futó gázvezeték védőtávolságáig.

2010-ben 3882 m², 2009–2010-ben összesen 27 109 m² területet kutattunk, mely teljesen fedett volt régészetiileg. 2010-ben 268, összesen 826 régészeti jelenséget tártunk fel, ami 537 objektumot jelent.

A lelőhelyen a régészeti jelenségek 2010-ben is több korszakra datálhatók, a tavaly megismerteken kívül a kora bronzkor jelentett újdonságot. Egyetlen objektum, egy sír került elő ebből az időszakból, melynek lábai anatómiai rendben voltak, viszont medencétől felfele teljesen hiányzottak a csontjai. Az idén nőtt a késő rézkori jelenségek száma, a vaskoriak közül pedig kiemelkednek a földbe mélyített négyzetes alaprajzú házak, melyekben La Tène D 2 korú leletanyag volt. 2010-ben a népvándorlás kori házak száma is bővült eggyel.

2009-ben a római kort csak szórványos leletek képviselték, 2010-ben azonban jelentős számú objektumot tártunk fel a késő római korból. Egy nagyobb méretű, erősen szétszántott épület nyomaira bukkantunk. Már 10 cm mélyen tapasztaltunk egy habarcsos, téglás, köves alapozást, amely egy É–D irányú falra utalt. A lelőhely ÉK-i sarkában még egy habarcsos épület nyomait sikerült megfognunk, amely mind K-i, mind É-i irányban tovább terjedt a feltárási területen kívül. Számos méhkas

alakú tárolóverem is tartozott a római gazdasághoz, melyek mélysége helyenként a 2,5 m-t is elérte. A gazdaság további objektumai az Alsópáhok–Hévíz összekötő műúttól É-ra 2009-ben feltárt Hévízdomb I. lelőhelyen kerültek napvilágra.

Az idei évben feltárt terület igazolta a tavalyi feltevésünket, miszerint a Hévízdomb I. és II. lelőhelyek összetartoznak, egyetlen nagy lelőhelyet alkotnak. A 76. sz. főút nyomvonalára több mint 600 m hosszan szelte át a lelőhelyet ÉK–DNy-i irányban.

A leletek elsődleges feldolgozása megkezdődött a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ szombathelyi irodájában.

Munkatársak: Ambrus Edit, Bek Tamás, Binder Hajnalka, Csuti Tamás, Spolár Erika és Tóth Zoltán terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

11. Alsópáhok, Páhoki-pataktól nyugatra (KÖH 70767)

(Zala megye) U, Á, Kö

Az Alsópáhoktól K-re tervezett hotel 5,4 ha nagyságú beruházási területe (2128 hrsz.) az Alsópáhok és Hévíz között húzódó, É–D irányú völgyben fekszik, a két települést összekötő műúttól 200 m-re É-ra. Kelet felől a Páhoki-övcatorna, D-i irányból a Páhoki-patak, Ny felől egy É–D irányú földút határolja. A korábban szántónak használt terület boronált felszíne alkalmas volt terepi megfigyelésre.

A lelőhelyet az építési terület ÉNy-i részén lokalizáltuk, mintegy 150 m hosszúságban és 90 m szélességben. Területén néhány újkőkori (lengyelikultúra) kerámiatöredék mellett nagyobb mennyiségű Árpád-kori kerámia került elő. A leletek előfordulása alapján a lelőhely É-i és Ny-i irányban folytatódik, kiterjedésének megállapítását nem tette lehetővé a sűrű növényzet.

Szórványosan az építési terület K-i felén, a Páhoki-övcatorna mentén is előfordultak középkori kerámiatöredékek 250×120 m nagyságú területen (*Páhoki-pataktól nyugatra II.*, KÖH 73887). A lelőhely feltehetően az újkorban létesített csatorna K-i oldalán is folytatódik. A lelőhely területén vezethetett át DNy–ÉK-i irányban egy 1328. évi oklevélben említett középkori út (MRT 1. k. 26. o., KÖH 9892). Felszíni nyomait a terepbejáráskor nem észleltük.

KOVÁCS FERENC

12. Apagy, református templom (KÖH 53793)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk

2010. május 12–16. között lehetőség nyílt az apagy református (korábban katolikus) templom valószínűsíthető sekrestyéjének megkeresésére. Az egyházközség pályázaton pénzt nyert a templom külső és belső felújítására,

festésére (a külső részen csak a nemes vakolatot verték le, és belül is csak festésre került sor), valamint a terület parkosítására. A templom Ny-i fele tűnt középkorinak, K-i része, mely kb. 1-1 m-rel kiugrik É, ill. D felé, újabb kiegészítés, ill. toldás. A templom É-i részén meg is találtuk a visszabontott, téglalap alakú sekrestyét. Ennek téglái között egy 1539-ben vert Ferdinánd érmét, közelében pedig 1518-as II. Lajosérmét találtunk. Előbbi alapján a sekrestyét valószínűleg a 16. sz. közepe táján bonthatták le. A korlátozott lehetőségű kutatás során úgy tűnt, hogy a sekrestye nem egykorú a hajóval, hanem – a téglaméreteket alapján – utólagos építmény. Maga a hajó alapja román kori lehet. Falait az alapokig bonthatták vissza a gótikában történt bővítés folyamán. A belső munkálatok során a hajó D-i oldalán előkerült a téglával befalazott csúcsíves gótikus bejárat. További kutatásra nem volt lehetőség.

Munkatársak: Takács Melinda (ELTE), Beleznai Gabriella rajzoló.

NÉMETH PÉTER – JAKAB ATTILA

13. Apátfalva, Belez (KÖH 52750)

(Csongrád megye) Á

Az M43-45 jelű lelőhely Makótól K-re, mintegy 9 km távolságra, a Makó–Csanádpalota közötti műút két oldalán, a tervezett M43 autópálya 44+200–44+500 km-szelvénye között található. A ma Belezi-csatornaként funkcionáló, egykor Belez nevű meder a lelőhelyet K-ről határolja. Az erősen vízjárta, mély területből egy ÉK–DNy-i irányú dombhát emelkedik ki, amely É-i irányban fokozatosan ellaposodik, míg D-i és Ny-i irányokban néhány kisebb méretű, környezetéből alig kiemelkedő dombhát tagolja.

A lelőhely próbafeltárását 2010. október 14–21. között végeztük el, hat kutatászondával. A lehumuszolt 1452 m²-ből 1288 m² volt fedett, ahol összesen 27 objektumot és 34 stratigráfiai egységet különítettünk el. A felső, viszonylag vékony (30–40 cm) humuszréteget követően a barna altalajban sűrű foltként jelentkeztek az objektumok: a lelőhely Ny-i és középső részén közepes intenzitásban, míg a K-i részen szórt eloszlásban.

Az előkerült objektumok többségét a különböző funkciójú árkok alkották. A lelőhely Ny-i szélén, két egymással párhuzamosan, Ny–K-i irányban futó árok alapján a lelőhely egyértelműen folytatódik a Ny-i irányban. A két, a többi árokhoz képest jóval mélyebb, trapéz keresztmetszetű rövid árok részletből viszonylag nagyobb mennyiségű Árpád-kori leletanyag került elő (fazék és bogrács perem- és oldaltöredékei). Szinte az összes szonda területén dokumentáltunk az egykori állattartásra utaló szögletes, vagy ovális alaprajzú karámhoz tartozó sekély árokszakaszokat. Az árkok mellett néhány gödör, valamint cölöphely is előfordult, valamint két nagyobb méretű folt részlete, amelyek akár épülethez is tartozhatnak. Ez utóbbi objektumokat,

miután nagyobb részük a szelvényfalban folytatódott, nem tártuk fel, csak foltként dokumentáltuk.

A jelenségek döntő többségéből Árpád-kori kerámiaanyag került elő. Az egykori tanya környékén a régészeti korú jelenségek mellett néhány újkori beásást is regisztráltunk.

Munkatársak: Fári Ádám, Olgyay János technikusok.

VARGA SÁNDOR

14. Apátfalva, Nagyút-dűlő (KÖH 52749)

(Csongrád megye) Á

A Makó–Csanádpalota–Nagylak között épülő M43 autópálya építése kapcsán 2010. október 26. és november 2. között próbafeltárást végeztünk a nyomvonal M43-44 jelű lelőhelyén. A 2005-ben végzett régészeti terepbejárásakor őskori, szarmata, Árpád-kori és újkori jellegű kerámiatöredékeket találtak a területen. A várakozások ellenére az ásatáson eddig csak Árpád-kori beásások nyomait figyeltük meg. A lelőhely feltárással érintett, lehumuszolt 1364 m²-ből 1104 m² volt régészeti objektumokkal fedett. A 40–85 cm között váltakozó humusztakaró alatt az állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 24 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, amelyeket végül 10 objektumhoz rendeltünk. Ezek közül 12 árok részletnek és 12 gödörnek bizonyult. Korszakmeghatározó leletanyag az összes objektumból előkerült, melyeket az Árpád-korhoz köthetünk. A 12 kisebb-nagyobb hulladéktároló gödör alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 4 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 4 meredek falú és 2 méhkas alakú volt. A feltárt árokszakaszok többsége egyenes vonalú, metszetük íves vagy többszörösen tagolt. A próbafeltárás jellegéből adódóan az árok részletek nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

15. Apátfalva, Kákás (KÖH 74001)

(Csongrád megye) N

Makó és térsége szennyvízhálózatának kiépítése kapcsán 2010. július 7–13. között végeztünk terepbejárásokat. A tervezett beruházás 6 település területét érintette, az általunk készítendő hatástanulmány tárgyát ugyanakkor csak a településeket összekötő külterületi, mintegy 27 km hosszú szakaszok vizsgálata képezte. Ennek során a nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk.

Munkánk során egy új, népvándorlás kori lelőhelyet azonosítottunk.

Munkatársak: Benedek András régész, Kovács Sándor, Pópity Richárd, Rózsa Gábor technikusok.

GYUCHA ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

16. Apátfalva határa

(Csongrád megye) B, Sza, Á, Kk, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

Az Apátfalva külterületén végzett munka során 4, korábbról már ismert lelőhely (*Nagy út-dűlő MOL-36; Belezi-csatorna IX.; Vancsó-tanya; Szentéi-tanya; KÖH 42503, 48566, 73255, 73257*) összetartozását igazoltuk, a területről késő bronzkori, szarmata, Árpád-kori, valamint késő középkori-kora újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Szöllősi Géza, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

17. Apc, Szuha-patak völgye (KÖH 76709)

(Heves megye) U, B, Sza

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelp környezetében el lehetett végezni az értékmérést.

Apc területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk a 21. sz. út mellett, a Szuha-patak jelenlegi (mesterséges) medrénél.

REMÉNYI LÁSZLÓ

18. Arka, Bán-hegytől ÉK-re (KÖH 58535)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

2010. november 12-én régészeti megfigyelést végeztünk a 032/2 hrsz.-ú telken, gyümölcsös öntözőrendszerének kivitelezéséhez kapcsolódóan. A helyszínen kikerészünk a teljes árokszakasz nyitott volt, a metszetfalak az árok teljes hosszában jól láthatók voltak. Bennük régészeti leletet, jelenséget nem azonosítottunk. A beruházás nyomvonalát végigjárva a szelvényből kinyert földben 18 db, pattintott kőtárgyat találtunk. Egy obszidián kivételével a többi tárgy helyi nyersanyagból (hidrokvarcit) készült. Többféle színváltozatot megfigyeltünk közöttük.

A 18 tárgy egyike sem minősíthető eszköznek (szilánk, lamella, debri).

A 2009 decemberében elvégzett terepbejárással elentétben a helyszínen bronzkori kerámiát sem az árokban, sem a földhányásban nem észleltünk. A jelenlegi nyomvonal zöme eróziós területen fut, így az általunk talált leletek másodlagos helyzetben (bemosódásként) kerülhettek a területre. A tárgyi anyag közelebbi keltezése bizonytalan, az a tény, hogy a helyszíni szemle során nem találtunk kerámiát, valamint a közelben található Korlát, Ravaszlyuk-tető eddig közölt leletanyaga valószínűsíti, hogy az itt talált leletanyag a középső vagy a felső paleolitikum időszakára is keltezhető.

MISKOLCZI MELINDA – SZOLYÁK PÉTER

19. Aszód határa

(Pest megye) U, B, LT, Á

Aszód város településszerkezeti tervének alátámasztó munkarészeként kulturális örökségvédelmi hatástanulmány készült. Ehhez 2009. novemberben és 2010. januárban végeztem el a tervezési területek, vagyis az általuk érintett régészeti lelőhelyek helyszíni szemlét. A bejárás célja új lelőhelyek lokalizálása, ill. a nyilvántartásban szereplő adatok pontosítása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Belterület (KÖH 25727): A régészeti lelőhely a Galga völgyének É-i oldalán, laposan elnyúló dombon, Aszód város lakóingatlanokkal sűrűn beépített belterületén, a Papi-földek lelőhely DNY-i szomszédságában található. A mostanra kialakult (beépített) állapot a felszíni lelőhely-lokalizációt nem tette lehetővé.

Kender-földek (KÖH 25742): A régészeti lelőhely a Galga völgyének É-i oldalán emelkedő Manyik-dűlő bronzkori tell alatt, az Aszód-Iklad műút D-i oldalán, az egykori Összefogás Tsz területén és a mellette elterülő szántóföldön található. A tsz-major elhagyott, körülkerített épületei ma is állnak. A mezőgazdasági-lag művelt ingatlanrészek a szemle alkalmával sarjadó repce volt. A kedvezőtlen észlelési körülmények ellenére is jelentős mennyiségű bronzkori, vaskori és Árpád-kori cserép-, tapasztás- és állatcsonttöredék hevert a földön.

Nevelőintézet (KÖH 25728): A régészeti lelőhely a Galga völgyének É-i oldalán laposan elterülő dombon, Aszód város lakóingatlanokkal sűrűn beépített belterületén, a büntetés-végrehajtási intézet és az elhagyott laktanya tágabb környezetében található. A beépítés végett mostanra kialakult állapot a felszíni megfigyelést nem tette lehetővé.

Papi-földek (KÖH 25726): Az újkőkori lengyeli kultúra fontos települése és temetője a Galga völgyének É-i oldalán laposan elterülő dombon, Aszód város lakóingatlanokkal sűrűn beépített belterületén található. A terület beépítettsége miatt a felszíni lelőhely-lokalizáció nem volt lehetséges. Ennek ellenére nem zárható ki, hogy az itt található lakóingatlanokon, a korábban

tereprendezésekkel és építkezésekkel erősen bolygatott lelőhelynek még kutatásra alkalmas részei is lehetnek.

TANKÓ KÁROLY

20. Ács, Kovács-rétek

(KÖH 67065)

(Fejér megye) B, Ró, Á

Szélerőműpark építéséhez kapcsolódóan a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szakemberei két ütemben megelőző régészeti feltárást végeztek a lelőhelyen 2009. október 21. és 2010. április 13. között, 7339 m²-en.

A vizsgált terület a Komárom-Esztergomi-síkság területén, Ácstól 2 km-re DNy-ra található. Ez a terület alacsony helyzetű, gyengén tagolt teraszos hordalékkúp-síkság. A lelőhelyet a szélerőműpark építését megelőző terepbejáráskor fedezték fel, de K-i részét már jóval korábban megbolygatták egy nagyméretű vízgyűjtő árokkal. A területből kiemelkedő, összeérő dombokon és a közöttük lévő több kisebb vízjárta mélyedésben egyaránt sok régészeti jelenség volt, amelyek több korszakhoz sorolhatók, de az egyes lelőhelyeket csak részben lehet elkülöníteni. A terepbejárási adatok és a feltárási eredmények összevetése alapján a dűlőúttól D-re húzódó magas, K-Ny irányú dombon lehet legintenzívebb a lelőhelykomplexum. A vizsgált terület Ny-i részén római kori, középső részén bronzkori, míg K-i zónájában elsősorban Árpád-kori emlékanyagot találtunk.

A lelőhely Ny-i részén egy rendkívül intenzív késő római település képe bontakozott ki, amelynek nagyon sok árkát, veremházát sikerült azonosítanunk és feltárunk. A földbe vájt struktúrákon kívül felszíni épületekhez tartozó cölöplyukakat is azonosítottunk. A római település használati idejét elsősorban az edénytöredékek alapján határoztuk meg, amit a zömmel szórványként előkerült több mint 50 érme alapján tudunk a 300–360 közötti időszakra szűkíteni. A lelőhely K-i része a hatástanulmányban jelzett mélyen fekvő zónához tartozik, ezért volt váratlan számunkra a régészeti jelenségek sokasága. A korábban megfigyelt római telepobjektumok helyett itt elsősorban őskori (késő bronzkori) és Árpád-kori emlékek kerültek napvilágra. A késő bronzkori telepobjektumok kevés, de jól keltezhető leletanyagot tartalmaztak, amelyek az urnamezős kultúrához sorolhatók. A korszak egyik legérdekesebb jelensége egy nagyméretű, cölöpszerkezetes, leégett ház részlete.

Az újkori vízgyűjtő árok melletti területen található régészeti jelenségek feltárást és dokumentációját a magas talajvízszint nehezítette. Ezen a szakaszon Árpád-kori településhez tartozó árkok hálózta be a területet. Ugyanitt további két szabadtéri kemence, a közelükben pedig két veremház került elő. Az egyik, feltételezhetően műhelyként értelmezhető veremházhoz két 110 cm átmérőjű, patkó alakú kemence tartozott. A most megismert Árpád-kori településrészletet a 12. században lakhatták, amit a kerámiatárgyak mellett a szórványként előkerült III. Béla érem támaszt alá.

A későbbiekben még egy kábelárok nyomvonalának feltárása kapcsán egyértelművé vált, hogy az Árpád-kori település objektumai a közeli homokhátra is felfutnak, az árok 60 cm-es szélessége azonban a település belső szerkezetének tüzetesebb megismerését már nem tette lehetővé.

Az elsődleges feldolgozás után a leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Petkes Zsolt régész; Falchetto Alfréd, Grósz Edit, Kecskés Balázs, Nagy Ferenc, Novák Béla, Peuser Lóránt, Vámos Balázs és Vollenfő Viktor technikusok.

CZIFRA SZABOLCS – KISJUHÁSZ VIKTÓRIA

21. Ács, Öbölküti-dűlő

(KÖH 67073)

(Fejér megye) Ró

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. november 19. és 2010. április 9. között megelőző feltárást végzett a lelőhelyen, 12 884 m²-en. A kutatást szélerőműpark építése tette szükségessé.

A lelőhely Ács és Bábolna között helyezkedik el, az M1 autópályához közel, egy egykori vízfolyás É-D-i irányú völgyében, a terület legmélyebb részén. A feltárást során egy másik, K-Ny-i irányú medret is találtunk. Ez a patakmeder keresztbe vágta a települést, az itt talált nagyméretű cölöphelyek alapján egy cölöp- vagy pallóhíd vezetett át rajta. A település közvetlen környezete minden bizonnyal egyébként is vízben bővelkedő lehetett, erre utal a humuszréteg vastagságának erőteljes hullámlása (az É-i részen 170 cm, a D-i részen 30 cm) és az altalajban található sóderes üledékfoltok is. A lelőhely azon részét, ahol a település fekszik, D-i irányból egy kis dombvonulat határolja; Ny-i irányból egy lankásabb magaslat emelkedik ki, melynek platószerű, sík tetején került elő a temető. Ettől mintegy 1,5 km távolságra egy használaton kívüli sóderbánya található. A feltárt terület határán É-ről és K-ről kiszáradt patakmedrekkel szabdalta síkság terül el, ezen fekszik a település feltáratlan része, melyet a beruházás érintetlenül hagyott. A lelőhely ez irányú kiterjedését a feltárást alatt végzett felszíni gyűjtések és fémkereső műszeres kutatás is igazolta. Nagyszámú római kori cseréptöredék mellett számos kisbronz is került elő a lelőhelytől ÉK-i irányban.

Az É-D irányú gyűjtőúton, a platformhoz vezető úton és a platform nagy részén egy 4–5. századi település részletét tártuk föl. A platform É-i részén és az onnan induló K-Ny-i irányú út területén a településhez tartozó temető sírjait találtuk meg.

A lelőhelynek egyértelmű É-i határa nincs, a humusz vastagsága itt meghaladja a 170 cm-t, ezen a részen a régészeti objektumok ritkultak, végül egy keskeny vízelvezető árok mentén zártuk le a feltárási területet. A D-i oldalon is hasonlóan zárul a település: utolsó egyértelműen azonosított lakóépületei a temetőtől mintegy 150–200 m távolságra vannak. Közöttük

körkörös és sugaras elrendezésű árkokat tártunk fel. A körkörös elrendezésű árkok közül egy a temetőhöz tartozó kerítőárok lehetett, a többi – elhelyezkedése, és a köriránya alapján – nyitott szérűhöz, vagy karámhoz tartozhatott.

A település

Az árkok között három nagyobb méretű, földbe ásott kemence is előkerült. Szerkezetük két, közvetlenül egymás mellé ásott négyszögletes gödörből áll, melyek közül az egyik maga a kemence. A beomlott kupola vörös, égett omladéka alatt vastag hamus és szénés rétegek váltakoztak. A szemközti gödörben égetés nyoma nem látszott, ide nyílt a kemence szája, ennek maradványait sikerült megtalálni.

A település leggyakoribb objektumtípusa a különböző formájú, méretű és funkciójú árkok. Ezek nagy része V-keresztmetszetű, meredek falú, keskeny, egyenes vonalú. Egy-két helyen ezek az árkok egymás mellett, párhuzamosan futottak tovább. Az ilyen árokcsoportok mentén találtunk olyan, mély, egyenes falú és aljú gödröket, melyek minden bizonnyal vízgyűjtő ciszternaként szolgálhattak. Az árkok másik típusa a lejtősebb falú, U-keresztmetszetű kerítőárok, mely tartozhatott, karámhoz, színhez, vagy más gazdasági épülethez.

A település gödreinek egykori funkcióját nehéz megállapítani. A viszonylag mély (150–170 cm), szűk szájú, méhkas alakú, tapasztott oldalú vermek gabona tárolására szolgáltak, de később legtöbbször hulladék-gödörként használták fel azokat. Több ilyen gödörben találtunk állatcsontokat, konyhai hulladék formájában sertés, szárnyas, birka és szarvasmarha csontjait, de három esetben kutyacsontok is kerültek elő. Másik típus a fent már említett, árkokhoz kapcsolható ciszternák csoportja. A település ÉK-i részén, két nagyon mély, egyenes falú gödör került elő, ároktól függetlenül, minden bizonnyal rétegvízre ásott kút lehetett.

A település ÉK-i részén nem találtunk lakó vagy gazdasági épületekre utaló objektumokat, kizárólag árkokat, árokrendszereket, gödröket tártunk fel. A 13. és a 15. árokból (melyek többszörösen összetettek voltak) és ezek környékéről nagy mennyiségű építési törmelék került elő. A római provinciális építkezésekre jellemző nem, vagy csak alig megmunkált mészködarábok mellett tetőcserep-maradványok, padlófűtés tégláinak töredékei és egy kémény oromdísze is előkerült. Kőépítkezésre utaló egyéb nyomot, vagy kőépület alapját nem sikerült megtalálni. A lakó és gazdasági épületek maradványai a patakmeder két oldalán jelentkeztek először.

Az épített objektumok között szerkezet szempontjából két fő típust sikerült megkülönböztetnünk.

Az egyik egyszerű, félig földbe mélyített épület, mely ágasfás-szelemenés tetővel rendelkezik, felmenő fala vesszőfonatos, patikos szerkezetű. Az egyik ilyen típusú épület esetében egykori álló fal maradványait is sikerült föltárni. Az álló fal szintjén 25–30 cm vastag vörös patics és agyagrégék feküdt, az egykori épület

beomlott falmaradványai. Az omladékrég alatt megtaláltuk a padló szintjét, mely tapasztott agyagból készült. A padlóban minden esetben sikerült megtalálni az egykori vesszőfonatos falszerkezet 2–3 cm átmérőjű karólyukait. Ezek az épületek kisméretűek, 3,5×3,5 m-es alaprajzuk négyszögletes. Ilyen típusú épületből többet is sikerült föltárni. A legjobb állapotú padló szintjén egy olyan cölöplyuk került elő, melyben famaradványokat találtunk. Említésre méltó, hogy a hagyományos földfalazat mellett a tetőfedésre már nem a hagyományos technikákat, nádazást, vagy zsuppolást alkalmaztak. A házak omladékában előkerült maradványok alapján agyagból égetett tetőcserepeket használtak.

A másik típusú épületből összesen kettő került elő. Ezek teljesen az egykori felszínre épült, felmenő falú, cölöpszerkezetes házak voltak. Tetőszerkezetük három sor cölöpön nyugodott, minden bizonnyal koszorúgerendás megoldású nyeregterővel rendelkeztek. A ház alaprajza téglalap, mely három sor cölöplyukból áll össze, mind a három sorban négy nagyméretű cölöphely van. A falszerkezetre utaló nyomok sajnos itt teljesen hiányoztak, hiszen itt nem volt ásott gödör, ami a beomlott falmaradványt megőrizte volna. Egyetlen helyen sikerült álló falmaradványt találni, ezt azonban még a dokumentálás előtt egy munkás eltaposta. A falmaradvány körül vékony paticsréteg volt, ez alapján vesszőfonatos földfalazatú épület lehetett.

A földbe mélyített típusú házaktól eltérően itt döngölt földpadlót találtunk, sajnos csak foltokban. Ezekben a házakban több kisméretű kemence és kisebb méretű gödör is volt. Az épület két rövidebbik oldalán (É-i és D-i oldalak) keskeny, hosszúkás, téglalap alakú gödrök helyezkedtek el, zsíros tapintású szénés réteggel betöltve, ami a falhoz tartozó alapozási árok lehetett, esetleg a talpgerenda árka. A talpgerendás szerkezet magyarázatot adhat a kisméretű karólyukak hiányára ennél a típusnál.

A temető

A telephez tartozó temetőrészletben mintegy 40 sírt tártunk fel. A sírok kevés kivétellel É–D-i tájolásúak voltak, néhány fordított tájolású volt, a temető ÉNy-i részén pedig Ny-i irányba fordultak el a sírok. A sírgödörök mélysége nem volt nagy, a recens felszínhez viszonyított 30–50 cm átlag mellett két esetben fordult elő 1 m-nél mélyebb sírgödör. A mélyebb sírok gödreinek mérete és alakja is eltérő volt a többitől. A sírok nagy része nagyméretű, 70 cm széles 240–270 cm hosszú. A két mélyebb gödröt 100 cm mélységben 40–50 cm széles padkával látták el, feltételezem, hogy e két temetkezés koporsós lehetett. A vázak mindegyike nyújtott helyzetben, hátán feküdt, a karok a test mellett vagy a medencén összezárva.

A temetkezések, kettő kivételével, bolygatatlanok voltak, a két kirabolt sír egyike rendkívül bolygatott állapotban került elő, számos csont hiányzott, mellékletként egy üveg pohár töredékeit találtuk benne. A másik

sírt kevésbé bolygatták meg, a koponya mellett még a bronzfibulát is benne hagyták.

A település DK-i részén az egyik hosszú lefutású, széles, mély árokba épített folt mellett, állatcsontok közül került elő egy háton fekvő, nyújtott testhelyzetű emberi csontváz. A helyzete temetkezésre utal, az elhelyezés azonban nem. Mellékletet nem találtunk.

A leletanyag

A településről előkerült leletek között figyelemre méltó mennyiségben találhatók kis bronzok. A feltárás területéről és környékéről több mint 50 db érme került elő. További fémtárgyak közül említésre méltó egy dárda, vagy gerely kisméretű nyéltüskés vashegye.

A kerámiaanyag eloszlása alapján a település legintenzívebb része az egykori patak két oldalának közelében található. A temető közvetlen környezetében feltárt árokrendszerek és kemencék csaknem teljesen üresek voltak, hasonlóan a település DK-i részén feltárt árkokhoz.

A kerámiaanyag nagy része durva háztartási edények töredékei, sok köztük a kézzel formált főzőedény, de szép számmal akadnak kézi korongon készült tálak, poharak, egyfűlű korsók is. Kiemelkedő leletként említhető két szürke, szemcsés felületű, vékony falú, horpasztott csésze, sárgászöld mázas, szintén szemcsés, dörzstál töredékei, és nagyon csekély számú terra sigillata.

Az állatcsontok nagy része a telep É-i részének árkaiból és gödrökből került elő. A településen használatként disznót, szarvasmarhát, juhót, szárnyasokat, háziállatként kutyát tartottak.

A temető 40 temetkezéséből 37-ben volt melléklet, mind a 37 sírban volt különböző méretű vascsat, ill. annak töredékei, egy sírban pedig bronzból készült nyitott kör alakú csat. Majd' mindegyik váz mellett találtunk vaskést, egyik közülük érdekes bronz markolatgyűrűvel volt ellátva. Kevés kivétellel a sírokba pénzdarabokat is tettek mellékletként, gyakran a halott kezében, vagy a dereka körül kerül elő, talán valamiféle erszényben elhelyezve. Az egyik sír földjében elszórva is találtunk érméket. A sírokban jellegzetes viseleti darabokat is feltártunk. Négy sírban volt a római viseletre jellemző hagymafejes fibula, ez a típus a medence környékén, vagy a lengőbordák mellett helyezkedett el, vagyis a ruhát deréktájon, oldalt fogta össze. A másik típus a kelta viseletre jellemző számszerű alakú fibula volt, ilyenből 3 került elő. Ez a típus inkább fiatal nők sírjára jellemző és a váll környékéről került elő, vagyis a ruhát fent a vállon fogta össze. Hasonló módon viselték a harmadik fajta fibulát, mely a három közül a legegyszerűbb típus. A fiatal nők másik jellegzetes viseleti darabja a bronzhuzalon csüngő, lunula alakú bronz-, vagy ezüst-medál. A három csecsemősi legfőbb leletei a fehér kalcidon-, bronz-, borostyán-, vagy leggyakrabban sötétkék üvegyöngyök voltak, melyek köles, borsó vagy babszem méretben kerültek elő. A legnagyobbak között találtunk szemesgyöngyöket és bronzhuzallal díszítetteket is. A csecsemősirokból csontanyag nem került elő.

A három előkerült gyűrű közül kettő pecsétgyűrű, egy vas és egy bronz ugyanazon sírból. A harmadik egy feliratos ezüst hüvelykujj gyűrű VIVA SXARDECA felirattal. Említésre méltó még, hogy az egyik sírban egy sérült lábú férfi mellett ládika zárja, lábánál pedig kutyájának teljes csontváza került elő. Egy másik különleges sírban két fiatal lány csontváza feküdt, mindkettőnél fibula, nyaklánc, ill. nyakperec alkotta a mellékleteket. Az egyikük mellett durva kidolgozású orsógomb feküdt, míg a másik a fejét halomba rakott birka lábközepcsontokon nyugtatta. Edénymelléklet csak két sírból származott, ezek háztartásokban használt durva kidolgozású, kisméretű fazekak, ill. egy a kelta formavilágot idéző kétfülű edény voltak.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Petkes Zsolt régész, Bányász Diána, Kecskés Balázs, Vámos Balázs, Volentér Viktor, Grósz Edit, Falchetto Alfréd technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

FÜKÖH DÁNIEL

22. Badacsonytomaj, Pap-rét (KÖH 7099)

(Veszprém megye) B, Rő, Á

A lelőhely a Badacsony D-i lábánál fekszik, a Balatontól É-ra. A vizsgált területeken a térszín D-re lejt, két kisebb teraszt alkotva. A terület geológiai és talajtani rétegzettségére igen változatos. Ennek magyarázata, hogy hegylábi területéről van szó, a hegyről lemosódó talaj és lejtőhordalék (kövek, aprózódott bazalt) a mélyebben fekvő területeket feltöltötte. A mélyebben fekvő területeken a Balaton vízszintjének ingadozása következtében lápos, mocsaras terület is lehetett. A terület jelenlegi formáját nagyban befolyásolta, hogy korábban itt teraszos szőlőművelés folyt, egészen az 1990-es évek végéig. A korábbi szőlőművelés nyomai mind a humuszban, mind az altalajban jól megfigyelhetők voltak.

A lelőhely 1895-ben vált ismertté, ekkor kerültek elő az első falmaradványok, árokásás közben. Erről Kuzsinszky Bálint számol be *A Balaton környékének archeológiája* című munkájában. Ezt követően 1929-ben a területről útépitéshez hordtak földet, ekkor újabb falak kerültek elő, ill. pusztultak el. 1967-ben Kalicz Nándor és Bakay Kornél a Veszprém megyei Régészeti Topográfiahoz kapcsolódó terepbejárások során a területen áthaladó vizesárokból szintén római kori falakat figyelt meg.

Beruházáshoz kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány részeként 2008-ban geofizikai kutatást végzett a KÖSZ megbízásából a Fractal Bt.; a hatástanulmányt Stibrányi Máté készítette el.

A mágneses kutatás és a hatástanulmányban leírtak alapján kb. 6 ha-os beruházási területen 5000 m² összfe-

lüllettel jelöltünk ki 10 kutatóárkot, úgy, hogy az egységesen lefedje a beépíteni kívánt területet. A feltételezett római kori villa területét is több kutatóárok érintette.

Több régészeti korszak emlékeit figyeltük meg. A terület É-i és középső részén elszórta bronzkori leletek kerültek napvilágra. Két periódust tudunk elkülöníteni: az első a középső bronzkori dunántúli mészbetétes edények kultúrája, a másikegy késő bronzkori horizont. A terület É-i részén egy Árpád-kori kemencét bontottunk ki. Ezzel egykorúak lehetnek azok az Árpád-kori épületek és gödrök, amelyeket a terület középső részén találtunk. A IX. sz. kutatóárokból két földbe mélyített épület került elő, az egyiknek jó állapotban megmaradt a bazaltkövekből épített kemencéje.

A terület D-i részén két kutatóárokban találtunk római kori épületmaradványokat. A IX. sz. kutatóárokból egy római kori kőépület Ny-i szárnyának maradványait bontottuk ki. Az épület alapozását, és a felmenő falak indulását is jól megfigyelhettük. Az épület Ny-i helyiségének padlószintjét sikerült meghatározni. Falain kívül hat 4. századi kisbronz került elő. Az épület további részei a kutatóáron kívül mind K-i mind É-i irányban folytatódtak. A X. sz. kutatóárok D-i részén egy másik római kori kőépület részletét tártuk fel, amely egy perisztíliumos típusú villa lehetett. Az épület D-i része zárt, valószínűleg több helyiségből áll, az É-i része egy középső részén nyitott udvar, melyet egy fal zár le. A D-i, zárt helyiségben egy bronzolvasztó kemencét találtunk, a pusztulási rétegből pedig két 4. századi bronzérme, és egy bronzphalera került elő. Az udvar területén 3 oszlop alapozását, az udvar É-i részén egy kővel kirakott falú kutat bontottunk ki. Sikerült megfigyelnünk mind az udvar, mind a D-i épületszárny római kori járószintjét, valamint az épületen kívüli járószintet is. Ez a mai talajfelszíntől kb. 70–80 cm-el mélyebben található.

Munkatársak: dr. Redő Ferenc régész, Bek Tamás, Takács Tibor, Tóth Zoltán régésztechnikusok (MNM-NÖK), valamint dr. Fülöp Endre Norbert (KÖH).

EKE ISTVÁN

23. Bag, Peres (Árokalja)-dűlő (KÖH 25748)

(Pest megye) B, LT, Sza

2010 júliusában észleltem, hogy a tervezett Ipari és Kereskedelmi Park területén földmunkák folynak. A területen található a 18. sz. óta ismert, igen nagy kiterjedésű, több korszakot magába foglaló, rendkívül intenzív lelőhely.

A jelenlegi munkálatok során a lelőhely D-i részén, a Sallai utca előtt 5–6 m széles, 2–2,5 m mélyen bevágott utat építettek, amellyel jelentősen megbolygatták a lelőhelyet. Ettől Ny-ra, a vasúti pályatest mellett, a Sallai u. 9–12. sz. telkek hátsó része előtt, kb. 12×30 m nagyságú felületen a sárga altalajig letolták a humuszt. Ezen a felületen régészeti objektumok foltjai rajzolódtak ki, a felszínen őskori (hatvani kultúra, halomsíros

kultúra, kelta) és szarmata edények töredékei, csontok hevertek. Mindezen munkákról a területileg illetékes Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságát nem értesítették. A további pusztítás elkerülése érdekében a PMMI levélben kérte az Örökségvédelmi Hivatal és a bagyi jegyző sürgős intézkedését.

KÖVÁRI KLÁRA

24. Bag, Peres (KÖH 25748)

(Pest megye) U

Aszód város településszerkezeti tervének kötelező alátámasztó munkarészeként kulturális örökségvédelmi hatástanulmány készült. Mivel a szomszédos Bag határában nyilvántartott lelőhely részben Aszód közigazgatási területét is érinti, ezért a város régészeti értékeinek felsorolásánál ezt is számba kellett venni. A Czajlik Zoltán, majd Miklós Zsuzsa által is légi fotózott, nagy kiterjedésű régészeti lelőhely a Galga völgyének D-i oldalán emelkedő domb ártérbe benyúló lábánál, a 3. sz. műút bagyi kereszteződésének tágabb környezetében terül el. A 3. sz. út É–D, a Bag–Domony műút pedig K–Ny irányban szeli át a mezőgazdaságilag művelt lelőhely területét. A nyilvántartás adatai szerint a lelőhely nagyobb része Bag területére esik, de kisebb részt Aszód közigazgatási területére is átnyúlik. A szemle alkalmával a Domonyi út, a 3. sz. út és a Galga által bezárt háromszögben – ahol a térkép szivattyút, ill. a villanyvezeték elágazását jelzi – egy szántott parcellán embercsontokat és tenyérnyi újkőkori (lengyeli kultúra?) edénytöredékeket hozott felszínre az eke. A lelőhely többi részén a már learatott kukorica letaposott szárai akadályozták a régészeti megfigyelést.

TANKÓ KÁROLY

25. Baj határa

(Komárom-Esztergom megye) B, Rő, Á

A község területén eddig még nem volt régészeti terepbejárás, ezért célul tűztük ki a bejárható területeken elhelyezkedő lelőhelyek megismerését és beazonosítását. Mivel a község külterületének jelentős – főképp K-i – részét erdő fedi, ezért 2010. szeptemberben a község határ Ny-i részén elhelyezkedő szántóföldeket vizsgáltuk, hagyományos terepbejárási módszerekkel. A községtől D-re két, a község és a hozzá tartozó szőlőhegy közti széles szántott területen több lelőhelyet találtunk.

Agostyáni út mente (KÖH 72331): Alacsony intenzitásban őskori oldaltöredékeket gyűjtöttünk.

Homoki-szőlő (KÖH 72329): Bolygatott bronzkori temető maradványai.

Keskeny-dűlő (KÖH 72327): Alacsony felszíni leletintenzitású római és kora Árpád-kori lelőhely.

Szőlők alja (KÖH 72335): Római és Árpád-kori töredékek által jelzett lelőhely.

Szőlőkre-dűlő (KÖH 72337): Alacsony és közepes intenzitásban 12–13. századra keltezhető oldaltöröredékek kerültek elő.

Tatai út mente (KÖH 72333): Közepes intenzitásban őskori oldaltöröredékeket gyűjtöttünk.

A leletek a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeumba kerültek.

LÁSZLÓ JÁNOS

26. Bakonya, Csucsá-dűlő (KÖH 20071)

(Baranya megye) Rő

A régóta ismert lelőhelyről magángyűjtőtől származó információ alapján egy diplomatöröredék előkerülési helyének ellenőrzése végett tartott terepi ellenőrzést 2010. áprilisban a PTE Régészet Tanszéke. Ennek során előkerült egy ókeresztény ládikaveret több darabja. A lelet jelentősége miatt a PTE Régészet Tanszéke kis területen, a lelet előkerülési mélységéhez igazodóan hitelesítő ásatást végzett június 21–25. között, ami további eredményt nem hozott, korlátozott volta miatt pedig a villára vonatkozó információt sem szolgáltatott.

Munkatársak: Lóki Róbert, Szabó Máté.

VISY ZSOLT

27. Bakonybél, bencés monostor (MRT 4. k. 2/1 lh., KÖH 7129)

(Veszprém megye) Á, Kk

A Szent Maurícius Monostorban (Szent Gellért tér 1.) az Új Magyarország és Vidékfejlesztési Program keretében folyik a monostor vendégházának felújítása. Ezzel kapcsolatban eddig elbontották a monostorépülettől Ny-ra lévő régi vadászházat és lealpozták az új épületet, továbbá kiásták a vízvezeték árkat a korábbi, meglévő nyomvonalon. Ez utóbbi munkát dokumentáltuk 2010. július 22-én. Az árokban több helyen is kőfal mutatkozott; a munkák során néhány szórvány emberi és állati csonttöröredék, valamint 4 késő középkori, újkori kerámiatöröredék került elő, ezért megelőző feltárással folytattuk a kutatást.

Augusztus 30. és szeptember 17. között mintegy 100 m²-t tártunk fel három kutatóárokban (1. a leendő vendégház K-i szélén, É-D-i irányban, a készülő épület belső válaszfalai által három szakaszra osztva; 2. a leendő vendégház D-i szélén, Ny-K-i irányban, a készülő épület belső válaszfala által két szakaszra osztva; 3. a leendő vendégháztól Ny-ra, mintegy 1–1,20 m távolságra, É-D-i irányban).

A területet átlagosan mintegy 1,70 m vastag, részint épülettörmelékkel kevert újkori (18–20. századi) feltöltési, planírozási réteg fedte. Ez a feltöltés viszonylag nagyobb számú újkori kerámiát, kályhacsempét és kisebb számú állatcsontot, üveg- valamint fémleleteket tartalmazott.

Az újkori feltöltés alatt egy középkori temető 33 sírját tártuk fel, tájolásuk Ny-K-i. Felnőtt és gyermekvázak egyaránt voltak közöttük. A sírok mélysége 1,68–2,55 m között váltakozott. A sírok nagyjából három réteget alkottak: többségük a legfelső rétegben feküdt, a két alsó rétegben már viszonylag ritkábban helyezkedtek el. A sírok körzetében számos további bolygatott vázrész került elő. Néhány sírnál megfigyelhettük a fakoporsó – fekete, faszénhez hasonló – maradványát. Leletanyagot csupán egyetlen sír tartalmazott, egy egyszerű, nyitott végű hajkarikát. Eredetileg bizonyára szintén sírmelléklet volt az 1.B árokban, a sírok közötti földből előkerült 2 db S-végű hajkarika és egy ezüstpénz (friesachi denár?) is. A fentiek alapján a temetőbe feltehetően a kolostor szolgálónépei temetkeztek az Árpád-kortól kezdve.

Az 1.B árokban a sírok közti földből néhány korai (13–14. sz.) kerámia (közte vonaldíszes és fogaskerek mintás töredék) is előkerült.

Feltártuk egy a 18. századi rendházzal nagyjából azonos tájolású, törtekőből épült és igen erősen elpusztult épület maradványait is. A falkoronák 1,80 m, a falalpozások 2,20 m mélység körül jelentkeztek. Helyenként szinte csak egyetlen kősor maradt az épületből. Az épület körzetében aránylag csekélyebb számú késő középkori, mázatlan házikerámia, zöldmázas, késő gótikus kályhacsempé töredékei (indadíszes darabok és egy fiatornyos oromdísz-töröredék), továbbá egy féllópatkó és egy vasszerszám került elő. A leletanyag alapján az épület a török hódoltság kezdetén (16. sz.) pusztulhatott el.

Napvilágot láttak É-D-i irányú, újkori (18. sz.) kő-téglafalak is, a 3. árokban „AB” (Abbatia Bél) bélyeges téglákkal.

A bolygatatlan agyagos altalajt átlag 2,40–2,50 m táján értük el. A feltárás alapján a középkori monostor elhelyezkedése nagyjából a barokk kori templom és rendház helyére feltételezhető.

A leletanyag a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumba került.

Munkatárs: Regenye Judit régész, Szalay Szabolcs geodéziai felmérés.

RAINER PÁL

28. Bakonysárkány határa

(Komárom-Esztergom megye) B, Rő, Á

2009 őszén és 2010 tavaszán a Kuny Domokos Megyei Múzeum a Bakony lábánál elhelyezkedő község egy részének terepbejárását végezte el hagyományos módszerekkel. Ennek során a községtől DNy-ra levő külterületi részeket vizsgáltuk, 12 lelőhelyet azonosítottunk be, ill. pontosítottunk. Ildamajor és az egykori tehenészeti telep közötti időszakos vízfolyás két partján 5 Árpád-kori lelőhelyet határoztunk meg: *Ildamajor 3.* (KÖH 75153), *Ildamajor 4.* (KÖH 72155), *Ildamajor 5.* (KÖH 72151), *Bitó-hegy alja 1. és 2.* (KÖH 72149, 72147). Ezek a felszíni leletek nemcsak a korai korszakra, a 10–11. szá-

zadra jellemzőek, hanem találtunk késői, 12–13. századi oldaltöredékeket és peremeket is.

A major és a település közötti két lelőhelyen: *Il-damajor 1. és 2.* (KÖH 75149, 75151) közelebről nem meghatározható bronzkori településfoltokat találtunk, ezek valószínűleg egy időszakhoz tartoztak.

A településtől kissé délebbre további 4, össze nem tartozó lelőhelyet találtunk: *Sövénykúti-patak* (KÖH 59006), *Szarvas-földek 1. és 2.* (KÖH 75159, 75161), *Vasút mente* (KÖH 75155); mindegyik viszonylag kis kiterjedésű, alacsony és közepes felszíni leletintenzitású, bronzkori volt. A község DK-i határán, nem messze a vasúttól, egy újonnan kialakított víztározó mellett római kori épületnyomait azonosítottuk be (*Köles-dűlő*, KÖH 75157), a lelőhely további részei már Fejér megye területére estek.

A leletek a Kuny Domokos Megyei Múzeumba kerültek.

LÁSZLÓ JÁNOS

29. Bakonyszombathely határa

(Komárom-Esztergom megye) Ó, Á, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Bakonyszombathely D-i határán három új lelőhely került elő (*Tilos alja dűlő*, KÖH 74167; *Irtás*, 74171), közte a középkori Börzse falu nyomai (*Hidegkút*, KÖH 74177).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

30. Bakonytamási határa

(Veszprém megye) U, B, Ró, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a NABUCCO gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságú nyomvonalon, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Bakonytamási határán, a Hathalom környékén futó nyomvonalon négy korábban ismeretlen lelőhelyet azonosítottunk: *Szarka-Berki-dűlő*, *Hathalom III/a*, *Hathalom IV/a*, *Bornát II.* (KÖH 74249, 74251, 74253, 74257). Területükön újkőkori, bronzkori, római kori és Árpád-kori felszíni telepnyomokat találtunk. További két nyilvántartott lelőhely helyszínét kerestük fel.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

31. Baktakék, Klincsik

(KÖH 75375)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ge?, Á, Kú

2010. június 24-én örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát területén, Alsógagy és Baktakék között, a műút mentén. Az utolsó szakaszon, a Klincsik nevű határrészben, a közút Ny-i oldalán fekvő mezőgazdasági művelésű területen, két egymástól elkülönülő helyen, közepes sűrűségben elhelyezkedő régészeti leleteket találtunk. A leletek valószínűleg a Vasonca-patak menti, nagyobb kiterjedésű császárkori (germán?) településről származnak, mely az út K-i oldalán, magasabb térszínen, É–D irányban hosszan elnyúlva helyezkedhet el a volt tsz-telep közelében. Néhány Árpád-kori kerámiatöredék és egy kora újkori cserép is előkerült a bejárás alkalmával, melyek szintén településről származhatnak. A lelőhely a domborzati viszonyok és a leletek elhelyezkedése alapján körülbelül 500 m hosszúságú lehet.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

32. Balatonendréd, Magyar Tenger TSZ.

(KÖH 19433)

(Somogy megye) B

2010. augusztus 10. és szeptember 29. között elvégeztünk a 65137. sz. főútnak az M7–Lulla összekötő út tervezett nyomvonala által érintett lelőhely nyomvonalba eső részének, 7937 m²-nek a kutatását.

A lelőhely Balatonendréd ÉK-i oldalán található, az Öreg-hegy nevű, ÉNy–DK irányú dombhát, DNy-i, Balatonendréd felé eső oldalának közepén. Északnyugati oldalán fut keresztül a Balatonendrédet Tóköz-pusztával összekötő, feltételezhetően középkori eredetű dűlőút, mely útfelülete a hosszú használat következtében megközelítően 1 m-t lesüllyedt az eredeti talajszinthez képest, elpusztítva ezzel a lelőhely ÉNy-i oldalát.

A lelőhely középső harmadában megfigyelt nagyméretű amorf gödrökből nagy mennyiségben került elő késő bronzkori házikérámia és állatsont, valamint két objektumból zsugorított rítusú temetkezés is. A lelőhely ÉNy-i oldalán megfigyelt nagyméretű cölöplyukok összefüggő, egységes rendszert nem alkottak.

Az előkerült jelenségek elsősorban a lelőhely középső harmadában sűrűsödtek, azonban feltételezhető, hogy ezek egy nagyobb méretű település részét alkották, mely a domborzati viszonyokat figyelembe véve erősen eltérő intenzitással az egész dombhátra kiterjed. Ezért ugyanezen település részét alkothatta a terepbejárás során azonosított, az Öreg-hegy platójának ÉNy-i peremén fekvő, a készülő út által szintén érintett Balatonendréd, Öreg-hegy nevű lelőhely is.

Munkatársak: Mezei Tamás és Pelikán Márk technikusok.

PETKES ZSOLT

33. Balatonendréd, Tekeres-dűlő Kelet (KÖH 47006)

(Somogy megye) R, B, LT

2010. augusztus 16. és december 15. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. A kutatást a Balatonendrédet Tabbal összekötő út építése tette szükségessé. A kutatott terület eredetileg 2600 m² nagyságú volt. A lelőhely a településtől ÉK-re fekszik, egy kisebb domb oldalában. Közvetlenül egy É-D-i lefolyású patak partján terül el, a patak völgyének bal oldalán a dombtetőtől egészen a víz közvetlen közeléig húzódik. A humuszolás során előkerült objektumok a vízfolyáshoz közeledve sűrűsödtek. A domb tetején az eróziós pusztulás miatt a szórvány leletanyag mennyisége, és az előkerült objektumok relatív mélysége is jóval kisebb volt.

2010. augusztus 16. és szeptember 30. között a terület erősen lekopott Ny-i részén, a domboldalon, a gödrök mellett egy kisszámú *kelta birituális temető* került elő, a hamvasztásos sírok mellett egy csontvázas gyereksírral. A hamvasztásos sírokból ép kelta tálak, vastárgyak, bronzfibula is napvilágot látott. A temetőtől É-ra rézkori (Balaton-Lasinja) objektumokat találtunk. A szelvény középső részén viszonylag kevés objektum volt: sekély gödrök állatcsontokkal, egy kelta, szögletes alakú objektum, melyből egy hólyagos bronz karperec töredéke került elő. A szelvény északi-középső részén egy mélyebb, gazdag leletanyagú Hallstatt-kori objektumot, a hozzá kapcsolódó gödör alján pedig egy csontvázas, háton fekvő, nyújtott helyzetű, melléklet nélküli sírt tártunk fel.

A szelvényben a K-i rész felé sűrűsödtek az objektumok, itt a *bronzkor és vaskor időszakából* származó telep nyomai mutatkoztak. Megfigyelhettük, hogy két árok is határolta ezt a sűrűbb részt: egy kb. ÉNy-DK irányú, sekély árok, amely a szelvény középső részénél nem követhető tovább; valamint a szelvény DK-i részéből kiinduló és ÉK-i részéig nyomon követhető körárok, amely körbeölel egy kb. 20×20 m-es nagyságú vaskori objektumkomplexumot. Ezen belül található 2 kelta cölöpszerkezetes épület, mindkettőben megfigyelhető a tapasztott padló. Az egyik épülettől ÉNy-ra lévő omladékos részben szövőszéknehezékek voltak egy kupacban. A komplexumon belül kemence, ill. tüzelőhelyek voltak. A komplexumra ráásott, erősen faszenes betöltésű gödörben a kelta kerámia mellett terra sigillata, ill. utánszatok töredékeit találtuk.

Az október 4-dikével kezdődő szakaszban a telep-objektumok mellett mintegy 10 *késő bronzkori* urnatekkezés került elő. Az urnák a felszínhez nagyon közel kerültek elő, többségük töredékes, hiányos állapotban, ép állapotban csak egy edényt sikerült feltárnunk. Másik 3 edény töredékes, de minden bizonnyal teljes, további 6 pedig töredékes, hiányos. Az urnák bontása során csak egy esetben figyeltünk meg kísérő edényeket, ezeknek eredeti elhelyezkedését nem sikerült a helyszínen megállapítani. A kísérő edények között kisbögre és fekete, fényezett kannelúra díszítésű tál vannak. Az urnák ko-

rának meghatározását segíti, hogy közülük többet késő bronzkori leletanyagú gödrökre ástak rá egy későbbi időszakban.

Az urnákon kívül egy É-D-i irányú, hosszú, keskeny árok és az ezt K-Ny-i irányban metsző rövidebb árok kerültek elő, emellett több kisebb, sekély, téglalap alakú gödör, nagy mennyiségű késő bronzkori leletanyaggal. A bronzkori leletanyagot a késői urnamezős kultúra edényei mellett két bronztű jelenti. A bővítés K-i részén kelta kori gödrök, és egy félig földbe mélyített lakóház maradványai kerültek elő, korongolt szürke finoman iszapolt tálak töredékei mellett egy állatküzelmet (vadkan-oroszlán) ábrázoló terra sigillata töredék is származik belőle. Kormeghatározás szempontjából értékes lelet még a fémkereső műszerrel megtalált római bronz pénzérme.

Munkatárs: Bányász Diána.

SIPOS CARMEN – FÜKÖH DÁNIEL

34. Balatonlelle határa

(Somogy megye) U, R, B, LT, Rő, Kö

2010. február 25-én terepbejárást tartottunk Balatonlellen, a korábban ismert lelőhelyek azonosítása, pontosítása érdekében.

Felső-Gamász (KÖH 44992): A Forró-árok Ny-i partján fekvő lelőhelyről megállapítottuk, hogy a korábban bejelöléssel szemben északabbra, a Szélső utcától D-re kezdődik (ettől É-ra már mocsarat találunk), a lelőhelyet keresztezi az „új” Balatonboglár–Balatonlelle közötti aszfaltút. Dél felé a Balatonboglár–Látrányi földútig volt most bejárható, nyilvánvalóan ennél is tovább terjed D felé. Főleg középkori kerámiát találtunk, valamint közepes mennyiségű római és kevés őskori (mészbetétes kultúra) cserepet, 3 db kovát. A lelőhelyet az új út D-i oldalán, a Balatonboglár–Látrányi útig tudtuk követni. A korábbi bejárások alapján ettől D-re is folytatódik, de ezt a részt most nem tudtuk vizsgálni.

Gamási emelkedő (KÖH 44993): Érintkezik az előbbi lelőhellyel. A korábbi bejárások itt rézkori és középkori leleteket találtak. A nagyon gyenge intenzitású lelőhelyen hasonlóan az előző lelőhelyhez a fentiekén kívül római kort is találtunk.

Az eddigi terepbejárási adatok alapján a Forró ároknak mind K-i, mind Ny-i partján megtalálható a késő Árpád-kori és középkori leletanyag, egészen a Forró-árok forrásvidékéig, azaz a Gamási-kútig. Az általunk bejárt területen a patak Ny-i partján intenzívebb a középkor, ez a terület lehetett a középkori oklevelekben említett Felgamás. A Forró-árok és a Római út kereszteződésétől D-re szintén a patak mindkét oldalán megtaláljuk az Árpád-kori és a középkori település anyagát, az 1970-ben és 1988-ban végzett terepbejárások alapján a középkori falu súlypontja a Gamási-kút környékén van. Itt lehetett Al-Gamás falu. A Gamási-kút környékén megpróbáltuk megkeresni a korábban (1988-ban) azonosított középkori templom helyét, azonban az elvadult bozótban nem

találtuk meg. A környéken jelenleg már nem találhatók szántók, hanem körbekerített magánterület, legelőkkel, ezért a korábbi adatok pontosítását, bemérését elvégeznünk nem tudtuk.

A középkori lelőhelyhez hasonlóan a római falusias telep nyomát is megtaláltuk a patak mindkét oldalán, a K-i oldalon levő súlyponttal. Azonban a római település nem húzódik le olyan mélyen D-re, mint a középkori.

Part (KÖH 51090): Itt 1988-ban és 1995-ben Németh Péter Gergely vezetésével leletmentés történt. A terület másik neve János-kert. A Forró-árokotól K-re lévő hosszú területet két részletben jártuk be. Északon a leletanyag a patak partján sűrűsödött, a pataktól távolodva és az É-i részen ritkult. A lelőhely valószínűleg azonos Müller Róbert 1970-es terepbejárásának egyik lelőhelyével (*Kertészettől délre, KÖH 44996*). A kertészet a Petőfi u. és a Vágóhíd u. kereszteződésében, ill. attól D-re volt, mára kertés családi házas rész lett, a beépített terület nem volt bejárható. Főleg őskori és római, kevesebb kelta és középkori (13–15. századi) kerámia került elő. A délen bejárt részen a *Part Dél* nevű lelőhelyrészt azonosítottuk, továbbra is a Forró-árok K-i partján. A lelőhelyet a Balatonlelle–Látrány közötti földútig tudtuk bejárni, de ettől D-re is folytatódott. Itt a cserepek több mint fele római volt, de sok őskorit (Baden, Balaton-Lasinja) és kevés középkorit is találtunk. A két lelőhelyrész összetartozik, római túlsúly mellett középkori, badeni, mészbetétes és neolitikus-rézkori leletanyag volt mindkét részen. Megállapítottuk, hogy a lelőhely összeér a *Trafó telep* (KÖH 44990) badeni lelőhellyel. A *Forró-árok* (KÖH 44989) neolitikus, középkori lelőhely területét nem lehetett bejárni, de azzal is összeérhet.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

35. Balatonszabadi határa

(Somogy megye) Ő, Á, Kő

Ásványi nyersanyagkutatást megelőzően 2010. április 15-én terepbejárást végeztünk az ismert, Söderbánya nevű lelőhely környezetében. A tervezett bányaterület a Söderbányától K-re található, a Kesellő-dűlő egész, és a Páskum-dűlő K-i részét öleli fel. Keleten a Fenéki-bozót-csatorna, északon a 70. sz. út a határa, D felé az Öreg-hegyi szőlőig ér, Ny felől egy egyenes, ÉÉNy–DDK irányú betonozott út zárja. A terepbejárást jó megfigyelési körülmények között végeztük, a betonút és a füves út között, a bányaterület É-i felében. Két helyen találtunk szétszórott kerámiát.

Páskum-dűlő Kelet (KÖH 73977): A dombvonulat K-i lejtőjén is regisztráltunk egy lelőhelyet, mely elszórtan őskori és Árpád-kori kerámiával jelentkezett.

Söderbánya (KÖH 19399): A bejárt terület Ny-i részén, a dombvonulat Ny-i lejtőjén elszórva középkori kerámiát találtunk. Ez a lelőhely a „Söderbánya” lelőhelynek, római, Árpád-kori és késő középkori telepnek a folytatása. A dombtetőn nem találtunk kerámiát

és nem találtunk leleteket a bejárt terület É-i és D-i sávjában sem.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

36. Balástya, VIII. homokbánya

(KÖH 20902)

(Csongrád megye) A

A megnyitni tervezett homokbánya művelésre szánt területe eléri a 4 ha-t. A bánya művelésbe vonása előtt próbafeltárást végeztünk. A lelőhely a Balástya–Forráskút között húzódó műúttól mintegy 300 m-re D-re helyezkedik el.

A terepbejárási eredmények alapján a lelőhely a bánya D-i területét érinti. Kiterjedésének meghatározására a bánya teljes területén kutatóárokokkal próbáltuk kideríteni a régészeti fedettséget. Az egymástól 15 m-re húzott, É–D-i irányú kutatóárkokból kiderült, hogy a művelésre kijelölt bánya területe az ismert lelőhelyen kívül régészeti objektumokkal nem érintett. Az ismert lelőhelynek is csak a széle nyúlhat a bánya területére, hiszen a kutatóárkokban mindösszesen két népvándorlás kori objektum került elő.

PALUCH TIBOR

37. Baracs, római tábor

(KÖH 21803)

(Fejér megye) Rő

2010. augusztus 3–15. között folytattuk Annamatia római castellumának az Intercisa Múzeum és PPKE BTK 1999 óta tartó támogatásával és az egyetem történészhallgatóinak részvételével folyó feltárását. Az idei év során a tábor Ny-i kapujának (porta decumana) 2005–2006-ban végzett kutatását folytattuk. A két szelvényben folyó munka fő célja a kapu építéstörténetének további megismerése, ill. a kapuzat belső részének feltárása volt. A kaputornyok hátsó traktusának feltárását végeztük a XVI. szelvényben. A falak nagymértékű visszabontottsága miatt másodlagosan felhasznált kőemlék nem került elő. A szinte teljesen visszabontott falakkiszédését, az alapozások alját, ill. meszes építési szinteket figyeltünk meg. Ezek közül a legalsó a táborfallal egyidős, a tábor síkjába beugró torony volt (1,5 m széles falakkal, a teljesen visszabontott táborfalával megegyezően). A torony hátsó fala sajnos éppen a két szelvény közti 1 m széles tanufalban található. A 2. periódus kapufalának maradványai (falcsonkok és meszes építési szintek), amelyekből korábban a faragott sírkövek előkerültek, a második periódushoz tartoztak. Ennek hátsó fala szintén a tanufalban található. A kapuzat késő római elfalazásának csak egy kis szakaszon megfigyelt sárga agyagos járósíntje került elő. A kőperiódus falai miatt a palánktábor jelenségeit csak kis részen figyelhetjük meg, amelyek közül a legfontosabbak két nagyobb, téglalap alakú gödör volt.

A másik (XVII.) szelvényben feltárt útrétegben a via sagularis újabb, min. 2,5 m széles szakaszát tárhat-

tuk fel. Az út megépítéséhez a korábban megismert szakaszokhoz nagy mennyiségben használtak fel sárga sóderrel kevert agyagba nyomkodott korábbi tegulákat és imbrexeket, a kőben szegény vidéken köveket alig. Az utat egyszer megújították. Az út Ny-i szélén tegulából rakott (három sor) épületalap került elő, melyek felmenő (valószínűleg vályog)falait újkori bolygatás vitte el. Utóbbi nagy valószínűséggel a tábor ÉNy-i részén már feltárt késő római legénységi épülethez lehetett hasonló.

Az ásatás egyik legfontosabb lelete a *cohors I Thracum Germanica* téglabélyege volt, amely az útrétegből másodlagos felhasználásból került elő. Annamatia helyőrségének ez az első ásatásból származó bélyege.

KOVÁCS PÉTER

38. Bácsalmás határa

(Bács-Kiskun megye) B, V, Sza, A, Á, Kö

Bácsalmás város szennyvízkezelésének kiépítéséhez készítenő örökségvédelmi hatástanulmány kapcsán 2010. március 5–14. között végeztünk terepbejárásokat. A vizsgálandó terület a város bel- és külterületét 36 km hosszan érintette. A tervezett nyomvonal belterületen a meglévő utcahálózatot követi, míg külterületen egy rövidebb szakasz húzódik a meglévő szennyvíztelepig. A terepen a nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk. A külterületi szakaszok döntő többsége terepbejárásra alkalmas volt, belterületen a beépítettség mértéke miatt csak néhány kiskertben, ill. szántóként hasznosított területen lehetett terepi vizsgálatot folytatni.

A tervezett nyomvonal 5 ismert régészeti lelőhelyet (Vörösmarty sor, Rákóczi utca, Ady Endre utca, Toldi u. 13, Iskolakert) érintett, melyek közül egynek a területén (Iskolakert, KÖH 71813) gyűjtöttünk leletanyagot. A terepbejárás eredményeképpen további 5 újonnan azonosított lelőhelyet lokalizáltunk: *Nyugati városszél* (KÖH 73123), *Dobokai út* (KÖH 73125), *Dózsa György út* (KÖH 73127), *Szennyvíztelep* (KÖH 73129), *Híd-tótól Ny-ra, Kígyós-főcsatorna D-i partja* (KÖH 73131). Területükön őskori, bronzkori, vaskori, szarmata, avar, Árpád-kori, ill. középkori töredékeket gyűjtöttünk. Az újonnan megismert lelőhelyeket felszíni telepnyomokként azonosítottuk, a már ismertek esetében az adattári adatok temető, ill. egy esetben templom jelenlétére utalnak.

Munkatársak: Sósokuti Kornél régész, Rózsa Gábor, Alács Attila, Bognár Margit, Sultis László technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

39. Bánd, Sédre-dűlő

(KÖH 7516)

(Veszprém megye) U, Rő, Kö

A 8. sz. út korszerűsítése miatt szükségessé vált terepbejárás 2010. április 6-án végeztük, a 63+650–68+900 km-szelvények között. A jobbra szántott, valamint gabonával, ill. repcével vetett felszínen két, már ismert

lelőhelyet lokalizáltunk, korábban ismeretlen kiterjedésüket meghatároztuk.

A Sédre-dűlő lelőhely lokalizációja is bizonytalan volt a nyilvántartás szerint. Bejárásunk során a lelőhelyet a korábban feltételezettől Ny-ra, egy a Séd-patakra néző dombocskán pontosítottuk. Felszínéről nagyszámú neolitikus, római kori és középkori töredéket gyűjtöttünk.

FEKETE CSANÁD – REMÉNYI LÁSZLÓ

40. Bába, Hajmás

(KÖH 32041)

(Tolna megye) Rő

2010. április 29–30-án feltárást végeztünk a bábai gázfogadó állomás mellett, amit a Városföld és Drávaszerdahely között építendő DN800 gázvezeték tette szükségessé. A lehumusztolt 481 m²-ből 125 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhely Dunaszekcső és Bába falvak között, az 56. sz. főút K-i oldalán, az úttól 150 m-re található. A lelőhelyet előzetesen terepbejárással nem azonosították, de a rendelkezésre álló adatok alapján tudni lehetett, hogy nagyjából ezen a területen fut a római kori limesút, és azt a gázvezeték nyomvonala mindenképpen metszeni fogja. A gázvezeték nyomvonalának humuszosítása előtt ezért a Pécsi Tudományegyetem Régészeti Tanszékével összefogva kutattuk a területet.

A feltárás során 2 régészeti jelenség került elő. Ezek közül az egyik maga a limesút, amelyből azonban csak egy vöröses színű, de vastag, határozottan jelentkező, rendkívül kemény, a rendszeres szántásnak is ellenálló réteg maradt meg. Ez minden bizonnyal az út legalsó rétege, egy döngölt agyagos alapozás. A másik jelenség az út mellett közvetlenül, annak Ny-i oldalán futó, viszonylag mély árok, amely az út vízelvezetését szolgálhatta. A területen egyéb régészeti objektumot nem találtunk.

Munkatársak: Lóki Róbert (PTE), Szabó Máté (PTE), Vadas Livia, Birkás Péter.

LIGNER JÁCINT

41. Bátmonostor, Fáklyavezeték II.

(KÖH 73243)

(Bács-Kiskun megye) N?

A Magyar-Horvát gázvezetékhez kapcsolódó második fáklyavezeték építésekor, a földmunkát kísérő szakfelügyelet során került elő Baja és Bátmonostor helységek között, egy lankás domb É-i végén a HT-140 jelű lelőhely. A feltárást 2010. április 21–22-én végeztük el, 303 m²-en, 2 m szélességben, mintegy 140 m hosszan. A kutatás során 5 keskeny és sekély árkot tártunk fel, amelyek elszórtan helyezkedtek el. Az objektumokból nem került elő leletanyag, de a humuszosítás során felszínre került szórvány kerámia alapján a lelőhely feltehetőleg népvándorlás kori.

Az elsődleges feldolgozás után a leletek a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

42. Bátmonostor, Sumár-dűlő (KÖH 73251)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Magyar–Horvát gázvezeték építése kapcsán 2010. május 10–13. között végeztünk megelőző feltárást a régészeti megfigyelés során azonosított HT-144 jelű lelőhelyen. A feltárással érintett nyomvonalszakasz Bátmonostortól 1,5 km-re ÉK-re, a Sumár-dűlőben található. A feltárt 1801 m²-ből 531 m² volt régészetileg fedett. A 400 m hosszú és 5 m széles szelvényben 25 stratigráfiai jelenség, ill. 23 régészeti korú objektum került elő a sárgás, homokos altalajon. Az objektumok – 1 árok, 1 füstölőgödör és 21 gödör – egy szarmata településhez tartoztak. A település egyrétegű volt, szuperpozíciót nem tudtunk megfigyelni. A terület domborzata változatos: míg a 114+800 km-ponttól DNy-ra egy mélyebb fekvésű szakasz található, addig e ponttól ÉK-re csak kisebb szintkülönbségekkel tagolt egyenes felszín húzódik. Alapvetően homokos fedettség jellemző a területen, egyedül a szelvény mélyebb, DNy-i harmadában értük el a szürke agyagos altalajt. A szelvényben előkerült objektumok csoportokban, elsősorban magasabb térszínekhez kötődve kerültek elő. A teljes szelvényben két ilyen objektumcsoportot lehet elkülöníteni. Az első objektumcsoport a 114+920 km-pont környezetében került elő. Itt egy magasabb területen 1 árok és 8 gödör bukkant elő. Az itteni szakaszra egyaránt jellemzőek voltak a tálszerűen, méhkas alakban, vagy hordószerűen lemeződő vermek. A sekély árokból és egy gödörből római téglafal töredékei kerültek elő szarmata leletanyag kíséretében. A szelvény másik objektumcsoportja a nyomvonal 114+800 km környezetében jelentkezett. Összesen 6 kerek szájú, különféle profilú verem tartozik ehhez a csoporthoz, amelyet ÉK-ről egy füstölőgödör zárt. Utóbbi egy K–Ny-i tengelyű, szabályos téglalap alakú füstölőtérként szolgáló gödörrel és közel 2 m hosszú kürtővel rendelkező objektum. A Ny-i oldalon található füstölőtűzterét csak részben sikerült feltárni. Átégetésnek nyomát sem a kürtőben, sem a munkagödörben nem találtuk. Mindez arra utal, hogy az objektumot nem, vagy csak kis ideig használták. A második objektumcsoportból gazdagabb leletanyag került elő, köztük egy újabb római téglafal töredék. Az egyik gödörből egy terra sigillata tál pereme is előkerült, ami alapján a szarmata telep kora a Kr. u. 2–3. századra tehető.

A két objektumcsoport közötti kapcsolatot pár elszórt objektum képezte a szelvény mélyebben fekvő szakaszán. A vizsgált szakasz ÉK-i harmadában fokozatosan ritkuló objektumsűrűséggel szembesültünk. Az

utolsó gödör már magányosan, a többi objektumtól 100 m-re jelentkezett. A terület geomorfológiai adottságait tekintve a szarmata település egykori központja a nyomvonalról É-ra, ill. ÉNy-ra feküldhetett. A nyomvonalról 100 m-re magasabb térszínek találhatók, amelyeknek a lankás É–D-i irányú vonulatai a nyomvonalig értek. Ezen vonulatok magasabb pontjain találtuk a legtöbb objektumot. A feltárt nyomvonalszakasztól ÉÉNy-ra egy nagyobb kiemelkedés található, rajta telepített akáccsal. Szarmata leletek itt, a Pál-tanya vonaláig kerültek elő. Sikerült lehatárolni az újonnan megismert szarmata kori lelőhely nyomvonalba eső teljes területét. Vizsgálatunk alapján feltehetően nem terjed ki a nyomvonal közelében lévő csatorna D-i, DNy-i oldalára.

Az elsődleges feldolgozást követően a leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor ásatási technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

43. Bátmonostor, Szurdok (KÖH69499)

(Bács-Kiskun megye) R, B, Szk, LT, Sza, Á, Kk

A HT-47 jelű lelőhely Bátmonostor belterületétől É-ra, a Szurdok nevű határrész és a Ferenc-tápcsatorna szögletében, több ÉK–DNy-i és Ny–K irányú magaslaton és az azokat összekötő alacsonyabb fekvésű területen helyezkedik el. Északkeleti részén egy a környezetéből markánsan kiemelkedő homokdomb húzódik.

2009-ben a lelőhely középső részén, egy kb. 320 m-es szakaszon végeztünk megelőző feltárást a Magyar–Horvát gázvezeték nyomvonalán. Akkor a lelőhely nyomvonalba eső részének ÉK-i területén, a Baja és Bátmonostor közötti műútig szőlő és erdő volt, melyet 2010 tavaszán irtottak ki. 2010 májusában, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat által biztosított szakfelügyelet során kiderült, hogy a lelőhely ÉK-i és DNy-i irányba is tovább folytatódik. A domborzati viszonyok és a feltáráshoz kapcsolódó terepbejárás alapján megállapítottuk, hogy az ÉK–DNy-i irányú lelőhely legalább 1470 m hosszú és 100–380 m széles. Pontos kiterjedése kérdéses, mert Ny-i szélén a mesterséges Ferenc-csatorna, K-i szélén a Baja–Bátmonostor közötti műút határolja, ill. a nyomvonalról közvetlenül É-ra elhagyatott gyümölcsös fekszik.

2009-ben és 2010-ben összesen 350 objektumot (453 stratigráfiai egységet) tártunk fel, 5208 m²-en. A 2010-ben feltárt szakaszon 331 stratigráfiai egység került elő, melyek közül 188 gödör, 83 cölöphely, 27 árok, 21 épület, 6 sír, 2 kemence, 2 tűzrakóhely, 1 állati vázmaradvány és 1 ismeretlen rendeltetésű építmény volt. Korukat tekintve kettő a rézkori badeni kultúrához tartozik, 94 késő bronzkori, 4 szkíta, 2 szkíta vagy kelta, 38 kelta, 4 kelta vagy szarmata, 44 szarmata, 9 Árpád-kori, 30 középkori, 13 újkori és 91 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A különböző korú

régészeti jelenségek általában az egész nyomvonalon megfigyelhetők voltak, azonban a lelőhely ÉK-i részén húzódó homokdombon, ill. az említett magaslat és a bátmonostori műút között, kb. 150 m hosszú szakaszon, csak középkori–késő középkori (15–17. sz.) településobjektumokat bontottunk ki.

Az egyetlen *késő rézkorra* (badeni kultúra) keltezhető, nagyméretű, valószínűleg kerek alakú gödör a bronzkori objektumok között került elő, ill. ennek É-i szélét is egy bronzkori beásás vágta. A salakos, hamus betöltésű gödörből nagy mennyiségű edénytöredék, köztük feketére felfényezett oldal-, vastag falú oldal- és peremtöredékek, továbbá beszürkült és karcolt vonaldiszítésű oldaltöredékek kerültek elő. Hasonló leletanyag került felszínre egy ÉNy–DK-i irányú lekerekített sarkú téglalap alakú, kb. 30 cm-re a nyelési szint alá mélyülő, letaposott padlójú ház betöltéséből is, mely a hasonló korú gödörtől több száz méterre helyezkedett el. A ház pontos méretét nem ismerjük, mert egy része a feltérési területen kívülre esett.

A *bronzkori* településobjektumok kisebb csoportokban, a nyomvonal egész területén (kb. 115+950 és 117+020 km között) jelentkeztek. Az objektumok nagy részét kisebb méretű kerek, ovális vagy lekerekített sarkú szögletes alakú, egyenesen szűkülő falú, ívelt vagy egyenes aljú gödrök alkották, melyek betöltéséből viszonylag gazdag leletanyag került elő. Az élelemtároló- és hulladékgyűjtő mellett azonban több nagyméretű, 2–4 m átmérőjű vermet is kibontottunk. Az egyik ilyen nagyméretű gödör alján három fiatal szarvasmarha összedobált maradványait figyeltük meg. Egy másik gödör alján egy kifejlett szarvasmarha kitekert helyzetben, valószínűleg kultikus célzattal eltemetett maradványát dokumentáltuk. A legnagyobb, 4,5 m átmérőjű, lekerekített sarkú szögletes alakú, 55 cm mély gödör közepére ázott téglalap alakú, hasonló korú gödörben többek között egy szarvból és egy lapockacsontból készített, egyik végükön hegyesre csiszolt árszerű eszközöket találtunk. A 116+100 és a 117+000 km-szelvények között 8 bronzkori lekerekített sarkú téglalap alakú, félig földbe mélyített épületet is dokumentáltunk, melyek nagy részében megtaláltuk a tetőt tartó cölöpök gödreit, ill. két esetben a keményre letaposott padlón az egykori tüzelésnyomokat is rögzítettük. Összesen három ház esett teljesen a feltérési területre, melyek alapterülete 10,5–21 m² között változott. A településobjektumok között egy DK–ÉNy-i tájolású gyermek sírja került elő, melyet a mezőgazdasági munkák megbolygattak. A sírban mellékletet nem találtunk. A bronzkori objektumok betöltéséből nagy mennyiségű edénytöredék, ill. állatcsont (főként szarvasmarha, juh), kova- és kőpengék, őrlőkő-töredékek, csonttű, csontárák, agyagnehezékek kerültek elő. Az edénytöredékek között túlsúlyban voltak a vastag falú, különféle bütykökkel, barbotinall díszített töredékek, de ugyanúgy szerepeltek a vékonyabb falú, bekarcolt vonaldisztes füles edény-, tál- és bögre-töredékek is. Több gödörben találtunk majdnem

vagy teljesen ép edényeket. Az előkerült leletanyag alapján a bronzkori településrészletet a késői időszakra keltezhetjük.

Az egyetlen biztosan a *szkíta korra* helyezhető objektum egy szabályos szögletes alakú, 260×270 cm alapterületű, 87–114 cm-rel az altalajba mélyedő építmény volt. A sír vagy telepépítmény sarkaiban egy-egy kerek alakú cölöphelyet figyeltünk meg. Az objektum aljától 8–10 cm-re a szkíta korra jellemző fegyvereket találtunk: 47 cm hosszú akinakest, két vas lándzsahegyet, két ellentett élű vasfokost, két baltát, egy valószínűleg csákányként használt tárgyat, vas lándzsahegyvédőt és egy bronz háromélű nyílhegyet. A házból kevés edénytöredék (kézzel formált fazék és vékonyabb falú, szürke talpborongos tál töredékei), két csontból készített tömlővégtöredék és állatcsont is felszínre került. Az építmény É-i sarkába egy korongolt, szürke, simított felületű, kétfülű edényt állítottak, mely felett bronzlemezből feltekert, 86 db apró bronzhengert bontottunk ki.

A *kelta* településobjektumok a bronzkori és a szarmata jelenségek között, elsősorban a 116+650 km-szelvénytől DNy-ra eső, laposabb fekvésű területen kerültek elő. A kelta gödrök nagy része kerek alakú és viszonylag nagyméretű volt, faluk egyenesen szűkülő vagy felső részén ívelten bővülő, majd szűkülő, aljuk ívelt vagy egyenes. Az egyik gödör faszenes, hamus betöltésének felső részéből nagy mennyiségű áglenyomatos tapasztás került felszínre. Az említett gödör két kelta ház között feküdt. Az erre a korra keltezhető, lekerekített sarkú téglalap alakú, félig földbe mélyített 8 ház egymástól nagyjából egyenlő távolságra helyezkedett el. A házak közül egy sem esett teljesen a feltérési területre, az azonban biztos, hogy a legkisebb mérete is nagyobb volt, mint 9 m², a legnagyobb ház alapterülete pedig meghaladta a 30 m²-t. A házak alján mindenhol megtaláltuk a keményre letaposott járósínt, ill. az onnan induló cölöphelyeket. Két házban dokumentáltunk egy-egy keskeny (30 és 38–45 cm széles), mindkét végén lekerekített, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú árokszerű gödröt. Ezen objektumok funkciója kérdéses, az azonban biztos, hogy nem későbbi beásások, hanem összefüggnek az adott épület használatával (talán műhelyek lehettek). Az egyik épület padlóján két ép tálát bontottunk ki. Az objektumok betöltéséből a keltákra jellemző korongolt szürke és téglaszínű, grafittal soványított, behúzott peremű és S-profilú tálak, és a szarmata hombárokhoz hasonló, vállukon bordadíszes edények mellett kézzel formált, seprűdíszes szitulatöredékeket, ill. olyan jellegű kézzel formált edénytöredékeket is találtunk, melyek keltezése néha bizonytalan volt. Az edények mellett orsógombokat, kerek alakúra lecsiszolt korongot és agyagnehezékeket is találtunk.

A *szarmata* objektumok többségét nagyméretű, kerek, méhkas alakú vagy felső részén ívelten bővülő, majd szűkülő falú, ívelt vagy egyenes aljú élelemtároló és hulladékgyűjtő alkották, melyek a 116+650 km-szelvénytől DNy-ra sűrűsödtek. A gödrök között egy ÉNy–

DK-i hossz tengelyű, ovális alakú szabadtéri kemencét is feltártunk, melynek nagy részét a mezőgazdasági munkák elpusztították. A sekély munkagödör DNy-i és ÉNy-i szélé mellett egy-egy kerek átmetszetű cölöphelyet figyeltünk meg, melyek talán ehhez az építményhez tartoztak. Az objektumok betöltéséből kézzel formált fedő- és fazéktöredékek, ill. korongolt szürke hombártöredékek kerültek felszínre. A 116+170 és a 116+230 km-szelvények között húzódó Ny-K-i irányú magaslaton egy öt sírból álló temetőrészlet is napvilágra került, mely a domborzati viszonyok alapján a Ferenc-csatorna felé tovább folytatódhat. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírok DK-ÉNy vagy D-É tájolásúak voltak, melyeket a temetés után néhány évtizeddel kiraboltak, úgy, hogy néha csak egy-két csont maradt a sírokban. Két esetben a sírra ázott rablógödröket is meg tudtuk figyelni, ill. az egyik rablójárathoz került elő a sírba helyezett miniatűr füles edény. Az öt sír közül háromba nőt, egybe férfit és egybe fiatal felnőttet temettek el. Az egyik női sírban a bokák körül nadrág aljának gyöngyhímzését dokumentáltuk, melyet egy-egy sorba rögzítettek a ruha alá. A női sírokban gyöngyöket, ill. az egyikben egy bronz lemezkarperectet, a férfisírban pedig egy rossz megtartású babérlevél alakú vas lándzsahegyet találtunk. Az ismeretlen nemű sírban bronzfibulát és egy vaskést bontottunk ki.

Az Árpád-kori településobjektumok a 116+220 km-szelvénytől ÉK-re, a Ny-K irányú magaslaton kerültek elő, főként bronzkori jelenségek közelében. Az egyik kerek alakú Árpád-kori és egy nagyméretű, ovális alakú bronzkori gödör közötti beásás alján egy fiatal borjú egész vázát bontottuk ki. A gödrök hosszúságos ovális vagy kerek alakúak, faluk egyenesen szűkülő, vagy felső részén bővülő, majd szűkülő volt. Előkerült egy É-D-i hossz tengelyű, lekerekített sarkú téglalap alakú, a nyelési szint alá 6–20 cm-rel mélyedő, letaposott padlójú ház is, melynek nagy része a feltérési területen kívülre esett. A ház É-i falának középső részén egy szögletes alakú cölöphelyet találtunk, a padlón pedig egy fél malomkővet bontottunk ki. Az objektumokból kézi korongon készített fazék perem-, oldal- és aljtöredékek, ill. egy gödörből kézzel formált, kúpos alakú fedő került elő, melynek oldalán kerek átmetszetű fül volt. Több objektumban találtunk vastöredékeket (vaskés, vasalás) is.

A középkori (15–17. sz.) kerek és szögletes alakú, ívelt bővülő vagy egyenesen szűkülő falú, egyenes vagy ívelt aljú gödrök a lelőhely ÉK-i részén, a 115+650 és a 115+800 km-szelvények között, a homokdombon helyezkedtek el. A gödrök között egy ÉNy-DK-i hossz tengelyű, lekerekített sarkú téglalap alakú ház részletét is feltártuk, melynek fele a feltérési területen kívülre esett. Az objektumokból vékony falú fedőhornyos fazék, korsó, lábas fazék és grafitos soványítású bécsi fazék töredékei kerültek elő. Több gödörben szarvasmarha és kutya vázmaradványokat dokumentáltunk.

Az újkori (18. sz.) objektumok főként a lelőhelyet kettévágó földúttól, ÉK-re, a 116+270 és a 116+320

km-szelvények között, egy mélyebb fekvésű részen, ill. a Ny-K-i irányú magaslat DNy-i lejtőjén kerültek elő. A kerek vagy szögletes alakú gödrökből állatcsontok és mázas edénytöredékek kerültek felszínre. A gödrök között egy közel 16 m² alapterületű, négyszögletes alakú épületet is feltártunk, melynek a K-i oldalához építették a kerek alakú kemencéjét.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér, Kajtár Norbert és Kádár László technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

44. Beleg, Csigás-Kúti-dűlő (KÖH 19684)

(Somogy megye) Ő, Ró

Nagyatád környékén szennyvízvezeték kiépítését tervezték, ennek kapcsán 2010. júliusban hatástanulmány készítése céljából terepbejárásokat végeztünk, melynek során négy ismert lelőhely területét pontosítottuk és 3 új lelőhelyet találtunk.

A Kutas és Beleg között elterülő lelőhely területét pontosítottuk. Megállapítottuk, hogy ez az út É-i oldalára is áter, bár határai itt nem voltak meghatározhatóak, mert csak egy kisebb tábla volt itt bejárható. Az úttól D-re is megnöveltük korábbi kiterjedését. A nagy mennyiségű római kerámia mellett kevés őskorit is találtunk.

Munkatársak: Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

45. Berettyóújfalu, Beru-4 jelű kutatófűrész (KÖH 59818)

(Hajdú-Bihar megye) B, Sza

A Berettyóújfalu közigazgatási határában lévő Berettyóújfalu-4 jelű szénhidrogén fúrás pont területén 2010. március 1-jén végeztük el a régészeti megelőző feltérást. A lelőhely emléanyagot tartalmazó gödreire két korszakból származnak. Jelentős mennyiségű késő bronzkori kerámiaanyag került elő két nagyobb gödörből. Érdekesebb lelet volt az egyik gödör alján talált szarvasagancs. Három méhkas alakú gödörben a római császárkori szarmata időszakból származó néhány darab korongolt és kézzel készített kerámiatöredéket találtunk.

Munkatársak: Fehér Csaba, Koroknai Zsolt rajzoló, Janka Edvárd fényképész.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

46. Berkesd, Tekenős-dűlő (KÖH 68637)

(Baranya megye) B

2010. március 30. és április 1. között a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső HT-79 jelű régészeti lelő-

helyen megelőző feltárást végeztünk. A kutatott 674 m²-en 34 objektumot tártunk fel. A humuszolás után szórótan mutakoztak a régészeti jelenségek, szinte a teljes területen. Kisebb gödrök mellett nagy mennyiségű cölöphelyet tártunk fel, feltehetően egykori felszíni épületek nyomait. Leletanyag csak néhány gödörből került elő, ez alapján a telepet a késő bronzkor időszakához köthetjük. Kevés állatcsont mellett főleg kerámia került elő az objektumokból, egy öntőminta, a felszínről néhány kovát gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bodródi Miklós, Nagy Norbert, Fenyvesi Anita.

VOICSEK VANDA

47. Berzence határa

(Somogy megye) Ő, LT, Ró, Kk

Berzence területén 2010. november 8–11. között terepbejárást végeztünk, melynek során 6 új lelőhelyet regisztráltunk: *Bukvina V.* (KÖH 76467); *Nagy-és Kisgerendai-dűlő III. és IV.* (76469, 76471); *Lipótháza-dűlő* (76473); *Vadaskerti-dűlő* (76475); *Vadaskerti-árok* (76477). A lelőhelyek kora az őskortól a késő középkorig terjed. A Lipótháza-dűlőben fekvő, 15–17. századi kerámiával jelzett lelőhely feltehetően a középkori oklevelekben Lippahas néven szereplő településsel azonosítható.

Munkatársak: Miklós Gergely, Rózsás Márton, Sternád Vilmos.

ZATYKÓ CSILLA

48. Bezenye határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, LT, Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Bezenye határában hét lelőhelyen haladt keresztül a nyomvonal, itt három korábban ismeretlen lelőhely került elő a vizsgálat során: *Országhatár-dűlő VII.*, *Alsókövesúti-dűlő II.*, *Hegyesalmi úttól délre* (KÖH 74399, 74401, 74405).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

49. Bezi, Faluhely-dűlő

(KÖH 31095)

(Győr-Moson-Sopron megye) V, LT, Á, Kk

Célkitermelő területén végeztünk megelőző feltárást 2010. március 4. és július 22. között. A terepbejárás és a 2009. évi megfigyelés eredményei alapján Árpád-kori falu feltáráására számítottunk. Elő is került néhány szórványos középkori és késő középkori objektum, az Árpád-kori falu azonban a lelőhelytől É-i irányba, a célkitermelő által nem érintett dombháton terülhet el.

A megelőző feltárást által érintett 2,5 hektárnyi területen 437 objektumot dokumentáltunk. Az előkerült mintegy 50 településobjektum a kevés atipikus kerámiatöredék alapján őskori településhez tartozhatott. Az Árpád-kori objektumok száma is csekély, csupán néhány tucat. A késő középkor időszakából származik néhány kút vagy ciszterna, ill. egy nagy árokrendszer, ami esetleges állattartásra utal (a ciszternák egyikében 2 teljes marhacsontváz is előkerült).

A legnagyobb meglepetést a *korai és kései vaskorból* származó temető előkerülése szolgáltatta. A HaC-periódusra datálható, erősen megszántott urnatemető szinte teljes egészét sikerült feltárni, 100 feletti sírszámával a Dunántúl legnagyobb ilyen jellegű temetői közé tartozik. A gazdag kerámiaanyag a csekély sírmélység és a rossz égetés miatt igen rossz állapotú. A területen megfigyelt 7 körárok szintén a kora vaskorra keltezhető, sírmaradványt csak az egyik közepén figyeltünk meg, annak is csak a legalját.

A *kelták* temetőjüket valószínűleg az akkor még látható halmok miatt nyitották meg a területen: a kisebb Hallstatt-kori urnasírok közül többet vág kelta temetkezés, a kelta sírkerítő-árkok ugyanakkor szemmel láthatólag a halmokhoz vannak igazítva. A kelta sírok egy része rabolt: a rablógödröket pontosan a sírokra ásták rá, így közel egykorú rablásról lehet szó. A nem rabolt halmok gazdag leletanyaga (bőséges ékszermelléklet, fegyverek) gazdag társadalomról tanúskodik. Néhány sír szuperpozíciója több generáció idetemetkezését bizonyítja.

BÍRÓ SZILVIA – MOLNÁR ATTILA

50. Bezi, Kastély-tábla

(KÖH 74333)

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Bezi és Enese határán, Péterháza-pusztá környékén futó nyomvonal a középkori Péterháza D-i részét keresztezi, ezen a részen több nagy kiterjedésű, a korábbiak során már ismert lelőhelyet pontosítottunk. Egy korábban ismeretlen lelőhelyet is találtunk újkőkori és bronzkori felszíni telepnyomokkal.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

51. Békéscsaba, Balassa utca

(KÖH 3125)

(Békés megye) LT, Sza, Á, Kk

Gépipari összeszerelő csarnok építéséhez kapcsolódóan 2010. júliusban a lelőhelynek a csarnokhoz vezető út útépítésével érintett szakaszán folytattunk megelőző

feltárást. Akkor 1 szarmata kori sír és szarmata település részlete került elő.

2010. október 18. és november 22. között megelőző feltárást végeztünk a tervezett épület területén, 5371 m²-en, ahol 144 objektum került elő. A humuszcseréteg eltávolítását egy ütemben végeztük, a már látszó objektumfoltok egyidejű bontásával. A telepobjektumok legnagyobb része vaskori, kelta, ezenkívül előkerült 42 szarmata, 10 Árpád-kori, 7 késő középkori és 5 újkori településobjektum is. Egy szarmata kori csecsemő sírja került napvilágra a terület Ny-i felén áthúzódó, hasonló korú árokból. A változatos formájú és különböző méretű gödrökből és árkokból nagy mennyiségű kerámiaanyag került elő.

Az épülő ipari csarnok ÉNy-i részében tervezett kamionforduló területén, az egyik tárológödörből két kelta kori, nagyméretű, ép edény látott napvilágot. Ezek váza alakú és hombár alakú tárolóedények lehettek. A kelta kori objektumokból továbbá kézzel formált és korongolt kerámiatöredékek kerültek elő: többnyire a korra jellemző, grafitos soványítású, szürke színű, csillogó, megvastagodó peremű edények töredékei, és fényezett felületű, behúzott peremű tálak darabjai. Egy vízszintesen kihajló peremű, téglaszínű, nagyméretű hombár szinte minden töredéke előkerült az egyik szemetesgödörből. Az egyik agyagkinyerő gödörből egy üveg karperec darabja került a felszínre.

Az Árpád-kori kerámia többségét bekarcolt hullámvonalakkal, a késő középkori, vékony falú kancsókat, korsókat, tálakat pedig festéssel, tagolt peremmel díszítették.

VÁRI ANITA

52. Békéscsaba, Belterület (Békés megye) Sza, Á, Kk, Kú

2010 folyamán a város szennyvíztisztításának és csatornahálózatának fejlesztése keretében végzett földmunkákat folyamatos régészeti megfigyelésünk mellett végezték.

Baross út 6. (MRT 10. k. 2/304 lh., KÖH 3200): A 60–100 cm széles árok összesen 60 m hosszán szelte át a lelőhelyet, mélysége 2,7 m körül volt. Október 12–19. között néhány késő középkori–újkori edénytöredéket találtunk; más régészeti jelenséget nem tudtunk megfigyelni.

Berényi út eleje (MRT 10. k. 2/295 lh., KÖH 3191): Június 21–29., augusztus 5–13. és október 19–26. között dolgoztunk a lelőhelyen. A 100 cm széles, 170 m hosszú, 2,7 m mély árokban egy darab szarmata kori edénytöredéket találtunk, más jelenséget nem.

Corvin u. 8–16. (MRT 10. k. 2/291 lh., KÖH 3187): Erre a területre, a 8. sz. ház helyére tette a korábbi szakirodalom az Ábránfy-kastély helyét, mely a 16. sz. első felében állt. A terület beépített, a kastély elpusztult. A lelőhelyen 1983-ban Jankovich-Bésán Dénes ásatást végzett: a Gáva-kultúra, a szarmata kor, az avar kor és az Árpád-kor leletei kerültek elő a 16. sz. telken. A kastély nyomait nem találták meg; Jankovich B. D. megállapí-

tása szerint a kastély nem itt állt, hanem keletebbre. November 3–8. között végzett munkánk során a 80 cm széles, kb. 100 m hosszú árokban néhány Árpád-kori, késő középkori–újkori kerámiatöredéket találtunk.

Evangélikus szeretetotthon (MRT 10. k. 2/224 lh., KÖH 3120): A lelőhelyen a korábbi topográfiai munkák során Árpád-kori és szarmata edénytöredékek kerültek elő. Most az október 7–8-án végzett munkák során néhány szarmata kori edénytöredéket találtunk.

LISKA ANDRÁS

53. Békéscsaba-Nagymegyer, Baromfitelep (KÖH 73951)

(Békés megye) Á

A Békéscsaba–Kondoros összekötő kerékpárút tervezett nyomvonalán 2010 júniusában szisztematikus terepjárást végeztünk. A vizsgálat alá vont területek nagyobb részt változatos növénytakaróval fedettek voltak. A tervezett úttengelytől számított 100–100 m-es sávban végeztünk felszíni lelőhely-felderítést. A felkutatott 18 lelőhely a vaskorra, a szarmata korra, a késő avar korra és az Árpád-korra volt keltezhető. Közülük 16 lelőhely márt ismert volt, két új lelőhelyet találtunk, az egyiket Békéscsaba területén.

A várostól ÉNy-ra, az itt haladó széles és mély ÉNy–DK irányú, határozott folyóvölgytől távolabb, egy a folyómederrel párhuzamos, keskeny platón kb. 200×80 m-es területen Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

LISKA ANDRÁS

54. Bicske, Arany János utca 18. (KÖH 21732)

(Fejér megye) Kö

2010. március 30-án a 1266/4 hrsz.-ú ingatlanon régészeti megfigyelést végeztünk. Az építőmunkások által ásott árok mélysége nem haladta meg az 50–60 cm mélységet, gyakorlatilag a humuszcserétegben folytak a munkálatok. A leendő építmény DNy-i sarkában középkori kemence maradványait találtuk: 40 cm vastagságban jelentkező a beomlott kemenceboltozat átégett maradványa. Alatta jól elkülöníthető a platnirész. Az alapárok többi részén régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

A Szent László patak Ny-i oldali partvonalán végighúzódnó középkori lelőhelyet azonosítottunk, amely valószínű, hogy a lakott területek alatt is tovább húzódik. A lelőhely nagysága-kiterjedése jelen állapotban nem megfigyelhető.

FÜLÖP GYULA

55. Bicske, Pócaljai-dűlő (KÖH 72923)

(Fejér megye) Ő, Á, Kk

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. január 21–22-én próba-, majd április 6. és július 20. között

megelőző feltárást végzett a 052/1 hrsz.-ú ingatlanon, 27 211 m² nagyságú területen. A kutatást a 400/120 kV-os alállomás építése tette szükségessé. Bicske a Zsámbéki-medence területén fekszik, mely a Gerecse és a Budai-hegység között formálódott tektonikus medence. A város térsége a Szent László-víz vízgyűjtőterületéhez tartozik. Az erdészetileg kezelt területeken fenyőerdők, kisebb részben lágy lombos erdők találhatók.

A feltárást megelőző terepbejárást Kisné Cseh Julianna és Petényi Sándor, a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeum régészei végezték 2007-ben. Ennek során a Szent László-patak Ny-i elágazását kísérő domboldalon, az újkori leletanyag mellett, őskori és középkori településre utaló kerámiatöredékek kerültek elő.

A január 21–22-én végzett próbaátáson előkerült nagyszámú objektumfolt jellege arra utalt, hogy az Árpád-kori településhez tartozhatnak, mely az alállomás D-i, DK-i részét fedi. Március 8–18. között az alállomástól D-re, az oda bekötő vezetéknyomvonal utolsó oszlopának helyén, mindössze 123 m²-en (a négyből két láb területén) 5 objektumot tártunk fel, ebből 3 kemence, 2 pedig árok volt. Az előkerült kerámia alapján feltételezni lehetett, hogy a település az Árpád-kor teljes időszakában lakott volt.

Április 6. – július 20. között 112 Árpád-kori objektumot bontottunk ki, melyekhez 687 stratigráfiai egységet rendeltünk. A feltárt objektumok többsége négyzetes alaprajzú, földbe mélyített ház volt, DK-i vagy DNy-i sarkukban jó állapotban megmaradt kőkemencékkel. Egy esetben a belső kemence mellett a ház K-i falánál egy nagyméretű, kerek, külső kemencét is találtunk. Bár palástja nem maradt meg, vöröses színű platnija igen. Az épületek közül kiemelkedik a terület D-i részén kibontott ház, melynek alapterülete kb. kétszer akkora volt, mint a többi, Ny-i falát három, egymásra rakott kőszorral erősítették meg. Belső terének felosztását az ÉK–DNy-i tengelyben talált kőszor jelezte, ami a ház D-i felét elválasztotta az É-i részétől, ahonnan egyébként két, a falba bevájt kemence is előkerült.

A házak között elszórtan néhány gödröt, külső kemencét és két nagyméretű, ovális munkagödröt tártunk fel. Mindkét munkagödör mély volt, sok beásással és padkával. Valószínűleg ezek először anyagkitermelő gödrök voltak, melyekbe később kemencéket építettek.

Ezek mellett a lelőhely DK-i részén ÉK–DNy-i irányú, egymással párhuzamosan futó, kisebb-nagyobb árkok sűrű hálózata bontakozott ki, melyeket helyenként K–Ny-i irányú árokreszletek metszettek.

A telep leletanyaga szegényesnek mondható. Az árkok és gödrök betöltéséből állatsont, a házakból állatsont, néhány fenőkötőredék, kevés fémtárgy és esetenként párhuzamosan futó vonalkötegekkel díszített házkerámia került elő.

A leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Nándor, Gelencsér Ákos, Nemes György, Hetesi Szilvia, Grósz Edit. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

DOBOZI ÁGNES EMESE – FULLÁR ZOLTÁN

56. Bodajk határa

(Fejér megye) B, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Móri-víz völgyében haladó nyomvonal Bodajkon a *Vámháza-dűlőben* (KÖH 74125, 74127) és a *Harmadik-dűlőben* (KÖH 74129) három korábban ismeretlen nagy kiterjedésű, intenzív lelőhelyet keresztez.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

57. Bodonhely, Ér-tői rét

(KÖH 77361)

(Győr–Moson–Sopron megye) Rő

2010. február 16–17-én geofizikai felmérést végeztünk a 0130/14–16 hrsz.-ú ingatlanokon. A munka a most elinduló „Archäologische und palynologische Untersuchungen zum Kulturwandel am Beginn des 1. Jahrtausends n. Chr. in der deserta Boiorum (Pannonien)” (Kulturális változások a deserta Boiorum területén (Pannonia) régészeti és palinológiai kutatása a Kr. u. 1. évezred elején) elnevezésű projekt része, amelyet a győri Xántus János Múzeum a Frankfurt am Main-i Johann-Wolfgang-Goethe-Universität (PD. dr. Felix Teichner) és a marburgi Philipps Universität (dr. Heike Schneider) munkatársaival együtt indított el.

A geofizikai felmérés során egy terepbejárásból ismert lelőhelyet azonosítottunk, amely a későbbiekben palinológiai és különböző természettudományos vizsgálatokra is alkalmasnak tűnik, és így környezetregészeti kutatásokra. A magnetométeres felmérés során a feltételezett római kori falusias jellegű település házai, gödrei és más településjelenségek rajzolódottak ki, érdekesség, hogy több ház körül kerítőárkot lehet feltételezni, ill. talán soros elrendezés is megfigyelhető.

A felszínen leletet a vastag hótakaró miatt nem tudtunk gyűjteni.

Munkatársak: Bartha Sándor Vilmos, Daniel Peters.

BÍRÓ SZILVIA

58. Bodonhely határa

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, B, V, LT, Rő, Á, Kö

2010. áprilisban helyszíni szemlét tartottam Bodonhely határában.

Dákos-tó, homokbánya (KÖH 78683): A község határának Ny-i, Rábapordánnyal határos részén, az ún. Dákos-tó Ny-i oldalán markáns homokvonulat hívja fel magára a figyelmet. A domb tetején felhagyott homokbánya gödre tátong. A bányát az 1960–70-es és 80-as években használták. A domb legmagasabb részén a bányától É-ra és ÉK-re számos őskori és elszórtan néhány középkori cseréptöredéket találtam.

Dákos-tó (KÖH 78685): Az iménti lelőhelytől DK-re a Dákos-tó D-i oldalán hasonló magasságú homokdomb található, melynek növényzettől mentes felszínén erősen kopott, jellegtelen őskori cseréptöredékeket és néhány római gyanús edénytöredéket gyűjtöttem. A leletanyag intenzitása közepes.

Előhegy (KÖH 78697): A Másodhegygel párhuzamosan futó dombvonulat az ún. Előhegy, mely É felé felszigetszerűen benyúlik az Értői-rét nevű mocsaras részre. A dombvonulat felszínén, ritka vetésben nagyszámú leletanyagot gyűjtöttem. A D-i részen közepes intenzitással jelentkeztek atipikus őskori és Árpád-kori cseréptöredékek, míg É-on nagy mennyiségben került elő ugyancsak őskori (késő bronzkori) és kelta kerámianyag, ez utóbbiak között a féltényérnyi nagyságúak sem voltak ritkák. Északon Árpád-kori lelet már nem került elő. A lelőhelyen edénytöredékek mellett kisebb-nagyobb paticsdarabokat, kiégett tapasztás-töredékeket és állatcsontokat is találtam.

Előhegy II. (KÖH 78699): A dombvonulat DK-i irányú folytatásában egy kisebb, ovális alakú kiemelkedés található. A kiemelkedésen – ugyancsak gyér vetésben – intenzíven jelentkeztek késő bronzkori, kora vaskori, késő vaskori, római kori és Árpád-kori edénytöredékek. A felszínen számos teguladarab és terméskőtöredék is hevert, ami római kori épület maradványaira utal. Az említettek mellett állatcsontokat, számos tapasztástöredéket (ág- vagy nádlenyomatos darabokat is) találtam.

Irtás-dűlő (KÖH 78703): A falutól közvetlenül Ny-ra, a Fábián-tó D-i oldalán, az Irtás-dűlőben az előzőkhöz hasonló markáns homokvonulat figyelhető meg. A dombvonulat É-i, kiemelkedő részén nagy területen (400×200 m) találtam középső bronzkori (mészbetétes), késő bronzkori, kelta és római kori cseréptöredékeket. A leletanyag közepes intenzitással jelentkezett.

Másodhegy (KÖH 78693): Az Urasági-tag lelőhelytől É-ra, két ÉNy-DK irányú, több kiemelkedésből álló dombvonulat figyelhető meg, melyek közül a keletit Előhegynek, a nyugatit Másodhegynek nevezik. Régészeti szempontból mindkettő sokat ígérő helynek tűnt. A Másodhegy D-i kiemelkedő részén kezdtem a bejárást. A meredek oldalú domb teljes területén találtam leletanyagot: római kori, Árpád-kori és néhány kora vaskori fekete polírozott felületű cseréptöredék jelentkezett, előkerült egy csiszolt kővesső töredéke is. A kiemelkedés legmagasabb részén mintegy 70×70 m nagyságú területen kerámatöredékek mellett tegula-, imbrex-, és terméskődarabok heverték a felszínen. Valószínűleg római (villa)épület állhatott ezen a helyen.

Másodhegy II–III. (KÖH 78695): A Másodhegy lelőhelytől ÉNy-ra, az Értői-rét nevű mélyedés (hajdani tófenék) Ny-i oldalán, szabálytalan alakú markáns kiemelkedés található, mely szintén része a Másodhegynek. A két kisebb mélyedés közé zárt domb felszínén nagy mennyiségben találtam őskori (késő bronzkori), Árpád-kori és római kori kerámatöredékeket. Az Árpád-kori leletanyag inkább a domb K-i, míg az őskori leletek inkább a Ny-i részén kerültek elő. Ettől a lelőhelytől D-re, egy kisebb mélyedés D-i oldalán szintén jelentős magasságot elérő dombhát terül el. A domb felszínén megint nagy számban találtam őskori (késő bronzkori) és elszórtan római kori edénytöredékeket. Valószínűsíthető, hogy a Másodhegy II. és a Másodhegy III. lelőhely egymással összefügg.

Urasági-tagra-dűlő (KÖH 78691): A Bodonhelyről Egyed felé vezető széles földút É-i oldalán, nagy területen Árpád-kori leletek (cserépbográcsok, fazekak töredékei) jelentkeztek a gyér gabonavetésben. A 11–12. századra datálható felszíni leletek intenzitása alapján kisebb falutelepülés maradványait rejt a föld. A lelőhely D-i határát az egyedi út képezi, Ny-i részén egy régi táblahatároló árok halad végig. Megjegyzendő, hogy az árok Ny-i oldalán is kerültek elő kerámatöredékek, de már csak szórványosan.

TAKÁCS KÁROLY

59. Bogyiszló határa

(Tolna megye) Ó, Ró, A, Tő

2010. március 3-án terepbejárást és műszeres lelőhelyfelderítést végeztünk Tolna külterületén, a tolnai szennyvíztelep fejlesztéséhez és új szennyvízvezeték építéséhez kapcsolódóan. A terepbejárás során a tervezett szennyvízvezeték nyomvonalát kutattuk, a vezeték gerincvonalától 50–50 m szélességben.

Doromlás-dűlő (KÖH 72965): A Bogyiszló-Möcse településrésztől ÉK-i irányban a Doromlás-dűlőben azonosítottunk új régészeti lelőhelyet. A felszínen gyűjthető kerámatöredékek alapján római kori és kora újkori (török kori) lelőhely valószínűsíthető. A leletek közül kiemelkedik egy török kori pipa csonkja, valamint egy zöld mázas kerámia töredéke.

Sípsa-dűlő (KÖH 72963): A Bogyiszló-Möcse településrésztől ÉK-i irányban a Sípsa-dűlőben azonosítottunk újabb régészeti lelőhelyet. A felszínen gyűjthető kerámatöredékek alapján valószínűleg őskori és népvándorlás kori (avar). A leletek nagy része itt durva kerámia.

Munkatársak: Tóth Bálint, Vadas Livia, Szabó Domán.

LIGNER JÁCSINT

60. Boldog, Surján III.

(KÖH 76711)

(Heves megye) Sza, Kk?

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját meg-

előzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepkek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb személtelep környezetében el lehetett végezni az értékfelmérést.

Boldog területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk a Surján nevű határrészben.

REMÉNYI LÁSZLÓ

61. Borjád, Kenderföld (KÖH 75423)

(Baranya megye) U, LT, Ró?

2010. szeptember 7-én lakossági bejelentésre régészeti megfigyelést végeztem Borjád külterületén. A falutól É-ra található Ny-i lejtésű domboldalon, egy K-Ny irányú földúton a csapadék régészeti leleteket mosott ki. Az erózió egyes helyeken szinte teljesen eltávolította a humuszréteget, egy helyen már egy kemence körvonalai is kivehetőek voltak. A bejelentő által beszolgáltatott lengyeli kultúrához tartozó edény (csőtálpas tál töredékei) és a felszínen észlelt leletek alapján a területen őskori temetkezések és késő vaskori, esetleg római kori telepjelenségek találhatók.

A lelőhely területén nagyrészt facsemete-ültetvény van, csak a földúttól Ny-ra fekvő szántót lehetett bejární, ahol további leletanyag jelentkezett.

KOVALICZKY GERGELY

62. Bódvaszilas, római katolikus templom (KÖH 75807)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2010 júliusában indultak meg a bódvaszilasi barokk kori római katolikus templom körítőfalának (Petőfi u. 12. és 16. sz.) rekonstrukciós és állagmegóvó munkálatai. Az azzal párhuzamosan végzett régészeti megfigyelés a templomdomb középkori és kora újkori történetére vonatkozólag új, jelentős eredményeket szolgáltatott.

A forrásokból tudjuk azt, hogy a 17. sz. végén Szádvár-ról Szilasra költözött át a térség uradalmi központja. Emiatt indult meg az Esterházyak jószágigazgatói központjának kiépítése a település centrumában már a 18. sz. legelején. A közvetlenül a római katolikus templomtól K-re, DK-re emelt (sígy a templom körítőfalához is részben csatlakozó) épületek nagy része romos állapotban ugyan, de egészen a közelmúltig állt – jelenleg már csak a később, az 1770-es években épült udvarház („Esterházy-Koós kastély”) és egy távolabb álló magtár látható ebből a gazdasági komplexumból. Az udvarházzal egy időben emeltette Esterházy „Fényes” Miklós a ma látható, északolt szentélyű barokk templomot a korábbi egyház helyére.

Az É-ról D felé lejtő templomdomb előzetes helyszíni szemléljén nem lehetett megállapítani a hatszögletű, változó magasságban álló, templom körüli fal periódusa- it a falmaradványok nagy részét fedő vakolás miatt, csu- pán annyi volt sejtethető, hogy a falszövet nem egységes.

Északon egy a körítőfal síkjából kiugró, tető nélküli, négyszögletes védmű található (falátmérője 70 cm), amelynek K-i és Ny-i oldalán egy-egy visszafalazott lőrést lehetett biztosan azonosítani (külső méretük 50×60 cm, a nagyjából a falmag közepén jelentkező szűkület, a belső négyszög 25×10 cm). Észak felé egy utólag, feltehetőleg a barokk korban kialakított átjáró is színesíti a falszövet képét. A védmű külső és belső terepszintje azonos.

Az erődítés után (a körítőfal ÉNy-i oldalától) K felé a DK-i külső támpillérig a fal jelenleg kb. 2–4 m magassá- gig áll (belső oldal adata), s mivel a vakolatot korábban leverték róla, így itt meg lehetett figyelni a barokk kortól datálható sokszoros bolygatásokat (elfalazott, csak egyik vagy másik oldalon látható nyílások, gerendafészkek, stációfülke helye stb.). Ezen a szakaszon a templom- kert ma látható, legkésőbb a templom építésével egy időben kialakított terepszintje a fal külső, szintén a barokk korban módosított járószintjéhez képest kb. 1,5 m-rel magasabban van! A belső terep a templomkert egészében, a külső rész ezen falszakasz mentén – tehát az É-i védmű K-i falától a DK-i támpillérig – egyaránt egyenletes. A tárgyalt szakasz külső oldalán van két, jelenleg pilléreként funkcionáló falcsont a K-i és a DK-i faltöréseknél.

A DK-től Ny-ig húzódó falszakasz vakolva van, kb. 1,5 m magasán áll, s itt már erősen lejt a külső terep a DNy-i, Ny-i részig. Délen, a barokk templom bejáratával szemben van a körítőfal jelenlegi főbejárata.

Nyugaton a barokk plébániaház és az egykori káptalanház alapja maradt meg, itt a külső s belső terep egy szinten van, a körítőfal romos, és a plébániaház felé nyíló (Ny-i) átjáró után É-ra, a négyzetes erődítés Ny-i faláig már csak a felszínen éppenhogy követhető a fal vonala.

A templomdomb egészét tekintve a fő feladatot az objektumok összefüggéseinek feltárása, a fal periódusainak elkülönítése és védrendszerének megfejtése jelentette. A megfigyelések során az alábbi eredményekre jutottunk.

Az É-i védműtől Ny-ra sikerült meghatározni az egykori körítőfal egy periódusú alapfalának (a jelenlegi felszínen is kivehető) vonalát, amely mellől kora újkori kerámia (mázás és mázatlan cserepek, ill. egy mázatlan, rombuszmintás, jól kidolgozott, dongás kályhacsem- pe) került elő, valamint egy fémveret. Az erődítés egyértelműen kötésben van ezzel a falmaradvánnyal, tehát ez a szakasz azonos periódusnak tekinthető (a káptalanház ÉK-i sarkánál egy falvisszaugrás jelzi, hogy a ház alapozása utólagos lehet, a hatszögű körítőfal egyik sarkára esik). A védművön belül vastag újkori feltöltés volt, amely alatt (kb. 40 cm mélyen) egy újkori (beton) planír került elő. Ezalatt egy 20 cm vastag habarcsos, kavicsos alapréteget lehetett látni, amelynek elbontása után egy mészkövekkel és némi habarccsal feltöltött (alapozási?) szintet sikerült azonosítani, de nem lehet kijelenteni, hogy zárt rétegről van szó. Az innen előke- rült leletanyag mégis egységes, jellegzetesen kora újkori

kerámia (pl. madaras tál töredéke, ill. 17. századi mázas, növényi motívumos párkánycsempe töredéke). Mindezek alapján feltételezhető, hogy a négyzetes védmű és a hozzá kapcsolódó, K-re és Ny-ra irányuló falszakaszok legkorábban a 16. sz. végén, inkább már a 17. században épültek. Valószínű, hogy a védműtől É felé futó, vakolt falak, ill. a védmű K-i falának folytatása is legkorábban a barokk kori tereprendezések alkalmával épült a védműhöz, ahogyan a védmű felső, 2 m feletti (belső adat) szakasza is utólagos, vélhetően a barokk kegyúri átjáróval egyidejű ráépítésnek tűnik.

Az É-i védmű – K-i „támpillér” és DK-i „támpillér” közötti falszakaszok – előtt, a külső oldalon folyó munkálatok során igazoltást nyert, hogy a támpillérként funkcionáló falcsonkok is az itt állt barokk kori épületekhez köthetők, ám egyértelműen csak a K-i falmaradványról (támpillérről) mondhatjuk el, hogy utólagosan lett a körítőfalhoz építve. A támpillérrel kötésben van egy, a munkák során előkerült, a körítőfallyal párhuzamosan futó falmaradvány, amely az É-i védmű K-i falának barokk kori bővítésében látható csorbázatig követhető végig (a jelenlegi járószint alatt néhány centiméterrel). A K-i „támpillértől” 3 m-re É-ra került elő egy újabb barokk kori falszakasz (kötésben a körítőfallyal párhuzamosan futó barokk falmaradvánnyal), amely a körítőfalra merőleges, de kapcsolódásukat nem volt módunkban tisztázni. A területen előkerült falak 60–70 cm szélesek, egységes, precíz kialakításúak, nagyrészt mészkőből, homokkőből rakottak, kötésüket egy erős narancssárga, márgás anyag adja. A falak alapozása kavicsos, amely alatt több agyagréteg van. Ez alatt kb. 60 cm után már a tömör, sárga altalaj következett. További, esetleg korábbi falakra utaló nyom a vizsgált szakaszon nem került elő, de létezésük ezek alapján nem zárható ki. Erről a területről összességében eddig azt mondhatjuk el, hogy a barokk korban a falhoz emelt épületek alapfalai kerültek elő, amelyek a körítőfallyal párhuzamosan futottak, követték annak szögeit.

Az egykor a DK-i falszakaszhoz emelt barokk kori istállóépület D-i oromfala (amelyen két, egymás felett kialakított ablaknyílás is van) szolgál jelenleg támpillérként a hatszögű körítőfal DK-i törésénél. Itt is feltételezhető volt egy korábbi, minden bizonnyal az É-i erődítéshez hasonló építmény, mivel a körítőfal DK-i szöge kötésben van az egykori oromfal alsó szakaszával. (Látható volt az is, hogy az istálló tetőszintjéhez tartozó magasítás utólagos hozzáépítés, ráfalazás). Ezenkívül az is lehetséges, hogy a barokk kori oromfal alsó, négyzetes ablakát egy lőrésből alakították ki, azaz egy, az É-i oldalon megmaradt erődítéssel megegyező kora újkori védmű (É-i) oldalát is felhasználták a barokk kori építkezéseknél. Igazolhatja feltevésünket az is, hogy a körítőfallyal kötésben lévő alsó szakasz falszövetében kb. 3 m után eltérő falazási-körakási módot lehet megfigyelni.

A támpillérként funkcionáló, K felé futó oromfal 5 m után derékszögben É-nak fordul, s a körítőfallyal párhuzamosan tart tovább. Az előkerült falmaradványok alapján

egészen a K-i támpillérig nyúlhat el ez a szakasz, kijelölve itt is a barokk épületek vonalát. (Falazási technikájuk megegyezik a körítőfal ÉK-i, K-i külső szakaszánál talált barokk falakéval.)

Erre a körítőfallyal párhuzamos falszakaszra a DK-i támpillértől kb. 3 m-re É-ra a körítőfal irányából merőlegesen csatlakozik egy utólag épített falmaradvány. A körítőfalhoz való felszíni csatlakozási helyét jelöli a körítőfalban látható, minden bizonnyal utólagosan, véséssel kialakított csorbázat. Ugyanakkor ez a merőleges falmaradvány csupán kb. 2 m hosszan volt észlelhető, utána omladékos-köves szakasz következett. Az omladék alatt és a falalapozás szintje alatt (kb. 60–40 cm között) fekete agyagos-faszenes égett (pusztulási?) réteget észleltünk, amelyből belső mázas, kívül festett kerámatöredék került elő. Meglepetésként szolgált az omladékos-köves falmaradvány utáni részen, a körítőfaltól 1,60 m-re jelentkező, azzal párhuzamos irányú, keskeny (30–40 cm széles) falszakasz előkerülése. Az eddigiektől egészen eltérő fajtájú és jobb minőségű, faragott kövekből rakták, amelyek közül középkori kerámia került elő. Kisebb, 10–30 cm-es hiátus után egy íves vonalú, a körítőfal alá futó falmag(?) került elő, amely helyzetéből adódóan a 17. századnál korábbi, talán középkori eredetű. Szerepe a megfigyelés során nem volt tisztázható.

A körítőfal tömegével kapcsolatban a megfigyelések során több kérdés és feltételezés vetődött fel. Összességében úgy tűnik, hogy a falnak legalább két fő periódusa különíthető el. A minden bizonnyal a kora újkorban emelt első erődítés még a „rég” templomot vehette körbe. A fentebb leírtak alapján feltételezhetjük, hogy a körítőfal szabályos hatszög alakú (primer) alapvonala (de bizonyíthatóan csak a megfigyelésben érdekelt szakasz) egyszerre, azonos periódusban alakult ki. A körítőfal első periódusának védelmi szerkezetét is igyekeztünk megfejteni. Az É-i erődítés adott volt, s ismertük a DK-i támpillér falazatának kérdéses pontjait is (lőrés, utólagos hozzáépítések), így ott folytattuk a vizsgálódást. Mivel a DK-i támpillértől É-ra semmilyen erődítés nyomát nem találtuk, a rekonstrukciós munkálatok által nem érintett D-i falszakaszt vettük szemügyre. Itt az É felől eső magasabb falrész és a templom D-i ívét átölelő alacsonyabb fal csatlakozása volt feltűnő. (A két falszakasz eltérő magasságát magyarázhatja az É-i szakasz utólagos kipótolása, vagy a D-i rész visszabontása is.) Elsőre feltűnt, hogy a D-i alacsonyabb falsík egyszer enyhén megtörik, mielőtt csatlakozna az álló oromfalhoz. Ezt a pontot tekinthetjük az egykori védmű egyik belső sarkának, míg a feltételezett nyílás másik oldalát a magasán álló fal sarka adja (ott, ahol derékszögben K-nek fordul a rendszer, s a barokk kori oromfal maradványaként folytatódik). A két pont közötti távolság 3 m, ami pontosan megegyezik az É-i védmű belső sarkainak távolságával. (Az alacsonyabb fal enyhe törése utáni szakasz, a DK-i támpillérhez való csatlakozás talán egyfajta hevederfunkcióval bírhatott.) Ezenkívül azt is fontos

megjegyezni, hogy ezen a szakaszon a körítőfal külső oldalán egy négyzetes, nagyjából 2,5×4 m-es területen erősen köves omladékot észleltünk. Mindezek alapján már feltételezhetjük egy itt álló DK-i védmű meglétét.

Ideális, szabályos megépítés esetén az É-i védműtől kiindulva minden második törésnél kialakíthattak egy-egy négyzetes védelmi szakaszt, így összesen három védműve lehetett a bódvaszilasi templom körítőfalának; ugyanakkor a harmadik, DNy-i saroknál nem találtunk árulkodó felszíni nyomokat, a körítőfal is vakolva volt, s alaposabb kutatásra sem volt lehetőségünk, így léte jelenleg teljesen hipotetikus. (Viszont védmű építése talán itt a legindokoltabb, hiszen a település egyik legmagasabb pontjáról, a templomdomb ezen részéről lehet a legideálisabban megfigyelni a falu felé eső területet és a Bódvaszilason áthaladó utat.) Ebben az időszakban az É-i és a DK-i erődítések között a terepviszony fokozatosan lejtett D felé, amit egyelőre csak a lőrések helyzete igazol.

Az építetők között kereshetjük a templomerődítésben jártas hajdúkat. Szilasi jelenlétüket igazolja, hogy az Esterházy József Antal herceg 1721-ben bekövetkezett halála után íródott összeírás említést tesz a hajdúk régi házaról. Az is kétségtelen, hogy a rekonstruált erődítési rendszer párhuzamait az Alföldön és a Zemplénben találjuk meg, elsősorban a hajdúvárosok és vonzáskörzetükben kiépített erődtemplomok között.

Annyi bizonyos, hogy sokszor javították, alakították a körítőfalat, minden bizonnyal a barokk korban tették ezt a legintenzívebben; a jószágigazgatói épületek megépítése önmagában is komoly beavatkozásnak számított. Ezt erősíti meg a K-i támpillértől É-ra, egy kis területen jelentkező falkiomlás is, ahol jól látszódott a körítőfal első periódusának alapozása (amely a barokk korban kialakított mai felszíntől kb. 1 m-rel magasabban jelentkezett) és a barokk kori köpenyezés, átalakítás nyoma is (pl. egy áthidaló gerendával biztosított, mindkét oldalon jelentkező, rácsoszott nyílás). Ez is csak megerősíti az első falperiódus időszakának (tehát a 17. századnak) terepviszonyáról leírtakat.

A 18. sz. intenzív építkezéseinek eredménye lehet, hogy a feltételezett két (már akkor talán romossá lett, funkcióját veszített) erődítményt elbontották s a barokk templom jobb térbeli érvényesülése miatt a DK-i, D-i és DNy-i szakaszokon a falakat visszabontották. Nagyobb térrendezés előzhette meg a szintén barokk kori parókia felépítését a Ny-i részen, valamint nyilvánvalóan a 18. sz. elején a körítőfal külső, ÉK-i síkja előtt is mélyítették, kiegyenlítették a lankás felszínt, előkészítve a terepet a jószágigazgatói épületeknek.

Nem tudjuk, hogy pontosan mennyi megújítása, átépítése volt a falnak, a rengeteg gerendafészek, nyílás és omlás elkülönítéséhez még további falkutatások szükségesek, mint ahogy azt sem tudjuk, hogy hol lehetett a körítőfal bejárata.

Mindezek mellett reméltük még, hogy a régészeti megfigyelés során alkalmunk lesz a forrásokból ismert, a barokk templomot megelőzően már a 14. századtól

létező egyház azonosítására, ám a kérdés megoldása eddig sikertelennek bizonyult. További régészeti kutatások szükségesek annak az egyházlátogatási jegyzőkönyvnek a hitelesítéséhez, amely szerint Esterházy Pál a barokk templom építtetésekor, az 1770-es években a régi szentély kivételével (!) alapjaiból építette újjá a szilasiak egyházát (tehát a logika azt diktálná, hogy a templom mai K-i sekrestyéje lenne a korábbi templom szentélye). A DK-i falszakasz előtt talált, középkori kerámiával keltezhető falmaradványokról is csak annyit lehet elmondani, hogy az irányultsága és kőanyaga egyértelműen eltér a barokk kori részekről, igényes munka, de egyelőre semmi sem támasztja alá, hogy a középkori egyházhhoz tartozhattak, hiszen a körítőfal a régi templomot is védte – hacsak nem egy még korábbi templomhoz, periódushoz tartoznak a középkori falak vagy egy korábbi körítőfalhoz. A kérdés több irányba vezet, megoldásához az egyes korszakok terepviszonyainak pontosabb ismerete, valamint alapos, a templomot is érintő falkutatás, ill. további, feltárással szerezhető adatok szükségeltetnek.

A beruházás a 2010. évben nem fejeződött be; a területen álló építményeket ideiglenes műemléki védetség alá helyezte a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Észak-Magyarországi Irodája.

PETŐ ZSUZSA ESZTER

63. Bó határa

(Vas megye) U, R, B, LT, Rő, Á, Kő

A község rendezési tervéhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését megelőző terepbejárás végeztém 2010. március 28-án.

Alsó Gérem, Örményi-föld (KÖH 73015): A település DK-i határában, a chernelházadamonyai határban, részben átnyúlva a szomszéd községbe, a régi, de gondozott temető és a szennyvízáttemelő között található ez a nagy kiterjedésű lelőhely. A Hunyadi J. u. 3. mellől nyíló földúttól és ároktól (Nagyér-patak) K-re fekszik. Kiterjedése kb. 450×190 m. A terület nagyjából sík, kis mértékben a község felé emelkedik. Egy kisebb átmérőjű domb adja a lelőhely központját, itt sűrűsödött a leletanyag. Nyugat felől a lelőhelyet határoló árok felé markánsan lejt a táj, ennek ellenére meglepően kicsi az eróziós tevékenység. Több helyen az eke a friss szántáskor szürke hamus és sárga löszös, homokos réteget bolygatott meg, e sávban koncentráltan volt jelen nagy darab cserepek formájában a régészeti leletanyag. Szórványosan gyűjtöttem leginkább jellegtelen őskori oldaltörédeket; egy-egy darab római és középkori kerámia is előkerült. A lelőhely biztosan kiterjed a chernelházadamonyai temető területére, hiszen a sírok felszínén bőven lehetett leleteket gyűjteni, sőt még a temetőhöz vezető földút D-i feléről is, a rétről. Biztosan nem terjed ki viszont a szomszéd község területére eső hajdani kavicsgödör területére és valószínűleg nem része az Alsó-Rét-dűlő I. körárkos lelőhelynek.

Alsó-rét II. (KÖH 73011): A lelőhely a település D-i határában, a Hunyadi J. u. 3. mellől induló földút mellett található, közvetlenül a már évekkel korábban légi fotóról azonosított, bejárt és nyilvántartott Alsó-Rét-dűlő I. körárkos településtől Ny-ra. A terület nagyjából félúton fekszik a belterület és a Répce-folyó közt. Kiterjedése kb. 300×180 m, iránya ÉNy-DK. A község határától a terület lassan, fokozatosan lejt az ártér felé, nagyobb kiemelkedések nem érzékelhetők rajta. Az ártér É-i peremén hajdani vízfolyások jól látható meandereket szabtak a tájba. A lelőhelyet is egy ilyen kanyarulat határolja D-ről. Nagy mennyiségben gyűjtöttem leletanyagot a neolitikumból (DVK) és a késő vaskorból. Kevés Árpád-kori és középkori kerámia is került elő. Elképzelhető, hogy az Alsó-Rét-dűlő I. lelőhellyel egy nagy komplexumot alkot, de ezt a terepen nem lehetett megfigyelni.

Alsó-Rét III. (KÖH 73013): A település D-i határában, a Hunyadi J. u. 3. mellől induló földúttól Ny-i irányba, az övgát felé. A folyó felé enyhén lejtő terület közepén van. Kiterjedése kb. 130×100 m. Egy alig érzékelhető É-D irányú háton fekszik, mindössze 200–250 m-re a Répce-folyó ma is vízjárta ágától. Szórványosan gyűjtöttem leletanyagot, leginkább jellegtelen őskori oldaltöredékeket. Egy-egy darab római és középkori kerámia is előkerült.

Börzsönyi-tag I. (KÖH 73005): A Bükrről Bőbe tartó 8614. jelű úttól D-re, közvetlenül a község Ny-i határában található. Egy az útról leágazó, jó minőségű földút és a falut védő övgátszabdala három felé. A Répce-folyó által kialakított, enyhén emelkedő lankás terasz D-i oldalán terül el, melyet egy-két vízmosás szabdala és teszi felszínét tagolttá, dombossá. Kiterjedése kb. 390×260 m. A lankás terasz legmagasabb pontjától, a műúttól egészen a Répce hajdani meanderéig tart, amely ma is felfogja és részben szállítja a tavaszi olvadékvizet. Hosszúskán, szív alakban követi a hajdani vízfolyás irányát, egészen a falu kertjeinek végéig. Az erózióknak köszönhetően a leletek a legalsó térszínen sűrűsödtek, de a dombtetőn is bőségesen akadt; leggazdagabb a földút és a gát közötti rész volt. A gáttól K-re a kertek irányába a leletanyag erősen fogyott. Nagy mennyiségben gyűjtöttem leletanyagot a bronzkorból és a késő vaskorból, keveset a római korból.

Börzsönyi-tag II. (KÖH 73007): Az előző lelőhelytől Ny-ra található. Ez is a Répce-folyó által kialakított enyhén emelkedő, lankás terasz D-i oldalán van. Központja a teraszos rész legmarkánsabb, nyelvyszerűen benyúló magaslata, amely nem nagyon, de jól kiemelkedik környezetéből. Kiterjedése kb. 380×340 m. A lankás terasz legmagasabb pontjától, a műúttól egészen a Répce hajdani meanderéig tart. A lelőhely központja a már fent említett, most repcével fedett magaslat. Innen a lelőhely ÉK-i és ÉNy-i irányban szélesedik, de egy sávban a szántót D-ről határoló rétig leér. Ezt a vakondtúrásokban is fellelhető leletanyag támasztja alá. Nagy mennyiségben gyűjtöttem kerámiát a neolitikumból (DVK?), a rézkorból és a késő vaskorból. Kevés cserép

származott a római korból, valamint az Árpád-korból és a középkorból.

Börzsönyi-tag III. (KÖH 73009): A 8614 jelű úttól D-re található a lelőhely, 150 m-re a víztározó körgátjának K-i töltéslábától, egy jól elkülönülő facsoporttól ÉK-re, ami egy kis vízgyűjtőt fog közre. A tájból enyhén kiemelkedő, nagyjából É-D irányú háton terül el, (250×90 m). A kiemelkedés egészen az ártéri részben fekszik, közel a jelenleg is vízzel borított területhez. A hosszúkas, bogárhát alakú kiemelkedés teljes területén gyűjthető nagy darab leletek minimális erózióról tanúskodnak. Nagy mennyiségben gyűjtöttem emlékeket a késő vaskorból.

Elképzelhető, hogy a Börzsönyi-tag-dűlő három lelőhelye egy nagy komplexumot alkot, de ezt a területen nem lehetett megfigyelni.

Felső Tarján (KÖH 73019): A település É-i határában, a szomszédos Lócs község K-i részéhez közel, a Simaságra vezető út D-i felén fekszik, közel a Pós-patak folyásához. Kelet felől sűrű, telepített fenyves határolja. Kiterjedése kb. 360×260 m. A terület nagyjából sík. Észak felől a Pós-patak jól érzékelhető, mondhatni markáns teraszt vágott a tájba. A lelőhely formája inkább kerek, mint ovális, D-ről egy jó minőségű földút határolja. A mélysztántás jól szétfagyott barázdái közül alaposan erodált leletanyagot sikerült gyűjteni. Leginkább jellegtelen őskori oldaltöredékek voltak köztük és kevés, de jól határozható késő vaskori kerámia.

ILON GÁBOR

64. Bőny határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á

2010. januárban helyszíni szemlét tartottam Bőny határában, szélérőművek telepítésére kijelölt területeken.

Autópálya-lehajtó mellett (KÖH 72317): Az autópálya-lehajtó K-i oldalán, egy ÉNy-DK-i csapásirányú markáns dombon Árpád-kori cseréptöredékeket, valamint elszórtan néhány római kori töredéket találtam. A lelőhelyet magába foglaló dombnyúlványnak csak a D-i, DK-i része áll művelés alatt. Az itt erősen sarjadó őszi gabonavetésben csak a vaddisznótúrások és a vetéshiányos foltok nyújtottak lehetőséget a leletgyűjtésre. A leletek legnagyobb intenzitással a domb DK-i lejtős részén kerültek elő. Megjegyzendő, hogy É felé a területet erdő borítja, a felszín errefelé bolygatott, feltehetően az autópálya-építés során végeztek itt földmunkát. Nem kétséges, hogy a lelőhely a domb É-i, erdős részére is kiterjed, miután a felszíni leletek egyenletesen szóródtak az erdő széléig. A lelőhelyen Losonczi Máté korábban ugyancsak Árpád-kori és római kori cserépanyagot gyűjtött.

Greiner-tag (KÖH 79651): Bőny községhatárának É-i részén az M1 autópálya D-i oldalán, a 4. sz. szélérőmű helyén és attól D-re, szórványosan Árpád-kori edénytöredékek jelentkeztek (köztük egy bográcsperem darabja). A leletek előkerülési helye egy kisebb, É-D-i

irányú dombnyúlvány, mely D felé egyenletesen lejt. Feltételezhető, hogy kedvezőbb megfigyelési körülmények között nagyobb számban kerülne elő felszíni leletek, és lehetőség nyílna a lelőhely pontosabb körülhatárolására.

TAKÁCS KÁROLY

65. Bősárkány, Töltés előtt

(KÖH 73837)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Á

2010. április 3-án terepbejárást végeztünk a település ÉNy-i külterületén, a tehenészeti teleptől É-ra eső szántóföldeken. Mivel a terület részben már fedett volt, ezért a bejárást tulajdonképpen a 028/4 hrsz.-ú ingatlanon tudtuk csak eredményesen elvégezni.

A bejárható szántó föld teljes területén jelentős mennyiségű középkori kerámiatöredéket, köztük több bográcsperem-töredéket is gyűjtöttünk. Különösen intenzív előfordulást tapasztaltunk a Ny-i, DNy-i részen. Az ÉNy-i sarokban viszont szórványos kovapattintékokat, ill. bizonytalan őskori kerámiatöredékeket találtunk. Az újonnan azonosított lelőhelyen egy nagyobb kiterjedésűnek látszó késő Árpád-kori faluhely, valamint szórványos őskori település felszíni telepnyomait valószínűsítjük. A lelőhely kiterjedése egyelőre nem határozható meg, ehhez további terepbejárások szükségesek.

POLGÁR PÉTER

66. Budaörs, Belterület

(MRT 7. k. 5/11 lh., KÖH 10091)

(Pest megye) Kö

Budaörs Város Önkormányzata a Szabadság út – Nefelejcs utca – Kossuth Lajos utca és Kisfaludy utca által határolt terület szabályozási tervét módosította. A tervmódosításhoz készített örökségvédelmi hatásvizsgálat során felmerült a jelenleg beépített terület régészeti lelőhellyel való érintettségének lehetősége. Az erre irányuló adatgyűjtés során megállapítottam, hogy a tervezési területen régészeti lelőhely jelenleg nem ismert, de közvetlen szomszédságában régészeti lelőhely (Budaörs, Belterület: középkori falu és templom) található. Az írásos források és az eddigi kutatások arra utalnak, hogy a középkori Örs falu régészeti maradványai a mai Budaörs településközpontja alatt keresendők, ezért a régészeti leletek előkerülésével a tervezési területen is számolni lehet.

TANKÓ KÁROLY

67. Budapest, I. Budai várfal

(KÖH 52319)

Kö, Tő

Az Ellyps sétány a budai vár K-i várfala mellett, a Vízikaputól D-re helyezkedik el. A várfal az egykori Karmelita

kolostor mögött egy szakaszon bástyaszerűen ugrik ki a Duna irányába. Ennek állékonysága a közelmúltban kritikus állapotba került. Az életveszély-elhárítási munkák során nagy mennyiségű földet szállítottak el a „bástyából”, így közel 4 m mélységben láthatóvá vált a várfal belső oldala. A földkiemelés Ny-i határát egy belső, szintén É-D irányú, vélhetően középkori eredetű fal határozta meg.

A terület régészetileg védett, maga a „bástya” már a 17. századi felméréseken, térképeken is megjelenik. Ismert, hogy ennek a helyszínek a közelébe, ill. erre a területre is kihúzódva lokalizálhatjuk a budai pasák 17. századi palotáját. Ez utóbbihoz kötődően az 1960-as években végzett ásatásokat Gerő Győző, aki ekkor jelentős épületmaradványokat tárt fel, mind a török korból, mind a középkorból. Többek között lebukolt belső és külső tereket, boltozatindításig álló pincszinti termeket. Magán a „bástya” területén egy út feltárása céljából végzett igen korlátozott ásatásokat. Mindezek alapján a terület régészetileg is kiemelt fontosságú.

A földkitermelés során az életveszély elhárításának érdekében a régészeti érdekekre gyakorlatilag nem lehetett tekintettel lenni. A felszínre kerülő rétegeket és falszakaszokat csupán megfigyelni és fotón dokumentálni tudtuk. A földkiemelés a terület K-i felén kb. a régészeti rétegek tetején állt meg, a Ny-i felében a régészeti rétegeket is nagy mennyiségben elbontották. A földelhordás után kialakított statikai szondákban (3 K-Ny irányú szonda a terület D-i, É-i és középső részén) is egyértelműen meggyőződhattunk arról, hogy a kialakított szint alatt közvetlenül régészeti rétegek találhatók. Azaz: ettől a szinttől kezdve (mivel a közvetlen életveszély elmúlt) bármilyen földmunka csak régészeti módszerekkel végezhető.

A bástya falában több korszak különíthető el. Az alsó része török kori vagy azt megelőző korszakokban épült. Erre a 18–19. században készült egy jelentős, kb. 3 m-es falfalazás és köpenyezés.

A felszínre került Ny-i fal (melynek részleteit, főként Ny-i oldalát Gerő Győző is feltárta) szintén több periódusú. A középső szakasza középkorinak, egyéb részletei török korinak vélhetők.

A gépi földmunkák során az utóbbi fal K-i oldalához nagy mennyiségű török kori omladék húzódott, melynek aló égési rétege több helyen felszínre került.

Az É-i és középső szondák alapján a területet ez az égett omladék fedi mintegy 1–1,5 m vastagságban, majd alatta K felé erősen lejtő rétegekkel számolhatunk. A szondákban a K-i fal mentén kb. a jelenlegi, visszabontott szinttől 6 m-es mélységben is régészeti réteget láttunk, de ezek mélysége elérheti a 7–8 m-t is. A termett talaj Ny felé erősen emelkedett, a jelenlegi szinttől kb. 1,5 m-es mélységben lehetett a középső és É-i szondákban érzékelni.

A terület D-i részén további falakra számítottunk.

PAPP ADRIENN

68. Budapest, I. Dísz tér–Tárnok utca
(Hunyadi János út–Szentháromság tér között)
(KÖH 32379)

I
Vízvezeték-fektetés régészeti megfigyelését végeztük 2009. december–2010. január hónapban. Január folyamán a kedvezőtlen időjárásnak is köszönhetően (fagy és sok csapadék) a Tárnok utca–Szentháromság tér sarkánál az árok K-i oldala megsuvadt. Az itt előkerült kürtőrészletet, a belőle KÉK felé mutató nyílást a lehetőségeknek megfelelően (fotózás, geodéziai bemérés) rögzítettük. Mérhető mélysége a járdaszegélytől mintegy 3 m. Régészeti leletanyag nem került elő. Az objektum korát, pontos rendeltetését a csekély információ, a fennálló omlásveszély miatt nem sikerült meghatározni. Valószínűleg egy pincéhez tartozó nyílás, kürtő lehetett. Május folyamán az üreget – további vizsgálat lehetősége nélkül – visszatemették.

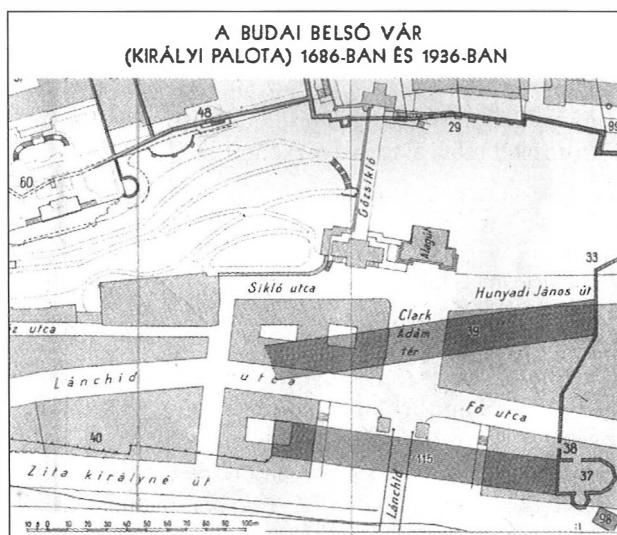
B. NYÉKHELYI DOROTTYA

69. Budapest, I. Fő utca 2.
(KÖH 34699)

Tő
A két korábbi, kisebb szondázó feltárás (1992, 1997) és egy gépi földmunkához kapcsolódó régészeti megfigyelés (2008) után, 2010-ben további, de igen korlátozott léptékű feltárást végeztünk augusztus 13. és szeptember 2. között a Budai Várhegy lábánál fekvő területen.

A korábbi munkák célja a történeti környezetben való általános tájékozódáson kívül az volt, hogy megtaláljuk egy hatalmas, hosszan elnyúló építmény itt sejtett maradványait. Ez egyike, nyugatabbi példánya volt azon két objektumnak, amely a különböző képi források, (helyszínrajzok, látképek stb.) szerint egykor a helyszínen, ill. annak környékén állt. (Lásd az illusztrációt, id. Gerő László alaprajzának részletét, amely az 1687-es Haüy–Rabatta-féle helyszínrajzot az 1930-as évekbeli viszonyokkal veti össze; In: Károlyi – Wellmann: Buda és Pest visszavívása 1686-ban.) A két épület (vagy legalábbis az egyik?) a „Verancsics-évkönyvben” (Memoria Rerum), Buda 1541-es elfoglalása kapcsán „Mátyás király csúrje, avagy istállója”-ként szereplő objektummal látszik azonosíthatónak. (Mindkettő használatban volt még a török kor után is, egészen a 19. század közepéig.). A korábbi kutatások során azonban semmiféle, a keresett objektumhoz tartozó maradványt nem sikerült találnunk. Mindamellett kiderült, hogy a telek a római foglalkorától az újkorig terjedő időszakból tartalmaz régészeti jelenségeket és leleteket. (A két épület közül a keletebbi, Dunához közelebb eső maradványait a szemben lévő, Fő u. 1. sz. épület pinceszintje alatt sikerült megtalálnunk 2005–2006-ban.)

A 2008. évi gépi földmunka felügyelete során viszont a szóban forgó telek és a vele Ny-ról szomszédos, Hunyadi János utcai telek határán, a kettőt elválasztó kerítésfal teherhárító íve alatt olyan, jó megtartású fal-



csonk bukkant elő, amelyről feltételezhető volt, hogy az a számunkra fontos, nyugatabbi épület K-i, homlokzati fala lehet. Bár a falcsonk, egy lábazatrész felülete az adott, látható formájában egyértelműen újkori sajátosságokat mutatott, ez azonban összeegyeztethető volt azzal a ténnyel, hogy a török kor után az épületet újjáépítették, s ennek során a régi falakat nyilvánvalóan megköpenyezték. Mindez alapvetően látszott befolyásolni az ide újonnan tervezett épület lehetséges kialakítását.

Idei ásatásunk ezért – a beruházó-megrendelő kérésére – gyakorlatilag csak a falcsonkra és közvetlen környékének vizsgálatára szorítkozhatott, s a további tervezéshez szükséges adatszolgáltatást célozta. E cél eléréséhez az egykor itt állt épület (az Ybl-féle takarékpénztár) udvarának DK-i sarkán, a falra merőlegesen nyitottunk szelvényt. A munka során nagy mélységig követtük a falcsonk alapozását, de az alapozás alját statikai okok miatt nem sikerült elérnünk. Bár a feltáruló alapozás a felmenő falazattól teljesen eltért, és első ránézésre jellegében török korinak látszott, a rétegvizonyok alapján egyértelműen kitűnt, hogy csak újkori szerkezetről van szó. Mindezt alátámasztotta a falszerkezet kapcsolata a két oldalról csatlakozó Ybl-féle maradványokhoz is. Mivel ennek ellenére fennállt annak lehetősége, hogy az általunk vizsgált falfelület csupán késői köpenyezése az eredeti középkori épületnek, a megbízóval együtt úgy döntöttünk, hogy a fal átfúrásával, mintavétellel győződünk meg a kérdéstől. A fúró által három különböző helyen vett magminták alapján egyértelműen beigazolódott, hogy a fal teljes vastagságában (80–90 cm) egységes szerkezetű, azaz újkori, s mögötte még nagyobb távolságra (kb. 2 m) sincs másfajta falazat.

Bár feltárásunk így az alapcélt tekintve negatív eredménnyel járt, azonban összességében mégsem volt eredménytelen. A szelvény mélyítése során ugyanis egy török kori, földbe ásott, faszervezetes építmény részletét sikerült feltárnunk, amelyből igen gazdag leletanyag, többek között egy kályha omladéka került

ki. Mindez egyrészt alátámasztja azt az igényt, hogy a telek beépítése előtt annak teljes területét fel kell tární, másrészt valószínűsíti, hogy az általunk keresett csűr vagy istállóépület a vizsgált területtől kissé nyugatabbra, a szomszéd telek alatt helyezkedett el.

MAGYAR KÁROLY

70. Budapest, I. Logodi utca 49.
(KÖH 76433)

Kö

2010 őszén régészeti megfigyelést folytattunk a ház egyik lakásában, egy falalapozást megerősítő munkálatok miatt. A falalapozás során egy nagyméretű, leletszerű, 15. századi beásást bolygattak meg.

BENDA JUDIT

71. Budapest, I. Ostrom utca 5.
(KÖH 76431)

Á, Kö

2010 nyarán és őszén régészeti megfigyelést folytattunk az épületfelújítási munkákhoz kapcsolódó földmunkák mellett. Az épületben végrehajtott medencemélyítés során az altalaj fölött vékony bolygatatlan humuszréteget, e felett vastag modern feltöltést találtunk. A ház építéskor ezek szerint nagymértékű terepegyengetést hajtottak végre az erősen lejtő domboldalon. A helyiség D-i végében talált beásás újkorinak bizonyult.

A 17. helyiségben szintsüllyesztés során egy 1 m széles középkori kőfal alapozása került elő, míg a 15. helyiségben egy Árpád-kori szemétködör alja.

A kocsielhajtó rámpájának mélyítéskor kiásott föld modern bolygatás, valószínűleg ez is a ház építésének terepegyengetésekor került feltöltésre.

BENDA JUDIT

72. Budapest, I. Rác fürdő
(KÖH 39577)

Kü, Tő

A Rác fürdő régészeti feltárásának befejezését követően a kivitelezési munkák során a BTM régészeti szakfelügyeletet látott el. 2008–2010 folyamán az alábbi területeken végeztünk munkát.

Az épület belsejében a török fürdő átmeneti helyisége és a török kori WC közötti ajtó kibontása során felszínre került a török kori ajtó csúcsívének indítása és az azt övező lépcsős díszítés indítása.

A török fürdő török kori WC-jében elbontották az újkori medencét. Alatta felszínre került a török kori elvezető csatorna, ami megerősíti a korábbi feltételezést, hogy itt volt a 16. században a WC.

A török kori előcsarnokban, annak DNy-i falán kibontották az elfalazott nyílásokat. Ekkor kiderült, hogy ezek a török korban nem ablakok, hanem fülkék voltak, a már korábban a szivattyúház területén feltárt másik

2 fülkéhez hasonlóan. Most 3 fülkét sikerült kibontani, melyeknek a csúcsívéndítása is felszínre került. Így ezen a falon 6 fülke helyezkedhetett el (egy még ma is a barokk boltozat mögött található).

A török kori előcsarnok területén, az új „hamam” területére eső részen az újkori medencék alól felszínre került a török kori kőpadló.

A tükörfürdő környékén, a zsírfogó akna területén a nagyon mély újkori bolygatás alatt az altalajt találtuk meg, amelyben az épület sarkánál 1 gödörrel került felszínre.

A barokk kapu előterében az Ördög-árok partját találtuk meg, nagyobb iszapos feltöltéssel. A feltöltés középkori rétegében egy malom(?) lapát került felszínre.

Az elektromos vezeték fektetésekor a Hadnagy utca és a Krisztina út találkozásánál áthelyezett lámpánál újkori feltöltés látszott, egy pince betömedékelése; a kereszteződéstől ÉNy-ra egy kőfal látszott, melynek kora meghatározhatatlan volt.

PAPP ADRIENN

73. Budapest, I. Rudas fürdő környéke
(KÖH 43163)

Kü

A Rudas fürdőt D-ről körbekerülő csatorna készült, e munkálatok mellett végeztem régészeti megfigyelést 2009. december 4. és 2010. március 29. között.

A Rudas fürdő és a Duna közötti szakaszon felszínre került egy nagy tömbkövekből készült fal. Az iránya megegyezik a csatorna nyomvonalával. Teljes szélességében a csatorna területére esik, így a munkálatok során a fal szinte teljesen elbontásra került. A köveket fémkapcsok kötik össze, a kötőmbökök kb. 1×0,5 m méretűek. A fal felett kb. 2 m-es újkori feltöltés található. Maga a fal is újkori, egy korábbi (19. sz. közepi) Duna menti támfal, a térképes adatok szerint 1824 előtt készült, vélhetően 1810–1824 között.

A fürdő bejárata előtt a fal szerkezete megváltozott. Nagyméretű törtkövekből rakott falként folytatódott D felé. A fal teteje viszont kb. ugyanabban a magasságban (2 m mélyen) került felszínre. Iránya is változatlan, a kivitelezés során a fal Duna felőli falsíkját, ill. a falmagot bontották el, a fal hegy felőli falsíkja maradt csak meg. Két falsíkját kváderkövekből rakták, falmagja törtköves. A fal kőanyaga főként puha mészkő, minimális (nagyméretű) téglák látható benne. A fal kövei között kötőanyag, habarcs nem látható. A felszínre került fal jellegében megegyezik az alsó rakparton (Szabadsághídnál) felszínre került támfallal.

A csatorna D-i, beforduló szakaszán egy 19. századi épület belsejében halad a csatorna. Előkerült a K-i és a D-i fala ennek a helyiségnek, belső felülete vakolt, egyszerű fehér festéssel. A padló vékony betonréteggel van borítva.

A fenti épület K-i falától a Duna felé 45 cm-rel egy 105 cm széles kő támfal áll. A kettő között kavicsos, tör-

melékes feltöltés. A kőfal jellegében megegyezik a fürdő és a Duna közötti falszakaszon elbontott kvaderköves támfallal: puha mészkőkvaderekből készült, minimális téglafelhasználással, kötőanyag nem látszott.

A kivitelezés a fürdő és a hegy közötti szakaszának D-i végénél kőtörmelékes feltöltés volt látható – olykor igen jelentős méretű sziklakkal. Ebben a feltöltésben már történeti leletek is voltak.

A Rudas fürdő uszodarészének magasságában, a fürdő falával párhuzamosan, a csatorna árkanak hegy felőli oldalában egy kőfal került felszínre. A munkálatok során nem sérült. Jellegeből 18. századnak vélhető.

Észak felé haladva kb. 150–170 cm mélységben nagyméretű sziklák találhatók, majd a Gellérthegy sziklája közvetlenül az út alatt jelentkezett, felette kultúrreteg nem látszott.

PAPP ADRIENN

74. Budapest, I. Szentháromság tér keleti oldal (KÖH 52378)

Kú

A budai Vár területén több helyen gázvezetékcsere hajtottak végre, jórészt régi nyomvonalon. A Szentháromság tér K-i oldalán, a Szentháromság szobor felőli részen, É-D-i irányban, mintegy 45 m hosszan új nyomvonal létesült, itt régészeti feltárás vált szükségessé 2010 júniusában. A D-i szakaszon a természetes sziklafelszín közvetlenül az útalapozás alatt találtuk meg. Dél felől 19–23 m között egy ÉNy-DK-i irányú mélypincészakaszt tártunk fel. Déli felét a Ny-K-i irányú távhővezeték beásása roncsolta szét. A pince a kiásás mélységéig 17. századi visszafoglalás kori törmelékekkel volt betöltve. Tőle É-ra 22–26 m között egy ÉNy-DK-i irányú, kéthelyiséges pincészakaszt tártunk fel, melynek hasonló korú betöltése már közvetlenül a jelenlegi útalapozás alatt jelentkezett.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

75. Budapest, I. Tárnok utca 12. (KÖH 76435)

Kő

2010. július 28-án régészeti megfigyelést folytattunk a ház udvarán, ahol a kövezetet egy csatornarepedés miatt bontották fel. A felbontott szakaszon egy kisméretű, törtköves falú, középkori pince DNy-i sarkát tudtuk beazonosítani. A pince boltozatát már korábban (19. sz.) elbontották, a pincét részlegesen, sittes földdel betöltötték.

BENDA JUDIT

76. Budapest, II. Csalogány utca 43. (KÖH 76427)

Kő, Kú

A telken a bontással párhuzamosan régészeti megfigyelést végeztünk 2010 nyarán. Az iskolaépület pincefala-

inak eltávolítása során láthatóvá vált a telek régészeti rétegződésének egy része. Az iskolaudvar magas feltöltése miatt a bontás során keletkezett metszetalban két réteget tudtunk elkülöníteni: egy sárga, agyagos modern feltöltést és az alatta húzódó vastag humuszréteget. A humusz annak a 18. századi kertnek a földje lehet, amely nagyjából 150 évig a karmelita rend birtokában lévő terület termőföldjét alkotta. A telek ÉNy-i részén lévő „nyúlványban” a markoló munkája láthatóvá tette egy keskeny sávon a várható rétegvizonyokat: ez szintén modern feltöltést, 18. századi kerthumuszt, 16–17. századi török kori pusztulási réteget, és vastag középkori réteget jelentett.

BENDA JUDIT

77. Budapest, II. Margit körút 19–21. (KÖH 73641)

Kú, Tő

2010. szeptember 21. és október 20. között próbafeltárást végeztünk a 19. sz. végén épült egykori iskola területén. A Margit körúttal párhuzamos épülethez Ny felől egy tornaterem csatlakozik, melynek É-i és D-i oldalán udvarok helyezkednek el. Az É-i udvaron egy DNy-ÉK-i tájolású, melléklet nélküli, valószínűleg hódoltságkorabeli sír került napvilágra. A tornaterem D-i falával párhuzamosan futott a 18. század elején felépült ágostonos templomtól É-ra található temető É-i zárófala. Ezen az udvaron előbb bolygatott embercsontok, majd mélyebben 10, többnyire koporsós, Ny-K-i tájolású 18. századi sírt tártunk fel.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Németh Katalin rajzoló, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

78. Budapest, III. Aquincumi polgárváros déli része (KÖH 31058)

Ró

Az aquincumi polgárváros DK-i szegélyéhez tartozó, közvetlenül a D-i városfal külső és belső oldalán fekvő területen a BTM Aquincumi Múzeuma pályázathoz kapcsolódóan új bejáratú komplexumot, római kori épületrekonstrukciót épített, ill. rendezte a területet. A fentieknek megfelelően három területrészen folytattunk megelőző jellegű kutatásokat 2010. április–május folyamán.

Déli városfal és közvetlen környezete

A polgárváros D-i városfalának zónájában a pályázat során két, kör alaprajzú torony épül majd, amelyben lehetőség lesz az itt előkerült emlékek bemutatására. A leendő tornyok és köztük a fogadófal a városfal irányát követik, azt szimbolizálják. A területen korábban részben Nagy Tibor kutatott 1946–47-ben, aki a városfal egy részletét, ill. a falon kívüli első épület(ek?) részleteit (*deversorium*) találta. Ehhez az épületkomplexumhoz tartozhat a jelenlegi MHSZ épület alatt Zsidi Paula

által több ütemben feltárt fürdőrészlet is. A feltárás dokumentációja ma már sajnos nem áll rendelkezésre, így a maradványok pontos elhelyezkedése és állapota ismeretlen volt. Ezért a munka első fázisaként geofizikai felmérést végeztünk a városfalról D-re, a *deversorium* teljes területén (ma a múzeum parkolója). A felmérés eredményeképpen nyilvánvalóvá vált, hogy a most is beépítetlen, városfalon kívüli részen sok épületfal van, ezek nagyrészt K-Ny-i irányú, a „C” utcára rövidebb oldalukkal merőleges épület(ek)hez tartoznak és valószínűleg közvetlenül a városfalhoz is felhúzódnak, beépítetlen sáv nélkül.

A feltárás során a Ny-i torony területén É felé egyrészt előkerült a D-i városfal egy eddig nem kutatótt szakasza, amely igen jó állapotban maradt meg az újkori bolygatások ellenére is. Az eredetileg 2,2 m széles, habarcsba rakott, masszív kőfal teljes hosszában újkori csatornát fektettek még az 1930-as években, de szerkezete így is megfigyelhető volt. A felmenő fal falköpenyét nagyméretű, szögletes mészkőblokkokból falazták, míg a falmag apróköves, öntött falazású volt. A vastag, kiegyenlítőhabarcsrétegek nagyon keménynek bizonyultak, ez esetleg a mész helyben oltására utalhat. A fal mellett, annak omladékaként nagyobb kváderek kerültek elő. A városfalhoz tartozó további védmű, a vizesárok (*fossa*) indítása is előkerült, ennek teljes feltárására azonban nem volt mód. Bár az árkot még a római korban visszatöltötték, tömörítették, ez nem sikerült tökéletesen: a *fossa* tetején áthaladó későbbi útrétegek, ill. a D felé szomszédos épület egyik késői fala is megsüllyedt állapotban maradt ránk.

A városfal megmaradt tetején további meszes és sóderecs rétegeket figyeltünk meg, amelyek É-D-i irányban többretegű útnak bizonyultak. Az útrétegek már a „C” utca K-i feléhez tartoztak, vagy annak K felé történő későbbi eltolódását mutatják. Mindenesetre bizonyítékai annak, hogy a fal használaton kívül kerülése (és visszabontása?) utána a területen É-D-i irányú közlekedés folyt. Az útrétegekről kerámiatöredékek kerültek elő, ezek kiértékelése tart, az útrétegeket egyelőre nem tudjuk pontosan keltezni. Dél és DK felé elértük Nagy T. egyik (legészakibb) kutatóárkának területét, annak egykori szondái, metszetcfalai is előkerültek. A munka során a falon kívüli első épület – részben már Nagy T. által is megtalált – É-i végét tártuk fel. Az ún. *deversorium* ÉNy-i sarkának armírozott falsarkát, döngölt padlószintjének maradványát, és az épület É-i zárófalához épített félkör alakú pillért dokumentálhattuk. Valószínűnek látszik, hogy a *fossa* feltöltése után az épület városfal felé néző, É-i homlokzatát pillérekkel díszítették, ezekből azonban több egyelőre nem ismert (a pillér szintén megsüllyedt a visszatöltött *fossa* miatt). Az épületet Ny, azaz a „C” utca felé lapköves járda kísérte, ill. egy faoszlopos árkád is, ennek csaplyukas kőbázisa mind a korábbi ásítás során, mind pedig most is előkerült.

Az épület és a hozzá tartozó külső járósínt a Kr. u. 2–3. sz. fordulóján készülhetett, a városfal ekkor még

állhatott, a *fossát* azonban már betemették. Egy későbbi időszakban (3. sz. közepe?) egy hevenyészett falat toldottak még É felé az épülethez. Egyelőre nem világos, hogy a római uralom késői időszakában létesült É-D-i irányú rétegei közül melyek egyidősek az épülettel, ill. melyek készültek annak pusztulása után. A feltárás kis alapterülete miatt nem sikerült további adatokat nyernünk a városfalon kívüli első épület(ek) funkciójával kapcsolatban.

Kelet felé, a leendő bejárati torony alapozásánál újabb szakasza került elő a DK felé haladó városfalnak, itt azonban már az utolsó kősorig kiszedett állapotban. A városfal teknőjét itt is követte D felől a *fossa*, azonban ezt is visszatemetve találtuk, felette egy a városfallal párhuzamos fallal, amely talán a *deversorium* É-i zárófalának folytatása lehet. A városfalat belülről fa-agyagtégla konstrukciós belső körüljáró kísérte, ennek elplanirozott maradványait és cölöplyukait megtaláltuk a feltárás során. A planírozási rétegből Hadrianus(?) nagybronz került elő. A feltárás során a római kori rétegsor alatt a sárga agyagos altalaj viszonylag magasan jelentkezett.

Annak ellenére, hogy a városfal eredeti állapotában már nem került elő ezen a szakaszon, kidőlt állapotban, kb. 3 m „magasan” vizsgálható volt a szerkezete: a *fossára*, ill. az arra ráépült épületfalra (ld. feljebb) rádőlt falszakasz alsó része törtkövekből, felső része nagy, monolit blokkokból állt, amelyeket téglasorokkal egyenlítették ki. Hasonló megoldást figyelt meg korábban Zsidi P. igen közel, a D-i városfal másik szakaszánál. Feliratos, vagy egyéb faragott követ itt nem találtunk.

A városfal történetének relatív és abszolút kronológiája ezek alapján a következőképpen alakulhatott: a városfalhoz tartozó vizesárkot még a római korban betemették (ld. feljebb), amelyre részben ráépült az itt húzódó épület (*deversorium*?) É-i zárófal, követve az ekkor még álló városfalat (Kr. u. 2–3. sz.). Egy – egyelőre még ismeretlen – későbbi időpontban elbontották a belső védműveket, ill. kidőlt a városfal K-i részének egy szakasza (statikai okokból, a betöltött *fossa* miatt?). Később (a római kor végétől folyamatosan?) kitermelték a városfal kőanyagát, helyét törmelékkel (részben pl. freskóanyaggal) töltötték vissza.

„G” utca vonala

A fent leírt pályázathoz kapcsolódóan sor kerül majd az ún. „G” és „F” utcák zónájának rendezésére és az eredeti római kori útvonalak felhasználásával alakítják ki az új romkerti sétautakat. Ennek megfelelően elkezdődött a polgárváros D-i részén a két utca nyomvonalának tisztázása, csatlakozási pontjának kutatása.

Az aquincumi polgárváros eddig ismert harmadik legjelentősebb útja az ún. „G” utca: a K-Ny-i irányú, közel 5,5 m széles, eredetileg kőlapokkal burkolt, kissé ívelt felületű útvonal mindkét szélén kisméretű, kőből épített csatorna vezette el a szennyvizet. Az útvonalnak jelenleg csak a K-i, romkert területére eső része ismert. Kelet felé, a gázgyári munkáslakások feltárása során előkerült még

egy-két kisebb szakasza, ugyanakkor Ny felé nem világos, hogy eléri-e a „C” utcát, hogyan folytatódik tovább. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a jelenleg már szintén múzeumi területen (egykori Autoglass-terület) még a 19–20. sz. fordulóján felépített két útkaparó ház gyakorlatilag szegélyezi az utcát a Szentendrei út mellett, a később épültek viszont már nem veszik figyelembe: azaz valószínűnek látszik, hogy az út nagy része ekkor még a felszínen volt (ahogy a romkert K-i felében ma is). Csatlakozása a Nagy Lakóházat Ny felől határoló, É–D-i irányú „F” utcával egyelőre még kérdéses, mert bár mindkét út felszíne láthatóan emelkedik (D és NY felé) közöttük jelentős a szintkülönbség. Reményeink szerint a közeljövőben sor kerül az „F” utca nyomvonalának és a két utca viszonyának tisztázására is.

A „G” utca kutatása során először az utat részben fedő újkori töltést kellett eltávolítani. Jól látszott, hogy az utat az elmúlt évtizedekben többször kutatták, a régi szelvények helyét azonban nem tudtuk visszaazonosítani. A leletanyag ennek megfelelően nagyon kevert volt, zárt leletcsoporthoz nem jutottunk, ez a keltezés is megnehezíti. A munka során részben további szakaszai kerültek elő az utat É-i és D-i oldalon is szegélyező 30 cm (kb. 1 római láb) belvilágú, kőfalas és kőlappal fedett csatornáinak, ill. előkerültek az utat burkoló óriási kőlapok. Ez utóbbiak inkább az út szélein, a csatornák fedlapjaiként mutatkoztak, míg az útgerinc zónájában sóderes, aprókavicsos volt a legkésőbbi vizsgálható útfelület. Sajnos, az út átvágására most nem volt mód, így egyelőre nem világos, hogy a sóderes útréteg milyen viszonyban volt a kőlapokkal (korábbi, vagy csak javítás?). Az út enyhén, de egyértelműen emelkedik Ny felé, kérdéses azonban, hogyan kapcsolódik (és kapcsolódik-e egyáltalán) a jóval magasabban futó és D felé szintén emelkedő „F” utcához?

Az utca É-i oldalán egységes homlokzati fal vonul végig (hasonlóan a „D” utcához), amely már a mögötte sorakozó épületek fala. Itt egy eddig még feltáratlan, a „G” utcáról nyíló épület bejáratát tisztítottuk meg (XIV–XV. épületektől DNY-ra). Eredeti helyükön voltak még a küszöbkhöz tartozó kváderek, ill. az ajtó vashevederének egy darabja is előkerült. Ugyanezen az oldalon Ny felé, egy épület sóderes járósíntérszletét dokumentálhattuk, feltehetően az utcára nyíló bolt, műhely részeként. Az utca D-i oldalán hasonlóan egységes, de nem homlokzati, hanem egy, az utat egy időszakra szegélyező oszlopos lábazati fala mutatkozott, négyzetes, falazott pillérhelyekkel. Szabályosság nem igazán körvonalazódott a 3 előkerült pillértalapatnál, kettő 2,7 m-re volt egymástól, míg a Festőházzal szemközt lévő szakaszon nagyobb volt a távolság. A pillérek szomszédságában több helyen a falba másodlagosan beépített, vagy leborult féloszlopokat találtunk, amelyek az oszlopos darabjai lehettek. Jelenlegi ismereteink szerint ez az oszlopos csak a kutatott rész Ny-i felében mutatkozott, azaz kb. a Festőlakás tömbjének vonalában. Valószínű, hogy a 2–3. században már hosszúházaként át-

alakított Festőház előtt impozáns, oszlopos árkád futott, a bejáratnál pedig nagyobb közt hagytak. További adat a Festőház és az utca kapcsolatához az az É–D-i irányú falindítás, amely közvetlenül az oszlopos falától tart D felé és a római pince (XXXVII. épület) Ny-i falával vág. Egyelőre nem világos, hogy a korábbi feltárások alkalmával készült alaprajzokon ábrázolt többszörös párhuzamos, K–Ny-i irányú falszakaszok a „G” utca D-i oldalán mihez tartoznak. Ezek reményeink szerint majd a lőtér domb elbontása során tisztázhatók lesznek.

Az úgynevezett „Festőház” területe

Az egykori levente lőtér (későbbi MHSZ) területén az új projekt keretében római lakóépület és pince kerül megépítésre, ill. helyreállításra. Azért itt, mert a korábbi feltárások során itt előkerült épületmaradványok jelentős része a lőtér építésekor megsemmisült.

A területen a fent említett lőtér kialakítása idején (1941) Nagy T. végzett leletmentést, aki a már elkészült lődombok alatt nem dolgozhatott, a kialakított lőtéren viszont egy 9 helyiséges, É-i és D-i végén később egy-egy *porticussal* kiegészített hosszúkas lakóépületet talált. A szinte minden helyiségében freskókkal díszített épület nevét az itt előkerült festékes-tégelyekről kapta. A munka során É felémég egy, feltehetően az épülethez tartozó, fűtőcsatornás épület részlete, D felé pedig egy kéthelyiséges pinceépület és hozzá tartozó terrazzopadlós terem került még elő.

Az idei feltáró munka során részben feladatunk volt az 1941-es feltárás eredményeinek hitelesítése és annak megállapítása, hogy mi maradhatott meg az építkezés után és pontosan hol, ill. adatokat szolgáltatni a tervezett épületrekonstrukcióhoz. Az ásás során szelvényeket nyitottunk a feltételezett épületmaradványok felett és D felé, a pince zónájában. A feltárás során kiderült, hogy a Duna felé erősen lejtő terepen igen komoly földmunkákat végeztek a 40-es években: a lődombok kialakítása mellett, a Nagy-féle feltárás után a „zavaró” falkoronákat elpusztították, míg más részeket egyszerűen visszatöltöttek. Így kiderült például, hogy a most már geodéziailag is helyére került Festőház szinte teljesen megsemmisült, mindössze a DK-i sarkon maradt meg egy falsarok és a D-i *porticus* kis darabkája az egykori padlószinttel. Az épületfalakat nyom nélkül kiszedték (egyedül az É-i zárófal egy rövid szakasza maradt meg falkiszedés formájában), helyét pedig a római épülettörmelékes, de újkorral kevert réteggel töltötték vissza, néhol akár 1,5 m vastagságban. A Ny felé húzott kutatóárkunkban sem találtuk nyomát sem az épület Ny-i lezárásának, sem az azt határoló utca rétegsorának, ezeket szintén „kibányászták”.

Dél felé azonban a pince szinte teljes épségben vészelte át a lőtérépítést: mindkét helyisége, a lépcsőlejárattal együtt megmaradt. A Nagy-féle ásási fotók alapján azonban jól látszik, hogy a falkoronákból kb. 30–40 cm-t elbontottak az építkezés során, nagyrészt megsemmisítve ezzel a falakba az É-i és a Ny-i oldalon

vágott, lőrészzerű ablakokat. A Ny-i ablaknál még megfigyelhető volt az ablakhoz kívülről kapcsolódó terrazzo lekenés is (lejtős párkányféleség). A kisebb helyiségben kialakított lépcső Ny felől vezetett le, a fokokat részben kőből készítették és agyaggal tapasztották le (alsó), részben pedig (felső fokok) az agyagos altalajba vágták, majd deszkával boríthatták. A lépcsőfokok lenyomata a vakolatban maradt ránk. Feltehetően létra egészíthette ki a feljáratot, mivel a fokok nem érnek fel a megmaradt faletetőig sem. A helyiségeket belülről durvább, fehér vakolat borította. A pince padlóját már Nagy Tibornak sem sikerült elérnie a feltörő talajvíz miatt, bár az utolsó lépcsőfok kb. jelzi a padlószintet, ami nem sokkal lehetett lejjebb az 1941-ben elért szintnél. A mostani ásatás során ugyan kissé mélyebbre jutottunk, de a modern visszatöltés alatt jelentkező faszenes, tégladarabos réteg elbontása során már feljött a víz, így a nagyobbik terem alján mutatkozó két cölöplyuk kibontására már nem volt lehetőségünk. Ugyanitt a falakban (K, D, É) kisebb gerendafészekek mutatkoztak, amelyek vagy a vizenyős terület miatt kialakított, rácsos padozatot tarthatták, vagy polcrendszer erősítettek a falhoz. A D felé emelkedő terepen a pincéhez L alakban nagyméretű, terrazzopadlós helyiség csatlakozott, amelyet a lőtérépítkezések szintén nagymértékben rongáltak (padló összetört, K-i zárófal kiszedése stb.). A helyiség funkciójáról nem sikerült adatokat nyernünk, annyi azonban bizonyos, hogy a Nagy T. által K felé azonosított „apszisos” épületpadló nem létezett, feltehetően más korú objektumról lehetett itt szó, amely vágta a terrazzos terem K-i falát. A továbbiakban Ny felé egy a pincével és terrazzos helyiségeivel párhuzamosan futó, É–D irányú kő- és téglakonstrukciós csatorna és D felé egy későbbi időpontban épített, K–Ny irányú kőlapos konstrukció (csatorna alja?) mutatkozott. A feltárási terület D felé történt meghosszabbításában épületmaradványokat már nem találtunk, ugyanakkor kemenceplatni részlete és átégett agyagtégla planírozási réteg mutatkozott. Ezek talán egykorúak az épülettel.

A hitelesítő feltárás során tehát egyrészt megállapíthattuk, hogy a mélyebben és délebbre fekvő pince és csatlakozó terme, kisebb pusztításokkal ugyan, de fennmaradt, míg az É felé húzódó ún. Festőház szinte teljesen megsemmisült. A területet az eldőzerolt római rétegek és objektumok anyagával töltötték vissza, ezért igen sok lelet is előkerült. Bolygatatlan, intakt réteget – a padlóátvágásoktól eltekintve (terrazzopadlós helyiség) – nem találtunk, ugyanakkor a pince falain megfigyelt égésnyomok alátámasztják Nagy T. azon megfigyelését, hogy a területen tűzvész pusztított.

A munka során körvonalazódott a területrész története is. A korai időszakot (2. sz. első fele) a D-i városfal zónájában nagyobb, lazább beépítésű telkek jellemzik. Így a Festőház önállóságára utaló elképzelések (két porticussal zárul) is egy korábbi állapotra mutatnak: a Nagy T. által a freskóanyag alapján kétperiódusúnak tartott épületelső időszaka a 2. sz. 10–20-as éveitől indulhatott. Az ekkor még lazább beépítésű insularrendszerben, külö-

nösen a város déli szegélyén valószínűleg állhattak még „szabadon”, nagyobb beépítetlen telkekkel rendelkező épületek, amelyeket porticusokkal egészítettek ki.

A 2. sz. végétől kezdve (Nagy T. féle 2. periódus kezdete a Festőházban), a lakosságnövekedéssel együtt azonban egyre csökkent a beépítetlen foghíjak száma: valószínűleg itt is kialakult a város É-i részén már korábban is tipikus hosszúházas beépítés (a környéken részben feltárt épületek alaprajzi elrendezései is hosszúházas beépítésre engednek következtetni a „G” utca D-i oldalán). Erre utal a Festőháztól É-ra talált fűtőcsatornás helyiség is, amely ehhez az épülethez tartozott. A Festőház D-i porticusa és a pinceépület közötti kis területen meszes padlót találtunk, amely a két konstrukció összetartozására enged következtetni. Valószínű, hogy itt egy olyan, a polgárvárosban egyébként tipikus, hosszúház állt a 2–3. században, amely a „G” utca porticusos arkádja alól (ld. oszlophelyek az út mentén) nyílt és É felé az Aquincumban szokásos gazdasági helyiségek (bolt) mögött gazdagon díszített lakótraktussal folytatódott (Festőház), majd D felé pincével egészült ki, amely felett szintén lehetett további helyiség. A pincefalak tetején megmaradt gerendafészek a felette húzódó helyiség(?) padlójának szintjét is megadják, ami egyébként nem volt lényegesen magasabban a Festőház helyiségeinek padlószintjénél. A pincénél építési periódusok, átépítések nyomai nem voltak megfigyelhetők. Az épület legdélebbi helyisége pedig ismét egy nagyobb, terrazzopadlós terem volt. Így itt a Nagy Lakóházhoz hasonló szinteltolódásos megoldás valószínű. Az épülethez csatorna is tartozott Ny és K felől is (Nagy T. feltárása). A kutatott terület D-i részén mutatkozó kemencemaradványok talán egykorúak lehettek az épülettel(?), ami alapján hátul egy gazdasági traktussal (udvarral) számolhatunk. Elképzelhető azonban az is, hogy D felé további helyiségek is voltak, az MHSZ É-i falának tövében ugyanis 2007-ben gázcsőfektetés során kisebb É–D irányú falcsonk és csatornarészlet mutatkozott a ház vonalában.

A számos ponton általunk is regisztrált égésnyom alapján az épületegyüttest – a korábbi megfigyelésekkel összhangban – tűz pusztíthatta el, Nagy T. szerint a 3. sz. közepén.

LÁNG ORSOLYA

79. Budapest, III. Csúcs-hegy, Harsány lejtő (KÖH 49984)

U, V, Rő, Á

2010. augusztus 9. és szeptember 30. között – a lelőhelyhez kapcsolódó korábbi kutatási eredmények alapján meghatározott megosztás szerint – régészeti megfigyelést és 4 helyszínen megelőző feltárást végeztünk a területre tervezett úthálózat és szivárgórendszer területén. Az utaknál 7,5 m, a szivárgónál 3 m szélességben volt lehetőségünk kutatni, összesen kb. 4700 m² területen, melynek során összesen 138 őskori, római kori és Árpád-kori objektumot tártunk fel.

C2 jelű út

A területet É felől határoló Virágosnyereg utcával párhuzamosan futó, ÉK–DNy irányú úton néhány meg nem határozható korú árok, és több sorban húzódó római kori szőlőültető gödrök mellett a korábbi ásások során már jelentkező Árpád-kori falu újabb részletét tártuk fel. Néhány kisebb gödör és cölöplyuk mellett több szabadban álló, kisebb kemence került elő a hozzá tartozó hamuzógödörrel. Általában csak a platni maradt meg, tapasztásukat nem újították meg. Egyetlen nagyobb objektum egy három, szájával a közös beásás közepe felé tájolt kemencéből álló kemencebokr volt. A háromból kettő kifejezetten nagyméretű, tapasztott változat volt, míg a harmadikat kővel falázták.

Szivárgó

A C2 jelű úttól DK felé húzódó keskeny nyomvonalban őskori (Szilas Gábor meghatározása szerint vaskori) gödröt és árkot, kötőanyag nélkülrakott római kerítés(?) fal omladékát, és az Árpád-kori falu további részletét – szabadtéri kemencéket, tároló- és hulladékgödröket találtunk.

C1 jelű út

A terület a C2 út ÉK felé való folytatásának tekinthető, melytől a 2006-os ásatási szelvények választják el. Az objektumok itt ritkábban jelentkeztek, s két Árpád-kori kemencén kívül a meghatározhatóak a római korhoz tartoztak. Közülük a legjelentősebb egy földbe ástott épület részlete, valamint egy mély hulladékgödör volt.

MOL védőszáv

A terület délebbi harmadában, a Harsánylejtő utcával párhuzamosan futó gázvezeték védőzónájában a csatornaátvezetések helyszínén két helyen szondát nyithattunk. A területet ÉK felől lezáró Solymárvölgyi út közelében lévő északabbi szondában egy őskori (Szilas Gábor meghatározása szerint neolit) gödör mellett leletanyag nélküli, de jellegük alapján valószínűleg újkori cölöplyukak kerültek elő. A déli, a szivárgó vonalának meghosszabbításába eső szondában nagyrészt leletanyag nélküli, egy-két római kori kerámiatöredéket tartalmazó árokrészletek és cölöplyukak kerültek elő.

TÓTH ANIKÓ

80. Budapest, III. Gázgyár déli része (KÖH 33262)**R, B, Ró**

A 2009 nyarán végzett próbafeltárás után az Aquincum municipium K-i külvárosára eső terület jelentős részének, mintegy 6000 m²-nek megelőző feltárását 2010. március 25. és szeptember 3. között végeztük el. A munkaterület teljes hosszában, annak közepén egy mély ÉK–DNy irányú természetes mélyedés, árok húzódott keresztül. A terület É-i zónájában a természetes ároktól ÉK-i irányban erőteljesen emelkedett a térszint.

Az ÉK-i részen a Gázgyári építkezések, tereprendezés során a felső rétegeket legyalulták, így ott régészeti korú emlékek nem maradtak meg a homokos altalajban. Az É-i zóna mélyebben fekvő részein a kavicsos feltöltés alatti sötétbarna, humuszos-homokos felső rétegben csak minimális római kori kerámia és építési törmelék volt. A kettő közötti középső részen a lejtés oldalában fennmaradt elnyúló kisebb teknőben bronzkori kerámiatöredékek és némi állatcsont került elő. Itt több a homokos-humuszos talajban felszínben sötétebb foltként jelentkező jelenséget dokumentáltunk, amelynek pontos kontúrjai bizonytalanok, ezek nem kizárt, hogy cölöplyukak, oszlophelyek.

A terület D-i részén egy nagyobb ovális mélyedés, munkagödör(?) került elő, amely nagy mennyiségű bronzkori kerámiaanyagot és némi állatcsontot tartalmazott. Ettől D-re 6 kora bronzkori (harangedény Csepel-csoport) hamvasztásos sír került elő. Ezek legtöbbször urnasír, amelynek központi urnája körül több kisebb edénymelléklet található.

Ugyanezen a területen 15 csontvázas és 9 hamvasztásos római kori temetkezést tártunk fel. A csontvázas sírok koporsós, nyújtott helyzetű temetkezések, tájolásuk É–D-i, valamint néhány K–Ny-i volt. A mellékletek között kerámia- és üvegedények, érmek, valamint néhány ékszer került elő. Az előzetes eredmények alapján a sírok a Kr. u. 3. századra, esetleg a 4. sz. elejére datálhatóak. A hamvasztásos sírok között egy négyszögletes, feliratos, levágott sírsztélé alja maradt meg eredeti helyzetben, amelynek megmaradt legalsó sorának szintje jól meghatározta az eredeti római járószintet. A hamvasztásos sírok között az egyikben két helyi gyártású korsó, valamint egy füstöltől töredékei mellett egy a mai Tunézia területén gyártott applikált díszű terra sigillata korsó került elő.

A temetőrészlet közepén egy trapéz alakú, belülről szabályos falsíkkal pincszerűen kifalazott építményalap által határolva egy felnőtt, egy gyermek és egy kettős sír téglákból épített és habarccsal kikent sírkamráját találtuk. Mindhárom É–D-i tájolású volt és teljesen ki volt fosztva.

A területen két ovális metszetű É–D irányú római kori árok húzódott keresztül, amelynek pontos kronológiai viszonya a sírokkal nem tisztázott. A sírok elhelyezkedése, a humuszos, természetes rétegben talált nagyszámú szórvány érem alapján, nem kizárt, hogy délebbi vonala mentén egy kisebb forgalmú É–D-i római kori földút húzódhatott, de ezt nem sikerült rétegben megfigyelni.

A területen tehát, egy rézkori objektum és kora bronzkori telepjelenségek mellett, egy kora bronzkori urnasíros temető található. A feltárt római temetkezések minden bizonnyal egy a Gázgyár területének középső részén feltárt nagyon sűrű szerkezetű temetőtől teljesen elkülönülő, Kr. u. 2. sz. végére–4. sz. elejére keltezhető sírcsoporthoz tartoznak.

A három épített téglasírt és az alacsony kőépítmény-alapot esetleges bemutatás céljából megőriztük.

2010. június 9. és augusztus 13. között a 19333 hrsz.-ú ingatlanon próbafeltárást folytattunk. A munka során DNy-i irányban mintegy 20 m-rel meghosszabbítottuk az előző évben megnyitott 09/3-as szondát. A területen nagyrészt a 20. századi munkák során erőteljesen pusztított történeti korú talajréteget csak nyomokban tudtunk dokumentálni, és régészeti korú objektumok csak a homokos-agyagos altalajban maradtak meg. A legkorábbi objektumot, egy csak részben kibontott, megközelítően K-Ny-i római kori árok jelentette, amelynek betöltésében számos kötőrmelék és habarcsos anyagot figyeltünk meg. E fölé a római korban visszatöltött árok fölé épült egy két sor szélességű, megközelítőleg É-D-i falalpozás, amely úgy tűnt, hogy a szelvényen túl Ny felé kanyarodott (apszis?). A kutatóárok középső részén egy K-Ny-i irányú mintegy 160 cm hosszú, 320 cm széles, párhuzamosan lefektetett cölöpkonstrukció(?) lenyomatát figyeltük meg. A K-i részen egy melléklet nélküli, K-Ny-i tájolású, csontvázas temetkezést találtunk.

A ősz folyamán több nagyrészt még modern rétegbe fektetett közmű kiásását kísértük figyelemmel a területen. A földmunkák során egy díszítetlen töredékes mészkőszarkofágot és két szarkofágfedőt találtunk kevert modern rétegben a 2009-es 09/1 és a 09/3-as szonda közti területen. December folyamán az egyik közműárókban egy K-Ny-i tájolású sérült csontvázas temetkezés részletét tártuk fel.

LASSÁNYI GÁBOR

81. Budapest, III. Herkules utca (KÖH 76441)

Ró

2010. szeptember 10. és október 8. között gázcsőfektetéshez kapcsolódóan végeztünk régészeti megfigyelést és szondázó jellegű feltárást az utcában (18529/30, 18549/10 hrsz.).

Megállapítottuk, hogy a panelházak környezetében a régészeti korú rétegsor 1,70–1,80 m mélységig teljesen megsemmisült. A gázcsővezeték nyomvonalának mintegy 160 m hosszú Herkules utcai szakasza csak a régészeti rétegsor átvágása árán készülhetett el. A megfigyelés, majd az azt követő kvázi-feltárást során megállapítottuk, hogy a lelőhely valóban laza beépítettségű, viszont a „Hercules villa” közelsége ellenére a vártnál szerényebb intenzitású. A réteganyag alapján egyértelműen igazolható a 2–3. századi területhasználat. Szinte bizonyos, hogy az előkerült épített emlékek – a földbe rakott falalpozások és egy többretegű úttest is – a középső császárkori horizonthoz rendelhetők, azonban ezek egyértelmű kronológiai besorolása és régészeti kontextusba helyezése a feltáráshoz terület keskeny volta, valamint a kísérő leletanyag hiánya miatt nem volt lehetséges.

A területhasználat jellegének 4. századi megváltozásáról három csontvázas temetkezés tanúskodik. Az 1. sír a Herkules utcáról a Bogdáni út 8/C irányába

leágazó mellékvezeték árkában került elő. A hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváz combcsontjának alsó részét, térdkalácsát és lábszárcsontjainak felső végét a munkagép kanala kiszakította. Miután az adott helyszínen szélesítésre nem volt mód, csak a sír helyzetét dokumentálhattuk, az objektumot magát kibontatlanul hagytuk. A végtagsontok elhelyezkedéséből annyit mégis megállapítottunk, hogy a testet Ny-K-i irányba tájolták, legjobb esetben részlegesen épített sírba, de sokkal valószínűbb módon inkább földsírba, esetleg ferculumra vagy koporsóba fektették. A markológép beavatkozását leszámítva a sír bolygatatlannak tűnt.

Az ÉNy-DK tájolású 2. sír a Herkules utca burkolata alatt került elő. A közműárókba eső, ÉNy-i vége három nagyméretű (0,42×0,59 m), rövidebb élére állított, peremével kifelé fordított tegulából állt. A sírláda végét egy negyedik téglafedte le, amelyet eredeti helyéről Ny felé eltoltak. Az úttestben való szélesítés után derült csak ki, hogy a sírláda K-i fele hiányzik, azt azonban nem lehetett eldönteni, hogy a hiányzó elemek a sírrabláskor kerültek ki a helyükről, vagy eleve csak a fej felőli oldalt védte a fülkeszerűen kialakított tegulákkal. A sírláda aljkiképzésének befejezetlensége az utóbbi eshetőség mellett szólhat. A fej és a törzs alá egy-egy, az oldalfalakhoz használt tegulákkal méretben megegyező, peremmel lefelé fordított tegulát fektettek, a lábak viszont a sírgödör altalajban kialakított, burkolatlan végébe nyúltak. A sírgödör É-i kontúrját a fedőtégla szintjében egy sor törtkővel rakták ki, a Ny-i és D-i oldalon viszont ennek a törekvésnek csupán a kezdeménye volt felismerhető. Lehetséges az is, hogy a kősor sosem ért teljesen körbe, megszakadása mégis inkább a sírrablók buzgalmára vezethető vissza. A fejet védő tegulafülke és az É-i kősor viszonylagos sértetlensége arra utal, hogy a rablók D-i irányból, a törzs felőli oldalon ástak rá a sírra, amelyben a sarokcsontokon, és az arrébb lökdösött, hosszú alsó végtagsontokon kívül alig maradt valami. A beavatkozás során semmisülhetett meg a kősor DNy-i vonulata is. A sírban viseleti tárgyat nem találtunk. Talán mellékletnek szánták II. Constantinus caesar 333–335 között vert kisbronzát (RIC 351), amelyet a fej alatti tegula egyik kraterszerű kipattogzásába simulva találtunk meg. Sírba kerülésének módja pontosan nem rekonstruálható, mindenesetre a betemetkezést a teglaláda visszatöltésében talált, II. Constantius 337–340 között vert, kopott kisbronzával (RIC 91) együtt Nagy Constantinus halála (337. május 22.) utánra keltezi. (Feltéve, hogy a későbbi érme nem a rabláskor került a sírba.) A sírláda építéséhez használt tegulák közül kettő jelöletlen, négy viszont a *legio II Adiutrix* bélyegét hordozza magán. Érdemes megemlíteni, hogy a négy bélyeg mindegyike külön típust képvisel.

A 3. sír az előbbiétől néhány méterrel északabbra került elő, ugyancsak az úttest alatt. Annak ellenére, hogy a Ny-i rövid oldalt és erre merőlegesen az É-i hosszoldal kezdetét egy-egy kőlap határolta, egyszerű földsírról beszélhetünk csupán, amelynek sem további oldal-, sem

fedőlapja, sem aljkiképzése nem volt (leszámítva egy 0,265×0,15 m-es tegula sine marginibus töredéket, amelyet talán az oldalfal folytatásának szántak). A részleges kőládásírt hasonló alapossággal rabolták ki, mint ahogy tették azt a téglasír esetében. A sírgödörben hagyott medence-, kereszt- és combcsontok helyzete alapján Ny–K-i tájolás feltételezhető. Melléklet, viseleti tárgy, vagy bárminemű, akár betöltésből származó, post quem datálást elősegítő lelet nem került elő.

A sírok irányítása megfelel a Kaszásdűlő, Raktárréti temető, a Bogdáni út – Meggyfa utca közötti szórványbetemetkezések, és a „Hercules villától” D-re húzódó sírcsoportok főbb tájolási irányának. A téгла- és kőládásírok a késő római temetőkben gyakran számítnak, igaz, a Raktárréti temető kései periódusában a viszonylag ritkán alkalmazott sírtípusok közé tartoztak, de párhuzamaik ott is kétségtelenül megtalálhatók.

BUDAI BALOGH TIBOR

82. Budapest, III. Monostori út 15.

(KÖH 32597)

Ró

2010. szeptember 28-án végeztük a fenti területen a régészeti megfigyelést. A saroktelek az aquincumi polgárvárostól É-ra, a Római Camping közvetlen D-i szomszédságában található, azaz a vízvezetékől néhány 10 m-re K-re. A telken meglévő épület bővítéseként sávalapozással könnyűszerkezetű garázs épül. Az 50 cm széles és átlagosan 80–90 cm mély sávalapban a felső, kb. 30 cm vastag sötétbarna földréteg alatt 40 cm vastagságú, szürkés, vízköves-homokos réteg következett, sok csigával és szórvány római teguladarabokkal, ill. nagyobb vízkő-konglomerátumokkal. A mélyítés a legtöbb ponton itt meg is állt, a sávalap ÉNy-i sarkánál azonban – a jelenlegi járósínt alatt kb. 1 m mélyen – elérték egy barnás, részben szintén vízköves, de már kevés római épülettörmelék (patics, mészszeremcsék) tartalmazó réteg tetejét, amiben megálltak.

A rétegsor meglétét a közeli római kori vízvezeték magyarázza: a vízvezeték használaton kívülre kerülése után a területen állóvízek keletkeztek (lásd pl. Szentendrei út 141., Pók–Nánási–Városház utcai területek), ezek nyomai a sok csigát tartalmazó, vízkőporos rétegek. Ezek alatt pedig már valószínűleg a római kori kultúrréteg következik.

A kivitelezés során a feltehetően már római kori kultúrréteg tetején álltak meg, régészeti objektum nem mutatkozott.

LÁNG ORSOLYA

83. Budapest, III. Mókus utca – Perc utca

(KÖH 76443)

Kő

2010. június 29. és július 27. között régészeti megfigyelést végeztem a két utca találkozásánál, gázvezeték

cseréjéhez kapcsolódóan. A vezeték a régi nyomvonalon haladt, új területen nem végeztek földmunkát, így csak az árok oldalfalában lévő jelenségeket figyelhettük meg.

A visszatöltésből felszínre került egy faragott középkori kő (vízköpő részlete), amely feltehetően a közelben lévő klarissza kolostorhoz köthető. A Mókus utcai szakaszon a meglévő gázvezeték árkanak oldalfalában látható volt egy égett rész 130 cm-re a felszíntől (véltetően egy gödör betöltésében). Leletanyag nem került elő belőle, elhelyezkedése alapján középkorinak gondolhatjuk.

A kivitelezés Perc utcai szakaszán egy ÉNy–DK irányú fal csonkjai kerültek felszínre, melyet a vezeték fektetésekor vágtak el. Alul törtköves, felső része téglából falazott, mészhabarccsal.

PAPP ADRIENN

84. Budapest, III. Nánási út 3.

(KÖH 76489)

U, LT, Ró

2010. július 26. és augusztus 17. között szondázó feltárást végeztünk a 23779/5 hrsz.-ú ingatlanon. Közvetlen közelében 2005 folyamán egy 2–3. századi kőépület maradványai, egy kora római Spitzgraben, több az építménynél későbbi mészégető kemence, valamint néhány ismeretlen korú csontvázas sír került elő. A kora római kori árok betöltésének tetején talált [FRIG]ERIDVS [VP DVX - -] bélyegű téгла alapján az ásató egy katonai létesítmény közelségére gyanakodott.

A telek K-i, azaz Római parti végében a tulajdonos mélygarázzsal ellátott társasház építését tervezte. A kutatóárkot K–Ny-i irányban húztuk meg a leendő házalap D-i térfelén. Szélessége a jelenlegi beépítettség (még álló csónakház) miatt nem haladhatta meg a 2,5 m-t. Rétegtani szempontból a terület nem bizonyult különösebben bonyolultnak.

Az árok közepén egy késő római burgus maradványai kerültek napfényre. Az eddig ismeretlen torony az Ulcisia 6 (Kossuth Lajos üdülőpart 21.) és a feltételezett Ulcisia 7 (Gázgyár) őrtornyok közötti szakaszon helyezkedik el, előbbtől mintegy 1000 m-re D felé, a másiktól körülbelül 350 m-re É-i irányban. Habarcsba rakott alapfalai 2,5 m szélesek, és 1,5 m mélyek. Hosszú szakaszokon több kőszori magasságban állt a sóderes habarcsba rakott 1,6 m vastag felmenőfal. A falazás típusa opus incertum, de a falsíkokon helyenként felismerhető a kváderfalazás szándéka. Változó tértközönként lapos téglasorok lefektetésével egyenlítették ki a lokális pontatlanságokat. A falakat nem vakolták, csak a fuga anyagát kenték szét a kövek felületének jó részén. Mind a külső, mind a belső falsík több helyütt kormozódott. Teljes hosszúságában csak az É-i falat sikerült feltárni, ennek hossza meghaladja a 19 m-t, a K-i és Ny-i belső falsíkok egymástól mért távolsága 16 m.

A burgus földszinti részét sárga agyaggal döngölték le, amelynek későbbi megsüllyedéseit építési törmelékkel (talajanyaggal kevert, apróra zúzott tegulával)

javították. A sárga járószintből több, késő római kis-bronz került elő. A járószint sok helyütt vörösrre égett, kormos, faszenes volt. Minden jel szerint az építményt felgyújtották, az emeleti födémek és a tetőszerkezet a földszintre omlottak. Az omladékrétegből számos bekormozódott bélyeges téglá került elő, amelyeken kivétel nélkül *Frigeridus vp dux* és *Valentinus tribunus* neve olvasható. A burgus működési idejéből egyéb lelet nem került elő (leszámítva a padlószintből származó érmeket), a feltárt körülbelül egyötödnyi rész ismeretében úgy tűnik, hogy a létesítményt a felgyújtás előtt kiürítették. Egyelőre a bélyeges téglák jelentik az egyetlen kronológiai fogódzót, ezek alapján a torony építési ideje Frigeridus dux (371–373/374) hivatali idejére tehető, nagy valószínűséggel a 371–372. évekre, amikor a Dunakanyarban is több hasonló méretű burgus épült a professzionális építőcsapat, a *legio I Martia* egy különítményének közreműködésével.

A sárga padlószintet több helyütt átvágtuk, ennek során tűzrakóhelyeket és szemetesgödöröket találtunk. Utóbbiakból késő római mázas kerámia és törött vasszerszámok (sarló, kasza, horoló, kaparó, kampó) kerültek elő. A padlószint alatti késő római jelenségek az építkezést közvetlenül megelőző, előkészítő munkálatokkal, ill. magával az építkezéssel állhatnak kapcsolatban.

A Nánási úti burgus méretei alapján nem a Római part eddig ismert őr- és jelzőtornyaival áll rokonságban, hanem egyebek mellett a Visegrád-Lepence, Leányfalu és a földrajzilag legközelebb eső Budakalász, Luppá-csárda lelőhelyen feltárt késő római katonai objektumokkal. A leányfalui-típusú tornyokat egy vékonyabb kerítőfal és azon túl árokrendszer védte. Esetünkben a vizsgált terület kicsinyisége miatt sem a kerítőfal, sem pedig az árokrendszer nem kerülhetett elő. Ezek feltérképezésére földradarral tettünk kísérletet, azonban a talaj jelenlegi víztartalma, túltelítettsége átmenetileg ellehetetlenítette a vizsgálatot.

A területet a kora római korban több, egymással nagyjából párhuzamosan futó, É-D-i árok tagolta. Magasabb térszínen keskenyebb, a part menti részen szélesebb árkok futottak. Ezek az erődépítéskor feleslegessé váltak, betöltötték őket, egyebek mellett törött Frigeridus névbélyegzős téglákkal is. Gyaníthatóan a burgus földszintjének döngölt sárga agyagpadlója is az alatta futó árkok elégtelen, nem tömörített visszatöltése miatt süllyedt meg időről-időre.

A római kort megelőző időszakokra vonatkozóan viszonylag kevés információt gyűjtöttünk, mert a tornyon kívül nem mélyültünk a kultúrszintbe, a tornyon belül pedig csak a szükséges mértékben vágtuk át a burgus járószintjét. Annyi azonban így is bebizonyosodott, hogy a terület korábban kelta és neolitikus kori használat alatt is állt. A római kor korábbi időszakában egyébként csonkították a terepfelszínt, a kultúrszint nagyobb szervesanyag-tartalmú felső részét lehúzták, és a közeli, 2–3. századi kőépület körül terítették szét.

Ami a kőépületet illeti, az a Valentinianus-kori burgus építéskor már kb. egy évszázada nem üzemelt. A mészégető kemencéket nyilván azért telepítették oda, hogy a felhagyott épület falaiból kitermelt mészkő is a burgus építésének hatalmas mészszerkezetét fedezhesse.

A burgus ÉNy-i sarkát a 11. században az alapokig visszabontották, ahogy erről a kövek közé került Orseolo Péter érme tanúskodik. Az újkorban számtalanszor átvágták, visszabontották, sőt É-i falába két közműárkot is belevéstek.

BUDAI BALOGH TIBOR

85. Budapest, III. Záhony utca 10.

(KÖH 31505)

Ró

2010. április 29-én lakossági bejelentés nyomán mentünk ki a területre, ahol gázcsőárkok kialakítás folyt. A munkát nem jelentették be, a munkaterületen senki sem tartózkodott. A gázcsőárkot láthatóan egy korábbi cső kiváltására áshatták. Ennek megfelelően az É-D-i irányban meghúzott, kb. 50–60 cm széles és átlagosan 1,3 m mély árok D-i részében a visszatöltés volt látható. Észak felé már a termett, sötétbarna talajt is elérte a mélyítés, felette feltöltés volt. Az É felé néhol már 1,5 m mély árokban, vagy metszetében ugyan régészeti jelenség nem látszott, de a kidobott földben több kisebb és 1 nagyobb tegulatöredéket figyeltünk meg. A terület régészetiileg védett, az aquincumi polgárváros K-i szegélyén található, a tegulák jelenléte is épületmaradványok közelségére utal.

LÁNG ORSOLYA

86. Budapest, XI. Építész utca

(KÖH 73043)

B

Csatornaépítéshez kapcsolódóan megelőző feltárást végeztünk 2009-ben az Építész utcában, ahol a Karcag u. és Fegyvernek u. közötti szakaszon korai és középső bronzkori telepobjektumok kerültek elő.

2010 tavaszán az Építész utca további szakaszán, a Fegyvernek u. és a Fehérvári út között folytatódott a csatornaépítés. Ezen a szakaszon a bronzkori telep objektumai már nem jelentkeztek, csupán szórványosan került elő néhány középső(?) bronzkori kerámia.

BESZÉDES JÓZSEF

87. Budapest, XI. Mezőkövesd utca 1–3.

(KÖH 42763)

U, R, Ró

A régészetiileg védett telken (43767/5 hrsz.) lakópark építéséhez kapcsolódóan megelőző feltárást végeztünk 2010. április 7. és június 16. között.

A feltárás alá vont munkaterület É-i része (I. ütem területe) régészeti szempontból meglehetősen lepusztult volt, sok újkori bolygatással, közműárokkal. Északnyugati részén egy korábbi tereprendezés a humuszréteg jelentős részét elpusztította, az altalajba mélyedő régészeti jelenségeket korábban egy épületalap kiásásakor bolygatták meg jelentősen. Ennek ellenére az I. ütem munkaterületének ÉNy-i részében, ill. a II. ütem É-i sávjában, összefüggő területen, a Duna egykori árteréből kiemelkedő alacsony szárazulaton, két korszak régészeti jelenségeit sikerült megfigyelnünk. A kultúrreteg maradványának eltávolításakor elszórtan középső neolit kerámiatöredékek kerültek elő, amelyek a DVK fiatalabb, ún. zselízi-időszakát képviselték. A 100,30 mBf. magasságnál jelentkező altalajban 12 különböző méretű gödörobjektumot, valamint 2 keskeny árkot, és elszórtan elhelyezkedő oszlophelyek nyomait tudtuk megfigyelni. Az objektumok többsége lelet nélküli volt, vagy minimális neolit kerámiatöredéket tartalmazott. Két gödörben, újkőkori kerámiatöredékek mellett, a középső rézkor időszakába tartozó leleteket is találtunk. Mindkét gödör alakatlan, egyenetlen aljú, betöltésükből a viszonylag nagy mennyiségű vessző-, ill. áglenyomatos paticstöredék mellett rendkívül kevés kerámiatöredék került elő. Az egyébként igen gyér leletanyagból egy kőből pattintott késpengét kell kiemelnünk.

A középső rézkor időszakát jellemző, rendkívül kevés kerámiatöredék problematikussá teszi a keltezést a viszonylag gazdag leleteket tartalmazó neolit kultúrretegből esetlegesen bekeveredő, csupán egy-két neolit kerámiatöredéket tartalmazó, vagy lelet nélküli objektumok esetében. Ez mondható el az elhelyezkedésük alapján vélhetően földfelszínre épített épületekhez tartozó oszlophelyeknél is, ugyanis ilyen szerkezetű építményeket mindkét korszakból ismerünk. A konstrukciós elemek jellegzetességei alapján a felület ÉNy-i részén csoportosuló nagyobb méretű oszlophelyek jobbára az újkőkorra jellemzőek, míg az É-D-i irányú, egykor talán összefüggő keskeny árkok, valamint a II. ütem É-i területén talált kisebb cölöplyukak inkább a középső rézkor időszakához köthetnek. Nem egyértelmű a II. ütem É-i sávjában feltárt kisméretű gödörobjektumok egyikében előkerült temetkezés keltezése sem. Az ovális sírgödörből egy kisgyermek Ny-K-i tájolású, rossz megtartású, melléklet nélküli csontvázának maradványait (koponya- és hosszúcsontok) tártuk fel.

A neolit kerámia jelenléte minden bizonnyal a munkaterület Ny-i szomszédságában, a Fehérvári út 202. sz. alatt 2004-ben napvilágra került neolit (Zselíz) településsel hozható összefüggésbe, esetleg annak K-i periferiáját jelezheti. Ettől K-re, az I. ütem K-i felében megtelepedésre utaló nyomokat már nem találtunk. Középső rézkori megtelepedés nyomairól eddig nem tudtunk a Mezőkövesd utca környékén, de a Duna egykori árterét kísérő szárazulatokon már több lelőhelyen váltak ismeretessé hasonló korú telepnyomok. A korszak

igen gyér hagyatéka területünkön rövid ideig tartó megtelepedésre utal.

A fentiekől elkülönülten, a terület D-i részén (II. ütem D-i része), átlagosan 99,500 mBf. magasságnál, a késő rézkori badeni kultúra öt, különböző méretű gödörobjektuma, valamint egy római kori földkút került elő. A legnagyobb méretű késő rézkori gödör bőséges, jellegzetes kerámiaanyagot tartalmazott a badeni kultúra klasszikus fázisából. Ugyancsak innen néhány pattintott kőeszköz és egy félig kész csiszolt kőbalta töredéke is előkerült. Az objektum É-i részében csoportosulva nagyobb méretű köveket, egyebek mellett különböző nagyságú őrlőkötöredékeket bontottunk ki, közöttük kerámiatöredékekkel. Egy további gödör betöltésének felső rétegében egy valószínűleg kavicsal alapozott kemence bedobott maradványait planírozták el. A település feltárt területén összességében feltűnő az állatcsontok hiánya, a gödrökben az említett leleteken kívül csak kevés kagylóhéj volt.

A terület fekvése alapján a badeni kultúra településének előkerülése nem meglepő. Elképzelhető, hogy területünkön a Kitérő útnál legutóbb 2004-ben kutatott késő rézkori település É-i szélét sikerült lehatárolnunk.

A feltárás egyetlen római kori objektumát a fentiekben érintett földkút jelentette, amely az albertfalvi auxiliáris vicus Ny-i, ÉNy-i peremzónájához tartozott. Az agresszív talajvíz miatt a kútakna betöltését csupán 1,5 m mélységig tudtuk kiszedni, így a feltételezhető fa kútbélések szintjéig már nem tudtunk lejutni. A leletanyag szegényes volt: egy őrlőkő, néhány imbrex- és vasszegtöredék valamint jellegtelen provinciális kerámia került elő csupán.

BESZÉDES JÓZSEF – M. VIRÁG ZSUZSANNA

88. Budapest, XI. Október 23-dika útja
(KÖH 75225)

Ró

Az út Budafoki út és Bercsényi utca közötti szakaszán (hrsz.: 4190/1; 5276) újonnan létesítendő főgyűjtőcsatorna sajtolóaknához kapcsolódóan a Budapesti Történeti Múzeum régészeti megfigyelést végzett 2010. február 9. és március 10. között. A 35. szám előtt létesített 6×5 m kiterjedésű sajtolóakna területén 3 m körüli mélységben kora császárkori gödörobjektum (lakógödör?) részlete került elő. A hosszúkás, ovális formájú objektum betöltéséből S-profilú kerámiatöredékek, kézzel formált dák jellegű edény és provinciális római házikerámia került elő.

A feltárt objektum a lágymányosi kora császárkori (Kr. u. 1–2. századi) település DK-i pereméhez tartozhatott.

BESZÉDES JÓZSEF

89. Budapest, XXII. Növény utca csomópont (KÖH 33364)

U, B, Rő, A, Kk

A Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlás kori Osztálya 2010. május 4. és november 2. között elvégezte az M0 déli szektor építéséhez kapcsolódó csomópont régészeti feltárását. Az átvizsgált 18 634 m²-nyi területen 5 régészeti korszak 1406 objektumát dokumentáltuk. A kutatás alapvetően két nagyobb munkaterületre tagolódott, melyeket a 6. sz. út és a Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár vasútvonal választott el egymástól.

A beruházás ütemezéséhez igazodva a Duna felőli oldalon, azaz a Növény utca „B” területen (Budafoki út–Növény utca–Duna folyó–Gyümölcs- és Dísznövény-fejlesztési Termelő Vállalat egykori telephelye által határolt terület) kezdtük el a kutatást, ahol a tervezett ívelten visszakanyarodó lehajtó és az azt kísérő árvízvédelmi töltés épül. A szabálytalan hatszögű alakú területen 27 db 2×5–100 m-es szondaárokkaal összesen 1120 m²-en vizsgáltuk meg a régészeti intenzitás mértékét. A terület D-i harmadában nem mutatkoztak régészeti jelenségek, viszont a többi területrészen változóintenzitású régészeti fedettséget tapasztaltunk, ahol a megelőző feltárást a június–augusztus hónapokban végeztük el.

A terület Ny-i harmadában, egy ÉK–DNy irányban nagyjából egyenes vonalban futó, V-keresztmetszetű, háromszorosan, néhol négyszeresen megújított, vélhetően népvándorlás kori árokrendszert tártunk fel, melyet K-i oldalán egy 6–8 kisebb párhuzamos, de szabályos távolságokban íveket leíró vonalvezetésű árokból álló struktúra kísért. Az árkok kevés kézzel formált, hullámvonalas kerámiatöredéket, tegulatöredéket, bizonyos szakaszokon nagy mennyiségű követ tartalmaztak. E rendszerre merőleges ÉNy–DK irányú, részben keresztező, részben belekötő, bizonytalan korú árkokat is dokumentáltunk.

Az árokrendszer K-i oldalán a kevésbé intenzív területsávban egy melléklet nélküli nyújtott csontvázas sírt tártunk fel.

A kutatási terület K-i felén, az árokrendszertől mintegy 60 m-re egy összetett, szuperpozíciókat mutató, két tömbből álló késő avar településrészlet került napvilágra: 18 félig földbe mélyített, oldalukba vájt, vagy kőből rakott kemencés veremház, tárológödrök és több ÉK–DNy irányban futó, gödrökkel szabdalts árokrendszer. Az egyik ház sarkában lévő kőládás kemence tűzterében a fűtéssel összefüggésben felhalmozott, kormos felületű dunai görgeteg-kavicsokat is in situ dokumentálhattunk. Több házban figyeltük meg ágasfák nyomait, valamint a sarokban kialakított lépcső maradványát. Az objektumok többségének betöltése 7–8. századi avar leletanyagot (hullámvonaldiszes kerámiatöredéket, sütőharang-töredéket, tegulat stb.) tartalmazott, néhány gödör azonban egy kis intenzitást mutató újkőkori település részét képezhette. A két, egymástól 40 m-re lévő területrészen tömörülő avar települési jelenségek közötti dombrhat

nagy felületű tereprendezésre, homokbányászásra utaló nyomokat mutatott, így valószínűsíthető, hogy a két házcsoporth egykor összefüggő településrészhez tartozott. Az árokrendszer gyér leletanyaga, valamint a települési objektumokkal való szuperpozíciójának hiánya miatt a két eltérő típusú jelenségcsoport összetartozása, és ezzel összefüggésben az árokrendszer funkciója egyelőre kérdéses.

A terület K-i harmadában, a keletebbre fekvő avar települési tömb D-i szélén késő bronzkori hamvasztásos urnasírok erősen bolygatott maradványai kerültek elő, míg a terület ÉK-i végében késő középkori árok-részletet dokumentáltunk.

A feltárás során a következő topográfiai megállapításokat tehetjük. Az avar település és a késő bronzkori temető valószínűleg KÉK és DDNy irányban, a hárosi Kis-Duna ág mentén húzódhatott, a település Ny-i szélé esett ásatási területünkre. A középkori és bizonytalan korú, ÉK–DNy-i és arra merőleges árokrendszerek kissé eltérő tájolással egy az ásatási területünkől D-i, É-i és Ny-i irányba húzódó struktúra részei lehettek.

A Növény utca „A” területen (Nagy-tétényi út–Budapest–Pusztaszabolcs vasútvonal–Elmű Rt. Rózsakert transzformátor állomása–Fővárosi Vízművek telephelye–Növény utca–Budapest–Martonvásár–Székesfehérvár vasútvonal–Fővárosi Csatornázási Művek telepe által határolt területrészt), a csomópont Nagy-tétényi úti lehajtójának és a 6. sz. útbá történő átkötésének nyomvonalán májusban kutattunk. A Nagy-tétényi úttal párhuzamos Ny–K irányú nyomvonalszakasz K-i részén, valamint a Növény utca Ny-i oldalán a középső neolitikus dunántúli vonaldiszes kerámia kultúrájának eddig még nem ismert települési helyét találtuk meg. A szükségessé vált megelőző feltárást a földmunkával érintett nyomvonalszakaszon július 7. és november 2. között végeztük el. A közel 7000 m²-en kutatott DVK település területén 1040 régészeti jelenséget dokumentáltunk, amelyek közül előzetesen 1028 az újkőkori időszakára keltezhető. A lelőhely a korábbi építkezések következtében jelentős mértékben pusztult.

A geomorfológiai és rétegtani megfigyelések szerint az újkőkori település egy mára már erőteljesen lepusztult, Ny-i és D-i irányba enyhén lejtő alacsony kiemelkedésen helyezkedett el. A vasútvonal és a Növény utca által határolt sarokrészen megfigyelt ÉK–DNy irányú, erodált neolit leletanyagot tartalmazó természetes mélyedés az újkőkori település természetes határát jelenthette. Ettől D-re, a kőzetlisztes, agyagos altalajt felváltó homokosabb területen újkőkori települési jelenségeket már nem észleltünk.

A település legintenzívebb része a Nagy-tétényi úttal párhuzamosan, ívelten futó Ny–K-i irányú nyomvonalszakasz K-i részén, valamint a Növény utcai becsatlakozásnál lévő háromszög alakú területen jelentkezett, ahol összesen 11 oszlopos szerkezetű épület részletét sikerült azonosítanunk. A települési jelenségek között több esetben is felismerhető szuperpozíciók a települési hely

huzamosabb időn keresztül vagy több fázisban történő használatára utalnak. A jellemzően 5-5 oszlopsorból álló épületek átlagosan 7-8 m szélesek voltak, azonban a nyomvonalra merőleges, megközelítőleg ÉNy-DK tájolású házalapokat több esetben csak oszlopsor, ill. sarokrészletek jelezték. A töredékesség ellenére is jól felismerhetők a korszakra jellemző alaprajzi, szerkezeti sajátosságok. A házak külső oszlopsorával párhuzamosan haladó szokványos hosszanti árkok megfigyelésére csak néhány esetben volt lehetőség. Településszerkezeti szempontból jelentős eredmény, hogy a Ny-K irányú nyomvonalszakaszon feltárt épületek egymástól nagyjából azonos távolságra helyezkedtek el, míg a házaktól kissé elkülönülten összesen négy jelentős kiterjedésű gödörkomplexumot, ill. komplexumrészletet tártunk fel. Említést érdemel az egyik épület DK-i oldalán előkerült zsugorított testhelyzetű csontváz, valamint több tüzelőgödör mellett egy műhelygödör, oldalában két bevájt földkemencével.

A lelőhely valamennyi eddig feltárt objektuma a DVK fiatalabb, azaz kottafejes, ill. zselízi időszakát képviseli. A leletanyagban az edénytöredékek, a különösen sok orsógomb és néhány nehezebb mellett egy idol töredékét, és több arcos edény darabját kell kiemelni. A szerszámkövekben, különösen őrlőkövekben viszonylag gazdag lelőhelyen a kőeszközöket kisebb számú radiolarit- és obszidiánpenge képviselte. A csiszolt kőeszközök többsége törött állapotban került a gödrökbe.

Az M0 Növény utcai lehatárolásának („A” terület Ny-i széle) régészeti szondázása során a mai Nagytétényi úttal párhuzamosan, tőle alig 3-4 m-rel K-re, egy mintegy 40 m hosszán követhető, egyenes vonalú, sóderréteggel borított kövezett felület került napvilágra. A kutatás jelenlegi állása szerint e jelenséget, topográfiai szituációja, szerkezete és leletanyaga alapján a római limesúttal azonosíthatjuk. A feltárt útszakasz Ny-i (Nagytétényi út felőli) oldalán változó szélességben hiányoztak az útalapozás kövei, míg K-i, épségben megmaradt szélét egyenes vonalban lerakott nagyobb mészkövek alkották. Az útfelület legnagyobb szélessége 260 cm-t tett ki, de a kavicsozás nyomai alapján eredetileg legalább 4 m-es lehetett és K-ről sekély mélységű többszörös árokrendszer kísérte. A limesúttól D-i irányban előkerült másik bolygatott szélű köves felület interpretálása egyelőre kérdéses.

A Nagytétényi úti lehatárolás nyomvonalának középső szakaszán két párhuzamosan futó, ÉK-DNy irányú, középkori leletanyagot adó árok is előkerült. Vélhetően hasonló korú, ill. fiatalabb, egymást vágó különböző árokokat a Növény utcai becsatlakozónál nyitott felületen is feltártunk.

SZILAS GÁBOR – M. VIRÁG ZSUZSANNA –
BESZÉDES JÓZSEF

90. Budapest, XXIII. Északi határ – Grassalkovich út – vasútvonal – Erzsébet utca által határolt terület (KÖH 66796)

Sza?

A kerületi önkormányzat az M5 autópálya–Vecsési út–Nagykőrösi út–Szentlőrinci út által határolt, kereskedelmi céllal hasznosított terület településrendezési eszközeit módosította. Az ehhez készített örökségvédelmi hatásvizsgálat során felmerült a jelenleg már részben beépített, kereskedelmi célra hasznosított területnek a régészeti érintettsége. A helyszíni bejárás során 2010 tavaszán megállapítottam, hogy a tervezési területen a régészeti lelőhely felszíni nyoma ma már nem figyelhető meg, ami elsősorban az autópálya csomópont és a bevásárlóközpont létesítéséhez kapcsolódó tereprendezéssel magyarázható. A vizsgált területet jelenleg több vízelvezető árok szeli át és vastag, építési törmelékkel szennyezett feltöltés található rajta, amelyet a kiszállás alkalmával gyeppel borított. Nem zárható ki, hogy a feltöltés alatt még érintetlen régészeti objektumok lehetnek, de ez a felszíni megfigyelésekkel nem állapítható meg, a kérdés tisztázása csak próbafeltárás révén lehetséges.

TANKÓ KÁROLY

91. Budapest, XXIII. Soroksár, Rétek-dűlő IV. (KÖH 33368)

B, Szk, LT, Sza, N

2010. június 22. és szeptember 30. között végeztük a M0-BP-007 jelű lelőhely megelőző feltárását a 196330/6-7 hrsz.-ú ingatlanokon. A lelőhely nagy kiterjedése miatt (58 000 m²) a feltárást 48 szonda nyitásával végeztük el.

A lelőhely a soroksári vízenyős rétekből kiemelkedő két homokdombon terül el. Az autópálya nyomvonalát egy az 1970-es években telepített erdőn keresztül jelölték ki. Az erdő telepítése során a dombok és a köztük húzódó elmocsarasodott, helyenként mintegy 3 m mélységű iszappal teli egykori patakmeder szintkülönbségét a dombok tetejének ledózerolásával egyenlítették ki. A feltárást megelőző szórványosleletek (kerámia és őrlőkőtöredékek) és objektummaradványok alapján arra lehetett következtetni, hogy ezen természetátalakítási munkák a szkíta temető mellett más régészeti objektumokat is érinthettek.

A lelőhely DNy-i végén nyitott szelvényekkel sikerült a 2009-ben a területhez közvetlenül csatlakozó BP-008 jelű lelőhelyen feltárt szkíta temetőrészlet kiterjedését a harmadik, ÉNy-i irányban is lehatárolnunk. Mindössze egy hamvasztásos, és egy csontváz gyermek sír került elő, azonban a temető ÉK-en feltehetőleg tovább húzódik a megmaradt erdős terület alatt.

A lelőhely nagy kiterjedésű középső területén több, egymással megközelítőleg párhuzamosan futó (gyakran két-három ágból álló), több száz méter hosszan nyomon követhető, megközelítőleg ÉNy-DDK tájolású árokrendszeren kívül alig maradt értékelhető régészeti objektum. A meglehetősen gyér leletanyagot tartalmazó

árkok bontásából azonban őskori, és kelta kerámia-, őrlőkő- és agyagnehezék-töredékek, valamint szinte elhanyagolható mennyiségű császárkori és népvándorlás kori leletek származtak.

A korábbi feltáráshoz hasonlóan itt is felszínre kerültek még a II. világháborús rendszer elemei, melyek feltehetően az Attila-vonal részei voltak.

Az árokrendszerben szórványosan kora vaskori és császárkori kerámia- és őrlőkőtöredékek kerültek elő.

A lelőhely ÉNy-i negyedében nyitott szelvényekben és szondákban összesen 45, a *késő bronzkori halomsíros kultúra* körébe sorolható stratigráfiai egységet tártunk fel. A Budapest területén eddig csak két nagyobb lelőhelyen fellelhető kultúra településrészletén összesen 29 gödör jellegű bcásás, 7 cölöplyuk, 6 árok, 1 kemence és hamusgödre, 1 tűzrakóhely és egy szórvány kőeszköz került elő. A településrészlet az ásatási terület egy részén K-Ny irányban végighúzódo homokdomb ÉNy-i lejtőjén helyezkedett el. Délnyugaton és ÉNy-on egy mára már feltöltődött, vízjárta, mocsaras terület határolja, DK-i kiterjedését meghatároztuk; ÉK-i irányban viszont szemmel láthatóan a mai erdősáv irányába húzódik.

Az objektumok négy egymástól jól elkülönülő csoportban helyezkedtek el. A mocsaras részhez közeli, és a dombtetőn előkerült gödrök, leletgazdagságuk ellenére, viszonylag sekélyek voltak. A domb aljánál elhelyezkedő objektumcsoport gödrei viszont szinte minden esetben meghaladták az 1 m-es mélységet. Gyakran több agyagos záróréteget is áttörve ásták ki őket. A megszokott kerek gödrök mellett négyszögletes gödörformák is kerültek elő ezen a területen. A szürkés agyaggal kitapasztott kör alakú kemence hamusgödre is négyszögletes volt. Három objektum mélysége a 1,5 m-t is elérte. Közülük legalább egy bizonyosan kútként szolgálhatott, alját a feltörő talajvíz miatt nem is tudtuk meghatározni. Épített kútszerkezetet egyik gödörben sem tudunk regisztrálni.

A domboldalon előkerült csoportban több, ugyancsak meglehetősen nagyméretű és mély gödör került elő. Az 1,7, ill. 2,3 m mélységű gödröket a homokba ásták, aljuk sem agyagos záróréteget, sem a talajvízszintet nem érte el. Két esetben a félig visszatöltött gödrökben tüzelésre utaló nyomokat is regisztráltunk. Mindkét objektum leletekben meglehetősen gazdag volt. A kerámia- és állatcsontanyag mellett kövek, köztük eszközök is kerültek elő.

Az objektumcsoportok közötti üres területeken sem felszíni, sem fölbe mélyített lakóházak nyomait nem sikerült felfedeznünk. Az előkerült cölöplyukak elsősorban az itt előkerült árkokhoz kapcsolódnak.

HORVÁTH M. ATTILA

92. Bugac, Fáklyavezeték I.

(KÖH 73241)

(Bács-Kiskun megye) A, Á, I

A Magyar-Horvát gázvezeték építése kapcsán 2010. április 2-án végeztünk megelőző régészeti feltárást a

HT-139 jelű lelőhely nyomvonal által érintett szakaszán. A kutatásra kijelölt terület a Bugac és Alsómonostor között húzódo műút és a vezeték nyomvonalának metszéspontjától 100 m-re ÉÉK-re található, szántóföldi környezetben, a nyomvonal 17+400 km-pontjának környezetében. Tőle D-re húzódo a Szentkút-éri csatorna. A lehumusztolt 82 m²-ből 35 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A gázvezeték ÉÉK-DDNy-i tengelyű szakaszához K-ről csatlakozik az építendő fáklyához vezető 230 m hosszú és 2 m széles vezeték nyomvonala, melynek területét a helyszínrre érkezéskor már lehumusztolva találtuk. Ez a vezeték a fáklya 15×15 m-es munkaterületére futott be. A kivitelezési munkák régészeti megfigyelése során egy árok és egy gödör folytja mutatkozott.

A feltárást során egy a tranzitvezeték mindkét oldalán megfigyelhető, nagyobb kettős árok maradványai kerültek elő ott, ahol a tranzitvezeték és a fáklyavezeték nyomvonala találkozik. A 60–90 cm mély és ugyanilyen széles árokból állatcsontok, őrlőkő töredékei, azaz egyértelműen régészeti leletek kerültek elő. Ezek kora bizonytalan maradt. A gázvezeték nyomvonalától K-re ugyancsak bizonytalan, Árpád-kori, ill. avar jellegű kerámia került elő a szántásból. A lelőhely pontos korát csak újabb kutatások tisztázhatják. Az bizonyos, hogy a nyomvonal tüzetes átnézése során K-felé sem a nyomvonalban, sem az épülő fáklya területen újabb régészeti objektumok nyomai nem látszódtak, azaz ezen a területen szőrt településszerkezettel számolhatunk. A korábban jelzett gödör szerű elszíneződés a fáklyaponthoz közel nem bizonyult objektumnak.

A leletek az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak Nagy Norbert, Takács Gábor, Tarjányi László régésztechnikusok.

PÓPITY DÁNIEL

93. Bugac, Monostori erdő K-i oldala II.

(KÖH 72665)

(Bács-Kiskun megye) B, I

A HT-116 jelű lelőhely Bugac belterületétől DK-re, a Monostori-erdő K-i szegletében, a Galambos-éri csatorna egyik ágát kísérő Zsombor-réttől DNY-ra, közvetlenül a gázvezeték mellett fekvő tanya előtt, egy kisebb É-D irányú homokdombon található.

A lelőhelyet a gázvezeték építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés során azonosították. A megelőző feltárást 2010. március 2–4. között 150 m hosszan végeztük el a gázvezeték nyomvonalában, melynek során 11 régészeti jelenség jelentkezett a szelvény teljes hosszában szétszórva, 50–120 cm mélységben a sárga homokos altalaj feletti barna, eltemetett humuszrétegben. Két hasonló jellegű, nagyméretű hulladék gödör és egy kisebb, méhkas alakú gödör folytja még a szakfelügyelet során került elő a szelvényünkől D-re már kiásott árok

K-i oldalfalában. Az árokásás során ezek az objektumok részben megsemmisültek. A szelvényben 4 sekély gödört, egy körárok részletét és 3, a szelvényen keresztülhaladó, K-Ny irányú, sekély árokszakaszt tártunk fel.

Az objektumok korát tekintve 9 bronzkori, kettő korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

Az objektumok betöltésében nagyon kevés leletanyagot, általában néhány durva, kézzel formált edénytöredéket találtunk. A leggazdagabb objektum egy nagyméretű hulladékgödör volt, melyből nagy mennyiségű állatcsont és kézzel formált kerámiatöredék került elő. A megelőző feltárás eredménye alapján feltételezhető, hogy a HT-116 jelű településrészlet és az attól 50–60 m-rel ÉK-re fekvő HT-11 D-i része, ahol szintén bronzkori jelenségek kerültek elő, egy lelőhelyet alkotnak.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSOLYA

94. Bugyi, Páskomi-dűlő

(KÖH 73055)

(Pest megye) Á

A Bugyi Ny-ról elkerülő út nyomvonalán végzett régészeti megfigyelés során 2010. április 2-án Árpád-kori település részletét találtam. Bugyitól É-ra, a Taksonya vezető út alatt és Ny-i oldalán, kettő egykori meder partjain helyezkedik el a lelőhely, kb. 300 m hosszan.

ZSOLDOS ATTILA

95. Bükkábrány, Vasúti-dűlő (Bánya, VI. lh.)

(KÖH 50450)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Sza

A lelőhely Bükkábránytól K-re mintegy 4,8 km-re, a Csincse-patak egyik jobb oldali dombvonulatán húzódó Vasúti-dűlő D-i felén található. 2006-ban lokalizáltuk, amikor örökségvédelmi hatástanulmány tisztázta a Bükkábrányi Bánya fejlesztési területének régészeti érintettségét. 2008-ban e területhez csatlakozóan vízvezető árok („csorga”) és a H-9/5-7. sz. kutak földmunkáinak kivitelezésekor Selján Éva és Veres János tárta fel a munkaterületeket, amelynek során 82 római császárkori (szarmata) települési objektum került elő. 2010. évi ásatásunk területe ehhez illeszkedve a terepbejárással körvonalozott régészeti lelőhelyen történt.

A munkálatok első fázisában szondázó árkokkal pontosítottuk a feltárandó területet, majd a felső humuszréteg eltávolítása után további 69 régészeti jelenléteket figyeltünk meg és tártunk fel. Ezek – egy újkori kábelárok kivételével – valamennyien a terepbejárásból megismert nagy kiterjedésű szarmata település ÉNy-i részéhez tartoztak. Nagyobb részük különféle tárológödör volt, közülük egyikben DK-ÉNy tájolásban bal oldalára

fektetett, felhúzott lábú, behajlított karú egyed, vállánál egy másik egyedhez tartozó koponya és egy kisgyermek (újszülött) rossz megtartású vázmaradványai voltak. A gödör leletanyagát késő szarmata korongolt szürke és téglapiros kerámia, őrlőkötőredékek, patics valamint egy kovapenge töredéke és csontfésű töredékei tették ki. Néhány mélyebb gödör kút lehetett, a lelőhely szélén feltárt árokcszletek karámárokként szolgálhattak. Külső tűzhely volt a 131. sz. objektum, amelynek gödrc fölé a D-i oldalon elhelyezkedő oszloplyukak tanúsága szerint tetőszerkezetet is emeltek, a gödör É-i szélén található, kerekded (110×90–100 cm-es) egyrétegű kemencének 5–8 cm magasan megmaradt a falazata. Egy másik, kisebb tűzelőhely foltja a gödör DNY-i oldalán volt, rajta és mellette kisebb kövek feküdtek. A tűzhelyet ráasták egy méhkas alakú tárológödörre.

Az előkerült településrészlet objektumaiban viszonylag kevés leletanyagot találtunk. Ezek túlnyomó része kerámia, melyek típusai lényegében megegyeznek az alföldi késő római kori szarmata települések anyagával. Az edénytöredékek nagyobb része jól iszapolt, korongolt szürke és téglapiros kerámia, főként különféle tárolóedények maradványai. Valamivel kisebb számban találtuk az ugyancsak korongolt kavicsos kerámiát, a kézzel formált edények töredékei pedig elenyésző számban láttak napvilágot. Ugyancsak kevés az ásatáson talált állatcsont mennyisége. Az idén talált leletanyag legérdekesebb darabját a 85. sz. objektum alján találtuk, egy enyhén csonka kúpos kialakítású, kőből készült pecsételőt (M = 5,8 cm, Á = 1,2–1,7 cm). A rajta lévő mintázat ma már alig észlelhető, annyi bizonyos csupán, hogy a kisebb átmérőjű végén simára csiszolt, nagyobb átmérőjű végén az egyenetlen felületről közepén egy egyenes vonalú borda emelkedik ki, melyhez talán középen egy rövidebb ferde vonal csatlakozik.

A 2010-ben feltárt településrészletet a 3. sz. vége – 5. sz. eleje közötti időszakra keltezhetjük.

Munkatársak: Lovász Emese régész, Demeter Orsolya, Nagy S. József, Nagy Zoltán és Páll Gergely ásatási technikusok.

SIMON LÁSZLÓ

96. Bükkábrány határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Kk, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelp környezetében el lehetett végezni az értékelést. Bükkábrány területén két új lelőhelyet lokalizáltunk.

Ábrányi-tanya (KÖH 76713): Valószínűleg a középkori Felső-Ábránnyal azonosítható a lelőhely. A falu temploma, néhány faragott kő alapján, a tanya kerítése melletti kis homokbánya helyén feltételezhető.

Burghardi-tanya (KÖH 76715): Valószínűleg a középkori és kora újkori Alsó-Ábránnyal azonosítható a lelőhely.

REMÉNYI LÁSZLÓ

97. Büttös, Krasznokvajdai út
(KÖH 75561)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő?

2010. május 4-én örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát területén. A Krasznokvajda és Büttös közötti műút É-i oldalán, Büttös határában vízmosásokkal tarkított területet találtunk. A vízmosások feletti magasabb térszínen, egy művelt kiskertben obszidiánpattinték került elő. A lelet közelben fekvő őskori településre, vagy kőmegmunkáló helyre utal.

Munkatársak: Galkó József, Gál-Mlakár Viktor, Hajdú István, Kalászdí György.

CSENGERI PIROSKA

98. Csanádpalota határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, N, Á

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

Csanádpalota külterületén 4, korábbról már ismert lelőhely (*Palotai ugar, Alsó ugar II. MOL 41., Alsó ugar I. MOL 40., Kövegy-Tanyaföldek; KÖH 42238, 42513, 42509*) területén végeztünk terepbejárást, valamint két új lelőhelyet is azonosítottunk (*Varga-dűlő I., Varga-dűlő II., KÖH 74407, 74409*). Vizsgálatunk eredményeképpen javasoltuk a korábban külön nyilvántartott Alsó ugar I. MOL 40. és a Kövegy-Tanyaföldek lelőhelyek összevonását. A bejárások során őskori, szarmata, népvándorlás kori(?), ill. Árpád-kori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sóskuti Kornél régész; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek, Alács Attila, Bog-nár Margit, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Szöllősi Géza, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

99. Csanádpalota határa

(Csongrád megye) B, Sza, Á

2010. őszén próba-, ill. megelőző feltárást végeztünk az M43 autópálya Makó-országhatár közötti szakaszának építése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Országhatár (M43-56 lh., KÖH 52785): A lelőhely Csanádpalotától DK-re, a tekervényes, ma csatornaként funkcionáló Krakk-ér K-i partján hosszan elnyúló magaspárt és a magyar-román államhatár között található. A feltárássra kijelölt felület mintegy 70 m széles, és közel 550 m hosszú volt, hossz tengelye ÉNy-DK-i, összterülete mintegy 43976 m². A terepbejárás adatai alapján a nyomvonal a nagyméretű lelőhely középső harmadában húzódik. A területen, közel Ny-K-i irányban halad át egy helyrajzi számmal nyilvántartott földút is. A Krakk-ér, az említett földút, valamint az ÉK-i szelvényhatár által közrezárt háromszögben október 26. és november 26. között az érpart, valamint a szelvény Ny-i harmadában található, egyben annak legmagasabb terepi pontját adó földhát ÉNy-i lankás területét tártuk fel, közel 120 m széles sávban. A lelőhely feltárással érintett 7896 m² nagyságú területén 136 régészeti korú objektum került elő.

Közel 15-20 kisebb-nagyobb gödör köthető a kora bronzkori Makó-kultúrához, amelynek hagyatékát a teljes területen megtaláltuk. A zömében sekély vermekből a korszak leletei között több, különféle motívumokat mutató, a népességre alapvetően jellemző belső díszes tál töredéke került elő. A szarmata népesség hagyatékát szintén az egész területen sikerült tetten érni. Gödreik, árkaik száma nagy, ám a leletanyag meglehetősen szegényes volt. A jelenlegi adatok alapján egy Kr. u. 2-3. századi megtelepedéssel számolhatunk. A szarmata objektumokéval közel azonos intenzitással jelentkeztek a területen azok az Árpád-kori objektumok, amelyek kora az előkerült leletanyag alapján a 12-13. századra tehető. A kisebb-nagyobb gödrök mellett a már most megnyitott felületen több nagyobb karám részlete vált ismerté. Jelentős egy kemencés ház előkerülése is. Egy V-átmetszetű árok az ér vonala előtt félkör alakban húzódott, több mint 100 m hosszan. A jellegzetes kerámia mellett figyelmet érdemelnek azok a kisebb-nagyobb téglatöredékek, amelyek elsősorban árkokból kerültek elő. Ezek eredetére talán a további feltárással majd választ. A területen jelentős újkori-néprajzi korú jelenléttel kell számolni. A 19. századi térképeken is feltüntetett tanyaudvarhoz kapcsolódó árkok és vermek szinte a teljes, eddig feltárt és átvizsgált területen előfordultak. Ezek megásásakor több esetben régészeti objektumokat bolygattak meg, gyakori volt a leletek áthalmozódása, keveredése.

Sulyok-tanya (M43-57 lh., KÖH 52787): Az október 14-15-én végzett próbafeltáráson a munkára kijelölt mintegy 50 m széles, és közel 140 m hosszú É-D-i hossz tengelyű, mindösszesen 7481 m² nagyságú téglalap alakú területen, a terepbejárás adataira támaszkodva létesítettük kutatóárkainkat. Egy szondát a terület É-i

(~300 m²), egyet a D-i (~280 m²), egyet pedig a kettő között, a nyomvonal tengelyének közelében alakítottunk ki. Pozitív eredményt éppen az utóbbi, középső szelvény Ny-i végén tapasztaltunk, ahol egy római kori szarmata népességhez köthető árokresztlet került elő. Az árok kiterjedését célzó kutatások során az említett közbülső szondát kibővítettük (~371 m²), amely nyomán az árok teljes, mindösszesen 7 m hosszú szakasza ismertté vált. Korát három, egyértelműen szarmata kori kerámia alapján keltezhetjük, ám ennél pontosabb keltezés nem volt lehetséges.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor régész-technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

100. Csarnóta határa

(Baranya megye) Ő, B, A

2010. szeptemberben elvégeztük a területen folyó Horvát Tranzit gázvezeték építése által érintett régészeti lelőhelyeken a földmunkák megfigyelését.

Kis-pápe (HT-168, KÖH 74695): A nyomvonal 187+375 és 187+850 km-szelvényei között a kutatott 2411 m²-ből 718 m² volt régészeti érintett. A lelőhely egy dombtetőn található, melyet DNy-ról egy vízfolyás határol. A területre jellemző, hogy vörös agyagos altalaj (paleotalaj?) jelentkezett, sok helyen a humusz alatt 30–40 cm-rel. A feltárt 20 régészeti objektum, egy tűzhely és a hozzá tartozó hamusgödör kivételével, mind hulladéktároló verem volt. Leletanyaga mennyiségre viszonylag sok, de kevés benne az igazán jellegzetes típus, és a díszítés is ritka. A lelőhelyet őskorinak határoztuk meg.

Telek (HT-169, KÖH 74697): A nyomvonal 188+100 és 188+500 km-szelvényei között a 3003 m² nyesett területből 1686 m² volt régészeti pozitív. A lelőhely egy dombtetőn, két vízfolyás között található. A lelőhely mintegy 400 m hosszan jelentkezett a nyomvonalban. Bronzkori és avar gödröket is szép számmal találtunk. Az egyik bronzkori gödörben egy zsugorított helyzetben fekvő gyermekcsontvázat tártunk fel. Mindkét régészeti korszak objektumai gazdag leletanyaggal rendelkeztek.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bősz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsubori István.

LIGNER JÁCINT

101. Csávoly, Halastótól Ny-ra

(KÖH 69471)

(Bács-Kiskun megye) B, Ú, I

A Magyar–Horvát gázvezeték fektetéséhez kapcsolódóan 2010. április 8–21. között végeztük el a HT-44 jelű lelőhely megelőző feltárását. A lehumusztolt 956 m²-ből 534 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely Csávoly belterületétől É-ra, a halastóvá duzzasztott Csávolyi-csatorna Ny-i partján található. A 2009-ben végzett terepbejárás során egy kb.

100×100 m-es felületen lokalizálták a lelőhelyet, melyen szarmata és kora bronzkori jellegű kerámiatöredékek kerültek elő. A gázvezeték nyomvonalán végzett szakfelületek eredményeképpen a lelőhely K–ÉK felé kibővült, így a feltárási szelvény végül a nyomvonal 96+850 valamint a 97+050 km-pontjai között húzódott. A megelőző feltárás során előkerült objektumok szóródása alapján megállapíthattuk, hogy a terepbejárásakor a nyomvonal pufferzónáját érintő HT-46 lelőhely (Halastótól Ny-ra II.) lényegében beleesik a MOL-vezeték nyomvonalába. A régészeti munkálat során az is világossá vált, hogy a két azonos korú lelőhely gyakorlatilag összeér egymással, egy egységet képez.

A 200 m hosszú, ÉK–DNy irányú szakaszon a felső 100–80 cm vastag termő humuszréteg alatt, a sárga agyagos altalajon 23 objektum (36 stratigráfiai egység) került elő. Az objektumok közül 6 újkori, 6 késő bronzkori, 11 pedig ismeretlen korú volt. Utóbbiak zöme feltehetően az újkoriak közé tartozhat. A régészeti értékelhető 6 bronzkori objektumból 3 árok, 3 pedig gödör volt. Az egyik gödör egy nagyobb méretű alaktalan, több kisebb lemezyedő gödörtagból összeálló föld-, ill. agyagnyerő hely volt. A legtöbb leletanyagot ebből a gödörből gyűjtöttük. Az állatcsontok mellett kézzel formált edénytöredékek, többek között kisebb bögrétöredékek kerültek elő. A leletek alapján a késő bronzkori objektumok a halomsíros kultúra emlékéanyagát képviselik.

A szelvény teljes területén kerültek elő újkori, néprajzi leletanyaggal keltezhető objektumok, melyek többsége méhkas alakú, tálszerű vagy hordószerű kialakítású gödör volt. Ezek mellett egy kemencés épület részletét is megfigyeltük. Több újkori objektumból kerültek elő bronzkori töredékek is, mely alapján bronzkori megtelepedéssel a nyomvonal teljes hosszában számolni kell.

A feldolgozás után a leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Tarjányi László ásatási technikuskok.

PÓPITY DÁNIEL

102. Csávoly, Szentiványi-felső-dűlő

(KÖH 73245)

(Bács-Kiskun megye) B

Csávoly településtől ÉÉK-re, két ÉÉNy–DDK-i dombháton húzódik a HT-141 jelű lelőhely, melyet a Magyar–Horvát gázvezeték építéséhez kapcsolódó megfigyelés során azonosítottak. A fent említett dombhátsakat K–Ny-i irányban keresztezi a tervezett vezeték nyomvonala. Az 5 m széles és 150 m hosszú (96,050–96,200 km) kijelölt szelvényben 2010. április 16–28. között végeztük el a feltárást. A lehumusztolt 798 m²-ből a régészeti fedett terület 434 m² volt. A talajtakaró gépi eltávolítása nyomán az altalajon változó mélységben (30–100 cm) előkerült 6 objektum (13 db stratigráfiai egység) feltárását tudtuk elkülöníteni. Ezek közül 5 kerítő- és vízelvezető árkoknak,

míg egy kemencékhez ásott munkagödörnek bizonyult. Az objektumokból előkerült kerámiatöredékek alapján a települést a késő bronzkor elejére, a halomsíros kultúra időszakára lehet keltezni. Nagy számban fordultak elő állatcsontmaradványok (pl. kutya koponyája, szarvasmarha szarvának töredéke stb.), valamint néhány őrlőkötőredék, paticsdarabok és töredékes szövőszéknehezék. Az árkok közül 3 kerítő és vízelvezető funkciót is betölthetett; a másik kettő egyszerű vízelvezető árok lehetett. Cölöplyukat nem találtunk bennük. A 3. objektum (árok) K-i oldalába 3 kemencét vájtak, amelyekből kettőt sütésre-főzésre használhattak, míg egyet csak beleástak az árok oldalába, azonban nem égették ki és a platniját sem tapasztották le. A másik két – platnival rendelkező – kemence sütőfelületének tapasztása alatt egy rétegben háztartási hulladékot figyeltünk meg: égett állatcsontokat, nagyméretű tárolóedény(ek) töredékeit és egy esetben őrlőkötőredéket. A 3. objektumtól K-re egy munkagödört és a belőle nyíló két kemencét sikerült feltárnunk. Az előkerült késő bronzkori kerámiatöredékek alapján az objektumot szintén a halomsíros kultúra időszakába sorolhatjuk. A gödörből nyíló két kemence szépen megmaradt platnija alatt nem találtunk további tapasztásnyomokat. Mindkét kemence betöltéséből földmintát vettünk archeobotanikai vizsgálat céljából.

Az elsődleges feldolgozást követően a leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kiss László Levente, Fodor Péter.

BÓKA GERGELY

103. Csávoly, 55. sz. út Dél (KÖH 75653)

(Bács-Kiskun megye) Kö

2010. október 14-én rendőrségi bejelentés alapján került sor helyszínelésre Csávoly külterületén, ahol szántás közben egy a környezetéből enyhén kiemelkedő részen csontokat forgatott ki a gép.

A helyszínen a földúthoz közeli szélső és mélyebb barázdában találtuk meg a megbolygatott, eredeti helyéről kimozdított csontváz részeit, melynek a gerincsigolyái tűntek csak eredeti helyzetben lévőnek. A csontok alapján felnőtt, javakorabeli férfi maradványait gyűjtöttük össze, akinek sírját sem foltnak, sem egyéb kiterjedésben nem tudtuk megfigyelni. Váza nem volt teljes, koponyája hiányzott, egyik combcsontja és medencelapátja is eltűnt. Tőle D-re egy újabb combcsont kiálló végére lettünk figyelmesek. A csontozat tartozó sírból csak az alsó lábszárak maradtak meg, azok viszont eredeti helyzetükben, azaz tájolható módon (ÉNy-DK). A sírgödör ebben az esetben sem volt megfigyelhető.

A két sír egymáshoz közeli, azonos tájolású helyzete alapján soros temetkezésre következtethetünk. A felszántott terület bejárása során néhány újabb csontot és csonttöredéket is felszedtünk, ami nagyobb temető jelenlétére utal. A csontanyagot kívül semmilyen más

leletet nem találtunk, sőt a sírból kimozdított csontok mellett sem volt melléklet, és rajtuk sem utalt semmiféle elszíneződés fémek egykori jelenlétére.

A megfigyeltek alapján feltételezhető, hogy a kiemelkedően egy középkori temető terület el, minden bizonnyal a magaslat legkiemelkedőbb pontján álló templom körül. A templom sejthető helyét azonban a növényzet miatt nem tudtuk vizsgálni.

Munkatársak: Somogyvári Ágnes régész, G. Hajdrik Gabriella régésztechnikus és Vida Ágnes rajzoló.

MÉSZÁROS MÓNIKA

104. Csávoly, Halastótól K-re (KÖH 72673)

(Bács-Kiskun megye) A, Ú

A Magyar-Horvát gázvezeték építésének földmunkái közben, a 96+500 és a 96+725 km-szelvények között objektumfoltok kerültek elő. A régészeti feltárást 2010. április 16–30. között végeztük el a HT-109 jelű lelőhelyen, amely Csávoly belterületétől ÉK-i irányban, egy horgásztónak használt É-D-i lefutású, a Kigyós-főcsatornába torkolló csatornaág mentén húzódó magasparton és az attól K-re emelkedő, szintén É-D-i lefutású, kisméretű, lapos kiemelkedésen helyezkedik el. A csatorna a Csávolyt és Jánoshalmát összekötő műútra merőlegesen fut, a csővezeték nyomvonalát metszi, így a magaspárt széle, ill. a vízfolyás partja jelenti a lelőhely természetes Ny-i határát. A lelőhely K-i határán több É-D-i lefutású árokkal zárul a feltárási terület.

Összesen 10 objektumot találtunk, melyeket 17 stratigráfiai egységre bontottunk. A humuszolás során az altalaj 20–40 cm mélységben jelentkezett. Az objektumok a humuszolt terület teljes területén szórtan helyezkedtek el. Egyértelmű sűrűsödés a magaspárt tetején, a feltárt terület Ny-i szélén jelentkezett, ahol két összetett jelenség (nagyméretű szögletes objektumfoltok tűzhelymaradványok nyomaival) mellett két gödör foltja is kirajzolódott. Az objektumok egészen a magaspárt széléig húzódtak, míg a csatorna irányába induló meredek lejtő üresnek bizonyult. Feltételezhető, hogy a magasparton az újkorban földmozgatással járó tevékenységet végeztek.

A humuszcsevegben 7–15 cm mélységben előkerült acélszürke hamus réteg alatt egy 19. századi tanya dőngölt földpadlóját találtuk meg. A tanyaház maradványai mellett, a szelvény D-i fala mentén két gödör részletét tártuk fel, melyekből újkori kerámiatöredékek kerültek elő. A gödrök mellett közvetlenül K-re É-D-i lefutású árok húzódtak, melyekben kézzel formált, sötétszürke, fekete foltos, durva házi kerámiatöredékek és kevés állatcsont volt. A feltárt terület K-i szélét két, egymással párhuzamosan futó É-D-i irányú árok jelölte. Ezekből a többi árokhoz hasonló leletanyag került elő.

A lelőhelyen 8–9. századi épületmaradványokat is föltártunk. Dokumentáltunk egy kerek, valamint egy szögletes alaprajzú kemencét, melyek az egyik épülethez

tartoztak és egy kitapasztott, kiégetett kisméretű gödröt a szögletes kemence mellett. A két kemence közvetlenül egymás mellett feküdt, de jelentős szintkülönbség volt köztük. A szögletes tűzhely mintegy 20–25 cm-rel mélyebben feküdt, közvetlenül az altalajra építve, míg a kerek az altalaj felett felhalmozódott homogén világosbarna rétegre épült rá. Ezt az előbb említett kemencénél minden bizonnyal később építhették. A kicsi gödör a szögletes kemence K-i részén jelentkezett, oldalán és alján vastag, jól kiégett agyagréteggel.

Az egyik téglalap alakú épület maradványát a feltérési terület kettévágta, a szelvénybe hosszanti oldalának D-i része került bele. A földbe mélyített, 3,5 m hosszú épületalap alján padlómaradványt nem találtunk. Az épület K-i részén egy nagyméretű mészkődarabot figyeltünk meg. Nyugati, rövidebb oldalán egy erősen roncsolt kemence maradványa került elő. A leletanyag igazán fontos és kormeghatározásra alkalmas része ebben a 20 cm széles, kifli alakú, 50 cm mély, kitapasztott gödröcskében jelentkezett. Egy 2 cm vastag falú, kavicsal és pelyvával soványított, vörös, fekete foltos sütőharang darabjai mellett egy korongon készült, finoman iszapolt, kavicsal soványított, érdes felületű, sötétszürke, vékony, ívelt falú fazék töredékeit találtuk meg. E két edénytöredék alapján a lelőhely kora 8–9. századnak határozható meg. Az 1. sz. objektum (gödör) betöltése fekete szén, hamus volt, ebből több földmintát vettünk. A gödörben a kerámiatöredékek mellett nagyméretű, porózus paticsdarabok kerültek elő, melyek a szögletes kemence kupolájának omladékából származhattak.

Az 1. sz. objektumot egy nagyméretű, négyszögletes újkori beásás roncsolta szét, melynek határozott körvonalát nem sikerült megtalálni, az épületből ezért vegyes leletanyag került elő. Az egyértelműen újkori vastárgyak (vaskések, kaszakó és egyéb vasdarabok) mellett durva, kézzel formált, vastag falú, samottal soványított, sötétszürke, fekete foltosra égetett kerámiatöredékeket találtunk. Az épületektől K-re két nagyméretű méhkas alakú gödör került elő. Az egyik eredetileg terménytároló lehetett, másodlagos felhasználása során azonban dögműként funkcionált, erre utal a benne talált hatalmas mennyiségű állatcsontanyag. Főként ló-, szarvasmarha-, kecske-, juh- és kutyacsontokat találtunk, utóbbiakat anatómiai rendben. Ebből az objektumból kormeghatározásra alkalmas kerámia nem került elő. A méhkas alakú gödör oldalán enyhe égetés nyomát figyeltük meg (1,5–2 cm vastag vörös, szürke réteg), ami kapcsolható a gödör elsődleges funkciójához, miszerint az esetben a termény (gabona) behelyezése előtt kifüstölték az objektumot. Ugyanakkor a gödörben másodlagosan elhelyezett állatcsontok egy részén is égetés nyomait fedeztük föl, így lehetséges, hogy a gödör falán lévő égésnyom a másodlagos funkcióhoz köthető. Az altalaj folyamatos omlása miatt a gödör bontását még az előtt abba kellett hagyni, hogy az alját elértük volna, így az égett réteg teljes kiterjedését nem sikerült meghatározni.

A másik gödör egy egyenes falú és aljú, 3 m mély ciszterna lehetett. Erre utal erősen rétegzett, sárga agyagszalagokkal tarkított betöltése, valamint a gödörbe futó rövid (3–3,5 m) K-Ny-i irányú, mély, V-keresztmetszetű árok betöltése, amely megegyezik a gödörével. Ez ingadozó vízszintet feltételez az objektum használata során.

A már említett újkori tanyaháztól K-re egy 40 cm mély, É-D-i lefutású, homogén betöltésű, U-metszetű árkot, ill. közvetlenül mellette két másikat figyeltünk meg, melyekből kevés állatcsont és kézzel formált, samottal soványított, sötétszürke, fekete foltosra égetett 8–9. századi kerámia került elő.

A szelvény K-i végében az előző objektumoktól 30–40 m-re két további árok futott, melyekből kevés állatcsont és az előzőekkel megegyező típusú kerámia került felszínre.

A leletek a Magyar Nemzeti Múzeum – Örökségvédelmi Központ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Bányász Diána régésztechnikus.

FÜKÖH DÁNIEL

105. Csávoly, Straub-dűlő (KÖH 73247)

(Bács-Kiskun megye) A?

A HT-142 jelű régészeti lelőhely Csávolytól ÉNy-ra helyezkedik el, egy löszhát magaslati részén. A Magyar-Horvát gázvezeték építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés során azonosították. Pontos körülhatárolására nem volt lehetőségünk a növényi fedettség miatt. Csak objektumfoltok kerültek elő, leletanyag nem.

2010. április 29–30-án feltártuk a vezeték építése által veszélyeztetett 164 m² nagyságú területet, melynek ÉK-i végében kezdtük meg a humuszolást, ahol a mintegy 80 cm vastag sötétbarna humuszréteg eltávolítása után 15–20 cm vastagságban egy humusszal erősen kevert, állatjárta löszös réteg jelentkezett. Az alatta előkerülő sárga lösztalajban már egyértelműen jelentkezett az objektumok foltja. A terület DNy-i irányba fokozatosan emelkedett, ezzel együtt a humusztakaró fokozatosan vékonyodott. A DNy-i részen már csak 30–40 cm vastagságú volt.

Összesen 4 régészeti objektumot – 3 árkot és 1 bizonytalan funkciójú, igen sekély gödröt – találtunk. Az objektumokból datáló leletanyag nem került elő. Egyetlen támpontot a gödör fölötti humuszrétegből előkerülő trapéz alakú vas övcsat jelenthet, mely az avar népesség viseletének volt jellegzetes darabja.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dankó Judit, Czegléczki Tibor, Szöllősi Géza.

DEÁK ANDREA

106. Csenger, Német-tag
(KÖH 59997)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza, Á

2010. február 20-án helyszíni szemlét végeztünk a város külterületén, mert a közelmúltban lakossági bejelentés érkezett arról, hogy az 1960-as években a Sás-ágyi-csatorna ásásakor talált edényt őriznek a területről, amellyel együtt akkor embercsontok is felszínre kerültek.

A helyszínen a belvíz miatt a csatorna partfalát nem tudtuk megvizsgálni, de környékén valóban találtunk néhány embercsontot. Megállapítottuk, hogy a 2007-ben végzett terepbejárásunkon regisztrált lelőhely kiterjedése É-i és Ny-i irányban jelentősen módosult. Korábban császárkorinak határoztuk meg a leletanyagot, de most Árpád-kori cserepeket is gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bacskai István, Bocz Péter.

PINTYE GÁBOR

107. Csénye, Ötvenyeni-dűlő
(KÖH 54999)

(Vas megye) Ró, Kö

A 88. sz. út burkolat-megerősítése miatt szükségessé vált terepbejárást a 3+586–10+046 km-sz. közti szakaszon 2010. március 30-án végeztük. A nyomvonal Ny-i felét nagy, összefüggő erdőség borította, K-i felén, amely jobbára mezőgazdaságilag hasznosított, szántott, valamint gabonával, ill. repcével vetett, egy már nyílvántartott római és középkori út kiterjedését sikerült pontosítani. A Savaria–Bassiana úton leletanyagot nem találtunk.

Munkatárs: Fekete Csanád régész.

REMÉNYI LÁSZLÓ

108. Csénye, Paplányka-dűlő
(KÖH 76357)

(Vas megye) U, Ró

Csénye község Paplányka-dűlő nevű határrészét érintő településrendezési tervmódosítást megelőzendő örökségvédelmi hatásvizsgálat készült. A régészeti szakági munkarészt megalapozó adatgyűjtés részeként helyszíni bejárást végeztem 2010. november 11-én. A vizsgált terület mezőgazdasági művelés alatt állt. A ingatlanokon friss szántás, lábon álló kukorica, sárga káposztarepce, ugar és akácerdő akadályozta a lokalizációt. A nehéz észlelési körülmények ellenére a Gyöngyös-patak mára lecsapolt, de korábban mocsaras árterének peremén, egy hosszan elnyúló K–Ny irányú, alacsony dombháton, kb. 700×200 m területen, csekély felszíni intenzitású régészeti lelőhelyet lokalizáltam. Ezen a területen, a felszínen szóródó cserepek alapján újkőkori és római kori település régészeti emlékeivel számolhatunk.

TANKÓ KÁROLY

109. Csongrád, Szent Rókus templom
(KÖH 17574.)

(Csongrád megye) Kú

A templom belsejében és az épület külső környezetében 2010. július 1–19. között folytak régészeti-műemléki kutatások. A próbafeltárást, fal- és vakolatkutatást a szentesi Koszta József Múzeum végezte.

A régészeti vizsgálatok során a templom belsejét, a hosszanti középtengelyben tanúfalak meghagyásával 4, a D-i kapu előtti belső teret 2, a szószek előtti felületet további 1 kutatóárok vizsgálta. A „H” kutatóárkot kézi, szintkövetéses bontással tártuk fel, a pontosabb rétegtani megfigyelések érdekében. A kutatóárkokra két ízben bontottunk rá, a szentélyben a téglakeretes temetkezések feltárása, valamint a D-i kapu előtt a rétegtani viszonyok vizsgálata érdekében. A templom külső környezetében elegendő volt 8 kutatóárkot készíteni, és a megfigyelt jelenségeket dokumentálni. A templom-belsőben végzett régészeti szondázás azt bizonyította, hogy az épület falai által közrefogott területen másik építménnyel nem számolhatunk.

Régészeti kutatások

A sárga altalajt 81,87–82,23–82,35 mBf-en értük el, a szentélytől a toronyig kissé hullámvázban 12–35 cm-t emelkedett, a karzat alatt az összetétele változott, a sárga vályog (agyag) altalaj okkersárga színű lett, s löszössé vált. Erre a talajra ült rá a templom és a torony alapteste.

A szűz talaj fölött mind a belsőben, mind a templom közvetlen külső környezetében kb. max. 150 cm vastag humuszos, fekete mocsári vagy öntési talajréteg (szíjas feketeföld) húzódott. Ez gyakran bolygatatlannak tűnt, de mindig tömörítve volt, a D-i bejárat táján függőleges repedésekkel megbontva döngölt, alkalmanként keveredett bele téglatörmelék is, ami azt mutatja, hogy részben feltöltés eredményeként került a területre. Ezt a talajréteget a templom közepe táján több településrész törte át (gödör/verem, cölöplyuk, árok). Az e rétegbe mélyedő üregeket telepanyaggal (kerámia, fém) kevert, humuszos, fekete öntési jellegű, tömörített föld töltötte ki. Az előkerült leletek alapján az objektumok a 17. sz. utolsó, a 18. sz. első harmadára keltezhetők.

A települési objektumok elplanírozása után a területen megszakításokkal döngölt, kemény járósínt(ek) alakultak ki, vagy a településhez tartozó lejárt (taposott) felületek maradtak meg. A talaj alapvetően humuszos, öntési/mocsári fekete föld. A járósínteken kerámia, fémtárgyak, faszénmaradványok különültek el. Ez a réteg helyenként a templomon kívül is azonosítható volt.

A templom építését megelőzően föltöltést és planírozást végeztek. Olyan planírozott és tömörített rétegek alakultak ki 82,50–83,15 mBf között, amelyek közül az egyik csak a templom belsejében volt megfigyelhető, ez a belekeveredett koporsómaradványoktól, a faszéntól, és az égett felületek törmelékétől barna vagy barnászörös színű lett.

A barna réteg fölött ismét nagyon kemény, döngölt, humuszos mocsári talajból kikeményedett járószintek érzékelhetők. Ezek a járószintek a templom körül is nagyon sok helyen azonosíthatók. 82,84–83,49 mBf között, kb. 0–55 cm vastagságban letaposott rétegek, köztük párnafás hajópalló-maradványok rögzültek, melyek már összefüggésbe hozhatók a templom építésével és átépítésével. A különféle jelenkori planírozott (feltöltési) rétegek (fekete morzsás humusz, silt) az egyházi épület átépítéséhez vagy felújításához tartoznak, gyakran a külső alapkutató-árkokban is megtalálhatók.

A régibb járólapos belső felülethez kívülről a jelenleginél K felé szélesebb D-i kapu téglaküszöbje kapcsolódik. A Lourdes-i barlang alatti járólapos szint a jelenleginél (lourdes-i barlang) Ny-felé szélesebb D-i kapu küszöbköveivel van egy szintben. Ez azt jelenti, hogy a templom körüli külső járószint a 20. századig biztosan, olykor egy lépcsőfokkal is alacsonyabban volt, mint a belső járószint.

A templomon belül két típusú temetkezés került elő. A szentély DNy-i részében 240×220 cm-es, gerendákkal és pallóval fedett téglasír, mely eredetileg fele méretű volt, de átépítéssel duplájára növelték. Benne trapéz átmetszetű, rézfejú szegekkel kivert koporsókba helyezett egy-egy elhunyt nyugodott. Hasonló sírépítmény került elő a hajó ÉNy-i negyedében a szentélyben építettel szemben, csak itt a téglakeret helyett pallóval bélelt „sírkamrára” következtettünk. Az itteni összezsúfolt és részben egymásra helyezett koporsók szintén rézfejú szegekkel voltak kivert, valamennyi koporsó tájolása megfelelt a templom tengelyének. Találtunk még 3 a templom tájolásával egyező (É–D: 50°), sorosan elhelyezkedő sírt, mindegyik – az áttört rétegek alapján – a 19. vagy a 20. századhoz köthető.

A templomon kívül is találtuk az egyházi épület tengelyéhez igazodó, soros jellegű temető sírjainak foltját, továbbá egy a szentély ÉK-i zárófala alapozását áttörő, a templom hossz tengelyével azonos irányítású, koporsós aknasírt, melyet az alaphoz úgy zártak el, mint a keresztről levett Krisztus barlangban elhelyezett testét (sziklával elzárt bejárat, 12. sír). Feltárására a talajvíz feltörése miatt nem volt mód.

A templom alapozása a sárga agyag (vályog) altalajra történt (81,87–82,22 mBf), az alapárok mindenütt áttörte a szerves anyagokkal telített humuszos öntési talajt, akár in situ, akár kevert és tömörített/döngölt volt. Az alaptest viszonylag kicsi, az építési járószinthez képest kb. 1 m mély (magas) és 1 m széles volt, bár ahol a sárga altalaj mélyebb volt, ott értelemszerűen magasabbra falazták, hogy a lábazat megépítése nagyjából azonos szintről indulhasson. Építőanyaga kő (zömmel réti- és üledékes mészkő, bontott, faragott vagy tört) és több típusú téglák (bontott, másodlagosan beépített, vagy frissen égetett és beépített). A templom alapozásában kézzel vetett téglák voltak beépítve.

Az alapozásra jellemző, hogy az alsó sorban, és a sarkoknál nagyobb szabályos köveket (olykor szabályos

kvádereket) használtak, majd az eltérő méretű kövek között a kiegyenlítést és a kötést téglák segítségével biztosították. Az alaptestben kb. 2 m-es kötésben lévő tömbök mozogtak együtt. A kövek egyértelműen, de a téglák egy része is bontott és másodlagosan felhasznált (töredékesek), származási helyük ismeretlen, Árpád- és középkoriak. Az alapozás habarcsa sárgásszürke színű, kemény, magas mésztartalmú, középkorias jellegű, az alapárokban „úsztatottan” falaztak, de az általánosan megszokotthoz képest szűkebben használták az erős habarcsot. Az alapozás felső síkja és a lábazat alsó síkja között 33 cm-t kellett volna kiegyenlíteni, de csak kb. 20 cm eldolgozására volt mód a bontott építőanyagok miatt. A lábazat felső síkján viszont csak 12 cm szintkülönbség mutatkozik az É-i és a D-i oldal között, ami már könnyen felszámolható volt a párkánymagasságig.

A sekrestye alapozása 82,49 mBf magasságon fut, ami azt jelenti, hogy az alaptest – figyelembe véve az építési járószintet – kb. 60 cm-es, nem éri el a fagyhatárt. Alapozóhabarcsa kemény, s úgy tűnik, a templom alapjához hasonlóan kiválóan hordta az épületrész tömegét, nem mozgott. Mivel az alaptest tömörített mocsári altalajon nyugszik, amely tömörítés nélkül nedvességre erősen dagadhat, az alapot erősen védeni kellett volna, ill. kell a víztől.

A torony építését az írott források szerint 1818-ban kezdték meg, alapozásának nagysága és szerkezete hasonlít a temploméhoz, de lényegesen kevesebb benne, másodlagosan felhasznált kő csak az alaptest közepén látható. Az itteni kövek is a templom alapjában és lábazatában megfigyeltekhez hasonlítanak. Az alapárokban kötésbe rakták az alaptest szabályos, modern (égetés során mérettartó) tégláit, a habarcs, amely sárgás, magas homoktartalmú, puha, könnyen morzsálható, csak a fugákat tölti ki.

A templom külső és belső lábazatának vizsgálata

A templom lábazata és falazata a hajó É-i oldalán az alaptest külső szélére terhelt (belülről 22 cm széles, egy futó téglasornyi távolságot hagytak el). A hajó D-i oldalán a lábazatot és a falszövetet az alaptest belső szélére terhelték, de a lábazat a külső oldalon megközelíti az alaptest szélét. A lábazat külső falszövetéből vett habarcsminták szemrevételezéssel megfeleltek a templomalapozás habarcsának. Az építési mód és a felhasznált anyagok (téglák, kő, habarcs) is hasonlítanak. De a szentély lábazata kívülről jobbra téglából rakott, kő nem vagy elvéve fordul elő az egyes oldalakon.

A hajó D-i oldalán azonban találtunk a lábazatba beépített köveket, van közöttük megmunkált felületű, szabályos kváder, vagy faragott is. Számos darab az édesvízi mészkövek (réti mészkő) körébe tartozik.

A szentély DK-i oldalának lábazatára jellemző, hogy a saroktól K-i irányban 255 cm hosszan bontás és utólagos elfalazások nyoma észlelhető. Küszöb- és ajtószárkő nem maradt benne, vagy kibontották, vagy nem is volt beleépítve. A lábazat felső részében és a falszövetben

felhasznált téglák egységes szerkezetet mutatnak, az elfalazás a külső oldalon a lábazatban egyértelmű. Talán az oltárok beszállítására, vagy átépítés megkönnyítésére szolgáló ideiglenes nyílás volt, de nem zárhatjuk ki azt sem, hogy egy bizonyos időszakban kisebb kápolna(?) kapcsolódott ide, és az ahhoz tartozó ajtónyílás maradványát leltük meg. Ugyanezen a helyen a belső oldalon a diadalívtól K felé 90 és 200 cm között modern téglákkal kifalazott ajtónyílásszerű felület látható, ennek vakolat- és festésrétegei (sötétbarna színű lábazat) kronológiai jelentőségűek.

A szentély K-i lábazatának felső része és a hozzá kapcsolódó falszövet kötésbe rakott téglákból készült, ezzel szemben a hajó É-i oldalát és a sekrestye lábazatát egymáshoz hasonlóan, téglák és kő felhasználásával alakították ki. A szentély K-i falában a külső oldalon a vakolat alatt egy téglasor szélességben ablak elfalazásának nyoma látható. Vele szemben a belső oldalon, a főoltár mögött egy 90 cm széles, a külső oldal felé erősen rézsűsen keskenyedő, a templom többi ablakától 50 cm-rel alacsonyabb, 12–13 cm-rel szélesebb, gótikus jellegű ablaknyílás látható. A kifelé rézsűsen szűkülő belső oldalait zöldes okker színűre festették, belső szélét 5 cm széles vörös keret, rézsűs könyöklőjét vörös festés hangsúlyozza. A korábbi ablakok keskenyítése és nyújtása magyarázza, hogy az ablaknyílások és a falazat külső tagozatai a szentélyen nincsenek összhangban.

Összefoglalva: A templom a nyolcszög öt oldalával záródó, kissé aszimmetrikus szentéllyel, téglány hajóval, eredetileg D-i bejáratral rendelkezett. Helyén korábbi, középkori eredetű épület vagy településmaradvány nem volt. Méretével ellentétben (29×9,7m) tájolása kissé szokatlan, É-D: 50°, azaz 40°-kal tér el a K-i iránytól Észak felé.

Alapozása egy ütemben, a 17. sz. utolsó és a 18. sz. első harmada között készült, középkori (a síjas föld dögölése, áttörése, kemény mészharc) jellegű, bontott Árpád-kori és középkori (tégla, kő), valamint 17–18. századi kézzel vetett téglák felhasználásával hozták létre. Mind a sekrestye emelésekor, mind a 19–20. századi építkezések, átépítések során megmaradt a templom alapozásában használt építőanyagok (kő, Árpád-kori és középkori téglák) beépítése, azaz a bontható építőanyagot szolgáltatató „forrás” valószínűleg nem apadt ki, noha helyét nem tudjuk megjelölni. A szentély lábazatát a templom falszövetéhez hasonlóan barokk téglákból készítették, azaz a szentély nagyobb gonddal készült, mint az épület többi része.

Sem a hajóhoz, sem a szentélyhez eredetileg nem épült támpillér, így a kb. 60–70 cm széles falkoronára nem terhelhetek boltozatot. Az alaptest nagysága és az eredeti építési járószinthez az alapozási mélység csekély volta (1 m) is ezt a gondolatot erősíti. Az alapozás méretezése szintén a középkori eredet ellen szól. A DNy-i homlokzat elé vont torony és a Ny-i bejáratok (pl. a karzathoz) a 19. században épültek.

A templombelső falfestésének vizsgálata

Megfigyeléseket csak a vakolatleveréssel érintett területeken tettünk, mivel a felújítási tervben a templombelső kifestése nem szerepelt. A templom belsejében az alapvakolat – beleértve a tornyot is – sok, olykor nagyobb mészharcot tartalmazó, kemény, erős, szürkésfehér színű mészharcból készült. A 19. és a 20. században történt festések aládolgozással, enyves festékekkel készültek, a finom rétegek elválasztása – részben a festések előtti levakarások miatt is – nem hozott minden kutatósávban teljes rétegrendet. A kutatósávokban rögzített rétegek alapján a következőképpen alakulhatott a templom színvilága.

Az 1722-re elkészült torony nélküli templomot kívülről és belülről is hosszabb ideig csak fehérre meszelték, majd mészalapú festéssel kívül-belül halványsárgás színezetet kapott. A jelenlegi főoltár beépítése (1870 körül) előtt már színes, aládolgozott, enyves festésű volt a templom belseje; +120/130 cm táján vörös sávval választották el a lábazatot, amely türkiz (szentély), szürkés (hajó) árnyalatú lehetett. Belül az ablakokat, az ajtókat, a tagozatokat és az oltártalpasokat kb. 6 cm széles vörös kereteléssel hangsúlyozták, a falazat pedig egymás után sárga, okker, zöldes okkerszínezést kapott. A festések alól ma is átsejlő sötétbarna keresteket is ekkor festhették fel a falakra. Ugyanebben az időben a külső homlokzat is madártej színű sárgás árnyalatot kapott, s a D-i kapu külső, utólag összeállított jelenlegi keretét élénk vörös szín hangsúlyozta.

A Szent Rókus ábrázoló, Körrey György által készített (1869) főoltár és az új padok elkészülte után a lábazati festést megemelték 150–155 cm-re, rozsdabarnára színezték az oltár lábazatával együtt. A lábazatot és az átszínezett falazatot keskenyebb (1–5 cm-es) de továbbra is vörös csík választotta el, de ugyanilyen sáv hangsúlyozta az oltártalpasok körvonalait is. Ez utóbbiakat már csak a 95 cm magas jelen kori tüdőszínű elhúzás fedi.

A templom és a torony lábazata belül idővel (kb. 20. sz.) sötétbarna, közép barna (torony) vagy sötétszürkés (szentély, hajó) árnyalatot kapott.

Az 1818-ban épülő torony belső falai hosszú ideig csak fehérre voltak meszelve, szépen vakolt külső falazata pedig a templom színesre festésével lehetett összhangban.

A csongrádi Nagyboldogasszony templom márványozó festése 1914–1915-ben készült, valószínűleg ez idő tájt, ill. az ablakok átalakításával, a Lourdes-i barlang építésével alakíthatták a Szent Rókus templomét is márványosra.

A hajó boltozatának 1947-es átalakításával, ill. kifestésével belül felfrissíthették a márványos felületeket, kívül pedig – a mennyezeti kép alapján – jellegzetes barokk sárga színt kapott az épület. A hajóban és a szentélyben a lábazati festés tüdő színű átmázolásával, és azt követően, már csak a külső homlokzat és a toronybelső újult meg, ismét a fehér szín, a meszelés vált uralkodóvá.

Munkatársak: Szabó Krisztina régész, Orosz Ferenc ásatási technikus.

BÉRES MÁRIA

110. Csongrád határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, A, Á, Kö, Ű

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítenő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

Csongrád külterületén két új lelőhelyet (*Gulyás-tanyától Ny-ra, KÖH 74459; Mámai-földek, Dósa-tanyától É-ra, KÖH 74465*) találtunk. Több esetben tapasztaltuk a korábban külön kezelt lelőhelyek összefüggését, javasoltuk a nyilvántartásban való összevonásukat. A terepbejárás során őskori, szarmata, avar, Árpád-kori, középkori és újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Rózsa Gábor, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

111. Csór határa

(Fejér megye) Ő, Kö

A 8. sz út Székesfehérvárt Ny-ról elkerülő szakaszának tervezése miatt szükségessé vált terepbejárást 2010. július 5-én végeztem. A nyomvonal két végpontját leszámítva az egész terület gyepvel elfedett, műveletlen legelő, kaszáló. A Székesfehérvár határába eső lelőhelyek lokalizálása nem járt sikerrel. Egy régészeti érdekű területet azonosítottam a Gaja-patak és a Hosszú-ér szögletében, a Hosszú-éri-földek területén, a patakok melletti É-D-i irányú dombháton. Siklósi Gyula kéziratos Fejér megyei topográfájának segítségével sikerült az eddig tévesen lokalizált KÖH 22474 (MRT 1/15) és KÖH 22466 (MRT 1/7) lelőhelyeket pontosabban elhelyezni a térképen.

A bejárást során régészeti leletanyagot nem találtam.

FEKETE CSANÁD

112. Csökmő, Kossuth utca

(KÖH 75569)

(Hajdú-Bihar megye) Á, Kk

2010. szeptember 1-jén vízvezeték-rekonstrukciós munkák régészeti megfigyelése közben embercsontok kerül-

tek elő a hányóból, a református templommal szemben. A helyiek elmondása szerint az 1970-es években, amikor a vízvezetékot fektették, több sír is előkerült, azonban senki sem jelentette mindezt. A 47. sz. út építése, ill. a víz- és gázvezetékek fektetése során minden bizonnyal elpusztult a lelőhely jelentős része.

Szeptember 3-7. között 12 Árpád-kori sírt, valamint egy késő középkori nagyméretű szemetesgödört bontottunk ki (mely vágta is az egyik sírt). A sírok sűrű elhelyezkedése, a vázak temetésének módja (keskeny gödörbe, lepelbe csavarva, mellékletként S-végű hajkarikákkal) felveti a templom középkori előzményének lehetőségét – feltehetően a templom körüli temető részletét sikerült feltárnunk.

Munkatársak: Juhász László, Jurás Ákos, Papp Enikő, Szabó Nóra technikusok.

SZIELEKOVSKY MÁRTA

113. Dabas, Közép-domb

(KÖH 54555)

(Pest megye) Sza, Á, Kú

A 2257/53 hrsz.-ú telken 2010. augusztus-szeptemberben végeztünk régészeti megfigyelést és megelőző feltárást. Az 1500 m² kiterjedésű beruházási terület teljes egészén kerültek elő régészeti jelenségek: összesen 104 objektum.

Túlnyomó többségük a szarmata korszakra keltezhető. A Kr. u. 3-4. századi település egyes részleteit 2008-ban a 2256/3 hrsz.-ú beruházási terület megelőző feltárása során is dokumentálhattuk. Az idei évben gödrök és árkok kerültek elő, lakóépítmények nyomára nem bukkantunk. A gödrök nagy része méhkas alakú, élelemtároló verem volt, melyeknek alját és oldalát agyaggal kitapasztották. Az egy-, vagy többosztatú árkok a csapadékvíz elvezetésében és a település tagolásában játszottak szerepet. Az objektumokból előkerülő emléktároló nagy része szürke, korongolt, jól iszapolt, a római fazekasárut utánzó szarmata kerámia volt, de előkerültek kézzel formált töredékek is. Feltártunk továbbá állatcsonttöredékeket, két gödörben lókoponyát. A fémanyag kifejezetten kevés volt, néhány gödörből vastárgyak, egy gödörből ép, bronzból készült, aláhajtott lábú fibula került elő, a felszínen római pénzt, bronzlemezeket és egy töredékes Árpád-kori buzogányt találtunk.

A 13. századra keltezhető 3 gödör, amelyekben vörös földfestéssel sávosan díszített palacktöredéket, szilkét és csigavonalas fazéktöredékeket találtunk. Egyetlen beásásban találtunk a 17-18. századra jellemző kerámiaanyagot.

A leletanyagot a ceglédi Kossuth Múzeumban helyeztük el.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Bíró István, Várkonyi Dia ásatási technikusok, Erdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

114. Dabas, Vencelkei-dűlő

(KÖH 73323)

(Pest-megye) Ó. R. B, Szk, H, Á

2010. március 22-én lakossági bejelentés érkezett a ceglédi Kossuth Múzeumba a Dabas É-i határában, Dabas-Besnyő mellett, az ún. „Vencelkei-dűlő” nevű határrészen található, ÉK-DNy irányú domb DK-i oldalán előkerült régészeti leletekről. A március 26-diki helyszíni szemlén megállapítottuk, hogy egy intenzív, több korszak emlékéanyagát tartalmazó, mindeddig ismeretlen lelőhely került elő. Több kupachban embercsontok maradványait figyeltük meg, legalább 5–7 sírt dűlt szét a szántás. Az egyik csontkupachban honfoglalás kori sodrott bronz karperec töredékét találtuk, ezenkívül a felszínről előkerült még egy körte alakú vaskengyel töredéke és II. Lothár (945–950) ezüst verete is. A 10. századi anyagon kívül más régészeti korok emlékeit is megtaláltuk: gyűjtöttünk őskori kerámiatöredékeket, 4 db csiszolt, korong alakú mészkőgyöngyöt, pattintott kőeszközöket (volhíniai kova, radiolarit, obszián- és hidrokvarcitpengéket stb.), csiszolt kőbalta töredékét, a kora bronzkori Makó-kultúra belsődiszes talpas táljának töredékeit, szkíta kori nyílhegyeket, szarmata és Árpád-kori kerámiatöredékeket, valamint III. Béla átfúrt rézpénzét és 13. századi ezüst denárokat.

Április 16-án leletmentést végeztünk, a kengyel előkerülésének helyén 3×4 m-es szelvényt nyitottunk. Ebben egy 10. századi sírt sikerült feltárnunk. A sírban egy háton fekvő, nyújtott helyzetű, felnőtt férfi feküdt nyílhegyekkel (6 db), az íjmarkolatot borító csontlemezekkel, két vaskengyellel és vaszablával.

Szeptember 13. és október 12. között nagyobb szabású leletmentést folytatunk a területen. Ennek során összesen kb. 2158 m²-en 69 objektumot tártunk fel: tizenhét 10. századi sírt, egy középső rézkori (bodrogkeresztúri kultúra?) sírt, egy bizonytalan korú sírt, 16 kora bronzkori (Makó-kultúra) gödröt, 2 kora bronzkori árkot, 3 bronzkori gödröt, 22 őskori gödröt, 2 őskori árkot, 1 őskori házat, 1 Árpád-kori gödröt, 1 Árpád-kori házat, 1 bizonytalan korú gödröt.

A 10. századi sírok a domb K-i, DK-i oldalán húzódtak, 9 sír maradt meg többé-kevésbé bolygatatlanul. Egy részleges lovas temetkezést találtunk nyílhegyekkel, az íjmarkolatot borító csontlemezekkel, karikás csikószablával. Egy infans I. korú kislány sírjából kéttagú, csüngős aranyozott ezüst kaftánveretek és S-végű hajkarika, egy másik női sírből az elhunyt nyaka környékéről 5 db érem – I. Berengár császár (915–924) és Provence-i Hugó (926–945) ezüst veretei – kerültek elő. Egy további női sírban két bronz karperecet, bronz fülesgombokat és bronzgyűrűt találtunk. Kilenc sírt a mezőgazdasági művelés oly mértékben pusztított, hogy csak összefüggés nélküli csonttöredékeket és néhány vastöredéket tudtunk megfigyelni, többnyire nem is a sírgödrökben, hanem csak a szántáscsikokban. A leletanyag és a sírmező jellege annak használatát a 10. sz. második felére – a 10–11. sz. fordulójára helyezi. Úgy tűnik, hogy valameny-

nyi, még megmenthető sírt sikerült feltárnunk. A temető több sírja a domb DK-i, K-i részén elpusztulhatott.

Az őskori település objektumai a domb gerincén és Ny-i oldalán sűrűsödtek. Ezenkívül a domb DNy-i részén megnyitott kisebb (kb. 220 m²) területen szintén intenzív megtelepedésre utaló nyomokat találtunk. Az őskori objektumok közül 16 gödör és 2 árok köthető a kora bronzkori Makó-kultúrához. Több makói gödörből kerültek elő belsődiszes talpas tálak, valamint behúzott nyakú tálak, seprődiszes fazekak stb. töredékei és állatcsontok. Kiemelkedő objektum volt egy kisebb gödör, amelybe sok állatcsont – köztük egy kecske váza – és majdnem egész belsődiszes talpas tál került elő, valamint egy másik, igen nagyméretű (kb. 3 m átmérőjű és 1,8 m mély) gödör makói anyaggal, amelynek aljára őstulkok szarvait helyezték. A makói település a felszínről gyűjtött kerámiaanyag alapján nagyobb kiterjedésű lehetett, mint a feltárt terület: a teljes dombháton végighúzódhat. Így a domb eddig nem kutatott részein még előkerülhetnek a település további objektumai.

A kora bronzkori gödrökön kívül feltártunk még három valószínűleg bronzkori (kora vagy késő bronzkor?) gödröt, 25 igen kevés, jellegtelen kerámiaanyagot és kevés állatcsontot tartalmazó őskori gödröt (gödrök, árkok, ház), valamint egy bizonytalan korú gödröt is.

Előkerült továbbá egy Árpád-kori, cölöpszerkezetes, sütőkemencés ház kevés kerámiatöredékkel, állatcsonttal és őrlőkőtöredékkel, valamint egy Árpád-kori gödör is.

Munkatársak: Farkas Zoltán, Kalli András, Kecskés Anita és Langó Péter régészek; Érdi Benedek geodéta; Kovács Dömötör, Jakucs János és Molnár Dávid régésztechnikusok; Boros Bence, Czinege Dániel Zsombor, Eszes Adrienn, Füleki Orsolya, Gálffy György, Hegyi Borbála, Hoffer Norman, Lukács Nikolett, Mihácz-Pálfi Anett, Pilling Zoltán, Sohonyai Brigitta, Szabó Ágnes, Tihanyi Balázs, Varga Zsuzsanna (SZTE), Bodri Máté, Gregor István, Paár Ferenc, Rákóczi Gergely, Zay Orsolya (ELTE) régészhallgatók; Fojta József és Gremán István.

PATAY RÓBERT – RÁCZ TIBOR ÁKOS

115. Dabronc határa

(Veszprém megye) Ó, Ró, Kö

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonal csak kisebb része volt bejárható, nagyobb rész gabonaföldeken haladt át, amelyek területét a lábon álló gabona miatt nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A belterületeken, beépített környezetben futó részeken is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet azonosítottunk.

Dabronctól D-re, a türjei és a gógánfai út kereszteződésétől ÉNy-ra kisszámú római kori edénytöredéket gyűjtöttünk (*Dergecsi-dűlő É, KÖH 75603*), nagysága 110×100 m. A település D-i szélén, a műút Ny-i oldalán a vasúttól D-re, Ny felé enyhén emelkedő domboldalon őskori és középkori kerámia szórványos előfordulását tapasztaltuk (*Vasútállomástól D-re, KÖH 75605*), nagysága 120×100 m. A település K-i szélén a Marcal felé lejtő domboldalon található É-D-i irányú *Kertek (KÖH 7734)* lelőhely területe a terepi megfigyelés alapján D felé eléri a vasútvonalat, és feltehetően azon túl is tart. Dabronc É-i szélén, a Hetyefőre vezető műúttól K-re, a Marcal bal partja mentén húzódó alacsony dombháton fekvő *Rét alja dűlő (KÖH 7735)* lelőhely Ny-i szélén talált őskori és középkori edénytöredékek alapján a lelőhely a Ny felől szomszédos sportpálya területére is kiterjed.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

116. Debrecen, Monostor-erdő (KÖH 36763)

(Hajdú-Bihar megye) U, B, LT, Sza, Á, Kk

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009. május 14. és 2010. április 28. között megelőző feltárást végzett a lelőhelyen. A kutatást a 4. sz. főút Debrecen elkerülő szakaszának a 35. sz. főúttól Bocskai-kertig terjedő szakaszának (0+000–11+900 km-sz. között) építése tette szükségessé. A feltárt terület 59 311 m² volt. Az egy évig tartó közepesen intenzív feltárási eredményeképpen 628 objektumszámot és 1172 stratigráfiai számot osztottunk ki.

Az ÉK-DNy-i irányú lelőhelyen a következő korszakokat azonosítottuk: középső neolitikum (alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája), bronzkor (Makó-csoport), késő vaskor (kelta), római császárkor (szarmata), Árpád-kor, késő középkor (15–16. sz.), újkor. A kutatott terület egészen végighúzódik a lelőhely. Az É-i és a D-i szélén találhatóak az őskori objektumok, míg a közepén helyezkedett el az Árpád-kori falu.

A neolitikum korából származó objektumok egy település nyomait mutatják: nagyméretű agyagkitermelő gödrök, cölöplyukak és árkok. A bronzkor idejéből előkerült gödrök pedig tanyaszerű letelepedést mutatnak. Egyetlen egy urnás temetkezés kötődik ehhez a korszakhoz. A vaskori falut a lelőhely D-i részén lokalizáltuk. A római császárkorból a szarmatákhoz köthető egy magányos csontvázas temetkezés és néhány gödör. Az objektumok jelentős része az Árpád-kori településhez tartozott (házak, kutak, gödrök, árkok, cölöplyukak, földbe vájt kemencék). A falu valószínűleg tovább élt – csak már kisebb létszámban – a 16. századig.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságán, a Déri Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Izer Zsófia, Jurás Ákos, Menyhért Mónika, Ortutai Róbert technikusok. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

KOLOZSI BARBARA

117. Debrecen, Nagytemplom (KÖH 36609)

(Hajdú-Bihar megye) Kő

A debreceni Nagytemplom mögötti imateremben a padlószint süllyesztése előtt 2010. szeptember 20. és október 1. között megelőző feltárást végeztünk. A terem É-i fala alatt tártuk fel a Szent András templom 14. sz. elején téglából épített, kb. 220 cm széles falát, amely kb. 1 m vastagságban maradt meg. A téglák egy 13. sz. elején épített templom elbontásából származtak. A feltárt legkorábbi falszakaszra egy 15. századi átépítés során húzták fel az 1802-ben leégett templom É-i sekrestyéjének falát.

Az imateremben az egykori templom körüli temető 8 sírját is feltártuk. A sírok mélységében találtuk meg Mátyás király ezüst dénárját, ami a temetkezéseket a 15. sz. második felére keltezi. Valamennyi elhunyt gyermek volt, mellékletek nélkül eltemetve. Három leánygyermek koponyáján zöldes színű elszíneződés mutatkozott, amit a fejükre helyezett bronzfonallal díszített pártá okozott.

Statikai szakvélemény alapján a helyiség padlószintjétől kb. 150 cm mélységig, a megjelenő talajvíz szintjéig folytathattuk a feltárást. A több ponton elvégzett próbafúrások megmutatták, hogy innen még kb. 70 cm vastag az altalaj feletti humuszréteg, ami további fel nem tárható sírokat rejt.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde régésztechnikus, Fehér Csaba rajzoló, Janka Edvárd fényképész.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

118. Debrecen, Nyugati kiskörút (KÖH 35196)

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Á, Kk, Kú

2010. szeptember 7–10. között próbafeltárást végeztünk a Nyugati kiskörút I. ütemének területén. Az egykori lakóépületek pincéiben lévő törmeléklet kiemelve kezdtük el keresni azt a szintet, ahol bolygatatlan régészeti objektumok jelentkeznek. Az Arany János utca mellett egy kb. 15×16 m-es területet nyitottunk ki, kb. 250 cm mélységben. Ezen a szinten jelentkezett egy K-Ny irányú árok és két gödör feltárást. Korszakhoz, leletanyag hiányában, nem tudtuk kötni.

A Debreceni Ítéltábla melletti egykori épület helyén egy kb. 25×12 m-nyi területen, kb. 200 cm-es mélységben termeltük ki a törmelékletet. Itt tíznél több régészeti jelenség rajzolódott ki, az előkerült cserepek a császárkor és a középkor időszakából származtak.

2010. október 14–29. között az Arany J. u. 37., ill. a Széchenyi u. 32. sz. alatti beruházásokhoz kapcsolódó

megelőző ásatáson 28 objektumot tártunk fel. Árpád-kori kerámiát találtunk egy tölcsérszerűen szűkülő kútban, amelyben faszerkezet nyomát nem tudtuk megfigyelni. A kút legalján egy 13. században készített, fehérre égett agyagból készült vizespalackot találtunk. Középkori emlékeanyag került elő a legtöbb régészeti jelenségből. A fazekak töredékei mellett több vastárgyat (patkók, sarkantyúk) is találtunk. Kora újkori volt egy árok, amely az Arany János utcával párhuzamosan, az egykori városi sánc irányába futott. Ezzel csapolták le az 1600-as évek elején még mocsaras területet, majd a feltöltés után 1638-ban itt nyitották meg a Kádas utcát (ma Arany János utca).

Több téglalapot és téglapillért tártunk fel, amelyek újkori házakhoz tartoztak és gyakran a középkori gödrök, kutak betöltésére épültek.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde régésztechnikus, Fehér Csaba rajzoló, Janka Edvárd fényképész.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

119. Debrecen, Tócsó-part (KÖH 53338)

(Hajdú-Bihar megye) U

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága folytatta a 4. sz. főút Debrecen elkerülő szakaszának területére eső lelőhely 2008-ban megkezdett megelőző feltárását. 2010. március 8–11. között 92 m²-en 10 objektumot bontottunk ki, melyek a neolitikum idejéből származnak.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságán, a Déri Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Nagy Emese Gyöngyvér régész. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

HAJDÚ ZSIGMOND

120. Derekegyház, Petőfi utca (KÖH 17745)

(Csongrád megye) Kk, Kú

2010. október 7–8-án régészeti megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. A terület a Kőrögy-érhez közel, attól 20–30 m-re D-re, a környezetéből 83 m magasán kiemelkedő domb partján található. A szelvényt a Petőfi Sándor utcában (37/2 hrsz.) az Alkotmány utca 8. sz. telek kerítésével párhuzamosan, a telek hátsó bejáratától a villanyoszlopig jelöltük ki.

A kb. 78 m² terület humuszolása közben késő középkori mázas kályhacsempe-, apró kerámiatöredék és tégladarabok kerültek elő, de ezeket nem tudtuk objektumhoz kötni. A szelvényben a metszetet követve, K-ről Ny felé haladva a fekete öntéstalajos humusz vastagsága 88–130 cm-ről 46–60 cm-re csökkent. Az okkersárga vályogos altalajban jelentkező foltok zöme bizonytalan szélekkel jelentkezett. Öt jelenséget különítettünk el: ebből egy természeti folyamatok eredményének, egy pedig újkori beásásnak bizonyult. Előkerült egy szinte

szabályos kör alakú gödör, melynek gyér leletanyaga késő középkorra-kora újkorra datálható. Egy sekély objektumalj kora-leletek hiányában – kérdéses maradt. A szelvény K-i végében a térszíni formákat követve, egy K–Ny 280° tájolású árok jelentkezett, de átvágása közben a hamar felszökő talajvíz miatt bontását nem tudtuk folytatni. Feltételezhetjük, hogy az árok a késő középkori-kora újkori település szélét jelzi, de az objektumból előkerült kevés számú leletanyag alapján további következtetésre nincs lehetőségünk.

Munkatárs: Szabó Krisztina.

BÉRES MÁRIA

121. Deszk határa

(Csongrád megye) U, B, Sza, A, Á

2010. november 19–21. között terepbejárást végeztünk beruházáshoz kapcsolódóan, melynek célja a Tisza-Maros-szög vezetékhálózat kiskészletű kőolaj- és földgáztelepeinek termelésbe állítása volt. Mindez 9 meglévő kút kiképzését/átképzését, 2 új kút fúrását, ill. a Maros folyótól D-re olajos technológia kialakítását, az olaj- és gáztermelő kútvezetékek kiépítését jelentette.

A gerincvezetékek nyomvonala összesen 8060 m hosszúságú volt, amely Csongrád megye területén Algyő, Szeged-Tápe és Deszk közigazgatási határán, szántott vagy növényzettel (legelő, nádas, erdő) fedett részen haladt. Összességében a bejárt nyomvonalszakaszok 90%-a bizonyult terepi vizsgálatra alkalmasnak. A látási körülmények többnyire rosszak vagy közepesek voltak. Szántott, beművelt és viszonylag jó látási körülményeket adó területet a Maros balparti részén, a Deszk-Vénő, a Maros-oldal és a Deszk-Ruszka határrészben találtunk. A nyomvonal két nyilvántartott régészeti lelőhelyet érintett, míg négy esetben azok közelében haladt (KÖH 44285, 42409, 40645, 60271), de nem érintkezett azzal. Új lelőhelyet nem találtunk.

Fehértő (KÖH 41876): A Deszk–Klárafalva közötti főút bal oldalán, a községtől K-re, kb. 250–300 m-re, a műúttól nagyjából 100 m-re, egy ÉNy–DK-i irányú magaslaton húzódik. A lelőhelyen 1976-ban Matúz Edit végzett terepbejárást,¹ majd 1984-ben Horváth Ferenc vezetett feltárást, melynek eredményeként jelentős mennyiségű leletanyagot eredményező szarmata kori és bronzkori objektumok, késő neolitik-kora rézkori leletek, valamint a Szőreg-Perjámos-kultúra időszakából származó hat temetkezés került elő.² 2010. november 20-dikái terepbejárásunkon nagyjából egy 200×150 m²-es területről elszórtan gyűjtöttünk szarmata, bronzkori, neolitik és Árpád-kori kerámiatöredékeket. A látási körülmények korlátozottak voltak, így nem sikerült pontosítani az A-54. olajkút É-i, ÉK-i oldalán a lelőhely kiterjedését.

¹ MFMRégAd: 749-81

² MFMRégAd: 1001-85

I. sz. olajkút (KÖH 44026): A lelőhely közvetlenül a Szeged–Makó 43. sz. főút bal oldalán, a 13. km-kő magasságában fekvő, K–Ny irányú magasparton helyezkedik el. A jó földrajzi adottságú, több korszakot képviselő, nagy kiterjedésű, intenzív lelőhely az út bal oldalán, a 12. km-kő környékén húzódó fennsík a lapos Fehértó nevű határrészbe olvad bele. A lelőhely az 1960-as évek óta ismert. 1966-ban Trogmayer Ottó végzett feltárást, melynek eredménye 9 avar kori sír és a Körös-kultúra egy intenzív, nagy kiterjedésű településrészlete volt.³ 1976-ban Matúz Edit, majd 2008-ban V. Szabó Gábor azonosította terepbejárással a lelőhelyet. 2010. november 20-dikái terepbejárásunkkor a látási körülmények korlátozottak voltak, mindössze a lelőhely 43. sz. műút felé eső harmada volt szántott, a többi részen növényzettel benőtt, vízenyős semlyékes terület húzódott. Leleteket csak a műúttal párhuzamos, K–Ny irányú, az út mindkét oldalán jól észrevehető dombháton találtunk. Szóródásuk alapján megállapíthattuk, hogy korábbi kiterjedésén túl a lelőhely lehúzódik a D-I/a kút vonaláig. A lelőhely egészéről nagy mennyiségű korai és késő neolit, bronzkori, szarmata, avar és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Ferke Norbert.

F. LAJKÓ ORSOLYA

122. Dévaványa, Réhely-dűlő, Dékány-tanya (KÖH 75143)

(Békés megye) Ó, Sza, Á

A HHE-Ecsegfalva-1 és a HHE-Túrkeve-K-1 földgázutakat összekötő földgázvezeték tervezett nyomvonalán 2010 júliusában végeztünk régészeti terepbejárásokat. A korábban még nem ismert lelőhely a dévaványai határ ÉNy-i részén helyezkedik el, közvetlenül az ecsegfalvi határvonal mentén. Egy jelentős, kanyargós partvonalat alkotja ezen a részen a két település közötti, egykori Ecsegi-tó DDK-i határát. Ebből a partvonalatból ágazik le DK-i irányban egy mára már jócskán feltöltődött, rövid mederszakasz, egy fattyúág, amelynek DK-i partjára támaszkodik a lelőhely. Ez a feltöltődött meder és kb. 50 m-es leletmentes sáv választja el a lelőhelyet a tőle ÉK-re lévő Ecsegfalva, Kelemen-zug lelőhelytől. A lelőhely területe magában foglal egy kisebb, keskeny kiemelkedést, és D felől pedig egy lefolyás nélküli, határozott körvonalú, feltöltődött időszakos mederszakasz határolja. A lelőhely kiterjedése kb. 250×200 m-es, területén őskori, szarmata és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

LISKA ANDRÁS

123. Diósvízló, Borzódűlő

(Baranya megye) U, B

2010 nyarán megelőző feltárástokat végeztünk a Városföld és Drávaszerdahely között építendő gázvezeték építése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Borzódűlő I. (HT-89, KÖH 69127): Május 25. és július 3. között kutattunk a lelőhelyen, 1872 m²-en. Összesen 72 objektumot tártunk fel: 49 gödröt (ebből 9 neolit, 26, bronzkori, 14 őskori), 13 cölöphelyet (ebből 1 neolit, 1 bronzkori, 11 őskori), 10 árkot (ebből 5 neolit, 1 bronzkori, 3 őskori, 1 ismeretlen korú). A leletanyag nagyobb része a bronzkori gödrökből származik, főleg kerámia, kevés állatcsont. A neolit leletanyag csekély, néhány durva töredék mellett finom, gömbös testű talak vonaldiszes töredékei is előkerültek.

Borzódűlő II. (HT-104, KÖH 69149): Július 12–31. között a 097 hrsz.-ú ingatlanon kutattunk, a 2025 m²-nyi lehumszolt területből 1840 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhelyet a Harkány és Diósvízló közötti műút szeli ketté, mind É-i, mind pedig D-i irányba igen intenzív, a 7 m széles kutatóárokban csaknem 250 régészeti jelenséget azonosítottunk. A régészeti objektumok egymást érték, több közülük nagy kiterjedésű, de mélységük nem volt jelentős. Túlnyomó részük hulladék- és/vagy élelemtároló gödör, de sikerült feltárnunk két cölöpszervezetes ház részletét, valamint egy mélyebb, íves lefutású árkot, amely talán egy nagyobb kerítőárok részlete. Leletanyaguk nagy része szerény mennyiségű, silány minőségű; néhány épebb, bekarcolt vonaldiszes kerámiatöredék alapján a település a középső neolitikum időszakára keltezhető (DVK). A leletek közül a csiszolt kőeszközök érdemelnek külön említést, némelyik igen szép megmunkálású.

A lelőhely D-i irányban tovább folytatódik, de egy nagyobb mocsaras terület miatt a feltárást egyelőre ebbe az irányba nem tudtuk folytatni. A magas talajvízszint miatt több objektumot nem tudtunk teljesen feltárni. Az augusztus eleji nagy esők miatt a Dráva megemelkedő vízszintje teljesen elárasztotta a lelőhelyet, ezért az objektumok egy részét nem sikerült dokumentálni.

Munkatársak: Voicsek Vanda régész, Nagy Norbert, Linzembold Csongor, Vadas Livia, Fenyvesi Anita régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

124. Dombóvár-Újdombóvár, Köztemető (KÖH 73205)

(Tolna megye) Ró

2010. március 11-én helyszíni szemlét és leletmentést végeztünk a köztemetőben, ahol a ravatalozó mellett vízóraakna ásása során egy kis edényt és mellette egy csontvázat találtak. A helyszínen azt tapasztaltuk, hogy a VII. utcától ÉK-i irányban mintegy 200 m-re lévő ravatalozónál, az újonnan ásott vízóraakna K-i oldalán valóban római kori sír került elő. A K–Ny tájolású, lekerekített

³ MFM RégAd: 73-76, leletanyag: MFM ltsz.: 70.3.1-22. és 3 leltározatlan GYN 210.

sarkú, téglalap alakú sír foltja a mai járósintztől kb. 100–110 cm-re jelentkezett, a sárga löszös altalajtól alig elütő világosbarna betöltéssel. A viszonylag alacsony természetű, vékony testalkatú halottat fejjel K-nek, lábbal Ny-nak, háton nyújtva temették el. Bolygatás érte a koponyát, a bal alkarcsontot és a lábszárait. A koponya felső része megsérült, de az állkapocs felőli alsó rész eredeti helyén maradt meg. A koponya a jobb váll felé eldőlt, előrebillent, valószínűleg temetéskor párnát helyeztek a feje alá. A karok nem szorosan a test mellett, hanem kicsit trapéz alakban, a könyék magasságában mintegy 10 cm-re a bordáktól eltávolodva helyezkedtek el. A jobb alkart a mellkason keresztben, a bal váll irányába felhajlították, a csuklóján bronz karkötő volt. A bal alkar másodlagos helyzetben, a jobb felkar környékén került elő, de a bal kézfej eredeti helyzetében, az alhasi tájékon feküdt, gyűrűs vagy kisujján két bronz karikagyűrűvel. Kérdéses, hogy mi okozhatta azt, hogy a felkarcsontok a sírfehéken fekvő bordáknál jóval magasabban voltak. A jobb combcsont még eredeti helyzetében, a bal már törötten és részben bolygatott állapotban került elő. A láb alsó részét erős bolygatás érte, a lábfejek és lábszár-csontok nem kerültek elő, de erről a részből származik a bejelentő által a Helytörténeti Gyűjteménybe bevitt mázas korsó és az utólag átadott kis szürke tál is.

A mellékletek, elsősorban a mázas korsó és a nyitott bronz karperec, a sírt a 4. sz. második felére keltezik. A temetkezési rítus és a mellékletek kivitelezése, minősége is megegyezik a korban szokványossal, ezért valószínűsíthető, hogy egyszerű, földsíros temetkezés került napvilágra, ami habár bolygatott, mégis teljesnek tekinthető.

Az előkerült leletegyüttes jelentőségét az adja, hogy új adatokkal szolgál Dombóvár késő római kori történetéhez, valamint segít pontosítani korábbi kutatási adatokat. Feltételezhető, hogy az eddig csak „VII. utca” lelőhelyként rögzített, 1970-ben előkerült téglasír az utca É-i – lelőhelyünkhöz közelebbi – részén lehetett. Az eddig ismert sírcsoportok alapján feltételezett, nagyjából K–Ny irányú, római kori út vonala, amely az I. sz. téglagyártól indulva, a Kölcsey utcán át eddig a VII. utcáig volt követhető, most kiegészíthető egy rövid szakasszal: a Köztemető területén É felé fordulva követi a Kapos vonalát.

BORUZZ KATALIN – SZABÓ GÉZA

125. Döge, Gurítódomb

(Fényeslitke, Ereszvény-dűlő)

(KÖH 61372)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szk

2010. február 17. és április 21. között megelőző feltárás végeztünk Döge területén, Fényeslitke–Komoró határában, ahol Ipari Parkot kívántak létesíteni. A tervezett 1,5 ha-os közel 4 m mély záportározó az egykori vasúti gurítódomb helyén létesül. A feltárt 259 objektumból mintegy 245 kora bronzkorinak (Szaniszló-csoport) bi-

zonyult, míg a maradék szkíta kori volt. A leletanyagból kiemelkedik két, csontból készült balta, valamint néhány közel ép edény.

Ennél is érdekesebbnek bizonyult azonban az a nagyméretű védműrendszer, melynek jelentős részét sikerült feltárnunk. A terület közepén egy hatalmas (külső átmérője kb. 110 m), félkör alakú árok került elő, melynek Ny-i oldalán a bejáratot is sikerült megfigyelnünk. É-i és D-i szélén egy-egy Ny–K irányú árok helyezkedett el, melyek mintegy 80 m hosszan keresztelték az ásátás területét. Egy másik – bejárával is ellátott árok – a félkör alakú árok belsejében került elő, s becsatlakozott abba. Az árkok igen mélyek és szélesek voltak; 160 cm körül volt a legkisebb mélység, de néhol a 220–230 cm-t is elérték. Átlagos szélességük 5 m körül volt, de a legszélesebb részen a 10 m-t is elérte. Néhány – szintén kora bronzkori – kút is előkerült, melyek leletanyagban igen gazdagnak bizonyultak.

JAKAB ATTILA

126. Dömsöd, Zöldhegyi-dűlő

(KÖH 74031, 74033)

(Pest megye) B, V, Rö, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálódni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Dömsödon két, korábban ismeretlen lelőhelyet azonosítottunk, ezek között a Duna-parton elhelyezkedő, nagy kiterjedésű, intenzív, több korszakon át lakott lelőhelyet érdemes megemlíteni (Zöldhegyi-dűlő I.).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

127. Drávaszerdahely, Belső-Szilás

(KÖH 75227)

(Baranya megye) B

2010. szeptember 16–17-én elvégeztük a Horvát Transzít gázvezeték építéséhez kapcsolódóan a HT-180 jelű régészeti lelőhelyen végzett földmunkák megfigyelését.

A humuszréteg gépi eltávolítása során egyértelműen elkülöníthető régészeti objektumot nem azonosítottunk, egy erősen tégl- és kerámiatörmelék réteg miatt azonban a további munkavégzést a nyomvonal 194+420–194+470 km-szelvényei között leállítottuk. A gázvezeték nyomvonalában 226 m²-nyi nyesett területből 171 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A bontást a téglatörmelék rétegben kezdtük egy szondázó keresztirányú árokkal, de ennek metszetében sem lehetett objektumot azonosítani. A kerámiatörmelék felszín kézi nyesése után egy gödör és benne egy bronzkori urna in situ jelentkezett. A nyomvonalra merőlegesen húzott még két árokban 30–40 cm mélyen

jelentkezett a sárga, növényi maradványokkal kevert geológiai réteg, újabb régészeti objektumot nem figyeltünk meg.

Feltételezésünk szerint a terület ezen részét a közelmúltban építési törmelékekkel vegyes földdel töltötték fel, de a tereprendezés során régészeti objektumokat is bolygathattak, így kerülhetett a törmelékes rétegbe bronzkori leletanyag. Annak eldöntésére, hogy az itt talált urna magányos temetkezés-e, vagy egy temető része, ill. hogy a területen lokalizálható-e hozzá tartozó település, egy nagyobb felületű feltárássra lenne szükség.

Munkatársak: Orbán Gábor, Vadas Livia régész-technikusok.

LIGNER JÁCINT

128. Dunafalva, Barkás (KÖH 69487)

(Bács-Kiskun megye) I

A HT-51 jelű lelőhely Dunafalva K-i határában, a Vári-dűlő határrészben, a Sütő-tanyától 750 m-re ÉK-re helyezkedik el, egy K-Ny-i irányú földhátan. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2010. május 26-án végezték el a lelőhelynek a Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonala által érintett szakaszán a megelőző feltárást. A lehumusztolt 299 m²-ből 99 m² volt régészeti objektumokkal fedett. A sárga agyagos altalajon 3 cölöphelyet találtunk, korhatározó leletanyag egyikből sem került elő.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András régész, Pópity Richárd, Szabó Dénes technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

129. Dunafalva, Vári-dűlő (KÖH 73597)

(Bács-Kiskun megye) Á, I

A HT-149 jelű lelőhely Dunafalva külterületén, a falutól 3,7 km-re ÉK-re, a Duna holtágától 1 km-re D-re, az ÉK-DNy irányú töltésúttól 200 m-re K-re, egy ÉNy-DK irányú kiemelkedésen található, a Magyar-Horvát gázvezeték 124+250 és 124+350 km-szelvényei között. A lelőhely régészeti megfigyelés során került elő, 100 m hosszú szakasza esett az 5 m széles nyomvonalba. A szelvény két oldalán lévő magas búza miatt a lelőhely kiterjedését nem tudtuk lehatárolni.

A megfigyelés során előkerült temetkezésen kívül a 2010. június 9-10-én végzett megelőző feltáráson 3 régészeti objektumot tártunk fel. Előkerült egy kisméretű, kerek, faszenes égett folt, valamint egy rövid árokaszakasz, melynek csak a lekerekített végződése nyúlt bele a szelvénybc és egy kisméretű ovális gödör. A lelőhely legjelentősebb objektuma a kiemelkedés K-i oldalán található Ny-K tájolású bolygatatlan sír, melyben egy

háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, rossz megtartású gyermekváz feküdt. A sír foltja nem rajzolódott ki, a humusztolás során a kotró kanala a koponya tetejét megsértette. A koponya bal oldalán egy apró, nyitott végű bronzhuzal fülbevaló került elő, a medence jobb oldalán pedig egy töredékes, enyhén ívelt vaspánt, mely talán koporsókapocs lehetett. A sír tájolása és a leletek alapján Árpád-korra keltezhető. A temetkezés a szelvény közepén helyezkedett el, a környezetében több sírt nem találtunk.

A leletanyag az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSOLYA

130. Dunaföldvár, Felső-rév (KÖH 71913)

(Tolna megye) B, Ró, A

2010. április 19. és május 7. között elvégeztük a próbafeltárást a lelőhelyen, a 0109 hrsz.-ú ingatlanon, 2808 m²-en. Dunaföldvártól É-ra, a tervezett bioetanol üzem területén a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a 2009. november 2-án végzett terepbejáráson őskorra és római korra tehető lelőhelyet valószínűsítettek a Nagykarácsonyi-vízfolyás É-i partján, egy É-ról D-re lejtő domb oldalában, mintegy 7000 m²-en.

A próbaásatás során az eredetileg lelőhelyként körülhatárolt területen hosszirányban 4 keskeny kutatóárkot nyitottunk. Objektumok csak ezek ÉNy-i vége felé, a dombtetőn, ill. annak közelében voltak. A pozitív kutatóárkokat a dombtető felé, az eredetileg kitűzött területen túlra is meghosszabbíthattuk, és egy ezekből elkülönült szondát is nyithattunk a domb legmagasabb pontján. A valódi lelőhely a dombtetőn található, nagyjából 12 000 m²-re terjedhet ki, folytatása az ugyancsak a dombháton elhelyezkedő, É-ra levő szomszédos telekre is kiterjed. Az eddigi eredmények alapján a jellege szőrt, de az objektumok a teljes terület átlagában a 20 m-es távknél sűrűbben jelentkeztek. A területen bronzkori, római kori és késő avar kori telepjelenségeket regisztráltunk.

A szondaárkok 2808 m²-es összterületén 70 objektum került elő: gödrök, kemencék és árkok, ill. a szondák által részlegesen érintett épületrészletek voltak. A legnagyobb és legmélyebb objektumok az árkok, a legösszetettebb objektum egy öt darab rostélyos edényegyető kemencét és egy sütőkemencét magába foglaló kemencebokr.

Az objektumok leletanyaga viszonylag kevés, főleg kerámiából és állatcsontból áll. Szórványlelet alig került elő, a kemencék egyrétegűek és rosszul kiégetettek, mindez mindegyik korszaknál a rövid életű megtelepedésre utal.

A lelőhelyet és környezetét korábbi építkezések során bolygatták, így érintetlen rész csak a domb K-i, jelenleg szondázott felén várható. A dombtető (és egyben a lelőhely) Ny-i fele részlegesen építési törmelékkel van feltöltve és változó mértékben bolygatott, aminek mélysége ismeretlen. A lelőhely egy része minden bizonnyal elpusztult a domb ÉK-i, telekhatár melletti részén.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Vogl Angéla, Zsubori István technikusok. A geodéziai felmérést a Szakszolgálat pécsi geodéziai csoportja végezte.

BOLDOG ZOLTÁN

131. Dunaföldvár, Felső-rév (KÖH 71913)

(Tolna megye) B, Ró, A, Á

A Boldog Zoltán vezette próbafeltárás után a megelőző feltárást 2010. június 22. és július 30. között végeztük a 0109/4, 0111/32, 0116/9 hrsz.-ú ingatlanokon, 14 657 m²-en.

A kijelölt ásati területen három fő régészeti korszak található: bronzkor (kora és késő bronzkor), késő avar kor és Árpád-kor, mindhárom telepként. A területet az avar- és az Árpád-kori telepek részét képező árkok, árokrendszerek hálózta be. Ezenkívül római korinak meghatározható árkokat azonosítottunk.

A bronzkori objektumok a területen jellemzően szórtan helyezkedtek el, de az É-i és a D-i részen egy-egy sűrűn egymás mellé ástott objektumcsoportot találtunk. A leletek többségét agyagedények töredékei alkotják, közöttük díszkerámia és mindennapi használatra szánt kerámia egyaránt. Kiemelendő egy egészen előkerült nagyméretű, mintegy 70 cm magas tárolóedény, hombár.

Az avar kori házak és határoló árkok az ásati terület középső és É-i részén helyezkedtek el. Az avar telep É-i irányban, a beruházási területen kívül nyilvánvalóan folytatódik. Kiemelendő lelet egy ház agyagpadlójába karcolt és szerencsésen fennmaradt malomjáték tábla.

Az Árpád-kori objektumok – házak, műhelyek, vermek – főként a terület középső és D-i részén találhatók. A telepet négy oldalról többször megújított árkok, árokrendszer határolta, az árkok mentén több edényégető kemencével, kemencebokorral. A számos fazekas-kemence miatt lényegében fazekastelepről beszélhetünk.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Vogl Angéla, Zsubori István technikusok. A geodéziai felmérést a Szakszolgálat pécsi geodéziai csoportja végezte.

MIKLÓSITY SZÓKE MIHÁLY

132. Dunaszekcső, Magtár (Vörösmarty tér) (KÖH 63526)

(Baranya megye) Ró, Kö

2010. májusban próbaásatást végeztünk a lelőhelyen.

A római időszak korábban is megtalált 3–4. századi épületomladéka került elő geometrikus díszítésű freskótöredékekkel és COH VII BR téglákkal együtt. A római épület falait nem találtuk meg a Magtáron belül. A korábbi évek próbaásatásaival egybevetve a római szint az épület Ny-i végében intenzívebb, közvetlenül a belső járószint alatt felhalmozódott omladékból áll. Innen a felszíni járószinttel együtt enyhén lejtett D-felé. A római réteg K-i irányba vékonyodott és ellentétben a felszínnel, meredeken lejtett lefelé, vagyis 1700 évvel ezelőtt a Duna hordaléka és a későbbi part menti teraszosítás nem töltötte fel a területet.

Megtaláltuk a válltaggal (= diadalív indítása?) rendelkező, apszisos záródású, vastag falú (110 cm), 6 m széles kőtemplom maradványait. 1716-ból már forrásokkal igazolható az (újja?)építése, de 1735-ben leégett, majd egy év múlva újjáépült, végül 1810-ben magtárrá alakították. 1750-ben temették el itt a 30-as éveiben járó Stroh(?) András plébánost, akinek sírját a magtárrá való átalakításkor az egyik pillérrel megbolygatták és az ásás során mi is megtaláltuk. Az előkerült középkori pénzek alapján feltételezhető középkori templomelőzményt egyelőre az írott forrásokban szereplő szekcsői középkori keresztény vallási építmények (Szentháromság templom, Szentháromság kápolna, Szt. János templom, Szt. Jakab templom a Mária-oltárral, Monyoka falu kolostora, Szt. Márton templom, Remete-kápolna) egyikével sem tudtuk megnyugtató módon azonosítani. Az 1716-ban épült templom azonban már a Szentháromság tiszteletére épült.

GÁBOR OLIVÉR

133. Dunaszekcső határa

(Baranya megye) R, B, LT, Ró, Kö

2010 folyamán régészeti megelőző feltárásokat végeztünk a Városföld-Drávaszerdahely között építendő gázvezeték-fektetés által érintett lelőhelyeken.

Alsó-Szentimre-dűlő (HT-56 lh., KÖH 68573): Március 30. és április 8. között a gázvezeték nyomvonalában a lehumuszolt 867 m²-ből 524 m² bizonyult régészeti objektumokkal fedettnek. A lelőhely a halastavaktól ÉK-re, az itt futó É-D irányú kisebb vízfolyás K-i partján húzódó lapályon, ill. enyhén emelkedő domboldalon lokalizálható. A feltárás során 23 régészeti objektum került elő, ezek két rossz állapotú kemence és 3 egymással párhuzamos rövid árok kivételével mind hulladék- vagy élelemtároló gödrök voltak. A feltárt objektumok nagy része – a több esetben igen nagy méretük ellenére – régészeti leletanyagban meglehetősen szegény volt. Az előkerült leletanyag alapján a lelőhelyen a rézkori badeni kultúra, ill. a bronzkori mészbetétes edények kultúrájának településrészlete azonosítható.

A lelőhely patak felé eső, Ny-i végében a gépi humuszolás során több régészeti objektumot azonosítottunk, de a gyorsan feltörő és több mint 1 m-es szinten állandósuló talajvíz miatt ezeket még állandó szivattyúzással sem tudtuk feltárni.

Duna-part (HT-150 lh., KÖH 74655): Június 26–30. között elvégeztük a régészeti megfigyelést a nyomvonal 129+550 és 129+850 km-szelvényei között. A lelőhely a Duna-part közelében, egy juhásztanya mellett lokalizálható. A gázvezeték nyomvonalában 631 m² volt régészetileg pozitív. A területet a modern korban többször bolygatták, ezért csak egyetlen objektum volt egyértelműen elkülöníthető, egy jó állapotban megmaradt nagyméretű kemence. A többi objektum azonosítása és leletanyagának megmentése érdekében a szelvényben összesen 16 keresztirányú szondát ástunk, melyekből jelentős mennyiségű kelta és római kori leletanyagot gyűjtöttünk. A kutatóárkokban több helyen megfigyelhetők voltak a lelőhelyet elpusztító modern kori tanyaépületek maradványai, valamint egy közműárók.

Felső-Szentimre-dűlő I. (HT-53 lh., KÖH 68471): Június 14. és július 1. között elvégeztük a régészeti megfigyelést a lelőhely újabb részletén, ahol a humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 132+197 és 132+347 km-szelvényei között. A lelőhely az 56. sz. főúttól Ny-ra, a Leánka-patak két oldalán emelkedő domboldalon található. A lelőhely egy részét (a pataktól Ny-ra) 2009-ben feltártuk, az újabb objektumok a pataktól K-re kerültek elő. A gázvezeték nyomvonalában 1021 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 598 m² volt. Az objektumok a pataktól K-re sűrűn helyezkedtek el, 2 nagyméretű, hosszan elnyúló többoszlatú árok mellett 2 viszonylag ép kemence érdemel említést. Az egyik kemence É-i oldalából egy füstölőjárat indul É-i irányba, de ez fél méter után megszakad, valószínűleg beomlott. A másik kemence kétosztatú, egy kis ovális alakú előtérrel. Belső terében a sütőfelület alatt kerámiatapasztást figyeltünk meg. A feltárt objektumok a római korba sorolhatók.

Felső-Szentimre-dűlő II. (HT-54 lh., KÖH 68477): Április 2–9. között a 053/38–41 hrsz.-ú ingatlanokon a nyomvonalban lehumusztolt 635 m²-ből 224 m² volt régészetileg fedett. A lelőhely az 56. sz. főúttól Ny-ra, a Leánka-patak Ny-i partján, a patakkal párhuzamosan húzódó dombhát mögött, egy a környezetéből kiemelkedő kisebb dombháton helyezkedik el, a HT-53 lelőhelytől mintegy 150 m-re. A humuszolás során 5 régészeti jelenség és 12 stratigráfiai egység került elő. Ezek közül az egyik egy mélyebb méhkas alakú tárológödör, egy másik, kisebb gödörből pedig jelentős mennyiségű kerámiatöredék és állatsont került elő. A többi objektum nagyobb méretű, de leletanyagban igen szegény gödör volt. Az előkerült leletanyag alapján a feltárt objektumok egy kisebb őskori telep részei, amely a rézkori badeni kultúra időszakára keltezhető. A nyomvonal 132+528–132+826 km-szelvényei között

újabb 5 régészeti objektumot azonosítottunk, ezekben a korábbi feltáráshoz hasonló szerény mennyiségű badeni leletanyag volt. A lelőhelyrész egyértelműen a korábban feltárt HT-54 lelőhely folytatása.

Gyerma II. (HT-147 lh., KÖH 74651): Június 30. és július 7. között több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 135+574–135+947 km-szelvényei között. Ezeket a 2009-ben feltárt HT-57 lelőhelytől Ny-ra emelkedő domb tetején észleltük, de a két lelőhely között összefüggés nem állapítható meg. A gázvezeték nyomvonalában 1380 m²-t humusztoltunk le, ebből régészetileg pozitív 474 m² volt. A lelőhely két részre különült el, a K-i felén egy szép, őrlőkővel és téglával kirakott szájnnyílású középkori kemence, valamint több árok és gödör található, de azonosítottunk egy modern kori tanyaépületet is. A Ny-i felén egy kutyaacsontváz mellett két leletanyag nélküli kisebb gödör volt.

Munkatársak: Birkás Péter, Fenyvesi Anita, Mrenka Attila, Németh Réka, Vadas Livia.

LIGNER JÁCIINT

134. Dunaszentgyörgy, Dömötör utca–6. sz. út között

(KÖH 58698)

(Tolna megye) Ő, Ró, Á

2010. augusztus 11–13-án terepbejárást és a műszeres lelőhely-felderítést végeztünk Dunaszentgyörgy külterületén. A régészeti kutatást a Fadd-Paks gázvezeték 18,53 km-es nyomvonalának földmunkái tették szükségessé. A terepbejárás során a tervezett gázvezeték nyomvonalát a vezeték gerincvonalától 50-50 m szélességben kutattuk.

A nyomvonalnak a Fadd gázelosztó állomástól a Dunaszentgyörgytől D-re, a községi dögműgig terjedő szakaszán nem észleltünk régészeti örökségi elemet. A nemrég Czövek Attila (Wosinszky Mór Múzeum) által bejelentett római kori útrészlet (KÖH 74075) azonosítása az ÉNy-DK-i irányú dűlőút mentén nem volt lehetséges.

A lakott területtől D-i irányban nagyszámú római kori kerámia, ill. 2 db pénzérme került elő. A felderítés során a településtől DNy-i irányban, a községi dögműgtől 300 m-re ÉK-re azonosítottuk az 58698 lelőhelyhez kapcsolódó régészeti területet. A felszínen gyűjthető kerámiatöredékek alapján őskori, római kori és középkori (Árpád-kor) lelőhelyet valószínűsítünk.

Munkatársak: Tóth Bálint, Nagy Balázs, Szabó Zoltán.

LIGNER JÁCIINT

135. Dusnok, Kengyelus-hát

(KÖH 76653)

(Bács-Kiskun megye) Ő

2010. november 26-án helyszíni szemlét végeztem a település tervmódosítással érintett területén, mely kül-

területen, az 51. sz. főúttól Ny-ra helyezkedik el. A vizsgált terület és környezete geomorfológiai szempontból kevésbé változatos, a felszín átlagos magassága 90 mBf. Közvetlen környékén egykori vízfolyás (ma Vajas-fok) húzódik, amelynek Ny-i partján kisebb-nagyobb háta, göröndök helyezkednek el.

Egy új, eddig ismeretlen lelőhelyet találtam a községtől DNy-ra, az 51. sz. főút Vajas-foki hídjától kb. 400 m-re Ny-ra, a Vajas-fok kanyarulatának Ny-i partján, kb. 80×150 m-es területen kis mennyiségű őskori kerámia-töredéket gyűjtöttem.

A terület többi részén lelőhelyre utaló leletet, vagy jelenséget nem észleltem.

V. SZÉKELY GYÖRGY

136. Ebes, Sajtgyár

(KÖH)

(Hajdú-Bihar megye) U, V, Sza, A

A község K-i határában lévő ipari parkban létesítendő gyár területe 1998 óta ismert intenzív, elsősorban középső neolitikumra keltezhető lelőhely.

A 2010. szeptember 21-én megkezdett humuszolás eredményeként a beépítendő terület alatt teljes egészében bolygatatlan lelőhelyet találtunk. A terület É-i szélén minimum 1 m humuszvastagság volt, de az egykori folyómeder felé lejtő D-i részen a későbbi feltöltésekkel együtt ez elérte a 2,5 m-t is. Szeptember 23. és november 5. között végeztük el a megelőző feltárást.

A 3334 m² feltárandó terület alapvetően két egymással összekapcsolódó, de nem teljesen összefüggő részből állt: a Sajtgyár épülete és a hozzá É felől kapcsolódó szennyvíztisztító és útcsatlakozás területe. Az intenzívnek meghatározható lelőhelyen 152 objektumot bontottunk ki, melyekhez 285 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A lelőhely legkorábbi időszakát a középső neolitikum végi település jelentette. Az AVK késői időszakára (Esztár-csoport) keltezhető település intenzitása a főút felé haladva nőtt; elsősorban nagyméretű, amorf, elsődlegesen agyaggyerésre, másodlagosan hulladéktárolásra használt gödreit tártuk fel. Több nagyobb agyaggyerő gödör esetében megfigyeltük, hogy az objektum sekélyebb szélein kemencé(ke)t, vagy tűzhelye(ke)t alakítottak ki. A településen 4 temetkezés került elő, melyek közül 3 a nagyméretű hulladékgödrök betöltésének felső részében került napvilágra. Említésre érdemes egy nagyobb kerek gödör közepén feltárt vastag falú tárolóedényekből (köztük számos festett töredékkel) és nagy mennyiségű vörösré égett tapasztástöredékből álló depónia, mely egy épület omladéka lehetett. Ez az időszak szolgáltatja egyben a legnagyobb mennyiségű leletanyagot is.

Feltártuk a 2003–2004-es, valamint 2007-es Zsongvölgyi feltárások során megismert laza szerkezetű vaskori település néhány gödrét is. Közülük két kisebb, kerek tárológödör emelhető ki, melyek egy vaseszköz

(sarlót?), ill. egy perem fölé húzott fülű szürke, korongolt bikónikus bögrét tartalmaztak.

Bár előkerült több római császárkori objektum is, azonban a szarmata település központját délebbre kereshetjük.

A 8–9. századi településnek mindössze egyetlen félig földbe mélyített, téglalap alakú kemencés háza került elő, közvetlenül a vízparton egy szabadtéri kemence és két kút társaságában. Mindkét szelvényben megfigyeltünk egy többcsatornás, sekély, U-profilú árokrendszert, mely DK-i irányba (a Zsong medre felé) futott le és amely feltételezhetően vízelvezetésre szolgált. A szennyvíztelep alatt kinyitott területen is sikerült betapasztott állatcsontokból, kerámia- és patics-töredékekből álló szigetelőréteggel ellátott szabadtéri kemencét kibontanunk két nagyméretű, mély agyaggyerő gödör mellett.

Munkatárs: János Judit (Széchenyi Ferenc Tájmúzeum, Ebes).

DANI JÁNOS – SZILÁGYI KRISZTIÁN ANTAL

137. Ecsefalva, Kelemen-zug

(KÖH 4193)

(Békés megye) Ő

A HHE-Ecsefalva-1 és a HHE-Túrkeve-K-1 földgázkutakat összekötő földgázvezeték tervezett nyomvonalán 2010 júliusában végeztünk régészeti terepbejárásokat a korábbi ismert, őskori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén. Megállapítottuk, hogy a lelőhely É-i széle szorosan illeszkedik a magaspart vonalához, itt fordul elő a legtöbb őskori edénytöredék; D-i irányban nagyon kevés kerámia található, de az mind őskori volt. A lelőhelyet D-i irányban egy sekély, régi érmeder és kb. 50 m-es leletmentes sáv választja el a Dévaványa, Réhely-dűlő, Dékány-tanya elnevezésű szarmata és Árpád-kori lelőhelytől.

LISKA ANDRÁS

138. Egerág határa

(Baranya megye) U, R, B

2010. júliusban elvégeztük a Horvát Tranzit gázvezeték-fektetés földmunkáival érintett lelőhelyek régészeti megfigyelését.

Gyilkos-tó (HT-156 lh., KÖH 74667): A humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 174+050 és 174+150 km-szelvényei között leállítottuk. A lelőhely a pécsudvardi úttól mintegy 2 km-re D-re húzódó fennsíkon található. A gázvezeték nyomvonalában 512 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 128 m² volt. Négy régészeti objektumot azonosítottunk, melyek hulladéktároló gödrök voltak. Az egyik gödörbe behajítva egy csontvázat is találtunk. A leletanyag alapján a lelőhely a középső neolitikum időszakára keltezhető (DVK).

Gyilkos-tó II. (HT-157 lh., KÖH 74669): A nyomvonal 174+350 és 174+510 km-szelvényei közötti szakaszon a lelőhely a pécsudvardi úttól mintegy 2,5 km-re D-re húzódó fennsíkon, a HT-156 lelőhelytől 200 m-re található. A gázvezeték nyomvonalában 811 m²-nyi nyesett területről régészetileg pozitív 254 m² volt. Öt régészeti objektumot azonosítottunk, de ezek közül csak egyben volt régészeti leletanyag. Ez alapján a lelőhely valószínűleg összefügg a HT-156-al, szintén neolitikus (DVK).

Rögződő (HT-85 lh., KÖH 68555): Az örökségvédelmi hatástanulmányhoz végzett terepbejáráskor azonosított lelőhely feltárását Kis Attila 2009 októberében elvégezte. 2010-ben a humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 176+050 és 176+480 km-szelvényei között leállítottuk. A lelőhely Egerágtól ÉNy-ra található, egy kisebb dombhát oldalában. A gázvezeték nyomvonalában 515 m²-t érintett, ebből régészetileg pozitív 382 m² volt. A korábban feltárt lelőhelyrészről mindkét irányban jelentkeztek objektumok, összesen 21. Ezek túlnyomó része bronzkori (mészbetétes) anyagot tartalmazott, némelyikük meglehetősen mély volt (2 m). A lelőhely DNY-i végén két rézkori gödröt találtunk, sok kerámiával, ezek a 2009-es feltáráshoz hasonlóan a Furchenstich-kultúra anyagát tartalmazták. Ez alapján tehát az itt feltárt jelenségek egyértelműen a korábban feltárt HT-85 lelőhelyhez tartoznak, egy valószínűleg ÉNy-DK-i irányban húzódó, több korszakban lakott település maradványai.

Munkatársak: Vadas Livia, Fenyvesi Anita, Mrenka Attila régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

139. Ellend határa

(Baranya megye) R, Ró

2010 tavaszán megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzít gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Kossuth Tsz. (HT-82 lh., KÖH 24648): Március 26. és április 8. között 422 m²-en 19 objektum került elő. A lelőhely egy É-D irányú dombhát K-i lejtőjén, egy mára jórészt feltöltődött patak partján található. A szelvényben az objektumsűrűség egyenletes volt. A feltárt objektumok római kori telepjelenségek, nagyjából a 3. századra tehetők (kemencebokr füstölővel és kemencékkel, gödrök, különálló kemencék és azok munka- és hamusgödrei). Összességében az objektumokban kevés leletanyag volt, a szórványlelet is kevés. A területtől Ny-ra fémkereső műszerrel egy késő római(?) bronz csüngődísz találtunk.

A legnagyobb objektum egy igen hosszú kemencebokr egy füstölővel, valamint 2 beásott gödörrel. A kemencebokrot a domboldalba lépcsőzetesen vágták be, bővítése során a régi kemencét szétbontták. A kemencebokr leletanyaga provinciális kerámia, állatcsont

és egy Drag 33 terra sigillata acetabulum talpgyűrűs aljtöredéke volt.

Augusztus 16–21. között régészeti megfigyelést végeztünk a gázvezeték-építés mellett. A 221 m²-nyi területen, a Romonya–Ellend műúttól Ny-ra meredeken emelkedő domb tetején előkerült 4 objektumban régészeti leletanyag nem volt, de az objektumok jellege alapján valószínűleg a korábban feltárt emlékekkel egykorúak.

Németh-földek (HT-81 lh., KÖH 68553): Április 1–30. között a kutatott 1400 m²-en 1553 objektumot tártunk fel. 2009-ben a Ny-i fekvésű domboldalon 754 m² területen 64 régészeti objektum került elő és egyértelművé vált, hogy a lelőhely a dombtető és a völgy felé is folytatódik. 2010-ben mindkét irányba növeltük a kutatott területet. Nyugati irányba a patak melletti völgyben kb. 10 m hosszú részt humuszoltunk le, de a feltörő talajvíz miatt az előkerült árkot nem tudtuk feltárni. Keleti irányba a dombtetőn a lelőhely további 280 m hosszan folytatódott és K-i széle kivételével végig sűrűn fedett volt régészeti jelenségekkel. A területet végig a késő rézkori badeni kultúra telepjelenségei borították: méhkas alakú gödrök, nagyméretű munkagödrök, vájt kemencék. Az objektumokból viszonylag kevés állatcsont, nagy mennyiségű kerámia, a durva tárolóedények töredékei mellett, függőleges és ferde kannelúrával díszített hasú kis bögrék, pontbenyomkodással, karcolással díszített tálak kerültek elő. Egy nagyméretű rézkori munkagödörre ráásva, 3 római kori sír került elő, egyiknek – részben feldúlva – az oldala téglákkal volt kirakva. A középső részen néhány Árpád-kori jelenséget tártunk fel, amelyekből hullámvonaldíszes fazekak töredékei kerültek elő.

Munkatársak: Boldog Zoltán régész, Bodródi Miklós, Nagy Norbert, Fenyvesi Anita, Vogl Angéla, Linzembold Csongor, Zsoldos Szabolcs technikusok.

VOICSEK VANDA

140. Emőd, Rigós-ér

(KÖH 76257)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R, Sza

2010. augusztus 19-én helyszíni szemlét végeztünk az Emődhöz tartozó Istvánmajortól DNY-ra, a Rigós-ér É-i partján fekvő magaslaton, lakossági bejelentésre. A szemle során jó észlelési körülmények között, nagyjából 400×200 m-es területen, közepes sűrűségben késő rézkori (a badeni kultúrához köthető), valamint császárkori (szarmata) településekről származó leletanyagot találtunk. A lelőhely ÉÉNy-DDK irányban húzódik.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

141. Enese határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, LT, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárást folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli

és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Enesén négy új lelőhely került elő: *Szilos-dűlő, Varga-tag III., Kovács-tag, Péterháza-pusztá III.* (KÖH 74327, 74329, 74331, 74335). A Varga-tag területén – többek között – bronzkori temető nyomait sikerült a felszínen azonosítani.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

142. Esztergom, Bazilika

(KÖH 2158)

(Komárom-Esztergom megye) V?, R6?, Ú

A Bazilika rámpája alatt (16238/1 hrsz.) levő újkori pincerendszer és étterem átépítésének földmunkáinál folytattunk régészeti megfigyelést 2010. áprilisban.

A rámpa É-i oldalának bontása során a markolók egy É-D irányú, koporsóban fekvő csontváz É-i végét találták el. A csontvázat a lábainál, a combcsontnál vágták ketté. A levágott rész csontjai teljesen elmorzsolódtak; a kiszedett földben régészeti leletet nem találtunk. A váz többi részét kibontani nem lehetett, a fölötte levő, mintegy 8 méternyi föld miatt. A koporsó szintje alatt egy többször megszakadó, mintegy 6–10 cm vastag átégett réteget találtunk. Az oldalfalban egy kemence átégett falának metszete rajzolódott ki. A rámpa É-i oldalán előkerült váz és kemence nyomai arra utalnak, hogy ott egy nem, vagy csak részben elbontott korábbi domb maradványai

vannak, amelyen egy korábbi (esetleg kelta vagy római) településnyom és egy talán barokk temető maradványai őrződtek meg.

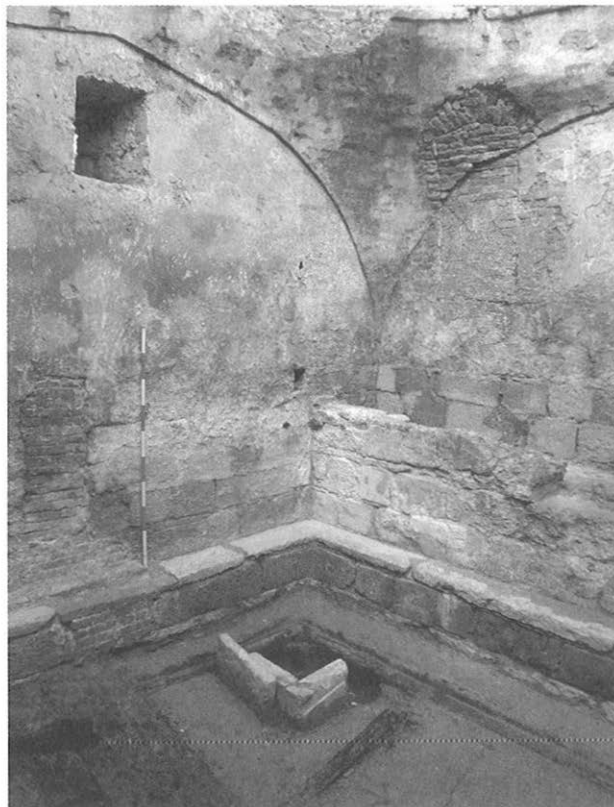
A 19. századi pincerendszer átépítése során az oldalfalakat nem bolygatták, így azokban megfigyeléseket nem lehetett tenni. A jelenlegi járószint feltörésekor és a közmű-, ill. gépészeti árkok mélyítésekor megfigyelhető volt, hogy a padlószint alatt mintegy 1,4 m mélységig (az új árkok mélyítésének alsó határa) még mindig a 19. századi alapozás falai, ill. a köréjük betöltött modern törmelék volt. A pincerendszer Ny-i traktusában, ahol a csurgóaknákat készítették; megfigyelhettük, hogy a pince alapozását a korabeli altalajt alkotó szürke márga- és agyagrétegre rakták. Ez által bebizonyosodott, hogy a területen már a 19. században elhordták a régészeti értékes rétegeket, hogy a stabil altalajra helyezhessék a pincerendszert.

A liftakna építéséhez a felszínről mélyítették egy aknát. E munkák során kiderült, hogy a pincerendszer boltvállainak, ill. a fölötte levő rámpa feltöltéséhez nem a vár (és a székesegyház) bontásából származó törmelékot használtak fel, hanem bányából származó szűz homokot, ill. agyagmorzsalékot; melyekben lelet nem volt.

A primáspince feletti rész új szigetelőlemezőnek kialakításakor csak mintegy 40–60 cm mélységig hordták le a talajt. Ebben a rétegben csak újkori törmelék, ill. a park kialakítása során idehordott föld volt.

Az esetleges lelőhely(ek) védették, mert több méter föld borítja őket, de ugyanezen okból megközelíthetetlenek is.

TOLNAI GERGELY



143. Esztergom, József Attila tér 2/a
(KÖH 2090)

(Komárom-Esztergom megye) Kú, Tő
2009-ben Esztergom város anyagi támogatásával feltártunk egy 17. században épített török fürdőt a volt Mattyasovszky-féle telken, amelyet a 19. sz. közepén teljesen eltemettek. A fürdőt az eltemetés után is használták egy ideig, egy föld alatti, boltozatos helyiségen keresztül, lépcsős lejáraton át közelítették meg. Az 1890-es években egy a fürdő boltozatára ráépített épület sarka beszakította a kupolát, és akkor a belső terét is földdel betöltötték.

Az átlagban 4,5–5 m, egyes helyeken 6–6,5 m vastag agyagtöltés elhordásával kiszabadult a Víziváros középkori városfalának eltemetett 4–5 m-es szakasza, egy az 1560-as években épített török rondella (Ilidza Kuleszi – „Hévíz-fürdő tornya”), valamint a fürdő mellé, ugyancsak a 17. században, de a fürdőnél később épített török sokszög alakú bástya (Sizidsak-Szu Kuleszi – „Meleg-víz tornya”) részben visszabontott, jórészt másodlagosan felhasznált középkori kváderekövekből épített jelentős falmaradványa. A bástya belsejében, nagy mélységekben szintén feltárást végeztünk.

2010. szeptember 1. és november 15. között folytattuk a kutatást. (Az illusztrációkat lásd a 222. oldalon!) A szívkös anyagi források, a rendkívül csapadékos időjárás és a magas talajvízszint ellenére a legfontosabb célkitűzéseket meg tudtuk valósítani: feltártuk a fürdő-épület közvetlen környékét, sikerült meghatározni az egykori járószinteket, részben tisztázni a fűtésrendszert. Az egykori előtérrel kiderült, hogy az a K-i oldalon lehetett, amely azonban már nem tárható fel, mivel még a 17. században a törökök előbb egy nagy sánctüvet, majd az említett hatalmas sokszög-bástyát építették rá.

Korábbi, középkori fal, építmény feltáráására, értelmezésére is sor került, ill. a régészeti munkákkal egy időben megtörtént a fürdő belső falfelületeit borító későbbi vakolat- és mészrétegek eltávolítása (leverése), megerősítése, kifoltozása, restaurálása. A feltárások eredményei alapján a helyreállításnak, ill. a rekonstrukciónak (kupola visszaboltozásának), és a fürdő, valamint a mellette előkerült bástya- és rondellafalak műiemléki helyreállításának nincsen akadálya.

A feltárt főleg 17–18. századi leletanyag (nagy mennyiségű kerámia, ágyúgolyók, kőfaragványok) a Balassa Bálint Múzeumba került.

HORVÁTH ISTVÁN

144. Esztergom-Szentgyörgymező,
Papnevelde utca
(KÖH 76363)

(Komárom-Esztergom megye) LT, Rő, Á, Kk, Tő
2010. augusztus 11. és november 10. között tervátatást végeztünk a volt Mentőállomás területén (15932 hrsz.); egy 450 m²-es területen 45 objektumot tártunk fel.

A területen a legkorábbi leletek a LT-D korszakból származnak, melyhez, noha *késő kelta* edénytöredékek szinte minden objektum betöltésében előfordultak, mindössze egy gödröt és egy, K–Ny-i irányba lejtő, nagy kiterjedésű tapasztott, helyenként gerendalenyomatosszerű felületet lehetett kötni. Ez utóbbi talán egy É–D-i irányba futó sáncrendszer része, melyet 10 m hosszan, 3–4 m szélességben lehetett követni.

Az objektumok közül *római korinak* mindössze egy V-keresztmetszetű árkot lehetett meghatározni, melynek 4 m hosszúságú szakasza a feltárási terület É-i végében húzódott.

Kora Árpád-korra lehetett keltezni egy 3×2,5 m nagyságú félig földbe mélyített házat, melynek ÉK-i negyedében egy tűzhely maradványait is kibontottuk. Az épület K-i és É-i oldalát megbolygatták, így a házba mélyedő 8 cölöplyuk közül 6 maradt meg. A ház betöltésében a 10–11. századi edénytöredékeken kívül egy ólom mellkereszt is volt. A háztól É-ra és Ny-ra egy 1,0 és két 1,5 m átmérőjű kemence maradványai kerültek elő, de közülük csak egyben volt keltezhető (Árpád-kori) leletanyag. Ugyancsak Árpád-kori lehetett az a két K–Ny-i árok is, melyek az ásatási terület D-i szélén húzódtak. Az árkoktól Ny-ra egy pince lejárata került elő, melynek faszervezete leégett, beomlott. Az omladék alatt 6 lépcsőfokot bontottunk ki, a hozzá tartozó pince azonban már a feltárási területen kívülre esett. A betöltéséből előkerült leletanyag a 15. századra keltezi.

A pincétől Ny-ra egy nagyméretű *török kori* gödör mutatkozott, melynek gazdag leletanyagát mázas edények (többnyire tálak, köztük feliratos is), kiskérődzők csontmaradványai, valamint egy teljes és két töredékes löcsöntváz tette ki. Az egyik ló maradványai alól 1623-as ezüstdénár került elő.

A feltárási terület Ny-i részén egy K–Ny-i irányú, 9 m hosszúságú pince húzódik, melynek D-i oldalán a középkori bejáratot elfalazták, egy É-on nyitott bejáratlan azonban napjainkig használták. A pincéhez tartozó épület földszinti falai a pinceboltozat felett 2,5 m magasan állnak. A D-i oldalon elfalazott résablakokat és egy kőkeretes bejáratot bontottunk ki, ez utóbbi keretkövei megégetek. A Ny-i falban egy valószínűleg későbbi bejáratot és résablakok szintén elfalazott nyomait találtuk. Az É-i falat egy 18. században épült, agyagba rakott alapozással elvágták. Az épület betöltésében reneszánsz festésű kő- és freskóanyag, kályhacsempe-töredékek kerültek elő. Az épület D-i homlokzata előtt téglából épült toldaléképület falkoronái bontakoztak ki, boltozatindításokkal és kemence maradványával. Az ásatás során az épület Ny-i részének 1/3-át tártuk fel.

A feltárást Esztergom város Önkormányzata finanszírozta.

Munkatársak: Kövecses Varga Etelka régész, Boldizsár Péter régésztechnikus, Berta Adrián és Szolnoki Tamás régészhallgatók.

MERCZI MÓNICA – TARI EDIT

145. Érsekhalma-Hildpuszta, földvár
(KÖH 27488)

(Bács-Kiskun megye) B

2010. július 5–28. között leletmentő feltárást végeztünk a hildi földvár területén, a sáncárok külső oldalán. A leletmentésre lakossági bejelentés alapján került sor, ugyanis a bronzkori földvárral szemben húzódó Hildi sor lakói az ez évben történt nagy esőzések után a leszakadozó löszfal felső részén egy emberi vázra lettek figyelmesek.

A sír maradékának és a benne elhelyezkedő csontváznak a megmentésére az alpinista technikákat ismerő szakember segítségét vettük igénybe, aki kötelzet segítségével leereszkedve a mélység fölé, oldalról bontotta ki a sírt. A váz nagyobb része még a helyén volt, néhány borda és a jobb kar hullott csak le a mélybe. A csontváz mellett – amennyire az megállapítható volt – nem helyezkedett el semmilyen melléklet, a váz megtartása a löszös talajnak köszönhetően rendkívül jó volt.

Mivel a partfal omlása nagyobb szélességben is veszélyeztette a lelőhelyet, a megmentett objektum mögött egy 7×5 m-es szelvényt nyitottunk, melyben kivétel nélkül csak telepjelenségeket találtunk: gödröket és cölöphelyeket. Ezek egy többrétegű település legfelső, legkésőbb keletkezett objektumai, melyek egy elplanírozott agyagos réteg tetején körvonalazódtak. A helyenként különböző vastagságú, kevert agyagréteg alatt ugyanis egy újabb barna, humuszos kultúrréteg következett, mely tovább osztódott „a” és „b” szintre egyrészt feltöltődésének szín- és anyagbeli különbségei, másrészt pedig a benne lévő objektumok indulásának szintje alapján. Az újabb kultúrréteg alatt már csak a bolygatatlan, sárga löszös agyag altalaj terült el, melyet azonban jónéhány helyen áttörtek a különböző, viszonylag mélyen induló, tehát legkorábban létesített objektumok.

Összesen 36 objektumot, ill. jelenséget tártunk fel, vagy figyeltünk meg. Ezek közül az egyetlenként feltárt sír, 21 gödör, 9 cölöphely, két, kis felületen megfogható, egymástól távol eső, de azonos szinten előkerülő járósínt, ill. egy paticsos tűzrakóhely érdemel figyelmet. Feltártunk egy bizonytalan eredetű és rendeltetésű omladékat, valamint egy agyagos törmelékréteget is, mely – illetve nagy darab tapasztástöredékekkel – egy épület falazatának elbontott maradványaira engedett következtetni.

Az előkerült kerámiaanyag bővelkedett mészbetéttel díszített töredékekben, melyek korszakhoz, tálakhoz tartoztak egykor. Három füles bögre került elő, közülük egy teljesen ép állapotban. A díszkerámia mellett megjelent a vastag falú házikerámia is; közepes méretű tárolóedények összeilleszthető darabjai alkották e csoportot. Az állatcsontanyag összetevői szarvasmarhák, ill. kiskérődzők (kecske) csontjai voltak. Néhány csonteszköz is napvilágra került, de fémanyagot nem találtunk.

A földvár területén és közvetlen közelében még nem folyt feltárási, ezért fontos eredménynek tekinthető e kis

szelvény rétegviszonyainak tisztázása. Megállapítottuk, hogy a földváron kívüli telepet több, egymástól nem túl távoli időszakban lakták, az előkerült kerámialeletek alapján a Vátya III. és Vátya-Koszider fázis idején.

MÉSZÁROS MÓNIKA

146. Érsekvadkert határa

(Nógrád megye) Ó, U, N, Kő

2010. március 4-én terepbejárást végeztem a község közigazgatási területén hatástanulmány készítését megelőzően. A részben mezőgazdasági művelés alatt álló területeken közepes látási viszonyok mellett az alábbi lelőhelyeket regisztráltam.

Dejtári szőlők alja (KÖH 73361): A lelőhely az Érsekvadkertet Patakkal összekötő műút bal oldalán, a Derék-patak mentén hosszan elnyúló laposabb teraszon található. Valószínűleg folytatódik a műút alatt is, valamint a műút jobb oldalán található erdősáv laposabb részén. A terület mezőgazdasági művelés alatt áll, közepes látási viszonyok mellett őskori (lengyeli?), középkori és jellegtelen őskori kerámiát gyűjtöttünk.

Felső pást (KÖH 73367): A lelőhely Érsekvadkert ÉNy-i részén, a Rózsa utcától Ny-ra lévő telteken húzódik. Közepes látási viszonyok mellett középkori–újkori kerámiát gyűjtöttünk.

Felsővadkert (KÖH 73363): A lelőhely az Érsekvadkertet Patakkal összekötő műút bal oldalán, a hosszan elnyúló laposabb teraszon található. Valószínűleg folytatódik a műút jobb oldalán található domboldalon, itt lényegesen kevesebb kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhelyet az előkerült középkori (14–15. sz.) leletanyag alapján a forrásokból ismert Felsővadkerttel azonosíthatjuk.

Kamillaüzem (KÖH 73357): A lelőhely Érsekvadkert Ny-i részén, a jelenlegi kamillaüzem közvetlen környezetében húzódik. Pontos kiterjedését megállapítani nem tudtuk. Közepes látási viszonyok mellett középkori és jellegtelen őskori kerámiát gyűjtöttünk.

Malom-úti-dűlő (KÖH 73369): A lelőhely Érsekvadkert település belterületi határának ÉK-i szélén található. Középkori és népvándorlás kori kerámiát gyűjtöttünk.

Murga (KÖH 73371): A lelőhely az Érsekvadkertet Balassagyarmattal összekötő 22. sz. főút jobb oldalán, a Sír-patak menti magasabb teraszon található. Őskori (lengyeli?) kerámiát gyűjtöttünk.

Sportpálya utca (KÖH 73375): A lelőhely Érsekvadkert DK-i szélén, a jelenlegi sportpálya mellett található. A frissen tárcsázott területen jó látási viszonyok mellett középkori és őskori kerámiát gyűjtöttünk, de a lelőhely pontos kiterjedését megállapítani nem tudtuk.

GUBA SZILVIA

147. Fehérvárcsurgó határa

(Fejér megye) B, Kő

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli

és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Fehérvárcsurgón két új lelőhelyet találtunk a nyomvonal mentén. *Igar-pusztán* egy nagy kiterjedésű bronzkori és középkori lelőhely (KÖH 74121), *Pap-haraszti-dűlőben* pedig gyér középkori lelőhely került elő (KÖH 74123).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

148. Feldebrő, Egres

(KÖH 76717)

(Heves megye) Ő, Kö, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szemételep környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Feldebrő területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk őskori és középkori-kora újkori felszíni leletanyaggal.

REMÉNYI LÁSZLÓ

149. Felpéc, Hali-pusztá

(KÖH 48007)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Felpécen a Hali-pusztától K-re egy nagy kiterjedésű, intenzív római lelőhelyet mértünk fel.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

150. Felsőörs, Bárókert

(MRT 2. k. 19/12 lh., KÖH 7908)

(Veszprém megye) U, R, B

Felsőörs D-i szélén 2010-ben folytatódott a telkek közművesítése. Ezúttal a víz- és szennyvízvezeték nyomvonalán kellett megelőző feltárást végezni. A feltárást kijelölt 200 m hosszú, 2 m széles sávban március 1-19. között 69 régészeti jelenséget találtunk: a DVK és a lengyeli kultúra cölöplyukait, gödreit, valamint a domb tetején egy késő bronzkori gödröt. A keskeny feltárt sávban a telepjelenségek összefüggései bizonytalanok. Feltártunk továbbá két sírt a lengyeli kultúrából. Az 1. sír bal oldalán fekvő, DNy-ÉK-i tájolású, erősen zsugorított váz. Melléklete 1 kis csésze a kézben a száj előtt, 1 kis

edény a felkarra dőlve, az alkar előtt, 1 nagyobb edény szájjal lefelé a has előtt. A 2. sír kettős temetkezés, az egyik részleges temetkezés, K-Ny-i tájolású, jobb oldalán fekvő, zsugorított helyzetű. A másik gyermek sír a gödör É-i sarkában, szintén K-Ny-i tájolású, jobb oldalán fekvő, zsugorított váz. Mellékletük nem volt.

REGENYE JUDIT

151. Felsőszentiván, Bokodi-Kígyós-csatorna

(KÖH 73237)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Á, Kk, Ű

A HT-137 jelű lelőhely Felsőszentiván belterületétől É-ra, a Bokodi-Kígyós-csatorna két partján, több ÉÉNy-DDK és ÉÉK-DDNy irányú magaslaton fekszik. A nagy kiterjedésű lelőhely D-i szélét az említett csatorna Ny-K irányú kanyarulata határolja. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalán végzett kivitelezés során biztosított szakfelügyeletkor, a 92+300 és a 92+850 km-szelvények között objektumfoltok és edénytöredékek kerültek elő. A feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás során, az elboronált szántón, a 92+280 és a 92+870 km-szelvények között, 290-600x600 m-es területen kevés őskori, szarmata és nagyobb mennyiségű Árpád-kori és középkori edénytöredéket találtunk. A lelőhely középső részén 2010. április 30. és május 6. között végeztünk feltárást. A lehumusztolt 2223 m²-ből 1710 m² bizonyult régészeti szempontból pozitívnak.

A feltárt 149 stratigrafiai egység (107 objektum) közül 66 gödör, 45 árok, 25 cölöphely, 3 ház, 3 természetes és 3 recens jelenség, 2 kemence, 1 padló és 1 kerámiaomladék volt. Koruk alapján 4 későbronzkori, 1 szarmata, 8 Árpád-kori, 36 késő Árpád-kori, 26 középkori, 3 újkori és 71 – korhatározó leletanyag hiányában – ismeretlen korú, de a betöltésük és az elhelyezkedésük alapján a késő Árpád-kori vagy a középkori településhez tartozhattak. A 92+700 és a 92+750 km-szelvények között húzódó, ÉNy-DK irányú csatorna 50 m széles vízenyős, náddal fedett területét, ill. a 92+585 és a 92+610 km-szelvények között húzódó, ÉK-DNy irányú földutat nem tártuk fel.

A nyomvonalon a településobjektumok egyenletes sűrűségben, a 92+750 és a 92+850 km-szelvények között viszont már ritkábban mutatkoztak. A bronzkorra keltezhető objektumok a 92+830 és a 92+850 km-szelvények között helyezkedtek el, de a korszak leletanyaga másodlagos helyzetben a Bokodi-Kígyós-csatorna K-i magaspártján, a középkori gödrökben is előfordult. Az egyik gödörből egy csücskös peremű tál töredéke került elő, mely a halomsíros kultúrára jellemző edénytípus.

A szarmata korszakot egy szabálytalan kör alakú, egyenesen szűkülő falú, kisméretű gödör képviselte, mely a 92+490 km-sz. környékén került elő, betöltésében korongon készített szürke és kézzel formált edénytöredéket találtunk.

Az egyetlen Árpád-kori, 7,3 m² alapterületű, szögletes, kemencés házat az egyik bronzkori gödörre

ásták. Az ÉNy-DK hossz tengelyű ház ÉK-i és DNy-i oldalának közepén egy-egy, ill. a K-i oldala mellett egy további kisebb méretű cölöphelyet találtunk. A 60 cm átmérőjű kemence a ház DNy-i oldalán volt, sütőfelülete 6 cm vastagon átégett. A ház keményre letaposott padlóján cserépbográcsból álló omladékot, a ház közepén egy sekély üllőgödört figyeltünk meg. A ház egykori bejáratának nyomát is megtaláltuk a DNy-i oldalon, amelyet egy a ház oldalsíkjából kiugró sekély gödör jelzett.

A 92+300 és a 92+600 km-szelvények között késő Árpád-kori és középkori, a lelőhelyet kettévágó földúttól Ny-ra emelkedő magaslaton kizárólag középkori objektumok sorakoztak. A késő Árpád-kori település-objektumok kör alakú, ívelten bővülő vagy egyenesen szűkülő falú tárolóvermek, nagyméretű, több beásással tagolt bányagödör, kör alakú cölöphelyek, ívelt vagy egyenes irányú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő és vízelvezető árkok, ill. egy félig földbe mélyített ház maradványai voltak. Két nagyobb méretű folt nyelési szintjén kormos, paticsos betöltést figyeltünk meg, de a néhány centiméter vastagon átégett agyagréteg a bontás során nem kemencére utaló jelenség volt. Az egyetlen Ny-K hossz tengelyű, félig földbe mélyített, lekerekített sarkú, téglalap alakú, 230 cm széles háznak Ny-i fele esett a feltárási területre. A ház Ny-i falának középső részéhez egy kisméretű, ovális alakú kemencét vájtak, melynek fala alig volt átégve, sütőfelülete rossz megtartású volt. A kemence szájnálásától K-re kör alakú cölöplyukat bontottunk ki. Dokumentáltuk egy 12 cölöplyukból álló felszín feletti építmény maradványát is. Egy másik, négy cölöplyukból álló építményt is megfigyeltünk, itt a cölöplyukak egy sorban, egy ÉK-DNy-i tengely mentén sorakoztak. A késő Árpád-kori objektumokból korongon készített, fedőhornyos, vállukon bekarcolt vonalköteg mintájú vagy ferdén bevagdalt díszítésű fazék- és bogrács töredékek kerültek elő. Az egyik bogrács oldaltöredékén bekarcolt hullám- és vízszintes vonalköteg díszítés látható. Több gödörben találtunk vastárgyakat: kést, ekepapucsot, szögeket, pántokat.

A középkori kör alakú gödrök fala általában ívelten bővülő, majd fenekük felé szűkülő volt. Előkerült egy Ny-K irányú, lekerekített sarkú, szögletes, félig földbe mélyített épület, melynek a nagy része a feltárási területen kívülre esett. A ház É-i fala mellett egy cölöplyukat, a letaposott járószinten pedig 20 karólyukat bontottunk ki. A leletanyagban megtalálhatóak a vékonyabb falú fazekakhoz, korsókhoz, lábas fazekakhoz és fedőkhöz tartozó töredékek. Egy gödörben 16. századi bécsi fazék peremtöredéke is napvilágra került.

A leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér, Kajtár Norbert, Nagy Norbert, Tarjányi László és Takács Gábor technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI – PÓPITY DÁNIEL

152. Felsőszentiván, Fekete-csatorna (KÖH 73233)

(Bács-Kiskun megye) Á

A HT-135 jelű lelőhely, mely a Magyar-Horvát gázvezeték fektetéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés során került elő, Felsőszentiván külterületén, a Felsőszentiváni Tsz-től 550 m-re É-ra, a Fekete-csatorna két partján húzódó ÉNy-DK irányú kiemelkedéseken található.

2010. április 26. és május 11. között végeztük el a feltárást a nyomvonalban, 1567 m²-en. A felső termőréteg változó vastagságú, a dombtetőkön alig 30 cm, a mélyebben fekvő részeken az 1,7 m-t is elérte. Alatta a sárga homokos altalaj jelentkezett, melyben 94 régészeti jelenség foltja rajzolódott ki. Az objektumok 3 csoportban sűrűsödtek: a két dombtetőn, és közvetlenül a Fekete-csatorna K-i partján. Feltártunk 30 többnyire sekély tároló-, és hulladék gödört, 2 kemencebokrót, 7 kültéri kemencét előtérgödörrel, 1 részben földbe mélyített házat és 29 árokszakaszt. A szelvény K-i végében többnyire ÉK-DNy irányú árokszakaszkok kerültek elő, melyek vízelvezető- és kerítőárkok lehetnek. Közöttük más objektumot nem találtunk. A vízpart közelében húzódó árkok között azonban már nagy számban kerültek elő egyéb objektumok is: tárológödrök és kültéri kemencék. A 13 kemence közül csak háromnak tudtuk a felmenő falát is részlegesen megfigyelni, a többi esetben a vékony humuszréteg miatt a felső részük elpusztult. Minden kemencében megtaláltuk a keményre átégett tapasztott sütőfelületet, mely alá a legtöbb esetben kerámatöredékeket és állatcsontot helyeztek a jobb hőmegtartás érdekében. Az egyetlen, részben földbe mélyített, téglalap alakú, cölöphelyes ház a Ny-i dombtetőn került elő. Körülötte árkok, gödrök voltak, DNy-i sarkában egy kemencét alakítottak ki.

Az objektumok leletanyagban szegények voltak, 41 stratigráfiai egység – többsége árok – lelet nélküli volt. A kerámiaanyagban feltűnő volt a cserépbogrács-peremtöredékek nagy száma. A feltárást legérdekesebb lelete egy árokból előkerült, apró, csiszolt, téglatest alakú, átfűrt kő, talán egy nyakban hordott amulett.

A megfigyelt Árpád-kori települészet kapcsolatban állhatott a 450 m-re DNy-ra fekvő, szintén Árpád-kori településsel (HT-137 lh.).

A leletanyag az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSOLYA

153. Felsőszentiván, Fekete-csatornától Ny-ra (KÖH 73235)

(Bács-Kiskun megye) I

A HT-136 jelű lelőhely, mely a Magyar-Horvát gázvezeték építésének régészeti megfigyelése során vált ismertté, Felsőszentivántól É-ra, egy nagyobb löszhát

tetején helyezkedik el, melyet K-ról és Ny-ról egy-egy csatorna határol. Területén mezőgazdasági művelés folyik, közvetlen szomszédságában található a HT-135 és a HT-137 jelű lelőhelyek. Kiterjedését növényi fedettsége miatt nem lehetett felmérni, csupán annyit lehetett megállapítani, hogy a gázvezeték egy 50 m hosszú szakaszon veszélyezteteti területét.

Az érintett szakaszt 2010. április 26–27-én tártuk fel. A szelvény K-i végén a termőréteg vastagság még elérte az 1 m-t, Ny felé haladva azonban néhány méter után a sárga löszös altalaj erőteljesen emelkedni kezdett, a humusz pedig 30–40 cm-re vékonyodott. A 4 régészeti stratigráfiai egység egy kisebb gödörből, két egyenes vonalú és egy szögletes kerítőárból állt. Datáló leletanyag hiányában koruk ismeretlen maradt. Az objektumok a kutatót terület Ny-i felén helyezkedtek el.

Az itt feltárt 4 objektum pontosabb értelmezése a HT-135 és HT-137 lelőhelyeken előkerült régészeti anyag ismeretében lesz lehetséges. A leletek az elsőleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dankó Judit, Czegléczki Tibor, Szöllősi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

154i. Felsőszentiván, Jánoshalmi-nyári út (KÖH 73231)

(Bács-Kiskun megye) A

2010. április 23–28. között végeztünk megelőző feltárást a Magyar–Horvát gázvezeték fektetésével érintett HT-134 jelű lelőhelyen, mely Felsőszentiván belterületétől 1 km-re ÉK-re, a Szállás-Járás nevű határrészben, a tranzit vezeték 90+250 és 90+400 km-pontjai között található. A kivitelezés régészeti megfigyelése során több árok és egy gödör feltárta került elő, avar jellegű leletanyag kíséretében. A feltárással érintett területen, az átlagosan 1 m vastag humusztakaró alatt, a sárga agyagos altalajon egy késő avar kori település 7 objektuma, köztük nagyobb kerítőárkok részletei, valamint 1 gödör és 1 kemence került napvilágra. A lehumusztolt 812 m²-ből 387 m² volt régészetiileg fedett. A feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás során kerámia kis mennyiségben egy közel 100 m-es körben jelentkezett.

A késő avar kori árok széles, sekélyen az altalajba mélyedő, többszörösen tagolt, nagyobb kerítőárkok részleteinek bizonyultak, melyekből gyér leletanyag került elő. Az ásatás legjelentősebb objektuma egy földbe vájt É–D-i hossztengetyű szabadtéri kemence, mely az egyik árok oldalának mentén létesült. A kemencéhez D-ről szögletes előtérgödör csatlakozott, melynek alján egy hamusgödör került elő a kemence szája előtt. A részben beomlott kemence megújított sütőfelületébe sütőhanger-, fazék- és salaktöredékeket tapasztottak. A telep datálása nagyrészt az itt talált leletanyagra támaszkodik.

A felhasznált fazekak között kézzel formált és korongolt, hullámvonaldiszes edények töredékeit vegyesen találtuk. A töredékekből egy kisebb és egy nagyobb, fésűs hullámvonaldiszes, tojásdad alakú fazekat lehetett összeállítani. Salakot csak az első, azaz az idősebb platniba tapasztottak be. Ezt az új építések szinte teljesen elbontották. Feltehetően ennek az első platninak az elbontott omladéka kerülhetett elő a kemencével átellenes oldalon egy betöltési rétegben, amely alatt egy szemmel láthatólag leülésre szolgáló padka bukkant elő. Ehhez egy lábtartó gödör is tartozott a munkagödör alján. Az ülőkéből éppen a kemence tűzterébe lehetett látni. Az újabb platni kialakításakor ezt a padkát elfedhették. A kemencéhez az árokból lehetett legkönnyebben lejutni, amelynek kapcsolódó szakasza rézszerűen lejtett a munkagödör felé. A kemence kialakításakor egyértelmű szempont lehetett az árok jelenléte.

A leletek az elsőleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Tarjányi László ásatási technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

155. Felsőszentiván, Rémi-úti-dűlő, Szekeres-csatorna III. (KÖH 72695)

(Bács-Kiskun megye) Sza, A, Á

A HT-108 jelű lelőhely Felsőszentiván belterületétől ÉNy-ra, a Rémi és Felsőszentiván közti műút Ny-i oldalán, a Szekeres-csatornától Ny-ra, egy É–D irányú magaslapon helyezkedik el. A lelőhely Ny-i szélét egy ÉNy–DK irányú földút, a K-i szélét a Szekeres-csatorna határolja. A Magyar–Horvát gázvezeték kivitelezési munkáinak megfigyelésekor a 94+170 és a 94+515 km-szelvények között objektumfoltok kerültek elő. A feltáráshoz kapcsolódó terepbejárás, ill. az ásatás eredményei alapján a lelőhely egy 100–120×390 m-es területen helyezkedik el. Északi szélén és középső részén 2010. április 20–23. között végeztünk feltárást. A lehumusztolt 1824 m²-ből 1320 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A nyomvonalon 46 stratigráfiai egység (36 objektum) közül 23 árok, 18 gödör, 3 kemence, 1 ház és 1 cölöphely volt. A településobjektumok közül 7 szarmata vagy avar, 3 szarmata, 4 avar, 12 Árpád-kori és 20 – korhatározó leletanyag hiányában – ismeretlen korú volt.

Az egyetlen biztosan szarmata kori szabadtéri kemence a nyomvonal K-i részén helyezkedett el, míg az avar leletanyagú árok és egy félig földbe mélyített ház a nyomvonal Ny-i szélén jelentkezett. A két korszak objektumai közötti, közel 250 m hosszú szakaszon olyan kerek alakú, egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falú tároló- és szemetesgödörök, ill. vízelvezető és kerítőárkok kerültek elő, melyek vagy lelet nélküliek voltak, vagy meghatározhatatlan korú, kézzel formált fazéktöredékek kerültek felszínre betöltésükből.

A szarmata kori külső kemence ovális alakú munkagödörnek ÉK-i és ÉNy-i széléhez egy-egy ovális alakú kemencét építettek. A kemencék sütőfelülete nagyon rossz megtartású volt. Betöltésükből korongoltszürke és kézzel formált fazékhoz tartozó töredékek kerültek elő.

Az avar kori négyszögletes alakú ház gödrét 80 cm mélyen ásták az egykori járósíntbe. A ház közepén egy kerek cölöphelyet, ÉK-i oldalánál pedig egy kerek alakú kemencét bontottunk ki. A ház betöltése alapján jól látszódott, hogy a kemencét már a némileg feltöltődött ház falához építették, így a ház munkagödörként funkcionált. A ház betöltéséből kézzel formált fazékhoz és sütőharanghoz tartozó töredékek kerültek felszínre.

Az Árpád-kori kerek vagy téglalap alakú, egyenesen vagy ívelt bővülő falú gödörök és a Ny-K vagy É-D irányú árkok a nyomvonal középső és K-i részén jelentkeztek. Betöltésükből főként bogrács- és kádhoz tartozó perem- és oldaltöredékek, ill. nagyméretű kaviccsal soványított, a késő Árpád-korra jellemző fazéktöredékek kerültek elő. Az egyik gödörben egy 14,5 cm magas vassarlót találtunk.

Valószínű, hogy a 2009 őszén a Szekeres-csatorna K-i oldalán feltárt HT-42 és HT-43 lelőhelyek, ill. a HT-108 lelőhely egy nagy kiterjedésű lelőhely csatornával kettéválasztott, több lelőhelynéven feltárt részei.

A leltek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér és Kajtár Norbert technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

156. Fertőboz határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ó, Ró, Kk, Kú
2010. októberben helyszíni szemlét tartottam Fertőboz határában, fejlesztésre kijelölt területeken.

Kimel-dűlő (KÖH 76933): A község centrumától D-re, a Kereszthegytől Ny-ra lévő kis völgy kétoldali lankás részein új lakóterületet, ill. rekreációs területet akarnak létesíteni. A meredek domboldalak régészeti vizsgálata a beépítések és az erdővel fedettség miatt kezdetben reménytelennek látszott, a bejárás során azonban sikerült néhány nyílt, szántott parcellát találni. A völgyoldalban futó út fölötti meredek domboldalon, néhány művelés alatt álló telek területén szép számmal kerültek elő őskori edénytöredékek, valamint kisebb mennyiségben római kori és késő középkori (kora új-kori) kerámiatöredékek, továbbá néhány téglatöredék. Az őskori darabok durva kiképzésű és erősen kopott, jellegtelen oldaltöredékek. A lelőhely K-i és É-i irányú kiterjedése bizonytalan. K felé valószínűleg összefügg a Kereszthegy lelőhelyével.

Kisboz (KÖH 76935): Az előző lelőhelytől D-re, a Gloriét felé vezető út és Kisboz településrész között lévő feltárcsázott szántóterületen viszonylag nagy számban találtam atipikus őskori és római kori cseréptöredékeket.

A leletanyag mintegy 100×100 m nagyságú területen szóródott. A felszíni telepnyom kiterjedése a járhatatlan parlagterületek miatt bizonytalan.

Lusthaus (KÖH 47530): A már ismert lelőhely a községtől K-re, a Hidegség felé vezető út D-i oldalán, a Fertőre néző domboldalon helyezkedik el. A szántott terület bejárása során a domboldal Ny-i lankásabb részén 1 db őskori és 2 db római kori kerámiatöredéket találtam. A területen az 1920-as években több római érmet került elő.

TAKÁCS KÁROLY

157. Fertőd határa

(Győr-Moson-Sopron megye) R, B, V, Ró, Á, Kö, Kk
2010. augusztusban helyszíni szemlét tartottam Fertőd határában, széléről művek telepítésére kijelölt területeken.

Feketebokor-major, Borbély-domb (KÖH 46500): A már ismert lelőhely Sarród-Nyárligettől K-re található, egy ívelt vonalú, mintegy 2,5 m magas és kb. 1,5 km hosszú, lapos dombháton. A domb ÉNy-i részén foglal helyet Feketebokor-major épületegyüttese. Bejárásom során a Jakabszigeti út K-i oldalán összefüggő foltban római kori edénytöredékeket, valamint 1 db őskori cserepet gyűjtöttem.

Kamonyacs (KÖH 71227): A település K-i szélén, a Holt-Ikva medrei által közrefogott, nagyjából nagy kiterjedésű lapos domb felszínén Németh Patrícia 2009-ben őskori és késő középkori edénytöredékeket gyűjtött. A Mező utca meghosszabbításában haladó aszfaltút É-i oldalán, a domb felszínén közepes intenzitással jelentkeztek őskori (rézkor, késő bronzkor-kora vaskor), római kori és középkori edénytöredékek. A leletsűrűség K felé haladva nőtt, a domb K-i szélén egy tegulatöredék is előkerült. Az aszfaltút D-i oldala az ott található repce és elgyomosodott napraforgó miatt járhatatlannak bizonyult. Kétségtelen azonban, hogy a lelőhely kiterjed az út D-i oldalára is, mivel közvetlen az út szélén még szép számmal jelentkeztek leletek.

Nyárliget, Sertéstelep (KÖH 77281): Nyárligettől K-re, az országhatár felé haladó út mellett rendkívül rossz észlelési körülmények között, gázos napraforgóban őskori (neolitikum vagy rézkori) és római kori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A lelőhely egy magasabb terasz K-i pereme, a felszín a lelőhely szélétől K felé erőteljesen süllyed. A telepnyom kiterjedése – főként É-i és D-i irányban – a vázolt körülmények miatt bizonytalan, a jövőben tisztázásra szorul.

Parlag (KÖH 71229): Az É-D-i irányú Holt-Ikva-ág vonalában húzódó csatorna K-i partján, egy markáns, É-D-i irányban elnyújtott keskeny dombhát található. A dombhát felszínén 2009-ben Németh Patrícia nagy mennyiségű őskori leletet, valamint római kori szórányleletet talált. A helyszíni szemle idején a lelőhely K-i részét elgázosodott napraforgó borította, így megközelíthetetlen volt. A már korábban beszántott Ny-i felén nagy számban találtam őskori (rézkori, késő bronzkori)

és késő középkori cseréptöredékeket. Hasonló leletanyag került elő az út D-i oldalán is, az egyetlen feltárászott parcellán.

Parlag II. (KÖH 71231): A Parlag lelőhelytől K-re egy alig észrevehető (talán 50–60 cm magas) kiemelkedés felszínén rézkori kerámiatöredékek jelentek. A lelőhely K felé egy itt húzódó földút vonaláig kiterjed. A telepnyom Ny-i irányú kiterjedése bizonytalan. Elképzelhető, hogy ebben az irányban összefügg a Parlag I. lelőhellyel.

Süttör, Jakab-sziget (KÖH 46476): A régóta ismert lelőhely a Hanság medencéjéből mintegy 1–1,5 m-re kiemelkedő, lapos, szélesen elterülő dombhát. 1906-ban a területen kisméretű Árpád-kori templom maradványai kerültek elő, az alapfalakat ekkor részben fel is tárták. A templomrom jól azonosítható az okleveles forrásokból ismert Urkony falu Szent Jakab tiszteletére szentelt plébániatemplomával. A területen később végzett terepi kutatások során sikerült a középkori falu helyét és a középkori település mag hozzávetőleges kiterjedését meghatározni. A felszínen előkerült régészeti leletanyag túlnyomó része a késő Árpád-korba sorolható, kisebb része őskori. Bejártam a lelőhely területének a Jakabszigeti út melletti – mindkét oldali – sávját. A bejárás során Árpád-kori és atipikus őskori edénytöredékeket gyűjtöttem. A felszínen hevert néhány téglatöredék is. Tapasztalataim szerint a lelőhely DNY-i irányban jócskán nagyobb területre terjed ki, mint eddig véltük.

Süttöri Hanyóltésztől keletre (KÖH 71885): Az iménti lelőhelytől É-ra, a környezetéből mintegy 1,5 m-re kiemelkedő, kifli alakú dombvonulat felszínén Németh Patrícia 2009-ben római kori, Árpád-kori és őskori kerámiatöredékeket gyűjtött. A lelőhely É-i és Ny-i (a Jakabszigeti úttól Ny-ra eső) része az elgazosodott kukorica miatt járhatatlannak bizonyult. A lelőhely D-i részén az út K-i oldalán közepes intenzitással jelentek rézkori és római kori cseréptöredékek. Előkerült egy kiégett agyagtápasztás-darab is. A római leletek nagy része a bejárt területsáv legdélebbi részén került elő.

TAKÁCS KÁROLY

158. Fényeslitke, Nagy-lapos-dűlő (KÖH 59512)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R, B, Á Záhony térség belső közúti infrastruktúrájának fejlesztéséhez kapcsolódóan végeztünk megelőző feltárást a lelőhelyen, mely Fényeslitke és Komoró között egy kisebb magaslaton fekszik, becslés nagysága 350×100 m. A lelőhelyet a nyíregyházi Jósza András Múzeum által végzett terepbejárás során lokalizálták. Az ásatást megelőzően egy közműépítés során a területet megbolygatták, a régészeti munkákat a nyíregyházi Jósza András Múzeum szakemberei kísérték figyelemmel. A feltárást 2010. június és december között kisebb-nagyobb megszakításokkal végeztük, 7500 m²-en.

A rézkori badeni kultúra körébe tartozó 12 objektumot tártunk fel a lelőhely közepén, ill. az attól D-re elterülő területen. Többségük tárológödör, belőlük nagyobb mennyiségű leletanyag került elő, emellett egy négyszögletes, földbe mélyített épületet is feltártunk.

A bronzkori objektumok a rézkori jelenségekkel azonos területen helyezkedtek el, közel 50 jelenséget rögzítettünk, egy urnás temetkezés kivételével mind telephez tartozott.

A feltárási középső szakaszában és az attól É-ra eső területen egy Árpád-kori település 13 objektumát tártuk fel. Két ház, melyek túlnyúltak a feltárási területen. Két műhelygödört dokumentáltunk, egyik füstölőként azonosítható. A leletanyagot csiga- és hullámvonal köteges díszítésű kerámia jellemzi, néhány esetben fenékbélyeget is megfigyeltünk.

A kutatást 2011-ben folytatjuk. Az előkerült leletanyagot a nyíregyházi Jósza András Múzeum fogadta be.

Munkatársak: Kriveczky Béla régész, Kiss András, Krizsanóvszky Máté, Ligeti Gábor technikusok.

KISS CSABA KÁLMÁN

159. Földeák, Vas-tanya (KÖH 74003)

(Csongrád megye) Sza

Makó és térsége szennyvízhálózatának kiépítése kapcsán 2010. július 7–13. között végeztünk terepbejárásokat. A tervezett beruházás 6 település területét érintette, az általunk készített hatástanulmány tárgyát ugyanakkor csak a településeket összekötő mintegy 27 km hosszú külterületi szakaszok vizsgálata képezte. Ennek során a nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk.

Munkánk során egy új lelőhelyet sikerült lokalizálni, mely – a gyűjtött kerámiaanyag alapján – szarmata korinak bizonyult.

Munkatársak: Benedek András régész, Kovács Sándor, Pópit Richárd, Rózsa Gábor technikusok.

GYUCHA ATTILA – PARDITKA GYÖRGY

160. Földeák határa

(Csongrád megye) Ó, LT, Sza, Ge, Á

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítettendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19 %) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Földeák külterületén végzett munka során két, korábbról már ismert lelőhelyet (*Kápolna-halom; Száraz-éri ugar II.; KÖH 56231, 56240*) érintettünk és egy új lelőhelyet (*Vásárhelyi határszél, KÖH 74421*) találtunk. A terepbejárás során őskori, kelta, szarmata, gepida és Árpád-kori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok; Kovács Zsófia archeozoológus.

PARDITKA GYÖRGYI

161. Földes, Kálló-hát (KÖH 75565)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2010. szeptemberben a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága elvégezte a területen a kivitelezés közben előkerült régészeti objektumok feltárását. A lelőhelyen 2 váz, ill. 2 gödör került elő. Feltehetően császárkori, szarmata objektumokról van szó, erre utal a D-É tájolású, háton fektetett, nyújtott helyzetben eltemetett nő sírja. Mellékleteként vascsat és vas karperec került elő.

A Ny-K tájolású vázat feltehetően nem meghatározott rítus szerint temették el, hanem csak „bedobták”, térdmagasságban obszidiánpenge került elő mellőle. Ettől a váztól nem messze két helyen is állatcsontok kerültek elő (marha- vagy lócsontok), azonban a talaj nem tette lehetővé az objektumok pontos megfigyelését. Keltező értékkel bíró kerámia nem került elő az állatcsontok mellől.

Munkatársak: Juhász László, Papp Enikő, Szabó Nóra.

SZELEKOVSKY MÁRTA

162. Furta, Hagymás-dűlő (KÖH 62448)

(Hajdú-Bihar megye) LT

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. szeptember 14–23. között megelőző régészeti feltárást végzett a MOL Furta-Sas T-1 jelű gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyen. A terület a Berettyó-Körös vidéken, közelebbről a Nagy-Sárrét, a Bihari-sík és a Kis-Sárrét földrajzi találkozásánál található. Talajgenetikai szempontból a kutatott területen sík láptalaj található.

A lelőhely Furta K-i határában, a Hagymás-dűlő D-i részén, az Ölyvös-ér egyik meanderében, a Ló-sziget K-i oldalán egy ÉK-DNy irányú háton található. A kutatás során 2077 m²-t humusztoltunk le, nagyjából 6 m szélességben, több mint 300 m hosszban. Az átlagosan 50–60 cm vastag, de a lelőhely É-i végében 1 m-t is meghaladó humusztakaró eltávolítása után 14 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk, melyek egy ritkás elrendezésű késő vaskori (kelta) településhez tartoztak. Valószínűleg a település szélét sikerült feltárni: 4 gödröt, 6 cölöplyukat, 3 árkot, valamint egy természetes jelenséget

(humuszlcncsét). A zömében a két Ny-K irányú árok által közrefogott területre eső települési objektumok a kinyitott szelvény középső és D-i felén koncentráálódtak, csupán két cölöplyuk esett az É-i térfélre. A szelvény mindkét vége mélyebben fekvő, valószínűleg a régészeti korokban is vízjárta, gyakran vízállásos terület lehetett, ezt az altalaj megváltozott színe és a vastagabb humusz, ill. szubhumusz réteg is bizonyította. Az árok ezekről a vizenyős részekről védték, választották el a vaskori falut, ill. ide vezették le a csapadékokat. Három objektum betöltése tartalmazott elenyésző mennyiségű bekarcolt vonallal díszített korongolt, ill. kézzel formált, durva kiképzésű kerámiatöredéket, paticst vagy állatcsontot, a kerámia jellegzetes vonásai alapozták meg a kormeghatározást. A többi objektumról csupán feltételezhetjük, de igen valószínű, hogy ehhez az egyrétegű, késő vaskori településhez tartozott.

Munkatársak: Czinegéné Kiss Ilona és Papp Enikő ásatási technikusok. A geodéziai felmérést és a lelőhely digitális feldolgozását az Archeodata 1998 Bt. végezte.

BOCSI ZSÓFIA

163. Furta határa

(Hajdú-Bihar megye) U, A

2010 folyamán a Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Igazgatósága megelőző feltárást végzett a MOL-vezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Dévánszki-dűlő (Furta B8 lh., KÖH 62466): Augusztus 10. és szeptember 21. között kutattunk a Furta B7 lelőhely közvetlen közelében, attól D, DNy-i irányban helyezkedik el, a „szomszédos” kiemelkedésen, az ott feltárt késő avar telephez tartozó késő avar temető található rajta. Összesen 22 objektumot tártunk fel, melyekhez 33 stratigráfiai egységet rendeltünk. Feltártunk még 1 újkori vízelvezető árkot, 4 ismeretlen korú gödröt.

A lelőhely legfontosabb objektumai a középben található kiemelkedésen helyezkedtek el. Itt 14 sírfoltot észleltünk, melyek 3 szabályos sorba rendeződtek, viszonylag szabályos távolságra egymástól.

A 7/7 sz. sírban két vázat is feltártunk, mindkét váz felnőtt férfié. Az egyiket teljes veretes övvel helyezték örök nyugalomra („in situ” helyzetben előkerült öntött, ónozott, aranyozott övveretei a 8. sz. második felére – a 8–9. sz. fordulójára kelteznek). Koporsójára „rádobták” a másik férfi testét, ezt a vázat meglehetősen „kitekert” pózban találtuk meg.

A temető legjelentősebb sírja a 16/27 sz., melybe szintén egy felnőtt férfit temettek, nagyméretű, vasalásokkal ellátott koporsóban. Mellékleteként teljes veretes díszövet tártunk fel, azonban a sírt bolygatás érte (feltehetően állati?), így rekonstrukcióra alkalmas megfigyeléseket nem sikerült tennünk. A férfi közvetlen közelében, jobb oldalához temették el lovát, fordított tájolásban. A lóval vas lószerszámokat temettek el, zablát-kengyelt, valamint fordítva ráhelyezték a nyeret is, melynek vasalásai megmaradtak.

A temető női sírjai valamivel szegényebbek, ám szintén tartalmaztak mellékleteket: esztergált csont tűtartót, vaskést, vassarlót, gyöngycsüngős fülbevalót.

A temető minden bizonnyal egy kisebb családi temető részlete, így az folytatódik a gázvezeték nyomvonalától ÉNy-ra és DK-re is, feltehetően összesen 40–50 temetkezést tartalmaz. A sírok nem rablottak, a magas talajvíz miatt a fémmellékletek „újszerű” állapotban kerültek elő, maga a temető beleillik a hajdú-bihari késő avar temetők sorába.

Sasi-lapos I. (Furta B7 lh., KÖH 62460): A 7+420 és 7+685 km-szelvények közé eső lelőhelyen 2010. július 15. és augusztus 18. között dolgoztunk. A magas talajvízszinttel nehezített feltáráson 25 objektumot különítettünk el, melyekhez 52 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A lelőhely már a Kr. e. 6. évezredben is megtelepedési nyomokat mutatott, feltártuk ugyanis egy a középső neolitikum végére keltezhető település részletét, amelyet az ún. alföldi vonaldiszes kerámia kultúrája késői csoportjának (Esztár-csoport) egyik közössége hozott létre a Dévánszkit a Sasi-lapostól elválasztó egykori vízfolyás (a mai Kutas-csatorna egyik ága) É-i magaspártján. A települést elsősorban nagy agyagkitermelő és hulladékgödörök jelezték. Az egyik különösen nagyméretű (kb. 20 m²) amorf hulladékgödör kiemelkedően nagy mennyiségű leletanyagot szolgáltatott: durva és díszített kerámiát, állatcsontot, tapasztástörödéket és a korabeli halászatra utaló kagyló maradványát.

Egy Kr. u. 8–9 századi késő avar falu kerítő- és víz-elvezető árkainak részletei kerültek még elő, jellegzetes korongolt hullámvonaldiszes kerámiaanyaggal.

A település jelentősége abban áll, hogy szerves egységet képez a vízfolyás túlsó partján a Dévánszki-dűlő nevű (Furta B8) lelőhelyen, a humuszolás során megfigyelt csontvázas sírokból álló temetővel.

A feltárt objektumok közül néhányat keltezhető értékű leletanyag hiányában nem sikerült egyértelműen korszakhoz kötni.

Munkatársak: F. Csutak Tünde, Juhász László, Papp Enikő, Szabó Nóra, Tóth Mihályné, Bacskai István technikusok.

SZELEKOVSKY MÁRTA

a friss szántásban szarmata és avar kori telepnyomok figyelhetők meg.

Csatár-tanya (KÖH 77137): A lelőhely a községtől DNy-ra, az 52. sz. főút 19-es kilométerénél, az út É-i oldalán, a Hattyús-széktől D-re elterülő homokháton, a Csatár-tanya és a műút közötti, mezőgazdaságilag művelt területen fekszik. A szemle alkalmával a friss szántásban heverő újkőkori és szarmata cserepek alapján közepes intenzitású régészeti lelőhelyet lokalizáltam.

Kondor-dűlő 1. (KÖH 77145): A lelőhely a községtől ÉNy-ra, a Kondor felé vezető földút, Ny-i oldalát szegélyező tanyák előterében található. A különböző módon művelt szalagparcellákon szarmata cserepek gyűjthetők. A leletek szóródása alapján a lelőhely az ÉNy-DK-i irányú dombhát ÉK oldalát követve a mocsaras rétet szegélyezi.

Kondor-dűlő 2. (KÖH 77147): A lelőhely a községtől ÉNy-ra, a Kondor felé vezető földúttal szegélyezett mocsaras rét K-i, enyhén emelkedő oldalán terül el. A szántásban heverő cserepek, tapasztástörödékek, állatcsontok és hamus elszíneződések alapján intenzív bronzkori lelőhelyet lokalizáltam.

Petőfi u. 33. (KÖH 27769): A lelőhely a község belterületén, beépített lakóingatlanon található. A lelőhely jelenlegi állapota nem tette lehetővé a korábban itt lelt avar temetkezés lelőhelyének felszíni lokalizációját.

Szennyvíztisztító telep (KÖH 58442): A lelőhely a községtől DK-re elterülő vizenyős rétből határozottan kiemelkedő homokdombon található. A domb DNy-i oldalán ma két tanya áll, a fennmaradó részét mezőgazdaságilag művelik. A helyenként mocsaras, füves rét szinte az egész dombot körülöleli. A korábban lokalizált szarmata, avar és Árpád-kori településre utaló régészeti leleteket az elboronált szántásban, a kedvező észlelési körülmények ellenére sem tudtam megfigyelni.

Szívós-szék 1. (KÖH 77139): A lelőhely a községtől D-re, az 52. sz. főútról bekötőút Ny-i oldalán, a Nemzeti Park területén, a Szívós-szék és az út között emelkedő alacsony homokháton található. Ezen a területen ma több tanya áll és a lelőhely a tanyák közötti szántókon elsősorban heverő cserép- és paticstörödékek révén jól lokalizálható. Az itt lelt nagy mennyiségű, jellegzetesen gyorskorongolt, szürke kerámiatörödékek intenzív szarmata településre utal.

Szívós-szék 2. (KÖH 77141): A lelőhely a községtől D-re, az 52. sz. főútról bekötőút Ny-i oldalán, a Nemzeti Park területén, közvetlenül az út mellett, egy művelt parcellán található. A friss szántásban szórvaosan szarmata kerámia gyűjthető.

Szólótelep (KÖH 28027): A lelőhely a község közigaigazgatási határán, a belterületől DNy-ra, a Nemzeti Park területén, a Bakos-tanyától É-ra emelkedő alacsony dombon található. A területen bokrokkal tarkított gyeppel van, ami a korábban itt lelt honfoglalás kori temető felszíni lelőhely lokalizációját nem teszi lehetővé.

Templom-halom (KÖH 27770): A lelőhely a községtől ÉK-re, a Templomsor-dűlőn, az ÉNy-DK irányú

164. Fülöpháza határa

(Bács-Kiskun megye) U, B, Sza, A, H, Á

Fülöpháza község településrendezési eszközeinek módosításához örökségvédelmi hatásvizsgálat készült. A régészeti szakági munkarészt megalapozó adatgyűjtés és a 2010. augusztus 8-iki bejárás során eddig nyilvántartásba nem vett új lelőhelyeket lokalizáltam. Leletanyagot nem gyűjtöttem.

Ballószegi-dűlő (KÖH 77143): A lelőhely a községtől DK-re, a Templomsor-dűlő D-i részén, a település közigaigazgatási határán húzódó ÉNy-DK-i irányú mocsaras rétet Ny-ról szegélyező dombhát peremén található. Itt

mocsaras rétet ÉK felől szegélyező homokháton található. Az egykori templom helye ma is világosan kivehető. A homokhátból a rét felé, félszigetszerűen kiugró dombon elvadult bozót burjánzik, de itt-ott köveket és téglatörmelékét is látni. A templom-halom tágabb környezete mezőgazdasági művelés alatt áll. A felszínen heverő embercsontokból arra következtethetünk, hogy az eke már sírokat bolygat. A homokhát rétre néző, DK-i oldalán ugyanakkor a sok paticstörmelék és cserép alapján nagy kiterjedésű Árpád-kori település húzódnak.

TANKÓ KÁROLY

165. Füzesgyarmat határa

(Békés megye) R, Sza, Á

A HHE-Töviskes-1 és a HHE-Töviskes-K-1 gázkutakat a MOL-Füzesgyarmat gyűjtőállomással összekötő gázvezeték nyomvonalán 2010. július 25-én végeztünk terepbejárásokat.

Csörő (KÖH 4307): A Füzesgyarmat belterületétől DNy-ra, az egykori Für-ér, ma Szeghalmi-övcsatorna (Fürjesi övcsatorna) Ny-i partján, az ősi érmeder É-i kanyarulatának belső zugában tiszapolgári, szarmata kori és az Árpád-korból származó leletanyaggal jellemezhető, a korábbi topográfiai terepbejárások alkalmával dokumentált lelőhelyet ezúttal nem lehetett azonosítani.

Csörő (KÖH 4313): Megerősítettük a korábbi topográfiai megállapításokat, melyek a belterületől DNy-ra, a Töviskes-Osztottréti mesterséges csatorna D-i partján emelkedő, 0,4 m magas és 25–30 m átmérőjű halomra vonatkoznak.

Csörő (KÖH 4314): A korábbi terepbejárások során a belterületől Ny-ra, egy csatorna D-i partján ismertté vált, igen szórványos tiszapolgári, szarmata és Árpád-kori településnyomokkal dokumentált lelőhelyet jelenleg nem lehetett azonosítani.

Csörő, Jármí-telek (KÖH 4316): A település határának DNy-i részében, egy érmeder D-i, ill. Ny-i oldalán emelkedő alacsony háton korábban kevés, apróra törött, jellegtelen őskori cserepet, néhány szarmata kori és valamivel több Árpád-kori cserepet találtak, s a lelőhely területét az Árpád-kori Járom faluval azonosították. A lelőhelyet a 2010-es terepjárás során nem tudtuk azonosítani.

Csörő, Töviskesi-csatorna (KÖH 75625): A füzesgyarmati határ Ny-i szélén, a Töviskes-Osztottréti csatorna tagolt vonalától D-re, egy ÉK-DNy-i irányú széles, a környezetéből alig kiemelkedő hát közepén eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. A kb. 50×100 m kiterjedésű lelőhely egy igen hosszú, ÉK-DNy-i irányú, nagy dígödör ÉK-i sarkának a közelében helyezkedik el, területén kevés őskori és valamivel több Árpád-kori edénytöredéket gyűjtöttünk.

Horgos-dűlő (KÖH 75627): A belterületől NyDNy-ra, az egykori Für-ér É-i partjától távolabb, de azzal párhuzamosan húzódó, szélesen elnyúló lejtőn eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. A Horgos-dűlő egyetlen, a település irányába egyenesen vezető, mindkét oldalán

csatornával határolt földútja mentén változó intenzitással fordultak elő főleg őskori és kevesebb számban szarmata kori, igen kopott edénytöredékek. A lelőhely ÉK-DNy-i irányú hossza kb. 400, szélessége kb. 150 m, D-i széle bizonytalan.

SZATMÁRI IMRE

166. Füzér, vár

(KÖH 16582)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

A 13. századi eredetű füzéri felsővár ciszternájának feltárását 2010 szeptemberében folytattuk. A rövid, csupán 5 munkanapig tartó kutatás alatt tovább vizsgáltuk a ciszterna szerkezetét, valamint meglepő eredményeket értünk el a ciszterna keltezésével kapcsolatban tett megfigyeléseink során.

A Herman Ottó múzeum 2009 őszén kezdte meg a füzéri felsővár ciszternájának korábban félbe maradt kutatását. Erről a Castrum 2009/1. számában közöltünk rövid összefoglaló jelentést. A 2010-ben folytattuk a ciszterna köveinek kiemelését és a mögötte lévő döngölt agyagréteg módszeres eltávolítását.

A ciszterna betöltésének Ny-i oldalán, a korábban már észlelt kevert szürke színű 16., de inkább 17. századi leletanyagot tartalmazó javításhoz kapcsolható betöltés mintegy 4,5 m-es mélységben „elfogyott”, legmélyebb pontját a sziklagödör szélénél érte el. Azaz valóban egy utólagos javítással számolhatunk a ciszterna életében. Azonban ehhez nem tartozott hozzá a sziklagödör utólagos bővítése, mivel a kevert szürke agyag alatt tovább folytatódott a többi részen már megfigyelt és 15. századi leletanyagot tartalmazó sárga színű agyagréteg, valamint maga a sziklagödör sem szűkült össze.

Mintegy 4,8 m-es mélységtől kezdve a betöltésben igen nagyméretű, behullott és még in situ köveket bontottunk és emeltünk ki. Ezek értelemszerűen a ciszterna pusztulásakor kerülhettek mostani helyükre. A kutatási időszak végére a ciszterna belsejében átlag 5,3–5,5 m mélységet értünk el. Ebben a mélységben a kutatott ciszterna mögötti agyagbetöltésben egy újabb, faragott kőelemekből épített gyűrűt találtunk, melynek belső átmérője 200–220 cm. Az e mögötti agyagbetöltésből 13–14. századi kerámiaanyag került elő, azaz a vár korai periódusához tartozó ciszterna vagy kút maradványait sikerült azonosítanunk.

GÁL-MILÁK VIKTOR

167. Gacsály határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á

2010. március 9-én helyszíni szemlét végeztünk a község bel- és külterületén a településrendezéshez kapcsolódó hatástanulmány készítésének céljából.

Barta-Rekesz (KÖH 74205): Az Ady Endre utca házainak K-i végében, az ebből az utcából K-re futó dűlőúttól É-ra, mintegy 70 m-re kezdődött a lelőhely, a

Barta-Rekesz határrész Ny-i szélén. Észak-dél tengelyű, kiterjedése: 90×160 m. Kis mennyiségű Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk a felszínéről.

Kő-kert (KÖH 74203): A császlói műút és a vasúti megálló által bezárt szögben, a Kő-Kert határrész DNy-i sarkában szórványos cserépanyagot szolgáltató, nagyjából K-Ny irányú, 70×100 m kiterjedésű, a felszíni telepnyom alapján az Árpád-korra tehető lelőhelyet regisztráltunk.

Úrbéres-dűlő (KÖH 74207): A kisnaményi úttól közvetlenül É-ra, a Kossuth Lajos utca utolsó háza melletti szántóföldön észleltük a lelőhelyet, az Úrbéres-dűlő DK-i sarkának közelében. Nyugati és déli szélei viszonylagosak, mert egy almás zártkerttől és a műúttól nem tudtunk errefelé tovább vizsgálni. Kiterjedése 60×80 m, K-Ny irányú telepnyom, melyről kevés Árpád-kori edénytöredéket gyűjtöttünk.

Úrbéres-dűlő II. (KÖH 74209): Szintén az Úrbéres-dűlőben regisztráltuk, a Kossuth Lajos és Szabadság utcák kertjeinek végében. A túrricsei műút és egy ezzel párhuzamos csatorna szeli ketté. Az intenzív kasszabronz-kori kerámiával jelentkező telepnyom ÉNy-DK irányú, kiterjedése 100×270 m.

Munkatársak: Tompa György régész, Bocz Péter régésztechnikus (JAM), Fábíán László etnográfus (Csengeri Múzeum).

PINTYE GÁBOR

Munkatársak: Galkó József, Gál-Mlakár Viktor, Hajdú István, Kalászdí György.

CSENGERI PIROSKA

170. Galgahévíz, Ligeti-földek (Ökofalu) (KÖH 25871)

(Pest megye) U, B, Sza, I

2010. április 6-án két megbolygatott emberi csontvázról érkezett bejelentés a váci Tragor Ignác Múzeumba. 2009 novemberében távhővezeték fektetése miatt végeztek gépi földmunkákat, a kiásott árkok oldala a téli fagyok, majd a tavaszi esőzések következtében elkezdett beszakadni, és így bukkantak elő a két külön emberi vázhoz tartozó csontok, egymástól nagyjából 8 m-es távolságban.

A leletmentést április 20–22-én végeztük el. Az egyik váz kimosódott maradványait a megtalálók visszastáták előkerülési helyükre, a közműárok oldalába. A friss beásásra rábontva 20 cm-es mélységből előkerültek a visszatemetett combcsontok és a medence roncsolt darabjai. Megtaláltuk a K-Ny-i tájolású, erőteljes csontozatú váz térdtől lefelé in situ megmaradt csontjait. A lábfejek csontjai részben szétszóródtak. A halottat hátton fekvő, nyújtott helyzetben temették el. Felső részét a munkagép roncsolta, de a kitermelt földben megtaláltuk a hiányzó csontok nagy részét. A halottnak melléklete nem volt. Sírgödörének beásása az árok egyik oldalán sem volt megfigyelhető. A másik emberi váznak a koponyáját bolygatták meg, nagyobb része érintetlenül maradt. A koponya töredékeit megtaláltuk a közműárok környékén. Mivel nincs kitéve további bolygatás veszélyének, erre nem bontottunk rá, de környékét megtisztítottuk és a sírgödör beásását dokumentáltuk. A közműárok falait megtisztítva egy harmadik csontváz maradványait is megtaláltuk: a koponya csontjait és talán a bordákra utaló csontmorzsákat, valamint a sírgödör beásását tudtuk dokumentálni. Mellékletet ennél a váznál sem találtunk.

A helyszínen dolgozó építőmunkások még két további helyszínen jeleztek régészeti jelenségeket. Az Ökofalu központi részén elhelyezkedő társasház (1423 hrsz.) közműveinek építése során két szarmata kori sütőkemencét és egy gödröt bolygattak meg. Az objektumokat kibontottuk, dokumentáltuk. A kemencék sütőfelületéből nagyméretű, szürke, jól iszapolt, simított felületű, ill. vörös festésű edénytöredékek (köztük egy gömbös testű tál részei) kerültek elő.

A faluba vezető bekötőút közműárkában több objektum feltárását dokumentáltuk. Előkerült egy harmadik szarmata kori sütőkemence, ill. további gödrök neolitik, kora bronzkori, kvád és szarmata kori kerámiatöredékekkel. Szórványként került elő egy bronzpenge és két római érme.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Bíró István technikus, Érdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

168. Gadna, Zámoszta (KÖH 75139)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2010. május 13-án örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát területén. A Gadnáról Felsővadászra vezető út K-i oldalán, a Zámoszta nevű határrészben nagy kiterjedésű bronzkori települést találtunk. A lelőhely a Kupai-Vadász-patak völgyének K-i oldalán futó magasabb dombvonulat Ny-i lejtőjén terül el, É-D irányban. A felszínen 400×140 m-es területen nagy sűrűségben helyezkedtek el a főként kisméretű kerámiatöredékek.

Munkatársak: Gál-Mlakár Viktor, Hajdú István, Nagy Zoltán.

CSENGERI PIROSKA

169. Gagyvendégi, Nyírjes (KÖH 75141)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ö

2010. május 4-én örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát területén. A Gagyvendégiről Abaújlakra vezető út K-i oldalán, még a hármas elágazás előtt, 130×30 m-es területen szórványosan elhelyezkedő őskori kerámiatöredékeket, pattintott kőszilánkokat és egy magkövet találtunk. A lelőhely egy magasabb dombvonulat DNy-i lábánál található, valószínűleg ÉNy-DK-i irányban húzódik.

171. Gara határa

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Kö, Kú

2010. március 22-én és 26-án végeztünk terepbejárásokat Nagybaracska, Gara és Hercegszántó községek szennyvízcsatornázásának kiépítése kapcsán. A tervezett nyomvonal belterületen mindhárom település esetében a meglévő utcahálózatot követte. Garán a meglévő szennyvíztelepet is fejleszteni tervezték. A terepen a 42 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 20-20 m szélességben vizsgáltuk.

A munka során két, már ismert lelőhelyet érintettünk (Kossuth u. 23., Partizán u. 41.) és két újat találtunk: *Hunyadi utca Ny-i széle* (KÖH 73103), *Szennyvíztelep* (KÖH 73105). Leletanyaguk alapján őskori, bronzkori, szarmata, középkor-kora újkori felszíni telepnymokként azonosítottuk őket.

Munkatársak: Rózsa Gábor, Alács Attila, Sultis László technikusok, Weisz Attila geodéta, Molnár Zsolt geodéziai asszisztens.

PARDITKA GYÖRGYI

172. Garbolc határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, Á

2010. március 9-10-én helyszíni szemlét végeztünk a tereprendezéssel érintett területeken, melynek során nyolc új lelőhelyet regisztráltunk.

Országghatár 1. (KÖH 74183): A magyar-román országghatár osztja ketté, K-i fele Szárazberek/Bercu területére esik, így szélessége nem határozható meg. Hossza 210 m, ÉK-DNy irányú, leletanyaga bronzkori és császárkori kerámia és egy kisméretű, nyomott gömb alakú zöld üvegpasztagyöngy.

Országghatár 2. (KÖH 74187): A magyar-román országghatár és a Túr töltése között, a Sziget-háti-csatorna K-i végének magasságában található. K-Ny irányú, kiterjedése 200×270 m, leletanyaga késő bronzkori cserepek, orsógomb, tengeri kagyló.

Országghatár 3. (KÖH 74191): A Túr töltésének nagy kanyarjától közvetlenül D-re húzódik ÉK-DNy irányban egy szilvás és egy almás zártkert között. Kiterjedése 140×260 m, leletanyaga bronzkori, császárkori és Árpád-kori kerámia.

Országghatár 4. (KÖH 74193): Közvetlenül az országghatártól és a Szárazberekre vezető dűlőúttól Ny-ra, egy gyümölcsöstől DNy-ra fekszik. ÉK-DNy irányú, leletanyaga császárkori cserepek.

Sár-Égertől északra (KÖH 74197): A Sár-Éger és a Sziget-háti-csatorna szögében található; ÉNy-DK irányú, leletanyagabronzkori kerámia, patics és fenőkötőredékek.

Sziget-háti-csatorna a) és b) (KÖH 74169, 74173): A Sziget-háti-csatorna szeli ketté, egy távvezeték közelében, attól KÉK-re. A K-Ny irányú lelőhely kiterjedése 260×500 m, leletanyaga bronzkori, császárkori és Árpád-kori cserepek, kerámiasalak, gypvasérc, kovaszilánk.

Sziget-háti-csatornától délre (KÖH 74175): A csatornától D-re kb. 180 m-re, a falu centrumának kertjeitől

közvetlenül É-ra találtuk. Nyugati széle egy zárt almáskertbe nyúlik; ÉNy-DK irányú, kiterjedése 120×310 m, leletanyaga késő bronzkori és császárkori(?) kerámia.

Szilvás (KÖH 74179): A Sziget-háti-csatornától É-ra, a Hajcsár út és a Túr töltése között fekszik. É-D irányú, kiterjedése 100×150 m, leletanyaga késő bronzkori cserepek.

Munkatársak: Fábrián László, Váradi Tibor etnográfusok (Csengeri Múzeum), Bocz Péter régésztechnikus, Tompa György régész (Jósa András Múzeum).

PINTYE GÁBOR

173. Garé, Pusztá

(KÖH 69123)

(Baranya megye) U

A feltárást 2010. július 8-12. között végeztük el a Túrony és Garé települések közé eső területen, a 064/21-24, 064/31-32 hrsz.-ú ingatlanokon. A régészeti kutatást a Városföld és Drávaszerdahely között építendő gázvezeték tette szükségessé. A nyomvonalban lehumusztolt 527 m²-ből 193 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhely az 58. sz. főúttól Ny-ra, a Túrony és Garé közötti műúttól közvetlenül D-re található. A gépi humusztolás és nyelés során a lelőhely É-i végében 4 régészeti objektum (3 gödör és 1 árok) került elő, amelyek szerény leletanyaguk alapján a neolitikum időszakára keltezhetők. Déli irányba haladva a lelőhelyen újabb objektumok nem kerültek elő, ezért a terület további részét szondázva kutattuk, de itt sem észleltünk további régészeti objektumokat. A lelőhely valószínűleg K-Ny-i irányú, a gázvezeték nyomvonalára merőleges.

Augusztus 26. és szeptember 3. között elvégeztük a gázvezeték-fektetés földmunkáinak megfigyelését. A nyelés 3035 m²-ből régészeti pozitív 804 m² volt. A korábban feltárt lelőhelyrészhez kapcsolódóan attól DNy-i irányban észleltünk számos újabb régészeti jelenséget. A gödrök nagy része hosszúkas formájú, ismeretlen rendeltetésű objektum, melyeket ároknak nem lehet nevezni. A gödörbokrok kis mennyiségű, durva leletanyaga alapján őskorinak lehet meghatározni a telepmaradvány korát. Ez alapján tehát az itt feltárt jelenségek egyértelműen a HT-87 lelőhelyhez tartoznak, amely egy nagy kiterjedésű, de nagyon szegényes leletanyagú őskori (valószínűleg neolitik) település.

Munkatársak: Vadas Livia, Orbán Gábor, Simó Attila, Bósz Attila, Birkás Péter, Zsubori István, Bodródi Miklós régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

174. Gárdony, Tompa köz

(KÖH 57162)

(Fejér megye) R, Kö

Gázvezeték-bővítés során a Tompa köz és a Szabadság út területén régészeti megfigyelést végeztünk 2010. március 16-19 között. A Tompa közben végzett gépi

földmunkák után kézi erővel mélyítették tovább az árkot. Lapátolás közben, az árok két oldalán jól látható volt több szürkésbarna beásás nyoma, melyet a helyszínen kézi bontással végeztünk el. Körülbelül 1 m 40 cm mélységben feltört a talajvíz. Felületben két objektumot találtunk, az egyik mintegy 3 m széles, valószínűleg gödör és egy keskenyebb 60–80 cm átmérőjű, valószínűleg árok.

A leletanyag alapján középső rézkori, a Balaton-Lasinja kultúrához köthető leletek kerültek elő. Az egyik lelet félgömbös alakú, kiöntőtégely (olvasztótégely), nyélrészén hengeresen megerősített, átluggatott. Rendkívül jó minőségű, töredékes lelet, rézkori telepjelentésre utal; ilyen és ehhez hasonló leletek csak nagy kiterjedésű telepekre jellemzőek. A rézkori telepjelentések jellemzője a nagy felületű, szórványos jellegű szóródás, ezért arra gondolhatunk, hogy a Gárdony-patak partjáig tarthat a lelőhely. A lelőhely kiterjedését a helyszínen nem tudtuk megállapítani; pontos meghatározása csak nagy felületű feltárás alapján lehetséges.

A gázárok többi területén nem találtunk objektumot, azonban szórványlelet több is előkerült, köztük középkori (16. sz.) kerámia is.

PRANDER PÉTER

175. Gic, Szőke-domb alatt (KÖH 74255)

(Veszprém megye) Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Gic területén egyetlen új lelőhely került elő a Soko-roi-Bakony-értől É-ra emelkedő dombon.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

176. Gógánfa határa

(Veszprém megye) Rö, Kö

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonal csak kisebb része volt bejárható, nagyobb része gabonaföldeken haladt át, amelyek területét az aratás előtt nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A belterületeken, beépített környezetben futó részeken is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet regisztráltunk.

Gógánfa területén három lelőhelyet azonosítottunk. A település D-i végén, a Tihany utcától és a vágóhídtól K-re, a Marcal folyását követő É-D-i irányú dombvonu-

lat Ny-i lejtőjén középkori kerámiatöredékek jeleztek a lelőhelyet (*Tihany utca déli vége, KÖH 75589*), nagysága 350×130 m. A sportpályától DK-re, a Petőfi utca Ny-i oldalán, a Marcal irányába Ny felé lejtő domboldalon szórványosan római kori és középkori edénytöredékek találhatók (*Sportpályától DK-re, KÖH 75591*), nagysága 250×200 m. Közvetlenül a Marcal K-i partján, a településről Ny felé kivezető műút É-i oldalán, egy alacsony dombháton őskori és középkori edénytöredékeket figyeltünk meg (*Marcal K-i partja, KÖH 75593*), nagysága 110×100 m.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

177. Gödöllő, Szabadság tér (KÖH 26014)

(Pest megye) Á, Kk

2010. szeptember–novemberben folytak Gödöllőn a Szabadság tér rekonstrukciós munkái, amelyek során a közművek cseréjét és a burkolat felújítását végezték.

Az 50/70–80/110 cm mélyen kiásott ivóvíz, csapadékvíz, elektromos kábel, gázvezeték árkokban újkori töltött talaj jelentkezett, ezeknél a régészeti leleteket tartalmazó rétegeket nem érték el.

A Szabadság tér Ny-i, Dózsa Gy. út melletti részén, az orvosi rendelő mögött kiásott, 4 m mély szennyvíz csatorna árkanak metszetében 2 m mélyen tömör, fekete, agyagos réteg jelentkezett, felső részében faszén- és paticsdarabkákkal. A tetején 5–10 cm vastag, vörösréteg agyagcsík húzódott. A fekete, agyagos rétegből egy késő középkori vagy újkori korsó darabjait sikerült kiszedni. Ugyanezen árokszakasznál a kidobott földből emberi koponya és néhány vázcsont (bordák, két lábcsárcsont) került elő. A munkagép által megbolygatott váz pontos helyét sajnos már nem lehetett megállapítani, beásás (sírfolt) az árokfalban nem rajzolódott ki.

A szennyvízcsatorna-árok orvosi rendelő mögötti szakaszánál a kidobott földből Árpád-kori tagolt fazékperemet gyűjtöttem.

KÓVÁRI KLÁRA

178. Gödöllő, Thegze Lajos utca (KÖH 26005)

(Pest m.) Sza, Á

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága áruháza építését megelőző feltárást végzett a 6270/22 és 6270/23 hrsz.-ú ingatlanokon 2010 márciusában. A területen ismert régészeti lelőhely található: MRT 13/3 (kézirat), Szil-háti-dűlő. A 2009. évben végzett próbaásatás során lehatároltuk a lelőhelyet. A mintegy 8976 m²-ből 3357 m²-t tárhattunk fel, ennyi esett a mélyítéssel érintett területbe (épület alatt). A tervezett parkolók s bevezető utak alatt nem áshattunk, pedig ott elfedésre kerül a lelőhely. A megelőző feltárás során előkerült 37 új objektum és a próbaásatás korábbi 45 objektumából most

teljesen feltárhattunk még 10 objektumot. Három árok túlnyúlt a kijelölt ásati területen, ezek félbe maradtak. Az objektumok szarmata kori gödrök, árkok, cölöplyukak és egy földbe mélyített ház.

A tavasszal megkutatott terület K-i oldalán, a tervezett áruházzal területén, a Thegze Lajos u. – Márki Sándor u. kereszteződésében (6270/23 hrsz.) július–augusztusban próba-, majd megelőző feltárást végeztünk. Először kutatóárokokkal átvizsgáltuk a területet, melyekben előkerült 11 régészeti objektum. A régészeti lelőhelyet lehatároltuk: nagysága az érintett területen 3570 m², melyet összefüggő felületként feltártunk. A megelőző feltárás során 40 régészeti objektumot dokumentáltunk a szarmata és Árpád-kor időszakából.

A 2009–2010. évi feltárások során összesen 125 objektum került elő. Kiderült, hogy a terepbejárás és a korábbi ásások (2003, 2007) alapján lehatárolt lelőhely K-i irányban még folytatódik. Az eddig regisztrált szarmata kori objektumokhoz most Árpád-kori árkok járultak.

Munkatársak: Érdi Benedek geodéta, Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

179. Gyékényes, Fehér-dűlő (KÖH 72527)

(Somogy megye) R, B, LT

A 2010. évi szondázó ásítás célja az őskori telep É-i és K-i szélének meghatározása volt. A május 10. és július 1. között végzett próbaásítás során kutatóárokkan lehatároltuk az őskori telepet É-ról és 3 rézkori (Balaton-Lásinja kultúra) telepobjektumot tártunk fel. A rézkori telep feltételelesen a vasút É-i részére is áthúzódik, de mivel ez a terület fedett, bejárást végezni itt nem tudtunk.

A Fehér-dűlő K-i részén 2900 m²-en, 100 őskori objektumot tártunk fel. Legnagyobb számban a Balaton-Lásinja kultúra sekély gödöralkai kerültek elő. Kevés, de gazdag leletanyaggal rendelkező gödör az urnamezős kultúrát képviselte. Több cölöplyuk és kisebb gödör a kelták hagyatéka. A vaskori leletanyag döntő része kerámia (főleg tál- és fazéktöredékek), kevés vastárgy mellett. Az egyik mélyebb gödört paticsal töltötték fel, ebben az objektumban díszített bronzgombot is találtak. A felszíni leletek alapján az őskori telepek K felé, ha kisebb mértékben is, folytatódnak. Ezt a területet a kavicsbánya tervezett bővítése már nem érinti.

Munkatársak: Cserép Tamás, Gál Zoltán és Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN – NÉMETH PÉTER GERGELY

180. Gyöngyös, Lovastanya (KÖH 39487)

(Heves megye) U, Szk, LT, Á

2010. július 12. és október 13. között a Gyöngyöst Ny-ról elkerülő 3. sz. főút nyomvonalán fekvő lelőhelyen 8144 m²-en folytattunk megelőző régészeti feltárást.

A geodéták által kitérített feltárási terület nagy része egy ÉNy–DK irányú, a környezetből jól láthatóan kiemelkedő magasponton helyezkedett el. Déli irányból a Toka-patak, K-i irányból pedig a Gyöngyös-patak határolta a lelőhelyet. Terepbejárást nem tudtunk folytatni a környéken, de a Toka-patak partján kialakított ideiglenes táborhelyünkön találtunk vaskori és Árpád-kori kerámatöredékeket. Ez alapján valószínűsíthető, hogy egészen a patak partjáig kiterjedt a lelőhely.

A feltárási terület É-i részén, ahol minimális számú objektum – a humuszba beleásva! – került elő, K–Ny-i irányban szondázó szelvényeket nyitottunk, melyek nem tartalmaztak régészeti jelenségeket. Egy esetben figyeltünk meg az egyik metszetalban egy a humuszba beleásott Árpád-kori objektumot. A feltárási terület sokkal mélyebben fekvő K-i részén a humusz is sokkal vékonyabb, kb. 50–60 cm volt. Ezen a területen kb. 5 méterenként szondázó szelvényeket nyitottunk a nyomvonala merőlegesen, É–D-i irányba.

A feltárási terület K-i részében – egy Árpád-kori ház kivételével – az előkerült régészeti jelenségek a középső neolitikus alföldi vonaldíszes kultúrához (annak is késői periódusához) köthetők. Egy árok mellett kizárólag gödrök és egy sír kerültek elő ebből az időszakból. A gödrök leletanyaga változatos: közepes mennyiségű import kerámiával, miniatűr edényekkel, festett kerámiával, finoman és durván karcolt vonaldíszes edénytöredékekkel, nagy mennyiségű kőeszközzel (csiszolt kőbalták, kovák, obszidián, radioralit, hidrokvarcit stb.), viszont közepes mennyiségű és minőségű állatcsontmaradvánnyal valamint kevés paticsal jellemezhető. A 27. sz. objektum alján (nagyon rossz megtartású!) embercsontokat és három egész edényt tudtunk dokumentálni és kiemelni. A középső neolitikumra datálható objektumok esetében megfigyeltük, hogy a gödröket egy 70–80 cm-es mélységben jelentkező, kb. 30–40 cm vastag durva, görgeteg kavicsos rétegbe is beleásták. A kavicsos réteg fölött egy homokos kevert talajt észleltünk, azt pedig egy széles sávban a humuszolt felületen szépen kirajzolódva egy fekte színű kötöttebb talaj fedte. Ez valószínűleg a középső neolitikus korszakot megelőzően a területen végbement hidrológiai folyamatokkal, talán egy patak működésével kapcsolható össze. (Dr. Horvát Zoltán geológus a helyszínen vizsgálatokat folytatott és mintákat vett a patakmederből és a szelvényfalakból.)

A középső vaskori Vekerzug-kultúra (szkíta kultúra Alföld-csoportja) időszakából 2 kisméretű, kb. 3×3 m alapterületű, félig földbe mélyített ház került elő. Cölöplyukakat nem találtunk az objektumokon belül és kívül sem. Mindkét házban kerültek elő kemencék. A 6. sz. objektum esetében egy töredékes fazekat találtunk in situ a kemence szája mellett. Ebben a házban gyakorlatilag más régészeti leletanyag nem került elő. Felhagyása előtt teljesen kipucolhatták. A 10. sz. objektumban közepes mennyiségű leletanyagot (kerámatöredékek, patics, állatcsontok) találtak. A folyamatosan feltörő talajvíz és esőzések miatt ezt az objektumot csak részben tudtuk

feltárni. A szkíta korra datálható továbbá 7 hulladéktároló gödör és egy kerítő és vízvezető funkciót is ellátó árok. Az árok mellett elhelyezkedő két nagyobb méretű, elnyúló, sekélyebb gödör sok szkíta kori leletanyagot tartalmazott: változatos kerámiatípusok, bronz köpűs nyílhegy, orsógombok, orsókarika, vashúvák, kevés patics és közepes mennyiségű állatcsont. A középső vaskori objektumok egytől-egyig a feltárási terület Ny-i részében egy kisebb felületen csoportosultak. Szemben a késő vaskori és Árpád-kori objektumokkal, amelyek a felületen szétszórva, rendszertelenül helyezkedtek el.

A *La-Tène-kultúrához* egy kisméretű félig földbe mélyített házat és egy eldönthetetlen funkciójú objektumot köthetünk. Mindkét objektumban nagy számban kerültek elő a LT B2–LT C1-re datálható jó minőségű korongolt edények és grafittal soványított szitulák töredékei. A *La-Tène* ház bontásakor előkerült egy kicsi bronzból készült duxi fubula, és egy csontból faragott háromlyukú szíjelosztó is. Sikerült megfigyelnünk a ház alapozási árkat egy szakaszon és a ház rövidebb oldalain elhelyezkedő cölöplyukakat is.

Az *Árpád-korra* keltezhető 2 félig földbe mélyített ház és egy kővel kirakott külső kemence. A külső kemence kövei már a felső humuszrétegben jelentkeztek. Az objektum kibontása után egyértelművé vált, hogy a kemencét felhagyása után szétrombolták, ugyanis kövei egy nagyobb területen szétszórva rendszertelenül helyezkedtek el. A kövek alatt megtaláltuk a platni átégett tapasztását. A platni felett egy vékony hamus réteget dokumentáltunk. A kövek között szétszórva Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő. Mindkét ház esetében kőből kirakott kemencét figyeltünk meg, tapasztott, jól kiégetett platnival. A házak közepén munkagödörök kerültek elő. Az épületek rövidebb oldalainak közepén egymással szemben cölöplyukakat találtunk. A házak betöltéséből és a házak padlójáról jól keltezhető Árpád-kori edények töredékeit, paticsdarabokat, állatcsontot, egy vastárgy töredékét és egy orsógombot emeltünk ki.

Munkatársak: Szabó Gergely és Kiss László Levente régésztechnikusok.

BÓKA GERGELY

181. Gyöngyöstarján, Téglaház-dűlő
(KÖH 76949)

(Heves megye) Ő, Kk, Kú

2010 júniusában terepbejárásokat végeztünk Gyöngyös és térségén tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelép környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Gyöngyöstarján területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk, amely a kevés felszíni leletanyag alapján az őskor és késő középkor-kora újkor időszakára datálható.

REMÉNYI LÁSZLÓ

182. Győr, Baross Gábor utca 42.

(KÖH 67173)

(Győr–Moson–Sopron megye) Ró, Á, Kú

2010. március 23. és április 2. között elvégeztük az egykori Frigyes-laktanya alatti épületkomplexum ÉK-i sarkában levő egykori fogdaépület (3929 hrsz.) rekonstrukciós munkáihoz kapcsolódó megelőző régészeti feltárást.

2009-ben ugyanezen a telken Molnár Attila végzett megelőző feltárást, akkor római kori út, mellette településjelenségek és középkori település házai és kemencéi kerültek elő. 2010-ben ettől a területtől ÉK-re dolgoztunk, az egykori fogdaépület É-i és D-i oldalán. Régészeti negatív bizonyult az épületről K-re levő betonalapozás területe, itt egy 18. századi épület alapfalait találtuk, melyek kialakításával a teljes régészeti rétegsort elbolygatták.

Az ettől É-ra és D-re levő területen mintegy 350 m²-t tártunk fel. A rengeteg újkori beásás és bolygatás ellenére újabb római és középkori jelenségek kerültek felszínre. A római korhoz tartozik két nagyméretű gazdasági rendeltetésű tárolóverem, ill. árkok és gödrök. Az előkerült leletanyag alapján a Kr. u. 2. századra keltezhetők. Az Árpád-kort egy kemence képviselte. A 17–18. századból két nagyobb gödröt tártunk fel.

BÍRÓ SZILVIA

183. Győr–Győrszentiván határa

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, B, V, LT, Ró, Á

2010. áprilisban és augusztusban terepbejárást végeztem Győr és Győrszentiván között, a tervezett Logisztikai Park és az Ipari Park bővítésére kijelölt területeken.

Győrszentiván, Andrásvár környéke (KÖH 21475): A lelőhely az *Andrásvár* nevű jól ismert török kori palánkvár körül helyezkedik el. A terület korábban mezőgazdasági művelés alatt állt, kivéve az Andrásvár maradványait, mely valószínűleg évszázadok óta erdős terület. Néhány éve a domb egész területét beerdősítették, jelenleg fiatal akácot találunk rajta. Az erdő K felé nem terjed ki az Iparvasútig, a vasút és az erdő között nagyobb szántott terület található, melynek nagyobb részét gyér őszi vetés borította. A lelőhely folytatásában, a domb – itt már ellaposodó – felszínén nagy mennyiségű római leletanyag hevert a felszínen: terra sigillatadarabok, hombártöredékek, szürke vízszintes peremű fazekak és vörös festésű edények töredékei (néhány középkor-ghanús töredék). A leletanyag intenzitása K, az Iparvasút felé haladva csökkent. A vasúton túli területet a burjánzó vetés miatt nem lehetett bejárni, de feltételezhető, hogy a lelőhely némileg arra a részre is kiterjed. A felszíni leletek legsűrűbben közvetlenül az erdő szélén jelentkeztek, itt – mintegy 100 m átmérőjű foltban – számos tegulatöredék hevert a szántásban, valamint ennél jóval nagyobb területen kisebb terméskődarabokat is megfigyelem. A felszíni jelenségek nagyobb épület(ek) (villa?) maradványaira utalnak.

A téglák sűrűn előfordultak közvetlenül az erdőszélén is, ezért bizonyosra vehető, hogy az épületmaradványok az erdő alatt is megvannak. A tapasztaltak alapján a római lelőhely KÉK felé jelentősen nagyobb területre terjed ki, mint korábban gondoltuk. Bejártam a dombvonulat erdővel fedett részét is. Az erdőterületen – elsősorban a domb D-i részén – a felszínen elszórtan nagyobb termésköveket figyeltem meg, feltételezhető, hogy ezen a részen is épületmaradványokat rejt a föld. A lelőhely jelenleg ismert szélétől D-re, mintegy 100 m-re római kerámiatöredék került elő, eszerint a lelőhely D-i irányban is nagyobb területre terjed ki, mint eddig gondoltuk.

Győrszentiván, Első-osztály V. (KÖH 77421): A tervezett Ipari Park ÉK-i részén, egy nagyobb homokvonulat ÉNy-i lejtőjén, a vasút közelében szórványosan Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttem. A területen előkerült egy őrlőkőtöredék is. A lelőhely lehatárolását nehezítette az itt már erősen sűrűsödő gabonavetés.

Győrszentiván, Első-osztály VI. (KÖH 77423): Az Első-osztály V. lelőhelytől Ny-ra egy háromszög alakú mélyedés túlsó oldalán egy ÉNy-DK-i irányban elnyújtott keskeny dombhát emelkedik. A domb felszínén közepes intenzitással jelentkeztek Árpád-kori kerámiatöredékek.

Győrszentiván, Első-osztály VII-VIII. (KÖH 77425, 77427): Az Első-osztály VI. lelőhelytől Ny-ra két kisebb dombocskára emelkedik. Mindkét homokdomb felszínén Árpád-kori edénytöredékek jelentkeztek, nem nagy mennyiségben. A vasúttól távolabb fekvő dombháton (Első-osztály VII.) előkerült két római-gyanús töredék is.

Győrszentiván, Első-osztály IX. (KÖH 77429): Az Első-osztály VII. lelőhelytől D-re a vizsgált terület D-i szélén kisebb (kb. 80–100 m átmérőjű) foltban újfent jelentkezett Árpád-kori leletanyag.

Győrszentiván, Ipari parkkal szemben (KÖH 38659): A győrszentiváni úttól É-ra, a Dózsa-majort Ny-ról és É-ról övező területen egy félhold alakban elnyúló dombvonulat figyelhető meg. A dombvonulat középső része már ismert lelőhely: légi felvétel tanúsága szerint római katonai tábor maradványai vannak a területen. A korábban itt végzett terepbejárás alkalmával a katonai tábor sáncának és árkanak nyomvonalát nem lehetett megállapítani, de a felszínen talált római kerámiatöredékek 2–3. századi településre utalnak. Bejárásom során a megadott területen viszonylag nagy számban találtam termésköveket és néhány téglatöredéket. Emellett kerámiatöredékek is kerültek elő: szürke tálak töredékei, hombártöredék, terra sigillata. A kerámia- és kötődékek a korábban lehatárolt lelőhelynél K-Ny-i irányban kissé nagyobb területen jelentkeztek.

Győrszentiván, Révhegyi-tag (KÖH 21491): A lelőhely Győrszentiván K-i szélén, L alakban húzódó homokvonulaton található. A domb felszínén 1948-ban Mithay Sándor és Szőke Béla őskori, római és középkori cserpeket talált. Bejárásom során a (feltárcsázott talajú) lelőhely K-i, lapályos részén régészeti lelet nem került elő. Az országúttal párhuzamosan futó dombvonulaton közepes intenzitással jelentkeztek késő bronzkori

cseréptöredékek, egészen az iparvasút széléig. Észak felé haladva a leletek száma megritkult. A lelőhely É-i, kiemelkedő részén néhány őskori apró töredék mellett nem nagy számban római kori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttem.

Győrszentiván, Úszató-rét II. (KÖH 73109): Az Andrásvártól Ny-ra ÉK-DNy-i irányban elnyújtott homokdomb emelkedik ki a vizenyős környezetből. A domb felszínén szórványosan őskori cseréptöredékeket gyűjtöttem. Az egyik mészbetétes díszű edénydarab alapján középső bronzkori telep maradványát rejt a föld.

Győrszentiván, Váci Mihály utca – vasút között (KÖH 77277): A Győrszentivánról a Váci Mihály utca folytatásában Győr felé tartó közút és a vasútvonal között K-Ny-i irányban elnyúló, markáns homokvonulat található, melynek a D-i szélét a vasútvonal képezi. A dombvonulat felszínén változó intenzitással őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A leletanyag legnagyobb sűrűséggel a dombhát középső, kiemelkedő részén, közvetlenül a vasút mellett jelentkezett: nagy számban találtam itt késő bronzkori, kora vaskori és kelta cseréptöredékeket, köztük féltényérnyi nagyságú edénydarabokat is. Emellett számos kötődék, állatcsonttöredék, kiégett tapasztásdarab hevert a felszínen. Találtam nagyobb szabályos alakú és helyenként kopásnyomokat mutató kavicsokat is, melyek nagy valószínűséggel a lelőhelyhez tartoztak. A szántás erősen károsítja a régészeti jelenségeket. A lelőhely intenzív része az itt lévő felhagyott homokbánya széléig tart. A bányán túl is jelentkeztek leletek, egészen a domb K-i széléig. A korábban itt folyt homokkitermelés során a lelőhely egy része megsemmisült. A lelőhely Ny-i és É-i részén, az iparvasút két oldalán szórványosan jelentkeztek őskori cseréptöredékek, É-on egészen a győrszentiváni út széléig.

Hecsepuszta III. (KÖH 72927): A lelőhely Hecsepusztától ÉK-re földutak csomópontjában egy kisebb kiemelkedésen található. A lelőhely központi részén kisebb érmeder húzódik keresztül. Losonczy Máté 2010. március 22-én végzett helyszíni szemléje során őskori edénytöredékek mellett egy emberi lábszárcsontot is talált. Terepbejárásom során számos atipikus őskori kerámiatöredék mellett római kori edénytöredékeket, néhány emberi csont töredékét és számos állatcsontdarabot találtam (a csontok jól körülhatárolható helyről kerültek elő). Az intenzív leletelőfordulástól É-ra, egy kisebb erdőfoltot túl szórványosan újabb római és őskori cserepek kerültek elő.

TAKÁCS KÁROLY

184. Győr, Ipari park
(KÖH 72927, 72929)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Kú

2010. szeptember–novemberben az Ipari Park K-i területén bővítés kapcsán régészeti megfigyelést végeztünk az 5475/65–66 hrsz.-ú ingatlanokon. A terület D-i részén

szórványosan egy római kori terra sigillatát és néhány kora újkori apró kerámiadarabot találtunk, azonban hozzájuk tartozó régészeti jelenséget nem. Elképzelhető, hogy a területtől D-re azonosított Hecse-pusztá III-IV. lelőhelyekkel függnek össze.

A terület középső részén, ahol a terepi adottságok kisebb dombokat mutattak, nagyobb földmunkákat végeztek, ezen a területen nem találtunk semmilyen régészeti leletet, sem jelenséget.

Munkatársak: Molnár Attila, Czigány Dávid és Semperger Zoltán.

BÍRÓ SZILVIA

185. Győr-Ménfőcsanak, Széles-földek (KÖH 34305)

(Győr-Moson-Sopron megye)

U, R, B, Szk, LT, Ró, A, H, Á, Kk

A hazai és a nemzetközi régészettudományban jól ismert lelőhely közvetlen szomszédságában a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat, ill. jogutódja a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai 2010. március 29. és november 19. között végezték el a régészeti feltárás első ütemét.

A beruházásra kiválasztott terület a Bakonyhoz csatlakozó Sukorói-dombság és a Kisalföld találkozási zónájában, a Duna közelében, a Rába és a Marcal összefolyásától K-re, a Bécs-Budapest M1 autópályától D-re található. 2004–2005-ben a győri Xantus János Múzeum munkatársai megelőző feltárást folytattak 17 felületen, 29 352 m²-en Egry Ildikó vezetésével. A régészeti jelenségek felét azonban nem bontották ki, a teljes dokumentáció nem lelhető fel egyetlen intézményben sem és a felületek visszatemetése sem történt meg.

2010-ben 140 671 m² felületet kutattunk, melyen 5421 jelenséget tártunk fel. A kutatásra kijelölt terület egészen a régészeti földmunkák előtt és humuszolás közben 20–35 cm mélyen Sándor Lajos végzett fémkereső műszeres kutatást. Ennek köszönhetően közel 2000 db fémtárgy (vas, bronz, réz, ólom, ezüst, arany) GPS koordinátáit rögzítettük. Említésre érdemesek: ismeretlen korú bronzedény, bronzkori tűk (kora bronzkori Schleifennadel, késő bronzkori mákfejű), tolnanémedi típusú szív alakú lemezcsüngő, urnamezős és szkíta kori bronz nyílhegyek, kelta és római kori bronz-, ezüst- és vasfibulák, kelta, római és középkori pénzérmék, római kori gemmás gyűrűk, vas pikkelypáncél és bronzedények (serpenyő és szűrő), avar kori bronz fülbevaló és propellerveret, honfoglalás kori ezüstveret és középkori vaseszközök. További 270 db fémtárgyat jelenségből bontottunk ki. Különleges leletcsoportot képvisel a nagyszámú grafitrög, amelyek egy része a kelta időszakhoz kapcsolható. Származási helyük tisztázása későbbi vizsgálatok tárgya lesz. A feltárás közben rendszeres talajminta-vételezést is végeztünk környezetregészeti, lakóépítmények térhasználati, valamint őrlőkövek fitolitvizsgálata számára.

A területen található, a legújabb korban szabályozott vízfolyás nagyjából követi a korábbi évezredekben is élő természetes vizes zónát. Ebbe csatlakoznak ugyanis bele mind a kelta, mind a római kori vízelvezető árkok, amelyek egyúttal a korabeli „telekosztásra”, területhasználatra is utalnak. A vizes zónához kapcsolódó magasabb térszíneken – kisebb-nagyobb kiterjedésű dombokon – található a települési egységek és temetők.

Összesen 145 építmény, több száz a gödrök és árkok száma. Az építmények megoszlása a következő: 9 még ismeretlen korú, földbe mélyített és oszlopszerkezetes felszíni, 6 pontosabban még nem datálható őskori földbe mélyített és oszlopszerkezetes, 2 a Balaton-Lasinja kultúra alaparkos háza, 2 földbe mélyített bronzkori, 1 földbe mélyített urnamezős kori, 10 földbe mélyített és oszlopszerkezetes kora vaskori, 26 földbe mélyített és oszlopszerkezetes kelta (az egyikből ezüstpénz, egy másikban épített tűzhely), 81 földbe mélyített és oszlopszerkezetes római kori, 3 földbe mélyített kelta és/vagy római kori, valamint 1 földbe mélyített avar kori. Ezek közül mindenképpen ki kell emelni a Hallstatt-kori szövőházakat és egy vaskori épületet, amelynek tűzhelyét félkész szövőszéknehezékekből építették. Főleg gödrökből kerültek elő a kisapostagi kultúra, a tokodi csoport, a dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája, a halomsíros és az urnamezős kultúra emlékei. Valószínűleg az előbb említett és még tisztázatlan korú építmények egy része is ide lesz sorolható a feldolgozás végén. Figyelemre méltó egy római kori gödör, melyből anatómiai rendben fekvő ló csontvázát bontottuk ki. Néhány kemence, köztük kelta vagy római kori olvasztó(?), Árpád-kori kemencebokor, füstölőgödrök, valamint különböző korú kutak teszik változatosabbá a települési jelenségek palettáját. A rendkívül csapadékos időjárás és az eleve magas talajvízszint miatt a kutak egy részét nem tudtuk teljes mélységig feltárni.

Az árkokba, gödrökbe mellékletek nélkül szórtak, temettek be ép emberi vázakat vagy vázrészeket. Ezek közül érdemes kiemelni azt az esetet, amikor az árok aljánál alig mélyebben kialakított sírgödörbe két gyermek/újszülött vázát fektették. Az egyiket egy római kori imbrexszel fedték le. Ugyanakkor több korszak temetkezési maradványait is dokumentáltuk. A vízfolyástól É-ra található 10 zsugorított pózban eltemetett a bronzkor valamelyik, vagy több – fent említett – kultúrájához köthető. De ennek pontosítása a rendkívül rossz állapotú és kevés edénytöredék miatt talán csak a restaurálást követően lesz eldönthető. A vízfolyástól D-re kb. 200 m-re további – részben in situ kiemelt – 12 urnasírt tártunk fel. Pontosabb keltezésük szintén a restaurálást követően adható majd meg. Három római kori temetkezést ugyancsak a vízfolyástól D-re, de ahhoz közelebb dokumentáltunk. Az egyik kiemelkedő melléklete egy gagát karperec volt, csont és bronz hajtűk és edények mellett.

Munkánk közben négy alkalommal készítettünk légi felvételeket.

Konzulensek: dr. Szőnyi Eszter és dr. Tomka Péter.
Munkatársak: Horváth Ciprián, Melis Eszter, Eke István régészek; dr. Tóth Gábor antropológus; Bek Tamás, Könczöl Laura, Radics András, Skriba Pál, Vágusz Anina régésztechnikusok; Bötsch Enikő, Csuti Tamás, Faiszt Szabina, Halász Ferenc, Hatos János, Lakatosné Sövegjáró Erika, Molnár Szabolcs, Ritly Jenő, WolfErnő technikusok; Áncsán Zoltán, Földi Áron és Kovács Zoltán geodéták; Sándor Lajos (fémkeresős leletfelderítés), Rákóczi Gábor (légi felvételek).

ILON GÁBOR

186. Győr, Széchenyi tér 7.

(KÖH 28790)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Kk, Kú

2010. február 25. és március 3. között a Lloyd-épület Ny-i oldalán végeztünk megelőző feltárást. A Széchenyi tér II. üteméhez tartozó területen az I. ütem és a Lloyd-épület fala közötti 5 m széles sáv területét kutattuk. A tér burkolatcseréje kapcsán csak 50 cm mélységet bolygattak, nem 120–140 cm-t, mint a tér többi részén. A Lloyd-épület rekonstrukciója során itt teraszokat alakítanak ki, amelyekhez közművek is szükségesek. Egy ÉNy-DK irányú, a Lloyd falával párhuzamos árokba kerülnek a közművek, amelynek szélessége a D-i oldalon 50 cm, az északon 100–110 cm széles. Ezt az árkot kutattuk.

A középkori tér szintjéből 2 különböző kavicsozást tudtunk azonosítani, a magasabban levőt feltehetőleg a tér 18. századával lehet azonosítani (a barokk térszint?), mivel egy olyan téglafalat fedett le, amelyet valószínűleg a 17. sz. legvégén–18. sz. elején bontottak vissza. Ez a járószint a tér közepén 2008. évi 2. felületen megfigyelt legkésőbbi „állatcsontos” térszinttel mutat hasonlóságot. Ebből az épületből csak a K-i zárófala esett a felületbe, és itt mélyítésre sem volt lehetőségünk. (Ez még a 2008. évi 5. felülettől D-re található.) A korábbi kavicsozás talán a 15–16. századhoz tartozott, mázas kerámia került elő belőle.

A Mária-oszlop DK-i sarkánál a 2009. évi 7. felületen dokumentált késő középkori épülettel egy vonalban egy másik épület visszabontott és betöltött rétegeit az árokban is meg tudtuk figyelni.

Az árok É-i végén egy szélesebb árkot tudtunk megfigyelni, amely valószínűleg egy 18–19. századi csatorna, ill. annak visszabontása, kiszedése lehetett. A jelenséget, azaz a csatorna téglafalát 110 cm mélységig nem találtuk meg, de a betöltés jellege és az előkerült leletek alapján valószínűsíthető csatorna léte. Figyelemre méltó, hogy a betöltésből rengeteg római kori, sőt bronzkori lelet is előkerült. Ez alapján feltételezzük, hogy a jelenség nagyon mélyen, az altalajig megbolygatta a korábbi régészeti jelenségeket, azaz a római település rétegeit és feltehetőleg mészbetétes sír(oka)t is elpusztított.

Az É-i részen a fent említett 15–16. századi térszint alatt a 14–15. századra jellemző kemencék és cölöpszervezetes épülethelyek kerültek elő. Az árok ezen részén,

mivel itt az eredeti (római kori–középkori) térszint is magasabb volt, a 13. századi térszintet is tudtuk dokumentálni egy kis szakaszon.

BÍRÓ SZILVIA

187. Győrsövényház, Fűzfa-dűlő

(KÖH 74369)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Győrsövényház határában, a Rábca D-i ártere mellett egyetlen kisméretű középkori telepnyom került elő.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

188. Győrszemere, Csonkás-dűlő

(KÖH 74279)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Győrszemere Csonkás-dűlő részén a Margit-major mellett római telepnyomok kerültek elő.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

189. Hajdúnánás-Tedej, Sertéstelep 3.

(KÖH 56111)

(Hajdú-Bihar megye) A

2010. szeptember 13. és október 15. között a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága megelőző régészeti feltárást végzett a lelőhelyen, amit egy hígrágyatározó építése tett szükségessé.

A lelőhely Hajdúnánást Tiszavasvárral összekötő műút K-i oldalán található. Három különböző méretű szelvényben dolgoztunk; 6310 m²-en 68 objektumot tártunk fel, melyekhez 222 statigrafiai egységet rendeltünk. A jelenségek nagy többsége a késő avar korra datálható, néhány legújabb kori és ismeretlen korú objektum is volt.

Egy késő avar kori település 24, sorokban elhelyezkedő, földbe mélyített házát és a hozzájuk tartozó különböző méretű gödröket, kemencéket, cölöplyukakat, árkokat és egy kutat tártunk fel. Az avar kori jelenségekből kerámiadarabok, állatcsontok és paticsdarabok kerültek elő. A házakban az épített kemencék mellett, szétszórva a padló szintjén, kövekből álló réteget dokumentáltunk.

A 15 ismeretlen korú jelenségből 6 közepes méretű gödör, 3 cölöplyuk, 6 pedig keskeny, sekély árok volt. Ezek jó része valószínűleg szintén avar kori lehet, és csak a keskeny feltárási felület miatt nem találtunk bennük leleteket. A legújabb kort két árok képviselte.

A geodéziai bemérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

KOLOZSI BARBARA

190. Harka, Kereszt-földek (KÖH 59349)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kö

2010. június-júliusban elvégeztük a 800/79 hrsz.-ú ingatlanon létesítendő családi ház építése előtti megelőző régészeti feltárást. A géppel eltávolított termőtalaj kb. 20–30 cm vastagságúnak bizonyult, az altalajt kavicsos agyag alkotta.

A feltárást június 11-én mindössze 2 bizonytalan régészeti jelenséget dokumentáltunk: egyikük egy oszlophely, a másik pedig egy sekély, ovális formájú gödör volt. Kormeghatározást csak az utóbbi esetében tudtunk végezni, mivel az előbbi jelenségnél nem került elő leletanyag. Ez alapján egy a középkor kései időszakára keltezhető település újabb nyomát sikerült azonosítanunk.

Július 5-én a lehumuszolt területen sem leletanyag, sem objektum nem jelentkezett.

POLGÁR PÉTER

191. Harka, római katolikus templom (KÖH 51979)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kú

A templom (254 hrsz.) drainezési földmunkái mellett régészeti megfigyelést végeztem 2010. augusztus 4–13. között. A templom körül kézi erővel ásták ki az árkot, ennek során előkerült az 1969-ben, a templom kutatása utáni felújításkor kialakított, betonból készített vízelvezető. A betonfolyókát kőlapokkal fedték le, az évek során ez eltömődött – a kőlapok között bemosódott a föld – és nem töltötte be feladatát. Az is megfigyelhető volt, hogy a templom támpilléreit áttörték a csatorna kialakításának érdekében. Az árokból a szentélynél és a hajó É-i fala mellett szórvány antropológiai anyag került elő. A templomot még a barokk időkben is temető övezte, ennek emléke a bejárat mellett felállított két sírkő is. Kisebb sírkőtöredékek az árokból is kerültek elő. Ezekon kívül a Storno-féle 1894-es kifestésből maradt apró vakolatöredékeket találtunk.

GABRIELI GABRIELLA

192. Háromfa, Pácod-pusztá (KÖH 76373)

(Somogy-megye) Kö

Nagyatád környékén szennyvízvezeték kiépítését tervezték, ennek kapcsán 2010. júliusban hatástanulmány

készítése céljából terepbejárásokat végeztünk. Négy ismert lelőhely területét pontosítottuk és 3 új lelőhelyet találtunk.

Bakházától Ny-ra és É-ra, az ún. Pácod-pusztá területén, viszonylag magas kukoricában elég rossz észlelési körülmények között néhány középkori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

193. Hegykő, Kossuth L. utca-Nyárfa sor (KÖH 24188)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, V

2010 folyamán régészeti szakfelügyeletet láttam el a Kossuth utca és a Nyárfa sor által bezárt területen, ahol csatlakozás átalakítására és parkosításra került sor.

Július 15-én a sódere felületű gyalogos, ill. kerékpárutak létesítéséhez a termőtalajréteg maximum 10 cm vastag felső részét távolították el, így jelenségek észlelésére nem nyílt lehetőség. Ugyanakkor a terület középső részén futó szakasz két pontján is sikerült szórványos kerámia leletanyagot gyűjtenem, mely egyrészt a késő bronzkor, másrészt a késő vaskor időszakára keltezhető.

November 4-én a kivitelezés második ütemét képező fatelepítéshez kapcsolódóan az ültetendő facsemetéknek kiásott mintegy 40 cm mélységű gödrök átvizsgálására került sor. A gödrök nem érték el, ill. csak kissé érintették az altalaj agyagos szintjét, régészeti jelenségeket egyikükben sem tapasztaltam. Ugyanakkor a régészeti lelőhelyre utal az a több darab őskori (bronzkori) kerámiatöredék, valamint néhány állatcsonttöredék, melyeket a kidobott földben gyűjtöttem.

POLGÁR PÉTER

194. Hercegszántó, Jókai utca déli vége (KÖH 73107)

(Bács-Kiskun megye) A, Kú

2010. március 22-én és 26-án Nagybaracska, Gara és Hercegszántó községek szennyvízcsatornázásának kiépítése kapcsán végeztünk terepbejárásokat. A tervezett nyomvonal belterületen mindhárom település esetében a meglévő utcahálózatot követte. Hercegszántó esetében új szennyvíztisztító telep kialakítására is sor került. A terepen a 42 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk.

A munka során két, már ismert lelőhelyet érintettünk (Árpád u.; Főcsatorna mellett) és egy újat találtunk, amelyet leletanyaga alapján avar és kora újkori felszíni telepnyomként azonosítottunk.

Munkatársak: Rózsa Gábor, Alács Attila, Sultis László technikusok, Weisz Attila geodéta, Molnár Zsolt geodéziai asszisztens.

PARDITKA GYÖRGY

195. Hetyefő határa

(Veszprém megye) U, B, Ró, Kö

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonal csak kisebb része volt bejárható, nagyobb része gabonaföldeken haladt át, amelyek területét az aratás előtt nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A belterületeken, beépített környezetben futó részekben is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet azonosítottunk.

Hetyefő DNy-i szélén, a DNy felől érkező patak D-i partján húzódó alacsony dombon található a KÖH 8074 lelőhely (MKI 3. k. 20/2 lh.). A terepbejáráskor intenzív mennyiségben talált neolit, bronzkori, római kori és középkori edénytöredékekegészen a lakóházakig előfordultak, ez alapján a lelőhely a település D-i részén folytatódik. Hetyefő D-i részén, a Majorsági-dombon a középkori lelőhely K-i szélén újkőkori és bronzkori kerámiatöredékeket is találtunk (Majorsági-domb, KÖH 22758). A lelőhely feltehetően jóval nagyobb területet foglal el a Vörös-víz által három irányból körülvevett dombon. Hetyefőtől Ny-ra, a Zalaerdődre vezető út mentén a temetőtől DK-re és DNy-ra két új lelőhelyet azonosítottunk: Temetőtől DK-re, KÖH 75607 (őskor, középkor; nagysága 160×90 m) és Temetőtől DNy-ra, KÖH 75609 (őskor, római kor, középkor; nagysága 140×100 m).

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

196. Hidvégardó, Tornai út

(KÖH 76227)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk, Kú

2010. szeptember 6. és október 1. között régészeti megfigyelést végeztünk Hidvégardó belterületén, a község csatornázásának kivitelezési munkáinál. A megfigyelés alkalmával új régészeti lelőhely került elő, melynek jelenségei az Árpád-korból és a középkorból (13–15. sz.), valamint a kora újkorból(?) származnak: gödrök, földbe mélyített házak, kemencék. Összesen 45 objektumot dokumentáltunk, melyek metszetéről szöveges, fotó- és rajzdokumentáció készült. Kibontásukra nem nyílt lehetőség, mivel a templom Ny-i oldalán futó vezeték árkat a jelenlegi közútba vágta; a templom K-i oldalán pedig egyes részekben hasonló volt a helyzet, míg a többi területen a homokos altalaj omlékonysága, vagy a párhuzamosan futó közművezetékek tették lehetetlenné a rábontást.

A templom Ny-i oldalán a Tornai út 72. és 84. számok közötti vezetékszakszt, míg a K-i oldalon a 41. és 79. számok közötti területet tudtuk megvizsgálni. A lelőhely D-i szélét a páros oldalon a Tornai út 84., míg a páratlan oldalon a Tornai út 73. sz. porták előtt

figyeltük meg. A lelőhely É-i széle bizonytalan, és az elkerített porták miatt a lelőhely K-Ny-i kiterjedését sem sikerült megállapítani.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

197. Himesháza, Kis-himes

(KÖH 74665)

(Baranya megye) U, A

2010. július 19. és augusztus 3. között elvégeztük a HT-154 jelű lelőhelyen a Horvát Transzit gázvezeték-fektetés földmunkáinak megfigyelését. A humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 148+620 és 148+978 km-szelvényei között leállítottuk. A gázvezeték nyomvonala 1543 m²-t érintett, a nyesett területből régészetileg pozitív 877 m² volt.

A lelőhely a Geresdlak-Himesháza útszakasz mellett Ny-ra található. A nyesett felszínen szabályos rendben jelentkeztek a sírfoltok, összesen 17. A sírok nagy része rabolt, vagy melléklet nélküli volt, de több üres sírgödör is előfordult. A rítus alapján a temetőrészletet avar korinak gondoljuk. A temetőn kívül egy rövid üres szakasz után kisebb gödör csoportok jelentkeztek, amelyek azonban szegényes leletanyaguk alapján őskorinak határozhatók meg.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bósz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsubori István.

LIGNER JÁCSINT

198. Hort, Szekeres-dűlő

(KÖH 76719)

(Heves megye) Ő, Kö, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelép környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Hort területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk őskori és középkori-kora újkori felszíni leletanyaggal.

REMÉNYI LÁSZLÓ

199. Hódmezővásárhely-Batida, IX. homokbánya

(KÖH 55301)

(Csongrád megye) U

2010. április 17–18-án megelőző feltárást végeztünk a homokbánya kibővített területének egy részén, mely Batida DNy-i szélén található, a Hódmezővásárhelyről Maroslelőre vezető betonúttól kb. 0,5 km-re Ny-ra, az egykori Pogány-értől (Mátyáshalmi-csatorna) DK-re kb. 1 km-re. Területe kb. 14 hektár. A megelőző feltáráscélja a bánya kibővített területén 2009-ben végzett régészeti

megfigyelés során előkerült régészeti objektumok feltárása volt. A lelőhely egy a Pogány-érre merőlegesen húzódó, ÉK-DNy-i irányú, egykori ártéri szigeten található, a Hódmezővásárhely-Kingéc V. számú, szintén neolitik lelőhelytől kb. 800 m-re K-re.

A megelőző feltárás során a bánya ÉK-i részén egy neolitik település részlete került elő földbe mélyített gödrökkel és cölöplyukakkal, amelyek egy földfelszínen álló épülethez tartozhattak. Összesen 8 objektumot bontottunk ki. Az 1–4. objektumok betöltéséből őskori kerámiatöredékek, állatcsont és patics került elő, az 5–8. objektumok nem tartalmaztak leletanyagot. Az altalaj a teljes területen sárgásbarna, agyagos volt.

A megelőző feltárással bebizonyosodott, hogy a felszíni leletek alapján körvonalazott lelőhely D-i és DNy-i irányban is tovább húzódik, így a lelőhely DNy-i része a bánya kibővített területének ÉK-i területére esik.

CSÁNYI VIKTOR

200. Hódmezővásárhely, Mucsi-tanya (KÖH 73001)

(Csongrád megye) Sza, Á

A hódmezővásárhelyi Ipari Park 015/8–10 hrsz. ingatlanokat érintő infrastrukturális fejlesztések kapcsán 2010. március 1-jén végeztünk terepbejárást az érintett 97016 m² nagyságú területen. A beruházás keretében iparvágány kiépítését, útépítést, valamint humuszmentesítést végeztek. A vizsgált rész külterületen, Hódmezővásárhelytől DK-re, a makói úttól Ny-ra, az egykori Marx Tsz-szel szemközt a található. A terület jelenleg szántó. A bejárás időpontjában a vizsgált térség DNy-i részén belvíz alatt állt, így összességében a beruházási területnek ~70 %-a bizonyult terepi vizsgálatra alkalmasnak. A lelőhely-felderítés eredményei miatt részlegesen tekinthetőek, ugyanakkor a geomorfológiai jellemzők alapján kevésbé valószínű – bár nem zárható ki – a jelenleg vízzel fedett területek régészeti érintettsége.

A terepbejárás alkalmával egy szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemzett felszíni telepnymot (Mucsi-tanya I.) lokalizáltunk és egy szintén szarmata kori szórványt találtunk (Mucsi-tanya II.).

Munkatársak: Kovács Sándor, Rózsa Gábor, Alács Attila technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

201. Hódmezővásárhely határa

(Csongrád megye) Ő, B, Sza, A?, Ge, Á, Kk, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztünk. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés

időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21 %-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gázal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Hódmezővásárhely külterületén végzett munka során 9, korábbról már ismert lelőhelyet érintettünk. Több esetben tapasztaltuk a korábban külön kezelt lelőhelyek összefüggését, javasoltuk a nyilvántartásban történő összevonásukat. Tíz új lelőhelyet is találtunk: *Sági-tanya* (KÖH 74423); *Marx Tsz. II.* (74427); *Szántó-tanya* (74429); *Közép-hegyes, Nánai-tanya* (74431); *Tóth B.-tanya* (74433); *Kiss S.-tanya II. és III.* (74435, 74437); *Kelenfi-tanya* (74439); *Barattyos-majortól DNy-ra* (74441); *Mártély-tanya* (74443). A terepbejárás során őskori, késő bronzkori, szarmata, népvándorlás kori (avar?), gepida, Árpád-kori, késő középkori és kora újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sóskuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Kulcsár Kornél, Bognár Margit, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok; Kovács Zsófia archeozoológus.

PARDITKA GYÖRGYI

202. Hőgyész, Fő utca–Zrínyi utca–Erdélyi utca (KÖH 76439)

(Tolna megye) Kö, Ú

Hőgyész középkori templomát a 18. században betelepült németek felújítva 1799-ig használták, a 19. század első éveiben bontották el. Az épület a régi ábrázolások szerint a Fő utca (a 65. sz. főút) elején ma is álló, emeletes, régi községháza mögött, vagy annak helyén feküdt. Stefán György hőgyézi helytörténész 2010. december 28-án megtudtam, hogy az épület előtti útszakaszon kb. 10 éve, gázvezeték építésekor kötésben lévő téglákat bolygattak meg, továbbá, hogy a Fő utca, a Zrínyi utca és az Erdélyi utcák által bezárt részen több helyen is kerültek elő már kertművelés és közműfektetés során embercsontok, koponyák. Mivel Hőgyész mai temetőjét csak az 1810-es években nyitották meg, így a fenti temetkezések részben bizonyosan újkori sírok, de a régi ábrázolások szerint a középkori templom és a templom körüli temető is kétségtelenül a régi községháza mögött D, DNy felé húzódó dombon kereshető.

K. NÉMETH ANDRÁS

203. Ibrány, Rozmaring utca 84.

(KÖH 51572)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

2010. november 17-én és 22-én leletmentést végeztünk a címben jelzett területen, mert bejelentés érkezett a múzeumba, miszerint a telken árokásás közben egy kemence került elő. A helyszínen azt tapasztaltuk,

hogyan a tulajdonos kertjében a szőlősorok között egy keskeny árkot nyitott, hogy ebbe gyűjtse a szerves anyag hulladékot. Ennek során került elő közel 80 cm mélyen egy kemence, melynek egy része az ásás során megsemmisült. Kibontása után egy jó állapotú kemencét tudtunk megfigyelni, melynek platnijai alatt sok kerámiát találtunk. A cserepek a 13–14. századra keltezhetők. Mivel a tulajdonos 2011-ben a következő sort is ki kívánta ásni, ezt a területet is megkutatottuk. A kemence folytatását nem találtuk meg, mindössze néhány, az előzőekkel megegyező jellegű kerámia került elő. A kis felületű leletmentés miatt az objektum jellege nem teljesen egyértelmű, de valószínűleg egy földbe ásott ház részletét figyeltük meg.

JAKAB ATTILA

204. Ibrány határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, V

Megyer-hegy (KÖH 54149): 2010. januárban próbafeltárást végeztünk szondaárokakkal a tervezett hulladéklerakó telep területén, összesen 1095 m²-en.

Két, egymással párhuzamos, nagyjából É–D irányú és az ezeket összekötő árok mellett egy külön szondát is nyitottunk a magassági pont közelében. A Ny-i és az összekötő árok humuszolása során kis mennyiségű kora vaskori cserepet gyűjtöttünk, szondáink falában helyenként kormos, átégett szemcsés foltokat észleltünk. Megállapítottuk, hogy a rétegződés minimális, vagyis nem épített halomról, hanem egy természetes dombról van szó. A csekély régészeti anyagból és az objektumok hiányából feltételezhetjük, hogy rövid ideig használt település (tábor?) gyér maradványaira bukkantunk.

Pénzes-verem-dűlő (KÖH 74071): Március 4-én a Megyer-hegyen végzett próbafeltáráshoz kapcsolódva a nevezett terület környékét vizsgáltam meg. Ennek során a Megyer-hegytől KÉK-re 140 m-re, az ibrányi műúttól K-re 250 m-re, az Ibrányi (II.) csatornától Ny-ra mintegy 220 m-re egy, az alföldi vonaldíszes kultúrához tartozó, ÉNy–DK tengelyű településnyomot észleltem a szántott, ill. sarjádó őszi búzával fedett területen. A lelőhely egy É–D irányú dombhát ÉK-i nyúlványán és annak É-i előterében helyezkedik el. Jelentős mennyiségű kerámiát és némi obszidiánpattintékat gyűjtöttünk a felszínen.

Munkatársak: Gosztanyi Tibor (Ibrányi Helytörténeti Gyűjtemény), Bocz Péter régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR

205. Igar-Vámpuszt, Galástya

(KÖH 21918)

(Fejér megye) B

A védett bronzkori földvárát 2009-ben felmértem. 2010. július 27-én az É-ra eső, szomszédos kis dombot jártam be. Az 1972–73. évi ásítás itt is bronzkori telep rétegeit tárta fel. A dombot azonban annyira simára

leszántották, hogy egyelőre bizonytalan, erősítve volt-e ez a település is.

NOVÁKI GYULA

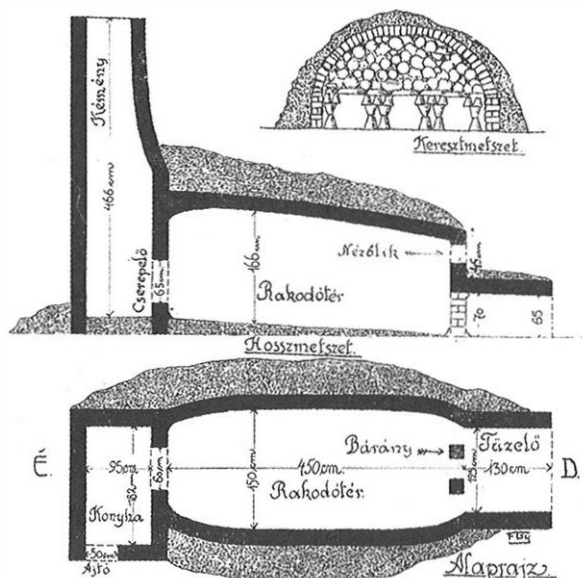
206. Ikervár határa

(Vas megye) U, R, B, V, Ró, A, Kú

A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010 folyamán megelőző feltárásokat végzett a szélerőműpark építésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Csontházi-dűlő és Agg-erdő (KÖH ?): 2010. augusztus és október között a 0605/4–5 hrsz.-ú ingatlanokon 9622 m²-t humuszoltunk le és kutattunk. A feltárás helyszíne egy viszonylag magas térszínen található, egy dombháton, melyet régen a Rába-folyó és a Gyöngyös-patak alakított ki. Ettől K-re, DK-re helyezkedik el a Pinkóci-dűlő, és K-re a Malomfeji-dűlő, mindkét helyszínen szintén megelőző feltárást végeztünk.

A feltárás területének D-i szélén korábban szakfelügyelet folyt, melynek során néhány szórvány jellegű őskori cserepet találtunk. Azokat 7 jelenséghez lehetett kötni. Ezeket már megelőző feltáráskor bontottuk ki, majd a nyomvonal és a platform régészeti lefedettsége miatt, a megelőző feltárást már a teljes nyomvonal-platform alaptest területére kiterjedt. A felszín humuszos, kavicsos. Nem túl nagy, kb. 25–35 cm mélységben a felület megtisztítása és nyesése után, az erősen kavicsos altalajban szépen előrajzolódtak a régészeti jelenségek, melyek a nyomvonal területén folyamatosan jelentkeztek, itt-ott csoportokban sűrűsödtek, ami házhelyekre utalt. A jelenségek egy kisebb része egy középső bronzkori településhez, nagyobb része egy kora vaskori (Hallstatt-időszak) településhez és a hozzá tartozó temetőhöz köthető. Az itt feltárt lelőhely a Pinkóci-dűlőben és a Malomfeji-dűlőben feltárt vaskori lelőhely része, annak szerves folytatása. A bronzkori és a vaskori lelőhelyet egy avar kori település egyetlen háza és néhány lelet nélküli gödör egészíti ki ezen a szakaszon.



A 20 kV-os távvezeték kiépítése is megtörtént. Az egyik ebbe a dűlőbe cső nyomvonalszakaszon egy két részből összeépített ún. német típusú, nagyméretű faze-kaskemence került elő, melynek kora feltehetően a 17. század. (Az illusztrációt lásd balra és lent!)

Gyári-dűlő (Péterfa-majortól Keletre, KÖH 53419): Július 27. és október 8. között a 0504/3, 0575 hrsz.-ú ingatlanokon 6030 m²-t kutattunk. A feltárás helyszíne egy viszonylag alacsonyabb térszínen volt, egy sík részen, melyet régen a Rába-folyó és a Gyöngyös-patak meanderei alakítottak ki. A fekete betöltésű objektumok szépen elkülönültek a bolygatatlan sárga, löszös altalajtól. A 346 objektum az utak nyomvonalának területén sűrűsödött. A nyomvonal Ny-i felében egyre több, sok esetben egymásba ázott jelenség került elő. A jelenségek egy része a rézkori Baden-Kostolac időszak településéhez, másik része pedig a késő bronzkori urnamezős időszak településéhez köthető. A feltárt jelenségek kisebb hányada egy római kori település maradványa, valamint feltártuk egy középkori települést számos tűzhelyét, házát, gödrét. A feltárás során két őskori sír is előkerült; datálásuk – melléklet hiányában – egyelőre bizonytalan, de feltételezzük, hogy a fent említett rézkori településhez tartoznak.

Malomfeji-dűlő (KÖH 53417): A 0614 hrsz.-ú ingatlanon augusztus 10. és október 19. között 2973 m²-en kutattunk. A feltárás helyszíne egy viszonylag magas térszínen, egy dombháton volt, melyet régen a Rába-folyó és a Gyöngyös-patak alakított ki. Ettől D-re helyezkedik el a Pinkóci-dűlő. A feltárási terület K-i szélén korábban

szakfelügyelet folyt, melynek során néhány szórvány vaskori cserepet találtunk, de azokat jelenséghez kötni nem lehetett. A kivitelező a nyomvonalat régészeti szakember jelenléte nélkül humuszosította le kb. 25–35 cm mélységben. A felület megtisztítása és nyesése után az erősen kavicsos altalajban szépen előrajzolódott a régészeti jelenségek. A 377 objektum a nyomvonal területén folyamatosan jelentkezett, itt-ott csoportokban sűrűsödtek. A jelenségek egy része az újkőkori dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának településéhez, másik része pedig a kora vaskori Hallstatt-időszak településéhez és a hozzá tartozó temetőjéhez köthető. Az itt feltárt lelőhely a Pinkóci-dűlőben feltárt lelőhely része, annak szerves folytatása. A kettőt egy régebben nyitott és használt, mára már felhagyott kőbánya szeli ketté. Annak idején ebben a bányában biztosan nagyon sok és értékes emlék pusztult el. Az újkőkori és a vaskori lelőhelyet egy római kori temető néhány sírja és néhány urnamezős kori gödör egészíti ki.

Pinkóci-dűlőtől Északra (KÖH 77109): A 0605/3 hrsz.-ú ingatlanon június 21. és augusztus 16. között 3987 m²-en kutattunk. A feltárás helyszíne egy a Rába-folyó és a Gyöngyös-patak által kialakított dombhát volt. A humuszosítás után előrajzolódott objektumok szépen elkülönültek a bolygatatlan sárga, löszös altalajtól. A 102 objektum az alaptest és a platform területén sűrűsödött. Az út nyomvonalában Ny-i irányban egyre kevesebb jelenség került elő. A jelenségek egy része az újkőkori dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának településéhez, másik része pedig a kora vaskori Hall-



statt-időszak településéhez és a hozzá tartozó temető-jéhez köthető. A lelőhely legnagyobb jelentősége, hogy az 50. objektumban – annak 2 m mélyen elhelyezkedő oldalsó kis aknaszerű kiképzésében – in situ előkerült egy vaskori, bronzékszerekből, szűrőtölcsérből és ötvöstargyakból álló bronzkincs, mely unikumnak számít a Dunántúlon.

Munkatársak: Hekli Hajnalka, Isztin Gyula, Kőszegi Ádám, Vágus Milán régésztechnikusok.

NAGY MARCELLA

207. Isaszeg, Öreghegy, János utca.
(KÖH: 79327)

(Pest megye) Ó, Sza?

A várostól DNy-ra, a Rákospatak K-i partja melletti domboldalon kiépült hétvégi házas, üdülőtélkes részen, a 4645/3 hrsz-ú telken a tulajdonos pinceszás közben embercsontokra bukkant, a koponyát és a vázcsontok egy részét kieszte. 2010. július 27-én elvégzett leletmentésünk során már csak a váz megmaradt, alsó részét tudtuk feltárni: néhány megbolygatott bordát és a nyújtott helyzetű lábsontokat. A DK-ÉNy-i tájolású váz 134–136 cm mélyen a humusz alatti barna homokban feküdt, sírfolt nagyon bizonytalanul rajzolódott ki körülötte. Mellékletek: a bal alsó lábszár mellett szegeccsel átütött pici vaslemezke; a jobb alsó lábszár mellett korrodálódott vastárgy, amely a kiemeléskor szétesett; a lábfejeknél korrodálódott, 0,8 cm széles, 6, 5 cm hosszú, mindkét végén behajló vaspánt 2 szegeccsel. A vastárgyak alapján a sír talán szarmata.

A csontváz feletti földből 100–122 cm mélységből 2 db szilánk és néhány cserép került elő: szürke, korongolt, ill. kézzel formált szarmata töredékek, valamint egy őskori vagy kézzel formált szarmata oldal.

KÖVÁRI KLÁRA

208. Jánoshalma, Faddi-dűlő, Kabai-tanya II.
(KÖH 69433)

(Bács-Kiskun megye) Sza?, Ű

A HT-128 jelű lelőhely Jánoshalma belterületétől K-re, a HT-127 és a HT-33 lelőhelyek között, egy markáns dombháton található. A Magyar–Horvát gázvezeték kivitelezési munkálatai során egy kisebb települési egység került elő 80 m hosszan, 6 folttal. A feltárási munkálatokat 2010. március 18-án végeztük el, 226 m²-en. A felső humuszréteg eltávolítását követően a viszonylag egyenletes felületen tisztán látszódtak a beásások foltjai, melyeket kézi erővel nyestünk át. Az érintett szakaszon 1 épület, 2 gödör és 3 árok részlete esett a nyomvonalba. Datáló leletanyagot egyik sem tartalmazott, de a betöltésük alapján kettő újkori beásás lehetett. A lelőhely közvetlen környezetében egy terra sigillata került elő a felszínen, így valószínű, hogy az objektumok másik része egy szarmata település kis részletéhez tartozhatott.

A leletanyag az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Pál Róbert.

Sz. WILHELM GÁBOR

209. Jánoshalma, Farkas-tanya
(KÖH 73223)

(Bács-Kiskun megye) A, Á

A Magyar–Horvát gázvezeték építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés során előkerült HT-130 jelű lelőhely Jánoshalma községtől D-re, egy szántóként hasznosított alacsony, lankás dombháton található, a tranzitvezeték 82+000–82+300 km-szelvényei között. Az érintett szakaszon 2010. március 25. és április 30. között végeztünk feltárást. A földgázvezeték a lelőhely közepén haladt keresztül, 5 m szélességben és 300 m hosszan. A lehumuszolt 1670 m²-ből 1388 m² bizonyult régészetileg pozitívnak. Az érintett szakaszon egy késő avar és egy Árpád-kori telep részleteire bukkantunk. Feltártunk 2 kutat, 4 avar kori ház részletét, közülük az egyiket külső kemencével, valamint több É–D irányú árkot és néhány közepes méretű gödört. Az objektumokból kevés kézzel formált és korongolt kerámiatöredék, valamint állatcsont került elő.

Az elsődleges feldolgozás után a leletek a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikuskok.

HARGITAI ANDRÁS

210. Jánoshalma, Hergyevicza

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

2010 márciusában a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megelőző feltárást végzett a Magyar–Horvát gázvezeték építésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Madarász-tanyától ÉK-re (HT-38 lh., KÖH 69443): Március 25–29. között kutattunk a lelőhelyen, mely Jánoshalma belterületétől DNy-ra, a Madarász-tanyától 250 m-re ÉK-re, szántóföldi környezetben található. A most kutatott területtől K-re 2009 őszén már végeztünk ásatást, akkor 1303 m²-en egy Árpád-kori település részlete került elő. A kivitelezési munkák során beigazolódott, hogy az erősen szórt szerkezetű lelőhely a földút Ny-i oldalára is áthúzódik. Az objektumok a korábbi szelvényünkötől közel 50 m-re Ny-ra bukkantak elő.

2010-ben a lehumuszolt 466 m²-ből 419 m² volt régészeti objektumokkal fedett. A nyomvonal 83+550–83+660 km-szelvényei között, a 40–80 cm vastag humusztakaró alatt, a sárga agyagos, állatjáratokkal erősen bolygatott altalajon mindössze 18 jelenséget találtunk, melyekhez 16 objektumot rendeltünk. Jelentkezési szintjük több esetben a mai szántott rész alatt már érzékelhető volt. A dokumentált jelenségek döntő

többsége árok volt, melyek közül 14 kerek, ill. négyzetes teret határoló sekély, trapéz vagy íves átmetszetű árok részletnek bizonyult. Ezek között több esetben egy nagyobb kerítőárok kisebb szakaszait véltük felfedezni. A szelvény középső harmadában egy 2,5 m széles kerítőárok egy-egy részlete képviselte a feltárás legnagyobb és egyben legmélyebb objektumát. A kerítőárok által egykoron határolt belső, feltehetően szögletes tér középpontja a szelvénytől, azaz a nyomvonalától DK-re terült el. E nagyobb árok részletek által határolt köztes területen került elő az ásatás két sekélyebb, tálszerűen az agyagos altalajba mélyedő gödre. Az 5 m széles és 95 m hosszú szelvény területéről származó kisszámú, de annál jellegzetesebb leletanyag a már korábban megismert késő Árpád-kori jelenlétet igazolta. Összesen 5 objektumból került elő kerámia, szinte kizárólagosak az apró kavicsal soványított cserépbogrács-töredékek, köztük is a síkzott peremű 12–13. századi típusok. Állatsontmaradvány 5, őrlőkőtöredék 2 objektumból látott napvilágot, fémanyag nem jelentkezett.

Az objektumok szóródása alapján levonható tanulság az, hogy a most feltárt lelőhelyrész a 2009 őszen kutatott lelőhely integráns részét képezi.

Mátételkei-Kigyós-csatornától K-re (HT-40 lh., KÖH 69455): 2010. március 29. és április 1. között kutattunk a lelőhelyen. 2009 őszen a lelőhely egy részén 92 objektumot tártunk fel, melyek egy késő avar telephez, valamint egy szarmata temetőhöz tartoztak. A szántóföldi művelés alatt álló terület enyhén lejtett DNy-felé, a Mátételkei-Kigyós-csatorna irányába, a sírok előkerülési helyén pedig enyhe magaslatot figyelhetünk meg. Ez különösen 2010-ben volt látványos, amikor a környéket teljesen felszántották. A lelőhely ÉK-i végén egy domb található, közvetlenül a dűlőút K-i oldala mellett. A domb ÉK-i lejtőjén, valamint magán a dombháton, a nyomvonal 84+950–85+050 km-pontjai között a homokos altalajon egy árok és egy sírszerű beásás folyt a kerület elő. Az 50, helyenként azonban a 100 cm vastagságot is elérő humusztakaró alatt homokos, a mélyebb területeken agyagos altalajon összesen 14 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 12 objektumot rendeltünk.

A 92 m hosszú, 5–6 m széles szelvényben mindössze 3 szarmata sír, egy hosszú árok több részlete, valamint 6 ismeretlen korú kisebb beásás került napvilágra. A sírok közül az egyikben egy nő részben feldúlt csontvázát találtuk meg. Jól kivehető volt a rablógödör, amely a váz felső részét bolygatta meg, épen hagyva a lábrészt. A DNy-ÉK-i tájolású sírban másodlagos helyzetben pár ékszeret leltünk, melyek közül egy nyitott bronzkarika fülbevaló, valamint egy karperec-töredék emelhető ki. Az elhunyt bal kezéhez elhelyezett orsógomb érintetlenül, egy gömbös hasú, vörös színű edénynek a töredékei a sír aljában szétszórva kerültek napvilágra. Megfigyelhető volt, hogy a tárgyat a halotti tor után összetörve helyezték a sírba. Az edény több töredéke viszont a sír feldúlt részéből került elő a betöltésből, a kiforgatott csontok közül, egy töredéket pedig a dombot

keresztül szelző, a szelvényben hosszában futó árok sír melletti szakaszában találtunk meg. Az árok átlagosan 50 cm széles volt, mélysége helyenként elérte az 1 m-t. A kerámia árokban való felbukkanása arra utal, hogy az a korabeli sírablók tevékenysége idején nyitva állt, sőt az sem kizárt, hogy azt éppen ők maguk ásták a sírok után kutatva. Erre utalhat, hogy egy másik, a dombhát ÉK-i peremén előkerült sírt is megbolygatott. Bár az árok eredetére és funkciójára nézve döntő érv nem áll a rendelkezésünkre, az bizonyos, hogy az említett női sírtól 2 m-re ÉK-re egy szarmata férfi rabolatlan sírja feküdt. Az elhunyt bal kulcsontján vasfibula, a medencéjén keresztben vaskés és vascsat maradványa került elő, bal hüvelykujján egy vashuzalt, feltehetően gyűrűt találtunk. Az árok kapcsán említett ismeretlen, feltehetően szintén szarmata kori sírból csak egy kiforgatott koponya és hosszúcsontok töredékei kerültek elő egy halomban. Míg a két korábbi sír 50–60 cm mély volt, addig az utóbbi sír mélysége alig érte el a 20 cm-t a nyesett szinttől számítva. A csontok mellett itt csupán egy vastárgy töredéke került elő. A dombháton többszöri nyesés után, valamint egy K-Ny-i irányú, 1 m széles és 10 m hosszú, 35–40 cm mély kutatószonda megnyitása után sem bukkantunk újabb sírfoltokra. A dombháton, a sírokon, valamint a már említett – a dombhát gerincén elkopó – árkon kívül csupán néhány sekély és bizonytalan eredetű, leletanyag nélküli beásás került elő. Az árok vonala a szelvény ÉK-i végéig követhető volt, ahol azonban már csak recens beásásokat találtunk, amelyekből tetőcscrép került elő. Ezek egyike vágta az árkot, további támpontot adva az árok lehetséges korára nézve. A korábban feltárt szelvény és a most kutatott szelvény között 35–40 m leletmentes terület húzódott. A kutatásunk eredményeképpen sikerült tisztázni a lelőhelyszakasz nyomvonalba eső teljes hosszanti kiterjedését.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Tarjányi László régésztechnikusok.

PÓPITY DÁNIEL

211. Jánoshalma határa

(Bács-Kiskun megye) B, A, Á, Ú

2010 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megelőző régészeti feltárásokat végzett a Magyar-Horvát gázvezeték földmunkáival érintett régészeti lelőhelyeken.

Hergyevicza, Madarász-tanyától ÉNy-ra (HT-39 lh., KÖH 69451): A lelőhely Jánoshalma belterületétől DNy-ra, a nagy kiterjedésű Hergyevicza-dűlő É-i felében, több ÉNy-DK-i irányú magaslaton helyezkedik el. A lelőhely NyDNy-i részén egy markáns ÉNy-DK irányú homokdomb húzódik. A kivitelezés régészeti megfigyelése során a 84+000–84+350 km-szelvények

között objektumfoltok, ill. az említett homokdombon embercsontok kerültek elő, a munkálatokat leállítottuk. A megelőző feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepszemle alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a lelőhely sokkal nagyobb – 170×350 m – kiterjedésű, mint azt a korábbi terepbejárás során megfigyelték. A homokdombon Árpád-kori temető van, azonban a mélyszántással felszínre került embercsontok alapján elképzelhető, hogy ennek egy része elpusztult a mezőgazdasági munkák során.

A lelőhely középső részén 2010. április 30. és május 6. között végeztünk feltárást. A lehumusztolt 1828 m²-ből 1286 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak. A nyomvonalon 60 stratigráfiai egység (46 objektum) foltja rajzolódott ki a nyesett felszínen, közülük 27 árok, 19 gödör, 7 cölöphely, 4 sír, 2 tűzhelymaradvány és 1 épület volt. A településobjektumok közül egy bronzkori, 14 Árpád-kori, egy újkori és 44 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. Az objektumok egyenletes sűrűségben helyezkedtek el; a 84+250–82+300 km-szelvények közötti terület régészetiileg negatív volt. A lelőhely Ny-i szélén húzódó homokdomb K-i lába és a 82+270 km-szelvény között egykor folyómeder lehetett, az altalaj itt 120–150 cm mélyen jelentkezett.

Az egyetlen biztosan bronzkori ÉNy-DK irányú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú árok a 84+170 km környékén került elő. Betöltésében egy kézzel formált, finom kidolgozású edény peremtöredékét találtuk meg.

Az Árpád-kori DNY-ÉK tájolású sírok a homokdomb (84+305 és a 84+315) K-i lejtőjén egymás mellett kerültek elő. A gépi munka során több olyan embercsontot is találtunk, melyek másodlagos helyről, a felső 30–60 cm-es rétegből kerültek elő. A sírok közül kettőbe nő, egybe férfit és egybe gyermeket temettek el, akinek csak az összetört koponyáját találtuk meg. Sírfolt csak két esetben rajzolódott ki, míg a másik két alkalommal a csontok jelentkezésénél állítottuk le a gépi munkát. A három fiatal felnőtt sírja közül kettőben háton fekvő, nyújtott vázas temetkezést, egyben rendellenes helyzetű fektetést dokumentáltunk. Ez utóbbiban az elhunytat hasra fektetve hantolták el, a váz medencétől lefelé eső részét nem találtunk meg. A férfiváz testhelyzete alapján elképzelhető, hogy halotti lepelbe tekerték, koponyája állása szerint fejét a temetéskor alátámasztották. Mindkét női sírban, a viseleti helyüknek megfelelően, a borda- és a lapockacsontokon két-két S-végű bronz hajkarikát bontottunk ki.

Az egyetlen biztosan félig földbe mélyített késő Árpád-kori-középkori épület a 84+100 km-szelvénynél helyezkedett el. A ház 5 m széles volt, hosszát megállapítani nem tudtuk, mivel az ÉK-i és a DNY-i része is a feltárási területen kívülre esett. Az épület tetőszerkezetét a közepén, a K-i, a D-i, ill. a Ny-i falainál kibontott cölöphelyekbe állított cölöpök tartották. A ház középső részén két tűzrakóhely maradványát dokumentáltuk.

A házból edénytöredékek és vaseszközök kerültek elő. Az épület Ny-i szélére egy újkori árkot ástak.

A korhatározó leletanyaggal nem rendelkező objektumokból vagy semmi, vagy állatcsontok, ill. salakdarabok kerültek elő. A gödrök kerek vagy szögletes alakúak, az előzőek ívelt, az utóbbiak egyenesen szűkülő falú tárolóvermek voltak. Az egy-, néha többtagú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő vagy vízelvezető árkoka nyomvonal egész területén jelentkeztek. Több esetben megfigyeltük, hogy a csatornák egymást keresztelték.

Tábla-dűlő (HT-127 lh., KÖH 73219): A lelőhely a Jánoshalmát és Kunfehértót összekötő műút Ny-i oldalán, több Ny-K irányú homokdombon és azok lejtőin található. A feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás során az elboronált szántón, a 74+100–74+550 km-szelvények között, 60–130×450 m-es felületen kevés kézzel formált avar és nagyobb mennyiségű újkori edénytöredéket találtunk. A lelőhely K-i részén 2010. március 18–22. között kutattunk. A lehumusztolt 2629 m²-ből 1103 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A feltárt 35 stratigráfiai egység (29 objektum) közül 15 gödör, 13 árok, 5 cölöphely, 1 kemence és 1 sütőfelület alá helyezett cserépréteg volt. Korhatározó leletanyag 15 objektumból került elő, de feltételezhető, hogy az összes régészeti jelenség avar kori.

A településobjektumok az említett szelvények között egyenletes sűrűségben, ritkán, egymástól 10–15 m-re helyezkedtek el. A magasabban fekvő területeken objektumcsoportokat figyeltünk meg, a mélyebb fekvésű részek régészetiileg negatívak voltak. A nyomvonalban feltárt, ívelten vagy egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízelvezető árok magas száma arra utal, hogy az avar település K-i szélét tártuk fel. A lelőhely DK-i szélén egy ÉNy-DK tengelyű szabadtéri kemence került elő. Az enyhén trapéz alakú munkagödör DK-i végén 20 cm magas lépcsőt alakítottak ki. A kemence sütőfelülete alá edénytöredékeket és állatcsontokat helyeztek a jobb hőmegtartás érdekében. A gödrök egy része kerek, kisebb része lekerekített sarkú, szögletes alakú, faluk ívelten bővülő, vagy egyenesen szűkülő volt. A szögletes alakú gödrök betöltéséből előkerült vas- és szilikátsalakok ipari tevékenységre utalnak.

Az objektumok betöltéséből állatcsontok (kiskérődző, szarvasmarha) és kézzel formált fazekakhoz, sütőharangokhoz tartozó töredékek, vaslemezdarabok, vasár(?) töredéke és őrlőkőtöredékek kerültek elő.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér és Kajtár Norbert technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

212. Jánoshalma határa

(Bács-Kiskun megye) A, Á, Ű

2010 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megelőző feltárásokat végzett Magyar–Horvát gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Gyékényes-dűlő (HT-115 lh., KÖH 72679): A lelőhely a Mélykutat Jánoshalmával összekötő műút mellett, a gázfogadó állomástól 1,2 km-re ÉK-re fekszik a határrész egy hosszan elnyúló É–D irányú alacsony földhátán. Március 19–22. között több ütemben összesen 630 m²-en kutattunk. A sárga homokos altalajon 7 objektum folytja rajzolódott ki, közülük 2 gödör és 5 árok volt. A leletanyag alapján egy objektum köthető az avar telephez. A leletanyag hiányában ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 6. Az árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki, melyek többsége egyenes vonalú, íves metszetű és egyenetlen aljú volt. Ezek közül kivételnek számít egy derékszögben megtört árok, amelybe a víztisztítás céljából egy mélyebb gödröt (ülepítő gödröt) ástak. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót nem tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

Hergyevicza, Ignác-tanya (HT-133 lh., KÖH 73229): Április 22–30. között, több ütemben végzett kutatásunk során összesen 1062 m²-en 30 objektum folytja rajzolódott ki. A feltárt 43 stratigráfiai egység közül 4 kemence, 3 munkagödör, 1 hamusgödör, 7 árok-részlet és 28 gödör volt. A leletanyag alapján 7 objektum az Árpád-kori telephez, kettő az újkorhoz köthető, az ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 22.

Az Árpád-kori falvainak jellemző gazdasági egységei, a szabadban álló kemencék a szelvény, azaz a település szélén kerültek elő, egy csoportban. Két típusba sorolhatók. Az egyiket az 1. sz. kemencebokor objektuma képviselte, ahol két azonos szerkezetű kemence került elő, melyeket egy munkagödörből tüzeltek. Közös vonás, hogy a kemencéket és a hozzájuk tartozó munkagödört csak kissé mélyítették a földbe, ezért a boltozatot már nem sikerült megfigyelni. A munkagödörbe mélyedő kisméretű hamusgödört a kemencék szájától jobbra találtuk meg. A tüzelőberendezések körte alakú, erősen átégett 96 cm széles és 120 cm hosszú sütőfelületébe kerámiatöredékeket tapasztottak, amelyekből egy csaknem egész cserépbográcsot lehetett összeállítani. A kemencék gyengén átégett sütőfelületét egyik esetben sem újították meg.

A feltárt gödrök többnyire kerek vagy ovális keresztmetszetűek; 19 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 9 méhkas alakú volt. Kisebb részükhöz az oldalfalán átégés nyomait figyeltük meg, ezeket valószínűleg tárolóvermeknek használták. A feltárt kisebb-nagyobb árok szakasz közül kettő esetében tudtunk nagyobb részletet megvizsgálni. Az egyik ezek közül sekély mérete alapján inkább karám részletének tartható, míg a másik funkciója szerint kerítőárok lehetett. Ebbe az árokba másodlagosan ásták bele egy kemence munkagödörét. Az

ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót három esetben tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

A leletek elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópit Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

213. Jánoshalma határa

(Bács-Kiskun megye) A, Á, I

2010 tavaszán megelőző régészeti feltárásokat végeztünk a Magyar–Horvát gázvezeték-fektetés által érintett lelőhelyeken.

Farkas-tanya II. (HT-131 lh., KÖH 73225): A lelőhely Jánoshalma külterületén, a várostól D-re, a Kígyós-főcsatornától 1,4 km-re Ny-ra, a Farkas-tanyától 400 m-re DNy-ra, egy É–D irányba húzódó kisebb kiemelkedésen található. A lelőhelyet 2010 januárjában a régészeti megfigyelés során azonosítottuk, kiterjedését azonban nem tudtuk megállapítani. Április 7–8-án a nyomvonalon 321 m²-t tártunk fel. A sárga homokos altalaj, melyben az objektumok folytjai kirajzolódtak, az átlagosan 20–40 cm vastag felső termőréteg alatt jelentkezett. A szelvényben 9 régészeti jelenséget dokumentáltunk: 2 nagyméretű tárológödört, 1 kis gödört és 6 árok szakaszt. A szelvény kis szélessége miatt az árkokat teljes hosszában nem tudtuk feltárni, így pontos funkciójukat, kapcsolataikat nem tudjuk meghatározni. Hasonló jellegű, egymásra merőleges, ill. párhuzamos elhelyezkedésük alapján talán kerítőárok lehettek. Régészeti korú leletanyagot az objektumokban nem találtunk, a szakfelügyelet során egy Árpád-kori orsókarika töredéke és egy peremtöredék került elő a területről. A régészeti jelenségek és a leletanyag alapján egy ismeretlen korú telep nyomát sikerült a gázvezeték nyomvonalában megfigyelni.

Hergyevicza, Szulcsán-tanyától Ny-ra (HT-132 lh., KÖH 73227): A lelőhely Jánoshalma külterületén, a várostól és a Jókai Tsz-től DNy-ra, a Jánoshalma–Csávoly műúttól 3 km-re D-re, a Szulcsán-tanyától 300 m-re Ny-ra, egy É–D-i irányba húzódó kisebb kiemelkedésen található. A lelőhelyet 2010 februárjában a régészeti megfigyelés során lokalizáltuk, de kiterjedését nem tudtuk megállapítani. Áprilisban a nyomvonalon 47 m²-t tártunk fel. Az átlagosan 40–80 cm vastag felső termőréteg alatt jelentkezett a sárga homokos altalaj, melyben az objektumok folytjai kirajzolódtak. A megfigyelt 21 jelenség közül csak egy bizonyult régészeti korúnak, a többi egy legújabb kori tanya nyoma volt. A régészeti objektum egy a szelvényen egyenesen keresztülhaladó, mély, V-kérszmetű árok szakasz volt, melyből kevés Árpád-kori leletanyag (cserépbogrács peremtöredéke, bekarcolt vízszintes vonalakkal díszített oldaltöredék, vörös színű, díszítetlen, apró

kavicsokkal soványított edénytöredékek) került elő. Az árkot teljes hosszában nem lehetett feltárni, így pontos funkcióját nem tudtuk megállapítani.

Tábla-dűlő, Zámbo-tanya (HT-126 lh., KÖH 73217): A lelőhely Jánoshalma külterületén, a Jánoshalma és Kiskunhalas közt futó műútból 2 km-re DK-re, a Zámbo-tanyától 400 m-re ÉNy-ra, egy ÉNy-DK irányba húzódó homokdombon és az ettől ÉK-re lévő kiemelkedés oldalában található. A lelőhelyet a régészeti megfigyelés során azonosítottuk; a feltáráshoz kapcsolódó terepbejárás során kerámiaanyagot a lelőhely D-i részén lévő domb területén találtunk egy 100×200 m-es körzetben. Március 17. és április 2. között végeztük el a feltárást a gázvezeték nyomvonalában, 1244 m²-en.

A nyomvonalon 51 régészeti jelenséget tártunk fel, melyek változó sűrűségben a szelvény teljes területén jelentkeztek. A stratigráfiai egységek közül 6 gödör, 5 kisméretű, részben földbe mélyített, téglalap alakú, cölöphelyes, tüzelőhely nélküli ház volt, melyek a jellemzőik alapján műhelyek vagy gazdasági épületek lehettek. Ezekon kívül 21, a szelvényen keresztülhaladó árok szakaszt tártunk fel. Közülük 5 a szelvény D-i részében, a domboldalon párhuzamosan futó, keskeny, ÉNy-DK irányú árok, kevés leletanyaggal. További 6 árok pedig a dombtetőn egymás közvetlen közelében, nagyjából párhuzamosan ÉK-DNy irányba haladva egy árokrendszert alkotott. Ez utóbbi közelében találtunk egy kültéri kemencét is, lekerekített sarkú téglalap alakú előtér-gödörrel. A kemence sütőfelülete alá a jobb hőtartás érdekében edénytöredékeket helyeztek.

A leletanyag nagy részét durva, kézzel formált házikeramia-töredékek alkották, esetenként bekarcolt vonal-, és hullámvonal-díszítéssel. Előkerült továbbá számos állatcsont, az épületekből és egy nagyméretű tárológödörből 4 bikónikus orsógomb, néhány vastárgy töredéke és csonteszközök. A feltárást legérdekesebb lelete egy kisméretű, három helyen keresztben átfúrt hengeres csont, mely szíjbújtató lehetett. A régészeti jelenségek és az objektumokból előkerült viszonylag nagyszámú leletanyag alapján egy avar kori település részletét sikerült megfigyelni.

A lelőhelytől 400 m-re DNy-ra található a HT-127 jelű lelőhely, mely szintén avar kori. Elképzelhető, hogy a két lelőhely összefüggésbe hozható egymással.

A leletek az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSOLYA

214. Jászfényszaru, Nagy-agyagos (KÖH 76721)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Sza. Kö
2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját meg-

előzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelép környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Jászfényszaru területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk római császárkori és középkori felszíni leletanyaggal.

REMÉNYI LÁSZLÓ

215. Kaba, Szentgyörgyi utca (KÖH 76141)

(Hajdú-Bihar megye) A

2010. december 14-én csapadékvíz-elvezető árok rekonstrukciós munkálatai közben embercsontok kerültek elő a Mátyás király és a Szentgyörgyi utca sarkán. Az árkot az 1960-as évek végén ásták, ekkor bolygatták meg először a temetőt. Az idei kivitelezés során 2 sírt bolygattak meg részlegesen, s feltehetően egy harmadik váz csontjait szedték össze a hányóból.

A feltárást december 15-16-án végeztük el. Összesen 4 ÉÉNy-DDK tájolású temetkezést dokumentáltunk. Az 1/1 sz. temetkezés jobb oldalát az első árok ásásakor bolygatták meg, bal oldalát pedig most. Gerince és koponyája maradt meg „in situ” – ez a sír segített datálni a temetőrészletet a késő avar korra.

Munkatársak: Juhász László, F. Csutak Tünde, Tóth Mihályné technikusok.

SZELEKOVSKY MÁRTA

216. Kajárpéc határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Rő, Á, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Kajárpéc DNy-i határában a Körtveszeri-dűlőben találtunk három új lelőhelyet a Sokorói-Bakony-ér DNy-i oldalán emelkedő dombháton: *Körtveszeri-dűlő I., II., Út, Kis-osztály-dűlő* (KÖH 74271, 74273, 74275, 74277).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

217. Kaposvár-Kaposfüred, Felső-erdő-dűlő (KÖH 76265)

(Somogy megye) Á

2009-ben és 2010-ben a 67. sz. út Kaposvár-Kaposfüredet elkerülő szakaszának földmunkáit kísértük figyelemmel. 2010. július 6-án az út mellett, a Jutá-Kaposfüred úttól közvetlenül D-re, egy kiásott árok oldalában régészeti objektumokat találtunk. Az objektumokról értesítettük a kivitelezőt. Az útépités során ezen a területen csak

viszonylag sekély mélységben, a felső humuszréteget szedték le, amire töltést építettek, így régészeti objektumok nem kerülhettek itt elő. Az út mentén lévő vízelvezető-árkokban nagyobb mélyítés történt, így itt az objektumok felfedezhetők voltak. Összesen 4 kora Árpád-kori gödröt bontottunk ki, a leletek között a kerámia mellett egy bronzérme is volt.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Cserép Tamás technikusok.

MOLNÁR ISTVÁN

218. Kaposvár, Kaposvár–Dombóvár vasútvonal É-i oldala II.

(KÖH 40009)

(Somogy megye) Kö

Régészeti megfigyelést végeztünk a Keleti Ipari park területén épített szennyvízcsatorna munkálatainál. A területen korábbi terepbejárások során középkori lelőhelyet lokalizáltak. 2010. március 22-én és március 29-én egy-egy kemencét találtunk a területen, ezeket feltártuk és dokumentáltuk.

Augusztus 4-én észleltük, hogy a korábbi feltárási területtől Ny-ra vízelvezető árkot ásnak, ott újabb objektumokat találtunk, ezek a meglévő csatornától K-re, a korábban megépített bekötőúttól Ny-ra voltak. Augusztus 5–17. között több szakaszban összesen 13 objektumot – 1 kemencét és 12 gödröt – tártunk fel és dokumentáltunk, amelyek a 13–15. századra tehetőek. Közben folytatták az árokásást az erdősáv és a csatorna mellett, de ott újabb régészeti jelenséget nem találtunk. Az általunk feltárt objektumok elhelyezkedése igazolja a lelőhely korábban feltételezett kiterjedését. Az objektumok viszonylag bőséges leletanyagot tartalmaztak.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Balla Krisztián, Gál Zoltán, Varga Máté.

MOLNÁR ISTVÁN – NÉMETH PÉTER GERGELY

219. Kaposvár, Kertészeti

(KÖH 40028)

(Somogy megye) Á

2010. november 2–11. között próbafeltárást, majd megelőző feltárást végeztünk az Ezüsthárs utca 6268/11 hrsz.-ú telken. A terület az 1970-es évek óta őskori lelőhelyként ismert; a 2005-ben lakótelek-kialakítások és közművesítés során előkerült 11. századi temető a neolitik jelenségektől É-ra helyezkedik el.

Ez évi feltárástunk során megtaláltuk a 11. századi temető ÉK-i sarkát. Összesen 42 sírt tártunk fel, ezzel a feltárt sírok száma 185-re emelkedett. Közülük egykettős sír volt, melyben egy felnőtt nő és egy csecsemő csontváza nyugodott. Egy sírban az egyébként felszívódott vázrészeken helyén két koponya maradványait találtuk.

Mellékletet 22 sírban találtunk, általában a korszakra jellemző S-végű, ill. egyszerű bronz huzalkarika fülbevalókat, gyűrűket. Gyakori volt a 2 gyűrű viselése, egy

esetben 3 darab is előkerült. Egy sírban ezüst S-végű fülbevaló karikákat és gyűrűt találtunk. Ezüstgyűrű volt a 271. sz. sírban is. Két sírban volt apró gyöngyökből összeállított nyaklánc; az egyiknél jó megtartású „Stephanus rex” érem is előkerült. Egy sírban sodrott nyakpercec, stilizált állatfejes karperec, gyűrű és S-végű hajkarika mellett 5 db, ónozott bronzból készült csüngős és egy darab csüngők nélküli ingnyakveret került elő. Néhány sír földjében őskori kerámiatöredéket is találtunk.

A sírok viszonylag sekélyen feküdtek, koporsó nyomait a temető ezen részén nem lehetett megfigyelni. Néhány esetben a csontváz helyzete arra utalt, hogy az elhunytat valamibe betekerve helyezhették a sírba. A vázakat a korábbi talajművelés jelentősen roncsolta, valamint az egyébként is agyagos, agresszív talajba juttatott vegyszerek hatása következtében a csontok nagy része felszívódott. A vázak hátán fekvő, nyújtott helyzetűek voltak, egy esetben figyelhettünk meg (jobb oldalra) kissé zsugorított helyzetű fektetést. Az alkarokat általában könyökben különböző mértékben behajlították, 1–2 esetben mindkét alkar a vállhoz, ill. a mellkason keresztben az áll alá volt behajlítva.

Munkatársak: Bajzik Annamária régésztechnikus, Nyári Zsolt, Balla Krisztián rajzoló.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

220. Kaposvár, Klebelsberg kollégium

(KÖH 43487)

(Somogy megye) Ró

2010 áprilisában a kispáti városrészben, a Deseda-pataktól K-re, a lelőhely ÉNy-i részén földmunkát végeztek. Leletmentés során 6 római kori gödröt tártunk fel. Az objektumokban lévő kevés kerámiatöredék között márványozott festésű, valamint terra sigillata töredékek is voltak. Az egyik gödörben érmét is találtunk. Szórványként több római érme, valamint bronz- és vastárgy is előkerült.

Munkatársak: Cserép Tamás, Gál Zoltán és Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN – NÉMETH PÉTER GERGELY

221. Kardos, Kondorosi úti iskola

(MRT 8. k. 7/119 lh., KÖH 5022)

(Békés megye) Sza, Á

2009. november 11. és 2010. november 16. között a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete elvégezte az M44-9 jelű régészeti lelőhelyen a megelőző feltárást. A kutatást az autópálya Tiszakürt–Kondoros közötti és a 45. sz. főútvonal Kunszentmártont elkerülő szakaszának építése tette szükségessé. A kutatott összesen 58 340 m²-ből 55 310 m² bizonyult régészeti fedettnek. A feltárt 375 objektumon belül 823 jelenséget különítettünk el. A hatástanulmányban jelzett szórt rendszerű, néhol üres területekkel tagolt Árpád-kori faluhely részletét megtaláltuk és a lelőhely

Ny-i harmadában sikerült feltárnunk egy 4–5. századi, hunkori szarmata települészetet és annak K-i részén a hozzá tartozó temetkezéseket. A lelőhely K-i felén, egy 3. századi szarmata temető 8 sírját is megtaláltuk. Ezeken kívül modern kori és ismeretlen korú jelenségeket is azonosítottunk munkánk során.

A leletek az MTA Régészeti Intézetében történő elsődleges feldolgozás után a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Schultz Zoltán Géza, Csekő Andrea, Koós István, Miklós Eszter, Santa Barbara régészek; Bíró László, Egri Attila, Illyés Péter, Jenei Tamás, Jenei Zoltán, Kocsis Attila, Kovács Gábor, Murinyi Attila, Papp Szilveszter, Susits Dianna, Szabó Annamária, Szabó Vata, Tímár Zoltán ásatási technikusok. A geodéziai munkákat a Meridián Kft. végezte.

SZARKA JÓZSEF

222. Kaszaper, Obsusza-dűlő (KÖH 73073)

(Békés megye) Sza. Á

A Kunágota mezőfejlesztés project (Kág-4 jelű kút termelésbe állítása) keretében tervezett vezetékek nyomvonalához kapcsolódóan végeztünk 2010. február 27–28-án szisztematikus régészeti terepbejárást. Ennek eredményeként a nyomvonal által érintett 091/13 hrsz.-ú területen, Nagybánhegyestől DNy-ra, Kaszapertől DK-re, az utóbbihoz közelebb, az Obsusza-dűlő K-i részén, lényegében a sík, tagolatlan felszínen bukkantunk a lelőhelyre, melynek kiterjedését a területen előforduló szarmata kori és Árpád-kori edénytöredékek jelölték. A lelőhelytől K-re kb. 250 m távolságban jelöl a térkép egy lefolyástalan, nádas, vizenyős mélyedést, amelytől Ny-ra enyhe, szélesen elterülő kiemelkedést körvonalznak a szintvonalak. A valóságban azonban ez a terasz egyáltalán nem érzékelhető, s a lelőhely kiterjedését is mindössze a leletanyag 150×150 m-es körzetben való előfordulása jelezte. A felszínen gyűjthető kevés szarmata kori és ugyancsak kis számban előforduló Árpád-kori edénytöredékek azonban egyértelműen régészeti lelőhelyre utalnak.

SZATMÁRI IMRE

223. Kálló, Pusztahegyi-dűlő (KÖH 76723)

(Nógrád megye) Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb személtelep környezetében el lehetett végezni az értékfelmérést.

Kálló területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk kora újkori felszíni leletanyaggal. A dűlőnév elpusztult

településre utal, amit a gyűjtött kerámatöredékek megerősítettek.

REMÉNYI LÁSZLÓ

224. Kállósemjén-Újszőlőskert, Sándor-tanya (KÖH 51409)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, A, Á

A M3-19 jelű lelőhely megelőző feltárását az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A 20 104 m² összfelületű feltárást 2010. június 21. és november 17. között, több ütemben végezte az ELTE Régészettudományi Intézete; 164 objektumot rögzíthettünk, a jelenségeket 207 rétegtani egységbe tagoltuk.

A területen először megtelepedő újkori népesség a magasabban fekvő, homokból álló dombhátat vette birtokba, a lelőhely É-i harmadában jelentkező, agyagos altalajjal rendelkező, mélyebben fekvő területet nem laktak. A középső neolitikumra keltezhető objektumok kizárólag nagyméretű, szabálytalan formájú gödrök, melyekből a bükk kultúra és az esztári csoport díszített kerámatöredékei kerültek elő. Kiemelkedően magas a kőeszközök (pengék, balták, őrlőkövek) száma, melyek között igen gyakoriak a finoman megmunkált obszidiánpengék. A neolitikus település épületeire utaló nyomok nem voltak észlelhetők a laza szerkezetű homokban.

A neolitikus gödrök felső rétegében észlelt emberi csontok bontása során bebizonyosodott, hogy azok É-D-i tájolású vázak szántás által bolygatott, rossz megtartású részei. A feltételezett sírsorok területének újabb nyesése során további 6–7 sírgödör föltját lehetett észlelni. A két sírsorban összesen 10 temetkezést találtunk. Csontjaik igen rossz megtartásúak voltak: a legtöbb esetben csak a hosszúcsontok töredékei és fogak maradtak meg. A 140. sír öntött, áttört indadíszes szíjvége és a 156. sír öntött, csüngős fülbevalója alapján lehet a temetkezéseket az avar időszak fiatalabb szakaszára keltezni. A temető K-i irányba, a nyomvonalon kívül folytatódhat.

Az Árpád-kor korai szakaszára, a 10–11. századra keltezhető régészeti jelenségek a felszín É-i harmadának agyagos, márgás részein sűrűsödtek; a falu a lelőhely középső harmadában húzódó homokhát É-i oldalára is kiterjedt. A település nyomvonalba eső részén 9–10 földbe mélyített épületet, körülöttük beásott tárolóvermeket és számos árkot, árokszakaszt bontottunk ki. Az épületek tengelye általában K–Ny-i tájolású, oldalukba kemencét vágtak; leletanyaguk szegényes. Kiemelkedik az épületek sorából a 81. sz. épület, melynek kemencéjét nem a ház falába vájták, hanem agyagból építették fel a ház ÉNy-i sarkában. A ház tengelyét jelző oszlopok helyét az épülettől 1–1,3 m távolságban találtuk meg, vagyis a tető jóval túlfutott az épület alapterületén. Hasonló, épített kemencét tártunk fel a 138. sz. épületben is, melynek kilenc, padlóba süllyesztett oszlopa nagyméretű felépítményt hordozhatott.

A felület É-i irányú bővítése során csupán vízelvezető árkokat és néhány tárolóvermet találtunk. Az épületek hiányából arra lehet következtetni, hogy a szelvény É-i, legmélyebben fekvő területén lehetett a település É-i határa.

A lelőhely Ny-i végének gépi humuszosítása november 3-án, a humuszosításra kijelölt terület fémdetektoros átvizsgálásával kezdődött. A gépi munkálatokkal párhuzamosan november 15-én megkezdtek az észlelt 8 régészeti objektum kibontását. A kevés, de jól keltezhető Árpád-kori leletanyagot szolgáltató objektumok a felszínen szórványosan, a bővítés Ny-i végénél húzódó homokdomb lejtőjén helyezkedtek el. Az egyetlen feltárt sekély vízelvezető árok rövid szakaszon megfogható részlete a dombról futott le a domb aljánál húzódó mélyedés irányába.

A leletanyag az elsődleges feldolgozást követően a Magyar Nemzeti Múzeumban kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Fodor Péter, Kondé Zsófia régészhallgatók, Bacskai István fémkeresős szakember. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

VÁCZI GÁBOR

225. Káloz határa

(Fejér megye) Ó, Á

Káloz község területén a településrendezési tervhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány régészeti részéhez végeztünk terepbejárást 2010 tavaszán, amelynek során két új lelőhelyet dokumentáltunk.

Laposi-dűlő II. (KÖH 73183): A köves úttól kb. 20 m-re kezdődött. ÉNy-DK-i irányú lehetett – követve a vonulatok irányát. Kiterjedése ÉNy-DK irányban 220 m, DNy-ÉK irányban 300 m. A felszíni leletek őskori és Árpád-kori telepmaradványokra utalnak. Legintenzívebb része a DK-i csücsök, a D-i része átlagos sűrűségű, az É-i gyér. Északnyugaton a sűrű napraforgóföld miatt a lelőhely folytatását nem lehetett követni. A Ny-i határt jelöltük, D-en a gabona miatt ez nem volt lehetséges. Valószínűleg ebben az irányban is van folytatása az említett vonulatokon. Keleten a műút előtt zártuk le a lelőhelyet.

Lómező (KÖH 73185): A belterülettől közvetlenül D-re lévő határrész É-i felében, egy nagy kiterjedésű lapos fennsíkon figyeltük meg a kb. Ny-K-i irányban elnyúló, nagyjából 500 m hosszú és 250 m széles lelőhelyet. A felszíni leletek (Árpád-kori kerámiatöredékek) alacsony intenzitással jelentkeztek, főleg a lelőhely K-i felében. A lelőhely É-i határát sikerült lehatároltuk. DK-en a repcén túl lévő keskeny kukoricásban folytatódik a lelőhely a felszíni leletek alapján. Keleten csaknem a műútig érhetett, Ny-i határa a fejlesztési területen kívül húzódik, de a gabona miatt nem volt lehatárolható, ugyanez vonatkozik a lelőhely D-i határa is.

SOMOGYI KRISZTINA

226. Kántorjánosi, Homoki-dűlő Ny-i pereme (KÖH 70765)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R, B, Sza, Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. május 12. és szeptember 24. között elvégezte a megelőző feltárást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszára eső, M3-52+52d jelű régészeti lelőhelyen, 44 822 m²-en. A kutatott területen 322 objektumot tártunk fel.

1993-ban és 2005-ben Istvánovits Eszter (JAM) végzett terepbejárást, akkor két lelőhelyet regisztrált, amelyről most kiderült, hogy összeérnek, ill. egy lelőhelyet alkotnak.

A nyugatabbra fekvő lelőhelyen (M3-52) a terepi munkák május közepétől szeptember végéig tartottak. A feltárt nyomvonalszéles terület egyik jellemző pontja a környék legmagasabb dombja, a másik jellemző pontja pedig a környék legmélyebben fekvő lapálya, amely egy természetvédelmi területként (ún. fűzláp) nyilvántartott mocsárban folytatódott É felé. A dombtető kivételével régészeti jelenségekkel nagyjából egyenletesen borított lelőhelyen 255 objektumot találtunk, közülük viszonylag kevés szuperpozícióban állt.

A lelőhely *neolitikus* leletanyaga szabálytalan alakú nagyméretű gödrökből és házhoz tartozó faoszlopok, cölöpök helyeiből, valamint egy hosszabb íves árokból került elő. A cölöphelyekben helyenként szenesedett famaradványok voltak. Az esztári és bükki kultúrákhoz tartozó leletanyag főleg kerámiából és állatcsontokból állt, de néhány kőbaltát, ill. pattintott kőeszközt is találtunk.

A *rézkori* leletanyag általában a bolerázi kultúra korszakában használt közepes méretű kerek, hengeres vagy méhkas alakú, közepesen mély gödrökből és kutakból került elő. Az altalaj humusz alatti szintjétől számítva 4–6,5 m mélységű kutak alján a kerámia mellett emberi és állati csontok feküdtek. Kettőben, felismerhető rendszer nélkül, bedobált 4 koponya és két váz, a következőben egy felkartöredék és kulcscsont hevert. A harmadik emberi maradványt tartalmazó kútban egy teljes női váz feküdt, közel a mai vízszint mélységében, iszaptól körbefolyva. Ugyaninnen famaradványt emeltünk ki. A rézkori objektumok közül egy gödör tartalmazott a bodrogkeresztúri kultúrára jellemző kerámiatörmelék. A csontok és a kerámia mellett viszonylag nagy mennyiségű törmelékes patics került elő a korszakra jellemző gödrökből, több nagyobb darabon a vesszőszerkezetes épületek vázainak lenyomata is megfigyelhető.

A kisszámú objektumból – főleg tárológödrökből – előkerült *kora bronzkori* leletanyag a Makó–Nyírség-kultúrába sorolható. A töredékes kerámia- és csontanyag nagy- és közepes méretű amorf gödrökben feküdt. Az egyik, az altalaj szintjén szenes réteget tartalmazó gödörben kisméretű bronztört találtunk. Kerámia leletanyaga alapján szintén bronzkori gödörben homokkő pogácsa-öntőforma két egymáshoz pontosan illeszkedő darabját találtuk. A kora bronzkorba tartozott egy 8 kisméretű cölöphelyből álló oszlopszerkezetes épület

is, amelynek leletanyaga egyetlen bronzkori kerámia-töredék volt.

Biztosan a római császárkorba tartozik egy, két középső oszloppal alátámasztott tetejű szarmata ház alapja. A szarmata objektumok (tárolóvermek és külső kemencék) az egész területen megtalálhatók voltak, de főleg annak alacsonyan fekvő részein koncentráálódtak. Valószínűleg ebbe a korszakba tartozik egy páros kutyasír, amelyben a két állatot oldalukra É-D, ill. D-É irányban helyezték egymásra. Az alul fekvő kutya váza nagyrészt szenesedett volt. A dombtetőn két kirabolt szarmata sírt találtunk, a csonttöredékek mellett egyikben 40 cm hosszú vaslándzsa feküdt, hegygel D-nek fordítva, ugyanebben a sírban néhány bronzlemeztöredék is volt.

Négy 8-9. századi, félig földbe mélyített kőkemen-cés házat sikerült megfigyelnünk. A házak egymáshoz irányítottak, közel É-D-i tájolásúak voltak. A kővel kirakott, ovális alakú kemencék az É-i házfal mellett, ill. az ÉK-i sarokban helyezkedtek el. A kemencék részben szétbontott állapotban kerültek elő, omladékuk a házakban szétterült, az egyik ház betöltésében különösen sok állatcsont és kerámia társaságában. A kerámia kizárólag kézzel formált, többnyire díszítetlen fazekakból áll.

A középkor kevés kerámiával, két keskeny árokkal, az újkor két keskeny árokkal és belőlük néhány apró mázas töredékkal jelentkezett.

Az 52.d lelőhelyrész horizontálisan metszett egy középső neolit és egy szarmata teleprész, ezek területileg elkülönültek, szuperpozíció ritkán fordult elő. A neolitikum időszakára cölöphelyek, nagyméretű, szabálytalan gödrök, kutak keltezhetőek, valamint a telepen elszórtan elhelyezkedő hat sír. A gazdag leletanyagban megtalálhatók a csőtálpas edények, festett geometrikus díszítésű, egy- és kétosztatú, ill. átfúrt bütyökdiszes kerámia töredékei. Szép számban kerültek elő magkövek, obszidián- és teveli kovaeszközök, retusált pengék. A főként zsugorított temetkezések mellékletei között unikálisnak számít egy megkövesedett fából készült hegyezett végű eszköz.

A szarmata telepen hengeres és méhkas alakú gödrök, munkagödörrel ellátott kemencebokrok és földfelszíni tűzhelyek jelentkeztek, épületeket és árkokat kis számban tártunk fel. Gyakoriak voltak a korszakban általános szürke megvastagodó peremű gömbös testű tálak, ívesen kihajló peremű hombárok.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Masek Zsófia, Varga Zsuzsa régészek. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

SZABÓ ÁDÁM – SZENTHE GERGELY

227. Kántorjánosi, Prókátor-tagtól É-ra (KÖH 51414)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ó

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. szeptember 3. és november 19. között elvégezte az M3-200 jelű régészeti lelőhely (0156/5 hrsz.) próbafeltárását.

A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza-Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 3302 m² volt.

A lelőhely Kántorjánositól ÉNy-i irányban helyezkedik el, a Prókátor-tagtól É-ra lévő Ny-K-i irányú homokdombon, É-ról egy fásor és egy dűlőút határolja. A lelőhelyen a Nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai végeztek terepbejárást 2005-ben, amelynek alapján szórványos őskori (bronzkori) településrészlet előkerülésére lehetett számítani.

Kutatásunk a lelőhely kisebb, ÉNy-i részét érintette. Összesen 16 Ny-K-i irányú, 25 m hosszú, 2,5 m széles kutatóárkot húztunk. Közülük 7 volt régészetiileg érintett, ám bontás során csak 2 – egy gödör és egy árok – bizonyult őskori régészeti jelenségnek.

Lehetséges, hogy az itt előkerült csekély számú régészeti jelenség az innen É-ra elhelyezkedő igen intenzív őskori lelőhelyhez (M3-32) tartozott.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bernáth László, Kovács Zoltán, Reszler József Péter technikusok A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

LUKÁCS JÓZSEF – BEREZ BARBARA

228. Kátoly határa

(Baranya megye) Ó, I

2010. augusztusban elvégeztük a Horvát Transzit gázvezeték-fektetés által érintett lelőhelyeken a földmunkák régészeti megfigyelését.

Gornypolje (HT-171, KÖH 74701): A nyomvonal 156+950 és 157+020 km-szelvényei között a 298 m²-nyi nyesett területből 221 m² volt régészetiileg pozitív. Öt régészeti objektumot azonosítottunk, ebből 4 gödör, 1 cölöplyuk volt. Belőlük régészetiileg értékelhető leletanyag nem került elő, ezért a lelőhely datálása egyelőre nem lehetséges. Az objektumok jellege alapján előfordulhat, hogy a terület a HT-170 lelőhelyhez tartozik.

Liestye (HT-170, KÖH 74699): A nyomvonal 156+730 és 156+820 km-szelvényei között 436 m²-nyi nyesett területből 178 m² volt régészetiileg pozitív. A nyesést követően 4 régészeti jelenséget tudtunk azonosítani, ezek közül 1 cölöplyuk volt, a többi gödör. Leletanyaguk szegényes, őskori jellegű, ez alapján esetleg összefügghet a HT-171 lelőhellyel.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bösz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsubori István.

LIGNER JÁCINT

229. Kecskemét határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, Sza, A, Á, Kk, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat

2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Kecskemét külterületén végzett munka során 9 ismert lelőhelyet érintettünk. Közülük többnek az összevonását javasoltuk a terepi tapasztalatok alapján. Öt új lelőhelyet is találtunk: *Domokos-tanya* (KÖH 74523); *Öntözött terület, Pecek-dűlő* (74525); *Öntözött terület, Törökfái-dűlő* (74527); *Dakó-dombtól ÉK-re* (74529); *Kádár-tanyától Ny-ra* (74531). A terepbejárás során őskori, szarmata, avar, Árpád-kori, késő középkori és kora újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Bóka Gergely régész, Fodor Péter, Kiss László Levente, Szabó Gergő technikusok.

ZSOLDOS ATTILA

230. Kerekegyháza határa

(Bács-Kiskun megye) Sza, A, Á, Kö

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Kerekegyháza külterületén végzett munka során 9 új lelőhelyet találtunk: *Repülő-dűlő I., II.* (KÖH 74533, 74535); *Takács-tanya* (74537); *Göbölküti-dűlő I., II.* (74539, 74541); *Kovács-tanya I., II.* (74543, 74545); *Pongrác-majortól ÉK-re* (74547); *Kun-puszta* (74549). A terepbejárás során szarmata, avar, Árpád-kori és középkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Sósuti Kornél, Bóka Gergely régészek; Bognár Margit, Alács Attila, Fodor Péter, Kiss László Levente, Szabó Gergő technikusok.

ZSOLDOS ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

231. Keszőhidegkút határa

(Tolna megye) R, Kö, Ú

Kápolnás (Kapellberg) (KÖH 23741): 2010. április 13-án helyszíni szemlét végeztünk a falutól D-re, a Gyönkre

vezető országúttól K-re, ahol Pesty Frigyes 1864-es adata szerint hajdan kápolna állt. A szokatlanul meredek domboldal egy ÉNy felé kiugró meredek földnyelvén kb. 50 m hosszan nagy mennyiségű vörös, szemcsés anyagú homokkővet figyeltünk meg. Bár sem téglá-, sem habarcs-törmelék nem találtunk, és csak egyetlen csonttöredéket figyeltünk meg, a régi leírások és a dűlőnév ismeretében kétségtelenül középkori templomról van szó. A hozzá tartozó települést 1963-ban Torma István azonosította, a keszőhidegkúti vasútállomás É-i végénél fekvő – azóta erdővel betelepített – dombon középkori házak hamus foltjaiból gyűjtött leleteket.

Ratzenberg (Petőfi u.) (KÖH 23017): Lakossági bejelentésre helyszíni szemlét végeztünk a falu belterületén, ahol rendszeresen kerülnek elő embercsontok, s amelyet török kori temetőként tartanak számon. A Petőfi u. mélyútszerű falában nagyjából Ny–K tájolású koponyát és vállcsontot figyeltünk meg. Egy idős lakos elmondta, hogy korábban gyermeksírt ástak ki a partfalból, kék és sárga festésű koporsóval. A hagyomány, a dűlőnév és a festett koporsó alapján kétségtelenül újkori, valószínűleg 18. századi temetőről van szó. Az út magasabb partja déli felének átnézésekor egy rézkori edénytöredéket is találtunk.

K. NÉMETH ANDRÁS – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

232. Keszthely határa

(Zala megye) Ó, Ró, Á

2010 folyamán régészeti megfigyelést végeztünk a 71. sz. főút Keszthelyt É-ről elkerülő szakaszán.

Murvás-dűlő (KÖH 75229): Szeptember 29-én a 103+220–103+425 km-sz. között, Keszthelytől ÉK-re, a Murvás-dűlő DK-i részén egy eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet észleltünk. Egy a csatornától enyhén emelkedő lankás domboldalon 25–30 objektum foltja rajzolódott ki humuszos munkálatok alkalmával. A csatornához közelebb eső részen a humusz 40–45 cm vastag, ez alatt egy sárga homokréteg volt, amelyben és amely alatt észleltük a jelenségeket. A domboldalon feljebb haladva egyre vékonyabbá vált a humusztakaró, már csak 20–25 cm, és itt magasabban, a humusz aljában találtunk kerámiatöredékeket és tapasztaltuk a régészeti objektumok foltjait. A foltok gödrökre, cölöphelyekre, félig földbe mélyített házra, egy kővel rakott kemencére és a hozzá tartozó hamusgödörre utaltak. A jelenségek zöme a római korra datálható, valamint jellegetlen őskori és néhány Árpád-kori kerámiatöredéket is találtunk. Megállapítottuk, hogy az adott szakaszon a főút nyomvonala teljes szélességben megbolygatná a lelőhelyet, ezért itt a földmunkával leálltak. A régészeti feltárássra csak 2011-ben kerül sor.

Rezi-dűlő (KÖH 76465): Március 30-án a 73126 sz., Rezi-be vezető úttól Ny-ra, a 104+800 km-szelvényénél egy régészeti jelenséget észleltünk. A sárga agyagos altalajban egy jól kirajzolódó, sötét, erősen paticsos és faszenes folt jelentkezett. Április 7-én végeztük el a 215×130 cm nagyságú gödör leletmentését, melynek mélysége a humuszos felszínhez képest 22 cm volt. Keleti felében

egyenetlen, kemény, vörösre átégett paticsfelületet tapasztaltunk. Az objektumból római kori kerámiatöredékek, kő és egy vaseszköz került napvilágra. A régészeti lelőhely korábban ismeretlen volt. Mivel a gödör a nyomvonal szélén jelentkezett és további objektumokat nem tapasztaltunk itt, így ezt tekinthetjük a lelőhely D-i szélénck, a kiterjedését pedig ettől É-ra feltételezzük.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést Áncsán Zoltán végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

233. Kékesd, Alsó-hegy

(KÖH 69139)

(Baranya megye) U

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. májusban folytatta a 2009-ben megkezdett megelőző feltárást a HT-100 jelű régészeti lelőhelyen, a 079 hrsz.-ú ingatlanon. A teljes kutatott terület 351 m², a feltárt terület 160 m² nagyságú volt.

A lelőhely a Karasica-vízfolyás felett emelkedő domb Ny-i lejtőjén található. 2010-ben területbővítés történt K-i irányban, további 45 m hosszú sávot húztunk, 4 m átfedéssel a tavaly feltárt területtel. Elszórtan 5 gödröt, 2 cölöphelyet és 1 árkot tártunk fel. A lelőhelyet K-i irányban egy árok határolta. Neolit leletanyag egyetlen gödörből került elő, de feltételezzük, hogy a többi jelenség is ehhez az időszakhoz köthető.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

234. Kétsoprony, Kereszt-sor (44. sz. főút)

(KÖH 73955)

(Békés megye) Sza

A Békéscsaba-Kondoros összekötő kerékpárút tervezett nyomvonalán 2010 júniusában szisztematikus terepbejárást végeztünk. A vizsgálat alá vont területek nagyobb részt változatos növénytakaróval fedettek voltak. A tervezett úttengelytől számított 100-100 m-es sávban végeztünk felszíni lelőhely-felderítést. A felkutatott 18 lelőhely a vaskorra, a szarmata korra, a késő avar korra és az Árpád-korra volt keltezhető. Közülük 16 lelőhely márt ismert volt, két új lelőhelyet találtunk, az egyiket Kétsoprony területén.

A kétsopronyi határ ÉK-i részén a Kereszt-sor nevű dűlőnek a K-i végén, egy széles, jelentősen feltöltődött régi folyóvölgy területén, kb. 80×150 m-es kiterjedésben szarmata kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

LISKA ANDRÁS

235. Kisbágyon, Nyugati-rétrejáró-dűlő

(KÖH 74603)

(Nógrád megye) A, Kú

2010. júliusban terepbejárást végeztünk Héhalom agglomeráció szennyvízcsatornázása kapcsán. A bejárt nyomvonal túlnyomó része mezőgazdasági művelésű területeken vezetett. Több területen (a Bujáki-patak völgyében, a Palotás és Kisbágyon közötti szakaszon, a Bér-patak völgyében a Héhalom-Egyházasdengeleg határa és Egyházasdengeleg belterülete között, valamint az Egyházasdengeleg-Szirák-Bér közötti szakaszok) ideiglenes (gabona) és tartós (gyep, gaz, rét, legelő) elfedettsége miatt nem lehetett elvégezni. A bejárható területek a kelő kukoricával és napraforgóval kis mértékben elfedett parcellák voltak. A települések belterületén ugyancsak nem volt lehetőség hagyományos terepbejárást elvégzésére.

A már ismert 15 régészeti lelőhely állapotfelmérésén túl, a régészeti topográfiai szempontból viszonylag jól felderítettnek tartható területen két új lelőhelyet azonosítottunk Palotás és Kisbágyon területén egyet-egyét.

KOLLER MELINDA – REMÉNYI LÁSZLÓ

236. Kisbér, Fekete-víz-értől északra

(KÖH 74165)

(Komárom-Esztergom megye) Ő, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárást során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Kisbér DNY-i határában, a Nádasd-pusztai halastótól DNY-ra, a Fekete-víz-értől É-ra egy új lelőhelyet találtunk, ill. megvizsgáltuk egy korábbi ismert halomsír területét is (Farkas-földek, KÖH 41324).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

237. Kiskassa, Téglaház

(KÖH 24777)

(Baranya megye) A

Lakossági bejelentésre a siklósi rendőrkapitányság munkatársai helyszíneltek, majd kibontottak egy sírt a Kiskassáról DNY-ra kivezető földúton. Hetekkel később adták át bűnjelcímkével ellátott műanyag zsákban a feltárt emberi csontokat és a mellettük talált tárgyakat. A 2 nyitott végű bronz karkötő, néhány szem dinnyemag alakú, ill. többtagú üveggyöngy és az agyag orsógomb egy késő avar kori női sírra engedett következtetni. 2010. szeptember 22-én sikerült azonosítani a dűlőúton, a vízmosásban talált, s gondosan visszatemetett sír helyét. Mivel az átadott vázcsontok között egy felnőt férfi csontjaira is ráismertünk, újra kibontottuk a sekély

sírgödröt. Leletmentésünk során feltártuk a maturus korú férfi sírját, megállapítottuk, hogy a rendőrök a női váz felszedése közben elérték a férfváz koponyáját és felkarcsontját, s elbontották – ha volt – a két sír közötti padkát, így kétséget kizáróan nem sikerült bizonyítani a két váz összetartozását, a kettős temetkezés létét. A felékszerezett női és az áttört, öntött bronzveretekkel díszített övvel eltemetett férfi sírja annak az avar temetőnek a része, amelyből több sír, köztük lovassír leletanyaga került az 1880-as évek végén a Magyar Nemzeti Múzeumba.

NAGY ERZSÉBET

238. Kiskunfélegyháza határa

(Bács-Kiskun megye) Ő, B, Sza, N, A, Á, Kö, Kk

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Kiskunfélegyháza külterületén végzett munka során két ismert lelőhelyet érintettünk: *Madarasi-rész D/10* (KÖH 34456); *Hatöles-úti-dűlő C/7* (34465). További 12 új lelőhelyet találtunk: *Karsai J.-tanyától É-ra I. és II.* (KÖH 74485, 74487); *Fazekas-tanya* (74489); *Toldi-tanya I. és II.* (74491, 74493); *Félegyházi-tanyák, Csukás-éri főcsatornától D-re* (74495); *Dózsa Tsz II.* (74497); *Fürj-tanya* (74499); *Iványi-tanya* (74501); *Nánási-tanya* (74503); *Tóth-tanyától K-re* (74505); *Szűjjártó-tanya* (74507). Területükről őskori, bronzkori, szarmata, népvándorlás kori, avar, Árpád-kori, középkori, késő középkori és újkori leletek kerültek elő. Egy lelőhely esetében – az adattári adatok alapján – középkori templom, ill. késő középkori temető meglétével is számolni kell a telepnyom mellett.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Alács Attila, Bognár Margit, Takács Gábor, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

239. Kiskunhalas, Alsószállás

(Bács-Kiskun megye) Sza, I

2010 tavaszán megelőző feltárásokat végeztünk a Magyar-Horvát gázvezeték fektetése által érintett lelőhelyeken.

Alsószállás I. (HT-124 lh., KÖH 72689): A lelőhely Kiskunhalas belterületétől DK-re, a Kiskunhalas–Szeged műúttól kb. 550 m-rel D-re, az Alsószállási-csatornától 250 m-rel Ny-ra, a tanyaépületek közelében, két ÉNy–DK irányba futó villanyvezeték közti területen, egy kisebb homokdomb oldalában található. A régészeti megfigyelés során észlelt lelőhely kiterjedését nem tudtuk megállapítani, mivel a környező szántóföldön nem találtunk régészeti leletanyagot. A nyomvonalon a 80–100 cm vastag felső termőréteg alatt 2 objektumot találtunk: egy kisebb gödröt, melyből újkori kerámia került elő, ill. egy a szelvényen ÉNy–DK irányba keresztülhaladó árokrendszert, mely négy párhuzamosan futó, eltérő nagyságú árokból állt. Az árokrendszer egyik ágából egyetlen apró, durva, kézzel formált kerámia-töredék került elő. Több régészeti jelenséget az árok környezetében, a nyomvonalon nem találtunk, egy a nyomvonalon kívül eső településhez tartozó kerítőárókként határozhatjuk meg az objektumot.

Alsószállás II. (HT-129 lh., KÖH 72691): A lelőhely Kiskunhalas belterületétől K-re, a Kiskunhalas–Szeged műúttól 700 m-re ÉK-re, a Godó-tanyától 850 m-re Ny-ra, egy kisebb, K–Ny irányú homokdombon található. 2010 januárjában a vezeték fektetéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés során került elő; kiterjedését nem tudtuk megállapítani. Március 10-én végeztük el a feltárást a gázvezeték nyomvonalában. A lehumusztolt 110 m²-ből 30 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak. Az átlagosan 50 cm vastag felső, világosbarna homokos termőréteg alatt egy 15–20 cm vastag eltemetett, sötétbarna színű humuszrétegben figyeltük meg az objektumok indulási szintjét. A sárga homokos altalaj 100–120 cm mélyen jelentkezett. A szakfelügyelet során egy ÉK–DNy tengelyű, lekerekített sarkú téglalap alakú ház foltja és az ÉK-i végéhez csatlakozó kerek kemence platnija került elő. A kemence sütőfelülete alá a jobb hőtartás érdekében edénytöredékeket helyeztek. A ház közelében, a K-i szelvényfalban egy másik kemence paticsos foltja látszódott, amely előtt a szelvény alján, a sárga homokos altalajon egy kis, kerek gödör (hamusgödör?) foltja rajzolódott ki. A régészeti lelőhely kijelölése és a gázvezeték-fektetési munkálatok felfüggesztése ellenére a kivitelező folytatta az árokásást a területen és 3 objektumot megsemmisített. A ház a kemencével valamint a gödör teljesen eltűnt, csak az egykori helyüket sikerült nagyjából azonosítani, ill. a megfigyelés során készült fotók alapján dokumentálni. A szelvényből kihányt földet átvizsgáltuk, megtaláltuk a kemence sütőfelületének darabjait, a platni alá helyezett durva házkerámia-töredékeket és egy korongolt szarmata kerámiatöredéket. Egyedül a szelvényfal mentén megfigyelt kemencéből maradt meg egy kis darab, amelyet fel tudunk tární. A régészeti jelenségek és a leletanyag alapján egy szarmata település kis részletét sikerült a gázvezeték nyomvonalában megfigyelni.

A leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSÓLYA

2410. Kiskunhalas, Állatkórház (KÖH 72687)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A HT-120 jelű lelőhely Harkakötönytől mintegy 3 km-re DNy-ra, a Kiskunhalas felé vezető műúttól É-ra, az Állatkórház elnevezésű épületegyüttestől 200 m-re É-ra, egy É-D irányú jelentős földhátan helyezkedik el. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2010. március 25–31. között több ütemben végeztek feltárást, összesen 1803 m²-en. A sárga homokos altalajon 36 objektum foltja rajzolódott ki. A feltárt 36 stratigráfiai egység közül 2 épület, 10 árok, 10 cölöphely, 10 gödör és 1 kút volt. A leletanyag alapján 22 objektum köthető a szarmata telephez, az ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 14.

A feltárt két épületmaradvány közül csak az egyik esetében látjuk az épület teljes szerkezetét, a másik esetben csak egy cölöphelyet tudtunk feltárni. A lekerekített sarkú, téglalap alakú épületben lesározott, tapasztott padlónak vagy bejáratnak nem találtuk nyomát. A kisebb-nagyobb méretű hulladéktároló gödrök alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül egy tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő és 9 méhkas alakú. A kibontott kisebb-nagyobb árokszakaszok többsége egyenes vonalú, metszetük íves vagy többszörösen tagolt. Az ásatás jellegéből adódóan az árok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót két esetben tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópity Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

2411. Kiskunhalas, Felsőszállás (Bács-Kiskun megye) Sza, N?, Ú

2010 márciusában megelőző feltárástokat végeztünk a Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

HT-118 lh. (KÖH 72683): A lelőhely Kiskunhalas belterületétől K-re, egy a környezetéből kiemelkedő, ÉNy-DK irányú magaslaton fekszik. A kivitelezéshez kapcsolódó megfigyelés során a 49+800–50+000 km-szelvények között, a 45–80 cm vastag humuszréteg eltávolítása után objektumfoltok, ill. az 50+000 km-szelvény környékén kézzel formált kerámiatöredékek kerültek elő. A feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás

során, rossz látási viszonyok között, az említett km-szelvények között, 20–60×190 m-es felületen újkori és egyetlen kézzel formát, valószínűleg népvándorlás kori edénytöredéket találtunk. A lelőhely É-i szélén március 25–30. között végeztünk feltárást. A lehumusztolt 1070 m²-ből 420 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak. A lelőhely Ny-i vége 20 m, a K-i szakasza 17 m hosszán volt régészeti jelenségekkel fedett, középső szakaszának nagy része negatív volt, a magaslat tetején csupán három ismeretlen korú gödör helyezkedett el. A nyomvonalon 16 stratigráfiai egység (11 objektum) foltja rajzolódott ki a nyesett felszínen; közülük 11 árok, 4 gödör és 1 cölöphely volt. Az objektumok betöltése alapján 11 ismeretlen korú, 5 biztosan újkori volt. A régészeti jelenségek közül a nyomvonal Ny-i szélén három ÉNy-DK irányú árkot és egy cölöphelyet, középső részén három kerek alakú, ívelten szűkülő falú gödröt, a K-i szélén két, É-D irányú, többtagú árokrendszert tártunk fel.

HT-119 lh. (KÖH 72685): A lelőhely Kiskunhalas belterületétől K-re, egy a környezetéből kiemelkedő, NyÉNy-KDK irányú magaslaton, tájvédelmi körzetben fekszik. A március 25–30. között végzett kutatásunk során a lehumusztolt 1042 m²-ből 709 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A feltárt 51 stratigráfiai egység (35 objektum) közül 20 gödör, 15 cölöphely, 8 árok, 4 ház, 2 kürtő és 1 kementaradvány volt. Koruk alapján 32 szarmata, 1 újkori és 18 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A lelőhely ÉK-i, nyomvonalba eső szélén került elő az egyetlen ÉNy-DK irányú újkori árok, a többi szarmata településobjektum egyenletes sűrűségben helyezkedett el. Az egyenesen, vagy ívelten szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízelvezető árok a lelőhely középső részétől a DNy-i végéig folyamatosan jelentkeztek. A lelőhelyet DK-i irányból kerítő árok betöltésében, a nyelési szinttől 5–10 cm-re, több egyedhez tartozó szarvasmarha vázrészeket bontottunk ki, melyek kb. 3 m hosszán jelentkeztek az árokban. A gödrök általában kerek alakúak, faluk egyenesen vagy ívelten bővülő volt, betöltésükből főként állatcsontok (szarvasmarha, kiskérődző) és kézzel formált fedőkhöz vagy fazekakhoz tartozó töredékek, kisebb számban korongon készített edénytöredékek kerültek elő. Több gödör betöltésében találtunk szilikát- és vassalakot. A nyomvonalon 3 Ny-K hossz tengelyű, téglalap alakú, félig földbe mélyített házhelyet is feltártunk, melyek egymástól 2–7 m-re helyezkedtek el. A három ház közül csak egy esett teljesen a nyomvonalba, melynek közepén egy kerek alakú cölöphelyet bontottunk ki; alapterülete 9 m². Egyik házban sem figyeltünk meg letaposott járószintet. A lelőhely legjelentősebb objektuma egy ÉÉK-DNy hossz tengelyű, hosszúkas, téglalap alakú, részben letaposított padlójú, 14,8 m² alapterületű műhely volt, melynek É-i és D-i széléhez is egy-egy füstölőt építettek. Az épület Ny-i és K-i szélén 2-2, közepén 1 cölöphelyet találtunk. A füstölők tüzelőgödre hosszúkas téglalap alakúak, egyenesen szűkülő falúak. A füstölőgödrök közül az egyik kerekded, a másik

téglaalap alakú volt. A tüzelő- és füstölőgödröket egy 66 és egy 160 cm hosszú, kerek átmetszetű, a füstölőgödör felé enyhén összeszűkülő kürtő kötötte össze. Az említett műhelyből többek között egy korongolt, téglaszínű, talpgyűrűs, bepecsételt díszítésű táltöredék is előkerült.

A házak között egy kemencemaradványt is feltárunk, mely a kivitelezés során elpusztult. A feltáráskor a sütőfelület alá helyezett edénytöredékeket (kézzel formált fazék-, korongolt, téglaszínű hombár- és táltöredékek) egy részét találtuk már csak meg. A táltöredékek egy részén furat és festés nyoma látható. Az állatcsontok és edénytöredékek mellett őrlő- és fenőkőtöredékek, ill. egy agyag játékkorong is előkerült.

A leletek az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér és Kajtár Norbert technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

242. Kiskunhalas-Felsőszállás, Dong-éri-főcsatorna (KÖH 69335)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A lelőhely Kiskunhalas belterületétől K-re, a Dong-éri-főcsatorna D-i partján, a Halasi Gazdaság bekötőútjának mindkét oldalán, egy a környezetéből alig kiemelkedő, ÉNy-DK irányú magaslaton fekszik. A lelőhely K-i részén 2010. március 8–17. között végeztünk megelőző feltárást, a lehumusztolt 1206 m²-ből 821 m² bizonyult régészeti-leg pozitívnak. A nyomvonalon 24 stratigráfiai egység (17 objektum) feltárta rajzolódott ki a nyesett felszínen, közülük 15 árok, 8 gödör és egy cölöphely. Három objektumból került elő korhatározó leletanyag, de a felszínen gyűjtött edénytöredékek alapján feltételezhető, hogy az összes régészeti jelenség szarmata kori. A település-objektumok az 53+700–53+950 km-szelvények között egyenletes sűrűségben helyezkedtek el. A megelőző feltárást során az 53+950–54+100 km-szelvények közötti terület régészeti negatív volt.

A nyomvonalban főként enyhén ívelt vagy szögletes alakú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízelvezető árok kerültek elő, melyek közül két, 250–300 cm széles árok több mint 30 m hosszán esett a feltárási területre. A kisebb számban dokumentált gödrök alakja általában kerek vagy ovális, faluk egyenesen szűkülő vagy ívelten bővülő, aljuk egyenes vagy ívelt volt. Az objektumok betöltéséből állatcsontok és korongolt szürke és téglaszínű edényekhez tartozó töredékek kerültek elő.

Május 14–20. között a fáklyavezeték É-i, a nyomvonalhoz közeli 20 m hosszú területén kutattunk, 57 m²-en. A 60–65 cm között váltakozó humusztakaró alatt egy gödört és két árok-részletet tártunk fel; közülük csak az egyikből került elő szarmata leletanyag.

A leletek az elsődleges feldolgozást követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér, Kajtár Norbert, Pópity Richárd, Szabó Dénes technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

GULYÁS GYÖNGYI – BENEDEK ANDRÁS

243. Kiskunmajsza-Bodoglár, Égető rét (KÖH 69379)

(Bács-Kiskun megye) I

A Kiskunmajsához tartozó Bodoglár belterületétől DK-re, a Fehértó-Majsai-főcsatorna egyik mellékágát kísérő, egykor gyepes, mára feltört területen, közvetlenül a csatorna D-i partjánál található a HT-19 jelű lelőhely, mely DDK-i irányban egy homokhátra fut fel. A lelőhelyen 2009. október 2. és november 6. között már végeztünk megelőző feltárást a gázszállító-vezeték nyomvonalán, akkor szarmata telep- és temető-részlet került elő. A kivitelezéshez kapcsolódó megfigyelés során a lelőhelytől D-re azonban újabb objektumok feltárta jelentkeztek a sárga homokos altalajban. 2010. március 17-én a megelőző feltáráson, az érintett 70 m² nagyságú területen, elszörtan 5 ismeretlen korú gödört bontottunk ki és dokumentáltunk. Az objektumok 30–40 cm vastag humuszréteg eltávolítása után jelentkeztek a sárga homokos talajban. A jelenségektől É-ra, a 8–10 m távolságban 3 m mélyen kiásott csőfektető árok falában eltemetett humuszréteget nem figyeltünk meg, így a mélyebb rétegekben antropogén érintettség nem várható.

Munkatársak: Dankó Judit, Czegléczki Tibor, Szöllősi Géza ásatási technikusok.

DEÁK ANDREA

244. Kiskunmajsza-Bodoglár, Gyulai-dűlő I. (KÖH 69369)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A HT-15 jelű lelőhely Bodoglártól mintegy 0,5 km-re DK-re fekszik, a Kiskunmajsza felé vezető műúttól D-re a Gyulai-dűlő elnevezésű, É-D irányú alacsony földháton. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalán 2010. február 8. és március 3. között, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek megelőző feltárást, összesen 1959 m²-en. A sárga, állatjáratokkal erősen átjárt, homokos altalajon 142 objektum feltárta rajzolódott ki. A feltárt 164 stratigráfiai egység között 4 épület, 95 gödör, 15 cölöphely, 4 füstölő, 3 tűzhely, 25 árok és 3 körárok volt, melyek mind a szarmata kori telephez tartoztak. A telepen a leletanyag hiányában ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 15.

A hulladéktároló gödrök alakja kerek vagy ovális, ill. egy esetben szögletes volt. A legtöbb tálszerű, ritkán beöblösödő oldalfalú, sekélyen az altalajba mélyedő volt. Nagy számban kerültek elő az ún. méhkas alakú gödrök is, mélységük a jelentkezési szinttől mérve 45–90 cm között mozgott. Betöltésükben a megszokott leletanyagot (kerámiát, patics, állatcsont) találtuk. Három objek-

tumból került elő terra sigillata töredéke, egy méhkas alakú gödörből pedig egy üvegedény peremtöredékei. Az árkok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Három esetben figyeltünk meg körárokat, egy esetben pedig többszátú árkot. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árkok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan.

A telepen előkerült négy házmaradvány közül egyetlen esetben tudtuk megfigyelni a teljes szerkezetet, a többi alkalommal a részleges feltárás miatt csak egy-egy cölöphelyet tudtunk dokumentálni. Ez utóbbiaknál a ház szerkezetére nem derült fény. A négyszög alakú, 16 m² alapterületű 101-es objektumszámmal jelölt ház középtengelyében két cölöphelyet bontottunk ki. Lesározott, tapasztott padlónak, külső oszlopsornak vagy bejáratnak nem találtuk nyomát. Egy másik épület betöltéséből került elő a telep egyetlen pecsételt kerámiatöredéke.

A leletanyag döntő részét a kézzel és korongon formált főző- és tálalóedények töredékei alkották. Ezek zömét a gödrök felső rétegéből, a gyakran paticosos, kormos omladékrétegből gyűjtöttük. A szürke korongolt kerámiára a jól eldolgozott felület volt a jellemző. A lelőhely legfontosabb lelete egy tegula töredéke, mely előkerülésének helye sok kérdést vet fel a szarmata-római kapcsolatok terén. A 93. objektumból származik a telep egyetlen bronztárgya, egy téglalap alakú vékony lapocska, melyen több kerek alakú díszítés látható. A telep datálását a leletek alapján előzetesen a Kr. u. 4–5. századra tehetjük.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Takács Gábor, Nagy Norbert, Pópity Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

245. Kiskunmajsa-Bodoglár, Gyulai-dűlő IV. (KÖH 69375)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A lelőhely Bodoglár belterületétől DK-re, a Kiskunmajsa és Tázlár közt futó műút D-i oldalán, a Fehértó-Majsai-főcsatorna egyik mellékágát kísérő gyeses területek közt fekszik. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalán, a lelőhely középső részén 2010. február 15–18. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást végeztek, összesen 695 m²-en. A lelőhely ÉK-i hosszabbítása során kiderült, hogy a HT-17 és a HT-18 lelőhelyek összeérnek egymással.

A nyomvonalon 49 stratigrafiai egység (40 objektum) feltárta rajzolódott ki, közülük 25 gödör, 13 árok, 9 cölöphely, 1 kemence és 1 sütőfelület alá helyezett cserépréteg volt. Az objektumok korát tekintve 11 szarmata és 38 – korhatározó leletanyag hiányában – ismeretlen korú (valószínűleg szarmata).

A településobjektumok a nyomvonal területén változó sűrűségben helyezkedtek el. Több ÉNy-DK és É-D irányú egyenes vonalú, valószínűleg vízelvezető és egy félköríves kerítőárok is előkerült. Az árkok között kerek alakú, ívelten vagy egyenesen bővülő falú gödröket figyeltünk meg. A lelőhely D-i és középső részén, egymástól kb. 100 m-re, felszín fölé épített, faszerkezetes épületek cölöphelyeit dokumentáltuk, melyek egy sorba, egymástól egyenlő távolságra helyezkedtek el. Feltártunk egy É-D hossz tengelyű, kerek alakú, kisméretű szabadtéri kemencét is, mely egy lekerekített sarkú téglalap alakú gödör rövidebb széléhez illeszkedett. Az építményt É-i és D-i oldalról egy-egy kerítőárok határolta. A kemence sütőfelülete alá a jobb hőmegtartás érdekében edénytöredékeket helyeztek.

Az objektumok betöltéséből nagyon kevés leletanyag került elő, melyek között egyaránt megtalálhatóak a korongolt és a kézzel formált darabok. A szabadtéri kemencéből egy bikónikus orsógomb, több gödörből pedig terra sigillata töredék is felszínre került.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok; Weisz Attila geodéta.

GULYÁS GYÖNGYI

246. Kiskunmajsa, Jonathán Tsz, bekötőút (KÖH 64802)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A lelőhely a Kiskunmajsához tartozó Bodoglártól mintegy 2,5 km-re D-re, a tsz felé vezető műúttól ugyancsak D-re, egy ÉK-DNy irányú földhátan fekszik. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalára eső HT-21 jelű lelőhelyen 2010. március 5–17. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek megelőző feltárást, összesen 1482 m²-en. A sárga homokos altalajon 23 objektum feltárta rajzolódott ki. A feltárt 25 stratigrafiai egység közül 12 gödör, 1 cölöphely, 8 árok és 2 kerítőárok volt. Négy objektum a szarmata, kettő az újkori telephez tartozott, a leletanyag hiányában ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 17.

A feltárt kisebb-nagyobb méretű hulladéktároló gödrök alakja többnyire kerek vagy ovális volt. Hat tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, míg a másik hat méhkas alakú volt. Az árkoknak kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki, többségük egyenes vonalú, íves metszetű. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján nagyobb összefüggéseiket nem láthatjuk világosan, a különböző méretű és alakú árkoknak bizonyára más és más rendeltetése volt.

Újkori megtelepedés nyomaira a terület ÉK-i részén bukkantunk, melyet két egymás mellett párhuzamosan futó árok képviselt. Az objektumok között szuperpozíciót egy esetben tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy

a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópoly Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

247. Kismána, vár

(KÖH 25665)

(Heves megye) Á, Kk

Kismána középkori várában a helyreállítási munkálatokat megelőző feltárások két ütemben zajlottak le 2010-ben. Az ásatások első ütemét május 3–27. és június 28. – július 10. között az ELTE Régészettudományi Intézete végezte. (Az illusztrációt lásd a következő oldalon!) A korábbi ásatások⁴ – elsősorban Pámer Nóra 1962–1966. évi kutatásai – már lényegében tisztázták a teljes alaprajzot, azonban az utolsó periódust megelőző rétegek és jelenségek számos helyen érintetlenül maradtak. A 2010. évi tavaszi–nyári ásatások szelvényei két területen pontosították eddigi ismereteinket.

A várudvar

A leletmentes altalaj agyagos-homokos rétegét több szelvényben is elértük. A legkorábbi, emberi jelenlétre utaló jelenségeket a 2010/IV szelvényben lehetett megfigyelni. Itt egy közel egyenes oldalfalú beásás Ny-i fele, valamint három cölöplyuk került elő. A beásás betöltése faszenes rögöket és állatcsontokat is tartalmazott, kerámiatöredékeket azonban nem. Így e jelenségek Árpád-kori vagy Árpád-kor előtti keltezését csak a felettük húzódó fekete réteg határozta meg. A fekete réteg a várdomb egész területén – megfelelő mélységet elérve – jelentkezett, s a korábbi ásatások metszetrajzain is

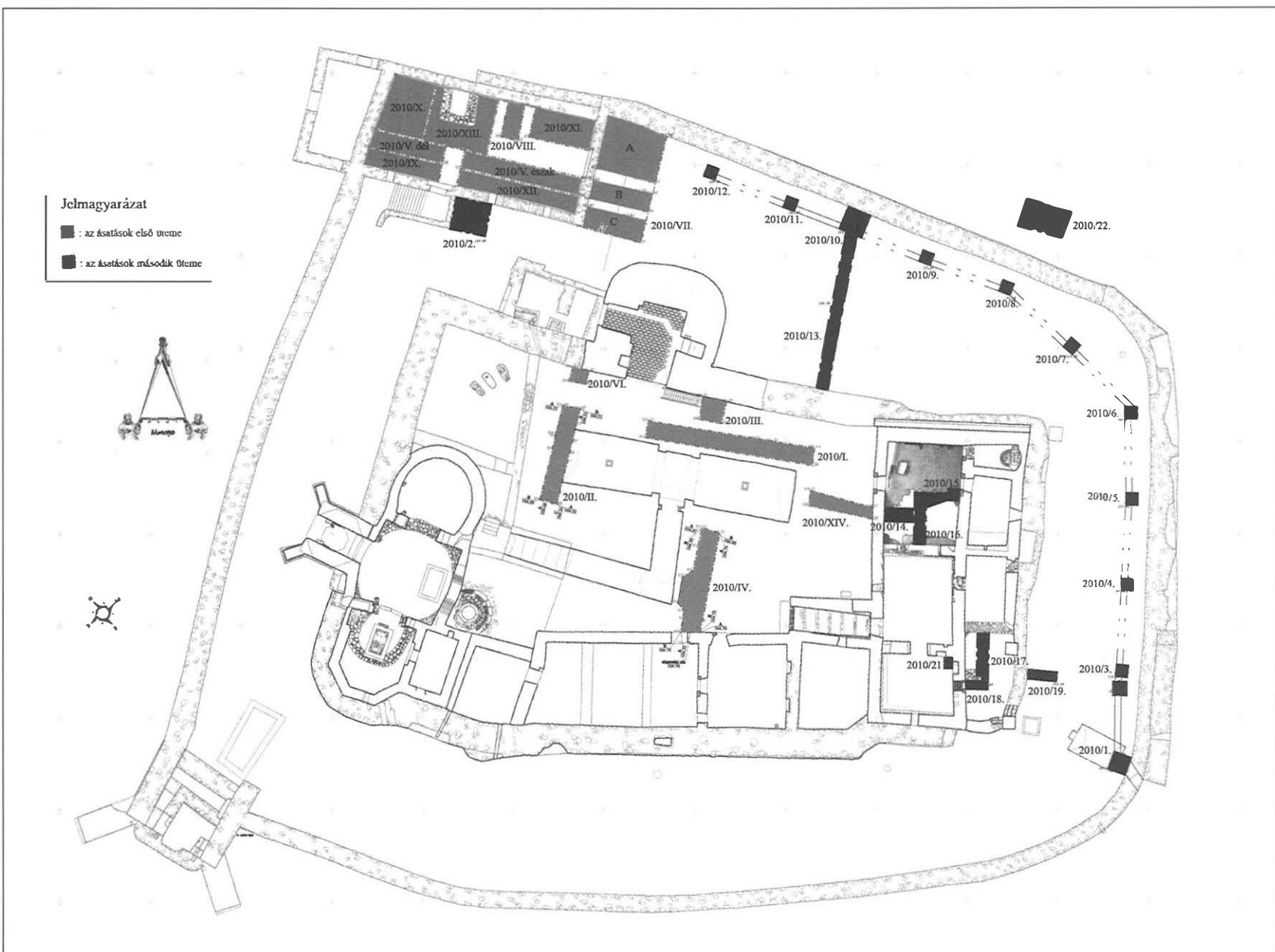
egyértelműen azonosítható az agyagos-homokos altalaj fölött. Ebbe a rétegbe ásták bele a 2010. évi ásatások során feltárt egyetlen sírt a 2010/II szelvény K-i végében, a templom É-i, ÉNy-i oldalán. A sírt melléklete (két darab bordázott, S-végű karikaékszer) az Árpád-korra keltezi. A viszonylag vastag fekete réteg meglehetősen kevés leletanyagot tartalmazott. Csigavonaldíszes, fenékbélyeges edénytöredékei megerősítik az Árpád-kori keltezését, bár a réteg felszínén és felszíne alól 14. századi jellegű edénytöredékek (gyorskorongolt, vékony falú fehérkerámia töredékei) is előkerültek. A leletanyag mennyiségi növekedése a fekete réteg felett már a kismánai nemesi rezidencia többszakaszos kialakulását jelzi.

Közvetlenül a fekete réteg felszínén jelentkezett a 2010/XIV szelvényben az ún. É-i palota DNy-i helyiségének építési szintje egy habarcskifolyás formájában. A szelvény D-i felében ugyanezen a szinten kő- és téglatörmelékéből kialakított jellegzetes járósínt mutatkozott, melynek egykori kiterjedését nem ismerjük, további maradványait csak a 2010/I szelvény közepén lehetett többé-kevésbé felismerni. A fekete réteg és a néhol jelentkező köves járósínt fölött a várudvar több szelvényében megfigyelhettünk egy későbbi, tömör, sárga agyagos járósínt. Ez a járósínt nem más, mint a belső várfal és az azzal egybeépült belső kaputorony építésszintje, ugyanis felszínén jól azonosíthatóan megmaradt a várfal építésének habarcskifolyása a 2010/III szelvényben. A rétegtani megfigyelések tehát összhangban állnak azzal az építéstörténeti renddel, melyet már Pámer Nóra felvázolt a pénzletek és falcsatlakozások alapján: az 1430-as évek körül felépült a szabadon álló ún. É-i palota, majd egy következő szakaszban (feltehetőleg 1445 előtt) elkészült a belső kaputorony és a belső várfal, mely a korábbi épületeket (a templomot és az ún. É-i palotát) magába foglalta. Buzás Gergely megfigyelése szerint a belső kaputorony két szakaszban épülhetett meg – ezt megerősítheti, hogy a 2010/III szelvény egyik felsőbb rétegének felszínén talán egy újabb építési szintre utaló habarcsrögök, vékony habarcsos foltok jelentkeztek. Ezzel kapcsolható össze a 2010/VI szelvényben hasonló rétegtani helyzetben megfigyelt, jóval vastagabb, határozottabb habarcsos réteg is. Mindkét szelvényben feltártunk a habarcsos rétegekkel egykorú cölöplyukakat is, melyek az egykori építési állványzatra utalhatnak.

A vár átalakításainak egyik utolsó lépése lehetett a várudvar alatti nagyméretű pince kiépítése.⁵ Ásatási megfigyeléseink igazolták, hogy a pince helyét a várudvarról mélyítették le, s az így keletkezett gödör oldalaihoz közvetlenül építették hozzá a pincefalakat. A pince kialakítása után – vagy néhány évtizeddel később – egy agyagos réteget terítettek el a várudvar teljes felületén,

4 Az első régészeti jellegű kutatásokra lásd: CSÁNYI K.–LUX G.: Nána vár romjai. (A m. kir. József Nádor Múzeum Középkori Építészeti tanszékének közleményei 11.) Technika 1941/2, 81–85. Az 1960-as években végzett ásatások fontosabb közleményei: PÁMER N.: A kismánai vár feltárása. Magyar Műemlékvédelem 1967–68. (1970) 295–313.; SZABÓ J. Gy.: Gótikus pártaövek a kismánai vár temetőjéből. Az Egeri Múzeum Évkönyve VIII–IX. (1972) 57–88.; PÁMER N.: Kismána. In: Várépítészettünk. Szerkesztette: Gerő L. Budapest, 1975. 182–189.; PÁMER N.: Kismána. Vár. In: Heves megye műemlékei. III. Szerkesztette: Dercsényi D.–Voit P. (Magyarország Műemléki Topográfiája IX.) Budapest, 1978. 358–363.; PÁMER N.: Kismána, várom. (Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 581) H.n., é.n. (Budapest, 1998.). Pámer Nóra megállapításainak, értelmezéseinek kritikáját, a vár történetének új szempontú megközelítését lásd: VIRÁGOS, G.: The Social Archaeology of Residential Sites. Hungarian Noble Residences and their Social Context in the Thirteenth through to the Sixteenth Century. (Archaeologia Central European Series 3.) 2006.; NOVÁKI Gy.–BARÁZ Cs.–DÉNES J.–FELD I.–SÁRKÖZY S.: Heves megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerkesztette: Sárközy S. Budapest – Eger, 2009. A 2008. évi, kis felületű „ásatásokra” lásd: <http://www.egritortenesz.hu> honlap.

5 PÁMER N.: A kismánai vár feltárása. Magyar Műemlékvédelem 1967–68. (1970) 308.



feltehetően a 16. századi köves udvarburkolat lefektetése céljából.

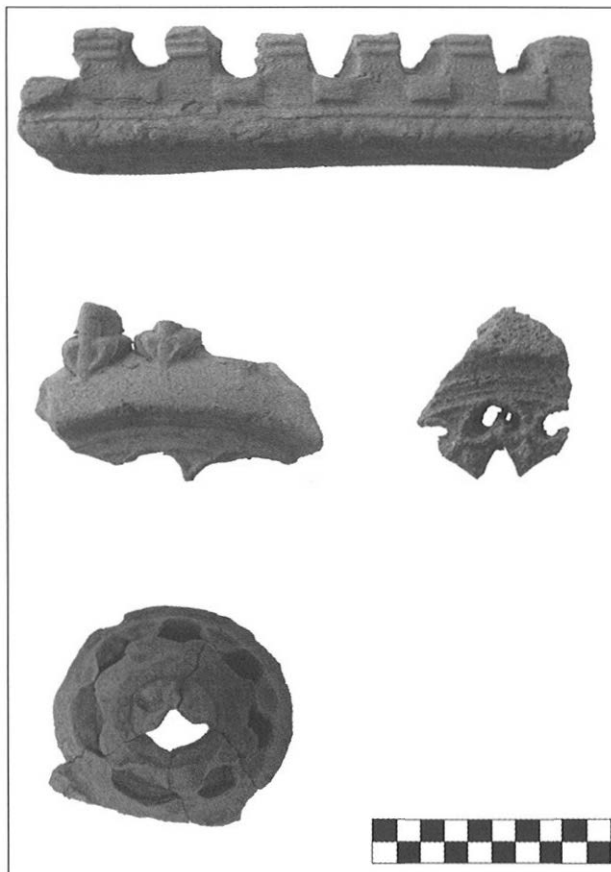
A délnyugati épület és környezete

A pinceszintben megmaradt épület belsejében közel teljes felületű feltárást végeztünk – leszámítva azt a D-i szakaszt, melyet a külső várfal felépítésekor választottak le. Az ásatási megfigyelések alapján az építkezések kezdetén egy mesterséges 'teraszt' alakítottak ki a várdomb DNy-i lejtőjén. Az agyagos altalajba vágott vízszintes felületen figyeltük meg az épület legelső korszakához tartozó jelenségeket: cölöp- és karólyukakat, továbbá egy átégett paticsos felszín cca. 60×50 cm-es maradványát. A jelenségek távolabbi következtetésekre nem adtak módot. Az altalaj feletti legkorábbi rétegből csak kevés 13–14. századi edénytöredék (köztük egy vörös, tál alakú kályhaszem töredéke) került elő – ez a mennyiség megalapozott keltezését nem tesz lehetővé.

Az épület egy későbbi átalakítása során a pincét fapadlóval burkolták. A fapadló maradványait azzal a vörösesbarna, néhol fakorhadékos réteggel lehetett azonosítani, mely a pince teljes felületén egységesen (bár eltérő vastagságban) jelentkezett. Ehhez az átalakításhoz lehet kötni a K-i ajtónyílás küszöbszintjének megemelését is – maga az ajtónyílás ugyanis megfigyeléseink szerint az épület legelső korszakával egykorú. A fapadló vörösesbarna rétege már értékelhető mennyiségű leletanyagot – köztük mázas és mázatlan edénytöredékeket, kályhaszemeket és kályhacsempéket – tartalmazott.

Feltehetőleg a vár megerősítésére irányultak azok a munkálatok, melyek során a DNy-i épület pincszintjét feltöltötték, emelt földszintjét pedig elbontották. A fapadló maradványai felett húzódó feltöltési rétegeket rendkívüli leletgazdagság jellemzi. A 15–16. századi leletanyag alapján a rétegek valószínűleg egyazon feltöltési szakasz emlékei. A rétegekből különböző kőfaragványok is előkerültek, melyek bizonyos szerkezetek pusztulására, ill. elbontására utalnak. Két töredéket egyértelműen a vár együttsébe befoglalt templom szentélyéhez lehet kötni, egy csigalépcső foka és egy további, kisebb méretű töredék eredeti helye pedig ismeretlen. A feltöltési rétegek alján helyezkedett el egy légfűtő-berendezés fedköve. Az egykori fűtőberendezés legvalószínűbb helye maga a DNy-i épület. A pince Ny-i falához belülről hozzáépített, cca. 2,7×2,7 m-es négyzetes építmény a berendezés kemencéje lehetett. Az építményről azonban (a korábbi kutatások miatt) újabb, az elképzelést megerősítő vagy cáfoló megfigyeléseket nem tudtunk tenni. A feltöltési rétegek igen sok téglát és kisebb-nagyobb görgetegkővet is tartalmaztak, ezek egy része talán az elbontott légfűtő-berendezésből származik.

A feltöltésben a fentiekén kívül megfigyeltünk gerenda- és egyéb famaradványokat, valamint meszelés nyomát mutató, sima felületű agyagrögöket is. Ezek egy könnyűszerkezetes favázis építmény elbontására utalhatnak – talán éppen az épület pincszintje feletti emelt földszintből. A feltöltés leletanyaga keltezi azt a



Leletek a délnyugati épület

15. század végi – 16. század eleji feltöltési rétegből:
pártázatos párkányelem, mérműves kályhacsempe és
tányérka alakú kályhaszem töredékei

K-Ny irányú, az épületet átmetsző falat is, mely a külső várfal épületen belüli szakaszaként jelent meg. A falat a legelső, vastag agyagos feltöltési rétegre állították rá. A pinceszint feltöltésével, az emelt földszint elbontásával az épület végleg elvesztette korábbi szcrepét.

A pince belső terén kívül az épület É-i oldalán, egy 8,5×5 m-es területen nyitottunk 3 szelvényt. Ásatási megfigyeléseinket itt jelentősen korlátozták a korábbi kutatások. A 2010/VII C szelvény É-i végében egy K-Ny irányú kettős cölöplyuksor részlete került elő. A jelenség megbízható keltezését megghiúsítja Pámer Nóra egyik itt kijelölt kutatóárka, mely a cölöplyukak indulásának szintjét teljesen elpusztította. Ugyanebben a szelvényben tártuk fel azt a kb. 70×60 cm keresztmetszetű, kőből falazott pillért, mely már a korábbi kutatásokból is ismert volt. A kőpillér pontosan az épület K-i falának vonalában található, elhelyezkedése alapján tehát igen valószínű, hogy eredetileg egy az épülethez kapcsolódó szerkezet részét képezte.

Munkatársak: Gulyás Bence, Havasy Orsolya, Polgár Balázs, Szalai Emese, Varga Emese és Vargha Mária régészek, ill. régészhallgatók.

FELD ISTVÁN – GIBER MIHÁLY – MORDOVIN MAXIM –
NAGY SZABOLCS BALÁZS

2418. Kistokaj, 3. sz. főút K-i oldala
(KÖH 73989)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

2010. júliusban Miskolc belterületén, valamint a 3. sz. főút mentén Kistokaj és Mályi közigazgatási területén terepbejárást végeztem a tervezett távhővezeték nyomvonalán, mely terület jelentős része a beépítettség, ill. a növényi fedettség miatt nem volt terepbejárással vizsgálható.

Kistokaj közigazgatási területén, a Kórház-tanyától 400 m-re D-re, közvetlenül a 3. sz. főút K-i oldalán egy alacsony domb K-i lejtőjén szórványosan őskori kerámiatöredékek kerültek elő egy kb. 100×100 m-es területen. A lelőhely nagyobb területre terjed ki, határainak megállapítása nem volt lehetséges.

KOVÁCS FERENC

2419. Kisvarsány, Körtélyes-gáttól keletre
(KÖH 34856)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő

2010. november 24-én helyszíni szemlét végeztünk a változással érintett lelőhelyen, melynek körülményei nem voltak ideálisak. Ennek ellenére a leendő árvédelmi töltés nyomvonalán egy régészeti lelőhelyet sikerült regisztrálnunk.

A terület a Hosszú-tói-csatorna É-D-i irányú szakaszának Ny-i oldala és a Körtélyes nevű határrészben futó gát között helyezkedik el. Itt egy É-D irányú, a környezetéből kissé kiemelkedő dombháton a sarjadó őszi vetésben őskori kerámiát gyűjtöttünk.

Az 1993-as terepbejárást során már gyűjtöttek itt őskori és Árpád-kori cserepeket. Akkor azonban a domb jelentős részét gazos kukorica borította. A lelőhely teljes kiterjedését csak most sikerült tisztázni.

Munkatárs: Bocz Péter.

JAKAB ÁRIL

250. Kokad, Legelő-dűlő
(KÖH 62612)

(Hajdú-Bihar megye) U, A

A MOL Nyrt. Létavértes mező termelésbe állítása és a Léta-1. jelű csomóponti kútkörzetbe történő bekötése, valamint a Léta-É-T-1. sz. gáztermelő kútkörzet beruházása többek között érintette a MOL 3. jelű régészeti lelőhelyet is.

A feltárások első üteme 2009 őszén folyt, akkor 17 objektumot bontottunk ki, melyekhez 25 stratigráfiai egységet rendeltünk. A második ütemben, 2010. március 22–26. között a 6 m-es sáv szélső 2–2 méterét vizsgáltuk. Munkánk során összesen 31 objektumot tártunk fel, melyekhez 49 stratigráfiai egységet rendeltünk. A feltárt terület 975 m², ebből régészeti objektummal fedett 818 m² volt.

Előkerült 2 avar kori kerítőárok, 3 neolitikus (alföldi vonaldíszes kultúra) cölöphely (melyek feltehetően

egy cölöpszerkezetű épület maradványai), 8 neolitikus gödör, 5 bizonytalan korú objektum, 8 objektum bizonyult természetes jelenségnek.

Egy nagyméretű neolitikus gödörből 2 obszidiángumó került elő. Ez a nyersanyag és a 19/27 sz. kútból előkerült obszidiánszilánkok arra engednek következtetni, hogy a közelben kőeszközkészítő műhely lehetett.

A térinformatikai méréseket és a lelőhelyek digitális feldolgozását az Archeodata 1998. Bt. végezte.

SZELEKOVSKY MÁRTA

251. Komádi, Közös-liget 2.
(KÖH 32400)

(Hajdú-Bihar megye) B, H, Á

A MOL Nyrt. Zsádány-É-1 jelű kúthoz csatlakozó gázvezetékek nyomvonalán 2008 februárja és júliusa között több régészeti lelőhelyen folyt megelőző feltárás a Déri Múzeum régészeinek vezetésével. Itt bronzkori és római császárkori (szarmata) település felszíni nyomait és egy 10–11. századi temető 9 sírját sikerült dokumentálni (de ekkor még csak Árpád-kori sírokat észleltünk). A gázvezeték védőövezetében kb. 6 m széles sávban dolgozhattunk. A feltárt felszínen lokalizáltuk a temető D-i szélét. Még ugyanabban az évben tervátsátás keretében még 25 temetkezést tárhatunk fel. Ugyanekkor kutatóárkokat húztunk különböző irányban, megpróbálva feltérképezni a temető egészét.

A lelőhely egy ÉNy-DK irányú dombhát D-i részén helyezkedik el, melyet D-ről egy csatorna határol.

2010. július 26. és augusztus 19. között újabb tervátsátás folyamán összesen 102 objektumot tártunk fel, ahol már megjelentek a 10. századi temetkezések is.

A bronzkori felszíni település 18 különböző méretű gödrének és árkának a leletanyaga kerámiadarabok, állatcsontok, tűzikutyák, hálónéhezékek és paticsdarabok voltak.

A 83 sír túlnyomó többsége esetében a humusz eltávolítása után a sírfoltokat jól meg tudtuk figyelni. A sírok jó része egyszerű, megfelelő méretű, lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír. Néhány kivétel is előfordult: a halott testmagasságához képest a megásott gödör kisméretű, nagyon szűk gödörbe alig fért bele a halott. Koporsós temetkezést csak egyetlen egy esetben, több esetben viszont a halott lepelbe csavarását figyeltem meg. Általában nyújtott, háton fekvő helyzetben tették a halottat a sírba, a karok elhelyezkedése több variációt mutat, a lábak egy-két esetben hajlítva voltak. Megfigyelhető volt a koponya jobbra vagy balra fordítása. Két esetben a koponya a váz mellett bolygatott helyzetben feküdt. A temetőben a Ny-K tájolás a jellemző, melyet 5 esetben figyeltem meg, az É-ra a 10. századi, míg D-re a 11. századi temetkezésekre jellemző az eltérés.

A sírok kb. 35%-a melléklet nélküli. A temetőben részleges lovas temetkezést 2 sírban, míg jelképest 4 sírban dokumentáltam. Az egyik fiatal egyed teljes bronz övkészlettel és mellkasán egy kődarabbal volt

eltemetve. Különböző használati és készsége tárgyakat helyeztek a sírba: tegezék, íjak, nyílhegyek, kengyelek, zablák, S-végű és sima hajkarikák, gyűrűk, karperecek, gyöngyök, veretek (rombusz, csüngős, kerek, szív, levél, bagolyfejes), övcsat, torquesek, fülesgombok, csörgők, kések, árák, tű, kova, tojás és ételmelléklet. A temetkezések nagy része a 11. századra datálható, a keltezést megkönnyítette az a 31 db pénz, mely I. (Szent) István és I. (Szent) László idejében készült.

A temető valószínűleg egy szabad harcosokból (íjász) álló család temetője. További kutatás szükséges még a temető K-i részének lezárására.

KOLOZSI BARBARA

252. Komárom, Mártírok útja (KÖH 65802)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A komáromi Klapka György Múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének munkatársai 2009. június 22. és július 24. között megelőző feltárást folytattak a régi Gyermekváros és a MOL-benzinkút közötti területen (811/6, 811/12, 815/2 hrsz.), áruházzal építkezése előtt.⁶

Az áruház építkezése 2010 nyarán kezdődött meg, ezzel párhuzamosan két kisebb, 2009-ben technikai okok miatt fel nem tárt terület humuszolására, s az egyik terület megelőző feltáráására is sor került. A 120 m² nagyságú útfelületen 4 szórt hamvas sírt lokalizáltunk és tártunk fel 2010. július 4–6-án. Az egyik sírt két darabba tört kőlappal fedték és három oldalról, U-alakban, szárazon rakott kövekből készült kerítőfallal övezték. A sírokból kerámiatöredékek, illatszerek üvegek, mécses-töredékek és egy bronztárgy került elő.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE – DÉVAI KATA

253. Komárom, Műszerész utca (KÖH 52716)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A komáromi Klapka György Múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének munkatársai 2010. július 12–22. között a MOL-lakótelepen, a Műszerész utca melletti parkban építendő játszótér területének megelőző feltárást végezték el. A terület a római kori Brigetio legiotáborának retentura része, amely 1992 óta régészeti védelem alatt áll.

A megelőző feltárást során, a játszótér alapjaitól szükséges nagyátmérőjű fúrások által érintett területen összesen 5 árkot (két 5×1 m-es K-Ny és három ezekre merőleges és velük összefüggő, 4×1 m-es É-D irányú) nyitottunk, valamint a hinták alapját (összesen 3 helyen) megszondáztuk.

A terület É-i részén csak újkori bolygatást találtunk, a D-i részén azonban a római kori legiotábor több periódusban jelentkező épületmaradványai, pl. falak, tegulás omladékok és hozzájuk kapcsolódó járósíntek jelentkeztek. Itt az árkokra a jelenségek tisztázása miatt több helyen rá is kellett bontanunk. Ezekből az árkokból gazdag leletanyag (kerámia, fémek, faragott kövek stb.) került elő.

A D-i árokrendszer Ny-i végében ÉK-DNy-i irányban vízszintesen rakott tegulákat, alatta pedig sóderes, laza sárga betöltést találtunk. Keleti oldalát több (kb. 38 cm-es) szakaszból álló habarcsos, meszes padkából rakták ki, Ny-i oldalát szintén mésztörményből álló padka alkotta. Alján mésztörmények voltak. A mintegy 3 m hosszan nyomon követhető jelenség valószínűleg csatorna, vagy vízvezeték lehetett, amelynek tetejét a vízszintesen rakott tegulákkal fedték. A K-i oldalán lévő padka mellett két kisméretű, 10×10 cm-es faragott kőoszlop került elő egy sorban, ezeken feküdt egy 63×52×15 cm nagyságú faragott kőlap.

Ugyancsak a feltételezett csatorna, vagy vízvezeték K-i oldalának É-i részén masszív ÉK-DNy irányú falszakaszt találtunk, amely a metszetalban folytatódott. Az árok K-i felén (és így a jelenségtől K-re) szintén ÉK-DNy irányú masszív, habarcsos, köves falszakaszt találtunk. A fal D felé a metszetalban folytatódott, É-i folytatásában azonban csak falkiszedés nyomait tudtuk rögzíteni.

Munkatárs: Bózsá Anikó régész.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE – DÉVAI KATA

254. Komárom-Szőny, MOL-bázistelep (KÖH 52725)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A komáromi Klapka György Múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének munkatársai 2010. április 19. és július 14. között megelőző feltárást végeztek az egykori MOL-bázistelep Ny-i szomszédságában fekvő egykori tsz-földeken, ill. a sportpályától K-re fekvő területen. Mindkét rész 1993 óta régészeti védettséget élvez, mivel a területeken Brigetio késő római temetője, ill. a katonaváros és a villatelepülés építményei találhatók.

A MOL-sportpályától K-re, a Budapest-Komárom vasút pályavonalától É-ra, az ún. 2. sz. mintavételi állomás (0403/23, 0403/29 hrsz.) területén padlófűtés-rendszer és kőfal került elő, ezek nagyobb részét megtartottuk.

Az ÁFOR-kút melletti kiskertek területén (0301/43 hrsz.), az ún. 1. sz. mintavételi állomás helyén leletanyagot, régészeti jelenséget nem találtunk.

A tartályparktól Ny-ra, az egykori tsz-földeken, a monitoringkutak, ill. az azokat összekötő árkok (0301/47–54 hrsz.) területén 2009 novemberében kutattunk és az akkor kijelölt 14 kútból egynek a fúrását az 1,2 m mélyen jelentkező, jó megtartású római kori terrazzopadló miatt nem engedélyeztük. A terület egy magaslaton van, ezért már korábban is valószínűsítettük, hogy épület lehet rajta. A monitoring kutakból és az összekötő árkokból azonban az itt lévő késő római temetőhöz tartozó sírok

⁶ RégKutM 2009. Budapest, 2010. 248–249.

(2 szarkofág és 4 téglasír), valamint a katonaváros számos építészeti maradványa került elő.

Az 1. sz., nagyméretű, É-D tájolású, 8 kőelemből álló szarkofágban egy kifejlett nőstény juh csontvázát találtuk.

A 2. sz., kisméretű, ÉK-DNy tájolású, 3 kőelemből álló szarkofág rabolt volt, csak összedobált emberi csontmaradványokat találtunk benne.

Az 1. sz. téglasír DNY-ÉK tájolású volt, benne egy női csontvázzal. A sírban a bordák között kisméretű üveggyöngyöt, a jobb alkaron bronz karperecet, a bal alkaron a könyöknél három csont karperecet találtunk. A bal kéz egyik ujján egy sima bronzgyűrűt, a másikon hármast találtunk: az egyik karika alakú volt, a másikat eredetileg gemmával díszítették, de a gemma már hiányzott belőle, a harmadikat pedig kerek fejlappal díszítették.

A 2. sz. téglasír bolygatott volt, melléklet nélküli csontvázzal.

A 3. sz. téglasír bolygatott volt, benne gyermek csontvázát és mellékletként a bal felkaron két bronz karkötőt találtunk.

A 4. sz. téglasírban rossz megtartású csontvázát, mellékletként a Kr. u. 4. sz. végére, 5. sz. elejére keltezhető kannelurázott testű üvegpohár töredékét, négy bronz karperecet, egy csont karperec töredékét, egy érmet, egy amulettet és üveggyöngyöket találtunk. Előkerült a fentiekén kívül egy bolygatott, melléklet nélküli földsisír.

A területen a brigetiói katonavároshoz tartozó épületmaradványok, terrazzopadlók, falak, tetőomladékok, sóderes járósínek kerültek elő.

A MOL-bázistelepnek a tsz-földekhez közeli területén (5408/4 hrsz.) a meglévő rendszerre történő rákötések valósultak meg. Itt, mivel csak kis mélységű árkok készültek, számottevő régészeti jelenség nem került elő.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE – DÉVAI KATA – SEY NIKOLETTA

255. Komárom-Szőny, Vásártér (KÖH 52716, 52725)

Komárom-Esztergom megye) Ró

2010. június 28. és július 23. között folytattuk az ELTE BTK Őkori Régészeti Tanszéke és a komáromi Klapka György Múzeum együttműködésében, Komárom város Önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Alapnak az anyagi támogatásával a tervátásokat.

A feltárások célja az 1992 óta folyamatosan kutatott városnegyed utcarendszerének, valamint közműhálózatának, ezen belül is csatornarendszerének kutatása volt. Ennek érdekében 2010-ben összesen 172 m²-nyi felületen 11 szelvényt nyitottunk (hatot az utcahálózat; ötöt a csatornahálózat kutatásához).

Utcahálózat

Az I. insulát K felől határoló utca É-i szakaszát két szelvényben sikerült megfognunk (J14 és J15). Megállapítottuk,

hogy az utolsó fázisában tegulatörmelékkel készített alapozásra kőlapokkal burkolt felületű utcát két oldalról agyagalapozású járda szegélyezték, amelyet kőlapok burkoltak. A J14 és a J15 szelvények D-i részében 4x2 m-es felületben az útfelületet, és a „járdákat” átvágtuk, és az út különböző felületeit/jelenségeit különítettük el egymástól. Megfigyeltük, hogy az útfelületet többszörösen megújították, a megsüppedt, egyenetlen részeket sittel, tegulatörmelékkel, sóderrel kijavították („kikátyúzták”). Ezek kibontása után egymással párhuzamosan futó keréknyompárt sikerült megfigyelnünk mindkét szelvényben. A J14 szelvény K-i felében sárga agyagfelületben az út és a járda agyagalapozását sikerült megfigyelnünk. Az utat K felől mindkét szelvényben É-D irányú falkiszedés határolta, amelynek egyes szakaszait nehezen lehetett csak megfigyelni. Az utcát Ny-i oldalon szintén É-D irányú falkiszedés határolta, amelynek alapozási árka alatt – az átvágást követően – az I14 és I15 szelvényben átvágva egy vályogfalú épület maradványaira bukkantunk.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az utca valószínűleg mintegy 20 m hosszúságban 2009 és 2010 folyamán sikerült meghatározni. Új elem az előző évi megfigyelésekhez képest a kőlapokkal burkolt, agyagalapozású járda, valamint a keréknyomok kibontása. Az ez évi feltárások fényében elmondható, hogy az utca valóban egy insulát határolt K-ről, hiszen az utca K-i oldalán újabb lakóházak Ny-i zárófala és a K14 szelvényben az épület agyagra rakott tegulás alapozású padlója jelentkezett, ami a római kori város további kiterjedésének immár városszerkezetben történő kutatását teszi majd lehetővé. A K14 szelvénytől D-re elhelyezkedő szelvényben (K15) érdekes módon a jelentős mélyülések ellenére sem sikerült járósíntet és falakat elkülönítenünk.

Csatornarendszer

Az 5 egybenyitott szelvényben (K16, K17, K17; L17, L18) egymásba átnyúló, folytatódó, egymással összefüggő jelenségeket, objektumokat figyeltünk meg. Összességében megállapíthatjuk, hogy a fő- és mellékágakból álló csatornarendszer a II. insula első, általunk ismert épületének sóderes alapozású, kövezett udvara alatt helyezkedett el, és a 10%-os lejtésnek köszönhetően, a gravitációt kihasználva az épület D-i (záró?) falán át vezette el a szennyvizet az épületen kívüli, jelenlegi ismereteink szerint beépítetlen részre. A rétegek elhelyezkedéséből sejthető, hogy a terület ezen a részen erőteljesen lejtett.

Munkatársak: Dr. Bartus Dávid régész; Bózsá Anikó, Dévai Kata, Hoppál Krisztina, Juhász Lajos PhD-ösztöndíjas régészek, Sey Nikolett (ELTE BTK Őkori Régészeti Tanszék); Benes Anita, Benyó Veronika, Borsos Adrienn, Burucs Julianna, Csikó Anna, Delbó Gabriella, Farkas Ágnes, Farkas István Gergő, Harsányi Richárd, Huszta Henrietta, Károly Ildikó, Kis Zita, Mohácsi Borbála, Mosoni Molki, Nagy Alexandra, Nagy Anna, Nyerges Anita, Orosz Adrienn, Paukovics Gergő, Sáró Csilla, Simon Bence, Süvegh Eszter, Szabadvány Tamás, Szabó Annamária, Szórádi Zsófia, Toronyi Alexandra, Varga

Anna, Vő Gergely, Ölveczky Balázs egyetemi hallgatók és Kántor Zsófia.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE

256. Komlóska, Pusztavár (KÖH 16451)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

Az első régészeti kutatásokat követően egy évtizeddel, 2010-ben megkezdődhetek Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik korai, archaikus formájában fennmaradt kővárának állagvédelmi, romkonzerválási munkái. Az erre kijelölt D-i várfalszakasz régészeti kutatására 2010 júliusában és augusztusában került sor.

Egyik célunk a még felszín fölé emelkedő fal felületének és tetejének megtisztítása volt a rátelepedett növényzettől. Másrészt a teljes terjedelmében föld alatt lévő faltömbök kibontása, ami a falszakasz D-i, ill. DK-i részét érintette, hasonlóképpen a föld- és növényzetta- karó eltávolítása, valamint az állagvédelmi munkákra már alkalmas falmag kibontása. Ennél a munkafázisnál a várfal külső síkjának épségben maradt részletei a várudvar szintjétől mérve mintegy 200–250 cm-rel mélyebben kerültek elő, gyakran együtt a hegy sziklájával.

A DNy-i falszakasz K-i végénél egy átlag 80–90 cm széles falszakadást tártunk fel. Ezen a keskeny szakaszon a fal tömbje a természetes sziklafelszínig kiromlott. Ezen a részen így lehetőségünk nyílt, hogy vizsgáljuk a fal építésének középkori módszerét. Ennek a megfigyelésnek a tapasztalatait felhasználtuk az állagvédelmi munkák során.

A várfalat a természetes sziklafelszínre építették. A fal külső és belső síkjait nagyméretű kövekből rakták fel, és a falmagot kisebb, de nem apró kövekből építették fel. A várfal belső síkját a várudvar felé emelkedő sziklafelszín szintjéig képezték ki, majd az e mögötti teret fekete apróköves, kerámiatöredékeket is tartalmazó földdel töltötték fel. A fal mögötti rétegsor vizsgálata során megállapíthattuk, hogy az előbb említett feltöltési réteg felett csak egy vékony, és nagyméretű, egyértelműen a falból származó köveket csak elvétele tartalmazó om-lásréteg terül el. Azaz a várfalak belső oldala mentén a várudvar mai szintje lényegében majdnem azonos a középkori járószint magasságával.

A kutatás második szakaszában a D-i várfalszakasz belső oldalán hajtottunk végre szintsüllyesztést, egyrészt a várfal belső falsíkjának meghatározása érdekében, másrészt az állagvédelmi munkákhoz szükséges tereprendezés szakszerű lebonyolítása és ellenőrzése miatt. Eme munka során a fal mentén egy átlag 80–100 cm széles és 50–100 cm mélységű kutatóárkot alakítottunk ki. Meghatároztuk a várfal nagyméretű kövekből kialakított belső falsíkjának pontos vonalát, valamint megfigyeléseket tettünk a fal belső síkjának bizonyos mértékű „hullámzását” illetően, mely mögött egy egykor itt állt könnyűszerkezetes épületet sejtethünk. Ennek kutatására azonban csak a következő években kerülhet sor.

GÁL-MLAKÁR VIKTOR

257. Komoró, Bodony (KÖH 61516)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, Á

Záhony térség belső közúti infrastruktúrájának fejlesztéséhez kapcsolódóan végeztünk megelőző feltárást a lelőhelyen, mely Komorótól Ny-ra, a 4. sz. főút mellett egy nagyobb, szinte sík területen fekszik. A lelőhelyet a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai a terepbejárás során azonosították, ami alapján egy 400×1000 m kiterjedésű őskori és Árpád-kori telep feltárására számíthattunk. A 2010. augusztus 27-én megkezdett ásatáson eddig 20 800 m²-t tártunk fel.

A neolitikus telepobjektumok (54 jelenség) az ásatási terület Ny-i oldalánál csoportosultak, több nagyméretű anyaggyűjtőgödör mellett kisebb tárológödröket rögzítettünk. Az alföldi vonaldiszes kultúrához kapcsolható leletanyag (vonaldiszes kerámia, pattintott kőeszközök) került elő belőlük. Három zsugorított temetkezést is feltártunk.

Az ásatás területén elszórtan 43 Árpád-kori objektum helyezkedett el. A pár tárológödör mellett főleg külső kemencéket észleltünk, a platnikat kerámiával rakták ki, többszöri megújítással is találkozunk. A leletanyagot gyorskorongolt hullám- és csigavonaldiszes kerámia jellemzi, több fenékbélyeges darabot is találtunk. Kettő épületet tártunk fel, a kemence mindkettőben az ÉK-i sarokban volt, a bejáratot egyik esetben sem sikerült pontosan tisztázni. Az egyik ház padlójáról egy faragott csonttárgy került elő, funkciója jelenleg nem ismert. A műszeres kutatások során III. Béla bronzérméje került elő, ami azonban a telep pontos keltezését nem segíti. A kutatást 2011-ben folytatjuk.

A leletanyag a nyíregyházi Jósza András Múzeumba került.

Munkatársak: Kriveczky Béla régész, Kiss András technikus.

KISS CSABA KÁLMÁN

258. Kondoros, Kovács sor 142. (KÖH 5331)

(Békés megye) Sza, Kö

Az M44-2 jelű lelőhely Kondorostól K-re, a 44. sz. főút D-i oldalán, egy szántóként hasznosított lankás kiemelkedésen található. Az előzetes terepbejárás során megismert lelőhelyen 2010. május 5. és július 5. között végeztünk feltárást. A kutató 7911 m²-ből 6862 m² bizonyult régészeti fedettné. A kutatás a lelőhely ÉNy-i szélén folyt, melynek során egy szarmata és egy középkori (13–14. századi) telep részleteit, 39 objektumot, azonosítottuk. A szarmata telepet több különböző méretű árok – karámok árcai – és néhány méhkas alakú gödör képviselte. A középkori telepen 4 téglány alakú házat és több szemetesgödört találtunk. Az objektumokból közepes mennyiségű kerámia és állatcsont, a házakból egy bronz karperec, több csontfésű töredéke, valamint faragott csonteszközök kerültek elő. Ezenkívül találtunk egy ismeretlen korú (az előkerült szőrvány kerámia

alapján esetleg középkori), hason fekvő emberi vázat. A szarmata korú jelenségek jellemzően a lelőhely É-i, a középkoriak pedig a D-i oldalán kerültek elő. Kutatásunk eredményei alapján, a lelőhely összeírta a tőle D-i irányban található, M44-3 (Dérczi-földi tanyák) lelőhellyel.

Az előkerült leletek az elsődleges feldolgozás után a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás, Tarjányi László technikuskok.

HARGITAI ANDRÁS

259. Körmend, Szabadság tér (KÖH 44261)

(Vas megye) Ő, N, Kk

Ma már kevésbé érzékelhető, de a térképeken jól látszik, hogy a kutatott terület – Körmend város főtere (308 hrsz.) – a Rába egyik kanyarjában, az árvízi szinttől jelentősen kiemelkedő területen helyezkedik el. A tér ezen részén eddig még nem folyt régészeti kutatás, korábban a tér DK-i sarkán álló Bíróság udvarán P. Hajmási Erika, és a tér ÉNy-i végénél futó utca torkolatánál Siklósi Gyula végzett feltárásokat.

A tér rehabilitációjához kötődően új csatornarendszert építettek, ahol a szennyvízárók mélysége meghaladta a 3 m-t. A tér középső és ÉNy-i részén kisebb kutatószelvényekben folyt a kutatás 2010. május 18. és július 12. között: 318 m hosszán, átlagban 1,20–1,40 m szélességben vizsgáltuk a területet. A kisebb mélységekben haladó csatornázási árkokat folyamatosan megfigyeltük.

A teret az újkor folyamán többször feltöltötték, ez néhol meghaladja az 1 m-t, ami főleg a D-i, és DK-i részen figyelhető meg. A korábbi közműárkok szintén jelentősen bolygatták a tér D-i részét.

A keskeny nyomvonalból adódóan nem volt módunk minden jelenséget pontosan értelmezni: 183 kutatási egységet vizsgáltunk, aminek jelentős része feltöltési réteg, 35 objektumot különítettünk el. Némelyik kutatási egységhez nem, vagy igen kevés leletanyag tartozott, sok esetben újkori bolygatások zavarták a korábbi rétegeket.

Egy az őskorhoz sorolható gödör került elő a területről, kevés, jellegtelen leletanyaggal. Egy a tér középső részén előkerült gödör, leletanyaga alapján a 9. századra tehető. A jelenségek nagy része azonban a 13–15. sz. időszakához kötődik, és főleg a tér DK-i részében található. Őt téglafalazatú épület egyes részeit találtuk meg, s további 3 esetben feltételeztünk feltehetően tapasztalt falú épületet. Ezeket a későbbi századokban elbontották, elplanírozták, valószínűleg az alapozás, ill. a pincerészek maradtak meg. Az egyik jelenségben a többszörös égésnyomok egy kemencét is jelenthetnek. A tér közepén egy nagyméretű ciszterna került elő. Az egyéb gödrök, cölöplyukak, árkok pontos funkciója nem meghatározható. A tér Ny-i részén többszörösen megújított járófelület, valószínűleg egykori utca nyomait tételezzük fel.

A 16. századtól folyamatos volt a bolygatás, ill. a tér alakítása. Jelentős a területen teljes hosszában, nagyjából K–Ny-i irányban haladó, téglából épített csatorna, melyet a 19. sz. közepén építettek. A város piacának létrehozásához kisebb cölöp- és karónyomok utaltak, a feltöltéssel nem bolygatott területen, főleg a tér közepén.

A leletanyag nagy része kerámiatöredék, jó néhány restaurálható, kiegészíthető edénnyel: fazekak, fedők, tálak, korsók, bögrék, valamint kályhacsempe. Ezek mellett vastárgyak, szögek, kés töredéke, bronztárgy, üvegtöredékek, állatcsontok, fenőlkő kerültek elő. Rengegeteg a vastartalmú salakdarab.

Munkatársak: Simmer Livia, Kelbert Krisztina, Kolonits László régésztechnikuskok; Dördák Ferenc geodéta.

FARKAS CSILLA

260. Körösújfalú, Gonda-tanya (KÖH 5649)

(Békés megye) R, A

A IHHE-Kőtpusztá-1 szénhidrogén kutató fúráspontra területén 2010. áprilistól júniusig végeztünk próba- és megelőző feltárást. Próbafeltárással 1200 m²-t, az ezt követő megelőző feltárással további 4900 m²-t kutattunk. Az ásást nehezítette az esős májusi időjárás. A feltárt területen 91 objektum került elő, amelyek közül csupán 4 kisebb gödör sorolható a rézkor (tiszapolgári kultúra) időszakába. Az előkerült emlékek többsége késő avar kori volt (gödrök, árkok, és három félig földbe mélyített lakóház), amelyek a településnek egy kevésbé sűrű részén, a D-i szélén helyezkedtek el. Az előkerült leletanyagban a kézzel formált, változatos formájú sütőharangok töredékei érdemelnek külön említést.

LISKA ANDRÁS

261. Kövegy, Nagy-földek (KÖH 52759)

(Csongrád-megye) R

A Makó–Csanádpalota–Nagylak között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2010. október 15–19. között próbafeltárást végeztünk a nyomvonal M43-49 jelű lelőhelyén. A 2005-ben végzett régészeti terepbejáráskor szarmata és Árpád-kori jellegű kerámiatöredékeket találtak a területen. A várakozások ellenére most rézkori, újkori és ismeretlen korú beásások nyomait figyeltük meg. A lelőhely feltárással érintett, lehumuszolt területe elérte a 498 m²-t, ebből régészeti objektumokkal fedett 497 m² volt. A 20–40 cm között váltakozó humusztakaró alatt az állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 9 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, amelyekhez végül 5 objektumot rendeltünk. Ezek közül 1 épületnek, 1 árok részletnek és 7 gödörnek bizonyult. Korszakmeghatározó leletanyag 5 objektumból került elő, melyeket a rézkorhoz és az újkorhoz köthetünk. A nyomvonal szakaszán a régészeti objektumokból összesen 2 kisebb hulladéktároló gödröt tártunk fel,

melyekből bütyökdiszes kerámiatöredékek kerültek elő. A próbafeltárás jellegéből adódóan az árokrészletek és gödrök nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan.

Munkatársak: Pópoly Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

262. Kőszeg, belváros

(KÖH 69525)

(Vas megye) Kk, Kú

2010. október 27. és december 16. között Kőszeg történelmi belvárosában a villanykábel-fektetés földmunkáinak régészeti megfigyelését végeztük. A munka a Diák közben, a Jurisics vár környékén és a Chernel utcában indult meg. A meglévő nyomvonalon nyitott árkok kevert földjéből szórványosan késő középkori kerámiatöredékek kerültek elő.

A Chernel utcában, a beruházás által megbolygatott rétegek alatt fut a most is felszínre került kora újkori csatorna, ezt a Rájnis és a Chernel utca találkozásánál is megfigyeltük. Az utcában az árkok mellett kidobott földből zöld ólommalaz, figurális kályhacsempe-töredéket gyűjtöttünk.

A Szent Imre és Szent Jakab templom közötti szakaszon, a Szent Jakab szentélyétől K-re kis mélységben egy vegyes falazatú falsarkot találtunk, melynek külső részét bevakolták. Ez arra utal, hogy a kis építmény hajdan a föld fölé emelkedett és talán egy kora újkori sírkő talapzata lehetett. A két templom között mindkét oldalon sikerült elkerülni és megővni a meglévő középkori temetőfalat úgy, hogy a már korábban bolygatott részein ment át a nyomvonal. A város középkori temetőjében az árokban kifordított embercsontok utaltak a többszöri bolygatásra, háborítatlan sírokat nem ért a beruházás.

A Szent Jakab templom előtt a Rájnis utcában, az út K-i oldalán futó járda mellett sikerült É-D irányban több méteren keresztül tovább követnünk a középkori temetőfalat. Legutolsó dokumentált szakasza a Chernel utca torkolatával szemben, a Szent Jakab templom Ny-i kapuja előtti kerítéstől Ny-i irányban 1 m-re az útburkolat szélénél található. A temetőn belülről a kidobott földből ép késő középkori bronz fátoltútt és késő középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

A Szent Imre templom sekrestyéjébe K-ről csatlakozó, az ásatás alkalmával szándékosan elkerült villamosvezetéket is feltártuk. Ettől É-ra az ásatás során egy sem a templomokhoz, sem a temetőfalhoz nem tartozó, É-D irányú falszakaszt találtunk. Most kiderült, hogy D-i irányban ez a falszakasz a vezetékek alatt is folytatódik. Kérésünkre az új vezeték is a meglévő fal tetejére került.

A Schneller utcai parkolótól Ny-ra, a Bem utca torkolatától É-ra lévő parkoló falával párhuzamosan, attól kb. 1 m-re ÉNy-DK irányban futó falszakaszt dokumentáltunk. Ez jelölheti a parkoló helyén lévő középkori épületek külső homlokzatának vonalát.

A Schneller utcán tovább haladva a Lombai-torony rekonstrukciója (Schneller u. 13.) előtt egy kisebb, É-D irányú, épülethez nem köthető, vegyes anyagú falszakaszt találtunk. A bástyarekonstrukciótól É-ra, a Schneller u. 15. előtt egy csatári kőből és téglából épített, É-D irányú, enyhén ívelt vonalvezetésű, épülethez nem köthető kisebb falszakaszt dokumentáltunk. A falak meglévő szintjénél mélyebben fekvő rétegeket a beruházás nem érintett.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Horváth András, Horváth Dorina és Vámos Péter régésztechnikusok, Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

263. Kőszeg, Jurisics tér

(KÖH 69525)

(Vas megye) Kk, Kú

A város történelmi főterén 2010. március 22. és május 5. között folytattuk a térrehabilitáció közműépítési munkálataihoz kapcsolódó feltárásokat. Idén nyolc helyen nyitottunk kisebb-nagyobb méretű szondát. A tér D-i részén, a Mária-oszlop és a Jurisics tér 5. között, a Jurisics tér 13. homlokzata előtt, ill. a tér Ny-i oldalán, a Jurisics tér 8. sz. telek előtt végeztünk kutatást. A Szent Jakab és Szent Imre-templom között, a Kincs Apát köz Ny-i végének D-i részén a belvárosi temető sírjai kerültek a felszínre. A Kincs Apát köz K-i végében további sírokat bontottunk ki, ill. hitelesítettük Bakay Kornél 1982-es ásatásának helyszínét. A Jurisics tér 11-13. találkozásánál nyitott szelvényben nagy mennyiségű késő középkori és kora újkori kályhacsempét találtunk.

A Szent Jakab templom mai Ny-i bejárata mellett, ill. D-i bejáratánál kisebb kutatószondákat nyitottunk. A templom alapfala mindkét megkutatott helyszínen korábbi – melléklet nélküli – sírokat vágott, így bizonyossá vált, hogy a Szent Jakab templom építésének idején a téren már használatban volt a belvárosi temető. Nagy felületen rögzítettük a temetőt határoló fal nyomvonalát. A temetőfal több periódusát sikerült elkülöníteni, és az ezeken nyitott, ill. hozzájuk épített különböző korú bejáratok nyílásait és alapfalait is megtaláltuk. A temető területén több mint hatvan vázat, vázrészletet dokumentáltunk. A temetőfalon kívül, a Kincs Apát köztől Ny-ra, a hajdani utca kora újkori, kikövezett járósíntjét is megtaláltuk.

A hajdani terepviszonyokról annyi már most biztosan megállapítható, hogy a középkorban a 2009-ben részben feltárt Szent Katalin és a Szent Jakab-templomot egy-egy dombra építették. A két templom közötti területet feltöltötték, és itt létesült a belvárosi temető, melynek impozáns leletei származnak a 14-16. századból. A Szent Katalin templom dombja eredetileg a mai terepviszonyokkal ellentétesen, K-ről Ny-i irányba lejtett. Egy másik kiemelkedésre, a város hajdani gerincét alkotó É-D irányú – ma a tér Ny-i oldalán futó – út Ny-i oldalára épült ház (ma Jurisics tér 10.) szintén egy

kiemelkedésen található, hasonlóan az önkormányzat épületének otthont adó Jurisics tér 8. sz. házhoz. Vele szemben, a K-i házior épületeinek (Jurisics tér 5.) szintje csak kis mértékben változott az évszázadok során.

Az előkerült gazdag leletanyag nagy része viseleti tárgy vagy sírmelléklet. A város alapításának évszázadából nem találtunk temetkezéseket, a 14–15. századból azonban rozettás pártá és viseleti tárgyak maradványai származnak. A szerencsés talajösszetétel következtében textil és bőr viseleti elemek is megmaradtak. A 14–16. századi rétegből ezüstsálakkal hímzett felsőruhát, nemecsiszma maradványait, több pártát, fémszálás szegélylyel ellátott mentét és paszományos viseletek darabjait mentette meg Edöcs Judit restaurátor. Az előkerült leletanyagban szép számmal vannak párizsi kapcsok, fátvöltűk, övcsatok, gyűrűk és egyéb viseleti tárgyak. Számos koporsót, koporsószerkezetet, ill. ezekhez tartozó szegeket és famaradványokat is dokumentáltunk.

Munkatársak: Mentényi Klára művészettörténész, Kőszegi Ádám, Vágusz Milán és Kolonits László régésztechnikusok, Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta és Edöcs Judit restaurátor.

B. BENKHARD LILLA – PAP ILDIKÓ KATALIN

264. Kőszeg, Jurisics-vár

(KÖH 41753)

(Vas megye) Kk, Kú

2010. március 16–26. között folytattuk az előző évben megkezdett alapfeltárásokat, négy területen összesen 6 szondával, 22 m²-en.

A vár ÉNy-i sarkánál, a falszoros területén két helyen tártuk fel az alapozást. Az épületsarkon, a 13. századi ÉNy-i toronyhoz illeszkedő 6/1 sz. szondában a tervezett beépítéssel érintett mélységig az alapozás alját nem értük el. A támpillér sarkánál kijelölt szondával megtaláltuk az alapozás alját.

A várfalon kívül, ugyanezen kialakítandó helyiségcsoporttal határos feltárási helyen az alapozás mélységét a beépítéssel érintett mélységig nem értük el, itt a talajvíz szintjéig, a várakok újkori mélységéig végeztük a feltárást.

Az elővár területén a turistaszálló ÉK-i sarkán kijelölt szondával az épület eredeti alapozását nem tudtuk megfigyelni, itt modern beton alapmegerősítés támasztja az alapfalat. Az épület ÉNy-i sarkán megfigyelhettük az alapozást és annak alapozási síkját. E szint alatt korábbi alapfalak találhatók, melyeket vastag feltöltés takar.

Az elővárat határoló D-i, várakok felőli támfalnál kijelölt szondánkkal elértük az alapozás mélységét, a veszélyes állapotú támfal gyenge alapozásának mélységét megfigyelhettük, az újkori feltöltési réteg és a fal építési kora is az újkorra tehető.

A feltárási rétegfigyelései és szintadatai fontos új információt szolgáltatottak a vár építéstörténetének megismeréséhez. A falszoros ÉNy-i részén a 13. századi saroktorony építését megelőző, középkori régészeti ré-

tegeket figyelhettünk meg. A falszoros É-i szakaszának elbontása a török ostrommal hozható összefüggésbe, de körülményei közelebbről nem ismertek és régészeti kutatás sem folyt itt. A belső várfalat támasztó nagy támpillérek eredete ezzel a változással függ össze. Az egyik támpillérnél megtalált, várakokra utaló felszínt egyelőre nem tudjuk közelebbről datálni, de feltehető, hogy már a falszoros bontása után keletkezett. A vastag feltöltésbe egy cölöpsort helyeztek el, mely a külső várfalat ezen a szakaszon helyettesítő, kettős cölöpsorból álló, földdel kitöltött erődítésfal része lehetett. A védmű megszüntetésével rétegfigyeléseink szerint összefügg a nagy támpillér építése, mely az 1532-es ostromban megsérült É-i palotaszárnny helyén létrehozott ágyúteraszt támasztotta meg.

A külső várfal álló szakaszának végénél megtalálhattuk az egykori várakok alját, a feltöltésből datáló leletanyag is került elő, mely az újkoron belüli keltezését pontosíthatja. A falhoz épített utólagos támpillér és a falazatba befoglalt, negatívként megőrződött ferde támaszgerenda nyoma a fallal kapcsolatos, ekkor jelentkező statikai problémák jelei, melyek a várakok későbbi feltöltését is sürgetőbbé teheték.

Az elővárban két korábbi épületrész falmaradványait találtuk meg. A D-i oldalon álló turistaszálló, egykori istálló helyén vastag kőfalú korábbi épület állt, melyet rétegösszefüggésekben itt nem volt módunk keltezni. A vár felőli árok mentén a mai épület alapozása alatt a várakokkal párhuzamos kőfal talán a várakok korábbi ellenfala volt.

Konzulens: B. Benkhard Lilla régész.

Munkatársak: Radics András, Wolf Ernő régésztechnikusok, Laczi Orsolya, László Emese, Nagy László, Nagy Szabolcs, Pető Zsuzsa, Schneider Ágnes régészhallgatók.

RÁCZ MIKLÓS

265. Kőszeg-Kőszegfalva, Kőszegfalvi-rétek

(KÖH 68997)

(Vas megye) Ró

2010. augusztus 12-én a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a lukácsbázi árvíztározó építési munkájához kapcsolódóan engedély nélküli földmunka tárgyában helyszíni szemlét tartott. Megállapították, hogy korábban nem engedélyezett területen hordták el a humuszt és kb. 1,6 m mélységben kitermelték a földet, amivel a régészeti lelőhelyet megromgálták. A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága a leletmentést szeptember 14–23. között végezte el.

Az elmarkolt rész metszetében nagy vörös folt és téglából épített falak maradványa jelentkezett. A metszetben látható két falszerű képződményhez további új téglák kapcsolódtak K felé. A leletmentés keretében a tégláigető kemence 3 m hosszú szakaszát tártuk fel két fázisban. Elsőként az É-i oldalon előkerült a boltív megmaradt szakasza, de sajnos a felmenő szerkezet helyén csak átégett vörös omladék feküdt. A második

szakaszban a D-i oldalon, már a metszetben is látszódo alapfalakon túl, feltehetőleg a boltívhez tartozó szabályos szerkezetben megépített téglák kerültek elő. A téглаégető Ny-i oldalát a markoló elvitte, így csak 3 m-es szakaszon lehetett a jelenséget megfigyelni. A jelenség K-i oldalán szintén a boltív indítása és a beszakadt boltozat omladéka került elő. Az itt készített metszetben a kemence fűtőcsatornájának szerkezeti felépítését (alapfalai, boltozatának indítása) és betöltésének ép rétegsorát jól meg tudtuk figyelni. Felületben K felé még 1,20 m hosszan látszódo a boltíves rész folytatása. Ezt követően csak vörös színű téglás omladékréteg (a beszakadt boltozat omladéka) volt látható a megtisztított szakaszon.

Az ősz folyamán tovább folytattuk a régészeti megfigyelést, majd október 18. és november 9. között újabb megelőző feltárássra került sor. A leletmentés helyszíne körüli területen a humusz eltávolítása után kiderült, hogy az akkor még egy jelenségnek vélt vörös téglás, törmelékes omladék, valójában több jelenséget takar: egy munkagödörből induló, két, négyszögletes alaprajzú téглаégető és kicsit távolabb egy kör alakú kerámiaégető kemence bontakozott ki.

A leletmentéskor feltárt téглаépítményről is tisztázódott, hogy téглаégető kemence. A leletmentés keretei között feltárt része maga az égetőtér. Ehhez a leletmentés során feltárt 330 cm hosszú (nem a kemence teljes hossza) égetőtérhez tartozott egy boltíves szerkezetű, 240 cm hosszú, 120 cm széles, szintén terrazzoval kikent tüzelőcsatorna. A tüzelőcsatorna mindkét fala (a boltív indításával) viszonylag jó állapotban került elő.

A kisebbik téглаégető kemence a leletmentéskor talált téглаégetőtől ÉK-re került elő. A 210×210 cm-es égetőtérhez itt egy 100–120 cm hosszú, 60 cm széles tüzelőcsatorna tartozott. A tüzelőcsatorna és az égetőtér alját is terrazzoval kenték le. Ezen kisebbik téглаégető kemence állapota volt a legjobb, mivel az oldalfalai között szinte épségben maradt rák a belső szerkezete: a rostély, alatta a rostélyt tartó, boltívesen rakott áthidaló támpillérek és legalul a kemencealj hamus betöltése. A rostélyt szabályos rendben, kisméretű, négyszögletes római téglából rakott, párhuzamosan futó téglasorokból építették meg. A rostély tégláit K-i és Ny-i oldalukon félkör alakban vágták ki az égetéshez szükséges lyukacsos szerkezet kialakításához.

A kerámiaégető kemence a kisebbik téглаégető kemencétől K-re került elő, tájolása megegyezik azzal (É-D). Maga a kemence kicsiny tüzelőcsatornával (90×60 cm) és kör alakú égetőtérrel (Á=178 cm) rendelkezik. A kör alakú égetőtér közepén többsoros, hosszúkás római téglából épített boltív található. A kör alak szélén pedig félkör alakban kicsi, négyszögletes téglából álló tartóoszlopok, amelyek a rostély alátámasztásul szolgáltak.

Leletek jobbára a kerámiaégető kemencéből, ill. a két téглаégető közös munkagödöréből kerültek elő.

Szakszerű állagmegóvás után a régészeti jelenségeket gépi erővel földdel visszatarakták.

Munkatársak: Isztin Gyula geodéta és régésztechnikus, Vámos Péter régésztechnikus.

MLADONICZKI RÉKA

266. Kőszeg, Városház utca 4.

(KÖH 69525)

(Vas megye) Kk

2010. december 15–16-án régészeti megfigyelést folytattunk Kőszeg történelmi főterén és a Városház utca 4. sz. telken, ahol szennyvízbekötésre került sor. A telek a hajdani várakba esik, a Városház u. 4. kapuja alatt húzódik a hajdani városház, amelynek 70–80 cm mélységben korábban már elbontott, 155–160 cm széles maradványait találtuk meg. A városház fölötti bolygatott földben levélmintás, 17. századi kályhacsempék töredékeit találtuk.

A Kelcz-Adelffy utcában és a Jurisics tér DK-i sarkában több helyen figyeltünk meg feltételezhetően a Lábasház helyén működő vágóhidhoz köthető égett átlatsontokat. Az árokszakasz bolygatott földjéből néhány szórvány kályhacsempetöredéket gyűjtöttünk.

PAP ILDIKÓ KATALIN

267. Krasznokvajda, Kőtelek-dűlő

(KÖH 16025)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

2010. május 4-én örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódó bejárást végeztünk a Cserehát területén. A Krasznokvajda és Büttös közötti műút kezdő szakaszának É-i oldalán, ahol feltehetően az ismert neolitikus lelőhely K-i széle húzódik, egy elkerített gyümölcsöst találtunk. Kerítésének külső oldalán, néhány fűmentes folt, ill. túrás helyén, mintegy 250 m hosszú szakaszon néhány apró cseréptöredéket, paticsdarabot és egy obszidiánszilánkot gyűjtöttünk. A leletek arra utalhatnak, hogy az ismert neolitikus település valóban kiterjedt erre a területre is.

Munkatársak: Galkó József, Gál-Mlakár Viktor, Hajdú István, Kalászi György.

CSENGERI PIROSKA

268. Kunadacs, Hosszú-dűlő Észak

(KÖH 75677)

(Bács-Kiskun megye) Ő, Á, Kk

2010. november 4-én helyszíni bejárással valószínűleg egy illegális homokbányára bukkantunk. A Jónai-járás és a Hosszú-dűlő határában egy ÉNy-DK irányú, a környezetéből erőteljesen kiemelkedő homokos hát található. A hát Ny-i oldalát érinti a homokbánya. A metszetalban objektumok körvonalai rajzolódtak ki. A homokbánya metszetalából és a domb még meglévő részéről régészeti leletanyagot, közelebbről nem meghatározható őskori, Árpád-kori és késő középkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus és Vida Ágnes adattáros.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

269. Kunadacs határa

(Bács-Kiskun megye) Ő. Sza, N, Ge, A, Kö, Kk

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Kunadacs külterületén végzett munka során 7 új lelőhelyet találtunk: *Horváth-tanya* (KÖH 74551); *Dunai-tanya* (74553); *Barátság Tsz-től K-re* (74555); *Mezei-tanya* (74557); *Simon J.-tanyától É-ra* (74559); *Szőke-tanya* (74561); *Béni-tanyától DK-re* (74563). A terepbejárás során őskori, szarmata, népvándorlás kori, gepida, avar, középkori, késő középkori és újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Sóskuti Kornél, Bóka Gergely régészek; Alács Attila, Bognár Margit, Fodor Péter, Kiss László Levente technikusok.

ZSOLDOS ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

270. Kunágota határa

(Békés megye) Sza, Á

A Kunágota mezőfejlesztés project (Kág-4 jelű kút termelésbe állítása) keretében tervezett vezeték nyomvonalához kapcsolódóan végeztünk 2010. február 27–28-án szisztematikus régészeti terepbejárást.

Darabos-tanya (KÖH 73071): A nyomvonal által érintett 074/26–28, 084/1–2, 0101/2, 090/26–28 hrsz.-ú ingatlanokon, Kunágotától ÉNy-ra, a település szélétől mintegy 1300–1400 m-re, az egykori Darabos-tanya helyétől főként D-re, DK-re találtunk a felszínen szórva nyomaszarmata kori kerámiatöredékeket. A lelőhely kiterjedése bizonytalan, de az biztos, hogy a nyomvonalon és attól főként D-re előforduló leletanyag a lelőhely szélét egy régi, ma már erősen feltöltődött, DK-ÉNy irányú érmeder DNy-i partján határozza meg. A lelőhely DK-i széle is meghatározható, de Ny-i és ÉNy-i kiterjedése bizonytalan. Mérete hozzávetőlegesen 600×300 m-re becsülhető. A lelőhelyet éppen középen vágja át a Medgyesegyháza–Mezőkovácsháza műút felé haladó kövezett út, ill. az annak ÉK-i oldalán húzódó széles

és mély csatorna. A tervezett vezeték nyomvonala a lelőhely ÉNy-i harmadát metszi.

Rát-földek (KÖH 73075): A nyomvonal által érintett 074/25–26 hrsz.-ú területen, Kunágotától ÉNy-ra, a település szélétől kb. 1500 m-re, a Rát-Földek Ny-i szélén, a Medgyesegyháza–Mezőkovácsháza műút irányába vezető kövezett út K-i oldalán, az egykori Darabos-tanya helyétől mintegy 100 m-re ÉK-re egy magas, DK-ÉNy irányban húzódó hát DNy-i és DK-i széle egy régi folyómederre támaszkodik. A kiemelkedés DK-i vége magasabb, ettől ÉNy felé fokozatosan ellaposodik a felszín. A lelőhelynek csupán a vezeték nyomvonala felőli szélét tudtuk meghatározni, ÉNy-i irányú kiterjedése bizonytalan. A lelőhely bejárt területének kiterjedése 200×150 m. Mindenütt a kiemelkedés lejtőéig nyúlik, a laposabb részekben leletanyag már nem fordult elő. A gyűjtött leletanyag szépszáma szármata kori kerámiatöredékekből áll.

Vajda-határa, Magas-part (KÖH 73077): A nyomvonal által érintett 090/22 hrsz.-ú területen, Kunágota belterületétől ÉNy-ra kb. 2500 m-re, a Vajda-határa nevű külterületi rész közepén, egy ÉK-DNy irányú dűlőút DK-i oldalán lévő magasparton igen kis kiterjedésű lelőhelyet azonosítottunk. A hozzávetőlegesen 120–130×80 m-es lelőhely egyértelműen a tőle K-re lévő, ÉK-DNy irányú, széles és mély folyómederre támaszkodik, s az említett dűlőúttól mintegy 50 m-re helyezkedik el. A folyómeder Ny-i partja ezen a szakaszon igen magas, és szélesen elterülő, míg a K-i oldalon csak alacsony területek húzódnak. A lelőhely területén Árpád-kori kerámialeletek fordultak elő, nem nagy mennyiségben.

SZATMÁRI IMRE

271. Kunágota határa

(Békés megye) Sza, Á, I

2010 nyarán és őszén megelőző régészeti feltárásokat végeztünk a Kunágota MOL gázvezeték-fektetés által érintett régészeti lelőhelyeken.

Darabos-tanya (MOL-1 lh., KÖH 73071): A terepbejárás során azonosított lelőhely 313 m hosszú szakasza esett a gázvezeték 6 m széles nyomvonalába. A megelőző feltárást szeptemberben végeztük el, 1328 m²-en. Az 50–80 cm vastagságú felső termőréteg alatt, a világos barna löszös rétegben 97 régészeti jelenség folyt a rajzolódott ki.

A földúttól Ny-ra eső szelvény közepén, egy 100 m hosszú szakaszon, 28 D-É tájolású sírból álló szarmata temetőrészlet került elő. A sírok a területen szétszórva, szabályos elrendezés nélkül helyezkedtek el, 3 sírt részben egymásra ástak. Többségük rablott volt, de ennek ellenére több esetben is találtunk koporsóra utaló nyomokat. Ahol meg lehetett figyelni, a halottak hátán fekvő, nyújtott testhelyzetű pozícióban voltak, kivételt egy sír jelentett, melyben zsugorított testhelyzetű csontvázat tártunk fel. A viseleti tárgyak közül gyakoriak a

bronz fülbevalók, fibulák, nyak- és karéket alkotó üveg-, karneol- vagy borostyángöngyök, vascsatok, de találtunk bronz balta alakú csüngőt és egy nagyméretű bronz dobozfibulát is. Egy sírban, az alsó lábszáracon eredeti helyzetben megmaradt gyöngyös hímzést figyeltünk meg. A használati tárgyak között a vaskések és orsógombok mellett egy bronz, henger alakú pixis említhető meg. A sírok többségében a lábészhez kisméretű edényt helyeztek. Két bolygatott sírból egy-egy 2. századi római ezüstdénár került elő. A sírok helyzete alapján a temető minden bizonnyal a szelvényen kívül is folytatódik É-i és D-i irányban egyaránt.

A lelőhelyet kettészelő földút és csatorna K-i oldalán intenzív telepjelenségeket lehetett megfigyelni: 9, részben földbe mélyített, négyszögletes ház nyoma került elő, általában középen egy nagy cölöphellyel és döngölt padlóval. Az egyik ház padlója alatt egy szintén D–É tájolású, melléklet nélküli, háton fekvő, nyújtott testhelyzetű embervázát dokumentáltunk. A házak közt különböző méretű, szabályos kör alakú, mély, méhkas alakú tárológödörök helyezkedtek el. Három gödörből egy-egy kutya csontváza került elő. A szelvény ÉK-i végében az objektumok megritkultak, a házak eltűntek, csak tárológödöröket tártunk fel.

Mivel a szelvény K-i végében is találtunk régészeti jelenségeket, folytattuk a humuszolást a MOL-2 lelőhely irányába, ahol újabb objektumok kerültek elő. Ez alapján a két lelőhely gyakorlatilag összeér. A régészeti hatástanulmány szerint a két lelőhelyet egy egykori vízfolyás választotta el egymástól. Azonban az érmeder helyén egy kutat és egy árok szakaszt találtunk, ezért valószínűleg a szarmata megtelepedés idejében a patak már kiszáradhatott.

Az objektumokból nagy mennyiségű leletanyag került elő. A szarmata kori házakban és gödörökben kézzel formált fazék- és bögrétöredékeket, a korongolt edények közt szürke hombár-, fazéktöredékeket, duzzadt peremtöredékeket, fekete fényezett oldaltöredékeket, egy terra sigillata töredékét, őrlőkövet, orsógombokat, vastárgyakat, bronzfibulákat és csüngőket találtunk. A telepobjektumok egy részét egymásra ásták, így feltehetőleg hosszabb ideig élhettek a településen.

Rát-földek (MOL-2 lh. KÖH 73075): Szeptemberben végeztük el a feltárást 320 m²-en. Az előzetes terepbejárás során azonosított szarmata lelőhely 92 m hosszú szakasza esett a gázvezeték nyomvonalába. A 40–70 cm vastagságú felső termőréteg alatt a világos barna löszös rétegben 8 régészeti jelenség folyt rajzolódott ki a terület Ny-i felében. Az objektumok többsége a szelvényen keresztülhaladó árok volt. Ezenkívül előkerült még egy kisebb tárológödör és a terület legmélyebb részén, az egykori érmeder helyén egy nagyméretű kút. Az objektumok leletanyagban szegények voltak, de egyértelműen a szarmata népességhez köthetők. A kút a MOL-1 és a MOL-2 lelőhely közti területen található.

Összességében elmondható, hogy a MOL-1 és a MOL-2 lelőhely egyetlen nagy lelőhelyként azonosít-

ható, ahol egy szarmata település- és temetőrészletet tártunk fel, melyek egymáshoz fűződő viszonya, esetleges egyidejűsége további vizsgálatokat igényel. A feltárási eredménye alapján a szarmata települést Ny-ról a temető határolja, K-en sikerült megtalálni a település szélét, ÉNy-i és DK-i irányban viszont minden bizonnyal tovább folytatódik.

Vajda-határa, Magas-part (MOL-3 lh., KÖH 73077): Júliusban végeztük el a lelőhelyen a megelőző feltárást 122 m²-en. A terepbejárás során azonosított lelőhely 123 m hosszú szakasza esett az 6 m széles gázvezeték nyomvonalába. Az 50–60 cm vastagságú felső termőréteg alatt a világosbarna löszös altalajon 4 objektum folyt rajzolódott ki, melyek közül csak egy bizonyult egyértelműen régészeti korúnak. Egy újkori árok szakasz, ill. két, a szelvényen keresztülhúzó, keskeny, sekély, leletanyag hiányában ismeretlen korú árok szakasz került elő. A régészeti korú jelenség egy a magaspart oldalában, a szelvényen É–D irányba keresztülhaladó, széles, tagolt aljú árok szakasz, melyben kevés Árpád-korra keltezhető durva, házikeramia-töredéket találtunk, néhányon bekarcolt vonaldíszítéssel.

A leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozást követően a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Sós-kúti Kornél, Hargitai András régészek, Bárdos Nándor, Frank Tamás, Szöllősi Géza, Németh Dániel, Szabados György, Bene Zsuzsanna, Alács Attila, Dankó Judit, Tarjányi László, Kulcsár Kornél, Bognár Margó technikusok.

HERENDI ORSOLYA

272. Kunfehértó, Alsófehértó, Kőrös-éri-főcsatorna mellett I.

(KÖH 69423)

(Bács-Kiskun megye) R, Sza

A lelőhely Kunfehértó belterületétől DK-re, a Kőrös-éri-főcsatorna derítőtónál lévő nagy kanyarulatának szögletében, több ÉNy–DK irányú dombon helyezkedik el. Középső részét egy ÉNy–DK irányú földút vágja ketté. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Magyar–Horvát gázvezeték nyomvonalán, a HT-29 jelű lelőhely Ny-i részén 2010. március 31. és április 8. között megelőző feltárást végeztek. Megállapítottuk, hogy a 2009-ben végzett terepbejárás alapján a nyomvonal pufferzónáját érintő HT-29 és a HT-30 lelőhelyek belesznek a MOL vezeték nyomvonalába, a 68+040 és a 68+680 km-szelvények között. A régészeti feltárást azt is igazolta, hogy a két kis kiterjedésű lelőhely összeér egymással. A megelőző feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás alkalmával 80–130×640 m-es felületen változó sűrűségben szarmata és egy-két rézkori edénytöredéket találtunk. A 640 m hosszú, ÉK–DNy irányú lelőhely a nyomvonal 68+065 és 68+250 km-szelvényei között régészetileg negatív, az említett szakaszon 2 m

széles szondaárkot húztunk. A lehumusztolt 2454 m²-ből 1205 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A nyomvonal 68+200 km-szelvényétől 22 m-re K-re egy 300 m² alapterületű gázelosztó állomást jelöltek ki. Az említett felületen április 9-én szakfelügyelet mellett végezték a humusztolást, régészeti objektumok nem kerültek elő.

A nyomvonalon 48 stratigráfiai egység (40 objektum) folyt rajzolódott ki a nyesett felszínen, közülük 29 gödör, 18 árok és 1 cölöphely volt. Az objektumok korát tekintve 26 szarmata, 22 betöltéséből nem került elő korhatározó leletanyag, de a terepi megfigyelések alapján feltételezhetően szarmata koriak ezek is. A nyomvonal területén változó sűrűségben helyezkedtek el a régészeti jelenségek. A falu központi része a 68+400 km környékén lehetett, ahol egymást érték a különféle méretű és funkciójú, kerek vagy szabálytalan alakú, egyenesen vagy ívelten bővülő falú, hamus betöltésű vermek. A település központi részétől ÉK-re és DNy-ra, 10–15 méterenként kerültek elő a szabálytalan alakú, nagyméretű, több beásással tagolt bányagödörök, ill. az ívelten szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízelvezető árok. A 68+500 és a 68+560 km-szelvények között egyetlen objektumfolt sem jelentkezett, majd a hiátus után DNy-ra ismét ritkásan, de újabb két gödör és néhány szélesebb, többtagú árok került elő.

A lelőhely ÉK-i végén, a 68+050–68+070 km-szelvények között, 250 m-re a többi objektumtól, 5 nagyméretű, 3–4 m átmérőjű bányagödört találtunk, melyek közül kettőből került elő lelet (állatcsont). A nyomvonalat a 68+090–68+135 km-szelvények között szeli át egy Ny–K irányú folyómeder, melyet 50–60 cm vastag személtreteggel töltöttek fel.

Az objektumok betöltéséből főként állatcsontok (fiatal juh, kutya, szarvasmarha, sertés) kerültek elő. Az egyik gödörben, a nyesési szinttől kb. 50 cm-re nem összefüggő szarvasmarha és kutya vázrészeket bontottunk ki. Az állatcsontok mellett korongolt szürke- és téglaszínű edénytöredékek (hombárok, behúzott peremű tálak), kézzel formált fazék- és fedőtöredékek és különféle használati eszközök (fenőkő-, malomkőtöredékek, agyagkorong, átfúrt csonteszköz stb.) is felszínre kerültek. Több aljtöredéken nagyméretű furatot figyeltünk meg.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Botyán Katinka, Bedő Valér és Kajtár Norbert technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

273. Kunfehértó, Füzes, Mélykúti úttól K-re (KÖH 69497)

(Bács-Kiskun megye) Kk, Kú

A vizsgált lelőhely Kunfehértótól mintegy 3 km-re DK-re fekszik a Füzes nevű gyepterület és a Tóth-erdő találkozásánál. Itt a Mélykúti út nevű dűlőút K-i ol-

dalán, egy D felé markánsan emelkedő, É–D-i irányú, keskeny dombhát környezetében terül el a lelőhely. A Magyar–Horvát gázvezeték nyomvonala által érintett HT-98 jelű lelőhelyen 2010. március 3–23. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek megelőző feltárást, összesen 1525 m²-en. A talajtakaró gépi eltávolítása nyomán a sárga, homokos altalajon 89 jelenség folyt rajzolódott ki a nyesés során: a leletanyag alapján a késő középkori–kora újkori (17–18. századi) település 76 objektuma. Bár nem minden objektumból került elő korhatározó leletanyag, azok elhelyezkedése alapján kijelenthető, hogy egy egyrétegű telepről beszélhetünk. A szelvényben 41 gödör, 27 árok és 6 cölöphely került napvilágra. Két helyen tapasztaltunk nagyobb objektumsűrűsödést, de ezek nem kötődtek szorosan a magasabb térszínekhez. Az árokszakaszok döntő része egykor kisebb szögletes vagy kerek alakú teret határolt. A szelvény két legnagyobb, feltehetően összetartozó árokrészlete, valamint egy velük párhuzamosan futó árok egy nagyobb, kettős kialakítású árokrendszer elemei lehetettek. Az árok által kerített belső, feltehetően szögletes alakú terület központja a környék legmagasabb részén, a szelvénytől DK-re található. A feltáráson előkerült gödörök zöme sekélyen a sárgás homokos, agyagos altalajba mélyedő beásásnak bizonyult, több enyhén méhkas alakú. Utóbbiak száma azonban alacsonyabb, inkább az anyagos területen gyakoribb megoldás. Mélységük legfeljebb 60 cm volt, az átlagos a 30 cm körüli volt a nyesett szinthez viszonyítva. A vermek közül – a szelvény két mélyebb részén – több nagyobb méretű is előkerült. Ezek között a legnagyobb egy 190 cm mély, 460 cm-es átmérőjű volt. A földnyerő vermeket csoportokban, szinte egymást érintve ásták ki, aljuk a sárga homokos altalajba mélyedt.

A területen előkerült leletanyag a település méreteihez képest szegényes. Döntő részét állatcsont képezte, amelyek többsége szarvasmarhától származott. Csontból készült eszközök is előkerültek, melyek közül egy ár valamint egy csontkorcsolya töredéke érdemel említést. A kerámiaanyagban a gyorskorongolt, vörösesbarnára, ritkábban fehér színűre égetett, homokkal soványított töredékek a meghatározóak. A kihajló fazékperemek között gyakori a bordával tagolt, valamint a fedőhornyos típus. Több kúpos testű fedőtöredék mellett számos pohár alakú kályhaszem is előkerült. Az edények díszítését vörös sávok festés jelentette. Mázás töredékek egyáltalán nem kerültek elő. A fémanyag szerénynek mondható, de változatos. Legjelentősebb egy lakat, valamint egy perforált szélű vörösréz tarsolylemez. A fémanyag zömét kivevő különféle vastárgyak eredeti funkciója a legtöbb esetben ismeretlen maradt.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Takács Gábor, Nagy Norbert, Tarjányi László technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

274. Kunfehértó, Pázsit-tanya
(KÖH 72693)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Magyar–Horvát gázvezeték építéséhez kapcsolódó szakfelügyelet során előkerült HT-125 jelű lelőhely Kiskunhalas és Kunfehértó települések között, egy legelőként használt lankás kiemelkedésen található, a tranzitvezeték 63+300–63+750 km-szelvényei között. A nyomvonal által érintett szakaszon 2010. március 4–22. között végeztünk feltárást 2268 m²-en, 5 m szélességben és 440 m hosszban. A gázvezeték a lelőhely középső részén halad át, É-i és D-i végeit azonosítottuk, Ny-i és K-i irányban lehatárolására nem volt mód. A feltárás során egy szarmata korú telep részletét találtuk, az előkerült 48 régészeti korú objektum többsége árok volt. Ezeken kívül néhány kisebb gödröt és cölöphelyet tártunk fel. Az objektumokból meglehetősen kevés kerámia és állatcsont került elő. A régészeti jelenségek a lelőhely É-i és D-i végein sűrűsödtek, középső részen jóval ritkábban fordultak elő.

Az elsődleges feldolgozás után a leletek a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

275. Kunhegyes, Kárászos-lapos
(KÖH 73143)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Ő

A Nagykunsági árapasztó tározó A3 jelű anyaggyerő helyén 2010 áprilisában őskori lelőhely került elő. A gépek az anyaggyerő hely ÉK-i sarkán végeztek humuszolást. Egy mintegy 200×50 m-es területen 3 régészeti objektum feltárta került elő, néhány őskori kerámia és egy őrlőkőtöredék. A kivitelező az érintett területet lezárta, a továbbiakban nem bolygatja.

ZSOLDOS ATTILA

276. Kunszentmiklós határa

(Bács-Kiskun megye) B, V, Sza, Ge, A, Á, Kö, Kk, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Kunszentmiklós külterületén végzett munka során 11 új lelőhelyet találtunk: *Sztakó-tanya* (KÖH 74565); *Hegedűs-tanya* (74567); *Szabad-rétmellék I. és II.* (74569, 74571); *Harmincas-csatorna* (74573); *Kiskunsági Tsz II.* (74575); *Fehérszék I. és II.* (74577, 74579); *Szeméttelap* (74581); *Egyetértés Tsz I. és II.* (74583, 74585). A terepbejárás során őskori, bronzkori, vaskori, szarmata, gepida, avar, Árpád-kori, középkori, késő középkori, kora újkori és újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Bóka Gergely régész; Fodor Péter, Kiss László Levente, Szabó Gergő technikusok.

ZSOLDOS ATTILA

277. Lábod határa

(Somogy megye) B, Ró, Kö

Nagyatád környékén szennyvízvezeték kiépítését tervezték, ennek kapcsán 2010. júliusban hatástanulmány készítése céljából terepbejárásokat végeztünk. Csak a terület egy része volt bejárható, az erdős, ill. kaszálóként, legelőként használt területeken kívül a gabonával fedett területek sem voltak vizsgálhatók. A kukoricával és napraforgóval fedett területeken a termény helyenként már magasra nőtt, a megfigyelési körülmények messze nem voltak tökéletesek. Kevés helyen volt tárcsázott terület, ezek viszonylag jól láthatóak voltak. Jelentősebb területeket jártunk be Nagyatád és Bakháza, Háromfa, ill. Nagyatád és Ötvöskőnyi között. Ötvöskőnyi és Kutas között csak a területek kisebb része, Nagyatád és Lábod között csak két kis szakasz volt régészetileg vizsgálható. Lábodtól D-re a Lábodi-Rinyáig viszonylag jól bejárható volt, ezután gyakorlatilag nem volt bejárható rész. A terepbejárás során négy ismert lelőhely területét pontosítottuk és 3 új lelőhelyet találtunk.

Lábodtól D-re az út Ny-i oldalán közepes nagyságú napraforgóban, viszonylag jó észlelési körülmények között két ismert lelőhely területét módosítottuk: *Kápolna-dűlő* (KÖH 67107), *Malmi-rétek* (67109). A korábban ismert középkori telepnyomokon kívül az elsőnél római, a másodiknál urnamezős és badeni kerámiát is találtunk.

Munkatársak: Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

278. Lápafő, Temető

(KÖH 52091)

(Tolna megye) Kö

2010. március 23-án Takács Melinda dombóvári régész-hallgató jelentette, hogy a Lápafői temető Ny-i szélén megbolygatták a középkori templom falait. A sírásók elmondása szerint 25–30 cm mélyen falba akadtak, amelyet a sír mélységéig kiszedtek. A fal állítólag É-i irányban folytatódott. Helyszínelésünk során a sírtól Ny-ra fekvő füves, lejtős területen a fű között sok helyütt figyeltünk meg apró építési törmeléket, téglá-, kő- és habarcsmorszalékot. Feltehető, hogy a megbolygatott É–D irányú

fal a templom K-i végéhez tartozott. Takács Melinda a kiszedett törmelékéből néhány ép téglát és tetőcserepet, valamint egy faragott mészkő oszlopfőtöredéket mentett meg, amelyeket a szekszárdi múzeumba szállítottunk.

K. NÉMETH ANDRÁS – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

279. Lázi határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Ró, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Lázi határának D-i részén a Kender-földön nyilvánított, intenzív lelőhely-együttes környékét vizsgáltuk meg. Ezenkívül még három új lelőhely került elő a falutól DNy-ra: *Kender-föld II.*, *Páskum II.*, *Nagylegelő* (KÖH 74223, 74225, 74277).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

280. Levél, Tízholdasok

(KÖH 74397)

(Győr-Moson-Sopron megye) U, A, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Levél határában 13 lelőhelyet vizsgáltunk, ebből egy helyszínen korábban nem volt ismert lelőhely; most nagy kiterjedésű, intenzív lelőhelyet lokalizáltunk, több korszak leletanyagával.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

281. Lébény határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Lébény É-i határában nyolc lelőhelyet keresztezett a nyomvonal; köztük a *Bille-dombot* (KÖH 24343), ahol a domb DK-i, még nem elbontott részén halad keresztül. Öt lelőhelyet itt is újonnan sikerült lokalizálnunk: *Köleszi-dűlő I-III.*, *Gyopáros-dűlő I-II.* (KÖH 74379, 74383, 74385, 74387, 74389).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

282. Létavértes, Első-forduló

(KÖH 62604)

(Hajdú-Bihar megye) B, Szk

A MOL gázvezeték tervezett nyomvonala és védőövezete érintette a lelőhelyet, melyen a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága régészeti megelőző feltárást végzett.

A terület a Nyírség és az Érmellék találkozásának vonalán terül el, amely a Nyírség D-i részéhez, a Liget-alja legdélebbi részéhez tartozik. Talajgenetikai szempontból a kutatott területen humuszos és csernozjom jellegű homok található, megszakítva réti talajokkal. A lelőhely a székelyhídi országút D-i oldalán lévő széles, É-D irányú háton található. A megelőző feltárást két ütemben, 2009. november 24. és december 11., valamint 2010. március 22. és április 2. között végeztük el. Összesen 3510 m²-t humusztoltunk le, nagyjából 6 m szélességben és 500 m hosszban. Az 1 m-t is meghaladó humusztakaró eltávolítása után 131 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk, melyekhez 134 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A feltárt objektumok közül számos természeti jelenségnek bizonyult. A területen a legkorábban a *kora bronzkorban* (*Makó-kultúra*) telepedtek meg, amit néhány igen gazdag kerámia és állatcsont leletanyagú gödör jelzett. Egyikükben a gödör aljába helyezett, de a ránehezdedő föld nyomásától összeroppant edények és azok ételtartalma (kisebb szárnyas csontok), valamint a melléjük helyezett húsokhoz tartozó csontok is jól elkülöníthetők voltak egymástól. Az edénykupaconként külön-külön felszedett, viszonylag nagyméretű edénytöredékekből szinte bizonyosan összeállíthatóak lesznek a kultikus célból a gödörbe helyezett edények.

Néhány középső vaskori (*Kr. e. 7-6. század, feltehetőleg szláv*) objektum – gödörök és egy szabadtéri kemence – olyan magasan feküdtek, hogy a mélyszántás megsemmisítette őket, csak az objektumok alsó 10-20 cm-nyi részét sikerült megmentenünk. A szabadon álló kemence épített boltozatának indítása és vörösrre átégett platnijai jól dokumentálható volt. A jobb hőtartás végett a platni alá két rétegben kerámiatöredékeket terítettek szét, amelyek a restaurálás során reményeink szerint szintén ép, vagy majdnem ép edényekké egészíthetők majd ki. A két települési horizont között egy jó 1 m vastag feltöltési réteget figyeltünk meg, amelyet a terület több, mélyebben fekvő részén is sikerült szondával vagy kutatóárokmal megtalálnunk. A planírozási réteg érezhetően megmozgatott földből állt, ami rendkívüli mértékben tele volt állatjáratokkal és csak elszórtan, egymástól horizontálisan és vertikálisan is igen távoli pontjairól került elő elenyésző mennyiségű kerámiatöredék (főleg kora bronzkori, de volt kevés vaskori is) vagy állatcsont. A feltételezést a közeli Kokad, Tag-birtok lelőhelyen észlelt hasonló megfigyelés is alátámasztja. Egy igen ritkaság elrendezésű, meglehetősen szerény leletanyagú település néhány objektumát sikerült tehát felfedni a kutatással, de lakóépületeket nem találtunk.

A feltárt nyomvonal legmélyebb részén egy újkori tanya épületeinek a nyomait dokumentáltuk kutatóárokos módszerrel.

Munkatársak: Czinegéné Kiss Ilona és Papp Enikő ásatási technikusok. A geodéziai felmérést és a lelőhely digitális feldolgozását az Archeodata 1998. Bt. végezte.

BOCSI ZSÓFIA

283. Ligetfalva, Erdő-Főd

(Zala megye) U, B, Á

A 76. sz. főút rekonstrukciója tette szükségessé a megelőző régészeti feltárását Ligetfalva határának D-i sarkán, a Ligetfalvi-patak fölél magasodó domboldalon. A 2008-as terepbejárás és az ebből készült hatástanulmány alapján a lelőhelyet az út jobb oldalának földmunkálatai a 32+360–32+410 km-sz. közötti szakaszon érintik. A humuszosítást 2010. október 28-án végeztük el az útpadka és a rekonstrukciós határ között (284 m²). A terület teljesen fedett volt: 20 régészeti jelenség foltja rajzolódott ki, ezeket november 8–9-én tártuk fel, a geodéziai felmérésre november 10-én került sor. A kis felületen gödrök és cölöphelyek kerültek napvilágra, a belőlük előkerült leletanyag három korszakra datálható: a legidősebbek a késő neolitikus lengyeli kultúra idejére, majd a bronzkorra és végül az Árpád-korra. A leletek zöme kerámiatöredék, kevés állatcsont és kőeszköz töredéke volt közöttük.

A feltárás során egyértelművé vált, hogy a lelőhely kiterjedése nagyobb, mint azt a terepbejárás adatok mutatták. A 76. sz. főút rekonstrukciójának munkálatai mind Ny-i, mind K-i irányba további régészeti jelenségeket is megbolygathatnak.

A leletek elsődleges feldolgozása a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ szombathelyi regionális irodájában történik.

Munkatárs: Spolár Erika terepi asszisztens. A geodéziai felmérést Áncsán Zoltán és Földi Áron végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

284. Lovászpata határa

(Veszprém megye) Ő, N, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Lovászpata határán, a Sokorói-Bakony-ér D-i oldalán három lelőhelyen haladt keresztül a nyomvonal. A KÖH 8406 számon nyilvántartott intenzív, több korszakon át lakott lelőhelyet pontosítottuk. Továbbá két új lelőhelyet találtunk: *Malom mező I. és II.* (KÖH 74267, 74269). Előbbin Árpád-kori, utóbbin őskori és népvándorlás kori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

285. Lövé, Kígyós II.

(KÖH 73839)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő

2010 márciusa folyamán régészeti megfigyelést folytattam a Lövé és Sopronkövesd között, a 84. sz. főútvonaltól D-re elterülő lankás domboldalon, a 0193/5 hrsz.-ú telken létesítendő szélerőmű felvezető útjának, ill. villamoskábel fektetésének földmunkáinál. Az út kialakításához részben a korábbi dűlőutat használta fel a kivitelező.

A kábel kiásott kb. 80 cm mélységű árka alapján az erősen kavicsos termőtalaj vastagsága alig 10 cm, mely alatt vörös agyagos, sóderes talajréteg húzódik. A két nyomvonal földmunkáinak figyelemmel kísérése mellett a környező szántóföldeken terepbejárást is végeztem. Sem a földmunkák során, sem a terepbejáráskor régészeti jelenségeket nem észleltem. Csekély mennyiségű, jellegtelen kis őskori kerámiatöredékekből és egy azonosíthatatlan vastárgyból álló rendkívül szórványos leletanyagot mindössze a kábelnyomvonal K-i, Lövé határán húzódó szakasza melletti szántóban gyűjtöttem. A területet új lelőhelyként regisztráltam.

POLGÁR PÉTER

286. Lövé, Vasút utca vége

(KÖH 46980)

(Győr-Moson-Sopron megye) B

2010. március 10–17. között elvégeztük a 03, 06 hrsz.-ú ingatlanokon, 677 m²-en a megelőző feltárást, amit a Sopron–Szombathely–Szentgotthárd vasútvonal korszerűsítése tett szükségessé.

Lövé É-i részén, a Kardos-ér Ny-i partján, a 84. sz. főúttól K-re, a Vasútra-dűlő D-i részén 2004-ben, terepbejárás során Takács Károly intenzív római kori lelőhelyet azonosított. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a 2008. áprilisi állapotfelmérés során feltételezték, hogy a vasúttól K-re húzódó lelőhely Ny-i szélét érintheti a vasút tengelye.

2010 márciusában a vasúti töltés Ny-i oldalán, a lelőhely feltételezett Ny-i szélén kezdtük a kutatást. A vasúti töltést kísérő árok aljában és oldalában lévő, korábban akáccsal beültetett felületen a humusz vastagsága meglehetősen változó (10–150 cm) volt, mivel egy árok rézsűjéről van szó. Az altalajt a fák gyökerei erősen megbolygatták, ezek nyomai között régészeti jelenségek elszórtan jelentkeztek, de a 400 m hosszú terület teljes hosszában. Biztosan régészeti jelenséget 13-at tártunk fel: nagy részük gödör, ill. cölöphely, valamint két K–Ny irányú árok részlete. Ezekből az objektumokból került elő a viszonylag kis mennyiségű kerámia-, és állatcsontanyag jó része.

A terepbejárások során feltételezett intenzív római kori telepnek nyomát itt nem találtuk, valószínűleg csak a vasúttól K-re lévő dombhátra terjed ki. A kerámianyag legnagyobb része őskori, a kora bronzkorra tehető, meglehetősen szórt település nyoma. A leggazda-

gabb leletanyagú objektum égett rétegében egy henger alakú agyagnehezéket találtunk. Az egyik árokból egy középkori kerámiatöredék került elő. Többkorszakos lelőhelyről van szó, amelynek Ny-i szélén egy bronzkori, valószínűleg Makó-kultúrába sorolható telep kis részletét lehetett meghatározni.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Eke István régész; Bek Tamás, Radics András régésztechnikusok; Lakatosné Sövegjártó Erika, Molnár Szabolcs, Ritly Jenő, Wolf Ernő betanított terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést a KÖSZ Szombathelyi Geodézia Csoportja végezte.

MELIS ESZTER

287. Lulla, Büdös-alja

(KÖH 46990)

(Somogy megye) R, B, LT, Á, Kk

2010-ben kezdtük meg a régészeti munkát a Balatonendréd-Lulla összekötő út tervezett nyomvonalán. A lullai megelőző feltárásokat a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága végezte. A lelőhely Lullától Ny-ra található. A terület É felé folyamatosan mélyül. A lelőhely D-i része egy magas, erdős dombtetőn, középső része az eleinte meredekebb, majd lankásabb domboldalon található. Ez utóbbi részt egy földút osztja ketté. A lelőhely É-i része mélyen fekvő, laposabb terület. Itt egy mesterséges medrű vízfolyás osztja két részre a lelőhelyet, a vízhez közel kissé újra emelkedik a felszín. A mélyebben fekvő É-i területeken viszonylag vastag, 40–80 cm-es, a meredekebb domboldalon csak 20–30 cm-es humuszréteg volt.

A vízfolyástól É-ra lévő lelőhelyrészen csak egy árkot találtunk. Az objektumokkal fedett terület É-ról jól körülhatárolható volt, egyértelműen véget ért. Dél felé a lelőhely felhúzódik a dombtetőre, legalább az erdősávig.

Néhány gödör őskori volt. Ezek egy része *kora bronzkori*, a Somogyvár-Vinkovci kultúra időszakára keltezhető, másik részük *rézkori*, feltehetően a Balaton-Lasinja kultúra leletanyagát tartalmazta.

Több objektum a *kelta korra* tehető. Két viszonylag sekély, nagyobb méretű objektum – talán épületmaradvány – mellett gödröket, és egy kemencebokrot találtunk ebből a korszakból.

Nagyobbrészt a *középkori Lulla* maradványait tártuk fel. Az objektumok többsége a kora Árpád-kortól a késő középkorig terjedő időszakból származik. Megállapítható, hogy a késő Árpád-korban inkább a magasabban lévő domboldalt lakták, míg a korai Árpád-korban (hasonlóan a kelta és római időszakhoz) több objektum volt a mélyebben fekvő részeken. Az objektumok viszonylag sűrűn helyezkedtek el, többször metszették egymást. A számos gödör, cölöplyuk, árok mellett több külső kemencét és kemencebokrot is feltártunk.

A lelőhely eddigi legérdekesebb objektuma egy késő középkori tégláégető kemence. Egy földbe mélyített alapárkos épületet – talán veremólat – is kibontottunk, de lakóházat nem találtunk, ami a lelőhely felső rétegének erős pusztulásával magyarázható. Egy nagyobb területet bezáró, ovális alakú kerítőárok, egy nagyméretű – 5–6 m mély, 15 m hosszú – kérdéses funkciójú objektum és egy kút emelhető ki a középkori objektumok közül. Az objektumok gazdag leletanyagot tartalmaztak, több vaseszköz, kulcs, sarkantyú, kés került elő a nagyszámú kerámiatöredék mellett.

Munkatársak: Varga Máté régész, Balla Krisztián, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Gál Zoltán technikuskok.

MOLNÁR ISTVÁN – SIPOS CARMEN

288. Lulla, Jabapuszta DK

(KÖH 46995)

(Somogy megye) LT

A Lulla-Balatonendréd összekötő út megelőző ásatásának keretében a jelenlegi országutat és annak két oldalán lévő területet tárhattuk fel, csak részlegesen, a munkálatokat előreláthatóan 2011-ben tudjuk befejezni. A területet igen mély (50–150 cm-es) humuszréteg fedte, amely a lelőhely közepe felé mélyült, és jelentősen megnehezítette a lelőhely határainak terepbejárással történő meghatározását.

Az eddig feltárt részen összesen 78 kelta objektumot találtunk. A számos gödör, árok mellett 6 tapasztott padlójú, cölöpszerkezetes, földbe mélyített kelta épület, 1 edényégető kemence és 2 kemence is előkerült. Az épületek szerkezetét a magas talajvíz és a szelvényt metsző újkori árkok miatt nehéz rekonstruálni. Egy esetben feltételezhető, hogy a téglalap alakú épület rövidebb oldalának közepén lévő ágasfa tartotta a házat. Az egyik háznál megfigyelhető volt a padló megújítása kb. 20 cm-rel a padlószint felett. Ezen a szinten egy kemence volt.

Az edényégető kemence tűzterét egy tartóborda osztotta ketté, rostélyán 3 koncentrikus körben helyezkedtek el a lyukak. Előtérgekre a jelenkori vízvezeték árka miatt megsemmisült.

A gazdag leletanyagból egy ép ekepapucsot lehetett kiemelni – ez a 2. sz. épület betöltéséből került elő.

Az objektumok a terület két végén sűrűsödtek, a legértékesebbek – házak, edényégető kemence – a lelőhely É-i részéből kerültek elő.

Munkatársak: Molnár István és Varga Máté régészek, Nyári Zsolt, Balla Krisztián, Cserép Tamás ásatási technikuskok.

HONTI SZILVIA – SIPOS CARMEN

289. Magy, Csengő-árok

(KÖH 34852)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. június 24. és augusztus 4. között elvégezte az M3 68 jelű régésze-

ti lelőhely (0105/52, 0105/57 hrsz.) megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 1880 m² volt.

A lelőhely Kállósemjén községtől K-re, a Kauzsay-tanyától ÉNy-ra, egy kis lapos, kerek magaslaton található. A dombot K-ról egy ma is aktív patak völgye határolja, az ún. Csengő-árok. A nyíregyházi Jósza András Múzeum régészei lokalizálták a lelőhelyet terepbejárás során, ami alapján egy őskori településre lehetett számítani. A kutatás a lelőhely D-i részét érintette: a bodrogkeresztúri kultúra (középső rézkor) 31 szórt hamvas urnatemetkezését és 2 jelképes sírt tártunk fel, ez utóbbiak datálása egyelőre kérdéses.

A régészeti jelenségek a domb tetejéről teljesen hiányoztak, csak a domb É-i lejtőjén jelentek meg. Az első humuszos szinten 21 középső rézkori szórt hamvas rítusú urnatemetkezés került elő. A mélyszántással bolygatott urnák kört alkotva helyezkedtek el. A körnek csak az egyik felében találtunk temetkezéseket, míg a másik felét vélhetőleg megsemmisítette a mezőgazdasági művelés. A sírok feltételezett körívét ÉK-i irányból 2 jelképes temetkezés zárta le, melyekben csontokat nem találtunk, csupán egy újkori kerámiatöredéket és egy kis vasdarabkát.

Az urnák környezetének finombontása során bebizonyosodott, hogy a mélyszántással bolygatott, sárgásbarna homokréteg alatti vörös, kovárványos rétegben is vannak urnák, ezért szintösszeállításra volt szükség. A második humuszos szinten 10 újabb temetkezés bukkant elő, melyek koncentrikus kört alkottak az első szinten megfogott urnatemetkezésekkel.

Mivel még a 2. humuszos szinten sem értük el a bolygatatlan altalajt, ezért kizárólag az eddig feltárt urnák helyén, egy 24,5×28 m nagyságú területen, 15 cm-es mélységben újabb szintösszeállítást végeztünk. A sárga, ill. néhol vörös, kovárványos altalajban újabb urnatemetkezést vagy más régészeti jelenségre utaló nyomot azonban nem találtunk. A két koncentrikus körben elhelyezett urnatemetkezések mértani közép-pontjában a kotróval egy 6×2 m-es szondát nyitottunk, annak reményében, hogy a sírok középpontjában megtaláljuk a legrangosabb temetkezést. Mintegy 25–30 cm-re mélyültünk le a sárga, homokos altalajban, de régészeti jelenségre utaló nyomot nem találtunk.

Két edényegyüttes kivételével egyik urnatemetkezésnél sem tudtunk sírfoltot elkülöníteni. Az edények a kovárványos homokrétegben feküdtek vagy néhány esetben a mélyszántás csíkjában bukkantak elő. Az edényegyüttesek általában 3 edénytípusból tevődtek össze: egy ún. tejesköcsög alakú edényből, egy csészéből és egy ún. virágcserep alakú edényből. Az ettől eltérő összetételű edényegyüttesek egyikében a tejesköcsög alakú edény mellett egy durvább kivitelű virágcserep alakú edény helyezkedett el, benne egy másik virágcserep alakú edénnyel, majd mellettük egy csövestalpú korsó. Egy másik edényegyüttesben a tejesköcsög alakú

edény mellé egy négylábú, hasán kis, függőlegesen átfúrt füllel ellátott edényt helyeztek.

Az edénymellékleteken kívül a két lehumuszos szinten 5 edényegyüttes mellett találtunk pattintott kőpengét. Az egyik temetkezés rangját jól jelzi, hogy a csésze és a virágcserep alakú edény mellé is tettek egy-egy pattintott kőpengét. A rézkori urnatemető jelentőségét növeli az urnák által alkotott kör K-i oldalán a szántás-csíokban talált vékony, rovátkolt díszítésű aranycsövecske, valamint az alatta előkerült kúpos aranyékszer. Ez utóbbinak több párhuzama ismert a rézkorban.

Két edényegyüttesnél rézeszközt is találtunk mellékletként: az egyik temetkezésnél a tejesköcsög mellé egy rézvésőt; egy másik esetben a tejesköcsög mellé egy réztűt és egy réz lándzsahegyet helyeztek.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bernáth László, Kovács Zoltán, Reszler József Péter, Sike Barnabás technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

BERECZ BARBARA

290. Magy, Kauzsay-tanya

(KÖH 34853, 34854)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szk, Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. augusztus 3. és 2010. április 9. között elvégezte az M3-70 jelű régészeti lelőhely megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 11 707 m² volt.

A lelőhely Magy községtől Ny-ra, a Kauzsay-tanyától É-ra helyezkedik el, egy K-Ny-i irányban húzódó kisebb dombháton.

Összességében több mint 500 régészeti jelenséget tártunk fel, melyek kizárólag a kutatott terület középső részén, 250–300 m-es szakaszon kerültek elő.

A lelőhely gyér számú, jórészt rétegek alapján azonosított legkorábbi megtelepedési fázisát a bronzkor jelenti. A lelőhely *korai bronzkori* leletanyagát a DK-i részen megfogott kultúrrétegből előkerült kerámiaanyag mellett egy kisméretű bronztőr fémjelzi. A *szkíta korszakot* két szórványként előkerült nyílhegy képviseli.

A lelőhely legintenzívebb időszaka az *Árpád-kor*. Egyklasszikus, 12–13. századi településrészletet sikerült megfogni, mely az okleveles adatok alapján Ómagygyal (*Omagh*) azonosítható. Az ÉNy-DK-i irányban elnyúló település 26 lakóépületét, gödreit, vermeit, kutat, valamint több, részben azonosíthatatlan funkciójú jelenségét tártuk fel. Az épületek tömbökben való elhelyezkedése a falu vándorló, visszatelepülő életmódjára utal, megtartva az eredeti telekszerkezetet. Az épületek megközelítőleg É-D-i, ill. K-Ny-i sorokat

alkotnak. A település a 13. sz. végén elpusztult. Erre utal a felület egy részén napvilágra került égési réteg mellett több leégett lakóház. Egy részüknél a leégett tetőszerkezet kivételesen jó állapotban maradt meg, a padlón in situ a háztartási eszközökkel (fazekak, mezőgazdasági eszközök).

A döntően 14–20 m²-es, (bár nem ritka a 20–22 m²-es épület sem) félig földbe mélyített, téglalap alakú lakóházak, ágasfás-szelemenés tetőszerkezetűek. Kiemeltjük minden esetben az épület rövidebbik oldalának sarkában elhelyezett, épített. Bejáratukat csak kivételes esetben sikerült feltárni, a kemencével átellenes, rövidebbik oldalon.

A település utolsó, pusztulási fázisához köthető a nyomvonal É-i szélén, egy már felhagyott lakóházba temetett gyermek K-Ny-i tájolású sírja is. Hiányoznak a külső kemencék, ill. a gazdasági jellegű épületek.

A leletek döntő többségét a kerámiaanyag jelenti, de emellett jelentős a fémanyag is, melyet általános típusai (háztartási és mezőgazdasági eszközök) mellett 6 érme, 7 sarkantyú és több nyílhegy is jelez. Ez utóbbi lelet típusok „magas száma” felveti a lehetőséget, miszerint, egy őrző-védő, katonai funkciókat ellátó, szolgáltató faluval állunk szemben.

A jelentős számú ékszer döntő többsége S-végű hajkarika, ill. részben másodlagosan felhasznált bronzkori és Árpád-kori ékszerek „kombinációjából” álló darabok.

A terepbejárási adatok és a feltárás során tett megfigyelések alapján a település É-i irányban a nyomvonalon kívül is folytatódik, teljes kiterjedése azonban nem ismert.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: János Judit régész, Reszler József Péter, Kovács Zoltán, Magyar Csaba technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

KISS CSABA

291. Magyaralmás, Rokkant-dűlő (KÖH 68243)

(Fejér megye) U, B, LT

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Magyaralmás határában egyetlen lelőhelyen halad keresztül a nyomvonal, a Rokkant-dűlőben nagy kiterjedésű, több korszakon át lakott, korábban ismeretlen lelőhelyet találtunk.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

292. Magyarbánhegyes, Boglyás-Lengés-dűlő (KÖH 73081)

(Békés megye) U, R

2010. július 21. és augusztus 6. között megelőző feltárásokat végeztünk a Kunágota MOL gázvezeték építésével érintett, MOL-5 jelű régészeti lelőhelyen.

A lelőhely Magyarbánhegyestől DNy-ra, a belterületől csaknem 2 km-re, a mezőkovácsházi határvonaltól kb. 500 m-re ÉK-re található. A területen, egy kisebb földhátan 250×150 m-es körzetben őskori kerámiatöredékek kerültek elő. A vezetékek nyomvonala a tervek alapján a lelőhely É-i harmadát érintette, annak 200 m hosszú szakaszán. A feltárt 896 m²-ből 366 m² volt régészeti fedett. A 200 m hosszú és 6 m széles szelvényben 9 objektumot (12 stratigráfiai jelenséget) figyeltünk meg.

Az első lakók a *középső neolitikumban* érkeztek a területre. A korszakhoz egyelőre 3 jelenséget lehetett kötni. A leletek alapján a jelenségeket a *szakálháti kultúra* kisebb csoportja hagyta hátra. Ezek kivétel nélkül gödrök voltak, amelyek a mai járószint alatt 50 cm mélyen húzódó őskori járószintből mélyültek le a barna szubhumuszba, majd a sárga agyagos altalajba. Az objektumok jól elváló folttal csak a mai felszín alatt 120 cm mélyen jelentkeztek. A neolitikus gödrök hengeres, teknős aljú, 160–300 cm átmérőjű, 50–120 cm mély, kerek, vagy ovális szájú beásások voltak. A korszak objektumai a szelvény K-i felében, annak legmagasabb pontja körül, egy 50 m-es szakaszon csoportosultak. A középső neolitikus korú leletek között számos impozáns darab érdemel említést. A feltárás egyik legfontosabb lelete egy arcós edény, mely az egykori neolitikus járószinten került elő. A nagyméretű, vastag falú edénynek perem-, fül-, nyak-, has- és aljtöredékei kerültek elő, mely részletek alapján jó esély van a teljes forma megrajzolására. Az antropomorf edény arc része nem került elő, viszont ismertek a füleket jelképező és az azt keretelő V alakú karcok részletei. Az edény hasát jellegzetes, spirálisan futó párhuzamos vonalak díszítették. Az arcós edényt rejtő réteg alatti 7. gödörből két agyag mellplasztika is előkerült, melyek két különálló antropomorf edényből származtak. A kultúra gödreiből származó egyéb töredékek zömében finoman iszapolt, gondosan fényezett vékony falú, gyakran okkerrel vörösre festett kerámiához tartoztak. Az égetés utáni festés az edény külső és belső oldalán is feltűnik. Több alkalommal figyeltünk meg az edény belső oldalán ferdén futó, 2–3 cm széles festett sávokat. Ugyanebből a gödörből egy agancsból faragott csonttű, valamint egy csiszolt csontvessző is előkerült. A neolitikus telep köeszközeit őrlőkö és kőbalta, valamint obszidiánpengék képviselik. A területen egy kisebb horizontális telep részlete körvonalazódott.

Kora rézkori egy gödör és egy járószinthez köthető omladék a feltárás középső harmadában. A gödörnek csak egy kicsi része ért a szelvénybe, amelyet kisebb bővítéssel csaknem teljesen fel tudtunk tární. A rábon-tásban a humusztalást csupán a felső 50 cm-en végeztük

géppel, ezt követően kézi feltárást alkalmaztunk. Nagy mennyiségű kora rézkori tárgytöredéket emeltünk ki a földből, köztük jellegzetes rézkori áttört csőtálpas tál, tárolóedény, és pohár töredékeit, karcolt és mintába bökődött díszekkel. A leletek alapján a területen a *tiszapolgári kultúra kistréparti csoportjának* emberei éltek. A rézkori jelenségek felbukkanása kiemelkedő jelentőségű a korszak kutatása szempontjából, hiszen Békés megye itteni területéről eddig nem rendelkezünk információkkal a kora rézkorra vonatkozóan.

A lelőhely kerámia-, állatcsont- és kőanyaga mellett a terület objektumaiból jelentős mennyiségű talajmintát gyűjtöttünk, ezek feldolgozása folyamatban van.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Gyűrösi Tímea ásatási technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

293. Magyarbánhegyes, Kereszt-dűlő (KÖH 71487)

(Békés megye) A

2010. november 29-én helyszíni szemlét tartottam a lelőhelyen, melyre még korábban egy helyi történelemtanár, Asztalos Csaba hívta fel a figyelmemet. Elmondása szerint a lelőhelyet még 1944-ben találták meg. Téglalapú épületek maradványairól és embercsontokról tettek említést – csaknem 60 év múlva – a magyarbánhegyesi helytörténeti szakkört vezető Asztalos Csabának 2006-ban, aki a mezőgazdasági műveléssel folyamatosan bolygatott lelőhelyről a felszínen gyűjtött régészeti leletek múzeumba kerülését szorgalmazva tett bejelentést a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságánál.

A 2010-es helyszíni szemle alkalmával a találó átadott a múzeumnak egy zsáknyi, a lelőhelyről összegyűjtött embercsont-töredéket, valamint 1 db bronzból készült, kisméretű S-végű hajkarikát. A helyszíni szemlén azonosított lelőhelyen elszórtan téglatöredékeket, és nagyobb számban embercsontokat találtunk a felszínen. A téglatöredékek közül néhány darabról egyértelműen megállapítható, hogy pelyvás soványítású agyagból készült, Árpád-kori téglából származik. A nagyobb számban előforduló embercsontok nagyobb darabjai a közelmúltban szétszántott sírokra engednek következtetni. Találtunk még néhány Árpád-kori edénytöredéket is, köztük cserépbogrács töredékét. A lelőhely pontos kiterjedését nem lehetett meghatározni, mert a felszín a nemrégiben betárcsázott kukoricatarlótól nagyon szemetes volt, mérete 200×200 méteresre becsülhető. Az összegyűjtött leletek és a korábbi információk alapján azt feltételezzük, hogy a lelőhelyen egy Árpád-kori templom és temető található.

LISKÁ ANDRÁS

294. Magyarbánhegyes határa

(Békés megye) B, N

A Kunágota mezőfejlesztés project (Kág-4 jelű kúttermelésbe állítása) keretében tervezett vezeték nyom-

vonalához kapcsolódóan végeztünk szisztematikus régészeti terepbejárást 2010. február 27–28-án.

Bekötőút (KÖH 73079): A nyomvonal által érintett 011/17, 022/5–7, 012 hrsz.-ú területeken, a Medgyes-egyházát Mezőkovácsházával ill. a Kunágotát Magyarbánhegyessel összekötő utak kereszteződésétől ÉNy-ra, a Magyarbánhegyesre bevezető út É-i és D-i oldalán, az útkereszteződéstől kb. 450 m-re eddig ismeretlen lelőhelyet azonosítottunk. Kiterjedése csaknem minden irányban bizonytalan, csupán a K-i szélé határozható meg egy itt azonosítható egykori, D felől É-ra, majd ÉK-i irányba kanyarodó folyómederrel. Ennek a feltöltődött aljú folyómedernek a Ny-i partján helyezkedik el a lelőhely, melynek területén népvándorlás kori kerámialeletek fordultak elő. A domborzati viszonyok, ill. a szintvonalak alapján a lelőhely kiterjedése É–D irányú lehet, s elérheti a 400×200 m-t is. A leletanyagot közvetlenül az említett folyóparton gyűjtöttük, a Magyarbánhegyesre vezető kövesút mindkét oldalán, de ennek oka az is lehet, hogy a folyóparttól távolabb kedvezőtlen látási viszonyok voltak.

Boglyás-Lengés-dűlő (KÖH 73081): A nyomvonal által érintett 054/10 hrsz.-ú területen, a településtől DNy-ra, a belterülettől csaknem 2 km-re, a mezőkovácsházi határvonaltól kb. 500 m-re ÉK-re egy jelentősebb, napjainkban kiszáradt, de ma is nádas folyómeder húzódik DK–ÉNy irányban. Ennek a folyóvölgynek a D-i oldalán lapos, fekete talajú, mély fekvésű részek vannak, a meder É-i oldalán viszont magas, világosszürke színű talajú, hátság vonulat húzódik. Itt a folyómederbe pontosan K felől egy másik meder érkezik. A két meder találkozásának É-i oldalán lévő kiemelkedő hátnak a legmagasabb részén, kizárólag a világosszürke színű területen kb. 250×150 m-es körzetben őskori, bronzkorinak látszó kerámia-töredékek fordultak elő.

SZATMÁRI IMRE

295. Magyarcsanád határa

(Csongrád megye) A

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Magyarcsanád külterületén a tervezett nyomvonal, ill. annak 100 m-es pufferezónája 4 ismert lelőhelyet érintett. Ezek közül csak a *Böröcsök-dűlő IV. (MOL-38 lh.,*

KÖH 42505) területén tudtunk terepbejárást végezni, ill. leletanyagot gyűjteni. Vizsgálatunk során igazoltuk a lelőhely összetartozását a tőle D-re lévő, szintén ismert *Üttörő-dűlő, Igaz-tanya* (KÖH 42969) lelőhellyel. A bejáráson avar és újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Szöllősi Géza, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

296. Makád határa

(Pest megye) Ő, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Makádon keresztülhaladó nyomvonalon két korábban ismert lelőhely mellett három újat sikerült azonosítanunk a falu ÉK-i határában: *Becsei-dűlő I.* (KÖH 74039), *Becsei-dűlő II.* (KÖH 74037), *Bertalan-gyűrűs* (KÖH 74035). A nyomvonal mentén pontosítottuk a középkori *Simonfa* (KÖH 53231) helyszínét is.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

297. Makó, Dáli-ugar

(KÖH 52733)

(Csongrád megye) Sza

A Makótól K-re, a Királyhegyesi úttól D-re, azzal párhuzamosan futó széles földút É-i oldala mentén, a 0596/61, 67 hrsz.-ú területen az M43-42 jelű lelőhely felmérését és a 2009. évi megelőző ásatás után megmaradt objektumok feltárását, dokumentálását – több helyszíni szemlét követően – 2010. szeptember 15-én végeztük el. A bánya területét magas gaz borította, míg a csapadékos időjárás következtében a bányagödör alja erősen vizes, sáros volt. A bányagödör jelentős részét talajvíz borította. A homokkitermelés során, a régészeti lelőhelyként meghatározott terület K-i részéből mintegy 40 000 m²-t bányásztak ki. A bányagödör oldalfalai alapján a kérdéses területről kb. 180–250 cm vastagságban termelték le a humuszt, ill. az alatta található homokot.

A bányagödör középső részén több sötétebb elszíneződést figyeltünk meg a homogén homokban. A nyesezt követően azonban mindössze két esetben lehetett egyértelműen megállapítani, hogy azok eredetileg nagyméretű gödrök legalsó részének maradványai lehettek. További egy-két elszíneződés eredetileg szintén tartozhatott valamilyen régészeti korú jelenséghez, de a nagyfokú pusztulás következtében ezt pontosan meghatározni, ill. dokumentálni már nem

lehetett. A területen ugyanakkor számolnunk kell néhány újkori objektummal is, miután a bányagödör aljában találtunk 2 db mázas kerámiatöredéket. A régészeti lelőhely keltezését a bányagödör Ny-i falában jelentkező, nagyméretű, méhkas oldalfalú tárolóverem alapján határozhatjuk meg. A bányagödör mellé kitett humuszból, valamint a gödör metszetének tisztítása során nagy mennyiségű, szürke színű, gyorskorongolt szarmata edény perem-, oldal- és aljtöredéke került elő. A kerámia mellett a gödör metszetalján kisebb-nagyobb paticsrögöket, faszenet, állatcsontot és salakot figyeltünk meg.

Munkatársak: Fári Ádám, Olgyay János technikusok.

VARGA SÁNDOR

298. Makó, Ipari park

(Csongrád megye) A, Kk

2010 folyamán megelőző régészeti feltárásokat végeztünk az Ipari park területén található lelőhelyeken.

Ipari park 3. lh. (KÖH 60096): A területen 2010. április 1–16. között dolgoztunk. Az eredetileg kijelölt, mintegy 30 m széles és kb. 100 m hosszú terület a feltárás végére 3500 m²-re bővült. Az ismert régészeti lelőhely a Makót Rákossal, ill. Királyhegyessel összekötő út között helyezkedik el. A területet egy természetes vízfolyás vágja ketté, melynek két oldalán feküdt a feltárandó terület. A humuszosítás során világossá vált, hogy a csatorna és a rákosi út közötti, mintegy 1500 m²-es területen nincs régészeti lelőhely, hanem az a csatorna D-i, királyhegyesi út közötti részén fekszik.

A vízfolyás mellett húzódó K-Ny-i irányú magasparton egy avar település 21 objektuma került elő. A csatornával párhuzamosan egy árok haladt K-Ny-i irányban. Az objektumok ettől D-re helyezkedtek el. A településrészen a szokványosnak mondható nagyméretű anyagnyerő és szemetesgödrök mellett 4 kemencét a hozzá tartozó hamusgödörrel együtt sikerült feltárunk. Mindegyik kemence szájnálása D-i irányba nézett és az előtérgödrök is rendkívül egységesen kb. 2×2 m-es, szögletes alaprajzot utánoztak.

Ipari Park II. ütem, 1. lh. (KÖH 60090): A területen április 19. és május 4. között kutattunk. Az eredetileg feltárássra kijelölt, mintegy 30 m széles és kb. 100 m hosszú terület a feltárás végére 3500 m²-re bővült. Az ismert lelőhely a Makót Királyhegyessel összekötő út mellett, egy a környezetéből kiemelkedő domb lábánál helyezkedik el. A területet egy természetes vízfolyás vágja ketté, melynek két oldalán feküdt a feltárandó terület. A humuszosítás során világossá vált, hogy a vízpart mindkét oldalán régészeti lelőhely fekszik, ahol 8 középkori jelenséget tártunk fel. Közülük 4 valószínűleg vízelvezető árok, melyek fekvése a mélyebben fekvő területek irányába vitt. Négy objektum anyagnyerő és szemetesgödör volt.

PALUCH TIBOR

299. Makó, Ipari Park

(Csongrád megye) B, Sza, Á

I. ütem 3. lh. (KÖH 60064): A lelőhely Makótól K-re, a királyhegyesi út D-i oldalán, a tervezett ipari park É-i felének Ny-i részén helyezkedik el, amelynek feltárását 2009 őszén elvégeztük. Az ásatási terület DNy-i szélének szomszédságában, az 5. lelőhelytől É-ra, ugyanakkor egy kissé ovális alaprajzú alacsony dombhát húzódott. A terület földrajzi viszonyai, valamint a 3. és az 5. lelőhelyeken megfigyelt, laza szerkezetű telepobjektumok alapján feltételezhető volt, hogy a környezetéből kissé kiemelkedő dombháton folytatódhat, vagy összeérhet a két lelőhely. Az alacsony dombháton 4 K-Ny-i irányú szondát húztunk, amelyből háromban találtunk régészeti korú jelenséget. A kibővített 3. lelőhely megelőző feltárását 2010. május 12. és június 18. között végeztük el, a magas talajvízszint meghatározó körülmény volt. A kutatott 5152 m²-en 12 objektumot, 29 stratigráfiai egységet különítettünk el. A régészeti korú jelenségek, egymástól távolabb, szórt elosztásban feküdtek.

A feltárt objektumok többsége a *kora Árpád-korból* származik. Az előkerült 3 lekerekített sarkú, szabályos négyzet alaprajzú, félig földbe mélyített veremház egy tanyaszerű települést feltételez. Mindhárom lakóház É-i oldalfala mentén alakították ki az épületekhez kapcsolódó kemencét. A fűtésre és sütésre egyaránt használt kemencék közül kettőnél a jobb hőtartó képesség megőrzésére, az agyagtapasztás alá, összetört kerámiát is helyeztek. A töredékek között több összeilleszthető fenékbélyeges aljtöredék, valamint egyenes és hullámvonallal díszített perem- és oldaltöredék fordult elő. A házak nem egyidejű használatára utal a 80. és a 82. sz. objektum. Az egyik lakóház (80. obj.) pusztulását követően közvetlenül annak szomszédságában alakították ki az újabb veremházat (82. obj.), míg a korábbi épület ÉK-i sarkába, ill. ÉK-i negyedének padlószintje alá egy kemencét vájtak.

A házaktól kissé távolabb, a DK-i irányban egy nagyobb méretű, szögletes alaprajzú folt mutatkozott, amelyhez nem kapcsolódott kemence. A bontást követően, az erősen talajvizes objektum Ny-i oldalfala mentén sikerült egy cölöphelyet dokumentálnunk. Valószínűleg valamilyen gazdasági épület lehetett eredeti funkciója.

Az épületek mellett néhány egyszerű, ívelt oldalú, egyenes aljú gödör is előkerült, amelyek többsége nem tartalmazott leletanyagot. Két gödör esetében, az előkerült jellegtelen, durva kialakítású kerámiatöredékek alapján felmerült az őskori keltezés is.

A szelvény középső részén, a házaktól D-re, egy É-D-i tájolású csontvázas sír látott napvilágot. A nyújtott testhelyzetben eltemetett felnőtt egyén koponyája és felsőteste bolygatott helyzetben feküdt. A sírban mellétként mindössze a keresztcsont alatt egy négyszögletes, korrodált vascsat volt. A sír tájolása és bolygatottsága, valamint a 2. lelőhelyen található szarmata temető közelsége alapján valószínűleg ez a sír is szarmata korú.

A régészeti korú jelenségek mellett, elsősorban a szelvény Ny-i, ill. D-i felében találtunk néhány újkori beásást is.

I. ütem 5. lh. (KÖH 60085): A lelőhely Makótól K-re, a királyhegyesi út D-i oldalán, a Mikócsa-halomtól Ny-ra húzódó ipari park DNy-i részén helyezkedik el. A Ny-K-i irányú, laposabb dombhátat K-ról és É-ról egy mélyen fekvő, vízjárta terület (egykori meder) határolta, míg a Ny-i irányban szélét a Makó-Hódmezővásárhely vasút vonal képezte. 2009 augusztusában a dombhát DK-i lejtőjének aljában próbafeltárást végeztünk. A megelőző feltárást 2010. április 13. és május 26. között végeztük el; a magas talajvízszint meghatározó körülmény volt. A kutatott 11 163 m²-en 79 objektumot, 89 stratigráfiai egységet különítettünk el. A régészeti korú jelenségek egymástól jól elkülöníthető, kisebb-nagyobb csoportokban, ill. szórtan helyezkedtek el.

Az objektumok döntő többségét a *kora bronzkori (Makó-kultúra)* telepobjektumok alkották, amelyek a szelvény egész területén előfordultak. A különböző méretű és kialakítású gödrök viszonylag kevés leletanyagot tartalmaztak. A gödrök közül említésre méltó a tapasztott oldalfalú 7. és 69. gödör, valamint a 23. sz., kerek alaprajzú, kissé méhkas oldalfalú gödör, amelynek aljában egy csontvázas temetkezés nyugodott. A jobb oldalára fektetett, jó megtartású csontváz mellett, részben a karcsontokra fektetve, a vázcsontoknál néhány centiméterrel magasabban szarvasmarha(?) szarva, míg a koponya jobb oldalán, a mandibula hátsó részénél 5 db, kerek keresztmetszetű bronzkarika feküdt. A gödrök mellett, a dombhát felső részén egy nagyobb méretű, szögletes alaprajzú, sekély mélységű épület(?) is előkerült.

A szelvény Ny-i felén, a partosabb részen látott napvilágot egy Ny-K-i irányú, szögletes alaprajzú, félig földbe mélyített, *Árpád-kori* anyaggal kezelt ház, ill. attól kissé távolabb, az ÉK-i irányban egy szabadban álló kemence. Ez utóbbi agyagtapasztásának elbontása során egy sárga homokba ágyazott kerámiaréteget is sikerült dokumentálnunk.

Az Árpád-kori jelenségek szomszédságában, azoktól Ny-ra további 3 gödör került elő, amelyek leletanyag hiányába egyértelműen nem köthetők egyik korszakhoz sem. A régészeti korú jelenségek mellett, elsősorban a szelvény K-i felében, találtunk néhány recens beásást is.

I. ütem 6. lh. (KÖH 76685): A lelőhely Makótól K-re, a királyhegyesi út D-i oldalán található, melyet K-ról az 1. sz., míg D-ről, valamint DDNy-ről részben a 2. és a 3. sz. lelőhely határol. A három kisebb dombhátból álló területen a 2009-ben végzett megelőző régészeti feltárások során nyilvánvalóvá vált, hogy a mélyebben fekvő, ma vízzel borított területeken is régészeti korú objektumok fordulnak elő.

A lelőhely megelőző feltárását 2010. március-áprilisban kíséreltük meg. A feltárás megkezdésekor a 2009-ben húzott szondák 90%-át teljes egészében víz borította, amelyek mellett, a laposabb részekben a felszínt is összefüggő vizek fedték. A jelentős esőzések és a ma-

gas talajvízszint alkalmatlanná tette a területen a gépi munkavégzést. A négy nap alatt megnyitott mintegy 1600 m² területen összesen 5 jelenség folyt rajzolódott ki, melyeket feltárni nem tudtunk. Az áprilisi és májusi jelentős csapadék, valamint a Maros áradása következtében tovább emelkedő talajvíz mellett a végső csapást a lelőhelyre a június közepén, 3 nap alatt lehulló 200 mm csapadék jelentette. Makó alacsonyan fekvő településrészének (Honvéd) védelme érdekében a lelőhely mellett található csatorna zsilipjét elzárták, aminek eredményeként a víz teljes egészében elöntötte a már megnyitott ásatási felületet.

Munkatársak: Balogh Csilla régész, Cseh Gabriella, Haraszi László technikusok.

VARGA SÁNDOR

300. Makó, Mikócsa-halom

(Csongrád megye) R, B, Sz, A, Á

2010-ben folytattuk a kutatást Makótól K-re, az ún. Királyhegyesi úttól D-re létesülő Ipari Park 1. ütem területén, az előző évben elkezdett 2. és 4. lelőhelyek feltárását.

Ipari park 2. lh. (KÖH 60060): A lelőhely a Mikócsa-halom lábánál helyezkedik el. Délnyugati szélét egy vízállásos terület, egy Maros-fattyúág képezi, K-i széle felhúzódik a Mikócsa-halomra, É-on összeér az 1. lelőhellyel, Ny-on a 3., és D-en a 4. lelőhelyekkel.

2009. augusztus 10.–szeptember 15. és 2010. március 29.–június 7. között 12 290 m² területen 364 régészeti objektumot tártunk fel (ebből 2009-ben 150-et). A lelőhely többkorszakos, rendkívül intenzív. A legkorábbi emberi megtelepedésre utaló nyomok, a Makó-kultúra gödrei a *kora bronzkorra* tehetőek. Néhány gödör és egy urnasír biztosan, három korhasztásos sír valószínűleg a *késő bronzkorba*, a halomsíros kultúra időszakába sorolható. A *római* kori 6 települési objektum (1 ház és 5 gödör) és két, egymástól mintegy 50 m-re lévő, a Kr. u. 4–5. századra keltezhető sírcsoportból álló temető képviselte. A sírok között árokkeretesek és sima aknasírok is voltak. A sírok egy része rabolt volt, de még ezekben is több esetben üveg- és kerámiaedények, ékszerek maradtak vissza. Feltártunk néhány *Árpád-kori* objektumot (2 ház, 4 gödör, 1 külső kemence) is, melyek elszórtan helyezkedtek el.

Ipari park 4. lh. (KÖH 60082): A lelőhely a terület D-i részén található egy kiemelkedő dombháton, a Mikócsa-halomtól DNY-ra kb. 150 m-re. A lelőhelyet D-ről és Ny-ról egy egykori vízfolyás övezi. 2009. augusztus 13–26. között 1022 m²-en próbafeltárást végeztünk, majd 2010. április 27. és október 12. között 27 912 m²-en megelőző feltárást folytattunk. A lelőhely szélét Ny-on az egykori meder alkotja, É-on a lelőhely összeér az Ipari park 2. lelőhellyel; a K-i és D-i oldalon továbbnyúlik az ipari parkként hasznosított terület szélénél.

Összesen 576 objektumot tártunk fel. A *rézkori* (*bodrogkeresztúri kultúra*) 3 Ny–K tájolású, zsugorított

helyzetű csontvázas sír és néhány gödör, valamint egy kút képviselte. A *kora bronzkori Makó-kultúra* feltárt gödrei, lakógödrei és tüzelőhelyei a felületen csoportokba rendeződve helyezkedtek el. A *késő bronzkort* a *halomsíros kultúrába* tartozó gödörök és nagyméretű anyagyerők képviselték. A lelőhelyen feltártuk egy *kora avar kori* temető 207 sírját, melynek kb. 10–10%-a fülke- és aknasír volt, a 80%-a pedig padmalyos temetkezés. A temető tudományos jelentősége – a nagy mennyiségű, igen korai lelet típus és jó néhány egyedi tárgy (aranykereszt, Deszk-típusú csüngők, arany fejsegélyű stb.) – részben abban van, hogy mindössze csak a sírok 8–9%-a boltygatos. A sírokban nagy számban kerültek elő részleges áldozati állatok (lovak, marhák és birkák). Gyakori volt a kerámiamellettként és ételmellettként birka hosszúfartó került a halott mellé.

A temető keltezésében a számos nagyon korai tárgytípus mellett két, Maurikios Tiberios solidus is azt támasztja alá, hogy a temető használata egyértelműen az avar kor elejére tehető.

BALOGH CSILLA

301. Makó határa

(Csongrád megye) A, Á

Makó és térsége szennyvízhálózatának kiépítése kapcsán 2010. július 7–13. között végeztünk terepbejárásokat. A tervezett beruházás 6 település területét érintette, az általunk készítendő hatástanulmány tárgyát ugyanakkor csak a településeket összekötő külterületi szakaszok vizsgálata képezte mintegy 27 km hosszan. Ennek során a nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk.

A kiépítésre kerülő csatornahálózat nyomvonalán 4 ismert lelőhely található, melyek területén – a fent említett fedettség miatt – nem tudtunk terepbejárást végezni. Munkánk során ugyanakkor két új lelőhelyet – *Ménészjárás* (KÖH 73999), *Antal-tanya* (KÖH 74005) – lokalizáltunk a ritkás, ill. jégverte növényzetben, melyek közül az egyik avar, a másik Árpád-kori telepnyomnak bizonyult.

Munkatársak: Benedek András régész, Kovács Sándor, Pópitay Richárd, Rózsa Gábor technikusok.

GYUCHA ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

302. Makó határa

(Csongrád megye) B, Sza, Á, Kö, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét

(kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Makó külterületén végzett munkánk során 24, korábbról már ismert lelőhely területét érintettük. Több esetben tapasztaltuk a korábban külön kezelt lelőhelyek összefüggését, javasoltuk a nyilvántartásban történő összevonásukat. Területükön bronzkori, szarmata, Árpád-kori, középkori(?), ill. kora újkori leletanyagot gyűjtöttünk.

További 4 új lelőhelyet is azonosítottunk: *Pap A-tanya I. és II.* (74411, 74413); *Dáli-ugar IX.* (74415); *Dudás-tanya* (74417). Területükön szarmata, Árpád-kori és újkori leletanyag került elő.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Kulcsár Kornél, Bognár Margit, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok; Kovács Zsófia archeozoológus.

PARDITKA GYÖRGYI

303. Maráza határa

(Baranya megye) U, A, Á

2010 nyarán elvégeztük a Horvát Tranzit gázvezeték-építés által érintett lelőhelyeken a földmunkák régészeti megfigyelését.

Alsó-földek (HT-148 lh., KÖH 74653): Május 11. és június 2. között dolgoztunk a lelőhelyen, a nyomvonal 151+589 és 151+821 km-szelvényei között. A lelőhely Maráza falu közelében, a Himesháza-Pécsvárad útról nyíló, Maráza irányába futó bekötőút K-i oldalán, az úttól 50–200 m-re található. A gázvezeték nyomvonalában 1834 m²-nyi nyesett területből 688 m² volt régészetileg érintett. Az objektumok elszórtan jelentkeztek, szóródásuk alapján a település központja inkább a fáklyavezeték nyomvonala irányában valószínűsíthető.

A feltárás során 21 régészeti objektum került elő. Közülük figyelemre méltó lehet egy épület, melyen belül 2 kemencét is megfigyeltünk, a kisebbiket meglehetősen rossz állapotban, a nagyobbikat azonban megújított sütőfelülettel, viszonylagos épségben tártuk fel. A fáklyavezeték nyomvonalának É-i felében több karólyukat találtunk, melyek rendszert ugyan nem alkottak, de valószínűleg valamilyen elkerített részt jelöltek, talán éppen a már említett ház körül. A feltárt objektumok nagy része régészeti leletanyagban meglehetősen szegény volt, ezek alapján a lelőhelyen a neolitikus dunántúli vonaldiszes kerámia kultúrájának településrészlete azonosítható. Az egyik kisebb gödör leletanyaga (szürke korongolt kerámiatöredék) alapján valószínű, hogy a területen Árpád-kori lelőhely is található.

Egyesült Dózsa Tsz. (HT-151 lh., KÖH 74659): Augusztus 2–7. között a nyomvonal 150+970 és 151+215 km-szelvényei között dolgoztunk. A gázvezeték nyom-

vonalaiban 819 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 626 m² volt. A lelőhely a Geresdlak–Himesháza útszakaszt a Marázával összekötő gázvezeték-szakaszon fekszik, a marázai gázfogadó állomástól K-re. A lelőhelyet 3 kisebb szakaszban tártuk fel, és összesen 28 régészeti jelenséget azonosítottunk. A település objektumainak leletanyaga szegényes, előfordult benne avar kori és őskori kerámia is, de számos objektum volt leletanyag nélküli.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bósz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Vadas Livia Zsubori István

LIGNER JÁCINT

304. Marcali határa

(Somogy megye) U, R, B, A, Á, Kő

A régészeti feltárásokat a 68. sz. főút Marcalit elkerülő szakaszának megépítése tette szükségessé, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ a tervezett nyomvonalon belül 2010. április 26. és december 15. között végzett. A kutatott terület Belső-Somogyban, a Marcali-háton helyezkedik el, melynek dombvonulata Balatonberény és Balatonkeresztúr között emelkedik ki a síkságból, a K-i és Ny-i oldalát kísérő lápos környezetből. Felszínét hordalékkúpok, völgyek tagolják, K-en és Ny-on egy rossz lefolyású ártér található.

A régészeti feltárásokat megnehezítette, hogy a Berjég és a Középső-dűlő lelőhelyek a II. világháborús Margit-frontvonalba estek. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum hadirégész, hadszíntérkutató és hagyományőrző osztály vezetőjével, Négyesi Lajos alezredessel, és a Somogyi Temetkezési Szolgáltató Kft. igazgatójával, Pus-kás Béla hadtörténésszel együttműködve, a Honvédség Tűzszerészeténck jelenlétében a II. világháborús jelenségeket régészeti módszerekkel dokumentáltuk. Ezek a jelenségek (lövészárók, lövészgödrök, 1 katonai sír) azt mutatják, hogy a területen a frontvonal mozgásban volt, hol előrébb, hol hátrább tolódott, de nem itt folytak a nagyobb harcok.

Berjég (KÖH 66880) lelőhelyen a megelőző feltárással kutatott 4526 m²-en 72 régészeti, 14 II. világháborús objektumot; *Középső-dűlőn* (KÖH 66878) 4596 m²-en 79 régészeti, 3 II. világháborús objektumot tártunk fel. A régészeti objektumok Berjegen őskori, badeni, bronzkori, későavar?, Árpád-kori, középkori, a Középső-dűlőn őskori, DVK, lengyeli, bronzkori, Somogyvár-Vinkovci, halomsíros és urnamezős, népvándorlás kori, Árpád-kori, leletegyütteseket tartalmaztak. A feltárt objektumok típusai: hulladékgyűjtő, agyagkitermelő gödrök, felszíni épülethez tartozó cölöplyukak, kemencék, nyújtott és zsugorított csontvázas sírok, urnasírok, gödörkomplexumok.

Bodva-dűlőn (KÖH 69037) a próbafeltárással kutatott 97 m²-ennem figyeltünk meg régészeti jelenségeket. A *Boronkai út* (KÖH 66876) lelőhelyen próbafeltárással 3318 m²-en 55; a *Berek mellett* (KÖH 66894) lelőhelyen

580 m²-en 21 régészeti objektumot tártunk fel. Az objektumok őskori DVK, lengyeli, Baden, Árpád-kori leletegyütteseket tartalmaztak. A feltárt régészeti objektumok: hulladékgyödrök, cölöplyukak, agyagkitermelő gyödrök, kenyérsütő kemence és hozzá tartozó hamus-gödör, gödörkomplexumok voltak.

A *Halastói-dűlőn* (KÖH 66874) a megelőző feltárással kutatott 5754 m²-en 631 számozott régészeti jelenség közül 298 objektumot tártunk fel. Ezek típusai hulladékgyödrök, agyagkitermelő gyödrök, felszíni épülethez tartozó cölöplyukak, kemencék, kút, zsugorított csontvázas cölöpszerkezetes sírok, gabonátároló vermek. A mostanáig feltárt objektumok kora DVK, lengyeli, bronzkor, Somogyvár-Vinkovci, halomsíros és urnamezős kultúra, Árpád-kor.

Vadalmás II. (KÖH 66884) lelőhelyen a próbafeltárással kutatott 397 m²-en, 11 régészeti objektum került elő, melyek őskori, bronzkori mészbetétes, Árpád-kori leletegyütteseket tartalmaztak. A feltárt régészeti objektumok: hulladékgyödrök, cölöplyukak, egy Árpád-kori veremház, kút.

Munkatársak: Présel F. Tamás, Rácz Viktória, Szabó Domán.

GUTAY MÓNIKA

305. Martonyi, pálos kolostor- és templomrom (KÖH 16044)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

Az Aggteleki Nemzeti Park munkatársainak értesítése szerint 2010. október második felében ismeretlen személy(ek) illegális kincskeresést folytattak a Martonyi falu határában álló egykori, Háromhegy nevű pálos kolostor romjainál. Ennek során beleástak a régészetiileg védett lelőhelybe. Az eset kapcsán rendőrségi feljelentés történt, s egyúttal szükségessé vált a rabló kutatás régészeti hitelesítése.

A – nagy valószínűséggel fémdetektorral felszerelt – kincskereső a templom szentélyének DNy-i sarkában bolygatták meg a lelőhelyet, a D-i szentélyfal és a diadalív D-i szárának csatlakozásánál egy 120 cm hosszú, 80 cm széles, 80 cm mély, É–D irányú gyödröt ásva. A kidobott földben emberi csontmaradványokat találtak.

Az október 27-én végzett hitelesítés során a gyödröt kitisztítottuk, oldalfalait függőlegesre vágtuk, a gyödröt határoló falazatokat letakarítottuk, majd a K-i falról metszetrájszót, a területről pedig felületi rajzot, valamint fényképeket készítettünk.

A tisztítás során előkerült a D-i szentélyfal és a diadalív habarcsba rakott törtkőből épített alapozási kiugrása, mely 25–30 cm széles volt és 58 cm mélyen látott napvilágot. A diadalív alapozási kiugrása lépcsőzetes: az alapozási kiugrás közvetlenül a szentélyfal mellett csupán 20–25 cm széles, teteje 33 cm mélységben van. Átlag 65 cm-es mélységben az alapozási kiugrás már 40 cm széles. A falazatok és az alapozások egyértelműen kötésben állnak egymással.

A metszetfalak megtisztítása során kiderült, hogy a felszínen húzódo 5 cm vastag homokréteg és a 79 cm mélyen mutatkozó, bolygatatlannak tűnő sárgásbarna agyag között három, egyaránt köves, habarcsos anyagú réteg húzódik, melyek közül a középső csupán annyiban különbözik a másik kettőtől, hogy az apróbb kövek alkotják, s a törmelékben humuszos föld is megfigyelhető. A rétegek enyhén esnek É felé. A metszetfalban 55 cm-es mélységben egy kisgyermek csontvázának maradványait figyeltük meg – ezt bolygatták meg a kincskereső.

Az árokból – néhány további, bolygatott emberi csonttól eltekintve – semmiféle leletanyag nem került elő.

SIMON ZOLTÁN

306. Mártély határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, Kk, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Mártély külterületén végzett munka során egy, korábbi már ismert lelőhelyet (*Szentesi-útféle-dűlő*, KÖH 38535) érintettünk és egy új lelőhelyet (*Barattyos I.*, 74445) találtunk. A terepbejárás során őskori, szarmata, késő középkori és kora újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Rózsa Gábor, Kovács Sándor technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

307. Mába, Koromszó

(KÖH 23172)

(Baranya megye) Kk

A lelőhelyen 2010 június–júliusában és októberében folytattuk a 2009-ben megkezdett tervátsatást. A munka során befejeztük a 2007-ben kitűzött szelvények feltárását, dokumentálását és további 8 szelvényt nyitottunk K–Ny-i irányban, a 2007-es szelvényt sorra merőlegesen.

A templom főhajójában és a kolostorudvar területén 23 temetkezést tártunk fel. A halottakat hátón, K–Ny irányban temették el, karjaikat a medencén egymásra rakták, vagy a test mellé fektették, ill. egyes esetekben az egyik kart könyékben hajlítva a kézfejet a szívtájékra helyezték. A templomban lévő síroknál mindenhol

megfigyeltük a koporsó maradványait, több esetben nemcsak a vasszegeket, hanem még a deszkák maradványait is. A kolostorudvarban, részben a talajviszonyoknak köszönhetően, koporsófoltot csak két esetben tudtunk rögzíteni. Az elhunytakat melléklet nélkül, csak a ruházathoz köthető kiegészítőkkal temették el, így párizsi kapcsok, rugós-gyöngyös pártamaradványok és bronzkarika került elő. Hunyadi János 1446 körülre keltezhető obulusa az „F” szelvény falmaradványának tetején lévő csontváz mellkasán volt, egy közelebből még nem meghatározott bronzérem a 62–63. sz. sírok felszedése után a megtisztított felületen került elő, a 77. sz. objektum foltja felett. Az egyik sír alatt 13–14. századi edénytöredékeket tartalmazó tárológödör volt.

A templom Ny-i főfalától K-re, azzal párhuzamosan futó, a főfalakkal azonos alapozási szinten korábbi periódus(ok) falmaradványait dokumentáltuk: kb. 2 m-re 60–80 cm széles habarcssávot kisebb kövekkel és egy nagyobb kő helyének lenyomatával. Mintegy 6 m-re 85–90 cm széles, legkésőbb a sírok készítésekor visszabontott andezittufás falszakaszt találtunk, amely alapozási árkának alján egy habarcsröghöz tapadva III. Béla ezüstérme került elő. A két falmaradványt a D-i mellékhajó teljes szélességében megfigyelhettük. Ehhez a megelőző periódushoz tartozott az a rövid falszakasz, amely a pincelejáró és a 87. sz. objektum közötti területen, csupán habarcsfoltokban őrződött meg.

A kolostor ÉNy-i helyiségétől D-re a kolostorudvart nagyrészt kiszedett formában fennmaradt falak határolták: az 1. és 49. sz. objektum. Ez utóbbinak a 2003-as kutatóárokban megfigyelt alapozási mélysége 2 kősor, szélessége 100–110 cm. A tőle D-re mintegy 5 m-re párhuzamosan futó falszakasz az udvart szegélyező folyosó vagy helyiségsor D-i határoló fala lehetett. A két fal között ívelten rakott téglafelület került napvilágra, ami talán kályhaalapozás volt, de a jelenlegi megfigyelések még nem elegendőek az objektumok és helyiségek funkciójának, kiterjedésének pontos meghatározásához.

A feltárt terület DNY-i sarkában, a templom és kolostor falain kívül 10 különböző méretű és kialakítású cölöplyuk került elő, amelyek a kolostort megelőző periódushoz tartozhattak, ahogyan az ÉK-DNY-i irányú, 50–60 cm szélességű falszakasz is. Ez az É-i részen alapozás-szerűen habarcsba rakott kövekből állt, a D-i részen alapárkának aljáig kiszedett. Északi vége kb. 20 cm-rel a kolostor ÉNy-i helyiségének zárófala előtt véget ért – vagy K felé bekanyarodott, ennek eldöntésére még további mélyítés szükséges ezen a területen. Talán egy fa felmenő falú építmény alapozásául szolgált.

Ugyancsak korábbi periódushoz köthető a templom és kolostorszárny találkozásánál még 2007-ben előkerült pince. Idén szondázó fúrással meghatároztuk a hosszát (kb. 6 m) és kutatóárakkal próbáltunk kiterjedéséről, felépítéséről adatokat szerezni. Úgy tűnik, hogy a pincét a sárga, márgás altalajba vájták, sem oldalát, sem tetejét nem rakták ki kővel. A pince boltívének beszakadásával a felette lévő vörösesbarna agyagos réteg is megrogyott,

ami a kolostor Ny-i falának rézsútos leszakadását eredményezte. A pince betöltése humuszos, erősen habarcsrögös, köves, téglatörmelikes, csupán néhány kerámiatöredék került elő belőle.

Szondázó fúrással vizsgáltuk a főhajó területén lévő nagyméretű, téglalap alakú jelenség mélységét és rétegvizonyait: eszerint a mai járószinttől mérve kb. 570 cm-es mélységben lévő sárga agyagos, vizes réteg felett végig bolygatott, visszatöltött omladékos betöltődés található. Ezért az idei ásatási szezonban feltárására nem kerülhetett sor. Ugyancsak szondázással kutattuk a kolostortól D-re lévő területen a kerítőárok vagy árkok helyét. A kolostor DNY-i sarkához közeli szonda rétegsora szerint a mai felszíntől mintegy 50 cm-es mélységben, 30–40 cm-es faszenes, hamus feltöltődés és téglatörmelék jelezte az árok helyét.

Az előkerült leletanyag csekély mennyiségű, főleg 11–13. századi házikerámia, de megtalálhatóak a 14. századiak is. A bronztárgyak többsége a sírokból, Zsigmond király érme a 4. sz. szelvényből, a kerengőt záró folyosó vagy helyiségsor területéről származott. A vastárgyak nagyobb részét a koporsószegek teszik ki, ezenkívül kulcs- és késtöredékek valamint egy fűrészszerszám töredéke érdemel említést.

Konzulens: Buzás Gergely.

Munkatársak: Patton Gábor, Csányi Viktor, Gergely Katalin, Komiáti Józsefné, Kovács István, Szabó Géza, Szalai Gábor, Varga Gábor, Zsámboki-Tót Zsuzsanna, Figura István egyetemi hallgatók.

BORUZZ KATALIN

308. Mende, Bille-pusztá

(KÖH 45769)

(Pest megye) Sza

A 31. sz. főút szélesítési munkálatait megelőzve a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai terepbejárást végeztek, melynek során a nyomvonal mentén három lelőhelyet lokalizáltak. A feltárásokat már a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végezték.

A Mende előtti 2 m-es sávba 14 jelenség esett bele, ebből hétben volt leletanyag. Az előforduló gyorskorongolt szürke kerámia alapján a teleprészletet a szarmata korba sorolhatjuk. A területen előkerült egy sír is, amelyben a bolygatott váz mellett egy vaskés és egy kisméretű edény volt. A lelőhely az általunk feltárt szakasztól mind É-i, mind D-i irányban egyaránt folytatódik.

Munkatárs: Várkonyi Diána régésztechnikus.

FARKAS ZOLTÁN

309. Mesterháza, Laskod-dűlő

(KÖH 72943)

(Vas megye) B, LT, Kk

2010. február 24-én régészeti megfigyelést végeztünk Mesterházától DK-re, a 050/1 és 024 sz. földutak keresz-

teződésében található, régészeti érdekeltségű területet érintő kábelárok nyomvonalában, két irányban 150-150 m hosszan. Az árok régészeti objektumot nem érintett, semmilyen jelenséget nem bolygatott.

A kereszteződéstől É-i irányban szántott terület, attól D-re őszi vetés volt. Valószínűleg az intenzív mezőgazdasági művelés miatt, relatíve kisméretű kerámiatöredékek kerültek elő, de jelentős mennyiségben: néhány perem- és fenéktöredék, kevés díszített kerámia, és sok jellegtelen oldaltöredék. Néhány darabon tagolt bordadisz található, ill. egy síkozott darab is előkerült, ami alapján egy késő bronzkori település rekonstruálható a területen. Néhány grafitos töredék, P-peremű fazéktöredék és oldaltöredékek a kelták jelenlétére, míg néhány perem 14-15. századi megtelepedésre utal. A lelőhely mérete viszonylag nagy, 360-300 m átmérőjű.

FARKAS CSILLA

310. Mezőhegyes, Csatókamarás (KÖH 73993)

(Békés megye) Á, Kk

A MOL Dombegyház-DNy-8 és a MOL Dombegyház-DNy-9. jelű gázutak termelésbe állításához tervezett gázvezeték nyomvonalán 2010. július 30-án terepbejárást végeztünk, melynek során Mezőhegyes határának ÉK-i részében, a Csatókamarás nevű külterületi rész (az Állami Gazdaság 73-as majorja) D-i és DK-i oldalán, a Cigányka-ér medrétől kissé távolabb, attól Ny-ra, egyenetlen, változatos felszínen elhelyezkedő lelőhelyet dokumentáltunk, de kiterjedését egyik irányban sem sikerült pontosan megállapítani. A leletanyag előfordulásának sűrűsége, ill. fogyása alapján feltételezhető, hogy Ny-i széle a majorba vezető egykori vasút nyomvonalára Ny-i oldalára nem nagy mértékben terjedt át. A most megfigyelt adatok és jelenségek szerint a lelőhely legintenzívebb része a mai Csatókamarás beépített területétől DK-re helyezkedik el, s ettől szintén DK-i irányban távolodva a leletanyag sűrűsége fokozatosan csökken. A gyűjtött leletanyag főként Árpád-kori és késő középkori kerámiatöredékekből áll, jelezve ezzel is az itt azonosítható Árpád-kori előzményű késő középkori település, minden bizonnyal a középkori oklevelekből ismert Csatókamarás helyét.

SZATMÁRI IMRE

311. Mezőhegyes határa

(Békés megye) Ó, Á

A Mezőhegyes-DK-1 jelű kút termelésbe állításához tervezett gázvezetékek nyomvonalán 2010. szeptember 14-én végeztünk terepbejárásokat.

Kossuth-telep, Kockás-tanya (KÖH 75617): A település határának DK-i részén, a Mezőhegyes-Battonya közti műúttól É-ra, a Kossuth-teleptől K-re, a telep K-i szélétől mintegy 400 m-re, a térképen még jelölt Kockás-tanya helyének D-i oldalán, két hatalmas mélyedés DNy-i,

ill. ÉNy-i partján elhelyezkedő lelőhelyet azonosítottunk. Pontos kiterjedését nem sikerült megállapítani a kedvezőtlen felszíni viszonyok miatt, de az előkerült őskorinak látszó kerámiadarabok egyértelműen régészeti lelőhelyre utaltak. Kiterjedése hozzávetőlegesen 300×150 m. Déli szélével a tőle DK-re lévő nagy kiterjedésű mélyedésre, K-i szélével pedig a tőle ÉK-re eső másik hatalmas mélyedésre támaszkodik.

Pereg-pusztá, komlószárító (KÖH 31811): Az ismert lelőhely korábban bejelölt kiterjedését, DNy-i szélét módosítottuk, a lelőhely területét megnöveltük. A most dokumentált terület ugyanis az eddigi lelőhelyhatárnak közvetlenül a DNy-i széle mellé esett, egy DK-i oldalán mélyedéssel határolt, DNy-i irányú, elkeskenyedő kiemelkedésre. Ezen a kiemelkedésen, mintegy 200×100 m-es körzetben találtunk a felszínen néhány szórványos Árpád-kori kerámiatöredéket.

I-es tábla (KÖH 75619): Mezőhegyes DK-i határában, a Mezőhegyes és Battonya közötti műút É-i oldalán, a műúttól kb. 400 m-re, a Kossuth-teleptől DNy-i irányban, a térképen még jelölt fasor helyétől 150 m-re K-re, egy minden irányban mélyedésekkel körülvett, É-D irányú kiemelkedés területén, kb. 300×140 m-es körzetben gyűjtöttünk néhány Árpád-kori edénytöredéket.

SZATMÁRI IMRE

312. Mezőkovácsháza-Reformátuskovács háza, Magyarbánhegyesi határszél (KÖH 73083)

(Békés megye) Sza

A Kunágota mezőfejlesztés project (Kág-4 jelű kút termelésbe állítása) keretében tervezett vezeték nyomvonalán végeztünk szisztematikus régészeti terepbejárást 2010. február 27-28-án. A nyomvonal által érintett 0201/7-12 hrsz.-ú területen, Reformátuskovács háza határának ÉK-i szögletében, a magyarbánhegyesi határvonaltól mindössze 20 m-re, a mezőkovácsházi határvonaltól pedig kb. 700 m-re, a Kis-Ádáz-dűlő É-i oldalán lévő V. dűlő területének K-i végében régészeti lelőhelyet azonosítottunk. Teljes kiterjedése bizonytalan, kb. 350×200 m lehet. A D-i széle ugyanis a nyomvonaltól bizonytalan távolságban húzódik, itt szisztematikus terepbejárást nem végeztünk. Egész területén gyűjthető k szarmata kori kerámialeletek. A térkép ezen a részen egy enyhe, szabálytalan alakú mélyedést jelöl, de a terepen ez a mélyedés szinte észrevehetetlen. A leleteket is éppen ebben a mélyedésben találtuk.

SZATMÁRI IMRE

313. Mezőkovácsháza-Reformátuskovács háza, Magyarbánhegyesi határszél (KÖH 73083)

(Békés megye) U, Sza

Reformátuskovács háza É-i határában, a magyarbánhegyesi határvonaltól mindössze 20 m-re, a Lászlófi-

dűlő ÉK-i részén, egy szemmel alig kivehető földhátan található a lelőhely (Kunágota MOL-6). 2010. július 19. és augusztus 9. között a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai több ütemben végeztek megelőző feltárást, összesen 1390 m²-en. A sárgásbarna agyagos altalajon 13 objektum feltárta rajzolódott ki; közülük 7 árokészletnek, 6 gödörnek bizonyult. A leletanyag alapján 2 objektum a középső neolitik, 10 objektum pedig a szarmata telephez köthető; leletanyag hiányában egy objektum ismeretlen korú.

A nyomvonal területén változó sűrűségben helyezkedtek el a régészeti jelenségek. A feltárt kisebb-nagyobb árok szakaszok többsége egyenes vonalú, ÉK–DNy-i irányú, íves metszetű és egyenetlen aljú volt. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árkok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. A kisebb-nagyobb méretű hulladéktároló gödrök alakja többnyire kerek vagy ovális volt. Ezek közül 5 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, és egy méhkas alakú volt. Az objektumok között szuperpozíciót nem tudunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

A leletek az MNM–Nemzeti Örökségvédelmi Központ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópoly Richárd, Szabó Dénes, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

314. Mezőkövesd, Kánya-patak Észak (KÖH 75377)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

2010. augusztus 19-én adatszolgáltatáshoz kapcsolódó helyszíni szemlét végeztünk Mezőkövesden, a Déli iparterületen. A bejárás során az elkerített és jelenleg is telephelyként funkcionáló részek kivételével mezőgazdasági művelésű területeket találtunk. A terület Ny-i részét közepes észlelési körülmények között jártuk be, melynek során a volt Kertészettől DK-re régészeti leletet, pengemagkövet találtunk.

A patak túloldalán, 500 m távolságra fekszik a Nagyfertő (M3-78 lh., KÖH 70327) néven ismert lelőhely. Nem zárható ki, hogy a talált lelet erről a lelőhelyről került a területre.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

315. Mezőnagymihály, Uszató-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Sza, Kö

2010. május 14-én terepbejárást végeztem a 014/40–41 hrsz.-ú ingatlanokon, mintegy 27,7 ha nagyságú fejlesztési területen (Mária Park). A Kácsi-patak árterében fekvő, lankás dombokkal tagolt 99–100 m tszf. magasságú területen eddig nem ismertünk régészeti lelőhelyet.

Az ideális megfigyelési körülmények mellett végzett terepbejárás alkalmával most négy régészeti lelőhelyet azonosítottunk az Uszató-dűlőben: KÖH 73643, 73645, 73647, 73649. A nagyrészt a kiemelkedéseken gyűjtött felszíni leletanyag alapján lokalizált lelőhelyek mindegyikén kerültek elő újkőkori leletek, emellett három lelőhelyen találtunk a római császárkorra és a középkorra datálható leletanyagot.

REMÉNYI LÁSZLÓ

316. Mérges határa

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, Ró, Á, Kö

2009. decembere és 2010. májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-esszélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Mérgesenél, a Rába árterének D-i oldala mellett öt, korábban ismeretlen lelőhelyet azonosítottunk: *Szentmihályi úttól délre, Csemez-tag, Tungos-dűlő kelet, Tungos-dűlő nyugat, Gátórház* (KÖH 70449, 74315, 74317, 74319, 74321). A Tungos-dűlőnek gyakorlatilag teljes egészén lelőhely-együttes található.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

317. Mérk, Verpesz

(KÖH 74113)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

2010. április 8-án helyszíni szemlét végeztünk a Nagyecsed–Mérk–Tiborszállás között tervezett szennyvízvezeték nyomvonalán. Mérk település É-i végén a főút K-i oldalán, az erdő sarkánál egy szántó húzódik. Itt találtuk a lelőhelyet, mely egy ÉNy–DK irányú, 100×200 m kiterjedésű késő bronzkori településnyom. Északi végét K-ről egy nádassal benőtt mélyedés határolja.

Munkatárs: Toldi Zoltán régész (JAM).

PINTYE GÁBOR

318. Mindszent határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, Á, Kö

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítettendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett

terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Mindszent külterületén végzett munka során 5, korábbról már ismert lelőhelyet érintettünk. A *Koszorús-dűlő*, *Gyapjas-tanya* (KÖH 17074), a *Koszorús-dűlő*, *Pálinkó D.-tanyája* (17091), ill. a *17. szórvány* (17183) és a *Ludas-ér*, *Magaspart* (17086) lelőhelyek összetartozását igazoltuk, javasoltuk a nyilvántartásban történő összevonásukat.

Két új lelőhelyet is találtunk: *Tajti-tanya* (74447); *Ludasi-tanyák*, *Tajti-tanyától É-ra* (74449). A terepbejárás során őskori, szarmata, Árpád-kori, középkori és újkori leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta, Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Szöllősi Géza, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

319. Miskolc-Diósgyőr, Felső-Majláth (KÖH 76221)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

A megyei múzeumi igazgatóság régészeti próbafeltárást végzett a 30869/2 hrsz.-ú ingatlanon, a város villamosvasút fejlesztését célzó beruházáshoz kapcsolódóan. Cél a tervezett villamosforduló fogadóterületének régészeti vizsgálata volt.

A próbafeltárásokat 2010. augusztus 11–16. között végeztük a területen, mely jelenleg zöldfelületű park. Három, egymáshoz képest legyezőszerűen szétnyíló, 2 m széles kutatóárkot nyitottunk. Az I. szondaárok 30,5 m hosszú volt, benne régészeti leletet, lelőhelyre utaló jelenséget nem tapasztaltunk. A II. szondaárok 28,5 m hosszú volt, jellegét, metszetét tekintve megegyezett az előzővel, itt sem bukkantunk régészeti jelenségre, vagy leletre. A III. szondaárok 32,5 m hosszú volt, a rétegződése az előző árkokhoz hasonló, azonban itt több jelenséget is tapasztaltunk. Ezek részben újkori eredetű szemétdöbrök voltak. Ezenkívül egy É-D-i tájolású sorban 4 darab, egységes betöltésű cölöplyukat bontottunk ki, melyek közül az egyikből Árpád-kori kerámia került elő. A vörösesbarna, szemcsés homokkal soványított, hegyesedő hullámvonalakkal és sűrű párhuzamosan bekarcolt vonalakkal díszített cserepeket a 12. századra keltezhetjük. A régészeti jelenségek által jelölt lelőhely további kiterjedését, a próbafeltárások fent leírt negatív árkai alapján, innen K-i, DK-i irányba sejtettük, így a villamosforduló és a tervezett nyomvonal ezen részleteinek megelőző feltárása vált szükségessé.

Ezt szeptember 14–22. között végeztük. A próbafeltárás Árpád-kori objektumaitól K-re nyitottunk egy 18×7,5 m alapterületű szelvényt a villamosforduló fogadóterületén, valamint az ezen kívül futó villamosnyomvonalon egy 22×3,5 m-es árkot. Ezek rétegződése a próbafeltáráshoz hasonló volt. Jól látható volt a

metszetszalban, hogy az újkori kerti művelésű talaj bolygatásakor hogyan pusztították el az Árpád-kori beásások felső részét. A szelvényben további Árpád-kori gödröt találtunk, égett-kormos betöltésében viszonylag nagy mennyiségű 12. századi kerámiával. Ezenkívül további 3, valószínűleg ehhez a korhoz köthető cölöplyukra is bukkantunk. Egyéb régészeti korú objektum nem került elő, csak egy újkori épület kőalapozását bontottuk ki. A villamos nyomvonalának árkaiban nem találtunk további Árpád-kori objektumot, mindössze egy újkori beását.

Összefoglalva egy 12. századi Árpád-kori település periferiájára bukkantunk, mely a szondázó árkok, valamint a megelőző feltárás tanúságai alapján a kutatott területtől K-i, DK-i irányba terjeszkedhet tovább (a ma álló panelházak között).

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

320. Miskolc határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B

2010. júliusban Miskolc belterületén, valamint a 3. sz. főút mentén Kistokaj és Mályi közigazgatási területén terepbejárást végeztem a tervezett távhővezeték nyomvonalán, mely terület jelentős része a beépítettség, ill. a növényi fedettség miatt nem volt terepbejárással vizsgálható.

Miskolc D-i szélén, a 3. sz. főút és a harsányi műút csomópontjától D-re, az enyhén K felé lejtő dombháton viszonylag nagy sűrűségben figyeltem meg késő bronzkori edénytöredékeket kb. 150 m hosszúságban, a főút és a harsányi út közötti terület teljes szélességében. A leletek a *Harsányi elágazás* (KÖH 16725) lelőhelyhez köthetők, szóródásuk alapján a lelőhely D felé nagyobb területre terjed ki a jelenleg ismertnél.

A harsányi útelágazástól kb. 1 km-re D-re, a Nagyföld-dűlő D-i részén a domboldalon, egy DNy-ÉK irányú vízmosástól D-re intenzív sűrűségben találtam neolitik edénytöredékeket (alföldi vonaldiszes kerámia) egy kb. 200×150 m nagyságú területen. A neolitik település területe K felől a *Miskolc-Görömböly, Kis-föld* (KÖH 54697) lelőhelyhez kapcsolódik.

KOVÁCS FERENC

321. Miszla határa

(Tolna megye) Ő, Kú

2010. november 6-án terepbejárást végeztem Miszla határában. A szántóföldeken leggyakrabban álló kukoricát vagy napraforgót, helyenként pedig szántatlan tarlót találtam.

Bikádi-rétek (KÖH 77889): A Péli-víz É-i oldalán, Közép- és Alsóbikád között félúton, a patakkal párhuzamosan húzódó keskeny, gázos kukoricasávban néhány vörös anyagú, homokos soványítású kora újkori-újkori kerámiát találtam.

Parrag-hegyi-szőlők (KÖH 77891): A Péli-víz É-i felén, az alsóbikádi házakkal szemben, a DK felé benyúló

patakperti domboldalon, napraforgótarlóban néhány kiszántott objektum föltájából őskori kerámiát gyűjtöttem.

Pusztaderék (KÖH 77885): A falutól K-re, a Báni-árok DNy-i oldalán helyenként a domb tetejéig felhúzódó, 500 m hosszú őskori telepet azonosítottam a patakkal párhuzamosan, amely D felé a patakba DNy-ről belefolyó mellékág irányát követi.

Szőci-oldal (KÖH 77887): A Szénégetői-árok K-i oldalán, az egykori gémeskúttól (Forrás-kút) ÉK-re a keskeny, szántott sávban néhány őskori cserepet gyűjtöttem a gazos, álló kukoricában.

K. NÉMETH ANDRÁS

322. Mogyoród, Kis-Sós (KÖH 26178)

(Pest megye) Á

A Budapest–Vác vasútvonal korszerűsítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2010. június 22–25. között végeztem. A vasútvonal mellékének közel 40 km hosszú szakaszán csupán 4,2 km-nyi nyomvonalszakaszt tudtam bejárni. A nyomvonal mentén adattári adatokból előzetesen ismert 16 lelőhelyből csupán kettőt sikerült leletanyaggal a terepen is azonosítani. A Kis-Sós lelőhely valamivel nagyobbra bizonyult, rajta kevés Árpád-kori töredék került elő.

FEKETE CSANÁD

323. Mogyorósa, Regéci vár (KÖH 16252)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2010-ben ásatást kizárólag a Középső vár területén végeztünk. (Az illusztrációt lásd a következő oldalon!)

A Középső vár É-i végén lévő falszorosban az egykori ciszterna (17. századi forrásokban említett „csatornás kút”) és a környezetében lévő falak, járósínek kapcsolatát vizsgáltuk. Sikertelenül tisztáztuk és a vár alaprajzára pontosan felmérni a ciszterna kiterjedését. Ezenkívül a ciszterna előtti járósínek részleteit is megtaláltuk (26. árok és 18. terület kutatása).

A 27. helyiség É-i oldala előtti területen két, idővel összebontott és a helyiség K-i oldala előtt egy ezekről független kutatóárok területén a 2009-es feltárás során megtalált korai fal folytatását próbáltuk megtalálni és kideríteni, hogy milyen épülethez, építményhez tartozhatott. A kutatás során végül is a Ny-i palotaszárny területének, környezetének egyik legkorábbi építkezésének emléke tűnt elő. A fal valószínűleg még a késő középkorban (alighanem a 15. sz. második felében, talán a Szapolyaiak birtoklása idején) emelt, a Középső vár É-i oldalán, a Felsővár sziklájának előterében lévő épülettel egyidősnek tűnő építményhez tartozott. Vékony fala és sekély alapozása miatt földszintes, gazdasági funkciójú épületnek véljük. A leletanyag helyszíni vizsgálata, ill. a kutatott területen egykor álló épületek már ismert relatív kronológiai sora alapján, abba beillesztve

valószínűnek tűnik, hogy a 15. században emelt épületet már a kora újkor kezdeti szakaszában visszabontották. A későbbi építkezések során falainak jelentős részét – több helyütt az alapokat is – elbontották, elpusztították, emiatt tulajdonképpen az épületnek voltaképpen csak ÉK-i sarka, ill. É-i és K-i falának egy rövidebb, de összefüggő szakasza volt megismerhető (24., 25., ill. 27. árok kutatása).

Délebbre, a Középső vár középső részén 2009-ben részben feltárt pince (a 17. századi tömlőc, 48. helyiség) DK-i sarkánál kisebb szondában a pince és a 30. helyiség közötti építészeti kapcsolatot vizsgáltuk (28. árok kutatása). Megállapítottuk, hogy a 30. helyiség utólagos a pincéhez képest.

A Középső vár udvarának D-i részén az omladék elhordásának 2009-ben megkezdett munkáját folytattuk. Az ide eső 47., 49., 50., 52., ill. 53. területek kutatása során az udvar D-i részét teljesen elfoglaló omladékdombból a 2010-es feltárás végére annak jóformán csak Ny-i és DK-i része maradt meg.

Az omladék elhordása során a K-i palotaszárny D-i végénél elértük a kutatás előtt is részben ismert (boltozat részlete korábban is látszott) boltozatos helyiséget, pincét (51. helyiség), melyet teljesen kitisztítottunk.

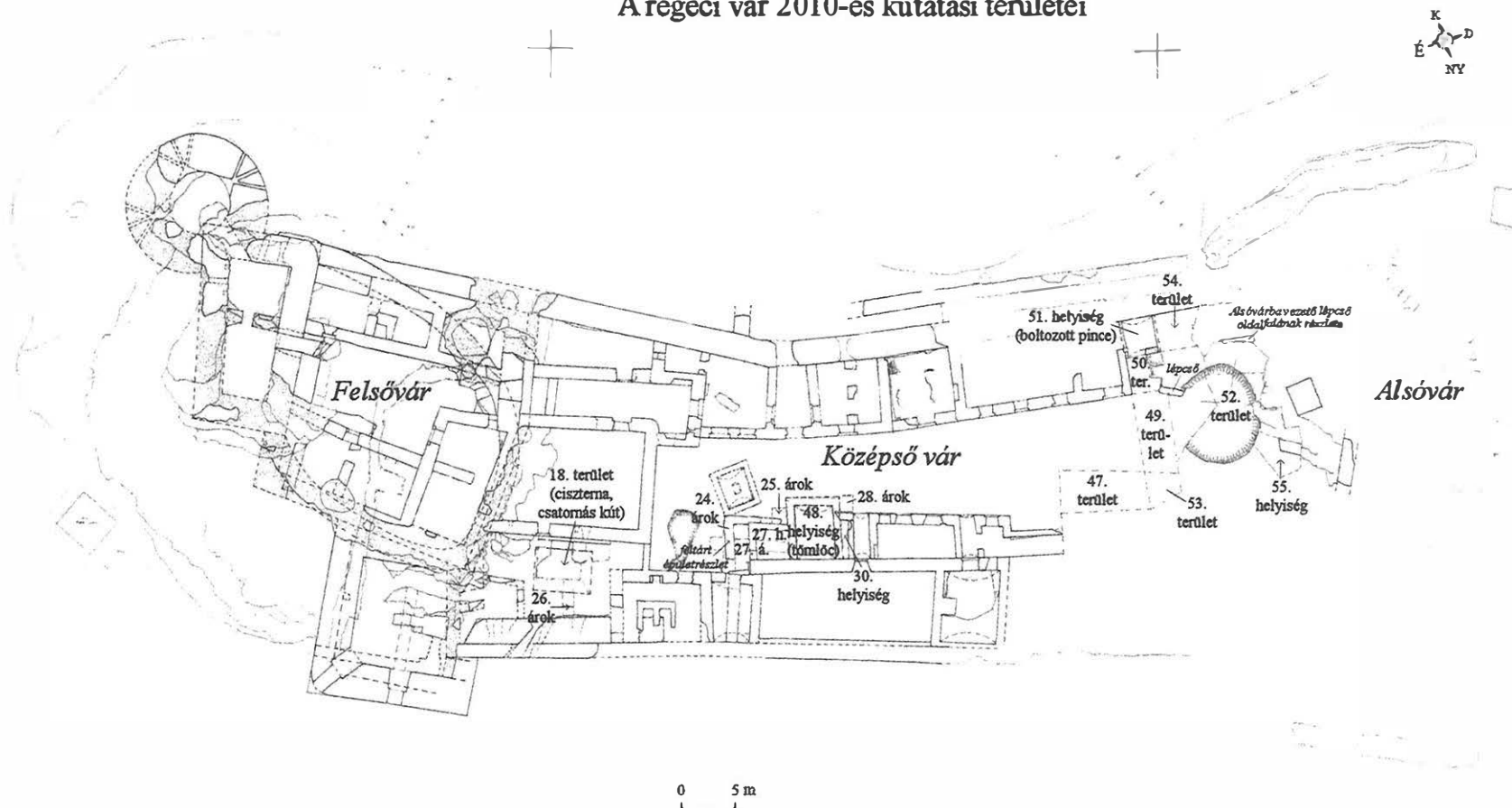
Az 52. terület D-i felén a turistaút mellett, az Alsóvár sziklájának tövében kutatott terület nemcsak az előkerült gazdag leletanyag miatt érdemel említést, hanem újabb építészeti részletek, falazatok váltak ismertté. A Ny-i munkaterületen előkerült fal egy újabb, de idén még csak nagyon kis részletében megismert helyiséghez (55. helyiség), míg a K-i munkaterületen előkerült fal az Alsóvárba egykoron vezető lépcsőhöz, lépcsőházhoz tartozott. Építészeti és funkcionális kapcsolat állhat fenn utóbb említett falazat, ill. az 51. helyiségtől D-re, de magasabban fekvő szinten kutatott 54. terület között mindenképpen, de a 49., 50. és 52. területek metszéspontján előkerült falazat, ill. lépcsőmaradvány között is (ti. e helyütt, a vár ezen részén alakították ki egykor az Alsóvárba vezető feljárt, lépcsőt).

A leletanyag döntő része idén is kora újkori volt (kerámia, kályhacsempe, fémek stb.), de a ciszternánál, ill. a 27. helyiségtől É-ra feltárt késő középkori épületnél ástott kutatóárkokból jelentős mennyiségű középkori leletanyag is származott. Természetesen néhány középkori kerámiatöredéket a várudvar feltárása során is találtunk, de csak az omladékban, a kora újkori leletanyag közé keveredve. Jellemző még, hogy idén több pénz is előkerült, ezek közül azonban restaurálás nélkül csak kevésről volt megállapítható, hogy milyen típusú pénzről van szó (az azonosíthatók között volt például egy 1623-as lengyel veret).

Munkatársak: Pető Zsuzsa Eszter, Csoltkó Emese, Havasy Orsolya, Kiss Laura, Rákóczi Gergely, Tokodi Attila, Tóth Zoltán (ELTE BTK), Gyalai Zsófia, Hornyik Adrienn (SZTE BTK), Szénágy Csaba (PTE BTK) régészhallgatók.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

A régi vár 2010-es kutatási területei



Az alaprajzot Győrfi Dóra és Vajda József 2006-os fotogrammetriai felmérésének felhasználásával készítette Árnóti Zsuzsanna és Simon Zoltán 2010-ben

324. Mosonmagyaróvár határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, Ró, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Mosonmagyaróvár DNy-i határában, sík területen futó nyomvonal esetében három újonnan azonosított (Nagy-rét I-II., Maradék-földek X.; KÖH 74391, 74393, 74395) és három korábbiakban ismert lelőhelyet mérünk fel.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

325. Mosonszentmiklós határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, LT, Ró, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Rábca É-i ártere felett, Mosonszentmiklós K-i és É-i határában hat lelőhelyen fut keresztül a nyomvonal, ebből három eddig nem volt ismert: Tagok, IV-VI. (KÖH 74373, 74375, 74377). A terepbejárás során kiderült, hogy a *Négyes-dűlő*ben nyilvántartott lelőhely (KÖH 57495) valójában egyetlen, 1600 m hosszúságú, összefüggő lelőhely-együttessé képez a felszínen.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

326. Mór határa

(Fejér megye) B, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Móron 11 új, korábban ismeretlen lelőhely került elő a Móri-víz és északabbra a Sövénykúti-patak két oldalán (KÖH 74131, 74133, 74135, 74137, 74139, 74141, 74143, 74155, 74157, 74159, 74161).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

327. Mórahalom, Ördögh-tanya

(KÖH 29620)

(Csongrád megye) B

A Mórahalom és Zákányszék települések szennyvízhálózatának fejlesztése beruházás kapcsán 2010. augusztus

30. és szeptember 8. között végeztünk terepbejárást. A vizsgálat tárgya a Zákányszék DK-i részén tervezett át-emelőtől induló és a Mórahalmon már meglévő szennyvíztelepig tartó mintegy 9,7 km hosszúságú nyomvonal volt. Ez csaknem teljes egészében külterületen található, leszámítva a zákányszéki át-emelőhöz vezető mintegy 500 m-es belterületi szakaszt. A 20-20 m szélességben vizsgált nyomvonalnak mindössze 18-20%-a bizonyult bejárásra alkalmasnak.

A munka során 4 korábban már ismert lelőhelyet érintettünk (Benák-tanya, Szennyvíz-derítő telep, Ördögh-tanya, Felső-móraalmi Kerekiskola), melyek közül az Ördögh-tanya lelőhely területén tudtunk terepbejárást végezni. Ennek kiterjedését módosítottuk (megtövelítettük), területén bronzkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Kovács Sándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

328. Mőricgát határa

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

2010-ben megelőző feltárásokat végeztünk a Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Kalmár-dűlő (HT-96 lh., KÖH 69493): A lelőhely Mőricgát belterületétől DK-re, a Kelő-éri-csatorna É-i partján, egy nagyobb kiterjedésű fenyvestől közvetlenül D-re, egy ÉNy-DK irányú dombháton fekszik. 2010. március 1-4. között összesen 1195 m²-en 48 stratigráfiai egység (33 objektum) feltárta rajzolódott ki a sárga homokos altalajon a nyelés alkalmával. Közülük 25 árok, 12 gödör, 10 cölöphely és egy folyómeder volt; 11 objektumból került elő korhatározó leletanyag, de feltételezhető, hogy az összes régészeti jelenség Árpád-kori volt. A 15-30 cm vastag humuszréteg alatt fekvő objektumok egy része a mezőgazdasági munkák során elpusztult.

A településobjektumok a 27+500-27+550, a 27+600-27+660 és a 27+700-800 km-szelvények között sűrűsödtek. A nyomvonalban főként kerek vagy szögletes alakú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízlevezető árkok kerültek elő. A 27+640 km környékén egy ÉNy-DK tengelyű, 6 m hosszú, felszín fölé épített, cölöpszerkezetes építmény cölöplyukorát is feltártuk. A 27+800 km környékén egy 19 m széles, É-D irányú, egykori folyómedret is megfigyeltünk. A kerek, ovális vagy lekerekített sarkú, téglalap alakú gödrök a nyomvonal egész területén szétszóródva helyezkedtek el. A lelőhely D-i végén, az utolsó 50 m-es szakaszon csupán egyetlen É-D tengelyű, hosszúka, ovális alakú, ívelten szűkülő falú, alján több mélyedéssel tagolt aljú gödör jelentkezett. Az objektumok betöltéséből nagyon kevés leletanyag, elsősorban korongolt fazekakhoz és bográcsokhoz tartozó töredékek és állatcsontok kerültek elő.

Kelő-ér I. (HT-12 lh., KÖH 69237): A lelőhely Mőricgát belterületétől K-re, a Csorda- és Göboly-járás nevű határterületben, a Kelő-éri-csatorna két ága közt,

több ÉNy-DK irányú magaslaton, tájvédelmi körzetben helyezkedik el. Nyugati részén 2009 decemberében a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 45 szarmata és Árpád-kori objektumot tártak fel. A gépi humuszoslaskor előkerült leletanyag magas száma, ill. a felső rétegben kibontott objektumok alján jelentkező újabb betöltési rétegek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy kétrétegű településsel kell számolnunk.

2010 februárjában a lehumuszt 574 m²-ből 370 m² bizonyult régészetileg pozitívnak; 60–130 cm mélységben újabb 27 objektum (30 stratigráfiai egység) feltárta jelentkezőt. A településobjektumok a nyomvonal területén egyenletes sűrűségben helyezkedtek el. A településrészlet D-i részén három Ny-K irányú vízelvezető árkot figyeltünk meg, melyek között kerek, íveltől bővülő vagy egyenesen szűkülő falú gödrök kerültek elő.

Az objektumok betöltéséből főként kézzel formált fazékhoz, fedőhöz, korongolt szürke és téglaszínű tálahoz, hombárokhoz, valamint római import edényekhez (terra sigillata, festett tál) tartozó töredékek kerültek elő. A használati eszközök között a fenőköveket és a csontkorcsolyákat említhetjük meg. A felső településréteg objektumait a késő szarmata és az Árpád-korra, az alsót a Kr. u. 2–3. századra keltezzük.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bedő Valér, Bottyán Katinka, Császi Dávid, Kajtár Norbert, Molnár Zsolt technikusok és Weisz Attila geodéta.

GULYÁS GYÖNGYI

329. Nagyatád határa

(Somogy-megye) R, B, LT, Ró, Á, Kk

Nagyatád környékén szennyvízvezeték kiépítését tervezték, ennek kapcsán 2010. júliusban hatástanulmány készítése céljából terepbejárásokat végeztünk. Csak a terület egy része volt bejárható, az erdős, ill. kaszálóként, legelőként használt területeken kívül a gabonával fedett területek sem voltak vizsgálhatók. A kukoricával és napraforgóval fedett területeken a termény helyenként már magasra nőtt, a megfigyelési körülmények messze nem voltak tökéletesek. Kevés helyen volt tárcsázott terület, ezek viszonylag jól láthatóak voltak. Jelentősebb területeket jártunk be Nagyatád és Bakháza, Háromfa, ill. Nagyatád és Ötvöskónyi között. Ötvöskónyi és Kutas között csak a területek kisebb része, Nagyatád és Lábod között csak két kis szakasz volt régészetileg vizsgálható. Lábodtól D-re a Lábodi-Rinyáig viszonylag jól bejárható volt, ezután gyakorlatilag nem volt bejárható rész. A terepbejárás során négy ismert lelőhely területét pontosítottuk és 3 új lelőhelyet találtunk.

Bodvica-Boda (KÖH 47891): A Nagyatádtól D-re futó nyomvonalszakasz bodvicai területén sikerült a korábban is ismert középkori telep területét pontosítani. A lelőhely területe jelentősen megnőtt D-i irányban.

Cigány-Markógödri-dűlő 1. és 2. (KÖH 76369, 76371): Nagyatádtól É-ra, az út Ny-i oldalán, egy közepes, ill. magas kukoricában lévő területen két lelőhelyet találtunk. A délebbinél (Markógödri-dűlő 1.) római, kelta és jellegtelen őskori kerámiát, az északabbi lelőhely (Markógödri-dűlő 2.) területén kevés késő középkori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

330. Nagyatád határa

(Somogy megye) B, Ró, Á, Kk

2010. június 22. és július 30. között megelőző régészeti feltárásokat végeztünk a 68. sz. főút elkerülő szakaszának építése által érintett lelőhelyeken.

Csonka-dűlő (KÖH 47884): A 0542/8–9 és 0542/11 hrsz.-ú ingatlanon, 12 427 m² nagyságú területen kutattunk. A lelőhely Nagyatádtól K-re a Rinya-patak bal partján helyezkedik el. A kutatás a nyilvántartott lelőhely középső részén történt. Keletről nyugat felé haladva 4, egymással párhuzamos kutatószondát nyitottunk egészen az első régészeti objektumok vonaláig (a Rinya-patak melletti dombhát K-i oldala), ahol a teljes felületet megnyitottuk. A lehumuszt terület itt már régészeti objektumokkal telített volt. Ezek többsége kerek, vagy ovális, sekély gödörjelenség, viszonylag gazdag leletanyaggal. Néhány különálló kemencét és rövid ideig használt tűzhelyeket is sikerült feltárnunk. A dombhát középső, K-i részén több cölöphelyet is kibontottunk, melyek egykori cölöpszerkezetes épületekre/épületekre utalnak. A leletanyagot többségében az edénytöredékek, építési törmelékek, ismeretlen rendeltetésű agyaggolyók alkották. Külön említést érdemel az egyik gödörkomplexből előkerült anonim érme, vassarkantyú, csontkánál és egy nagyméretű S-végű hajkarika. Az objektumok többségében faszenes, erősen átégett rétegeket figyeltünk meg. Ezekből a rétegekből anyagmintákat vettünk természettudományos vizsgálatokra.

A lelőhelyen 298 objektum került elő, melyek döntő többsége – 108 gödör, 3 cölöphely, 1 félig földbe mélyített épület, 3 kemence, 2 tűzhely – az Árpád-korra (12–13. sz.) keltezhető. Feltártunk még egy bronzkori gödröt, ill. két gödröt és egy cölöphelyet, melyet középkori (14–15. sz.) leletanyag keltezett. 177 objektum ismeretlen korú. Az Árpád-kori objektumok közt az őskori és a középkori objektumok elszórtan helyezkedtek el.

Szollár-malom (KÖH 47901): A 07/43–44 és 07/48 hrsz.-ú ingatlanokon 4934 m²-en, a lelőhelynek a nyomvonalat érintő teljes területén dolgoztunk. A lelőhely Nagyatádtól K-re, a Rinya-patak bal partján helyezkedik el. A feltárássra kijelölt területen K-ról Ny felé haladva három, egymással párhuzamos kutatószondát nyitottunk, bennük több objektum feltárta figyeltük meg. A kézi nyésés során őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A feltárt objektumok amorf, vagy kerek gödrök, cölöphelyek, sekély, egyenes árkok voltak. A régészeti jelenségek

a lelőhely középső és K-i részén sűrűsödtek. A lelőhelyen lévő 62 objektum többsége egyrétegű volt, igen kevés leletanyaggal. Többségük gödör (33), melyek közül 1 a bronzkorra és 4 a római korra keltezhető 28 gödör, 8 sekély árok és 29 cölöphely nem tartalmazott leletanyagot.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Domján Anita, Pelikán Márk, Mezei Tamás technikusok.

HERBÁLY RÓBERT

331. Nagybánhegyes, Kovácsházi határszél (KÖH 73087)

(Békés megye) B, Sza

2010. augusztus 9. és szeptember 1. között végeztünk megelőző feltárást a MOL-7 jelű lelőhelyen, a Kunágota MOL gázvezeték építéséhez kapcsolódóan. A feltárással érintett lelőhely a nyomvonal 13+450–13+950 km-pontjai között található, Nagybánhegyes belterületétől kb. 1600 m-re DDNy-ra, a Reformátuskovácsházától elválasztó határvonal két oldalán, a Montághy-úti-föld és a Tanár-nő-dűlő határrészekben, felerészt a kovácsházi területre átnyúlva. A korábbi terepbejárás során egy 450×300 m-es körzetben őskori és szarmata kori kerámiatöredék került elő. A feltárt 2772 m²-ből 1992 m² volt objektumokkal fedett. A 400 m hosszú és 6 m széles szelvényben 75 stratigráfiai jelenség, ill. 65 régészeti objektum került napvilágra. Ebből 7 bronzkorinak, 53 római kori szarmata jelenségnek bizonyult, a többi ismeretlen és újkori objektum volt. Mindkét korszakot telepobjektumok képviselték. Ezek zömében kisebb-nagyobb agyaggyerő gödrök voltak, amelyek később a telep hulladékaival töltődtek fel.

A szelvény középső harmadában, közel 100–120 m hosszan került elő az a 7 bronzkori objektum, melyek közül 4 kerek szájú, hordós, vagy méhkas alakú verem volt, 3 pedig nagyméretű gödörkomplexum részlete. Igen nagy mennyiségű kerámia, állatcsont került elő belőlük. A leletek döntő hányadát képviselő kerámia között gyakoriak a kisebb füles bögrék, ahol a fül szinte mindig a peremből indul. Emellett feltűntek nagyobb tárolóedények darabjai is. A felület gondosan simított, fényes, fekete vagy barnás, gyakori a foltosra égett felület. A soványítás kizárólag kerámiázúsalékkal történt. Az edényeken megfigyelhető díszítések között gyakori a seprűs besimítás, a plasztikus háromszög átmetszetű lécdísz, a bütyökdíszek egyszerű, zömében kisebb variációi, de gyakori az ujjbenyomkodott léctag is, amely zsinegdísz-szerűen az edény füléhez is kapcsolódhat. A bekarcolt díszítményekkel ellátott töredékek száma csekély. A területen pár csaknem ép bögre is előkerült, amelyekre jellemző a nyomott gömbös test, a vállvonal lépcsős tagolása, esetenként talpkorong is megfigyelhető volt. A csontleletek között figyelmet érdemel egy kiszé-

lesedő végű lapos ép csonttű. Az egyik gödörből kúp alakú agyagból készült átfúrt szövőszéknehezék került elő. A kőeszközök között néhány pattintott (nyílhegy) és csiszolt (őrlőkő) darab érdemel említést. A formai jegyek és a díszítések alapján a települést a bronzkor korai időszakának végén, ill. a középső bronzkor elején lakhatták.

A szelvény teljes hosszában megtalálható szarmata telepobjektumok között a gödrök mellett 2–3 épületmaradvány is előkerült. A vermek csoportokba rendeződve kerültek elő, köztük kisebb-nagyobb szabad területek húzódtak. Többségük az általános és klasszikus hengeres, hordós, teknős, vagy méhkas alakú formát mutatta. Ezek között volt pár igen nagyméretű is. Néhány verem az ásatási felület K-i oldalán ezektől eltérő ovális szájú, igen nagyméretű agyaggyerő, tagolt aljú gödör volt. Jellemző a szarmata vermekre, hogy leletanyaguk 80%-a a betöltés felső harmadában húzódó ún. omladékrétegből került elő. A házak között egy nagyobb, csaknem teljesen a szelvényünk területére eső, kissé az altalajba mélyített aljú épület maradványa emelhető ki. A téglalap alaprajzú, ÉNy–DK-i tájolású épület hossz tengelyében, az épület középső harmadában egy-egy cölöphely került elő. Ezek alapján a tetőszerkezet a nyeregtető és a sátoztető közötti átmeneti formaként képzelhető el. Az épület korát a ház padlóján előkerült római készítésű, bronzból öntött pontkördíszes gombos végű, lapos szíjszorító szíjvég alapján a Kr. u. 2–3. századra tehetjük. A leletek között természetesen döntő többségben vannak a korongon készült, sávosan simított edények töredékei. Gömbös, duzzadt peremű, lépcsősen tagolt falú tálak, nagyobb hombárok töredékei mellett jelentős a kézzel formált fazekak száma is. Utóbbiak peremén ferde bevágdosások, oldalukat geometrikus vonalakkal osztották mezőkre. Több gombos fedő töredéke is előkerült az objektumokból. A szarmata település lakói kapcsolatban álltak a római fennhatóság alatt lévő területekkel. A kapcsolatok két irányba mutatnak. Több, nagyobb méretű, római fehér mázas amphora perem- és oldal-töredék a Fekete-tenger irányába mutató kereskedelem bizonyítéka. A gombos végű bronz szíjvég, valamint egy vadászjelenetes terra sigillata töredék előkerülése a Ny-i irányú kapcsolatokra utal. A római készítésű importok valamint a barbár kerámia stílusa alapján a szarmata településrészletet a Kr. u. 2–3. századra datáljuk.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Gyűrösi Tímea ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Nemzeti Örökségvédelmi Központ szegedi régiójában dolgozó geodéták végezték.

PÓPITY DÁNIEL

332. Nagybánhegyes, Összekötő út (KÖH 73093)

(Békés megye) B

A Kunágota MOL-8 jelű lelőhely Nagybánhegyestől DNy-ra található, a Kaszapert Nagybánhegyessel összekötő műút ÉNy-i oldalán, a Tatár-árok nevű egykori

patakmeder K-i oldalán, egy sík, lapályos szántón. Az előzetes terepbejárás során azonosított nagyméretű lelőhely 293 m hosszú szakasza esett a Kunágota MOL gázvezeték nyomvonalába. A kutatott 698 m²-ből 132 m² bizonyult régészeti fedettnak. A megelőző feltárást 2010. augusztus 16–24. között végeztük el, melynek során egy szórványos középső bronzkori telepet találtunk. A lelőhelyen a 70–100 cm humusgréteg eltávolítása után négy objektum feltárását figyeltük meg. Ezek közül három közepes méretű szemetesgödörnek, egy pedig kútnak bizonyult. Az objektumokból közepes mennyiségű kerámia és patics, valamint kevés állatcsont került elő. A gépi humusztól való tisztítás során a legfelső – szántott – humusgrétegből meglehetősen nagy mennyiségű őskori kerámiatöredéket és paticsot gyűjtöttünk.

A leletek az elsődleges feldolgozás után a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Frank Tamás, Tarjányi László technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

333. Nagybánhegyes határa

(Békés megye) B, Sza, Á

A Kunágota mezőfejlesztés project (Kág-4 jelű kút termelésbe állítása) keretében tervezett vezeték nyomvonalán 2010. február 27–28-án végeztünk szisztematikus régészeti terepbejárást.

Bas-dűlő déli része (KÖH 73085): A nyomvonal által érintett 0104/29 hrsz.-ú területen, a Nagybánhegyestől DNy-ra, Kaszapertől DK-re eső Bas-dűlő D-i szélén lokalizáltuk a lelőhelyet. A területen megfigyelhető geográfiai viszonyokat a térkép szintvonalai alapján lehet csupán hozzávetőlegesen azonosítani, mert a táj szabad szemmel alig követhető tercshullámokkal tagolt. A lelőhely kiterjedése mintegy 200×200 m-es körzetben határozható meg. Egész területén Árpád-kori kerámialeletek fordultak elő.

Bas-dűlő, Juhász-tanya (KÖH 73089): A nyomvonal által érintett 0104/22–23, 30–31 hrsz.-ú ingatlanokon, Nagybánhegyestől DNy-ra, Kaszapertől DK-re, a Bas-dűlő közepén, az egykori – s a térképen még jelölt – Juhász-tanya helyétől kb. 100 m-re Ny-ra, ill. a Bas-dűlő ÉNy-i végében lévő nádas, vizenyős, lefolyástalan mélyedéstől DK-i irányban ugyancsak 100 m-re elhelyezkedő lelőhelyet találtunk. A terület sík, tagolatlan, s a térképszintvonalai is csak hozzávetőlegesen azonosítható terephullámokat jelöl. Ezen a környéken, mintegy 300×200 m-es körzetben őskori, szarmata kori és Árpád-kori edénytöredékek jelezték a lelőhely kiterjedését. Az őskori és a szarmata kori kerámialeletek kisebb mennyiségben, az Árpád-kori darabok viszont nagyobb számban kerültek elő.

Kovácsnézi határszél (KÖH 73087): A nyomvonal által érintett 0199/12–15, 0127/24–25 hrsz.-ú telkeken, Nagybánhegyes belterületétől DNy-ra kb. 1600 m-re, a Reformátuskovácsnézi elválasztó határvonal két oldalán, a Kiosztott földek nevű dűlő K-i végében, felerész

a kovácsnézi területre átnyúlva, mintegy 450×300 m-es körzetben lehetett a felszínen őskori jellegű s ennél is nagyobb számban szarmata kori kerámiatöredékeket gyűjteni. A lelőhely É-i, középső részén egy csatorna halad a települések határvonalára mentén, s a lelőhely területén fordul ÉNy-i irányba. A lelőhely itteni É-i széléit nem lehetett pontosan meghatározni. Ugyanígy bizonytalan a kiterjedése a D-i szélén is, ahol a térkép is jelöli a felszínen lévő kisebb, hosszúka, lefolyástalan mélyedést. A lelőhelyre semmilyen határozott geográfiai alakzat nem hívja fel a figyelmet, a leleteket lényegében a sík, tagolatlan felszínen sikerült gyűjteni. A térkép a lelőhely területétől egy nagyobb kiterjedésű, mélyebb fekvésű területet jelöl – elképzelhető, hogy évezredekkel korábban ez vízállásos terület volt, s az őskori és a szarmata kori népek ennek a déli partjára húzódva telepedtek le.

Összekötő út (KÖH 73093): A nyomvonal által érintett 0102/33–35 hrsz.-ú területeken, Nagybánhegyestől DNy-ra, a Reformátuskovácsnézi és Kaszaper közötti műúthoz vezető összekötő útnak közvetlenül az ÉNy-i oldalán, Nagybánhegyes belterületétől kb. 1900–2000 m-re elhelyezkedő lelőhelyet azonosítottunk. A térkép is jelzi azt a határozott, DNy-ÉK irányú mélyedést, amelynek neve a térkép jelölése szerint „Tatár-árok”. Kétségtelenül egykori vízmeder volt, ha napjainkra már ki is száradt. A Tatár-árok K-i oldalán, annak partján, ill. attól a kaszaperi műút felé haladó összekötő út nyomvonalára irányában, É-ról és D-ről is egykori vízmederrel, valamint mély fekvésű, régen minden bizonnyal vízjárta területekkel határolva helyezkedik el a lelőhely, hozzávetőlegesen 300×300 m-es körzetben. Területén bronzkori kerámialeletek fordultak elő.

Tatár-árok (KÖH 73091): A nyomvonal által érintett 0102/34–35, 0102/53–55, 0104/29 hrsz.-ú területeken, Nagybánhegyestől DNy-ra, a Reformátuskovácsnézi és Kaszaper közötti műúthoz vezető összekötő út nyomvonalától ÉNy-ra, az utóbbi összekötő úttól kb. 350 m-re, a térképen is jelölt ún. Tatár-árok Ny-i oldalán elhelyezkedő lelőhelyet dokumentáltunk, az Oravecz-dűlő ÉK-i szélén. A lelőhely becslés 550×400 m-es kiterjedési területén a felszín kisebb terephullámok teszik változatossá. A Tatár-árok kétségtelenül kapcsolatban van a közelben lévő, és épp az árok nyomvonalára felé DNy-i irányból haladó Tatár-sáncsal és annak árkaival is. A lelőhely ÉK-i és D-i széle bizonytalan, ezekben az irányokban kiterjedtebb terepbejárást nem végeztünk. A Tatár-árok felőli harmadban kevés és kopott őskori kerámialeletet találtunk, míg a lelőhely ÉNy-i felében és széle felé főleg szarmata kori és Árpád-kori edénytöredékeket lehetett gyűjteni.

SZATMÁRI IMRE

334. Nagybánhegyes határa

(Békés megye) Sza, A, Á, I

2010 júliusában megelőző régészeti feltárásokat végeztünk a Kunágota MOL gázvezeték-fektetés által érintett lelőhelyeken.

Bas-dűlő, Juhász tanya (Kunágota MOL-11 lh., KÖH 73089): A terepbejárás során azonosított lelőhely 295 m hosszú szakasza esett a gázvezeték 6 m széles nyomvonalába. A feltárt terület 470 m² volt. A 40–60 cm vastagságú felső termőréteg alatta a világos barna löszös rétegben 11 objektum foltja rajzolódott ki, 3 csoportba sűrűsödve. A szelvény Ny-i felében 30 m hosszan 6 objektum jelentkezett egymás közelében: 5 szarmata és Árpád-kori kisebb-nagyobb méhkas alakú tárológödör és egy Árpád-kori, részben földbe mélyített ház részlete, ülőgödörrel és egy cölöphellyel. A házban döngölt padló és tüzelőhely nyomát nem találtuk. Az objektumokból kevés leletanyag került elő. A szarmata kori gödrökben kézzel formált fazék- és bögrétöredékeket, a korongolt edények közt szürke hombár-, fazék-, oldal-, és aljtöredékeket, duzzadt peremtöredékeket és fekete fényezett oldaltöredékeket találtunk. Az Árpád-kori leletanyag nagy része vékony falú, díszítetlen fazék- és oldaltöredék. A házból előkerült egy apró, rosszul kicégetett bikónikus orsógomb is.

Ettől az objektumcsoporttól 60 m-re K-re, egy teljesen különálló, leletanyag hiányában nem korhatározható kültéri kemence részletét tártuk fel. A kemence szájánál 2 kis kerek karólyukat találtunk, melyek valószínűleg a kemence védőtetejének a szerkezetéhez tartoztak. A kemencétől Ny-ra két avar kori síron kívül, már csak két, a szelvényen keresztülhaladó, ismeretlen korú árok szakaszt figyeltünk meg, melyek értelmezhetők a települést kerítő árkokként is.

Az ásatás legérdekesebb objektumai az avar kori fülkesírok. A szelvény K-i felében egymás mellett kb. 2,5 m távolságra két hasonló jellegű, ÉNy-DK-i tájolású fülkesír került elő. Mindkettő téglalap alakú, sárga homokos kevert betöltésű folttal jelentkezett a világosbarna talajban. Az egyik sír esetében a téglalap alakú aknarész teljesen üres volt, a DK-i oldalfalába ásva alakították ki a 2 m hosszan benyúló, kis lejtésszögű fülkét, mely egy bolygatatlan, háton fekvő, nyújtott testhelyzetű férficsontvázat rejtett. A sírban a medence tájékán rossz megtartású, vékony bronzlemezből készült övdíszeket, két téglalap alakú vascsatot, a bal kézfej közelében egy vastórt találtunk. A koponya két oldalán étel- és ital-melléklet nyoma került elő: egy kisméretű kézzel formált, vékony bekarcolt függőleges vonalakkal díszített csupor és egy kiskérődző részleges váza (koponya és 2 végtag csontjai). A másik sír esetében a fülkét szintén az előgödör DK-i oldalfalába ásták bele. Mérete hasonló a másik fülkéhez, viszont az előgödör különbözik az előző aknától, ugyanis a lekerekített sarkú téglalap alakú gödör lépcsőzetesen lemélyül, a DK-i felében egy részleges szarvasmarhaváz volt. A fülkében egy bolygatatlan, háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, szintén férficsontváza feküdt. Mellékletként a derék tájékán két téglalap alakú vascsat, egy vaskarika és egy vaskés került elő. A feltárt területen több sír nyomát nem találtuk, de elképzelhető, hogy a szelvényen kívül folytatódik a temetkezések sora.

Obsuszt-dűlő (Kunágota MOL-12 lh. KÖH 73073): A lelőhely Nagybánhegyes külterületén, Kaszapertől 1200 m-re K-re, a Kunágota felé vezető műúttól 1000 m-re ÉK-re egy sík, tagolatlan területen található. A terepbejárás során azonosított lelőhely 135 m hosszú szakasza esett a gázvezeték 6 m széles nyomvonalába. A feltárt 487 m² területen 15 objektum foltja rajzolódott ki, szétszórva kb. 100 m hosszúságban. Három objektum téglalap alakú, részben földbe mélyített ház lehetett. Egyiket sem tudtuk teljesen feltárni, mert túlnyúltak a szelvényen. Döngölt padló vagy tüzelőhely nyomát nem találtuk. Feltártunk még a szelvényen keresztülhaladó 4 árok szakaszt és 8 gödröt. Az egyik közepes méretű, szabályos kör alakú, aknaszerű, mély gödör talán kútként funkcionálhatott, de teljes mélységében a talajvíz miatt nem tudtuk feltárni. A legérdekesebb objektum egy méhkas alakú tárológödör, melynek betöltésében két, anatómiai rendben lévő, teljes kutyacsontváz feküdt különböző mélységben, a gödör D-i és ÉK-i oldalfala mentén, közöttük vastag égett réteg volt. Az állatcsontokon kívül két edényhez tarozó töredékeket találtunk a gödörben.

Az objektumokból igen kevés lelet került elő. A kerámiaanyag egy része durva, díszítetlen házikerámiákhoz tartozik, másik része finom, korongolt, szürke és vörös színű, nagyméretű hombár-, fazék-, és táltöredék. A feltárt objektumok egy szarmata település nyomai, melyek a feltárt terület K-i kétharmadában összpontosultak.

A leletanyag a MNM-NÖK szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozást követően a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

HERENDI ORSOLYA

335. Nagybánhegyes határa

(Békés megye) Sza, Á

2010 augusztusában a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai megelőző régészeti feltárásokat folytattak a tervezett Kunágota MOL gázvezeték nyomvonalának építésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Bas-dűlő déli széle (Kunágota MOL-10 lh., KÖH 73085): A lelőhely a Nagybánhegyestől DNy-ra, Kaszapertől DK-re eső Bas-dűlő D-i szélén helyezkedik el egy szabad szemmel alig kivehető dombháton. Augusztus 10–18. között több ütemben összesen 766 m²-en kutattunk. A feltárt 21 stratigráfiai egység közül 1 épületnek, 6 árok részletnek, 12 gödörnek és 1 pedig kútnak bizonyult. Korszakot meghatározó leletanyag 16 objektumból került elő, melyeket az Árpád-korhoz és a szarmata korhoz köthetünk; leletanyag hiányában egy objektum ismeretlen korú.

Az Árpád-korból 1 árok és 1 épület maradványa került elő. Az épületnek csak egy részét tudtuk feltárni,

É-i része a szelvényfal alá futott. A lekerekített sarkú, téglalap(?) alakú épületben lesározott, tapasztott padlónak igen, de bejáratnak és cölöphelynek nem találtuk nyomát.

A szarmata objektumokat 12 kisebb-nagyobb hulladéktároló gödör képviselte, melyek alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül egy tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 5 meredek falú és 6 méhkas alakú volt. Négy gödör esetében az oldalán és az alján átégés nyomait figyeltük meg, ezeket valószínűleg gabonatarlóvermekként használták. A feltárt árok szakaszok többsége egyenes vonalú, metszetük íves vagy többszörösen tagolt. Az ásatás jellegéből adódóan az árkok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót három esetben tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

Tatár-árok (Kunágota MOL-9 lh., KÖH 73091): A lelőhely Nagybánhegyestől DNY-ra, a Mezőkovácsháza és Kaszaper közötti műúthoz vezető összekötő út nyomvonalától kb. 350 m-re ÉNy-ra, a Tatár-árok Ny-i oldalán, az Oravecz-dűlő ÉK-i szélén található. Augusztus 23. és szeptember 21. között összesen 2341 m²-en kutattunk. A sárgásbarna agyagos altalajon 50 objektum feltárta rajzolódott ki. A feltárt 52 stratigráfiai egység közül 1 épületnek, 18 csontvázas sírnak, 12 árok részletnek, 16 gödörnek, 3 kútnak és 2 cölöphelynek bizonyult. Korszakot meghatározó leletanyag 47 objektumból került elő, melyeket a késő szarmata korhoz köthetünk, 3 betöltéséből nem került elő leletanyag, de a terepi megfigyelések alapján feltételezhetően késő szarmata koriak ezek is.

A nyomvonalon változó sűrűségben helyezkedtek el a régészeti jelenségek. A falu központi része a 15+700 km környékén lehetett, ahol egymást érték a különféle méretű és funkciójú, kerek vagy szabálytalan alakú, méhkas vagy meredeken az alja felé szűkülő falú, barna humuszos betöltésű vermek. A lelőhely ezen részén 1 kerítő és 6 vízelvezető árok részlete, valamint egy épület maradványa került elő. Az épületnek csak egy részét tudtuk feltárni, D-i része a szelvényfal alá futott. A lekerekített sarkú, négyzet(?) alakú, két cölöphelyes épületben lesározott, tapasztott padlónak nem találtuk nyomát. Az árkok többsége egyenes vonalú, metszetük íves vagy többszörösen tagolt. A település K-i szélét két kerek átmérőjű, viszonylag mély kút zárta le. Az objektumok betöltéséből főként korongolt szürke- és téglaszínű edénytöredékek (hombárok, behúzott peremű tálak), kézzel formált fazék- és fedőtöredékek, továbbá különféle használati eszközök (fenékkő-, malomkőtöredékek), valamint állatsontok (juh/kecske, kutya, szarvasmarha) kerültek felszínre. Egy egy római importból származó dörzstál töredéke is napvilágot látott.

A település szélétől kb. 80 m-en keresztül egyetlen objektumot sem jelentkezett, majd a hiátus után DK-re megjelentek a (valószínűleg a) telephez tartozó temető sírfoltjai. A temető részlet 14 lekerekített sarkú,

téglalap alakú, megközelítőleg D-É tájolású sírgödörből állt. A temetkezések közül 6 részlegesen rablott volt; a bolygatások a koponya és a medence közötti részre irányultak. Két sírban gyöngyökkel kivarrt ruhában eltemetett nők vázait, 4 sírban gyermekek maradványait bontottuk ki, egy sír pedig teljesen üres volt. Az elhunytak mellé használati (pl. orsógomb, vaskés) és viseleti tárgyaikat (pl. fibula, fülbevaló, gyöngy nyaklánc, karperec, övcsat), ill. a lábuk mellé a túlvilági útra szánt ételt tartalmazó edényeket helyeztek. Koporsóra utaló maradványokat 6 esetben figyeltünk meg, ebből kettőt rönkkoporsóba helyeztek el. A nyomvonal 15+414–15+500 km-pontjai között egy másik, szintén késő szarmata kori temető részlet került elő. Ez a temető négy, szintén D-É-i tájolású sírgödörből állt. Mind a négy sírgödört részlegesen megbolygatták. Az elhunytak mellett itt is megtaláltuk a használati és viseleti emlékeket, valamint a túlvilági útra szánt ételt tartalmazó edényeket.

A leletek az MNM – NÖK szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópity Richárd, Szabó Dénes, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

336. Nagycenk, Szőlőlábak (KÖH 63180)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Kő

Nagycenk vasútállomástól DK-re, a Szőlőlábak nevű határ rész É-i részén, valamint az Országúti-Belső-dűlő ÉK-i részén, a vasút mindkét oldalán elnyúló lankán, 2008 áprilisában a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai terepbejárás során több korszak (őskor, római és középkor) kerámiáit találták.

2010 márciusában a terepbejárás során intenzívebbnek bizonyult, az É-i részen lévő beruházási területen, a vasút D-i oldalán 2–3 m szélességben, kb. 200 m hosszan folytattunk megelőző feltárást. A kutatást a GYSEV Sopron-Szombathely-Szentgotthárd vasútvonal korszerűsítése tette szükségessé. A 392 m²-nyi feltárt területen a 60–80 cm vastag humuszréteg eltávolítása után újkori bolygatások nyomait figyeltük meg. A felület Ny-i részén elhelyezkedő három, talán történeti korú objektumból (cölöplyukak) leletanyag nem került elő. Néhány középkori és őskori kerámiatöredéket, valamint kőeszközt találtunk szórványként.

A feltételezett intenzív őskori, középkori és római kori településnek kevés nyomát találtunk, valószínűleg jobban megfoghatók e településnyomok a vasúti töltéstől É-ra és D-re távolabb eső bolygatatlan részeken.

Munkatársak: Eke István régész, Radics András régésztechnikus, Lakatosné Sövegjártó Erika, Ritly Jenő, Wolf Ernő betanított terepi asszisztensek.

MELIS ESZTER

337. Nagydém határa

(Veszprém megye) Ő, Ró, Á, Kk

2009. decembere és 2010. májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Nagydém területén hét lelőhelyet keresztez a nyomvonal, többek között a középkori Nagydém falu helyszínét (*Útházi-dűlő*, KÖH 8592). Négy korábban ismeretlen lelőhely került elő a Sokorói-Bakony-ér két oldalán: *Paszkoncai-dűlő I., II., Páskum II., III.* (KÖH 74261, 74259, 74265, 74263).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

338. Nagyecsed határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, N

2010. április 8-án helyszíni szemlét végeztünk a Nagyecsed–Mérk–Tiborszállás között tervezett szennyvízvezeték nyomvonalán.

Kocsordi-főcsatorna és Kraszna között (KÖH 74107) a dűlőút kétfelé ágazik, a Ny-i szakaszából mintegy 350 m után ÉK felé indul egy újabb ág, melynek középső része által átszelve azonosítottuk a szórványos leletanyagú lelőhelyet. Kevés késő bronzkori és népvándorlás kori(?) cserepet gyűjtöttünk felszínéről. Iránya ÉNy-DK, kiterjedése 90×160 m.

Wesselényi utcát folytató dűlőúttal (KÖH 74105) párhuzamosan a nyomvonal egy dombháton fut, ezért a Ny-i oldalán egy kivágásra ítélt gyümölcsös mögötti részt is megvizsgáltunk. Az úttól kb. 50 m-re találtuk meg a lelőhelyet, amely a geomorfológiai adottságok miatt minden bizonnyal átér az út K-i oldalára is. Intenzív, bronzkori kerámiával mutatkozó, ÉNy-DK irányú, 80×200 m kiterjedésű településnyom.

Munkatárs: Toldi Zoltán régész (Jósa András Múzeum).

PINTYE GÁBOR

339. Nagykanizsa-Miklósfa, Romlott-vár

(KÖH 20266)

(Zala megye) Kk, Kú

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. június 21. és július 30. között folytatott feltárást a Nemzeti Kulturális Alap és a nagykanizsai székhelyű Romlott-vár Alapítvány támogatásának köszönhetően Romlott-vár (Botszentgyörgy vára) lelőhelyen. A kutatás a korábbi ásatások alkalmával megismert várkastély kapuszorosának vizsgálatára és néhány eddig tisztázatlan kérdésre irányult. Céljaink között szerepelt a várak hídfoinok lokalizálása a várak mindkét partján, a várudvar kutatóárokkaival való átvágása az esetleges korábbi régészeti korok lakórétegeinek feltárására, továbbá kíváncsiak

voltunk, hogy az egykori kápolna helyén vannak-e sírok. A feltárást kézi erővel folytattuk, majd a nyitott felületeket gépi erővel temettük be az ásatás végétől.

A várról 1569-ből rendelkezünk egy rendkívül fontos dokumentummal, egy alaprajzzal, melyet Giulio Turco olasz hadmérnök készített. A dunántúli várakat az udvari haditanács megbízásából felmérő Turcot elsősorban a vár erődítményrendszere, a fő falak vonala érdekelte. Az alaprajz így az árkokat, a palánk vonalát, a várépület fő szerkezeti egységeit ábrázolja hitelesen, az épületek belső részleteivel, a helyiségek osztásával, de még a traktusok valós szélességével sem nagyon törődött. Kutatásunk során a terepviszonyok és a korábbi feltárások eredményei mellett figyelembe vettük a Turco-féle rajz iránymutatását is.

Négy, nagyjából K-Ny-i irányú kutatóárkot (szelvényt) nyitottunk. Az 1. szelvényt a várudvaron, a kút közelében húztuk, 3 ásonyom mélységben ástunk le és értük el a sárgásbarna altalajt. Ebben a szelvényben két gödörészletet, egy külső kemencét és annak az előtérögdrét tártuk fel. A 2. szelvényt a kapuszorosban nyitottuk, annak teljes hosszát átkutattuk. A szelvényt három részre tagoltuk. A 2A szakaszban a kapu két belső, téglából épített tartópillérét találtuk meg és szabaddá tettük a kapuszorost határoló hosszanti téglafalakat is. A 2B szakasz egy nagyon mély résszel kezdődött. A rétegviszonyok alapján a kapuszoros alatt meghúzódó farkasveremre utal a jelenség. A 2C szakasz egészen a várak Ny-i partjáig hatolt, ebben a rövidebb szakaszban találtuk meg azt az É-D-i irányú téglafalat, mely valószínűleg a kapuszorost zárta és talán egyben a hídfő támasztéka is lehetett. A várakon kívül, a 2. szelvény légvonalbeli folytatásaként, a várak legkeskenyebb részén, a szembe parton, egy félhold alakú körülhatárolt terület (a feltételezett hídfő) középtengelyébe húztuk a 3. szelvényt. A 3A szakasz közvetlenül a várak K-i partját érintette, itt hamar, kb. 4 ásonyom mélyen elértük az altalajt, a betöltés faszenes, paticos volt, de sem objektum nyomára sem cölöphelyekre nem bukkantunk. A félhold alakú területen átívelő 3B szelvényrészben egy mély, leletgazdag, 16. századi gödör részletét tártuk fel. A 4. szelvényt a kápolnát határoló téglafalak között nyitottuk, az altalajt már 3 ásonyom mélyen elértük, sírok nyomát nem találtuk.

Az előkerült leletanyag jellegzetesen 16. századi: kerámia (edénytöredékek, kályhacsempe- darabok) és fémlelet (vaskések, vasszegek, puszkagolyó, nyílcsúcs) a döntő. Kevés üvegtöredék került napvilágra.

A kutatás során bizonyítást nyert, hogy a kapuszoros alatt farkasverem húzódott, a Turco-féle rajzon ábrázolt híd pedig minden bizonnyal kapcsolódott a várak Ny-i partján feltárt É-D-i irányú téglafalhoz. A várak K-i partján a híd fogadására alkalmas téglafalat találtunk, cölöpök nyomait azonban nem. Valószínű, hogy az évszázadok során ez már leomlott, vagy elpusztult. A feltárt külsőkemence és előtérögdré bizonyítja, hogy a várudvaron a lakóépületek elhagyása után is volt élet,

korábbi korok településrétegeire azonban egyelőre nincs bizonyíték a dombtetőn. Lakóréteget a váráron kívül húzódtó félhold alakú területen is találtunk, a leletekkel teli gödörészlet, és a felszínen talált tetőcserépdarabok talán egy őrhely meglétét bizonyítják.

A terület geodéziai felmérése megtörtént. A leletanyagot a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága zalaegerszegi központjába szállítottuk.

Munkatárs: Száraz Csilla.

VÁNDOR LÁSZLÓ

340. Nagypapornak határa

(Zala megye) R, Rő, N

A Kulturális Örökségvédelmi Szolgálat 2010 folyamán régészeti megfigyelést végzett a 76. sz. út rekonstrukciós munkálatainál

Cseri-dűlő (KÖH 20299): A 36+960-37+250 km-sz. közötti szakaszon az út mindkét oldala mellett régészeti jelenségeket észleltünk. Május 27-én az út jobb oldala mellett jelentkezett 7 objektum foltja. Augusztusban az út bal oldala mellett dolgoztak, újabb 2 objektumra bukkantunk. Október és november hónapokban ismét mindkét oldalon rézsűzték, a régészeti jelenségek száma 20-ra emelkedett. A domb rézsűjében, helyenként 4 m magasan rajzolódott ki a jelenségek, melyeket létráról lehetett csak feltárni. A sötétszürke és fekete homokos agyag betöltésű objektumok zöme gödör és cölöphely, melyekből a késő népvándorlaskorára datálható leletek kerültek napvilágra. Szórványként római kori kerámia-töredékek jelentkeztek. A mostani leletmentés során kiderült, hogy a műúttól nemcsak ÉNy-ra terül el a lelőhely, hanem a D-i oldalán is, sőt a terepviszonyokat figyelembe véve egészen a Herbáli-patakig húzódik le.

Kapocs-hegyhát (KÖH 20298): November 23-án a 37+620 km-szelvényénél régészeti lelőhelyet észleltünk az út jobb oldala mellett. A domboldalon egy szürke homokos agyag betöltésű objektum foltja rajzolódott ki. A lelőhely a műút É-i oldalán, a Kapocs-hegyhát DK-i részén terül el, melyet 1996-ban terepbejárás során lokalizáltak. A főút rekonstrukciója során az út jobb oldalán végzett földmunka a lelőhely DK-i szélét érintette.

Padári elágazás (KÖH 20286): A 36+500-36+700 km-sz. közötti régészeti jelenségeket észleltünk az út mindkét oldala mellett. A lelőhelyet már a 1980-as évek elején a 76. sz. út kiszélesítésekor a vízelvezető árkok rézsűjével megbolygatták. Mindkét oldalon buszmegállót létesítettek, aminek során Horváth László András 1985 májusában és 1986 szeptemberében végzett kisebb leletmentő ásatást. Két nagyméretű, a Balaton-Lasinja kultúrához tartozó hulladékgödör részleteit tárta fel, ám teljes kibontásuk objektív körülmények miatt elmaradt. 2010 májusában az út jobb oldala melletti buszmegállónál két rézkori gödröt tártunk fel, melyek egyike feltehetőleg a korábban részben kibontott Balaton-Lasinja kultúrához tartozó hulladékgödör része. Az út bal oldala mellett augusztusban dolgoztak ismét az útépitők, ahol tovább folytatódott a lelőhely. Itt is a rézkori település objektumait tártuk fel,

valamint szeptember közepén népvándorlás kori gödrök, cölöphelyek és egy megújított platnijú kemence került napvilágra. A leletmentésen a két oldalon összesen 11 objektumot bontottunk ki és dokumentáltunk.

Munkatársak: Eke István, Spolár Erika és Tóth Zoltán terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést Földi Áron és Kovács Zoltán végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

341. Nagypapornak határa

(Ménemajor II.)

(KÖH 53217)

(Fejér megye) Kö

A lelőhelyet Miklós Zsuzsa és Terei György ismerte fel légi felvétellel, majd bejárták a területet. Ménemajortól DNY-ra, a vasútvonalon túl, lapos területen egyszerű kis körárok, közepén a sima plató átmérője kb. 21 m. 2010. november 5-én a felmérésben Merkl Máté segített.

NOVÁKI GYULA

342. Nagypapornak határa

(KÖH 72445)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) I

2010. szeptember 22-23-án megelőző régészeti feltárását végeztünk az Ipari Park ÉK-i részében, a 0617/45 hrsz.-ú telken tervezett porta- és fogadóépület területén.

A K-Ny-i irányú 386,89 m² nagyságú, téglalap alakú szelvényben 13 régészeti jelenséget – 4 árkot és 9 gödröt – tártunk fel. A jelenségek a szelvény Ny-i harmadát elfoglaló sárga, vöröses-sárga, homokos talajban kevésbé, míg a K-i szürke, agyagos részen igen jól kirajzolódtak. Az objektumok többsége – az árkok kivételével – igen sekély volt, minden bizonnyal a korábbi földmunkálatok során sérülhettek. A kiásott állatcsontok és némi kézzel formált kerámia-töredék alapján pontos kor meghatározásuk nem lehetséges. A feltárt objektumok a 2008-2009. években megkutatott, nagy kiterjedésű császárkori és késő népvándorlás kori települések É-i részéhez tartoznak.

Munkatárs: Kiss László rajzoló.

SCHOLTZ RÓBERT

343. Nagypapornak határa

(Baranya megye) B, LT, Rő, Á

A Horvát Transzít gázvezeték-fektetés földmunkáinak régészeti megfigyelését végeztük 2010 folyamán a beruházás által érintett lelőhelyeken.

Cerina I. (HT-175 lh., KÖH 74709): Szeptember 2-6. között dolgoztunk a területen, ahol a humuszréteg gépi eltávolítása során egy vélhetően Árpád-kori templom alapozásának maradványait azonosítottuk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 166+525 és 166+560 km-szelvényei között leállítottuk. A gázvezeték nyomvonalában a 352 m²-nyi nyesett területből 317 m² volt régészetileg pozitív.

A régészeti lelőhely Nagykozártól DK-re, a Cerina-dűlőben, a nagykozári szőlőhegyre vezető úttól Ny-ra helyezkedik el, egy É-D irányú dombhát Ny-i oldalán. A téglával, kövekkel megerősített meszes-habarcsos alapozás már közvetlenül a szántott humuszcéteg alatt, kb. 20–25 cm mélyen jelentkezett. A feltárást nemcsak a gázvezeték nyomvonalában, hanem a szelvényen kívüli rábontással a templom teljes területén elvégeztük.

A templom hajója a külső falsíkok méretei alapján 14,6 m hosszú, 8,9 m széles, chhez kapcsolódik a 6,9 m átmérőjű, félköríves apszis, és a Ny-i oldalon a harangtorony 3,75×4,25 m alapterületű alapozása. Az alapozás szélessége a főfalaknál 84–93 cm, az apszisnál 70–83 cm, a torony alapozása keskenyebb, mint a főfalaké, 67–90 cm. A különböző épületrészek alapárkának kiásása és az alap kiöntése valószínűleg egy időben történt, nem lehetett építési periódusokat elkülöníteni. A templom belsejében a karzathoz tartozó két oszlop alapozását is sikerült dokumentálnunk. A padló nyomát azonban nem sikerült megfigyelnünk, valószínűleg a mezőgazdasági művelés elpusztította. Az É-i fal mentén az alapozási ároktól 1,4 m-re egy cölöpsor futott, melynek a helyét is dokumentálni tudtuk. A templomtól D-re, az alapozást metszve, egy az 1990-es években lefektetett gázvezeték árka fut. Az árok ásásakor sírokat bolygathattak meg, ennek nyomát azonban nem találtuk. A templom körül nem találtunk sírokat, ennek oka lehet, hogy csak közvetlenül a templom alapozásának 1–2 m-es körzetében dolgoztunk.

Cerina II. (HT-176 lh., KÖH 74713): A lelőhely a Cerina-dűlőben, egy ÉNy-DK-i irányú dombhát K-i oldalán helyezkedik el. A lelőhelytől K-re a völgy legmélyebb pontján egy keskeny vízfolyás halad D-re. A szeptember 6–17. között végzett kutatáskor 441 m²-nyi nyesett területből 328 m² volt régészetiileg pozitív. A lelőhely K-i részén, a dombhát alsó szakaszán késő vaskori kelta (La Tène-kultúra) gödrök, ill. erre a korszakra keltezhető cölöphelyek kerültek elő. A lelőhelynek ugyanezen a szakaszán, részben a vaskori településre húzódó Árpád-kori falu egy veremházának – kisebb mértékben a szelvényfal alá nyúló – vermét tártuk fel, a hozzá tartozó cölöphelyekkel, kemencével. Szintén erre a korszakra keltezhető három szabadon álló kemence, több gödör is előkerült az épület környezetében. A lelőhely középső szakasza kevésbé intenzív, néhány kisebb cölöphely, egy ismeretlen korú, keskeny árok került itt elő. A lelőhely Ny-i végén egy nagyméretű, már a nyesést követően a felszínen igen intenzív leletszóródást mutató késő bronzkori (urnamezős kultúra) gödröt találtunk. A lelőhelyen összesen 1 épületet, 4 árkot, 4 kemencét, 11 gödröt és 10 cölöphelyet tártunk fel.

Napusztara I. (HT-173 lh., KÖH 74705): Augusztusban a humuszcéteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 165+000 és 165+100 km-szelvényei között. A gázvezeték nyomvonalában 497 m²-nyi nyesett területből régészetiileg pozitív 306 m² volt. A lelőhely egy dombtetőn helyezkedik el, tőle Ny-ra a völgyben vízátfolyás található. Az észlelt 14 régészeti jelenség egy árok kivételével mind gödör

volt. Az objektumok többsége nem tartalmazott leletet. A lelőhelyet az előkerült kevés leletanyaga alapján ös-korinak határoztuk meg.

Napusztara II. (HT-174 lh., KÖH 74707): A humuszcéteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 165+700 és 165+780 km-szelvényei között. A gázvezeték nyomvonalában 332 m²-nyi nyesett területből régészetiileg pozitív 197 m² volt. A lelőhely Nagykozártól K-re a Napusztara-dűlő É-i részén két meredek É-D irányú domb közötti völgyben helyezkedik el. A lelőhelytől É-ra a völgy legmélyebb pontján egy forrást találunk, a forrás vize egy keskeny vízfolyásban halad D-re. A vízfolyástól Ny-ra, a domb magasabb részén, humuszcéteg közben találtunk római kori régészeti jelenségeket. A nyomvonalban, a vízfolyáshoz közelebb került elő egy római kori kút, a domb magasabb, K-i felén pedig a településhez tartozó 6 gödör. A legjelentősebb objektum a kút volt, melynek kibontását a magas talajvízszint és a folyamatos esők miatt nem tudtuk teljesen elvégezni.

Zamajuron (HT-177 lh., KÖH 74711): Szeptember 17–23. között a humuszcéteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 167+270 és 167+490 km-szelvényei között. A gázvezeték nyomvonalában 1136 m²-nyi nyesett területből régészetiileg pozitív 514 m² volt.

A lelőhely Nagykozártól közvetlenül D-re a Zamajuron nevű határrészben, egy ÉNy-DK-i irányú dombhát tetején helyezkedik el. A lelőhelytől K-re, a domboldalon és a völgyben tártuk fel a HT-176 lelőhelyet. Mivel annak domboldali része bronzkori jelenségeket tartalmazott, lehetséges, hogy ennek a lelőhelynek a folytatását találtuk meg, mivel az itt feltárt jelenségek leletanyaga is késő bronzkori. A két lelőhely összetartozásának némiképp ellentmond, hogy ez a lelőhely a domboldal felé egy árokkal lezárul, majd ezt követően 150 m-en keresztül egyáltalán nincs régészeti objektum. A területéről készített légi felvétel alapján viszont az itt feltárt mély árok egy olyan körárok részlete lehet, amely éppen az említett HT-176 lelőhely irányába ível. A két lelőhely viszonyáról valószínűleg csak egy nagyobb felületű ásatás adhatna pontos információt.

Munkatársak: Eke István, Szvath Márton régészek; Binder Hajnalka, Faiszt Szabina, Radics András, Takács Tibor, Vadas Livia, Fenyvesi Anita, Orbán Gábor, Bósz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsbori István régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

344. Nagylak, Balatán (KÖH 45615)

(Csongrád megye) Sza, Á

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen

23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Nagylak külterületén végzett munka során két, korábbról már ismert lelőhely (Balatán II. és III.) összetartozásait igazoltuk, felszínükről döntően szarmata kori, ill. szórványosan Árpád-kori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Alács Attila, Bognár Margit technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

3415. Nagylók, Felső-Garda (KÖH 38020)

(Fejér megye) B, I

Nagylóktól D-re 3,5 km-re Neogrady Sándor régi légi felvétele elszántott földvárát mutat, melyet 2010. április 11-én a helyszínen azonosítottunk. Az elszántott árkok a helyszínen nem látszanak, bronzkori cserepeket találtunk.

Nagylóktól D-re 2 km-re két mesterségesen emelt halom van egymás mellett, az egyiknek a felét már elhordták. Egy árok van mellettük, a halmok rendeltetése tisztázatlan. A területet szintén felmértük.

Munkatársak: Jakab József és Szabó Tibor.

NOVÁKI GYULA – TEREI GYÖRGY

3416. Nagylózs, Göbécse

(Győr-Moson-Sopron megye) Kk

2010. januárban helyszíni szemlét tartottam Nagylózs határában, szélrózsművek telepítésére kijelölt területeken.

Göbécse (KÖH 73843): Péter-majortól ÉK-re, a Nagylózs felé vezető út K-i oldalán szórványosan késő középkori, valamint újkori kerámia-, és téglatöredékek kerültek elő. A felszín a lelőhely területén meredeken lejt D-i irányba, a Bruttó-ér völgye felé. A morfológiai viszonyok alapján a kis, időszakos vízű pataknak valaha itt lehetett a forrásvidéke.

Göbécse II. (KÖH 73841): Az iménti lelőhelytől ÉK-re, az Ikva völgyet szegélyező magasabb terasz peremén a WEA 17 szélrózsmű helyén és környékén féltucatnyi késő középkori és számos újkori edénytöredék (köztük egy korsófül töredéke) került elő. A leletanyag kb. 100 m átmérőjű foltban jelentkezett.

TAKÁCS KÁROLY

347. Nagyszokoly határa

(Tolna megye) Ő, LT, Ró, Á, Kö

2010. november-decemberben helyszíni szemlét tartottam a település több pontján.

Alsó-Szentmárton (Fornádi-földek, KÖH 76139):

A Szentmártoni-patak K-i oldalán, a vízzel párhuzamosan kb. 500 m hosszan, 100-150 m szélességben néhány őskori, sok római és középkori cserepet gyűjtöttem.

Felső-Szentmártoni-lap I. (KÖH 76133): A Szentmártoni-patak Ny-i felén, a Károli-rét lelőhelytől 500 m-re É-ra kis kiterjedésű római telepet azonosítottam.

Felső-Szentmártoni-lap II. (KÖH 76135): Az előző lelőhelytől É-ra, tőle egy kis mellékvölgygel elválasztva kevés őskori, római kori és középkori cserepet gyűjtöttem kb. 30 m hosszan.

Károli-rét (Alsó-Szentmártoni-rétek, KÖH 76131): Az Alsó-Szentmárton lelőhellyel szemben, a patakkal párhuzamosan kb. 500 m hosszú, 200 m széles középkori faluhely húzódik, amely feltehetően az egykori Szentmárton faluval azonosítható. A lelőhelyen szórványosan római kerámia is található.

Kövérkúti-dűlő I. (KÖH 76129): A Gonozdi-patak bal oldalán, az országút K-i felén, az út által átvágott domb magasabb részén egy őskori és két római cserepet gyűjtöttem.

Kövérkúti-dűlő II. (KÖH 76137): A Gonozdi-patak K-i felén, a tsz épületeivel szemben, egy enyhe kiemelkedésen kb. 50 m hosszan kevés Árpád-kori cserepet találtam.

R. k. templom (KÖH 76125): A gótikus eredetű nagyszokolyi r. k. templom a falu K-i szélén, a tőle néhány 100 m-re Ny-ra, enyhén ÉNy-DK irányban folyó patak menti domb tetején fekszik. Az épülettől Ny-ra, a Rákóczi Ferenc utcai házak mögötti kertekben, a templom vonala és az út közötti szakaszon középkori edénytöredékeket és állatcsontokat találtam, tehát a templomot – valószínűleg a patakkal párhuzamosan – körülvette a középkori falu, amelynek pontos kiterjedését a beépítettség miatt nem lehetett meghatározni.

Szérük-alja-dűlő (KÖH 76127): A Gonozdi-patak forrásától DNy-ra őskori, római, kelta és Árpád-kori cserepeket gyűjtöttem.

K. NÉMETH ANDRÁS

348. Nagytarcsa, Millennium utca (Hrsz.: 90) (KÖH 26201)

(Pest megye) B

Útépítést megelőző próbafeltárás során 2010 júliusában kutatóárokokkal vizsgáltuk az utca nyomvonalát. A felső humuszos barna homok alatt váltakozó mélységben (20-80 cm) jelentkezett a sárga homok altalaj. Több helyen modern bolygatásokat (szemétködröket) figyeltünk meg, az utca közepén ma már nem élő vízvezeték húzódik. A munkát rendkívül megnehezítette az erőteljesen feltörő talajvíz.

Mindössze 3 régészeti objektum került elő, egy lelet nélküli, K-Ny-i irányú, a nyelési szinten 30-40 cm széles, az alja felé összeszűkülő árok részlete, valamint 2 gödör. Utóbbiakban a Makó-kultúra cserepei (pl. belső díszes táltöredék), állatcsontok, paticsdarabok voltak. A makói lelőhely az utca D-i oldalán folytatódik, ahol

2009-ben Rácz Tibor tárt fel a kultúrához tartozó urna-sírokat és hulladékgyűjtőket.

KÖVÁRI KLÁRA

349. Nagytarcsa, Múzeumkert utca–Tessedik utca (KÖH 26216)

(Pest megye) U?, R?

2010 októberében a Múzeumkert utcában ásott 40 cm széles, 70 cm mély földkábélárokban a vastag humuszréteg alatt sötétbarna homok jelentkezett, amelyben régészeti objektum beásását nem lehetett megfigyelni. A Múzeumkert u. és a Tessedik u. sarkán, a Falumúzeum telke melletti árokszakasznál a kidobott földből egy pelyvás anyagú újkőkori cserepet és egy homokos, apró kavicsos anyagú újkőkori vagy rézkori töredéket gyűjtöttem.

KÖVÁRI KLÁRA

350. Nemesnádudvar, Hajósi-úti dűlő II. (KÖH 43599)

(Bács-Kiskun megye) U, Sza, A

Az M9 gyorsforgalmi út építésével érintett M9-10 jelű lelőhely Nemesnádudvar és Hajós között, a Duna-völgy és a Duna-Tisza-közi hátság találkozásánál fekszik. 2010. március 30. és augusztus 31. között végeztük el a megelőző feltárást 43 049 m²-en. A kijelölt nyomvonalszakasz D-i végén, a 2009-ben a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete által feltárt terület mentén, teljes nyomvonalszélességben. Összesen 2004 stratigráfiai egységet osztottunk ki 1892 objektumnak.

A régészeti lelőhely nyomvonalon belül kijelölt szakasza geomorfológiailag három részre osztható. A D-i és az É-i harmada egy-egy markánsan kiemelkedő, homokos talajú dombos rész, míg a köztük egy mélyebb, vízjárta lápos szakasz húzódik, nagyjából átlósan kersztezve a nyomvonalat.

A D-i homokos dombra jellemzőek voltak a nehéz talajtani adottságok, számos esetben komoly munkát igényelt az egyes régészeti objektumok pontos azonosítása. Főként az őskori jelenségek esetében okozott ez problémát, az altalajtól rendkívül nehezen elkülöníthető, nagyméretű amorf objektumok feltárásnál. A nyomvonalszakasz É-i részén, egy 15 m széles sávot kellett feltárnunk a lelőhely teljes szélességében, aminek megvalósítása csak a lelőhely több ütemű feltáráásával volt lehetséges.

A feltárást a lelőhely magasabb pontjain kezdtük és az esős időszak beköszöntésekor a feltárás gépi és kézi munkája a mély fekvésű résznél tartott. A területre több alkalommal lehullott csapadék közel 80–100 cm mélységű, több száz négyzetméteres, összefüggő vízfelületet képezett. Ennek víztelenítése több hetes munkával, nagy teljesítményű ipari szivattyúkkal sem sikerült. A csapadékos tavasz és nyár miatt a talajvízszint annyira megemelkedett, hogy az áprilisban és májusban még humuszos felületeken az előkerült régészeti ob-

jektumok feltárait jelentkező szintje fölött húzódott, helyenként 20–30 cm-rel!

A feltáró munkát a nyomvonal É-i részén található területtel kezdtük, a terület középső, mély részén a régészeti jelenségeket csak fokozatosan, a talajvíz természetes visszahúzóásával sikerült feltárni. A legmélyebb részen még a nyár végén is a humuszos szinten állt a talajvíz, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal állásfoglalása alapján itt felhagytunk a munkával.

A legkorábbi megtelepedési nyomok az *újkőkori* késői időszakára keltezhetőek. Az őskorra datálható objektumok a nyomvonal D-i harmadában helyezkedtek el. A jelenségek egy része igen bizonytalanul, határozatlan, alig elkülönülő folttal és betöltéssel mutatkozott, gyakran csak egy-egy leletanyagkupac jelezte a homokos altalajban az objektumot. Számos esetben egy fiatalabb korszak lemeltyedő objektumának a szélében jelentkező őskori leletanyaggal, de még ezen a szinten is bizonytalanul kirajzolódva a korabeli jelenség. Az objektumok egy része különféle formájú gödör, melyek közül kevés a szabályos kialakítású verem. Néhány nagyobb méretű, szabálytalan alapú objektumban igen jelentős mennyiségű kagyló- és csigahéj került elő. A leletanyag nagyobb részét különféle típusú kerámia alkotta, melyek között néhány vonaldíszes példány is volt. Az edények mellett számos kőeszköz (obszidián és kova) is előkerült.

A település objektumai mellett néhány zsugorított temetkezés is előkerült. Kiemelkedik közülük egy hulladékkal feltöltött verembe egy kicsavart testhelyzetben fekvő, beledobott emberi váz, a nyakában apró rézgyöngyökből és hengeres spondylusokból álló nyakláncsal. A település az anyag előzetes átnézése alapján a neolitikum kései szakaszára (lengyeli kultúra) datálható.

A nyomvonalszakaszba eső lelőhely teljes hosszában jelentkeztek *szarmata kori* település objektumok. A jelenségek döntő része különféle gödör, nagyrészt méhkas alakú tárolóverem volt. Épületek viszonylag kisebb számban kerültek elő, 23 objektumról feltételezhető, hogy ilyen funkciót látott el. A településre jellemző volt a szarmata korban kevésbé tipikus, hosszúka alakú, gyakran 5–6 m hosszú, de csak 2–3 m széles, félig földbe mélyített szerkezetű típus. A közel négyzet alakú, általános típusból mindössze néhány látott napvilágot. A fent említetteken kívül még 7 kemence és egy füstölőműhely színesítette az objektumtípusok palettáját.

Számos gödörből került elő kutya csontváza. Volt olyan verem, ahol három egymásra helyezett váz volt, de mindegyik gödör betöltése számos egyéb hulladékot is tartalmazott, ami nem utal a szokás kultikus eredetre. Az objektumokból előkerült leletanyag döntő része kerámia és állatcsont volt. Ezek mellett még számos fémtárgy is napvilágra került.

A leletanyag előzetes áttekintése alapján a területen legalább három megtelepedési fázissal kell számolni a szarmata korban (Kr. u. 2–5. század) belül. A terület D-i harmadában és a középső részen egy igen intenzív korai, 2. századra datálható település húzódott. Az objektumok

döntő része gödör, de az épületek nagy része, az összes kemence és a füstölőműhely is ide tartozik. Az előkerült leletanyagban igen magas számban vannak jelen a különféle római készítésű, provinciális edénytípusok (amphora, festett kerámia stb.), míg a szokásos szarmata korongolt áru jóval kisebb arányban található meg. A kézzel formált kerámia eloszlása viszonylag magas, melyek között számos díszített, gyakran vaskori jellegű típus is előfordul (ún. dák csésze, különböző bütykök). A római anyagban a terra sigilláták száma elenyésző.

A következő megtelepedési fázis a terület É-i és középső harmadában található. Itt egy szintén intenzív, de kevésbé sűrű település részlete került elő. Néhány földbe mélyített épületnyomon kívül az objektumok döntő része itt is különféle gödör, főként tárolóverem, de magasszámban kerültek elő nagyméretű kerítőárok is. A leletanyagban már kisebb a római áru aránya, de ez főként a szarmata korongolt kerámiák számának a növekedésével magyarázható. A provinciális edények között továbbra is nagyszámú amphora van jelen, de már számos terra sigillata is napvilágra került.

A terület középső harmadában, az ÉK-i szélénél egy 4–5. sz. fordulójára keltezhető késő szarmata település kis szelete rétegezi felül a korábbi fázisokat. Az objektumok között szinte kizárólag gödrök kerültek elő a korszakból. A leletanyag közepes mennyiségű. A korszakra jellemző kézi korongon és gyorskorongon készült fazekak számos típussal, viszonylag magas számban vannak jelen. A leletanyag legrepresentatívabb részét a díszkerámia alkotja. Víznyommal magasabb számban kerültek elő, de közülük is kiemelkedik egy besimított, szalagos testű, figurális motívummal díszített korsó és tál, melynek közel a kétharmada látott napvilágot.

A feltárást megelőző műszeres leletfelderítés során számos fémtárgy került elő. A római érmek, fibulák, tűkör-, karperec-, csattöredékek, csüngők (balta, félhold), a település használata során elszóródott használati tárgyak közé sorolhatók. A fémleletek körét színesíti egy az alföldi szarmata településeken ritka, római bronzkorsóhoz tartozó fültöredék.

A nyomvonal D-i, a homokdombon és a középső, mélyedésben fekvő részén avar településnyomok feküdtek. Az alföldi településeken megszokott gödrök, tárolóvermek, árok mellett mindösszesen két földbe mélyített épületnyom és egy szabadtéri kemence tartozott az avar településhez. Az általában egyenes vonalvezetésű árok irányában az ÉNy–DK, és ÉK–DNy főirányok voltak a dominánsak. Irányuk és a nyomvonalba eső árokszakaszok alapján nagy részük szögletes kerítőárokhoz tartozhatott. A feltárt jelenségek alapján egy laza szerkezetű, viszonylag kevés, földbe mélyedő jelenséggel rendelkező, szögletes kerítőárokkaival gazdasági egységekre tagolt településnyom lehetett.

Az avar településkutatás fontos részét képezte a lelőhely feltárását megelőző műszeres leletfelderítés. A nyomvonalban a gépi munkálatok előtt és közben végzett vizsgálat során a réteges humuszolással számos kisebb-

nagyobb fémtárgy került elő. A korábbi feltárások alapján rablott temetőknél tapasztalható ilyen nagy mennyiségű veret, szíjvég, csattöredék szóródása. Bebizonyosodott, hogy a részben törött vagy sérült veretek a mindennapos használat során a településen szóródtak el. A fémleletek sorát gazdagítja egy 40 nummiás bizánci bronzérme.

A településnyomok között néhány emberi maradvány is előkerült. Ezek közül talán egy kiscsaládi vagy kisebb közösségi temetőnek tekinthető a nyomvonal D-i részén, a homokdomb tetején elhelyezkedő 6 temetkezésből álló sírcsoport. Ezek közül két temetkezés 2009-ben, a többi négy a 2010-es feltárás során került elő. Az egyiknél a vázrészekből csak kevés töredék maradt meg, a korábbi talajművelés a nagy részét elpusztította. A többi csontváz hanyatt fekvő, nyújtott testtartásban helyezkedett el, közös jellemzőjük az egységes kéztartás. A karok könyökben be voltak hajlítva, a kézfejeket vagy a vállra vagy a mellkasra hajlítva helyezték el. Hasonló rítussal ettől mintegy 50 méterre É-i irányba egy magányos temetkezést is feltártunk. Mindösszesen két temetkezésből került elő mellékletnek tekinthető leletanyag. Mind a kettőnél a fejhez egy-egy kézzel formált, füles edényt helyeztek. Ennek alapján a temetkezések az őskorra keltezhetőek. Korban ezekhez a sírokhoz sorolható az egyik gödör aljában előkerült zsugorított csontváz is.

Az emberi maradványok további csoportját a településjelenségekben előkerült vázak és vázrészek képezik. A fent említett őskori gödörben talált csontváz mellett a szarmata és avar település gödreiben és árkaiban is került elő több csontváz. Egy szarmata gödör esetében csak egy gyermek hiányos csontváza feküdt a gödör betöltésében szereplő állatcsontok és kerámiatöredékek között. A többi maradvány az árkokban helyezkedett el. Egy esetben fektették zsugorítva, a többinél a testtartás nyújtott helyzetű volt. A csontvázak mellett leletanyag nem volt, az árokból előkerült anyag alapján lehetséges koruk megállapítása.

A leletanyag a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél került végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Gulyás Gyöngyi, Pópity Dániel régészek; Bene Zsuzsanna, Bognár Margit, Bottyán Katinka, Gyűrösi Tímea, Tóth Renáta, Alács Attila, Pál Róbert, Ollai Tibor, Kulcsár Kornél, Nagy Norbert Béla, Takács Gábor, Kajtár Norbert technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL – SZ. WILHELM GÁBOR

351. Nemesnádudvar, Szűnyogosi-dűlő II. (KÖH 435941)

(Bács-Kiskun megye) B, Á

2009 júliusa és 2010 júniusa között folytattunk megelőző feltárást az M9-5 jelű lelőhelyen. A területen összesen 28716 m²-en 1068 objektumot tártunk fel, melyek kora, ill. késő bronzkoriak, valamint Árpád-koriak voltak. A lelőhelyen feltártunk több körárkot, átmérőjük 3–5 m között változott. Bejáratot egyiknél sem alakítottak ki, az sem volt megfigyelhető, hogy közéjükre valamit beástak volna. A körárok leletanyagot nem tartalmaztak, kro-

nológiai meghatározásuknál csupán az nyújt segítséget, hogy néhány esetben késő bronzkori gödrök vágták őket.

Az objektumok nagyobbik részéből gyér leletanyag került elő, mindössze néhány objektumban találtunk jelentős mennyiségű bronzkori leletanyagot. Előkerült több ház is, ezek közül kettő alapárkos, téglalap alakú építmény volt, egymás mellett, egymástól kb. 4 m-re helyezkedtek el, mindkettőnél D-re tájolt bejáratot találtunk. A többi ház földbe mélyített volt. A házak egyikénél sem tudtunk tapasztott padlót vagy tüzelőberendezést megfigyelni. Néhány olyan cölöplyukor is előkerült, amely alapján feltételezni lehet, hogy a területen cölöpszerkezetes, felmenő falú házak is álltak. A feltárt házak nagyobbik részéből késő bronzkori, kisebb részükből kora bronzkori leletanyag került elő.

A gödrök nagyobbik részében semmi, vagy nagyon kevés leletanyag volt. Viszont néhány objektumban jelentős mennyiségű leletanyagot találtunk. A gödrök-nél több esetben megfigyeltük, hogy a gödörbe csupán néhány összetört edény és köeszköz került, így ezek semmiképpen sem tekinthetők szemetesgödörnek. Találtunk egy edénydepót is. A nagy, szabálytalan folttal jelentkező objektum bontása során kiderült, hogy egy kisebb és egy nagyobb egymáshoz kapcsolódó gödörrel van szó. Mindkét gödörbe egész edényeket helyeztek, az edények egy részét az évekkel ezelőtt alkalmazott mélyforgatás törte össze, egy részük pedig a föld súlyától roppant össze. A kisebb méretű gödörben egy tál és néhány fülesbögere került elő épen, mellettük három vagy négy edény – fazekak, korsók – összetört darabjait emeltük ki. A nagyobb méretű gödörben a bontás során jól megfigyelhető volt, hogy a gödör közepére egy nagy tálalt helyeztek, majd a tál köré bögréket, kisebb tálakat, fazekakat helyeztek, összességében ebből a gödörből 14 edényt emeltünk ki.

Előkerült egy gödörben kialakított tűzhely is, az átégett agyagréteg alatt kerámiával kirakott hőzáró réteget találtunk. Ez az objektum is a bronzkori telephez tartozik.

A feltárt objektumok között voltak még karámok, vízelvezető árkok, valamint egy kút is, melyet csak részben tártunk fel. A karámok gyér leletanyagot tartalmaztak, az előkerült korongolt kerámiaanyag alapján a 13. századi településhez tartoztak.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

352. Nemesnádudvar, Válsági-dűlő Dél (KÖH 73639)

(Bács-Kiskun megye) N

2010. március 30-án terepbejárást végeztünk az M9 gyorsforgalmi autót út építéséhez létesítendő, kijelölt bányaterületeken.

Előbb a községtől DK-re elhelyezkedő Hosszúhegyi Állami Gazdaság közelében lévő, attól D-re eső Rémi-dűlő átvizsgálását kíséreltük meg. A terület homokdomboktól hullámos felülete gyakorlatilag jórészt vizsgálhatatlan volt, mivel sűrű gyeppel fedte.

A kijelölt leendő bányaterületen, a művelés alatt lévő, szántott rész egyik lankás kiemelkedésén, mintegy 50 m-re a kitermelésbe vonandó rész szélétől Ny-i irányban, egy népvándorlás kori cseréptöredéket találtunk. Több töredéket az igen homokos talaj felszínén nem sikerült észlelnünk, minek azonban oka lehetett a homokmozgás is, mely a területen jelentős mértékű. A töredéket szórványként értékeljük, de nem tartjuk kizártnak, hogy a futóhomok által elfedve több töredék, ill. egy telep is a szántás alatt húzódik.

Munkatársak: Guttyánné Hajdrik Gabriella régész-technikus, Bakos Bertalan Krisztián régészhallgató.

MÉSZÁROS MÓNKA

353. Nemesnádudvar határa

(Bács-Kiskun megye) R, B, LT, Sza, Á

2009 őszén és 2010 tavaszán próba- és megelőző feltárásokat végeztünk az M9 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonala által érintett régészeti lelőhelyeken.

Karasica-csatorna Ny-i partja (M9-6 lh., KÖH 43595): Nemesnádudvar É-i határában, a Karasica (Sárközi II.)-csatorna Ny-i partján álló enyhe kiemelkedés D-i oldalán fekvő lelőhelyen 2009 tavaszán 600 m²-t humusztalunk le és 6 objektumot tártunk fel. Közülük 2 kerítőárok, 3 gödör és egy cölöphely volt. 2009 őszén folytattuk a kutatást, mintegy 2000 m²-en 126 objektumot tártunk fel az alábbi megoszlásban: 82 sír, 29 gödör, 7 cölöphely, 6 árok és 2 betöltési réteg (humuszlelt).

A feltárt sírok mindegyike a *középső rézkorból (bodrogkeresztúri kultúra)* származik. A halottakat a korszakra jellemző rítus szerint legtöbbször oldalukra fektetve, behajlított végtagokkal, felhúzott lábakkal, zsugorított helyzetben temették el. A temetés eléggé következetesen alkalmazott rend szerint történt, az elhunyt férfiakat a jobb oldalukra, a nőket a bal oldalukra fektetve helyezték a lekerekített végű vagy sarkú téglalap, esetleg ovális alakú, teknőszerűen kialakított aljú sírgödörbe. A nemesnádudvari temetőben azonban a többségében zsugorított helyzetű vázakat rejtő sírok mellett a nyugati sírcsoportban egy, a keletiben három nyújtott helyzetű, háton fekvő halott volt, de ezek ugyanolyan korúak lehetnek, mint a zsugorított temetkezések. Több esetben találtunk olyan sírgödröket, amelyekben nem volt csontváznak nyoma, de a korszakra jellemző melléklet viszont igen.

Más java rézkori temetőkhöz hasonlóan a nemesnádudvari lelőhelyen is a halottakat többnyire fejjel DK felé fordítva temették el, de nyilván a temetés időpontjától, az évszaktól – azaz a nap járásától – függően ez a tájolás K-i és D-i irányba eltérhetett. Három jól elkülöníthető sírcsoportot figyeltünk meg, a nyugatban 22, a keletiben 31, az északban 29 temetkezés volt. A sírgödrök laza, szabálytalan sorokat képeztek, egymástól kisebb-nagyobb távolságra helyezkedve el. Egymásra temetés nem fordult elő, ami arra utal, hogy a korábban történt temetkezéseket a felszínen valamilyen módon

jelölték, bár ennek semmilyen nyomát nem észleltük. Más egykorú temetőikben megfigyelt jelenséghez hasonlóan, Nemesnádudvaron is közel azonos volt a nemek aránya, gyermeksírt viszont nem találtunk. Ez esetleg a gyengébb csontanyag felszívódását okozó agresszív talajvíz miatt van, de az is lehetséges, hogy a rézkori közösség a meghalt gyermekeket a felnőttek temetőjétől elkülönítve máshol temette el. A 82 temetkezés nemek szerinti megoszlása a vázak helyzete alapján a következő volt: 27 férfi, 29 nő és 26 bizonytalan. Utóbbi esetben a hiányzó vagy csak töredékesen megmaradt vázak miatt a nemek szerinti szétválasztást további vizsgálatnak kell eldöntenie.

A férfiak jellegzetes melléklete volt a kb. 10–15 cm hosszú kőpenge (kőkés), amely legtöbbször a koponya tájékáról került elő, esetenként a deréktájékon vagy a lábnál is előfordult, minden esetben egy példány volt a sírban. Kivételes esetnek számít az egyik nő sírjában a felkar mellett talált kőpenge. Két férfi sírjában találtunk kisméretű kétélű réztőrt is a felkar mellett és a medencénél. Az egyetlen szépen retusált, háromszög alakú obszidián nyílhegy egy csontváz nélküli sírban volt. Két sírban találtunk kisebb pattintott kőeszközöket is. Az egyik nő felkarja mellett egy vonalban helyezkedtek el, valamilyen vágóeszköz élét alkotva. Egy férfi sírjában egy csomóban a térd mellett voltak apró kova- és obszidiánszilánkok. Lehetséges, hogy ezeket eredetileg bőrzacsokban vagy tarsolyban rakták a halott mellé. Csiszolt kőeszközt nem találtunk a temetőben, de az egyik férfi sírjában a medencénél egy nagyobb kavics, egy nő koponyája mellett egy őrlőkö volt. Egy másik nő sírjában a koponya mellé helyezett edényben talált kisméretű gömbölyded formájú kő pontos funkciója nem ismert, valószínűleg dörzsölőkö lehetett.

Csak a nők sírjaiban fordultak elő a kőből csiszolt, több száz darab apró korong alakú kőgyöngyből álló füzérek (övek), hat esetben a deréktájon, míg egy sírban a karcsontok körül. A Ny-i sírcsoportban a gyöngyöves női sírokban mindhárom esetben rézékszer is volt. A spirális alakban meghajlított rézdrótból készült karperecek főleg a Ny-i sírcsoport női sírjaira jellemzők, de egy esetben férfi sírjában is feltűnt. Ugyanebben a sírcsoportnak egy másik férfisírjában kisméretű rézpánt volt. Érdekes módon a K-i sírcsoportban nem találtunk rézékszert, az északiban is csupán egy nő sírjában karperecet. A rézékszerek mellett az itteni közösségben is megjelentek az aranyékszerek, az egyik sír földjében egy kisméretű aranylemezkét találtunk.

Mindkét nemre jellemző a sírba tett edénymelléklet, melyeket általában a fej körül vagy a lábnál, a sírgödör fenekére helyezve vagy az oldalához támasztva helyezték a halott mellé. Az edények sírba helyezésének szokása az egész temetőben megfigyelhető, bár sírcsoportonként eltérő intenzitással. A lelőhely talajadottságai miatt a sírokban talált kerámia cléggé rossz állapotban maradt meg, ezért az edényformák és díszítések alaposabb vizsgálata csak a restaurálást követően végezhető el. Annyi

mindenesetre már előzetesen is megállapítható, hogy a nemesnádudvari temető sírjaiból többféle edénytípus került elő, a laposabb, csésze- és tálszerű formáktól a magasabb falú, nagyobb méretű korsókig, fazekakig számos változat előfordult. Néhány sírban megtaláltuk a korszak jellegzetes edényformáját, az alul kigömbölyödő, nyúlánk alakú edényt, pereménél két kis füllel.

A 2010 tavaszán elvégzett bővítéssel egyértelműen sikerült lehatárolni a középső rézkori temetőt, amely így teljesen feltártnak tekinthető. Az újabb bővítés során átkutatott területen összesen 40 új objektum került elő, ebből 29 gödör, 8 árok és 3 cölöphely volt. A gödrök mélysége változó, többségük eléggé sekély. Az árkok közül némelyik szabályos kerek vagy ovális kerítő árok, a többi kisebb-nagyobb íves szakaszokból áll. A feltárt objektumok többsége csak minimális mennyiségű leletanyagot tartalmazott, értékelhető kerámia csak néhány objektumban volt. Ennek alapján a feltárt telepjelenségek az őskorra, ezen belül a *kora bronzkorra* keltezhetők. Az is nyilvánvalóvá lett, hogy a telepjelenségek, mind D-i, mind É-i irányban továbbterjednek a nyomvonalon kívül és összességében egy laza szerkezetű, É–D-i irányba elhúzódó településrészlet képét rajzolják ki, amely esetleg kapcsolatban lehet a 6. lelőhelytől Ny-ra elhelyezkedő nagy kiterjedésű 5. lelőhely kora bronzkori fázisával, ill. a Karasica (Sárközi II.)-csatorna K-i partján fekvő 3. lelőhely kora bronzkori településjelenségeivel.

Papföld (M9-7 lh., KÖH 43596): A lelőhelyen 2009 őszén és 2010 tavaszán több szakaszban végeztünk megelőző régészeti kutatást. 2010. június 30-ig összesen 11 847 m² nagyságú területet vizsgáltunk át és 543 objektumot tártunk fel.

A csatornával párhuzamosan húzódó földhátan a *késő rézkori badeni kultúra* településrészletét tártuk fel: nagyobb részben különböző méretű gödrök, kisebb részben cölöphelyek és árkok kerültek elő. Több gödörben nagy mennyiségű kerámiatöredék és állatcsont volt. Néhány objektumban különféle helyzetben eltemetett egész szarvasmarha csontvázat találtunk, ami szintén erre a késő rézkori kultúrára jellemző. Egy gödörben kiskérődzők vázrészei voltak. Több nagyméretű szabálytalan alakú foltot (humuszlencsét) is találtunk, bennük állatcsontokkal és kerámiatöredékekkel. Ezek bontása során több kisebb gödör és cölöphely különült el. A rézkori telepobjektumok között két zsugorított helyzetű csontvázat tartalmazó késő rézkori sír is előkerült.

Az előkerült leletanyag a késő rézkori badeni kultúra klasszikus fázisának jellegzetes emlékeanyagát mutatja. A kisebb bögrék és mericék mellett nagyobb méretű, gyakran díszített edények is nagy számban fordultak elő, de a jellegzetes kétosztatú tálak töredékeit is több objektumban megtaláltuk. A kerámianyag mellett obszidián- és kovapengék, kőbaltatöredékek is kerültek elő. A gyakrabban előforduló csontárak mellett egy szörvány rézárt is találtunk.

A lelőhely középső szakaszán talált gödrök és cölöphelyek egy része a bennük talált gyér leletanyag alapján az *Árpád-kor*ra keltezhető.

A terület középső sávjában késő *vaskori* házak, gödrök és cölöphelyek jelentkeztek, bennük a korszak jellegzetes kerámiaanyagával. A kihajló peremű tálak és a duzzadt peremű, fésűs mintázatú, zömök fazekak alapján a késő *vaskori* településrészlet a LT D fázisára keltezhető. Az objektumokból vastárgyak (kések, olló, szegek), ékszerek (fibulák, karperec, gyöngyök), használati tárgyak (orsókarikák, fenőkő) kerültek elő.

Az ásatási terület K-i felében a *szarmata* település árkait, gödreit, cölöphelyeit tártuk fel. Ezen a részen az objektumok eléggé sűrűn, néhol egymást vágva helyezkedtek el. Az objektumokból a nagy mennyiségű kerámiatöredék mellett vastárgyak (kések, szegek), ékszerek (fibulák, karperec, gyöngyök), használati tárgyak (orsógombok és karikák, fenőkövek, csontbogozók) kerültek elő. A *szarmata* objektumokból előkerült kerámialeletek alapján a település a Kr. u. 3. sz. közepétől az 5. sz. elejéig volt lakott. A településobjektumok között egy bolygatatlan *szarmata* kori férfisírt is feltártunk, szerény mellékletekkel (vaskés, edény).

A lelőhely K-i irányú bővítése során egyértelműen kiderült, hogy a telepjelenségek az előzetesen kijelölt feltárási területen túl is folytatódnak az M9-10 lelőhely irányába.

Munkatársak: Csík Veronika és Savanyú Bálint egyetemi hallgató, Gósi Sándor és Végh Hedvig régész-technikus, Vida Ágnes rajzoló.

V. SZÉKELY GYÖRGY

354. Novajdrány, Sárvár-pusztá (KÖH 75707)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Sza, Kö, Kú
2010. április 29-én helyszíni szemlét végeztem a Sárvár utca 1. sz. telken. A II. katonai felmérés (Hadtörténeti Múzeum Térképtára, XL-41, XLI-41.) „Sárvár Kis” megnevezéssel illeti a Kis-Hernád árterének eme szélét. A földvár É-i szélét ma árok határolja, mely a földvár K-i szélén haladó földút után is látható mint horpadás a szántásban és a vetésben, jelzi az egykori patak útját a Bársonyosig, azaz a Kis-Hernádig. A földvár dombja nincs szántva, ma is kissé kiemelkedik vízjárta környezetéből. A felszínen nagy foltokban paticsokat, őrlőkődarabokat, őskori, császárkori, középkori és kora újkori cserepeket gyűjtöttünk. A középkori cserepek kora a 13. századtól a 17. századig terjed.

A leletanyagot összevetve az okleveles adatokkal⁷ és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban őrzött, 1891-ben készült, Sárvár-pusztá tagosítás előtti térké-

pével (Bm. 4.581.), megállapíthatjuk, hogy a terület azonos; itt állt a 13. századtól a török pusztításig a Sárvár.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú István.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

355. Nógrádkövesd, Világos-oldal (KÖH 71879)

(Nógrád megye) U

2010. augusztus 17-én helyszíni szemlét végeztünk a 083 hrsz.-ú telken létesítendő tehenészet július folyamán lehumusztolt területén. A munkálatok júliusi leállítása után jelentős mértékű változást nem tapasztaltunk. Felfelé haladva a munkálatok során kitaposott földúton már tudtunk gyűjteni néhány kerámia oldaltöredéket. A dombgerincen a kivitelezési terület határain belül, mintegy 15×400 m-en történt gépi humusztolás. A terület felén rézsűs kanállal simítást végeztek, itt jól kivehetővé vált a vörösesbarna agyag altalajban néhány objektum foltja. A körmös kanállal humusztolt sávban is találtunk néhány gödöröszt. Összesen 6 objektumot figyeltünk meg. Az egész területet a sár miatt nem tudtuk bejárni. Kerámiatöredékeket, melyeket a késő újkori lengyeli kultúrához kötöttünk az objektumok környékéről, a dombgerincről is gyűjtöttünk. Megfigyelésünk alapján a telep itt nem tűnik intenzívnek. Ennek oka lehet, hogy a település egyik határa itt húzódik, de az is előfordulhat, hogy a dombtető erodáltsága miatt a sekélyebb beásások teljesen eltűntek.

A lelőhely kiterjedése még mindig nem határozható meg pontosan.

Munkatárs: Guba Szilvia.

ZANDLER KRISZTIÁN

356. Nógrádkövesd, Világos-oldal (KÖH 71879)

(Nógrád megye) V, Á

2010. szeptember 15. és november 26. között próbafeltárást végeztünk a lelőhelyen, mely a község külterületén, a községtől ÉNy-ra egy megközelítően K-Ny-i irányú, hosszú dombháton fekszik. A próbafeltárást során mintegy 14 000 m²-en 49 régészeti településobjektumot dokumentáltunk a domb É-i lejtőjén és a dombhát DK-i részén.

A *kora vaskori* objektumok között félig földbe mélyített házak, valamint gödrök kerültek elő, nagy mennyiségű kerámialelettel. Egy nagyméretű, 2 m mély, kiszélesedő aljú gödörben egy gyermek csontvázát tártuk fel. Egy másik, sekélyebb gödörben egy felnőtt férfi csontvázát bontottuk ki, mely jobb oldalán, erősen zsugorított helyzetben feküdt. A kora *vaskori* jelenségekből előkerült állatcsontok a savas barna erdőtalaj miatt szinte teljesen szétmállottak. A kerámia mellett érdemes megemlítenünk több tucat díszített orsógombot, fémtárgy nem került elő.

Az *Árpád-kori* településen 15 házát dokumentáltunk. A félig földbe mélyített, ágasfás-szelemen-

7 WOLF M.: Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén. Borsodi Kismonográfiák 30. Miskolc, 1989. 136-137.

tetőszerkezetű házak tengelye változó (É-D vagy K-Ny), egy sarkában minden esetben nyílt tűzhely nyomával. A tűzhelyek platniját több esetben megújították, ill. kövekkel (homokkő) és nagyobb folyami kavicsal rakták körbe. A házak mellett feltártunk két külső kemencét is, mindkettőhöz munkagödör kapcsolódott. Az egyik platnijába cseréptöredékeket tapasztottak, a másik kemence platniját egyszer megújították. Feltártunk néhány méhkas alakú vermet, egy nagyméretű anyagkitermelő gödröt. Két verem aljában egy-egy, anatómiai rendben fekvő kutya csontvázát bontottuk ki. A település kora a kerámialeletek alapján a 12–13. századra tehető, egyetlen fémleletünk egy kisméretű vaskés.

GUBA SZILVIA

357. Nyáregyháza határa

(Pest megye) Ó, B, Sza, A, Á, Kk

Nyáregyháza község településrendezési eszközeinek módosításához örökségvédelmi hatásvizsgálat készült. Az azt megalapozó 2010. november 28-i szemle célja a már ismert lelőhelyek állapotfelmérése és a még nyilvántartásba nem vett lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésük pontosítása volt. Leletet nem gyűjtöttem. A korábbi terepbejárások során gyűjtött leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumban található.

Csévi-határ: A település közigazgatásának ÉNy-i peremén, Csévharaszt határában, a 2. sz. gyáli főcsatorna DK-i oldalán, a Nyáregyháza-Csévharaszt műútról ÉK felé, Monorierdő irányába haladó földút ÉNy-i felén elterülő alacsony, szántóként művelt dombháton szarmata településnyom (KÖH 77607). A 2. sz. gyáli főcsatorna kanyarulatában, annak K-i oldalán, környezetéből alig kiemelkedő, szántóként művelt háton szarmata településnyom (KÖH 77609). A Nyáregyháza-Csévharaszt műútról ÉK felé, Monorierdő irányába haladó földút ÉNy-i felén, ma is látszó, de beszántott természetes folyómeder kanyarulatában elterülő alacsony, szántóként művelt dombháton szarmata településnyom (KÖH 77611).

Dánosi-dűlő: Az 1992. évi terepbejárás 35. lelőhelye a községhatár közelében bizonytalan kiterjedésű szarmata és avar telep, amely a rendelkezésre álló adatok alapján nem lokalizálható.

Dánosi-dűlő 2 (KÖH 39506): Az 1992–93. évi terepbejárás 34. sz. lelőhelyeként regisztrált lelőhelyen a Dánszentmiklósról vezető műút és a belterület közötti szántón, kb. 700×500 m-es területen őskori, szarmata és avar település nyomait figyeltem meg. A lelőhely átnyúlik Dánszentmiklós területére. 1994-ben a 405. sz. út nyomvonalán az avar településhez tartozó árkot tárták fel.

Gulya-járás (KÖH 39499): Az újlengyeli műút és a 405. sz. út kereszteződésétől É-ra található. A nagy kiterjedésű, 1450×100–550 m-es területen kevés őskori, de annál jelentősebb mennyiségű késő szarmata és Árpád-kori településlelet gyűjthető. 1994-ben a lelőhely D-i részén, a 405. sz. út és a csomópont építését megelőzően

kb. 12 000 m²-t tárták fel. Ennek során szkíta temető 49 sírja, valamint 540 késő szarmata telepobjektum került napvilágra. A nagy kiterjedésű régészeti lelőhely még feltáratlan részén erdősávokkal tagolt szántók vannak.

Gulya-járás 2. (KÖH 77541): A Szentimreteleptől, a szeméttelaptól és a tsz-majortól nagyjából egyenlő távolságban található az 1992. évi terepbejárás 9. lelőhelye. Korábban a feltöretlen területen bizonytalan kiterjedésű őskori, szarmata és avar települést lokalizáltak.

Nagy-dűlő (KÖH 77529): Az 1783-as első katonai felmérés Col. XVI. Sect. 22. jelzésű térképlapja a mai Csévharaszt-Nyáregyháza műúttal azonosítható út D-i oldalán, a temetőtől É-ra kb. 400 m-re templomromot jelez. A második katonai felmérés Sec. No. 52. Col. XXXIV. térképlapja a temetőtől kb. 400 m-re K-re valószínűleg ugyanazt a romot jelzi, amely minden bizonnyal a középkori Nyár falu templomával azonos. Ennek alapján a templomrom körül a műút ÉK-i oldalán a Nagy-dűlőben középkori falu valószínűsíthető. A területen jelenleg szántó és erdő található, a templomromot nem sikerült megtalálni.

Pótharaszt 1. (KÖH 77543): A szeméttelapról a Zsellér-földek irányába haladó földút két oldalán az 1992. évi terepbejárás során régészeti lelőhelyet jelöltek. A homokos talajú dombon kb. 150×80 m-es felületre kiterjedő szarmata kori település valószínűsíthető, de mivel a lelőhely területén ma nyárerdő áll, ezért a felszíni lelőhely-lokalizáció nem lehetséges.

Pótharaszt 2. (KÖH 77545): Az előző lelőhelytől DNy-ra a villanyoszlop tövében talált szórvány szarmata edénytöredék. Az 1992. évi terepbejárás során regisztrált lelőhely területén ma nyárerdő áll, ezért a felszíni lelőhely-lokalizáció nem lehetséges.

Pótharaszt 3. (KÖH 77621): A lelőhelyet a Pótharaszt-dűlőben, a 405. sz. főút kanyarulata és az újlengyeli műút által határolt területen az 1992. évi terepbejárás során azonosították. A homokos talajú dombháton kb. 450×70–100 m-es területen szarmata települést figyeltem meg. A lelőhely területe jelenleg intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló szántó.

Pótharaszt 4. (KÖH 77595): Az 1992. évi terepbejárás során a vizenyős mélyedést övező dombokon kb. 550×300 m-es területen őskori, szarmata és Árpád-kori település, valamint ismeretlen korú temető nyomait figyeltek meg. A nagyobbbrészt szántón elterülő lelőhely ÉK-i kiterjedését a dombot szegélyező erdő miatt nem lehetett megállapítani.

Pótharaszt 5. (KÖH 39499): A szeméttelap DNy-i szélén, az 1992-ben azonosított, kb. 600×400 m-es lelőhelyen őskori, szarmata és Árpád-kori település nyomait figyeltek meg. 1994-ben a lelőhely DDK-i részén, a 405. sz. út nyomvonalán szarmata település 232 telepobjektumát (házak, gödrök, kutak, árkok), továbbá egy szarmata temető néhány sírját tárták fel. A lelőhely az utat övező szántókon és erdős ingatlanokon terül el.

Pótharaszt 6. (KÖH 77597): A 405. sz. főút kanyarulatától É-ra, az 1992. évi terepbejáráson laposan elnyúló,

homokos talajú dombháton kb. 200×60 m-en elterülő lelőhelyet találtak. Az őskori és szarmata település jelenleg szántó.

Pótharasz 7. (KÖH 77599): A lelőhely a településtől D-re, a 405. sz. főút kanyarulatától É-ra található. Az 1992. évi terepbejárás során kisebb dombon kb. 80×50 m-es területen őskori és szarmata településnyomokat figyeltek meg. A lelőhely jelenleg intenzív mezőgazdasági művelés alatt áll. A friss szántásban elszórtan szarmata cserepek láthatók.

Pótharasz 8. (KÖH 77601): Az 1992. évi terepbejárás a településtől D-re, a 405. sz. főút kanyarulatától É-ra találták. A kb. 100×80 m-es területen Árpád-kori és késő középkori telepet lokalizáltak, melyet ma szántóként művelnek.

Pótharasz 9. (KÖH 77603): Az 1992. évi terepbejárás regisztrált lelőhely Nyáregyházától D-re fekszik. A kb. 150×50 m-es területen a szántásban őskori, szarmata és Árpád-kori telepleletek gyűjthetők.

Pótharasz 10. (KÖH 39817): Az 1992–3. évi terepbejárás az út mellett, a szántásban kb. 180×160 m-es területen őskori, szarmata, avar és Árpád-kori településnyomokat figyeltek meg. Ugyanitt a 405. sz. út nyomvonalán, 1994-ben bizonytalan korú gödröt, árkokat és egy avar kutat tártak fel.

Pótharasz 11. (KÖH 77605): A lelőhely a 405. út nyomvonalának közelében, attól DK-re található. Az 1993. évi terepbejárás kb. 80×80 m-es területen avar telepnyomokat figyeltek meg. A lelőhely jelenleg az erdő melletti szántón terül el. A szemle alkalmával a frissen boronált, poros felszínen régészeti leleteket nem észleltem.

Proli-földek (KÖH 77537): A Bermuda-tanya környékén kb. 450×150–250 m-es területen megfigyelhető őskori, szarmata és Árpád-kori településnyom. 1994-ben a 405. sz. út nyomvonalán kb. 10 000 m²-t kutattak: egy bronzkori ház és 132 Árpád-kori telepobjektum került napvilágra.

Újlengyeli műút (KÖH 39502): A korábban Pusztapótharasztként említett területen, az újlengyeli műút ÉNy-i oldalán emelkedő dombon, 1965-ben Parádi Nándor Árpád-kori templomra utaló nyomokat figyelt meg. 1994-ben a templom alapozása és a körülötte levő 12–13. századi temető D-i részének 244 sírját tárták fel. A lelőhely feltáratlan része jelenleg mezőgazdasági művelés alatt áll.

Zsellér-földek (KÖH 77539): Az 1993. évi terepbejárás a Bermuda-tanyától D-re kb. 500 m-re, kb. 220×50–80 m-es területen avar településnyomokat lokalizáltunk.

Zsengellér-dűlő 1. (KÖH 77531): Az újlengyeli műút DK-i oldalán 1965-ben szőlő alá forgatás során Árpád-kori edénytöredékek között 22 darabos éremkincs került napvilágra. Ugyanitt az 1992. évi terepbejárás során, kb. 300×300 m-es területen szarmata és Árpád-kori települést azonosítottak. Az éremkincs a Magyar Nemzeti Múzeumba, a terepbejárás gyűjtött cserepek a ceglédi

Kossuth Múzeum kerültek. A lelőhely területén jelenleg különböző művelésű parcellák, szántó és ugar van, ill. az egyik ingatlan beépítésre került.

Zsengellér-dűlő 2. (KÖH 77533): Az újlengyeli műút DK-i oldalán kb. 80×120 m-es területen szarmata és Árpád-kori település húzódik. Az 1992. évi terepbejárás során azonosított lelőhely a szemle alkalmával ugaron volt.

Zsengellér-dűlő 3. (KÖH 77535): Az újlengyeli műút és a 405. sz. főút kereszteződésétől DK-re található az 1992–93. évi terepbejárás során észlelt lelőhely. Itt kb. 200×250 m-es területen szarmata és Árpád-kori településnyomok figyelhetők meg. A lelőhelyen ugar, szántó és erdős ingatlanok egyaránt vannak.

Zsengellér-dűlő 4. (KÖH 77547): Az újlengyeli műút DK-i oldalán, az 1992. évi terepbejárás során szórvány szarmata edénytöredék utalt a lelőhelyre. Területén ma sűrű akácok találhatók, ezért a felszíni lelőhely-lokalizáció nem volt lehetséges.

TANKÓ KÁROLY

358. Nyékládháza, Hármashatár-dűlő (KÖH 57534)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á

2010. március 31-én a Miskolci Egyetem régészet szakos hallgatóival helyszíni szemlét végeztünk Nyékládháza É-i határában, a Hármashatár-dűlő D-i felében. A kutatott terület sarjadó búzával volt fedve, de a látási, észlelési viszonyokat ez nem rontotta jelentősen. A talaj felső rétege a területen finom homok. A terület gyakorlatilag sík, K-i felén kisebb kiemelkedés, majd ettől K-re a már az első és második katonai felmérésen is látható egykori vízfolyás medre határolja. A terület K-i felében lévő kisebb kiemelkedés egykori vízfolyás felé eső szélén mindössze 4 darab Árpád-kori kerámiatöredék került elő. A terület része a Mályi, Lapos néven nyilvántartott régészeti lelőhelynek.

PUSZTAI TAMÁS

359. Nyékládháza, Pap-telke-dűlő

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á

2010. szeptember 14-én régészeti terepbejárást végeztem a dűlőben, hogy az ott ismert lelőhelyek kiterjedését meghatározzam.

Pap-telke 1. (KÖH 21102): Az ÉNy-DK tájolású dombhátnak elsősorban a K-i felében találhatók igen gazdag újkőkori és Árpád-kori felszíni leletek, de az Árpád-koriak a területet K-Ny-i részekre vágó villanyvezeték Ny-i oldalán is előfordultak, egészen a dombhátat Ny-ról határoló egykori vízfolyás partjáig.

Pap-telke 2. (KÖH 75087): Fönti lelőhelytől É-ra, már Mályi település területén egy kisebb kiterjedésű, 100×60 m alapterületű kiemelkedés is található, D-i irányból egy egykori vízfolyás markáns medre által határolva. E területen kevés felszíni lelet (őskori, köz-

tük újkőkori kerámia) által jelölt régészeti lelőhelyet határoztunk meg.

PUSZTAI TAMÁS

360. Nyírbátor határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B, Sza, Á, Kö

2010. április 27-én helyszíni szemlét végeztünk a Nyírbátor-Nyírgelse-Nyírgyulaj-Nyírvasvári között tervezett szennyvízvezeték nyomvonalán.

Nagy-Bóni-Szőlő (KÖH 74147): A Vajai (III.)-főfolyástól É-ra egy egykori almáskert helyét elfoglaló szántóföldön azonosított lelőhely K-Ny irányú, 130×280 m kiterjedésű területén neolit(?) cserepeket, obszián pengetőredéket és szilánkokat, valamint Árpád-kori kerámiát találtunk.

Pál-Kúti-dűlő-Uraság tagja (KÖH 71051): Ez részben ismert, a Bálint Mariann által korábban felfedezett (KÖH 71045) lelőhely K-i részét is magában foglalja, de keresztezi a Kerekalmi utat, és a KÖH 71049 és 71051 azonosítójú lelőhelyek közé ékelődik. Lehetséges, hogy egyetlen nagy kiterjedésű település részeit képezik. Mi késő bronzkori cserepeket gyűjtöttünk a K-Ny irányú, 100×240 m kiterjedésű területéről.

Új Barázda Tsz-től keletre (KÖH 74145): Az itt talált településnyom ÉNy-DK irányú, kiterjedése 90×170 m. Kis mennyiségű császárkori(?) és középkori cserepet gyűjtöttünk a felszínéről.

Munkatárs: Mester Andrea gyűjteménykezelő.

PINTYE GÁBOR

361. Nyíregyháza, Harangod

(KÖH 34840)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Ge

A Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2009. október 13. és december 14., valamint 2010. május 10. és július 1. között elvégezte az M3-58 jelű régészeti lelőhely (02327/3 hrsz.) megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza-Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 13 993 m² volt; 300 stratigráfiai egységet figyeltünk meg.

A lelőhely középső részén lévő futóhomok buckának különösen a K-i lejtőjén gazdag, részben vastag, égett réteggel jelentkező késő bronzkori jelenségeket dokumentáltunk. Ugyanitt a K-i lejtő középső szakaszán sorokba rendeződő, rendszerint kirabolt, Ny-K tájolású népvándorlás kori sírok kerültek elő. A gepida temetőre utaló mellékletek: bikonikus, sötétszürke, gyorskorongolt edények, kétsoros csontfésűtöredékek, kék és zöldesszínű üvegedény-töredékek, borostyángyöngyök, ezüstgyöngyök és csatok, egy kopott czüstérme és egy háromgombos, ékvéséses aranyozott ezüstfibula a sírok betöltéséből kerültek elő.

A futóhomok buckáktól Ny-ra a lapos, erősen belvizes terület É-i harmadában a sírokkal vélhetően kapcsol-

latba hozható népvándorlás kori veremházakat és csekély leletanyagot szolgáltatató gödröket tártunk fel; emellett egy kisebb, téglalap alakú veremházat dokumentáltunk a futóhomokdomb D-i nyúlványán. Népvándorlás kori az az árokrendszer is, mely nagyjából K-Ny-i irányban a terület teljes szélességében követhető volt, és áthaladt a homokdomb legmagasabb pontján is.

A nyomvonal hosszában a feltárt terület K-i és Ny-i szélén jelentkező zsíros fekete színű, a feltételezés szerint mocsári eredetű üledékből a gépi humuszosítás során tisztázatlan (elsődleges, vagy másodlagos) helyzetben nagy mennyiségű kerámia és állatcsont, ill. egy késő bronzkori tokos véső és egy díszített fejű tű, végül egy szarmata fibula került elő.

A leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre

Munkatársak: Oravecz Hargita, Halász Ágoston, György László régészek; Gyuriss Dániel, Andics Bernadett, Bori Brigitta, Beck Attila és Tóth András technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

MARKÓ ANDRÁS

362. Nyíregyháza-Oros, Kánya-hegy-dűlő (KÖH 38880)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szk, Sza, A, H, Á

A Nyíregyházához tartozó Oros határában, a 41. sz. út mellett tervezett üzleti park területén végeztünk ásatásokat 2010 áprilisa és decembere között. A területen előzőleg a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat Kurucz Katalin vezetésével próbafeltárást végzett. Kezdetben 13 ha feltárásról volt szó, ami a tervezett benzinkútnak, annak É-i szélén futó, a kijelölt 52 ha-os terület É-i oldalán építendő áruházhoz vezető útnak, valamint magának az áruháznak és két É-D-i közműároknak a területét érintette volna. Végül a megállapodás provizórikusan 27 ha feltárássá szűkült meg, mely terület a 109,3 m balti magasság felett határolható körbe. Ugyanakkor az első területátadásakor a KÖSZ-től csak a benzinkút, az út és a közműárak feltáráshoz kaptuk meg a területet. A továbbiakban ez a tény súlyosbító körülménnyé bizonyult, mivel a szelvényfal alá nyúló objektumokat így két részletben kellett feltárunk. Továbbá a lőszermentesítést – miután több lőszermaradvány, egy szárnyas akna, valamint két Vécsey-gránát került elő – a beruházó a feltárást közben végeztette el.

A kutatott terület kiterjedése végül 250 768 m² lett, amelyen több mint 6000 objektumot tártunk fel. A humuszosítás rétegcson folyt Bacskai István folyamatos detektoros kutatása mellett. Ez a kritérium azért fontos, mivel a fémkeresés során ezres nagyságrendű leletanyag került elő. A számot az magyarázza, hogy az egykori járósínek anyagának összegyűjtése vált így lehetővé. Kiemelkedő leletnek mondhatók a szkíta típusú bronz nyílhegyek, melyekkel kapcsolatban felmerült annak



lehetősége, hogy azok a császárkori szarmata településhez köthetők. Nagy mennyiségű római éremről számolhatunk be. Ezek között szép számú Julianus apostata verete, mely eddig raritásnak számított. Kiemelkedő Probus császár aranypénze. A fémkeresésnek köszönhetően tudtuk körbehatárolni a várható honfoglalás kori temető kiterjedését is.

Az előkerült objektumok legnagyobb része a *bronzkorra* keltezhető. Ennek a településnek egy részét már 2004-ben a Nyíregyházát K-ről elkerülő út megelőző feltárása során megismertük. A korábbi ásítás folytatásaként további igen szép leletanyaggal jellemezhető Gáva – s talán valamivel korábban induló – településrészletet hoztunk napvilágra. Becsléseink szerint a település jelenségeinek száma meghaladhatja a 3000-t, ami azt jelenti, hogy a Kárpát-medence egyik legnagyobb feltárt késő bronzkori településrésze. Terveink szerint egy nemzetközi kutatócsoportra (L. Nagy Márta vezetésével) vár a feldolgozás. A reprezentatív kerámiaanyag mellett 1 kisebb (5 db-os) aranydepó mellett egy 34 db-os, edényben megtalált bronz karpereckincs, valamint egy ugyancsak edényben elrejtett 55,9 kg-os, 1700 tárgyat számláló kincslelet került elő, jó megfigyelési körülmények között. (Az illusztrációkat lásd fent!)

A feltárt terület ÉK-i részén néhány *szkíta kori* objektumra bukkantunk. Kiemelkedő lelete egy pintadéra. A feldolgozás feladata lesz annak tisztázása, hogy a késő bronzkori és kora vaskori település milyen kapcsolatban állt egymással.

A *római császárkorból* telep és temető részlete is előkerült. Utóbbi esetében megfigyeltük a körárkokat is. Az erősen rabolt sírok mellékletei között kiemelkedő egy pajzsdudor. Ugyanakkor utalnunk kell itt a feljebb már említett, Bacska István által összegyűjtött fémleletekre, melyek alighanem új megvilágításba helyezik a korábban „fémszegénynek” minősített császárkori településeket. (Az illusztrációt lásd a borítón!) Másfelől ki kell emelnünk, hogy a falu igen hosszú életűnek tűnik. A leletanyagban jelentkező Marosszentanna-csernyohovi hatások, valamint a tucatnyi gödörbe bedobott, min-

den valószínűség szerint szakrális áldozatnak tekinthető emberi maradvány (a pontos szám nem egyértelmű, minthogy emberi maradványok a bronzkori településen ugyancsak szép számmal előfordultak) utal arra, hogy az itt élők megélték a hun terjeszkedés időszakát, s beilleszkedtek a hunok által kialakított új „rezsimbe”. Unikális lelet az egyik gödörből származó csont nyílhegy.

A feltárási terület K-i részén, egykori vízfolyás Ny-i magaspartján népvándorlás kori település háziorát tártuk föl. Az *avar korra* datálható házak száma meghaladta a hatvanat. Unikális lelete egy csontsíp, melyet Csajághy György hangszertörténész megszólaltatott. A leletanyag alapján elképzelhető, hogy a kora avar időszakban alapították a falut, s egészen az Árpád-korig használták. Az utóbbi két évtized megelőző feltárásai alapján ez a lehetőség nem kizárt, de természetesen csak egy komoly vizsgálat igazolhatja vagy cáfolhatja ezt a hipotézist.

Annyi bizonyos, hogy *Árpád-kori* telepobjektum csak viszonylag kevés fordult elő. A terület ÉK-i részén egy közel 100 síros *honfoglalás és Árpád-kori* köznépi temetőt sikerült teljes egészében feltárnunk. Leggazdagabb sírjában egy övgarnitúrát dokumentáltunk. A temető különlegessége egy ereklyetartó mellkereszt, valamint egy görög feliratos gyűrű.

A leletanyag a nyíregyházi Jósa András Múzeumba került.

Munkatársak: Ferenc Szabolcs, Hágó Attila, Jakab Attila, Kádas Zoltán, Körösfői Zsolt, Pintye Gábor, Romat Sándor, Scholtz Róbert, Tompa György és Toldi Zoltán régészek; Beleznai Gabriella, Bocz Péter, Cseppentő Zoltán, Kiss László, Mester Andrea, Svéda Csaba, Veszprémi László, Vizler Csaba, továbbá Bárdi Bogáta, Bunász Nikolett, Csóke Kitti, Farkas Gergő, Figura István, Horváth Réka, Kapitány Tamás, Lönhárdt Denisza, Paár Ferenc, Palicz Anikó, Pelei Zsuzsa, Reskó János, Salamon Bernadett, Samu Levente, Schlegel Zsasklin, Sipos Attila, Takács Melinda, Tóth Krisztián, Tóth Zoltán, Varga Máté.

ISTVÁNOVITS ESZTER

363. Nyíregyháza, Örökösöld (KÖH 58877)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza, N

2010. július 12. és augusztus 4. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Törzs utca és Pazonyi út között létesítendő összekötő út – tervezett Mányoki út – nyomvonalán. Az út É-i fele mocsaras, fákkal sűrűn benőtt területen halad, mely a gyakori esőzések miatt víz alatt állt. E szakasz É-i felében építési törmelék volt felhalmozva. Régészetiileg kutatható területnek ezért egyedül az út D-i – a Törzs út felé eső – része bizonyult. A mocsárból itt egy K-Ny irányú homokhát emelkedik ki, melynek K-i felén – a jelenlegi ásatástól kb. 20–30 m-re – egy hosszan elnyúló, késő népvándorlás kori település részletét tártuk fel 2008 nyarán L. Nagy Mártával. A Mányoki út ennek a dombnak a Ny-i oldalát vágta.

Az átlag 17–20 m széles, 180–200 m hosszú szakaszon 26 objektumot tártunk fel. Két császárkori árok mellett a késő népvándorlás kori településhez tartozó félig földbe mélyített, kőkemencés ház, 9 cölöplyuk, valamint 4 szabadtéri kemence és 2 gödör került elő. Az egyik szabadtéri kemence alja a jobb hőháztartás miatt cserepekkel volt kitapasztva. Feltártunk továbbá egy recens árkot, két kérdéses korú gödröt és három természetes jelenséget. Az objektumok többsége igen kevés leletanyagot tartalmazott. Kivételnek a késő népvándorlás kori ház számít, melyben a korszakra jellemző kézzel formált, ill. bekarcolt hullámvonalakozással díszített edénytöredékeket, vassalakat találtunk. A téglalap alakú kemence a ház ÉNy-i negyedében állt, szája D felé nyílt. Platnija felett kő- és néhány kerámiatöredék hevert.

Munkatársak: Mester Andrea, Szmolár Edit technikusok, Csőke Kitti főiskolai hallgató.

SCHOLTZ RÓBERT

364. Nyírgyulaj, Téglá-Szén-dűlő (KÖH 74151, 74153)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza

2010. április 27-én helyszíni szemlét végeztünk a Nyírbátor–Nyírgelse–Nyírgyulaj–Nyírvasvári között tervezett szennyvízvezeték nyomvonalán.

A Nyírbátor–Nyírgyulaj településhatár közvetlen előterében egy távvezeték keresztezi a nyomvonalat, majd a határtól és egy a Kerekhalmi útból K-re leágazó dűlőúttól kezdődően, az út által átszelve, annak irányában É felé húzódik a dűlőben talált 1. sz. lelőhelyünk. Déli szélét K-ról egy mocsaras mélyedés határolja, Ny-i fele egy kivágott, parlagon hagyott almásban fekszik; ÉNy–DK irányú, kiterjedése 210×490 m. A felszíni településnyom leletanyaga késő(?) bronzkori és császárkori kerámia.

A dűlőben talált 2. sz. lelőhely K-i szélét szintén vágja a nyomvonal. Ez a Kerekhalmi-tanya (Petőfi Tsz) DNy-i előterében található nádas mélyedés középső részétől Ny-ra indul, de nagyobbik része az említett,

felszámolt gyümölcsös helyén kialakított szántóban található. Északi végétől É-ra mintegy 80 m-re húzódik a tanyahoz vezető út. Szintén ÉNy–DK irányú, kiterjedése 180×330 m. A telepnyom leletanyaga bronzkori cserepek.

Munkatárs: Mester Andrea gyűjteménykezelő.

PINTYE GÁBOR

365. Nyírmeggyes határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, Szk, Sza, Kö

2010. március 11-én és 18-án régészeti helyszínelést végeztünk a település É-i és K-i határában. A vizsgálandó 65 hektáron településrendezési munkákat terveztek. Nyírmeggyes település közigazgatási határain belül regisztrált régészeti lelőhelyek többségét 2009-ben az M49 gyorsforgalmi út építését megelőző terepbejárások idején lokalizálták. Most 4 új lelőhelyet regisztráltunk.

Fehér-tag III. (Petőfi Tsz-től ÉK-re, KÖH 74025): Nyírmeggyes É-i határában, a Hodász–Mátészalka vasúti sínektől K-re, a Meggyes-Csahoji mellékfolyástól D-re, az ún. Öntözött területtől Ny-ra eső terület D-i és DK-i részét az egykori Petőfi Tsz telephelyei foglalják el. Területét egy K-Ny irányú erdősáv osztja két részre. Az erdőtől D-re eső, szántott dombokon egy intenzív leletsűrűségű lelőhelyet regisztráltunk. A kb. 470×370 m kiterjedésű, K-Ny tengelyű lelőhelyen őskori, császárkori és újkori településekre utaló leleteket gyűjtöttünk.

Kovácsok kertje (KÖH 74023): A település K-i részén, a Bogyós-kert és a Szentmiklósi-dűlők közti Kovácsok kertjében található. A kutatási terület K-i felét gaz és napraforgó borította. Felszínét több K-Ny futású homokhát tagolja. A 160×130 m kiterjedésű, É–D tengelyű lelőhelyet a kutatási terület legdélebbi homokdombjának tetején és É-i lankáján találtuk, ahol őskori, császárkori és újkori településekre utaló cserepeket gyűjtöttünk.

Petőfi Tsz-től D-re (KÖH 74027): A Petőfi Tsz-től D-re, a nyírmeggyesi úttól kb. 150 m-re É-ra, egy kisebb homokdomb D-i lejtőjén található. A kb. 230×120 m kiterjedésű, K-Ny tengelyű lelőhelyen őskori, középkori és újkori településekre utaló leleteket gyűjtöttünk.

Petőfi Tsz-től DNy-ra (KÖH 74029): Az előző lelőhelytől É-ra, kb. 150 m-re, egy magasabb domb emelkedik. A dombtetőn és É-i lankáján egy kb. 360×240 m-es, DNy–ÉK tengelyű szakaszon őskori, szkíta, középkori és újkori településekre utaló leleteket találtunk. A két lelőhely hasonló leletanyaga, és a köztük lévő távolság alapján elképzelhetőnek tartjuk, hogy nem két kisebb, hanem egy nagyobb kiterjedésű lelőhelyet alkotnak.

Munkatársak: Bakos János, Mester Andrea technikusok, Szmolár Edit, Svédáné K. Judit és Kiss László rajzoló (Jósa András Múzeum).

SCHOLTZ RÓBERT

366. Nyírparasznya határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szék

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010 folyamán elvégezte az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építésével érintett régészeti lelőhelyeken a megelőző feltárást.

Luby-tag (M3-190 lh., KÖH 51402): Június 10–25., valamint augusztus 5–17. között a 074/29, 074/32–34 hrsz.-ú telkeken 2375 m²-t tártunk fel.

A lelőhely a Nyírparasznyáról Vajára vezető műút bal oldalán, a falutól DK-i irányban kb. 800 m-re helyezkedik el két, megközelítőleg É–D-i irányú dombháton. Az előzetes hatástanulmány alapján, melyet a nyíregyházi Jósza András Múzeum készített 1993-ban, bronzkori és késő középkori jelenségek előkerülését vártuk. A megnyitott 16 szondában, ill. a később összenyitott felületeken 7 régészeti jelenség került elő: 2 bronzkori épület, 2 újkori gödör, 1 újkori állatváz, 1 recens árok, valamint egy őskori kultúrréteg.

A 2 őskori, félg földbe mélyített épület ÉK–DNy-i tájolású. Az egyiknek D-i oldalfalába kemencét vájtak, előterében 4 cölöplyukkal, melyek vélhetőleg a kemence fölötti szárnyékok tarthatták. A tőle É-ra feltárt épület É-i sarkában egy köves és erősen salakos omladékokat figyeltünk meg, melynek lebontása után azonban tűztere nem került elő, csupán egy homokos alapozás. A salakanyag vizsgálata előtt előzetesen annyit lehet mondani, hogy fémolvasztó kemence volt. Az épület É-i oldalfalába 2 cölöphely mélyült, valamint velük szemben még egy cölöp a padlóba ásva.

Az előzetes hatástanulmányban említettekkel ellentétben a lelőhelyen csak az őskori megtelepedést sikerült bizonyítanunk. A lelőhely Ny-i részén előkerült 2 őskori épület elhelyezkedése arra utal, hogy a lelőhely a kutatott területtől ÉNy-i irányban folytatódik tovább.

III. forduló (M3-66 és M3-187 lh., KÖH 34849, 51405): 2009. október 28. és 2010. június 10. között kutattunk a két lelőhelyen (051/12, 051/28–30 hrsz.), összesen 12 384 m²-en.

A lelőhely a tervezett M3 autópálya 274 és 274,5 km közötti részén, a település belterületétől É-i irányban egy mocsaras-vizenyős mélyedést, ill. az ún. Veres-vermet elválasztó kiemelkedésen fekszik. A nyomvonal a 187. és a 66. lelőhely találkozásánál halad keresztül, s a 66. lelőhelynek csak a Ny-i szélét érinti.

Először próbafeltárást végeztünk, melynek során a megnyitott 10 É–D irányú, 2 m széles és 90–110 cm mély kutatóárkokban összesen 27 régészeti jelenséget tártunk fel, melyek közül 7 bizonyult bronzkorinak, 5 kora leletanyag hiányában kérdéses, 15 objektum pedig a kora vaskorba keltezhető.

A 30 cm vastag homokos humusztér alatt egy szürke, homokos, majd egy vörösesbarna, kovárványos réteg következett. A régészeti jelenségek a sárga homokos altalajban jelentek meg. A 187. lelőhely keleti felében húzott kutatóárkokban a régészeti objektumok sűrűsödését figyeltük meg. A 66. lelőhely területén lévő

2 kutatóárkunkban összesen 4 régészeti jelenség látott napvilágot.

Második szakaszban a megelőző feltáráson a 14 745 m² lehumusztolt területen összesen 118 régészeti objektumot találtunk: 10 épület, 88 gödör, 6 lépcsőzetesen mélyülő kút, 3 árok, 1 szabadtéri tűzhely, 9 cölöphely és 1 sír. A feltárt objektumok közül 99 a kora vaskori (Kr. e. 8–6. sz.) szkíta településrészlethez tartozott; 10 jelenséget a bronzkorba (Gáva-kultúra, Kr. e. 9. sz.) kelteztünk, 3 kora kérdéses volt, 6 pedig recensnek bizonyult.

A kora vaskori településrészlet jelentőségét az adja, hogy a megyében a – Nyíregyháza, Manda-bokor lelőhelyet leszámítva – ilyen nagy területen még nem történt települtetés. A településrészlet sajátossága, hogy mindegyik előkerült épület jurtaszerű, kör alakú épületalap volt, a fal mentén cölöp-, ill. karóhelyekkel, melyek ágasság-szelemenek tetőszerkezetre utalnak. Oldalfalaik átlagban 4×4 m, némelyik ennél kisebb (3×3 m) hosszúságúak voltak. Fűtőberendezésre utaló nyomot nem találtunk. Az egyik ház alján lesározás nyomát figyeltük meg. A házak környezetében hulladéktároló gödrök, valamint lépcsőzetesen mélyülő kutak helyezkedtek el. Minden épület mellett megfigyeltünk egy-egy lépcsőzetes kút, melyek oldalfalába mélyülő cölöphelyek valamilyen tetőzetre engednek következtetni. A lelőhely ÉK-i sarkában egy igen mély ciszterna került elő, a hozzá vezető két lejáró szintjét is sikerült megfigyelnünk.

A gödrök közül külön említést érdemelnek azok, amelyek aljában erősen faszenes rétegben agyaghehéket vagy amorf, paticsos omladékokat találtunk. A gödrök közül csupán 4 volt méhkas alakú, a többi szabálytalan, ívelt aljú volt. Az egyik nagyméretű, kerek gödör legfelső betöltésében egy igen rossz megtartású, nyújtott helyzetű emberi csontvázra bukkantunk. Bordái, valamint lábsontjai megsemmisültek. Tájolása ÉNy–DK irányú volt, mellékletet nem találtunk. Egy kerek gödörben 110 cm mélyen egy fiatal őz csontvázat találtunk, melynek nyaka hátrahajlott, mellső lába pedig be volt hajlítva.

Csupán egyetlen szabadtéri tűzhelyet találtunk, melynek sütőfelületét nem lehetett megfigyelni, betöltése erősen hamus volt.

Az előkerült leletanyag túlnyomó többsége kerámia. A korongolt edények hányada igen kicsi. Elsősorban a kora vaskor jellegzetes öblös urnáinak, felhúzott fülű bögréinek és behúzott peremű tálainak töredékei fordultak elő. Ezeket általában samottal soványított agyagból készítették, felületüket eldolgozták, elsimították. Technikai kivitelük, formájuk egyértelműen a megelőző Gáva-kultúrára emlékeztet.

Az agyagtárgyak között viszonylag gyakoriak voltak az orsógombok, melyek igen változatos alakban és formában fordultak elő. Itt érdemes kiemelni azt a kézzel formált agyagöntőkanalat, mely az egyik épület betöltéséből került elő, valamint egy szintén kézzel formázott miniatűr játék edényt, mely szintén egy épület bontása során látott napvilágot.

A kerámia mellett a leletanyag kisebb hányadát adták az állatcsontok, nagyobb részét pedig a megmunkált kőeszközök. A gödrök és épületek betöltéséből nagy számban kerültek elő őrlőkő-, csiszolókö-, valamint fenőkötőredékek.

Vassalakon, vasszegeken és vaskarikán kívül csupán egy bronztűt és egy bronz pántkarperecet találtunk, melyet rovátkolással díszítettek.

A kora vaskori településen előkerült kerámiatípusok többsége is a korábbi Gáva-kultúra formakincsének és technikájának továbbélését mutatja. A korongolt kerámia megjelenése és formakincse (felhúzott fülű edények, öblös urnák) viszont bizonyítja, hogy a település a preszkíta időszakban (Kr. e. 8–6. sz.) is továbbélt.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Cséki Andrea, János Judit régészek; Bernáth László, Farkas Gábor, Reszler József Péter, Sike Barnabás technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

BERECZ BARBARA

367. Nyírtass, Pátróhai elágazástól DK-re (KÖH 59883)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á, Kú
A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumi Igazgatósága 2010. július 8. és augusztus 2. között elvégezte a régészeti lelőhely (0191/5, 03/3 hrsz.) megelőző feltárását. A kutatást a 4. sz. főút megyei szakaszának burkolatmegerősítése tette szükségessé. A feltárt terület 5097 m² volt; 24 objektum került elő, koruk az őskortól az Árpád-koron át a 17–18.(?) századig tartott. Szórványos telepjelenségeket figyeltünk meg. Az objektumok egy része nem, vagy csak igen kevés leletet tartalmazott, emiatt pontosabb kormeghatározásra nem is volt minden esetben lehetőség. Az objektumok közül kiemelkedik egy Árpád-kori gödör, meglehetősen gazdag kerámiaanyaggal, valamint egy ép orsógommbal és fenőkötőredékkel. Az ásatás legkiemelkedőbb objektuma azonban egy nagyméretű (11–12 m átmérőjű, 120–130 cm mély) kora bronzkori gödör (Nyírség-kultúra), melyben igen sok kerámiát találtunk. Ezek közül is kiemelkedik egy teljesen ép edény, mely a korszakban viszonylag ritka.

A leletanyag a Jósza András Múzeumba került végleges elhelyezésre. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

JAKAB ATTILA

368. Nyírvasvári, Nyírbátor-Vasvári-folyás (KÖH 74149)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza
2010. április 27-én helyszíni szemlét végeztünk a Nyírbátor-Nyírgelse-Nyírgyulaj-Nyírvasvári között tervezett

szennyvízvezeték nyomvonalán. A közút és a Nyírbátor-Vasvári-folyás által közrefogott területen ÉK-DNy irányú, 100×230 m kiterjedésű telepnyomot regisztráltunk, mely bronzkori(?) és császárkori kerámiával jelentkezett.

Munkatárs: Mester Andrea gyűjteménykezelő.

PINTYE GÁBOR

369. Onga-Ócsanáros, Hernád-part

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

2010. március 7-én helyszíni szemlét végeztünk a településen a Hernád-part területén.

Felső-erdő-dűlő (KÖH 73653): Az Ócsanáros és Onga közötti műúttól É-ra egy egykori, feltehetően mester-ségesen ásott vízfolyás két partján, sarjadó bűzában, a Bársonyos- és a Vadász-patak árterületének kisebb kiemelkedésein közepes felszíni leletsűrűségben előkerülő Árpád-kori kerámiával jelölt régészeti lelőhelyet találtunk; kiterjedése 150×150 m.

Hernád utca (Nyárjas-dűlő, KÖH 32216): A települést K-ről határoló Hernád-folyó jobb partján, a település lakóépületei mögötti telkek végén 13–16. századi felszíni leletek által jelölt településnyomokat figyeltünk meg. A településnyomok a Hernád egykori öntésterületének két kiemelkedésén helyezkedtek el, melyeket a 115 m-es szintvonal markánsan jelez. A lelőhely szántott volt; 13–16. századi kerámiát, valamint a szántás által megbolygatott egykori házak kemencéinek vörös faltját figyeltük meg. Az elpusztult épületek közvetlenül az egykori Hernád-magaspart peremén helyezkedtek el, egymástól 15 m távolságban. Ez a régészeti lelőhely jól körülhatárolható a 115 m-es szintvonal által. Nagobbik része szántóföld, míg ÉNy-i sarka lakóépületekkel fedett. Kiterjedése 250×100 m.

Kinizsi Pál utca (KÖH 73655): A Hernád folyó partján, a Kinizsi Pál utca házainak a kertjeiben (a 115 m-es szintvonal jelölte terület mentén) ahol a területet már szántották, kis felszíni leletsűrűséget mutatva, középkori kerámiatöredékek kerültek elő. E régészeti lelőhely egészen a települést É-ról határoló gát és a Hernád találkozásáig fut. A domborzati viszonyok ismeretében régészeti lelőhely központi sávja valószínűleg a Kinizsi Pál utca Hernád-parthoz mérten kissé magasabban elhelyezkedő házsora alatt futhat. A házak mögötti kertek Hernád-folyó felé eső vége feltehetően már csak a régészeti lelőhely széle lehet. A teljes régészeti lelőhely hossza 500 m, szélessége 150–200 m lehet.

PUSZTAI TAMÁS

370. Oroszlány, Gerencsérvár (KÖH 45879)

(Komárom-Esztergom megye) Kö

2010 nyarán folytattuk az Oroszlány közigazgatási területén álló Gerencsérvár régészeti kutatását, mindössze 76 m²-en. Az előző évek (2008–2009) kutatási módszerétől eltérően már szelvényekkel tártuk fel a területet.

Az 1. szelvényben, az 5. ároktól DK-re, visszabontott fal 90–110 cm széles, habarcsos alapozását találtuk, mintegy 2 m-es relatív mélységben. Sem építésének idejére, sem az elbontás idejére nem lehet következtetni az eddigi megfigyelések alapján, az azonban bizonyos, hogy a belső részek irányában a falon belüli feltöltés teljesen más anyagú volt, mint a váron kívülre eső részekben. A szelvény teljes kibontását akadályozta egy igen nagyméretű leomlott faldarab, amely valószínűleg a vár egyik magasabb részéről szakadhatott le.

A 2. szelvényben valószínűleg egy kapunyílást találtunk: a tavalay a 7. árokban megfigyelt falszakasz hirtelen záródott, majd a 4. árok felőli szélén megtaláltuk folytatását, bár kissé omladékos állapotban. A kapu használatbavétele és megépítése előtt már valamiféle építmény állhatott ezen a helyen, közepes méretű cölöpkből álló cölöpvázának nyomait 3 m hosszan nyomon tudtuk követni. A szelvény D-i sarkában több rétegben, égett agyagos szintet találtunk, közvetlenül a szelvény szélén néhány téglával. Funkciójáról majd csak a szomszédos területek feltárása után lehet biztosat mondani. A rétegviszonyokból arra lehetett következtetni, hogy a cölöpvázás építménnyel lehetett egyidős, majd annak elbontása után, a kapu megnyitásával egy időben, vastagabb, sárgásbarna agyagos réteggel fedték be azt.

A 3. szelvény a 4. árokkal párhuzamos, annak ÉNy-i oldalán található. Területén vastag, mintegy 2 m-es omladékréteget kellett eltávolítani, majd ez után 5 olyan falszakaszt azonosítottunk, amely nem egy időben épülhetett, egymást követő elbontások, megerősítések eredményezhették ezt a bonyolult képet. Ezeknek a kapu környéki részekhez való viszonyát majd csak a környező területek feltárása után lehet teljes bizonyossággal megállapítani.

LÁSZLÓ JÁNOS – SCHMIDTMAYER RICHÁRD

371. Ófehértó, Almezői-dűlő

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszán Ófehértó DNY-i határában a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai több alkalommal (1993. április, 2005. április és november) lelőhelyeket lokalizáltak a felszínen talált bronzkori, császárkori, Árpád-kori kerámiatöredékek alapján. 2010 folyamán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat, majd jogutódként a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ végezte a megelőző feltárásokat.

M3-18-19 lh. (KÖH 34788): A lelőhelyen 2009. október 1. és 2010. december 6. között kutattunk, 272 objektumot bontottunk ki 28 703 m² területen. A nyomvonalon sikerült meghatározni a lelőhely É-i és K-i határát, a Ny-i a 253-as, D-i pedig a 210-es lelőhely irányában folytatódik. Beigazolódott, hogy a 18-19-es és a 253-as lelőhely összefügg egymással. A 210-hez való viszonyát terepbejárással és szondázással lehetne pontosítani, mivel az a nyomvonalon kívülre esik. A lelőhely egész terü-

lete főleg a kora bronzkori Szaniszló-csoporthoz köthető, csak néhány objektumból került napvilágra szarmata, ill. a Nyírség-kultúrához köthető kerámiatöredék a Szaniszló leletanyaggal együtt. A régészeti jelenségek döntő többsége hulladékgödör, de feltártunk tárológödröket, kutakat és egy gödröt, melyben két férfi csontvázat találtunk, melyek az objektum szélénél zsugorított helyzetben, egymásnak háttal, és különböző mélységben helyezkedtek el. Az emberi vázak felett állatcsontokat (szarvasmarha, vaddisznó, ló) bontottunk ki, melyeket – elhelyezkedésük alapján úgy vélem – tudatosan helyeztek a gödörbe és az S:442-es számú vázzal egy időben kerültek az objektum felső rétegébe. Az S:442 sz. váz DNY-ÉK-i irányban a bal oldalára volt fektetve, az objektum Ny-ÉNy felé eső fala mellé szorosan. A bal felkarcsont külső oldala mellett egy csont nyílhegyet találtunk.

Az S:443 sz. váz DNY-ÉK-i irányban a jobb oldalára volt fektetve az objektum KDK felé eső falának közelében és mélyebben helyezkedett el, mint a fentebb említett váz. A bal oldali alsó bordák közelében egy szarvból kialakított átfúrt baltát találtunk. A koponya felett jó néhány centiméterrel egy edénymelléklet is napvilágra került. A váz alatt összefüggő – állatjárások által szabdalta – „kagylóhéjagyat” találtunk. A kagylóhéjak 2–3 rétegben szorosan egymáson, ill. egymás mellett pikkelyszerűen voltak elhelyezve, a többségük a belső felükkel felfelé, vagyis tudatosan alakították ki az „agyat” az objektumban. A bontás során néhány kerámiatöredék is napvilágra került a gödörből.

A kutak átlagosan 2 m szélesek és megközelítőleg kör átmetszetűek voltak, nem találtunk bennük szerkezetre utaló nyomot és az aljukat átlagosan 3,5 m mélységben találtuk meg. Az egyik kútban a kútnak a felső részén 3 csiszolt szarvasagancsot, 3 kisméretű edényt és az itt talált finomkerámia töredékek belsejében faszénmaradványokat találtunk.

A lelőhely Ny-i végén a humuszban 20–30 cm mélyen egy NyÉNy-KDK irányú, 617 cm hosszú kerámiásort találtunk. A töredékeket szorosan egymás mellé élükre állítva helyezték el, néhányat pedig a sor mellett DDNY-i irányban találtunk meg. A kerámiásor funkciója kérdéses, mivel a bontás során objektumot nem tapasztaltunk, amelybe belehelyezték volna. Az elhelyezkedés alapján az feltételezhető, hogy egy árokba szorították be a kerámiákat, vagy talán egy épület tövéhez rakták szorosan. A kerámiásor KDK-i irányban folytatódott.

M3-210 lh. (KÖH 51421): 2010. május 20. és július 30. között 715 m²-t tártunk fel ezen a lelőhelyen. A nyomvonal 251+200–251+800 km-sz. közötti szakaszától kb. 200 m-re D-re a 2005. és 2006. évi terepbejáráskor bronzkori, császárkori és Árpád-kori településre utaló nyomokat találtak. Az ÉK-DNY irányú lelőhely Ófehértó DNY-i határában helyezkedik el és kb. középső része egy ÉÉNy-DDK irányú homokdombon fekszik. A lelőhelyet 6 m szélességben kellett feltárni, mivel az épülő autópálya szervízútjába esik.

A humuszolás során 54 objektum került napvilágra, melyek a belőlük előkerült leletanyag alapján egy kora bronzkori és egy szarmata (3–4. sz.) telephez köthetők. A feltárt objektumok szemetes- vagy tárológödrök, ill. egy árok. Egy részük benyúlt a szelvényfalak alá, így azok pontos funkciója bizonytalan.

A dombtól ÉK-re, főleg a legmélyebb részen csak bronzkori, a domb ÉK felé eső oldalában inkább szarmata, a dombtól DNy-ra főleg bronzkori gödrök voltak. A domb ÉK felé eső oldalán sűrűn helyezkedtek el, DNy felé eső részén ritkultak az objektumok. A kutatás a lelőhely középvonalát érintette.

A feltárt régészeti objektumok közül a 12. sz. volt (szarmata), a legjelentősebb, egy bronzfibulát találtunk benne, egy fekete, égett, patcosos réteg tetején.

M3-253 lh. (KÖH 70773): A 2010. július 13-án megkezdett kutatásban 4979 m²-t tártunk fel és 91 objektumot bontottunk ki. A lehumuszt területen kora bronzkori és császárkori településnyomokat találtunk. A legtöbb régészeti jelenség a kora bronzkorhoz köthető, szarmata leletanyagot csupán 5 objektumban találtunk. A feltárt jelenségek döntő többsége hulladékgyűjtő, de kibontottunk még tárológödröket, 1 víznyerőt, 3 szabadtéri kemencét hamus gödörrel és néhány bizonytalan funkciójú objektumot. Az eddig feltárt terület nagy részén kora bronzkori objektumokat találtunk, kivéve az ÉNy felé eső végét, ahol szarmata régészeti jelenségeket bontottunk ki. A bronzkori objektumok némelyikében belső bütykös edény töredékeit találtuk, melyek vajköpülésre/pácolásra szolgáltak. Az egyik bronzkori gödörben pedig a nagy mennyiségű állatcsont mellett egy gyermek koponyafedő töredéke és néhány hosszúcsontra is napvilágra került. A koponyatöredék mellett találtunk egy kisméretű, szinte teljesen ép edényt is. A szarmatákhoz a leletanyag alapján 3 szabadtéri kemence hamusgödörrel és 2 tárológödör köthető. Az objektumok többségéből nagy mennyiségű leletanyag (főleg kerámiatöredék, állatcsont) került napvilágra. A kutatott területtől K-re található az M3 18-19 jelű lelőhely, melynek gépi munkái során beigazolódott, hogy a két lelőhely összeér.

A leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Majerik Vera régész, Csernevákné Kasza Edit, Kelemen Péter, Erdei Krisztina, Ligeti Gábor, Pásztor István technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

CSÉKI ANDREA

372. Ófehértó, Leveleki-tábla (KÖH 51418)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ó, I

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. december 1. és 2010. július 1. között próba- és megelőző

feltárást végzett az M3-205 jelű régészeti lelőhelyen, a 0216/13-14, 0216/17, 0216/20, 0216/23-24, 0195/1-2 hrsz.-ú ingatlanokon. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 135 m² volt. A nyomvonal 255+720–255+830 km-szelvényei közé eső lelőhelyen a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai 2005-ben terepjelést végeztek. Az elkészült hatástanulmány alapján őskori szórványos településre utaló nyomok voltak várhatóak. A lelőhely Ófehértó településtől DK-re helyezkedik el. A teljes felületen 14 kutatóárkot alakítottunk.

A lelőhely ÉK-i részén négy kutatóárokban régészeti jelenségeknek vélt, rosszul kirajzolódó foltokat figyeltünk meg. Szórványosan kevés őskori kerámia került elő a kovárványosodott homokrétegből.

2010 májusában a kijelölt terület K-i részén egy 639 m² nagyságú területet humusztoltunk le. A korábban régészeti jelenségeknek vélt foltok talajtani jelenségeknek bizonyultak. Egyedül egy jelenséget tártunk fel és dokumentáltunk. Leletanyag nem került elő, így bizonytalan, hogy régészeti korú objektum-e. Munkatársak: Cséki Andrea, Kiss Csaba, Majerik Vera régészek; János Judit, Kovács Zoltán, Ligeti Gábor, Pásztor István, Reszler József Péter technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

NICKLAS LARSSON

373. Ófehértó, Szálláskert (KÖH 341782)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R, B

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete 2010. május 31. és augusztus 24. között elvégezte az M3-14 jelű régészeti lelőhely (0112/74 hrsz.) megelőző feltárást. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 15 735 m² volt; az észlelt 183 objektumhoz 189 rétegtani egységet rendeltünk.

A lelőhely egy ÉNy–DK irányú dombháton és annak lejtőin helyezkedik el. Délnyugat felé egy lefolyástalan mélyedés, ÉK-re egy mélyebben fekvő, nyírvizes terület fekszik. Három 12–15 m hosszú kutatószondát nyitottunk a lelőhely középső sávjában, a DNy-i és az ÉK-i lejtőn.

Egy a késő rézkorba sorolható szórványos településrészlet közepes és kisméretű gödreit tártuk fel. Az objektumok elsősorban a lelőhely Ny-i sávjában koncentráálódtak, a település szerkezete KDK felé fokozatosan ritkult. A gödrök csekély mennyiségű leletanyagot tartalmaztak. Egy részüket – leletanyag hiányában – csak feltételezsen lehet a késő rézkori településhez kötni. Az egyszerű, a homokos talaj miatt gyorsan betöltődött gödrök közül kitűnik az egyik a település ÉK-i, mélyebben fekvő részén, mely kútnak bizonyult.

A lelőhely középső, legmagasabb részén egy magányos, kora bronzkori urnasír került elő. A bikónikus

testű, füles urna a hamvakon kívül más leletanyagot nem tartalmazott. A temetőhöz tartozó további sírok nem kerültek elő.

A feltárássra kijelölt terület ÉNy-i szélén lehumuszolt 2580 m² terület bizonyult a lelőhely legintenzívebb részének, mely ÉÉK-i és D-i irányban folytatódik a beruházás által nem érintett területen is.

Több kisebb folt mellett egy nagyméretű, 60 m-nél hosszabb, összefüggő foltot figyeltünk meg. Ebben a feltárással 43, különböző méretű régészeti objektumot sikerült elkülönítenünk. Leletanyagban leginkább a középső és déli szakaszon feltárt objektumok bővelkedtek: a késő rézkori badeni kultúra jellegzetes díszített töredékeit szolgáltatották. A nagyobb kiterjedésű késő rézkori település központi része tehát az ÉNy-DK irányú dombhát DNy-i lejtőjét foglalta el.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kondé Zsófia, Tarbay Gábor technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

FÜZESI ANDRÁS

374. Ófehértó határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, B, Á

A Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2010 tavaszán megelőző feltárássokat végzett az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Keresztút (M3-117 lh., KÖH 34961): Április 12. és július 6. között 10 000 m²-en 60 objektumot tártunk fel. A lelőhely a 2009 novemberében végzett próbafeltárással került elő, az akkor kijelölt terület Ny-i részén. A terület két homokdomb oldalában és a köztük lévő hajlatban helyezkedik el. A foltok a terület K-i és középső részén átlagosan 40–50 cm-es relatív mélységben jól láthatóan, a Ny-i részen pedig átlagosan 10–15 cm-es mélységben, rendkívül magasán jelentkeztek.

A feltárt 34 gödör, verem, 14 épület, 7 árok, 2 kút, 1 karám és 1 csontvázas sír egy *Árpád-kori* falusi jellegű, közepesen sűrű szerkezetű település részét képezi. Megfigyeléseink alapján a település a nyomvonalától É-i irányba folytatódik. Mindhárom irányban sikerült nyomvonalon belül lehatárolni a lelőhely szélét. Keleti irányban egy ismeretlen korú, de feltételezhetően a településhez tartozó, a hátán nyújtott, NyDNy-KDK-i tájolású csontvázas sír jelentkezett. A sír folt nélkül került elő, ezért a környezetét kézzel ásott kutatóárokokkal kutattuk át, azonban további váz nem jelentkezett.

A nyomvonal D-i részén árokszakaszokat dokumentáltunk, amelyek feltételezhetően a falu kerítőárkának részei. Nyugati irányban egy sűrű, félkör alakban rendeződött objektumcsoport hirtelen szakadt meg. Tíz métert követően egy téglalap rajzolatú karám foltja került elő, amely szintén a falu szélét jelzi.

Az előkerült 14 épület mindegyike félig földbe mélyített, többségük szabályos téglalap rajzolatú, átlagosan 290–350×273–305 cm alapterületű, függőleges falú, 40–60 cm mélységű. Délkeleti sarkukban kőomladék jelentkezett, amely a kőkemence maradványa. Két épületet dokumentáltunk, amelyek oldalfalához meneteles bejárati rész csatlakozott. A 70–85 cm mélységű házak oldalfalába bevált kemencék kerültek elő. A legjobb állapotban megmaradt épület 456×310 cm alapterületű, 70 cm mélységű. Három falba bevált kemence került elő benne. Az oszlophelyek jól láthatóan kirajzolták az épület szerkezetét. Az épület DNy-i részében egyértelműen elkülöníthető verem jelentkezett.

Az egyik épület lekerekített sarkú, téglalap alakú, ÉNy-DK-i tájolású. A D-i fal középső részénél kőből kirakott tűzhely maradványai kerültek elő, ÉNy-ról bejárati rész csatlakozott. Cölöpszerkezetre utaló nyomot nem figyeltünk meg. Egy szintén földbe mélyített, DNy-ÉK-i tájolású, 100 cm mélységű, függőleges falú épületben cölöphelyek is jelentkeztek. ÉK-i sarkában az oszlophelyek elrendeződése alapján egy külön, négyzet alaprajzú szerkezeti egység rajzolódott ki. Ennek közepén vöröses sütőfelület jelentkezett. A bontás korábbi fázisában, az oszlophelyek fölött kőomladék koncentrált, ami a tűzhely része lehetett. Az épületekben lévő kemencék platnirétegeit átvágva állatcsontból, kerámiából és kőből kirakott hőtartó réteget találtunk. Az épületekből a nagy mennyiségű őrlőkőtöredék és megmunkált kövek mellett több vaskészlet is előkerült.

A ledokumentált árokszakaszok a dombhátra merőlegesen helyezkedtek el, sekélyek, keskenyek. Egy kutat 4 m mélységig tudtunk bontani, azonban nem értük el az alját. Ebben a mélységben egy kör alakú, megközelítőleg 180 cm átmérőjű foltot figyeltünk meg. Két szórvány érmét fémkeresővel találtunk: egy Béla, nyitrai herceg ezüstérme (1048–1060), és egy rézérme III. Béla (1172–1196) idejéből. A kerámia és az éremleletek alapján a falu élete a 11. és 12. századra tehető.

Tapasztófal (M3-27 lh., KÖH 34800): Az Ófehértótól DK-i irányban elhelyezkedő lelőhelyen 2009. november 17. és 2010. március 31. között végeztük a kutatást. A lelőhelyen három domb található, így a terepviszony a környezethez viszonyítva változatos, nagy szintbeli különbségek észlelhetők. Az előzetes hatástanulmányok alapján a területen bronzkori telepnyomokat vártunk. A kutatás megkezdése előtt a felszínről néhány darab őskori kerámiát gyűjtöttünk össze. Az ÉK-i részen egykor erdő állt, a 19. sz. közepén készült II. katonai felmérés igazolja, amelyen egy tölgyerdő van feltüntetve, gróf Maliáthi-erdő.

A terület középső részén is egy nagyobb területet nyitottunk meg. A két terület közötti részt kutatóárok-kal kötöttük össze. Itt egy cölöpszerkezetet, vélhetően kerítés nyomát, valamint szabályos alakú gödröket dokumentáltunk. Azonban leletanyag hiányában biztosan állítani, hogy régészeti jelenségek, nem tudjuk. Ugyanakkor recens leletek sem kerültek elő. Az előke-

rült jelenségek közül 13 gödröt tudtunk objektumként azonosítani. A belőlük előkerült kevés kerámia alapján őskoriak.

Tapasztó föld II. (M3-28 lh., KÖH 34802): Az Ófehértótól DK-i irányban elhelyezkedő lelőhelyen 2010 tavaszán 1900 m² nagyságú területet nyitottunk meg. A feltárás megkezdése előtt a felszínről néhány darab őskori kerámiát gyűjtöttünk. A dombháton kevés, a lejtőn több szórvány bronzkori kerámia került elő. Ezek a szórvány leletek a futóhomokréttegben, akár 1 m-es mélységben is előkerültek. Régészeti jelenségeket, fedett humuszréteget, valamint kultúrréteg nyomait nem figyeltük meg a domb Ny-i oldalán. Ez az erős homokmozgással és az erózióval hozható kapcsolatba. Négy NyDNy-KÉK-i irányú, egymással párhuzamos árokkal kutattuk meg a területet. Négy helyen alakítottunk ki geológiai szondát. A rétegsorok nagyon változatosak voltak. A kijelölt terület K-i részén egy vékony, átlagosan 20 cm vastagságú világos barnásszürke színű homokréttegben objektumfoltokra lettünk figyelmesek. Itt egy nagyobb egybefüggő területet nyitottunk meg. Az objektumfoltok jól elkülönültek, jól rajzolódott a körvonaluk. Betöltésük sötét barnásszürke színű volt, felszínükön kerámia, állatcsontdarabok és apró paticsszemcsék jelentkezték.

Három objektumot tártunk fel, melyek az előkerült leletanyag alapján a kora bronzkorra datálhatók, nagy mennyiségű kerámia került elő belőlük. Az egyikben csiszolt kőbaltatöredéket találtunk, amelyen a bronzöntvény utánzása figyelhető meg. A kerámia közül fontos megemlíteni a bekarcolt geometrikus belső díszítésű tál-töredékeket és a „bajuszos” mintázatú edénytöredéket.

Munkatársak: Cservénákné Kasza Edit, Erdei Krisztina, Farkas Gábor.

MAJERIK VERA – NICKLAS LARSSON

375. Óföldreák határa

(Csongrád megye) Ó?, LT, Sza, N, Á, Kö?

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

Az Óföldreák külterületén végzett munka során 3, korábbi már ismert lelőhelyet érintettünk: *M43 út „I. fázis” nyomvonalának 12. lelőhelye (KÖH 34502); Kéthalmi-dűlő II. (56351), Kereklapos-dűlő (73477).*

Továbbá egy új lelőhelyet is találtunk: *Ürmösi-csatorna (74419)*. A terepbejárás során őskori(?), kelta, szarmata, népvándorlás kori, Árpád-kori és középkori(?) leleteket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok; Kovács Zsófia archeozoológus.

PARDITKA GYÖRGYI

376. Őr, Temetőtől DNY-ra

(KÖH 34838)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. június 7–18. között elvégezte az M3-56 jelű régészeti lelőhely (041/85, 041/88, 041/91, 041/94, 041/97 hrsz.) próba- és megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 3526 m² volt.

A lelőhely a település belterületétől és a temetőtől DNY-i irányban helyezkedik el, egy K-i irányban kissé emelkedő homokdombon. Területén korábban akácok állt. A nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai lokalizálták a lelőhelyet, amikor Árpád-kori kerámiatöredékeket találtak.

Feltárásunkon már az első napon szabályos téglalap alakú beásások foltjai kerültek elő Árpád-kori kerámiatöredékekkel együtt. A régészeti jelenségek mintegy 50 cm mélyen jelentkezték, az akácgyökerekkel bolygatott világosbarna, homokos humuszréteg alatt. A 10 m széles és mintegy 300 m hosszú sávban a gépi humusztalálás során összesen 22 régészeti jelenség került elő. Ezekből 11-et (7 gödör és 4 cölöphely) kelteztünk az Árpád-korra, 11-et pedig az újkorra.

A szögletes beásások újkori szőlőültető gödröknek bizonyultak. Ezek mellett meglehetősen szórta Árpád-kori gödrök, valamint cölöplyukak helyezkedtek el. Próbafeltárással folytattuk a kutatást: kutatóárkainkat Ny-K-i irányban húztuk, 2,5 m-es szélességben és 30–40 cm-es mélységben. Egyik kutatóárkban sem került elő régészeti jelenség, azok a lelőhely D-i felén helyezkedtek el.

A lelőhelynek csupán a K-i, nagyjából 10 m-es sávjában figyeltünk meg meglehetősen szórta elhelyezkedő régészeti jelenségeket, melyek az Árpád-kori településhez tartozhattak. A gödrökből, cölöplyukakból nagyon kevés leletanyag került elő, ám azok egyértelműen bizonyítják az Árpád-kori kelteztést (13. századi fehér fazéktöredékek, lassúkorongolt, hullámvonaldíszes kerámiatöredékek). Állatcsontot viszont egyáltalán nem találtunk.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bernáth László, Kovács Zoltán, Reszler József Péter, Sike Barnabás technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

BERECZ BARBARA

377. Örtilos, Szentmihály-hegy (KÖH 48028)

(Somogy megye) Kk, Kú

A Szentmihály-hegyen lévő templom vízvezetésének munkálatainál 2010. március 25-én régészeti megfigyelést végeztünk, amikor a templom falától hat árkot húztak. Az árkokban falat vagy a templom esetleges korábbi építési fázisára utaló jelet nem találtunk. Az árkok egy részében emberi csontok kerültek elő másodlagos helyzetben, ez utalhat előzményre, templom körüli temetőre. Több helyen bolygatott a templom körül a talaj, ez is a templom átépítésére utalhat.

A megfigyeléssel párhuzamosan terepbejárást végeztünk. A templomdombtól K-re, a falu házáitól Ny-ra, a domboldalon egy kisebb rész volt felszántva, itt néhány késő középkori, kora újkori kerámiát találtunk. A lelőhely szélei nem meghatározhatók, csak egy kis terület volt bejárható. A jelenlegi falu késő középkori-kora újkori előzményének nyomait találtuk meg.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

378. Örtilos, Zrínyi-Újvár (KÖH 48029)

(Somogy megye) Kk, Kú

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. július 21. és augusztus 12. között az NKA Műemléki- és Régészeti Szakmai Kollégiumánál elnyert támogatással Zrínyi-Újvár sáncrendszerének, belső szerkezetének kutatási programja keretében feltárást végzett. A területen korábban régészeti feltárást 2006 júliusában a D-i védművek vonalának meghatározása céljából végeztek. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem munkatársai műszeres felméréseket készítettek 2004-, 2006- és 2007-ben.

A 2010-es ásatás célja a központi plató és a K-i védművek közötti terület átvizsgálása és a régészeti objektumok állapotának felmérése, a források alapján a 16. századra keltezhető castellum létezésének igazolása, ill. viszonyulása a 17. századi erődítményhez, valamint a várvédők maradványait rejtő várkút beazonosítása volt.

A 2010/1-2 szelvények munkálatai során 10–20 cmnyi humusz eltávolítása után átégett tapasztásos omladékréteg jelentkezett, amiből arra lehetett következtetni, hogy a vár pusztulása után nem bolygatták annak helyét. Az omladék átlagosan 40 cm vastag volt, laza szerkezetű és nagyon kevés humuszt tartalmazott. A munka folyamán az omladékon belül elkülönülő rétegeket nem lehetett megfigyelni.

Az omladék egyenletes vastagságából és szétterüléséből arra következtettünk, hogy az építmény pusztulása után a romokat elplanírozták.

Az omladék eltávolítása után a 2010/2 szelvényben sikerült megtalálni a felszíntől 40 cm mélyen a járósínt, átvágása során kiderült, hogy a padló csak egyrétegű volt. Az épület kutatott területének nagy részén sikerült megfigyelni, hogy elszenesedett gerendák fekszenek egymás mellett párhuzamosan, közel egyenlő távolságban egymástól a földön. Az elszenesedett famaradványok az épület pusztulásakor földre hullott tetőgerendák részei lehetnek.

A járósínt mellett megtaláltuk az épület szelvényekbe eső 7 falszakaszát is. A falak talpgerendán nyugodtak, és sárral betapasztott sövényfonatból álltak. Változatos állapotban maradtak fenn, egyes helyeken csak az alapozóárok volt megfigyelhető, de a legszerencsésebb esetben a felmenő fal 50 cm-es magasságig megmaradt. Néhol a vastagabb karók és vesszőfonatok lenyomatait vagy elszenesedett maradványait is sikerült megfigyelni a tapasztásban. A falak átlagos vastagsága 20 cm volt, de 40 és 60 cm-t is megfigyeltünk. A legvastagabb fal főfal lehetett, keskenyebb esetében két szorosan egymás mellé épített különálló falról lehetett szó, amiből a K-i oldalon lévő valószínűleg az épület későbbi bővítéséhez köthető. Az épületben több önálló helyiséget lehetett elkülöníteni, a Ny-i és az É-i zárófalat is sikerült lokalizálni.

Az épület É-i zárófala közelében egy kályhához köthető tapasztott alapozást sikerült megfigyelni, melytől D-re egy gödör helyezkedett el. A gödröt az épületen belül egy becsapódott bomba alakíthatta ki, benne megtaláltuk a cserépkályha tapasztott nagyobb elemeit, téglákat, kályhacsempék és kályhaszemek töredékeit.

A 2010/3 szelvény területén 80 cm mély gödör helyezkedett el. A hagyomány és a történeti források is erre a helyre tették a vár kútját. A kút É-i felét mélyítettük 380 cm mélységig, teljes kibontására időhiányában nem került sor. A kútból előkerülő leletanyag a 18–19. századra datálható, a kút helyén a föld tömörödése következtében kialakuló gödröt háztartási hulladékkal tölthették fel a későbbi évszázadok során. Arra a kérdésre, hogy ez a kút azonos lenne a várkúttal, a kutatás jelen állapotában nem lehet válaszolni, biztos eldöntéséhez további kutatások, ill. vizsgálatok szükségesek.

A 2010/4 szelvény kialakítására a talajradaros vizsgálat eredménye miatt került sor, eszerint a területen a föld alatt egy 1,5 m átmérőjű objektum helyezkedett el. A szelvény D-i felében 110 cm mélyen elszenesedett deszkaréteg jelentkezett, benne egy kb. 25 cm²-nyi vaslemez feküdt. A szelvény É-i felén elszenesedett fatöredékeket és vörösré átégett réteget figyeltünk meg. A vizsgálat által jelzett objektumnak nyoma sem volt, a talált jelenségek értelmezéséhez a szelvény környezetének feltáráására lesz szükség.

A 2010/4 szelvényben megfigyelt felső homogén agyagos réteg 60 cm vastagon megfigyelhető volt az É-i

zárófaltól É-ra eső 2010/1 szelvényrészben is. A várudvar ezen részének szintje kb. 1 m-rel magasabb volt a többinél, talán a közeli K-i bástya földanyaga kerülhetett ide annak felrobbantása során.

A feltáráson előkerült leletanyag – a kút anyagának kivételével – a 17. századból való, zömét kerámia alkotja. Az épületben talált kerámia kisebb számban edények töredékei, nagy hányadát a kályhaszemek és a kályhacsempék alkották. A kerámia mellett a leletek zömét az épület szerves részét alkotó „T” fejű vasszegek és kapcsok adták, kisebb számban előkerült néhány üvegtöredék is. Az ásatáson előkerült leletek közül kiemelendő az épület járószintjén megtalált bomba, mely teljesen ép állapotban került a napvilágra. Az előkerülés helye arra utal, hogy a lövedéket az épület pusztulása miatt vagy más okból nem használták fel.

Munkatársak: Költő László, Orha Zoltán, Simmer Livia régészek és a ZMNE hallgatói.

VÁNDOR LÁSZLÓ

379. Paks-Csámpa, Püspök-domb (KÖH 23224)

(Tolna megye) Ró

2010. augusztus 11–13-án terepbejárást és műszeres lelőhely-felderítést végeztünk Dunaszentgyörgy külterületén. A régészeti kutatást a Fadd–Paks gázvezeték 18,53 km-es nyomvonalának földmunkái tették szükségessé. A terepbejárás során a tervezett gázvezeték nyomvonalát a vezeték gerincvonalától 50–50 m szélességben kutattuk. A felszíni leletgyűjtést műszeres felderítéssel egészítettük ki.

A Püspök-dombtól D-re jelentős mennyiségű kerámiát, ill. újabb római kori érmét találtunk a 6. sz. főúttól Ny-i irányban. Ezáltal a meglévő régészeti lelőhely kiterjedését Ny-i irányba jelentősen módosítottuk. Ettől a ponttól Ny-i irányba haladva az erdőtől D-re, a dűlőút mentén a műszeres leletfelderítés kettétört bronzlándzsa részleteit lokalizálta, míg a felszínen újabb római kori kerámia jelentkezett. A dűlőút mentén tovább haladva, annak É-i oldalán középkori(?) eredetű övcsat került elő. A nyomvonal területén az ÉNy–DK-i irányú és az É–D-i irányú dűlőút metszéspontjától É-i irányba feltehetően feltöltést végeztek, erre utal a szemetes talajú föld.

Munkatársak: Tóth Bálint, Nagy Balázs, Szabó Zoltán.

LIGNER JÁCINT

380. Paks-Dunakömlőd, Bottyánsánc (Lussonium) (KÖH 20027)

(Tolna megye) Ró, Kú

A 2010. július 12-től december 15-ig tartó régészeti feltárás a Bottyánsáncan elhelyezkedő római katonai tábor és a mellette lévő dombon elhelyezkedő római kori temető további kutatását, valamint a környező terüle-

tek intenzív régészeti terepbejárása révén a római kori topográfiára vonatkozó adatok revízióját és bővítését tűzte ki célul.

Lussonium, katonai tábor

Folytattuk a már 2008-ban megkezdett régészeti kutatást a római erőd ÉK-i részében egy több szelvényben húzódó egybefüggő ásatási felülettel és egy kutatóárokkal. Másrészt az 1972-ben meghatározott Ny-i erődfal és a feltételezett belső épületek viszonyának tisztázása volt fő célunk.

Az ÉK-i részen, az egybefüggő ásatási felszín a 2009. évi területéhez szorosan kapcsolódva, attól D-re helyezkedett el, mintegy 155 m²-en. Egyik fontos feladatunk volt a 2009-ben feltárt, a római kori úthoz K-ről kapcsolódó egykori épület funkciójának és kiterjedésének tisztázása. Az egykori épület már meglévő, Ny-i zárófalán kívül megtaláltuk az épület D-i és K-i falait is, valamint 2 vékonyabb, belső térelválasztó falat is sikerült lokalizálnunk, melyek azonban nagy valószínűséggel nem egykorúak. A feltárást befejezve, de a leletanyagot még nem teljesen kiértékelve úgy tűnik, hogy az épületet legalább egyszer megújították, ill. közvetlenül mellette (hozzáépítve?) egy másik épület is elhelyezkedett, ennek járószintjeit és D-i zárófalátszintjén megtaláltuk. Bizonyosnak látszik, hogy az épületeket a késő római korban használták, hiszen a falak szintjéről, ill. felette több tucat késő római érme is előkerült, ellenben a szintjük alatt elhelyezkedő rétegekben többségében korai és középső császárkori leletanyagot, nagyszámú kőomladékot és téglatörmeléket találtunk. Az épületek pontos kiterjedésének megállapítását nehezíti, hogy a falak egy részét megbolygatták, ill. elbontották a későbbi évszázadokban. Az ásatási területen már nem észlelhető a római kori út vonala sem. Az épület vagy épületek funkciójának meghatározásához viszont nagy jelentőséggel bír, hogy a falak mentén jelentős mennyiségű sávosan vörösré és sárgára festett vakolatdarabot valamint növényi ornamentikával ellátott freskótöredékeket is találtunk. Az ásatási terület ÉK-i felének nagy részén megtaláltuk a már 2009-ben is észlelt, átégett rétegekkel teli betöltést, melyben a bronz császárszobor-töredék is előkerült. Ebben a rétegben két további négyzet alakú kemencét is találtunk, amely újból alátámasztja a terület műhelykörzetként való értelmezését, nagy valószínűséggel a késő római időszakot megelőző periódusban.

2008 folyamán megtörtént a katonai tábor geofizikai felmérése, ami – bár korlátozott eredményeket hozott – az erőd É-i részén jól kivehetően mutatott két nagyobb méretű, négyzetes alaprajzú épületet, melyeket a római kori út Ny-i és K-i oldalára lokalizáltunk. Ezen épületek K–Ny-i kiterjedését az épületek középvonalára húzott kutatóárokcal terveztük meghatározni. A kutatóárokban azonban épületeket nem, csak amorf alakú omladékhalmokat találtunk, nagyobb kiterjedésben annak Ny-i és középső részén, kizárólag csak az úttól Ny-ra. Az árok Ny-i részén feltártunk egy kövekből kirakott, kör

alaprajzú kemencét is, a munkagödrével együtt, ettől nem messze pedig egy falcsonkot találtunk, melynek iránya bizonytalan, de valószínűleg É-D-i. Az árok K-i felében viszont egy sír került elő, melybe egy 5. századi pre-hunkori előkelő asszony felékszerezett tetemét fektették. A nő vázán többek között egy fibulapár, egy csont tűtartó, egy gyöngyökkel kirakott tarsoly, egy kés és egy övcsat helyezkedett el.

Az árok K-i végében egy kora újkori kisméretű sütkemencét is sikerült feltárnunk.

Az erőd belső területén, egy Ny-K irányú kutatóárkot helyeztünk el, a korábban lokalizált Ny-i erőd fal (Visy Zsolt 1972-es kutatása) közelében. Az árokban jelentős mélységű kora újkori bolygatást észleltünk, a Bottánysánc és a hozzá kapcsolódó, belső épületek elszenesedett gerendamaradványait is sikerült dokumentálnunk. A római kori struktúrákat egy É-D-i irányú fal, és több nagy kiterjedésű járósínt, valamint omladékok jelezték, melyek egy, az 1972-ben talált Ny-i falhoz kapcsolódó újabb késő római épülethez tartoztak. Mivel 2 sorban előkerültek cölöplyukak is a fal irányára merőlegesen, valószínű, hogy az egykori gabonátároló helyiséget találtuk meg. A cölöplyukak a korábban erőd falnak meghatározott kőfalig tartanak, így feltételezhető, hogy az egykori horreum ráépült az erőd falra. A kutatóárok gazdag római kori leletanyaga (viseleti tárgyak, katonai felszerelés, érmek) mellett jelentős számúnak mondható a kora újkori emlékek száma is (edények, libertás, ágyúgolyó). Itt kell megemlítenünk az ásatási idény legjelentősebb leletét is, egy aranyozott bronz krisztogrammos sisakveret, amely a paksi térség első kora kereszténységre utaló emléke.

Lussonium, vicus

2009-ben már végeztünk kutatásokat a Bottánysánc É-i részén, az erődtől és a legkülső ÉNy-i fossától É-ra elhelyezkedő alacsonyabb teraszos területen, a majdan megépítendő látogatóközpont helyén. Ettől a területtől É-ra azonban újabb szórványos leletanyag került elő, melyek indokolták tették a terület további vizsgálatát. A Sánc-hegy ÉK-i lejtőjén a római kori erőd helyreállított kapujához felvezető betonút mellett ezért egy újabb É-D irányú kutatóárkot helyeztünk el. Az árokban falmaradványokat, építőanyagot (faragott kőveket, habarcsot, római téglatöredékeket), freskó- és vakolatöredékeket, jelentős mennyiségű római kori kerámiát, valamint fémtárgyakat és állatcsontot is gyűjtöttünk. A kutatóárokban megfigyelt jelenségek és előkerült leleteknagyobb kiterjedésű római kori település É-D irányú megbolygatott maradványaira utalnak. A településnyomok a Sánc-hegy római kori topográfiai adatainak tükrében, az erődtől, az erőd védőárkaitól É-ra elhelyezkedő polgári településhez, az É-i vicushoz kapcsolódhatnak. A feltárás után egy É-D irányú, vékony fal nyomait találtuk meg, melyet helyenként megsemmisített egy korábbi bolygatás. Mivel a falnak csak egy része került elő, bizonyosra vehető, hogy további

szakaszai a kapuhoz felvezető betonút alatt találhatóak, melyet azonban nem volt lehetőségünk elbontani ebben az évben. Nyugati irányban 1,5 m-re rábontottunk a fal irányára merőlegesen, azonban régészeti objektumokat nem, csupán leletanyagot találtunk. Legjelentősebb leletünk egy csaknem ép állapotban előkerült római antefixum volt, melyet a kutatóárok D-i részén, a fal közvetlen közelében találtunk meg.

Az É-i vicus kutatására ezt megelőzően az 1960-as évek végén került sor, amikor a Sánc-hegy ÉNy-i részét kutatták. Ezek a kutatások a római települést sikeresen lokalizálták, ám kiterjedésére és szerkezetére vonatkozólag nem álltak rendelkezésünkre információk. A most előkerült maradványok rendkívül fontosak, hiszen előkerülésük révén bizonyossá vált, hogy a vicus a Bottánysánc É-i lejtős, teraszos területének egészére kiterjed.

Lussonium, római temető

2010. évi feltárásaink másik helyszíne a római kori temető volt, melyet 2009-ben sikerült lokalizálnunk az erődtől ÉNy-ra fekvő dombháton. Az ásatás alapterülete mintegy 350 m² volt ebben az évben. A humuszréteg eltávolítása után 40 sírra utaló, téglalap alakú folt rajzolódott ki, ill. egy sekély vékony árok; ezek közül 2010-ben 19 sírt és az árkot tártunk fel. A sírok tájolása, egy-két kivételtől eltekintve, ÉÉNy-DDK, a sírok lekerekített, ill. szabályos téglalap alakúak, átlagos mélységük a jelenkori talajszinttől számítva 70–100 cm. Valamennyi sírra már bolygatott állapotban találtunk rá, a vázak megmaradt részei nyújtott helyzetben helyezkedtek el, a karok eredeti elhelyezkedése minden esetben bizonytalan. A feltárt sírok közül egyetlen esetben találtunk terméskövekkel és téglával kirakott oldalfalat, a többi földbe mélyített, esetenként padkás. Mellékletre nagyon kevés sírban akadtunk, ezek üveg- és kerámiatöredékek, vasszőgek és kapcsok, kevés gyöngy, ill. egy-egy érme és bronz hagymafejes fibula került elő a vázak mellől, ill. a sírföldből.

A kutatást 2011-ben folytatjuk.

A rendkívül jelentős számú leletanyag a paksi Városi Múzeumba került.

VÁRADY NÉ PÉTERFI ZSUZSANNA – SZABÓ ANTAL

381. Paks határa

(Tolna megye) Kö, Kú

Dózsa Gy. u. 23–25. (KÖH 74839): A paksi főutcának a Táncsics utcai körforgalom és a Kereszt utca közötti szakasza átépítéséhez kapcsolódóan 2010 áprilisa és augusztusa között szakmai felügyeletet folytattam. Régészeti jelenséget mindössze két, az átlagos mélységű földmunkáknál mélyebben megbolygatott helyen rögzítettem. A Dózsa Gy. u. 23. előtt ásott 1,8×1,8 m alapterületű, kb. 2,5 m mély akna alsó fél métere leletes kultúrrejteget vágott át, alján íves szélű, 20–40 cm széles késő középi objektumrészletet bontottam ki. A Dózsa

Gy. u. 25. sz. ház előtti aknaszerű rábontás metszetében, a felszíntől kb. 2 m-re előbukkant a szomszédos akna falában már megfigyelt, kb. 50 cm vastag, barna, kemény, sárga homokfoltos, kevés késő középkori cserpet tartalmazó réteg.

Dunakömlőd, Űrge-hegy Ny-i lába (KÖH 74841): Lakossági bejelentésre augusztus 18-án a Vörösmalom-völgyben, az Űrge-hegy Ny-i lábánál húzódó, É-D irányú erdősáv tövében egy vízmosásban kb. 100 m hosszan több csoportosulásban jelentős mennyiségű, az eső által kimosott fémtárgy került elő. A tárgyak részben kétségtelenül régészeti korúak: 17 századi érmek (II. Mátyás, II. Ferdinánd), egy akcse, ólomgolyók, vaskéstöredékek, vasszőgek, párizsi kapcsok, fülesgomb stb. A vízmosásból mindössze néhány korongolt, valószínűleg inkább újkori kerámia került elő, a vízmosás feletti keskeny kukoricásban csak néhány kődarabot figyeltem meg.

Gárdonyi u. – Arany János u. (KÖH 74849): A Deák F. u. 28–42. sz. házak fölötti löszfal stabilizációs munkáihoz kapcsolódó próbaásatás során helyi lakosoktól megtudtam, hogy a Gárdonyi u. 6. sz., ill. a szomszédos Arany János u. 3. sz. ház telkén az 1960-as években építkezéskor csontvázak kerültek elő, melléklet nélkül, nyújtott helyzetben. Az 1970-es évek elején, az Arany János utca aszfaltozásakor sírokat dúltak szét, egy II. Mátyás-denárt találtak.

Gárdonyi-kilátó (KÖH 74881): A Deák F. u. 28–42. sz. házak fölötti löszfal stabilizációs munkái kapcsán előírt próbafeltárást a házak felett, a Gárdonyi kilátó tövében elhelyezkedő, keskeny, füves sávon összesen 16 m² területű kutatóárok feltáráásával végeztem el 2010. június 29–30-án. A kilátó alatti sáv É-i részén középkori objektumokat tártunk fel (gödör, árok, cölöplyuk), az ettől D-re nyitott három árokban két bizonytalan korú cölöplyuk jelentkezett, ötödik árunk pedig csak az újkori feltöltés létét igazolta.

K. NÉMETH ANDRÁS

382. Palotabozsok, Paraszt-földek (KÖH 68577)

(Baranya megye) A

2010. július 12–16. között a Horvát Transzit gázvezeték-fektetés földmunkái a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat régészeti megfigyelése mellett zajlottak. A HT-63 jelű lelőhely feltárása 2009 novemberében már megtörtént; most újabb 313 m² bizonyult régészetileg pozitívnak. A lelőhely a Palotabozsok–Somberek, valamint a Szebény–Szűr műút között, az M6 autópályától K-re található. A terület K-i végén két kemence maradványa került elő és három határozott sírfolt mutatkozott. A terület Ny-i végén egy árok zárta az objektumok sorát. A leletanyag a már korábban feltártakkal azonos, tehát avar kori.

LIGNER JÁCINT

383. Palotabozsok, Szarvas-hegy (KÖH 25003)

(Baranya megye) U, R, B

2010 folyamán több szakaszban, több részterületen folytattunk megelőző feltárást, ill. régészeti megfigyelést a Városhely–Drávaszerdahely között építendő gázvezeték-fektetés földmunkával érintett területen. A lelőhely a Palotabozsokot Somberekkel összekötő műúttól K-re, Palotabozsok település Szarvas-hegy nevű határrészében, az itt futó kisebb, É-D irányú vízfolyás kanyarulatától Ny-ra, egy kisebb, összefüggő erdősáv melletti meredek domboldal aljában található.

Április 9–27. között 2 régészeti objektumot tártunk fel. A lelőhelyrész K-i végében a patak felé közeledve a talajvíz mintegy 1 m magasan állt a lehumuszt szelvényben, emiatt már a 2. objektumot is csak részben tudtuk feltárni. A teljesen feltárt 1. objektum egy hatalmas munkagödör, amely leletanyaga alapján a bronzkori méshatározás kerámia kultúrájának hagyatéka.

Április 21. és május 3. között a 058. hrsz.-ú ingatlanon kutattunk. A gázvezeték nyomvonalában lehumuszt 439 m²-ből 120 m² volt régészeti objektumokkal fedett. Ezúttal a nyomvonala eső, időközben kiirtott erdősáv területén folytattuk a 2009-ben abbahagyott kutatást. Két régészeti objektum került elő, az egyik még a domb tetején, ez a korábban azonosított badeni településhez tartozhatott. Mivel ez az objektum egy széles, csaknem 3 m mély, íves lefutású árok volt, a tavalyi feltárás során tett megfigyelésünk, miszerint a telepet körárokrendszer vette körül, újabb megerősítést kapott. A másik objektum egy nagyméretű, de sekély gödör volt, már a dombon túl.

Július 2–5. között a nyomvonal 138+074 és 135+496 km-szelvényei között a régészeti jelenségeket a korábban feltárt HT-58 jelű lelőhelyrészről K-re, egy patak túloldalán emelkedő domb oldalában észleltük. A nyesett 505 m²-nyi területből régészetileg pozitív 387 m² volt. Az újabban észlelt objektumok a pataktól mintegy 200 m távolságban kezdődtek csak, és szerény mennyiségű és minőségű, Starčevo vagy korai DVK leletanyagot szolgáltatottak. Az objektumok között a szemetesgödörök domináltak, de azonosítottunk egy kemenceomladékot is.

Munkatársak: Vadas Livia, Fenyvesi Anita, Németh Réka, Mrenka Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Kulin Kitty.

LIGNER JÁCINT

384. Palotás, Hankó-völgy (KÖH 74601)

(Nógrád megye) U, B

2010. júliusban tercpbejárást végeztünk Héhalom agglomeráció szennyvízcsatornázása kapcsán. A bejárat nyomvonal túlnyomó része mezőgazdasági művelésű területeken vezetett. Ebből következően több területen (a Bujáki-patak völgyében, a Palotás és Kisbágyon közötti

szakaszon, a Bér-patak völgyében a Héhalom–Egyházas-dengeleg határa és Egyházas-dengeleg belterülete között, valamint az Egyházas-dengeleg–Szirák–Bér közötti szakaszok) ideiglenes (gabona) és tartós (gyep, gaz, rét, legelő) elfedettsége miatt nem lehetett elvégezni. A bejárható területek a kelő kukoricával és napraforgóval kis mértékben elfedett parcellák voltak. A települések belterületén ugyancsak nem volt lehetőség hagyományos terepbejárás elvégzésére.

A már ismert 15 régészeti lelőhely állapotfelmérésén túl, a régészeti topográfiai szempontból viszonylag jól felderítettnek tartható területen két új lelőhelyet azonosítottunk Palotás és Kisbágyon területén egyet-egyét.

KOLLER MELINDA – REMÉNYI LÁSZLÓ

385. Papos, Vera-tanyától ÉK-re (KÖH 51404)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézete 2010. július 6. és augusztus 30. között elvégezte az M3-192 jelű régészeti lelőhely megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt 12 565 m²-en 129 régészeti objektumot találtunk.

A lelőhely É-i részén szórványos gödrök formájában őskori teleprészletet tártunk fel. A kisméretű gödrökből kisméretű kerámiatöredékek és kevés patics került elő.

A lelőhelynek nagyjából a középső zónájában, a lehumuszolt felszín Ny-i szélénél késő bronzkori (Berkeszjellegű leletanyag) objektumok kerültek elő. A nagyobb kiterjedésű késő bronzkori település túlnyúlik a lelőhely Ny-i szélénél. A kisebb-nagyobb gödrökből nagyrészt kerámiatöredékek, őrlőkötöredékek és paticsdarabok kerültek elő.

A lelőhely DK-i zónájában szintén szegényes leletanyagú, kevés gödörből álló, valószínűleg őskori tanyaszerű telepet tártunk fel. Objektumaiból kevés és kisméretű kerámiatöredék és patics került elő. Ehhez a telephez tartozhatott valamilyen karám – erre utalnak a teleprészlet szélén feltárt cölöphelyek.

Az egész lelőhelyen szétszórva jelentkeztek kisebb méretű, többnyire sekély gödrök. Ezek egy időhorizontba tartozására egységes, a többi objektumtól eltérő betöltésük utalt. Egy esetben az egyik ilyen gödör metszett egy késő bronzkori gödröt. Ez jelzi, hogy ezek a gödrök fiatalabbak a késő bronzkori településnél. Alátámasztja még ezt a megfigyelést, hogy bizonyos esetekben a késő bronzkori település és a tanyaszerű telepek objektumainak jelentkezési szintjénél magasabban jelentkeztek.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nicklas Larsson régész; Cservénáknék Kasza Edit, Erdei Krisztina, Farkas Gábor technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

KALLI ANDRÁS

386. Pákozd, Kopolyás-dűlő (Pipacsos) (KÖH 22081)

(Fejér megye) R, Kö

2010. április 6. és június 15. között próba- és megelőző feltárást végeztünk a 067/4 hrsz.-ú telken, 697 m²-en. A humuszosítást gépi erővel végeztük, az objektumok jelentkezési szintjének elérését követően kézi nyesést folytattunk. A felszínen 15 objektumot különítettünk el, ezek jelentős része rézkori, elsősorban középkori jelenségeket is észleltünk.

A területen 1–1,5 m-es vastagságban található a humuszosítást, mely barna, homokos, jól megmunkálható föld. A lehumuszosított felszín alja sárga, sóderes. Az É-i irányba elterülő hegyvonulatokból lemosódó kőzetanyag van a területen, vöröses-sárgás színű alapkőzet-réteggel. A felületen házra utaló cölöplyukrendszert nem találtunk. Pedig egyértelmű, hogy a telepen több háznak, házrésznek kell elhelyezkednie, ezt jól mutatják az egymást követő árkok, és a házakat kerítő árokrendszerek.

A rézkori objektumokon kívül középkori jelenségekből adódó anyag nélküli objektumok sora található.

A rézkori telepjelenségek nem intenzíven helyezkedtek el, hanem egymástól 5–15 m távolságban megújuló formában jelentkeztek. A kihagyások jellegéből nyilvánvalóan az árokrendszerekhez köthetően telkek, házrészek meglétét lehet feltételezni.

Az adott korra jellemző kis mennyiségű leletanyag került elő. Az általunk húzott 300 m-es árok sor minden részében található rézkori telepjelenség. A lelőhely minden irányban tovább terjed.

FÜLÖP GYULA

387. Pápa, Fő tér (KÖH 8902)

(Veszprém megye) Á, Kk

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság 2010. október 1. és november 20. között végzett próbafeltárást a téren, amelyet a tervezett rehabilitációhoz kapcsolódó munkák, így szintsüllyesztés, burkolatcsere, új közművek fektetése tett szükségessé. A lelőhely a város központjában helyezkedik el, lakó és középületekkel övezett területen, amelyen a 83. sz. főút városi szakasza vezet keresztül.

A próbafeltárás területét az MRT 4. kötete 61/1a, 61/2, és 61/4 sz. lelőhelyei fedik le. Itt 1982-ben Mithay Sándor feltárást, 1996-ban Rainer Pál közműfektetési munkához kapcsolódó leletmentést végzett. A régészeti és a forrásadatok alapján várható volt, hogy a város középkori eredetű, Szt. István vértanú tiszteletére szentelt

plébániatemplomának alapfalai, valamint a templom körüli, a 18. századig használt temető temetkezései, ill. a tér D-i és Ny-i oldalán szilárd falazatú épületek maradványai kerülnek elő. Az utóbbiak meglétét az 1730–1732-ből származó J. H. Maynzeck-féle kataszteri felmérés is igazolja.

Az 1982-es ásatás alkalmával a gótikus plébániatemplom alapfalának részletei kerültek elő, amelyet a Szt. István plébániatemplommal azonosítottak. Az 1996-os leletmentéskor a templom poligonális szentélyének kisebb falszakaszai is felszínre kerültek, valamint a jelenlegi templom Ny-i oldalán egy közelebből nem azonosított épület alapfalai. Mindkét ásatás alkalmával bontottak ki a templom körüli temetőhöz tartozó temetkezéseket is.

Ásatásunkat tíz szelvényben végeztük el a tér több pontján, amelyek közül a legkisebb 36, a legnagyobb 242 m² volt.

A jelenlegi barokk plébániatemplom D-i oldalán, annak főbejárata előtt megnyitott szelvényben előkerült az 1982-ben már megtalált középkori plébániatemplom D-i oldalhajójának D-i falszakasza, valamint egy ehhez kapcsolódó újkori kriptá téglafalazata és a templom D-i falához támaszkodó téglaboltzatának boltindítása. A barokk plébániatemplomtól DK-re az egyik szelvényben sikerült megfogni a nyolcszög három oldalával záródó poligonális szentély ÉK-i falszakaszát, valamint a szentélyhez kapcsolódó három támpillért. Ezáltal lehetőség nyílt a korábbi eredmények alapján kiszerkesztett templomalaprajz pontosítására, hitelesítésére. A gótikus alaprajzú, feltehetően háromhajós, poligonális szentélyű, keletelt templom nagyobb részben a jelenlegi barokk plébániatemplom D-i része alatt helyezkedik el. Utóbbi 1773-ben megkezdett építéskor a középkori falakat csak az építési szintig bontották vissza, így az alapfalak a jelenlegi aszfaltburkolat alatt mintegy 30–35 cm-rel jelentkeztek. Kis felületen kibontható volt a templombelsőnek a barokkban megújított téglapadlója is.

A tér K-i oldalán nyitott szelvényekben a templom körüli temető kőből rakott körítőfalának ÉNy–DK irányú szakaszát sikerült feltárnunk több szelvényben is. A középkori templom szentélye mellett, attól K-re mészkőfalazat rövid falszakaszai kerültek elő, amelyek kapcsolódnak a temető körítőfalához, funkciójukat, kiterjedésüket azonban az itt húzódó élő közművek miatt nem vizsgálhattuk. A tér DK-i oldalán nyitott szelvényben a körítőfal Ny-i oldalán újkori pusztulási és építési rétegek kerültek elő, amelyek a temetőfal külső oldalához csatlakozó épületekhez tartoztak. A templom körüli temető D-i és K-i részét az új, barokk templom építéskor csak csekély mértékben bolygatták, ennek területén kora újkori és újkori sírokat tártunk fel, legtöbbször koporsónyomokkal, mellékletként jellegzetesen újkori anyag, medállal díszített rózsafüzér, huzalos és gyöngyös díszítménnyel ellátott párták, lábbeli sarokvasalatok, ezenkívül egy sírból ezüstözött, préselt rézveretes pártáövhez tartozó övcsat és övveretei

kerültek elő. A temető felső rétegében nagyobb számú gyermeksírt tártunk fel.

A tér D-i részén megnyitott három szelvényben újkori épületek vegyes és téglafalazatú alapfalai, valamint egy ciszterna kerültek elő. Itt sikerült megfogni a tér késő középkori kőburkolatú járósíntjét, a jelenlegi járósínthez képest mintegy 110 cm mélységben. A tér D-i és DK-i oldalán nyitott két szelvényben, valamint a barokkplébániatemplom Ny-i oldalán nyitott szelvényben 11–12. századi leletanyaggal kísérve Árpád-kori telephez tartozó jelenségek (veremház, tárológödrök, nagyszámú cölöphely, karószervezetes sövényfal hosszan húzódó alapárkai, több kemence, egy gerendaszervezetű épület), valamint egy 12. századi leletanyaggal keltezhető házhoz tartozó építési áldozatként, madárcsontokat tartalmazó, szájával lefelé fordított fazék került elő. A jelenlegi plébániatemplom Ny-i oldalán nyitott szelvényben az altalajba mélyedő Árpád-kori objektumok már 70–80 cm-en jelentkeztek, míg a tér DK-i részén nyitott szelvényben az Árpád-kori rétegek alatt a bolygatlan altalajt csak 310–320 cm mélyen sikerült elérni.

A próbafeltárással érintett 955 m²-en a 11. századtól az újkorig terjedő időszakra vonatkozóan összesen 483 stratigráfiai egységhez tartozó régészeti jelenséget tártunk fel.

Az előkerült leletanyag a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Laczkó Dezső Múzeuma raktárába került.

Munkatársak: Pintér László régész, Kasza Katalin, Mrenka Attila, Kiss Róbert régésztechnikusok.

SZVATH MÁRTON

388. Pátka, Forró-dűlő

(KÖH 79645)

(Fejér megye) Ró

2010. szeptember 2-án a 0146/12 hrsz.-ú ingatlanon régészeti megelőző feltárást és megfigyelést végeztünk, öntözőhálózat bővítését megelőzően, közel 149 m²-en. A humuszréteg eltávolítását, valamint a finomnyesést gépi erővel végeztük. Az adott területen DK–ÉNy irányú 160×86 m-es árkot húztunk. Az árok DK-i végében leletanyag nélküli, betöltéséből vélhetően római kori árok került elő, mely a területen É–D irányba húzódott. A római árok 4 m hosszúságban és 90 cm szélességben volt megfigyelhető, a többi része Ny-i és K-i irányba a megfigyelt területen kívül esett.

A római árokból megközelítőleg 3 m hosszú szakaszt tártunk fel. Relatív mélysége a humuszolási szinttől mérve kb. 90 cm, szélessége kb. 90 cm.

Feltehetőleg a dombvonulat mentén a vízjárásra néző részén húzódik a lelőhely objektumokkal teli része, amit a helyszínen megfigyeléssel igazoltunk. Az árok ettől a résztől DK-i irányban van, a lelőhely egyik vízelvezető árkat találhattuk meg. Az alsó út menti árok-részen további objektumok nem kerültek elő, valószínű, hogy a település ebbe az irányba nem terjed tovább.

FÜLÖP GYULA

389. Pereszteg, Keleti lakóterület (KÖH 40055)

(Győr-Moson-Sopron megye) R

2010 folyamán régészeti megfigyelést végeztem a sorra épülő lakóházak földmunkáinál.

Berki u. 4. (1/57 hrsz.): Szeptember 9-én régészeti jelenségeket a sávalap ÉK-i és DNy-i sarkánál figyeltem meg. Előbbi egy nagy kiterjedésű, É és K felé a házalapon erősen túlnyúló objektum, melynek Ny-i kiterjedése több ponton részben azonosítható volt. Az objektum oldalfalán erős kiégetést mutató vastag vörös sáv húzódott. Betöltése sötétbarna kevert humusz volt. Valószínűleg ismeretlen funkciójú épületről van szó. A betöltésében talált inkább jellegtelennek tekinthető kerámiatöredékek alapján az objektumot a rézkor időszakára keltezhetjük. A másik jelenség viszonylag kisméretű, esetleg oszlophelyként meghatározható, betöltése kevert barna humusz. Datálása leletanyag hiányában nem lehetséges.

Napsugár utca 8. (1/21 hrsz.): 2010. június 23-án a földmunkával érintett területen összesen három régészeti jelenséget dokumentáltam. A K-i, É-i oldalon viszonylag nagyméretű (kb. 6 m hosszú), ÉNy-DK irányú félig földbe mélyített épület metszete rajzolódott ki az alapárok falában. Északi végében jól megfigyelhető volt egy kemence tapasztása. A házalap középső/északi részében egy valószínűleg szintén félig földbe mélyített épületként meghatározható, valószínűleg K-Ny irányú, hasonlóan nagyméretű beásást azonosítottam. A házalap Ny-i, É-i oldalánál pedig egy valamivel bizonytalanabban kirajzolódó beásást tapasztaltam, melynek aljában melléklet nélküli (feltehetően gyermek vagy fiatal nő) csontvázas temetkezés jelentkezett, utóbbit sajnos a gép a földkiemelés során nagyrészt elmozgatta eredeti helyzetéből. A rábontás ellenére sem került elő egyik jelenségnél sem leletanyag, így koruk nem határozható meg, bár a környezetükben intenzíven előforduló őskori telepjelenségek alapján feltételezhetjük kapcsolatukat.

Nyárfa u. 4. (1/29 hrsz.): Szeptember 3-án a megfigyelést részben nehezítette a korábban lerakott építési hulladék is. A sávalap a termőtalaj vastagsága miatt az altalaj szintjét nem érte el. Szórványként csupán egyetlen jellegtelen őskori kerámiatöredékre bukkantunk, régészeti jelenségeket nem tudtunk megfigyelni.

Munkatárs: Balassa Krisztina régésztechnikus.

POLGÁR PÉTER

390. Perkáta, Nyúli-dűlő (KÖH 29289)

(Fejér megye) B, LT, Á, Kk

2009. június és 2010. december között folyt a szinte a teljes középkort (a 10. század végétől a 16. század első harmadáig) felölelő falu, temető valamint egy késő bronzkori település és temető, ill. egy kelta falusias jellegű telep megelőző feltárása. A lelőhely, a Mezőföld

területén, két patak által övezett kettős dombon terül el, a mai Perkáta ÉNy-i szélén. A Hatházi Gábor által kutatott, másik perkátai középkori, kun lelőhely mintegy 2 km-re fekszik ide. Az okleveles adatok és a két feltárás eredményei alapján nagy valószínűséggel most már ténylegesen azonosítható a középkori Kétperkátá valóban kettős települése.

A 62. sz. főút Perkátát elkerülő szakaszához kapcsolódóan 2010 végéig 41 385 m²-en 6710 régészeti jelenséget tártunk fel.

A középkori templom

A templom falait (egy 3–4 m-es szakasz és helyenként néhány nagyobb kő kivételével) maradéktalanul elhordták későbbi építkezésekhez; a falak helyén és az egykori templombelsőben teljesen összekevert, habarcsos, apró kötőmelékes, tetőcserepes folt mutatta az építmény hajdani helyét. Mindezek ellenére meglepően sok információ maradt meg. A templom három építési periódussal rendelkezett, amelyeknek az építőanyagait is el lehetett különíteni és még sok más adalék a templom díszítéséhez, építészeti kivitelezéséhez.

Ettől DK-re egy négyzetes alaprajzú, 4×4 m alapterületű kőépítmény került napvilágra. Ennek rendeltetése vita tárgyát képezi. Az ossarium, a kápolna és a harangláb meghatározás is felmerült. Az ossarium meghatározást támogatja, hogy az alapozás aljának magasságában és még attól lefelé hozzávetőleg 20 cm mélységben 5 halomban emberi csontok voltak. A kápolna meghatározást támaszthatja alá, hogy a kövek, amelyből épült, a templom mindhárom építési periódusának közzettípusait felvonultatják, vagyis lehetséges, hogy a templom lerombolása után épült fel, mintegy azt pótolandó. A harangláb értelmezést az épület elhelyezése (templom D-i oldalán), a falazás vastagsága és szintén a kőanyag teszi lehetővé, abban az esetben, ha a templom harmadik periódusának építésekor a 2. periódus É-i falát elbontották.

Valamennyi építmény létesítésekor korábbi temetkezéseket bolygattak meg, így azok későbbi vizsgálatával pontosabban lehet majd keltezni azokat. A megtalált templomról a Hatházi Gábor által korábban összegyűjtött okleveles adatok alapján felvethető, hogy az a középkori Perkáta Szűz Mária tiszteletére szentelt templomával azonosítható.

A templomot övező árok- és falrendszer

A templomot és temetőt határoló többször megújított árok és falrendszer – méreteiből ítélve – nemcsak a megszentelt föld lehatárolását szolgálhatta, hanem komoly erődítési szereppel is birt. A legalább négy ízben megújított árokrendszer valószínűleg első periódusa az a majd 3 m mély és 4 m széles erődárok, amelyet legkorábban I. Mátyás idején számoltak fel teljesen. Feltöltése három pusztulási fázist is jelez, és egyben bizonyítja, hogy valamelyik oldalán (logikusan a belsőn) fapalánk állhatott, amelyet esetleg sárral

tapasztottak be. E korai temetőárokából (I. Mátyás érmével keltezett, legfelső betöltéséből) került elő a lelőhely egyik legszebb lelete, egy közel 20 cm magas, préselt rézlemezből készült, vésett, aranyozott, 13. századi körmeneti kereszt korpusza. Az árok ásása során sok temetkezést bolygattak, de magába az árokba is temetkeztek, szabályos sírokba.

A korai árok belső oldalán később egy második, kevésbé mély és jelentősen keskenyebb (1,6 m széles) árkot ástak. Ezt szintén feltöltötték, így a két árok fölött egy lapos, árokszerű mélyedés alakult ki. A két árok között futó „gerinche” koporsós temetkezéseket helyeztek, de nem a szabályos tájolásnak megfelelően, hanem az árkok ívét követve.

E kettős árkon kívül, egyelőre még tisztázatlan időpontban, egy újabb V-metszetű kerítőárkot ástak, amelyet idővel szintén feltöltöttek. Ennek az ároknak a belső oldalán (templom felé) egy sekélyebb árok fut még, helyenként összenyílván a fent említett árokkal.

E két árokba/árokra nem temetkeztek, viszont mindkettő vágott korábbi temetkezéseket. A nagyobb V-metszetű fölött kerítőfalat emeltek a templom építési törmelékéből. Így a fal valószínűleg a kőből épített „ossariummal” lehet egyidős.

A templom és a sírkert megközelíthetőségét az erődárok legkorábbi periódusa esetében lehetett megfigyelni. Ennek D-i, jelentősen összeszűkülő szakaszán olyan, az árok aljába mélyedő nagyobb méretű cölöpszerkezet nyomait tudtuk rögzíteni, melyek egy állandó (fa)hídszerkezethez tartozhattak. Ennek folytatásában, egy útnak megfelelő szélességben, a temető igen ritkás a templom déli faláig (vagyis a templom körüli temető sírjaival elkerülték), tehát a templomba vezető út nyomvonalát is rekonstruálhatjuk.

A temetők

A kutatás megkezdése óta eddig mintegy 4500 sírt tártunk fel. Az eddigi adatok alapján megállapítható, hogy összetett, több temetőt magában foglaló rendszerről van szó.

A templom és a templom körüli temető (3. temető) feltárásának a kezdetén derült ki, hogy egy korábbi, az É-D-i irányban mintegy 120 m hosszú soros rendezési temető húzódik a későbbi sírok és az épületek alatt. Ez a temető ráadásul szintén két részre bontható. Egy egyrétegű egyenes sírsorokba rendezett részre (1. temető), és egy a templom körüli temető árkaik ívét követő sírsorokból álló részre (2. temető). Ez utóbbi az egyenes sírsorokból álló rész fölött létesült, de csak a templom körüli temető (3. temető) Ny-i oldalán.

A korábban induló soros temető (1–2. temető) és a templom körüli temetkezések (3. temető) sok szempontból különböznek egymástól, ugyanakkor biztosan kijelenthetjük, hogy bizonyos időszakokban mindegyiket egyszerre használták, miközben a soros temető bizonyos részeire már ráépült a falu is.

Az 1. sz. soros temetőben a keresztény szertartás szerinti Ny–K tájolású földi maradványok mellett csak

ritkán találunk valódi mellékleteket. A leletek elsősorban ékszerek, a haj- és ruhaviselet részei (pl. S-végű karikák, gyöngyök), nagyon ritkák a halotti obulusok. A legkorábbi sírokat még a honfoglalókat idéző késő 10. századi leletanyag jellemzi. Az éremmel rendelkező sírok közül a legfiatalabbat III. István (1162–1172) pénze keltezi.

Magában a templom körüli temetőben is több periódus különíthető el. Vélhetően ide sorolhatjuk már a temetőárok ívét követő sorokból álló Árpád-kori 2. sz. temető sírjait, melyek ugyancsak igen leletszegények, s ebben is az S-végű karikák dominálnak. Fontos különbség azonban az 1. temetőhöz képest, hogy az érmék között II. Géza (1130–1161) érméi túlsúlyban vannak. További érdekesség, hogy a templom körüli temetőt övező árok külső oldalán, a templomtól DNy-ra egy a templom körüli temető sajátosságait (sokszoros egymásra temetkezés) mutató rész körvonalaazódik (feltárása 2011-ben várható).

A 3., templom körüli temető már a kunokhoz köthető: itt az eltemetettek mellé – más középkori falusi temetőkkel ellentétben – viszonylag sok mellékletet helyeztek. A sírok itt is Ny–K tájolásúak. Az elhunytakat koporsóba (vörösfenyő) temették, melyeknek maradványait több esetben megtaláltuk: faszövetet, koporsókapcsot, koporsóvasalatot, koporsószeget. Megfigyelhető volt a fejpárna használata, ill. a holttest vászonanyaggal való betekerése egyes esetekben. Gyakorinak mondható a pénz sírba helyezése. Több esetben növényi magvak kerültek elő a sírokból, ill. néhány esetben állatcsontok is (pl.: két lefejezett szárnyas). A tárgyi, főleg ruházathoz köthető mellékletek közül nagy számban kerültek elő az aranyozott ezüst préselt lemezveretek, ill. a kunok emlékanyagaként számon tartott feliratos, öntött, kerek övcsatok, valamint a felhúzott lemezgömbös fülbevalók, gyönggyel varrott tarsolyok. Az ékszerek szintén nagy száma különösen az ezüstgyűrűkben mutatkozik meg leginkább, melyek közül jobbra monogramos, kerek, lemezfejes, pánt-, ill. huzalgűrűk kerültek elő. Övveretek közül egy esetben találtunk csontból készültet, a többi kerek, vagy négyzetes lemezveret volt. A templom körüli temetőbe, bizonyítható módon, a 16. sz. első harmadában temetkeztek utoljára.

A fenti különbségek alapján jól kimutatható, hogy a három temető egymásnak folytatásai, sőt bizonyos időszakokban kortársai is. Elsőként a kora Árpád-kori köznépi alaplakosság egyenes sírsorokból álló temetője (1. temető) létesült, esetleg még a 10. sz. utolsó évtizedekben, amelyet aztán – miközben még használták – átalakítottak egy templom körüli temetővé (2. temető). E vélhetően a 13. századig működő temetőt „örökölték meg” a betelepített kunok, akik a templomot megerősítették, és ezáltal leszükkítették a temető területét (3. temető). A kunok fokozatos asszimilációja után (a legkésőbbre keltezhető sírok leletanyaga már nem mutat kun sajátosságokat) pedig úgy tűnik, a 15–16. századra

újra „elmagyarosodik” a temető és újra kiterjed a feltöltött erődárok területére is.

A késő középkori/kora újkori temető

Kis, önálló, 22 keresztény rítusú temetkezést tartalmazó, soros temető a középkori temetőktől K-re. A leletanyag sajnos komolyabb szítkítést nem enged meg a keltezésben (16–19. sz.), de mindenesetre figyelemre méltó, hogy az egyik temetkezésből előkerült csizma sarokvasalatok pontos analógiáit Kaposvár mellől ismerjük egy török kori rác temetőből. Ez szépen egybe vág azzal, hogy Perkáta újraterelítését ismerten ráccokkal végezték el.

A középkori falu

A középkori falu legkorábbi része a templom és temető területétől K-re alakult ki. Ezen a részen az Árpád-kori kerámia leletanyag mellett a 8. sz. vége–11. sz. közé keltezhető kerámiatöredékek is előkerültek. Ennek a kerámiának – a keltezés ismert nehézségei mellett is – az a jelentősége, hogy valószínűleg ide lokalizálható a soros temetőbe temetkező népesség első települési magja. Innentől K-i irányba, szinte a feltárás K-i végéig tisztán Árpád-kori leletanyaggal lehet keltezni a régészeti jelenségeket. Ugyanez jellemző a templom kerítőárkaitól É-ra és Ny-ra feltárt középkori jelenségeknél is. A falu képe egységes. Ritka kivétellel ÉK–DNy tájolású, téglalap alakú telkekből álló települési rendszer azonosítható. A telkek méretét nem tudjuk, de egy parcella szinte teljes egészében a feltárt területre esett, amely cca. 150 nöl méretű. A telkeket árkok határolták, amelyek egy része egyben a csapadék elvezetésére is szolgált. A telekhatárok egy 2–3 m széles sávban „mozogtak”, ugyanis a határoló árkokat többször (akár 4–5-ször) újraásták, de nem teljesen ugyanott, csupán ugyanabban az irányban. Egy-egy telken 4–5 földbe mélyített épület állt. Ezek egykorúsága kérdéses, de a belőlük előkerült leletanyag tételes kiértékeléséig még nem kizárható. Középkori cölöpszerkezetes épület mindössze egyetlen ismert, amely ráadásul ráépült egy korábbi telekhatároló árokra. Funkcióját meghatározni nem volt lehetséges, mivel az épület használatához köthető jelenség és leletanyag nem került elő belőle. A telkeken álló épületeket, túlnyomórészt, kis földbe mélyített „lakóházaknak” azonosíthatjuk. Általában az épület É-i oldalán, valamelyik sarokban, kis, kerek kemencék voltak. Ezekkel szemközt az épületekből sekély, rövid árokszerű jelenségek futottak ki. Rendszerint a kemencéhez tartozó szelelőknek szokás ezeket meghatározni. Erre bizonyítékot nem találtunk, de volt több olyan eset is, hogy kővel-agyaggal „lefalazták” az épület felől. A házak között kerek gabonátároló vermek voltak, néhány esetben tüzelés nyomával, amely legfeljebb egyfajta fertőtlenítésnek tekinthető, mivel teljesen átégett falú nem volt köztük.

Ipari tevékenységnek kevés nyoma került elő. Viszonylag sok épület aljában lehetett „karólyukakat” megfigyelni. Ezekben rendszer nem volt. Egyaránt meghatározhatók székláb, szövőszékláb lenyomatoknak

is. Több esetben annyira sűrűn voltak, hogy esetleg fapadló alá levert és azt tartó rövid karóknak is meg lehet határozni. Ennek néhány esetben ellent mond, hogy áttörik az adott esetben megfigyelhető döngölt/letaposott „padlót”. Egy másodlagosan szeméttárolónak alkalmazott gabonátároló veremből kerültek elő csontfaragványok és vaseszközök, amelyek alapján a telken élők csontfaragással foglalkozhattak. Egy másik telken, egy eredetileg lakóháznak használt épületet alakítottak át fazekasműhellyé, ill. annak az égető kemencéjévé. Kifejezetten 2 kemence számára készült egy másik épület, de kemencéi kerámiaégetésre nem voltak alkalmasak, inkább egyfajta „nyári konyhának” tekinthetjük. Ilyen „nyári konyha”, ill. inkább a néprajzból ismert „pásztorszállásokra” emlékeztető jelenségekből (1 kemence és legfeljebb 1 ember leülésére elegendő méretű tér) több is került elő a falu K-i szélén, ahol lakóépületek már nem voltak, viszont karámokra emlékeztető, körbeárkolt területek igen. Ez a terület leletanyagban már igen szegényes volt, így, bár többnyire Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő, mégis valószínűnek tűnik, hogy itt helyezkedhetett el a késő középkori temetőhöz tartozó település, amelynek a szélén maga a temető is volt. Ipari tevékenységre utal még az a kis mennyiségű vas- és bronz- vagy üvegszalak is, amely elszórtan került elő a település területén.

Az Árpád-kor és a késő középkor között (14–16. sz. első harmada) a templomtól Ny-ra, helyezkedett el a falu. Itt a domboldalon földfelszíni, sárral tapasztott falú/mennyezetű hosszú házak találhatók, amelyek kivétel nélkül leégtek (feltárásukat 2011-re tervezzük).

A kelta település

14–16. századi középkori falurész alatt és a bronzkori település felett egy tisztán La-Tène település maradványai kerültek elő. Eddig három földbe mélyített épületet sikerült azonosítani, szinte teljesen a patakpartnál, amelyek rövidebb oldalukkal fordultak a patak felé. A domboldal mindent elfedő eróziójának köszönhetően az egyik esetében a korabeli külső járósínt is azonosítható volt.

A késő bronzkori település és temető

A középkori jelenségek alatt egy egyelőre késő bronzkorinak meghatározott település jelenségei valamint egy vegyes rítusú temető sírjai kerültek elő. A települési jelenségek a középkori soros rendezésű temető alatt kezdődően lehúzódtak egészen a patak partjáig, sőt valószínűleg a Homokbánya lelőhelyen feltárt bronzkori jelenségekkel együtt értelmezendők. Közöttük, egy kivétellel, csupán árkok és nagyméretű, kerek tárolóvermek(?) voltak. A kivételt egy döngölt padló képezte, amely a jelenlegi felszíntől mindössze 30 cm mélységben feküdt és a hozzá tartozó épület további részeit nem lehetett azonosítani. A település patak parti részén már grafitos kerámia is vegyült a bronzkori kerámiához (ugyanazon jelenségből!), így a vaskori átmenet, lehetőségét is szem előtt kell tartani. A sűrűn, sűrűbben lakott részek egyértelműen a 14–16. századi (feltárás alatt lévő) falurész alá estek.

Az eddig 24 sírból álló, mintegy 200 m hosszan elnyúló temetőben a korhasztásos sírokban eltemetettek feje D-i irányban volt, néhány esetben kerámiamellékletet kaptak, de többnyire csupán bronztűt, spiráltekercset vagy valamilyen egyelőre nem azonosított bronztárgyat. Az urnás temetkezésekben többnyire elhelyezték a hamvakat és egyes esetben bronztárgyakat is. A temetőben csoportokat, sorokat, vagy bármilyen rendszert felfedezni nem lehetett, de ezt okozhatja a középkori falu is, amely valószínűleg sok temetkezést bolygatott, megsemmisített, sőt arra is van példa, hogy a középkorban egy árok ásása során ráakadtak az elhunytakra és megbolygatták.

A temető és a település egyértelműen elkülönült egymástól, a kettő között legalább 100 m leletmentes sáv húzódott.

Konzulens: dr. Hatházi Gábor, Stibrányi Máté.

Munkatársak: Dávid Áron, Ács Zsófia, Mesterházy Gábor, Szalai Tamás, Kovács Katalin, Nagyné Hodik Mónika, Dobozi Ágnes, Nemes György, Hetesi Szilvia, Czifra Szabolcs, Nagy Nándor, Szilágyi Magdolna régészek; Rechner Balázs, Sas Alexandra, Szabó Gergely, Varjaskéri Máté, Zsiga Zsolt, Gere Natália, Kevevári Zsolt, Benke András, Boromissza János, Grósz Dóra, Nagy Gábor, Gelencsér Ákos, Vámos Balázs, Fodor Péter, Nagy Ferenc, Tóth Gusztáv, Eleki Nándor, Szamek Zsanett, Czékus István, Grósz Edit, Vigh Anita, Juhász László régésztechnikusok.

KOVÁCS LORÁND OLIVÉR

391. Perkáta határa

(Fejér megye) B, Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Perkátán a Forrás-dűlőben lévő középső bronzkori földvártól D-re elhelyezkedő horizontális telepét sikerült azonosítani (KÖH 41210), ezenkívül 7 korábban ismeretlen lelőhelyet találtunk. Egy késő bronzkori lelőhely a Forrás-dűlőben, a földvártól K-re található (*Forrás-dűlő II.*, KÖH 74057). A Cikolai-vízfolyás két partján egymással szemben elhelyezkedő két nagy kiterjedésű római lelőhelyet emeljük még ki: *Kis-Perkáta-dűlő I. és II.* (KÖH 74063, 74065).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

392. Perkáta határa

(Fejér megye) B

Fahelyi-dűlő (KÖH 22113): A földvárat a korábbi években Kulcsár Mihály ismerte fel. Perkáta község utolsó, ÉNy-ra tartó egyenes utcájától K-re kb. 200 m-re van a kétrészes bronzkori földvár. 2010. május 7-én feleségem

segítségével mértem fel. Az É-i, kisebbik várrész a sűrű erdő miatt járhatatlan, ezt csak nagyjából sikerült felmérni.

Forrásvölgyi-dűlő (KÖH 41210): A földvárat a korábbi években Kulcsár Mihály ismerte fel. Perkáta község ÉNy-i végétől ÉK-re 2,8 km-re van a kétrészes bronzkori földvár egy ÉNy irányú, összekeskenyedő hegynyelven.

Munkatársak: Merkl Máté, Jakab József és Szabó Tibor.

NOVÁKI GYULA

393. Pécs, belváros

(KÖH 70847)

(Baranya megye) Ró, Kö, Tő

Az Európa Kulturális Fővárosa program keretében a feltáró munkák nagy részét sikerült 2009-ben lezárni, így 2010-re elsősorban régészeti szakfelületei feladataink maradtak. Ebben az évben a látványos új épületek mellett elsősorban a pécsi közterek megújítása folyt, több, egymástól független helyszínen. A március-április folyamán végzett megfigyelések során sok esetben egyáltalán nem került elő régészeti jelenség.

A *Káptalan u. 4. sz.* (KÖH 26877) alatti területen, annak DK-i sarkában egy É-D-i falszakasz került elő, ami egy középkori épület ÉK-i sarkát képezi. Az É-D-i irányú falszakasz mérhető hossza kb. 5 m, szélessége 80 cm; a Ny-i falszakasz hossza 60, szélessége 80 cm; mérhető magassága 80 cm.

A *Tettyén* (KÖH 28735) azonban sikerült egy malomrészletet, vélhetőleg egy papírmalom részét megtalálni. A kutatott területen egy keskeny, kőből és téglából épített csatornát találtunk. A leletek az újkorra datáltak az épületrészletet, így az beleillik a pécsi leírásokba, miszerint azon a helyen malmok álltak egykor. A tettyei romoktól Ny-ra sikerült feltárni a forrásokban szereplő lőporrony egy részét, melynek felrobbanása tette tönkre a Szathmáry-palotát. Érdekessége, hogy a feltárt részek gerendavázak kőfalak voltak. A jelenségek nem kerültek bemutatásra, geotextillel ellátva visszatemették őket.

A *Széchenyi téren* (KÖH 28726) középkori és római kori leletek is előkerültek a szakfelületek során, de erősen roncsolt állapotban, néhol teljesen értelmezhetetlenül.

Az *Irgalmasok utcájában* (KÖH 24577) előkerült az É-D irányú középkori út részlete, amely korábbi munkák során már ismertté vált.

A *48-as téren* (KÖH 39482) sikerült a már ismert török temetőnek 4 újabb sírját feltárni, délebbre az eddig előkerült síroktól és jelentősen, kb. 2 m-rel mélyebben azoknál.

ORBÁN GÁBOR

394. Pécs, Hunyadi utca 1.

(KÖH 72505)

(Baranya megye) I

A vízvezetékárókban előkerült egy K-Ny irányú csontváz, melyet a markoló félig elvitt. 2010. március 31-én

leletmentés keretében kibontottuk és dokumentáltuk a melléklet nélküli vázat. Koponyájának nagy része, a bal kar és az alsó lábszárak már nem voltak a helyükön. A jobb felkar 10 cm-rel magasabban volt, mint a test csontjai, ebből következőleg valószínűleg nem koporsóba temették. Melléklet nem volt, a váz mellett 2 kisdarab vas és egy kerámiatöredék volt szórványként.

GÁBOR OLIVÉR

395. Pécs, Irgalmasok utcája 24i.

(KÖH 69759)

(Baranya megye) Kö

2010 tavaszán az utca legalján, a 24. sz. ház előtt gyenge kötésű alapfal egy része került elő, mely az optikai vezetékek árkának ásása során megsérült, míg más részét már a korábbi közművek bolygatták. A nyitott árokban a fal egyetlen lehetséges szélét tudtuk csak megfogni, de lehet, hogy az is korábbi közműárak nyomvonala. Valószínűleg a középkori Pécs város 19. században lebontott, négyzetes alaprajzú D-i kapuja (Siklósi-kapu) alapjának egy részlete került elő.

GÁBOR OLIVÉR

396. Pécs, Janus Pannonius utca 10.

(KÖH 26872)

(Baranya megye) Ró, Kö, Tő

A telken egy új vendéglátóipari egységet kívántak nyitni, a telek É-i részén, lényegében a korábbi épület helyén, egy pilléralapokon álló épületet emelni. Az építési munkálatok 2010. június 29. és augusztus 25. közti időszakban a Janus Pannonius Múzeum régészeti megfigyelése mellett zajlottak.

A terület Sopianae késő római É-i temetőjének és a középkori városnak a területére esik. Római sírokkal, sírépítményekkel, középkori épületmaradványokkal, településhez kapcsolódó egyéb jelenségekkel lehetett előzetesen számolni. A területen korábban régészeti kutatás nem folyt. A telket D-ről (Janus Pannonius u.) és nyugatról (Káptalan u.) téglából és kőből épített támfal határolja. A Rózsakert területén a talajszint, az azt D-ről határoló Janus Pannonius utca szintjéhez képest kb. 2–4 m-rel magasabban van. A támfalak és a szintkülönbségek alapján előzetesen azt lehetett várni, hogy a területen vastag újkori–modern feltöltés van és a tervezett építkezés régészeti rétegeket és objektumokat nem is érint igazán. Meglepetésre nem jelentkezett a vastag feltöltés, jelentősebb feltöltéssel csak a D-i és Ny-i támfal közvetlen környezetében lehet számolni.

A terület rétegvizonyait tisztázandó ástunk egy É–D irányú kutatóárkot is a régészeti felügyelet keretében. Az árok helyét a telek K-i felében, az első előkerült római téglasír vonalában jelöltük ki. Északról indulva három szakaszban ástuk ki a 2 m széles árkot. Ezzel a módszerrel az árok vonalában É–D irányban 51 m hosszú telekterületből 31,5 m hosszú szakaszt kutattunk.

Északi irányban az építkezés, D-ről pedig az itt álló fák miatt kellett lerövidíteni az árok hosszát.

A megfigyelés során 21 objektumot számoztunk be, ebből 5 a kutatóárkokban, 16 pedig az építkezés területén jelentkezett. Sopianae késő római É-i temetőjéből előkerült 6 téglasír és egy temetői épület részlete, amely egy újabb cella trichora; a középkor–hódoltság kor időszakából pedig egy kőfal és 9 gödör; az egyik gödör kora bizonytalan.

A megfigyelés során előkerült egy 1,25 m vastag, Ny-i irányban íves falszakasz, amelyet kívülről vaskos, négyzet alaprajzú pillérek támasztottak meg. A megtalált jelenséget egy nagyobb temetői épület Ny-i apszisaként azonosítottuk. Helyzete alapján egy háromapszisos temetői épületnek, egy cella trichorának határoztuk meg. Az épület területén Bertók Gábor georadaros felmérést végzett, ami szintén valószínűsített egy vaskos falakkal felépített cella trichorát, amelynek a D-i oldalát narthex zárhatta. A radarozás alapján középkori falat is feltételezhettünk.

A felfedezett épület a folyamatban lévő beruházás területén kívül esett, ezért a feltárást a Janus Pannonius Múzeum tervásatás keretében végezte, saját pénzügyi finanszírozásban. Ez a kutatás szeptember 15. és november 30. között folyt, 170 m²-re terjedt ki, amelyből 132,5 m² teljesen feltárt, a maradék 37,5 m² pedig csak részlegesen kutatott.

A feltárást során beigazolódtak előzetes feltételezéseink: a Rózsakert területén előkerült Sopianae É-i temetőjének második, késő római kori háromapszisos temetői épülete. Ezenkívül az épületnél korábbi római kori objektumok (cölöplyukak és gödrök) is ismertté váltak. A középkor időszakából egy kőfalazatú lakóépület maradványai lettek azonosíthatók, a hódoltság időszakából pedig különböző gödrök. A feltárást során 25 objektumot számoztunk be.

A cella trichora

A régészeti megfigyelés alatt a Ny-i apszis falának középső szakaszát és a falhoz tartozó két középső támpillért tártunk fel 4×2 m nagyságú területen. A tervásatás során az egész épület területe nem volt kutatható. A K-i apszist a Káptalan u. 8. épület közelsége, statikai okok miatt nem lehetett kutatni. Az É-i apszis É-i széle a területen folyó építkezés egyik árkának közelsége miatt nem volt feltárható. A narthex D-i falának D-i fele a kijelölt szelvényhatáron kívülre esett. (Az épület D-i kiterjedését az ideeső szelvény kijelölésénél csak becsülni tudtuk.) Az épület feltárási területre eső részének kutatása sem fejeződött be, november végén a téli időjárás miatt a munkát félbeszakítottuk. A narthex és az É-i apszis területe teljesen feltárt. A Ny-i apszis a külső altalajszintig van kiásva. A kápolna négyszögletes központi része alatt kriptá került elő, melyet a középkorban pincként használtak. A feltárást ennek aljáig haladt előre.

A cella trichora épülete egy lapos hát DNy-i részére épült. Az ásatási terület É-i és D-i vége között mintegy

0,5 m-es szintesés figyelhető meg. A D-i (kutatatlan) oldala előtt, a mai szintviszonyokból kiindulva, a római korban egy mesterséges rézsút alakíthattak ki. Mivel a külső térszín az épület környezetében mind D-i, mind Ny-i irányban lejt, az esővíz-elvezetés könnyen megoldható volt. A hát aljában, a Ny-i oldalon egy vízfolyással lehet számolni. (A hódoltság korban ide egy csörgőkút épült.) Az épület tájolása a terepviszonyokhoz igazodva É-D, 7 fokkal Ny-i irányban elfordítva.

A cella trichora egy földfelszín feletti kápolnából és egy föld alatti kriptából áll.

Kápolna

Bejárat a D-i oldalon volt (valószínűleg középen). Központi tere téglalap alaprajzú (6,30×4,78 m), amelyet Ny-ról, É-ről és K-ről egy-egy félkör alaprajzú apszis határol. A központi tér D-i oldala nem az oldalsó apszisok D-i szárával van egyvonalban, hanem túlnyúlik azon. A két oldalsó apszis íve azonos (átmérő: 3,94 m), az északabbi ennél nagyobb (átmérő: 4,78 m). A Ny-i apszist kívülről négy darab vaskos (~1,05×1,05 m) pillér támasztja, így a másik két apszisnál is négy-négy támpillérrel lehet számolni. Az északonál kettő helye azonosítható volt, a keletinél nem volt kutatható. A központi tér D-i oldala elé egy kis előcsarnokot (narthex) emeltek (belméret 2,28×4,80 m). A falak vonalában kívülről ~1,15×1 m nagyságú oldalsó támpilléreket emeltek. Déli oldalán a sarkokon valószínűsíthetők támasztópillérek.

Az épület falvastagsága a méretéhez viszonyítva jelentős, statikai szempontok nem tették volna ezt szükségessé. Az apszisok falvastagsága átlagosan 1,30 m, a narthex É-i faláé 1,45, az oldalfalaké 1,35 m. (A D-i nem volt mérhető.) Az É-i és Ny-i apszis falalapozása ~1,10 m mély.

Az É-i apszis falazatát a hódoltság kor időszakában az alapozás aljáig teljesen kiszedték. A Ny-i apszis falazata visszabontott, az altalaj szintje felett 0,2–0,3 m magasan emelkedik. Északi szárának végét az É-i apszissal együtt kiszedték. Az apszis területén, részben rombolva annak falát, a hódoltság korban egy gödröt ástak. A narthex fala szintén a középkori szintig visszabontott. Az épület belső járószintjéből nem maradt meg semmi.

Kripta

A kápolna téglalap alaprajzú központi tere alatt kriptát alakítottak ki. Déli oldalát az É-i narthexfal lesüllyesztett alapozása képezi, az É-i, K-i és Ny-i oldalon az apszisok záródásában emelték a kripta falait. A K-i és É-i oldal falvastagsága jelentős: 1,30, ill. 1,20 m – a szükségesnél jóval vastagabb. A Ny-i oldalon, a K-ihez viszonyítva, megfelezték a falvastagságot, az 1,30 m széles sáv Ny-i, külső, részére emelték a falat, így a Ny-i apszis vonalában a kripta Ny-i oldala 0,65 m-rel kiugrik az elméleti falsíkból. Az É-i falból kiindulva, arra merőlegesen egy osztófal(?) 1 m hosszú (kutatható) szakasza került elő.

Ettől Ny-ra az É-i kriptafalat 0,48 m-rel megvastagították D-i irányban.

A kripta területe a középkorban egy kőfalazatú lakóépület pincéjének részét képezte.

Középkori épület

A római kori cella trichora területén középkori lakóház maradványai váltak ismertté. Az épület Ny-i része esik a római kori épület területére, két helyiség részlete látott napvilágot. A cella trichora falazatát részlegesen felhasználták a középkori lakóház építésekor, ami azt jelenti, hogy a középkor időszakában még látszottak felmenő római kori falak.

A megtalált É-i helyiség belső járószintje mintegy 2 m-rel a középkori külső talajszint alatt van, ezért ez egy pincehelyiség. A cella trichora kriptájának területére esik, K-i irányban annál továbbterjed; 5,50×7,20 m nagyságú területen volt kutatható. A helyiség létesítésekor a kripta K-i és É-i falát a pince aljáig visszabontották, az É-i falat alapozásnak használták fel, arra egy átlagosan 0,78 m széles falat emeltek. A fal Ny-i vége nem maradt meg, de a római fal visszabontásának irányából jól látható, hogy nem egyenes, hanem D-i irányban megtörik (vagy kanyarodik). A helyiség D-i és Ny-i falát nem a római falra, hanem az elé, a kripta belső terébe emelték, az építéskor a Ny-i kriptafalat kismértékben roncsolták is. Nem érthető, miért nem használták fel a római falakat itt az építkezéskor. A falvastagság az északitól eltérő, átlagosan 0,56 m. A K-i apszis D-i szárának nagy részét szintén elbontották a pince létesítésekor. A helyiség járószintjét kemény, döngölt agyag képezte.

A D-i helyiség Ny-i falát a cella trichora narthexének visszabontott K-i falára alapozták rá. Északi fala a pincehelyiség D-i falának vonalába esik. Belső járószintjén döngölt agyag (alapozás?) jelentkezett.

Az épület valamikor a hódoltság kor időszakában pusztult el, leégett. Falait roncsolva, még szintén a hódoltság kor időszakában, gödröket ástak a területén.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

397. Pécs, Kis Flórián utca 11.

(KÖH 70847)

(Baranya megye) Kú

A 2010. augusztus 16–18-án végzett próbaásatás során két, egymásra merőleges árkot húztunk a telken, melynek ÉK-i sarkában datáló leletek nélküli falmaradványokat találtunk. Feltételezésünk szerint a középkor folyamán itt a város szegényebb kézművesnegyede volt, köépület nem épült. A török időszakból fennmaradt forrás az ún. Kücsük dzsámít a környéken mutatja. A kőalap legkorábbra datálható kora tehát a 17. század. A 2. fázisban a visszabontott alapokra épült felmenő fal – melynek csomkja szintén előkerült – viszont már mindenképpen újkori jelenség. A felmenő falhoz tartozó újkori ház egy helyiségét fogtuk meg, míg a korábbi

építmény visszamaradt alapjai legalább kettőre utalnak. Kérdés, hogy a két helyiség összeegyeztethető-e az esetleges dzsámival. Az alapozás mélysége és vastagsága megadja, hogy az itt állt legkorábbi épület nem volt magas és egy 5–10 m átmérőjű K–Ny és É–D irányban tájolt szögletes belső helyisége lehetett, míg a másik helyiség méretei ismeretlenek.

GÁBOR OLIVÉR

398. Pécs, Líceum utca 15.

(KÖH 76731)

(Baranya megye) Rő, Kö

A 2010. augusztus 16–18-án végzett próbaásatás során két kutatóárkot húztunk a telken (17318 hrsz.). Megállapítottuk, hogy a középkori városfal alapjainak alja a jelenlegi járósínt alatt 245 cm mélyen van. Az alapozás alatt római kori vízelvezető árok egy szakasza került elő, mely ÉNy–DK irányba futott. A további jelenségek újkoriaknak bizonyultak.

GÁBOR OLIVÉR

399. Pécs, Rákóczi út 11. – Eötvös utca

(KÖH 26815)

(Baranya megye) Kő

A Rákóczi út 11. sz. elől indulva a Várady Antal u.–Eötvös József u. vonalon 2010. július 16. és augusztus 13. között, több szakaszban elektromos vezetéket fektettek. A földmunkákat a BMMI Janus Pannonius Múzeuma régészeti megfigyelése mellett végezték.

Az árok átlagos mélysége 0,7 m körüli volt. A Rákóczi úton, a 11. sz. épület előtt, a járda vonalában húzódott az árok, itt kevert, bolygatott feltöltésföldet figyeltünk meg. A Várady Antal utcában előbb a Ny-i oldalon húzódó járda vonalában, közvetlenül az épületfal mellett haladt az árok, majd az úttestet keresztezve az Eötvös utcában folytatódott közvetlenül a középkori városfal É-i oldala előtt. A Várady Antal utcában az elbontott városfal alapozása nem került elő sem a járda, sem az úttest alatt. Régészeti jelenség csak az Eötvös utcában jelentkezett: két kőből épített falcsont, amelyeket a városfal É-i oldalának építettek neki. A falak felett a mai aszfaltburkolatig rétegzetlen kevert, laza köves-téglás humuszos feltöltést figyeltünk meg.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

400. Pécs, Rákóczi út 53.

(KÖH 75421)

(Baranya megye) Kő

2010. április 12. és június 14. között régészeti megfigyelés mellett épületbontásra került sor a telken, amit a telken áthaladó középkori városfal tett szükségessé. A városfal vonalában álló falról Gere László már korábban megállapította, hogy túlnyomórészt újkori eredetű, azt engedték elbontani.

A kérdés igazából csak az volt, hogy a falalapozás milyen korú. A fal vonalának D-i oldala elé ástott szonda alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy a mai felszín alatt a telek teljes, közel 11 m szélességében megvan a középkori városfal kőalapozása.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

401. Pécs, Szabadság utca 3.

(KÖH 75425)

(Baranya megye) Rő

2010. szeptember 16–21. között régészeti megfigyelést folytattunk egy földfelszín alatt kialakítandó mélygarázs földmunkáinál. Mivel a telek a római kori város területén fekszik, elképzelhető, hogy a területen római kori épületmaradványokat rejt a föld. A kockázati tényezőket csökkentendő a beruházó úgy döntött, hogy talajradarozást kér a Janus Pannonius Múzeumtól. A radarozás sikere érdekében szükséges volt leszedni az újkori és modern feltöltési réteget a területről. Ezt munkagép végezte a felügyeletünk mellett.

Első lépésben a telek ÉK-i sarkánál kb. 1×1 m nagyságú területen ástunk egy kisebb szondát az újkori–modern feltöltődés mértékét megállapítandó: ami 1,10–1,40 m vastagnak bizonyult. A felszíni köves-téglás törmelék alatt mintegy 0,6–0,7 m vastag humuszos-izsapos sötétszürke feltöltődési réteget figyeltünk meg, alatta pedig 0,2–0,3 m vastagon sárga, erősen kavicsos réteget. A kavicsréteg valószínűleg valami újkori pince vagy épületalap ásásakor kitermelt és elterített altalaj. Alatta újra szürke humuszos-izsapos feltöltődést figyeltünk meg, ami a római kor utáni természetes feltöltődésként értékelhető. A megnyitott terület DNy-i sarkában 0,5×1 m nagyságú területen a markoló segítségével megkerestük az altalajsíntet (sárga, erősen kavicsos réteg). Ez a szint a leszedett szinthez képest 2,00–2,20 m mélységben jelentkezett. Egészen az altalajig a szürke humuszos-izsapos feltöltődést figyeltük meg. A sárga altalaj felett kb. 1 m magasságban római kori teguladarabok kerültek elő. Habarcsos kőtörmeléket egyáltalán nem észleltünk, ami azt sejteti, hogy a kiásott gödör környezetében valószínűleg nem álltak épületek a római korban.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

402. Pécs, Üszögpuszta

(Baranya megye) U, B

A Városvölgy és Drávaszerdahely között építendő gázvezeték Pécs irányába vezető leágazása által érintett régészeti lelőhelyeken 2010-ben végeztük el a földmunkák régészeti megfigyelését.

Üszögpuszta (HT-102 lh., KÖH 69143): Június 8–12. között a 01526/1 és 01537/8–9 hrsz.-ú ingatlanokon 819 m² lehumuszolt területből 326 m² volt régészetileg érintett. A kijelölt terület K-i felében objektumot nem találtunk, a domboldal felső részén szórtan kisebb göd-

rök és cölöplyukak, majd sűrűn nagyméretű gödrök jelentkeztek. Ezenkívül két kemence vörösre égett sütőfelületét találtuk meg. Az előkerült leletanyag alapján középső bronzkori, mészbetétes edények népének telepe található a területen, melynek 20 objektumát tártuk fel, 13 gödröt, 4 cölöphelyet, 1 árkot, 2 kemencét.

Szeptember 28–29-én a 1+700 és 1+840 km-szelvények közötti szakaszon, az üszögi úttól és a halastótól K-re további 648 m²-ből 151 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak. A júniusban feltárt lelőhelyrész objektumai egy dombháton sűrűsödtek, ehhez kapcsolódóan a lelőhelytől DK-i irányban, a meredek domboldalban észleltünk 4 újabb régészeti jelenséget. Az objektumok középső bronzkori leletanyagot tartalmaztak (mészbetétes kerámia kultúrája). Az egyik objektum egy nagyméretű, valószínűleg fémolvasztásra használt kemence volt, többrétegű, erősen hamus betöltéssel. Bár a korábban feltárt és az újabban előkerült objektumok között jelentős méretű régészetiileg üres terület van, az objektumok azonos korszakba sorolható leletanyaga miatt egyértelmű, hogy összetartoznak.

Üszögpusztai II. (HT-181 lh., KÖH 77415): Szeptember 28–29-én a humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 1+300 és 1+400 km-szelvényei között leállítottuk. Az üszögi úttól és a halastótól K-re, az üszögi völgy felett D-i irányba meredeken emelkedő domb tetején, a 435 m²-nyi nyesett területből régészetiileg pozitív 271 m² volt. Öt régészeti objektumot sikerült feltárnunk. A szemetesgödrökből középső neolitikumra datálható leletanyag került elő (DVK).

Munkatársak: Birkás Péter, Linzembold Csongor, Nagy Norbert, Vadas Livia régésztechnikusok.

BOLDOG ZOLTÁN – VOICSEK VANDA – LIGNER JÁCINT

403. Pécs, Várady Antal utca 10.

(KÖH 28756)

(Baranya megye) Rő

2010. december 8–16. között a BMMI Janus Pannonius Múzeuma próbaásatást végzett a beépíteni tervezett telken. Az építkezés a régészeti rétegeket várhatóan nem érintette, ugyanis az épületek síkalapozást kaptak, mélygarázs pedig nem készült. Kettő kutatóárokkal 100 m²-t vizsgáltunk, aminek elsődleges célja a rétegviszonyok tisztázása volt. Ténylegesen 76 m²-t tártunk fel.

A terület a Mecsek lábánál egy természetes völgy végében terül el, így előzetesen jelentős vastagságú természetes feltöltődésre lehetett számítani. Az I. árok K–Ny, a II. É–D irányú volt. Római kori épített emlék nem került elő, a terület a 4. sz. elején fallal körbekerített városrészen kívülre, attól Ny-ra, esik. A telek a középkori város területén helyezkedik el, annak DNy-i szélére esik. Középkori épített járószintet sem találtunk, nem is volt várható, a terület a középkor során beépítetlen volt, kertként funkcionált. Régészeti objektumként egyetlen gödröt határoztunk meg, amely a római kori felszín-

ről indult. A római kor utáni feltöltődésből néhány római kori cserépdarabot, tegulát és egy állatcsontot gyűjtöttünk.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

404. Pécsudvard, Kis-Cser

(KÖH 69121)

(Baranya megye) U

A HT-84 jelű lelőhely feltárását 2010. május 13. és június 8. között végeztük el. A régészeti kutatást a Városföld és Drávaszerdahely között építendő gázvezeték tette szükségessé. A nyomvonalban lehumuszolt 981 m²-ből 276 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhely Pécsudvard és Egerág között, egy É–D irányú, magasabb domb tetején helyezkedik el, nagyjából egy szintben levő, lapos dombtetőn. A dombtetőn a gázvezeték vonalával párhuzamosan, de azt nem érintve ÉNy felé enyhe emelkedő kezdődik. A területen a humusz vastagsága változó, 70–150 cm. A vezeték vonalát egy földút metszi, ettől É-ra teljes szélességben (7 m) kezdtük a humuszolást, majd mivel 20 m hosszan semmilyen régészeti jelenség nem került elő, szondázásra váltottunk. A szelvénynek a földúttól D-re eső felén is ugyanígy jártunk el. A szelvény É-i végében objektumokat találtunk, de azt követően 20 m hosszan folytatott munka során negatívnak bizonyult.

Az előkerült 8 őskori objektumból 7 gödör, 1 átégett felületű tűzrakó hely, vagy platni. A szelvény É-i végében 5, a D-i végében 3 objektum volt, bár mindegyik őskori, a közöttük levő 230 m hosszú területen egyáltalán nem voltak régészeti jelenségek. Az objektumok leletanyaga kevés, csak kerámia és állatcsont.

Július 21–24. között elvégeztük a gázvezeték-építés régészeti megfigyelését. A nyomvonal 175+250 és 175+950 km-szelvényei között további 535 m²-t találtunk régészetiileg pozitívnak. A korábban feltárt lelőhelyrészhez kapcsolódóan csekély számban ugyan, de a lelőhelytől mindkét irányban jelentkeztek még objektumok. Ezek kivétel nélkül hulladéktároló gödrök voltak, és a korábbi feltárás során azonosított neolitikus leletanyagot tartalmazták, azon belül is a lengyeli kultúra anyagát. Ez alapján tehát az itt feltárt jelenségek egyértelműen a HT-84 lelőhelyhez tartoznak.

Munkatársak: Boldog Zoltán régész, Vadas Livia, Fenyvesi Anita régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

405. Pécsvárad, vár

(KÖH 25027)

(Baranya megye) Kö

1970-ben a várfalak D-i részét Kiss Attila ásatása érintette, részben feltárta a DNy-i torony várfalon belüli néhány részletét. Azt, hogy a vár DNy-i sarkánál egy „U” alaprajzú torony alapfalai rejtőznek, már korábban is lehetett tudni. 2004-ben Bodó Balázs és Orosz

Krisztina végeztek itt rövid régészeti feltárást: a DNY-i toronymaradványnál statikai okokból csupán a felső humuszréteget tisztították le néhány helyen annyira, hogy a falakat fel lehessen mérni, így a torony kiterjedése hozzávetőlegesen megállapíthatóvá vált. A különböző időben végzett beavatkozások (helyreállítások, tereprendezések) során az addig felszín fölötti maradványok lepusztultak, ill. eltakarásra kerültek.

A DNY-i sarkon a várfal elfalazása 2006 tavaszán kiomlott. Az álló falak statikai biztosítására és a fal javítására 2010 késő őszen kerülhetett sor úgy, hogy a torony részbeni felmagasítása egyúttal támpillérként tudná megtámasztani a várfal nyílás melletti sarkait.

Az építési földmunkákat 2010. október 25. és november 3. között régészeti megfigyelésünk mellett végezték. A felmenő falak ingatag részleteinek biztosításával a leomlott D-i várfal köveit összegyűjtöttük, a törmelékot lebontottuk, ezt követően a torony falmaradványát letisztítottuk, pontos alaprajzát, ill. építészeti kialakítását meghatároztuk. A falkorona több helyen közvetlenül a felszín alatt jelentkezett, a jelentősen lepusztult torony fala scarpával rendelkezett, azaz kívülről rézsűsen lett kialakítva. A rézsű pontos meghatározása alapvető feltétele bármiféle további ráfalazásnak. Azt nem lehetett bizonyítani, hogy a torony – legalábbis az alsó szinten, ahogy azt a korábbi kutatások feltételezték – eredetileg nyitott lett volna.

A D-i várfal előtti metszetben, a torony várfalon belül eső részénél a külső falkorona síkjáig megfigyelhettük a vár D-i részén máshol is tapasztalt jelentős mértékű feltöltést. A torony formájának, pontos alaprajzának meghatározásán kívül nem volt lehetőségünk sem az építés, sem a pusztulás korának meghatározására. Nem volt lehetőség a D-i várfalon belül a toronytól K-re eső részen szondát nyitni a várfal alsóbb részeinek megismerésére sem. Bodó Balázs szerint, ha korai épületmaradványokkal nem is, de 11–12. századi rétegekkel bizonyosan számolhatunk ezen a területen. A pécsváradi kolostor és vele együtt feltételezhetően az erődítések legnagyobb átépítése, egy pápai búcsúengedély tanúsága szerint, 1491 körül zajlott. Kérdéses azonban, hogy ez pontosan mire is terjedt ki. A középkori kolostor utolsó, reneszánsz stílusú átépítése a 16. sz. harmincas éveiben történhetett. Az eddigi kutatások alapján jelenleg lehetetlen eldönteni, hogy a torony és a környező várfalak a fenti két időszak közül melyikben épültek.

A torony alapfalai mentén talált feltöltésben 15. századi kerámiatöredékek, a leomlott fal kövei között, beépített, másodlagosan felhasznált faragott kövek: ablakbéllet, oszlop- és tagolt bordatöredékek kerültek elő.

NAGY ERSZÉBET

szakági munkarészt megalapozó adatgyűjtés és a 2010. március 27-én végzett bejárás célja kizárólag a már ismert lelőhelyek állapotfelmérése és a még nyilvántartásba nem vett lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésének meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Horgásztanya (KÖH 77513): A község belterületének DK-i peremén a Halas-tó melletti horgásztanya és a Péteri–Monor összekötő út által közrefogott szántón, a felszínen intenzíven jelentkező szarmata település lokalizálható.

Kertek alja (KÖH 77511): A lelőhely a településtől D-re, a Halas-tó ÉNy-i partján, a belterületi kertek végében található, Ny-ról vízmű és nádas, D-ről, DK-ről a halastó és nádas, É-ről ÉK-ről lakóingatlanok határolják. A megművelt kertekben és az alattuk elterülő szántón szarmata leletek gyűjthetők. A lelőhely valószínűleg a sporttelep területére is kiterjed.

Parlagi-földek 1. (KÖH 77507): A község külterületén, a településtől D-re, egy őskori vízfolyás mederkanyarulatában lapos domb emelkedik. A domb É-i végét DNY–ÉK irányban vágott csatorna szeli át. A vízmentes kiemelkedésen csekély felszíni intenzitású újkőkori telepnyom lokalizálható. A lelőhely ÉNy felől a Péteri bekötőútról leágazó, fasorral szegélyezett földúton, majd a csatorna K-i oldalán D felé fordulva közelíthető meg.

Parlagi-földek 2. (KÖH 77509): A lelőhely a településtől D-re, a Halas-tó DNY-i partján, laposan elnyúló szántókon található; Ny-ról a péteri bekötőút, É-ről a halastó és nádas, K-ről a zártkerti övezet előterében kanyarodó csatorna, DNY-ról fasorral szegélyezett földút határolja. A területet őskori vízjárás medre tagolja, és ennek megfelelően a magasabban fekvő részekeken növekszik, míg a vizenyősebb részekeken csökken a kelta és szarmata település leleteinek intenzitása.

Péteri 1. lh. (KÖH 65994): A község belterületének ÉK-i peremén, a temetővel és a vasipari teleppel szemben lapos dombhat emelkedik. Korábban ezen a területen Árpád-kori telepnyomra utaló jelenségeket dokumentáltak, de a jelen munkához kapcsolódó helyszíni szemle alkalmával, a sarjadó gabonában régészeti leletet nem lehetett megfigyelni.

Péteri 3. lh. (KÖH 57218): A község külterületén, a településtől D-re, Monor közigazgatási határánál DNY–ÉK irányban csatorna fut. Ennek létesítésekor hosszan elnyúló lapos dombot vágta át, amelynek Monor felőli oldalán háromszögelési pont van. Itt a csatorna mindkét oldalán őskori, szarmata településre utaló leletek gyűjthetők.

Péteri 4. lh. (KÖH 57219): A lelőhely a község zártkerti területén, településtől D-re, a Halas-tó D-i partján laposan elnyúló dombon található. Ez a terület hétvégi házakkal, nyaralókkal javarészt már beépített, ezért a felszíni lelőhely-lokalizáció csak korlátozottan lehetséges. A nagy kiterjedésű őskori, késő bronzkori, szarmata és avar kori régészeti lelőhely Monor közigazgatási területére is átnyúlik, ahol a szántásban jelentős leletszóródás figyelhető meg.

406. Péteri határa

(Pest megye) Ő, U, B, Sza, A, Á

Péteri község településrendezési eszközeinek módosításához örökségvédelmi hatásvizsgálat készült. A régészeti

Péteri 5. lh. (KÖH 57220): Őskori, szarmata telepnyom. Leírása Péteri 3. sz. lelőhelyével megegyezik.

TANKÓ KÁROLY

4107. Pétfürdő, Kikeri-tói-gát
(KÖH 8867)

(Veszprém megye) Kö

A 8. sz. út 31+700–39+600 km-sz. közti szakaszán a terepbejárást 2010. május 6-án végeztem. A nyomvonal szinte teljes egészében elfedett (gyep, legelő, erdő) melléke nem volt alkalmas terepi kutatásra. A már ismert és nyilvántartott régészeti lelőhelyek (4) azonosítása is csupán egy alkalommal hozott eredményt. A fokozottan védett lelőhelyen található középkori gát néhány köve megfigyelhető volt az út alatt átvezetett Péti-víz csatornaboltozatának kváderkövei között.

A bejárás során leletanyagot nem találtam.

FEKETE CSANÁD

4108. Pilisvörösvár, Osztott-földek
(MRT 7. k. 21/3 lh., KÖH 11191)

(Pest megye) Rő

2010 októberében szántás során római kőláda sír fedőlapjait bolygatták meg Pilisvörösváron, a Határréti-patak DNY-i partján. A leletmentés alkalmával előkerült egy késő római, DK-ÉNy tájolású kőládásír (teteje a felszíntől 30–40 cm mélységben). A sír fedőlapját és két hosszanti oldalát nagy, faragott kövek alkották (felirat egyikén sem volt), keskenyebbik végében és az alján tegulákat találtunk. A sírban többszörös utántemetkezést állapíthattunk meg. Összesen négy egyénnek a csontváza került elő, némelyik töredékesen és összedobálva. A legelső női váz nyújtott helyzetben, eredeti helyén feküdt (csak a fejét bolygatták), bal karján bronz karperec és gyűrű volt. Mellette egy gyermekváz, szintén a feje bolygatott. Felül két másik váznak a töredékes csontjai kerültek elő. A sírföldben üveg- és kerámiadarabokat találtunk. Bontás közben mellette újabb téglasír folyt és koponyatöredék látszott 45 cm mélységben (mélyszántás szintje). A római temető valószínűleg az egész domboldalon folytatódik, lenn a patakparton pedig egy római villagazdaság felszíni nyomai látszódnak még ma is. A szántás során folyamatosan pusztul a lelőhely.

Munkatárs: Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

4109. Piricse, Egyesült Erő Tsz-től délre
(KÖH 74119)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B?

A településrendezési munkálatokkal érintett területen régészeti terepbejárást végeztünk 2010. április 26-án. A szennyvízvezeték nyomvonalát az út mindkét oldalán 5 m szélességben jártuk be. A Piricse–Encsencs közötti szakaszon, noha a Ny-i és K-i oldalon egyaránt kb.

150–200 m széles területet vizsgáltunk át, összesen egy új lelőhelyet sikerült lokalizálnunk.

A lelőhely a tsz kerítésétől D-re található, K–Ny irányú kis magasparton húzódik, „kifli” alakban követve a terület természetföldrajzi adottságait. Hossza kb. 33, É–D-i szélessége 50–70 m. Területén őskori, feltehetően bronzkori cserepeket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Tompa György, Scholtz Róbert (Jósa András Múzeum).

MESTER ANDREA

4110. Pogány határa
(Baranya megye) R, Á

2010. júliusban végeztük a Horvát Transzit gázvezeték-fektetés földmunkáinak régészeti megfigyelését.

Halastó alatt (HT-164 lh., KÖH 74687): Július 26. és augusztus 11. között a humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk a nyomvonal 177+800 és 178+250 km-szelvényei között. A lelőhely Pogány határában, Szalánta irányába egy mély patakvölgy két oldalán helyezkedik el, mindkét irányban meredek domboldalban, de a dombtetőre csak a pataktól É-ra levő része nyúlik fel. A gázvezeték nyomvonalában 1803 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 789 m² volt.

A lelőhelyen feltárt 20 objektum nagy része igen nagyméretű, és ráadásul néhol jelentős mélységű is volt. Néhány szép méhkas alakú tárolóverem is előkerült, ezeket valószínűleg eredetileg sárral tapasztották ki, mert az aljukon (és helyenként még az oldalukon is) nagy mennyiségű, enyhén átégett tapasztás volt. A leletanyag mind a rézkorból, mind az Árpád-korból meglehetősen szegényes.

Irtás (HT-158 lh., KÖH 74673): Július 23. és augusztus 13. között a nyomvonal 178+450 és 178+600 km-szelvényei között dolgoztunk. A lelőhely Egerág és Szalánta között, egy mélyebb patakvölgy fölötti fennsík kezdetén található, a fennsík az 58. sz. főúttal párhuzamosan fut. A gázvezeték nyomvonalában 626 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 319 m² volt. A lelőhelyen 12 régészeti objektumot tártunk fel, de az ezekből előkerült jellegtelen, rossz minőségű őskori durva kerámia alapján pontosabb kormeghatározás egyelőre nem lehetséges.

Munkatársak: Vadas Lívia, Fenyvesi Anita, Németh Réka régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

4111. Pócspetri, Réthát
(KÖH 51427)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R, Sza

2010 nyarán az M3 gyorsforgalmi út Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszának nyomvonalán, az M3-213 lelőhelyen a Nemzeti Örökségvédelmi Központ megelőző régészeti feltárást végzett, 10 000 m²-en. A Pócspetritől megközelítőleg 3 km-re, É-ra elhelyez-

kedő lelőhelyen a hatástanulmány alapján szórványos, gyér őskori telepnyomokat vártunk. A lelőhelyet a Máriakerti (IV/3.)-folyás szeli két részre; a feltárás megnehezítette a rendkívül magas talajvíz. 2010-ben 293 jelenséget tártunk fel.

A mélyebben fekvő, jelenleg mocsaras, vizenyős részen kizárólag rézkori objektumok, főként gödrök mutatkoztak. Jellemző a nagy mennyiségű állatcsont, több gödörből került elő őstulok- szarvtörredék. Az előkerült kerámiák a késő rézkorra jellemző kannelúrák, bekarcolt háló- és pontozott díszítésűek.

A feltárt szarmata objektumok (főként gödrök) sekélyek, sok esetben csak a jelenségek alját tudtuk megfogni. A terület K-i részén az objektumok elszórtan, azonban a Ny-i részen sűrű csoportokban, egymásba ásva jelentkeztek. Itt sok objektumot csak a bontás során tudunk elkülöníteni. Az objektumok többnyire sekélyek, és kevés leletanyag származott belőlük.

A gödrök mellett négy épület is előkerült. Az egyik K-Ny-i irányú, szabályos téglalap alakú, 7,5×4 m nagyságú. Egy másik szintén téglalap alakú, ÉK-DNy-i irányú, 3,2×2,9 m alapterületű, Ny-i sarkában kőalapozású tűzhellyel.

A legjelentősebb felfedezés a rézkori objektumok környezetében jelentkező szarmata kút. A kút teljes fábólélelése megőrződött a magas talajvíznek és a mocsaras, nedves közegnek köszönhetően. A legfelső gerendákat 40 cm-es relatív mélységben találtuk. A kút felső része négyzet alakban, átlagosan 180 cm hosszúságú és 30-40 cm átmérőjű gerendákkal három-négy szintben volt kirakva. Ez alatt egy 65×52 cm nagyságú téglalap alakú, deszkából összeácsolt szerkezet került elő. A kút alján egy nyers színű edénytörredék feküdt.

Munkatársak: Cservenákné Kasza Edit, Erdei Krisztina, Farkas Gábor technikusok.

NICKLAS LARSSON – MAJERIK VERA

412. Pusztadobos, Komlósi-szállás Dny (KÖH 34873)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) R

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2010. augusztus 27. és szeptember 24. között elvégezte az M3-83 jelű régészeti lelőhely (0102/27, 0102/30 hrsz.) megelőző feltárását. A kutatást az M3 autópálya Nyíregyháza-Vásárosnamény közötti szakaszának építése tette szükségessé. A feltárt terület 2138 m² volt.

A lelőhely a településtől DK-i irányban helyezkedik el, egy É-D-i irányú dombhát É-i végén. Az előzetes hatástanulmány alapján, melyet a nyíregyházi Jósza András Múzeum készített 1993-ban, egy bronzkori településrészlet előkerülésére lehetett számítani.

A lelőhelyen 11 ÉNy-DK-i irányú, 2,5 m széles, átlagosan 80-120 cm mély kutatóárkot húztunk. Összesen 8 régészeti jelenség került elő, melyek közül 4 geológiai jelenségnek bizonyult. Az egyik régészeti objektum nagyméretű, amorf, vörös kovárványos ho-

mokkal betöltődött, vélhetőleg anyagnyerő gödör volt; betöltéséből díszített rézkori kerámia, valamint egy fél orsógomb is előkerült.

Déli irányban elvégeztük további 2946 m² terület kutatását: csak az őskori kultúrréteg folytatódását figyeltük meg, amelyből továbbra is rézkori kerámiatörredéket gyűjtöttünk. Korábban már átvágtuk a réteget, ami azt bizonyította, hogy vélhetőleg a dombról lecsúszott őskori kultúrrétegről van szó. Újabb régészeti jelenség nem került elő a kibővített területen.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bernáth László, Reszler József Péter technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

BERECZ BARBARA

413. Püspökladány, Vasút-dűlő (KÖH 59019)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, Sza

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. augusztus 9-13. között elvégezte a lelőhely (075 hrsz.) megelőző feltárását. A kutatást a 4. sz. főút megyei szakaszának rehabilitációja tette szükségessé. A feltárt 2138 m²-en 22 régészeti jelenséget találtunk.

Őskori, de jelenleg pontosabban nem meghatározható leletanyag került elő két objektumból. A kinyitott felszín ÉK-i sarkában tártunk fel egy földbe mélyített házat és mellette egy méhkas alakú gödröt. Sajnos a ház ÉNy-i oldala megsemmisült kábelfektetés során. Újkőkori emlékek voltak egy gödörben; két gödörben találtunk szarmata kori cserepet; recens emléktárgy volt 5 objektumban.

A lelőhely régészeti jelenségeire jellemző volt a kevés lelet. A feltárt gödrök közül tizenegyet leletanyag hiányában nem tudunk korszakhoz kötni.

A leletanyag a debreceni Déri Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Fehér Csaba rajzoló, Janka Edvárd fényképész. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

414. Rajka, Fáskert (KÖH 28695)

(Győr-Moson-Sopron megye) Á

2010. novemberben helyszíni szemlét tartottam a lelőhelyen.

A Rajka DK-i szélén, a Dunakiliti felé vezető út É-i oldalán húzódó dombon terepbejárások, szondázó feltárás és régészeti szakfelügyelet során több ízben kerültek elő Árpád-kori településmaradványok. A lelőhely teljes területe és a környéke lakóterületként szerepel a község

településrendezési tervében és már meg is indultak az építkezések, a közeljövőben a terület fokozatos beépítése várható. A veszélyeztetettség miatt fontossá vált a lelőhely – elsősorban K-i irányú – kiterjedésének pontosabb lehatárolása. Kiszállásom idején a Fáskert utcától K-re lévő új lakóterületet gyomtenger borította, a sűrű növényzet teljesen eltakarta a talajfelszínt, így érdemi terepi megfigyelésre a terület nagy részén nem volt lehetőség. Közvetlenül a Fáskert utca K-i oldalán több kerékcspást figyeltem meg, amelyek a már kimért telkekre vezetnek. A kitaposott ösvényeket végigjárva szórványosan Árpád-kori és meghatározhatatlan korú cserepeket találtam. A lelőhely tehát – a korábbi megfigyelésekkel összhangban – kiterjed a Fáskert utca K-i oldalára is.

TAKÁCS KÁROLY

415. Rajka, R-8-tábla

(KÖH 74403)

(Győr-Moson-Sopron megye) Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Rajkán a három keresztező lelőhely mellett egy korábban ismeretlen Árpád-kori lelőhely azonosítását végeztük el.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

416. Rábacsécsény, Száras-hely

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Rába É-i oldalán Rábacsécsény határában egy korábban ismeretlen nagy kiterjedésű Árpád-kori faluhelyet (Száras-hely I., KÖH 74323), és egy kisebb, bronzkori és Árpád-kori telepet (Száras-hely II., KÖH 74325) azonosítottunk.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

417. Rábaszentmihály, Kovács-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli idényben végzett terepbejárás során általában

jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Rábaszentmihály határában a Marcal egykori É-i oldalának árterénél, a Kovács-dűlőben két, korábban ismeretlen őskori és középkori lelőhely került elő (Kovács-dűlő I. és II., KÖH 74311, 74313).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

418. Rezi, vár

(KÖH 11376)

(Zala megye) Kk

2010-ben a Rezi váron a feltárási munkákat március 16. és április 30. közt folytattuk, ezúttal a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából. Az idei ásatás a vár kapuszorosát, a várárkot, valamint a D-i várárok külső D-i felének egy részét érintette. A területen két szelvényrendszert nyitottunk, amelyekben 55 statigrafiai egységet figyeltünk meg.

A vár kapuszorosát egy – a kapuszoros tengelyében nyitott – szelvénnel vágtuk át. A szelvény É-i felében, a kapuszoros és várudvar találkozásánál a DNY-i kaputorony és kapuszoros mögött elhelyezkedő farkasverem betöltésében késő reneszánsz kőfaragványokat találtunk. A kapuszoros feltöltése homogén, recens anyaggal kevert omladékréteg volt, tapasztott járósíntet csak a DNY-i kaputorony bejárata előtt és a vár küszöbköve mögött sikerült megfigyelnünk.

A vár bejáratánál teljesen kibontottuk a vár küszöbkövét és kerékvető köveit. A feltárás során megállapíthattuk, hogy a vár kapuja előtt egy felvonóhíd helyezkedett el, amely kettő – a küszöbkövek alatt elhelyezkedő – gyámkőre támaszkodott. A küszöbköveken lévő vasalásnyomok véleményünk szerint egy, a küszöbkövel párhuzamos gerenda rögzítésére szolgáltak, melyben a csapóhíd perselye helyezkedhetett el. A csapóhíd a küszöbkötől 3,2 m-re kialakított, sziklára épített támfalra támaszkodott, melynek alsó része előkerült. Ettől a ponttól a várárkon keresztül facölöpökre támaszkodó híd vezetett át a 15–16. században, melynek NY-i oldalán az egymást követő 9 cölöphelyet megtaláltuk.

A fahídnak a D-i várárkon keresztül érkezési pontját nagy valószínűséggel rögzítettük, ennek D-i oldala egy a D-i lejtő pereméből É-i irányba kiugró könyvelven nyugodott, míg K-i oldalát odahordott, máshol bányászott kövekből kialakított talapzatra fektették. Valószínűleg itt a híd nem cölöpökön, hanem a kőalapozásra fektetett támgrondákra nyugodott. A késői vár fénykorához tartozó megközelítést meg tudtuk határozni, mivel a vár hídjának cölöpjei a feltárt részen 14–15. századi feltöltésben jelentkeztek, ez azt jelenti, hogy a korábbi (a 13–14. sz. fordulóján épített) vár hídjának esetleges maradványai csak ez alatt kerülhetnek elő.

Eredményeink alapján a 14–15. századi vár hídja rekonstruálható.

Munkatárs: Havasi Bálint.

VÁNDOR LÁSZLÓ

419. Réde határa

(Komárom-Esztergom megye) U, B, Á, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Réde határában nyolc új lelőhelyet sikerült azonosítanunk a nyomvonal mentén, a *Fűzfarkúti-dűlőben*, ill. a *Cuhai-Bakony-ér* két oldalán (KÖH 74181, 74185, 74189, 74195, 74199, 74201, 74211, 74213).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

420. Románd, Nyugati-csapási-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Romándtól D-re nyolc lelőhelyet vizsgáltunk a nyomvonalon, a terület megfelelő kutathatóságának köszönhetően csak egy korábban ismeretlen lelőhely nyomai kerültek elő.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

421. Romonya, Kerekerdő-alja

(KÖH 74703)

(Baranya megye) U

2010. augusztus 17–21. között elvégeztük a Horvát Transzít gázvezeték-fektetés által érintett HT-172 jelű lelőhelyen a földmunkák régészeti megfigyelését. A humuszréteg gépi eltávolítása során több régészeti objektumot azonosítottunk, ezért a további munkavégzést a nyomvonal 163+600 és 163+750 km-szelvényei között leállítottuk. A gázvezeték nyomvonalában 764 m²-nyi nyesett területből régészetileg pozitív 230 m² volt.

A lelőhely a Romonya–Ellend útszakasztól Ny-ra található. Leletanyag csak az egyik objektumból került elő, melyben gazdag kerámiaanyag mellett egy csontvázas sír is előkerült, edénymelléklettel. A leletanyaga alapján, melyben a vörös festésű kerámia volt túlsúlyban a lengyeli kultúrához tartozik.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bósz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsubori István.

LIGNER JÁCINT

422. Sajókeresztúr, Malomszer

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Á

A „Sajókeresztúr és Sajóecseg községek szennyvízelvezetése és a meglévő boldvai szennyvíztisztító telepre

történő rácsatlakoztatása” projekt keretén belül 2010. novemberben örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan terepbejárást végeztünk.

Malomszer 1. (KÖH 75871): A Sajókeresztúrt Sajóecseggel összekötő út Ny-i oldalán, a kis dombvonulat lábánál, az úttól kb. 100 m-re helyezkedik el a kevésbé intenzív lelőhely. Az őskori és szórvány újkori kerámiával jelölt település elhelyezkedését a tervezett beruházás nem érinti, de annak közelében halad.

Malomszer 2. (KÖH 75873): Az út Ny-i oldalán, egy a környezetéből kissé kiemelkedő magaslaton található a lelőhely. Az intenzív, kisebb mennyiségben őskori, nagyobb mennyiségben Árpád-kori kerámiával jelzett település valószínűleg az út K-i oldalát is érinti. A tervezett szennyvízvezetés nyomvonala érinti a lelőhelyet.

MISKOLCZI MELINDA

423. Sajókeresztúr, Rákóczi út

(KÖH 76213)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, LT, Á, Kú

2010. november 24. és december 1. között régészeti megfigyelést végeztünk Sajókeresztúr belterületén, a község csatornázásának kivitelezési munkáinál. A megfigyelés alkalmával új régészeti lelőhely került elő, melynek objektumai a középső neolitikumba (alföldi vonaldiszes kerámia kultúrája, vagy annak csoportja), a késő vaskorba (kelta kor), valamint a 17–19. századba sorolhatók. A Rákóczi út 93., 91. és 89. sz. porták előtti területen (a 10. és 11. sz. aknák között) a gerincvezeték árkanak falában 8 régészeti objektumot figyeltünk meg, melyek közül 4 jelenség feltárására nyílt lehetőség. A jelenségek a 11. sz. aknától D-re fekvő árokszakaszban is folytatódtak, és újabb régészeti korszak, az Árpád-kor (13–14. sz.) emlékei is előkerültek. Leletmentés, majd megfigyelés keretei között folytattuk a munkát, célunk a lelőhely D-i szélének lehatárolása volt.

A lelőhely feltehetően kapcsolatba hozható a Pusztai Tamás által 2003-ban feltárt Sajókeresztúr, Rákóczi út 107. sz. lelőhellyel (KÖH 38900), ahol középső neolitikus, kelta kori, középkori és késő középkori telepnyomok kerültek elő. Jelentésében Pusztai Tamás megjegyezte, hogy az a tengerszint feletti magassági szint, melyen a régészeti jelenségek találhatóak, a Sajó magaspártján a kutatót telektől D-re is követhető, így hasonló korú régészeti emlékek előbukkanására ezen azokon a területeken is számítani lehet.

Munkatárs: Nagy S. József.

CSENGERI PIROSKA

424. Sajópálfala, Rovnya

(KÖH 74879)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság munkatársai 2010. március és július hónapokban örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó régészeti

helyszíni szemle, majd próbafeltárás során új régészeti lelőhelyet regisztráltak.

Július–augusztus között egy épülő ház alapozási munkálatai, valamint a beépítendő telkek gázvezeték árkának kiásása miatt a telkek egy részén megelőző feltárássra volt szükség. A kutatott 225 m²-en két hulladékgödört, egy kutat, két beásáshoz nem köthető leletsűrűsödést bontottunk ki.

A csekély objektumszám ellenére jelentős mennyiségű leletanyag került felszínre, amely főleg kerámiatöredékekből (fazekak, szűrőedény, csőtálpas tál), pattintott kővekből, obszidiánpengékből, őrlő- és csiszolókövek töredékeiből valamint egy kaptafa alakú kőbaltából áll. A kerámia díszítésére a karcolt meander és cikcakk, valamint a plasztikus körömcshipkedés és bütyökdísz jellemző.

Érdekességgé említenünk két törött agyaghurka, melyeknek a keresztmetszete háromszögletű és talán karperec töredékei lehetnek. Előkerült egy patára(?) emlékeztető kis töredék is, melynek közepe átfúrt, funkciója talán kiöntőcső, de a formája alapján agyagszobor(?) töredéke is lehet. A tárgy pontos meghatározása csak a leletanyag feldolgozása után lehetséges.

A leletanyag tipológiája alapján előzetesen megállapítható, hogy a területet a középső neolitikumban lakták, a telepet az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájának valamely népessége hozta létre a kultúra korai elterjedési időszakában (AVK 2).

Munkatársak: Hajdú Melinda régész-technikus, Sáfrány Andrásné, Nagy S. József rajzoló, Pálfi Tibor, Szabó László ásatási technikuskok (HOM).

Koós JUDIT

425. Sajószentpéter, Református Nagytemplom (KÖH 21109)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A miskolci Herman Ottó Múzeum Régészeti Osztályának 2010 nyarán nyílt lehetősége csővezeték fektetését megelőzően Sajószentpéter középkori temploma környezetének régészeti kutatására. A megelőző régészeti feltárást június–júliusban végeztük.

A templom első írásos említése 1409-ből, majd 1412-ből származik. Védőszentje Szent Miklós. Építése Sajószentpéter középkori növekedésével, gazdasági fejlődésével állhat szoros kapcsolatban. A település mesterséges bővítésére – írott adatok alapján – a 14. sz. 60-as éveit megelőzően került sor. Ez indukálhatta az új tér közepén emelkedő templom építését is. A Szent Miklós templom a 16. sz. közepén kerülhetett a reformátusok birtokába, és a többször megismétlődő török–tatár dúlást követő újjáépítése a 17. sz. végére helyezhető.

A 2010. évi megelőző régészeti feltárás során mind a D-i, mind az É-i oldalon lévő kutatóárkokban azonosítottuk a templom építéséhez kapcsolódó tereprendezés szintjét. E rétegváltás felett megfigyeltünk több (15–16. századi leletanyagot tartalmazó) építési, valamint egy

markánsan jelentkező (15. századhoz köthető) pusztulási réteget is. A templom szentélyétől D-re, valamint a templomhajó D-i oldala előtt azonosítani tudtunk egy-egy a templom építését, és így a tereprendezést megelőzően itt állt ismeretlen funkciójú és teljesen visszabontott korai kőfal csekély maradványát is.

A templom É-i előterében feltártunk 4, Hunyadi János és Hunyadi Mátyás pénzeivel keltezett rétegekbe ásott, 17–18. századi temetkezést is. Ezek a reformátusokhoz kapcsolható temetkezések közvetlenül a templomhajó É-i fala előtt kerültek elő. Azaz megállapíthattuk, hogy a templom körül az 1980-as évek végéhez köthető szintsüllyesztéskor a 15. századig minden régészeti réteget megsemmisítettek.

Szintén a templomkert É-i területén a 15. századi rétegek alatt egy igen vastag (15–25 cm) habarcsos járószintet tártunk fel, melybe két 50 cm átmérőjű cölöplyuk mélyedt. Ezek az objektumok talán a templom egyik átépítési periódusához kapcsolható állványrendszer tartották. Más elképzelések szerint esetleg egy a templom É-i oldalához utólagosan hozzáépített faépület szerkezeti elemének részlete lehetett. Funkcióját csakúgy nem tudtuk meghatározni, mint a habarcsos padlóét.

A templomhajó É-i támpillérei között, egy kis kutatóblokkban megtaláltuk az épület legkorábbi (14. századi) építési periódusához tartozó templomfalat, ill. annak alapozását is.

A templom körül középkori temetkezések maradványait, nyomait viszont nem találtuk. Ez az érdekes helyzet az egyházi épület plébánia funkciójának kérdésességét veti fel, és több elméleti válaszlehetőséget is kínál.

LOVÁSZ EMESE – GÁL-MLAKÁR VIKTOR

426. Sajóvámos, Dózsa György utca 2. (KÖH 75383)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kk, Ű

A megyei Múzeumi Igazgatóság 2010. június 15. és július 2. között próba- és megelőző feltárást végzett a belterületi 658/2 hrsz.-ú ingatlanon, melynek célja az ide tervezett áruház előzetes régészeti kutatása volt. Az ásatásokat indokolta, hogy a terület a történelmi településmag közvetlen határában, a középkori eredetű templomtól 60 m-re DK-re található és a 600 m² alapterületű tervezett áruház régészeti lelőhelyet érinthet (előzetes kutatások alapján neolit településrészt, valamint esetlegesen az ismeretlen helyű sajóvámosi kolostort). A területen a kutatást megelőzően egy kocsmaépület állott, ennek kora feltehetően újkori, vagy 20. század eleji. A helyszín a középkori templom kiöblösödő terének D-i szegélye, de a három katonai felmérés idején ezen területet még üresen álló kertművelésű helyszíneként ábrázolták, a középkori/kora újkori falu házai, utcái innen DNy-ra, 20–25 m-re találhatóak.

Június 15–18. között elvégezték a teljes, 600 m²-es épülettömb területének humuszolását, 60 cm-es szint-

süllyesztést hajtott végre. Ennek folyamatos régészeti megfigyelése során közepes intenzitásban *Árpád-kori, késő középkori és újkori* kerámialeletek kerültek elő. Június 23. és július 2. között a kiásott alapárkokban megfigyelt régészeti jelenségeket tártuk fel. Ennek során összesen 28 stratigráfiai egységet határoztunk meg. Három vízgyűjtőt/kutat tártunk fel, ezek korát a viszonylag nagy mennyiségű leletanyaguk alapján a 16. századra helyezhetjük. A kutak közül kettő egyszerű vízgyűjtő/ciszterna volt, míg a harmadik épített szerkezetű kút lehetett. Az utóbbi objektumból egy pénzérme is előkerült. A kutakhoz egyéb késő középkori objektum nem tartozott, így az I. katonai felmérésen látottak alapján valóban a település kertjeit azonosíthatjuk itt, melytől Ny-ra helyezkedtek el a házak.

A terület Ny-i szélén kis felületben igen intenzív *neolitikus* leletkoncentrációt tapasztaltunk. Erre rábontva megállapítottuk, hogy egy agyagkitermelő gödör visszatöltése, melybe nagy mennyiségben került háztartási hulladék (főként edénytöredékek, néhány agyaggyöngy), valamint a tetejéről egy szájjal lefelé beejtett/behelyezett ép (csak a föld súlyától összerogyott) edény is előkerült. A neolitikus objektum É és Ny felé a beavatkozási területen kívül is folytatódott.

A fenti régészeti korú jelenségeken kívül újkori beásásokat találtunk, melybe a már említett korszakok leletanyaga szórványként került bele. A terület É-i peremén egy vastag, vörös égésréteget figyelhattunk meg, mely alatt csak vékony fekete koromréteg helyezkedett el. A vastag vörös rétegben nagy mennyiségben teljesen átégett faltapasztások, paticskák voltak, valamint 18–19. századi leletanyag. Ezen égésréteget összefüggésbe hozhatjuk a falu 1843-as teljes leégésével.

CSENGERI PIROSKA – SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

427. Salgótarján, Baglyaskő (KÖH 32101)

(Nógrád megye) Kk

2010. június 28. és július 7. között próbafeltárást végeztünk a Baglyaskő vára alatti területen. A Bükk Nemzeti Park Igazgatósága természetvédelmi oktató- és bemutatóközpont kialakítását tervezi a területen, ennek első ütemeként a bemutatóközpont épületének földmunkáit megelőzően végeztük el a próbafeltárást. Az épület alatt három kutatóárkot húztunk, melyekben 3,40 cm mélységig vörös salakos feltöltés jelentkezett.

A baglyaskői vártól DK-re mintegy 400 m-re található egy a 20. században létesített salakdomb, ennek É-i nyúlványa került elő az épület alatt, mely a völgy feltöltésének első üteméhez köthető. A főépület mellett a melléképületek alatt nyitottunk egy szondát, melyben 120 cm mélységben sárgásbarna agyagos altalaj jelentkezett.

A terület szondázása érdekében a földmunkákkal jelenleg nem érintett területen további 6 kutatóárkot nyitottunk. Ebből egy (az út mentén a várhoz közel eső

területen) adott értékelhető régészeti anyagot: kb 110 cm mélységben késő középkori járósíntet dokumentáltunk, kevés 15–16. századi kerámiával. Említésre méltó ezenkívül egy 15. századra datálható vassarkantyú.

GUBA SZILVIA

428. Sarkad, Körösháti temető (KÖH 50085)

(Békés megye) Sza

Sarkad Város Önkormányzata egy új ravatalozó építését tervezte a Körösháti temető területén. Az építkezéssel érintett területen próba- és megelőző feltárást végeztünk 2010. július–augusztusban. Régészeti kutatásra csak a még le nem betonozott részekben nyílt lehetőség. Mivel a már részben elkészült alapok keskeny sávalapok formájában kerültek kialakításra, ezért a köztes területeken, valamint az alapokkal határolt belső részekben is megkísérelhettük a feltárást. A kutatandó terület 72 m² volt, az összes megnyitott felületen régészeti korú objektumok foltjai bukkantak elő. A már megnyitott kutatási felületeket lehetőség szerint teljesen egybenytártuk, a tervezett épület szabadon maradt teljes felületét feltártuk. A talajban kb. 40 cm-es mélységben feltört a talajvíz, amit a folyamatos szivattyúzás ellenére sem sikerült teljesen kizárni a kutatási területéről. A ravatalozó területén összesen 20 szarmata kori objektum – gödrök és kisebb árok szakaszok részletei – kerültek elő. Az objektumoknak csak a tervezett épület területére eső részüket tártuk fel és dokumentáltuk. Az objektumok betöltéséből a korszakra jellemző nagy mennyiségű szürke, korongolt, és kevesebb kézzel formált kerámia bukkant elő.

Néhány héttel később, a feltárást második ütemében a ravatalozóhoz bevezető út területén végeztünk megelőző feltárást, ekkor 521 m²-en, ahol további 46 szarmata kori objektum került elő. Külön említést érdemel egy edényegítő kemence, amely teljes egészében a tervezett út nyomvonalába esett. A kemencének vastag rostélyája volt, a belsejéből nagyon sok kerámia került elő.

LISKA ANDRÁS

429. Sarkad határa

(Békés megye) B, Sza, Ge, A, Á, Kk

A HHE-Nyékpuszta-2 földgázkút termelésbe állításához tervezett földgázvezeték és földgázüzem 1. és 2. verzió nyomvonala kialakításához 2010. április 24-én végeztünk terepbejárásokat az érintett régészeti lelőhelyeken.

Bak-rét, Békési út (KÖH 73497): A határ É-i részén, a belterülethez közel, attól kb. 700 m-re, a Sarkadkelesztúra vezető műút Ny-i oldalán, a gépállomástól is Ny-ra, a Békési úttól pedig kb. 50 m-re eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. Egy régi, lefolyástalannak látszó, nagyobb kiterjedésű terület É-i szélén, ott is egy-egy keskeny, É-i, ill. ÉK-i irányú mélyedés közötti alacsony kiemelkedésen helyezkedik el, s területét őskori kerá-

miatöredékek jelölték. Egy agyagszobor jobb lába is itt került elő. A lelőhely kb. 200×120 m-es körzetben lokalizálható.

Bálint-fenék (KÖH 50839): A késő bronzkori, szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Békési út, Debreceni-tanya II. (KÖH 50492): A szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Bogát, Folyópart (KÖH 73495): A határ É-i részén, egy régi érmeder É-i, nem túl magas, sárgás talajú partján, kb. 150×100 m-es körzetben eddig ismeretlen Árpád-kori lelőhelyet dokumentáltunk.

Csáki-sziget, József Attila Tsz. (KÖH 50842): A bronzkori, szarmata és késő középkori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, továbbá a lelőhely K-i szélét módosítottuk, ugyanis leletek – köztük avar jellegű kerámiatöredékek – az itt haladó csatornáig is előfordultak. A lelőhely kiterjedése így 380×200 m-re módosult.

Csáki-sziget, Középső hát (KÖH 50505): A bronzkori, szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, miközben megfigyeltük, hogy az Árpád-kori kerámialeletek a lelőhely D-i részén fordultak elő leginkább.

Csáki-szigeti major (KÖH 50506): Az őskori, szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, ill. megfigyeltük, hogy a lelőhelyet egy keskeny, leletmentes sáv választja el a Csáki-sziget, Sajti-tanya. lelőhelytől.

Csáki-sziget, Polynár-tanya (KÖH 50841): Az őskori és szarmata kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Csáki-sziget, Sajti-tanya (KÖH 50836): Az őskori, szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat. Megfigyeltük, hogy az Árpád-kori kerámialeletek a lelőhely D-i részén fordultak elő leginkább.

Felső-Sósi-dűlő, Csatorna (KÖH 50807): Az őskori és szarmata kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, ill. a lelőhely kiterjedését K felé módosítottuk, növeltük, kiterjedése így 450×300 m lett.

Miső, Képtő-tanya (KÖH 50865): Az őskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, ugyanakkor a lelőhely kiterjedését K felé módosítottuk, kiterjedése így 450×300 m-re nőtt.

Nyékpusztai Tsz Központ I. (KÖH 50851): Az őskori, szarmata, gepida és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Nyékpusztai Tsz Központ II. (KÖH 50852): A késő bronzkori, vaskori, szarmata és avar, ill. Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Peckes I. (KÖH 50046): A bronzkori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, ill. a lelőhely ÉK-i szélét módosítottuk, mivel az eddig jelölnél valamivel nagyobb területen fordultak elő kerámialeletek.

Peckes, Háló-tanya (KÖH 50448): A bronzkori, szarmata és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat, ill. a lelőhely É-i szélét kissé északabbra jelöltük be, mert leletanyagot ezen a részen is találtunk.

Peckes, Sajti-tanya (KÖH 50446): A bronzkori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

Tóth-ér-hát közepé (KÖH 50848): A rézkori, bronzkori, szarmata, avar és Árpád-kori leletanyaggal jellemezhető lelőhely területén megerősítettük a korábbi megállapításokat.

LISKA ANDRÁS

430. Ságvár, Belső erőd (KÖH 20404)

(Somogy megye) B, Ró

2010. április 28. és május 27. között megelőző feltárásokat végeztünk a 447 és 476 hrsz.-ú ingatlanokon. A kutatást a község szennyvízelvezetésének építése tette szükségessé. A feltárt terület 320 m² volt.

Tóth Endre kutatta az erődöt 1971 és 1979 között, azonosítva alaprajzát, periódusait, belső épületeit. A most lezajlott ásatás eredményei részben kiegészítik, részben megerősítik az általa tett megfigyeléseket.

Az erőd Ny-i oldalán megtaláltuk és felmértük az erődfal szakaszát, attól Ny-i irányban mintegy 34 m-re azonosítottuk az erődöt körülvevő nagyméretű árkot, fossát. Az egyenes oldalú, V-alakú árok körüli eredeti felszín az idők folyamán erősen lepusztult, ezért az árok eredeti szélessége nem határozható meg. Jelen állapotában mintegy 2 m széles és 1 m mély. Külön érdekesség, hogy az erődfal és a fossa között egy kisebb, az előzőnél meredekebb falú árkot is megfigyeltünk, amelynek iránya ugyancsak párhuzamos az erődfallal. Vélhetőleg az erőd korábbi periódusának árka.

A Ny-i fal 2. sz. oldaltornyán belül megfigyelhettük a második periódus belső padlóját, amely agyagalapozású, vékony, kavicsos habarcsréteg. A torony külső oldalán nyitott árokban láthatóvá vált a második építési periódus alatt az első periódus fala, geodéziai felméréssel rögzíthettük a torony és a fal alapozásának mélységét, vizsgálhatóvá vált a falszövet. A geodéziai felmérésnek köszönhetően a mért pontokkal az erőd már ismert alaprajza illeszthető lesz a község térképére.

Az erőd területén belül több 2–3. századi szemetesgödört találtunk, amelyek megerősítik Tóth Endrének azt a korábban tett megfigyelését, hogy a Kr. u. 4. századi erőd alatt egy korábbi, 2–3. századi település

nyomait az erőd építéskor elplanírozták. Figyelmet érdemel az a kerek alakú gödör, amelyben legalább két ember rendezetlen vázát találtuk. Feltehetőleg a Kr. u. 374 őszén történt szarmata–gvád betörés áldozatainak maradványairól van szó. Ezt a csontok között talált nyolc bronzérem meghatározása döntheti el. Ezeken kívül több 4. századi gödröt, félig a földbe mélyített házrészletet, kis árokszakaszt rögzítettünk.

A fémkeresős felderítésnek köszönhetően mintegy negyven érem került elő, amelyek segíthetik a terület római kori időrendjének további pontosítását.

Egy bőséges kerámiaanyagot adó késő bronzkori objektum jelzi a területen a római kor előtti régészeti korszakok jelenlétét.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Telekes Katalin Eszter régész. A geodéziai felmérést a KÖSZ Geodéziai Csoportja végezte.

MIKLÓSITY SZÓKE MIHÁLY

431. Ságvár, kolostorrom (KÖH 71315)

(Somogy megye) Kö

A kolostor maradványainak nehezen megközelíthető helyét előzőleg Bakos Péter kereste meg. A lelőhely Ságvár központjától DNy-ra kb. 7 km-re, a közigazgatási határ D-i sarkában, Lulla község D-i végétől K-re 2,4 km-re, az egykori Szent László-pusztá helyétől ÉNy-ra 650 m-re van. Déli irányába kinyúló hegynyelv végén találjuk a központi részt, amely megközelítőleg téglalap alakú, mérete kb. 40×27 m. Nagyrészt árok és egyik oldalán külső sánc védte, a felszínen téglatöredékek találhatók. Észak felé kb. 35 m-re egy derékszögben megtört árok fogja át a külső terület egy részét. A domb D-i oldala erősen bolygatott. 2010. szeptember 23-án idő hiánya miatt csak a központi részt mértük fel vázlatosan.

NOVÁKI GYULA – BAKOS PÉTER

432. Ságvár, Lyukas-domb (KÖH 48127)

(Somogy megye) Pa

A magyar felső paleolitikum és a késő pleisztocén fontos lelőhelyén a 2010-ben végzett mintavételezés célja a löszben látható vörösesbarna „tűzhelyfoltok” laboratóriumi vizsgálata volt – annak érdekében, hogy megtudjuk, valóban a tűz okozta-e ezeket a látható elváltozásokat a löszben.

A lelőhelyen, ugyanúgy mint az utolsó ásatás idején 1957–59-ben, ma is két mélyút megy keresztül. A kisebbik ma nehezen járható a vegetáció miatt. A nagyobbik rendszeresen használt földút. Az 1950-es évekhez képest ma a nagy horhosban futó földút szintje átlagosan 2 m-rel mélyebben található. A régi ásatási szelvények így ma az úthoz képest magasan helyezkednek el, ennek ellenére jól beazonosíthatók.

A mintavétel helyét a nagy horhos D-i falában jól látható vörösesbarna elszíneződés, „tűzhely” jelölte ki. Az elszíneződés Gábori Miklós 1957. évi I. szelvényének végétől 17,30 m-re Ny-i irányban található, a mai útfelszíntől 1,60 m magasságban húzódik. Az út lemedésének peremétől mérve, ami nagyjából az 1950-es útfelszín lehetett, 40 cm mélyen helyezkedik el. Ezt az elszíneződést a 2000-es évek elején Krolopp Endre és Sümegi Pál már mintázta, melynek nyoma látható az útfalban. Eredményüket 2002-ben publikálták.⁸

A mintavétel idejében az útfalat sűrű györkéret fedte. A mintavétel során először a vékonyabb gyökerektől tisztítottuk meg az útfalat. A vastagabb gyökereket nem érintettük. Az útfalat a mintázandó területen egy vékony, 0,5 cm vastag felület lckaparásával frissítettük meg. Három mintát vettünk: egyet az elszíneződés fölött 10 cm-re, egyet az elszíneződésből, egyet az elszíneződés alatt 10 cm-re. A mintavétel melletti kívájt mélyedésben jól kivehetően faszéndarabkák is látszódtak. A mintavétel után a területet érintetlenül hagytuk.

LENGYEL GYÖRGY

433. Sárbogárd, Bolondvár (KÖH 22180)

(Fejér megye) B

A közismert bronzkori földvárat 2010. március 21-én mértük fel a feleségemmel. A terület sok helyen erősen bolygatott, de az árkok, sáncok, peremek jól követhetők voltak. A bolygatások miatt csak ezek (kis részben rekonstruált) vonalát mértük. A szintvonalakat az 1:10 000-es térképről vettük át. A légi felvételen látható betemetett külső árok kezdetét sikerült megállapítani.

Munkatársak: Jakab József és Szabó Tibor.

NOVÁKI GYULA

434. Sármellék, Pálffy-birtok (Zala megye) U, Ró

2010 februárjában terepbejárást végeztünk Sármellék és Zalavár külterületén, a volt szovjet katonai repülőtér területén és környezetében a tervezett kármentesítést megelőző hatástanulmány részeként. A bozóttal sűrűn benőtt, részben beépített repülőtér területén viszonylag kevés lehetőségünk nyílt a vizsgálódásra, de végigjártuk a repülőtér határain lévő szántott területet is.

Sármellék területén két újabb lelőhelyet sikerült azonosítanunk: *Pálffy-birtok I. és II.* (KÖH 73207, 73209). Az egykori katonai repülőtértől É-ra, Sármelléktől DNy-ra emelkedő domboldalon DK-i irányba tartó vízfolyás É-i és DNy-i oldalán újkőkori, őskori és római kori leleteket találtunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

⁸ KROLOPP E.–SÜMEGI P.: A ságvári lösz rétegsor csigafaunája. *Malakológiai Tájékoztató* 20 (2002) 7–14.

435. Sárospatak-Héce, Kövi Sándor utca 8.
(KÖH 78661)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

A Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma 2010. szeptember 27. és november 30. között tudományos tervásatást végzett a Kövi Sándor u. 8. sz. telken, az egykori habán telep (Curia Anabaptistarum) területén.

A történeti-topográfiai adatok alapján pontosan meghatározható habán telep területén korábban régészeti feltárás nem történt, ám a Kövi Sándor u. 8. számú ház kertjében csatornaásás közben 1974-ben egy jelentős éremkincslet került elő. A lelet elrejtése kapcsolható a habán telep végleges megszűntéhez-pusztulásához. Összesen 24 darab, 5×5 m-es szelvényt tűztünk ki a kutatási területen, ahol ezzel párhuzamosan egy geofizikai mérésre is sor került, Pusztai Sándor geofizikus irányításával. Területünkön sajnos a vaskerítések és elektromos vezetékek miatt nagyon sok mérési „zaj” volt, ami nagyban megnehezítette a kapott eredmények értékelését. Néhány nagyméretű, vörösrézű folt arra enged következtetni, hogy a felszín alatt átegett objektumok vannak. Hogy ezek valóban kemencemaradványok-e, arra egészen biztosan csak a telek teljes feltárása után tudunk válaszolni. Az idei évben olyan területen nyitottunk meg szelvényeket, ahol a geofizikai mérések semmilyen anomáliát nem jeleztek. Az volt ugyanis a célunk, hogy ezekben a szelvényekben a kötött, bolygatatlan altalajig mélyülve meghatározzuk a lelőhely teljes vertikális rétegsorát, tájékozódjunk a kultúrrétegek jellegéről, s meghatározzuk azt a stratigráfiai horizontot, melyek a 17. század időszakához, a habánokhoz köthetők.

A telek teljes területén kitérített szelvényhálót két kutatási zónára osztottuk (A-B) s ez alapján számoltuk őket. Az A/III szelvényben a kötött, agyagos altalajig mélyültünk, melyet 120 cm mélységben értünk el. Az altalaj fölötti mintegy 40 cm vastagságú, tömött, sötétbarna kultúrrétegből őskori kerámiatöredékek kerültek elő. A kötött altalajon pedig további őskori beásások, struktúrák (gödör, árok) foltjai jelentkeztek. A legfelső, humuszos, recens leletanyagot tartalmazó 15–20 cm vastagságú réteg és az altalaj fölötti őskori réteg között egy szürke színű, habarcs- és téglaszemcsékkel kevert, gazdag régészeti leletanyagot tartalmazó 50–60 cm vastag réteg jelenti lelőhelyünkön a 17. századi horizontot. A réteg keletkezését a belőle előkerülő pénzérmék segítik, a habánokkal való összekapcsolásukat pedig a rétegből feltárt, jellegzetes habán kerámia- és kályhacsempe-töredékek bizonyítják. Az A/I szelvény közepén, a 17. századi horizonthoz köthető szinten egy nagyméretű görgetegkövekből álló ovális alakú építményalapot(?) tártunk fel, melyet felületben való dokumentálása után metszetre bontottuk. Az agyagos altalajba ástott gödörbe szárazon rakott kövekből álló objektum alja felszíni megjelenésétől számítva 100 cm mélységben jelentkezett. Pontosabb rendeltetésére egyelőre nem találtunk magyarázatot, ám nem kizárt, hogy nagyobb felület feltárása után több hasonló jelenség is előkerülne,

melyek esetlegesen valamilyen rendszert képeznek, s ezáltal értelmezhetővé válnak.

Az egymással szomszédos A/II és A/VI szelvények feltárása során egy kő épületalap került napvilágra, melynek további kutatása a következő évek feladata lesz. A csekély kiterjedésű feltárás során a 17. századra datálható feltöltési rétegekből napvilágra került műhelyhulladék a további kutatás szempontjából bírhat jelentőséggel. A minden bizonnyal selejtnek tartható, túlégetett, deformált kerámia- és kályhacsempe-töredékek mellett előkerültek olyan égetőlapok és megolvadt téglatöredékek, melyek fazekaskemence létrejöttére engednek következtetni.

RINGER ISTVÁN

436. Sárospatak-Héce, Pálóczi-castellum
(KÖH 36057)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

A Sárospatak ÉK-i részén fekvő városrészben, a Széldomb, a Kolozsvári utca, Fazekas-sor nevű utcák által határolt területen, a Bodrog Ny-i partján, kb. 20 m magas dombon állt egykoron a város életében jelentős szerepet játszó Pálóczi-család erődített udvarháza, castelluma. Ma csupán DNy-i külső falának jelentős része és a Ny-i külső falsarok áll, több méteres magasságban. Egykori elrendezésének néhány alapelemét 1987–1989 között szondázó ásatással tudtam felderíteni. Az objektumhoz 3 pince tartozik, feltehetően a Ny-ról nyíló bejárat része lehetett a Dobó Ferenc utca 64. sz. alatti kertben fellelhető pince. A 2010-ben újra meginduló feltárás feladata az alaprajz további tisztázása volt, mivel Sárospatak hosszú távú városrendezési tervében a 16. századi vár előzményének számító középkori castellum egyes elemeinek bemutatása is szerepel.

A 2010. október elejétől november közepéig tartó feltárás izgalmas részleteket hozott napvilágra a kitérített két szelvényben, (10×10 és 3×10 m) megerősítve azon ismereteinket, hogy a Pálóczi-udvarház a jelenleg is álló Perényi-várat megelőző jelentős erődítés volt a 15. századi Patak mezővárosban. A Ny-i, egykori kocsút felé igen erős védelmi vonalat építettek ki. Az udvarház Ny-ról nyíló bejáratát falszorossal, farkasveremmel és a kisebb szelvényünkben megfigyelt őrtoronnyal vagy kis bástyával(?) védték. További kutatást igényel az árok méreteinek, a D-i irányú sarokpont megerősítésének tisztázása, melyek a területre esnek. A korlátozott méretű kutatás bizonyosságul szolgált arra, hogy a castellum jelentős részletei értelmezhető állapotban megőrződtek a felszín alatt, további kutatásuk mindenképpen indokolt.

JÓSVAINÉ DANKÓ KATALIN

437. Sárospatak, Alsó-mező
(KÖH 73351)

(Vas megye) Ó, Ró

A 88. sz. út burkolat-megerősítése miatt szükségessé vált terepbejárást a 3+586–10+046 km-sz. közti szakaszon

2010. március 30-án végeztük. Egy új, eddig ismeretlen lelőhelyet lokalizálnunk, kevés számú őskori és római kori töredéket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Fekete Csanád régész.

REMÉNYI LÁSZLÓ

438. Sárvár-Rábasömjén, r. k. templom

(KÖH 64850)

(Vas megye) Á

2010. május 12-én Kiss Péter régész és Kolonits László régésztechnikus csatornázás régészeti megfigyelését végezte a község belterületén, melynek során emberi csontokra bukkantak. A földmunkát a teljes szakaszon leállították.

2010. május 13–21. között, az általam vezetett feltárás során kiderült, hogy a temetőt korábban már több közmű is bolygatta, így a nagyrészt elpusztított 11. századi soros temető utolsó sírjait tudtuk dokumentálni. A temetkezési hely hajdani dombját is jórészt elhordták, ill. bolygatták. A lelőhely jelentőségét az adja, hogy a falu Szent Márk titulusú, oklevelekben elsőként 1259-ben említett Árpád-kori templomát a korábbi soros temető dombján építették fel. A mai Vas megye területén a Csepreg-szentkirályi mellett ez a második gellértegyházi típusú temető.

A lelőhelyen 30 vázrészletet és 10–15, részben ezeket vágó 13–15. századi települési objektumot bontottunk ki. A sírokból előkerült leletanyag főképp karikaékszerekből áll, S-végű hajkarikákat, kevés üveg- és fluoritgyöngyöt és az egyik váz szájuégében egy – előzetes meghatározás alapján – Könyves Kálmán uralkodása alatt vert pénzérmét találtunk.

Munkatársak: Kiss Péter régész, Kőszegi Ádám, Vágusz Milán, Kolonits László és Hekli Hajnalka régész-technikusok, Isztin Gyula geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

439. Seregélyes, Réti-földek

(KÖH 37486)

(Fejér megye) LT, Ró, A, Á

A 2010. július 13. és szeptember 8. között végzett kutatást a 62. sz. főút új szakaszának építése tette szükségessé, mely 30–50 m szélességben haladt át a lelőhely középső részén, 1100 m hosszán. A lelőhely a községtől D-re 500 m-re helyezkedik el, területe kb. 25 hektár. A terepbejárást a KÖSZ munkatársai végezték, a területen korábban nem volt régészeti kutatás. A lelőhely a Sározd-Seregélyesi-vízfolyástól Ny-ra helyezkedik el, 1–5 m relatív magasságú „dombok” tagolják. A humuszréteg vastagsága 20 és 150 cm között váltakozott. A lehumusztolt 4310 m²-ből kb. 600 m²-t nem tudtunk feltárni a Sározd-Seregélyesi vízfolyás magas vízállása miatt, ill. más területek magas talajvízszintje miatt.

Az 1100 m hosszú lelőhelyen a nyomvonal két oldalán 2 m szélességben humusztoltunk a lelőhelynek az út vonalába eső teljes hosszában: 125 objektumot és 22 sírt tártunk fel.

Egy gödör volt kelta, 1 árok római császárkori, 22 sír avar; az Árpád-korból 1 gödör, 1 kemence, 4 árok és 6 félig földbe mélyített, kemencés ház került elő.

A kutatás legjelentősebb eredménye egy avar kori temető részlete: 19 sír került elő egy csoportban az É-i kutatóárokban, kettő ugyanebben az árokban, de kb. 30 m-re a logkeletibb sírtól és egymás mellett, egy sír pedig a D-i kutatóárokban volt. Ez alapján a temető pontos kiterjedését nem lehet meghatározni, de a K-Ny-i irányú teljes szélességét (kb. 65 m) valószínűleg megtaláltuk. A sírok egymástól 2–5 m-re helyezkedtek el, a halottakat a hátukon, nyújtva, ÉNy-DK-i irányban fektették. A sírgödrök lekerekített sarkú téglalap alakúak voltak, csaknem minden sírban megfigyeltük a halotti kerevet nyomait. A sírok a mai felszíntől számítva 50–170 cm mélyen helyezkedtek el, három csontváz részben, kettő teljesen a talajvíz alatt volt, ezeket szivattyúzás közben tártuk fel és dokumentáltuk. A felnőtt sírok egy kivétellel raboltak lehettek, a rablások a felsőtestre-fejre irányultak, a 19 felnőtt közül a koponya csak egyetlen esetben volt a helyén. Három kivétellel mindegyik felnőttnek a lábfejenél volt egy kis fazék, a leggyakoribb mellékletek a vaskések és vascsatok voltak, hét esetben találtunk állatcsontot a sírban. A legérdekesebb melléklet egy pár geometrikus díszű varkocsszorító, melynek az anyaga kívül aranylemezről állt, melyet bronzlemezre tettek rá és préseléssel(?) alakítottak ki.

Munkatársak: Czifra Szabolcs, Dobozi Ágnes, Hetesi Szilvia, Kisjuhász Viktória, Nemes György régészek; Bányász Dia, Eleki Nándor, Falchetto Alfred, Gelencsér Ákos, Grósz Edit technikusok.

NAGY NÁNDOR NORBERT

440. Seregélyes határa

(Fejér megye) B, LT, A, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Seregélyesen kilenc lelőhelyet találtunk, ebből négy korábban ismert lelőhely helyszínét kerestük fel a falu Ny-i oldalán. Nagy kiterjedésű, több korszakon át lakott lelőhelyet azonosítottunk a falutól D-re a Sározd-Seregélyesi-vízfolyás (KÖH 74089), ill. É-ra a Dinnyés-Kajtoricsatorna két oldalán (KÖH 74085, 74087) és a Rác-völgy mellett (KÖH 74381).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

441. Seregélyes határa

(Fejér megye) V, A, Á

2010 nyarán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szondázó feltárásokat végzett a 62. sz. út Seregélyest

elkerülő, M8 Duna-híd és Székesfehérvár közötti szakaszának (26+400-36+960 km-sz.) építésével érintett régészeti lelőhelyeken.

Belmajor (KÖH 73061): Július 14. és augusztus 3. között a 0316/71, 0316/47-48, 0316/68 hrsz.-ú ingatlanokon, 1576 m²-nyi területen kutattunk. A lelőhely a major épületeitől D-re egy kis facsoport mellett terül el. A terület K-Ny irányban enyhén emelkedik, vízjárta terület a lelőhelytől K-re található, egy mocsaras, náddal benőtt terület, melynek K-i oldalán a Réti-földek nevű lelőhely található. A területen két 2 m széles és mintegy 810 m hosszú kutatóárkot húztunk a tervezett út közep-tengelyével párhuzamosan, a nyomvonal két szélén. A szondákban 94 régészeti jelenséget azonosítottunk, amelyet 66 objektumhoz kötöttünk. A lelőhely Ny-i irányban az ásatási területen belül ér véget, azonban K-i irányban bővíteni kellett a feltárást, mivel itt láthatóan tovább terjedtek a települési objektumok. A régészeti jelenségek zömmel árkok, viszonylag kevés a gödör és a veremház. Az épületek többségéből mindössze egy nagyon keskeny sávot sikerült megtalálni kutatóárkunkkal, és mindössze három olyan veremházat találtunk, ahol alaposabb megfigyeléseket tehattunk. Ezek mindegyike lekerekített sarkú, négyszögletes alapgödörös veremház volt. Az épületekhez tartozott még kőalapozású kemence is, azonban a tetőt tartó oszlopokat nem minden esetben fedeztük fel. Leletanyaguk alapján az épületek és a régészeti jelenségek kevés kivétellel az Árpád-korra keltezhetők. Rendkívül intenzív lelőhely.

Mészáros-tanya (KÖH 22310): Július 22. és augusztus 5. között a 0560/19 hrsz.-ú ingatlanon 925 m²-t tártunk fel. A lelőhely a Dinnyés-Kajtori csatorna bal partján terül el, egy része egy kisebb domb oldalára kúszik fel. A lehumuszolt területen összesen 14 objektumot bontottunk ki, melyekhez 30 stratigráfiai egységet rendeltünk. Az objektumok többsége K-Ny-i irányú árok-részlet volt, az árkok mellett néhány kerek, sekély gödröt tártunk fel. Egyik gödör mellett egy kisméretű kemence K-i fele is előkerült. Platnija megsemmisült, viszont palástjának néhány részét betöltésében megtaláltuk. Az árkokhoz hasonlóan a gödrök leletanyaga is szegényesnek mondható, csak néhány állatcsont és vaskori oldaltöredék került elő. A lelőhely főleg a patakparti részre koncentrálódik, D-felé hamarabb véget ér, mint a feltárássra kijelölt terület.

Rác-völgy-dűlő III. (KÖH 74381): Július 5. és augusztus 9. között a 011/2 hrsz.-ú ingatlanon, 583 m²-en kutattunk. A lelőhely a Rác-völgynek nevezett, egykor vízjárta, ma erdővel benőtt ároktól É-ra terül el, É-i határa a vasútvonal. A kialakításra kerülő útfelület két szélén (Ny-i és K-i oldalán) húztuk meg a kutatóárkokat. A feltárást során az érintett É-D-i irányú, mintegy 150 m hosszú és 32 m széles földterületet két 150 m hosszú és megközelítően 2 m széles kutatóárok-kal vizsgáltuk át.

A kutatóárkokban a humuszvastagság megközelítően egyenletes volt; az előkerült régészeti jelenségek többsége Ny-K-i vagy ÉNy-DK-irányú árkok, melyből

régészeti anyag minimális mennyiségben került elő, továbbá feltártunk 2 gödröt és 2 kemencét. Az előkerült kemencék sütőfelületén többszörös megújítása volt megfigyelhető, melyekbe nagyobb mennyiségű követ és törtkerámiát helyeztek. Az előkerült kerámia minden esetben az avar korhoz köthető.

A lelőhely gyakorlatilag összeér a tőle D-re elhelyezkedő Aba, Rác-völgy-dűlő (KÖH 37480) lelőhellyel, csak a vasút választja el őket, azonban két régészeti korszak települései találhatók rajta, mind a kettő a patakparti részen. A két település feltehetően a vasúti töltés alatt, a domb legmagasabb részén összeér.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat jogutódja a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czifra Szabolcs, Dobozi Ágnes, Hetesi Szilvia, Kisjuhász Viktória, Nemes György, Petkes Zsolt régészek; Eleki Nándor, Falchetto Alfréd, Grósz Edit, Nagy Ferenc régésztechnikusok. A geodéziai felmérést az Archaeodata 1998 Bt. végezte.

FÜKÖH DÁNIEL

442. Sikátor, Vecseny-pusztá

(Győr-Moson-Sopron megye) U, Ró

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk

Sikátor határában, Vecseny-pusztától É-ra két új lelőhely került elő a nyomvonal területén: *Vecseny-pusztá II. és III. (KÖH 74215, 74219).*

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

443. Siklós, vár

(KÖH 25076, 25079)

(Baranya megye) Á

A siklói vár (1174, 1104 hrsz.) jelenleg is zajló nagy-szabású felújítási munkáihoz kapcsolódóan művészettörténeti falkutatást és régészeti feltárást végzett a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központja 2010. augusztus 2-31. között. Az ásatások párhuzamosan két területen zajlottak: a Várkapolna belsejében, és a vár DNy-i falszorosában, a tévesen ún. Kanizsai Dorottya kertnek nevezett terület É-i végében, a barbakánhoz kapcsolódó nyaktag D-i oldalán. A várkapolnában régészeti feltárást korábban nem volt, az ún. Kanizsai Dorottya kertben Czeglédy Ilona folytatott kutatásokat az 1960-as években. A várkapolna területének relatív időrendje feltárássaink tanúsága alapján a következőképpen írható le.

A várhegy K-i oldalán a természetes sziklafelszín több mint 2,5 m mélyen sem találtuk meg, a terepszint itt K felé erősen lejt. A legmélyebben lévő réteg erősen kevert, késő Árpád-kori kerámiával keltezhető feltöltés volt, az ezen lévő rétegekbe egy-egy Árpád-kori objektum mélyült: cölöplyukak és egy sövénykerítéssel kerített habarcterítés kis részlete. A különféle rétegek leletanyaga nem különbözött, sok állatcsontot és késő Árpád-kori kerámiát tartalmaztak. A terület régészeti jelenségei ettől a kápolna Ny-i falának belső oldalán tértek el, ahol egy jelentős pusztulás rétegeit, elplanírozott maradványait találtuk.

A 8. réteg a késő Árpád-koriak közül az utolsó volt, amelybe egy kőépület U-alakban megtört vonalú alaprajzzal felépített falait ásták. A fal a hajó Ny-i felében a mai kápolna É-i fala mellett került elő, K-i végén É-i, Ny-i végén pedig D-i irányban, derékszögben megtörve folytatódott tovább. A fal a kápolna DNy-i falsarkában, újra befordult. Az É-i oldalon, a fal K-i végén sekélyebben alapozott, falpillérszerű kiugrása is volt. A hajó terébe nyúló részét, tehát a D-i fal melletti szakaszát gondosan, azonos szintre visszabontották. A korábbi épület Ny-i és É-i falait K felé meghosszabbítva felhasználták a mai kápolnahajó kialakításakor, csak É-i fasíkját tölték É felé. Az új, nyújtott, négyzetes alaprajzú helyiség K-en egyenes zárófallal rendelkezett, egy Ny-i, és egy, a szomszédos, É-i helyiségből nyíló bejárata volt. A K-i fal belső meszelt síkjához, a középtengelybe utólag egy oltárlépcsőt építettek, amelyről egy menza emelkedett. Az É-i falfülke szélességében szintén oltárlépcsőkészült, a fülke K-i fala elé pedig, a hajóba benyúló oltár épült. A hajó D-i oldalán teljesen hasonlóan jártak el, de az elrendezés nem volt szimmetrikus. Az É-i fülke a megszüntetett ajtónál alig lett szélesebb, a D-i viszont ennél jelentősen hosszabb. Az É-i menza mögött ráadásul két téglaszélességű pengefal is benyúlt a hajó terébe, amelynek a D-i oldalon nem volt párja. A lépcsőkre és oltárasztalokra vékony, gondosan elsimított habarcsréteget hordtak fel, felületüket kimeszelték. Valószínűleg még ugyanebben az építési szakaszban, de már a meszelése után a főoltár és a mellékoltárok közötti holt terekbe, minden bizonnyal a közlekedés akadálymentesebbé tétele miatt újabb lépcsőket építettek, amelyeket hasonló módon vakoltak és meszeltek. A lépcsőket inkább kőből, a menzákat téglából építették, az utóbbiak sekély kőalapozást is kaptak.

A következő építési periódusban bontották vissza a K-i falat, az oltárokkal együtt, meghagyták viszont a D-i oltárlépcsőt, amelynek magasságában a teljes hajó területén vastag épülettörmelékes feltöltés készült. Az É-i oldalon nagyobb arányú bontással kell számolni, mert a menzán kívül a lépcsők felső síkjába is bele kellett bontani, mivel azok magasabbak voltak, mint a D-i oldal megfelelő részletei, ráadásul az É-i fülke hátfalához a hajó terébe benyúló falat is meg kellett szüntetni. A hajóbeli szintemelés és a korábbi K-i zárófal áttörése a támpilléres, késő gótikus szentély építésével

áll összefüggésben. Ugyanekkor létesült a karzat is, amelynek pilléralapozásai az épülettörmelékes feltöltésbe mélyednek.

Az ún. Kanizsai Dorottya kertben a feltárás során megállapítottuk, hogy a teljes területen igen vastag, modern, az 1960-as évekhez köthető salakfeltöltés van. A feltöltés kétrétegű, korábban egy lejtőt alakítottak ki, amelyet azonban – feltehetően vízelvezetési problémák miatt – gyorsan megszüntettek, és újabb feltöltéssel jött létre a mai terepszint.

Mivel a korábbi kutatás nagy mélységig bolygatta a területet, járőrszintek meghatározására nem volt mód, a korábbi terepszintet csupán a nyaktág alapozásának kiugrása jelezheti. Mivel a terület tulajdonképpen várak volt, használata minden korszakban elég korlátozott lehetett, járőrszint helyett terepszintről indokolt beszélni. A nyaktág falát csak az ÉK-i sarokban alapozták a sziklafelszínre, az utóbbi Ny felé ugyanis meredeken lejt.

Az 1960-as években feltárt falaknak/épületmaradványoknak nem volt nyoma, azok magasabban fekvő rétegekben lehettek, és a szintsüllyesztéssel pusztultak el.

Feltárásunk csupán két régészeti értékkel rendelkező réteget talált, mindkettő feltöltés. A felső a 16–17. században, az alsó talán a késő Árpád-korban jött létre, de azokban egy 1960-as években ástott szondán kívül semmilyen objektumot nem találtunk.

A Barbakán és nyaktágjának keltezéséhez ásatásunk nem szolgált új adatokkal, csupán az vált bizonyítottá, hogy a nyaktág falaiban lévő ívek soha sem voltak nyitottak, azokat a nyaktág építésével egy időben falazták be.

Munkatárs: Vadász Emese egyetemi hallgató.

JANKOVICS NORBERT – HÉCZEY-MARKÓ ÁGNES

444. Siklós, vár

(KÖH 52773, 25076, 25077)

(Baranya megye) B, Kk, Tő

A külső vár területén (1174 hrsz.) látogatóközpont építése tette szükségessé a megelőző feltárást. Az ásatás 2010. október 8-tól november 26-ig tartott, 660 m²-en, a látogatóközpont alaprajzának megfelelően.

Az ásatási helyszín a vár kapujához vezető hídtól DNy-ra, az egykori külső vár falain belül helyezkedett el. Az 1961-ben végzett, Papp László és Kovács Valéria által vezetett régészeti feltárás II. számú kutatószervénye a kijelölt területre esett. A feltárás területét kezdetben két részre kellett osztanunk, mivel a várfallal párhuzamosan talált elektromos vezeték kiváltása késett, ezért a munka először csak a felület középső és K-i sávjában, a terület kétharmadán indult meg. A korábban parkolónak használt területen a felső modern törmelékes réteg alatt is egy építőtörmelékes, szürkésbarna kevert feltöltés jelentkezett, melyben már megjelentek az újkori, hódoltság kori és középkori kerámiatöredékek is. Itt került elő az első jelentősebb lelet, egy 50 cm átmérőjű kőgolyó, mely a törmelékes rétegben, objektumtól függetlenül feküdt.

A feltárás DK-i részén, szintén az építőtörmelékes részben két, egymástól 5 m távolságban található, kőből és téglából álló omladékra bukkantunk. A megisztításuk során kibontakozott falsíkok feltehetően egy újkori épület, habarcs és más kötőanyagotól mentes alapozásának maradványai voltak.

A területen, az építőtörmelékes rétegben több kisebb méretű hulladékgyűjtő feltűnt. Ezek betöltése szürkésebb színű és leletanyagban gazdag volt, feltűnően sok állatcsont és kerámia került elő belőlük. Az objektumok egy része jelentős mennyiségű fémolvadékokat, salakot is tartalmazott. A kerámiaanyagban megtalálhatók voltak a jellegzetesen magyar, valamint a hódoltság kori török és feltehetőleg importált balkáni kerámiatöredékek is.

A feltárás É-i részén, közvetlenül a metszettel szembe fordított építőtörmelékes feltöltés alsó részén egy kőből rakott, téglalap alakú, egyik oldalán nyitott kemenceszerű építményre bukkantunk. Az objektum körül Perényi-címeres kályhaszemtöredéket, több edénytöredéket és egy 50 cm hosszú, széles pengéjű tört találtunk.

Az objektumok feltárása során tisztázódott a terület K-i sávjának rétegrendje. Itt az építőtörmelékes feltöltés alatt egy barna homogén talajréteg helyezkedett el, melyben objektumok nem különültek el, de tartalmazott szórvány őskori, középső bronzkori mészbetétes kerámiát. Ez a réteg feltételezhetően egy korábbi feltöltés során került a helyszínre, a korábbi terepszint kiegyenlítése céljából. Ez alatt elértük a sárga színű homogén altalajt, amely leletanyagot már nem tartalmazott, de jól nyomomon követhető volt a felszín K-Ny-i lejtése.

A terület középső részén volt a legvastagabb az építőtörmelékes feltöltés, mely alatt szenes, fémolvadékos rétegek jeleztek a kora újkori, középkori kerámiával tarkított egykori járószintet. Egy helyütt még egy vízszintes, kavicsos réteg is kibontakozott. Erről a területről azonban már hiányzott a barna homogén réteg, az építőtörmelékes és a szenes rétegek közvetlenül az altalajra települtek.

A feltárandó terület Ny-i sávjában az elektromos vezeték kiváltása után indulhatott meg a munka. Itt a felső humuszos, törmelékes réteg eltávolítását követően egy sárgásbarna agyagos betöltésre bukkantunk, melyben nagyon kevés hódoltság kori kerámiatöredék volt. Ennek az alsó részén egy a várfallal párhuzamosan, attól 3–4 m távolságban lévő paliszád cölöpsora került elő, mely feltehetően a várfal földdel történő megerősítését szolgálta. A cölöpsoron kívül a sárgásbarna agyagos betöltés ék alakban kivékonyodott a terület közepe felé. Ez feltehetően a vár török elfoglalása utáni helyreállítási munkák során épült. Ez alatt – a leletek tanúbizonysága szerint – középkori, késő középkori rétegek húzódtak. Itt a feltárással a fal alját és az altalajt már nem értük el, mivel a területen eljutottunk az előírt, ill. engedélyezett bontási mélységig.

Munkatárs: Simon Béla.

NAGY ERZSÉBET

445. Solt határa

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Á, Kú

A Solt DK-i elkerülő út kiépítéséhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány részeként 2010 novemberében végeztünk terepbejárást. A tervezett nyomvonal hossza 3,71 km, mely teljes egészében Solt közigazgatási területét érinti.

A bejárás során a nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A vizsgálat időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét még haszonnövények fedték; a terület jelentős részén nem lehetett terepbejárást végezni. Emiatt és az időjárás okozta rossz látásviszonyok miatt az eredmények részlegesnek tekinthetők.

A vizsgált nyomvonalon hét újonnan azonosított régészeti lelőhelyet regisztráltunk: 53-as út Ny-i oldala (KÖH 76611), Nagy-éri-Tétel I. (KÖH 76613), Nagy-éri-Tétel II. (KÖH 76617), Nagy-éri-Tétel III. (KÖH 76619), Nagy-éri-csatorna I. (KÖH 76621), Nagy-éri-csatorna II. (KÖH 76623), Fehérjeföldolgozó Üzem (KÖH 76625). Valamennyit felszíni telepnyomként határoztuk meg, területükön bronzkori, szarmata, avar, Árpád-kori, középkori, ill. kora újkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bene Zsuzsanna, Kovács Sándor, Szabó Dénes, Alács Attila, Szabados György régésztechnikusok, Halasi Viktória projektasszisztens.

PARDITKA GYÖRGYI

446. Solymár, Homok-földek (KÖH 11418)

(Pest megye) B, LT

A 110. sz. főút Budapest–Pilisvörösvár közötti szakaszának nyomvonalán végeztünk terepbejárást 2010. áprilisban. Vizsgáltuk az Aranyhegyi-patak DNy-i partját Budapest közigazgatási határától a Határréti-patak torkolatáig, és a két patak között emelkedő dombot a 10. sz. főút ÉK-i oldala mentén Pilisvörösvár közigazgatási határáig. Az Aranyhegyi- és a Határréti-patak összefolyásától D-re a vasútvonalig, valamint a torkolat és Pilisvörösvár határa között a 10. sz. főút D-i oldala mentén az elfedettség miatt nem lehetett terepbejárást folytatni.

A tervezett útépítés a 10. sz. főúttól É-ra érintette a Homok-földek határrészt, ahol a bejárás során egy kelta edénytöredéket, ill. intenzív sűrűségben késő bronzkori kerámiatöredékeket találtunk. A leletek szóródása DK felé a domb lábánál kezdődő beépített területig tart, ezáltal a lelőhely kiterjedése DK-i irányban a nyilvántartásban megadott méreténél 150 m-rel hosszabb.

A terepbejárás során további régészeti jelenségeket nem észleltünk.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

447. Solymár, vár
(KÖH 11417)

(Pest megye) B, Kk

A vár 2005 óta folyó rendszeres régészeti kutatását – 2007-től, mint az ELTE Régészettudományi Intézete Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszéke kéthetes tanását – 2010-ben három munkahelyen végeztük.

Mindenekelőtt folytattuk a lakóépülethez kapcsolódó Ny-i mélypince betöltésének módszeres, továbbra is csak a kifejezett tudományos szempontok figyelembevételével történő feltárását, teljesen elbontva a terület egészen kialakított tszfm. 174 m-es szintig az ÉNy-i rész eddig még nem kutatott, 1 m vastag és 1,8 m széles, mintegy 4 köbmétert kitevő, az É-i falsíkhhoz csatlakozó betöltési-pusztulási tömbjének rétegsorát. Az inkább az ÉK-i részre jellemző vastagabb, de itt Ny felé elvékonyodó, sárgásbarna kevert, köves-habarcso-faszenesbetöltés alatt Ny, s kissé É felé erősen emelkedő, s így a származásuk irányát jelző 20–30 cm vastagságú rétegeket bontottunk, köztük csak kisebb-nagyobb felületben mutatkozó sárga, néha még gyúrható, s gyakran tömbökben jelentkező agyaglerakódásokat és az altalajt képező sárga homokkő lepusztulásával keletkezett homokcsikokat. A rendkívül gazdag és egységes, a 16. sz. első felénél korábbra továbbra sem keltezhető leletanyag (cserépedény- és üvegtöredékek mellett jelentős számú, részben megégett fémtárgy – többek között ásópapucs, nyílhegyek, vashogrács(?), vasalások – és jelentős mennyiségű állatcsont) inkább a különböző barna, barnászörös, égett, faszenes pusztulási rétegekből került elő, melyeket csak a metszetrajzokon és a fényképeken lehetett élesebben elkülöníteni egymástól, azaz minden valószínűség szerint közel egy időben rakódtak le a Ny-i fal omlásrétege fölé. A feltárás eredményeként végig kibontakozott az É-i pincefal dongaboltozata számára tervezett fészkek, az utóbbi előtt általában csak laza, köves törmelékkel találunk.

Megkezdjük a várudvar D-i oldalát elfoglaló, a kúttól K-re eső terület előzetes kutatását. Itt egy 2,5×7 m-es, É–D irányú, a várfalhoz rá merőlegesen csatlakozó szelvényt alakítottunk ki a 2005-ben nyitott 4. és 5. árkok között. Az itt feltételezhető melléképület Ny-i lezárása nem került elő – ezt valószínűleg keletebbre kell keresnünk – a kutatott területen ugyanakkor az egykori udvarszintet egy nagyrészt összefüggő, néhol köves tömböket is magába foglaló vékony habarcsos építési réteg jelezte. Alatta egy 20–25 cm vastag, néhol kifejezetten agyagos feltöltési rétegsor jelentkezett, amely a benne talált Luxemburgi Zsigmond és Habsburg Albert érmek tanúsága alapján legkorábban a 15. sz. közepén került ide. Míg É-on mélyebben már a bolygatatlan sárga homokkő mutatkozott – a 14. sz. végi várépítéssel egykorú, kifejezett járósíntet tehát nem találtunk – D-en egy hasonló anyagú, talán a várfal emelése kapcsán végzett tereprendezés során ide hordott 15 cm vastag feltöltés alatt egy bronzkori objektumra bukkantunk. A szelvény DK-i részén kialakított, alig 1×1,5 m-es kutatóblokkban

egy 0,5 m vastag, leletekben gazdag, barnásfekete rétegsort vágtunk át, de magának az objektumnak az értelmezése csak további feltárásokkal lehetséges.

Végül a várhegy Ny-i oldalán húzódó árok korának meghatározására egy, azt Ny–K irányban átvágó 1,5×4 m-es kutatóárkot nyitottunk. A felül humuszos, alul sárga, néhol kifejezetten homok alkotta, gyakran erősen köves rétegsor alatt keleten már 1 m-es mélységben jelentkezett az emelkedő altalaj, ezt középen 1,2 m vastag betöltés alatt értük el. Nyugati része csak további bővítéssel lesz tisztázható. Kialakítása valószínűleg a középkorban történt meg, az említett rétegekből főleg jelentős fémleletek (sarkantyú, lópatkó, csikószabla, nyílhegy) kerültek elő, továbbá megemlítendő egy vakmértűves díszű kályhacsempe-töredék.

Munkatársak: Bakó Katalin, Bárdi Bogáta, Gulyás Bence, Havasy Orsolya, Hegyi Dóra, Hodosán Gabriella, Kovács Bianka, Megyeri Edit, Mosoni Mulki, Sidó Orsolya, Szalai Emese, Szvorák Dávid, Tóth Tünde és Varga Adrienn régészhallgatók.

FELD ISTVÁN

448. Somogyacsa határa

(Somogy megye) Kö

Gerézdpuszta, Pusztaszentegyház (KÖH 76375): 2010. november 14-én terepbejárást végeztem a középkori Gerézd falu templomának azonosítására. A Gerézdpusztától DNY felé induló, a Koppányba torkolló Dióserdei-árokkaal párhuzamos dűlőút DK-i felén, fiatal diófaültetvény közepén Ny–K-i irányban kb. 20 m hosszan közepes sűrűségben téglá- és kőtöredékeket, kevés fchér, meszes habarcst és egy-két embercsontot figyeltem meg. A templomtól É-ra fekvő, enyhe dombon néhány középkori cserepet találtam a gazos tarlóban, a falu a Dióserdei-árokkaal párhuzamosan húzódhatott.

Pusztatemplom/Pusztaszentegyház (Orbán-cser, KÖH 48614): A Somogyacsától K-re fekvő Pusztatemplom vagy Pusztaszentegyház dűlőnév a középkori Peremarton falu helyét jelöli. Északról a Koppány folyó réjtje, K-ról az É–D irányú Dióserdei-árok által határolt, Ny-ról meredek oldalban végződő domb K-i oldalán, ritkás lucernában, a pataktól kb. 300 m-re igen nagy, kb. 50×30 m-es területen nagy sűrűségben téglá- és kőtörmelék, elvértve pedig embercsontot találtam. A lelőhely teljes bejáráására nem volt mód, a faluhely a Dióserdei-árokkaal párhuzamosan húzódhat. A templom a gerézd-i középkori templomhoz feltűnően közel, légvonalban mintegy 800 m-re fekszik.

K. NÉMETH ANDRÁS

449. Sopron, Bencés templom

(KÖH 52469)

(Győr–Moson–Sopron megye) Ró, Kú, Tő

2010. január 18. és március 31. között megelőző feltárást végeztünk a templomban (Ferences-, Nagyboldogasz-

szony-, Kecse-templom). Előzményként 1996-ban az É-i mellékhajó K-i szakaszát és az orgonakarzat boltozata feletti területet, 1998-ban a D-i mellékhajót, 1999-ben a karzat alatti területet tártuk fel.

Első lépcsőben a szentély területén dolgoztunk. A főoltár két oldalán, a szentélybeli mellékoltárok előtt, és a szentély Ny-i részének teljes területén nyitottunk szondákat. A szentélyfejben egy 14. sz. elején kialakított kriptá maradványait tártuk fel, melyet faragott kőlapokból építettek, K-i oldalába mérművekkel díszített kőlapot helyeztek. A kriptá D-i oldalát 1770 után a szentély alá épített nagyméretű kriptával semmisítették meg. A főoltár D-i oldalán nyitott szondában a szentélyfej középkori járószintjét és egy a sekrestyébe nyíló ajtó(?) küszöbkövért tártuk fel. Jelenleg a falon festett-faragott barokk baldachin helyezkedik el, ennek ideiglenes elbontása nélkül a nyílás nem kutatható tovább. A mellékoltárok előtti szondákban csak szórvány antropológiai anyag került elő, de ez természetes, hiszen a barokk kriptá építése óta a járószint nem változott és a burkolatot sem cserélték.

A mellékoltárok Ny-i szegélye és a diadalív vonala közti területre a barokk kriptá már nem terjedt ki. Itt a felső rétegben kb. 2 m mélységig 4 csontvázas temetkezést tártunk fel, ill. a D-i oldalon megtaláltuk az 1650-ben létesített Viczay-család kriptájának lépcsőjét. A lépcső K felé ereszkedett, a hozzá tartozó boltozott rész a szentély alatti barokk kriptá építésekor megsemmisült. Az említett lépcsőmaradvány elbontása után az alatt egy csontvázas temetkezés került elő. Az eltemetett személy ruházata feltűnően jó állapotban maradt meg, ezért a sírt a koporsómaradvánnyal és földdel együtt emeltük ki, szakrestaurátorhoz szállítottuk. A temetkezések alatt 2 periódusú római épület felmenő falait tártuk meg. Ezek illeszkednek a Fő téren 1970 körül feltárt horreum falaihoz, azok folytatását képezik. A második periódusú átépítés fala közel egy méterrel magasabban kezdődik, alatta vastag, több helyütt kormos omladékréteg helyezkedik el. A szonda Ny-i sarkaiban a diadalív faloszlopaihoz tervezett alapozásokat tártunk fel, ezeket azonban soha nem használták, mert a templom 13. századi építésében termódosulás következett be. A faloszlopokat nem futtatták a talajszintre, hanem konzolokra ültették. A faloszlop alapozások szintjének tetejétől indul a diadalív vonalában egy törtkövekből készült É-D irányú fal mutatkozott, ezt az egykori lettner K-i zárófalaként azonosítottuk. A visszabontott alapfalra a barokk szentély lépcsőjét helyezték rá. A szintsüllyesztés során a szentély oldalfalain sikerült megtalálni a 13. századi rózsaszín falfestés legmélyebben levő részleteit, ezek alapján a szentély járószintjét is meghatározhattuk.

A szentély alatti barokk kriptá szintjének kutatását 1968-ban Tóth Sándor kezdte el, ő akkor egy kisebb szondát nyitott a tér közepén, ebben egy római pillérbázis Ny-i szegélyét tárta fel. A kutatás ekkor félbe maradt, dokumentálása sem történt meg. 2008-ban a kriptá te-

rületét É-D-i irányú kutatóárokkaal vágtuk át, már ekkor több pusztulási réteget határozhattunk meg. A munka másodlagos célja a templom alapozási mélységének megismerése volt, de 370 cm mélységig ez nem sikerült, alatta pedig a talajvíz miatt nem lehetett dolgozni. (A +-0,00 szint a templom É-i kapujának küszöbkövének a K-i sarok. 1996 óta ezt az alapszintet használjuk.)

A kriptá szintjének feltárása során legalább 3 periódusú római épület maradványait tártuk fel, köztük több pusztulási réteget különítettünk el. A szentély Ny-i részében talált 1. periódusú épület D-i fala erre a területre is átnyúlt. Az 1770 után épített kriptá megsemmisítette a főoltár alatti – a forrásokból ismert – ún. „barátok kriptájának” Ny-i felét és a népkriptá K-i zárófalát is.

A hajó feltárása során sikerült lokalizálnunk a templom padozatába süllyesztett lépcsős lejárátú dongaboltozatos kriptákat, összesen négyet. Ezek közül 3 helye (fedlapja) ismert volt, viszont a negyediket csak a forrásokból tudtuk. Ennek helye a hajó DK-i pillérének É-i oldala mellett található. A hajó 19. sz. közepi járószint emelésekor ennek a kriptának fedlapját nem emelték a járószinthez. A Fenessy-család sírboltja a rajta levő évszám szerint 1644-ben készült, 5 koporsós temetkezés történt benne. Megjegyzendő, hogy a középkori lettner a kriptá építésekor legkésőbb meg kellett szüntetni, mert annak boltozata a szentélyrekesztő Ny-i alapfalát megsemmisítette. A hajóban ugyanennek az alapfalnak az É-i részét feltártuk. Ez a szakasz is erősen töredékesen maradt meg a körülötte történt 4 csontvázas temetkezés miatt. A templom kriptáit – a Széchenyi-kriptá kivételével – felnyitottuk, fotóztuk, felmértük és az összesítő alaprajzra is felvittük. A kriptákban levő maradványokat nem bolygattuk. Mivel a kripták lépcsői és boltozatai egymásba metsződnek, így a habarcs rákenődések és falazóanyag ráfedések alapján relatív építési kronológiájukat is megállapíthattuk. A hajóban a kripták közt összesen 15 koporsós temetkezést tártunk fel. Ezek melléklete általában olvasó és mellkereszt volt, de melléklet nélküli temetkezések is kerültek elő.

A Ny-i pillérpár kutatásakor azok átépítését határozhattuk meg. A mai pillérek négyzet alapú bázisát másodlagosan felhasznált háromszög alakú kövek egymásba forgatásával oldották meg. Ezzel a bázismagasítással viszont egy korábbi, a falazott pilléralaphoz tartozó habarcsréteget törtek át. Ez utóbbi egy a 13. századi még nem boltozott templom karzatának pilléralapja lehetett.

A hajóban a D-i pillérpár közt vakolt római falat találtunk, tájolása DK-ÉNy-i. Hasonlót az 1998-as feltáráskor a DNY-i pillér D-i oldalán figyelhattunk meg. Az ÉNy-i pillér D-i oldalán is előkerült egy római fal, tájolása a fent leírtakkal egyezik meg, de alapozása jóval magasabbról és vastag, legalább 1 m-es omladékrétegről indul, hasonlóan a szentély Ny-i felében tapasztalhoz.

GABRIELI GABRIELLA – NEMES ANDRÁS

450. Sopron, evangélikus templom
(KÖH 74853)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kú

A német kitelepítettek emlékére az evangélikus templom kertjében állítandó emlékmű alapjainak készítésekor a kőfaragó 2010. április 21-én jelentette, hogy az alap kiásása közben kőfalat találtak. A helyszínen valóban egy Ny-K-i irányú, a felszín alatt kb. 60 cm-re jelentkező, kb. 80 cm vastagságú, kőből rakott falat találtam, melyet dokumentáltam. A fal az alapozási munkákat nem zavarta, tovább nem bolygatták. A falmaradvány ahhoz az evangélikus paplakhoz tartozhatott, amelynek utcai szárnyát 1862-ben, a templom tornyának építése előtt bontották le.⁹ Apró leletanyag nem került elő.

GABRIELI GABRIELLA

451. Sopron Fő tér
(KÖH 47615)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á, Kk, Kú

2010. március 1. és június 10. között elvégeztük a megelőző feltárást a Városháza és a Storno-ház, ill. a Patikaház és a Storno-ház közötti szakaszokon. A kutatás 700 m²-en folyt, kb. 3 m, helyenként 4 m mélységig.

Sikerült pontosan meghatározni a római várost, Scarbantiát É-D-i irányban átszelő Borostyánkő út nyomvonalát, egy nagyobb szakaszát (7,70 m) teljes szélességben feltárni a Storno-ház előtt. A bogárhátú út különböző nagyságú és vastagságú gneiszlappal burkolt, szegélye 40 cm széles faragott, különböző hosszúságú mészkő hasábokból kialakított. Az utat K felől másodlagosan elhelyezett oszlopok szegélyezik. Az út csaknem párhuzamosan halad a Storno-ház mellett, félíg alatta. Keleti irányból a capitolum insulát É felől lezáró út csatlakozik hozzá, ennek szegélyét álló gneiszlappal alakították ki. Az út D-i szegélye rézsútszerűen kapcsolódik a Borostyánkő úthoz. A becsatlakozó útra a 4. században egy épületet emeltek, ekkor az út – a városfal megépítése miatt – már funkcióját veszítette. Az épület kialakításához korábbi falakat is felhasználtak. Északi falában két, szimmetrikusan elhelyezett 2,5 m széles bejáratot tudunk dokumentálni. A fal előtti törmelékes feltöltési rétegben egy nagyméretű oltárkö került elő, LARIBVS AVG(vstis) dedicatioval. Az épület feltehetően szentélykörzethez tartozott, ezt a feltételezést a capitolumi templomhoz való közelsége indokolja.

Közvetlenül a Tűztorony előtt nagyméretű kváderek látszanak, itt statikai okokból egyelőre nem végezhetünk teljes feltárást. Feltehetően a római É-i kapu K-i tornyához tartozó falmaradványokat találtuk meg.

A Storno-ház előtti területen a Borostyánkő úton kívül egy több periódusú, vastag falú, téglapadlós római

épület részletét tártuk fel, ennek falaiba nagyméretű kvádereket is beépítettek.

A Tűztorony és a Városháza kocsifelhajtója közötti szakaszon egy késő római-kora népvándorlás kori, agyagba rakott kőalapozású, faszerkezetes épület maradványai kerültek napvilágra.

A Tűztorony melletti védőépület előtt a 11. századi ispáni vár kapujához tartozó kő támfal részlete került elő, amely égésnyomokat mutat és a vörössáncra jellemző gerendaszerkezet nyomai is fellelhetők benne. A feltárt területen az Árpád-kort egyébként csak egy kormos, égett réteg, benne néhány cölöplyukkal és egy kenyérsütő kemence maradványa képviselte. A területen halad keresztül a 19. században épített boltozott téglacsatorna.

Közvetlenül a Városháza előtt egy középkori lakóház alapfala került felszínre, a három ház közül, amelyek a mai, a 19. század végén emelt épület helyén álltak, a középsőé. A régi városháza maradványainak egy része is a feltárási területre esett. Annak falait az új városháza építéskor csak a járósintig bontották vissza, romjait a pincékbe döntötték bele. A falmaradványokból és a pincék betöltéséből késő középkori és reneszánsz faragott kövek kerültek elő. Feltártuk az épület emésztőgödrt, ahonnan igen nagy mennyiségű kerámia került felszínre a késő középkortól a 19. század elejéig. A régi városháza épülete 1488-tól szerepel a városi dokumentumokban. Az eredeti, középkori épületből csak egy visszabontott falsarkot találtunk meg, az átépítések során a középkori falak zöme megsemmisült.

A területen halad keresztül a 19. században épített boltozott téglacsatorna, melyet a rekonstrukció során a csapadékvíz elvezetésére használtak föl.

A feltárást olyan épített örökségi értékeket eredményezett, amelyek miatt Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata a feltárt romok egy részének bemutatása mellett döntött. 2010. október 15. és december 2. között a bemutatásra szánt területen a pilléralapok helyének kutatásával folytattuk a munkát, amit a tél beállta miatt szakítottunk meg.

A feltárással párhuzamosan a Fő tér rekonstrukciós munkálataihoz kapcsolódóan folyamatosan régészeti megfigyelést is végeztünk. A tér több pontján a közműárkokban római épületmaradványokat találtunk. A Szentháromság-szobor körül kialakított csapadékvíz elvezető csatorna építésének megfigyelése különösen eredményesnek bizonyult. A bencés templom szentélye alatt, ill. a templom É-i fala mellett, a Fő téren korábban feltárt, feltehetően horreum rendeltetésű épülethez csatlakoztatható további falmaradványok kerültek elő, jelentős mennyiségű kerámiaanyag kíséretében. Az egyik falcsont tetején egymásba rakott három, egyszerű kivitelezésű bronztálat találtunk; a Tábornok-ház előtti szakaszon freskótöredékeket; a Megyeháza épülete előtt egy 5. századi besimított díszítésű korsó darabjait. Megállapítható volt az is, hogy a középkori járósint mintegy

9 DÁVID-GODA-THIRING: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai. Sopron, 2008, 133.

100 cm-rel a mai alatt volt, kisebb kövekkel alapozva, a központi részeken nagyobb kőlapokkal burkolva.

A Szent György utca–Új utca találkozásánál, a római forum járószintjén előkerült egy lovas szobor talapzata. Szobrokat ezek szerint nemcsak a forum terének szélén, hanem annak belsejében is elhelyeztek. A bázist dokumentáltuk és eredeti helyén hagytuk. A melléte heverő sima oszloptörzstörödéket kiemeltük. A Gambrinus-ház előtt a forum Ny-i szegélyének három lépcsőjét dokumentáltuk, a melléttük kialakított folyókával és a forum terét burkoló nagyméretű mészkőlapok részletével együtt.

A Városháza D-i oldalánál a régi városháza DK-i irányba haladó rézsűs falának részletét figyelhettük meg.

A Szent György utca 1–3. előtt megfigyeltük, hogy korábban az épületek vonala az utca felé beljebb, nyugatabbra húzódott, mint jelenleg.

Munkatársak: Nemcs András művészettörténész és Polgár Péter régész.

GABRIELI GABRIELLA

452. Sopron, Halász utca 9–15.

(KÖH 52377)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2010. július 16-án a 1035 hrsz.-ú telken az iskolaudvar beépítését végezték régészeti megfigyelés mellett. Az udvaron 11, a tervek szerint 2×2 m-es pilléralapot ástak. A valóságban a pillérek többnyire 180×180 cm nagyságúak és 200–220 cm mélységűek lettek. Az 1. pilléralapnál az udvar járószintje alatt 60 cm-ig törmeléken, kevert, csapadékvíz csatornával hollygatott réteg volt, alatta 170 cm mélységig fekete, nedves réteg, benne újkori kerámia és állatcsont, továbbá néhány szürke, jellegtelen, apró kavicsokkal soványított kerámiatörödékek kerültek elő, talán rossz minőségű római kori. A többi pilléralapnál is hasonlóak voltak a rétegvizonyok. Említésre méltó kerámianyag a 7. és 10. pilléralaphoz került még elő, a többiből vagy semmi, vagy nem régészeti korú. A 7. számúból késő gótikus ívópohár töredéke a fekete rétegből, a felsőhollygatotthoz pedig egy 18. századi márványozott mintájú kályhacsempe töredéke került elő. A 10. sz. pilléralap rétegei: 40 cm mélységig beton és sóder, 155 cm-ig világosszürke, kevert réteg, ebből már került elő késő középkori kerámia töredék és állatcsont, 172-ig fekete, sok szalmatörödéket és apró fadarabot tartalmazó, égésnyomokat mutató, szagából ítélve minden bizonnyal istállóhoz tartozó réteg húzódott, ebből meglehetősen sok késő középkori kerámiatörödékek, égett állatcsontok és egy kovácsolt, szintén megégett vasszőg került elő.

GABRIELI GABRIELLA

453. Sopron, Major köz 3.

(KÖH 52443)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kú

2010. szeptember 27-én régészeti megfigyelést folytattam a telken (623 hrsz.) létesítendő liftakna és új bejárat

földmunkáinál. A liftakna és a három kútalap kivitelezéshez az épület belső folyosóját részben elbontották. Az 1,5 m mélységűnek tervezett liftakna gödrének közepén a korábbi alapozáshoz tartozó kb. 0,8 m mélységben 20 cm szélességű betonlap húzódik, melyet fel kellett törni. A téglatörmelékéből és más építési hulladékból álló erősen kevert alapozási feltöltés vastagsága mintegy 0,4–0,5 m. Alatta érintetlen termőtalaj-réteg helyezkedett el, a liftakna az altalaj mélységét nem érte el. A földmunkák során régészeti jelenségeket nem tapasztaltam, az alsó, humuszos rétegben szórványként a 17–18. századra keltezhető edényfedő és állatcsont került elő.

POLGÁR PÉTER

454. Sopron-Sopronbátfalva,

Pálos-Karmelita kolostor

(KÖH 52271)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kk, Kú

A 2007-ben elkezdett, de akkor egyéb okok miatt nem folytatható megelőző feltárás második ütemét végeztük el 2009. augusztus 25. és 2010. január 26. között. Az Ady E. út 189. sz. ház és a kolostor K-i gazdasági udvara közt húzott árkokban régészeti jelenséget nem tapasztaltunk, a terület erősen feltöltődött főleg építési törmelékkel. Ugyanezt tapasztaltuk a gazdasági udvar területén is, ahol a 17. sz. közepétől a lejtős terepet vízszintes platóvá alakították. Itt néhány szemetesgödört találtunk, amelyek a K-i támfal korát is meghatározták. A kolostorhoz tartozó meredek lejtő alján (K-i oldal) terepbejárással sikerült meghatározni az 1667-ben készült 5 stációs kálvária egykori nyomvonalát, melyet felmértünk.

A kolostor gazdasági udvarában a 2007-ben nyitott szondát K-i és D-i irányba tovább bővítettük. Célszerű itt a 15. sz. végén épült, ám a 16. sz. második felében nagyrészt elbontott kolostor alapfalainak tisztázása volt. A szondában több falmaradványt is találtunk, amelyek két építési periódusra utalnak. Azt is megállapíthattuk, hogy a pálosok által épített kolostor nem szabályos zárt udvaros épület volt, hanem a templom D-i oldalához csatlakozott L alakban (D-i és Ny-i szárnya nem volt). A feltételezett kerítésfalat nem sikerült megtalálni, ezt a 17. századi építkezésekkel szüntethették meg.

A kerengő ÉK-i sarkában feltártunk egy 15. sz. végi, átmenetű pácátagos ajtókeretet, az ehhez tartozó lábazati síkkal együtt, ill. az ajtó előterében pilléralapozást és alapfalak maradványait találtuk. Utóbbiak a már említett pácátagos ajtó előtétépítményének maradványai lehettek, elbontásuk 1630–1650 közt történhetett, a kora barokk kolostor építéskor. A középkori sekrestye D-i oldalán feltártuk annak lábazatát, tisztáztuk a sekrestye és a kolostor K-i szárnyának egymáshoz való viszonyát. A sekrestye D-i falára ráépült 17. századi lépcsőház pihenője alatt kialakított sufnit kitisztítottuk, kőpadlóját feltártuk, a másodlagosan beépített lábazati kőelemeket a múzeum raktárába szállítottuk. A helyiséget kezdet-

ben a templom raktárának, majd fa és szén tárolására használták, később elfalazták.

A templom É-i oldalán csapadékcatorna ásása közben 7 csontvázas temetkezés került elő. Mivel itt nem számítottunk temetkezésre, a sírok egy részét a markoló megbolygatta. Hatot teljesen feltártunk, az egyiket, mivel csak a metsztfalban mutatkozott, dokumentáltuk, de nem bontottunk rá. A sírok mellékletekkel voltak; több olvasót, mellkeresztet, ill. egy medaillont is találtunk. Az olvasószemek fából, rézből készültek, a kettős kereszt mellkereszt és a medaillon úgyszintén. A temetkezések a 17. sz. közepénél nem korábbiak, inkább a század végére, a 18. sz. elejére tehetők.

December elején került elő a kolostor kútja. Ennek helyét egy 19. sz. közepéről származó felmérésből ismertük, de a kút azóta eltűnt; vastag betonréteg fedte. Átmérője 1,8 m, főleg lapos gneiszkövekből rakták. Érdekesége, hogy a kút aknája a függőlegeshől kitér K-i irányba, okát nem tudjuk megmagyarázni. Az viszont kiderült, hogy a kutat a kolostor barokkizálásakor magasztották. Ekkor töltötték fel a gazdasági udvar területét a mai szintre. Ez mintegy 3–3,5 m-es töltést jelentett, a kút kávját ennyivel kellett magasztani.

A feltűnően nagy átmérőjű kútban kizárólag 20. századi betöltést találtunk, valószínűleg az 1948-as államosítást követően temették be. A leletek közt 18. századi zöldmázás kályhacsempék töredékei is voltak. Találtunk az egykori karmelita zárdához köthető néhány kerámia kegytárgytöredéket, mint pl. kisméretű, valószínűleg cellákból való szenteltvíztartót.

NEMES ANDRÁS – POLGÁR PÉTER

455. Sopronkövesd, ÉNy-i lakóterület (KÖH 53303)

(Győr-Moson-Sopron megye) U

2010. július 12–14. folyamán leletmentő feltárást végeztünk Sopronkövesd ÉNy-i szélén, a Jókai Mór utca É felé dőlőútként folytatódó részén, a merőleges Margaréta utca sarkától É felé mintegy 100 m hosszú szakaszon (066 hrsz.). Előzményként július 8-án folyamatban levő útfelújítási munkálatok szemlélénél a kiszáradt talajon bizonytalanul körülhatárolható objektumfoltot azonosítottunk, a felületen számos neolitikorra keltezhető kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A kivitelezési munkálatokat leállítottuk.

Közvetlenül a dőlőút mellett, attól Ny-ra régészeti lelőhely terül el, melyen DVK településnyomok ismertek. Helyi lakos (Dózsa Gy. u. 1.) a kertjében talált számos, szintén a neolitikum időszakába sorolható, kevésbé jellegzetes kerámiatöredéket, valamint kovapattintéket, melyeket felajánlott a Soproni Múzeum gyűjteményének. Mindezek alapján valószínűsítettük, hogy az említett lelőhely a település Ny-i szélén húzódó telkekre is kiterjed.

A feltárást során összesen öt gödröt dokumentáltunk, közülük a 2. sz. két beásából állt, s a legtöbb kerámiatöredék is innen került elő. A jellegzetes bevé-

sett vonaldíszes darabok mellett durvább kivitelezésű töredékek jelentek, valamint kovapattintékek és némi állatcsont. Az objektumok mellett több kerámia-koncentrációs helyet is megfigyeltünk, itt szelvények segítségével vizsgáltunk, ám egyik alkalommal sem lehetett jelenséget azonosítani. A dokumentált objektumok a kutatott szakasz közel teljes hosszán helyezkedtek el, a K felé a nyomvonalon is túlnyúló 4. objektum azt bizonyíthatja, hogy a neolitikus település valószínűleg valóban folytatódhat ebbe az irányba.

Munkatárs: Balassa Krisztina régésztechnikus.

POLGÁR PÉTER

456. Súr, Árpád utca, római katolikus templom (KÖH 72587)

(Komárom-Esztergom megye) Kú

2010 januárjában az építetű önkormányzat kérésére szemlét végeztünk a római katolikus templom (263 hrsz.) felújításánál. A barokk kori templom, mely 1785-ben épült, a falu központjában, domboldalon helyezkedő, szabadon álló, keletelt, egyhajós épület, szegmensíves záródású szentéllyel, É-i és D-i oldalán egy-egy bővítménnyel, Ny-i homlokzatán homlokzatelé ugró toronnyal. A 19. sz. folyamán többször átalakították. A templombelsőben a padok felszedésekor kiderült, hogy alattuk burkolat nem volt, a padok talpgerendái részben döngölt agyagra, részben É-D irányú, egy téglányi vastag sávalapokra voltak rátéve. Ezek barokk kori téglákból épültek (téglaméret: 30×15×5 cm), némelyikükön az itt birtokos Zichy-családra utaló CNZ bélyeg szerepelt.

Megállapíthattuk, hogy a templom hajójának Ny-i fala teljes hosszában, az É-i és a D-i hajófal pedig nagyrészt egy korábbi törtkőfalazatra épült rá. A mai templom téglafala és a korábbi törtkőfalazat – mai lábazathoz is jól látható – vízszintes elválása az ÉNy-i külső hajósaroktól K-re 12,7 m-re egy külső falsarok formájában ér véget. E külső falsaroknak a D-i párja a D-i hajófalban is azonosítható volt. A törtkőfalazat általában szabálytalan falsíkot mutatott, ami arra utalt, hogy alapfalhoz tartozott. E korábbi épület felmenő falát csupán az ÉNy-i külső falsarok környezetében azonosíthattuk néhány kősor formájában, ahol az alapozási padka mintegy 0,5 m-rel emelkedik a mai külső járószint fölé; mindez az egykori külső járószint lepusztulására utal.

A hajó belsejének ÉK-i felében a padok helyén, a barokk kori sávalapozások között, közvetlenül az É-i hajófal mellett láthatóvá vált egy K-Ny irányú, 132 cm széles kőfal teteje (a mai padlótól 6 cm mélységben) mintegy 5,7 m hosszán, körülötte pedig a homokos altalaj 9 cm mélységben. A fal K-i folytatása nem volt követhető, mert befutott a mai préselt kőagyaglap burkolat alá, Ny-i vége egy külső falsarokban fordult É felé, és csatlakozott az É-i hajófal alatt azonosított falhoz. Ugyanennek D-i párját nem lehetett megtalálni, csupán egy szabálytalan kő jelezte hasonló falazat meglétét. Mindezek alapján egy kb. 9,7×7,6 m belméretű hajóval, kb. 5,5 m belső

szélességű, min. 5,7 m hosszú szentéllyel rendelkező korábbi templomot azonosítottunk a mai épület helyén, melynek szentélyzáródása ismeretlen, a mai szentély alá húzódik. A keletelés és a tisztán törtköfalazat alapján valószínűsítjük, hogy a 15. sz. végétől emlegetett középkori sári plébániatemplom maradványai. Keltező értékű leletanyag nem került elő.

Dokumentálás után a padok a barokk kori sávalapokra kerültek vissza, helyükön burkolás nem történt.

FÜLÖP ANDRÁS

457. Súr határa

(Komárom-Esztergom megye) V, Á

2010. október folyamán terepbejárást folytattunk a megye DNy-i szegletében levő Súr község területén. Célunk ezzel új lelőhelyek feltérképezése volt, hiszen közigazgatási határán belül eddig tervszerű régészeti tevékenység nem folyt.

A községtől D-re levő területeket jártunk be a rendelkezésünkre álló 3 nap alatt. Először a már ismert és nyilvántartott *Pogánysánc* (KÖH 76359) lelőhely Árpád-kori mottéjának állapotát vizsgáltuk, majd új, Árpád-kori telepjelenségeket rögzítettünk a *Mélyúri-dűlőben* (KÖH 75833). A *Súri-patak mentén* (KÖH 63302) kora vaskori temető nyomait rögzíthettük: a nagy esőzések alkalmával az egyik földúton vízmosás keletkezett, amely egy ehhez a korszakhoz tartozó urnát vágott ketté. Kora vaskori urnás temetkezést bontottunk ki, amely 7 edényből állt, ebből kettőben találtunk emberi hamvakat.

A leletanyag a tatai Kuny Domokos Múzeumba került.

LÁSZLÓ JÁNOS

458. Szabadegyháza határa

(Fejér megye) Ó, Á

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Szabadegyházán négy új, kisebb kiterjedésű lelőhelyet azonosítottunk (*Felső-dűlő*, KÖH 74077; *Szabadegyházi vízfolyás*, 74081; *Göncsög-dűlő*, 74083). A *Kajdy-tanya* mellett például egy ismeretlen korú temető nyomai kerültek elő a homokos domboldalon (KÖH 74079).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

459. Szakály, Ürgvár-pusztá

(KÖH 76521)

(Tolna megye) Ó

2010. április 26–27-én régészeti megfigyelést végeztünk az Ürgvár-pusztá területén folyó földmunkáknál. A ki-

viteli terv szerint 26 oszlop állítására került sor. Minden oszlop helyén 1×1 m-es szondát készítettünk. Régészeti leletre, jelenségre utaló nyomot a 101–106, 201–208 és 213–218 sz. oszlopoknál nem találtunk. A pusztára vezető út mellett a domb aljában a 209., 210. és 211. sz. oszlopoknál, a korábban lefúrt oszlophelyeknél 30–80 cm mélységben megfigyelt sárga altalaj helyett az átlag 250 cm mély lyukakban végig barna-humuszos, régészeti leletanyagot nem tartalmazó feltöltődési réteget figyeltünk meg. Tekintve ezen terület mélybeágás jellegére ez természetes okokkal nehezen magyarázható. A régészeti leletek hiánya miatt nem bizonyítható, de az irodalmi adatok (Wosinsky Mór) alapján feltételezett bronzkori földvár sáncárka sem zárható ki ezen a területen.

A munkákkal párhuzamosan bejártuk a hálózattól É-ra és K-re eső szántások területét, ahol őskori lelőhelyre utaló edénytöredékeket találtunk, a felszínen pedig a dombot körülölelő sáncárok sötétbarna humuszos betöltődésének csíkja is egészen jól követhető volt. A szondákban tapasztaltak alapján azonban a lelőhely nem méri el a most kiépítésre kerülő vezeték vonalát.

SZABÓ GÉZA

460. Szalánta, Bükkös

(Baranya megye) U, R

2010. augusztus folyamán régészeti megfigyelést végeztünk a Horvát Transz gázvezeték-fektetés földmunkái által érintett régészeti lelőhelyeken.

Bükkös (HT-162 lh., KÖH 74683): Augusztus 10–13-án a nyomvonal 181+150 és 181+210 km-szelvényei között dolgoztunk. A lelőhely Szalánta külterületén, egy mélyebb patak völgy fölötti, É–D irányú fennsíkon található, a fennsík az 58. sz. főúttal párhuzamosan fut. A gázvezeték nyomvonalában 298 m²-nyi nyesett területről régészetileg pozitív 178 m² volt. Mindössze 5 régészeti objektumot tártunk fel, de ebből a néhány gödörből is jelentős mennyiségű leletanyag került elő. A legérdekesebb egy kétosztatú tál töredéke, amely alapján a lelőhelyet a rézkori badeni kultúra időszakába sorolhatjuk.

Bükkös II. (HT-163 lh., KÖH 74685): Augusztus 11–19. között a humuszréteg gépi eltávolítása során több tucat régészeti objektumot azonosítottunk, a további munkavégzést a nyomvonal 181+350 és 181+900 km-szelvényei között leállítottuk. A gázvezeték nyomvonalában 2989 m²-nyi nyesett területről 2350 m² bizonyult régészetileg pozitívnak.

A lelőhely Szalánta külterületén, egy mélyebb patak völgy fölötti, É–D irányú fennsíkon található, a fennsík az 58. sz. főúttal párhuzamosan fut. A lelőhely intenzív, összesen 101 régészeti objektumot tártunk fel, melyek nagy része igen sekély, az altalajba sokszor csak 10–15 cm-re mélyültek. Leletanyagát tekintve klasszikus Baden, és így valószínű, hogy egy lelőhelyet alkot a HT-162-vel.

Bükkös III. (HT-165 lh., KÖH 74689): Augusztus 12–24. között a nyomvonal 182+550 és 182+800 km-szelvényei között 1278 m²-nyi nyesett területhől régészetileg pozitív 837 m² volt. A lelőhely Szalánta Németi nevű településrészéhez közel, egy patak völgy fölötti meredek domb tetején található. A régészeti objektumok nagy része a dombtetőn sűrűsödött, közülük említésre méltó két nagyobb gödörkomplexum, amelyekben jelentős mennyiségű leletanyag volt. A kerámiaanyag alapján a település a neolitikum átmeneti időszakra, ill. ez utánra datálható, ami a lengyeli kultúra III. fázisának felel meg.

Munkatársak: Vadas Livia, Fenyvesi Anita, Németh Réka régésztechnikusok.

LIGNER JÁCINT

461. Szalánta, Kodgrusice (Baranya megye) Ó

2010. július–augusztusban elvégeztük a Horvát Tranzit gázvezeték-fektetés által érintett régészeti lelőhelyeken a földmunkák régészeti megfigyelését.

Kodgrusice (HT-159 lh., KÖH 74675): Július 24. és augusztus 10. között a nyomvonal 180+150 és 180+300 km-szelvényei között dolgoztunk. A lelőhely Szalánta külterületén, egy mélyebb patak völgy fölötti, É–D irányú fennsíkon található, a fennsík az 58. sz. főúttal párhuzamosan fut. A gázvezeték nyomvonalában 814 m²-nyi nyesett területhől 333 m² volt régészetileg érintett. A lelőhelyen 11 régészeti objektumot tártunk fel.

Kodgrusice II. (HT-160 lh., KÖH 74679): Július 26. és augusztus 10. között a nyomvonal 180+430 és 180+565 km-szelvényei között dolgoztunk. A gázvezeték nyomvonalában 765 m²-nyi nyesett területhől régészetileg érintett 281 m² volt. A lelőhelyen 6 régészeti objektumot tártunk fel.

Kodgrusice III. (HT-161 lh., KÖH 74681): Július 29. és augusztus 11. között a nyomvonal 180+850 és 180+925 km-szelvényei között dolgoztunk. A gázvezeték nyomvonalában 360 m²-nyi nyesett területhől régészetileg pozitív 270 m² volt. A lelőhelyen 8 régészeti objektumot tártunk fel.

Mindhárom lelőhelyre érvényes, hogy az objektumokból előkerült jellegtelen, rossz minőségű őskori durva kerámia alapján pontosabb kor meghatározás egyelőre nem lehetséges. Előfordulhat, hogy a lelőhelyek valójában egyetlen nagyobb, kevésbé intenzív, de nagy kiterjedésű őskori település részei.

Munkatársak: Vadas Livia, Fenyvesi Anita.

LIGNER JÁCINT

462. Szank, Haladás Tsz (KÖH 35661)

(Bács-Kiskun megye) Á

A Magyar–Horvát gázvezeték építéséhez kapcsolódó előzetes terepbejárás során azonosított HT-14 jelű

lelőhely Szank község belterületétől É-i irányban található, egy lapályos, szántóként hasznosított területen, a földgázvezeték 33+300–33+500 km-szelvényei között.

2010. február 24. és március 3. között végeztük el a gázvezeték nyomvonala által érintett szakasz megelőző feltárását, 1009 m²-en, 5 m szélességben és 200 m hosszban. A feltárás a lelőhely K-i szélét érintette; É-i és D-i határait a kutatás során sikerült meghatározni, Ny-i irányban a nyomvonalától mintegy 150 m távolságig folytatódik. Az ásatás során egy szőrt telep részletét találtuk: több sekély gödröt és néhány K–Ny irányú árkot. Az objektumokból nem került elő lelet, de a humuszolás során előkerült szórvány kerámia alapján az Árpád-kor időszakára datálhatjuk.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

463. Szank, Haladás Tsz II.

(KÖH 72667)

(Bács-Kiskun megye) Á

A HT-113 jelű lelőhely a Magyar–Horvát gázvezeték építése során került elő. A géppel végzett árokásás közben egy Árpád-kori település nyomvonalba eső része semmisült meg. Ezt észlve a munkálatokat azonnal leállították. A terület É-i felében ekkorra már jelentősen, 70–80 cm mélyen túlszedték a mindössze 30–35 cm vastag humuszrétegben lévő Árpád-korisíntet. A helyzetet bonyolította, hogy a területen futóhomokkal elfedett talajréteg található. A szakfelügyelet során a rongálódott felületen jelentősebb számú Árpád-kori edénytöredék és emberi csontok kerültek elő.

2010. március 1–17. között végeztük el a megelőző feltárást. A lelőhely Szank belterületéről É-ra, a Jász-szentlászló felé vezető műúttól közvetlenül K-re, az ún. Szemerédi-keresztnél, egy kissé kiemelkedő dombháton található. A terület felszíne lankás dombokkal tagolt futóhomok. A lelőhely É-i része legelő alá, míg a D-i fele szántott részre esik. A feltárást a már kiásott árokszakaszon a 31+850–32+150 km-szelvényben, 300 m hosszú szakaszon végeztük el, 429 m²-en; 12 objektum (13 stratigráfiai egység): 1 épület, 7 gödör és 4 árok került elő. A szelvény É-i részében pár gödör és megmaradt alsó rész került elő, míg a D-i felében több árokszakasz látott napvilágot. Keltező leletanyagot egyikben sem találtunk.

Az ásatás legizgalmasabb, szakmailag is kiemelkedő jelensége egy félig földbe mélyített épület volt, melynek a nyomvonalba eső része a kivitelezéskor végzett gépi munkálatok során teljesen megsemmisült. Lehetőségünk volt a nyomvonalon kívül eső, épen maradt, nagyjából negyednyi házrészlet feltárására, melyben jelentős számú emberi vázrész került elő, teljesen feldőlt helyzetben. Az épület betöltése helyenként erősen kormos, hamus volt, néhol a padló is egészen vörösre égett. A csontok egy része is erősen meg volt égve. Az emberi vázmaradványok mellől tucatnyi 13. századi

dénár és brakteáta, számos viseleti és használati eszköz, egy aranygyűrű, egy láncos-csüngős arany fülbevaló és egy aranyveretes pártá került elő.

Az épület kitermelt földjét a nyomvonal menti hányóban nagy pontossággal tudtuk azonosítani. Bacsikai István műszeres kutató segítségével átvizsgált több köbméternyi depóban további nagy mennyiségű emberi vázrész és további régészeti leletanyag került elő, többek között köpűs ezüst karikaékszerek, karkötők, egy vaskulcs, egy taréjos sarkantyú, egy pénzváltó mérleg két karja és nem utolsó sorban egy páncéltörő kopja. A hányóból további ezüstpénzek is előkerültek, összesen 71 db brakteáta és dénár volt a leletanyagban.

Az antropológiai vizsgálatok alapján az épületben minimálisan 34 elhunyt maradványai feküdtek, főként nők és gyermekek. A leletanyag egy része a korszakból ismert érem- és kincsleletekkel mutat közeli rokonságot, míg más része a korabeli viselet és hétköznapi élet emlékeit őrzi. Igen fontos gazdasági és társadalomtörténeti adalékokat vet fel a régióban ez idáig unikálisnak számító pénzváltó mérleg, és még több kérdést szül a korabeli magyar fegyverzetben nem tipikus, közel 50 cm-es páncéltörő kopja.

Az épület és a benne talált emberek minden bizonnyal az 1241-es év első felében lezajlott események csapásaiban pusztulhattak el. Közvetlen a mongol dúlást megelőzően a kun csapatok dúlták végig a Duna–Tisza-közét, majd a Muhi csatavesztést követően a mongol seregek is itt végezték a legjelentősebb pusztítást. Az épület feldúlására már a benne fekvő tetemek oszlása után kerülhetett sor, mivel igen kevés összefüggő vázrész került elő, csak néhány lábfej, ami egy erősebb bőr cipőre utalhat. Ez az esemény a tatárjárást követő pár éven belül történhetett, minden bizonnyal IV. Béla hívására a területet 1246 táján újra benépesítő kunok beköltözésekor.

A leletanyag az elsődleges feldolgozást követően a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bene Zsuzsanna, Ollai Tibor, Pál Róbert régésztechnikusok, Bacsikai István műszeres kutató.

Sz. WILHELM GÁBOR

464. Százhalombatta, Földvár (MRT 7. k. 27/2 lh., KÖH 11473)

(Pest megye) B

2010. június 28. és július 30. között folytattuk a tizenkét éve megkezdett, mintegy 6 m vastag rétegsorral rendelkező középső bronzkori tell telep további feltárását a 20×20 m-es szelvényben. A szelvény jelenlegi átlagmélysége 2 m.

Folytattuk a szelvény közepén, az ún. „fő utca” K-i oldalán elhelyezkedő többszörösen megújított padlójú leégett ház (ID száma: 5110) bontását. Az objektum DNy-i sarkában többszörösen megújított padlómaradványt, számtalan – ma már rendszertelenül jelentkező – karólyukat találtunk. Elképzeltető, hogy valamilyen

berendezési tárgy, vagy eszköz rendszeres használatának nyomával, ill. többszörös megújításával állunk szemben. A ház D-i végében elhelyezkedő harmadik szoba kérdése sajnos nem eldönthető a nagymértékű megsüllyedés, ill. a későbbi intenzív használat miatt. Az minden kétséget kizáróan igazolható, hogy a tavaly előkerült nagy gerendás fal D-i oldalán, a házhoz kívül folytatódik egy padló, melynek D-i széle bizonytalan és határozott fal lezáródása sincs. Ezen a területen faforgáccsal telített területet, ill. réteget találtunk. Talán egy fafeldolgozó, fafaragó műhelyének részletét sikerült feltárni.

Folytattuk a fal- és a különböző faszerkezetek rendszeres mikromorfológiai mintázását, hogy minél részletesebben megismerjük a különböző bronzkori technikai megoldások használatát.

A szelvény ÉK-i 8×4 m-es részében újabb házrészletet vártunk, de nem került elő. Úgy tűnik, hogy ezt a területet külső munkaterületnek használták továbbra is. Részlegesen megmaradt hamus rétegek, ill. földpadló-szerű töredezett felületek kerültek elő.

A szelvény É-i részén elkezdtek bontani a tavalyi üres, kéthelyiséges ház padlószintjét. Alatta bizonytalan vékony réteg jelentkezett, egyelőre semmi határozott építményre utaló nyom nem került elő – a bontási technika óvatos és apró részletekre koncentráló módszere ellenére sem. Törekedtünk a ház padlója alatt található legkisebb előkészítési folyamatok nyomainak kimutatására, ill. a két ház építési fázisa közötti rekonstruálható események lenyomatára. Sajnos a gödrök, ill. a padlók nem határozott megújításai nehezítik a vékony, ám összetartozó rétegek követését.

A szelvény DNy-i felében az előző szezonban előkerült faszenes objektum alatt rossz megtartású, kiégetetlen agyagfalú házmaradványt találtunk. A házhoz belül egy járófelszint és rajta elhelyezkedő őrlőkövet, edénytöredékeket sikerült kibontani. A nedves időjárás és talajviszonyok miatt nehéz megállapítani a járófelület használatának intenzitását: a padló nem elég kompakt, döngölésnek és hosszabb használatra utaló nyomoknak nem találtuk kézzel fogható egyértelmű maradványát. A nedves időjárás mellett ezt a megfigyelést nehezíti az a tény, hogy a házmaradvány többszörösen megsüllyedt, valószínűleg már a bronzkorban is gondot okozott az alatta található hatalmas gödör vagy gödör-komplexum. Reményeink szerint a padlóból felvett mikromorfológiai minta hozzájárul a padlóhasználat intenzitásának megállapításához. Korábbi évekhez hasonlóan a szelvénynek ezen a részén viszonylag jó állapotban lehet nem szenült famaradványokat, fakonstrukciókra utaló nyomokat találni. Idén is több ehhez hasonló jelenséget, mint pl. feltehetően gödröt fedő fakonstrukciót, vagy egy nagy, szabadon álló kidőlt ágasfa maradványát.

Tovább mélyítettük az utca rétegét, s ahogy várható volt, az utca Ny-i oldalán közvetlen a Ny-i szelvényfal mentén az É-i oldalon újabb házrészlet jelentkezett. Így az utca ezen a részen 6 m-ről 4 m-re szűkült le. A település nagy vonalakban megtartja az eredeti elrendezési rend-

szert ugyan, de kisebb léptékben, részleteiben továbbra is nyomon követhető a lüktető és fluktuáló elrendezés.

A leletanyag minden objektumból és ásatási egységből a Vátya-Koszider korszak eddigieknél korábbi fázisára utal. Az iszapolást, a kerámiamosást és a számítógépes adatbázis folyamatos feltöltését az eddigi szokásnak megfelelően idén is az ásatással párhuzamosan végeztük. Az egyetemisták forgó-rendszerben felváltva, minden munkaterületen dolgoztak, így a tell-ásatás mellett megismerkedhettek a komplex kutatáshoz szükséges gyakorlati feladatok összes fázisával.

Konzulens: Szabó Miklós.

Munkatársak: Kovács Gabriella, Lakatosné Pammer Gabriella (Matica Múzeum), Szeverényi Vajk (MTA Régészeti Intézete), Claes Uhnér PhD hallgató (Oslo egyetem); továbbá egyetemi hallgatók (ELTE, PTE, Southampton, Aarhus). Az ásatást meglátogatta vagy azon több napot töltött: Marie-Louise Sørensen (Cambridge University, Anglia), Joanna Soafer (Southampton University, Anglia), Kristian Kristiansen (Göteborg University, Svédország), Polányi Tamás, Timothy Earle (Northwestern University, Chicago), Raczky Pál, Anders Alexandra (ELTE, Budapest) Prof. Kozłowski (Lengyelország).

VICZE MAGDOLNA

465. Szébény határa

(Baranya megye) U, R, B, A

2010 nyarán megelőző feltárásokat végeztünk a Városföld és Drávaszerdahely között építendő gázvezeték által érintett régészeti lelőhelyeken.

Farkasluk-dűlő I. (KÖH 25135): Április 23. és június 9. között kutattunk a 015/29 hrsz.-ú ingatlanon. A gázvezeték nyomvonalában lehumusztolt 1361 m²-ből 913 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhely Szébény határában, a Hosszú-rét nevű lapályos területtől K-re húzódó nyelv alakú dombháton lokalizálható. A lelőhely gépi humusztolásakor egy nagyon intenzív őskori telep nyomai rajzolódottak ki. A nagyméretű objektumok sűrűn, szinte egymást érintve jelentkeztek. A régészeti jelenségek feltárása során kiderült, hogy az egyes objektumokon belül több későbbi beásás azonosítható. A számos szuperpozíció alapján még ebben az 5 m széles szondában is viszonylag komplex megfigyeléseket tehettünk a telep belső kronológiáját illetően.

Az ásatás során 30 objektumot, 57 stratigráfiai egységet tártunk fel. Az objektumok túlnyomó része nagyméretű gödörkomplexum, melyeket több esetben vízelvezető árok szeltek át. A feltárással két nagyméretű ház részletét is sikerült azonosítanunk, de ezeket szintén vágták későbbi árok, és gödrök. A szemetesgödörök közül néhány külön említést érdemel: az egyikben egy fiatal marha teljesen ép csontváza volt, egy másikba két halott maradványait dobták bele. Ez utóbbiban a szabályos temetkezés kizárható, mivel a csontok

teljesen összevissza voltak más hulladékkal együtt. Egy mély gödör különös leletgazdagságával tűnt ki, ezen belül is több, szinte teljesen ép edény került elő belőle. A lelőhelyet Ny-i irányban egy több mint 30 m hosszú széles árok zárja le a völgy irányában, ez valószínűleg egy komolyabb vízelvezető lehetett.

Az előkerült jelenségek nagy része rézkori, a badeni kultúra időszakára keltezhető; ekkor egy nagyobb méretű, akár több generáción keresztül lakott település lehetett itt. Erre utalhat az előkerült számos eszköz (csontár, több orsókarika töredéke, kőbaltatöredékek stb.) mellett egy réz spirálgöngy, amely nyaklánc része lehetett. (A felszín kézi nyesése során került elő egy vélhetően szintén réz, nyitott, hurkos végű nyakperec, amelyet a nyesést végző ember vattába csomagolva a felszínen felejtett, arról az ásatásvezető régésznek elfelejtett szólni, másnap reggelre pedig eltűnt.

A bronzkori mészbetétes kerámia kultúrája időszakából csak elszórtan találtunk objektumokat.

Szűri-oldal (KÖH 68581): Május 6. és július 10. között dolgoztunk a lelőhelyen. A nyomvonalban lehumusztolt 2145 m²-ből régészetileg fedett 1722 m² volt. A lelőhely a Szűr és Szébény települések között É-D irányban húzódó, két patak völgy között meredeken emelkedő dombon helyezkedik el és a teljes dombot elfoglalja.

A neolitikus lengyeli kultúra időszakából csak egy objektumot, egy nagyméretű gödröt találtunk. Benne két kemence maradványát is megfigyelhettük, a leletanyagban pedig a jellegzetes vörös festéses kerámia néhány darabja lehet említésre méltó.

A lelőhely legjelentősebb korszaka a mészbetétes kerámia kultúrája időszaka, melyet sok cölöplyuk és szemetesgödör mellett egy urnasír és egy hatalmas anyagnyerő-hely jelez. Utóbbi mérete még a hasonló jellegű mészbetétes gödörkomplexumok mellett is igazán szembetűnő, átmérője 35 m volt, legnagyobb mélysége pedig 4 m.

A K-i domboldalban elhelyezkedő, 20–30 cm-re beásott sírok közül néhány a csodával határos módon nemcsak a sok évszázados földművelést, hanem a gépi humusztolást is túlélte. Az így feltárt 6 holtgyatlatlan sír szinte mindegyike melléklet nélküli, de az egységes rítus, a sírok sorokban történő elhelyezkedése és néhány kisebb lelet alapján a késő avar időszakra keltezhető.

Munkatársak: Birkás Péter, Simó Attila, Fenyvesi Anita, Vadas Livia.

LIGNER JÁCINT

466. Szeged, Árkád

(KÖH 74869)

(Csongrád megye) Kk, Tő

A bevásárlóközpont megépítésére a Londoni körút, Rigó utca, Boross József utca és Bakay Nándor utca által határolt, közel 24 000 m² nagyságú területen került sor.

2010. június 7. és szeptember 10. között a kivitelezési munkákkal párhuzamosan régészeti megfigyelést

végeztünk, amelyet június 14. és szeptember 30. között régészeti feltárás követett, 9753 m²-en.

A régészeti megfigyelés kezdetének időpontjára az épületeknek már csak a felszín alatti részei voltak meg. Az építkezés során 29 kisebb-nagyobb területen mutattunk ki régészeti érintettséget; 493 stratigráfiai és 364 objektumszámot osztottunk ki. Közülük 148 15–17. század közötti leletanyaggal volt datálható, 113 esetben a helyszínen nem tudtunk korszakot megállapítani, 232 esetben pedig 19–20. századi jelenségről volt szó.

A terület nagyfokú bolygatottsága ellenére, azokon a részeken, ahol az épületalapok nem érték el a 2–2,5 m-t mélyen jelentkező sárga agyagos altalajt, sikerült megfigyelniük a régészeti objektumokat, de ebben a mélységben már csak igen töredékes információkat tudtunk gyűjteni. Megfigyelések alapján kijelenthető, hogy az áruházzal teljes területére kiterjedt eredetileg a régészeti lelőhely.

A 15–17. századi objektumok többségét az árkok, kuttak és gödrök tették ki. Épületek nyomait nem találtuk, amelynek hátterében az állhat, hogy a korszak felszíni építkezését a későbbi korok megsemmisítették, ill. a szakfelügyelet körülményei sem tették lehetővé, hogy a magasabb rétegekben megfigyeléseket végezzünk. A területen gyűjtött és a leletanyag 99%-át jelentő, mindennapi élethez köthető kerámiaanyag (fazekak, vízeskorsók, kályhaszemek) azt mutatja, hogy a 15–17. sz. között lakott volt a terület.

Szeged kialakulásának és fejlődésének kutatása a 15–17. században három megtelepedési gócponttal számolt (Palánk, Alszeged, Felszeged). Ezt most módosítja az Árkádon feltárásra került településrészlet. Azt, hogy önálló, eddig ismeretlen településről van-e szó, vagy a már ismert településekhez kapcsolódik-e az árkádi, jelenleg még nyitott kérdés.

A leletek a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dankó Judit, Czegléczki Tibor, Szöllősi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

467. Szeged, Dugonics tér 13.
(KÖH 48433)

(Csongrád megye) Kk, Tő

2009. december 14. és 2010. április 1. között végeztünk próba- és megelőző feltárást az itt álló Rectori Hivatal épületének rekonstrukciója kapcsán. A klasszicista-eklektikus stílusú műemléképület felújítása során annak gyakorlatilag a teljes alapterületét kutattuk.

Az épület a Dugonics tér, Somogyi utca, Toldi utca által határolt részen 1873-ban, a szegedi nagy árvíz előtt hat évvel, az egykori Palánk – Külső Palánk közvetlen szomszédságában épült fel. Bár a 18. századi katonai

felmérés lakatlannak mutatja, a források pedig arról számolnak be, hogy gabonapiac működött ezen a részen, bizakodásra adott okot, hogy a Somogyi utca szemközti oldalán, az ún. Lombard-ház területén, 2004-ben Lajkó Orsolya Árpád-kori és török kori teleprészletet és Árpád-kori temetőrészletet tárt fel.

A pincerészben – a közműcsatorna építéséhez kapcsolódó megfigyelés során – több helyiség esetében, ill. a folyosó teljes területén bebizonyosodott a régészeti érintettség. A eltérő mélységű közműcsatornának csak a sárga agyagos altalajt elérő részein tudtunk régészeti jelenségeket azonosítani. Kivételt jelent a kazánház 2. és 3. csatornája, valamint a folyosó É-i szakasza, a kazánház és az É-i belső udvar között. A 16–17. századra datálható fazekak, vízeskorsók és kályhaszemek jellemezték az előkerült kerámiát. A kazánház 3. közműárkában, a folyosó É-i szakaszán és az É-i udvaron nagy mennyiségben gyűjtöttünk vassalakat. A feltárt objektumok gödrök, árokszakaszok és cölöphelyek, amelyek a nagyterem és a folyosó D-i szakaszán jelentkeztek a legintenzívebben.

A D-i, nagyobbik belső udvaron a próba- és megelőző feltárás során két kutatószondát húztunk, egy É–D és egy K–Ny-i irányút, az épület falaitól 1 m távolságban. Mindkettő teljes hosszában, kb. 1,5 m szélességben vizsgálta az udvart. Az objektumok a szürke iszapos rétegben jelentkeztek, kb. 1,5 m mélyen a pince járószintjétől. A felső 1,5 m-ben esetleges járószinteket nem figyeltünk meg. A sárga agyagos altalaj 40–50 cm vastag szürke iszapréteg alatt jelentkezett. Feltártunk több árokrészletet és kisebb méretű gödröket. Az itteni árokrészletek a folyosó K-i és Ny-i szakaszán előkerült árokrészletekkel bizonyosan kapcsolatban álltak.

Az É-i, kisebb udvar esetében szintén két, az udvar teljes hosszára kiterjedő, keresztirányú kutatószondát húztunk. Az egyik az udvar közepén É–D irányban, 1,2 m szélességben helyezkedett el. A másik egybeesett az É-i fal mellett futó, K–Ny-i közműárakkal.

Mindkét szondában a pince járószintjéhez képest 170 cm mélyen érték el a sárga agyagos altalajt, melyben világosszürke iszapos betöltésű árokszakaszok foltjait figyeltük meg. A szondák falaiban jól megfigyelhetők voltak az udvar rétegsorai.

A kutattott területről nagy mennyiségű leletanyag került felszínre, mely összetételében érdekességként emelhető ki, hogy a mázas kerámia döntő többsége az É-i udvarról került elő, míg a nagyteremben egyetlen egyet nem találtunk. A kutatás során 181 stratigráfiai egységet különítettünk el.

A leletek a Nemzeti Örökségvédelmi Központ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dankó Judit, Czegléczki Tibor, Szöllősi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

468. Szeged-Kiskundorozsma, Pick ülepítő
(KÖH 45572)

(Csongrád megye) B, LT

A Városhöld-Algyő közötti gázvezeték megelőző régészeti feltárásai során ásatást végeztünk a CSMD-9 (M5-26/97) jelű lelőhelyen, mely nem esik messze a Balogh Csilla és Türk Attila által az M5 autópálya-építés során 2008-ban feltárt kelta településtől. A terepföldrajzi viszonyok alapján a két lelőhely egybetartozhatott, de ezt eldönteni csak terepbejárással lehetett. Ezért 2010 novemberében helyszíni szemlét végeztünk a területen. Egyértelművé vált, hogy az eddig különállóan kezelt két lelőhely egy és ugyanaz. A lelőhely a Maty-ér medrére támaszkodik és É-i irányban mintegy 200 m kiterjedésű. Magába foglalja azt a K-Ny irányú dombhátat, melynek K-i szélét a CSMD-9 feltárása során érintettünk. Itt éri el a lelőhely a legnagyobb szélességét, ami kb. 150 m.

A szemle során leletanyagot nem gyűjtöttünk.

Munkatárs: Mészáros Patrícia (KÖH).

PALUCH TIBOR

469. Szeged, vár
(KÖH 37508)

(Csongrád megye) Kö

2010. május 11. és szeptember 10. között régészeti próbafeltárást végeztünk a középkori szegedi vár feltételezett É-i és D-i falának a nyomvonalán. A falak lokalizálására két, egyenként 50 m²-es szelvényt tűztünk ki.

A feltárást az É-i részen kezdtük el, mivel ezen a ponton volt bizonytalanabb a fal helye. Először mintegy 1,5 m vastag, barna iszapos feltöltés került elő, mely alatt jelentkezett az 1880-as járósínt, mely a nagy árvíznek és egyben a várbontásnak is a járósíntjeként azonosítható. Ezt a jól lejár, letaposott szintet kibontottuk és középtájon, nagyjából ott, ahol a várabrázolások alapján sejteni lehetett, vastag törmelékes betöltést találtunk. Ezt elbontva bukkantunk rá a középkori várfal és az ezen a ponton hozzáépített barokk kazamatasor maradványára. A várfalat az árvízi járósínhez képest (mely a mai felszín alatt mintegy 1,7–1,8 m-re található) 1,2–1,3 m mélységig kisedték, vagyis a középkori várfal legmagasabb pontja a mai felszíntől mintegy 3 m-es mélységben jelentkezett. Ez, sajnos, összecseng a korabeli leírásokkal, ahol a várbontást kivitelező cégeknek engedélyezték, hogy a korabeli felszíntől 1 m mélységig bonthatják el a falakat. Éppen ezért a barokk korban épített várfalnak már csak az alapozását találtuk meg, de szerencsére a középkori fal esetében még mintegy 1 m felmenő falat sikerült feltárnunk. (A fal belső oldalán leásva ugyanis további 1 m-rel mélyebben bukkantunk rá a középkori járósíntre.) A fal belső oldala egyenes, a külső, vízesárok felőli viszont ferdén lefelé szélesedő volt. A falon 4 egymástól szabályos, kb. a fal vastagságával megegyező távolságban elhelyezett, nyílazásra alkalmas lőrés alját találtuk meg. A lőrések kifelé lejtettek, ill. fokozatosan téglavastagságúra szűkültek. A kialakításból

egyértelműen látszott, hogy a fallal egyszerre épültek, nem utólagosan vették ki őket. A 185 cm széles középkori várfal rakási technikája nem tért el a korábban megfigyeltől: mindkét szélén futó-kötő sor, közöttük pedig töredéktéglákból kötési rend nélkül rakott fal. (Ezzel szemben a 220 cm vastag barokk kori falat már kizárólag feles kötésben és egész téglákból építették.)

A 2. szelvényben is agyagos feltöltés alatt, közel 1,7 m mélységben találtuk meg a várbontás szintjét. Ez alatt mintegy 0,5 m-rel jelentkezett egy törmelékes, jól letaposott, kb. 2 m széles sáv, mely a szelvény közepén haladt keresztül. A szelvény É-i szélén pedig egy 19. századi épület alapozását is megtaláltuk, melyet belülről ragaszthattak hozzá a várfalhoz, és annak elbontásáig állhatott itt. A további feltárás során beigazolódott, hogy a szürke, habarcsos sáv alatt már az elbontott fal visszatemetett törmeléke található. Ennek elbontásával nemcsak a középkori fal teteje bukkant elő mintegy 3 m-es mélységben, hanem a melléépített újkori épület (kapuőr háza?) várfal melletti alapozását is megtaláltuk. A korábban megfigyelt, a várfalra merőleges alapozások ugyanis minden esetben ennek az ároknak a széléig tartottak.

Ezután a vár belső felén kezdtük el mélyíteni a szelvényt. Kiderült, hogy a megfigyelt alapozás alatt további padlókat találtunk, melyek közül a legalsó egy egybefüggő deszkapadló volt. Ez alapján egyértelmű, hogy a 19. századra tehető, legkésőbbi épület egy korábban itt állt, valószínűleg a 17. sz. végén épített épület megújítása csupán. A padlók elbontása után elértük a középkori járósínt, mely a várfal kiugró lábázatával volt egy magasságban. Ez alapján itt is mintegy 70–80 cm felmenő falat tudtunk megfigyelni. A fal teljes kibontása után látnunk kellett, hogy az több részletében is eltér az eddigi megfigyelésektől: nem 180–200 cm közötti a szélessége, hanem 240 cm; külső sarka egyenes, nem ferde, vagyis itt nem lehetett vízesárok a fal tövében; ugyan széleit itt is kötő-futó sorral rakták, de nem annyira szabályosan, mint amit eddig láttunk és a téglák is nagyobb méretűek. És ami teljesen eltérő, hogy a fal mindkét oldalán 1 téglalabor kiugró lábázat jelzi a felmenő fal indulását, ill. az alapozást, ilyet korábban sehol nem találtunk. A további bontás során az is kiderült, hogy az altalajba mélyedő lábázat alig 30–40 cm mély csak, és alatta nem fal van, hanem 4–6 cm átmérőjű, karókból sűrűn levert sor jelenti az alapozást. Ez az építési technika az ingoványos, vízjárta területen jellemző: a levert karókra rőzsét fektetnek, és arra teszik a lábazatot, ill. a felmenő falat. A rőzsék lenyomatát mi is meg tudtuk figyelni.

FOGAS OTTÓ

470. Szeged, vártemplom
(KÖH 37508)

(Csongrád megye) Kk

A szegedi várkert területén (Stefánia-sétány) 1998 óta – 2002–2003 kivételével – zajlik a tervszerű feltárás. Az eddigi kutatások eredményeképpen felszínre került

az egykor a középkori vár belső területén állt gótikus vártemplom Ny-i végződésének egy részlete.

2010. szeptember 20. és november 19. között folytattuk az ásátást. Először a főhajó belső területén található utolsó családi kripták feltárását kezdtük meg. Befejeztük a tavalyról a földben maradt sírok feltárását, kibontottuk a megmaradt 4 kriptát, valamint a templom elé, közvetlenül a külső fal mellé temetett sírokat is. Az így előkerült több mint 50 vázzal a feltárt sírok száma ezzel 1028-ra emelkedett. A mellékletek alapján a sírok a 15. sz. második fele–16. sz. közepe közé tehető, vagyis a templom legkésőbbi fázisához tartozhatnak.

Ezzel párhuzamosan a terület Ny-i irányú bővítéshez is hozzáláttunk. Teljes egészében feltártuk a korábbi ásátások eredményeképpen már lokalizált „Hauptwacht”-nak, Főőrhelynek nevezett épületet. Az őrhelyet közvetlen a templom Ny-i végében alakították ki úgy, hogy a templom falával párhuzamosan egy 7 m széles részt leválasztottak, majd ezt – a főhajó falait is felhasználva – több önálló helyiségre osztották. (A válaszfalakba nem egyszer középkori faragványokat is beépítettek.) Ezeket a helyiségeket korábban már külön-külön feltártuk, idén a templom Ny-i falára épített részt, valamint az őrhely számára átalakított bejáratot bontottuk ki. Sajnos a középkori bejárat mindkét lábát még a barokk korban eltávolították.

A feltárás legfontosabb megfigyelése az volt, hogy a fal mentén lejjebb haladva megtaláltuk a templom első építési periódusát, ugyanis az 1,5 m vastag fal alatt, mintegy alapozásként megmarat a korábbi, 1,9 m széles fal. Ez mindenben megegyezett a templom É-i és D-i főfalával, így csak az lehet a helyes következtetés, hogy amikor a 15. sz. második felében átépítik és kibővítik a templomot, akkor a teljes Ny-i homlokzatot is elbontják és újraépítik.

FOGAS OTTÓ

471. Szeghalom, Kovács-halom
(MRT 6. k. 11/50 lh., KÖH 6329)
(Békés megye) U, R, B, V, Sza, H?, Á

A Körös Regionális Régészeti Program második fázisa első idényének munkái 2010. március 15. és április 8. között zajlottak Szeghalom határában. A program három évesre tervezett szakaszában az alföldi újkőkori tellek létrejöttének okait és folyamatát, azoknak a településrendszerben betöltött szerepét, valamint a tellek és az azokat övező települések kronológiai, strukturális és funkcionális kapcsolatait kívánjuk kutatni.

Az idei évben a Szeghalom D-i határában fekvő tellt és az azt körülvevő hasonló korú, az MRT terepbejárások alkalmával feltérképezett településnyomokat roncsolásmentes módszerekkel, extenzív és intenzív terepbejárásokkal, szisztematikus felszíni gyűjtésekkel, ill. magnetométeres felmérésekkel vizsgáltuk.

A Kovács-halom környezetében folytatott intenzív bejárásokkal sikerült lehatárolnunk a tell közvetlen von-

záskörzetének tartható mintegy 80 hektárnyi területet; behizonyosodott, hogy az MRT terepbejárások során a tell közelében felmért további neolitikus lelőhelyek (Szeghalom 48., 49., 51., 52., 106. és 108. lelőhelyek) valójában a tellt is magában foglaló településkomplexum szerves részeinek tekinthetők. Az összességében mintegy 14 hektárnyi felületen, 10×10 m-es területi egységekben elvégzett, a lelőhely minden részére kiterjedt szisztematikus felszíni gyűjtésekkel a leletanyag-szóródás alapján a lelőhely struktúráját finomabb léptékben vizsgáltuk. A felszíni kutatások előzetes eredményei arra a körülményre is rávilágítottak, hogy a lelőhelyen egyéb korszakokban csak minimális mértékben telepedtek meg. A tellen és a lelőhely DK-i részén kora rézkori, a lelőhely D-i részén egy objektumra utalóan szarmata kori, É-i szélén kevés későbronzkori, ill. főképpen a D-i részen elszórtan, rendkívül kis számban Árpád-kori töredékeket találtunk, míg a tellen gyűjtött embercsontok a korábbi feltárások során felfedezett őskori és honfoglalás kori temetőre egyaránt utalhatnak. A 9 hektárnyi felületen elvégzett geofizikai kutatások alapján azonosított egykori, mintegy 5–7×15–17 m nagyságú, egyes esetekben egymástól térben világosan elkülönülő csoportokban állt házhelyek környezetében, illetőleg a lelőhely egyéb részein célzott talajmintavételeket is végeztünk, annak érdekében, hogy kémiai analízisek segítségével vizsgálhassuk a lelőhely különféle részein folyt egykori tevékenységeket. Az extenzív, a környező mintegy 15 km²-nyi területre kiterjedő helyszíni szemlékkel célunk az volt, hogy felmérjük, ill. azonosítsuk a lelőhely tágabb vonzáskörzetének hasonló korú, esetlegesen a kovácshalmi telepkomplexummal kapcsolatba hozható lelőhelyeit; az MRT adatok ellenőrzésén túl azokat a megtelepedésre potenciálisan alkalmas helyszíneket is vizsgáltuk, amelyeken a korábbi terepbejárások során nem térképeztek fel neolitikus lelőhelyeket. Mindezen kutatásokat kiegészítette egy közel 80 hektáros területre kiterjedő, a megtelepedést befolyásoló környezeti sajátosságok – elsősorban is a térség igen összetett paleohidrológiai jellemzőinek – analízisét szolgáló terepmodell megalkotása.

A különféle módszerekkel begyűjtött adatok összességében arra utalnak, hogy az egykori Sebes-Körös meanderéből szigetszerűen kiemelkedő tell körül egy térben erősen koncentráltként jellemezhető településszerveződés jött létre a középső neolitikum végén, ill. a késő neolitikum korai periódusában. A centrális helyzetű tell körül egy mintegy 30 hektárosra becsülhető, sűrűn beépített, házcsoportok alkotta külső telcp húzódtott, néhány száz méteres körzetben pedig egy-két épülethől álló, elsősorban nagy mennyiségű paticsal, kevés neolitikus kerámiával és őrlőkövekkel jelzett, tanyaszerűként definiálható egységek – ismert számuk eléri a 15-öt – azonosíthatóak.

A kutatásokat a National Science Foundation (USA) támogatja.

Munkatársak: Richard W. Yerkes (Ohio State University, USA), Paul R. Duffy (University of Pittsburgh,

USA), Apostolos Sarris (FORTH, Rethymno, Görögország).

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

472. Szeghalom határa

(Békés megye) U, B, Sza, Á

A HHE-Tövisskes-1 és a HHE-Tövisskes-K-1 gázkutakat a MOL-Füzesgyarmat gyűjtőállomással összekötő gázvezeték nyomvonalához kapcsolódóan 2010. július 25-én végeztünk terepbejárásokat.

Balkán-halom (KÖH 6312): A város határának ÉNy-i részén, a Sertés-éri csatorna kanyarulatának É-i oldalán emelkedő kb. 8 m magas, és mintegy 100 m átmérőjű halom felszínén és környékén neolitikus kori, bronzkori és szarmata kori edénytöredékek kerültek elő már a korábbi topográfiai terepbejárások során is. 1949-ben Bereczki Imre jelentése szerint embercsontokat és épületmaradványokat figyeltek meg a jelentős méretű halmon. A halom közvetlen közelében 1960-ban nyitott bányagödörből szintén neolitikus kori, bronzkori és szarmata edénytöredékek kerültek napvilágra. 1995-ben a halom tetején ismét embercsontokat szántottak ki, amit be is jelentettek a múzeumba. Akkor a helyszíni szemlém során egy Árpád-kori templom helyét azonosítottam a halom területén. Mostani terepbejárásunk alkalmával megállapítottuk, hogy a lelőhely kiterjedése nemcsak a halom területére szorítkozik, hanem egyértelműen megtalálható a halomhoz bevezető földút É-i oldalán is, a tervezett HHE-Tövisskes-K-1 fúrásponthoz tervezett kútkörzetének területén. A mintegy 200 m-es átmérőjű lelőhely a Balkán-halom magában foglalva, a halom D-i lábánál az egykori érmeder partjára támaszkodik, az É-i oldalán kissé kiszélesedve nyúlik el a halom lábától ÉNy-i irányban eltávolodva.

Balkány, Kossuth Tsz juhhodálya (KÖH 6483): A szeghalmi határ É-i részén, a Kertészszigetre vezető műúttól É-ra, egy szikes legelőn a korábbi topográfiai munkák során talált őskori és Árpád-kori lelőhelyet most nem lehetett azonosítani.

Csonka-derék (KÖH 6487): A szeghalmi határ É-i részén, a füzesgyarmati határszélen, egy K-Ny-i irányú, ovális alakú 0,7–0,8 m magas és 70–80×30–40 m átmérőjű, tell település, amely már a korábbi topográfiai munkák eredményeként ismert volt. A 2010-ben elvégzett terepbejárás eredményeképp a lelőhely határai kis mértékben módosultak. Kiderült, hogy a lelőhely a halmot körülvevő, a környezetéből kissé kimagasló, tagolt vonalú terület teljes területére kiterjed. A lelőhely É-i szélén, a Siskási-csatorna D-i partjához egészen közel is találtunk Árpád-kori edénytöredékeket.

Csonka-derék, Romvári-tanya (KÖH 75629): A Szeghalom belterületéről ÉNy-ra, a Kertészszigetre vezető műút K-i oldalán lévő legelők É-i peremén, a Romvári-tanyaként jelölt juhhodályoktól ÉK-re, egy széles, É-D-i irányú szárazulat É-i szélén eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet találtunk. Ezen a részen egy kisebb, alig 100

m-es hosszúságú, É-D-i irányú, keskeny hátat is magában foglalva terül el a lelőhely az alacsonyabb fekvésű részek peremén, két, mesterséges csatorna között. Teljes kiterjedését a felszínt borító növényzet és az említett két csatorna miatt nem lehetett pontosabban meghatározni, mérete kb. 250×200 m. Bronzkori és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

Tövisskes (KÖH 6427): A szeghalmi határ ÉNy-i felében, a kertészszigeti műúttól DK-re húzódó egykori ér alacsony, Ny-i partján a korábbi topográfiai munkák során talált szarmata kori település nyomait most nem lehetett azonosítani.

SZATMÁRI IMRE

473. Szegi, Ady Endre utca 4. (Kakas-domb)

(KÖH 75379)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U, R, B, LT, Sza, Kú 2010. március 30-án helyszíni szemlét végeztünk a telken, ahonnan a tulajdonos régészeti leleteket jelentett be. Kérkezésünkkel igen nagy mennyiségű, változatos korú és összetételű leletanyagot találtunk gondosan szétválogatva. A tulajdonosok elmondták, hogy 6 éve gyűjtik a kertjükben műveléskor, ill. tereprendezéskor előkerült leleteket, és egy alkalommal már tettek bejelentést a Herman Ottó Múzeumban a felfedezett lelőhelyről.

A helyiek által Kakas-dombnak nevezett területen, az L-alakú 38/2 hrsz.-ú ingatlanon, a művelt kiskertben jelenleg is találhatóak régészeti leletek a felszínen. Az összegyűjtött igen nagy mennyiségű leletanyag a paleolitikumból(?), a középső neolitikumból (AVK, tiszadobi csoport, bükki kultúra; díszített és házikerámia töredékek, csótalpas tálak, agyaggyöngyök, agyagcsüngő, miniatűr edények, obszidián és hidro/limnokvarcit eszköz és szilánk), a késő neolitikumból (tiszai kultúra), a kora rézkorból (tiszapolgári kultúra), a kora bronzkorból (hatvani kultúra?), a kelta korból, a császárkorból, valamint a 16–17. századból (kerámiatöredékek, kályhacsempék) származik.

A tulajdonos külön kezelt egy kora rézkori kerámiaegyüttest (tiszapolgári kultúra), melyet faültetéskor talált, valószínűleg régészeti objektumban. A többi lelet a telek különböző részein került elő. A ház kertjéből származik egy Kr. u. 1. századi római ezüstérme is.

A több korszakon keresztül tartó intenzív megtelepedés a Bodrog Ny-i magaspertjének igen kedvező földrajzi helyzetéből adódik.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

474. Szegvár határa

(Csongrád megye) U, R, B, Sza, A, Á, Kö, Kk

Szegvár szennyvízkezelésének és tisztításának kiépítéséhez készített önkormányzati hatástanulmány kapcsán 2010. március 1–29. között végeztünk terepbejárásokat a település bel- és külterületén, 31,4 km hosszan. A ter-

vezett nyomvonal belterületen a meglévő utcahálózatot követte, míg külterületen egy rövidebb szakasz húzódik a tervezett szennyvíztelepig és onnan a Kurca-patakig. A nyomvonal mindkét oldalát 20-20 m szélességben vizsgáltuk.

Terepbejárásunk eredményeképpen 14, korábban külön nyilvántartott régészeti lelőhely (Vasút utca; Útéptés; Béltéki kocsmáros udvara; Új Falu melletti Újtelep, Gila I. háza; Szociális nővérek telepe; Kosztolányi M. és Németh I. földje; Kórógyszentgyörgy, Oncsa-telep; Kórógyszentgyörgy, Gorkij Tsz; Kórógyszentgyörgy, Kurca-part; Kórógyszentgyörgy, VI. kult. 8. sz. t.; Kórógy torkolata, Kurca-part; Kórógyszentgyörgy, Táncsics u. 64-66.; Kórógyszentgyörgy, Kurca-híd mellett; Állomás utca 25.) esetében arra a megállapításra jutottunk, hogy valójában egy igen nagy kiterjedésű, a Kurca-patak K-i magaspártján húzódó lelőhely részét képezik (KÖH 17915). További 14 már ismert lelőhelyen a beépítettség miatt nem lehetett terepbejárást végezni.

Vizsgálatunk során ugyanakkor két új lelőhelyet is lokalizáltunk: *Vida-tanya* (KÖH 73773), *Hunyadi utca, csatornapart* (KÖH 73775).

Az ismert, összevonásra javasolt lelőhely területén kora neolit, kora rézkori, bronzkori, szarmata kori, avar, Árpád- és középkori leletanyagot gyűjtöttünk. Az újonnan azonosított lelőhelyek közül az előbbi esetében őskori, késő bronzkori és késő középkori, míg az utóbbi területén szarmata kori (?), ill. Árpád- és középkori anyagot találtunk.

Munkatársak: Kovács Sándor, Rózsa Gábor, Alács Attila, Bognár Margit technikusok; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek.

PARDITKA GYÖRGYI

475. Szegvár határa

(Csongrád megye) Ő, U, Sza

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg, a tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Szegvár külterületén végzett munka során 4 új lelőhelyet találtunk: *Felső-Ludas* (KÖH 74451); *Zsigerhát* (74453); *Mihály-tanya* (74455); *Berek, Kontra-főcsatornától Ny-ra* (74457). Területükön őskori, újkő kori, szarmata és újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Weisz Attila geodéta; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Szöllősi Géza, Dankó Judit technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

476. Szekszárd, Vármegyeháza

(KÖH 23352)

(Tolna megye) B, Á, Kk

2009. augusztus 4-28. között próbakutatást végeztünk a Béla tér 1. sz. alatt található épületben, a valamikori Vármegyeháza É-i épületszárnyának földszinti D-i traktusában. A kutatás a felújítási munkával összefüggésben, a kiviteli tervek elkészítéséhez szükséges adatszolgáltatás céljából történt. Felvetődött annak a lehetősége, hogy az épület É-i szárnya alatt rejtőző, I. Béla (1060-1063) által alapított bencés monostorhoz tartozó alapfalak, épületrészek feltárásával, az előkerülő falak helyszíni bemutatásával egységes építészeti kép alakítható ki az egykori Vármegyeháza területének középkori beépítettségéről és a terület használatáról. A szondákat a korábban elvégzett falkutatás eredményei, a műszeres lelőhely-felderítés, valamint az 1794-ban leégett barokk templomról fennmarad helyszínrajzok, térképek és felmérési rajzok adatai alapján jelöltük ki. A próbafeltárás az épületszárny három termében, a térképtárban (1. terem), a raktárban (2. terem) és a stúdióban (3. terem), valamint a termeket összekötő déli folyosón folyt.

A termék padlózatának feltörését, valamint az aljzatbeton és a különböző épületgépészeti elemek (lefolyók, csatornák, vízvezetékek) eltávolítását követően a termekben az 1. terem D-i oldalától, valamint a folyosótól eltekintve egy nagyméretű, egységes, habarccsal, kő- és téglatörmelékkel kevert feltöltést figyeltünk meg, melynek tetején, közvetlenül a 19. századi épülethez köthető jelenségek alatt késő Árpád-kori fazék és cserépbogrács töredékeit találtuk. Ebbe a nagyméretű feltöltésbe beleásva egy Árpád-kori templom körüli temető sírjai kerültek elő, melyeket sima és bordázott S-végű ezüst- és bronzkarikák, bronztű, pontozással díszített kiszélesedő fejű ezüst pántgyűrű keltezett a 11-12. századra.

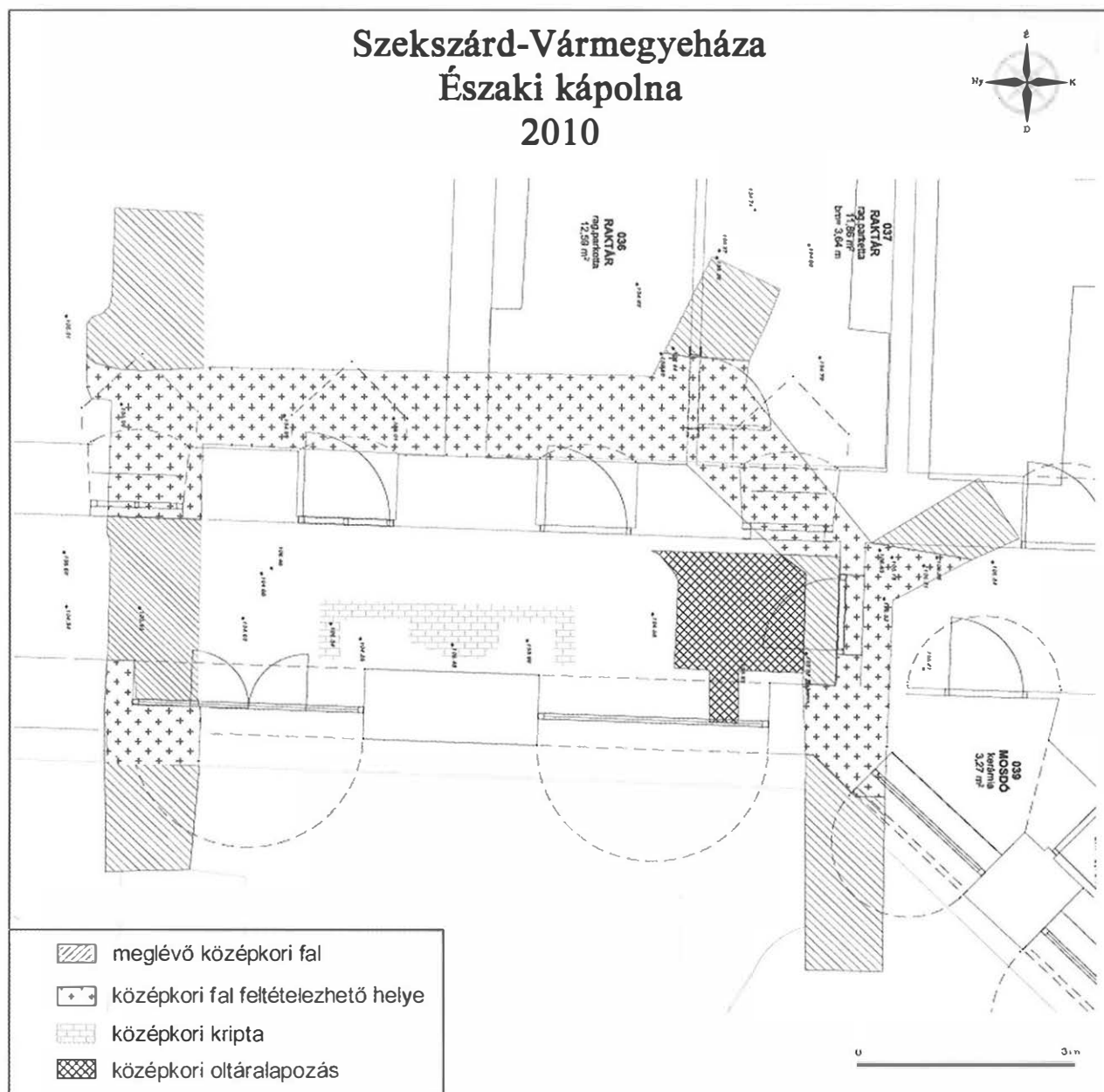
A habarccsal, kő- és téglatörmelékkel kevert Árpád-kori feltöltésbe beleásva a sírokon túl az 1. teremben egy É-i irányú (1. támpillér), a 2. teremben egy ÉNy-i irányú (2. támpillér), a 3. terem DK-i sarkában, a terem D-i oldalfalába befalazva megközelítően 1 m magasan álló, ÉÉNy-i irányú újabb támpillér (3. támpillér) került elő. A három támpillér segítségével megközelítően meghatározhattuk a hozzájuk kapcsolódó fal helyét és annak irányát, azonban a várt Ny-K irányú, a kápolna Ny-i oldalfalaként értelmezhető fal helyén, annak irányával pontosan megegyezően egy a 19. századi Vármegyeháza épületéhez kapcsolható nagyméretű, újkori törmelékkel betöltött téglacsatorna húzódott. Mindhárom támpillér D-i, ill. DNY-i oldalán jól megfigyelhetők voltak a levéses nyomai, az 1., és 2. támpillér esetében a levéselt felületeknek tölték neki az újkori csatorna É-i oldalfalát. A csa-

torna betöltésének eltávolítását követően felszedtük a csatorna fenekét alkotó téglasort, mely alól előkerült a várt Ny-K irányú fal alapozásának alsó kőszára, melynek K-i vége megközelítően 45°-ban DK-i irányba megtört, elvágvá a templom körüli temető egyik sírját.

A termektől D-re elhelyezkedő folyóson nyitott szelvény betöltése eltért a termekben megfigyelttől, annak teljes területe újkori, feltételezhetően 19. századi építési törmelékekkel volt betöltve. A szelvényben az újkori betöltés bontása során, annak É-i oldalán megtaláltuk a kápolna szentélyének alapozását, az oltáralapozást, a szelvény és a kápolnaszentély ÉNy-i sarkában pedig egy kis területen eredeti helyzetében megfigyeltük a kápolna padlóburkolatát, valamint a szelvény É-i oldalán előkerült a nagyméretű kváderkövekből épített É-i zárófal is. Továbbá a kápolna közepén, annak központi

helyén előkerült egy boltozott téglakripta, melynek K-i oldalát elpusztította a Vármegyeház Ny-i szárnyának K-i oldaltal alapozása. A kripta tetejét alkotó téglaboltozat K-i oldala beomlott, a kripta vizsgálható részén szintén csak újkori építési törmeléket találtunk, azonban a Vármegyeháza alapozása, ill. a téglaboltozat épsége érdekében annak vizsgálatára csak egy igen kis, megközelítően 0,5 m²-nyi területen volt lehetőség.

A feltárás bizonyítékokat szolgáltatott a Kozák Károly által az ingatlan udvarán végzett kutatások eredményeire, valamint a fennmaradt építészeti felmérések adataira alapozott elméletére, mely szerint a centrális monostortemplom É-i oldala mellett, annak közvetlen közelében egy kisméretű Árpád-kori előzményekkel rendelkező gótikus kápolna helyezkedett el. A 2009 augusztusában folytatott próbafeltárás során előkerült



kápolnarészlet azonban nem rendelkezett Árpád-kori előzményekkel, annak pontos alaprajzi elrendezését, valamint a monostortemplom és a kápolna egymáshoz való viszonyát nem sikerült megnyugtatóan tisztázni.

A 2009-ben végzett próbafeltárás eredményeire alapozva 2010. február 4. és március 10. között folytattuk az É-i épülettömb alatt található „északi kápolna” teljes területén a régészeti kutatást. Az előző évben nyitott szelvényeink bővítésével, valamint az épület udvarának É-i oldalán nyitott új szelvényekkel próbáltunk további adatokat szerezni a kápolna alaprajzi elrendezéséről, valamint a monostortemplom és a kápolna kapcsolatáról. (Az illusztrációt lásd az előző oldalon!)

A kápolna Ny-i határoló falának felkutatása érdekében a folyosón nyitott szelvényünket Ny-i irányba, az 1. teremben található kutatóárkot a terem D-i faláig, annak teljes szélességében bővítettük, valamint a 2. terem teljes területén folytattuk a feltárást. A tavaly előkerült templom körüli temető újabb sírjait tártuk fel, a temetőrészletben a sírok két, három és négy sorban helyezkedtek el egymáson, a legalsó sírsort egy Salamon (1063–1074) [H17] érme keltezte. A temetkezések minden esetben a habarccsal, kő- és téglatörmelékkel kevert feltöltésbe voltak beleásva, az eredeti talajszint a legalsó sírsor alatt került elő. A templom körüli temető sírjait sok esetben bolygatták a feltöltésbe beleásott gótikus kápolna alapfalai, több helyen megfigyelhető volt, hogy az alapfalak útjába csőcsontvámrészeket ásóval elvágták, valamint az alapozás közvetlen közelében elhelyezkedő vázrészekre ráfolyt a kövek közül kicsorgó habarcs. A habarccsal, kő- és téglatörmelékkel kevert feltöltés vastagsága 2–2,5 m volt, alatta egy feltételezhetően a monostor építéséhez kapcsolható habarccsal és kötőrmelékkel teli gödröt, ill. néhány késő bronzkori objektumot tártunk fel.

A folyosón megtaláltuk a kápolna Ny-i zárófalát, mely néhány centiméterrel a folyosó járósíntje alatt helyezkedett el. A kutatás során a kápolna D-i oldalfala nem került elő, annak valamikori létezésére utaló jelet sem sikerült felfedeznünk, így teljes biztonsággal kijelenthetjük, hogy a szekszárdi bencés monostor Ny-i oldalán elhelyezkedő gótikus kápolna nem különálló épület volt, hanem a monostortemplom Ny-i bővítése. A kápolnának az előző években megfigyelttel egyezően Árpád-kori előzménye nem volt, azt később, feltételezhetően a 15. században építették.

Munkatársak: Nagy Balázs és Pungor Krisztián régészek; Bodrogi Miklós, Fenyvesi Anita, Linzembold Csongor, Zsoldos Szabolcs technikusok.

PETKES ZSOLT

477. Szeleste határa

(Vas megye) Ó

A 86. sz. főút Szelestét elkerülő szakaszán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. augusztus 11. és 2010. március 18. között régészeti megfigyelést végzett az építkezés földmunkáinál. Az elkerülő útszakasszal

érintett lelőhelyeket Nyerges Éva Ágnes vezetésével 2008–2009-ben feltárták. Azonban a kivitelezési munkák során két esetben olyan területeken is humuszoltak, ahol régészeti feltárást akkor nem tudtunk végezni.

Szentkúti dűlő (KÖH 53881): A lelőhely DNY-i részén a 2008. évi feltárás folytatásában 3 új régészeti jelenséget tártunk fel.

Temető mellett (KÖH 42750): A lelőhely DK-i részén, a feltárt területtől DK-re újabb 4 régészeti jelenséget és a 2008. évi feltáráson újkorinak meghatározott árkokat tudtunk megfigyelni.

Munkatársak: Bek Tamás, Csuti Tamás, Kovács Zsanett, Vágusz Anina, Wolf Ernő régésztechnikusok.

EKE ISTVÁN – VAMOS GÁBOR

478. Szellő határa

(Baranya megye) U, B, A

2010 tavaszán megelőző feltáráásokat végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Bekő-föld (HT-10 lh., KÖH 69141): Május 4–14. között a feltárássra kijelölt terület Ny-i felében a dombtetőn egyetlen, lelet nélküli árok került elő, majd széles üres sáv után a K-i fekvésű domboldalon egy újabb árok után egy soros temető téglalap alakú sírjai jelentkeztek. A kilencedik sor után a temetőt K felől egy újabb árok zárta. Az 5 m széles szelvényben összesen 30 sír került elő, 3 váz nélkül (ebből kettő mérete gyereksírra utal), egyik sírban pedig két felnőtt váza volt. A síroknak több mint a fele egyértelműen rabolt, mindig a felsőtestet bolygatták meg. A sírokból főleg vaskés, vascsat, 11 db bronz fülbevaló került elő, egyszerű karikák mellett ovális karikájú gyöngycsüngős fülbevalók és egy elkeskenyedő végű spirálcüngős fülkarika, ezenkívül két bronzveret. A sírok megközelítőleg Ny–K tájolásúak, egy részük füles ill. padkás sír. A sírok alja a rövidebb oldalaknál legtöbbször lemélyül, az a halotti ágy használatára utal. A leletanyag és a sírok szerkezete alapján a késő avar időszakhoz köthetjük a temetőt. A sírok között néhány cölöphely és egy gödör jelentkezett, majd a temető mellett, a lelőhely K-i szélén egy csoportban néhány gödör és valószínűleg összetartozó cölöphelyek kerültek elő. Leletanyag (egy neolitikus kerámia) egyetlen gödörben volt, de feltételezhető, hogy a körülötte előkerült jelenségek is a neolitikum időszakából származnak. A kutatott 640 m²-en 53 objektumot tártunk fel.

Vő-malom (HT-78 lh., KÖH 24525): Március 22–26. között dolgoztunk a lelőhelyen, mely a Pécsvárad-szellői vízfolyástól Ny-ra húzódó dombon található. A dombon 1940-ben Dombay János avar kori temető 73 sírját tárta fel. A szállítóvezeték nyomvonala a dombtetőhöz közel a D-i, DK-i domboldalon húzódik K–Ny-i irányban. A kijelölt terület Ny-i része üres volt, majd viszonylag ritkán jelentkeztek a régészeti objektumok szinte a teljes területen. A leletanyag nagy része kerámia, kevés durva fazék, nagyméretű tárolóedények tagolt bordával ellát-

tott töredékei mellett nagyszámú finomkerámia, tálak, csuprok darabjai kerültek elő kisméretű butykokkal, széles szalagfülekkel. Ez alapján a késő bronzkori halomsíros kultúra telepedett meg a területen. A kutatott 779 m²-nyi területen 20 objektumot tártunk fel

Munkatársak: Bodródi Miklós, Nagy Norbert, Fenyvesi Anita, Linzembold Csongor.

VOICSEK VANDA

479. Szendrő, Felső vár (KÖH 16787)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2010. április 7. és szeptember 30. között folytattuk a belső vár középső részén a központi torony, valamint az ehhez Ny felől csatlakozó épületmaradvány régészeti kutatását. A rendkívül csapadékos időjárás miatt a lefolyás nélküli, agyagos területen a munkavégzés szokatlan nehézségekbe ütközött. A Bódván levonuló árhullámok közül kettő elöntötte az ásatási bázist, a munkásokat pedig az árvízi védekezések és kárenyhítési munkálatok miatt hosszabb időszakokra nélkülözni voltunk kénytelenek. Munkavédelmi megfontolásból a központi torony pincéjének mély gödre körül tereplépcsőt kellett kialakítanunk. Mindezen, előre nem látható körülmények miatt a terület teljes feltárását befejezni nem tudtuk.

Elbontottuk a tavaly megnyitott szelvények tanúfalait. A torony pincéjébe vezető lépcsőház DNy-i sarkában a falakhoz utólag illesztett alapozás nem lépcsőfeljáróhoz, hanem egy kályhához tartozott. Ezen építmény DK-i és ÉK-i sarkának pilléralapozása eltérő mélységű. Hasonló pillérszerű alapozás figyelhető meg a lépcsőház ÉNy-i és DNy-i sarkában is. Itt rövid szakaszon a felmenő falazat néhány köve is megmaradt. Ettől Ny-ra agyagos járószint bizonyítja, hogy az épület Ny felé következő szakasza a belsővár É-i és D-i része közötti összeköttetést biztosító, egy korabeli ábrázolás alapján boltozott ívvel határolt átjáró volt. Az átjáró a teljes épületszakasz szélességét elfoglalta, s itt a D-i és É-i oldalon alapozás sem készült. Az átjárótól Ny-ra következő, a terepviszonyok miatt bizonyára alapozásában is jórészt elpusztult épületszakasz DK-i sarkát a B/3 szelvény ÉNy-i sarkában sikerült megfigyelni. A lépcsőfeljárót szinte teljesen kiszedték, mindössze a torony Ny-i falának vonalában dokumentáltunk néhány in situ elmállott téglát.

A tavaly előkerült toronyfal-maradványokat kibontottuk, dokumentáltuk. A pincefal alapozás feletti részének belső falsíkjából csak a DK-i és a DNy-i sarokban maradtak meg maradványok. Egyelőre csak a torony D-i felének falait találtuk meg, az É-i oldalon a járószint alatti alapozásmaradványok meglete nem zárható ki. A mára már elbontott É-i oldal egykori belső Ny-i sarkához csatlakozva 17. sz. végi betöltésű, egykor feltehetően boltozott, mintegy 80 cm széles átjárót találtunk. Az átjáró a toronyfalhoz utólag épült, az É-i falhoz ferdén, ÉNy-ra tartva csatlakozik. Hasonló átjáró bontakozott ki az egykori K-i fal közepén is. A torony

járószintjére szakadt faltömb alapján a pincét egykor kőboltozat fedhette.

A leletanyag idén szegényesebb, kiemelendők a továbbra is nagy számban előkerülő ólomgolyók, néhány 17. századi kályhacsempe és habán edénytöredék.

TOMKA GÁBOR

480. Szentendre, Szentendrei-Duna-ág (KÖH 11557)

(Pest megye) I

2010. április 18-án a Búvárrégész Szakosztály önkéntes csapata szonaras mederfelderítést végzett a Szentendrei-Dunában. A kutatás során oldalpásztázó szonárral felszerelt motorcsónakunkkal átvizsgáltuk a Duna-ág jobb és bal partja előtti területet 60-60 m szélességben (a szonár a hajó két oldalán 30 m széles sávot vizsgált). A megtalált anomáliáknál több felvételt is készítettünk, különböző irányokból elhaladva. A vizsgálat során a Luppa-szigettől Szentendre belvárosának D-i széléig hajóztunk fel, ezalatt számos anomáliát találtunk. A felvételek utólagos vizsgálata során kiszűrtük azokat a jelenségeket, amelyek természetes eredetűnek tűntek (uszadék, geológiai jelenségek). A fennmaradó hét helyszín esetében lehetségesnek tartjuk, hogy azok régészeti lelőhelyekre utalnak, azonban a kérdés eldöntéséhez víz alatti kutatásra lesz szükség. A hét helyszínből öt a jobb part előtt található, az egyikük egy védett római lelőhely, a Dera-patak torkolata alatt. A kutatást éppen a térségben ismert duna-parti római lelőhelyek víz alatti kapcsolatainak kiderítése indokolja, mivel a limes viláörökségi jelölése szempontjából ez a víz alatti dimenzió különösen nagy értékkel bírhat.

Az S02205-el jelölt pont a Luppa-sziget É-i csúcsa felett található, 4 m körüli mélységben. A sziget feletti zátonyhoz nincs köze. Maga a jelenség egy kompakt, markáns foltból, ill. környezetében néhány kiemelkedésből áll. Jellegét nem lehetett a felvételek alapján eldönteni.

Az S02213 jelű pont kövek, esetleg lekopott cölöpek csoportja a partvonalától 25-30 m-re. A markánsan jelentkező, kerekded, hosszúkás árnyékkal rendelkező jelenségek egy kisebb kiemelkedés tetején találhatóak, 2 m körüli vízben.

Az S2391 összetett jelenség. Egyrészt több kisebb mederkiemelkedést és mélyedést is látunk a térségben, másrészt jól kivehető két lapos felszínű, téglalap alakú, a mederből egyértelműen kiemelkedő tárgy. Ezek a deszkákra utaló jellegzetes képet adták. További kisebb pontszerű tárgyak is látszódtak. A jelenség meghatározása bizonytalan, de hajómaradvány is elképzelhető. A terület 2,5 m víz alatt van. Említést érdemel, hogy az anomáliától É-ra egy kisebb lapos sziget található, vele egy magasságban mindkét parton egy-egy út tart a folyóhoz. Lehetséges, hogy valamikor itt átkelőhely volt.

A másik négy jelenség a Dera torkolatánál található. Közülük legészakabbra az S02269 jelű van. Ez egy kiterjedt, markáns köves folt. Tekintettel arra, hogy a közel-

ben iparterület is található, nem zárható ki a modern eredet (folyóba dózscrott építési hulladék). Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a magaspartot ezen a szakaszon mossa a folyó, tehát a parton álló egykori épület maradványa is lehet, ebben az esetben a régészeti kor valószínűsíthető. Víz alatti kutatása indokolt.

A térképen S2271 jelű pont a partra merőlegesen, falszerűen húzódó köves sávot jelöl. A sáv hossza mintegy 30 m, és közvetlenül a partfal aljától látható. A jelenség végén egy hosszúka alakú, jelentős árnyékot mutató tárgy található. Ez lehet gerenda, vagy oszlop. Ennek közelében 2,5 m-es vizet mértünk. Feltételezésünk szerint a jelenség valamilyen gát, sarkantyú lehet. Régészeti eredetével kapcsolatban azért kell óvatosan bánni, mivel a parton ipari létesítmény található. Ezeknél nem ritka, hogy a szennyvizüket a víz alatt, kövekkel letakart csöveken keresztül engedték a Dunába.

Az S02285 és az S2290 közötti sávban több domborulat, köves felület is látszott a képeken, valamint egy a partra merőleges falszerű jelenség 120–150 m hosszan. Mivel ez a terület a Dera-patak torkolatában fekszik, ill. attól D-re, és a képeken számos autógumi is látszott, biztosra vehető, hogy a jelenségek egy része modern szemét. Ugyanakkor a nyilvántartott római lelőhely közelsége felveti, hogy egyes elemek régészeti korúak lehetnek. A kérdést csak merüléssel lehet eldönteni.

Az S02337 és S02349 pontok között található pontokat akkor mértük, amikor egy K–Ny irányú köves felületű kiemelkedésen haladt át a hajó. A felvett pontok kirajolták az anomália irányát, kiterjedését. A környezetéből méternyire kiemelkedő vonulat a sekély vízben örvénylést keltett, ez hívta fel a figyelmünket. A kiemelkedés közepén deszka, vagy gerenda található, valamint ehhez kapcsolódóan egy éles vonal. A jelenség nagyon hasonlít azokra a jelekre, amelyeket egy hajóroncs produkál. A jelenség kora ismeretlen. Partra szálltunk, és megvizsgáltuk az ártéri erdőt is, de semmilyen jelenséget nem találtunk. A területet víz alatti régészeti módszerrel fel kell deríteni.

Összefoglalásként megállapítható, hogy szonaras kutatásunk során sikerült leszűkíteni azt a területet, amelyet régészeti szempontból a leginkább ígéretesnek tartunk. Víz alatti régészeti módszerrel a feltételezett lelőhelyek azonosíthatók lesznek.

A kutatásban közreműködtek a Kékség és az Amphora Búvárklubok tagjai.

TÓTH JÁNOS ATTILA

481. Szécsény, Belváros
(KÖH 33000)

(Nógrád megye) Kö, Kú

2010. május 25. és december 3. között megelőző feltárásokat végeztünk a belváros-rekonstrukció II. ütemének kivitelezéséhez kapcsolódóan.

A romtemplom telkének közepén átlagosan 1,7 m mélységig kutattunk. A romtemplom D-i oldalán a

szintet a középkori temető szintjéig süllyesztettük, a D-i városfaltól É-ra 4–10 m-re a feltárási szint ennél mintegy 0,5–1 m-rel mélyebb volt.

A K-i városfal mentén három helyen kutattunk: két szelvényben – a DK-i rondella csatlakozása mellett, a templom szentélye mögött –, valamint a II. szelvénytől É-ra az ún. X. szondában. A két szelvénnel a sánc szerkezetét és építési periódusait, a szondával az egykori gyilokjáró szerkezetét sikerült tisztázni. Ezen a területen, a faltól Ny-ra 6 m-es sávban szintssüllyesztés nem lehetséges.

A D-i városfal mellett a kutatási terv szerint meg kellett volna újra nyitni a 2000-ben már kiásott, de akkor a szelvény beomlása miatt nem dokumentált árkot. Erre azonban az itteni városfalszakasz statikai problémái miatt nem kerülhetett sor. A sáncfeltöltésből erősen aprózódott háztartási és díszkerámia töredékei, csontfaragványok, üvegtöredékek, valamint a katonai tevékenységgel összefüggő leletek (puska- és ágyúgolyó, gránát) került elő. A sánc szerkezetéből részben leégett, részben elkorhadt famaradványok kerültek felszínre. Utóbbiak rossz megtartásuk miatt nem voltak konzerválhatók. A leletanyag alapján a sánc vizsgált részén az építési tevékenység a 16–17. századra tehető, több periódusban.

A terület középső részén Szécsény kora újkori településének maradványait találtuk meg. Egymás fölé épült könnyűszerkezetes, ill. vályogfalú épületek részletei kerültek elő, melyek feltehetően két telekhöz tartoztak. A főfalak iránya alapján legalább két periódus látszik megkülönböztethetőnek, mindkettőhöz találtunk tüzelőberendezéseket is. Az épületek tájolásának egy-szeri jelentősebb megváltozása feltehetően az erődítések átalakításával függ össze. Egy korai épület kifestéséből is kerültek elő részletek. A házakhoz tartozó leletanyag 16–17. századi, jó minőségű kerámia, üveg, fém, csont. Emellett jelentősebb mennyiségű szerves anyag (bőr, fa), valamint egy teljes szemeskályha anyaga és alapja is előkerült a IV. szelvényben. Néhány, feltehetően a templom bontásából származó faragott épülettárgyat másodlagos felhasználásban találtunk meg a VII. szelvényben.

A VII. szelvényben előkerült korábbi épület padlója alatt a plébániatemplom temetőjének rétegei kezdődtek. A temető D-i szélét a III. szelvényben előkerült 60 cm széles, ~3 m hosszú falcsonk jelzi, mely feltehetően a cinterem fala volt. A fal Ny-i folytatásában csak a kiszedett alapárok egy szakaszát sikerült azonosítani. A faltól D-re eső IV. szelvényben a korábbi szintek mélyebben jelentkeztek. E fölött egy 50–60 cm vastag feltöltés jelentkezett, amelyre épült(ek) a későbbi épület(ek). A feltöltés feltehetően a korai sánc itteni megszüntetésével és a D-i városfal megépülésével függ össze.

A DK-i rondella kutatását a csapadékos időjárás és a D-i városfal máig megoldatlan statikai problémái jelentősen akadályozták. A K-i városfalhoz közel eső részen gépi földmunkával sikerült a rondella alapfalának egy

szakaszát feltárni, ami az alapozás legalsó, nagyméretű kövekből készült körtege. A magas talajvízszint azonban megakadályozta a csatlakozó rétegek feltárását. A falcsont pontosan illeszkedett az előzetesen kiszerezett kör alaprajzhoz, igazolva, hogy a bástya az ÉK-i bástyához hasonló építmény lehetett.

A bástya torkában készült metszeten, mely a két telek határán álló támfalszerű kerítés elbontásával keletkezett, jól megfigyelhető volt, hogy a DK-i bástya megépülése előtt itt már egy kisebb földerődítés állt. Ennek a bástyának további részletei vélhetően a romtemplom telkén, a II. és IV. szelvény között húzódnak.

A D-i városfal felőli oldalon kutatás a statikai problémák miatt egyáltalán nem volt.

Az Evangélikus templom helyreállításához kapcsolódóan három szondát jelöltünk ki abból a célból, hogy feltárjuk az épület alapjának állapotát. A csapadékos időjárás miatt az II. szonda megnyitására végül nem került sor. Ez a szonda a hajó és a torony találkozásánál található, a torony alapozásának alját 146 cm mélyen még nem értük el. Az alap jó minőségű habarcsba rakott kő. A hajófal alapozása ezen a ponton kő-tégla vegyes falazat agyagba rakva. A toronyhoz egy fél hevederívről támasztott ki, a hevederív alatt föld volt. A tetőről lefolyó csapadékvíz jelentős része ezt a pontot áztatta.

Az I. szondát a két épület között, a templom D-i oldalán nyitottuk. A szonda legmélyebb pontja 132 cm volt, ahol is az alap alja még nem került elő. A felmenő falazat indítása 17 cm mélyen került elő. Az alapozás habarcsba rakott vegyes anyag (kő, téglák stb.). Az alap melletti rétegek gyenge teherbírásúak, 70 cm-ig laza bontási sít jelentkezett, ez alatt szintén rossz megtartású, de már kora újkori réteg található. A két épület között egy kiszedett alapárkot is megfigyeltünk, melynek pontos korát nem tudtuk megállapítani, a 70 cm vastag sítaréteg azonban ehhez az egykori épülethez köthető.

A III. szondát a templom DNy-i sarkán nyitottuk. Legnagyobb mélysége 90 cm volt. Az alap melletti 40 cm mélységig 20. századi feltöltés, ez alatt már kora újkori paticsomládék voltak. A felső réteg aljánál került elő a felmenő fal indítása (40 cm mélyen). Az alapfal erős kiugrással jelentkezett, nagyméretű andezit terméskövek alkották, rossz minőségű habarcsba rakva. Ezen a ponton az alapozásban a kövek közt alulról felfelé nyíló, levegős repedéseket figyeltünk meg, melyeknek iránya a felmenő falon is követhető volt.

Az Ady E. és Haynald L. utcák találkozásánál lévő ún. Pintér-ház (egykori óvoda) kutatását csak az épületen folyó építkezéssel, többek között tetőcserével párhuzamosan tudtuk végezni. A műemlékjellegű épületre előírt falkutatásra nem kötöttek senkivel szerződést; az ilyen jellegű megfigyeléseinket csak kevés esetben, az építésvezetővel egyeztetve tudtuk végezni.

A Pintér-ház körüli régészeti munkák két részletben folytak: augusztus 9.–október 4. és október 25.–29. között. A megnyitott 16 eltérő méretű szelvényből négy szolgálta azt a célunkat, hogy meghatározzuk a kora

újkori palánk vonalát és szerkezetét. Közülük kettő a Pintér-ház K-i oldalán helyezkedett el, a 2005-ben feltárt palánk feltételezhető folytatásában; egy szelvény az épület D-i középső szobájának ÉNy-i sarkában és még egy a ház Ny-i oldalán. Egyik esetben sem nyílt lehetőségünk lemenni az altalajig. A 2010/II szelvényben értük el a legnagyobb, mai szinthez mérve 2,6 m-es mélységet. Itt és a 2010/I szelvényben megfigyelhettük a palánk teljes metszetét és a tőle D-re kezdődő padkát. Egyik esetben sem értünk el 16. századinál korábbi rétegeket. A Pintér-ház belsejében a palánk É-i, város felőli cölöpsorát találtuk meg, míg a Ny-i oldalon csak magát a palánkot tárhattuk fel. A palánk belső oldalán egy köves járőrfelület került elő, melytől északabbra lakóházmaradványok kezdődtek. A palánk külső betöltése alatt leégett, 15–16. századi építmény maradványai bukkantak elő. A palánk vonala nagyjából folytatta a már 2005-ben megfigyelt irányt, enyhe ívvel É felé, a Pintér-ház közepe táján egy erős „behorpadással”.

A Pintér-ház ÉNy-i sarka alatt egy máig használatban lévő dongaboltozatos pincében szintén régészeti kutatásokat végeztünk. A pince mai járőrszintje alatt kb. 90 cm-es feltöltés van. A kőből falazott és szintén kőből készült boltozatú pincének több periódusát is sikerült elkülöníteni. A pince eredeti lejárata É-on nyílt, az É-i fal közepén. Ennek befalazása után először a K-i fal É-i szakaszán nyitottak új lejáratot, melynek maradványait a 2010/VI szelvényben megtaláltuk. Végül valamikor a 19–20. sz. fordulóján nyitották a ma is használt Ny-i lejáratot. A pince építésének ideje kb. a 17. sz. vége–18. sz. eleje. A pince feletti épületrész felújítása közben tett megfigyelések alapján úgy tűnik, hogy a pincéhez tartozó épületnek jelentős részletei maradtak meg a Pintér-házba foglalva. A Pintér-ház valójában ennek az alappincézett épületnek többszöri kibővítése eredményeképpen jött létre.

A lelőhely többi szelvényét a közműkiváltások és az új közművek vonalán jelöltük ki. Közülük azokban, amelyeket a korábbi közművek vonalán nyitottuk, csak a feltétlenül szükséges szintig kutattunk, sehol nem lépve át a 17. sz. második felének egyik pusztulási rétegét. Ezekben a felső 50–80 cm bolygatott volt, összefüggő jelenségeket nem lehetett megfigyelni. Az ásatás legnagyobb felületű, 2010/IX szelvényének hossza több mint 18 m, mélysége 100–150 cm volt, jó keresztmetszetet adott a Pintér-ház környezetének beépítettségéről a 17. sz. második felében. Legalább két É–D tájolású, 5–7 m széles épület állt a kutatott területen. Az épületeket erős tűz pusztította el, a bennük feltárt leletanyag inkább a század második felére jellemző. Hasonló rétegvizonyokat figyeltünk meg a Pintér-ház É-i homlokzatának Ny-i felénél megnyitott szelvényben is. Itt kirajzolódott a pince lejárata is, amely vágta a többi helyen megfigyelt pusztulási rétegekkel egykorú feltöltéseket.

A 2010/IX szelvényben megfigyelt két hosszanti háztól K-re helyezkedett el az az épület, melynek K-i felét 2005-ben már részben feltártuk. A szelvény szinte

teljes területét egy késő reneszánsz kályha omladéka foglalta el. Emellett sikerült megfigyelni a ház D-i falát és egy belső osztófalát. A szelvény DK-i sarkában egy négyzetes, deszkabéléses verem került elő. Ez a ház is a 17. sz. második felében pusztulhatott el egy erős tűzvész során.

A K-i városfalat a felszíni és csapóvíz elvezetésének megoldása miatt volt szükséges kutatni; a K-i városfal mentén több szondában az alapozási kiugrás és a más helyütt megtalált agyagtapsztás szintjét megkeresni. A Kézműves-ház és a romtemplom közötti városfalszakaszon négy 1×2,5 m-es szondát nyitottunk. Ezek közül kettőben a korábban itt állt újkori épület pincéjének betöltését találtuk a feltárás teljes mélységében (140 cm). Az alapozási kiugrás 70 cm, mélységben jelentkezett. A II. szonda D-i végében egy kis szakaszon (50 cm) maradtak megkora újkori rétegek, melyeknek felső határa 60 cm mélyen volt. A sáncetető a várakozással ellentétben nem került elő, a kora újkori rétegek már a sánc bolygatott anyagát tartalmazták. A III. és IV. szondában is találtunk késői épületalapokat, de érintetlen kora újkori rétegek is kerültek elő 50–60 cm mélyről. A III. szondában a fal alapozási kiugrása 90 cm mélyen jelentkezett, melyre egy égettréteg húzódott. Az égésréteg a sánc utolsó megújítása előtti pusztuláshoz köthető. A IV. szondában az alapozási kiugrás csak egy 5 cm-es padkaként jelentkezett, melyen egy íves felületű, ráégett agyagréteget találtunk. Efelett egy vékony kifagyási csík jelzett egy korábbi terepszintet, mely talán az utolsó sáncetetővel hozható összefüggésbe. A leletanyagban sárkányfejes kályhacsempé, többszínű mázas díszkerámia és habán töredékek kerültek elő.

Munkatársak: Majcher Tamás, Mordovin Maxim régészek; Bercsényi Kinga, László Emese, Soós Virág, Bíbor István, Ficz Dóra, Vargha Mária technikusok; Erdi Benedek geodéta, Sümegi Pál (geoarcheológia).

F. ROMHÁNYI BEATRIX

482. Szécsény, Erzsébet tér (KÖH 46651)

(Nógrád megye) Kö, Tő

2010. június 30. és augusztus 6. között megelőző feltárást végeztünk a szécsényi belváros-rekonstrukció II/2 üteméhez kapcsolódóan. A feltárás célja az volt, hogy a tér területén egykor keresztülhúzó török kori palánkfal nyomvonaláról, szélességéről, irányáról adatokat gyűjtsünk. A rekonstrukció kapcsán a tér áttervezésre kerül, a palánkfal nyomvonala kertépítészeti elemekkel kerül majd bemutatásra.

Az 1. árok É–D-i tájolású 3×10 m volt, a szobor K-i oldalán jelöltük ki. A 2. árok a szobor Ny-i oldalán húzódott 3 m szélességben, 7 m hosszan, tájolása ÉÉNy–DDK. Korábbi adatok alapján a kétsoros palánknak, a palánkfalhoz belülről csatlakozó sáncfeltöltésnek, a városfalat övező árok É-i peremének és a peremen futó egysoros palánknak mindkét kutatóárkunkban jelentkeznie kellett.

A 19–20. sz. folyamán jelentős mértékű planírozások folytak, melyek rétegsora mindkét árkunkban mutatkozott. Az újkori bolygatások, planírozások átlagosan 100–110 cm mélységig voltak megfigyelhetők. Az 1. árokban 120 cm-en kezdtek jelentkezni a 16–17. századi jelenségek. A várttal ellentétben a palánkfal É-ra helyezkedett el a szelvényben és meredekebb szögben csatlakozott be a Ferences kolostor és a szakközépiskola között húzódó kő városfalba.

Az egykori járószintet a 19. századi planírozásokkal megsemmisítették. Egy nagyméretű, török kori gödröt, valamint a palánkok alapozási árkaiknak betöltését tudtuk csak megfigyelni. A belső földsáncból semmi sem maradt meg.

A belső palánksor alapozási árka fala lefelé szűkült, aljáig – statikai okok miatt – nem sikerült kibontanunk. Az árok legnagyobb mérhető szélessége 120 cm, mélysége pedig 200 cm. Az alapozási árok vágta a 14–15. századra keltezhető sötétszürke agyagos réteget. Ezt a réteget a sánc feltöltése is bolygatta. A belső alapozási árkot egy 14. századi vagy annál korábbi lefelé szűkülő oldalfalú árok betöltésébe ásták bele. Ez talán a késő Árpád-kori, kora Anjou-kori városfal alapozási árka lehetett? A belső palánksor alapozási árkaiban található cölöpök átlagos átmérője 24–30 cm.

A külső, D-i palánksor alapozási árka vágja a belső palánksor alapozási árkat, valamint a 14. századi szürke agyagos réteget. Ennek az alapozási ároknak a fala is lefelé szűkült, alja egyenes. Szélessége 120 cm, mélysége 160 cm. Az ebben az árokban található cölöpök átmérője átlagban 24 cm.

Tőle 30 cm-re D-re egy újabb 50 cm széles, meredek falú, egyenes aljú árok beásása látható, kora és funkciója jelenleg még bizonytalan, annyi biztos, hogy vágja a 14–15. századi réteget, valamint a 14. századi tárológödört. Az árok betöltésében nem találtunk cölöplyukakra utaló nyomokat.

Ezen ároktól 40 cm-re D-re találtuk a külső egysoros palánk (latorkert) alapozási árkat, fala meredek, alja egyenes. Legnagyobb mérhető szélessége 92 cm, mélysége 44 cm. Az egysoros palánk nem közvetlenül a városárkának É-i peremén, hanem attól kb. 200 cm-re helyezkedett el. A palánkfaltól mintegy 120 cm-es sík terület választotta el.

Az egysoros palánk cölöplyukainak átmérője átlagban 26 cm. A palánkhöz, ill. a latorkerthez tartozó alapozási árkokban is minden cölöplyuk függőlegesen állt, aljuk egyenes volt.

Az egysoros palánk árkok alatt a 14–15. századi agyagos zárórteg alatt egy szabálytalan kerek alaprajzú, ívelt oldalfalú egyenes aljú tárológödört találtunk. Egykorú lehet a városfal legkorábbi alapozási árkaival.

A 2. árokban várakozásainkkal ellentétben nem találtuk meg a palánksorok alapozási árkait, sem a sáncot. Itt vízszintesen futó rétegek jelentkeztek. Felmerült az a feltételezés, hogy egy bástyamagban vagyunk. Ennek ellenőrzésére a kutatóárkot egy markolókanál széles-

ségben meghosszabbítottuk, így az árok teljes hossza 13 m lett. Az új szakaszon sem volt nyoma semmilyen palánkból épült bástyának. Réteges és viszont már megfigyelhető a K-i metszetben, mely a várost kerítő nagyméretű árok közelségére utal.

210 cm mélységben a kutatóárok ÉK-i sarkában találtunk egy lefelé szűkülő oldalfalú árkot. Irányban megegyezik a külső palánk alapozási árkával, de betöltése eltérő, cölöplyukakat sem találtunk benne. Kapcsolódhat a 14. századi alapozási árokhoz.

Ugyanebben a mélységben az árok peremétől mintegy 3 m-re D-re egy másik 14. századra datálható szabálytalan kerek alaprajzú, ívelt oldalfalú egyenes aljú tárológödrt találtunk.

Összegzőként a török kori palánkfal a két egymással párhuzamosan futó alapozási árkával és cölöpsoraival, a külső egysoros palánkkal az 1. árokban előkerült. A 2. árokban ezeknek nem találtuk nyomát. Bástyára utaló nyomokat sem találtunk. Az egykorú alaprajzon a palánkfal ÉNy-i végén egy enyhe kiívelődő szakaszt ábrázoltak. Ha minden kerek, ill. szögletes bástyát arányosan tudtak ábrázolni, nincs okunk feltételezni, hogy egy itt lévő fa-föld konstrukciós kerekbástyát nem sikerült felmérniük. Amennyiben a palánk ezen szakaszán mégis létesítettek egy bástya szerű konstrukciót, az feltételezhetően a jelenlegi Haynald utca, vagy az azt övező salakos rész alatt helyezkedhet el. Ennek ellenőrzése a jelenlegi feltárásnak nem képezte/képezhette részét. Jelenlegi adataink alapján a palánkfal a parkba eső területen belül egyenesen fut az Erzsébet szobor alatt a város kőből épült Ny-i zárófalába a Ferences kolostor és a szakközépiskola között.

Konzulens: Majcher Tamás.

Munkatársak: Guba Szilvia, Juhász László.

ZANDLER KRISZTIÁN

483. Szécsény, Pintér-ház (KÖH 33000)

(Nógrád megye) Kú, Tő

Szécsény belvárosának rekonstrukciója II. üteméhez kapcsolódó munkálatok során 2010-ben megkezdődött az Ady E. és Haynald L. utcák találkozásánál lévő ún. Pintér-ház (egykori óvoda) felújítása. A régészeti munkák két ütemben folytak: augusztus 9.–október 4. és október 25.–29. között. Két fő célunk a kertépítészeti tervezéshez szükséges adatszolgáltatás, és a közműfektetések és építkezések során érintett régészeti jelenségek szakszerű feltárása volt.

Az összesen megnyitott 16 eltérő méretű szelvényből négy szolgált a palánk részleteinek megfigyelésére. Közülük kettő a Pintérház K-i oldalán helyezkedett el, a 2005-ben feltárt palánk feltételezhető folytatásában; egy szelvény az épület D-i középső szobájának ÉNy-i sarkában és még egy a ház Ny-i oldalán volt. Egyik esetben sem nyílt lehetőségünk lemenni az altalajig. A 2010/II szelvényben értük el a legnagyobb, mai

szinthez mérve 2,6 m-es mélységet. Itt és a 2010/I-es szelvényben megfigyelhettük a palánk teljes metszetét és a tőle D-re kezdődő padkát. Egyik esetben sem értünk el 16. századinál korábbi rétegeket. A Pintér-ház belsejében a palánk É-i, város felőli cölöpsorát találtuk meg, míg a Ny-i oldalon csak magát a palánkot tárhatuk fel, mert a külső, D-i homlokzata szinte teljesen egybeesett a szelvény D-i falával. Megállapíthattuk, hogy a megismert 17. századi palánk belső vázát két cölöpsor alkotta, melyhez kívülről egy magasabbról induló, valószínűleg külső rézsűs töltést megtámasztó újabb cölöpsor csatlakozott. Ez utóbbit legalább egyszer megújították. A palánk tetején egy újabb cölöpsor futott, minden bizonnyal ez volt a paliszádfal. A palánk belső oldalán egy köves járófelület került elő, melytől északbra lakóházmaradványok kezdődtek. A palánk külső betöltése alatt leégett építmény maradványai bukkantak elő, melyek 15–16. századon belüli közelebbi keltezésére és funkciójának meghatározására még nincs lehetőség. A 2010/I és II szelvényben maradtak meg legjobban a palánkhhoz tartozó feltöltések. Ezekből úgy tűnik, hogy a város utolsó – 17. sz. végi – pusztulási rétege már a palánk maradványaira fed, amiből arra következtethetünk, hogy a második török megszállás idején ezt már nem javították ki. Magát a palánkot a betöltésében talált 17. sz. közepére tehető érmék kelteznek.

A palánk vonala nagyjából folytatta a már 2005-ben megfigyelt irányt, enyhe ívvel É felé, a Pintér-ház közepe táján egy erős „behorpadással”. A szabálytalanság oka a feltárások korlátolt lehetőségei miatt nem ismert. A palánkszerkezetének megfigyelésével egyszerre lehetőség nyílt a város területére eső lakóépületek részleges feltárására. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a legtöbb esetben a paticsfalú házak közvetlenül hozzáépültek a palánk belső oldalához; az említett köves burkolt járófelület pedig csak egy esetben volt dokumentálható.

A Pintér-ház ÉNy-i sarka alatt egy mindezidáig használatban lévő dongaboltozatos pincében szintén régészeti kutatásokat végeztünk. Kiderült, hogy a pince mai járószintje alatt kb. 90 cm-es feltöltés van. A kőből falazott és szintén kőből készült boltozatú pincének több periódusát is sikerült elkülöníteni. A pince eredeti lejárata É-on nyílt, az É-i fal közepén (több kőből faragott lépcsőfokot meg is találtunk). Ennek befalazása után először a K-i fal É-i szakaszán nyitottak új lejáratot, melynek maradványait a 2010/VI szelvényben megtaláltuk. Ekkor egy kőkeretcs ajtót alakítottak ki. Ehhez vezetett a Pintér-ház É-i középső szobájából egy olyan lépcső, melynek fokait fagerendákból alakították ki. Az új lejárata kialakításakor megbontották a kőboltozatot, mely ennek következtében több helyen megrepedt és veszélyessé vált. A veszély elhárítása céljából a boltozat átvágását egy É-D irányú téglafallal támasztották meg, leszúrkítva a lejáratot. A majdnem használhatatlanná váló ajtót végül befalazták – a 2010/VI szelvény feltöltésének leletei alapján – valamikor a 19–20. sz. fordulóján, s helyette nyitották a ma is használt Ny-i

lejáratot. Ezt a Ny-i fal D-i szakaszán alakították ki, úgy hogy a lépcsőt D felől a pince eredeti D-i fala határolja, ill. annak Ny-i meghosszabbítása, É-ről pedig egy új téglafalat építettek. A pince építésének ideje az anyag teljes feldolgozásáig csak feltételeken tehető a 17. sz. végére–18. sz. elejére (mindenesetre az első lejárattal átvágták a legutolsó pusztulási réteget). Ugyanakkor a pince D-i fala igazodik a palánk É-i síkjához. A pince feletti épületrész felújítása közben tett megfigyelések alapján úgy tűnik, hogy a pincéhez tartozó épületnek jelentős részletei maradtak meg a Pintér-házba foglalva. Megkockáztatható az a feltevés, hogy a Pintér-ház valójában ennek az alapincézett épületnek többszöri kibővítése eredményeképpen jött létre.

A lelőhely többi szelvényét a közműkiváltások és az új közművek vonalán jelöltük ki. Közülük a 2010/IV, VII és IX szelvényekben csak a feltétlenül szükséges szintig mélyültünk le, sehol nem lépve át a 17. sz. második felének egyik pusztulási rétegét. Ezekben a felső 50–80 cm bolygatott volt, összefüggő jelenségeket nem lehetett megfigyelni. Sokkal jobb volt a helyzet az ásatás legnagyobb felületű, 2010/IX sz. szelvényében, melynek hossza több mint 18 m volt. A 100–150 cm-es mélységet itt sem nagyon léptük túl, azonban a szelvény egy jó keresztmetszetet adott a Pintér-ház környezetének 17. sz. második felében meglévőbeépítettségéről. Úgy tűnik, legalább két É–D tájolású, 5–7 m széles épület állt a kutatott területen. Az épületeket erős tűz pusztította el, a bennük feltárt leletanyag inkább a század második felére jellemző. Hasonló rétegvizonyokat figyeltünk meg a Pintér-ház É-i homlokzatának Ny-i felénél megnyitott 2010/XII szelvényben. Itt kirajzolódott a pince lejárata is, amely vágta a többi helyen megfigyelt pusztulási rétegekkel egykorú feltöltéseket.

A 2010/IX szelvényben megfigyelt két hosszanti háztól K-re helyezkedett el az az épület, melynek K-i felét 2005-ben már részben feltártuk. A Pintér-ház összes kutatott helyszíne közül ez volt a leggazdagabb. Itt az óvoda egykori betonmedencéje alatti területet kutattuk, amely szorosan összekapcsolható a 2005/1 és 2005/14 szelvényekkel. A szelvény szinte teljes területét egy késő reneszánsz kályha omladéka foglalta el. Emellett sikerült megfigyelni a ház D-i falát és egy belső osztófalat. A szelvény DK-i sarkában pedig egy négyzetes, deszkabéléses verem került elő. Az itt talált rendkívül gazdag leletanyagból elsősorban a nagyszámú üvegedény-töredéket érdemes kiemelni és egy „MM”-monogramos bronzpecsétlőt. Ez a ház is a 17. sz. második felében pusztulhatott el egy erős tűzvész során.

Munkatársak: dr. F. Romhányi Beatrix, Majcher Tamás és Guba Szilvia régészek; Vargha Mária, Varga Emese, Bognár Katalin Boglárka, Groma Katalin, Nagy Szabolcs Balázs, Nagy László Attila, Fuchs Noémi, Bárdi Bogáta, Koller Bea, Baráth Anita Carmen, Szalai Emese technikusok.

MORDOVIN MAXIM

484. Szécsény, Rákóczi út 113–115.

(KÖH 72485)

(Nógrád megye) Kk

2010. július 15–23. között megelőző feltárást végeztünk az Egészségügyi Járóbetegközpont bővítésének helyén, a kivitelezés II. ütemének részeként. A feltárást befejezéséig az épület mögötti tűzvíztározó helyét kutattuk meg, melyet roncsolt egyrészt egy olajtartály, egy korábban itt állt épület alapja és annak pincéje.

A felület és a lelőhely bolygatottsága miatt egy objektumot (verem) tudtunk dokumentálni, melynek egy részét a korábban itt állt épület alapja teljesen elpusztított. Az objektum betöltéséből késő középkori, és a bolygatás miatt jelenkori leletanyagot gyűjtöttünk.

GUBA SZILVIA

485. Szécsény, Szentháromság tér

(KÖH 33000)

(Nógrád megye) Kk, Kú

A belváros-rekonstrukció II. üteméhez kapcsolódóan szennyvíz-csatornázási munkálatok megelőző régészeti feltárást végeztünk 2010. december 10–22. között. A csatornaárkot két szakaszban nyitottuk meg a tér D-i vége felől. Árkunk Ny-i oldalán egy 1 m széles 80 cm mély biztonsági sávot nyitottunk. A korábbi kutatások eredményei szerint a késő középkori, kora újkori rétegek, jelenségek 1–1,2 m mélységben voltak várhatók. Ezzel szemben a beásások már 60–80 cm mélységben jelentkeztek, közvetlenül a tér korábbi murvás járószintje alatt. Az újkor folyamán jelentős planírozások folyhattak.

A 10 m hosszú első árokszakas feltárássakor két gödröt sikerült kibontanunk, melyek felületben és a K-i metszetszalban egyaránt jól dokumentálhatók voltak. Ezen a szakaszon két objektum került elő, közülük csak az elsőt tudtuk teljes mélységig kibontani. A másodiknak csak keskeny szakasza esett bele az árokba, így teljes mélységig nem tárhattuk fel. Déli felében nagyméretű, bedobált kövek feküdtek.

A terület É-i vége felől nyitottuk meg a 2. árokszakaszt 8 m hosszan, szintén 2 m szélességben. Négy további gödör került elő az árok K-i sávjában, melyek közül kettőt tudtunk teljes mélységben kibontani. Belőlük késő középkori, kora újkori mázas kerámiatöredékek, állatcsontok, vastárgyak töredékei kerültek elő. Az 5. objektum a felsoroltakon kívül egy ép kaurikagylót is tartalmazott. A sárga löszös, homokos altalaj a vártnál sokkal magasabban, 80 cm mélységben jelentkezett. Az 1. objektum alatt a jelenlegi felszíntől számítva 2 m mélységig ástunk le, hogy megbizonyosodjunk, nem utólagosan, a városfalat övező árokból idehordott talajjal van dolgunk.

Konzulens: Majcher Tamás régész.

Munkatárs: Király Attila régésztechnikus.

ZANDLER KRISZTIÁN

486. Székesfehérvár, Palotai utca 92.

(KÖH 29144)

(Fejér megye) U, Kö

2010. októberben próbafeltárást végeztünk az 5376 hrsz.-ú telken, melyen 2 szelvényt nyitottunk. A rétegződéséből adódóan a metszeteken jól látható volt a felső felületi rétegtől lefelé, mintegy 40–50 cm mélységig az elbontott pinccrész építési törmelékkel feltöltött rétegsora. A pincszinttel megegyező mintegy 70 cm mélységtől középkori kettős V-metszetű árkok mélyültek az altalajba. Az ez alatt húzódó 90–120 cm mélységben a neolitikum időszakából származó egyhelyben lakásból adódó világosbarna-kávébarna színű réteg került elő. A réteg megbontása után a neolitikum ezen időszakára jellemző cölöpszervezetes hosszú ház típusa, annak cölöplyukai bontakoztak ki. Az óvatos kézi bontás során sikerült megfogni az amúgy ritkaság számba menő ház padlószerkezetét is, annak tapasztott agyagpadlóját. A tapasztás melletti ÉÉK-i oldalon az oldalszelemeneket tartó cölöplyuk szerkezetek is előkerültek, bár a kis szelvények miatt rendszerbe nem foglalható módon. A tapasztott agyagpadló a ház típusrendszerét követve mind a két szelvényben jól megfogható volt, és valószínűleg az egész terület alatt tart.

A házszerkezethez tartozó, a településeken ritkán előforduló jelenség a neolit kút. Esetünkben a 2. szelvény D-i oldalán került elő, bontását a részlegesen megjelenő rétegvíz, talajvíz miatt, mintegy 2–3 m mélységben abba kellett hagyni. A kút kerámiaanyagában nagyméretű, fogóbütykös díszítésű hombárok oldaltöredékei, kisebb szürkésfekete simított felületű díszkerámia, valamint fényezett felületű, nyomokban vörös festett kerámiatöredékek kerültek elő.

FÜLÖP GYULA

487. Székesfehérvár, Rác-szērűk

(KÖH 29166)

(Fejér megye) Ró

2010. október 21-én helyszíni szemlét végeztünk a beruházás alá eső területen, a topográfiából ismert lelőhelyen. Egyértelműen kiderült, hogy a Basa-ér két partján hosszan húzódó római kori településmaradványok találhatók. A lelőhely bejárható volt, felszínéről kerámia, épületre utaló kő- és tegulamaradványok és egyéb, a római korban településre utaló leletek kerültek elő. A Basa-ér K-i oldalán gyeppel fedett a területet, majd a gyeprészt követően újra bejárható friss szántást találtunk. A szántott felületen is találtunk római kerámiát, de jóval szórványosabban, mint a másik oldalon.

Összességében elmondható, hogy a Basa-ér két oldalán hosszan elhúzódó római kori (3–4. sz.) település nyomait találtuk meg, melyek a város felé (ÉNy-i irányba) tovább tartanak, és a lelőhelyet csak az M7-es autópálya szakítja meg.

PRANDER PÉTER

488. Székesfehérvár, Szeder köz 3.

(KÖH 29143)

(Fejér megye) Kö

2010. július 22–26. között a 4564 hrsz.-ú ingatlanon családi ház építését megelőző régészeti feltárást végeztünk 127 m²-en. Maga a lelőhely az utcafronttól ÉK-i irányban helyezkedik el. Az elmúlt évszázadban ezen a területen jelentős földmunkákat végeztek, ami megnehezítette a kutatást. Gyakorlatilag a másodlagos helyzetű városi törmelékbe épített épület rombolt rétegvizonyait követhettük. A feltárást mintegy 5,5 m mélységig végeztük el, de ezen a szinten sem értük el az altalajt, itt már jelentkezett a talajvíz, lejjebb nem bontottunk. Újkori és legújabb kori szórvány leletanyag került elő a gépi és kézi bontás (törmelékkeszedés) során. A kitermelt építési törmelék között találtunk a középkori székesfehérvári bazilikához tartozó nagyméretű kötőredékeket, melyek nem faragottak, töröttek, helyzetük nyilvánvalóan másodlagos. A betöltésből szórvány kerámiaanyagot, valamint kötőredékeket csomagoltunk el.

A megelőző feltárás során régészeti jelenséget nem tudtunk meghatározni.

FÜLÖP GYULA

489. Székesfehérvár határa

(Fejér megye) B, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Székesfehérváron területéhez képest kevés, mindössze öt lelőhelyet azonosítottunk, elsősorban a Császár-víz völgyének Ny-i részén. *Kisfaludnál* két korábbi ismert lelőhely esetében igazolható volt, hogy területük összeér (KÖH 29147, KÖH 29160). Megemlítendő még a *Rózsa-hegy* oldalán talált intenzív késő bronzkori lelőhely (KÖH 72931).

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

490. Szigetszentmiklós, Dunára-dűlő

(KÖH 43138)

(Pest megye) B, Kö

2010. június 7-től július 6-ig folytattuk a 2009-ben megakasztott munkát a tavalyi területtől DNy-ra eső telken. Mivel az elmúlt évben a szomszédos telek teljes területét feltártuk, tudtuk, hogy a M0-PM-10 jelű lelőhely ebbe az irányba folytatódik.

A terület D-i, II. Rákóczi Ferenc u. felőli részén kisméretű kerek középkori tárológödör került elő, feltételezzük, hogy a korábban megfigyelt Árpád-kori faluhoz tartoztak. Tőlük északabbra egy a múlt évben feltárt

árok folytatását figyeltük meg. Majd néhány méterrel ugyancsak északabbra a temetőt D-ről szegélyező szélesebb árkot tártunk fel, benne két felnőtt, egy gyermek és egy csecsemő csontváza látott napvilágot.

Az ároktól É-ra három sorban összesen 51 sír került elő. Idén összesen 55 sírt, a tavalyi évvel együtt 104 sírt tártunk fel.

A sírok átlagos mélysége 100–120 cm között változott, de találtunk a humusztól felszíntől számítva 170 cm mélyen is csontvázat. A területen nagyrészt nők és gyermekek sírjai voltak, csak néhány esetben kerültek elő férfitemetkezések. Legtöbb esetben koporsóra utaló szegeket is találtunk. A csontvázak minden esetben nyújtott helyzetben feküdtek, harmadában a gylcsban történő temetkezést bizonyító felugró vállakat és a testhez szorított karokat is megfigyeltük. Több esetben is dokumentálhattunk az anyákkal együtt eltemetett csecsemőt. Ebben az esetben a temetési mód két féle volt: az egyik esetben az anya két combcsontja között került elő a csecsemőcsontváz, a második esetben a felnőtt csontváz mellett találtuk meg. A sírban a leletek a viselethez tartoztak: párta, ruhadisz, hajtű és gyűrű került elő. Három esetben szedtünk fel pártákat restaurátori segítséggel. Templom a területen nem került elő, valószínűsíthetjük, hogy a területtől Ny-ra eső részen kell keresni.

Munkatársak: Bernáth István régésztechnikus; Szabó Krisztina restaurátor, Jóri Tünde, Merkl Máté, Tóth Zoltán régészhallgatók.

TEREI GYÖRGY

491. Szigetszentmiklós, Üdülősor (KÖH 76449)

(Pest megye) R, B, LT, Á

2010. október 13. és november 25. között Szigetszentmiklós határában a Haraszi hídfő környékén, a meglévő M0 autót és a bővítésével kapcsolatosan, a korábbi években (1988–89, 2008–2009) feltárt területek között húzódó aszfaltozott szervízút nyomvonala alatti területen folytattunk feltárásokat. Az útalapozás eltávolítása után mindössze 20 cm-rel jelentkeztek az első objektumok.

PM-4 (084/19 hrsz.): A Kis-Duna-ághoz közeli területek – több helyen bizonyítható szuperpozíciókkal jelentkező – nagy objektumsűrűséget mutattak. Ezen a területen valamennyi, a korábbi ásatásokon előkerült korszak leletei előfordultak. A különböző korú beásások (hulladék-, és tárológödrök, veremházak és árkok) között jelentősebb leletnek számított egy hulladékgödörben eltemetett csontváz (Ludanice-kultúra), egy kora bronzkori gödör, amelyből használt, ill. félkész agancskapák kerültek elő, valamint egy helybéli vassfeldolgozásra utaló, vashucákkal és salakkal teli kelta gödör.

Az ettől nyugatabbra eső területek lefedettsége némileg egyenletesebbé vált. A csak alig valamivel el-

szórtabban jelentkező objektumok észlelését a területet borító, helyenként akár 50 cm vastagságú, leletekkel és paticstörmelékkel teli iszapréteg azonban jócskán megnehezítette. Ezen a területen egészen a terület ÉNy-i végéig csaknem az összes objektum kizárólag a kora bronzkori harangedény Csepel-csoportba sorolható. A kerek hulladék-, és a négyszögletesedő formát mutató, gyakran nagy leletmennyiséget tartalmazó tárológödrök mellett, igen nagy fontossággal bír az a mintegy 90, a korszakhoz sorolható cölöplyuk, amely három egymástól elkülönülő, kora bronzkori ívelt oldalú házhoz tartozott. (Ebből az egyik részletei már előkerültek a 2008-as ásatási évadban. Számuk ezzel 8-ra emelkedett.)

PM-5 (090/68 hrsz.): Egy Árpád-kori gödör mellett 36, leletek híján nem meghatározható korú cölöplyukakból, gödrökből és árkokból álló objektumegyüttes került elő. A cölöplyukak három csoportja egy-egy karámszerű építmény tartozéka lehetett. Jellemük és elszíneződésük alapján minden bizonnyal az Árpád-korra, esetleg az újkorra datálhatók. A 4. lelőhelyhez hasonlóan az objektumok többsége itt is a kora bronzkori harangedény Csepel-csoportba sorolható. A több évtizede ismert temető 40 újabb sírja között több egykori körárok nyomát dokumentáltuk. Emellett számos gödör, és több elpusztult sír nyomait is felfedeztük. A sírok többsége hamvasztásos volt, és mind a gazdag kerámiamellékletekkel (köztük több harangedény is) ellátott szórt hamvas, mind pedig az urnás sírok megtalálhatók voltak közöttük. A tavalyi szezonhoz hasonlóan most is előkerült egy – a ritka leletekhez sorolható – csontvázas sír. Mellékletei edények, egy-egy réztör, és rézár, valamint egy pattintott kő nyílhegy voltak. A sír egy már a tavalyi ásatáson előkerült, csak részleteiben dokumentálható körárok közepén helyezkedett el. Megfigyeltük a terület áradásos rétegekkel való fedettségét, és az egyes objektumok jelentkezési szintjének vertikális eltérését is.

PM-6 (0162/31 hrsz.): Novemberben elvégeztük az út alatti terület és a rézsűk humusztolását. A 2009-ben a szomszédos területen már feltárt Árpád-kori településrészlet újabb elemei kerültek elő. Két veremházat tártunk fel, melyek közül csak az egyiknek volt kemencéje. Emellett kültéri tűzrakóhelyek maradványait és néhány kisebb gödröt regisztráltunk a területen. Mindkét ház téglalap alaprajzú, tájolásuk K–Ny-i. A kemence az egyik ház ÉK-i sarkából ívelődik ki, platnija egyrétegű, jó állapotban maradt meg. A másik épületben nyomokban tapasztott padló maradványai figyelhetők meg. Bár a házakban kormeghatározó leletek nem voltak, és a mellettük húzódó árkokból jellegtelen Árpád-, és újkori kerámiatöredékek vegyesen kerültek elő, a településrészlet feltehetőleg a területen és annak környékén már több helyen is megfigyelt 13. századi Szőlős faluhoz tartozhatott.

HORVÁTH M. ATTILA

492. Szigetszentmiklós határa

(Pest megye) Ő, U, B, Sza, Á, Kk

2010. március és április hónapokban Szigetszentmiklós város településszerkezeti terve, szabályozási terve és helyi építési szabályzata módosításához kötődően terepbejárásokat végeztünk a város É-i és DK-i határában.

Alsó-Bán-dűlő 2. (KÖH 76391): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, az autópályához közel eső É-D irányú dombhát D-i felén kevés szarmata és Árpád-kori kerámiatöredéket gyűjtöttünk.

Alsó-Bán-dűlő 3. (KÖH 76395): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, az autópályához közelebb eső részen kevés szarmata és Árpád-kori kerámia került elő.

Alsó-Bán-dűlő 4. (KÖH 76401): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, a Szigetszentmiklós közlebb eső részen egy ÉK-DNy irányú domb középső részén szarmata kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Alsó-Közép-dűlő 2. (KÖH 76397): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, az autópályához közelebb eső részen kevés szarmata és Árpád-kori kerámia került elő.

Alsó-Közép-dűlő 3. (KÖH 76407): Szigetszentmiklós É-i határában, a település szélétől kb. 300 m-re egy ÉK-DNy irányú dombhát középső részén szarmata kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Alsó-Páskomi-dűlő (KÖH 76409): Szigetszentmiklós DK-i határában, a Szigethalomra vezető úttól ÉNy-i irányba húzódó dombhátan újkőkori (középső neolitikum?) és őskori (bronzkori?) kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Kókúti-dűlő (KÖH 76399): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, az autópályához közelebb eső, egy ÉK-DNy irányú dombhát Ny-i oldalán kevés bronzkori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

Nyilasokra-dűlő 2. (KÖH 76403): A ráckevei HÉV-vonal mellett, egy ÉK-DNy irányú dombon őskori, szarmata és Árpád-kori(?) kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Nyilasokra-dűlő 3. (KÖH 76405): A ráckevei HÉV-vonal mellett, egy másik ÉK-DNy irányú dombhát középső részén őskori és középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Nyughatatlan-dűlő (KÖH 76393): Az M0 autópálya és a város É-i határa között, az autópályához közel eső, a környezetéből határozottan kiemelkedő domb K-i, DK-i oldalán kevés bronzkori és Árpád-kori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Czene András, Farkas Zoltán, Kovács Ágnes, Rajna András, Zimborán Gábor régészek; Molnár Dávid régésztechnikus.

KALÁCSKA RÓBERT – PATAY RÓBERT

493. Szikszó, Táncsics Mihály utca 2–4.

(KÖH 79719)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2010. április 12. és június 17. között megelőző feltárást végeztünk a telken. A feltárások a tervezett épület területére korlátozódtak, sem az épület előtti sem a

mögötte lévő területet nem kutattuk. A Szikszó belterületén található lelőhely középkori rétegsora 1,8–2 m vastag volt, melyet összesen 47 pénzérme segítségével igen jól lehetett keltezni.

A feltárás során a mai felszínhez mérten 1,5–1,8 m mélységen előkerült egy 13. századi felszín, ahol külső kemencéket tártunk fel. A telek utcafront felé eső részen igen vastag, 0,5–0,8 m-es 13. sz. végi–14. sz. eleji pusztulási réteget találtunk, mely egy felszíni boronaszerkezetes házhoz tartozhatott. E ház falszerkezetének tapasztásmaradványai, valamint többször megújított kemencéje is előkerült.

A mai felszínhez mérten átlagosan 1–1,3 m mélységben megfigyeltünk egy az egykori utcára merőlegesen álló, 16. századi épületet. Ennek D-i hosszanti falának vázszerkezete, szenült faszerkezet fedte padlója, valamint extra méretű, téglából rakott sütőkemencéje került elő. Ezt a házat ráépítették egy olyan omladékra, ahol mázas kályhacsempe-töredékek, és kályhacsempeforma került elő.

A 16. századi épület fölött előkerültek egy 17. századi tímárműhely maradványai. A tímárműhelyhez tartozott 3 nagyméretű verem, melynek rétegződése és falszerkezete alapján a bőr füstcserzéssel való kidolgozásának folyamatát lehetett rekonstruálni. E gödröktől É-ra és K-re kettő, agyagba rakott kővel kifalazott cserzőgödör volt. Az északi cserzőgödör föld feletti részét tapasztott vázszerkezetes fal alkotta, ennek égett omladéka a gödör alján 1 m-es vastagságot ért el. Ezen omladék fölött a még továbbműködő cserzőműhely hulladékát találtuk. Az ebből vett minták lehetőséget adnak a bőrkikészítési technológia részletesebb vizsgálatára. A cserzéshez kapcsolódóan számos eszköz is előkerült (bőrvágó kés, húsoló kés, valamint speciálisan feldolgozott állati állkapcsok).

PUSZTAI TAMÁS

494. Szilsárkány határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Ró, Á, Kk

2010. decemberben helyszíni szemlét tartottam Szilsárkány határában, optikai vezeték építésével érintett területeken.

Gyepék (KÖH 77283): A községtől K-re, a Linkó-árok Ny-i oldalán egy kisebb dombocskára emelkedik. A domb felszínén szórványosan Árpád-kori és őskori kerámiatöredékeket, paticsdarabokat és egy erősen korrodálódott vastárgyat találtam.

Illés-tag (KÖH 47823): A község D-i szélén, a Szabadság utca végén elterülő szántóföldön a gyér őszi vetésben Árpád-kori, késő középkori és újkori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A felszíni leletanyag mintegy 300×200 m nagyságú területen közepes intenzitással jelentkezett. Megfigyeléseim szerint a telepnyom Ny-ÉNy felé egészen a Szabadság utca szélső telkéig kiterjed. Feltételezhető, hogy a lelőhely a beépített területen is folytatódik.

Kánya-tag (KÖH 76273): A Linkó K-i oldalán szintén egy kisebb domb emelkedik. A kiemelkedés felszínét még álló (részben letördelt) gyomos kukorica borította, így bejárása reménytelennek látszott. A nehézségek ellenére egy római kerámiatöredéket és téglatöredékeket találtam. Az itt a Linkót keresztező földút D-i oldalán, ugyancsak a vízfolyás mellett viszonylag nagyszámú téglatöredék hevert a felszínen, mellettük elszórtan római kori, és néhány őskori jellegű kerámiatöredéket találtam. A lelőhely kiterjedése ismeretlen, kedvezőbb körülmények között hitelesítő terepbejárást kell végezni a területen.

TAKÁCS KÁROLY

495. Szob, Szent László tér–Szent László utca–Iskola utca
(KÖH 11682)

(Pest megye) Kö

2010. április–májusban régészeti megfigyelés keretében nyomon követtem a fenti közterületeken folyó földmunkákat, amelyek során a közműhálózat felújítására és az utcák burkolatcseréjére került sor.

A Szent László téren és a Szent László utcában ásott közműárkokkal régészeti rétegeket nem értek el, töltött, kevert földjükből csupán néhány néprajzi cserepet sikerült gyűjteni.

Az Iskola utcában ásott 70 cm mély közműárkokban két ismeretlen korú, lelet nélküli objektumot figyeltem meg: egy vörösré átégett, 4–5 cm vastag, 40 cm hosszú patics-csikot (sütőfelület?), valamint egy kisméretű, 66 cm átmérőjű gödör beásását. Ugyanitt a közműárkok kidobott földjéből néhány kicsi középkori cserepet gyűjtöttem.

KÖVÁRI KLÁRA

496. Szombathely, Dolgozók útja (3785/291 hrsz.)
(KÖH 68105)

(Vas megye) R, Ró

A kutatással érintett terület Szombathely É-i részén, az Oladi lakótelep szélén a Potyondi-árok nevű vízfolyástól K-re, ill. az Arany-pataktól távolabbi magasabb, ármentes térszínen található. A Dolgozók útja és a Faludi Ferenc utca által közrezárt, egykor kis kertés részen tervezett beruházáshoz kapcsolódóan végeztünk próbafeltárást 2010. október 26. és november 8. között. Az érintett térségközelében található egy római út, egy római villa, és egy késő bronzkori lelőhely is.

A próbafeltárással 2918 m² területet kutattunk, a régészetileg érintett terület kb. 90×80 m. A humusz vastagsága a terület K-i részén, az 5. felületben nyitott talajkutatószelvény alapján 50–53 cm, alatta világosabb humuszos réteg van, de a jelenségek már ezen a szinten, ill. a humuszban is jelentkeztek. Nyugat felé a humusz vastagsága csökkent, néhol 30–35 cm. Az altalaj agyagos.

Régészeti jelenségeket csak a terület Ny-i felében találtunk. A legjelentősebb leletanyagot tartalmazó 1.

sz. objektum már a mai felszíntől számítva 20–25 cm-re elkülöníthető, sekély objektum, funkciója bizonytalan. Összesen 25 jelenséget regisztráltunk, de ebből 4 csak a talaj elváltozását jelezte. A jelenségek nagy része közelebbi funkcióval nem jellemezhető gödör, ill. cölöplyuk. Többségük egy késő rézkori településhez kapcsolódik. A kerámia leletanyag néhány jellegzetes díszítése: kettős tagolt vékony bordadísz, kisméretű kerek lencse alakú bütyök, széles bevájással kialakított többszörös cikcakk díszítés, lapos tál belső oldalán vékony háromszög formájú kanellúra díszítés. Több radiolarittöredék, kővéső, és egy kőbuzogány töredéke is előkerült. A terület Ny-i szélén egy csatári palákkal kirakott kisebb gödör, és szórvány római kerámiatöredékek is jelentkeztek, egy erősen bolygatott, kavicsos részen.

Munkatársak: Mladoniczki Réka régész, Hekli Hajnalka, Vámos Péter régésztechnikusok; Isztin Gyula geodéta.

FARKAS CSILLA – KISS PÉTER

497. Szombathely-Gyöngyöshermán,
Vasút-dűlő Nyugat
(KÖH 43869)

(Vas megye) Ó, LT, Kk

2010. szeptember 7–28. között a Szombathelyet D-ről elkerülő út mellett villanykábel fektetését kísértük figyelemmel. A 6–700 m hosszúságban húzott, 0,5 m széles, 1–1,2 m mély árok több korszak régészeti lelőhelyeit érintette. A Rumi út–Körgyűrti közötti szakaszon 3 késő középkori objektumot találtunk, ezekből kerámiatöredékek és egy ép bronzgyűszű került elő.

Kelet felé haladva az út mindkét oldalán, a Vasút-dűlő nevű határrészben több szakaszon gyűjtöttünk őskori és kelta kerámiát. Ugyanebben a dűlőben, az út É-i oldalán, a K-i sínparttól K-re a metszetalban egy nagyméretű őskori edényre bukkantunk. Továbbhaladva az út É-i oldalán a metszetalban félkör alakú, paticsos betöltésű foltot figyeltünk meg. Az objektumok szelvénybe eső szakaszát feltártuk.

Munkatársak: Farkas Csilla és Kiss Péter régészek, Kőszegi Ádám, Horváth András és Vágus Milán régésztechnikusok, Derdák Ferenc geodéta, Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

498. Szombathely, Mátyás király utca 35.
(KÖH 68167)

(Vas megye) Ró

2010 novemberében egy helyi lakos házfelújítás és pincekialakítás közben nagyobb mennyiségű embercsontot talált a telken. A leleteket a rendőrségnek jelentette be, így az ügyben az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézet kezdett vizsgálatot, melyet dr. Susa Éva főigazgató, igazságügyi antropológus szakértő vezetett.

A főigazgató asszony jóvoltából november 9-én a helyszínt vele és munkatársaival együtt tekinthettük meg. A helyszíni szemle alkalmával az akkor is folyó pincekialakítás kidobott földjéből római edénytöredékeket, valamint urnaperemet gyűjtöttünk és embercsont-töredékeket figyeltünk meg.

A 19. században épült ház most elbontott lépcsője alatt 230–250 cm vastagságban egyöntetű, római kerámiát és embercsontot tartalmazó réteg mutatkozott. Ez azt valószínűsíti, hogy a ház építésekor a pincerészt korábban megbolygatott római temetkezések anyagát tartalmazó földdel töltötték fel. A leletek mellett a csontok római kori eredetére utal, hogy a Mátyás király utca nyomvonala egybeesik a Borostyánkő út nyomvonalaival, és a nevezett telek környékén több helyszínen előkerültek Savaria déli temetőjéből származó sírok és sírleletek.

Munkatársak: Kőszegi Ádám régésztechnikus és Derdák Ferenc geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

499. Szomor, „Kékhold völgye” Parkfalu (KÖH 55955)

(Komárom-Esztergom megye) B, Ró, Á

2009. október 1. és december 10., valamint 2010. március 22–27. között gázvezeték-fektetéshez kapcsolódó megelőző feltárásokat végeztünk a 055/10 és 068/4 hrsz.-ú ingatlanokon.

A területen késő bronzkori házrészlet és gödrök (urnamezős kultúra), egy Árpád-kori földbe mélyített ház részlete és Árpád-kori szabadtéri tűzhelyek kerültek elő.

Az egyik platni alól annál idősebb, a tűzhellyel nem bolygatott, bizonytalan korú, kirabolt gyermek sír került elő, melléklet nélkül.

A területnek a záportározó felé eső, D-i lankáján több római kori épület nyomát rögzítettük, az egyik, legalább négyhelyiséges épület kőalapozását részben a korábban kialakított belső út murvás feltöltése alatt találtuk meg, azt az út kialakításánál rongálták meg.

Feltehetően a domboldal eróziós folyamatai és az intenzív művelés miatt az egész D-i lankán találtunk objektumhoz nem köthető római kori kerámiaanyagot. Összesen 39 objektumot tártunk fel.

A leletek a Tatabányai Múzeumban kaptak helyet.

ALTDORFERNÉ PÁL GABRIELLA

500. Szomód, Hosszú-dűlő (KÖH 55877)

(Komárom-Esztergom megye) B

Távközlési hálózat fejlesztésének kábelfektetési munkáit megelőzően hajtottunk végre megelőző feltárást a vezeték nyomvonalán. Az árkot 30 cm szélességben, 60 cm mélységben ásták ki, főleg gépi erővel, a kis szélesség ellenére az objektumokat jól el lehetett különíteni az árok oldalában, főként annak alján. Ahol régészeti jelenséget

észleltünk, ott a vezetékárkot 1 m-rel kiszélesítettük mindkét irányban, így végeztük el a rábontásokat.

A feltárt objektumok a dunántúli mészbetétes edények időszakából származtak, 2 kiszélesedő aljú tárolóverem volt, 2 pedig szabályos kör alakú gödör. A belőlük előkerült leletanyag főleg edénytöredék volt (néhány mészbetétes díszí is), ill. állatcsontok. A nyomvonal dombtető felé eső részén kerültek elő az objektumok, a DNY-i, alacsonyabban fekvő területeken semmit sem találtunk. Ezen a részen a korábbi közművezetékek vonalában fektették le a kábeleket, tehát a korábbi beavatkozások mindent megsemmisíthettek.

A leletanyag a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeumba került.

LÁSZLÓ JÁNOS

501. Szomód, Szomódi-vízfolyás (KÖH 74717)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A Kuny Domokos Megyei Múzeum 2010. augusztus 13-án felszínre hozott egy másodlagos helyzetben fekvő szarkofágtöredéket, amely a község területén a Szomódi-vízfolyás nevű patak mély medrében feküdt. Egy kis gáttal a patak vizének nagy részét a medren belül eltereltük, majd az iszaphól kibontottuk és kiemeltük a szarkofágot. Egyik rövid oldala hiányzott, és külön darabban találtunk rá (bár közvetlenül a szarkofág mellett) a hátsó hosszanti oldal nagyobb részletére, amely egykor együtt tört le a másik rövid oldalfal egy darabjával. Az épen megmaradt elülső oldal keretelt felületén vésett felirat nem látszik. A szarkofág töredékein kívül más régészeti anyag nem került elő.

PETÉNYI SÁNDOR

502. Szögliget, Szádvár (KÖH 16815)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kú

A településtől É-ra, egy 460 m magas hegy platóján terül el hazánk egyik legnagyobb alapterületű kővára, Szádvár. Az erősség első említése 1268-ból maradt ránk. A jelenleg 4 önálló várrészre osztható erősség fokozatos kiépítése, és ezáltal a hegytető bekerítése, a még látható építészeti részletek alapján a 16. sz. második felére fejeződhetett be.

2010-ben ismét a Szádvárért Baráti Kör anyagi támogatásával egy kis szondázó jellegű régészeti kutatásra is lehetőségünk nyílt a K-i, külső vár területén. Kutatásunk területe a vár 2009. évben állagvédelem alatt álló várfalának előtere volt. Célja a várfal belső oldala mentén húzódó, részben már elbontott nagyköves omladékréteg vastagságának meghatározása, és az alatta húzódó, feltelezhetően a vár pusztulásához (1688) tartozó rétegek vizsgálata volt. Az É-D irányú, 5 m hosszú és 2 m széles 1. szelvényt a romkonzerválás során megóvott ún. 2. lőréstől Ny-ra jelöltük ki, a D-i várfal Ny-i harmadában.

Már a felső nagyköves réteg elbontását követően, a várfal belső oldalának támaszkodva előkerült egy 190×140 cm nagyságú, kővel alapozott elpusztult kályha maradványa. A kályha környezetében feltártuk annak pusztulási rétegét, melyből nagy mennyiségű, részben in situ csempeanyag került felszínre. A kályha pusztulásának idejét az egyik csempében talált 1557-es I. Ferdinánd által veretett ezüstdénár keltezi. A cserépkályhát és a hozzá tartozó épületet, melynek nyomait azonban nem találtuk meg, 1557. után, talán a vár egyetlen 1567-es ostroma során pusztíthatták el. Ezt követően a területen új épületet, eddigi tudomásunk szerint, már nem emeltek.

A cserépkályha alatt átlag 15–20 cm vastag, a D-i várfal belső síkjára felfutó paticsos és faszenes pusztulási réteg húzódik. Ebből a kályha alatti rétegből pár darab Árpád-kori fazék oldal- és fenéktöredéke és egy a neolit bükki kultúrához tartozó edény peremtöredéke is felszínre került.

A cserépkályhától ÉK-re egy utólagosan ásott szemetesgödört bontottunk ki. Ebből nagy mennyiségű vékony falú, fehér, festett, ill. mázas főzőedény, velencei típusú üvegpalack töredékei, fémtárgyak kerültek felszínre. A gödört és leletanyagát egy 1610-ben, III. Vasa Zsigmond idejében vert lengyel 3 garasos érme keltezi.

Szelvényünk helyét a vár egyik utolsó, 1674-es inventáriuma alapján határoztuk meg. A várkapu közelében, a külső vár D-i fala mentén ez az összeírás a német katonák és a magyar hajdúk házait említi. Ezzel ellentétben a területen a cserépkályhán kívül épülethez kapcsolható más régészeti jelenségnyomát nem találtuk. A szelvény É-i részében a mai felszín alatt 50 cm-rel már az altalaj sziklája jelentkezett.

Figyelemre méltó az előkerült csekély számú Árpád-kori lelet jelenléte, melyek természetesen még nem peröntő bizonyítékai az írott forrásokban említett 13. századi vár meglétének. Ehhez Szádvár további, akár több évtizedig is elhúzódó módszeres régészeti feltárása szükséges.

GÁL-MLAKÁR VIKTOR

tartozhattak. A 26. sz. épület alján tapasztott padló maradványait, az É-i oldal mellett oszlophelyet sikerült megfigyelni. A 83. sz. ház K-i sarkában a járószint alá ásott csecsemő váza feküdt. Az oszlophelyek többsége a feltárt terület DNy-i részén, egy ÉNy-DK-i irányú enyhe kiemelkedésen helyezkedett el.

Valamennyi települési objektum – a bennük talált kerámia alapján – a késő avar korra (8–9. sz.) keltezhető. A kerámiaanyagban a kézzel formált és a kézi korongon készült edénytöredékek egyaránt megtalálhatók, az utóbbiakra a párhuzamos-, és hullámvonalköteg díszítés jellemző. Előkerült két, négyzetes bepecsételései töredék is. A kerámián kívül az objektumok betöltése nagy mennyiségű állatsontot is tartalmazott, és szinte mindegyikben volt több-kevesebb kő. Több objektumban találtunk római kori tégladarabokat.

A lelőhelyen egyetlen temetkezés került elő: a 83. sz. sírt a humuszba ásták, sírfolt nem rajzolódott ki körülötte. Az erőteljes testalkatú, felnőtt egyénhez tartozó váz a mellette talált bronz ruhakapocs alapján késő középkori vagy újkori.

Csörög, 29/5. lh. (KÖH 11726): 2010. szeptember 22. és október 7. között próbafeltárást végeztünk az M2 autópálya Vác-szőlígeti lehajtójának nyomvonalán, a nyomvonal 29/5. sz. lelőhely melletti szakaszán. A próbafeltáráshoz kijelölt területet 12 db, 2 m széles, ÉNy-DK-i irányú kutatóárokkaal vizsgáltuk meg, összesen 1476 m²-t.

A kutatóárkokban a felső talajréteg alatt régészeti objektumok foltjait dokumentáltuk, gödröket, árkokat, amelyek a környezettel elváló sötét betöltéssel jelentkeztek. Foltjukból edénytöredékeket és állatsontokat emeltünk ki, koruk a kerámia alapján a késő avar korra tehető. A próbafeltárás eredménye alapján megállapítottuk, hogy a lelőhely a nyomvonalra is áthúzódik.

Az átvizsgált terület D-i szélén ásott 8. kutatóárokban még 3 objektum foltja került elő, ami arra utal, hogy a lelőhely ebbe az irányba tovább húzódik. Lehatárolása további kutatóárkokkal lehetséges.

KÓVÁRI KLÁRA

503. Szőlíget, Csörögi-dűlő

(Pest megye) A, Kk?

Csörögi-dűlő I. lh. (KÖH 71779): 2010. szeptember 22. és október 29. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. Az M2 autópálya és a 2. sz. főút közti lehajtó nyomvonala É-D-i irányban közepén vágja át a lelőhelyet. A 12 390 m² nagyságú területen 77 régészeti objektumot tártunk fel, ezek funkció szerinti megoszlása a következő: 6 ház, 26 gödör, 41 cölöplyuk/oszlophely, 3 kút, 1 sír. Az objektumok foltjai (a sír kivételével) a humusz alatti, erősen kavicsos altalajon, ill. a humusz alatti, sárga futóhomokkal elfedett szubhumuszban jelentkeztek. A házak földbe mélyítettek, négyzetes vagy szabálytalan téglalap alakúak. A 26. és 83. sz. ház Ny-i sarkában egy halomban heverő kövek kemencéhez

504. Szőkedencs, Temető

(KÖH 46613)

(Somogy megye) Á, Kk

2010. augusztus 17–18-án régészeti megfigyelést végeztünk a temetőben lévő hársfa megóvását szolgáló védőfal építésénél. Az alapozáskor a fától D-re megtaláltuk a – már korábbi adatok alapján feltételezett – középkori templom K-i szentélyének maradványait. Ez a jelenlegi temető sírjaitól K-re van, hajóját a sírok bolygatják. Megállapítottuk, hogy a fa köré tervezett körárok rombolná a templom maradványait. Ha megkeressük a falakat, megállapítjuk a templom helyzetét, azt a fa körülárkolásakor figyelembe tudják venni, a falat úgy tudják áttervezni, hogy a romok ne sérüljenek. Ekkor mindössze 1–2 ásonyomot szedtünk le, feltárást természetesen nem

végeztünk. Megtaláltuk a szentély falát. A kirajzolódó maradványokat dokumentáltuk.

Október 20–22. között feltártuk a templom szentélyét. Árpád-kori eredetű, félköríves szentélyű téglatemplom maradványait találtuk meg. A templomfalak alapozása elég jól megmaradt, csak a K-i részen bolygatta utáni időszakból, a 19. sz. elejéről származó – sír. A felmenő falak viszont csak kisebb területen maradtak meg 1–2 téglasor magasságig. Az alapozásban a téglasorok földrétegekkel váltakoztak. Az É-i szelvényfalán jól látszott egy É–D irányú fal nyoma. Északról újabb helyiség – sekrestye, esetleg torony – csatlakozhatott az épülethez, sajnos ez a fal a hársfánál van, nem lesz kibontható. Kevés késő középkori kerámiát és néhány vasszőget találtunk.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Gál Zoltán, Balla Krisztián.
MOLNÁR ISTVÁN

505. Szűr, Szőlőföldek II. (KÖH 30770)

(Baranya megye) I

2010. április 28–29-én a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalán a HT-70 jelű régészeti lelőhelyen megelőző feltárást végeztünk.

Egy ÉNy–DK-i irányú domboldalon a dombtető felől, azaz Ny-i irányból kezdtük meg a humuszolást. Először sekélyen sárga, majd egyre mélyebben vörösesbarna altalaj jelentkezett. Ebben a rétegben került elő a kitűzött terület közepe táján egy temetkezés nyoma. További régészeti jelenséget nem találtunk, ezért a domboldal alján az egyre vastagabb lemosódott rétegben már csak kutatósavot húztunk. Az előkerült egyetlen objektum egy bizonytalan korú korhasztásos temetkezés, amelyben két felnőtt emberi váz került elő. Mindkét váz nyújtott, egyiket a hátára, másikat félig a jobb oldalára fektették, csak így férhetett el a két ember számára szűk sírgödörben.

VOICSEK VANDA

506. Szűr határa

(Baranya megye) Ő, Ró

2010 nyarán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást végeztek a Városföld és Drávaszerdahely között építendő DN800 gázvezeték építése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Szabad-földek (HT-71 lh., KÖH 30796): A lelőhely feltárása 2009 őszén megtörtént, 2010. július 9–12. között újabb 156 m² bizonyult régészetileg fedettnek. A Szebeny–Szűr útszakasz és a Geresdlak–Himesháza útszakasz közötti területen 2 árok, 1 nagyobb és 2 kisebb gödör került elő. Leletanyaguk igen szegényes, de megegyezik a már korábban feltárt, őskori leletanyaggal.

Szőlő-földek I. (HT-69 lh., KÖH 30825): A lelőhely feltárása 2009 őszén megtörtént, 2010. július 8–10.

között újabb 223 m² bizonyult régészetileg fedettnek. Három objektum – 1 ház, 1 kemence, 1 gödör – került elő. A kelta típusú ház Ny-i sarkában volt a kemence, padlóján több egész fazék volt lefordítva. Leletanyaga a korábban feltárt anyaggal egyezik meg, azaz római kori.

LIGNER JÁCINT

507. Tamási határa

(Tolna megye) Ő, LT, Ró, Á, I

2010. november 11-én tavaszi időben terepbejárást végeztem Tamási K-i határában, a Koppány folyó, majd a 61. sz. főút mentén.

Erdőréz (KÖH 76377): Erdőréz K-i felén, az utolsó ház után, a Koppány-parti dűlőút É-i felén elszórtan néhány kelta és ismeretlen őskori cserepet gyűjtöttem.

Kenderföld I. (KÖH 76381): A Koppány É-i felén, a Kenderföld DNY-i szögletében fekvő kiemelkedésen kb. 100 m hosszan szórványosan őskori cserepeket gyűjtöttem.

Kenderföld II. (KÖH 76383): Az előző lelőhelytől K-re, a 61. sz. út által átvágott enyhe lankán, az úttól délre kevés jellegtelen őskori cserepet találtam.

Kenderföld III. (KÖH 76385): Az előző lelőhelytől K-re kb. 500 m-re, egy ÉNy–DK irányú kiemelkedésen néhány markáns foltból közepes sűrűségben őskori töredékeket és temetőre utaló emberi koponyatöredéket is gyűjtöttem.

Kenderföld IV. (KÖH 76387): Az előző lelőhelytől K-re további kb. 250 m-re, a legmagasabb részen Árpád-kori cserépbográcsperemet, pár jellegtelen oldaltöredéket és egy – talán emberi – csonttöredéket találtam.

Kishenye (KÖH 76379): A Koppány D-i felén, a kishenyei bekötőút K-i oldalán, a folyóval párhuzamosan kevés ismeretlen őskori, valamint római kerámiát és néhány téglatöredéket találtam kb. 150 m hosszan.

K. NÉMETH ANDRÁS

508. Tass határa

(Bács-Kiskun megye) U, B, Ró, Sza, A, Á, Kö, Kú

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg. A tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken szintén nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Tass külterületén végzett munka során két ismert lelőhelyet érintettünk: *Bak-ér holtága* (KÖH 27228), *He-*

gyeshalom, homokbánya (58282). Továbbá 6 új lelőhelyet találtunk: *Keresztes-puszt*a (KÖH 74587); *Szent Tamás-puszt*a (74589); *Kunszentmiklósi műúttól D-re* (74591); *Kunszéki és Pincés-gödrök I. és II.* (74593, 74595); *Kőkúti-lapos* (74597). Területükön őskori, újkőkori, bronzkori, római kori, szarmata, népvándorlás kori, avar, Árpád-kori, középkori, kora újkori és újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Sósuti Kornél, Bóka Gergely, Reményi László régészek; Alács Attila, Bognár Margit, Takács Gábor, Fodor Péter, Kiss László Levente, Szabó Gergő technikusok.

ZSOLDOS ATTILA – PARDITKA GYÖRGYI

509. Tata határa

(Komárom-Esztergom megye) B, Ró, Á

A tatai Kuny Domokos Megyei Múzeum a város Ny-i külterületi részének részletes vizsgálatát, terepbejárását végezte el 2010. szeptemberben. Szükséges volt ez azért is, mert a nyilvántartott lelőhelyek pontos kiterjedése nem volt egyértelműen lehatárolva. Mivel a növényzet már bizonyos területeken kifejlődött, ezért néhány esetben csak a lelőhely részleges kiterjedését tudtuk meghatározni.

A *Derítő-tó mente* (KÖH 68003) lelőhelyen késő bronzkori, a *Városi-tó 1.* (KÖH 64372) lelőhelyen késő bronzkori és római kori, nagy sűrűségben előkerülő leleteket találtunk. Szintén római korinak bizonyult a *Városi-tó 3. és 4.* (KÖH 73467, 73461) lelőhely, előbbi területén kőépület léte is feltételezhető, míg utóbbin csak alacsony intenzitású volt a felszíni leletsűrűség.

A *Halasi-tó, Városi-tó 2.* és a *Mocsai úti dűlő* (KÖH 73469, 73463, 73465) lelőhelyeken alacsony intenzitásban kerültek elő Árpád-korra keltezhető felszíni edénytöredékek.

A leletek a Kuny Domokos Megyei Múzeumba kerültek.

LÁSZLÓ JÁNOS

510. Tápiószentmárton, Lapos

(KÖH 70281)

(Pest megye) Szk, Kk, Kú

Tápiószentmárton Lapos nevű külterületén egy ásványvíz-palackozó üzem építését megelőzve a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai próbafeltárást végeztek 2010. június 11. és augusztus 9. között.

A kutatóárkhoz 1370 m² területet érintett, ahol 152 objektumot lokalizáltunk. Ezek főleg árkok és gödrök, de egy ház és több sütőfelület is volt köztük. A jelenségek egyharmadából nem került elő leletanyag, a fennmaradókat a bennük talált kerámia alapján – kettő kivételével – a 15–18. századba lehet sorolni. A terület sarkában két, egymást követő gödörben szkíta anyag volt. A középkori anyagban a fazekak, mázas és festett kancsók és kályhaszemek dominálnak. A kutatóárkok között az egész felületen szórványként a korszakba illő

fémleleteket találtunk, ezekből kiemelendő több 16–17. századi ezüstérem, bronz harang- és csengettyűtöredék, bronz övpálca, kereszt mintájú pecsétlő.

Munkatársak: Farkas Ildikó és Molnár Dávid régésztechnikusok.

FARKAS ZOLTÁN

511. Tápiószőlős, Káldy-rész

(KÖH 72957)

(Pest megye) Sza, N

2010. február 24-én a település szennyvízhálózatának nyomvonalán terepbejárást végeztünk. A település D-i szélén bejártuk a nyomvonal D-i végpontjaival szomszédos, adatgyűjtésre alkalmas szántásokat és vetéseket. Egyetlen alkalommal tapasztaltunk régészeti jelenséget: a Ságvári Endre utca végével DNY felől szomszédos szántón, néhány méterre a legszélső házaktól egy kb. 200×100 m nagyságú területen paticsmaradványokat és intenzív sűrűségben szarmata és népvándorlás kori edénytöredékeket találtunk. A lelőhely minden irányban folytatódik, de kiterjedése ÉK felé a település házai, ÉNy és DK felé elkérített gyümölcsösök területén nem állapítható meg. A lelőhelyet a szántót DNY-ról határoló vízelvezető csatornáig bejártuk, de nagy valószínűséggel azon túl is folytatódik. A tervezett szennyvíztisztító telep részben hulladékhalomokkal fedett, részben mocsaras helye nem volt vizsgálható. A közelében fekvő vetésben nem találtunk régészeti leleteket.

REMÉNYI LÁSZLÓ

512. Tét határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, V, Ró, Á, Kő

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100-100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

A Téli-ér mellett, ill. a Marcal árterénél hét új lelőhelyet határoltunk le: *Téli-ér mellett II-V.*, *Szarkavár VI.*, *Marcal-csatorna*, *Legelő* (KÖH 74281, 74283, 74287, 74293, 74297, 74303, 74309). A Téli-ér két oldalán intenzív lelőhelyek kerültek elő, többek között egy nagy kiterjedésű Árpád-kori faluhely (*Téli-ér mellett IV.*). Három korábbi ismert lelőhelyet is lehatároltunk.

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

513. Tiborszállás határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B

2010. április 8-án helyszíni szemlét végeztünk a Nagyecsed-Mérk-Tiborszállás között tervezett szennyvízvezeték nyomvonalán.

Kraszna hídjától nyugatra (KÖH 74109): A Kraszna hídtól DNY-ra a csatorna nyomvonala egy dűlőút men-

tén halad. Két oldalról erdő szegi, csak a D-i oldalon, az első 350–400 m-es szakaszon van szántó. Nyugati szélét gyep borítja. Ezen a részen találtuk a felszíni telepnyomot, mely K–Ny irányú, 120×160 m kiterjedésű; szórva-nyos, jellegtelen neolit(?) cserépanyaggal jelentkezett.

Új Élet Tsz-ól ÉK-re (KÖH 74111): A csatorna DNy felé törik meg a dűlőút mentén. E helyen, az út által metszve, túlnyomórészt annak K-i oldalán regisztráltuk a lelőhelyet. Az ÉK–DNy irányú, 100×250 m kiterjedésű településmaradványról késő bronzkori cserepeket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Toldi Zoltán régész (JAM).

PINTYE GÁBOR

514. Tihany, Csokonai-liget (KÖH 74627)

(Veszprém megye) Á, Kk, Kú

2010. március 29. és június 15. között a Tihanyi Bencés Apátság felkérésére megelőző feltárást folytattunk a Csokonai-ligetben (120/1–2 hrsz.), a létesítendő turisztikai fogadóépület területén.

Az ásatás előtt a lelőhely korának és jellegének azonosítása bizonytalan volt. Várakozásainknak megfelelően előkerült a monostor köré kiépült kora újkori vár É-i szárazárkának sziklába vágott É-i ellenlejtője, amelynek D-i oldalát Kralovánszky Alán 1982-ben már azonosította. A sziklaárkon kívül, attól távolabb egy faszerkezetű erődítés, valószínűleg paliszád nyomait tártuk fel. Hasonló a tihanyi vár 1651-es, ún. Leuckharden-féle távlati képen is látható.

A kora újkori végvár említett sziklaárkától É-ra egy Árpád-kori temető – vélhetően az apátsághoz tartozó szolganépek – 43 sírját tártuk fel. A temető É felé, a feltárási területen kívül tovább folytatódott, így sem teljes kiterjedését, sem a hozzá tartozó középkori templom helyét nem ismerjük. Az utóbbi az ásatási területtől É-i, ÉNy-i irányban állhatott, és valószínűleg azonos azon capella jogállású (nem önálló plébánia) templomok egyikével, amelyeket egy 1267-es összeírás említ. Ezek közül a Szent Mihály vagy Mária Magdolna patrocínium jöhet szóba az általunk feltételezett templom címe miatt. A másik két oklevélben említett szent – Erzsébet és Domonkos – 13. századi alapítást sugall, a temetőleletanyaga szerint pedig ennél mindenképpen korábbi eredetű.

A megközelítőleg Ny–K tájolású sírokat többnyire a törmelékes mészkő sziklafelszínbe vágták bele. Mellékleteik nagyrészt S-végű hajkarikák voltak (különböző méretűek, többnyire ezüsthöz készítették és a bordázott végű típushoz tartoznak), rajtuk kívül az egyik sírból előkerült egy ezüstgyűrű, és egy anonim, 12. századi, talán II. Géza korában vert érem is.

A temetőt egy sziklába vágott temetőárok választotta el az apátságtól, melynek oldalát egy rövidebb szakaszon támfallal erősítették meg. A tavalyi év próbafeltárása során ennek részletét találtuk meg. A támfalhoz a temetőárok külső oldalán (D felé) egy téglalap alakú,

belül falazott verem csatlakozott. Mivel K-i felét az 1930-as években épített kriptá megsemmisítette eredeti szerepe és működése nem teljesen világos, azonosítása kérdéses. A falazott verem belsejéből nagyméretű vörös homokkő vállkő-fejezet került elő. A vállkő alján látható habarcslenyomat bizonyítja, hogy a faragvány fejezet nélkül csatlakozott egyetlen kerek oszloptörzshöz. A tihanyi kőtár kiállításán látható két homokkőoszlop a méretük és kidolgozásuk szerint is a vállkő egykori építészeti szerkezetéhez hasonló összefüggéshez tartoztak, ez a szerkezet pedig talán a 11. századi szerzetesi templomhoz köthető.

A terület történetében a 16. századi tihanyi vár említett építkezései jelentik a következő szakaszt. A temetőt ekkor felszámolták, templomát valószínűleg elbontották, árkát feltöltötték. A várárkon kívül nagyobb kora újkori személgödört tártunk fel gazdag leletanyaggal.

A török kiűzése után, valószínűleg már a 17. sz. végén megszüntették a várárkot, és az erődítést szanálták. A terület ettől fogva használaton kívül, beépítetlenül állt az 1930-as évekig, amikor kriptá létesült a liget templom felé eső végén.

Munkatárs: Szökrön Péter geodéta.

FÜLÖP ANDRÁS – JANKOVICS NORBERT

515. Tihany-Sajkod, Romkápolda utca 2. (KÖH 9427)

(Veszprém megye) B, Ró

2010. június 23–24-én próbafeltárást végeztünk a 1469 hrsz.-ú ingatlanon, üdülőház építését megelőzően. Az épület alapárkainak vonalában, 50 cm széles árkokban kutattunk, összesen 20 m²-en. A bontást követően a római kori, tegulatöredékekkel kevert, barna réteg alatt az őskori (halomsíros?) település objektumai jelentek meg, nagyméretű gödröket vágtunk át. A római kori rétegből csak tegulatöredékeket gyűjtöttünk. Az őskori telep leletanyaga nem túl bőséges.

CSIRKE ORSOLYA

516. Tiszaalpár határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, Sza, N, A?, Á

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítettendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A tervezett beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg. A tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Tiszaalpár külterületén végzett munka során 7 új lelőhelyet találtunk: *Borsihalmi-dűlő*, *Fekete-tanya I., II. és III.* (KÖH 74473, 74471, 74469); *Kanizsai-tanyától D-re I. és II.* (74475, 74479); *Hegyes-határ* (74481); *Félegyházi határszél* (74483). Felszínükről őskori(?), szarmata, népvándorlás kori, avar(?), Árpád-kori és újkori leletek kerültek elő.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Molnár Zsolt, Császi Dávid geodéziai asszisztensek; Alács Attila, Bognár Margit, Rózsa Gábor, Kovács Sándor, Bárdos Nándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

517. Tiszabездéd határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, Á, I

2010 tavaszán megelőző feltárásokat végeztünk a Záhony térség belső közúti infrastruktúrája összehangolt fejlesztésének beruházásaival érintett régészeti lelőhelyeken.

Cudar-dűlő (KÖH 51968): A lelőhely a Záhonyt Tiszabездéddel összekötő köves út mellett fekszik, egy kisebb domb K-i oldalán. A területet homok fedi, korábban a Tisza árteréhez tartozott. Az április 8. és május 28. közötti kutatás a lelőhely középső részét érintette, 1071 m²-en 6 objektumot tártunk fel. A domb tetején nem észleltünk régészeti jelenségeket, a domb oldalán pár gödör foltja jelentkezett. Mindegyik objektum telepjelenséggé értékelhető, belőlük pattintott kőeszközök és rovátkolt díszítésű, az Alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájába tartozó kerámiák kerültek elő. A domb aljában egy kb. 50 cm vastagon homokkal borított árok szerű jelenséget tártunk fel, melyből neolit (AVK) kerámia és pattintott kőeszköz került elő. A geológiai vizsgálatok alapján a jelenség kidőlt fák maradványaként azonosítható, melyek belső szerkezetét a vizenyős területre jellemző üledékanyag kitöltötte, s ezáltal tartósította. (Itt köszönöm meg dr. Horváth Zoltán geológusnak a kiváló elemzést).

Harangláb-dűlő (Rácz-tag, KÖH 51932): A lelőhely a Tiszabездédet Tiszaszentmártonnal összekötő út mellett fekszik, egy kisebb magaslaton. Az útépités a lelőhely egy részét megsemmisítette, a jelenlegi ásatás az út melletti részeket érintette. Április 6. és május 14. között 1131 m²-en 7 objektumot tártunk fel, mindegyik egy telep részét képezte. A legkorábbi korszakba egy gödör tartozik, mely egy nagyméretű hombár töredékeit tartalmazta, a jelenség az AVK korszakba keltezhető. Az ásatás D-i térségében több, az Árpád-korra keltezhető objektum foltja jelentkezett, melyekből jól profilált, gyorskorongon készült, kannelűrés díszű kerámia került elő. Az objektumok ritkás elhelyezkedése alapján a település szélét találtuk meg, a központ nyugatabbra feküldhet.

Páskum (KÖH 51938): A lelőhely Tiszabездéd településtől ÉK-re fekszik a Tiszaszentmárton felé tartó út mellett. A főleg homokból álló talaj sík, csak néhol található benne egy-egy kisebb mélyedés. Április 13–21.

között két objektum került elő, de keltező értékkel bíró leletanyagot nem tartalmaztak.

Munkatárs: Kriveczy Béla régész.

KISS CSABA KÁLMÁN

518. Tiszabura, Felső-Nyakas

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Szk, Sza

A nagykun-sági árapasztó tározó építése által érintett régészeti lelőhelyek részleges feltárását az ELTE Régészettudományi Intézete végezte 2010 tavaszán.

Felső-Nyakas-hát (NK-8 lh., KÖH 56158): A 652 m² összfelületű szondázó feltáráson április 27. és május 28. között, két ütemben 36 régészeti objektumot rögzítettünk. Tiszaburától K-re a felszín szabályos ÉK–DNy irányú, hosszú homokhátakkal tagolt. Ezek legkeletibb széle a Nyakas-ér K-i partján húzódó Felső-Nyakas-hát. 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai átlagos mennyiségű szarmata és szórványos mennyiségű, közelebből nem meghatározható őskori cserepet gyűjtöttek a hosszan elnyúló, keskeny homokhát teljes területén. Ez alapján a szükségtározó leendő gátjának alapjával érintett területen a lelőhely teljes becsült hosszán 2 m szélességű szondát nyitottunk.

A lelőhely D-i szakaszán a *késő vaskori szkíták* laktak a hátat. A kerek gödrökből álló településrészlet leletanyaga szegényes, jellemző a korongolt kerámiaanyag alacsony száma; a fémkereső-műszeres leletfelderítés is negatív eredménnyel zárult.

A lelőhely É-i szakaszán a *korai népvándorlás korára* keltezhető, K–Ny irányban futó, keskeny árkok szakaszait tártuk fel. Leletanyaguk az árkokra jellemzően szegényes, de a szarmata népcsoporthoz kötik a telepjelenségeket. A szarmata telep objektumai a vaskori jelenségeknél gazdagabb leletanyagot hordoztak; kiemelkedő a 12. sz. gödör, melyből a nagy mennyiségű, másodlagosan megégett edénytöredék mellett kiégett és nagy darabokra tört faltapasztásdarabok is napvilágot láttak. Fém leletanyagot a népvándorlás kori objektumok sem hordoztak. A lelőhely a kutatóárokotól D-i irányban is folytatódik és valószínűleg összekapcsolható az NK-9 jelű lelőhellyel.

Felső-Nyakas-halom (NK-9 lh., 56161): A 602 m² összfelületű szondázó feltárást április 27. és június 6. között, két ütemben végeztük; 22 régészeti objektumot rögzítettünk, jelenségeiket 24 stratigráfiai egységbe tagoltuk. A leendő tározó Ny-i szegélyét alkotó homokdombvonulat jellegzetes, mesterséges kiemelkedése a Felső-Nyakas-halom. A halomsír maga egy hosszan elhúzódó, É–D irányú homokhát É-i végében található. A tervezett üzemi út ennek a hátnak csupán a szélét érinti, a halmot nem bolygatja. 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai terepbejárást végeztek a területen, de az aktuális fedettség miatt megfigyelésre nem volt módjuk, leleteket nem találtak. A mesterséges halom közelsége

miatt azonban mégis szükséges volt annak közvetlen környezetében próbafeltárást végezni; ezért a hát hosszán 2 m széles szondát nyitottunk.

A lelőhely É-i részén, a kerek, ill. méhkas alakú szarmata gödrök között két *vaskori szkíta*, félig földbe mélyített házat tártunk fel. E házak leletanyaga közepes mennyiségű korongolt és kézzel formált edénytöredékeket tartalmazott; a 8. lelőhely vaskori leletanyagához hasonlóan itt is a kézzel formált kerámia túlsúlya figyelhető meg. A szkíta teleprészlet egyik gödréből feltártuk a lelőhely egyetlen vaskori fémleletét, egy bronz nyílhegyet.

Szintén a lelőhely É-i részén találtuk meg a 8. lelőhelyen megfigyelt *szarmata kori* település folytatását; a gödrök egy része nagy mennyiségű leletanyaggal szolgált. Kiemelkedő az 1. sz. gödör leletanyaga: a nagy mennyiségű bedobált, égett tapasztásdarab között egy ép kétfülű korsó is, melynek egyik füle ugyan letörtött, de a törésfelület lecsiszolásával újra felhasználhatóvá tették az edényt.

A lehumuszolt szonda középső szakaszán, a Nyakshalom közvetlen környezetében ritkultak a régészeti objektumok, a kutatóárok D-i részén pedig egy sem került elő. Úgy tűnik tehát, hogy É-i irányban a lelőhely összekapcsolható a 8. lelőhellyel; D-i irányban a vaskori és a népvándorlás kori település sem folytatódik.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba került végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Soós Eszter, Szilágyi Márton régészek, Tóth Farkas Márton régészhallgató, Bacskai István fémkereső műszeres szakember. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

FÜZESI ANDRÁS – VÁCZI GÁBOR

519. Tiszabura, Ledence

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, B, Szk, Sza, Ge, A, Á Az ELTE Régészettudományi Intézetének Ős- és Koratörténeti Tanszéke folytatta a 2009-ben megkezdett, a nagykun-sági tározó építéséhez kapcsolódó megelőző régészeti feltárást. A két, összetartozó lelőhely a Tisza egykori árteréből egyes időszakokban első állandó szárazulatként kiemelkedő, jelenleg sík, egykor enyhe terephullámokkal tagolt területen, egy „lépcsővel” az 5. lelőhely (Tiszabura-Pusztataskony, Bónishát, NK-5) platója alatt helyezkedik el. Délnyugati sarka a folyó egykori löszös magaspártja; ez a rész megtelepedés szempontjából különösen kedvező volt minden régészeti időszakban. Ezen a tereplépcsőn helyezkednek el az NK-1, 2, 3, 4. lelőhelyek is: az első kettő inkább a magaspárti háton, míg az utóbbiak a védettebb, de laposabb, zombékosabb, sík belső területen.

Ledence I. (NK-1 lh., 56131): Az 1. lelőhely 2009-ben feltárt szelvényének DNy-i sarka az egykori magaspárt teteje, ill. É-i felfutása; ennek megfelelően a terep ez irányban enyhén emelkedik, és a régészeti jelenségek

sűrűsége is jelentősen megnövekszik. A 2010. évi feltárás a 2009. évben feltárt szelvényre nyitott, U alakú bővítés a bevezető csatorna nyomvonalában, K-re és Ny-ra a kétoldali kísérő gát alapszélességének külső határáig, É felé pedig a jelenlegi földdeponóig. A bővítésben nem jelentkezték minden, a korábbi feltárások során azonosított régészeti időszak objektumai. Észak felől lezártnak tekinthetjük a csupán a tavalyi szelvénybe eső szakálhái, holerázi, badeni, szarmata és kései avar települések, ill. tiszapolgári, bodrogkeresztúri, gepida és korai avar temetkezések, sírcsoportok, temetőfoltok határait. A 2010. évi szelvényben 5038 m² összterületen 50 objektumot tártunk fel; ezek jelenségeit 68 stratigráfiai egységbe tagoltuk. Ezzel a lelőhelyen feltárt objektumok száma elérte az 500-t; az egyedileg leírt jelenségek száma 650.

A 2009. évi felszín Ny-i szélére nyitott bővítés D-i részein főként a lelőhely legmeghatározóbb horizontját jelentő *tiszai kultúra* laza szerkezetű településének objektumai folytatódtak; közöttük magányos jelenségeként került elő a *tiszapolgári kultúra* egy kis kútja, valamint egy, a *holerázi időszakba* tartozó víznyelő. A tiszai telep nyomai szóróványosan megjelentek a 2010. évi, bővített szelvény K-i és valamivel alacsonyabban fekvő É-i szélén is. Ezzel a nagy kiterjedésű telep feltételezett É-i határa tovább tolódott, azt egyelőre nem tekinthetjük lezártnak. A korszak tárgyi leletei közül kiemelkedik az 500. gödörből előkerült, nagy testű állat csontjából csiszolt, bumeráng alakú, speciális halászeszköz.

A *kései bronzkori Gáva-kultúrába* tartozó nagyméretű árok ÉK felé futott ki a szelvényből; körülötte, a szelvény É-i végénél kisebb, egykorú gödröket tártunk fel.

A 2009. év végén már megtalált Kr. e. 4–5. századi *szkíta* telep objektumai sűrűsödtek a szelvény É-i végén, főként a 433. sz. bronzkori (halomsíros-korai Gáva) ároktól Ny-ra. Ezen a területen a tavalyi két ház mellett idén szintén több épületalapot is feltártunk, melyek egy része a Ny-i szelvényfal alá futott. A bővített szelvény É-i falában félig lemélyített házalapot és gödröket tártunk fel. Ezek igen magasán, a jelenlegi felszín alatt alig 20 cm-rel indultak, és egy részük nem érte el az altalaj szintjét. A korszak feltárt objektumainak elhelyezkedése egyértelműen arra utal, hogy a település intenzíven folytatódik a 2010. évben feltárt szelvénytől Ny-ra, valamint a tervezett csatorna nyomvonalában É-ra, a jelenlegi földdeponó alatti területen. A korszak leletei közül kiemelkedőnek mondható egy töredékes kantharos és egy jó megtartású faragott csontzabla.

Beeresztő zsilip (NK-1B lh., KÖH 75981): A szükség-tározóhoz tartozó csatorna kivitelezésének megkezdésekor, a leendő beeresztő zsilip területén a humuszolás megkezdését követően 2010. július 8-án került elő a részint magasabban, a szubhumusz szintjén, részint az altalajban húzódó késő bronzkori halomsíros urnás temető. A szakaszos humuszolás során kiderült, hogy a teljes zsilipmű területe régészetileg fedett. A 3007 m² felületű szelvényben összesen 133 objektumot tártunk

fel; ezek legnagyobb része (73 objektum) a halomsíros horizontonhoz köthető temetkezés.

A *kora bronzkori Makó-kultúra* települését 10, biztosan a korszakhoz köthető gödör jelentette. Kiemelkedik ezek közül a 112. sz. objektum, melynek betöltésében vékony rétegben összedobált emberi maradványok heverték. A telep lazán fedte a szelvény teljes területét.

A *késő bronzkori halomsíros kultúra* birituális temetőjének feltárt 73 sírjából kettő melléklet nélküli csontvázas temetkezés, 14 szórt hamvas és 57 urnasír. Az átvett terület közepén mintegy 10×15 m-es foltban a gépi földmunka mélyebb rétegeket is érintett (a jelenlegi talajszinthez képest kb. 40–60 cm), így ezen a részen a legtöbb sírnak már csak a fészekben álló urna hasvonala alatti, legalsó részét foghattuk meg. Kivételt jelent néhány mélyebbre ásott temetkezés; különösen szépnek mondhatók a 13. sz. objektum hatalmas, díszes, szinte teljesen ép urnája, vagy a 18., 49., 56. sz. sírok. A mélyen kinyesett rész körüli, magasabban meghagyott lépcsőkön (20–30 cm) az urnák válla, szerencsés esetben nyaka is megmaradt. A sírok edénymellékletben gazdagok; szinte minden esetben találunk kis, összeégett bronzmorzsákat, karperec- és díszű-töredékeket is a hamvak között. Különösen szépek a 69., 72., 88., 121., 133. sírok körülárokolt bütyökdíszes, hatalmas urnái. A temetőfolt szinte a teljes szelvényt fedte; gyakorlatilag bármilyen irányú bővítésnél számítanunk kell a korszak további temetkezéseire.

A *késő bronzkori Gáva-kultúra* három gödre a szelvény ÉK-i sarkánál helyezkedett el, így a telep további része feltételezhetően a zsilipmű területétől É-ra és K felé, az egykori magaspart szegélyétől távolabbi, védetebb, magasabban fekvő részen húzódhat.

A 47. sz. objektumban igen különös hamvasztásos temetkezést tártunk fel; ezt a betöltésben talált összeégett szemes és hullámmintás, díszes tagolt üveggyöngyök alapján az *avar korra* kelteztük. A szabályos, nagyméretű, téglalap alakú sírgödört teljesen kitöltötték a halotti máglya(?) és a rosszul égett test maradványai.

Egy meglehetősen intenzív *kora Árpád-kori* településnek 7 háza, tárológödre, kis árkai és egy külső sütőkemencéje esett a szelvény területére. A kis telep jelenségei a szelvény DNy-i felében koncentráálódtak; folytatására mind a Tisza irányában, mind D felé biztosan számítanunk kell.

Ledence 2. (NK-2 lh., 56133): A 2010. évi feltárás igazolta korábbi feltevésünket: a 2. és 3. lelőhelyekre nyitott eredeti szelvények közötti, kissé mélyebben fekvő területen az egyes lelőhelyeken megfigyelt, különböző korú települések szélei érnek össze, ill. fednek át. A kedvezőtlen időjárási körülmények és a tartós talajvíz mellett 11 898 m² összterületen 82 objektumot tártunk fel; ezek jelenségeit 97 stratigráfiai egységbe tagoltuk. Ezzel a feltárt objektumok száma elérte a 270-et; az egyedileg leírt jelenségek száma 337.

A 2–3. lelőhelyek összehasonlításában megfigyelt legkorábbi horizontot a *fiatal vonaldíszes kultúra* két

gödre képviselte; ezek az összehasonlítás szelvényének ÉNy-i negyedében helyezkedtek el. A kis, tanyaszerű telepfolt egyik gödre már a tavalyi feltárás során előkerült. A korszakba sorolható másik gödör igen magasan, a szubhumuszban helyezkedett el; a kis, tanyaszerű telepfolt többi része az idei szelvény ÉNy-i sarkától Ny-ra, részint esetleg magasan, a szubhumusz szintjén húzódhat.

A lelőhely ÉNy-i sarkában és a 2009. évi szelvény teljes keleti hosszán megnyitott bővítésekben a *szakálhái és a tiszai kultúrák* mintegy 14, jórészt nagy kiterjedésű anyagnyerő gödrét tártuk fel. A két település régészeti jelenségeinek elhelyezkedése – az életmód és az alkalmazott technológiák hasonlóságának következményeképpen – igen pontosan fedi egymást. A telepjelenségek a K-i és Ny-i bővítésekben ugyanott, az alacsonyabban fekvő DNy-i sarkot kivéve a teljes területen megfigyelhetők voltak; a D-i összehasonlításban a megnyitott terület K-i felében húzódtak a valószínűleg a telepek szélét jelző, gyakran lelet nélküli, hosszúkás, keskeny, mély, íves V-átmetszetű, úgynevezett „szövőgödör” típusú gödrök. A szelvény É-i harmadának közepén a tiszai kultúra két kútját is feltárhattuk. Úgy tűnik, ezzel a tiszai településfolt D-i széle – a beruházással érintett területen – lezártnak tekinthető.

Szórványos jelenségként értelmezhető az összehasonlítás ÉNy-i negyedében feltárt *kora bronzkori* tárológödör. A területen eddig nem figyeltünk meg más, a korszakba tartozó objektumot. Szintén ezen a területen rajzolható meg a főként a 2., részben az 1. lelőhelyen 2009-ben megfigyelt *késő bronzkori halomsíros* település D-i szélének vonala. Az összehasonlítás É-i felében két kisebb csoportban még több, a kultúrához sorolható tárológödört megfigyeltünk; ezek azonban a középső harmadban kifogytak, és tőlük D-re már nem találkozhattunk a korszak jelenségeivel.

A *késő bronzkori Gáva-kultúra* településének tárológödre a Ny-i bővítés teljes területét fedték; a település D-i szélét a 2–3. lelőhelyek összehasonlításának É-i felében figyeltük meg.

A 3. lelőhelyen sűrűsödtek a 2., sőt az 1. lelőhelyre is áthúzódó, *Kr.u. 2–3. századi szarmata* falu objektumai. A település É-i kerítőárka már előkerült a 3. lelőhelyen; ettől mintegy 30 méternyire É-ra tárhattuk most fel az azzal kb. párhuzamosan futó 252. sz. szarmata kerítőárkot. Ez az árok legalább két megújításon átesett; időbeli viszonya a 3. lelőhelyen megfigyelt árokkal kérdéses. A 252. sz. ároktól É-ra kis foltokban, szórványosan találkoztunk szarmata megtelepedés nyomaival. Szintén a szarmata időszakhoz tartozik, ám a telepnek legalább egy részétől eltérő horizontot jelez a 270. sz., magányos, rablott női temetkezés, mely a 252. sz. árok szélében került elő. A rablók a teljes vázat átforgatták, ám igen hanyag munkát végeztek: a kis, korongolt, szürke füles korsó és a kézzel készített, rossz minőségű kerámiacsupor mellett egy pár kisméretű, alul megvastagodó, öntött arany fülbevalót is ott felejtettek a halott mellett.

A 2009. évi szelvény ÉNy-i szélénél elhelyezkedő 191. sz. tiszai anyagnyerő gödörbe ásták bele a 200. sz. *gepida sírt*; ez pillanatnyilag az 1. lelőhely DNy-i részén megismert gepida temetőfolt legdélebbi temetkezése, így a közöttük lévő feltáratlan területen feltétlenül számítanunk kell további sírokra.

A szakálhái, tiszai, halomsíros, Gáva és szarmata telepek, valamint a gepida temető mind az 1. lelőhely D-i, mind a 2. lelőhely É-i részében megjelentek és jelenségeik valószínűleg fedik a két lelőhely feltárt részei közötti kis hátat.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kalli András, Masek Zsófia, Soós Eszter, Szilágyi Márton régészek; Bajkai Rozália, Bittner Bettina, Blay Adrienn, Fejér Eszter, Groma Kata, Jáky András, Király Ágnes, Kurunczi Móni, Lamm Flóra, Mali Péter, Novák Mariann, Paár Ferenc, Tarbay Gábor, Tóth Farkas Márton régészhallgatók; Bacskai István fémkereső műszeres szakember. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

FÜZESI ANDRÁS – SEBŐK KATALIN – V. SZABÓ GÁBOR

520. Tiszabura, Nyakas-ér (KÖH 56162)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Sza

Az NK-10 jelű lelőhely részleges feltárását a nagykunsági árapasztó tározó építése tette szükségessé; melyet az ELTE Régészettudományi Intézete végzett 2010. április 28. és május 28. között. A feltárt 198 m²-en mindössze 1 régészeti objektumot rögzítettünk.

A lelőhelyen 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végeztek terepbejárást; szórványos-átlagos mennyiségű késő bronzkori, a Gáva- kultúrába tartozó cserepet gyűjtöttek. A lelőhelyen 2 m széles kutatóárok megnyitására volt lehetőségünk a tervezett üzemi út árkanak nyomvonalában. A szonda É-i szakaszán régészeti objektumot nem figyeltünk meg; a kutatóárkot kettéosztó földúttól D-re egyetlen árok szakaszát észleltük, mely leletanyaga alapján a szarmata népességhez köthető.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Szilágyi Márton régész, Bacskai István fémkereső műszeres szakember. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

VÁCZI GÁBOR

521. Tiszaeszlár, Bashalom (KÖH 37150)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza

A Tiszalök–Ibrány közötti 132 kV feszültségű távvezeték létesítését célzó projekt keretében 114, egymástól 300 m-re eső, lábazatával átlagosan 6×6 m alapterületet el-

foglaló villanyoszlop telepítésére került sor. A villanyoszlopok helyének kiásását régészeti megfigyelésünk kísérte 2009. december és 2010. március között. A Bashalom közelébe eső 71., 70., 68., 69. és 66. oszlophelyek humuszolásánál mutatkoztak régészeti jelenségek. A megelőző feltárást 2010. június 8. és július 6. között végeztük.

A feltárási terület Tiszaeszlár Bashalom település-résztől K-re helyezkedik el a folyószabályozás előtti tiszai ártér szélét kísérő dombháton. Általában csak az 50–60 cm humuszréteggel takart altalaj szintjén sikerült megfigyelni az objektumokat.

A 71. oszlophelynél feltárt négy gödör közül az egyikben egy kutya – részben anatómiai rendben fekvő – csontvázát tártuk fel. A 70. oszlophelyen előkerült 5 császárkori méhkas, ill. kúposan szűkülő oldalú gödör. A 68. oszlophely üresnek mutatkozott, csupán a humuszból került elő némi kerámiatöredék. A 69. oszlophely a humuszolást követően azonnal megtelt talajvízzel. Az oszlophely feltárása gyakorlatilag a talajvízszint-csökkenés mellett a régészeti leletek kimentését jelentette.

A 66. oszlophely mutatkozott a legsűrűbbnek: itt összesen 18 objektum került elő. Ezek közül több szuperpozíciós rendszerben van egy – vagy több – másik objektummal. Mivel minden objektumból eddig szarmata leletek kerültek elő, több periódusú települést feltételezhetünk a területen. Az objektumok közül kettő megközelítőleg négyzetes alaprajzú, félig földbe mélyített épület volt. Ezek közül az egyik rendkívül magasan volt, így sajnos jó része elpusztult. A másik épület nagyon szabályos négyzet alaprajzú, egyszerű bevájt kemencével. Oszlophelyeket nem találtunk a házapadlóban, csupán két sekélyebb mélyedést. Egyik gödörben tapasztásnak tűnő omladék került elő nagy mennyiségben, gyakran áglenyomatokkal. A többi objektum méhkas alakú, egyenes aljú gödör, melyek egymást érték. Egy árok is áthaladt ÉNy-DK irányban, amely talán a legkésőbbi objektum, mert három gödröt is átvágott. A leletanyag nagyrészt szürke korongolt fazekakból és hombárokából áll. Ezenkívül megtalálható a durva, kézzel formált házikerámia ugyanúgy, mint a római import terra sigillata és utánzatai. Számos megmunkált csonteszköz került elő, többek között egy két darabra tört csont hajtű. A fémkeresős vizsgálatoknak két római kisbronz érmet köszönhetünk.

Munkatársak: Magyar Csaba, Kovács Zoltán, Szász Csaba, Ligeti Gábor, Kelemen Péter, Kiss András technikusok; Sarnek Tamás fémkeresős vizsgálatok; Giczi Dávid és Karsainé Hanusi Erzsébet geodézia és térinformatika.

JÁNOS JUDIT – KISS CSABA – LUKÁCS JÓZSEF

522. Tiszagyenda, Felső-Gyenda I. (KÖH 56171)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) R

Az ELTE Régészettudományi Intézete 2010. május 5. és július 5. között végezte az NK-15 jelű lelőhely részleges feltárását, amit a nagykunsági árapasztó tározó építése

tett szükségessé. A 215 m² összfelületű szondázó feltárás során 3 régészeti objektumot rögzítettünk.

A Tiszagyendáról Kunhegyes felé vezető közúttól É-ra húzódik az alacsonyan fekvő Felső-Gyenda, melyet É-on egy enyhén ívelt, megközelítően K-Ny irányú part határol. A területen 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végeztek terepbejárást; a partélen kis, kb. 80–90 m-es foltban szórványosan őskori, AVK cserepeket gyűjtöttek.

A szükségtározó leendő gátjának alapjával érintett területen a lelőhely teljes becsült hosszán 2 m széles szondát nyitottunk. Ennek Ny-i fele üresnek bizonyult; csupán a K-i részben bukkantunk a rézkori tiszapolgári kultúra három telepobjektumára. A kérdéses intenzitású és kiterjedésű rézkori telep feltehetően folytatódik a dombháton a most feltárt objektumok magasságában, a jelenlegi szelvénytől É-ra és D-re.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Tóth Farkas Márton régészhallgató. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

SEBŐK KATALIN – SZILÁGYI MÁRTON

523. Tiszagyenda, Halom (KÖH 56169)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, LT, Sza, Á

Az ELTE Régészettudományi Intézete 2010. május 4. és július 5. között végezte az NK-14 jelű lelőhely részleges feltárását, amit a nagykunsági árapasztó tározó építése tett szükségessé. A 877 m² összfelületű szondázó feltárás során 66 régészeti objektumot rögzítettünk, jelenségeiket 71 stratigráfiai egységbe tagoltuk.

A Tiszagyendától K-re kb. 600 m-re húzódó, mozgalmasságú térfelületű terület közepén egy jól kirajzolódó, mesterséges kialakítású halom emelkedik; a dombhátságon 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végeztek terepbejárást. A halom lábánál, főként a magasabban fekvő É-i, ÉK-i nyúlványon átlagos mennyiségű újkőkori, szórványos szarmata és átlagos mennyiségű Árpád-kori töredéket gyűjtöttek, valamint néhány embercsontot is találtak. Feltételezték, hogy a halmon Árpád-kori templom, annak környezetében pedig egy kisebb temető található, beleásva a szarmata településbe. A halmot a gátépítés nem érintette, csak a lábánál elterülő lelőhelyet; ezért a szükségtározó leendő gátjának alapjával érintett területen a lelőhely teljes becsült hosszán 4 m széles szondát nyitottunk.

A lelőhely homokos háton fekszik, így az objektumok betöltése (főleg a szonda K-i részén) nehezen volt elkülöníthető az altalajtól. A dűlőúttól K-re eső részen *La Tène*-kori, szarmata és Árpád-kori telepobjektumokat figyeltünk meg. Ezek közül külön említésre érdemes a 10. sz. kelta ház, melyben egy tűzhelyet, rajta pedig egy majdnem teljesen ép malomkövet találtunk. A szarmata

településhez főként tároló- és szemetesgödrök tartoztak, kevés vagy közepes mennyiségű leletanyaggal; ezek közül említésre méltó a 2. sz. gödörből előkerült ép, csiszolt csontkorcsolya. Az Árpád-kori települést gödrök, ill. É-D irányban futó árkok jellemzik.

A dűlőúttól Ny-ra fekvő részen némileg ritkábban jelentkeztek az objektumok, és – egy magányos, bolygatott, igen rossz megtartású, valószínűleg *újkőkori* zsugorított vázas temetkezéstől eltekintve – itt már csak a szarmata időszakra, ill. az Árpád-korra keltezhetőek. A lehumuszolt szonda Ny-i végéhez közel néhány ÉÉK-DDNy irányítású, szinte teljesen kirabolt szarmata sírt tártunk fel. Ezek bontása során a rendkívül rossz megtartású, bolygatott vázak mellett mindössze két sírban találtunk mellékleteket.

A lelőhely a domb magasabban fekvő részein igen intenzív, a települések a szondához képest K-i irányban biztosan, Ny-i irányban pedig valószínűleg folytatódnak; a szarmata temető többek között valószínűleg Ny felé is folytatódik.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Soós Eszter régész, Tóth Farkas Márton régészhallgató, Bacskai István fémkereső műszeres szakember. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

SEBŐK KATALIN – SZILÁGYI MÁRTON – VÁCZI GÁBOR

524. Tiszagyenda, Vágott-halom (KÖH 56193)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) R, B, Sza

Az ELTE Régészettudományi Intézete 2010. május 5. és július 5. között végezte el az NK-17 jelű lelőhely részleges feltárását, amit a nagykunsági árapasztó tározó építése tett szükségessé. A 847 m² összfelületű szondázó feltárás során 67 régészeti objektumot rögzítettünk.

A Tiszagyendáról Kunhegyes felé vezető közúttól É-ra húzódik az alacsonyan fekvő Felső-Gyenda, melynek É-i partja a Vágott-halom, ill. a Vágotthalmi-dűlő. A part enyhén ívelt, megközelítően K-Ny irányú, a lelőhely a DK-i végén fekszik. A lelőhely DK-i végén található maga a Vágott-halom, mely valószínűleg egy erősen roncsolt kurgán. Eredeti alakja, magassága ma már nem állapítható meg, ugyanis egy mély csatorna vágja ketté; a csatorna mindkét partján magas töltés húzódik.

A területen 2007-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai végeztek terepbejárást. A halomtól kiindulva, a magaspart ívelődő vonalát követve egy hosszan elnyúló, rendkívül intenzív Árpád-kori lelőhely található; a leletek között jellegzetes bográcsperemek, csigavonalas fazéktöredékek is voltak. Az Árpád-kori falu teljes területén szórványos mennyiségű őskori, valószínűleg újkőkori cserepeket is találtak. A lelőhely centruma a halom környezetében, ill. attól ÉNy-ra helyezkedik el; Ny felé a leletek fokozatosan

fogyatkoztak. A szükségtározó leendő gátjának alapjával érintett területen a lelőhely teljes becsült hosszán 2 m széles szondát nyitottunk.

A *tiszapolgári kultúra* két nagyobb, igen szép tárgyi leletanyagot szolgáltató gödrének elhelyezkedése arra utal, hogy a kérdéses kiterjedésű és intenzitású rézkori telep a jelenlegi szonda K-i végénél, a dombhát magasabb, védettebb részein húzódhat.

A *középső rézkori bodrogkeresztúri kultúra* egy gazdag temetkezésében a fiatal nő bal oldalra zsugorított váza mellett több edényt, köztük egy igen szép, inkrusztált tejesköcsög alakút találtunk; a halott ruházatát mészkőgyöngyöv egészítette ki. A sír a tiszapolgári telepobjektumokhoz hasonlóan a K-i részen, a dombhát tetején helyezkedett el. Igen sekély, a jelenlegi talajfelszínhez képest alig 50–60 cm-re mélyült le – a mellékletként adott magas, csőtálpas tál tetejét és a halott arcának jobb oldalát szét is roncsolta a szántás. Feltételezhető, hogy a temetkezés nem magányos; nagy valószínűséggel további sírokra kell számítanunk ezen a részen a szelvényről É-ra és D-re.

A szonda Ny-i felében magányos, bizonytalan *korai bronzkori*, talán nagyrévi anyagot szolgáltató gödröt tártunk fel.

A szonda teljes felületén jelentkeztek a *szarmata időszak* telepobjektumai; ennek alapján jelentősebb meglepetéssel számolhatunk a területen. A szelvény középső és Ny-i harmadaiban feltártunk három, a Kr. u. 3. sz. környékére keltezhető szarmata temetkezést is, melyek közül kettőt szinte teljesen kiraboltak. Minden szempontból kiemelkedő a 33. sz. sír harcosa: mintegy méteres, széles vaskardjának kardlancát üvegpaszta gyöngy díszítette; számos egyéb melléklete között említésre méltó a lábai mögé helyezett pseudosigillata talpas kehely, valamint egy ép római üveg pohár. A temetőfolt további sírjai várhatóak a szonda középső és Ny-i harmadától É-ra és D-re, valamint esetleg a Ny-i hosszabbításban is.

Egy laza szerkezetű *Árpád-kori* település árkai szintén inkább a K-i részen koncentrálódtak. Épületnyom nem esett a szonda területére.

Az elsődleges leletfeldolgozást követően a leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Soós Eszter régész; Paár Ferenc, Tóth Farkas Márton régészhallgatók; Bacskai István fémereső műszeres szakember. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

SEBŐK KATALIN – SZILÁGYI MÁRTON – VÁCZI GÁBOR

525. Tiszanagyfalu, Nagy-laposi-csatornától délre (KÖH 74073)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B

2010. március 9-én helyszíni szemlét végeztünk Tiszanagyfalu határában. A Tisza-parti település K-i végén futó Nagy-laposi-csatorna D-i oldalán egy K-Ny irányú homokhátemelkedik. Déli, lankásabb oldalán a település

szélső házsorának telkei – gyümölcsös, kukorica – húzódnak, É-i fele szántva volt. A csatorna vonalát követő szántásban neolitik és bronzkori leleteket gyűjtöttünk. A 350×100–150 m kiterjedésű lelőhely K-i szélén, egy kb. 10×10 m-es, paticstörredékekkel teleszórt területen nagy darab, bekarcolt vonalmintákkal díszített edénytörredékeket és igen sok obszidiántörredéket gyűjtöttünk. Feltételezésünk szerint itt egy újkőkori (AVK) épületet szánhattak szét. A lelőhely többi részén a leletek szórvaányosan jelentkeztek.

Munkatárs: Kiss László rajzoló (Jósa András Múzeum).

SCHOLTZ RÓBERT

526. Tizzasüly, Sajfok (KÖH 73939)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Sza

2010 júliusában a Hany-Tizzasülyi árapasztó tározó kivitelezése közben végzett régészeti megfigyelés során császárkori szarmata lelőhelyet azonosítottam. A beeresztő csatorna területén egy kb. 270×20 m kiterjedésű lehumuszolt területen gödrök, házak foltjai kerültek elő. A lelőhely kiterjedése nem volt kutatható, mert körben gyepek és erdő határolta, valamint ÉNy-ra a jász-sági főcsatorna és gátja helyezkedik el. A szelvényfalon jól látható volt, hogy a gát építésekor (itt) a lelőhelyet nem bolygatták.

ZSOLDOS ATTILA

527. Tiszavasvári, Nánási utca 5. (KÖH 31870)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) A

Trágyatározó medence építését megelőzően próbafeltárást végeztünk 2010. májusban az egykori Munka Tsz területén (0300/6 hrsz.). A már meglévő medence előtti, hurok alakban futó szervizutak között nyitottuk az I. számú árkot, melynek D-i vége előtt két, négyzet alakú ház nyomait figyeltük meg. A kitermelt földből avar kerámiát, állatcsontot szedtünk össze. Az említett úttól közvetlenül Ny-ra nyitott, II. szelvényünk üres volt ugyan, de egy cseréptörredék innen is kikerült a humusból. III. szondánkat a trágyatározó közvetlen előtere és a szervizút között húztuk, de ebben csak egy recens építési hulladékkal teli gödröt figyeltünk meg. A IV. árkunkat a bekötőúttal párhuzamosan, nagyjából É-D irányban jelöltük ki, mely régészeti jelenséget nem tartalmazott, hasonlóan az V. számúhoz, melyet a terület D-i határán nyitottunk. Ezzel párhuzamosan, É felé kb. 10 m-re alakítottuk ki a VI. számú szondát, összenyitva a IV. számúval. Ennek Ny-i végénél egy vízfolyás medrét találtunk modern cserepekkel, téglákkal feltöltve. Keleti vége előtt észleltünk egy újabb házat, melyet már a nyesése után részben ellepett a talajvíz. Mintegy háromnegyed részét tudtuk megmenteni, ami kézzel készült avar kerámiát, állatcsontot, egy csonteszközt, és egy szétrombolt ke-

mence palástjának köveit eredményezte. Az I. szelvény objektumait magasan beborította a szivárgó trágyalével kevert talajvíz, melyet nem volt hová kiszivattyúzni, így ezek kibontása lehetetlenné vált, a feltárást abbahagyni kényszerültünk. A lelőhely beruházási területre eső részének javát a már korábbi trágyatározó medencék elpusztították, de ÉNy-i irányban a sertéstelep felé biztosan folytatódik. Kelet felé a terület egy vizes mélyedés felé terjed, ezért erre már nem valószínű a folytatása. Dél felé egy lapos rész következik, mely hasonló feltételezést enged meg, míg É és Ny felé a sertéstelep épületei bolygathatták a lelőhelyet. A lelőhely szarmata telepként volt nyilvántartva, de most már biztos, hogy a K-i szélén egy avar falu húzódik.

PINTYE GÁBOR

528. Tokaj, Bethlen Gábor utca 2.

(KÖH 76209)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R, B, Á, Kú

Az Aranyas Szálloda alapincézéséhez kapcsolódó tervezett földmunkák előzetes régészeti megfigyelését (szondázó kutatását) 2010. november 16–19. között végezte el a Herman Ottó Múzeum.

Az épület tehát a majdan építendő Aranyas Szálloda főutcai épületszárnyát képezné, a ma is álló épülethez mélygarázs és még két épületszárny csatlakozna a jelenleg beépítetlen udvaron. Az épületben elvégzett falkutatások és levéltári kutatások igazolták, hogy a ma álló épületet 1802–1805 között építették, de mivel Tokaj város középkori magjának közepén áll, ezért korábbi előzmények sem kizártak. A jelenleg álló épület háromnegyed része alapincézett – ez a pinceszint 3–4 m-rel süllyed a mai utcafronti külső szint alá. Ezen pinceszinteket szintén 1802 körül alakították ki – feltehetően elpusztítva a régebbi épületeket, rétegeket. Az épület alá nem pincézett része a DNy-i negyed, itt volt lehetőségünk vastagabb rétegsort megfigyelni az épület belsejében.

A Beltér I. szelvény egy É–D irányú szelvény, mely nagyjából merőlegesen érintette az Aranyas Szálloda D-i főfalát. A Beltér II. attól É-ra helyezkedett el, arra merőlegesen és érintette az Aranyas Ny-i főfalát, ill. az alapincézetlen rész K-i falát is. Az I. szelvényben, rögtön a padlószint alatt találtunk egy K–Ny irányú kőépítményt, melyet latrinaként (szennyvízlefolyóként) azonosítottunk, továbbá mindkét szelvényben elértünk olyan bolygatatlan kultúrrétegeket, ill. olyan régészeti objektumokat találtunk, melyek a 15–16. századra datálhatók. Ezáltal bebizonyosodott, hogy ez az épületrész soha nem volt alapincézve, viszont építésével elpusztították a 17–18. századi rétegeket, és bolygatatlanul hagyták a 16. századi vagy annál korábbi rétegek egy részét.

Az alapincézetlen DNy-i épületrész külső oldalán is nyitottunk egy 2,5 m széles kutatóárkot (Kültér I. szelvény), mellyel az épülethez kapcsolódó külső réteg-

viszonyokat kívántuk tisztázni. Az árok ásásakor rögtön az épület Ny-i falához kapcsolódóan rátaláltunk egy É–D irányú pince kőboltozatára. A markoló által véletlenül ütött kis lyukon betekintve megállapítottuk, hogy a pince D-i irányban a telekhatárnál véget ér, É-i irányban pedig be van szakadva. A bizonytalan korú pincebolt miatt szelvényünket tovább ástunk Ny-i irányba, hogy bolygatatlan rétegeket is elérjünk. A pincétől Ny-ra hamarosan megtaláltuk a bolygatatlan altalajt, melyben régészeti jelenségek foltjait fedeztük fel, 200 cm mélyen. Az árkot Ny felé bővítve 150 cm-es mélységben égett foltokat találtunk, még a sötét humuszos földben – tehát az altalaj fölött. Ezekről hamarosan kiderült, hogy három Árpád-kori kemence maradványai. A kemencék után újból lemélyültünk az altalajnak látszó sárga földig. A középkori rétegek alatt lévő sárga altalaj csak egy 50 cm vastag löszös réteg volt, mely alatt, a Kültér I. szelvény Ny-i végében, 250 cm mélységben rézkori kultúrréteg kezdődött.

A Beltér I. és II. szelvényben is elértük a kint már megtalált sárga altalajnak látszó réteget, melybe a Beltér I. szelvényben 3 régészeti korú beásás nyomát figyeltük meg. A Beltér II. szelvényben beásás nyomát nem találtuk, viszont a „sárga altalajnak látszó réteg” felszínéről viszonylag nagy mennyiségű rézkori leletanyagot gyűjtöttünk. A Kültér I. szelvényben található kemencéről kiderült, hogy Árpád-kori, 12–13. századra datálható leletanyagot tartalmaznak. Sőt, az egyik nem egy átlagos kenyérsütő kemence, hanem egy kétszintes edényégető kemence volt, melyből cserépbogrács-töredékek kerültek elő.

Kutatóárkot nyitottunk a Ny-i épületfal külső oldalánál, a Kültér I-től É-ra (Kültér II.). Célunk itt az volt, hogy a Kültér I-ben feltárt pincének megtaláljuk az É-i irányú folytatását, a beszakadás után, ill. tisztázzuk a pince Aranyassal való viszonyát. A szelvény ásásakor a megfelelő mélységben nem találtuk a pince boltívet. Kissé lejjebb viszont egy téglából rakott, betömedékelt pincelejáratot figyeltünk meg, melynek iránya Ny–K-i és a pince K-i irányba (tehát a Bodrog-felé) nyílik. Megtaláltuk a pincebejárat alapozási szintjét és az alatt 15–16. századi rétegeket, de ebből az árokból altalajba mélyülő régészeti objektum nem került elő. A betömedékelt lejáróban 19. századi leletanyagot találtunk, mely az Aranyas építésének korához köthető. A pince alapozási szintjéről viszont 17., esetleg 18. századra datálható leletek kerültek elő, melyek egyértelműen korábbra kelteznek a pincét, mint az Aranyasast. Ezt támasztotta alá az is, hogy a pincelejáróban mélyülve először egy 70 cm vastag elfalazást találtunk, majd ezt áttörve megállapítottuk, hogy az Aranyas alapjával átvágták a pincelejáratot – ezzel megszüntetve a pincét. A pince tehát nincs összefüggésben a Kültér I-ben feltárt pincével és korábbi, mint az Aranyas. A Kültér I. szelvényben talált pince boltívet jobban megbontottuk, hogy belülről is megvizsgálhassuk. A pincébe lejutva felismertük, hogy ez az építmény nem pince, hanem

az Aranyas építésével egyidejű, a belülről (Beltér I.) induló kőlatrinák folytatása, ülepítője, ugyanis belül megtaláltuk a latrina kivezetését, melyen a szenny az ülepítőbe folyt. Azt is megállapítottuk, hogy ahol 2009 őszén beszakadt a munkagép, az lehetett a 20. sz. elejéig használt ülepítő tisztítónyílása. Az ülepítő egyébként belülről kváderkövekkel szépen boltozott, alapterülete 560×310 cm, belmagassága pedig jelentékeny: 310 cm. Ez az építmény tehát egyértelműen a korai Aranyas Szállóhoz tartozik, annak szerves része.

A Beltér I. szelvényben kiástuk az altalajba mélyülő régészeti jelenségeket addig a mélységig, ameddig a szűk hely engedte. Jobban megvizsgáltuk a 19. századi latrina alapozásának korát: itt megállapíthattuk, hogy a kőlatrina É-i falát egy korábbi, nagy mélységbe lenyúló kőfalra alapozták rá, melynek É-i falsíkja sokkal szebb, mint a ráépített latrináé, aminek gyakorlatilag nincs É-i falsíkja. Ez az alapfal tehát valószínűleg középkori és valamilyen más épülethez tartozhatott. A Kültér I. szelvényben befejeztük a kemencék és a hozzá tartozó hamusgödörök részleges feltárását, ill. kibontottunk egy cölöplyuknak induló, majd kisméretű gödörre bővülő objektumot is, mely egyértelműen rézkorinak bizonyult.

MAKOLDI MIKLÓS

529. Tokaj, vár

(KÖH 62362)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

2010-ben folytattuk a 2007 óta zajló feltárásokat a Rákóczi-vár területén; július 19. és november 12. között minden kitűzött kutatási célunkat teljesítettük. (Az illusztrációt lásd a következő oldalon!)

A Vasaló-bástya (a K-i ágyútorony) kutatása során két szelvényt nyitottunk idén, az egyiket (610/XV) az ágyútorony D-i oldalán, a másikat (610/XVI) az áttellenes É-i oldalon.

A 610/XV szelvényben célunk az volt, hogy tisztázzuk az ágyútorony D-i oldalán található bejárat kérdését – figyelembe véve a helyiek alagútról szóló elbeszéléseit. A feltárás során megtaláltuk az ágyútorony 3,40 m széles D-i falát, melyben a korábbi évek tapasztalataihoz hasonlóan észlelni tudtuk a kőfalban futó merevítő gerendaváz helyén lévő lyukakat, viszont ajtónyílásra utaló nyom nem került elő. Meglepetésünkre a torony falához D-i irányból egy fal csatlakozott, melyet a 17. századi térképek nem jelölnek. Ez a fal egyértelműen későbbi, és sokkal vékonyabb is, mint az ágyútorony fala, viszont egyértelműen követhető D-i irányban, ugyan erősen lepusztult (visszabontott?) állapotban, csak néhány centiméterrel magasodva a mai talajvízszint fölé. Ellenben a fal mérete majdhogynem azonos a vízparti Merítő-bástya falával, úgyhogy elképzelhető, hogy a korai kővár (16. sz.) külső falának indítását találtuk meg.

A 610/XVI szelvényben ezen fal áttellenes „párját” reméltük megtalálni, ám itt nem egy É-D, hanem egy K-Ny irányú, ráadásul sokkal vékonyabb – alig 50 cm

széles – falat találtunk, melynek szemmel láthatóan csak a D-i, tehát az ágyútorony felé eső falsíkja van szépen rakva. Ebből arra következtettünk, hogy ez egy támfal, melynek É-i oldalán föld helyezkedett el. Ha összevetjük ezt a helyzetet Zsámboky János 1565-ös metszetével, akkor könnyen beláthatjuk, hogy ez bizony a Vasaló-bástya É-i oldalán lévő „főbejárat” contra-fala lehet, melyre a fa csapóhid lecsapódott. Idő hiányában a farkasverem feltárását nem tudtuk elvégezni, ez a 2011-es évad feladata lesz.

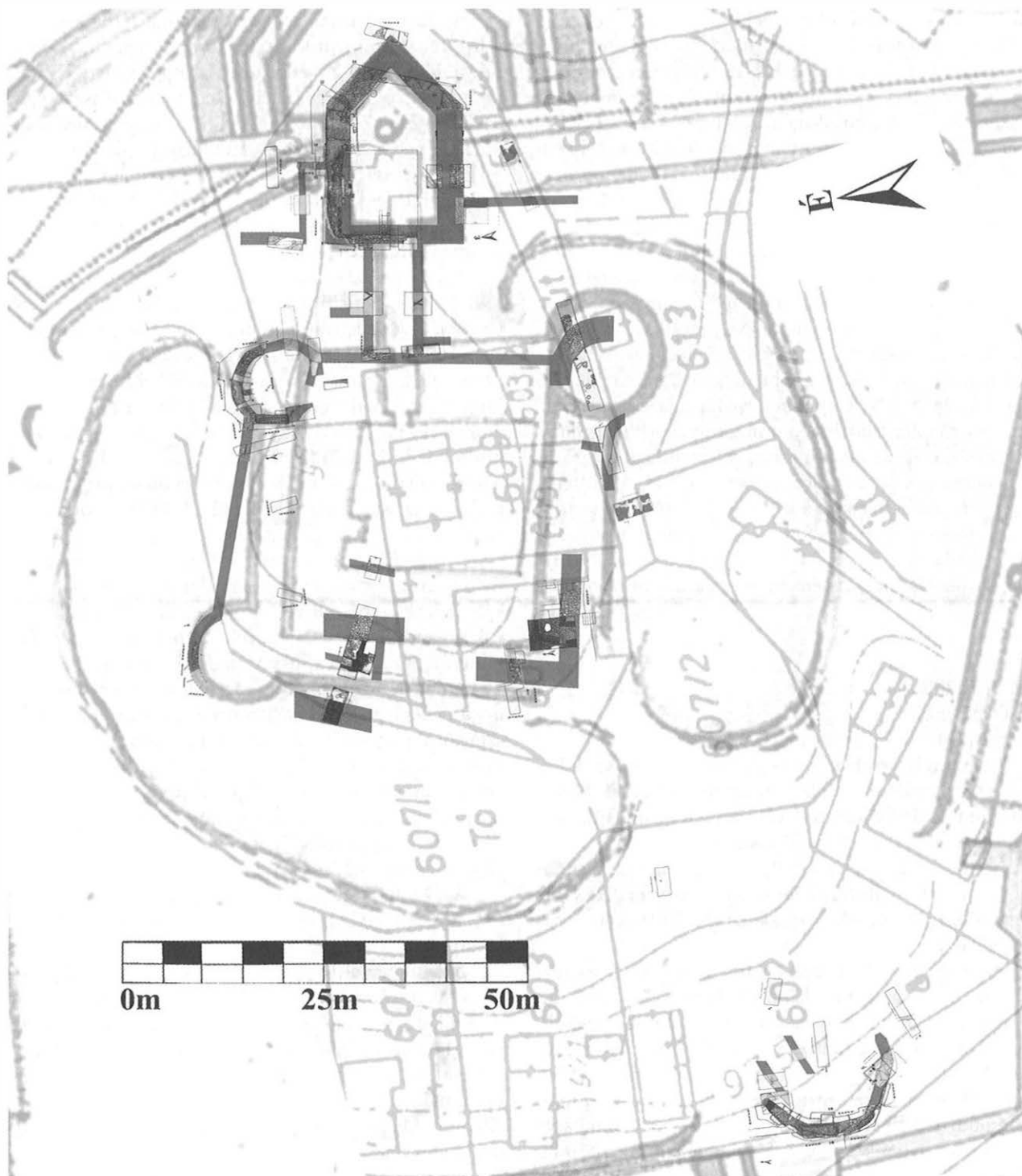
Teljes egészében átmetszettük a *külső vár* 17. századi földsáncát – legalábbis annak felső – jelenleg feltárható részét (611/IV szelvény). A metszetfalban egyértelműen azonosítani tudtuk a földsánc kontúrját. A meglepetést az okozta, hogy a sánc külső oldaláról bebizonyosodott, hogy alaktalan, de hatalmas kövekkel meg volt erősítve – tehát legalábbis ezen a szakaszon kőpakolásos, kővel burkolt volt. Ezen kövek közül rengeteg 16–17. századi lelet került elő; az itt talált sok puszkagolyó és számszerű nyílhegy az ostromokról árulkodik. Többek között innen került elő a négy évad legszebb kályhacsempéje – egy címerpajzson ülő, félkörplasztikaként megformált, száját nyitva tartó oroszánt ábrázoló kályhacsempe, mely egy kályhapárkányrész díszes sarokelemeként szolgálhatott valamikor a 16. sz. elején, feltehetően még Szapolyai János alatt a belső vár egyik palotatermében.

A 610/IV szelvény feltárásának másik eredménye, hogy a jelenlegi, mesterségesen magasán tartott talajvízszinttől alig néhány centiméterrel magasabban sikerült megtalálnunk a 610/XV szelvényben induló É-D irányú kőfal indítását, melyre később ráépítették a 17. századi sáncot, tehát könnyen elképzelhető, hogy itt is a Némethy-féle kővár külső falát találtuk meg, mely később alapul szolgált a 17. századi földsáncnak.

A 611 hrsz.-ú telken, a talajvízszintig mélyített 611/III szelvényben egyértelműen „in situ” falat nem találtunk. Ugyanakkor elértük a 17. századi járósíntet, melyen megfigyeltük a belső vár D-i kerítőfalának leborult omladékát, mely a vár felrobbantásakor kifelé dőlt. Az omladékban előkerült egy nagyobb lőrészhez vagy nyíláshoz tartozó zsaluzott boltív maradványa, ill. egy faragott ablakpárkány egyik köeleme is. Megállapítottuk tehát, hogy itt, a 611 és 609 hrsz.-ú telek határán állhatott a belső vár D-i kerítőfala, melyet a 20. századi telekhatár nagyjából követ is.

A 610 hrsz.-ú telken csak egy kisméretű szelvényt tudtunk nyitni, keresztezve a belső vár ÉK-i rondellájának falát. A 610/XIV szelvényben egyrészt megtaláltuk a rondella falának lepusztult, de azért értelmezhető maradványát; másrészt sikerült megfognunk egy belső járósíntet, melyen a korábbi évekhez hasonlóan égett réteget találtunk; harmadrészt elértük a bástya külső oldalán a vastag omladék alatt előbb a 17. századi, majd egy korábbi, talán 16. sz. végi járósíntet is. Így a rondella rétegtanát sikerült tisztázni.

A 602 hrsz.-ú telken nagy erőfeszítéseink ellenére sem sikerült megtalálnunk a Merítő-bástya falának D-i



végződését, ill. záródását, hiszen az befut egy ma is álló betonfal alá, melynek elbontásához a tulajdonosoktól nem kaptunk engedélyt. Viszont megfigyeltünk a bástya falának külső falsíkján egy újabb töréspontot, mely azért nagyon fontos, mivel így a bástya némi szimmetriát kezd mutatni – tehát iránya pontosabban meghatározható – sőt jobban látható, hogy a védmű alakja azonos a Zsámboky-féle metszeten ábrázolt bástyákéval – tehát ez a bástya is 16. századi eredetű kell, legyen.

MAKOLDI MIKLÓS

530. Tolcsa, Oremus Kft. telephelye
(KÖH 16912)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kú

Tolcsa belterületén a 25 hrsz.-ú telken szennyvíztisztító tartályok telepítését és az azt kiszolgáló épület építését tervezték. A tartályokat a telek középső részén, egy Ny-i irányba markánsan, É-i irányba enyhén emelkedő domboldalba kívánták besüllyeszteni.

A gépi földmunkák első szakaszában (2010. október 13–18.) a régészeti megfigyelés során egy nagyméretű

faragott, reneszánsz, 17–18. századi sírkövet és több koporsós temetkezést figyeltünk meg a beavatkozási terület Ny-i és É-i metsztfalaiban, valamint a terület É-i felében, a mai felszíntől mért átlag 80–170 cm-es mélységben. Az előkerült sírok Tolcsva középkori oppidum 17–18. századi temetőjéhez tartozhattak. Így a régészeti megfigyelést követően, október 19-én megkezdtük a terület É-i felének megelőző feltárását.

A 2010. november 24-ig tartó kutatással mintegy 150 m²-en 45 sírt tártunk fel és dokumentáltunk. A sírok mindegyike megközelítőleg Ny–K tájolású. Az elhunytakat minden esetben koporsóban temették el. Nagyon sok esetben figyeltünk meg egymás fölé vagy egymásba temetkezést is. Ez alapján a temetőt relatíve hosszú ideig használhatták, vagy a temetőhöz tartozó terület nem volt nagy kiterjedésű. A talaj erősen savas kémhatása miatt a csontvázak igen rossz állapotban kerültek elő. A feltárt 45 sír közül csupán csak a mélyebb rétegekben elhelyezkedő, talajvízhez közelebb fekvő csontvázak voltak ép állapotban. A többi hullának csak hosszúcsontjai, ill. fogai maradtak épségben, a vázhoz tartozó többi csont elporladt.

A vázak mellett csekély számú mellékletet találtunk, melyek döntő többsége párizsi ruhakapocs, ill. fiatal lányok esetében pártához tartozó nagyszámú apró, színes kásgyöngy. Textilmaradvány szintén csak néhány koporsóból került felszínre. Ezek a legtöbb esetben a koporsó textilhéléséből, vagy a halott feje alá helyezett párnából származtak.

Jellegzetesnek tekinthető némely koporsó külső díszítése. Ezek nagyobb része kb. 1 cm átmérőjű kerek, lapos bronzveretek rendszeréből állt, melyeket a koporsótető külső szegélyén, vagy középtengelyében helyeztek el. Két kiemelkedően gazdagon díszített koporsótetőn a veretek több sorban, ill. hullámvonalban helyezkedtek el. A koporsókat minden esetben nagyméretű, 10–12 cm hosszú szegekkel zárták le, melyet szinte minden temetkezésnél azonosítani tudtunk. A temetőt a régészeti megfigyelés során megtalált kő fedlap, valamint a csekély számú melléklet alapján a 17–18. századra keltezhetjük.

MAKOLDI MIKLÓS – GÁL-MLAKÁR VIKTOR

531. Tolna, Aranykalász Tsz (KÖH 72961)

(Tolna megye) Ró, Kö, Tő

2010. március 3-án terepbejárást és műszeres lelőhelyfelderítést végeztünk Tolna külterületén, a tolnai szennyvíztelep fejlesztéséhez és új szennyvízvezeték építéséhez kapcsolódóan. A terepbejárást során a tervezett szennyvízvezeték nyomvonalát kutattuk, a vezeték gerincvonalától 50–50 m szélességben. Az egykori Aranykalász Tsz.-hez vezető gazdasági út elágazásától K-i irányban új régészeti lelőhelyet azonosítottunk. A felszínen gyűjthető kerámiatöredékek alapján római kori, középkori és kora újkori (török kor) lelőhely valószínűsíthető. A leletek

közül egy viszonylagos épségben megmaradt török kori pipa emelhető ki.

Munkatársak: Tóth Bálint, Vadas Livia, Szabó Domán.

LIGNER JÁCINT

532. Tornyosnémeti határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Sza

2010. április 29-én helyszíni szemlét végeztünk Hidasnémeti és Tornyosnémeti települések határában.

Király-domb (KÖH 56893): A volt Tornyosnémeti Tsz telepétől D-re húzódó csatornától D felé indulva, a Kassára vezető út K-i oldalán több frissen szántott területet találtunk, melyeket sorban bejártunk. Három helyen leleteket találtunk, melyek jó része már Hidasnémeti házai, utcái mentén feküdtek. A gát kanyarulatától Ny-ra elhelyezkedő, ÉK–DNy irányú enyhe kiemelkedésen kb. 150×40 m-es területen császárkori település nagy mennyiségű kerámiaanyaga került elő közepes sűrűséggel. Hidasnémeti, Széchenyi u. K-i végén, a közút K-i oldalán, a beépítetlen területeken ÉK–DNy irányú enyhe kiemelkedésen kb. 120×35 m nagyságú területen az AVK(?), a bükki kultúra leleteit (kerámiát, díszített kerámiát, obszidián és hidrokvarcit pattintott köveket, paticst) találtuk közepes mennyiségben, közepes sűrűséggel, továbbá előkerült két bronzkori kerámiatöredék is. A lelőhely feltehetően folytatódik a közút Ny-i oldalán, Hidasnémeti belterületén (Hidasnémeti, Sport u. K-i vége). A közút K-i oldalán, a Hernád magaspártjának beépítetlen darabján, ÉK–DNy irányú, kb. 120×25 m-es területen középső neolitikus (bükki kultúra), bronzkori és császárkori leleteket gyűjtöttünk nagyobb mennyiségben, melyek közepes sűrűségben helyezkedtek el a felszínen. A fenti leletelfordulások a Pusztai Tamás által már 2006-ban *Király-domb* néven bejelentett, egyetlen nagyméretű újkő-kori és középkori lelőhely részét képezik.

Tsz-től K-re (KÖH 75375): A Herman Ottó Múzeum Régészeti Adattárának 717-69 leltári számú dokumentuma szerint Tornyosnémeti területén 1968 decemberében és 1969 januárjában a MÁV lefolyócsatornát ásatott, melynek során régészeti leletek kerültek elő. A lelőhelyet Hajdú Lajos Hidasnémeti lakos jelentette be, aki 1969 márciusában „kőkorszaki eszközöket”, „korongolt kerámiadarabokat” talált, valamint „őskori öntőhelyet” és „várárkot” figyelt meg a helyszínen. Az Adattárban nincsenek további adatok a lelőhelyről. A Múzeum Gyűjteménye 1969-ből származó császárkori és 1970-ből származó neolitikus, a bükki kultúrához köthető leleteket őriz Hajdú Lajos ajándéka megjelöléssel, lelőhelynév nélkül. A terület földrajzi térképén – hozzávetőlegesen a bejelentő által leírt helyen – erődített őskori településre utaló nyomokat figyeltünk meg, emiatt döntöttünk a helyszíni szemle mellett.

A szemle során megállapítottuk, hogy a volt Tornyosnémeti Tsz K-i oldalán induló, a gátra felfutó földút

és a gát találkozásánál elhelyezkedő terület mai képe eltér az EOV térképen ábrázoltól. A gát ártéri oldalán a terület teljesen sík, valószínűleg elplanírozták. Egyedül a gát mentett oldalán, a gát és az út találkozásánál, a D-i oldalon figyelhető meg egy enyhe kiemelkedés. Ezen a helyen kb. 30×20 m-es területen, friss szántásban néhány elszórtan elhelyezkedő középső neolitikus és császárkori(?) kerámiatöredéket találtunk. A felszíni jellegzetességek és a leletek alapján nem sikerült bizonyítanunk a lelőhely azonosságát a Hajdú Lajos által bejelentettel.

Munkatársak: B. Hellebrandt Magdolna és Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

533. Torony, Nyeste-Nyárs-pataktól keletre

(Hammat-dűlő)

(KÖH 72935)

(Vas megye) R

A Torony és Sé települések között fekvő területen létesítendő lakópark – és a hozzá kapcsolódó útépítés és csapadékvíz-elvezetés – földmunkálataihoz kapcsolódóan. 2009. július 27. és augusztus 6. között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága elvégezte a próbafeltárást, ami nem terjedt ki a telkek területére, az I. ütemben csak az út és a csapadékvíz-elvezetés miatt bolygatott területeket érintette. A 2009. évi feltárás összesen 7 objektumot és egy nagyobb összefüggő jelenséget eredményezett.

2010. április 1–9. között a próbafeltárás II. ütemét végeztük el, melynek során további 2 objektum került elő. Az összesen 9 objektumból 4 tartalmazott rézkori leletanyagot.

Összességében elmondható, hogy a lelőhely nem a dombtetőn, hanem a Ny-i irányban lévő, lejtős domboldalon helyezkedhet el.

Munkatársak: Isztin Gyula geodéta, Kolonits László régésztechnikus.

NAGY MARCELIA

534. Tóalmás, Mol D-4 kútbekötés

(KÖH 53552)

(Pest megye) LT

2010. október–novemberben a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága régészeti megfigyelést végzett a Tóalmás mellett található Mol D-4 jelű földgázkút bekötési vezetékének fektetésénél. A földmunka első szakasza (október 11–14.) nem bolygatott régészeti jelenséget.

Az árokásás második üteme során, november 23–24. között a gépi munka négy régészeti objektumot érintett. A leletmentéskor jelentős kerámiaanyag és állatcsont került elő a három gödörből és egy átégett, paticsos rétegből. A leletanyag a kelta korszakra jellemző grafitos anyagú kerámiát, főleg tál-, és bordázott oldalú fazéktöredékeket tartalmazott.

Az előkerült objektumok a tőlük D-re elterülő, a PMMI által ismert Szentmártonkáta 6 lelőhely része lehet, amit a korábbi terepbejárások során a szarmata korba soroltak. Az újabb adatok alapján a területen több korszak nyomai is megfigyelhetők.

FARKAS ZOLTÁN

535. Tótkomlós, Haladás Tsz. agyagbánya

(KÖH 75621)

(Békés megye) Sza?

1961-ben a helyi Haladás Tsz agyagbányát nyitott Tótkomlós É-i határában a Száz-ér jobboldali partján, az országúttól mintegy 700 m-re. 1962-ben arról értesítették a múzeumot, hogy ott, a szénporos téglakészítéséhez nyitott bányában embercsontok és telepobjektumok semmisültek meg. Olasz Ernő jelentésében leírta (1962. december 10.), hogy ott vandál módon bántak el a régészeti leletekkel. Mintegy 40 szarmata sír, több korszak település objektumai (neolit, szkíta, késő középkor) pusztultak el. Megemlítette azt is, hogy a szarmata sírokból három lándzsa is előkerült, melyek – tudomása szerint – megsemmisültek.

2010. október 18-án Karkus Györggyel, a Tótkomlói Agrár Zrt. vezetőjével, és dr. Csontos Pál helytörténeti kutatóval a helyszínen lokalizáltuk a lelőhelyet. A topográfiai térképünk Olasz Ernő leírásának megfelelően ábrázolta az egykori bányát, amely ma már teljesen elvadult állapotokat mutat, így további leleteket gyűjteni nem állt módunkban.

RÓZSA ZOLTÁN

536. Tótkomlós, Kopáncs-halom

(KÖH 72357)

(Békés megye) Á, Kk

A 0550/3 hrsz.-ú ingatlan területén álló középkori templom hitelesítő ásatása a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságának saját költségvetéséből történt. Az ásatás célja az volt, hogy megismerjük az Árpád-kori templom eddig ismeretlen alapjait.

A 2010. október 4–19. között lezajlott feltárás során a templomon belül és kívül, összesen 6 kutatóárkot nyitottunk. Kívül a szentélynél, annak középtengelyétől D-re 1 m-re (1×4 m). Szintén a templomon kívül, É-i falának nagyjából közepénél (kb. 1×4 m). A templomon belül, a bejárattól 1 m-re, a templom középtengelyében (2×3 m). Ettől É-ra, vele párhuzamosan (1×kb. 2,5 m). A szentélynél, az É-i faltól indulva (1×2 m) a szentélyalapozás megfigyelésére. Továbbá, hogy a hajó és a szentély csatlakozását is megismerjük, az előzőtől Ny-ra, pontosan a hajó és a szentély találkozásánál (1×3 m). Összesen nagyjából 22 m².

Az ásatás során megfigyelhettük az Árpád-kori templom alapozását és megtaláltuk az egykori Ny-i zárófal és a szentély alapozását. A falak alapozásának részletes elemzése alapján elmondható, hogy az 1930-

as években négy téglasor alá kb. 35 cm mélységben (a járószinttől számított) egy 5 cm vastag habarcsréteg került. Ez alatt további három sor téglá helyezkedik el 55–60 centiig, ezek a téglák hosszabbak, de méretük ezeknek is változó, mint a fentieké. Az eredeti, Árpád-kori döngölt agyagalapozás 60 cm mélységtől kezdődött. A döngölt agyag alatt minden esetben megfigyeltünk egy sor téglaszerű, kis kocka alakú égetett agyagréteget, közvetlenül az altalaj felett.

A most álló falakat teljesen az egykori alapozásra építették. A szentélynél ma is megfigyelhető a kétvállas forma. A szentély és a hajó találkozásának beszögellése után 80 centire ismét egy beugró szöglet következik, és innen folytatódik tovább a szentély fala.

A templom É-i oldalán a 13. századi fal és a ma is álló fal csatlakozásának vonalában bukkantunk az Árpád-kori templom Ny-i zárófalának alapozására, amely a többihez hasonlóan döngölt agyagból készült, alatta pedig a patisos téglaszerű réteg következett. Azonban nem lehetett hosszabban megfigyelni, mert a középkori és újkori bolygatások egyaránt elbontották. Már a késő középkorban megbolygatták, ugyanis két temetkezés, melyeket a templomon belül találtunk, éppen ezt a Ny-i zárófal alapozást vágta át. A templomon belül az újkori bolygatás mértéke is igen nagy volt, átlagban 1–1,5 m mélységig figyelhető meg az a laza, nagyon homokos, törmelékes (téglá, habarcs, csont) réteg, amit az újkori bolygatás eredményezett. Ezt már egy keményebb, de szintén törmelékes réteg követett az altalajig, ez a középkori bolygatások következménye.

Feltártunk még három Árpád-kori és három késő középkori temetkezést. Tájolásuk Ny–K-i és mind bolygattott, csak részleges vázak voltak. Kettő a templomban, az egykori Ny-i fal alapozásán kerültek elő. Két Árpád-korit és egy későközépkorit az 1. kutatóárokban, a szentélynél, egy másikat pedig a 3. kutatóárok legalján találtunk. Az 1. kutatóárokban lévő késő középkori részleges váz az Árpád-koriaktól feljebb helyezkedett el, felette koporsószeget is találtunk a földben, medencéjére hajlított jobb kezének középső ujján egy bronzgyűrűt fedeztünk fel.

KOVÁCS ENIKŐ

A terület legkorábbi régészeti maradványai a római korból származnak. Két római bronzpénzt, néhány római kerámiatöredéket, római tetőcserép töredékét találtuk az árkokban. Az árkok betöltésében talált apró köves foltok alapján feltehető, hogy ezek az árkok falak maradványai lehettek, amelyeket az Árpád-korban teljesen elbontottak. Sok faragott követ találtunk az Árpád-kori objektumokban, kövekkel rakták körbe az egyik tűzhelyet, és két kemencét. Egy kemence kövei között római tetőcserép töredéke is feküdt.

A terület legtöbb és legfontosabb régészeti jelenségei egy Árpád-kori telep részletei. A településből 3, egymástól távol fekvő, földbe mélyített házat, a házakhoz tartozó munkagödröket, tárológödröket, kemencéket, tűzhelyeket és a telkeket elválasztó árkokat találtunk meg. Mindhárom ház sarkában kemence állt. Az egyikben megmaradt a kemence ívelt szája. Egy másik külső oldalát kövekkel erősítették meg, de a kemence belső oldala mellett is találtunk kisebb köveket. Az egyik ház közepén megmaradt a döngölt agyagpadló foltja, a padlórésszellet Árpád-kori kerámiatöredékek és egy vaskés borította. A házban viszonylag sok leletet találtunk, a kerámiatöredékek, állatcsontok, vastöredék mellett egy ép őrlőkő és őrlőkőtöredékek kerültek elő. Egy másik házban, a ház padlójába vájt sekély mélyedésben Árpád-kori cserepek mellett egy ezüstözött bronzgyűrűt találtunk. A 49. házról feltűnően kevés lelet került elő, a házat valószínűleg teljesen „kitakarított” állapotban hagyták el a lakói.

A gödrök közül munkagödörként használhattak három objektumot; mindhárom mérete, alakja, betöltése nagyon hasonlított egymáshoz. Kb. 3×3 m nagyságú, négyzet alakú, szabályos, egyenes aljú, egyenes, függőleges oldalú gödrök. Kettőnek az aljába egy kicsi, teknő alakú gödrök vájtak, a gödrök sarkában tűzhely maradványai feküdtek.

Az egykori település jellegzetes objektumai a 80–110 cm mély, ívelt oldalú gödrök, amelyek valószínűleg tárológödrök lehettek. Az egyik gödör alján, pontosan a gödör közepén, egy sekély mélyedésben vassarló feküdt. Egy másik gödör alján, a gödör közepén egy őrlőkövet találtunk.

KOVÁCS ÁGNES – RAJNA ANDRÁS

537. Törökbálint, Tükör-hegy (KÖH 11912)

(Pest megye) Ró, Á

A Nádasdy út 1., 4. számú telkek I. ütemtervhez tartozó területén (4354/1, 4354/4 hrsz.) 2010. július 29. és szeptember 23. között végeztünk megelőző feltárást, ami 55 régészeti jelenséget eredményezett. A jelenségek közül 3 földbe mélyített ház, 3 kemence, 6 tűzhely, 10 árok és 33 gödör. Közülük 3 datálható a római korra, további 2 lelet nélküli jelenség fekvése, betöltése alapján valószínűleg szintén a római korból származik; 32 régészeti objektum egyértelműen Árpád-kori, és további 18, lelet nélküli objektum valószínűleg szintén az Árpád-kori telep része.

538. Törökszentmiklós-Surjány, Morostó-part (Homokbánya)

(KÖH 65460)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye)

U, R, B, Szk, LT, Sza, Ge, Á

2010. március–áprilisban megelőző feltárást folytattunk az ismert lelőhelyen, mivel a tulajdonos a lelőhelyről D-re homokbányát nyitott. A lelőhely Törökszentmiklós-Surjány legszélső házaitól K-re, közvetlenül a Tisza árterületének (Morostó) szélén, egy ÉK–DNy irányú, intenzív magasparton található.

A lelőhelynek csak a D-i szélén folyt a feltárást, három egymás mellett, de közvetlenül nem kapcsos-

lódó felszínen, összesen 7882 m²-en. A magaspart széle – vagyis a lelőhely legintenzívebb része – változó távolságra volt szelvényeinktől, legjobban a 2. felszín közepén közelítettük meg a partot, a 3. felszín pedig kifutott a magaspart szélére. E két felszínen nagyon intenzív telepjelenségeket észleltünk. Az 1. felszínünk volt a legtávolabb a partéltől, itt megtaláltuk a lelőhely K-i szélét is. A 2. felszínt közvetlenül a kitermelt bányagödör szélén nyitottuk – ettől D-re, DK-re néhány objektum megsemmisülhetett a bánya kitermelése során.

A lelőhelyen 195 objektumot és azon belül 220 stratigráfiai egységet különítettünk el. Közülük 47 objektum – 42 gödör, 2 árok és 3 épület – korát leletanyag híján nem tudtuk megállapítani. Őskorinak 46 objektum bizonyult; 1 kút, 6 gödör és 2 épület olyan kevés leletet tartalmazott, hogy közelebbi kormeghatározást nem tett lehetővé. Négy gödörről és egy árokról csak azt sikerült megállapítani, hogy az újkőorból származnak. Pontos kormeghatározást 3 AVK és 7 szakálhái kultúrák gödörről tudtunk adni.

A rézkor időszakába 1 tiszapolgári gödör és 3 tiszapolgári csontvázas sír tartozott.

A bronzkorból származott 3, közelebből nem meghatározható gödör, valamint 10 halomsíros és 3 Gáva-kultúrák gödör.

A vaskorból 1 szkíta gödör és 1 kelta földbe mélyített ház került elő.

A szarmata korszakra 2 földbe mélyített épület, 60 gödör és 2 kemencebokr volt keltezhető. Négy épület és 31 gödör gepida korúnak bizonyult.

Egy gödör Árpád-kori volt.

Két gödör – melyek a szelvény szélén voltak – egy esős héten megsemmisültek.

Az egyes korszakok közül egyedül a tiszapolgári kultúra temetője különült el, a sírok mind a 3. felszínen jelentek meg, az összes többi korszak egyenletesen oszlott el a felszíneken.

A leletek közül ki kell emelnünk a szakálhái gödröket, melyekben sok festett kerámia került elő. A tiszapolgári sírok közül kettőben volt kerámiamelléklet, a harmadik melléklet nélküli volt. Ez utóbbi esetben vörös festés nyomát észleltük a karcsonton. A bronzkori gödrök változó mennyiségű anyagot tartalmaztak, de inkább keveset.

A legintenzívebb a szarmata időszak volt. A hatalmas, mély gödrök igen nagy mennyiségű leletet tartalmaztak, közöttük vascsákányt, valódi, díszített terra sigillata töredéket, római mázas töredékeket. Már az anyag részletes feldolgozása előtt elmondható, hogy ez a telepészlet a szarmata korszak legvégéről, a hun időszakból származik (hun típusú korsó, hullámvonal díszű kerámia).

A gepida gödrökben a jellegzetes kerámia mellett kétsoros csontfésűtöredékek, agyagmécse került elő. Mindössze az egyik házban volt bepecsételt díszű kerámiatöredék. A humusztól megelőzően fémkere sést végeztünk a területen, melynek során egy gepida

bronzfibulát, néhány késő bronzkori tűtöredéket és öntőlepleny-töredéket találtunk.

TÁRNOKI JUDIT

539. Túrony határa

(Baranya megye) U?

2010. augusztusban régészeti megfigyelést végeztünk a Horvát Transzít gázvezeték-fektetés földmunkái által érintett lelőhelyeken.

Katalin-pusztá (HT-166 lh., KÖH 74691): Augusztus 25–28-án a nyomvonal 185+725 és 185+845 km-szelvényei között leállítottuk a munkát. A gázvezeték nyomvonalában 626 m²-nyi nyesett területből régészeti pozitív 485 m² volt. A lelőhely a garéi műútól D-re, sík területen található. Az objektumok egy része nem tartalmazott leletet. A 4. sz. objektumban egy nagyon rossz megtartású zsugorított csontvázat találtunk, melléklet nélkül. A terület a kevés, elsősorban durván soványított, rosszul égetett leletanyaga alapján őskorinak (neolitikus?) határozható meg.

Petike-pusztá (HT-167 lh., KÖH 74693): Augusztus 26–30-án a nyomvonal 186+045 és 186+100 km-szelvényei között a gázvezeték nyomvonalában 786 m²-nyi nyesett területből régészeti pozitív 221 m² volt. A lelőhely a HT-166 lelőhelytől 200 m-re D-re található, objektumainak típusa, leletanyagának jellegtelensége alapján ez is őskorinak határozható meg. A két lelőhely valószínűleg egyetlen, nagy kiterjedésű, de csekély intenzitású település, de ez csak egy nagyobb felületű ásatással lenne bizonyítható.

Munkatársak: Orbán Gábor, Bósz Attila, Simó Attila, Birkás Péter, Zsubori István.

LIGNER JÁCINT

540. Ukk határa

(Veszprém megye) U, B, Kő

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén, és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonalnak csak kisebb része volt bejárható. A településeket összekötő szakasz nagyobb része gabonaföldeken haladt át, amelyek területét az aratás előtt zajló terepbejárás során nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A csatornahálózat települések belterületén, beépített környezetben futó részein is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet azonosítottunk.

Ukk belterületén, a 84. sz. főúttól K-re nagy kiterjedésű őskori és középkori lelőhely húzódik a Jókai utca mentén a főút és a Bertényi-árok között (*Jókai utca, KÖH 75595; nagysága 600×180 m*). A településtől É-ra emelkedő domboldalon, közvetlenül a lakóházak É-i szom-

szédságában egy kisebb kukoricásban késő bronzkori és középkori kerámia-maradványokat gyűjtöttünk (*Rigácsi elágazástól DNy-ra, KÖH 75597*; nagysága 140×110 m). A lelőhely területe a megfigyeltnél nagyobb, de pontos kiterjedése a fedettség miatt nem állapítható meg. A település templomától D-re, egy alacsony domb K-i lejtőjén szórványos újkő-kori és középkori edénytöredékek jeleztek újabb lelőhelyet (*Széchenyi utcától K-re, KÖH 75599*; nagysága 120×100 m). A vasútállomástól DK-re egy D felé lejtő domboldalon intenzív leletű késő bronzkori telep található egy 200×250 m nagyságú területen (*Vasútállomástól DK-re, KÖH 75601*). A lelőhely ennél biztosan nagyobb és a falu területére is kiterjed.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

541. Ura, Templomdomb (KÖH 59032? 33?)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk, Kú

2010. július 16–17-én leletmentést végeztünk a Vas-Hídlegerőn, a régi templom dombján (Rózsa Imre földje). Kiszállásunkat az indokolta, hogy azt megelőzően, terepbejárásunkon pénzérmék kerültek elő. A helyszínre már Bacskai István fémdetektoros szakembert is magunkkal vittük, aki az érmék szóródása alapján folyamatosan leszűkítette az érintett területet előbb egy 6×6 m, végül egy 2×2 m alapterületű szelvényre. Hamarosan meg is találtuk az első pénzeket 15 cm mélyen, majd aprólékos bontás után, a harmadik szinten sikerült azonosítanunk a „fészket”. Az érmék nagyobb mennyiségben a 2. szinten jelentkeztek egy kb. 80 cm átmérőjű foltban, de zömük ez alatt néhány cm mélységben bukkant elő. A finom módszerrel történő feltárás során egy 10×25 cm alapterületű mélyedés mutatkozott, valamint a pénzek között egy menetes fém szájtöredék. A leletek felszedése után vált egyértelművé, hogy a mélyedés alján és oldalain önmaradványok vannak, azaz a szájtöredék egy téglalapú önfalában lett elrejtve, melynek alja kb. 25 cm mélyen volt. A leletet igyekeztünk objektumhoz kötni, ezért tovább mélyítettük a szelvényt. Az altalajt 130 cm mélyen értük el, majd egy rézsús oldalú gödört találtunk, melynek alja 180 cm mélyen volt. A szelvénybe kb. a negyede esett. Bontás közben számos késő középkori-újkő-kori tárgyat gyűjtöttünk össze: kályhacsempéket, kerámiát, vas- és bronzcsatokat, egy karikagyűrűt, kovacsoltvas szegeket, egy vas nyílhegyet, paticsot, téglákat, állatcsontot. A környéken Bacskai István összeolvadt ólomdarabokat és ólomgolyókat talált. A szelvény falából az derült ki, hogy a gödör egyértelműen csak az alsó 80 cm-ből indult és téglatörmeléken kívül nem tartalmazott egyéb leleteket. A tárgyak többsége az érmék között és alatt kb. 25–30 cm mélységig jelentkezett, de nem köthetőek az objektumhoz, így valószínűleg planírozás során kerültek a vastag, humuszos rétegbe. Az is megfigyelhető volt, hogy a gödörben is hamus és kormos rétegződés van, de a szelvényfalon földtani réte-

gek nem észlelhetők. A domb tehát emberi tevékenység következménye, melyet egy korábbi település területén végeztek és magasításának utolsó fázisát egy pusztulás utáni tereprendezés adta.

A kincs előkerülésének csekély mélysége azt valószínűsíti, hogy a planírozási rétegbe sebtében clásott vagyonról lehet szó. Az érmék döntő többsége az 1620-as években való lengyel veret. Feltehető, hogy Bethlen Gábor valamelyik hadmozdulatához köthető a kincs elrejtése. A harci cselekményt megerősítik a felszínhez közel lelt ólomgolyóbisok, míg az azt megelőző pusztulásra a tereprendezés utal, melynek oka akár háború, akár véletlen tűzvész is lehetett.

A tulajdonos elmondása szerint a földet mindössze egy időben használta a tsz, akkor húzhatta szét az érmeket a szántás.

Munkatársak: Bacskai István, Fábíán Béla, Fábíán László (Csengeri Múzeum), Bocz Péter, Tompa György (Jósa András Múzeum) és Tóth Krisztián régészhallgató (ELTE).

PINTYE GÁBOR

542. Ura határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, Á, Kö

2009. novemberben és 2010. májusban terepbejárást végeztünk a község határában, a település régészeti topográfiája készítésének céljából, a HURO /0801/024 Patrimonium 2007–2013. pályázathoz kapcsolódóan.

Csengeri u. 29–52-től ÉK-re (KÖH 77751): A Csengerúfal felé vezető közútról a temetőnél letértünk a Kossuth utcáról a Csengeri utcára, mely egy szántóra vitt ki. Itt leltük a 9. századi-Árpád-kori telepnyomot. Északról legelő, K-ről és Ny-ról gabonátáblák szegik.

Pénzverő-hát (KÖH 77743): Ezen a területen is két lelőhelyet találtunk. Előbbi egy ÉK-DNy irányú, a csatornától Ny-ra fekszik. A csatornától K-re eső már Csengersimához tartozik. Mindkettő császárkori anyagot szolgáltatott.

Radák-tag (KÖH 77735): A Lápi-mellécsatornától Ny-ra található lelőhely ÉNy-DK irányú, Árpád-kori és középkori edénytöredékekkel mutatkozott.

Sás-Ágyi-legelő (KÖH 77749): A Kossuth L. u. 80. számmal átellenben, egy alacsony, napraforgóval vetett ÉK-DNy irányú dombháton egy késő bronzkori, 9. századi-Árpád-kori cserepekkel jelentkező telepnyomot azonosítottunk. Bejárni csak korlátok között tudtuk, mivel K-ről és É-ről magas fűvű területek, Ny-ról egy zártkert határolják.

Sás-tábla (KÖH 77739): A Lápi-mellécsatorna és a Csapó-csatorna D-i szögében két lelőhelyet is regisztráltunk. Az előbbi egy egykori vízfolyás medrének öblében, utóbbi pedig annak É-i partján húzódik. Leletanyaguk bronzkori(?), császárkori és Árpád-kori cserepek.

Sás-tábla II. (KÖH 77747): A Lápi-mellécsatorna és a Csapó-csatorna K-i szögében bronzkori és császárkori cserepeket gyűjtöttünk.

Veres-tag (KÖH 77741): A Csapó-csatornától közvetlenül Ny-ra Árpád-kori kerámia jelezte.

Munkatársak: Tompa György régész, Fábián László etnográfus (Csengeri Múzeum), Bacskai István, Bocz Péter régésztechnikusok, Karácsony Judit adatrögzítő, Kiss László rajzoló, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Szmolár Edit segédrestaurátor, Veszprémi László geodéta.

PINTYE GÁBOR

543. Uraiújfalu, Alájáró-dűlő
(KÖH 76335)

(Vas megye) R

A részletes tanulmányt lásd a kötet 5. oldalán!

MLADONICZKI RÉKA – FARKAS CSILLA – TÓTH GÁBOR

544. Újfehértó, Kossuth utca
(KÖH 79717)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza

A címben jelzett területen 2010. novemberben próbafeltárást végeztünk, lovarda építését megelőzően. Az Újfehértó határában álló dombtól nem messze 1914-ben útépités során egy császárkori fibula került elő. A próbafeltárást során mind az épület belsejét, mind pedig a cölöpökre épülő lovarda árkait megkutattuk. Ennek során igen mélyen – 140–150 cm – jelentkeztek a császárkorra keltezhető objektumok. A cölöpök nyomvonalába eső gödröket feltártuk, míg az épület többi részén előkerültek – tekintettel arra, hogy itt további bolygatás nem fog történni, sőt a területet még tölteni is kívánták – csak dokumentáltuk.

Az előkerült leletanyag a Jósza András Múzeumba került.

JAKAB ATTILA

545. Újsolt, Fűzhalom
(KÖH 54364)

(Bács-Kiskun megye) B, Á

2010. október 29-én értesítették a Katona József Múzeumot, hogy az Állampusztai Büntetés-végrehajtási Intézet egyik rabgazdaságának területén, az Újsolthoz tartozó Fűzhalmon homokkitermelés során embercsontok kerültek elő. A helyszíni szemlére november 2-án került sor. A bolygatott terület átvizsgálásakor a csontok mellett két S-végű ezüst hajkarikát is találtunk, valamint több bronzkori edénytöredéket gyűjtöttünk össze. A homokbányászás során kialakult metszetfalat megnyestük, aminek nyomán láthatóvá vált, hogy hat vagy hét sírt különböző mértékben bolygattak meg.

A Fűzhalom Nagy Béla Solt történetével foglalkozó munkája révén ismert, nyilvántartott lelőhely. Azt lehetett tudni, hogy a hetvenes években a halom jelentős részét elhordták. Az akkor ott dolgozók elmondása szerint a földmunkák során embercsontok és edénytöredékek is előkerültek. 2005-ben a tételhegyi

kutatáshoz kapcsolódva, Solt határában terepbejárást végeztek Szentpéteri József vezetésével, a Fűzhalmon akkor bronzkori cserepeket gyűjtöttek.

A leletmentést november elején végeztük: 15 objektum került elő, ebből 11 sír, három gödör és egy árok. Az objektumoknak csak egy részében volt leletanyag, de betöltésük alapján valószínűleg a bronzkori településhez tartoztak. A K-Ny-i tájolású sírokban csupán néhány esetben találtunk mellékletet, ezüst S-végű hajkarikákat; ezek alapján a temető az Árpád-korra datálható.

Munkatársak: Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus és Vida Ágnes rajzoló.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

546. Üllő, Gyáli (1.)-csatornától délre
(KÖH 30915)

(Pest megye) Á

2010. július–augusztus hónapokban próba, október–novemberben pedig megelőző régészeti feltárást végeztünk Üllő határában, egy leendő logisztikai központ területén (3710/3 hrsz.). A próbafeltárást során a teljes beruházási területet, azaz 7 hektárt kutattunk. Ennek során bebizonyosodott, hogy a lelőhely csak a beruházási terület ÉÉNy-i részére, nagyjából 1,5 hektárra terjed ki. Az igen magas talajvízszint miatt a megelőző feltárást során csak 8063 m²-en tudtunk dolgozni. Összesen 48 objektumot bontottunk ki: 2 földbe mélyített házat (az egyiknek a sarkában kemencét találtunk), 5 szabadtéri kemencét, 18 gödröt és 23 árkot. Az igen csekély mennyiségű leletanyag (kerámiatöredékek, állatcsontok, őrlőkötő-töredékek) alapján egy Árpád-kori (12–13. sz.) település részletét tártuk fel. A lelőhely É-i, ÉNy-i irányban folytatódhat.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Várkonyi Diana, Hajdú László és Márkus Balázs régésztechnikusok.

PATAY RÓBERT

547. Vasad határa

(Pest megye) U, B, LT, Sza, Kö

2010. június 22-én a község területén helyszíni szemlét végeztem örökségvédelmi hatásvizsgálathoz. A kérdéses területeken az alábbi régészeti lelőhelyeket lokalizáltam.

Bogárhoz-dűlő (KÖH 75103): A lelőhely a községtől DNy-ra, a Szövetkezet utcán a Csepvaraszi tanyavilág irányába tartó földúton közelíthető meg. A községet szegélyező erdőből kiérve, ÉNy felé induló földúton juthatunk a csatorna ÉK-i oldalán elterülő lelőhelyhez. A csatorna kanyarulatánál, egy mára lebontott tanya-hely körül, a szántásból őskori, szarmata és újkőkori cserepek gyűjthetők.

Források-dűlő (KÖH 75105): A községtől DNy-ra, a Rákóczi utcán a Csepvaraszi tanyavilág irányába tartó földúton közelíthető meg. A szemétteltelephez érve, a Szilassy-csatorna ÉK-i oldalán emelkedő alacsony homokháton, a szántásból újkőkori, bronzkori és kelta

cserepek gyűjthetők. A lelőhelyet földút szeli ketté, DK-ról a személtelep, DNy-ról a csatorna határolja.

Kertek alja (KÖH 75101): Régóta tudott, hogy a község ÉK-i részén, a Szabadság utca mögötti kertekben, a Vasadi 2. főcsatornát D-i oldalról szegélyező alacsony homokháton folyamatosan csontokat, cserepeket és egyéb régiségeket hoz felszínre az eke. Ezen a területen szarmata kori település felszíni nyomai figyelhetők meg. A lelőhely területén szántott és gondozatlanul hagyott kertek egyaránt találhatók.

Lajos-föld (KÖH 75097): A községtől ÉNy-ra, a temetőtől kb. 200 m-re É-ra, a Vasadi 2. főcsatorna DNy-i oldalán, egy ÉNy-DK irányú alacsony homokháton a szántásban őskori, szarmata, középkori és újkori kerámiatöredékek gyűjthetők. A lelőhelyet ÉK-ról a főcsatorna, DK-ról egy tanya, míg DNy-ról, Ny-ról akáccsal szegélyezett földút határolja.

Széles-Lapos-dűlő (KÖH 75099): A községtől É-ra, a monori bekötőút Ny-i oldalán található, a Vasadi 2. főcsatorna É-i oldalán emelkedő alacsony homokháton. A tanya mögötti szántásban, a távvezetékoszlop körül szarmata kerámiatöredékek gyűjthetők.

TÁNKÓ KÁROLY

548. Vaskút, Igali-főcsatornától K-re (KÖH 73249)

(Bács-Kiskun megye) A

A lelőhely Vaskút ÉNy-i határában, az Igali-főcsatornától K-re, a Kovács-tanyától 200 m-re DK-re helyezkedik el egy ÉNy-DK-i irányú földháton. A Magyar-Horvát gázvezeték nyomvonalára eső HT-143 jelű lelőhelyen 2010. május 6–11. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek feltárást. A lehumusztolt 1377 m²-ből 720 m² bizonyult régészeti fedettnak. A sárgásbarna homokos altalajon 19 objektum foltja rajzolódott ki a nyelés alkalmával, közülük 11 árok-részletnek, 7 gödörnek és 1 cölöphelynek bizonyult. A leletanyag alapján 9 objektum köthető a késő avar telephez; a többi objektumból lelet nem, vagy csak állatcsont és kőanyag került elő. A nyomvonalszakasz egész területére érvényes, hogy 10–20 méterenként kerültek elő a kerek vagy szabálytalan alakú vermek, ill. a tölcseresen és íveltlen szűkülő falú, ívelt aljú, kerítő- és vízelvezető árkok. A 112+970 és 113+000 km-szelvények között egyetlen objektumfolt sem jelentkezett, majd a hiátus után DNy-ra ritkásan, de egy újabb gödör és néhány keskeny árok került elő.

A kisebb-nagyobb méretű gödrök különféle funkciójú, kerek vagy hosszovális alakú, egyenesen vagy íveltlen szűkülő falú, barna homokkal kevert humuszos betöltésű vermek voltak. Az egyikben a nyelési szinttől kb. 20 cm-re egy összefüggő 30 cm vastagságú átégett, kormos réteget figyeltünk meg. Az állatcsontok mellett korongolt (hullámvonal díszítésű oldaltöredékek) és kézzel formált edénytöredékek kerültek elő. A feltárt kisebb-nagyobb árok szakaszok többsége egyenes vonalú,

ÉNy-DK-i tájolású. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árkok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópity Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

549. Vasszilvágy határa

(Vas megye) Ő, B, LT, Ró, Kő

A község rendezési tervéhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány elkészítését megelőző terepbejárást végeztem 2010. március 28-án.

Belső Rétszer (KÖH 73301): A község É-i határában, az Acsádra vezető 8637. jelű út mellett, attól K-re, a tsz-major É-i fásorától É-ra és a Hosszú-víz-patak Ny-i oldalán, annak meredek lankáján helyezkedik el. Kiterjedése nagy, kb. 450×220 m, iránya É-D. Hosszúak, ovális területen szóródott a leletanyag, ami nagyon intenzíven jelentkezett a szántásban. Sok, többségében nem jól határozható, jellegtelen őskori kerámiatöredéket, valamint sok kelta kerámiaanyagot gyűjtöttem. Ezekon kívül több nagyobb őrlőkőtöredék, sok folyós és szivacsos szerkezetű vassalak és több nagyobb mészkődarab feküdt a szántásban. A leletanyag ugyanolyan intenzív a patak mentén, mint a dombtetőn, vagy a műút közelében. A lelőhely D-i vége nehezen volt meghatározható a növényzeti fedettség miatt, de nem érte el a tsz-major határát.

Csillag-irtás (KÖH 73293): A község D-i, DK-i határában, egy alacsony É-D irányú dombvonulat K-i, alig lejtő oldalán helyezkedik el. Dél felől sűrű, telepített erdő és gondozott akácos határolja. Kiterjedése kb. 360×150 m, iránya nagyjából É-D. Viszonylag keskeny, hosszúakasan elnyúló terület. A vastag növénytakaró miatt mindössze kevés és igen elaprózódott kerámiát sikerült gyűjteni. Ezek nagy része jellegtelen őskori darab, kevesebb a középkori kerámiatöredék. A leletanyag erősen kopott állapotban, nagy felületen elszórva került a felszínre.

Kiköltő (KÖH 73295): A község D-i határában, a már ismert Paperdő (KÖH 43149) lelőhelytől K-re, ÉK-re, egy markáns vízmosás által határolt dombvonulat K-i teraszán terül el. Kiterjedése kb. 310×80 m. A keskeny, hosszúakasan elnyúló területről kevés és igen elaprózódott kerámiát sikerült gyűjteni. A leletek egy vízmosás, vagy hajdani vízfolyás lankás teraszán jelentkeztek, amely a község D-i határában, a Paperdő mellett fut bele a Hosszú-víz-patakba. A lelőhely területén kevés, jellegtelen őskori kerámiatöredéket gyűjtöttem, igen elszórtan.

Kiköltő, Alsó-telek (KÖH 73297): A község belterületének K-i határában, a Hosszú-víz-patak K-i markáns teraszának tetején fekszik. A lelőhelyet a kiépített dűlőutak nagyjából négyfelé osztják. Hosszában átfut

rajta egy gázvezeték is. Kiterjedése kb. 410×220 m, iránya ÉNy-DK. Széles, ovális területen szóródott a leletanyag. A lelőhely centruma egy jól kivethető, kis átmérőjű magaslat. Ettől a ponttól a vízfolyás felé a leletek száma csökkent, ellenben épebbek, méretük nagyobb, kevésbé kopottak. Több helyen a leletanyag a mélyebb szántással újonnan érintett szürkésfekete rétegből való, amit frissen bolygattak meg. A területen sok, többségében nem jól határozható, jellegtelen őskori kerámiatöredéket gyűjtöttem.

Külső Rétszer (KÖH 73299): A község É-i határában, a Szombathely–Sopron vasútvonal, a Hosszú-víz-patak, az ÉNy-DK irányú gázvezeték nyomvonala és a belterület É-i határa által közrezárt, többhektárnyi területen helyezkedik el, a patakra lejtő, lankás dombvonalat Ny-i oldalán. Kiterjedése igen nagy, kb. 710×310 m, iránya ÉNy-DK. Széles, ovális területen szóródott az anyag, ami nagyon intenzíven jelentkezett a szántásban. A területen sok, többségében nem jól határozható, jellegtelen őskori kerámiatöredéket, valamint jelentős számú késő bronzkori és kelta kerámiaanyagot gyűjtöttem. Ezenkívül több nagyobb őrlőkötőredéket és kevés kovaszilánkot is leltem. A leletanyag ugyanolyan egyenletesen intenzív volt a patak mentén, mint a dombtetőn, a földút közelében. A lelőhely DK-i vége nehezen volt meghatározható a növényzet miatt, de nem éri el a belterület határát.

Rózsás-dűlő (KÖH 73307): A község Ny-i határában, a Rátka-patak K-i oldalán helyezkedik el egy megközelítőleg sík területen. Kiterjedése kb. 320×160 m, iránya ÉNy-DK. Hosszúkás, ovális területen szóródott a leletanyag, ami nagyon gyéren jelentkezett. Kevés jellegtelen őskori és némi római kori kerámiatöredéket gyűjtöttem.

Temető mellett (KÖH 73311): A község D-i határához közel, a műút K-i oldalán, a Hosszú-víz-paktól Ny-ra, annak meredeken a patakra lejtő lankáján, a jelenleg használt új temetőtől D-re helyezkedik el. Kiterjedése kb. 160×60 m, iránya É-D. Hosszúkás, ovális területen szóródott a leletanyag, nagyon gyéren. Kevés jellegtelen őskori és némi római kori kerámiatöredéket leltem.

Vái útra-dűlő (KÖH 73303): A község D-i határában, a 8637. jelű úttól Ny-ra, az új tsz-telephelytől D-re, a település D-i határárka mentén, az útról is jól érzékelhető magaslaton fekszik. Kiterjedése kb. 300×90 m, iránya ÉNy-DK. Hosszúkás, ovális területen nagyon gyéren szóródott a leletanyag. Kevés jellegtelen őskori és némi római kori kerámiatöredéket gyűjtöttem.

ILON GÁBOR

550. Vasvár, domonkos kolostor (KÖH 42805)

(Vas megye) Kö

2010. júniusban és szeptemberben régészeti megfigyelést és hozzá kapcsolódó feltárást végeztünk a kolostor belső udvarában. A tervezett szikkasztók, valamint a víz- és csapadékcatornák nyomvonalán ásott árkokban számos szórványlelet, kerámia, csat, bronztű, kisebb

ágyúgolyó és középkori ezüstérme került elő. Az udvar nagy részén az árkok a temetkezési szintet nem érték el, sírokat csak a középkori K-i kerengő belterületén tártunk fel. A temetkezések száma ötten emelkedett, így 2009–2010-ből összesen 94 sírt ismerünk a kolostorkertből.

A K-i szárnyba tervezett vizesblokk helyén, az A-051-es helyiségben egy É-D irányú, kőből és téglából felhúzott falat találtunk. Alapjai kibontásával az is valószínűvé vált, hogy a K-i szárny mai falai részben korábbi alapokra épültek. A fal melletti visszatöltött földből faragott kötőredéket emeltünk ki. A K-i szárny mai kerengőjében egy 19. századi betöltési rétegekkel fedett jól megácsolt falépcső nyomait bontottuk ki, ami arra utal, hogy a kora újkorban a helyiséget pinceként hasznosították.

Az udvarban a K-i szárny előtt, azzal párhuzamosan, és a középkori kerengő sarkával egy vonalban vegyes, kő-tégla falazatot találunk. Ezt követve kiderült, hogy a pár sor mélységben megmaradt, laza szerkezetű fal a kerengő K-i szárnyának külső fala. A ma álló kolostorszárny előtt a középkori kerengőfal párját is megtaláltuk, így egyértelműen kiderült, hogy a kerengő K-i szárnya a középkor folyamán létezett és a mai udvarban található. Rábontottunk az udvar ÉK-i sarkában a 2009-ben már megtalált kerengősarokra és falát D-i irányban követve azt tapasztaltuk, hogy a masszív, vastag habarcsba épített falat pár méter után lépcsőzetesen elbontották és némi hiátus után a már említett gyengébb szerkezetű falalap jelzi a kerengő belső oldalának nyomvonalát.

A D-i szárny előtt nem találtunk kerengőre utaló nyomokat, így feltételezhető, hogy a középkori falak a ma álló D-i szárnyon belül találhatóak. Erre utal az is, hogy 1985-ben Hajmási Erika temetkezésre vagy temetkezésekre bukkant a D-i szárnyban.

A Ny-i szárny esetében bizonyítani tudjuk, hogy a középkori kerengő a mai falakon belül van, mert lekövetve a templom előtt futó középkori falakat egyértelműen látszik, hogy azok befutnak a téglából épített barokk falak alá. Így a késő középkori kerengőről megtudtuk, hogy É-i és K-i szárnya az udvarban, a D-i feltehetően, a Ny-i biztosan a mai épületen belül van.

A kolostoron belül, a barokk refektóriumban (A-035-ös helyiség) egy később elbontott, É-D irányú, 222 cm hosszú barokk falat dokumentáltunk a kolostor D-i homlokzatán nyitott bejárat közelében.

A kolostor hajdani udvarában, a belváros rehabilitációja keretében rendezvénytér kialakítására került sor, melynek munkálatait szeptemberben kísértük figyelemmel. A telek K-i részén két, nagyjából É-D irányú, kőből és téglából épített falszakasz került elő. A falak mellett és részben az egyik fal alatt lévő gödörből 13–14. századi, impozáns kerámiát bontottunk ki. Ez alapján valószínűsíthető, hogy a két, feltehetően összefüggő falszakasz legkorábban a késő középkor folyamán épült. A K-ról szomszédos Béri Balogh Ádám u. 2. sz. telken feltételezhető a középkori Szent Erzsébet

rotunda. A falakat egyelőre a körtemplomot körülfogó kerítésnek feltételezem. Ennek bizonyításához további kutatás szükséges.

A terület DNy-i sarkában kialakított színpad helyének markolásakor kerültek elő a 2–7. sz. objektumok. Ezek feltárása során kivételesen impozáns, 13–15. századi kerámiatöredékek mellett előkerült nagy mennyiségű, részben megmunkált állatcsont és a szerzetesek böjti táplálkozására utaló számos halpikkely és halcsont. Mindezek mellett napvilágra kerültek üvegedényekhez tartozó töredékek, kisebb vastárgyak, ipari tevékenységre utaló salak és egy középkori ezüstérme is.

A feltárással egy időben a terület egy részén díszkivilágításhoz fektettek villanykábeleket. Az ekkor megbolygatott három objektum – köztük egy kemence – melletti hányóból előkerült nagy mennyiségű, szintén 13–14. századi leletanyagot összegyűjtöttük, a régészeti jelenségek helyét rögzítettük.

Munkatársak: Simmer Livia régész, Derdák Ferenc geodéta, Horváth András, Kolonits László, Kőszegi Ádám régésztechnikusok és Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

551. Vatta, Telek-oldal-dűlő (KÖH 74615)

(Borsod-Abaúj Zemplén megye) U, R, B, Sza

A község D-i szélétől 1 km-re D-re, Csincse községtől 2 km-re ÉNy-ra található a lelőhely. A Telek-oldal a Vatta és a Csincse közötti 3306. sz. összekötőút Ny-i oldalán a Csincse-patakig húzódó határrész, ahol egy ÉÉNy-DDK-i irányú hosszban elnyúló, magas dombvonulat húzódik a Csincse-patak széles, lapos völgye mentén. A lelőhely kissé még a patak völgybe nyúlva, mintegy 460 m hosszban húzódik Ny-K-i irányban a domb lejtőjén és platóján.

A területen a Gelej- és a Csincse-patak medrének áthelyezését, vagyis új patakmeder kialakítását kívánták megvalósítani a meglévő bányaterület kiterjesztése érdekében. A lelőhely kutatását a BMMI megbízásából az Ásatárs Kft. végezte 2010. június 12. és szeptember 25. között. Mintegy 460–470 m hosszban 10–30 m széles nyomvonalat kutattunk.

Az előzetes terepbejárás a lelőhely Ny-i végét nem tudta egyértelműen lehatárolni a patak völgy felől. A szondázás nyomán – a feltételezett határhoz képest – a lelőhely itteni végét Ny felé 40 m-rel távolabb határoltuk meg, ahol a Csincse-patak öntésiszapos talajú völgye kezdődött. Ebbe az áradmányos területbe – szintén a feltételezett lelőhelyhatárhoz képest – mintegy 110 m hosszban nyúlt be a kutatószonda.

Összesen 282 objektumot dokumentáltunk, amelyek között neolitik és rézkori gödörmaradványok, a kora rézkori tiszapolgári kultúra egy csontvázas temetkezése, a középső bronzkori füzesabonyi kultúra birituális temetője, a késő bronzkori pilinyi kultúra településrészele

és egy szarmata kori épület szerepelnek. A terepbejárás során gyűjtött népvándorlás kori, Árpád-kori és késő középkori leletanyaghoz nem sikerült régészeti objektumot kapcsolni.

Az objektumok kb. 2/3-a a domb lejtőjén és platóján szórtan helyezkedett el, néhány kivételtől eltekintve a *késő bronzkori pilinyi kultúra* településmaradványához tartoztak. E településrészt kisebb-nagyobb gödrökből, vermekből, kevés árokból, rendszertelenül elhelyezkedő cölöphelyekből tevődött össze. Az élelem-, majd hulladéktároló gödrök kerek vagy ovális alakúak, egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falúak voltak, mélységük 10 és 100 cm között változott. A telepobjektumok nagy területen, kisebb-nagyobb csoportokban helyezkedtek el. A lelőhely DK-i részén több, keskenyebb csatornát, ill. egy szögletes alaprajzú, K-i oldalán nyitott kerítő árkot is kibontottunk.

Több gödörből került elő nagyobb mennyiségű leletanyag, elsősorban kerámia. Ebből pl. a behúzott vagy szögletesen levágott peremű tálak, bögrék, kannelúras díszű, nagyméretű tárolóedények töredékeit emelhetjük ki. Állatcsont viszonylag alacsony számban volt jelen a leletanyagban. A 62. gödörből, amely a legnagyobb mennyiségű és legváltozatosabb összetételű kerámiaanyagot tartalmazta, egy ép agancs is felszínre került. A megmunkált kőeszközök között őrlő- és dörzskövek, kovapattintékok, kovapengék említhetők meg. Több gödörben találtunk kúpos alakú, 8–25 cm magas hálonehezéket. Általános leletként említhetjük meg az edények oldal- vagy aljtöredékeiből kialakított, kerek alakúra körbecsiszolt korongokat. A 141. gödör felső rétegéből emberi combcsont töredéke került elő, azonban a gödörben további emberi maradványokat nem találtunk.

A domb lábánál egykori vízfolyás medre húzódott. Ettől K-re, még a lejtő alján két nagyobb, szabálytalan alakú agyagnyírógödört találtunk. Az egyik bronzkori, a másik ennél korábbi (neolitik/rézkor) lehet. Ez utóbbi K-i és Ny-i széléhez egy-egy kemencét építettek, amelyek felmenő fala és sütőfelülete rossz megtartású volt.

A domboldal felső részén egy szarmata kori földbe mélyített épület maradványát is feltártuk, amelyben a szimmetrikus elrendezésű, a tetőszerkezet alátámasztására szolgáló cölöphelyek mellett keskeny, 10–12 cm széles alapárkot bontottunk ki. Ez a ház oldalfala és az alja közötti részen, mintegy 4–5 cm mélyen mélyedt az altalajba. A ház betöltéséből a késő szarmata korra jellemző, szemcsés soványítású, vállán bekarcolt hullámvonallal díszített bogrács-töredékek és egyéb, korongolt szürke edénytöredékek kerültek elő.

A lelőhely kétségkívül legizgalmasabb eleme a *középső bronzkori füzesabonyi kultúra* birituális temetője, amely a szelvény Ny-i végében helyezkedett el, valószínűleg még a Csincse-patak áradmányos területéhez tartozó, de abból kissé kimagasodó, löszösebb kiemelkedésen. Ezt a térszínt K felől a fentebb említett egykori vízfolyás (ma száraz ér) medre határolta, ill.

választotta el a dombtól. Az ártér széle és a dombtető közötti szintkülönbség mintegy 6 m volt. Összességében 30 m hosszú és 15 m széles (450 m²) területen kutattuk a füzesabonyi kultúra temetkező helyét. A temető Ny-i és K-i szélét az említett természetföldrajzi elemek jelentik. Északon és délen minden bizonnyal számolnunk kell a temető folytatásával.

A temető szelvényrészének É-i sávjában, kb. 12×6 m-es összefüggő humusztömböt hagyunk meg a tarlószinttől kb. 20–30 cm mélységben, mivel ezen a szinten összefüggő edénytöredékek és nagyobb mennyiségű patics látszott. Ezt a humusztömböt kézzel ástuk le az altalajig. A humusztömb tanúfalra bontása során az ÉNy-i szektorban újabb edénykupacot bontottunk ki. A DNy-i szektor Ny-i szélén kb. egy ásonyom eltávolítása után jelentkezett a három sír 'csoportja' egymás közelében, amelyeket szintén edénytöredékek jeleztek. A tanúfalakon jól láthatóan elkülönült egy felső, kb. 20 cm vastag sötétszürke, kevert, paticsos humuszos réteg, amely az összes objektumot felülrétegezte, és alatta különült csak el néhány bronzkori sír betöltése.

A humusztömb leletanyaga, ill. a feltárt jelenségek alapján leszögezhetjük, hogy a füzesabonyi birituális temető területén a bronzkornál korábbi megtelepedés is bizonyítható. Erre utal az 53. számú jelenség, amelyet *vonaldíszes (AVK) fazék*, csőtalpas tálak tál- és talprésze, hombárok töredékei alkottak. A *késő rézkori péceli kultúra* kerámianyaga több esetben felismerhető volt. Egyelőre kérdéses a kulturális hovatartozása hat cölöphelynek, amelyek egy építmény/szerkezet összetartozó elemei lehetnek, és a humusztömb eltávolítása után az altalajban jelentkeztek. Nagyobb mennyiségű, datáló értékű leletanyagot csak a 127. sz. kettős cölöplyuk tartalmazott. A 86. sz. gödör anyagából egy oltárhoz vagy idолhoz, esetleg lábbal rendelkező edényhez tartozó töredéket emelünk ki két, négyzet átmetszetű, vaskos lábbal. A humusztömb elbontásakor két szórvány bronztűt gyűjtöttünk.

A *kora rézkori jelenlétnek (tiszapolgári kultúra)* teljesen egyértelmű és önállóan megfigyelt jelensége a 158. sz. csontvázas temetkezés (felnőtt nő), amely az É-i szelvényfal rábontásában a humusz alján folt nélkül jelentkezett. A rossz megtartású, töredezett állapotú, DNy-ÉK-i tájolású, háton fekvő csontváz lábai a jobb oldalra átfordított helyzetben helyezkedtek el. A karok is behajlított helyzetűek, hár bolygatottak voltak. A sír mellékleteit a fej mellé, egymás mellé helyezett bögre és kisebb fazék vagy csupor típusú edény, a bal vállat hegyével szinte érintő csontár és a nyakcsigolyák alatt a felszedéskor talált kovapenge alkották. A bögrét sávokban benyomott pontdíszítés borította.

A temető területén 62 bronzkori sírt, ill. sírmaradványt tártunk fel. A hamvasztásos rítusú temetkezések közül egy urnasír és három szórt hamvasztásos rítusú sír kulturális hovatartozását a bronzkoron belül a kerámia elemzése után lehet pontosítani. A 39. sz. urnasírban csak a hamvakat tartalmazó edény alja maradt meg.

A szórt hamvas rítusú sírok között három egymás mellett lévő, ezért feltehetően csoportot képező sír (75., 98., 101.) mind rítusában, mind a sírkerámia jellegében, anyagában eltért a füzesabonyi kultúra szórt hamvas temetkezéseitől. E sírokat magasan a humuszban, töredékes, ill. hiányos állapotban lévő edények jelezték, alattuk kb. arasznyi mélységben helyezkedett el a hamvak foltja, néhány centiméterre a sírgödör aljától. E sírok alakját a nyesett felszínbe sekélyen mélyedő gödör alja adta ki, a humuszban nem, vagy bizonytalanul volt megfigyelhető a foltjuk. Az edények jobbára a csupor vagy fazék típust képviselik, esetenként széles szalagfüllel. Egy esetben fedőt is megfigyeltünk. A kerámia soványítása jórészt kavicsos volt. E sírok nagy valószínűséggel nem tartoznak a füzesabonyi kultúra birituális temetőjéhez.

A *füzesabonyi kultúra* sírjai löszös-agyagos altalajban jellemzően éles szélekkel váltak el. Több esetben csak az esőzések utáni nyesések során váltak észrevehetővé a sírfoltok. A terület Ny-i, DNy-i végében a meghagyott, kb. 10–15 cm-es humusz kézi leásása után voltak láthatók a sírfoltok az altalajban. Az alapvetően magas talajvízű területen a sok eső miatt nem tudott elszivárogni a víz. Az 50 cm-nél mélyebb sírok feltárását, dokumentálását és felszedését csak folyamatos szivattyúzással tudtuk megoldani. A rendkívül heves esőzések nemcsak hátráltatták a munkatempót, hanem a megfigyelési lehetőségeket is korlátozták.

A birituális temető közel 450 m²-nyi keskeny feltárt szelvénye alapján a temető szerkezete csak hozzávetőlegesen határozható meg. Eszerint a síroknak inkább közel É-D-i irányú sorokba való elrendeződése sejthető, ami azonban nem szabályos rendszer, az egyes soroknak látszó egységek között voltak kilógó, nem a vonalba illeszkedő sírgödrök is. A 'sorokon' belül több esetben elkülönülőnek tűnt 3–4 temetkezés. Ezeket tisztán korhasztásos rítusú sírok alkották, vagy szimbolikus sírral voltak együtt. A felnőtt sírok mellett csecsemő-, ill. gyermeksírok is voltak ezekben a feltehetően összetartozó (családi?) egységekben. Emellett határozottan el lehetett különíteni több ún. sírpárt, amelyek szorosan egymás mellett lévő, eltérő fektetésű, tehát eltérő nemű személyek sírhelyei voltak, és akikről joggal gondolhatjuk, hogy életükben is párt alkottak.

A 62 sírből 40 korhasztásos, 6 szórt hamvasztásos rítusú volt. Egy sírban csak az egyik végtag hosszú-csontjának darabjai maradtak meg egy ráásott gödör bolygatása miatt. Hét ún. szimbolikus sírban sem hamvakat, sem embercsontot nem találtunk, csupán 1–4 kerámiamedékletet.

A birituális temető korhasztásos rítusú sírjai között főleg felnőttek, kevesebb eltérő korú gyermek, továbbá csecsemők, ill. újszülöttek voltak. A csontvázak általában jó megtartásúak. E lelőhely temetőjére is vonatkozhat a füzesabonyi kultúra szigorú temetkezési rendje, miszerint a nőket és férfiakat ellentétes oldalukra és fejfelé ellenkező irányba temették el (esetünkben a férfiakat

jobb oldalukra fejjel Ny felé, a nőket bal oldalukra fejjel K felé). A mellékletadás alapján a két nemet nem lehetett elkülöníteni. A sírok tájolása eltér a füzesabonyi temetőekben inkább szokásos É-D vagy D-É iránytól, nálunk Ny-K/K-Ny, ill. ettől többé-kevésbé eltérő ÉNy-DK/DK-ÉNy tájolás a jellemző. A temetőn belüli egyik 'egység' sírjai, különösen a 224. női sír tájolása tért el leginkább a Ny-K-i főiránytól.

A sírgödörök lekerekített sarkú téglalap alakúak függőleges fallal, aljuk nehezen volt megfigyelhető a sáros talajvízben. Néhány esetben a sírgödör aljának összeszűkülése, padkás kiképzése utalhat az egykori koporsóra. Koporsómaradványt azonban az ismertett körülmények között nem lehetett megfigyelni. A felnőttek, ill. a gyermekek sírgödörei között is voltak egymástól eltérő méretűek és mélységűek. A sekélyebb sírok alja nem érte el a kb. 50 cm mélységben jelentkező talajvízszintet. A csecsemősírok között a 82. sz. a nyelési szinten látszott, ugyanakkor a 10. sz. sírban már 55–57 cm-es mélységet mértünk.

Gyakorlatilag minden sírgödör oldalán érzékelhető volt egy sötétsárga, kemény, a betöltéstől jól elváló, tapasztásnak látszó felület. Sok esetben, főleg a sekélyebb sírgödörökben ez a felszín szürke, jóval keményebb, valóban tapasztásként leírható jelenség. Egy-két sír alján a szürke réteg felett dokumentáltunk 2–3 cm vastag, sötétebb sárga tapasztásszerű réteget. A sírok között a felület több pontján észrevettünk egy lejárt réteghez hasonló, kemény szintet a humusz alatt, amit ebben az esetben természetes jelenségnek, szikesedésnek(?) kell tartanunk.

A korhasztásos rítusú sírokban az elhunytakat zsuporítva temették el. Több esetben a felsőtest és a medence háton fekvő helyzetű, a végtagok voltak valamelyik oldalra átfordítva. Nem jellemző a lábak magasra, a könyökhöz való felhúzása. A behajlított karok helyzete eltérő, a kézfejek lehettek az arc előtt, ritkán a fej alatt. Előfordult, hogy a két alkar szinte egy vonalban helyezkedett el. Általában a karok hegyes szögben vagy derékszögben voltak behajlítva, egy esetben az egyik kar nyújtott, másik az archoz húzott volt.

Többes temetkezés két esetben fordult elő. Egy négyzet alakú sírgödörben azonos tájolással és fektetéssel két, különböző korú kisgyermek vázát találtuk a domb alján lévő, K-i patakmeder közelében. Míg a másik kettős gyermektemetkezés a patakmeder túlsó oldalán volt kb. 20–22 m-re. Itt a gyermekek fejjel ellentétes irányban feküdtek, valószínűleg különböző neműek voltak. Utóbbi sírok elkülönülése a temetőtől még magyarázatra vár. E két esetben felmerül a gyermekek egymással való rokonsága.

A korhasztásos rítusú sírok között négy esetben szándékos sírrablás nyomait tapasztaltuk, ami nem szokatlan a füzesabonyi kultúra temetőiben. Az egyik sírpár férfisírt (110.) teljesen feldúlták, a csontokat és az edényeket szétdobálták. Ugyanebben a sírsorban, talán ehhez az 'egységhez' tartozó másik sírt is szinte teljesen feldúlták.

Mivel az egyik lábszár a sír Ny-i végében a ráhelyezett tállal, benne bögrével, mellette korsóval eredeti helyén maradt, női sírra következtethetünk. További korsója inkább másodlagos helyzetű. Mivel ez az egyik szélső sír az É-i rábontásban, nem tárhattuk fel az esetleg mellette lévő párját. Mindkét sírban csak kerámiamellékletek maradtak meg. A 110. sír déli szomszédságában lévő, 97. sz. arany hajkarikás gyermek megmagyarázhatja a közeli felnőtt sírok kifosztását, amelyekben valószínűleg gazdagabb fémmelléklet vagy más, a közösség számára értéket hordozó tárgy rejtőzhetett. A 110. sír párjának nevezhető 125., női sír azonban érintetlen maradt, amelynek mellékletei három bronztű, talán nyaklánc díszek képező kevés gyöngy és bronzspirál, valamint egy edény. Szintén az É-i rábontás területén tártuk fel a 253. sírt, amely részleges bolygatás áldozata lett. Itt ugyanis a lábcsontok a helyükön maradtak hurkos végű fűzőtűvel a jobb combcsont mellett és egy bögrével a lábfej felőli gödörreszen. A test többi részéből és egy másik edényből csak darabok maradtak meg. A temető feltárt DK-i szélső tagja a 225. sz., fektetése alapján férfisír, a 2–3. sírpár déli szomszédságában. Az elhunyt fejét, felsőtestét és medencéjét érintette a bolygatás, ami még a test teljes bomlása előtt történhetett. A medence előtt csoportosuló edények eredeti helyzete kérdéses.

A korhasztásos rítusú temetkezések leletanyagában a kerámiaedények mellékelése jellemző, fémtárgy kevés sírban volt. (Az illusztrációt lásd a hátsó borítón!) Egyetlen aranytárgy, egy arany hajkarika a 97. sz. gyermek sír koponyájának jobb oldalán került felszínre: csónak alakú, tömör hajkarika. E sír többi mellékletét edények alkották: a tál részben fedte a medencetájékot. Két korsó a combok és a lábszárak között állt, egy kis bögre pedig a lábfejek környezetében feküdt.

A bronzokat gömbös és kúpos fejű tűk, hurkos fejű fűzőtűk és egy visszapödrött szélű, lapát fejű tű képviselik, amelyek azonban nem viseleti helyzetben voltak, hanem feltehetően halotti leplet rögzítettek. Tű 11 sírban fordult elő, számuk 1–3, általában a fej körül (a koponya mögött, a koponyatető mellett vagy részben az arcon), a karcsontok környezetében, egy esetben azokra merőlegesen a kézfejek vonalában, továbbá a combcsontoknál vagy a medence mögött. Három tűt tartalmazott három sír. Felnőtt és gyermek-, ill. csecsemősírokban egyaránt találkozunk ezzel a tárgytypussal, a gyerekek mellett egy, a felnőttek mellett 2–3 darabot tártunk fel. A kúpos fejű tűk feje, nyaka, szára is rovátkolással, körbefutó vonalkötegekkel, háromszögekkel díszített, fejük üreges (nem tömör), száruk nincsen átfúrva. A tűk környezetében (általában a felszedéskor) néhány kisebb bronz spiráldarab és gömb alakú gyöngy került elő, 1–2 esetben apró borostyángyönggyel együtt.

Az edények száma 1–6 között váltakozott, kevés volt az 5–6 edényt tartalmazó temetkezés. Az edények jellemzően az alsó lábszárak környezetében; a lábcsárcsontokon, akár a térdhajlatban vagy a lábfejen (főleg a tálak), és/vagy a medence, ill. hastájék előtt, és/

vagy a fej mellett helyezkedtek el. A fejnél (a koponya mellett vagy a nyak mögött) általában egy edény állt. A behajlított alkarcsontokra támasztva vagy fektetve is talákoztunk 1–2 korsóval, ill. bögrével. Ha egyetlen edény került a sírba, az inkább bögre vagy korsó volt, melyet a fej mellé vagy az alsó lábszár, lábfejek környezetébe tettek. A 224. sz. sírban a mély, tagolt peremű dísztalat díszített, hegyes bütykös aljával az ÉNy-i rövid oldalnak támasztották, az oldalára állítva. A 130. sírban a tál az alkarokon feküdt. A 2. sírban a száj előtti részen egy edénytöredéket dokumentáltunk. Kérdés, hogy ez párhuzamba állítható-e azzal a Polgár környéki temetőben megfigyelt jelenséggel, miszerint a halott arca alá edénytöredéket tettek.

Jellemző edénykombinációk a tál-korsó-bögre; tál és egy-két, esetleg eltérő méretű korsó vagy bögre; tál-1-2 bögre-1-2 korsó (a kis edények számának variálásával); korsó-bögre; két méretében eltérő korsó vagy bögre. A tálban, több esetben találtunk bögrét vagy kis korsót. A leggazdagabb, pontosabban a legösszetettebb mellékletű sír a 111. sz., fektetése alapján férfisír, amelyben a fej mögött közvetlenül egy nagyobb füles bögre/csupor, a könyökrész és a medence között korsó és csésze, a lábfejek mellett 1-1 ugyanolyan típusú, töredezett állapotú nagyobb korsó, valamint az alsó lábszárak és a sírgödör széle között egy dísztal lefelé fordítva helyezkedett el. A három tűből kettő az alsó lábszárak között és a harmadik az említett csésze alá nyúlva feküdt.

A sírkerámia sötétszürke, ritkán szürke, fényezett, túlnyomórészt magas fényű, gondosan elkészített, kiváló minőségű. Ez a hamvasztásos sírok anyagára is vonatkozik. Az edénytípusok közül a különböző méretű, körárkolt bütykös dísztalaknak változatos díszítése van. Előfordul, hogy a 4 motívumcsoportba rendezett, egyszeres vagy kettős körárkolású bütykök között további körárkolt bütyökdiszkek vannak. Az árkolásokat vonaldíszek keretezik, a tálakon karcolt létradíszek is megfigyelhetők vagy félköríves árkoláskötegek ötágú csillag alakban. Az egész sírkerámiában 3–4 darab nem behúzott peremű típusú tál van. A korsók és bögrék típusában a hengeres és a tölcséres nyak egyaránt előfordul, amelyekhez eltérő mértékben kihajló perem, néhányszor vízszintesen kihajló perem kapcsolódik. A has alapvetően nyomott gömbös, sokszor már bikónikus hatású. Kevés gömbölyded hasú kis edény került elő. A has és a nyak találkozási helyén besimított sávval vagy vonaldísszel hangsúlyozott, egy esetben nincs meg ez a tagolás. E kisedények hasának felső része van díszítve leginkább, főleg turbántekercessel, egyenesen körbefutó árkolással, kannelúrával vagy ehhez hasonló rövid, keskenyebb árkolással, kötegekben. A turbántekercset sokszor rovátkolt bordák, sima bordák vagy bekarcolt vonalak kísérik. A korsók hasán ritkán bütykök is megfigyelhetők, egy-két esetben ovális alakú mezők osztják meg a törésvonalat, melyhez spiráldísz kapcsolódik. A korsók és bögrék alja túlnyomórészt benyomott, omphalosos,

néhány esetben alacsony talprészük van. Kisebb, fazék típusú, fületlen vagy füles edényből (csuporból) csak néhány darabot számlálhatunk össze. A hamvasztásos rítusú sírokban fazék vagy urna típusú is találkozunk. (Lásd a borító belső oldalát!)

A szórt hamvas sírok inkább kerekded-ovális alakúak vagy négyzetes alaprajzúak, de kisebb méretűek és viszonylag sekélyek. Kivételt képez egy füzesabonyi temetkezés, amelyben viszonylag mély, téglalap alakú, a csontvázas sírokra jellemző sírgödörben két csoportban helyezkedtek el az edények. A sírgödör DNy-i sarkában egy korsó és bögre vagy csupor, míg a sír K-i felének középvonalában 3 korsó és egy behúzott peremű tál töredékes állapotban feküdt, szinte beborítva a kis mennyiségű hamvakat. A szórt hamvas sírok a fentebb említett, a temető Ny-i szélének közelében lévő (feltehetően nem füzesabonyi) csoporton kívül nem csoportosultak máshol, a temető területén elszórtan helyezkedtek el. Fémmellékletet nem találtunk a hamvasztásos sírokban, csak kerámiát. Három sírban 6–7 edénnyel is talákoztunk, sokszor 2 vagy 3 bögrét egymás szájába állítottak, vagy a nagyobb edény hasába kisebbet helyeztek el. A 6. és 36. sz. sírok edényegyüttesében urna, ill. fazék típusú edény is volt, díszítésük: körbefutó besimított vagy bemélyített kötegek, apró kerek árkolt bütykök, sraffozott bekarcolt háromszögek. E három sír kerámiájában hatvani elemek mutathatók ki, ilyen pl. a széles szalagfűl bajuszdísz, bütykökkel tagolt peremű bögrék. Az 55. sz. sírban a hamvak nagyobb foltja és egy kis korsó maradt in situ, a DK-i sarokból egy urna/fazék már összetöredezett állapotú darabjait szedték ki a humusztömb bontása során.

A szimbolikus sírok alapvetően kisméretű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, ívelődő aljú, viszonylag sekély sírgödrök, amelyek közül a 69., 79. és 105. sz. sír egy korsót vagy bögrét tartalmazott. A 19. sz. sír középvonalában kisebb behúzott peremű füles tál, benne kis bögre, egy talpgyűrű és egy korsó sorakozott. A 123. sz. sír egyik végén kis csupor és egy téglatest alakú edényke, a gödör másik végén egy korsó feküdt, a közöttük lévő üres rész lehetett a halott maradványának jelképes helye. A 95. sz. sír nagyméretű, viszonylag mély, korhasztásos rítusra utaló sírgödörnek kb. középvonalában az előzőhöz hasonló módon helyezkedtek el az edények, vagyis a középén üresen lévő rész K-i felén egy behúzott peremű tál, Ny-i felére korsót, bögrét és kis csuprot helyeztek. Lehetséges, hogy a bontási anyagban lévő 1–2 csont csecsemő vázából származik. A szimbolikus sírokhoz tartozhat a 35. sz. objektum is, amelyben egy kocsimodellhez hasonló, téglatest alakú edényke töredéke, néhány edénytöredék és egy állatcsont volt.

Ebben a kategóriában a 16. sz. sír a legérdekesebb, amely számos kérdést vet fel. Egy valószínűleg kerekded, viszonylag mély (75 cm) gödör alján 3 edény volt egymáshoz borítva egy kupacban (egy kisebb és egy nagyobb füles bögre és egy kihajló peremű, éles törésvonalú, alja felé szűkülő tál). A tál földjéből a res-

taurálás során került elő a 4. edény, egy bögre. Eleve a meghatározása is kérdéses ennek az edényegyüttesnek, amit szimbolikus sírnak is nevezhetnénk, mert emberi maradványokat nem tartalmazott. Ugyanakkor az edények ilyen jellegű kupacolását máshol nem tapasztaltuk a temetőben. A másik kérdés a vele egybeásott 130. sz. korhasztásos rítusú sírral való időbeli helyzete. Ugyanis a két objektum egyetlen téglalap alakú foltként jelentkezett. Köztük sem a foltban, sem a metszetben semmilyen elválást nem tapasztaltunk a visszatöltött betöltésben. Az egyidőben való elföldelés szokatlannak tűnik. Az edények utólagos elhelyezése (a füles edényekben itallal?) elképzelhető. A kérdés megválaszolása, a sírok datálása a kerámia elemzésével lehetséges.

A temetőben kettő sírmaradvány rítusa kérdéses.

A temető egyes sírjainak a füzesabonyi kultúrán belüli datálása a feldolgozás során lesz finomítható. Összességében a kultúra kifejtett, klasszikus periódusára keltezhetjük a temetőt, amit a késői, ún. bodrogszerdahelyi fázisban is használtak. E késői fázisra jellemző kerámiajegyek pl. a füllel szemkötti peremrész magasabbra húzott (és ez a „kiöntőszerű” rész a perem alatt díszített is); a korszok nyakát sűrű körkörös árkolás, bemélyítés borítja (ehhez behöködés vagy rovátkolás társul); más karcolt díszítés a korszonyakon; a korszok és bögrék szalagfüle tagolt, ill. a magasra húzott fül 'ansa lunata' kialakítású; a fényezett felület durvított sávval váltakozik; talpgyűrűs korszok. A turbántekercses díszű bögrék és korszok esetében a turbántekercs éleit a kultúra klasszikus periódusának végén rovátkolt bordaszerűen alakították ki, ez a díszítésmód a késői fázisban bontakozott ki. A díszítések körárkolt bütykei is hegyesebbé váltak. A vattai 3. lelőhelyen a behúzott peremű tálak változatos díszítésűek, köztük a lekerekítettebb és a hegyes körárkolt bütykök egyaránt előfordulnak, de girland motívummal nem találkozunk. A kannelúradíszes, nem hegyes bütykös díszű korszok és bögrék ugyanakkor a kultúra korai periódusának jellemzői. A kerámiaanyagban felfedezhető hatvani jellegű elemek adják a leletanyag figyelemre méltó elemeit.

A kronológia problematikájához tartoznak a részben a sírok közötti, másrészt pedig a temető sírjai és más telepobjektumok közötti szuperpozíciók, amelyeknek a temető belső időrendjének kidolgozásában lesz szerepük. A szuperpozíciók arra is rávilágítanak, hogy a temető területén a bronzkor későbbi időszakában (esetleg még a füzesabonyi kultúra idején?) létesültek telepobjektumok. E telepobjektumok korának megállapítása a feldolgozás során várható.

A füzesabonyi kultúra birituális temetője a Csincsepataktól Ny-ra emelkedő ún. Test-halom (KÖH 59490) tell település egyik temetője lehetett.

Munkatársak: Gulyás Gyöngyi régész, Móricz Róbert, Kiefer Gábor, Vincze Gabriella, Gémesi Tamás, Barta Gábor technikusok (Ásatárs Kft.).

SOMOGYI KRISZTINA

552. Vác, Csörögi-rét

(KÖH 12100)

(Pest megye) Á

A Budapest–Vác vasútvonal korszerűsítése miatt szükségessé vált tercpbejárást 2010. június 22–25. között végeztem. A vasútvonal mellékének közel 40 km hosszú szakaszán csupán 4,2 km-nyi nyomvonalszakaszt tudtam bejárni. A nyomvonal mentén adattári adatokból előzetesen ismert 16 lelőhelyből csupán kettőt sikerült leletanyaggal a terepen is azonosítani. A Csörögi-rét lelőhely valamivel nagyobbban bizonyult, rajta kevés Árpád-kori töredék került elő.

FEKETE CSANÁD

553. Vác, Káptalan utca 14.

(KÖH 12200)

(Pest megye) Kö, Kk

2010. április 19. és június 29. közt folytattuk a 3214/1 hrsz.-ú telken a beruházást megelőző régészeti feltárást. 2009-ben feltártuk a telek ÉK-i részét, a középkori pincét, a pinceboltozat fölötti telekrészét és egy kisebb felületet a pincétől D-re.

2010-ben a telek utcafront felőli oldalán öt szelvényt bontottunk. A telek utcafront felőli végének Ny-i szélét statikai okok miatt nem tudtuk régészeti módszerekkel vizsgálni, mert közvetlenül a telekhatáron húzódott a szomszédos lakóház vályogtöglából rakott fala. A meg hagyott biztonsági sáv itt 3 m széles volt. Egyetlen ponton, a tavaly részben már kutatott 13–14. századi faház (H6 objektum) maradványai fölötti részen közelítettük meg a telekhatárt mintegy 1,5 méternyire. A K-i oldalon szelvényeinket a telekhatárig terjeszthettük ki.

Az „I” szelvény területére esett az építkezés gépjármű-forgalmához kialakított rámpa nagyobb része. A rézsű elszedése után csak az altalaj szintjén tudtunk magunknak egy kb. 6×8 m alapterületű munkafelületet kialakítani. A fölötte található rétegek és beásások az építkezés során elpusztultak. A felület nyesése után 7 gödör foltja rajzolódott ki. Datálásuk 13–16. sz., csak egy szemetesgödör volt a 18–19. századra keltezhető.

A „J” és „K” szelvényekben az utca jelenlegi szintjéhez képest kb. 100 cm-es mélységben tudtuk nyesés után elkülöníteni a különböző beásásokat; e fölött az újkori-jelenkori bolygatások miatt a talaj rendkívül kevert volt. A „J” szelvény területén nem kerültek elő kőépítmények. A felület nagy részét a 16–17. századi szemetesgödrök foglalták el. A J4 gödör átnyúlt a szomszédos L szelvénybe is. Pénzzel keltezhető a 13–14. századra az amorf, teknőszerű beásás, amelynek betöltéséből nagy mennyiségű apróra tört fehér és vörös kerámatöredéket bontottunk ki.

A feltárás legkorábbi objektuma egy egyenes falú, lekerekített sarkú, szabályos téglalap alakú, igen nagyméretű beásás volt, amely egy földbe mélyített építmény alja lehetett. Statikai okokból csak a D-i és K-i felét bonthattuk ki. Hasonló kivitelű és funkciójú volt egy

másik objektum, amely nemcsak a „J” és „K”, hanem az „L” és „M” szelvények területére is kiterjedt. Ez utóbbi betöltésének csak a legalját dokumentálhattuk, felső részét későbbi beásások bolygatták. Oldalfalai mentén körben végig megfigyelhető volt egy árokszerű beásás, melynek betöltése sötétebb barna talajjal keveredett. Ez a beásás az építmény agyagos járószintjével egy szinten jelentkezett. A járószint színében és anyagában nem vált el a felette levő betöltéstől, de annál jóval keményebb volt. A járószintbe taposva egy pénzérmét is találtunk. További leletanyaga: 13. századi fazéktöredékek, üveg-töredék, kevés állatcsont. A „K” szelvény legtöbb objektuma a 15–16. századokra keltezhető. Egy beásásból több öntöttégely töredéke is előkerült.

A „K” szelvény D-i fala a telek utcafront felőli lezárása. A telek Ny-i széle statikai okokból nem volt bontható, ezért a metszetsfal is 4 m-rel a telek széle előtt ér véget. A fal legfelső részén újkori és jelenkori sóderes, kavicsos és szürke agyagos járószintek láthatók. Az utca jelenlegi szintjéhez képest mintegy 60–80 cm-es mélységben a barokk kori falazathoz köthető, kavicsos építési szint húzódik. Alatta a rendkívül intenzív használatra utaló 1–1,5 m vastag, 14–17. századi feltöltés látható. A 16–17. századi réteg 30–40 cm vastag, szürke, hamus, koromszemcsés. Alatta a 15–16. századhoz legalább két, kormos-paticsos pusztulási réteggel köthető, ennek legalján látható a 14. századi K21 sütőkemence metszete. Ez alatt húzódik 40–50 cm vastagon a viszonylag homogén, barna, homokos, 13–14. századi feltöltés, ebben kerültek elő a K25 és K26 objektumok. Belső járószintek ezen a metszeten nem voltak megfigyelhetők.

Az „L” szelvény kisebb részét és az „M” szelvénynek csaknem teljes területét egyetlen objektum beásása foglalta el. Alján, az „M” szelvény DNy-i részén, mintegy 340 cm-es mélységben vált el a kemény, szürkésbarna, agyagos járószint, melyre három lépcsőfok tartott. A lépcsőfokok szélein feltárt két falsíkból és a lépcsőfokokból ítélve itt valamikor egy pince helyezkedett el, az általunk bontott beásás pedig eredetileg a pincegádor lehetett. A pince a jelenlegi utca alatt folytatódhat, amelynek szintje a korábbiakban többször is megsüllyedt. A járószintről 14–15. századi cserepek kerültek elő; a pince tehát középkori lehetett és kb. a 16. századig használhatták. Ekkor felhagyták, és a mintegy 3 m-es beásás elkezdett feltöltődni. A vastag feltöltődés leletanyaga meglehetősen egységes: legnagyobb részt 16–17. századi kerámiából tevődik össze. A 16. századi rétegben, az „L” szelvény ÉNy-i sarkában női fejet ábrázoló terrakotta kispasztikát találtunk.

Amikor az objektum félig feltelt, akkor építettek egy kályhát egy olyan lakóépítmény részeként, melynek nem maradt ránk más nyoma. Teljes betemetődése után a 16. vagy a 17. században épült meg a sárga agyagba rakott, téglákkal vegyesen falazott kőfal, amelynek csonkja a szelvény DNy-i sarkában 40 cm-es mélységben jelent meg. Jellegében teljesen azonos a tavalyi év során a „H” szelvényben megfigyelt kőfallal, amelyet a 16.

századra kelteztünk. A falazatban néhány téglatöredék is látható volt. A fal alját kb. 110 cm-es mélységben találtuk meg.

Munkatársak: Kecskés Anita régész; Bíró István, Kóka István ásatási technikuskok, Érdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

554. Vác, Köztársaság utca 19.

(KÖH 12172)

(Pest megye) Kk

A 3081 hrsz.-ú ingatlanon raktárakat, kiállítóhelyiségeket kívántak létrehozni, ami előtt próbafeltárást végeztünk 2010 szeptemberében. A beruházási területen egy 2×17 m, valamint két 2×2 m alapterületű szelvényt nyitottunk. A kis felületű szondák az álló épületek alapjainak vizsgálatára irányultak. A 34 m² alapterületű szelvényt a majdani épületek helyére jelöltük ki. Betöltését 150–160 cm-es mélységig munkagéppel távolítottuk el. Szelvényfalunk az egyik oldalon teljes egészében egybeesett egy 19. századi építmény felmenő falával. Ennek két főfala és két osztófala merőlegesen elhelyezkedve szintén megjelent a szelvényben. Betöltésében 19–20. századi leleteket találtunk. 150 cm-es mélységben értük el az épület élükre rakott téglákból kirakott padozatát. Valamivel magasabban, az épületen kívül előkerült a 19. századi járószint is.

A téglapadozat alatt, még további 100–150 cm-es mélységben kerültek elő a telek középkori–késő középkori rétegsorai. A legmarkánsabban jelentkező rétegek:

1. A téglasor alatt 30–40 cm vastagon kevés kavicsos és sok koromszemcsével kevert, sötét barnásszürke, agyagos talaj (16–17. századi leletekkel).

2. Alatta 20–50 cm vastagon kavicsos-sóderes, szürke, agyagos talaj, benne kemény, sárga agyagos járószintek (16. századi leletekkel).

3. Alatta 30–50 cm vastagon paticsos omladékkal kevert, sárga agyagszemcsés, hamus, koromszemcsés, barnásszürke, agyagos talaj (15. századi leletekkel).

4. Alatta letaposott, sárga járószint, a szintről induló beásásokkal (14–15. századi leletekkel).

5. Alatta homogén, sötétbarna, homokos talaj (14. századi leletekkel).

A homogén, sötétbarna, homokos feltöltésbe néhány gödör mellett egy cölöpvázás építmény sorba rendeződő cölöphelyei mélyedtek bele, 15. századi kerámiaanyaggal.

A szelvény D-i végében egy 13–14. században használt, téglalap alakú, igen nagyméretű, földbe mélyített építmény maradványait tártuk fel. Betöltése faszén/ koromszemcsékkel, sárga agyagfoltokkal erősen kevert, világosszürke, agyagos talaj, legalján barna, homokos, koromszemcsés talaj. A beásás alját 4 m-es mélységben értük el; itt már a sárga, homokos altalaj jelentkezett. Az építménynek egyik oldalát, lekerekített sarkát és egy cölöphelyét találtuk meg. Padlója nem volt, járószintje alig volt érzékelhető. Betöltéséből pénz, üveg-töredék

kek, fémek (kulcs, vas- és bronztüredékek), állatcsont, valamint fazekak, korsók, tálak türedékei kerültek elő.

A késő középkori rétegekből szintén jelentős mennyiségű kerámia (fazék-, palack-, szilkettüredékek, kályhaszemek), állatcsont, fémlelet (bronzedény türedéke, gyűszű) és néhány pénz származott.

A leletanyagot a váci Trágor Ignác Múzeumban helyezték el.

Munkatársak: Bíró István, Hostyánszky Attila, Kóka István technikusok; Érdi Benedek geodéta; Zay Orsolya, Rákóczi Gergely régészhallgatók (ELTE).

RÁCZ TIBOR ÁKOS – KECSKÉS ANITA

555. Vác, Német város

(MRT XIII/2 k. 31/3 lh., KÖH 12066)

(Pest megye) Kő

Vác város központjában a „Fő utca – Fő tér” program II. ütemének kivitelezési munkálatai során több helyszínen is végrehajtották a régi közművezetékek cseréjét. Az új vezetékek szinte kivétel nélkül a régi nyomvonalra kerültek. A 60–70 cm széles, nehezen hozzáférhető árkokban bolygatatlan régészeti jelenségeket ritkán találtak, a legtöbb esetben csak a rétegsorokat dokumentálhattunk az árkok megtisztított oldalfalán. Régészeti megfigyeléseket az Eötvös, Eszterházy, Görgey, Katona Lajos, Széchenyi utcákban tartottunk 2010. április 7. és szeptember 8. között.

Eötvös utca

Az Eötvös u. 2. sz. alatt augusztus 10–12. között végeztek szennyvízcsatorna bekötési munkálatokat. A 60–80 cm széles közműárkot DDNY-i irányban 6 m hosszan vezették be a telek belterületére az utca gerincében húzódó fővezetékéről. Részben a régi szennyvízcsatorna nyomvonalára bontottak rá, de részben bolygatatlan talajt is kiástak. A bolygatatlan részen dokumentálhatóak voltak a kultúrrétegek: legfelül kevert, szürke, hamus feltöltés, alatta 50 cm-es mélységben paticstörmelékes réteg, alatta sárga homokos feltöltés, majd ez alatt helyezkedett el mintegy 50 cm vastagon a 14–15. századi barna, enyhén kevert betöltés. 170–180 cm-es mélységben a markoló még nem érte el a bolygatatlan talajt. Ezen a szinten kormos-hamus réteget regisztráltunk, ami nagy valószínűséggel egy 13–14. századi ház pusztulásával hozható kapcsolatba. A háznak 40–50 cm vastag paticsos omladékát dokumentálhattuk az árok D-i végében, ill. ez alatt a kemény, meszes, agyagos padlót egy 20×60 cm-es felületen. Az árokból 14–16. századi kerámiatüredékeket és újkori üvegtüredékeket gyűjtöttünk.

Eszterházy utca

Az április 9–15. közti időszakban az Eszterházy utca teljes hosszában kicserélték a fővezetékét, de ez mindvégig a régi vezeték nyomvonalán történt, így érintetlen régészeti jelenségeket alig tudunk regisztrálni. Az utca Fő tér felőli végén a kiásott árok metszetén több újkori

gödör feltjét is megfigyeltük, dokumentáltuk. Ugyanitt több újkori cserép és egy 13–14. századi, tagolt peremű, vállán bekarcolt hullámvonallal díszített fazéktüredék került elő. Augusztus 11-én vezetéket kötöttek be a 11. sz. házba. Az árokból néhány középkori cserepet gyűjtöttünk.

Görgey utca

Július 8-án a Görgey u. 2. előtt, a Széchenyi és Görgey u. találkozásánál jelentkeztek régészeti jelenségek. A 60–70 cm széles, 150 cm mély közműárkot itt olyan nyomvonalra helyezték, melyet korábban nem bolygattak beásással. A kiásott mélységben még nem érték el az altalajt. A jelenkori bolygatott talajréteg alatt egy paticsos, faszénszemcsés, agyagos betöltés húzódott újkori és kevés középkori cseréppel. A közműárkok K-i felében az említett réteg alatt sikerült elkülöníteni egy sárga agyagos feltöltést, benne egy vékony koromréteget, alatta egysóderes járó- vagy építési szintet. Ezekből a rétegekből középkori (14–16. századi) fazéktüredékek kerültek elő. A középkori rétegeket 2–3 újkori beásás vágta.

Katona Lajos utca

A Katona Lajos utcának az Eszterházy u. felőli szakaszán végeztek földmunkákat augusztus 17–18-án. A korábban is bolygatott helyszínen régészeti jelenséget nem regisztráltunk, a kidobott földből kevés középkori kerámiatüredéket gyűjtöttünk.

Széchenyi utca

A Széchenyi utcában víz- és szennyvízvezeték fektetéséhez kapcsolódóan végeztek földmunkákat az augusztus 17. és szeptember 8. közti időszakban. A 14. sz. ház előtt, a nagykapu bal oldala és a sportbolt bejárata melletti jobb ablak jobb oldala közötti szakaszon láthatóvá vált a középkori Hatvani kapu részlete, pontosabban a kapu egyik fala teljes hosszában. A régi vízgerinc hosszában vágta a falat, emiatt a belső falsík nem volt megfigyelhető, a külső falsík pedig feltehetőleg a 10. sz. előtt lévő parkolók alatt van. A látható falszakasz az utcával párhuzamos, kb. 8–9 m hosszú, két végén derékszögben megtörik. A falak szélessége legalább 150 cm, de biztosan a fenti okok miatt nem lehetett megállapítani. A kapu főút felőli sarkánál, a falsíktól 30 cm-re a falban 50–60 cm mély és 60 cm széles cölöphely került elő, oldala habarccsal kiöntve, belsejében korhadt fadarabok. A Főtér felé haladva a cölöphelytől 1 m-re a falban félkörös bemélyedés látható, kb. 60 cm széles és 40 cm mély. A főút felé eső saroknál, a külső falsík előtt, 180 cm mélyen, 160 cm szélességben korabeli habarccsal kevert, vízszintesre síkzott, tapasztott/lejáró felület került elő. Itt sejthető az alapozás teteje, valamint a korabeli járószint, innen indulnak a kapu felmenő falai. A falak teteje jelenleg az utcaszint alatti 40–50 cm-es mélységig emelkedik. A jelenkori-újkori rétegek alatt az árokban megfigyelt betöltés: sóderrel

és törmelékkel kevert sötétszürke homokos, agyagos, habarcsos humusz. A Hatvani kapu feltárása része a Főutca – Főtér rehabilitációs programnak, teljes kutatására előreláthatólag 2011-ben kerülhet sor.

Munkatársak: Hostyinszky Attila, Kóka István ásatási technikusok.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

556. Vác, Tabán utca 20/a
(MRT XIII/2. k. 31/31 lh., KÖH 12197)
(Pest megye) Kk

2010. szeptember 8. és október 31. között a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága régészeti megfigyelése mellett végezték a telken a lakóházépítés gépi és kézi földmunkáit. Elbontották a telken álló épületet, majd gépi erővel távolították el a talajrétegeket a majdani épület alsó szintjére tervezett garázs és pince mélységéig. A telek hosszanti oldala párhuzamos a Duna felé lejtő Mézeskalács utcával, talajrétegei ennek megfelelően szintén a Duna felé lejtnek. A telek alsó részén egy 18. századi ház építésével elbontottak minden esetleges korábbi régészeti emléket a bolygatatlan, homokos, sóderes rétegig.

A telek felső, Tabán utcára néző frontján a munkagép 100–120 cm-es mélységig távolította el az új- és jelenkori feltöltést, ami szinte kizárólag építési törmelékkel tartalmazott. 120 cm-es mélységben jelent meg a késő középkori, szürke, homokos, kavicsos feltöltés. A számunkra hozzáférhető, 2×8 m alapterületű, még bolygatatlan felületen kisebb kutatás elvégzésére nyílt lehetőségünk. Egy 1×5 m alapterületű kutatóárkot alakítottunk ki az utcafronttal párhuzamosan, hogy a késő középkori rétegződéseket metszetben is tanulmányozhassuk. A metszeten két elkülönülő, változó vastagságú réteget regisztráltunk: a késő középkori, szürke, koromszemcsés, kavicsos, kevert réteg vastagsága 10–50 cm volt. Alatta húzódott egy világosabb szürke, sárga agyaggal kevert, az előzőnél homogénebb feltöltés. Végül 20–30 cm-es mélységben több ponton is elértük a sárga, homokos altalajt. Szelvényünkben négy cölöphely, két sekély, árokszerű beásás és két amorf gödör mélyedt ennél mélyebbre, 60–100 cm-es mélységbe. Az objektumokat részben egymásba ásták, betöltésük a szürke feltöltéstől nehezen vált el. A szelvény É-i végében kibontott két árokszerű beásás jellege és betöltése alapján biztosan újkori objektum volt. A szelvény D-i végében egy meszesgödört találtunk újkori kerámiával. A többi beásásból, akárcsak a szürke, homokos feltöltésből késő középkori (16–17. századi) emléktárgyak származott (kevés kerámia, állatcsont, egy vaslemez). A cölöphelyek feltételezhetően egy 16–17. századi építmény maradványai lehettek. Ennél korábbi emlékeket a telken nem találtunk.

Munkatársak: Kóka István ásatási technikus, Érdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

557. Városhely, Kompresszorállomás
(KÖH 72681)

(Bács-Kiskun megye) I

A HT-117 jelű lelőhely, mely a Magyar–Horvát gázvezeték fogadóállomásának építésekor régészeti megfigyelés során került elő, Városhely községtől K-re, egy É–D irányú dombvonulaton található. A kutatást 2010. január 11–13. között, 3108 m²-en végeztük, mintegy 80 m hosszúságban és 40 m szélességben. A feltárás során egy ismeretlen korú, szőrt szerkezetű telep DK-i sarkát tártuk fel. Egy árkot – feltehetően karám – és négy sekély gödört dokumentáltunk. Az objektumokból nem került elő korhatározó lelet, a lelőhely É-i és Ny-i irányban feltehetőleg folytatódik.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

558. Városhely, Szabó-tanya
(KÖH 73239)

(Bács-Kiskun megye) A, I

A lelőhely Kunszállástól mintegy 2 km-re, a Városhely felé vezető műúttól É-ra, a Szabó-tanyától 100 m-re ÉNy-ra fekszik, DNy-i vége a kb. 300 m-re lévő Fehér-tanya vonalánál húzódik több ÉNy–DK irányú kisebb-nagyobb földhát. A Magyar–Horvát gázvezeték nyomvonalára eső HT-138 jelű lelőhelyen 2010. április 1–26. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek feltárást. A lehumuszt 3018 m²-ből régészeti objektumokkal fedett 2261 m² volt. A sárga homokos altalajon 23 objektum folyt rajzolódott ki a nyelés során, közülük 18 árokcsész és 4 gödör volt. A leletanyag alapján egy objektum köthető az avar korhoz. További egy objektum legújabb korinak bizonyult. A leletanyag hiányában ismeretlen korúnak meghatározott objektumok száma 21.

A kisebb méretű hulladéktároló gödrök alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 3 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, egy méhkas alakú volt. A kibontott kisebb-nagyobb árokcsészák többsége egyenes vonalú, ívelt oldalú és aljú volt. Kivételt képez a lelőhely 5+585–5+670 pontjai között (M5 autópályától ÉK-re) előkerült 67,5 m hosszú, 8,5 m széles árok, melyet feltehetőleg vízelvezetésre használtak. Az ásatás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árkok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót egy esetben tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakták.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópiy Richárd, Szabó Dénes technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

559. Városföld határa

(Bács-Kiskun megye) Ó. B. V. Sza, A. Á. Kö

A Nabucco gázvezeték Csongrád és Bács-Kiskun megyét érintő nyomvonalszakaszára készítendő örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárásokat 2009. december 7. és 2010. május 25. között végeztük. A tervezett beruházás a két megye területén áthaladva összesen 23 település közigazgatási területén valósul majd meg. A tervezett 177 km hosszú nyomvonal mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A terepi felderítés időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 21%-át) már sűrű vetés borította, nagyjából hasonló arányban (kb. 19%) fordult elő erdő, rét, legelő, ill. gazzal fedett terület, melyeken nem lehetett terepi kutatást végezni. Összességében a külterületi szakasznak mindössze 60%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A Városföld külterületén végzett munka során két ismert lelőhelyet érintettünk: *Félegyházi határ-dűlő, Öntözött terület* (KÖH 72801); *HT-117, Kompresszor-állomás* (72681). További 7 új lelőhelyet is találtunk: *Vetrő-tanya* (74509); *Kenderföld, Kovács-tanya* (74511); *Vasútvonaltól K-re* (74513); *Szegedi-dűlő I., II. és III.* (74515, 74517, 74519); *Kecskeméti határszél* (74521). A terepbejárás során őskori, bronzkori, vaskori, szarmata, avar(?), Árpád-kori és középkori leletek, felszíni telepnyomok kerültek elő. Egy esetben figyeltünk meg ismeretlen korú halmot is, egy másik lelőhely esetében pedig ismeretlen korú temetőt lokalizáltunk.

Munkatársak: Sósuti Kornél régész; Weisz Attila geodéta; Császi Dávid geodéziai asszisztens; Alács Attila, Bognár Margit, Takács Gábor, Rózsa Gábor, Kovács Sándor technikusok.

PARDITKA GYÖRGY

560. Verpelét, Debrői úton aluli dűlő (KÖH 76725)

(Heves megye) Kö, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelp környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Verpelét területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk kora középkori-újkorai felszíni leletanyaggal.

REMÉNYI LÁSZLÓ

561. Veszprém-Kádárta, Geleméri-dűlő (MRT 2. k. 24/14-19 lh., KÖH 9780)

(Veszprém megye) B

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

SZVATH MÁRTON – ILON GÁBOR

562. Veszprém, Lencse-völgy (KÖH 73641)

(Veszprém megye) Ró, Kö

A 8. sz. út korszerűsítése miatt szükségessé vált terepbejárás 2010. május 6-7-én végeztem, a 44+797-57+100 km-szelvények között. A nyomvonal csupán kis szakaszai voltak felszíni módszerekkel kutathatók, kisebb részten erdővel és gyeppel, nagyobb részt magas, sűrű, járhatatlan gabonával elfedett melléke nem volt alkalmas terepi kutatásra. Az öt már ismert és nyilvántartott régészeti lelőhely azonosítása sem hozott eredményt: fedettségük miatt leletanyagot nem találtam rajtuk, kiterjedésüket nem sikerült pontosítani.

Egy új lelőhelyet azonban azonosítottam: maroknyi római kori és középkori töredéket gyűjtöttem közvetlenül a 8. sz. út D-i oldalán.

FEKETE CSANÁD

563. Veszprém, Margit tér

(MRT 2. k. 51/4a lh., KÖH 9651)

(Veszprém megye) Kk

A „*Kolostorok és kertek a veszprémi vár tövében*” project keretében, a műemléki állagmegóvó és helyreállítási munkákhoz kapcsolódóan került sor a rom kisebb régészeti kutatására 2010. május 10. és június 10. között, melynek célja az volt, hogy adatokat szolgáltatson a műemléki helyreállításhoz.

A kolostorépület ÉNy-i helyisége D-i falának nagymérvű kiszakadása egyértelműen pusztulásnak, romlásnak bizonyult. Ennek a D-i falnak a Ny-i szakasza középtájon derékszögben D-felé fordul és befut a romterületről D-re lévő épületet É-ről határoló tereplépcső oldalába. Ez középkori fal lehet. A D-i fal K-i szakaszát, továbbá a Ny-i szakasz felső részét később, feltehetően az újkorban (18. század?) építették hozzá a korábbi falhoz. A fal K-i szakaszában megtaláltuk az egykori ajtónyílás részben nagyobb faragott kövekből kialakított ívét és a befalazott bejáratot (feltehetően egy 18. századi pincelejáratot), amelyet a felette lévő magas és igen rossz állapotban lévő, omlásveszélyes falazat miatt nem kutattunk tovább, nem bontottunk ki teljesen.

A templom késő gótikus szentélyének támpillérei napjainkra már erősen leromlottak, külső falsíkjaik kifagytak, leszakadtak, elpusztultak. Itt a kutatás arra irányult, hogy a támpilléreket körbeásva meghatározzuk azoknak eredeti kiterjedését. A támpilléreket É-ről D felé haladva számoztuk.

Az 1. támpillért kiugró alapozással készítették. Alapozása a felszíntől 2-2,20 m-en ért véget. Ebben a mélységben már felfakadt a talajvíz. A pillérhez tovább É-ÉK felé folytatódóan csatlakozik az egykori, részben már az úttest alá futó É-i mellékkápolna K-i oldalfala.

A támpillér Ny-i oldalán előkerült, csekély mélységben alapozott kisebb falcsont talán az oldalkápolna oltáralapozása lehetett. Kötőanyaga szinte azonos a támpillérel.

A 2. támpillér szintén kiugró alapozással készült. A templom szentélyén végigfutó faragott kőpárkány – jóllehet erősen sérült, lefagyott és töredezett állapotban – itt maradt meg egyedül a támpillér külső, K-i oldalán is. Ezzel megadja a támpillér ezen magasságbeli eredeti kiterjedését. Természetesen a támpillérek eredetileg alulról felfelé fokozatosan, lépcsőzetesen elkeskenyedtek. Ezen támpillér K-i oldalához egy ÉK-DNy tájolású kőépület DNy-i sarka kapcsolódik. Egyelőre kérdéses, hogy az épület, vagy a támpillér a korábbi.

A 3. támpillér alá befut egy nagyjából Ny-K-i irányú kőfal, amely egyben a támpillér D-i oldalát is alkotja. A támpillér K-i vége nagyobb méretben kiromlott, a sérült részt a 20. században (az 1936-os vagy az 1966-os műemléki helyreállítás során) téglával kiegészítették, aláfalazták. Ez a téglakiegészítés azonban nincs lealapozva, hanem a jelenlegi talajszinten ül. Alatta a Ny-K-i, a támpillér alá futó fal koronájáig mintegy 0,50 m vastag, laza föld található. Tekintettel a fentiekre és a támpillér igen rossz állapotára, biztonsági okokból ennek a pillérnek csak a K-i és D-i oldalát bontottuk ki, de ezeket is csak csekélyebb mélységben, mint a többinél.

A 4. támpillérnek napjainkra már csak a kiromlott helyét tudtuk megállapítani, valamint egy a szentély DK-i sarkából kiálló, átlós helyzetű, nagyobb kő jelezte egykori NyDNy-i oldalát. A támpillérnek a szentély falán látható kiszakadása alapján ez a pillér nem lehetett olyan magas, mint a többi. A kétoldalt megmaradt faragott párkányok alapján pedig jóval keskenyebb is volt – legalábbis a föld feletti része – mint a többi pillér.

Az 1930-as évekbeli fénykép alapján, ekkor még a templom D-i falához egy újkori (18–19. századi), Ny-K-i tájolású lakóépület csatlakozott, amelynek É-i fala jó részt azonos volt a templom D-i falával. Ennek az újkori épületnek a maradványa lehetett az az egy sor téglából készült Ny-K-i falrészlet, amely a szentély DK-i sarkától kiindulva tart tovább K-felé, majd rövidesen egy É-D-i irányú kőfallal alkot sarkot. A szentély DK-i sarkának D-i oldalához csatlakozó kisméretű, téglá támpillér szintén ezen újkori épület tartozéka lehetett. Ezen újkori épület agyagpadlójára omolva vastag kő- és téglatörmelék mutatta az épület pusztulási rétegét. Feltehetően az 1936-os Rhé Gyula-féle kutatáskor bontották el. A téglák között több W K (Veszprémi Káptalan) bélyeges töredék is volt.

Közvetlenül a téglatám és a Ny-K-i téglafal alatt, itt is jelentkezett az egykori középkori kő támpillér erősen lepusztult csonkjá. A téglatámat és a téglafalat jól láthatóan, utólag ezen pillércsonkhoz toldották hozzá. A téglafal Ny-i végében nagyobb köveket is felhasználtak másodlagosan a falba beépítve.

A Ny-K-i téglafal K-i végéhez az É-D-i kőfal É-i sarka csatlakozik, amely fal itt sarkot alkotva, nagyjából K-felé fordul. A Ny-K-i téglafal É-i oldalán, némileg mélyebben egy NyÉNy-KDK irányú kőfal került elő, amelyet utólag toldottak neki a templom szentélyének. Ezen kőfal alsó

kőszora látható a téglafal D-i oldala alatt is, a téglafal síkjánál kissé beljebb ugorva.

A támpillérek körzetében vastag újkori feltöltés nagyobb számú kerámia-, kályhacsempe-, üveg-, állatcsonttöredéket, valamint a 2. támpillér É-i oldalánál egy 20. századi (két világháború közötti?) szerszámgégyűttest (csákány, szekerce, balta, 2 kapupánt, véső) tartalmazott. A 2. támpillér K-i oldalán II. (I.) Ferenc császár (1792–1835) 6 krajcáros rézpénze (1800 A) került elő. A 2. támpillér D-i oldalánál még a szentélyalapozásnál (2–2,20 m) is több újkori mázas kerámiára akadunk.

Középkori apróleleteket szinte egyáltalán nem találtunk. Kivétel egy fekete, grafitos, 15–16. századi(?) kerámia oldaltöredék az 1. támpillér É-i oldaláról, a szentély alapozási rétegéből, valamint egy csontnyelű villatöredék, ugyancsak az 1. támpillér É-i oldala mellől.

A 4. támpillér melletti szelvény ÉNy-i és DK-i sarkából viszont összesen 6 darab középkori boltozati téglaborda töredékét gyűjtöttük.

A templom szentélyének körzetében lehetett egykor a kolostor temetője. Erre utalnak azok a bolygatott helyzetű, szórvány emberi csontvázrészecskék, amelyek nagyobb mennyiségben a 4. támpillér melletti szelvény közép részén, már a talajvíz alól, valamint csekély számban az 1. támpillér melletti szelvény ugyancsak sáros-vizes aljából kerültek elő.

A Várfeljáró, Benedek-hegy, Céhház utca, Szerelmsziget, Séd-mente, Domonkos kolostorrom környéke, Betekints völgy, Kollégium utca, Úrkút utca, Deák Ferenc utca körzetét magába foglaló területen 2010. március 24-től december 16-ig régészeti megfigyelést végeztem, melynek során a következő régészeti jelenségek kerültek elő.

Augusztus 10-dikétől a domonkos kolostortemplom 1936-ban Rhé Gyula által már megfigyelt Ny-i előcsarnokának ÉNy-i részén; augusztus 24-dikétől a domonkos kolostortemplom É-i oldalán állott nyugatabbi kápolna 1936-ban Rhé Gyula által már ugyancsak megfigyelt Ny-i zárófalán; szeptember 7-dikétől a domonkos kolostortemplom 1936-ban Rhé Gyulától már szintén megfigyelt ÉNy-i sarkán dolgoztunk. Novemberben kitisztítás után dokumentálható lett a domonkos templom hajójának ÉK-i és DK-i sarkában állott középkori oltárok kőalapozása, továbbá a szentélylépcső kőszora. Ugyancsak novemberben kitisztítottuk a folyamatban lévő műemléki helyreállítás során jelzésszerűen bemutatott egykori késő középkori főoltár és az Árpád-kori egyenes szentélyzáródás helyét, de ezeken a helyeken a mélyítés csak az 1960-as évekbeli ráfalazást, ill. ennek alapozását érte el, az eredeti falkoronákat nem.

A munkák során a domonkos romok körzetéből néhány középkori kőfaragványt és téglabordát gyűjtöttünk.

RAINER PÁL

564. Veszprém, Vár utca 31.

(MRT 2. k. 51/1d lh., KÖH 9648)

(Veszprém megye) Kú

A korábbi épületek felhasználásával épült, mai formájában barokk kanonoki palota átépítéséhez kapcsolódóan 2010. augusztus 4. és szeptember 16. között régészeti megfigyelést végeztem. Az épület falkutatását Lászlay Judit művészettörténész végezte. Korábban 2009 nyarán folytattam megelőző feltárást az épület belső udvarán.

A 4,40×3,80 m belméretű földszinti 3 helyiségből (a K-i szárny kapualjától É-ra lévő első helyiség) a padló alatti feltöltést teljesen eltávolították egészen a kőből falazott barokk pinceboltozatig. A feltöltés főleg építési törmeléket tartalmazott, közte állatcsonttal és kevés újkori kerámiával. Az É-i falon nagyméretű tégláiv, barokk téglákból, amely az egész falazatot elfedte. Az ív nincs bekötve az É-i falba, hanem ahhoz hozzáfalazták. A D-i kőfal legalább két periódusban épült. Az elválás vízszintes irányban észlelhető, az alsó rész durvábban falazott. Helyenként téglakiegészítések, mindkét falazatban. A Ny-i kőfalon függőleges irányban erőteljes elválás látszott. Az É-i egyharmad részén a D-i pincefalhoz hasonlóan vízszintesen is elválás észlelhető. Itt is az alsó rész a durvábban falazott. A Ny-i falból É felé, kissé átlós irányban két kis falcsont lóg be (egykori szellőző, pincelejárati oldalfalai?). A K-i kőfal magába foglalja a pince rézsűs szellőzőablakának tetejét. A D-i fal a Ny-i és a K-i falnak épült neki, nincsenek kötésben. Az É-i fal is nekiépült a Ny-i falnak.

A földszinti 7. helyiség (az É-i szárny K-i helyisége) Ny-i fala mentén 3,10×0,80–1,80 m méretű kutatószelvényt ástak, amely itt is leért a barokk pince kőboltozatáig. A feltöltés igen laza, omlós építési törmeléből állt, némi újkori kerámiával. A falazat mindenütt kőből készült, egységes. A Ny-i fal nekiépült az É-i és a D-i falnak, nincsenek kötésben.

A földszinti 25. helyiség (az É-i és a Ny-i szárny találkozásánál lévő helyiség) DNY-i része alatt, jórészt D felé már a helyiségből kilógva egy 1,70×1,65×1,70×1,50 m belméretű, törtkőből falazott, egykor dongaboltozatos kis pincehelyiséget tisztítottunk ki, amelynek É-i vége a 25. helyiség D-i fala alá lógott be. Betöltése építési törmelékkel erősen kevert föld, amely számos 17. századi leletanyagot (kerámia, üveg, állatcsont) tartalmazott. A pince falai egy fekete-vörös színű, égett pusztulási rétegre épültek rá. A 25. helyiségtől D-re, a feltárt pince környezetében csekély mélységben jelenleg nem értelmezhető további falmaradványok mutatkoztak.

A 2,10×2,20 m méretű liftaknát (a K-i szárny udvari folyosójának D-i végén) a határoló falak eredeti falsíkjainak erőteljes levésésével alakították ki. Csak újkori objektumok jelentkeztek benne.

A P-8 pince (a Ny-i szárny D-i vége alatt lévő Ny-i pincehelyiség) K-i falának közepe táján egy 0,50×0,90 m méretű, 0,50 m mély feltáró szelvényt nyitottunk. A pince K-i, a P-7 pincehelyiségtől elválasztó falát köz-

vetlenül a pince talajára alapozták. A feltáró szelvény behatolt a K-i pincefal alá is 0,70 m szélességben K felé, s ott a fal még tartott befelé, esetleg egy másik falnak épült neki (talán ez lehet a középkori külső K-i várfal?).

A P-7 pince (a Ny-i szárny D-i vége alatt lévő K-i pincehelyiség) Ny-i fala mellett középtájon egy 0,90×0,90 m méretű, 0,40 m mély feltáró szelvényben 0,40 m mélyen öklömnyi kövekből, habarcs nélkül kialakított felület bontakozott ki.

RAINER PÁL

565. Veszprém-Veszprémvölgy, apácakolostor (KÖH 9656)

(Veszprém megye) Á

A „*Kolostorok és kertek a veszprémi vár tövében – történelmi séta a Séd-völgyben*” című projekt keretében 2010 nyarán került sor a veszprémvölgyi apácakolostor megelőző, részben – bizonyos, korábban már kutatott területeken – hitelesítő feltárására. A kivitelezési munkálatokkal összefüggésben régészeti megfigyelést végeztünk. A feltárást az MNM – NÖK Műemléki Főosztályán, az Épületkutatási Osztály munkatársai végezték. (Az illusztrációt lásd a következő oldalon!)

Feltártuk a késő gótikus templom nyolcszög öt oldalával záródó, sarkain támpillérekkel erősített szentélyét a jezsuita templom bejárata előtti területen. A szentély sárga altalajba alapozott falait a barokk templom építéskor, az 1740–1770-es években, a D-i szentélyfal rövidebb, Ny-i szakaszának kivételével, megközelítőleg egységes szintre – az alapfalakig – bontották vissza. Egyedül a D-i szentélyfal szakaszán maradt fenn a szentélybelső felőli alapozási padka, amely a szentély közepét elfoglaló vörös habarcsba rakott, kőből emelt oltáralap aljával együtt kijelöli a feltehetően magasított szentély egykori járószintjét. A külső alapozási padkák elhelyezkedése alapján az épületen belül és kívül jelentős szintkülönbséggel számolhatunk. Az előkerült kőfaragványok a szentély boltozatához köthetők.

Az Árpád-kori templomtól D-re, a három oldalról támfalakkal övezett, keskeny, téglalap alakú területen, ahol a korábbi kutatás során feltárt sírok egyikéből a korábban publikált rozmaragyar-pásztorbotvég is előkerült,¹⁰ folytattuk a kolostor apácáihoz és novíciáihoz köthető temető feltárását. A területen 16 Ny-K tájolású női csontváz került elő anatómiai rendben; közülük több nem teljes. A sírok három sorban helyezkedtek el és több rétegben vágták egymást. A sírok melléklet nélküliek, viseleti elem is mindössze két kerek övcsat került elő; a nagy mennyiségben feltárt szög koporsós temetkezésekre utal. A területre már a támfalak felépülése, ill. ezek

10 FÜLÖP A. – KOPPÁNY A.: A crosier from the territory of the Veszprémvölgy convent. *ActaArchHung* (2004) 115–135.



JELMAGYARÁZAT:

- A megelőző ásatás keretében feltárt szelvények.
 A két eltérő szín az egymással határos szelvények elválasztását szolgálja.
- A kivitelezés közbeni megfigyelés keretében feltárt terület.



MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
NEMZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI KÖZPONT
1016 Budapest, Dugovics T. ut. 13-17. Tel./fax: 4384-041
ÉPÜLETKUTATÁSI OSZTÁLY

VESZPRÉM, VESZPRÉMVÖLGYI APÁCAKOLOSTOR
2010.

1. A feltárt szelvények áttekintő rajza

Kutatók: Héczey-Markó Ágnes, Koppány András, Kupovics Renáta
Felmérők: Héczey-Markó Ágnes, Koppány András, Kupovics Renáta
Rajzoló: Héczey-Markó Ágnes

köpenyezése előtt is temetkeztek; erre utal két, a Ny-i és D-i támfal által vágott sír elhelyezkedése.

A késő gótikus templom D-i hajófalát és sekrestye-falait, valamint az Árpád-kori egyenes szentélyzáródású templom, a később hozzá épült (ma részben a jezsuita templom belsejébe nyúló) kriptá és a templom Ny-i homlokzata előtti trapezoid torony(?) falait, amelyeket a korábbi kutatás során szintén feltártak – a kivitelezést előkészítendő – szakfelügyelet keretében újra kitakartuk. Újonnan tártuk fel a sekrestye DK-i sarkán elhelyezkedő támpillért.

A Konch mesterhez köthető 1387-es építési szerződésben szereplő – részben már kutatott – épület maradványait a K-i kerengőfolyosó D-i részén, Ny-i lezárását a kolostorudvar területére átnyúlva tártuk fel.

A kolostoregyüttes ÉNy-i sarkát, az É-i és Ny-i kolostorszárny csatlakozását kutattuk, valamint az É-i kerengőfolyosó Ny-i lezárását kerestük. A Ny-i épületszárny a feltárt szakaszon két helyiségre osztható, amelyek között nem találtunk keresztirányú osztófalat, de a D-i helyiség öntött mészhabarc padlója és az északabbi helyiség rendkívül jó megtartású terrazzo-padrólja között mintegy 20–25 cm szintkülönbséget észleltünk. A délebbi helyiségbe egy viszonylag magas, külső oldalán vakolt és vörösrre festett kőküszöb(?) rendelkező nyílás vezetett, amelynek külső festett „lábazati része” enyhén rézsús kihajlással bír. A küszöb törtkőből emelt, padkával rendelkező alapja egy kemenceplátnira épült rá. Az erre és egy ennek előterében feltárt visszabontott fal tetejére felhordott feltöltésen alakították ki a fentebb említett mészhabarcspadrólót, amelyet késő középkori, kora újkori szemeskályha-omladék borított. Az északabbi helyiség terrazzo-padrólóját vörösrre festett vakolattörödékeket tartalmazó omladékréteg fedte. A padló délebbi helyiség felől megszakadó vége kissé „felhajlott”; másrészt 25 cm-rel mélyebben gerendalenyomatot hordozott. A tárgyalat épületszárny hosszanti falát, az É-i kerengőfolyosó közelében, egy enyhén rézsús kávjú, kőkeret fészkeivel rendelkező ajtónyílás töri át.

A Ny-i és az É-i épületszárny csatlakozásánál tártuk fel az emeletre felvezető lépcső alapozását. A lépcsőalap előterében megmunkálás nyomait őrző nagyméretű vörös kőfaragványokat építettek a járófelületbe. Az É–D irányú falból további osztófalak indítása vehető ki Ny felé.

Az É-i épületszárny az újonnan feltárt területen egy utólagos, rendkívül keskeny, kissé hevenyészett keresztirányú válaszfallal szintén két helyiségre osztható. A nyugatabbi helyiségbe a lépcsőalap közelében elhelyezkedő, fatokos ajtón keresztül lehetett bejutni, amelyet az emeletre felvezető lépcsőről lehetett megközelíteni, mivel küszöbszintje a folyosó járószintjénél mintegy fél méterrel magasabban feküdt. Az ajtónyílás mellett egy elfalazott rézsús ablaknyílást dokumentáltunk. A helyiségben két, É-ról benyúló pillért tártunk fel.

A kerengőfolyosó L-alakú, É-ról és K-ről övezi a kolostorudvart. Az É-i folyosószakasz D-i fala nem futott ki

a Ny-i épületszárnyig, nagyjából az É-i szárnyba vezető ajtónyílás K-i kávjának vonalában zárult; külső oldalához egy a kolostorudvarba benyúló pillér csatlakozott. Ezzel szemközt, a folyosón, az ajtó K-i kávjája mellett egy további falpillér helyezkedett el.

A kutatott területen korábbi, rendszerbe nem illeszkedő jelenségeket is feltártunk: az É-i épületszárny nyugatabbi helyiségében kemencemaradványokat, a szárny előterében pedig – a folyosón – egy sárga altalajba ásott árok került elő, amelynek betöltése késő Árpád-kori kerámiát tartalmazott. Erre alapozták azt a középkori kőfalat, amelyet később visszabontva alapozásul használtak fel a ma is álló késő középkori kerengőfalhoz. Ennek előterében részben az Árpád-kori árok visszatöltésébe, részben a sárga altalajba ásott cölöplyukak helyezkedtek el, amelyek feltehetően a korai fal építési állványfészkeivel azonosíthatók. Az Árpád-kori árok az ún. dongaboltozatos helyiség alatt is folytatódott. A kolostor-együttes feltárt területén még további három helyen találtunk korábbi visszabontott, feltehetően összetartozó falakat.

A régészeti feltáráshoz és az előkerült jelenségek értelmezéséhez geológust is bevontunk, hogy természettudományos módszerekkel is adatokat kapjunk a kolostor és a Séd-patak közötti terület egykori domborzati viszonyaira, amelyek meghatározhatták a kolostor építését. Amellett, hogy már a terepmunka során is előkerült a kolostor építését megelőző egykori erdőtalaj maradványa, a részletes geo-pedológiai, talaj-mikromorfológiai, malakológiai és esetleg az archeobotanikai vizsgálatok adatokat szolgáltathatnak az egykori környezeti viszonyokra vonatkozóan is.

Munkatársak: Héczey-Markó Ágnes, Kupovics Renáta régészek, dr. Horváth Zoltán geológus.

KOPPÁNY ANDRÁS

566. Veszprémvarsány határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, LT, Á, Kö

2009 decembere és 2010 májusa között kiterjedt terepbejárásokat folytattunk a Nabucco gázvezeték dunántúli és Pest megyét érintő szakaszán, összesen 205 km hosszúságban, a nyomvonal 100–100 m-es szélességében. A téli időnyben végzett terepbejárás során általában jó megfigyelési viszonyok között tudtunk vizsgálni, összesen 184 régészeti lelőhelyet azonosítottunk.

Veszprémvarsány határában négy lelőhelyet találtunk a Kisgyűrű-dűlőben, ebből három korábban ismeretlen volt: *Patak-oldal, Kisgyűrű III. (KÖH 74229, 74233).*

REMÉNYI LÁSZLÓ – STIBRÁNYI MÁTÉ

567. Vép, Alsó Sárdi-dűlő

(KÖH 56963)

(Vas megye) B, Ró

2010. november 26-án terepbejárást végeztünk a Szombathely–Vép közötti műút D-i oldalán, a két település

határánál, a Ferenc-majortól D-re található szántóterületen (038/1 hrsz.), beruházást megelőzően.

A Ferenc-majortól D-re a tábla közepén és K-i felében római leletanyag került elő, mely a terület legmagasabb részén, egy kis kiemelkedésen sűrűsödött, itt sok tegula és csatári pala törmelékét is megfigyeltük. A lelőhelyet egy távvezetékoszlop bolygatta meg. A lelőhely D-i határa nem éri el az itt található erdőt, de itt a rossz látási viszonyok miatt bizonytalan a település széle. É-i oldalát egy sekélyebb terület jelzi, ahol most belvíz volt; Ny-i szélén valószínűleg összeér egy őskori település maradványaival. A lelőhely kb. 300×200 m.

A római villa Ny-i részén, ill. a két település (Vép, Szombathely) határát jelző árok partján, egy kisebb kiemelkedő dombháton őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk: kevés, aprókavicsal soványított; egy töredéken ujjbennyomkodással tagolt bordadisz van. Valószínűleg egy bronzkori település része lehetett itt.

Munkatársak: Horváth András, Horváth Dorina régésztechnikusok, Czékus Károly, Mánfai Tamás, Nagy Csaba.

FARKAS CSILLA

568. Villány határa

(Baranya megye) U, R, B, LT, Ró, Á, I

2010 nyarán megelőző feltárásokat végeztünk az épülő Villányt elkerülő út D-i szakaszára eső régészeti lelőhelyeken.

Arceter-szántó (KÖH 55164): Június 30. és szeptember 30. között a kutatott 23 298 m²-en 1189 objektumot tártunk fel. A lelőhely részben egy DNY-i fekvésű domboldal, részben egy mélyebb fekvésű terület, amelyet mocsaras rész vesz körül. A megelőző feltárás során kiderült, hogy a lelőhely folytatódik K-i irányba a dombtetőn, ill. hogy alacsonyabb vízállásnál a jelenlegi vízenyős terület egy részén is megfigyelhetők településnyomok. A lelőhely nagy része sűrűn borított régészeti jelenségekkel, amelyek egy részét kisebb-nagyobb mértékben károsította a területen megfigyelhető erőteljesen erózió, a vékony humuszréteg miatt a mezőgazdasági művelés és egy második világháborús lövészárokszer.

A domb alján a *léteső neolitikum-korai rézkor* időszakában az ún. lengyeli kultúra emlékei figyelhetők meg. Kiseb-nagyobb gödrök mellett nagyszámú cölöphely, földfelszíni építmények nyomai kerültek elő. Ezenkívül a feltárás középső részén két téglalap alakú, É-D-i tájolású alapárkos ház rajzolódott ki egymás mellett. A lelőhely D-i részén újabb két alapárkos épületet tártunk fel. Ezek viszont lényegesen nagyobb méretűek, megközelítőleg négyzet alakúak és nemcsak az árkokban találhatóak cölöplyukak, hanem az árokkal párhuzamosan is cölöphelysorok futnak. Három zsugorított csontvázas sírt bontottunk ki a területen, melléklet híján bizonytalan, ezek melyik népességhez tartoznak. A lelőhely teljes területén a legnagyobb számban a késő bronzkori urnamezős kultúra települései figyelhetők

meg, gödrök és cölöphelyek formájában, közöttük 6 urnás temetkezéssel. A leletanyag főleg kerámia, nagyméretű tárolóedények, hombárok, turbántekercses peremű tálak töredékei, néhány bronztű.

A lelőhely középső és D-i részén kelta méhkas alakú gödröket és téglalap alakú, földbe mélyített házakat találtunk, részben a bronzkori jelenségekre ráászva. A házak padlója tapasztott, amibe belemélyednek a tetőszerkezetet tartó cölöphelyek. Az egyik épület leégett, itt a padlón fekete faszenes-hamus réteg jelentkezett. Egy osztott tűzterű edényégető kemence, mellette sütőkemencével került elő a vízenyős rész közelében. Két temetkezést köthetünk ehhez a korszakhoz, egy csecsemő sírját edénymelléklettel és az egyik méhkas alakú gödör falához nyomva egy felnőtt csontvázát.

Néhány gödörben római kori leletanyagot figyeltünk meg. A terület középső és NYDNY-i részén késő Árpád-kori településeket, köztük 8 sütőkemencét tártunk fel. A leletanyag nagy része itt is kerámia, főleg fazekak töredékei, amelyek részben a kemencék sütőfelülete alatt húzódó hőszigetelő rétegből kerültek elő, ezenkívül vaskések és egy olló került elő ebből az időszakból.

Villányi út alatti dűlő (KÖH 55163): Június 24. és július 1. között a nyomvonal által érintett 1575 m²-nyi területen 39 objektum került elő. Elszórtan kisméretű gödrök, cölöphelyek(?), leletanyag nélkül. A jelenségek betöltése jellegtelen volt, mind természetes feltöltődést mutatott; funkciójuk ismeretlen, keltezésük bizonytalan.

Munkatársak: Nagy Norbert, Birkás Péter, Linzembold Csongor, Bodródi Miklós, Fenyvesi Anita.

VOICSEK VANDA

569. Vitnyéd, Kishely-dűlő

(KÖH 35956)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró

2010. augusztus 16–27. között próbafeltárást végeztünk a 05/22 hrsz.-ú telken, mely a környezetéhez képest is mélyebb fekvésű, középső részén azonban a más jellegű növényzet is jelzi azt a humuszoskor megmutatkozott medenceszerű, határozott lemélyülést, mely valószínűleg emberi tevékenység eredményeként jött létre. A humusz átlagos vastagsága 20 cm körül mozgott, itt mintegy 1,5 m vastagságúnak bizonyult. Az altalaj jól mutatta az egykori áradások nyomát, alapvetően sóderes, kavicsos agyag alkotta.

A kutatóárkok segítségével megnyitott felület teljes nagysága 742 m² lett. Már a gépi humuszoskor több leletkoncentrációs helyet figyeltünk meg, melyek súlypontja a K-i, ÉK-i kutatóárkok területére esett, a Ny-i részeken csupán szórványos előfordulást tapasztaltunk. A túlnyomórészt kerámiatöredékekből álló anyag a jellegzetesebb darabok alapján a késő bronzkori urnamezős kultúra időszakára keltezhető. Ezenkívül még egy tűzikutya-töredéket kell megemlítenünk. A későbbiek során mindegyik szondánk negatívnak bizonyult,

régészeti jelenséget egyik leletkoncentráció esetében sem tudtunk meghatározni. Végül összesen négy objektumot dokumentáltunk, azonban ezek mindegyike az említett középső letelepedésben került elő. Datálásra közülük csupán egy víznyerőhelyként meghatározható, felső részén kiszélesedő, majd aknaszerűen kialakított objektum bizonyult alkalmasnak, ebből viszonylag nagyobb mennyiségű tegula- és téglatöredék került elő (köztük szegecses cipőtalp-, valamint állatmancslenyomat is), ill. néhány jellegtelenebb kerámiatöredék, melyek alapján a kút római korinak tekinthető, a közelben valószínűsíthető villagazdaság része lehetett. A másik három objektum egy-egy összefüggés nélküli oszlophely volt.

A feltárási terület közvetlen környezetében végzett terepbejárás alkalmával gyűjtött nagy mennyiségű késő bronzkori, ill. kevesebb római kori kerámiatöredékből álló felszíni szórványanyaggal kiegészítve arra következtethetünk, hogy a lelőhelynek ezen a részén egykor erőteljes emberi beavatkozás (talajművelés) történt, mely a kultúrrétege(ke)t teljesen elpusztította.

Munkatárs: Göbölös Mihály.

POLGÁR PÉTER

570. Zagyvaszántó, Gyúr

(KÖH 76707)

(Heves megye) Kö, Kú

2010 májusában terepbejárásokat végeztünk tervezett települési szilárdhulladék lerakók rekultivációját megelőzően. A lerakók területét természetesen minden esetben kommunális hulladék fedte. Több esetben a telepek környezete is tartósan elfedett (erdő, beépítettség) volt, viszont a legtöbb szeméttelép környezetében el lehetett végezni az értékelést.

Zagyvaszántó területén egy új lelőhelyet lokalizáltunk a Szuha-patak felett D-re emelkedő dombvonulaton. A középkori Gyúr faluval azonosítható.

REMÉNYI LÁSZLÓ

571. Zalacsány határa

(Zala megye) Á, Kk

A Kulturális Örökségvédelmi Szolgálat 2010 folyamán régészeti megfigyelést végzett a 76. sz. út rekonstrukciós munkálatainál.

Meleg-hegy Dél (KÖH 76425): Szeptember 15-én a 30+580–30+630 km-sz. között régészeti lelőhelyet észleltünk az út jobb oldalán. A domboldal tükrében 6 objektum folyt rajzolódott ki, melyek betöltése szürke színű, több közülük vörösré átégett. Az érintett terület a zalacsányi tavat É-ről övező Meleg-hegy legdélebbi részén fekszik. A régészeti lelőhely korábban ismeretlen volt, most lokalizáltuk. A feltárt jelenségek az Árpád-korra datálhatók, közülük a kemencék emelhetők ki, melyek egyikének platnijai kerámiatöredékekkel kirakott, egy másikat pedig megújították. Október 11-én a

30+263 km-szelvényénél az út bal oldala mellett újabb objektumot észleltünk és tártunk fel. Az itt jelentkező Árpád-kori kemence mind korban, mind jellegben az előző hónapban feltárt objektumokkal egyezik meg, így ezt is idesoroltuk.

Tilaji útelágazás (KÖH 39689): November 8-án az út jobb oldalán, a 31+240–31+270 km-sz. között észleltük a lelőhelyet. A domboldalon 2 objektum folyt rajzolódott ki. A szürkésbarna betöltésű foltokban talált kerámiatöredékek az Árpád-korra datálhatók. November 17-én folytatták a területen a földmunkát régészeti megfigyelésünk mellett, ekkor újabb 3 régészeti jelenség folyt tapasztaltuk a kisajátítási határon, a domboldal részsíkjában. A régészeti lelőhely korábban is ismert volt: az 1966-ban készült bevágással megbolygatták, ekkor Müller Róbert folytatott leletmentést, melyen késő középkori telep- és temetőrészlet került napvilágra. 2008-ban Kvassay Judit végzett terepbejárást a 76. sz. főút rekonstrukciójához készített kulturális örökségvédelmi hatástanulmányhoz, akkor gyenge intenzitású Árpád-kori telepet lokalizált itt. A most észlelt alapján megállapítható, hogy a régészeti lelőhely kiterjedése K-i irányban nagyobb a korábban tapasztaltaknál.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán terepi asszisztensek. A geodéziai felmérést Földi Áron végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

572. Zalaegerszeg-Kaszaháza, Papharaszt

(KÖH 19108)

(Zala megye) U, R

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. június 8–15. és október 8–12. között próbafeltárást végzett a lelőhelyen. A munkára a tervezett családi házas övezethez kapcsolódó út és közművek kiépítése miatt volt szükség. A kutatás érintette a majdani út és közművek 6 m széles sávját és a kapcsolódó majdani vízvezeték telkekhez vezető bekötéseinek nyomvonalát.

A humusztalálás során objektumhoz nem kapcsolódó kerámiatöredékeket és paticsdarabokat figyeltünk meg, melyek elszórtan, és kisebb területen koncentrált jelleggel fordultak elő. A terület lejtős domboldalon fekszik, mely az utóbbi időkhöz mezőgazdasági művelés alatt állt. A talajerózió és a szántás következtében a lelőhely részben elpusztult, csak az altalajba mélyülő objektumokat sikerült beazonosítani, melyek elszórtan helyezkedtek el a kutatott területen.

A próbafeltárást során júniusban 8 régészeti objektumot találtunk. Közülük 6 a dunántúli vonaldíszes kultúrához (DVK), 1 a lengyeli kultúrához volt köthető. Egy objektumból pedig nem került elő lelet, kora nem volt meghatározható.

Az októberben előkerült objektumok közül 1 a lengyeli kultúrához köthető, 1 rézkori lehetett, 3 esetében pedig a jellegtelen leletek miatt csak az őskori eredetet tudtuk megállapítani. Az előkerült leletek túlnyomó

többsége kerámia és patics, de nagyon kevés csont- és kőeszköz pattintásából származó szilánk is előkerült.

Munkatárs: Orha Zoltán.

STRAUB PÉTER

573. Zalaerdőd határa

(Veszprém megye) Ró, Kö

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén, és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonalnak csak kisebb része volt bejárható. A településeket összekötő szakasz nagyobb része gabonaföldeken haladt át, amelyek területét az aratás előtt zajló terepbejárás során nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A csatornahálózat települések belterületén, beépített környezetben futó részein is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet azonosítottunk.

Zalaerdődtől DK-re a műút mentén nagy területű (kb. 300×500 m) római kori és középkori lelőhely több részletét sikerült megfigyelni (*Rekettye-dűlő Nyugat*, KÖH 75611). A település területén, a sportpálya DNy-i szomszédságában az Ady Endre utca K-i oldalán egy kukoricásban kis mennyiségben középkori edénytöredékeket gyűjtöttünk (*Sportpályától Ny-ra*, KÖH 75613; nagysága 160×110 m). A lelőhely Ny felé a szomszédos lakóházak területére is kiterjedhet, K felé a sportpályán túl már nem észleltük nyomát.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

574. Zalagyömörő határa

(Veszprém megye) B, Kö, Kk

Szennyvízhálózat fejlesztéséhez kapcsolódó terepbejárást végeztünk Sümeg ÉNy-i részén, és a tőle ÉNy-ra fekvő települések területén. A tervezett nyomvonal csak kisebb része volt bejárható, nagyobb része gabonaföldeken haladt át, amelyek területét az aratás előtt zajló terepbejárás során nem tudtuk átvizsgálni. Terepi megfigyelésre egyedül a kukoricával bevetett mezőgazdasági területek voltak alkalmasak. A belterületeken, beépített környezetben futó részeken is csak néhány esetben, a házak között és az utcák mentén fekvő kisebb-nagyobb kukoricásokban lehetett hagyományos terepbejárást folytatni. Összesen 16 új lelőhelyet azonosítottunk.

Zalagyömörőtől DK-re, a 84. sz. főút DNy-i oldalán, egy ÉNy-DK irányú vízfolyás D-i partját követő alacsony dombháton késő középkori kerámiatöredékeket találtunk (*Kisgyömörei-dűlő II*, KÖH 75581). A vízfolyás É-i oldalán 350 m szélességben gyűjtöttünk intenzív sűrűségben előforduló késő középkori edénytöredékeket és kisebb számban bronzkori töredékeket. Ez a terület a középkori Gyömöre faluval azonosított *Kisgyömörei-*

dűlő (KÖH 9831) lelőhelyhez tartozik, amely regisztrált méreténél a terepi megfigyelés alapján jóval nagyobb és Ny-i irányban egészen a 84. sz. főútig terjed. A település É-i részén a Bertényi-árokotól Ny-ra, a katolikus templomtól ÉK-re, a Fő út és az Árpád utca által közrefogott dombon középkori lelőhelyet észleltünk egy kb. 200×200 m nagyságú területen (*Templomtól ÉK-re*, KÖH 75583). Középkori edénytöredékeket találtunk a település D-i szélén, a Kisfaludy utca D-i végénél kezdődő kukoricásban (KÖH 75585), nagysága 180×100 m, és a Gógánfa felé vezető műút D-i oldalán is (*Gógánfai úttól D-re*, KÖH 75587), nagysága 200×100 m.

Munkatárs: Koller Melinda régész.

KOVÁCS FERENC

575. Zalaszentő, Tátika-vár

(KÖH 12505)

(Zala megye) Kk

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából 2010. április 29. és június 29. között műemléki helyreállítást megelőző régészeti feltárást folytatott a várrom területén. A 2001-ben induló állagmegóvó munkálatok 2002-ben régészeti, 2003-ban pedig építészettörténeti kutatással egészültek ki, 2006-ban azonban megszakadt a munka.

A 2010. évi ásatás három területen folyt: a Ny-i körítőfalak mentén, az É-i oldalazó bástya Ny-i felében, valamint a boltozatos helyiségtől K-re eső falak tövében. Összesen 10 szelvényt nyitottunk, melyekben 33 stratiográfiai egységet különítettünk el.

A Ny-i körítőfalakat 6 szelvénnel kutattuk. Az É-i és a Ny-i várfalak külső oldalán teljes hosszúságban eltávolítottuk a helyenként 2 m vastagságban felhalmozódott omladékréteget, a D-i oldalon pedig 2–3 méterenként megkerestük a falsíkot. Az É-i fal mentén közvetlenül a sziklára rakott nagyméretű, szabályos kváderkövekkel támasztották meg a falat. A legtöbb leletanyag – 15–16. századi kerámia és kályhaszemtöredékek, faragott kövek, továbbá egy női fejlet formázó vasfogantyú – a késő középkori járószint feletti rétegből került elő. Két összeillő ablakkeret töredéke alapján feltételezhető, hogy az É-i várfalon az ÉNy-i saroktól kb. 6,7 m-re a ma álló falak felett egykor ablak lehetett, míg az É-i bástyától Ny-ra 4,85 m-re az omladék elhordása után egy 55 cm széles szellőző vagy ablak nyílását találtuk meg. A körítőfalak szélességének és a DNy-i sarok meghatározására a falak belső oldalán három kisméretű szelvényt nyitottunk. A DNy-i sarok belső indításától É-ra 85 cm-re a Ny-i falon szintén egy kisméretű, 40 cm széles ablaknyílás került elő az álló falak tetején. Falkutatásaink alapján megállapítható, hogy a Ny-i körítőfalak síkja megközelítőleg egyenes vonalú, törést nem tapasztaltunk.

Jelentős eredményeket értünk el az É-i oldalazó bástya Ny-i felének bontása során. A bástya belső részéből eltávolítottuk a felső, helyenként 2 m vastagságú törmelék, melynek következtében a Ny-i határoló falon egy

1,46 m széles ajtó bontakozott ki. Sárgás színű, kavicsos sóderrel kevert, bazalttörmelékes betöltése arra utal, hogy az ajtót folyamatosan használták, nem falazták be. Külső frontját a VII. szelvénnel kutattuk meg; az ajtó D-i oldalán in situ előkerült élszedett szárkövek, valamint számos további ledőlt szemöldök- és keretkő azt bizonyítja, hogy az ajtó külső oldala keretelt volt. Az ajtó belső oldalán többszörösen megújított küszöbkiképzést figyeltünk meg.

Munkatárs: Simmer Livia.

VÁNDOR LÁSZLÓ

576. Zalavár határa

(Zala megye) Ró

2010 februárjában terepbejárást végeztünk Sármellék és Zalavár külterületén, a volt szovjet katonai repülőtér területén és környezetében a tervezett kármentesítést megelőző hatástanulmány részeként. A bozóttal sűrűn benőtt, részben beépített repülőtér területén viszonylag kevés lehetőségünk nyílt a vizsgálódásra, de végigjártuk a repülőtér határain lévő szántott területet is.

Zalavár területén az egykori katonai terület bejárásakor sikerült azonosítanunk a repülőtér golyófogóját is, ennek segítségével el tudtuk végezni a *Repülőtér (KÖH 11402)* lelőhely kiterjedésének pontosítását. A repülőtértől Ny-ra, a Zala-völgy felé lejtő domboldal teraszosan kiemelkedő részén 6-8 db római kerámiát találtunk: *Ürmöspusztá (KÖH 12523)*.

STIBRÁNYI MÁTÉ

577. Záhony, Vasútállomástól délre

(KÖH 57523)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á

Záhony térség belső közúti infrastruktúrája összehangolt fejlesztésének beruházásai tették szükségessé a lelőhely megelőző feltárását. A lelőhely Záhony város határától D-re egy kisebb kiemelkedésen található. A Tisza a területtől nem messze fordul meg, a szabályozás előtt az ásatás területe valószínűleg a folyó árterébe esett. A korábbi útépitések során a lelőhely sérült. Az ásatást 2010. június 14. és augusztus 6. között végeztük, összesen 6638 m²-t tártunk fel.

A legkorábbi időszak a *bronzkori Gáva-kultúrába* sorolható, az ide tartozó objektumok az ásatás teljes területén megtalálhatók. Többségük telepjelenséggént értelmezhető, de egy temetkezést is feltártunk. Egy négyszögletes gödörben könnyen málló patics volt, valószínűleg egy leégett ház omladéka. A gödrök több esetben nagy mennyiségű kerámiát tartalmaztak, szürkés-feketés színűek, több esetben kannelúras díszítés figyelhető meg rajtuk. A sírban a halottat zsugorított pozícióban helyezték a sírgödörbe, a csekély számú melléklet alapján (egy darab bronz fülbevaló) bronzkorra keltezhető.

Az ásatás Ny-i végében egy kisebb gödörből lassúkorongolt, hullámvonal-köteggel díszített kerámia került elő. Bár térben és időben tág körben terjedt el ez a fajta kerámiatípus, a kora *Árpád-korra* keltezhető. A datálást nehezíti, hogy ebből a korszakból más leletanyag nem ismert a lelőhelyről, így csak egy későbbi, a környéken végzett ásatás segítségével határozhatjuk meg pontosan a lelőhely pontos korát.

A leletanyag a nyíregyházi Jósza András Múzeumba kerül elhelyezésre.

Munkatársak: Kriveczy Béla régész, Szász Csaba, Krizsanovszki Máté, Ligeti Gábor technikusok.

KISS CSABA KÁLMÁN

578. Zákányszék, Tar-dűlő

(KÖH 46213)

(Csongrád megye) Sza, Kö

2010. március 3-án megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. Az ÉNy-DK tengelyű szelvény hosszúsága 10, szélessége 9 m volt. A rendkívül nehéz időjárási körülmények (hóolvadás, esőzés) között végzett feltárás során 3 objektum került elő. Két gödör a belőle előkerült leletanyag alapján a középkorra keltezhető. A harmadik objektum egy a szarmata korra datálható, D-É tájolású csontvázas sír volt, melyet még a szarmata korban kiraboltak.

PALUCH TIBOR

579. Zákányszék határa

(Csongrád megye) Sza, A, Á, Kö

A Mórahalom és Zákányszék települések szennyvízhálózatának fejlesztése beruházás kapcsán 2010. augusztus 30. és szeptember 8. között végeztünk terepbejárást. A vizsgálat tárgya a Zákányszék DK-i részén tervezett átemelőtől induló és a Mórahalmon már meglévő szennyvíztelepig tartó mintegy 9,7 km hosszúságú nyomvonal volt. Ez csaknem teljes egészében külterületen található, leszámítva a zákányszéki átemelőhöz vezető mintegy 500 m-es belterületi szakaszt. A 20-20 m szélességben vizsgált nyomvonalnak mindössze 18-20%-a bizonyult bejárásra alkalmasnak.

A munka során egy korábban már ismert lelőhelyet érintettünk (*Halászká-dűlő XIX., KÖH 46214*), melynek kiterjedését módosítottuk, területén szarmata kori leletanyagot gyűjtöttünk. Emellett 4 új területen felszíni telepnyomot lokalizáltunk: *Mórahalmi határút III. (KÖH 75109)*, *Jámorkai csatornától D-re (KÖH 75111)*, *Jámorka (KÖH 75113)*, *Frank-tanyától K-re (KÖH 75115)*. Ezek – a gyűjtött kerámiaanyag alapján – Árpád-kori; avar, Árpád-kori; középkori, ill. Árpád-kori-középkori lelőhelyek.

Munkatársak: Bárdos Nándor, Kovács Sándor, Németh Dániel, Szabados György technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

**580. Zsana, Eresztő-Csatornapart
(KÖH 73211)**

(Bács-Kiskun megye) Ó, Sza, Á

A zsanai önkormányzati intézmények és a kertészet termálvízzel való ellátására vonatkozó beruházás kapcsán 2010. február 22-én végeztünk terepbejárást. A vizsgálandó terület Zsana bel- és külterületét 7 km hosszan érintette. A tervezett nyomvonal belterületen a meglévő utcahálózatot követte, külterületen földutak mellett haladt. A nyomvonal mindkét oldalát 20-20 m szélességben vizsgáltuk. Összességében a külterületi szakasznak mindössze ~30 %-a bizonyulhatékony terepi vizsgálatra alkalmasnak. A fedettség jellege (nagyobbrészt erdő, rét) miatt újabb terepbejárás esetén sem számolhatunk számottevően pontosabb eredményekkel.

A munka során két, már ismert lelőhelyet érintettünk (Eresztő-Zöldhalom I., II.), továbbá egy új lelőhelyet és két régészeti érdekű területet lokalizáltunk. A lelőhelyen őskori, szarmata, Árpád-kori leletanyag került elő; a régészeti érdekű területeken őskori és szarmata szórvány kerámiát találtunk.

Munkatársak: Kovács Sándor, Rózsa Gábor, Pál Róbert technikusok.

PARDITKA GYÖRGYI

**581. Zsámbok, Közép-dűlő
(KÖH 26528)**

(Pest megye) B, LT, Á

A Zsámbok-Kóka közötti 3105 jelű út felújítása során a 21+074-21+346 szakaszon a földmunkák érintették a lelőhely területét. 2009 szeptemberében régészeti megfigyelés mellett lehumuszták a beruházással érintett 1770 m² kiterjedésű felületet (025, 026/1-2 hrsz.), melyből 1400 m² bizonyult régészetiileg érintettnek. A megelőző régészeti feltárást 2010. március 2-9. közt végeztük el.

A lehumusztott felszínen egyenletesen helyezkedtek el a régészeti objektumok: 13 régészeti jelenséget tártunk fel. Előkerült 1 földbe mélyített építmény, 1 szabadtéri sütőkemence, 1 kút, 3 gödör és 5 árok.

Az ívelt falú, kissé egyenetlen aljú, szabálytalan téglalap alakú, viszonylag nagyméretű, földbe mélyített építmény betöltése egyrétegű volt: laza barna talaj, kevés sárga agyaggal keverve. Alján letaposott járósíntet találtunk. Északkeleti és délnyugati oldalfala mellett egy-egy kerek cölöphely került elő. Délnyugati felében, a járósínten szürke, korongolt, bikónikus, germán jellegű edényt találtunk. Peremét leszámítva teljesen ép volt. A ház betöltésében ezenkívül több késő szarmata kori, szürke fazéktöredéket, ill. néhány (valószínűleg másodlagosan bekeveredett) kelta kori edénytöredéket, kevés állatcsontot és sok csigát találtunk.

A lakóépítmény mellett helyezkedett el egy munkagödörrel is ellátott szabadtéri kemence. Szabálytalan kör alakú, a sárga agyagba vájták, oldala méhkas alakú, tapasztott. Alján szürkésbarnára égett, jó megtartású, viszonylag ép sütőfelületet találtunk. Boltozata 30-40 cm magasan megmaradt. A kemence és a munkagödör betöltése megegyezett: paticsszemcsékkel és sárga agyagfoltokkal kevert, laza, barna talaj. A kemence belsejéből előkerültek a beszakadt boltozat vörösen átégett darabjai is. A kemence szája előtt többszörösen rétegződött az égetőtérből kikotort hamu. A munkagödör DK-i sarkában másodlagosan kialakítottak egy kisebb tűzhelyet is. A betöltésben bronzkori cserepek mellett egyetlen Árpád-kori fazéktöredéket találtunk.

A gödrök egyszerű, egyrétegű beásások voltak, nagyon kevés leletanyaggal. Az 5. sz. gödörben bronzkori kerámiatöredékeket találtunk. A lehumusztott felületen több keskeny, egyosztatú, sekély árkot bontottunk ki, amelyek a közös metszetalak tanúsága alapján egyidejűleg voltak használatban. Jellemében eltért ezektől a 2. sz. árok, amelyet több méhkas alakú beásással tagoltak. Leletanyaga a többi árokhoz viszonyítva gazdag volt: bronzkori kerámiatöredékek és sok állatcsont került elő belőle.

Munkatársak: Bíró István, Márkus Balázs régész-technikusok, Érdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

Korszakmutató – *Index of Periods*

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszáma jelöli.

ŐSKOR 29, 35, 44, 47, 48, 55, 58, 59, 65, 97?, 98, 100, 111, 114, 115, 122, 134, 135, 137, 146, 148, 156, 160, 169, 181, 183, 198, 201, 207, 216, 225, 227, 228, 229, 232, 236, 238, 248, 249, 259, 268, 269, 275, 279, 281, 284, 285, 296, 306, 311, 314, 316, 318, 321, 336, 337, 347, 354, 357, 365, 372, 374, 375?, 406, 417, 420, 422, 437, 458, 459, 461, 475, 477, 492, 494, 497, 506, 507, 516, 549, 559, 580

Őskőkor 18, 432, 473

Újkőkor 1, 5, 6, 9, 10, 11, 17, 19, 24, 30, 34, 39, 50, 61, 63, 79, 84, 87, 89, 96, 108, 116, 119, 121, 123, 136, 138, 141, 146, 150, 163, 164, 170, 173, 180, 185, 195, 197, 199, 204, 206, 224, 226, 233, 250, 257, 267, 280, 283, 291, 292, 303, 304, 313, 315, 320, 324, 349?, 350, 355, 359, 360, 383, 384, 402, 404, 406, 413, 419, 421, 423, 424, 426, 434, 442, 455, 460, 465, 471, 472, 473, 474, 475, 478, 486, 492, 502, 508, 513, 517, 519, 523, 525, 532, 538, 539, 540, 547, 551, 568, 572

Bükk kultúra 224, 226, 473, 502, 532

Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája 63, 87, 89, 123, 138, 150, 206, 303, 304, 383, 402, 455, 572

Alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája 116, 180, 204, 250, 257, 320, 423, 424, 517, 522, 525, 532?, 538, 551

AVK – esztári csoport 136, 163, 224, 226

AVK – tiszadobi csoport 473

Körös-Starčevo-kultúra 121, 383

Kottafejes kerámia kultúrája 89

Lengyeli kultúra 11, 19, 24?, 61, 146?, 150, 283, 304, 350, 355, 404, 421, 460, 465, 568, 572

Szakálhádi csoport 292, 519, 538

Tiszai kultúra 473, 519

Zselízi kultúra 1, 87, 89

Rézkor 9, 10, 33, 34, 43, 63, 80, 87, 114, 133, 138, 139, 140, 150, 157, 158, 165, 174, 179, 185, 206, 226, 231, 260, 261, 272, 287, 289, 292, 300, 304, 329, 340, 349?, 353, 373, 383, 386, 389, 410, 411, 412, 460, 465, 471, 473, 474, 491, 496, 522, 524, 528, 533, 538, 543, 551, 568, 572

Badeni kultúra 34, 43, 87, 133, 139, 140, 158, 277, 304, 353, 373, 383, 460, 465, 519

Balaton-Lasinja-kultúra 33, 34, 174, 179, 185, 287, 340

Bodrogkeresztúri kultúra 114?, 226, 289, 300, 353, 519, 524

Bolerázi kultúra 226, 519

Ludanicei csoport 491

Tiszapolgári kultúra 165, 260, 292, 473, 519, 522, 524, 538, 551

Bronzkor 1, 3, 4, 7, 9, 10, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 33, 34, 38, 43, 45, 46, 50, 56, 58, 63, 80, 86, 89, 91, 93, 99, 100, 101, 102, 114, 116, 121, 123, 125, 126, 127, 130, 131, 133, 138, 141, 145, 147, 150, 151, 157, 158, 164, 167, 168, 170, 171, 172, 179, 183, 185, 186, 193, 195, 201, 205, 206, 211, 226, 238, 251, 276, 277, 282, 283, 286, 287, 290, 291, 294, 299, 300, 302, 304, 309, 317, 320, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 338, 343, 345, 348, 351, 353, 357, 360, 361, 362, 364, 366, 367, 368, 371, 373, 374, 383, 384, 385, 390, 391, 392, 402, 406, 409?, 416, 419, 429, 430, 433, 440, 444, 445, 446, 447, 464, 465, 468, 471, 472, 473, 474, 476, 478, 489, 490, 491, 492, 499, 500, 508, 509, 512, 513, 515, 519, 524, 525, 528, 532, 538, 540, 542, 545, 547, 549, 551, 559, 561, 566, 567, 568, 569, 574, 577, 581

Füzesabonyi kultúra 551

Gáva-kultúra 52, 362, 366, 519, 520, 538, 577

Halomsíros kultúra 23, 91, 101, 102, 151, 185, 300, 304, 478, 515?, 519, 538

Harangedény – Csepel-csoport 80, 491

Hatvani kultúra 23, 473?, 551

Kisapostagi kultúra 185

Makó-kultúra 99, 114, 116, 226, 282, 286, 299, 300, 348, 519

Mészbetétes edények népe kultúrája 22, 34, 58, 133, 138, 185, 186, 304, 383, 402, 444, 465, 500

Nagyrévi kultúra 524

Perjámos-kultúra 121

Pilinyi kultúra 551

Somogyvár-Vinkovci-kultúra 287, 304

Urnamezős kultúra 1, 20, 33, 179, 185, 206, 277, 304, 343, 499

Vatya-kultúra 145, 464

Vaskor 9, 38, 49, 58, 79, 126, 136, 142?, 157, 183, 193, 204, 206, 276, 356, 441, 457, 471, 512, 559

Hallstatt-kultúra 33, 49, 185, 206

Szkíta kor 43, 91, 114, 125, 180, 185, 282, 290, 362, 365, 366, 510, 518, 519, 538

La Tène-kor 1, 10, 19, 23, 33, 34, 43, 47, 48, 49, 51, 58, 61, 63, 84, 91, 116, 133, 141, 144, 160, 162, 179, 180, 183, 185, 287, 288, 291, 309, 325, 329, 343, 347, 353, 375, 390, 423, 439, 440, 446, 468, 473, 491, 497, 507, 523, 534, 538, 547, 549, 566, 568, 581

RÓMAI KOR 9, 10, 20, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 34, 37, 39, 40, 44, 47, 48, 57, 58, 59, 61?, 63, 64, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 89, 107, 108, 115, 124, 126, 130, 131, 132, 133, 134, 139, 142?, 144, 149, 156, 157, 176, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 195, 206, 216, 220, 232, 252, 253, 254, 255, 265, 277, 279, 316, 324, 325, 329, 330, 337, 340, 343, 347, 379, 380, 388, 391, 393, 396, 398, 401, 403, 408, 430, 434, 437, 439, 442, 449, 451, 452, 487, 494, 496, 498, 499, 501, 506, 507, 508, 509, 512, 515, 531, 537, 549, 562, 567, 568, 569, 573, 576

Római kori barbár (szarmata) 6, 7, 8, 16, 17, 23, 38, 42, 43, 45, 51, 52, 60, 90?, 91, 95, 98, 99, 106, 110, 113, 116, 118, 121, 122, 136, 140, 151, 155, 159, 160, 161, 164, 165, 170, 171, 172, 178, 200, 201, 207?, 208?, 210, 214, 221, 222, 226, 229, 230, 234, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 258, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 297, 299, 302, 306, 308, 312, 313, 315, 318, 328, 331, 333, 334, 335, 344, 350, 353, 354, 357, 360, 362, 363, 364, 365, 368, 371, 375, 406, 411, 413, 428, 429, 445, 471, 472, 473, 474, 475, 492, 508, 511, 516, 518, 519, 520, 521, 523, 524, 526, 532, 535, 538, 542, 544, 547, 551, 559, 578, 579, 580

NÉPVÁNDORLÁS KOR 9, 10, 15, 41, 91, 98, 146, 238, 241?, 259, 269, 284, 294, 338, 340, 352, 363, 375, 511, 516

Avar 36, 38, 59, 89, 92, 100, 104, 105, 110, 121, 130, 131, 136, 154, 155, 163, 164, 185, 189, 194, 197, 201?, 206, 209, 211, 212, 213, 215, 224, 229, 230, 235, 237, 238, 250, 260, 269, 276, 280, 295, 298, 300, 301, 303, 304, 334, 350, 357, 362, 382, 406, 429, 439, 440, 441, 465, 474, 478, 503, 508, 516?, 519, 527, 548, 558, 559, 579

Germán 31?, 160, 201, 269, 276, 361, 429, 519, 538

HONFOGLALÁS KOR 114, 164, 185, 251, 362, 471?

ÁRPÁD-KOR 2, 4, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 20, 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 38, 43, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 63, 64, 65, 71, 79, 92, 94, 98, 99, 106, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 121, 122, 129, 131, 134, 149, 151, 152, 155, 157, 158, 160, 164, 165, 167, 172, 177, 178, 180, 182, 183, 185, 196, 200, 201, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 219, 221, 222, 224, 225, 226, 229, 230, 232, 236, 238, 247, 251, 257, 268, 270, 271, 276, 279, 280, 281, 283, 284, 287, 290, 293, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 310, 311, 316, 318, 319, 322, 325, 326, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 337, 343, 344, 347, 351, 353, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 367, 374, 375, 376, 387, 390, 406, 410, 414, 415, 416, 419, 422, 423, 426, 429, 438, 439, 440, 441, 443, 445, 451, 457, 458, 462, 463, 471, 472, 474, 476, 491, 492, 494, 499, 502, 504, 507, 508, 509, 512, 514, 516, 517, 519, 523, 528, 536, 537, 538, 542, 545, 546, 552, 559, 565, 566, 568, 571, 577, 579, 580, 581

KÖZÉPKOR 4, 11, 29, 34, 35, 38, 39, 54, 58, 63, 66, 67, 70, 71, 75, 76, 83, 103, 107, 110, 111, 115, 117, 126, 132, 133, 141, 146, 147, 148, 157, 166, 171, 174, 175, 176, 187, 190, 195, 198, 202, 203, 214, 216, 218, 230, 231, 238, 258, 269, 276, 277, 278, 296, 302, 304, 305, 315, 316, 318, 324, 336, 341, 347, 354, 360, 365, 369, 370, 375, 381, 386, 393, 395, 396, 398, 399, 400, 405, 407, 417, 419, 420, 431, 448, 469, 474, 481, 482, 486, 488, 489, 490, 495, 508, 512, 531, 540, 542, 547, 549, 550, 553, 555, 559, 560, 562, 566, 570, 573, 574, 578, 579

Késő középkor 6, 9, 12, 16, 27, 43, 47, 49, 51, 52, 55, 60, 62, 89, 96, 112, 116, 118, 120, 144, 151, 156, 157, 177, 181, 185, 186, 196, 201, 229, 238, 247, 256, 259, 262, 263, 264, 266, 268, 269, 273, 276, 287, 298, 306, 307, 309, 310, 323, 329, 330, 337, 339, 346, 357, 377, 378, 387, 390, 418, 425, 426, 427, 429, 436, 444, 447, 451, 454, 466, 467, 470, 474, 476, 479, 484, 485, 492, 493, 494, 497, 503, 504, 510, 514, 536, 541, 553, 554, 556, 563, 571, 574, 575

ÚJKOR 101, 104, 110, 142, 151, 202, 208, 211, 212, 231, 241, 426

Kora újkor 6, 16, 31, 52, 62, 72, 73, 74, 76, 77, 96, 109, 113, 118, 120, 143, 148, 156, 171, 181, 182, 184, 186, 191, 194, 196, 198, 201, 206, 223, 229, 235, 262, 263, 264, 273, 276, 302, 306, 321, 323, 339, 354, 367, 377, 378, 380, 381, 397, 423, 425, 435, 445, 449, 450, 451, 453, 454, 456, 473, 481, 483, 485, 493, 502, 508, 510, 514, 528, 529, 530, 541, 560, 564, 570

Török kor 59, 67, 69, 72, 77, 143, 144, 393, 396, 444, 449, 466, 467, 482, 483, 531

ISMERETLEN KOR 68, 92, 93, 101, 128, 129, 153, 170, 213, 228, 239, 243, 271, 334, 342, 345, 372, 394, 480, 505, 507, 517, 557, 558, 568

Szerzői névmutató
Index of Authors

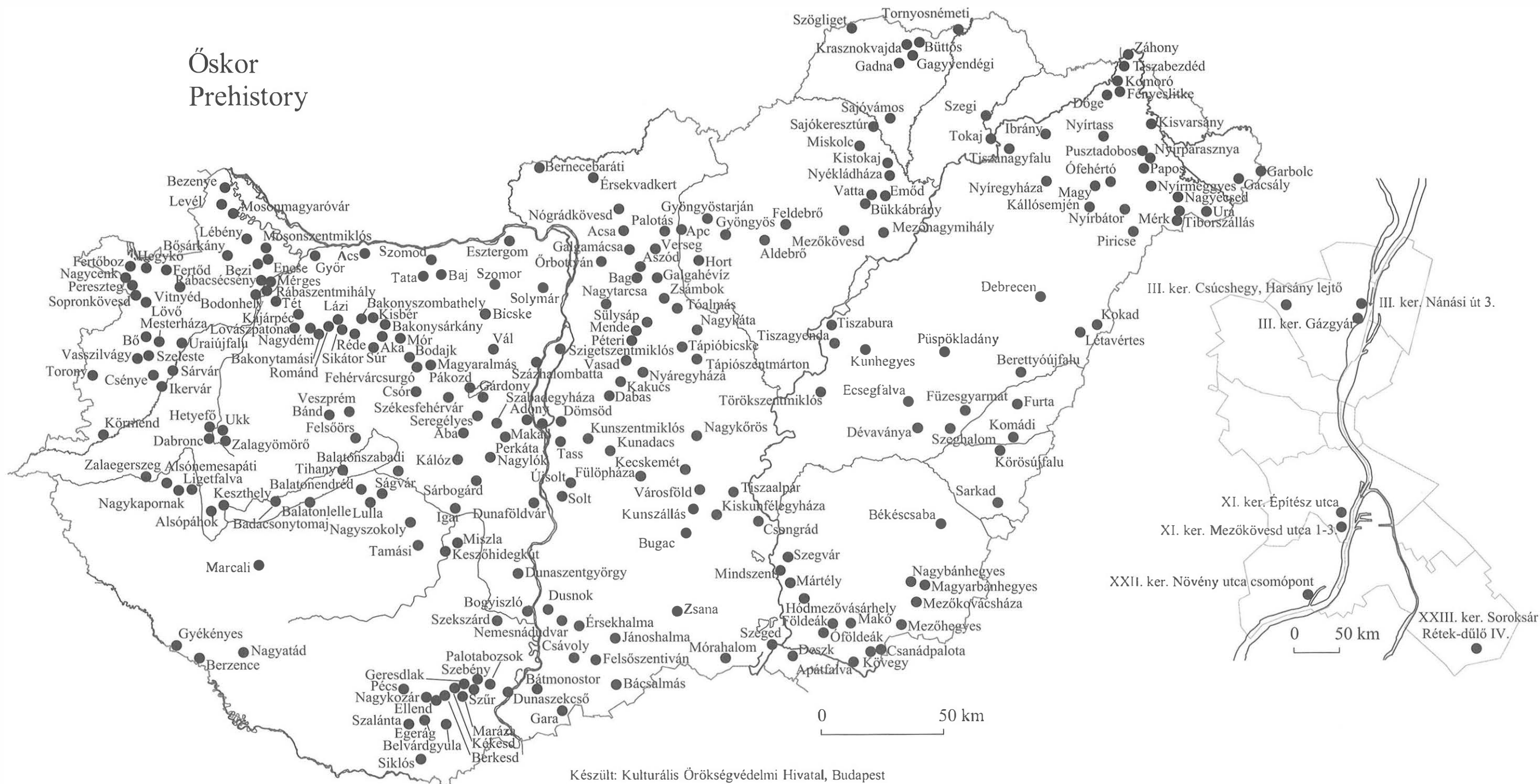
Altdorferné Pál Gabriella	499	Gál-Mlakár Viktor	166, 256, 425, 502, 530
Bakos Péter	431	Giber Mihály	247, 323
Balogh Csilla	300	Guba Szilvia	146, 356, 427, 484
Bencze Zoltán	77	Gulyás Gyöngyi	43, 128, 151, 155, 211, 241, 242, 245, 272, 328
Benda Judit	70, 71, 75, 76	Gutay Mónika	304
Benedek András	14, 212, 240, 242, 244, 246, 261, 313, 335, 548, 558	Gyucha Attila	15, 159, 301, 471
B. Benkhard Lilla	263	Hajdú Zsigmond	119
Berecz Barbara	227, 289, 366, 376, 412	Hargitai András	41, 209, 258, 274, 332, 462, 557
Beszédes József	86, 87, 88, 89	B. Hellebrandt Magdolna	354
Béres Mária	109, 120	Herbály Róbert	330
Bíró Szilvia	49, 57, 182, 184, 186	Herendi Orsolya	93, 129, 152, 213, 239, 271, 334
Bocsi Zsófia	162, 282	Héczey-Markó Ágnes	443
Boldog Zoltán	130, 402	Honti Szilvia	34, 35, 288
Borhy László	252, 253, 254, 255	Horváth István	143
Boruzs Katalin	124, 307	Horváth M. Attila	91, 491
Bóka Gergely	102, 180	Ilon Gábor	63, 185, 549, 561
Budai Balogh Tibor	81, 84	Istvánovits Eszter	362
Czifra Szabolcs	20	Jakab Attila	12, 125, 203, 249, 367, 544
Csányi Viktor	199	Jankovics Norbert	443, 514
Csengeri Piroska	2, 31, 97, 140, 168, 169, 196, 267, 314, 423, 426, 473, 532	János Judit	521
Cséki Andrea	371	Jósvainé Dankó Katalin	436
Csirke Orsolya	515	Kalácska Róbert	492
Dani János	136	Kalli András	385
Deák Andrea	105, 153, 243, 466, 467	Kecskés Anita	554
Dévai Kata	252, 253, 254	Kisjuhász Viktória	20
Dobozi Ágnes Emese	55	Kiss Csaba	290, 521
Eke István	22, 477	Kiss Csaba Kálmán	158, 257, 517, 577
Farkas Csilla	259, 309, 496, 543, 567	Kiss Péter	496
Farkas Zoltán	308, 510, 534	Koller Melinda	235, 384
Fekete Csanád	39, 111, 322, 407, 552, 562	Kolozsi Barbara	116, 189, 251
Feld István	247, 447	Koós Judit	424
Fogas Ottó	469, 470	Koppány András	565
Fullár Zoltán	55	Kovács Ágnes	537
Fülöp András	456, 514	Kovács Enikő	536
Fülöp Gyula	54, 386, 388, 486, 488	Kovács Ferenc	11, 115, 176, 195, 248, 320, 446, 540, 573, 574
Füzesi András	373, 518, 519	Kovács Loránd Olivér	390
Fűköh Dániel	1, 21, 33, 104, 441	Kovács Péter	37
Gabrieli Gabriella	191, 449, 450, 451, 452	Kovaliczky Gergely	61
Gábor Olivér	132, 394, 395, 397, 398	Költő László	219
		Kővári Klára	23, 177, 207, 348, 349, 495, 503

F. Lajkó Orsolya	121	Ódor János Gábor	231, 278
Larsson, Nicklas	372, 374, 411	Paluch Tibor	7, 8, 36, 298, 468, 578
Lassányi Gábor	80	Pap Ildikó Katalin	262, 263, 266, 438, 497, 498, 550
Láng Orsolya	78, 82, 85	Papp Adrienn	67, 72, 73, 83
László János	25, 28, 370, 457, 500, 509	Parditka Györgyi	15, 16, 38, 98, 110, 159, 160, 171, 194, 200, 201, 230, 238, 269, 295, 301, 302, 306, 318, 327, 344, 375, 445, 474, 475, 508, 516, 559, 579, 580
Lengyel György	432	Parkinson, William A.	471
Ligner Jácint	40, 59, 100, 123, 127, 133, 134, 138, 173, 197, 228, 303, 343, 379, 382, 383, 402, 404, 410, 421, 460, 461, 465, 506, 531, 539	Patay Róbert	114, 492, 546
Liska András	52, 53, 122, 137, 234, 260, 293, 428, 429	Petényi Sándor	501
Lovász Emese	425	Petkes Zsolt	32, 476
Lukács József	227, 521	Pető Zsuzsa Eszter	62
Magyar Károly	69	Pintye Gábor	106, 167, 172, 204, 317, 338, 360, 364, 368, 513, 527, 541, 542
Majerik Vera	374, 411	Polgár Péter	65, 190, 193, 285, 389, 453, 454, 455, 569
Makoldi Miklós	528, 529, 530	Pópity Dániel	42, 92, 99, 101, 151, 154, 210, 273, 292, 331
Markó András	361	Prander Péter	174, 487
Melis Eszter	286, 336	Pusztai Tamás	358, 359, 369, 493
Merczi Mónika	144	Rácz Miklós	264
Mester Andrea	409	Rácz Tibor Ákos	113, 114, 170, 553, 554, 555, 556, 581
Mészáros Mónika	103, 145, 352	Rainer Pál	27, 563, 564
Miklósi Szőke Mihály	131, 430	Rajna András	537
Miskolczi Melinda	18, 422	Regenye Judit	150
Mladoniczki Réka	265, 543	Reményi László	4, 5, 6, 17, 29, 30, 39, 48, 50, 56, 60, 96, 107, 126, 141, 147, 148, 149, 175, 181, 187, 188, 198, 214, 216, 223, 235, 236, 279, 280, 281, 284, 291, 296, 315, 316, 324, 325, 326, 337, 384, 391, 415, 416, 417, 419, 420, 437, 440, 442, 458, 489, 511, 512, 560, 566, 570,
Molnár Attila	49		
Molnár István	34, 35, 44, 179, 192, 217, 218, 220, 277, 287, 329, 377, 504		
Mordovin Maxim	247, 483		
Nagy Erzsébet	237, 405, 444		
Nagy Marcella	206, 533		
Nagy Nándor Norbert	439		
Nagy Szabolcs Balázs	247		
Nemes András	449, 454		
K. Németh András	202, 231, 278, 321, 347, 381, 448, 507		
Németh Péter	12		
Németh Péter Gergely	179, 218, 220		
Nováki Gyula	3, 205, 341, 345, 392, 431, 433		
B. Nyékhelyi Dorottya	68, 74		
Orbán Gábor	393		
Ottományi Katalin	178, 408		

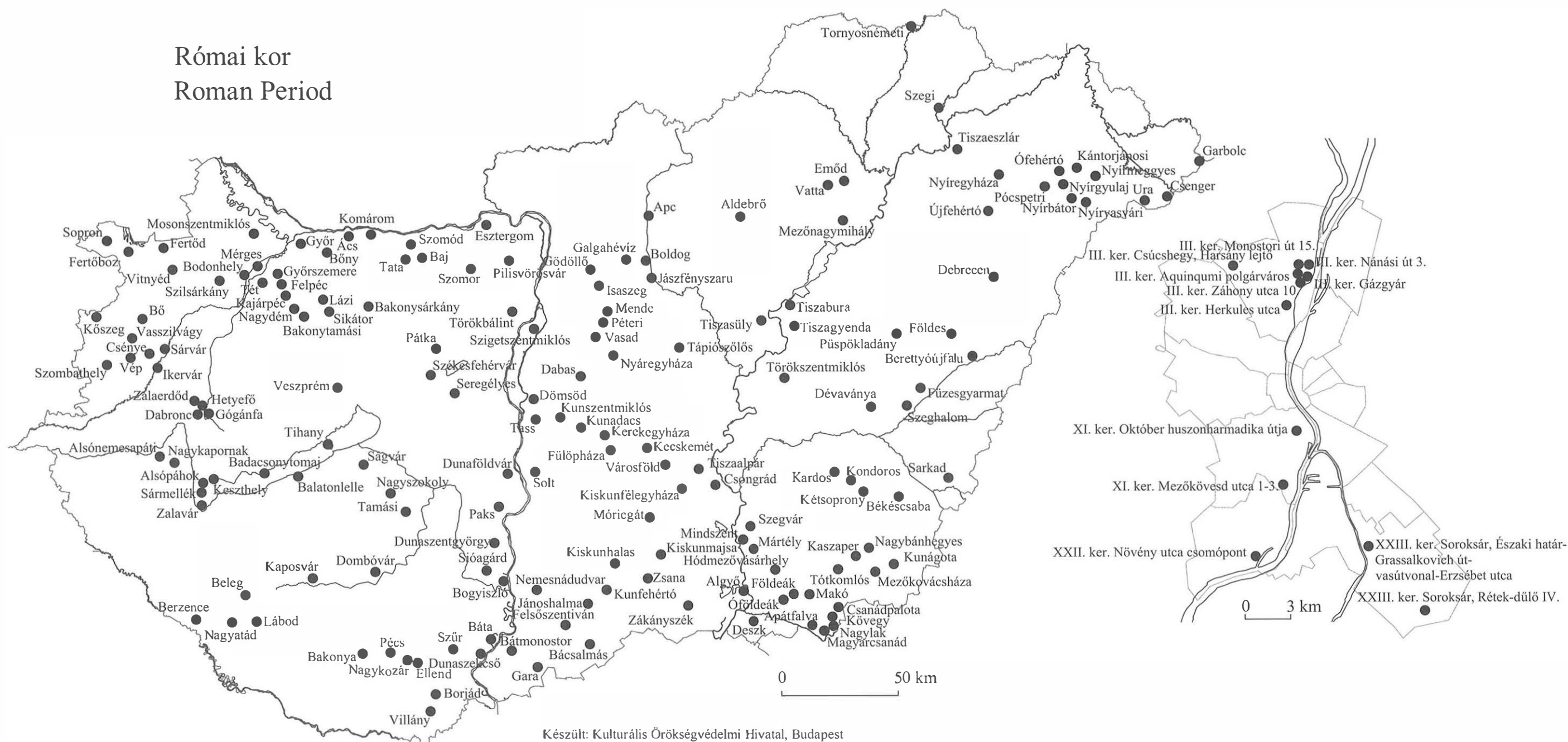
Ringer István	435	Szilas Gábor	89
F. Romhányi Beatrix	481	Szilágyi Krisztián Antal	136
Rózsa Zoltán	535	Szilágyi Márton	522, 523, 524
Schmidtmayer Richárd	370	Szolyák Péter	18
Scholtz Róbert	342, 363, 365, 525	Szörényi Gábor András	319, 426
Sebők Katalin	519, 522, 523, 524	Szvath Márton	387, 561
Sey Nikoletta	254	Takács Károly	58, 64, 156, 157, 183, 346, 414, 494
Simon László	95	Tankó Károly	19, 24, 66, 90, 108, 164, 357, 406, 547
Simon Zoltán	305, 323	Tari Edit	144
Sipos Carmen	33, 287, 288	Tárnoki Judit	538
Somogyi Krisztina	225, 551	Terei György	345, 490
Somogyvári Ágnes	268, 351, 545	Tokai Zita Mária	9, 10, 232, 283, 340, 571
Sóskuti Kornél	350	Tolnai Gergely	142
Stibrányi Máté	4, 5, 29, 30, 48, 50, 56, 126, 141, 147, 149, 175, 187, 188, 216, 236, 279, 280, 281, 284, 291, 296, 316, 324, 325, 326, 337, 391, 415, 416, 417, 419, 420, 434, 440, 442, 458, 489, 512, 566, 576	Tomka Gábor	479
		Tóth Anikó	79
		Tóth Gábor	543
		Tóth István Zsolt	396, 399, 400, 401, 403
		Tóth János Attila	480
		Varga Sándor	13, 297, 299
Straub Péter	572	Váczai Gábor	224, 518, 520, 523, 524
Szabó Antal	380	Vámos Gábor	477
Szabó Ádám	226	Vándor László	339, 378, 418, 575
V. Szabó Gábor	519	Váradyné Péterfi Zsuzsanna	380
Szabó Géza	124, 459	Vári Anita	51
D. Szabó László	45, 117, 118, 413	Vicze Magdolna	464
Szarka József	221	M. Virág Zsuzsanna	87, 89
Szatmári Imre	165, 222, 270, 294, 310, 311, 312, 333, 472	Visy Zsolt	26
		Voicsek Vanda	46, 139, 233, 402, 478, 505, 568
Számadó Emese	252, 253, 254, 255	Sz. Wilhelm Gábor	208, 350, 463
Szelekovszky Márta	112, 161, 163, 215, 250	Zandler Krisztián	355, 482, 485
Szenthe Gergely	226	Zatykó Csilla	47
V. Székely György	135, 353	Zsoldos Attila	94, 229, 275, 276, 526, 230, 269, 508

Térképek
Maps

Őskor Prehistory

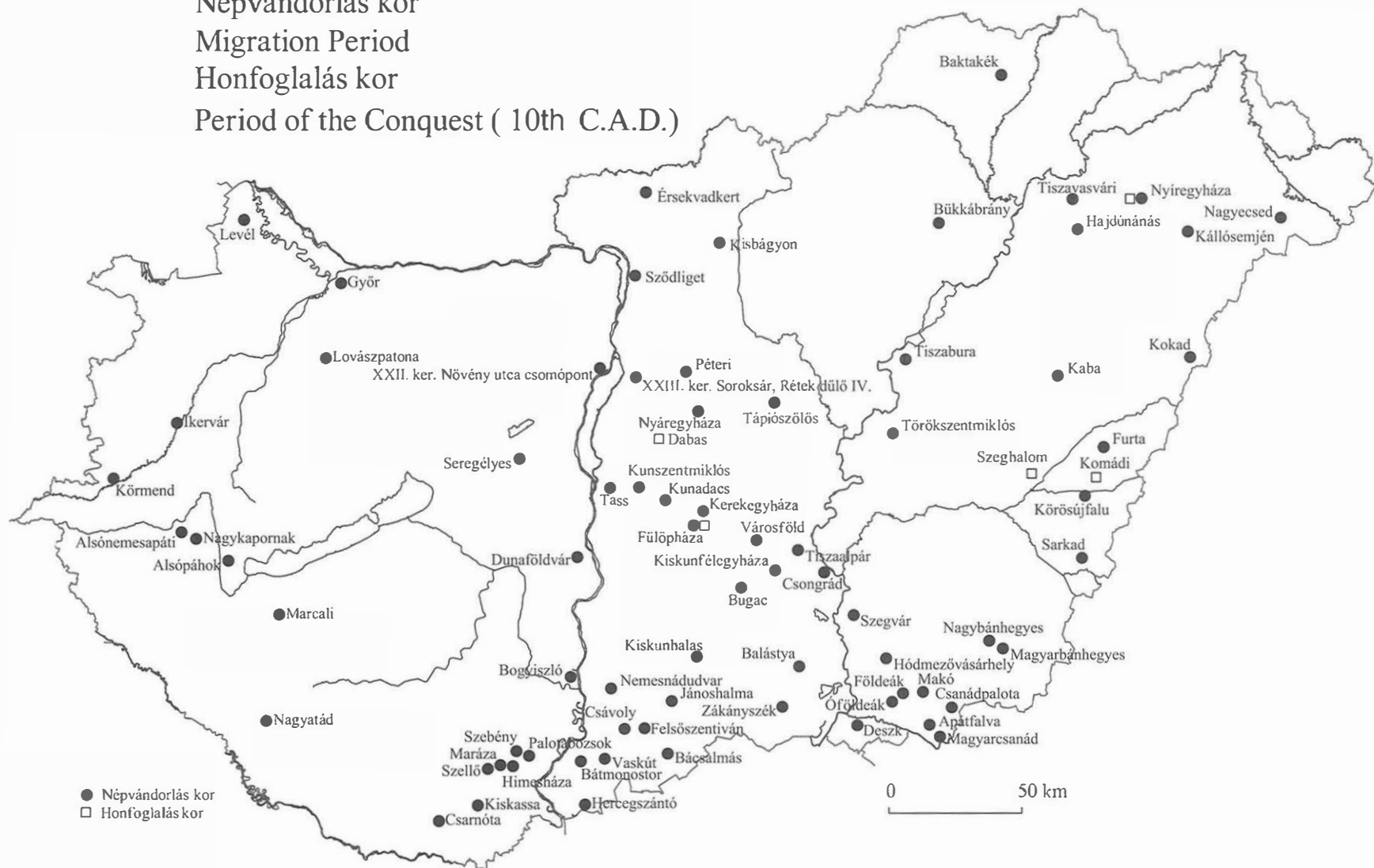


Római kor Roman Period



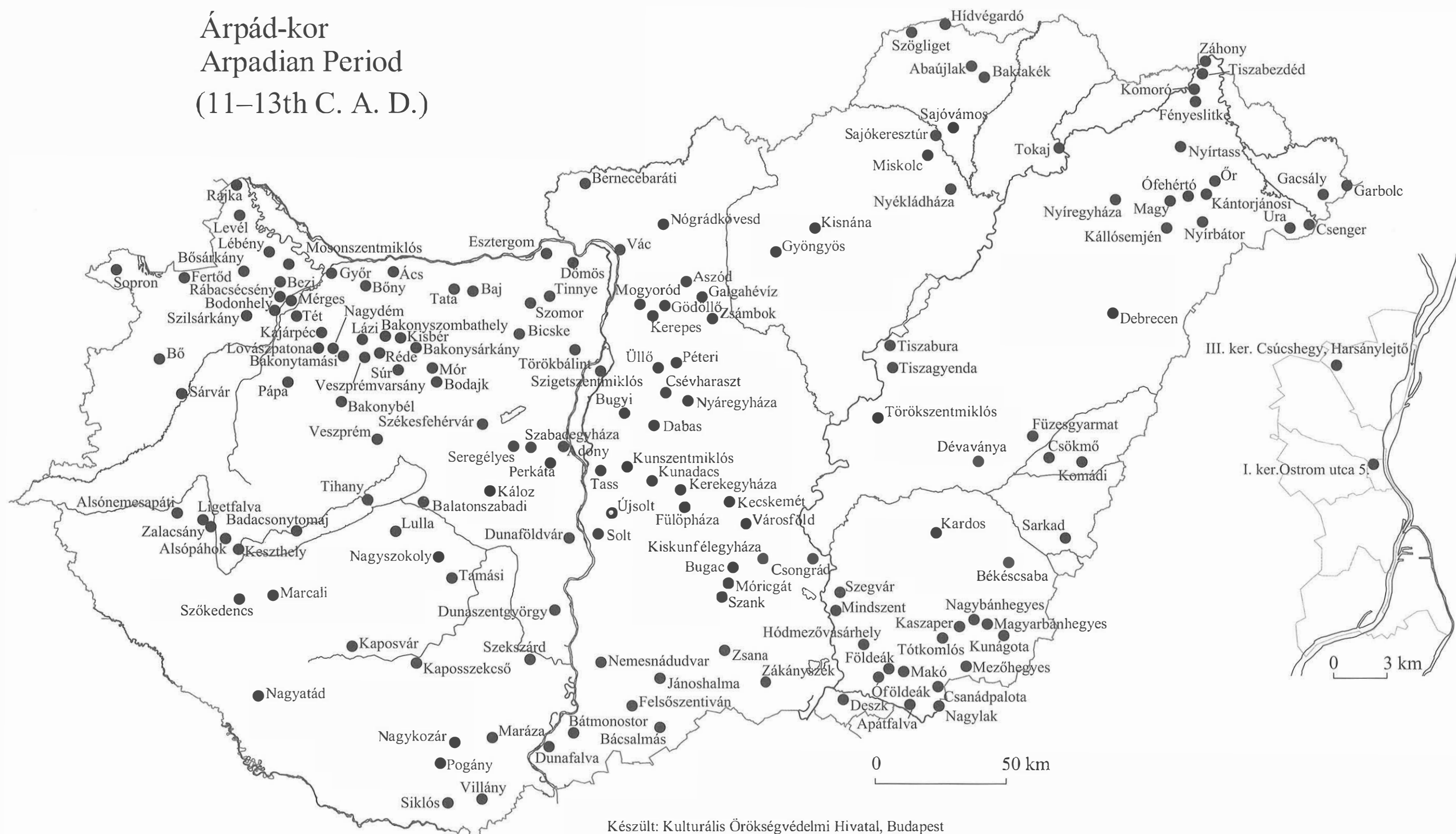
Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

Népvándorlás kor
Migration Period
Honfoglalás kor
Period of the Conquest (10th C.A.D.)



Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

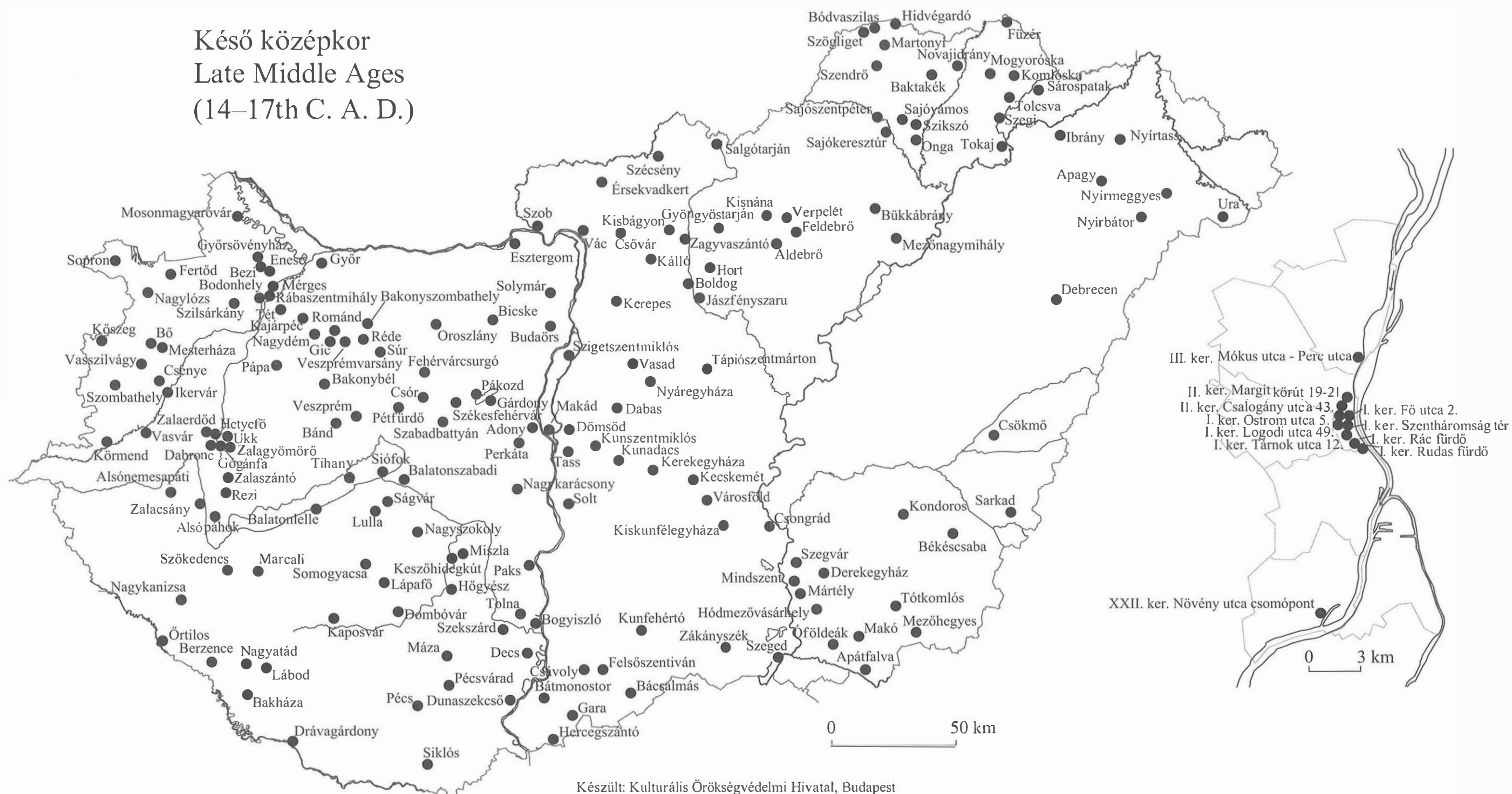
Árpád-kor
Arpadian Period
(11–13th C. A. D.)



Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest

Tervezte: Csákvári Rita

Késő középkor Late Middle Ages (14–17th C. A. D.)



Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest

Tervezte: Csákvári Rita

A *Régészeti kutatások*
Magyarországon című sorozat
eddig megjelent kötetei:

1998 (2001)

1999 (2002)

2000 (2003)

2001 (2003)

2002 (2004)

2003 (2004)

2004 (2005)

2005 (2006)

2006 (2007)

2007 (2008)

2008 (2009)

2009 (2010)

